UNIV. OF
TORONTO

R. FRIEDLÄNDER & SOHN
BERLIN
11. Carlstrasse 11.

Lat Lit

LL
C5684epf
.Ym

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLAS AD DIVERSOS

ACCEDVNT

EIVSDEM SCHOLIA

ET

HIERONYMI RAGAZONII

IN

EASDEM CICERONIS EPISTOLAS

COMMENTARIVS

PARS ALTERA

LIPSIAE
APVD SIGFR. LEBR. CRVSIVM
A. CIƆIƆCCLXXX

21376
26/1/92

LECTORI BENIVOLO

S.

Fuit haec ſaeculi a Chriſto nato ſexti decimi felicitas, vt magnum virorum et ingenii et iudicii laude praeſtantiſſimorum prouentum ferret, qui veterum ſcriptorum libros, e tenebris ſituque protractos, non ſolum emaculare, ac priſtinae integritati atque nitori, quantum fieri poſſet, reſtituere, ſed etiam interpretationis luce, omnibus liberalioris doctrinae praeſidiis adiuti, colluſtrare adniterentur. Neque vero vllius veteris ſcriptoris maior fuit, laetiorque fortuna, quam Ciceronis, in cuius libris cum antiquorum codicum fide emendandis, tum diligenti adcurataque explanatione illuſtrandis doctiſſimi quique illius aetatis viri magna cum laude ſunt, poſteritatisque admiratione verſati. In quibus quidem vna omnium, et conſentiente eruditorum voce principatum obtinent triumuiri illi eximii, Petrus Victorius, Sebaſtianus Corradus, Paullusque Manutius: qui incredibili ſollertia,

tia, inuſitata ingenii felicitate, miroque iudicii acumine Ciceroni et ſalutem, et cultum, et lucem dederunt.

Sed, vt nihil iam de duobus reliquis, Victorio atque Corrado dicamus, quorum maxima in Ciceronem merita iuſtis elogiis iam dudum celebrarunt alii, quantum ſtudium Paullus Manutius a primis adoleſcentiae annis ad extremam vsque ſenectutem in Ciceronis libris adſidue legendis, caſtigandis, atque explanandis poſuerit, quantumque ſummae illius diligentiae, Ciceroni impenſae, debeamus, per hanc praefandi opportunitatem, paullo plenius tradamus. Is igitur patre Aldo, literatiſſimo ſuae aetatis typographo, natus, eoque nondum bimus, infelici quodam fato, orbatus, cum puer illiberali venalium magiſtrorum diſciplina vſus eſſet, nihil plane in literarum ſtudiis profecerat, donec eum, eloquentiae ſtudio iam ſua ſponte flagrantem, eamque artem auidiſſime adpetentem, non ſolum acrius inflammarunt, ſed ſuo etiam exemplo conformarunt, atque conſuetudine adiuuarunt eruditiſſimi eius aetatis viri, quorum honorificam gratamque mentionem fecit *Lib. I. epiſt. 3.* vbi omnino vniuerſam ſtudiorum

ſuorum

ſuorum rationem, atque ſeriem ingenue narrauit. Ab eo tempore eloquentiae ſtudium, ad quod naturali quodam impetu ferebatur, adſidua Ciceronis, quem ſibi imitandum propoſuerat, lectione in dies magis magisque aluit atque confirmauit. Inſtaurata deinceps patris officina, quae aliquot annos neglecta iacuerat, primae ex eius officina Ciceronis epiſtolae ad Diverſos A. cIↄIↄxxxiii. prodierunt, laeto quaſi auſpicio, fore aliquando, vt huic librorum Ciceronianorum parti praecipuam operam nauaret. Poſtea, remotis omnibus impedimentis, omni cura atque cogitatione in literarum ſtudia incubuit, veterumque ſcriptorum, et in his praecipue Ciceronis libros emendare, atque a corruptelarum vitiis, quibus adhuc laborabant, purgare indefeſſo ſtudio adlaborauit. Quod quidem vt eo feliciori ſucceſſu perageret, inſtituto, eruendorum inſpiciendorumque codicum antiquorum cauſa, itinere literario, et Romam ſe contulit, et omnes Italiae regiones, in quibus eſſent bibliothecae his copiis inſtructae, eoque nomine celebres, magnis ſumtibus peragrauit. Redux ex itinere, in mediocri quidem valetudine, quam ſtudiorum intemperantia, continuisque laboribus valde infirmauerat, ſed magna animi

 con-

contentione Ciceronis emendationem adgreditur, huicque vni rei addictus, intra breue temporis ſpatium opera eius in lucem edit Venetiis A. cIↃIↃxL. Quo quidem tempore ſcholia in epiſtolas ad Diuerſos conſcripſit, quibus et locos difficiliores explanauit, et caſtigationum, in iisdem factarum, rationem reddidit. Reliquis autem libris nihil interpretationis adtexuit. Hoc recenſendi libros Ciceronianos munere perfunctus, rurſus Romam, indagandorum veterum librorum gratia, proficiſcitur. Finita profectione, commentariis in epiſtolas ad Atticum, ad Q. fratrem et Brutum conſcribendis atque perpoliendis intentus, quadriennio commentarium in epiſtolas ad Atticum abſolutum edidit A. cIↃIↃxLVIII. Biennio poſt vniuerſa Ciceronis opera denuo typis ſuis exſcripſit, eaque editione perfecta, Romam rurſus, vt veteres libros inſpiceret, migrauit. Iam animum etiam ad explanandas Ciceronis orationes conuertit, et, tamquam operis vniuerſi, quod multo labore perficiendum erat, imaginem, A. cIↃIↃLVI. commentarium in orationem pro Sextio edidit. A. cIↃIↃLVII. quem iam aliquot abhinc annis adornauerat, commentarium in epiſtolas ad Brutum et Q. fratrem publicae luci expoſuit. Et, cum ſequen-

ſequenti anno Aldus filius, praeeunte patre, epiſtolas ad Diuerſos legere inciperet, vt faciliorem earum intelligentiam illi redderet, eas, breuibus ſcholiis margini additis, formulis ſuis deſcripſit. Ab eo inde tempore de integris commentariis, in has epiſtolas elaborandis, ſerio cogitare coepit. Cuius rei initium fecit A. cIↃIↃLX. quo ad M. Antonium Muretum *Lib. V. epiſt. 19.* ita ſcribit: *Ego nunc, quod acceptum diuinae benignitati refero, quodque tibi puto fore iucundiſſimum, valetudine vtor ſatis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit. itaque, cum otium non ferrem, (ſcis enim me quieſcere non poſſe) commentarios in reliquas Ciceronis epiſtolas coepi texere: et, vt initia ſunt, prorſus induſtria non* οἴχεται. *abſolui, vt mihi quidem videtur, maiorem partem, id eſt tres primos libros, et, extra ordinem, octauum. in quibus, vt dixi iam, niſi me communis* φιλαυτία *decipit, non videtur opera male collocata.* Haec dum agebat, a Pio IV. Pontifice Maximo, ad emendandos imprimendosque ſacros patrumque libros lauto ſtipendio Romam euocatur. Interea tamen, quidquid temporis reliquis occupationibus quaſi ſuffurari poterat, abſoluendis commentariis impendit, ſomnoque detraxit, vt doctis hominibus, qui

 opus

opus illud auidiſſime exſpectabant, quanto ocius ſatisfaceret. Quod quidem Roma IV. Kal. Dec cIↃIↃLXII. ad Marium Nizolium *Lib. VI. epiſt. 16.* ſcripſit his verbis: *Commentarios meos in epiſtolas Ciceronis, quae Familiares vocantur, cum a te exſpectari video, augeri mihi animos ad ſcribendum ſentio: et, quamquam tu non inſtes, admoneri tamen videor, vt abſoluam. ſed hoc nec ſine otio fieri poteſt; et, Romae otium optare, eius eſt, qui Romam ipſam ignoret, aut, qui, quod accidat vniverſis, in eo ſibi praecipuam conditionem ſperare ſolus audeat. Sed, quia ceſſamus inuiti; et quia, quod fuit in opere difficilius, id transactum iam eſt: enitemur, vt reliqua diu non deſiderentur. anguſtiae temporis obſtabunt: at detrahere aliquid ſomno, et conferre ad elucubrandum licebit.* Interim, dum varia impedimenta abſoluendo commentario obiiciebantur, Ciceronis opera rurſus typis ſuis impreſſit, librisque philoſophicis ſcholia adiecit. Quamquam vero omnem curam diligentiamque adhibuit, vt coeptum opus, et iam dudum a viris doctis valde expetitum, aliquando perficeret; tantum tamen otii nanciſci non potuit. Qua de re in literis ad Horatium Cardanetum datis IV. Non. Ian. cIↃIↃLXVI. *Lib. VII. epiſt. 10.* ſic queritur: *Commentarios*

rios meos in familiares, vt vocant, Ciceronis epiſtolas requiris: ſi eſſet otium, propediem abſolutos darem. ſed ita ſaepe, neſcio quo fato, diuellor a libris, vt interdum mihi Roma diſpliceat, et agreſtem ſolitudinem vrbanae celebritati libenter anteponam. In tanta igitur operis mora quotidie aliquid vel addebat, vel mutabat, vt, quam faciebant homines Manutiani commentarii cupidi in tempore iacturam, eam illis adcuratiore elaboratione ſarciret, vt ſcribit ad Auguſtinum Angelelium IV. Non. Sept. cIↄIↄLXVII. *Lib. IX. epiſt. 8.* Superatis tandem omnibus difficultatibus, cum neque occupationum multitudine, neque valetudinis imbecillitate, neque incommodorum domeſticorum ſollicitudine auelli ſe a propoſito arcerique pateretur, A. cIↄIↄLXIX. commentarium, ad vmbilicum perductum, amico deſcribendum dedit, teſte ipſo *Lib. IX. epiſt. 14.* Cum ita fama percrebruiſſet, Manutium commentario ſuo vltimam manum impoſuiſſe; omnes, qui tam praeclari operis, quale ab exquiſita Manutii doctrina exſpectandum erat, ingenti cupiditate tenebantur, conuicio prope editionem eius efflagitabant, vt ipſe debere ſe ſtudioſis diutius vix poſſe fateretur *Lib. XI. epiſt. 9.* Sed, eo viuo ac ſpirante, typis non fuit deſcriptus. Quo

quidem intra decennium abſoluto, curam ſuam diligentiamque extendit ad orationes, quibus illuſtrandis ab A. cIɔIɔLXXI. vsque ad A. cIɔIɔLXXIII. adſiduam operam dedit. Sed, praeter commentarium in orationem pro Archia, A. cIɔIɔLXXII. publicatum, nihil huius operis viuus euulgauit. Abſoluiſſe autem integrum in omnes orationes commentarium, exceptis duabus, pro Ligario et Deiotaro, Manutius ipſe ſcribit ad Camillum Palaeottum XII. Kal. Mart. cIɔIɔLXXIII. *Lib. XII. epiſt. 4.* Poſtea vero, in has quod reliquum erat commentarii, adiecit. His tot, tantisque laboribus confectis, ac plane abſolutis, Ciceroni interpres diligentiſſimus, et omnino bonis literis ſummum decus atque ornamentum VIII. Idus April. cIɔIɔLXXIV. morte eripitur.

Habes breuem hiſtoriam eorum laborum, quibus Manutius noſter a iuuenilibus annis vsque ad extremum vitae halitum de Cicerone tam egregie meritus eſt, vt, iudice Mureto *Lib. I. Var. Lect. c. 6.* merito dubitari poſſit, plusne ipſe Ciceroni, an ipſi Cicero debeat. *Nam*, inquit, *et ipſe, tractandis adſidue Ciceronis ſcriptis, eam adſecutus eſt eloquentiae laudem, qua vin-*

cit

cit omnes: et cum ad ingenium, quo excellit, addidiſſet eam diligentiam, eamque laborum perpeſſionem, ac tolerantiam, qua vires, ipſamque adeo valetudinem ſuam magno noſtrorum omnium, quotquot eum, quia plane novimus, plurimi etiam facimus, dolore proſtrauit, incredibile eſt, quot ab errorum millibus eos libros feliciter vindicarit. Haec Muretus. Quamquam vero inter omnes ſatis conſtat, Manutium feliciſſimum Ciceronis imitatorem exſtitiſſe, ac de emendandis eius libris praeclare eſſe meritum; tamen, ſi, quod res eſt, ab omni partium ſtudio alieni, fateri volumus, quod ad emendandi ſollertiam adtinet, Victorius et illi, et caeteris omnibus palmam ita praeripuit, vt ſoſpitator Ciceronis communi elogio vocaretur. Quam ob rem recte Graeuius praef. epiſtolis ad Diuerſos praemiſſa, *non infitior* inquit, *alios etiam ſollertes et doctos viros multos naeuos Tullio deterſiſſe, ſed Victorius tot grauia vulnera, tot latentia et ſuppurata, quae bonam valetudinem mentiebantur, in eo ſanauit vlcera, vt principem inter omnes locum obtineat.* Si vero ad diligentem Ciceronis explanationem ſpectamus, nemo ſane plus praeſtitit Manutio, qui ab adoleſcentia ita ſe comparauit,

vt, omnibus elegantioris doctrinae copiis inſtructus, ad Ciceronem, eloquentiae principem, poſteritatis emolumento illuſtrandum totum ſe conuerteret, in eoque ſtudio ad mortem vsque perſeuerauit. Teſtes ſunt elegantiſſimi eius in Ciceronis epiſtolas atque orationes commentarii, quos vel viuus edidit, vel Aldus filius poſt mortem patris euulgauit.

Inter omnia vero ingenii monimenta, quibus Manutius Ciceronem ſuum illuſtrauit, immenſasque Tullianae eloquentiae diuitias clariſſime aperuit, eminet ſane praeſtantiſſimus, omnibusque numeris abſolutus in epiſtolas ad Diuerſos commentarius. Nam, cum harum epiſtolarum lectione tum ad caeteros Ciceronis libros, tum ad adcuratam exquiſitae latinitatis cognitionem, comparandamque eloquentiae facultatem aditum iuuentuti optima ratione fieri, Manutius ſuo ipſius exemplo didiciſſet; in has epiſtolas ita commentatus eſt, vt omnia, quaecumque ad ſummum, quo Cicero in his epiſtolis excellit, artificium perſpiciendum, ad occultam ſaepe atque latentem prudentiam detegendam, et ad omnem omnino Tullianae orationis elegantiam venuſtatemque cognoſcendam pertinent, plene exhauriret.

riret. Et, vt adoleſcentes commodiore quadam via ad eloquentiae laudem perduceret, ſimilia ſimilibus contulit, ac loquendi rationes, Ciceroni familiares pluribus exemplis illuſtrauit. Praeterea tempus, quo quaeque epiſtola ſcripta eſt, vel, ſi fieri potuit, certa et indubitata ratione, vel probabili ſaltem coniectura conſtituit. Tum hiſtoriam eius aetatis, qua hae epiſtolae ſcriptae ſunt, totumque reipublicae ſtatum, omni cura expoſuit; hominumque, quorum vel minima in his epiſtolis mentio fit, vel ex ipſo Cicerone, vel ex aliis ſcriptoribus adcuratam notitiam ſuppeditauit. Quidquid denique ad geographiam, rem nummariam, ritus moresque antiquos, leges, ſenatus conſulta, magiſtratus, militiam, omnesque omnino antiquitatis partes ſpectat, tanta diligentia perſecutus eſt, vt nihil plane deſiderari poſſit. Sed, quantus diffuſae eruditionis theſaurus hoc commentario incluſus contineatur, et eruditis ſatis cognitum eſt, et adoleſcentes humaniorum literarum ſtudioſos legendo magis, quam vel copioſiſſima bonorum, quibus abundat, praedicatione intellecturos eſſe confido.

Quare, cum tanta ſit huius commentarii praeſtantia, tanta eius legendi, et manibus terendi omnibus,

qui

qui in Cicerone paulo altius ſapere cupiunt, incumbat neceſſitas, vt eo carere vix poſſint; nihil magis ſane dolendum erat, quam exemplorum tam praeclari, tamque neceſſarii atque fructuoſi libri penuria. Nam, quod ad editiones adtinet, primum ante hos ducentos annos editus eſt in magna illa operum Ciceronianorum editione, quam Venetiis ab A. cIↄIↄLXXVIII. vsque ad A. cIↄIↄLXXXIII. decem partibus forma maiore curauit Aldus filius, quarum ſexta, A. cIↄIↄLXXIX. vulgata, epiſtolae ad Diuerſos, ſeu, vt tunc vulgo vocabantur, Familiares, cum Paulli Manutii commentario continentur. Sequenti anno, vt, quorum anguſtam rem familiarem nimium Aldinae editionis pretium ſuperaret, eorum rationibus conſuleretur, commentarius hic minoribus literis, commodioreque forma, quam octauam dicimus, Francofurti typis Wechelianis repetitus, et, vt poſterior tomus priori aequaretur, commentarius in epiſtolas ad M. Brutum et ad Q. fratrem additus fuit. Quam quidem editionem, cum Veneta compluribus in locis collatam, multis partibus emendatiorem deprehendi. Rurſus excuſus fuit Venetiis apud Aldum A. cIↄIↄXCII. Francofurti A. cIↄIↄC. Peruenit etiam nuper ad manus noſtras exemplum huius

ius commentarii forma duodecima, minutiſſimis typis, vno volumine hac inſcriptione: *Epiſtolae Ciceronis (quae Familiares vocantur) Paulli Manutii, Viri Clariſſ. perpetuo atque abſolutiſſimo commentario explanatae. Cum indice. Anno 1596. excudebat Gabriel Carterius ſumptibus Petri G. G.* Impreſſa eſt haec editio Lugduni, vbi Carterius officinam ſuam habuit. Superiori ſaeculo cum Io. Georg. Graeuius nouam Ciceronis editionem, omnium virorum eruditorum notis atque commentariis locupletatam, adornaret, eamque per partes ederet, facto ab epiſtolis ad Diuerſos initio, quae Amſtelodami primum A. cIↄIↄclxxvii. iterum A. cIↄIↄcxciii. Tom. II. 8mai. prodierunt, ſingulis tomis commentarium Manutii adiecit, eique Victorii notas copioſiores, quae non poterant verbis Tullii commode ſubtexi, praepoſito Victorii nomine, inſeruit. Argumenta vero Manutii Graeuius epiſtolis ipſis praepoſuit, excepto eo, quod epiſtolae primae ad Lentulum Manutius praefixit, quod, quoniam ob hiſtoriam de Ptolemaeo Aulete, Aegypti rege, paullo vberius narratam, nimis copioſum erat, ad calcem Tom. II. reiecit. Quae ad pleniorem eorum, ad quos ſcribit Cicero, notitiam pertinent, ab argumento auulſa notis

tis adpoſuit. Quale quid factum eſt *Lib. IV. epiſt. 13.* vbi, quae de Nigidio Manutius tradidit, verbis epiſtolae ſubiecta leguntur. Nonnumquam argumenta, duabus epiſtolis praemiſſa, in vnum contraxit, quod *Lib. VI. epiſt. 10.* factum animaduerti. Interdum etiam, ob mutatum epiſtolarum ordinem, argumentum loco ſuo mouit, e. c. *Lib. XVI. epiſt. 1.* Commentarius autem ipſe in Graeuiana editione innumeris fere vitiis laborat. Inſtituta enim diligenti cum Veneta et Wecheliana collatione, non ſingulas modo voces, ſed integras adeo obſeruationes omiſſas, verba Manutii, poſt laudatum Ciceronis aliusue ſcriptoris locum, quaſi eiusdem verba, literis vulgaribus, quas curſiuas vocant, ſaepe numero expreſſa, vnam obſeruationem in plures diſtractam, pluresque in vnam contractam, denique ſcholia iuuenilia, praeſertim in octo libris prioribus, ſine vlla admonitione ipſi commentario inepte inſerta eſſe deprehendi. Caeterum omnia vitia editionis Venetae, ad quam Graeuiana facta eſt, in Wecheliana magnam partem iam ſublata, in eadem rurſus occurrunt, nouisque, iisque quam plurimis, aucta ſunt atque cumulata.

In tanta igitur, quae hodie eſt, antiquiorum huius commentarii exemplorum raritate, inque tot tantisque Graeuianae editionis vitiis, aliquot abhinc annis auctor ſuaſorque fui Cruſio, viro honeſtiſſimo, ac ſolidioris doctrinae bonis libris promouendae ſtudioſiſſimo, vt et hunc, et caeteros in Ciceronis epiſtolas commentarios, a Paullo Manutio confectos recuderet. Quod quidem meum conſilium ille non modo ſtatim probauit, ſed etiam a me potiſſimum curam nouae editionis adornandae ſuſcipi voluit. Ego vero, cum ipſe olim in ſchola prouinciali, quae Grimmae floret, cuiusque diſciplina me vſum eſſe ſemper laetabor, Ciceronis epiſtolas ad Diuerſos, aureo Manutii commentario, cuius vnum dumtaxat exemplum aderat, adiutus legiſſem, quantumque vtilitatis ea aetate inde in me redundaſſet laetus recordarer, haud difficulter huic negotio, licet moleſtiſſimo, me praefici paſſus ſum; praeſertim cum Ciceronem, contracta ſemel cum eo familiaritate, numquam de manibus depoſuerim. Lente autem proceſſit negotium, tum propter multas recenſionis difficultates, tum, quod horis dumtaxat ſubciſiuis, quidquid opellae noſtrae fuit, praeſtare licuit.

Iam,

Iam, quid hac noua editione a nobis praeſtitum fuerit, quantumque induſtriae in ſuſcepta recenſendi prouincia adhibuerimus, paucis ediſſeram. Prima et antiquiſſima cura nobis fuit, vt totum commentarium adcurate recognitum a mendis, quibus priores editiones, maxime Graeuiana, ſcatent, diligenter purgaremus. Quare, cum commodiſſimum viſum eſſet, exemplum Graeuianae editionis operis deſcribendum tradere: neceſſitatem nobis impoſitam eſſe intelleximus, omnia prius cum Wecheliana editione, quae, vt iam diximus, Veneta praeſtat, ſedulo conferendi. Sicubi vero omnes editiones in mendo conſpirarent, neceſſitate compulſi ex antecedentibus, vel ſubſequentibus, vel tota orationis ſerie verbis Manutii integritatem conciliare ſumus conati. Sic, vt hoc vno vtar, ad *Lib. IV. epiſt. 12.* omnes editiones ſic habent: *Haec modo Achaia, anguſta, inquit etc.* Quae cum ſenſum non habeant, ex vniuerſa orationis ſerie ita exhibere non dubitauimus: *Haec modo Achaia, modo Graecia et Hellas vocabatur. Plinius lib. 4. c. 4. anguſta, inquit etc.* Procul dubio enim vel deſcriptoris, vel operarum incuria verſus e libro MSto Manutii fuit omiſſus. Atque huius generis nonnulla alia animaduertimus,

mus, quae quisque comparando facile inueniet. Deinde vero id negotii nobis datum exiſtimauimus, vt locos Ciceronis, aliorumque ſcriptorum veterum, Graecorum pariter atque Latinorum, a Manutio vel perperam, vel, pro more illius ſaeculi, memorato modo libro, laudatos adcuratius notaremus. In quo quidem genere quantum taedii nobis fuerit, moleſtiarumque deuorandum, vel ſine noſtra admonitione quilibet intelligit. Saepe enim Manutius lapſu memoriae alium prorſus librum excitat, quam vnde verba recitata deſumta ſunt. Locos vero Ciceronis, quem totum imbiberat, cum plerumque memoriter recitet, non raro vel in verbis ipſis, vel in eorumdem collocatione errat. Noſtrum igitur eſſe putauimus, omnes ac ſingulos Ciceronis locos, a Manutio vel adſcriptos, vel laudatos, a principio vsque ad finem euoluere, et errores, vel in libris, vel in numeris, vel in verbis commiſſos, emendare; quod etiam, Nizolio vel plane non, vel raro in conſilium adhibito, quem, auxilio non impetrato, ſaepe indignabundi abiicere coacti ſumus, partim memoria ſuggerente, partim impigro labore, magnaque patientia tandem ita effecimus, vt loci pau-

ciſſimi, et ii quidem nullius fere momenti, ſine adcuratiore notatione remanerent. Secuti autem ſumus per totum commentarium recentiſſimam editionem Io. Aug. Erneſti, praeceptoris noſtri maxime venerandi, et de Cicerone hac noſtra aetate tam praeclare, quam olim Manutius, meriti: cui quidem recenſioni hanc nouam commentarii Manutiani editionem in omnibus, quantum fieri poſſet, adcommodare viſum eſt. In quo multis de cauſis, quas commemorare ſuperuacuum foret, non veremur, ne in reprehenſionem aliquam incurramus. Vbi vero, ſaluis Manutii obſeruationibus, id fieri non poterat, verba ita reliquimus, vt ab eo laudata erant, etiamſi iam dudum in aliis editionibus lectio aliter eſſet conſtituta. Varietatem autem lectionis Erneſtinae, vbi neceſſe fuit, Manutianae ſemper praemiſimus. Eamdem rationem et in aliis Latinorum ſcriptorum locis curatius indicandis ſeruauimus, vt inſpectio libri quemlibet docebit. Neque aliter in Graecis vbique verſati eſſemus, ſi partim omnium libri ad manus fuiſſent, partim multorum libri in minores ſectiones eſſent in omnibus editionibus diſtributi. Paginarum vero numerum, ob

diuer-

diuerſitatem editionum, indicare noluimus. Intermiſimus igitur in plerisque: in nonnullis vero, vt in Homero, Heſiodo, Euripide, Xenophonte, aliisque idem, quod in Latinis, praeſtitimus. Quo loco non poſſum ſilentio praeterire amicitiam atque humanitatem Io. Gottl. Hofmanni, A. M. viri exquiſitae doctrinae, ſolidaeque eruditionis laude florentiſſimi: qui me in indagandis locis, a Manutio perperam laudatis, maximopere iuuit. Caeteras virtutes, quas noſtra qualicumque opera huic nouae editioni ita conciliare ſtuduimus, vt prioribus omnibus longe antecellat, vſu et comparatione malumus, quam praedicatione noſtra cognoſci.

Conſtitueramus primum, notulas quasdam adſpergere, quibus breuiter indicaremus, quae ab aliis Tullii interpretibus melius eſſent, adcuratiusque tractata, et in quibus interdum ipſi a Manutiana interpretandi ratione diſſentiremus. Sed, partim ne eiusmodi acceſſionibus moles libri creſceret, partim quod alio fortaſſe tempore animaduerſiones variorum in has epiſtolas, quae Graeuiana aliisque melioris notae edi-

tionibus continentur, ſingulari volumine comprehenſas dabimus, quidquid huius conſilii fuit, rurſus plane abiecimus.

Commentarium Manutii excipiunt eiusdem Scholia, quae quondam iuuenis duodetriginta annorum ſcripſit. Quae quidem non ſolum propter eorum raritatem, ſed etiam propter vtilitatem adiicere placuit. Primum enim Manutius ipſe in commentario crebram eorum mentionem fecit, eamque lectionem, quam olim in vno codice antiquo repererat, poſtea plurium codicum, a ſe inſpectorum, auctoritate atque conſenſu confirmauit: deinde vero, quoniam in his ſcholiis Victorium nimia acerbitate vellicauit, ad quae poſtea Victorius in notis poſterioribus reſpondit, Victorianae notae ſine his intelligi non poſſunt. Quae etiam Lambinus atque alii in Manutio carpunt, ad ſcholia illa pertinent. Dedimus vero ea ſecundum editionem primam, ad quam expreſſa eſt Argentoratenſis A. cIↃIↃXLI. cuius exemplum, cum Pariſienſi ex officina Rob. Stephani A. cIↃIↃXLIV. adcurate collatum, formis typographicis deſcribi curauimus. In ſequentibus

tibus enim editionibus, quae nimis acerbe in Victorium ſcripſerat, Manutius deleuit. Edidit Henr. Stephanus A. cIↄIↄLXXVII. Ciceronis Epiſtolas ad Diuerſos e recenſione et cum notis marginalibus Paulli Manutii, iisque Commentationes Diuerſorum, partim antea, partim nunc primum editas, altero volumine adiunxit. In quibus primo ſtatim loco occurrunt Manutii ſcholia, ab illa prima editione valde diuerſa, et ad calcem appendicem ad eadem ſcholia adiecit: quam, e nouiſſima ſcholiorum editione, ab Aldo filio impreſſa, deſumtam ſi quis contulerit cum commentario, omnes illos locos inde in ſcholia ad verbum transſcriptos eſſe reperiet. Quod quidem propterea monendum duximus, ne quis noſtram ſcholiorum editionem mancam eſſe imperfectamque exiſtimet. Sic omnia vno volumine comprehenſa habes, quae Manutius noſter et iuuenili aetate, nondum ducta iudicii maturitate, et poſtquam in lectitando, emendando interpretandoque Cicerone conſenuerat, limatiſſimo iudicio in has epiſtolas conſcripſit.

Accedit praeterea Hieronymi Ragazonii Commentarius in Epiſtolas Ciceronis Familiares, quem plerique omnes Carolo Sigonio tribuendum eſſe putant. In qua opinione et ipſe Manutius noſter fuit, qui aliquoties v. c. ad *Lib. XIV. epiſt. 14.* et *Lib. XV. epiſt. 3.* Sigonii coniecturas probat. Sed Lud. Ant. Muratorius in *Vita Car. Sigonii*, ſplendidiſſimae eius Operum editioni, quae Mediolani ab A. cIↄIↄccxxxII. forma maiore prodiit, praemiſſa *p. XVIII.* de hoc libro ita iudicat: *Excerpta fortaſſis iſta fuere e quotidianis lectionibus Sigonii in ſcholis. At haec reuera ad Sigonium referenda eſſe, ego neque negare velim, neque praeſtare poſſum.* Ipſe Ragazonius in dedicatione commentarii ingenue profitetur, ſe auctoritate Sigonii commotum, conſiliisque adiutum animum ad hunc libellum conſcribendum adpuliſſe, eaque attente collegiſſe, quae a ſummo illo viro in hanc rem erudite dicta eſſent: quibus a ſe ipſo animaduerſa addidit, vt adeo plurima quidem in eo ad Sigonium referenda ſint, ſcriptio autem ipſa ſoli Ragazonio debeatur. Quidquid eſt, maximam ſane vtilitatem in legendis his epiſtolis hic commentarius praeſtat, et cum Manutiano aptiſſime

coniun-

coniungi poteſt. Henr. Stephanus hunc commentarium Commentationibus Diuerſorum, modo memoratis, inſeruit, in eoque multa, quae in prima editione deprauata legebantur, integritati ſuae reſtituta eſſe in praef. adfirmat. Primam igitur editionem cum videre nobis non licuerit, Graeuianam cum Stephaniana collatam, praefixis epiſtolarum numeris, locisque laudatis adcuratius definitis, typis deſcribendam curauimus.

Dedimus denique indices adcuratiſſimos: alterum rerum et verborum, quae in epiſtolis ad Diuerſos continentur, a Manutio magna diligentia confectum, adſcripto librorum et epiſtolarum numero, et pagina Erneſtinae editionis inſuper addita, vt ſine vllo negotio ſingulas res et loquendi formulas in qualibet editione, praecipue in Erneſtina, inuenire ſtudioſi harum literarum poſſint: alterum rerum a Manutio in commentario tractatarum: quorum illum Chriſt. Aug. Schwarzius, A. M. adcurata humaniorum literarum ſcientia praeditus, mihique et propter ingenii praeſtantiam, et propter animi candorem cariſſimus, curauit.

Caeterum librarium nullis ſumtibus peperciſſe, vt haec noua editio nitidiſſime prodiret, ac plurimos emtores lectoresque inueniret, omnes facile intellecturos eſſe arbitror. Vtendum autem fuit minoribus literis, ne pretium cum mole libri creſceret. Reliquos Manutianos commentarios ſtatim poſt mercatum operis typographicis deſcribendos trademus. Hisce interim fruere, Lector Beniuole, et conatibus noſtris faue. Scrib. Lipſiae a. d. XX. April. A. C. cIↃIↃCCLXXX.

ILLVSTRIS.

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO

DOMINO

IACOBO BONCOMPAGNO

VINEOLAE MARCHIONI

ET

GENERALI S. R. E. GVBERNATORI

Vellem, Illuſtriſſime atque Excellentiſſime IACOBE BONCOMPAGNE, *tantum in me eſſet ad dicendum facultatis, quantum eximiis tuis erga me meritis aliqua ſaltem ex parte reſpondere poſſet. Non ingratum profecto me, neque indignum, in quem beneficia conferrentur, experireris: efficeremque, ſi qua ratione poſſem, vt incitamento eſſem hominibus ad exercendam beneficentiam: cum ex beneficiis apud gratos ac memores animos collocatis tantum percipi gloriae fructum viderent. Ego, cum te multos abhinc annos ad ſumma omnia natum cognouiſſem, eximia naturae tuae ornamenta praedicare numquam deſtiti. Ad quae cum poſtea, quae ſumma eſt Dei prouidentia, acceſſiſſet maxima poteſtas, tu, mores tuos veteres retinens, nihil vnquam egiſti, in quo ſummus ſplendor non eluceſceret, nihilque praetermiſiſti, in quo ſolidae laudis ſpecimen non appareret. Quaeque virtutes Principum propriae eſſe debent, eas tu, iſtam fortunam nactus, ſemper coluiſti, et ita coluiſti, vt, qui caecam eſſe Fortunam, et immerentibus ſemper fauere ſolitam conqueruntur, eorum ſtultam opinionem re ac factis facile confutares. Facis enim, quod raro admodum contigit, eoque praeclarius exiſtimandum eſt, vt litterarum ſtudia numquam in ſummis negotiis dimittas. ex quibus cum ea hauſeris, quae te valde illuſtrant, vis eis gratiam referre: optimeque refers. Tu litteratos homines, litterarumque ſtudia cum perpetuo tibi fouenda in animum induxeris, quid eſt, quod tibi earum nomine a litteratis hominibus non debeatur? Si tu de tuo detrahis, vt*

eorum commodis inſeruias, aequum eſt eos viciſſim de ſuis commodis detrahere, nomini vt conſulant tuo. Et, quamuis non tu id agis, vt aliquam tibi laudem ex beneficiis compares, qui omnia in ipſa virtute fixa et locata habeas, nihilque aliud a ſolida virtutis laude quaeras; eſt tamen, quod hoc ipſo nomine maiores quoque tibi laudes debeantur. Ego certe, et Venetiis, et vbicumque eſſe mihi contigit, et ex aliis audiui tuam eximiam praedicari humanitatem, et ipſe aliis dicentibus ſilere tamen non poteram. Venetiis multi cum ſint, Maphaeus Venerius in primis eſt ex Patriciis, qui tua egregia facta dictaque in ore ſemper habeat, tui recordatione mirum in modum moveatur, mirifico quodam tui amore ac ſtudio flagret. Contigit mihi ſuperiore anno, his propemodum diebus, Parentium adire, Ciuitatem in Iſtria portu celebrem, multisque de cauſſis ſatis illuſtrem. graſſabatur in iis locis tum temporis peſtis. eo Marcus Venerius ex Veneta nobilitate, magni ingenii vir, et ſummae cuiusdam prudentiae, Decemvirum decreto, ad eam exſtinguendam publice miſſus fuit. cui adiunctus ego Secretarii munere ſum. Credas affirmanti, nihil mihi magis placuit, nullaue alia re magis ſum affectus, quam Caeſaris Denores, illius Ciuitatis Epiſcopi, ſanctiſſima conſuetudine. homo integerrimus, cui diuina ita curae ſunt, vt, omnibus aliis poſthabitis, nullam in aliam curam incumbat, quam vt ſuo muneri ſatisfaciat, quo tempore vel ab huiusmodi curis, in quibus totus eſt, vel a ſacrorum librorum lectione, in qua ita horas locat, vt ſuorum ſtudiorum fructum non vulgarem ſuis ciuibus, publice eos admonendo et cohortando, impertiat, te ita ſemper decantabat, tuasque virtutes ita extollebat, vt ipſum me, qui tibi plurimum debeo, teque ita colo et obſeruo, vt nihil ardentius fieri poſſit, vincere interdum videretur. Ita, quos dies peſtilentiae vis inſuaues reddebat, ii tui honeſtiſſima mentione hilariores accidebant, ad meumque ſingulare erga Epiſcopum ſtudium tantum hoc nomine acceſſit, quantum accedere poſſe vix ſperaſſem. Materiam habebamus tam amplam, tamque vberem, dies potius vt ipſi, horaeque nos deficerent, quam tuarum laudum exitum noſtra reperire oratio poſſet. cumque multi de te, iique perhonorifici ſermones forent, numquam tamen mirum accidit nobis, te tui ſimilem eſſe, in teque, tamquam in ſpeculo, GREGORIVM XIII. *agnoſci: qui cum omnes ſuas cogitationes ad ſumma quaeque a prima aetate inſtituerit, beneficentiam-*

centiamque, vnam inter virtutes Principe dignas praeeellentem, ſemper adamauerit, iure nunc, et merito anteactae vitae fructus fert, et, in ſupremo dignitatis gradu poſitus, de hominibus bene mereri non deſiſtens, te ſecundum ſe habet; qui, eum imitans, iisdem gradibus ad ſummam gloriam contendas, eamque tibi vnam ob oculos ponens, iam aſſecutus ſis, vt omnes, qui aliquid ſapere videntur, te ſuſpiciant, obſeruent, tamquam alterum Maecenatem in omni ſcripto praedicent. Me quidem tuarum laudum praeconem numquam ſenties in iis celebrandis defeſſum, numquam defatigatum. Accidit quoque mihi mirabile admodum, ac iucundiſſimum, vt, cum Romam veniſſem eo potiſſimum nomine, vt te praeſentem praeſens viderem, tibique gratias vultu ſaltem referrem, qui index animi certus eſt, quando per tenuitatem meam aliud non licet, Romam paene in ipſa vrbe Roma quaeſiverim. Ea enim ſe oculis obtulit meis, vt nouae Vrbis faciem oſtenderet, ita publicorum aedificiorum ſplendore, viarum amplitudine, pontium magnificentia, incredibili fontium vbertate GREGORIVS *Pontifex, quem omnis Chriſtiana Reſpublica ſanctiſſimum colit, eam exornauit, vt ad publicam commoditatem ornamentumque permultum additum atque adiunctum eſſe videatur. Sed, cum, quae Pontifex Maximus peregit praeclara, conſidero, video difficilius ea a me poſſe recenſeri, quam ab ipſo fieri. Faciant id, qui ingenio valent, quique Romanam ciuitatem ſua praeſentia honeſtant, Hippolytus Capilupus Epiſcopus, M. Antonius Muretus, Latinus Latinius, P. Angelius Bargaeus, Laurentius Gambara. ii ſint, qui ſuis et ſermonibus, et ſcriptis praeclara haec, vnaque virtutes tuas egregias, ad caelum ſuis laudibus ferant. Vt Iulium Iacobonium meum ſileam, fide atque obſeruantia in te ſingulari: qui, quantum ei per fortunam licet, certare etiam vel cum ſummae doctrinae viris in tuae amplitudinis laude videtur. Excepiſti me igitur ea benignitate, quae tua propria eſt, quae te et priuatis hominibus, Regibus quoque ipſis carum reddit. qua tu, praeter ceteras virtutes, quibus excellis, ita hominum tibi voluntates deuinxiſti, ita omnium in te ſtudia conuertiſti, vt a Veneta Republica in Venetam nobilitatem iamdudum ſis adlectus. qui honos cum iis tantum tribuatur, qui ipſum eximio aliquo merito promerentur, facis, vt iure omnes optimo in te collatum exiſtiment. Incredibile eſt, quantum omnes bonos, quantum omnes Italiae populos, ac longinquas nationes*

tui

tui ampliſſimi nominis ac famae ornamenta in tui amorem ſtudiumque alliciant. Vt omittam, quanta ſit eorum, qui Romae adſunt, quibus in oculis es, quibus imperas, ad te diligendum propenſio. Eae me cauſſae impulerunt, vt Paulli patris mei Commentarium in Epiſtolas M. Tullii Ciceronis, quae Familiares vocantur, tuo nomini dicarem. Quid eſt autem, quod tuo maximo celeberrimoque nomini non maxime debeatur; vel tibi, propter eximiam iſtam tuam in me beneficentiam, a me non vel maxime deberi homines intelligant? Vel quis non aequiſſimum arbitretur, vt, qui parentis mei in omni vita amantiſſimus, ac patronus ſemper exſtiteris, eiusdem quoque lucubrationes, quae ad poſterorum vtilitatem proderentur, in tuam fidem ac patrocinium commendentur? in quas ipſe vniuerſae fere vitae ſtudium atque induſtriam contulit: quarum eam, quam in eruditorum animis, vt, ni fallor, ſcis, exſpectationem commouit, ſcriptorum praeſtantia facile, vt ſpero, ſuſtinebit. Quae ſi tibi, eruditiſſimo in primis, ac celeberrimo Principi, probabuntur, vna opera et pater meus ſtudiorum ſuorum fructum ſatis amplum accepiſſe nulli non videbitur, et mihi, qui pro virili parte in his ingenuis artibus paternae laudis fieri aemulator ſtudeo, ad non inferiora in dies animum addideris. Deus Opt. Max. dignitatem iſtam tuam perenni felicitate ſecundet. Romae Id. Iun. MDLXXIX.

AMPLITVDINI TVAE

obſequentiſſimus,

atque in perpetuum deuinctiſſimus

ALDVS MANVTIVS,

PAVLLI F. ALDI N.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBROS OCTO POSTERIORES

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBRVM IX.

Non eſt inſtituti noſtri, qui vir, quantusque M. Terentius Varro fuerit, quamque multis veterum teſtimoniis eius eruditio praedicetur, oſtendere. Quinctiliani tantum verba recitabo, quae ſunt lib. 10. c. 1 *Terentius Varro, vir Romanorum eruditiſſimus, plurimos libros, et doctiſſimos compoſuit, peritiſſimus linguae Latinae, et omnis antiquitatis, et rerum Graecarum, noſtrarumque, plus tamen ſcientiae collaturus, quam eloquentiae.* Vixit annos centum : quod Valerius lib. 8. c. 7. docet. Ante quam duodecimam annorum hebdomadam expleuiſſet, compoſitos a ſe libros ſeptingentos, ipſe ſcripſit in primo libro de Imaginibus. Gellius lib. 3. c. 10.

EPISTOLAE I.

ARGVMENTVM.

Varronis aduentum expetit; quod in eius potiſſimum conſuetudine et ſermone ſpem doloris leniendi, quem capiebat e rerum publicarum interitu, aliquam repoſuerit. Scripta Caeſare tertium et Lepido coſſ.

EXPLANATIO.

A *te miſſas*] Sic antiqui libri ſeptem. nec mutationis cauſſam video.

Tuum aduentum] Abfuit igitur ab vrbe Varro diutius, quam Cicero, poſt deuictum in Pharſalia Pompeium.

Non ſtultiſſimus] Stultiſſimum eſſe oportet, qui, tam graui reipublicae tempore, alleuationem vllam ſperare poſſit.

In vrbem] Cum Caeſar, confecto Alexandrino bello, reuerſus Ciceroni, qui Pompeium ſecutus erat,

 peper-

pepercíſſet, eique permiſiſſet, vt in vrbem veniret.

In res turbulentiſſimas] In bellum ciuile.

Infideliſſimis ſociis] Pompeianis, de quorum in rempublicam atque in me voluntate nihil mihi certum poſſem polliceri.

Praeceptis illorum] Praecipiunt enim libri, non temere credendum. vnde illud Epicharmi, lib. 1. ad Attic. epiſt. 19.

Νῆφε, καὶ μέμνασ' ἀπιϛεῖν. ἄρθρα ταῦτα τῶν φρενῶν.

Et lib. 2. ad Attic. epiſt. 20. *Pragmatici homines omnibus hiſtoricis praeceptis, verſibus denique cauere iubent, et vetant credere.*

In eo] Sic veteres libri omnes. fortaſſe refertur ad *vſum.* dixit enim: *eorum vſum dimiſeram.* quod tamen diſtat longius. Vel, *in eo:* quod praeceptis illorum parueris: in quo ego non permanſi. quamquam hoc falſum videtur. nam et Varro Pompeium ſecutus eſt, fuitque vna cum Cicerone et M. Catone Dyrrhachii, cum in Pharſalicis campis dimicarunt Caeſar et Pompeius. lib. 1. de Diuin. c. 32. itaque malim accipere, *in eo*, id eſt in eorum vſu, quem ego dimiſi: vt intelligatur illud tempus, quod Pharſalicam pugnam conſecutum eſt. tunc enim Brundiſii Cicero in moerore iacuit, nullo librorum vſu, victorem Caeſarem timens, cuius ex Alexandrino bello aduentus exſpectabatur. Varro autem, victo in Pharſalia Pompeio, videtur in Italiam rediiſſe, vt ex epiſtola 6. colligitur, nec ſe moerori, vt Cicero, ſed litteris dediſſe: quod ex hac epiſtola licet coniicere.

Quae premant] Supra: *tot tantisque rebus vrgemur.* Translata ſunt, *premant, impendeant, tranſiturum.*

Impendeant] Poſt Africanum bellum, quod Caeſar tunc gerebat.

Tranſiturum] Transeuntes vitamus ea, quae impendent. *transire* etiam dicuntur ea, quae impendent, vt lib. 2. ad Attic. epiſt. 21.

Ad te] Subaudi, *venire.* et, *ad te,* pro ad villam tuam, ſiue in Tuſculano, ſiue in Cumano. epiſt. 2.4.6.

Perficiam] Mutuo ſermone et ſtudiis communicandis.

Diiudicetur FRN. *Videatur*] Sic placet, et ita legitur in duobus antiquis libris: alii habent, *videbitur:* vel *diuidetur:* quod vtrumque perſpicue mendoſum. alii, *iudicetur:* quod minus probauimus. Nonnullis placuit, *diiudicetur:* quos ſequi noluimus.

EPISTOLAE II.

ARGVMENTVM.

Diutius retentae epiſtolae cauſſam exponit: ſuadet, quod ſibi quoque ſtatutum affirmat, vt hominum frequentiam vitet, dum gratulatio, quae propter Africanae victoriae nuncium fiebat, deferueſcat: cauſſam affert, cur in vrbe maneat: ſuumque iuuandae quoquo modo reipublicae deſiderium declarat. Scripta eodem anno.

EXPLA.

EXPLANATIO.

Caninius tuus idem, ERN. *idem tuus et idem noſter*] Sic aliquot libri veteres. quod placuit. nam eodem modo locutum eſſe Ciceronem lib. 2. de Diuin. c. 36. animaduerti. *Marcellus*, inquit, *idem imperator, idem augur*. Sic Varro Seſquiulyſſe: *Idem ſenatus, idem populi caput*. Alius liber, *Caninius tuus, et idem noſter:* non male. nam et infra, epiſt. 17. *Ego vir fortis idemque philoſophus*. Ceteri libri, *Caninius idem et idem noſter*. quod probare nullo modo poſſum: quamquam alii probarint, qua ratione ducti, non equidem video. miror etiam, eosdem negare, *tuus*, in veteribus libris eſſe.

Aliquid] Litterarum.

At tibi] *Tibi*, ornatus gratia et hic, et alibi addidit Cicero. epiſt. 6. ad M. Brutum, lib. 10. ad Attic. epiſt. 16. et Coelius lib. 8. epiſt. 2.

Ἕωλος] Obſoleta, non recens.

Tantis nouis rebus] Victoriam Caeſaris Africanam ſignificat.

Perire lucubrationem meam nolui] Perire laborem illum nolui, quem in elucubrando ſuſceperam. Ne quis, *lucubrationem meam*, pro epiſtolam meam, accipiat. non enim *lucubratio* eſt id, quod remanet poſt nocturnam operam, ſiue epiſtola, ſiue oratio, ſiue aliud; ſed actus ille, vt ita dicam, operaque illa, quae ponitur in elucubrando: quantum quidem nobis exemplorum obſeruatione colligere licuerit. Nam, quod ſubiungitur, *et eam ipſam Caninio dedi*; ad epiſtolam refertur.

Locutus ea ſum] Fortaſſe litteris non committenda.

Vitemus oculos hominum] Qui vitari in vrbe non poſſunt.

Nos dolent viuere] Vide epiſt. 5.

Tam lynceus] Lynceum ea vidiſſe, quae longiſſime diſtabant, memoriae proditum eſt. vnde adagium, *Lynceo perſpicacior*.

Qui in tantis tenebris nihil offendat] Ad metaphoram haec omnia pertinent, *lynceus, tenebris, offendat, incurrat*. Inde Liuius lib. 35. c. 26. *Si in re nauali, cuius eſſet ignarus, offendiſſet*.

Calumniabar] Suſpicabar ea, quae fortaſſe falſa ſunt.

Quosdam homines] Victores Caeſarianos.

Oculi mei ferre non poſſent] Lib. 2. epiſt. 16. *Noſti oculorum, in hominum inſolentium indignitate, faſtidium*.

Λεληθότως] Senſim.

Callum iam obduxit ſtomacho meo] Vt ea minus aliquanto ſentiat, quibus angebatur antea. Tuſc. 2. c. 15. *Ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori*. Lib. 4. epiſt. 5. *In illis rebus exercitatus animus callere iam debet*. Et lib. 2. ad Attic. epiſt. 18. *De Statio manumiſſo, et nonnullis aliis rebus, angor quidem, ſed iam prorſus occallui*.

Deferueſcat] Quaedam res, cum in ſummo ſunt, *feruere* dicuntur: vnde in oratione pro Quintio c. 11. *feruet auaritia*. eaedem *deferuere*, cum imminui coeptae ſunt: vt *ira deferueſcit*, Tuſc. 4. c. 36. *cupiditates deferueſcunt*, pro Coelio c. 18.

Gratulatio] Ob res a Caeſare in Africa contra Scipionem, Pompeii Magni ſocerum, et Iubam,

 Mauri-

Mauritaniae regem, proſpere geſtas.

Magni intererit] Noſtra. diuerſum enim conſilium, pro victoris in victos vel clementia, vel crudelitate, capiemus.

Quo me coniectura ducat] Quid coniiciat Cicero de Caeſaris animo, non facile eſt exiſtimare. clementem tamen eum potius, quam crudelem, fore (vt arbitror) opinatur: itaque ſubiungit, *ſed exſpecto tamen.*

Rumor] De victoria Caeſaris.

Raucus erit factus] Raucorum vox minus clara eſt. inde ſumptum, vt raucum rumorem dicat eſſe, cum homines ea de re, quae in ore omnium fuerat, minus iam loquantur.

Ad Baias venire] Ad aquas Baianas: quo ibant oblectationis et valetudinis cauſa. In oratione pro Coelio c. 11. et 20.

Videri] Nam nunc, ſi eamus ad Baias, recenti adhuc nuncio de Africana Caeſaris victoria, videbimur iuiſſe natatum laetitiae cauſſa: quod turpe nobis erit. ſin exſpectamus, donec rumor ſit imminutus; non natandi, ſed plorandi cauſſa Baias veniſſe videbimur; quod erit honeſtius.

Stet nobis illud] Ita ſtatuamus viuere in ſtudiis noſtris, vt ſententiam ne mutemus.

Antea] Stante republica.

Nunc vero] Afflicta republica, cum nulla in re alia acquieſcamus. Vide eandem ſententiam lib. 4. epiſt. 3. et lib. 5. epiſt. 13. lib. 6. epiſt. 12.

Vt architectos] Tamquam principes ciues, quales olim fuimus.

Vt fabros] Non vt conſilio et ſententia, ſed opera tantum opem reipublicae feramus.

Aedificandam] Quae nunc euerſa iacet. Verbo translato vſus eſt, quia dixerat iam, *architectos*, et *fabros.*

Potius libenter accurrere] Non modo non deeſſe, verum etiam libenter accurrere. Omnes mei libri veteres habent, *et potius:* vnus, *et*, non habet: quod elegantius videtur.

Πολιτείας] Libros de regenda republica.

In curia] Dicenda in ſenatu ſententia.

In foro] Agendis cauſſis, vt olim ſolebam.

Nauare rempublicam] Sic duo veteres libri, mendoſe; mihi non diſpliceret, *iuuare rempublicam*, quod omnino ſententia poſtulat. certe enim, quae de optimi ciuis officio ſcribuntur, vtilia ſunt reipublicae. quod niſi ita eſſet; quorſum et ſcribere, et legere *πολιτείας* Cicero cogitaret? In reliquis antiquis libris, *grauare*, eſt, non *nauare*, mendo manifeſto. Quidam opinantur legi poſſe, *gubernare:* alii, verbo addito, *nauare operam reipublicae.*

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

Iturum ſe ad Varronem ſignificat: quamquam fore videat, vt ab hominibus vterque reprehendatur: quaſi turpe ſit, miſerrima ciuitate,

tate, villarum amoenitatem quaerere. ſe tamen contemnere ait ſermones hominum indoctorum, et in ſtudiis omnino cum Varrone victurum.

EXPLANATIO.

Caninio] Ordo poſtulat, vt haec ſit huius libri ſecunda epiſtola: eſt enim illa, quam Caninio ſe daturum, ſi petiiſſet, dixit in proxima ſuperiore. ſunt apud me duo veteres libri, in quibus plane ſcriptum eſt, *Caninio.* itaque coniectura nihil opus eſt in re praeſenti, atque ante oculos poſita. quod ideo dixi, ne quis excogitatam putet, ideoque minus certam, correctionem; quia mendoſe in quibusdam libris, et in Mediceo quoque illo, quem ceteris emendatiorem eſſe quidam arbitrantur, legitur, *animo:* ex quo iidem legendum putarunt, *Caninio.*

Rectum] Non conſiderat hic *rectum* tamquam honeſtum, ſed tamquam id, quod fieri oporteat. quaſi dicat: vide, quaeſo, debeamusne in iſtis locis eſſe, hoc tam miſero ſtatu reipublicae, quod homines reprehendent.

Incendio] Calamitatem publicam vocat *incendium.* nondum autem, cum haec ſcribebat, Africanae Caeſaris victoriae nuncius allatus erat. quod ſignificatur in eo loco epiſt. 2. *Etſi erat ἕωλος illa epiſtola, praeſertim tantis poſtea nouis rebus allatis.*

In iſtis locis] In amoeniſſimis villis.

Eundem cultum, eundum victum eſſe] Mutatione loci neque cultum, neque victum mutamus: quid igitur habent, cur de nobis loquantur? *Cultus* omnia ſignificat, excepto victu, quibus vtuntur homines vel commodi, vel ornamenti, vel voluptatis etiam gratia. Lib. 1. de Diuin. c. 29. *Qui ſalubri et moderato cultu atque victu quieti ſe tradiderit.* Lib. 1. de Offic. c. 4. *Studeat parare ea, quae ſuppeditent et ad cultum, et ad victum.* Caeſar lib. 6. de bell. Gall. c. 24. *Germani eodem victu et cultu corporis vtuntur.*

Quid refert? tamen in ſermonem incidemus] Modus loquendi: vt Phil. 7. c. 5. *Quam turpe eſt, legiones ad ſenatum legatos mittere, ſenatum ad Antonium? quamquam illa legatio non eſt: denunciatio eſt, paratum illi exitium, niſi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio eſt grauior.*

Credo] Ironia. Spernendus, inquit, eſt hominum ſermo, praeſertim eorum, qui honeſtum otium vituperent, cum eorum actiones flagitioſiſſimae ſint. Lib. 4. epiſt. 5. *An illius vicem, credo, doles?*

Et ſcelerum et flagitiorum] Geminata copula diuerſitatem indicat: omne enim ſcelus flagitium eſt, non contra: et minor in aliquo flagitio culpa, quam in ſcelere.

Volutentur] Hoc verbum actionem continet: et poſitum eſt de induſtria, vt inferiori verbo, *ceſſatio*, opponeretur.

Nobiscum aut inter nos] Bona correctio. nam poterat aliquis obiicere, ceſſare eos etiam cum aliis: ſiquidem in vrbe non viuerent. Ceſſamus, inquit, inter nos, non inter alios; quia remoti a multitudine viuimus.

Barbarorum] Indoctorum. Lib. 1. de Orat. c. 26. *Haec turba et barbaria forenſis dat locum vel vitioſiſſimis oratoribus.*

Artes noſtrae] Litterarum tractatio.

Grauitas morbi] Seruitus reipublicae, in qua, tamquam in morbo, ad litterarum remedia confugimus.

Cum valebamus] Incolumi reipublicae ſtatu.

Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας] Vide lib. 6. epiſt. 3.

Me exſpectares] Poſtea ſuam commorationem excuſauit in epiſt. ſuperiore; quam poſt hanc ſcriptam eſſe, iam dixi.

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

De Varronis aduentu, ex Diodori dialectici ſententia, iocatur. nam in libro de Fato, Diodori opinionem improbans, Chryſippo aſſentitur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Περὶ δυνατῶν] De rebus, quae fieri poſſunt; de poſſibilibus. hoc enim verbo, quod vitaſſe Cicero videtur, Plautus in Sticho vſus eſt; et Quinctilianus, quod Graece δυνατὸν, Latine dici *poſſibile*, quamquam appellatione duriore, auctor eſt lib. 3. c. 8.

Κατὰ Διόδωρον κρίνειν] Ex Diodori ſententia iudicare. Quid ſentiret Diodorus, oſtendit Cicero in libro de Fato c. 7. his verbis: *Maxime tibi, Chryſippe, cum Diodoro certamen eſt. ille enim id ſolum fieri poſſe dicit, quod aut ſit verum, aut futurum ſit verum: et, quidquid futurum ſit, id dicit fieri neceſſe eſſe: et quidquid non ſit futurum, id negat fieri poſſe. Tu, et quae non ſint futura, poſſe fieri dicis: vt, frangi hanc gemmam, etiamſi id numquam futurum ſit: neque neceſſe fuiſſe, Cypſelum regnare Corinthi; quamquam id milleſimo ante anno Apollinis oraculo editum eſſet.*

Venturus] In vrbem.

Τῶν ἀδυνάτων] Ex iis rebus, quae fieri non poſſunt.

Vtra te κρίσις *magis delectet*] Vtrum malis, κατὰ Διόδωρον, an κατὰ Χρύσιππον iudicare. Chryſippi ſententiam ideo non exponit Cicero, quia notam Varroni ſciebat, homini erudititiſſimo.

Χρυσίππεια *ne, an haec* ERN. *Chryſippias haec*] Mendoſum locum eſſe conſtat. quidam veteres libri, *an Chryſippias haec.* vetuſtiores autem omnes, *an*, non habent. ex quo nobis orta coniectura eſt, mendum tolli poſſe vnius litterae mutatione; vt legatur hoc modo, *Chryſippi, an haec.*

Noſter Diodotus] Stoicus. Lib. 4. Acad. c. 36. *Diodoto quid faciam Stoico, quem a puero audiui? qui mecum viuit tot annos? qui habitat apud me? quem et admiror, et diligo?* Lib. 1. de Nat. deor. c. 3. *Cum minime vide-*

videbamur, tum maxime philoſophabamur. quod et orationes declarant, refertae philoſophorum ſententiis, et doctiſſimorum hominum familiaritates, quibus ſemper domus noſtra floruit: et principes illi, Diodotus, Philo, Antiochus, Poſidonius, a quibus inſtituti ſumus. Vide in Bruto c. 90.

Non concoquebat] Non probabat: cum Cicero ipſe probaret: dixit enim, περὶ δυνατῶν *me ſcito* κατὰ Διόδωρον κρίνειν. A cibis translatio: quorum alii reiiciuntur a ſtomacho non concoquente, alii, concoctione facta, in ſuccum et ſanguinem conuertuntur. Lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 9. *A Vatinio ita me obſeruari ſcio, vt eius iſta odia non ſorbeam ſolum, ſed etiam concoquam.*

De his etiam rebus] De vtraque κρίσει.

Hoc etiam eſt κατὰ Χρύσιππον *δυνατὸν*] Ita fieri hoc poteſt, vt neceſſe non ſit. quod eſt e Chryſippi ſententia.

Hortum in bibliotheca] Illatum, non ibi natum.

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

Probat et diem, quo conuenturi ſint, et ſuum Varroniſque conſilium, quod, ſemel a Caeſare victi, ab armis diſceſſerint. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Mihi vero] Sic incipit lib. 4. epiſt. 6. lib. 7. epiſt. 30. lib. 16. epiſt. 12. 22.

Ad Nonas] Vt nonis vna ſimus in Cumano.

Propter reipublicae ERN. *rempublicam*] Exſpectandum enim, et ibidem latendum videbatur, dum deferueſceret gratulatio. alioqui praeſentem reipublicae ſtatum odiſſe viderentur. epiſt. 2.

Propter anni tempus] Fortaſſe vitandi caloris cauſſa non propinquam diem probabat.

Conſilii noſtri, — poenitendum putarem] Erant, qui Ciceronem Varronemque reprehenderent, quod ſtatim, poſt deuictum in Pharſalia Pompeium, ab armis diſceſſiſſent, huius noſtri conſilii, inquit Cicero, ne tum quidem nobis poenitendum putarem, ſi eos, qui id ſecuti non ſunt, non poeniteret. cum vero eos poeniteat, quod in bello remanſerint: multo minus nobis, qui ſaniores fuimus, poenitendum puto. Libri omnes veteres habent, *niſi*, ſed mendoſe, vt ſatis liquet. itaque recte Hieronymus Ferrarius reſtituit, *ne ſi:* a quibus particulis, cum praeponuntur, ad verbum infra poſitum vis negandi transfertur. quod ſi verbum praeponatur, altera negatio cum eo coniungitur. id exemplo fiet illuſtrius. hoc quidem in loco, *ne ſi*, verbo praeponuntur, et in eo tamen verbo ineſt vis negandi. nam illud, *nobis poenitendum putarem*, valet, non putarem, quia reſpicit ſuperiores particulas, *ne ſi*, quae ſi poſtponantur, addenda erit eidem verbo altera

tera negatio, vt ita dicatur: *nobis poenitendum non putarem, ne ſi eos quidem, etc.* Prioris generis exemplum habemus illud lib. 13. ad Attic. epiſt. 10. *Purgat Caeſarem de interitu Marcelli: in quem, ne ſi inſidiis quidem ille interfectus eſſet, caderet vlla ſuſpicio.* pro, non caderet. Et in Oratore c. 45. *Nobis, ne ſi cupiamus quidem, diſtrahere voces conceditur,* pro, non conceditur. Alterum genus agnoſcitur lib. 12. ad Attic. epiſt. 23. *Enitar, vt praeter te, nemo dolorem meum ſentiat, ne tu quidem.* Et ibidem epiſt. 36. *Non habeo, ne me quidem ipſum, quicum tam audacter communicem, quam te.*

Non ſpem] Vincendi. victoriam enim deſperabam. lib. 4. epiſt. 7. et lib. 7. epiſt. 3.

Officium] Lib. 6. epiſt. 1. *Quoddam nobis officium iuſtum, et pium, et debitum reipublicae noſtraeque dignitati videbamur ſequi.* Et eiusdem libri epiſt. 6. *Vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, vt in fabulis Amphiaraus, ſic ego, prudens et ſciens, ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus.*

Deſperationem] Lib. 7. epiſt. 3. *Non putaui, cum integri pares non fuiſſemus, fractos ſuperiores fore.* Et lib. 4. epiſt. 7.

Amiſſis opibus] Victi Pharſalico proelio; quo vires amiſerunt.

Seueritatem otioſorum] Eos, qui cum ſe domo non commouerint, nos tamen, quia domum, relictis armis, rediuimus, ſeuere admodum reprehendunt: abſurde: nam neque reprehendendi omnino ſumus; et, ſi eſſemus, non ab iſtis otioſis, verum ab iis potius, qui perſequi belli ciuilis extrema voluerunt.

Quoquo modo ſe res habet] Poenituiſſe eos iam ſignificauit, qui ab armis non diſceſſerint. nunc igitur, cum eos quaſi laudare velit, dicturus, *vereor*, correctione quadam prius vtitur, et ait, *quoquo modo ſe res habet:* id eſt, quamquam parum ſapienter fecerint, qui, ſemel victi, rurſus tamen pugnare voluerint.

Vereor] Vereri dicimur parentes, et ſeniores, et qui ſunt in honore aliquo aut dignitate conſtituti. verebatur igitur nonnihil Cicero Pompeianos quosdam vel mortuos, quaſi ei poſſent exprobrare, quod domum reuertiſſet: illos autem, qui domi remanſerant, nequaquam curabat.

In bello] Africano: nam in Pharſalico ipſe etiam affuit, licet in acie non fuerit. non enim erat, cur vereretur eos, quibuscum in bello fuerat, ſed eos, quos deſeruiſſe videri poterat, qui poſtea in Africano bello occiderunt.

Hos] Quidam otioſi, qui domi manſerant, Pompeianis partibus fauentes dolebant eos viuere, qui poſt Pharſalicam pugnam domum redierant. Epiſt. 2. *Qui victos noſtros moleſte ferunt; nos dolent viuere.*

Ante Nonas] Quem diem probare ſe dixit.

Lauatio] In balneo. Infra: *Balneum calfacias oportebit.* Veteribus admodum familiaris, et paene quotidiana lauatio fuit.

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Caeſaris ex Africano bello reuertentis aduentum ſignificat: belli ciuilis culpam Pompeio potius, quam Caeſari, tribuit: Varronem laudat, quod ſe ab armis ad ſtudia, quaſi a tempeſtate in portum, contulerit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Aduentus Caeſaris] Ex Africa.

Alſienſe] Alſienſem agrum, ab Alſio, quod in ſuperi maris litore Plinius et Ptolemaeus conſtituunt.

Sui] Hirtius, Balbus, Oppius.

Multos] Cum ibi eſſent multorum villae ob regionis amoenitatem.

Vbi] Non in Alſienſi, ſed Oſtiae. ſcripſerant enim ad Caeſarem eius familiares, videri commodius, eum Oſtiae exire poſſe.

Vbi vtrique ERN. *Vtrubique*] Ex verbo *ſcires*, apte non pendet. quid enim eſt, *vt ſcires, vtrubique tibi hoſpitium parares.* nam *vtrubique* non ſignificat, vtro in loco, ſed vtroque in loco: at hic videtur Cicero ſignificare, vtro in loco; cum incertum eſſet, quid Caeſar facturus eſſet, vtrum in Alſienſe venturus, an Oſtiae exiturus. permittit enim Varroni, qui Caeſari obuiam ire cogitabat, vt ſtatuat ipſe, vtro in loco ſibi hoſpitium paret. cui ſententiae non ſeruit, *vtrubique*, quod affirmationem habet vtriusque loci, ſed potius *vtrubi*, quod dubitationem oſtendit vtrius loci. hoc autem verbum ideo fortaſſe mutatum eſt, quod eius exempla non facile inuenirentur in Latina lingua. Nos, veteres Grammaticos, vt interdum ſolemus otioſi, peruolutantes, Naeuium ita locutum in Tarentilla, apud Cariſium obſeruauimus. *Vtrubi*, inquit, *cenaturi eſtis, hiccine; an in triclinio?* Idem M. Catonis haec verba recitat ex oratione pro Hiſpanis: *De frumento, vtrubi bona, vtrubi mala gratia capiatur, vtrinde iras, vtrinde factiones tibi pares.* Dixit etiam Plautus in Sticho Act. 5. ſc. 5. v. 9.

Vtrubi accumbo? SA. *vtrubi tu vis?*

Et Vlpianus L. I. D. Vtrubi: *Praetor ait:* VTRVBI HIC HOMO, DE QVO AGITVR, MAIORE PARTE HVIVSCE ANNI FVERIT, QVO MINVS IS EVM DVCAT, VIM FIERI VETO. Ac me quidem, iam pridem de mendo ſuſpicantem, hanc in coniecturam illa quoque ratio deduxit, quod in nullo vetere libro, cum prope innumerabiles inſpexerim, ſcriptum eſt, *vtrubique*, ſed in omnibus fere, *vtar vbique*.

Et ſimul] Scripſit ad te duabus de cauſſis ea, quae mihi Hirtius dixit, primum vt ſcires, hoſpitium tibi vbi parares; deinde vt oſtentarem tibi, me iſtis eſſe familiarem, et conſiliorum participem fieri.

Non enim eſt idem] Arguta ſententia. Fero, inquit, quae ferenda ſunt: (quis enim cum temporum neceſſitate pugnet?) non ideo tamen probo, quae probanda non ſunt.

ſunt. Simile illud lib. 10. epiſt. 3. *Te ſi ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer.*

Etſi quid non probem? quid enim iam ſcio praeter initia rerum ERN. *Etſi quid non probem quidem, neſcio, praeter initia rerum*] Veteres libri: *Etſi quid non probem? quid enim iam ſcio, praeter initia rerum?* Vt hoc dicatur: quid enim iam ſcio, quod non probem, praeter initia rerum? Vetus liber vnus: *Etſi quid non probem, quid iam neſcio, praeter initia rerum.* Ex quo libro, et ex aliis, videtur haud inepte legi poſſe: *Etſi, quid non probem quidem, iam neſcio, praeter initia rerum.* Initia vero rerum, quae non probabat in Caeſare, illa, vt opinor, fuerant, quod conſul Caeſar leges multas contra auſpicia tulerat: quod a populo prouinciam inuito ſenatu acceperat: quod abſens conſulatum petere voluerat: et ſimilia.

Haec] Quae poſtea conſecuta ſunt: quae nobis vitare licuit.

Aberas] Pompeii legatus in Hiſpania cum Afranio et Petreio. Caeſar lib. 2. de bell. ciu. c. 17. et Dio lib. 41.

Noſtros amicos] Pompeianos.

Cupere bellum] Lib. 4. epiſt. 1. *Incideram in hominum pugnandi cupidorum inſanias.* et lib. 6. epiſt. 21. et lib. 16. epiſt. 11.

Haec conſilii fuerunt] Voluntatis: nos haec voluimus.

Neceſſaria] Neceſſe enim fuit, vt ex bello calamitates orirentur, et alterutra pars vinceret. non igitur haec, quaſi facta Caeſaris, improbanda, quae bellorum natura peperit.

Ducum] Siue Caeſar ſiue Pompeius obiiſſet.

Extremum malorum omnium] Lib. 4. epiſt. 9. *Omnia ſunt miſera in bellis ciuilibus: ſed miſerius nihil, quam ipſa victoria: quae, etiam ſi ad meliores venit, tamen eos ipſos ferociores impotentioresque reddit.*

Crudeliter enim otioſis minabantur] Vide lib. 4. epiſt. 14. et lib. 8. epiſt. vlt. et lib. 11. ad Attic. epiſt. 6. et Caeſar lib. 1. de bell. ciu. c. 33.

Inuiſa] Quia propenſior ad pacem: cum ipſi bellum cuperent.

Mea oratio] Vel in ipſo bello pacem Cicero ſuaſit. lib. 7. epiſt. 3. *Quae cum vidiſſem; deſperans victoriam, primum coepi ſuadere pacem, cuius fueram ſemper auctor.*

Nunc vero] Africano bello.

Ad beſtiarum auxilium] Ad Iubae regis elephantos; quos in aciem contra Caeſarem duxit. lib. 11. ad Attic. epiſt. 7. *Ex omnibus nihil magis deſideratur, quam quod in Africam non ierim. iudicio hoc ſum vſus, non eſſe barbaris auxiliis fallaciſſimae gentis rempublicam defendendam, praeſertim contra exercitum ſaepe victorem.*

Vel emori ERN. *mori*] Mori praeſtitit, quam ad beſtiarum auxilium confugere. Neque hoc dicit Cicero, quod ex iis, qui ſe poſt Pharſalicam pugnam Caeſari crediderunt, quiſquam ab eo ſit interfectus: ſed vt oſtendat, etiam ſi id accidiſſet, minus tamen detrimenti rempublicam fuiſſe paſſuram, quam Africano bello, ſpe beſtiarum ſuſcepto.

Vel cum ſpe, ſi non optima, at aliqua tamen viuere] Spe ſi non omnino,

omnino, ſaltem aliqua ex parte reſtituendae reipublicae, qua cum ſpe nos viuimus.

Nulla ſibi ſubſidia] Quae nobis magna parata ſunt. nam ſtudia ſolatium et ſalutem afferunt in adverſis rebus. epiſt. 2.

Superior] Ad illud reſpicit: *Quod ego cur nolim, nihil video.* ideo enim fluere coepit oratio.

His tempeſtatibus es prope ſolus in portu] Quia, cum omnes fere moleſtiis miſeriisque vexentur, tu tamen in ſtudiis iucundiſſime conquieſcis. Epiſt. 1. *Teque, quod in eo permanſeris, ſapientiorem, quam me, dicunt fuiſſe.* Huc ſpectat et illud ex epiſt. 2. *Tu enim ipſe, qui et me, et alios prudentia vincis, omnia, credo, vidiſti, nihil te omnino feſellit.*

Vt ea conſideres, eaque tractes] Hi ſunt fructus doctrinae maximi.

Iſtorum] Caeſarianos dici conſtat; qui ob victoriam laetiſſimi erant.

Inſtar eſſe vitae puto] Tanti aeſtimandos puto, quanti vitam quisque ſuam aeſtimat. Similis, ac illuſtrior etiam illa ſententia in Piſonem c. 22. *Vnus ille dies mihi quidem immortalitatis inſtar fuit, quo in patriam redii.* Nec diſſimile illud pro Sextio c 54. *Ei, qui pendet a rebus leuiſſimis, planſum immortalitatem, ſibilum mortem videri neceſſe eſt. Mortis inſtar,* lib. 2. de Offic. c. 20. Et Virgilius lib. 2. Aen. v. 15. *Inſtar montis equum.*

Eam vitam] Remotam ab actione rerum, cum ſtudiis et litterarum tractatione coniunctam.

Docti homines] Vt Plato, Theophraſtus, alii, qui ſe totos, omiſſa reipublicae cura, contemplationi dediderunt.

Fortaſſe non recte] Quia multis actio prodeſt, vni tantum, aut paucis contemplatio. Quod autem hic dicit, *fortaſſe non recte:* nec affirmare voluit, rectum non eſſe; quia, ſublata reipublicae procuratione, Caeſare dominante, probanda magis contemplatio videbatur: alibi, non eſſe rectum, et actionem contemplationi praeferendam, plane dixit: vt lib. 1. de Offic. c. 43. *Cognitio contemplatioque naturae, manca quodam modo atque inchoata ſit, ſi nulla actio rerum conſequatur. ea autem actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. Pertinet igitur ad ſocietatem generis humani. ergo haec cognitioni anteponenda eſt: atque id optimus quisque re ipſa oſtendit, et iudicat.* Hanc Ciceronis opinionem, in eius fortaſſe libris de Republica notatam, Lactantius ita refer. lib. 3. c. 16. *Recte Tullius ciuiles viros, qui rempublicam gubernent, qui vrbes aut nouas conſtituant, aut conſtitutas aequitate tueantur, qui ſalutem, libertatemque ciuium, vel bonis legibus, vel ſalubribus conſiliis, vel iudiciis grauibus conſeruent, philoſophiae doctoribus praefert.*

Etiam reipublicae] Quae nunc nulla eſt. quo magis nos amplecti ſtudia debemus, eorum exemplo, qui etiam reipublicae ſtudia praepoſuerunt.

Magnorum hominum] Doctos proxime vocauit.

Etiam publici muneris] Etiam cum respublica non concedere videtur, vt otioſi ſimus; cum ſcilicet, rebus ſaluis, quae nunc perditae ſunt,

ſunt, officium atque operam a ciuibus exigit.

Concedente] Quia libere adminiſtrari non poteſt, ideo concedit nobis, vt in litteris viuamus.

Abutamur] Non accipio in malam partem, ſed quaſi dictum ſit, vtamur arbitratu noſtro.

Quaeue ERN. *Quae tua audiero*] Sic omnes libri ſcripti. rectius, *quaeque audiero.* alioqui ſubeſſe mendum videtur.

EPISTOLAE VII.

ARGVMENTVM.

Maturum iam eſſe ait, vt ab vrbe diſcedat: et de Caeſaris, ex Africano bello redeuntis, itinere rumores diuerſos nunciat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Maturum] Vt eamus obuiam Caeſari.

Quod antea te (*te* abeſt in ERN.) *calumniatus ſum*] Abundare, *te*, ſemper putaui nunc eo magis, quod, opinionem meam qui comprobaret, veterem librum inueni. Coniecturam meam inde ducebam, quia Cicero numquam Varronem calumniatus erat, ſed ipſe ſecum, ea cogitans, vel potius ea ſe cogitare ſimulans, (hoc enim oſtendunt illa verba, *indicabo malitiam meam*) quae nullo modo cogitabat. quae *calumnia* recte dicitur, vt lib. I. epiſt. I. et 4. Significat autem illa, quae ſcripſit epiſt. 2. *Sed calumniabar ipſe.*

Volebam prope alicubi eſſe te (*te* abeſt in ERN.)] Omnes libri veteres, *eſſet*, vno excepto, in quo eſt, *eſſe*. quo librorum conſenſu, vt legendum arbitrarer, *eſſe te*, ſum adductus. Vel, ſi legamus, *eſſe*, ſubaudiendum, *te*. Non diſpliceret, *eſſes*; quod video placuiſſe nonnullis, ſi vel vnum antiquum librum, qui ſuffragaretur, inuenirem.

Si quid bonae ſalutis] Si de Pompeianorum victoria nuncius afferretur. timebat enim eos Cicero, ſi viciſſent. itaque in epiſt. 6. *nunc vero*, ait, *ſi eſſent noſtri potiti, valde intemperantes fuiſſent. Erant enim nobis perirati.* Quod ſi ad eos vterque ſimul iuiſſent; aliquanto minus timendum exiſtimauerat. Poteſt etiam intelligi, *ſi quid bonae ſalutis*, ſi ſalus noſtra tutior eſſet, vtroque ſimul ad Caeſarem eunte. Verum haec ſententia ideo mihi non probatur, quia ſequitur, *quando confecta ſunt omnia.* quod omnino pertinere videtur ad Caeſaris victoriam: de qua antea cum ſubdubitaſſet, licet allato nuncio, malitioſe calumniatus erat, non veras morandi cauſſas afferens, in epiſt. 2. in qua etiam dixit, *rumor ipſe:* vt incertum adhuc eſſe oſtenderet. nunc vero moras tollit, affirmatque obuiam omnino eundum Caeſari.

Σύν τε δύ' ἐρχομένω] Vtroque ſimul eunte. ſumptum ex Homeri lib. 10. Iliad. v. 224 quod etiam vſurpatum eſt lib. 9. ad Attic. epiſt. 6.

Quum ERN. *Quando*] Sic duo veteres libri: alii, *quoniam*: nonnulli,

nulli, *quom.* nihil reiicio: ſed, *quando*, libentius retineo.

Confecta ſunt omnia] In Africa, afflictis omnino Pompeianis.

Equis viris] Omni conatu, manibus pedibusque, ſubaudi, *Caeſari obuiam eamus.* Translatio a militari certamine, quo contenditur equis virisque. inde manauit proverbium. cum vero celeritas indicatur, *equis, velis*, dicitur, fugientium ſimilitudine terra marique.

L. Caeſare filio] Quem Caeſar occiderat. Suetonius in Iulio c. 75. *Nec vlli periiſſe, niſi in proelio, reperientur, exceptis dumtaxat Afranio, et Fauſto, et L. Caeſare iuuene: ac ne hos quidem voluntate ipſius interemptos, putant: quorum tamen et priores, poſt impetratam veniam, rebellauerant: et L. Caeſar, libertis ſeruisque eius, ferro et igni, crudelem in modum, enectis, beſtias quoque, ad munus populi comparatas, contrucidauerat.* Dio tamen lib. 43. iuſſu Caeſaris occulte interemptum oſtendit, quia perpetuo contra ipſum pugnaſſet. Huius Caeſaris pater fuit L. Caeſar, vir optimus, auunculus M. Antonii. lib. 10. epiſt. 28. et lib. 12. epiſt. 2. 5.

Quid hic mihi faciet patri] Si L. Caeſarem, propinquum ſuum, necauit: quid mihi faciet? Sumpſit ex Andria Terentii Act. 1. ſc. 1. v. 85.

Apud iſtos] Vt eorum gratia tuear me apud Caeſarem. Significat in primis Hirtium, Balbum, Oppium, Matium, alios.

Miſſa] Subaudi, *ſint:* vel, *faciamus.* lib. 6. epiſt. 12.

Africa terribili tremit, horrida terra, tumultu] Ennii verſus. Africa, inquit, afflicta bello eſt. itaque nihil eſt tam reiectum, quod non timeam. Hic libet Feſti verba recitare. *Metonymia*, inquit, *eſt tropos, cum ab eo quod continet, ſignificatur id quod continetur: vt Ennius, cum ait, Africa terribili tremit, horrida terra, tumultu: aut ab eo quod continetur, id quod continet: vt cum dicitur, epota amphora vini.*

Quando, qua, quo] Quando ſit Caeſar venturus, qua via, ad quem locum. De tempore Cicero reſpondit, *nihil adhuc ſcimus:* de via, *nonnulli dubitant, an per Sardiniam:* de loco, *iſtuc ipſum de Baiis.* Hinc opinor hanc epiſtolam, in qua nihil certi de Caeſaris adventu Cicero ſignificat, ante ſuperiorem proximam ſcriptam eſſe, in qua Caeſaris aduentum exſpectari dicit, et exiturum vel Oſtiae, vel in Alſienſe.

Iſtuc ipſum] Quod dicitur: eum ſcilicet Baias ire velle.

Per Sardiniam] Per quam eum veniſſe, ſcriptum eſt apud Hirtium de bell. Afric. c. 98.

Praedium ſuum] Per iocum Sardiniam vocat Caeſaris praedium: quaſi prouinciae populi Romani Caeſaris eſſent praedia.

Non inſpexit] Cum cetera praedia, id eſt, ceteras prouincias, inſpexiſſet. primum enim contra Pompeii legatos in Hiſpania bellum geſſerat, deinde in Theſſalia contra ipſum Pompeium, poſtremo in Africa, quo per Siciliam traiecit, contra Scipionem et Iubam regem. quibus in bellis ditionem fere omnem inſpexit populi Romani. nam Gallias ante ſubegerat.

Deterius]

Deterius] Ob inſalubre caelum. lib. 7. epiſt. 24.

Non contemnit] Cum ioco dictum. praediorum enim domini, quae non contemnunt, inſpiciunt.

Per Siciliam] Per Sardiniam venit, vt iam diximus.

Dolabella] P. Cornelius Dolabella, qui fuerat Ciceronis gener. is ex Africano bello redibat, Caeſare mox venturo. Phil. 2. c. 30. *Ter depugnauit Caeſar cum ciuibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. omnibus affuit his pugnis Dolabella.*

Magiſtrum] Docebit me, qua ratione amiſſam Caeſaris gratiam recuperem: cum ego eum in arte oratoria docere ſolitus ſim. Iocatur Cicero, vt lib. 13. ad Attic. epiſt. 47. *Dolabella ſcribit ſe ad me poſtridie. Idus. o magiſtrum moleſtum!* epiſt. 16. et lib. 7. epiſt. vlt. de Dolabella, diſcipulo Ciceronis, mentio fit.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων] Multi diſcipuli meliores magiſtris. Senarius eſt veteris poetae. Vtilior, inquit, erit mihi illius doctrina, quam illi mea.

Conſtitueris] De obuiam itione. vterque enim reuertenti ex Africa Caeſari obuiam ire cogitabat. quo ſpectat illud, *dubitandum non eſt, quin equis viris.*

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Promiſerat Varro, quoſdam libros Ciceroni ſe eſſe dicaturum. Cicero eum promiſſi admonet, miſſis quaſi admonitoribus quattuor libris Academicis. Caeſare quartum conſule, ſine collega.

EXPLANATIO.

Oſtenderit] Significauerit ſe daturum. lib. 1. epiſt. 1. *Se acerrimum tui defenſorem fore oſtendit.* et lib. 13. epiſt. 41. *Ea, quae initio oſtendiſti. Munus declarare,* idem eſt. vide lib. 2. epiſt. 2.

Promiſſi tui] Fortaſſe libros de lingua Latina ſignificat, quos poſtea Varro ad Ciceronem miſit.

Quatuor admonitores] Quattuor libros Academicos: quorum primus dumtaxat exſtat: reliqui tres deſiderantur eiusdem argumenti libros duos antea ſcripſerat, Catulum, et Lucullum. ſic enim inſcripſerat. Catulus interiit, ſupereſt Lucullus. poſtea diſputationem illam ad Catonem Brutumque tranſtulit: poſtremo ad Varronem, Attici admonitu. qua de re vide lib. 3. ad Attic. epiſt. 12. 13. 14. 16. 18. 19. 22. 23. 24. 25. 26. 35. 43.

Non nimis verecundos] Itaque metuo, ne promiſſum tuum efflagitent.

Noſti] Hoc dicit, quia veterem, non nouam Academiam Varro probabat, cum Antiochi Aſcalonitae, magiſtri ſui, ſententiam ſequeretur. lib. 13. ad Attic. epiſt. 12. 16. 19.

Os] Impudentiam: cum auderent affirmare, nihil poſſe percipi: quam vocabant ἀκαταληψίαν: eiusque

que

que Academiae princeps Arceſilas contra omnia ſemper diceret, vt eſt lib. 5. de Fin. c. 4. *Os* autem ideo ſumitur pro impudentia, quia pudoris indicium exortus in ore rubor eſt: qui vero nihil commouetur, os ei ſemper idem eſt, perpetuusque naturalis color. Os igitur ita durum, vt mutetur numquam, impudentia eſt: quia naturam vincit culpa, et quaſi dominatur, infamiam contemnens: natura enim, quod dedeceat, et aduerſetur honeſtati, ferre nihil ſolet. propterea apud comicos probri loco obiicitur illud, *os hominis*. Et Vatinius lib. 5. epiſt. 10. *Si Appii os haberem, tamen hoc ſuſtinere non poſſem.*

Adoleſcentioris Academiae] Dicturi aliquid de Academiis, praeponemus, quod a Sexto philoſopho traditum lib. 1. Pyrrh. c. 1. legimus, philoſophandi tres fuiſſe rationes, maxime diuerſas: δογματικὴν, in qua fuere Ariſtoteles, Epicurus, Stoici, aliique nonnulli, qui ſe putabant ſummum bonum inueniſſe: ἀκαδημαϊκὴν, in qua Clitomachus, Carneades, aliique Academici negabant percipi quidquam poſſe: σκεπτικὴν, in qua ſemper quaerebant, et in ea Pyrrho in primis excelluit. Tres autem Laertius nominat Academias, (nec tamen defuere, vt ait Sextus, qui quinque conſtituerent) veterem, mediam, nouam. veteris auctorem Platonem, mediae Arceſilam, nouae Lacydem. quinque Sextus Empiricus videtur agnoſcere, et auctorem primae Platonem, ſecundae Arceſilam, tertiae Carneadem, quartae Philonem et Charmidam, quintae Antiochum. Cicero duas tantum, veterem, et nouam: quique in vetere floruerint, hos memorat in Lucullo, Democritum, Anaxagoram, Empedoclem, Parmenidem, Xenophanem, Socratem, Platonem, Speuſippum, Xenocratem, Polemonem, Cratetem, Crantorem: in recentiore autem Arceſilam, qui negabat eſſe quidquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet: poſt eum, Lacydem, Euandrum, Egeſinum, et quartum, vt ait Cicero, ab Arceſila, eiusque imitatorem ſententiae Carneadem, Clitomachum, et Philonem: qui, Arceſilam ſecuti, contra omnium ſententias diſputabant: in quo modeſtiores fuerant veteris Academiae philoſophi. *Honeſte enim viuere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet, vetus Academia cenſuit.* In Lucullo c. 42. Recentioris vt principes agnoſcere Cicero videtur lib. 1. de Leg. c. 13. Arceſilam et Carneadem. ſic enim ſcripſit: *Perturbatricem harum omnium rerum Academiam, hanc ab Arceſila et Carneade recentem, exoremus, vt ſileat. nam ſi inuaſerit in haec, quae ſatis ſcite nobis inſtructa et compoſita videntur, nimias edet ruinas. quam quidem ego placare cupio, ſubmouere non audeo. Adoleſcentiorem*, cum de noua loquatur, appellat Cicero lepide iocans, quia ſolent adoleſcentes impudentiores eſſe, quam qui maiore ſunt aetate: et quia loqui coeperat de libris Academicis, tamquam de animatis; cum dixit: *miſi ad te quatuor admonitores, non nimis verecundos.* qua ſimilitudine ita delectatur, vt infra quoque, nihil ab ea recedens, intulerit: *qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, vt rogarent.*

Ex ea igitur media excitatos] In iis enim quattuor libris ea tractabantur, quae ſumpta erant de media recentiore Academia. In verbo, *excitatos*, mittentis cupiditas indicatur, vt ſuo munere Varronem ad remunerandum eliceret.

Flagitent] Vt ſunt impudentes.

Mandaui, vt rogarent] Sum enim, vt vnus ex vetere Academia, modeſtior. Hoc Cicero tacite ſignificat.

Exſpectabam] Excuſat ſe, quia prior ad Varronem, quaſi promiſſum eius exigens, munus miſerit Academicorum librorum.

Meque ſuſtinebam] In magna ſcribendi ad te voluntate. ſic lib. 4. Acad. c. 32. *Cum ſe a reſpondendo, vt aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat.*

Quam ſimillimo munere] Lib. 13. ad Attic. epiſt. 12. *Ego autem me parabam ad id, quod ille mihi miſiſſet, vt ἀυτῷ τῷ μέτρῳ*, etc.

Cum tu tardius faceres, id eſt, vt ego interpretor, diligentius] Lib. 1. Acad. c. 1. ſic loquitur Varro: *Habeo opus magnum in manibus, quod iampridem ad hunc ipſum (me autem dicebat) quaedam inſtitui, quae et ſunt magna ſane, et limantur a me politius.* Tum Cicero ita reſpondet: *Et ego iſta quidem, inquam, Varro, iamdiu exſpectans, non audeo tamen flagitare: audiui enim e Libone noſtro, cuius noſti ſtudium, (nihil enim eiuſmodi celare poſſumus) non te ea intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus vmquam deponere.* De his libris, quos arbitror, vt iam dixi, eos eſſe, qui de lingua Lat. inſcripti ſunt, hodieque exſtant, ſic lib. 13. ad Attic. epiſt. 12. *Varro mihi denunciauerat magnam ſane et grauem προσφώνησιν. biennium praeteriit, cum ille Καλλιππίδης aſſiduo curſu cubitum nullum proceſſerit. ego autem me parabam ad id, quod ille mihi miſiſſet, vt ἀυτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, ſi modo potuiſſem.*

Antiochinas] Vt ea Varro diſputans exponeret, quae Antiochus Aſcalonita, Academicus philoſophus, contra Philonem dixerat, et ſcripſerat. Plutarchus in Lucullo, Bruto, Cicerone: et alii. *Antiochinas* ab Antiocho deduxit, vt a Bruto *Brutinus*, a Theopompo *Theopompinus*, a Metello *Metellinus*, et reliquis nominibus in *us* deſinentibus, antecedente tamen conſonante: nam ſi vocalis antecedit, in *anus* deſinunt, vt a Pompeio *Pompeianus*, a Tullio *Tullianus*. ſuperior tamen regula ne exceptionem habeat, interdum vereor. nam cum a Druſo *Druſinus* fieri debeat, *Druſianis* tamen *hortis*, non *Druſinis*, Cicero dixit lib. 12. ad Attic. epiſt. 25. et Tacitus lib. 2. Annal. c. 8. *Foſſam, cui Druſianae nomen, ingreſſus:* ſi modo libri vulgati vacant mendo: quod eo magis licet ſuſpicari, quia Suetonius in Claudio c. 1. *foſſae Druſinae*, non *Druſianae* dixit. Et apud Plinium lib. 34. c. 8. vbi eſt in impreſſis libris: *Huius eſt Minerua Romae, quae dicitur Catuliana:* ſcriptum eſt in antiquo Maffeorum, *Catulina:* idque poſtulat analogia.

Philonis] Qui nouam Academiam, ex Arceſilae ſententia, quaſi meliorem vetere tuebatur. In Bruto c. 89. *Cum princeps Academiae Philo Romam veniſſet, totum*

tum ei me tradidi, admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio concitatus.

Morem dialogorum] Scribuntur enim in dialogis ea, quae, licet diſputata non ſint, veriſimilia tamen ſunt.

De nobis] Non de aliis, vt in his dialogis, in quibus de Antiocho et Philone diſputamus.

Inter nos] Simul enim viuemus. epiſt. 2. *Modo nobis ſtet illud, vna viuere in ſtudiis noſtris.*

Superiorum temporum fortuna reipublicae cauſſam ſuſtineat] Quod ſero haec inter nos ſtudia incipiamus exercere, fortunae reipublicae, non nobis, adſcribi oportet: excuſat nos, quod attinet ad ſuperiora tempora, et ſuſtinet cauſſam noſtram fortuna reipublicae. conuictum enim noſtrum reipublicae calamitas impediuit. haec vero tempora praeſtare ipſi debemus: nobis horum temporum reddenda ratio eſt. otium enim habemus, cum in oppreſſa republica nihil iam agere liceat. itaque ſcribamus et de nobis, et inter nos.

Saltem certo] Optat ſi non bonam, ſaltem aliquam reipublicae formam. non enim mitiorem tyrannum, ſed rempublicam, ſi non optimam, ſaltem tolerabilem exoptat.

Quamquam] Correctio: quia dixerat, *haec inter nos ſtudia exercere.* quamquam, inquit, tum quidem eſſet, quod honeſte curare poſſemus.

Vel aliae] Etiam aliae. nam, *vel*, interdum valet, *etiam*, auctore Donato, cum illud interpretatur in Andria Terentii Act. 3. Sc. 2. v. 9. *Vel hoc quis non credat?* Sic Virgilius ecl. 8 v. 69.

Carmina vel caelo poſſunt deducere Lunam.

Et Cicero ipſe lib. 4. ad Attic. epiſt. 16. *Occupationum mearum vel hoc ſignum erit, quod epiſtola librarii manu eſt.* Alibi eſt pro, *veluti*, vt lib. 2. epiſt. 13. et lib. 7. epiſt. 24.

Honeſtas] Quae nunc honeſtae non ſunt, republica ſeruiente.

Sine his] Studiis.

Vix] Vix eſt, cur velim viuere, cum his ipſis etiam ſtudiis.

Ne vix quidem] Sic locutus lib. 2. de Fin. c. 34.

Migrationem] In domum nuper emptam.

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Suadet Ciceroni gener eius Dolabella, vt ſe vel cum Caeſare coniungat, vel in otium referat. quod idem Coelius quoque ſcripſerat lib. 8. epiſt. 16. Caeſare iterum et Seruilio coſſ.

EXPLANATIO.

Terentia] Vixiſſe eam annos centum et octo, auctor eſt Plinius lib. 7. c. 48.

Partium] Caeſaris, cum quo ipſe fuit in omnibus bellis ciuilibus.

Iam inclinata victoria] Iam enim Pompeius Italiam Hiſpaniasque amiſerat.

Pie] Pro noſtra affinitate.

Nominis ſui] *Magnus* enim ob res geſtas vocabatur.

Capto] In Hiſpania.

Veterano] Legimus in Suetonio c. 34. dixiſſe Caeſarem, cum iret aduerſus Pompeii legatos in Hiſpaniam, *ire ſe ad exercitum ſine duce, et inde reuerſurum ad ducem ſine exercitu.* Quod res ipſa comprobauit. collectitio enim exercitu Pompeius in Pharſalia dimicauit. lib. 7. epiſt. 3.

Circumuallato] Ad Dyrrhachium. Suetonius c. 35. Caeſar ipſe lib. 3. de bell. ciu. c. 43. Plutarchus, alii.

Quod neſcio an nulli ERN. *vlli vmquam noſtro acciderit imperatori*] Pro, *fortaſſe*, vſurpat ſaepe Cicero, *neſcio*, vel, *haud ſcio*, maiore quadam elegantia, vt infra, epiſt. 14. *Contigit enim tibi, quod haud ſcio an nemini.* Et epiſt 15. *Eſt id quidem magnum, atque haud ſcio an maximum.* Et lib. 2. de Orat. c. 15. *Videtisne, quantum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio, an flumine orationis, et varietate maximum.* Ibidem c. 17. *In cauſſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſciam, an de humanis operibus longe maximum.*

Animum aduerte] Sic Plautus et Terentius locuti.

Euitauerit] Euitauit.

Abdiderit] Non abdidit, ſed tamquam victor Dyrrhachio diſceſſit.

Aliquando] Quaſi iam antea Cicero peccaſſet, cum in Graeciam ad Pompeium nauigauit, Coelio in primis diſſuadente. lib. 8. epiſt. 16.

Satisfactum eſt iam a te vel officio, vel familiaritati] Sic Virgilius lib. 2. Aen. v. 291.

Sat patriae, Priamoque datum. ——

Officio] Erga hominem bene meritum. lib. 6. epiſt. 6. *Veritus ſum deeſſe Pompeii ſaluti, cum ille aliquando non defuiſſet meae.*

Familiaritati] Quae Ciceroni cum Pompeio fuit.

Partibus] Pompeianis, quas probaſti.

His quoque locis] Dyrrhachio, ſicuti pulſus eſt Italia.

EPISTOLAE X.

ARGVMENTVM.

Quaſi per iocum ſcribit, inter Niciam et Vidium ſe iudicem eſſe conſtitutum: et item per iocum P. Sullae mortem ſignificat. Caeſare quartum conſule, ſine collega.

EXPLANATIO.

Saluio noſtro] Liberto.

Niciam] Hic eſt Curtius Nicias Grammaticus, de quo Suetonius in libro de Grammaticis c. 14. familiaris Dolabellae fuit. lib. 13. ad Attic. epiſt. vlt.

Iudi-

Iudicem] De pecunia, quam ſibi a Nicia deberi Vidius aiebat.

Alter] Vidius.

Vt opinor] *Opinari* ſe dicit, quia Vidii codicem accepti et expenſi nondum fortaſſe viderat.

Alter Ariſtarchus] Vt Ariſtarchus olim, quos Homeri non eſſe verſus arbitrabatur, obeliſco notabat, vt inducerentur tanquam nothi: ſic Nicias verſiculos illos, expenſam ſibi pecuniam indicantes, non agnoſcebat, fictosque a Vidio dicebat.

Ὀβελίζει] Veru notat.

Criticus] Vt Ariſtarchus.

Τȣ̃ ποιητȣ̃] Poetae, Homeri. Iocum Cicero quaeſiuit in ſimilitudine. nam quia, *verſiculis*, dixerat, et mox, *Ariſtarchus*; ideo poetam nominauit; cum Vidium ipſum ſignificet, qui verſiculos illos ſcripſerat.

Παρεμβεβλημένοι] Interiecti: ſic a Vidio ficti, vt in Homeri poemate interiecti a neſcio quo verſus aliquot erant, de quibus Ariſtarchus iudicauit.

Quos apud Niciam] Comediſti.

Squillarum ERN. *Culinarum*] Lautae cenae ſignificantur, quibus affuit Cicero cum Nicia, et eius fortaſſe vxore Sophia. Hic veteres libri diſcrepant inter ſe. habent enim, *cularum*, *gularum*, *tullarum*, *gallinarum*, *cochlearum*, *ferculorum*: duo, *culinarum*: quos probaui.

Septimiae ERN. *Septimae*] Filia. Mulieres interdum ab ordine naſcendi appellabantur, Prima, Secunda, Tertia, ſiue Tertulla, et ſic deinceps.

Excuſſam] Deiectam, ereptam.

Seueritatem] Pro veritate et iuſtitia ponitur: act. I. in Verr. c. I. *De quo ſi vos ſeuere religioſeque iudicaueritis; auctoritas ea, quae in vobis remanere debet, haerebit: ſin iſtius ingentes diuitiae iudiciorum religionem veritatemque perfregerint.* Pro eo, quod dixerat, *ſeuere*, *religioſeque*, reddidit, *religionem*, *veritatemque*.

Vt ne in foro quidem] In vno tantum vetere libro, *quidem*, inuenimus. quod ideo ſignificandum duximus, quia, vel ſi tollatur, ſententia tamen conſiſtit, et fortaſſe rectius.

Priſtinae frontis] Seueritatis, quae fronte oſtenditur.

Appareant] In iudicando.

Συμβιώτην] Conuictorem.

Praeſtabo integellum] Efficiam, ne quid damni patiatur.

Nec committam, vt ſi ego eum condemnaro, tu reſtituas] Iocari coepit, cum dixit: *vt ne in foro quidem reliquiae priſtinae frontis appareant.* non enim de Niciae et Vidii controuerſia iudicaturus erat in foro, ſed intra domeſticos parietes, iudex ab vtroque electus communis amicitiae iure, parique aequitatis eius opinione. fori vero mentionem facit, quia lites in foro iudicabantur. itaque vt ingenio valebat, eratque cum familiaribus feſtiuus et facetus, primum, a forenſibus iudiciis ad eam, quam inter duos litigantes, perſonam ſuſciperat, ducta ſimilitudine, iocum quaeſiuit: deinde, vt iniquam notaret conditionem temporum, quia Caeſar damnatos lege Pompeia reſtituerat; cur ego, inquit, amicum tuum Niciam condemnem, cum vos

Caeſariani iudicia reſcindere, et damnatos reſtituere ſoleatis? itaque vereri poſſum, ne iudicium meum, ſi tibi diſplicuerit, irritum facias, et, quem ego condemnaro, tu in integrum reſtituas.

Ne habeat Burſa Plancus] Tuo beneficio, ob Niciam a te reſtitutum.

Apud quem litteras diſcat] Mordet veterem ſuum inimicum Burſam, vt imperitum litterarum, et Grammaticis vti ſolitum, fortaſſe etiam hoc ipſo Nicia, vt aliquid diſceret. Erat autem hic quoque Burſa vnus ex iis, quos lege Pompeia damnatos reſtituerat Caeſar, lib. 7. epiſt. 2.

Vt in bello] Hiſpanienſi.

Te libenter eſſe riſurum] Confectum eſſe bellum, nec te iam in aliqua maiuſcula cura negotioue verſari.

Antequam certum ſcierit] Verebatur enim, ne falſum eſſet, quod eſſe verum cupiebat; quia P. Sulla, quod et antea dictatore propinquo ſuo L. Sulla, et poſtea Caeſare, proſcriptorum ciuium bona emere conſueuerat, populo in primis odio erat. de eius obitu lib. 15. epiſt. 17. et 19. nominatur etiam lib. 2. de Offic. c. 8. his verbis: *Nec vero vmquam bellorum ciuilium ſemen et cauſſa deerit, dum homines perditi haſtam illam cruentam et meminerint, et ſperabunt; quam P. Sulla cum vibraſſet, dictatore propinquo ſuo: idem, ſexto et triceſimo anno poſt, a ſceleratiore haſta non receſſit.* Opinor eſſe, quem Cicero defendit oratione, quae extat.

Quo modo perierit] Alii enim, a latronibus; alii, cruditate, dicebant. lib. 15. epiſt. 17.

Quod ſciunt] Illum eſſe mortuum.

Vnum vereor] Cum ironia dictum. haſtam enim illam Caeſaris, ad quam bona Pompeianorum veniebant, Cicero et omnes boni vehementer oderant.

Refrixerit] *Refrigeſcere* dicuntur ea, quae ceſſant. lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 6. *Quod de Pompeio Caninius agit, ſane quam refrixit.* Contrario ſenſu accipitur, *calere*, pro Plancio c. 23. *Crimen de nummis caluit re recenti: nunc in cauſſa refrixit.* lib. 15. epiſt. 17. *Caeſarem putabant moleſte laturum, verentem ne haſta refrixiſſet.*

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Tulliolae filiae ſuae mortem Dolabellae, qui iam antea cum ea diuortium fecerat, dolenter ſignificans, ait ſibi plurimum ſolatii in illius conſuetudine et ſermonibus futurum. ſuos obtrectatores ab eo refutari vult: ſed amorem in ſe ex eo patefieri, magis gaudet. Excuſat breuitatem litterarum ſuarum. Caeſare quartum conſule, ſine collega.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Deſideraret] Perierat Dolabella per litteras a Cicerone, vt ſibi de Tulliae obitu aliquid ſcriberet; indicaretque, quam fortiter eum caſum ferret.

Et oratio tua prudens, et amor erga me ſingularis] Lib. 4. epiſt. 6. *Et ea ſcripſiſti, quae leuare luctum poſſent, et in me conſolando non mediocrem ipſe animi dolorem adhibuiſti.*

Breui tempore] Iam enim Hiſpanienſis belli, cui Dolabella intererat exitus exſpectabatur.

Hominem me eſſe] Lib. 5. epiſt. 16. *Homines nos vt eſſe meminerimus, ea lege natos, vt omnibus fortunae telis propoſita ſit vita noſtra.* Et eiusdem libri epiſt. 17. *Vt et hominem te, et virum eſſe meminiſſes.* Et ibidem epiſt. 18. *Qua conditione omnes homines, et, quibus temporibus nati ſimus, cogites.*

Fortunae ſuccumbendum] Quod infirmi animi eſt. In eo tamen libro, quem de luctu minuendo ad ſe ipſum ſcripſit, victum ſe a fortuna fatetur. *En*, ait, *manum tollo, cedo, viciſti.* Quae verba recitant Lactantius lib. 3. c. 28. et D. Hieronymus.

Hilaritas illa noſtra] Eadem eſt ſententia de eadem re lib. 12. ad Attic. epiſt. 40. *Hilaritatem*, inquit, *illam, qua hanc triſtitiam temporum condiebamus, in perpetuum amiſi. conſtantia et firmitas nec animi, nec orationis requiretur.*

Proelia ſuſtinere] Acriter concertare cum obtrectatoribus meis.

Confirmatus] Ex eo caſu, quo ſum grauiſſime afflictus.

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Gratulatur Dolabellae de repentina Baiarum ſalubritate: orationem, pro Deiotaro rege ad Caeſarem habitam, mittit. Caeſare quartum conſule, ſine collega.

EXPLANATIO.

Baiis] Salubres Baiarum aquae. Plinius lib. 31. c. 2.

Noſtris] Blanditur loco, quia valetudinem commodiorem amico reſtituerit.

Oratiunculam] Quae exſtat.

Habebam mecum] Ruſticabatur igitur Cicero.

Tenuem et inopem] In qua non ſuppeterent argumenta, quae aliis in cauſſis deeſſe non ſolent.

Munuſculum mittere volui leuidenſe, craſſo filo] Verbum, *volui*, eſt in quattuor antiquis libris. itaque non video, cur in dubium vocetur, praeſertim requirente ſententia. *Leuidenſe* autem, ſine diphthongo in vltima ſyllaba, legitur in omnibus antiquis libris; nec de mendo ſuſpicari poſſum, cum Iſidorus lib. 19. c. 22. inter nomina veſtium *leuidenſem* appellet, eamque ſic vocatam oſtendat, quod raro

raro filo ſit, leuiterque denſata. Deinde ſubiungit haec: *Pauidenſis, contraria leuidenſi, dicta, quod grauiter denſa atque calcata ſit.*

Cuiusmodi ipſius ſolent eſſe munera] Quia non admodum liberalis erat.

Aliorum] Caeſarianorum.

Iniuriam] Quam inferebant viris bonis, et legibus, atque inſtitutis maiorum.

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

Rogat Dolabellam, vt Suberino et Planio reditum in patriam a Caeſare impetret; eosque ita excuſat, vt oſtendat, caſu quodam et neceſſitate coactos Pompeii partes in Hiſpania ſecutos eſſe. Caeſare quartum conſule, ſine collega, Hiſpanienſi bello confecto, cum nondum tamen Caeſar in Italiam reuertiſſet. nam praeſenti Dolabellae commendatitias litteras Cicero non miſiſſet. Commendationis capita quinque: vnum, quod familiares ſui ſint Suberinus et Calenus: alterum, quod Leptae, familiariſſimi ſui, perneceſſarii: tertium, quod cum Pompeii filio, non conſilio et voluntate, ſed caſu potius et neceſſitate quadam, contra Caeſarem pugnauerint: quartum, quod redacti fere ad inopiam ſint: quintum, quod iam Caeſar iis vitam conceſſerit; ex quo non difficile videtur, ab eodem iis reditum impetrare.

EXPLANATIO.

Leptae] Q. Leptae, qui Ciceronis in prouincia praefectus fabrum fuerat. lib. 3. epiſt. 7.

Vitandi belli] Ciuilis, quod primum in Italia geſtum eſt.

M. Varrone] Legato Pompeii in Hiſpania cum Afranio et Petreio.

Ante bellum] Quod Caeſar cum legatis Pompeii geſſit in Hiſpania.

Poſt Afranium ſuperatum] Vnum de tribus nominat, quia conſularis erat ſolus, ideoque honore primus.

Bellum vllum fore] Quod fuit, et grauiſſimum omnium, cum Pompeii liberis.

In ea ipſa mala] In bellum, cuius vitandi cauſſa profectus erat in Hiſpaniam.

Scapula] T. Quinctio Scapula, equite Romano. Dio lib. 43.

Nulla ratione] Ingenioſa excuſatio: quaſi Suberinus voluerit quidem, ſed nullo modo potuerit eius belli ſocietatem vitare.

Eadem cauſſa] Quod de Suberino, idem fere de Planio dictum puta.

Heredis] Non dubito, quin ſit hoc Planii cognomen. itaque ſcripſi prima littera maiuſcula.

Cura, ſtudio, ſollicitudine] Singula vim petitionis augent.

Volo ipſorum cauſſa] Nota locutio. lib. 1. epiſt. 1. *Regis cauſſa, ſi qui ſunt, qui velint.*

Humanitas] Humanitatis eſt, misereri afflictorum hominum, praeſertim ſi fortuna magis, quam culpa,

culpa, miſeri ſint, quod infra dicitur.

Vel, ſi pateris, oro] Non enim pati videtur amor in me tuus, vt te orem, petere ſatis eſt. Simile illud lib. I. epiſt. 9. *Ea tantae mihi curae ſunt, vt me nolim admoneri: rogari vero ſine magno dolore vix poſſum.*

Quem omnibus antepono] Non omnibus plane hominibus, (non enim Leptae tantum tribueret) ſed omnibus Calenis. nam et Lepta ex eodem erat municipio.

Nihil obeſt dicere] Fortaſſe etiam prodeſt. nam eorum, qui commendantur, inopia miſerationem elicit.

Vix equeſtris] Vix poſſidet quadringenta millia nummum. hic enim cenſus equeſtris erat. Horatius lib. I. epiſt. I. v. 57.

Si quadringentis ſex ſeptem millia deſunt,
Plebs eris. ——

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Dolabellam effert laudibus, quia columnam et aram, Caeſari mortuo, tamquam Deo, erectam, euerterat, hominesque peſſime contra ciuitatem et libertatem animatos ſupplicio affecerat. Scripta paullo poſt Caeſaris necem, M. Antonio et ipſo Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Dolabellae] P. Cornelio Dolabellae: qui cum antea gener Ciceronis fuiſſet, lib. 2. epiſt. 16. et lib. 8. epiſt. 13. poſtea diuortium fecerat. lib. 6. epiſt. 18.

Conuenio autem quotidie plurimos] Sic locutus, verbo repetito, lib. 6. epiſt. 5.

In haec loca] Baias. epiſt. 10.

Summis laudibus] Ob euerſam columnam et aram. lib. II. epiſt. 2. et lib. 12. epiſt. I. et lib. 14. ad Attic. epiſt. 15. 16. 19. et Phil. I. c. 2. praeterea Suetonius, Appianus lib. 3. Lactantius lib. I. c. 15. alii.

Conſulem] Interfecto Caeſare, Dolabella cum faſcibus tamquam conſul in forum venit. nam eum ſibi Caeſar, iturus ad bellum Parthicum, ſuffecerat.

Non alienum dignitate tua] Sic lib. 13. epiſt. 53. nonnulli veteres libri, *a dignitate tua:* alii, *dignitati tuae.* omnes recte, quod attinet ad conſuetudinem Latini ſermonis. nam et dandi, et auferendi, et generandi etiam caſibus *alienum* iungitur.

Regum regi] Quia regibus omnibus ad bellum Troianum profectis imperabat.

Neſtorem] Quo potiſſimum conſiliario vtebatur Agamemnon. Homerus lib. I. Iliad.

Quaſi alumnum diſciplinae meae] Diſcipulum ſuum vocat epiſt. 7. et 18. et lib. 7. epiſt. vlt.

L. Caeſar] Iuliae, M. Antonii matris, frater: auunculus igitur Antonii. Hunc Antonius, oppreſſa rurſus poſt obitum Caeſaris republica, necandum Octauio tradidit; Octauius ei Ciceronem. Sed cum ad eum interficiendum milites ab

Octauio miſſi veniſſent, confugit ad Iuliam ſororem: quae fratrem, obiecto percuſſoribus corpore, clamans Antonii matrem vna cum fratre necandam, incolumem ſeruauit. Plutarchus, Appianus.

Neapolim] Lib. 14. ad Attic. epiſt. 17.

Sororis filium] M. Antonium, Dolabellae collegam in conſulatu.

De facto] De columna et ara ſublata.

De re geſta] De ſeruis cruci affixis, liberis de rupe Tarpeia deiectis. lib. 14. ad Attic. epiſt. 15. *O mirificum Dolabellam meum! iam enim dico meum; antea, crede mihi, ſubdubitabam. magnam ἀναθεώρησιν res habet, de ſaxo; in crucem; columnam tollere; locum illum ſternendum locare. quid quaeris? heroica.* Et ad eundem, infra.

Reipublicae ſalutarius] Lib. 12. epiſt. 1.

Quaſi falſam hereditatem] Tu enim, quae facis, tuo iudicio et tua ſponte facis. itaque haec non vera hereditas.

Alienae gloriae] Tuae.

Cernere] Vſitatus loquendi modus, *cernere hereditatem*, pro adire. Feſtus. lib. 11. ad Attic. epiſt. 2. et lib. 13. epiſt. 46.

Transfuderim] Contraria translata poſuit, *transfuderim*, *exhauſerim*.

Ardentius] *Flagrare amore*, *incendi*, *inflammari*, *ardere*, dicimus.

Nihil formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius] Ex forma et pulchritudine oritur amor: ideo, *amabilius*, tertio loco poſuit. Apparet autem, cum dicat, *nihil formoſius*, *nihil pulchrius*, quiddam eſſe, quo differant inter ſe forma et pulchritudo: idque, niſi fallor, tale eſt. Forma mouet, et ad venerationem quandam animum adducit, decora ſpecie, et apta partium omnium compoſitione. Pulchritudo allicit, et fruendi cupiditatem gignit. Ex hac diſtinctione poteſt aliquid eſſe formoſum, nec tamen pulchrum; et aliquid pulchrum, nec tamen formoſum. itaque, formoſus ſenex, proprie dicetur; pulcher, non item: et contra, pulchra oratio, veſtis, domus, non formoſa. Confundit interdum Cicero, vt nihil a pulchritudine differre forma videatur: hic, quia perſpicue alteram ab altera diſtinguit, vtriusque vim indicare operae pretium fuit.

Idibus Mart.] Quo die Caeſarem Brutus occidit. lib. 10. epiſt. 28. et omnes hiſtorici.

Tantum acceſſit] Ob euerſam columnam, hominesque libertatis inimicos extremo ſupplicio affectos.

Amare videar, antea dilexiſſe] *Diligere* leuius eſt, quam *amare*. epiſt. 1. ad M. Brutum: *Clodius valde me diligit, vel, vt ἐμφατικώτερον dicam, valde me amat.* lib. 13. epiſt. 47. *Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipſe diligis? Sed tamen, vt ſcires, cum a me non diligi ſolum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec ſcribo.* Et ad M. Brutum apud Nonium: *Sic igitur facies, et me aut amabis, aut, quo contentus ſum, diliges.* Terentius quoque vt diuerſa poſuit in Eun. Act. 1. Sc. 2. v. 16.

Non pol, quo quemquam plus
amem, aut plus diligam,
Eo feci. ——

Tecum ipſe certes] Non iam vt alios, ſed vt te ipſum vincas. Egregius

gius laudandi mos. lib. 3. de Orat. c. 1. *Saepe inter homines ſapientiſſimos conſtare vidi, quamquam hoc Craſſo, cum aliquid accuratius dixiſſet, ſemper fere contigiſſet, vt numquam dixiſſe melius putaretur; tamen omnium conſenſu ſic eſſe tum indicatum audiui, ceteros a Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum a ſeſe ſuperatum.* lib. 1. ad Q. Fr. epiſt. 1. *Non vt cum aliis, ſed vt tecum ipſe certes.*

Quod haud ſcio, an nemini] Idem erat, *haud ſcio an cuiquam.* Et vtroque modo vtitur Cicero. vide quae diximus epiſt. 9.

Summa ſeueritas animaduerſionis] Hac de re ſic in Phil. 1. c. 2. *Cum ſerperet in vrbe infinitum malum, idque manaret in dies latius; iidemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant: et quotidie magis magisque perditi homines, cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac templis vrbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellae, cum in audaces ſceleratosque ſeruos, tum in impuros et nefarios liberos; talisque euerſio illius exſecratae columnae, vt mihi mirum videatur, tam valde reliquum tempus ab illo vno die diſſenſiſſe.*

Inuidioſa] Odioſa: vt lib. 1. epiſt. 1. *Regiae largitionis inuidia.*

Popularis] Grata omnibus: cum gratior ſoleat eſſe clementia. lib. 10. ad Attic. epiſt. 4. *Ipſum non voluntate aut natura non eſſe crudelem, ſed quod putaret, popularem eſſe clementiam.*

Infimo cuique] Quod mirum videbatur: cum infimi homines licentia et rerum nouitate delectentur. Eadem de re lib. 14. ad Attic. epiſt. 16. *Quis audeat violare, propoſita cruce, aut ſaxo? praeſertim tantis plauſibus, tanta approbatione infimorum.*

Felicitati tuae] Non virtuti.

Animi] Hoc refertur ad rem geſtam.

Ingenii atque conſilii] Hoc ad concionem ipſam, in qua vehementer eos accuſabat, qui columnam illam in foro Caeſari mortuo erexerant.

Acceſſus a te ad cauſſam facti] Acceſſiſti ad rem narrandam ita pedetentim et gradatim, indeque ita receſſiſti, non vt impetu quodam et temeritate raptus ad animaduertendum videreris, ſed vt ipſa res, a te prudenter explicata, hortaretur te ad celerem animaduerſionem, omnium conceſſu.

Maturitatem animaduertendi] In eos, qui columnam erexerant.

Vrbem periculo, ciuitatem metu] Tecta ab igne, ciues a caede. Differre *vrbem* a *ciuitate*, quis iam neſcit? Pro Sulla c. 9. *In qua ciuitate res tantas geſſerim, memini, et in qua vrbe verſer, intelligo.* De hoc periculo ſic lib. 12. epiſt. 1. *Manabat illud malum vrbanum, et ita corroborabatur quotidie, vt ego quidem et vrbi, et otio diffiderem vrbano.* Et Phil. 1. c. 2.

Ad tempus] Vt aliquandiu tua nobis haec praeclara actio fructum ferat.

Ad exemplum] Vt hoc exemplo ſemper homines ad bene de republica merendum excitentur. In Vatinium c. 15. *Quo etiam maiore es malo mactandus, quod non ſolum facto tuo, ſed etiam exemplo rempublicam vulneraſti.*

Tuendos] Ab iniuria.

Ornan-

Ornandos] Honoribus afficiendos.

Illos viros] M. Brutum, C. Caſſium, et alios, qui Caeſarem regnantem occiderant.

Initium libertatis] Quaſi dicat: a te conſule reliqua exſpectantur; vt ſis particeps eiuſdem gloriae. Ad hanc Ciceronis epiſtolam reſcripſit Dolabella luculente. lib. 14. ad Attic. epiſt. 21.

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Duabus Paeti epiſtolis reſpondet; priori, iure ſe eius valetudine perturbatum, cuius et amorem in ſe, et ingenii feſtiuitatem plurimi faciat; poſteriori, nihil referre, vtrum Romae ſit, an Neapoli; cum Romae vnius nutu regantur omnia: itaque ſe manere in ſententia de domo Neapoli emenda. Caeſare tertium et Lepido coſſ. confecto Africano bello, antequam Caeſar iret in Hiſpaniam contra Pompeii liberos.

EXPLANATIO.

Papyrio Paeto] *Paetum* ab oculis leniter declinatis, Porphyrio in Horatium lib. 1. Serm. Sat. 3. v. 45. deductum ait: Acro, quod eius oculi huc et illuc mouerentur.

Phileros] Seruorum nomina, Zethus, et Phileros.

Intellexi, pergratam tibi eſſe curam meam valetudinis tuae, quam tibi perſpectam eſſe gaudeo] Sic vnus omnino vetus liber, et recte. reliqui omnes mendoſe, *intellexi pergratam tibi perſpectum eſſe gaudeo.*

Reapſe] Antique, pro *re ipſa*, vt *meapte*, *ſuapte*. Sic Cicero, Pacuuius, Plautus, Africanus minor, Seneca locuti ſunt. Feſtus.

Atque haud ſcio an maximum] Et fortaſſe maximum. epiſt. ſuperiore: *Contigit tibi, quod haud ſcio an nemini:* pro, quod opinor nemini; vel, quod fortaſſe nemini. Dubitatio quaedam eſt, ita rem amplificans, vt ſpecies minuatur aſſentationis. Pro Flacco c. 26. *Cuius ego ciuitatis diſciplinam atque grauitatem non ſolum Graeciae, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam dicam.*

Attici] Qui laudari in primis ſolent. lib. 7. epiſt. 31.

Noſtratibus] Romanis, non Latinis, aut Gallicis.

Oblitas] Inquinatas.

Latio] Ex Latio.

Cum in vrbem noſtram eſt infuſa peregrinitas] Cum Latinis data ciuitas eſt. quorum conſuetudo Romanum ſermonem infuſcauit. *Peregrini* autem ab initio Latini Romae vocabantur: et lex lata de peregrinis vrbis vſu prohibendis. et hic Cicero a peregrinis, id eſt, a Latinis, Gallos diſtinguit, quos Braccatas et tranſalpinas nationes appellat.

Braccatis et tranſalpinis nationibus] Gallia Braccata, quae cis

Alpes

Alpes fuit, dicebatur prouincia Narbonenſis, a genere veſtimenti: Comata vero, quae Romanis, antequam a C. Caeſare ſuperaretur, non paruit, dicta a comis alendis. Hic Cicero iocatur, non ſine ſtomacho, in Caeſarem, qui Gallis quibusdam, non modo cisalpinis, verum etiam transalpinis ciuitatem dederat: ex quibus nonnullos etiam in ſenatum recepit. Suetonius in Iulio c. 76. *ciuitate*, ait, *donatos, et quosdam e ſemibarbaris Gallorum, recepit in curiam.* Et infra c. 80. *Illa vulgo canebantur,*

Gallos Caeſar in triumphum ducit, idem in curiam.
Galli braccas depoſuerunt, latum clauum ſumſerunt.

Omnes mihi Granios] Quicunque Granio ſimiles in dictis fuere. Granius praeco dicax admodum fuit. nominat eum Cicero lib. 2. de Orat. c. 60. et in Bruto c. 43. et 46. et in oratione pro Plancio c. 14. et Lucilius poeta apud Gellium lib. 4. c. 17.

Coniicere in verſus dictum praeconis volebam
Granii. ——

Vere vt dicam] Hoc interponit, quia tranſit ad maiorem Paeti laudem. nam Craſſus et Laelius non modo faceti, vt Granius, ſed eloquentes etiam fuere.

Craſſos] L. Craſſum, oratorem ſummum, cuius mortem Cicero deplorat lib. 3. de Orat. c. 1.

Laelios] C. Laelium, Sapientis cognomine honeſtatum, Africani minoris amiciſſimum, cui ſermonis elegantiam Cicero tribuit in Bruto. Miror hic omiſſum eſſe Caeſarem illum, Catuli fratrem, qui dicacitate et facetiis omnes vicit: vt lib. 2. de Orat. c. 23. et lib. 1. de Offic. c. 30.

Vernaculae] Domeſticae, Romanae, non oblitae Latio, aut braccatis et transalpinis nationibus.

Auctorem commorationis ERN. *moderationis vrbanae*] Quod ſuaſeris, vt neque ſemper in vrbe maneam, neque ſemper abſim.

Neque ego aliter accepi] *Neque*, non disiungit hic, vt alibi, ſed fere valet idem, quod *ne quidem:* vt ſi dixiſſet, *ne ego quidem aliter accepi.* Simile illud lib. 6. epiſt. 1. *Qui neque, cum id faciebamus, tam eramus amentes.* Et lib. 1. ad Attic. epiſt. 5. *Quod ſcribis, etiam ſi cuius animus in te eſſet offenſior, a me recolligi oportere; quid dicas: neque id neglexi.*

Arbitrabar] Licere mihi arbitrabar, res has ſi non omnino, ſaltem ex magna parte relinquere. quod tu mihi non exiſtimas licere.

Magnam partem] Ex magna parte. lib. 8. epiſt. 9. *Soles libenter, vt ego, maiorem partem nihil curare.* Caeſar lib. 4. de bell. Gall. c. 1. *Maximam partem lacte atque pecore viuunt.* Terentius in Eun. et Cicero ipſe lib. 4. Acad. et Tuſc. 4. c. 5.

Catulum] Q. Catulum, eius filium, qui cum C. Mario conſul fuit.

Mihi narras] Ais Catulum ab reipublicae cuſtodia numquam disceſſiſſe.

Illa tempora] Cum viueret Catulus.

Quid ſimile] Sic lib. 7. epiſt. 23. *Bacchas iſtas cum Muſis Metelli comparas. Quid ſimile?*

Sedebamus in puppi] Rempublicam gubernabamus vt principes, dignitate et auctoritate ſumma.

Vix

Vix eſt in ſentina locus] Tantum abeſt, vt rempublicam regamus, vt vix vllam eius partem attingere nobis liceat.

An minus multa ſenatus conſulta] Abeſſe mihi licet nullo reipublicae damno. non enim, ſi ego Romae non ſim, ideo minus multa ſenatus conſulta fient.

Vrgeo forum] In forum ſaepe venio.

Scribuntur apud amatorem tuum] Quae ſcribi ſolebant in curia. dictis relata de re ſententiis, ita ex voluntate vnius omnia geruntur: ſenatorum ſententiae non rogantur, ſed ſenatus conſulta inſcio ſenatu domi ſcribuntur. Amatorem Paeti Caeſarem vocat; apud quem auctoritate et gratia plurimum valebat Paetus.

Cum in mentem venit] Quaſi contemnens Caeſar non cogitat, ſed, cum in mentem venit, in ſenatus conſulto ponit, affuiſſe me ſcribendo.

Ad ſcribendum] Opinor, ſcriptum fuiſſe, ADF. SCRIB. id eſt, affuiſſe ſcribendo. de quo more diximus lib. 8. epiſt. 8.

Vltimis] Qui regnant in finibus imperii Romani.

Reges appellauerim] Fingebat Caeſar, vt adhuc reſpublica ſtare videretur, ſenatus conſultum eſſe factum in ſententiam Ciceronis de aliquo rege appellando. lib. 2. epiſt. 17.

Quid ergo eſt? tamen] Sic Coelius lib. 8. epiſt. 12.

Praefectus moribus] Caeſar, quem ſenatus moribus in triennium praefecerat. Dio lib. 43.

Parebo auctoritati tuae] Faciam, quod ſuades: ab vrbe non diſcedam. Ioci nonnihil eſt in hoc, *parebo auctoritati tuae*. Sunt enim verba minoris ad maiorem.

Fungos] Fungi, vt hodie quoque, apud veteres optime conditi, inter exquiſitas epulas habebantur. epiſt. 10. et lib. 7. epiſt. 26.

Domum ſi habebo] Neapoli.

In denos dies] Quem ſumptum in ſingulos dies praeſcribit ſumptuaria lex, eum in decem dies diſtribuam. ita non modo non contra legem, ſed etiam intra legem epulabor. Tulit eam legem Caeſar poſt bellum Africanum, Dione teſte. vide lib. 7. epiſt. 26. et huius libri epiſt. vlt. et lib. 13. ad Attic. epiſt. 7.

Sin minus inuenero, quod placeat] Si domum non inuenero, quae placeat.

Sullanam] In vrbe Neapoli.

Non abieci] Adhuc ſpero. lib. 13. epiſt. 1. *Te abieciſſe illam aedificationem, conſtabat inter omnes amicos tuos.*

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Oſtendit, nihil a ſe praetermiſſum, vt Caeſarianorum beneuolentiam ſibi conciliaret: deinde, neque boni ciuis, neque ſapientis hominis officium in ſe deſiderari poſſe: poſtremo, ad Papirii iocationes reſpondet. Caeſare tertium et Lepido coſſ. poſt bellum Africanum.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Suo nuncio] Videtur nunciaſſe, vt ex epiſtola colligitur, Caeſarem ſalibus Ciceronis eſſe offenſum.

Ab omnibus his, qui a Caeſare diliguntur] Lib. 6. epiſt. 12.

Amari putem] Coli enim et obſeruari aliquis poteſt, nec tamen amari.

Vt, quaſi aurum igni, ſic beneuolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſſit] Sumptum fortaſſe ex Iſocratis oratione (ſcriptam ab Iſocrate Apolloniate, Harpocration putat) ad Demonicum, in qua ſic eſt: Τὸ μὲν χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ δοκιμάζομεν, τὺς δὲ φίλυς ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγινώσκομεν.

Signa communia] Tam eorum, qui vere amant, quam qui ficte.

Sed ego] Ratio Latini ſermonis, *tamen* poſtulabat: verum Cicero, ſententiam ſpectans potius quam verba, *ſed*, pro *tamen* intulit.

Noſtra fortuna] Humilis et abiecta: itaque non eſt, cur quisquam, qui vere non amet, amare ſe ſimulet.

Illorum] Florentiſſima: cum ſit penes Caeſarem poteſtas omnis.

Praeſtari] Vt certum affirmari.

Ne dicam libidine] Voluntas enim iuſta poteſt eſſe, libido non poteſt.

Cuius opera] Ob Catilinae coniurationem oppreſſam.

Acute aut facete] Quaedam enim acuta, nec tamen faceta: et *facetum* latius patet, quam *acutum*.

Offenſionem] Non, laeſionem; (nam ſubiungit, nihil ſe loqui, quod offendat aut Caeſaris, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem) ſed, nonnulla dicta, in quae vel ſine induſtria offendo et incurro. Hoc verbum eſt in antiquis libris omnibus, quibus nunc vtor: et erat in iis, quibus vtebar olim adoleſcens: quod ideo teſtatum volui, quia nonnulli de hoc loco ita ſcripſerant: *Nulli veteres codices, offenſionem, habent.* poſtea, mendoſum hic eſſe librum illum, quem reliquis omnibus praeferre non dubitant, iidem confeſſi ſunt. omnino valde mirabar, cur illud verbum, quod ego in cunctis veteribus libris videbam, ipſi in nullis eſſe affirmarent. ſatis igitur liquet, quod ſaepe dixi, non vnum, aut paucos veteres libros, ſed multos inſpiciendos eſſe, ſi reſtituere antiquitatem cupimus. interdum enim, vbi libri ante multa ſaecula deſcripti, mendis inquinati ſunt, recentiores vacare vitio animaduerti: itaque vetuſtiores quidem diligentius inquirere, nullum tamen contemnere debemus.

Fama ingenii mihi eſſet abiicienda] Quam abiicere non poſſum; itaque nec effugere acute aut facete dictorum offenſionem.

Quod ſi poſſem] Effugere offenſionem ſupra dictam.

Tritas] Admodum exercitatas.

Notandis] Diligenter obſeruandis.

Et conſuetudine legendi] Cum aſſidue quoque poetas legeret.

Iam confecerit] Puer cum eſſet. Suetonius in Iulio c. 56.

Ἀποφθεγμάτων] Salſe dictorum a multis. Hunc librum, *Dicta collectanea*, Suetonius vocat.

Actis]

Actis] Et publica, et priuata erant acta: publica, vt edicta, ſenatus conſulta, leges: priuata, quidquid priuatim ageretur. Phil. 2. c. 42. *In publicis actis nihil eſt lege grauius: in priuatis firmiſſimum eſt teſtamentum.* lib. 10. epiſt. 28. *Quod, niſi res vrbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipſe perſcriberem.* Et lib. 2. epiſt. 15. *In actis non erat.* Hic autem priuata ſignificantur acta.

Oenomao tuo] Attii tragoedia, cuius teſtimonio vtuntur Feſtus et Nonius.

Nihil vtor] Verſus ex Oenomao tragoedia, a Papirio recitati, vitandam inuidiam, admonebant.

Poſuiſti loco] Opportune eorum exemplum attuliſti. *Loco*, aut *in loco* dicere aliquid aut facere, ſumitur pro, vbi tempus poſtulat, non alieno tempore, cum oportet. lib. 11. epiſt 16. *Epiſtolae offendunt, non loco redditae.* Lib. 3. de Leg. c. 18. *Senatori iuſſa tria ſunt: vt adſit: nam grauitatem res habet, cum frequens ordo eſt: vt loco dicat, id eſt, rogatus: vt modo, ne ſit infinitus.* Et in Partit. c. 3. *Loco quidem quaeris.* Loco igitur Paetus, cum de vitanda ageret inuidia, verſus Attianos poſuit.

Fac eſſe omnia] Eſto, vt inuideatur mihi, licet inuidendi cauſſa nulla ſit.

Iis] Non omnibus, Stoicis, Academicis, Peripateticis.

Vim virtutis tenere] Intelligere, in quo ſita ſit virtus.

Nihil eſſe ſapientis praeſtare, niſi culpam] Hoc vnum ſapientis eſſe, culpam vitare: quod poteſt: cetera eum praeſtare non poſſe: quae ſi eueniant, reprehendi eum non debere. vide infra.

Ad ea] Quae rectiſſima fuere.

Cum valentioribus] Cum Caeſare. lib. 4. epiſt. 7. lib. 6. epiſt. 1. et 6. lib. 7. epiſt. 1.

Id quoque puto eſſe ſapientis] Quia ſupra dixerat, *nihil eſſe ſapientis praeſtare, niſi culpam:* ne videatur in vna tantum re ſapientis officium poſuiſſe, ſubiunxit, *id quoque puto eſſe ſapientis.* ſed illud e ſententia Stoicorum dixit, qui de vitanda culpa tantum laborabant, cetera contemnebant omnia: hoc ex opinione ſua, qui non modo culpam vitare, ſed tueri etiam ſalutem vult. itaque ſupra, *quidquid*, ait, *elaborari aut effici potuerit, etc.*

Praeſtare non poſſum] Aliorum voluntatem et fidem praeſtare non poſſum: culpam quidem praeſtabo: quod vnum ſapientis eſſe, Stoicis placuit: etiam illud, quod praeterea ſapientis eſſe mihi videtur, ne quid ſtulte, ne quid temere dicam faciamue contra potentes.

Et illam Accii ſimilitudinem non modo iam ad inuidiam, ſed ad fortunam transferam] *Similitudinem* appellat verſus Attianos, in quibus imago quaedam cernebatur ſuae ſeruitutis: et, quoniam iis verſibus praecipiebatur, vitandam eſſe inuidiam, praeſertim iis, qui laedi facile poſſent; quo in numero, poſt Caeſaris victoriam, Cicero fuit; propterea non ſibi inuidiam potius, quam fortunam, timendam ſignificat: quam tamen ipſam fortiter ſuſtineri oportere, et ita frangi ab animo firmo et graui, vt fluctus frangitur a ſaxo. in quo imitabor, inquit, eos, qui vel Athenis, vel Syracuſis, ita tyrannidem tulerunt,

runt, vt, ſeruientibus ſuis ciuitatibus, fuerint ipſi quodam modo liberi.

Leuem et imbecillam, et ab animo firmo et graui] Antitheta, *leue* et *graue*; *imbecillum*, et *firmum*: quibus admodum ornatur oratio.

Sapientiſſimi viri] Athenis Socrates, cum triginta tyranni, a Lacedaemoniis impoſiti, dominarentur; Syracuſis Plato, atque etiam Ariſtippus, regnante maiore Dionyſio. Laertius, et alii.

Quodammodo] Non omnino, ſed quodam modo. non enim, vbi e ſua libidine vnus omnia moderatur, ibi perfecta libertas eſſe poteſt. erant igitur illi viri quodam modo liberi, quia quaedam patienter ferrent, quaedam autem, quae dominantibus placerent, ipſi facere nollent, aut dicere.

Offendam] Supra bis idem dixit, primum his verbis: *Vt olim arbitrabar, eſſe meum libere loqui, cuius opera eſſet in ciuitate libertas: ſic, ea nunc amiſſa, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem.* Deinde ſic: *Reliquum eſt, ne quid ſtulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentes.*

Dignitatem] Quae frangitur demiſſione animi, aſſentatione, mutatione ſententiarum, denique rebus omnibus indecore factis.

Secundum Oenomaum] Poſt Oenomaum. lib. 4. epiſt. 12.

Non, vt olim ſolebat, Atellanum; ſed, vt nunc fit, mimum introduxiſti] Papirius in epiſtola ſua, poſt eos verſus, quos ex Attii Oenomao recitauerat, Ciceronem irriſerat, non modeſte, vt ſolebant olim Atellanorum actores, ſed liberius, vt actores mimorum. multis modis enim fabula mimus ab Atellana differebat: quod parum modeſte dicax; quippe quae dicta ſit, vt ait Donatus in Terentii vita, ab imitatione diuturna vilium rerum, et leuium perſonarum. itaque Macrobius lib. 2. Saturn c. 7. mimis laſciuiam tribuit: quod Romana lingua, non Oſca, vt Atellana: quod ab vno tantum agebatur: quod exodiis carebat: neque enim in quinque actus, vt Atellana, et reliquae fabulae, quibus actibus inſerebantur ad animos recreandos exodia, diuidebatur, ſed perpetuam actionem habebat: poſtremo, vt arbitror, quod neque adhibito tibicine, neque cantu, neque cum corporis motu, vt reliquae fabulae, agebatur. hinc Laberii, hinc Publii mimi; e quibus argutiſſimos et pulcherrimos verſus recitant Macrobius, Nonius, et alii. apud Graecos autem Sophron, et Xenarchus, quos lib. 1. Poet. nominat Ariſtoteles, mimos conſcripſere: et ab iis, niſi me opinio fallit, imitatione aliqua, vt a Graecis Latinae comoediae, item fluxit Latinus mimus. Atellanae vero fabulae iocis quidem et ipſae, ſed aliquanto modeſtioribus, compoſitae erant, et, vt ait Donatus, in ſe non habebant niſi vetuſtam elegantiam: id eſt, vt ego interpretor, minus dicaces erant, quam mimi. Propterea Valerius Max. lib. 2. c. 1 genus hoc delectationis Italica ſeueritate temperatum, ideoque nota vacuum, et ab Oſcis accitum eſſe dicit. Liuius autem, a quo ſumpſit Valerius, haec prodidit lib. 7. c. 2. *Poſtquam ludus in artem paullatim verterat; iuuentus, hiſtrionibus fabellarum actu relicto, ipſa inter ſe more an-*

tiquo ridicula, intexta verſibus, iactitare coepit: quae inde exodia poſtea appellata, conſertaque fabellis potiſſimum Atellanis ſunt. quod genus ludorum, ab Oſcis acceptum, tenuit iuuentus, nec ab hiſtrionibus pollui paſſa eſt. eo inſtitutum manet, vt actores Atellanarum nec tribu moueantur, et ſtipendia, tamquam expertes artis ludicrae, faciant. Quod igitur elegantiam in Atellanis Donatus eſſe dixit: non ad ſermonis genus, quod rude, et impolitum fuiſſe duco, qualis erat Oſcorum lingua, a quibus Atellanae acceptae, ſed ad ſententiarum munditiam refero, iucundam auribus nobilium virorum, ſicuti mimorum laſciuia dicacitate inferiorum ordinum homines delectabantur magis. Praeterea ſermone Oſco, non Romano, Atellana componebatur: a pluribus, non ab vno tantum, agebatur: habebat exodia, vt oſtendit Liuius; ex quo patet, in actus diſtributam fuiſſe, poſtremo cum tibicine, cantu, motu corporis agebatur: quod ex eodem Liuio licet intelligere. Praeter haec, quae mimum ab Atellana diſtinguebant, addam id quod mihi nunc in mentem venit, ciues Romanos ingenuos Atellanas tantum agere ſolitos eſſe, quia genus illud nota vacuum fuit; reliquas fabulas, et in iis mimum a ſeruis, aut libertis, aut a peregrinis actas eſſe: quis enim ciuis Romanus, praeſertim ingenuus, ludicram artem exercere vellet, cum ſciret ſe tribu motum iri, nec ſtipendia deinde poſſe facere? At D. Laberius, non modo ciuis ingenuus, ſed etiam eques Romanus, mimum ſuum egit. Excuſatur neceſſitate: Caeſar enim iuſſit, qui cogere poterat. in quo ſibi factam eſſe iniuriam, queritur ipſe verſibus egregiis apud Macrobium lib. 2. c. 7. Recte igitur mimum, non Atellanum, id eſt, Atellanae fabulae hiſtrionem, Paetus induxiſſe dicitur; quia dictis acutioribus, quam quae inſeri olim Atellanis ſolita fuerant, in Ciceronem iocaretur.

Vt olim] Nondum inuenta mimo fabula, in qua mores alicuius, vt auaritia, libido, ſuperbia, deſcribebantur.

Hirtium] Qui ſaepe audiit Ciceronem in Rhetoricis. nam de Fato c. 2. *quoniam*, ait Hirtius, *rhetorica mihi noſtra ſat nota, teque in iis et audiuimus ſaepe, et audiemus.*

Dolabellam] Epiſt. 7. lib. 7. epiſt. vlt.

Declamitare] In quo aequiſſimis Ciceronis auribus vtebantur lib. 7. epiſt. vlt.

Illos apud me declamitare, me apud eos cenitare] Ne quis hunc locum ex ingenio ſuppletum arbitretur; moneo lectorem, hoc totum eſſe in duobus antiquis libris: cum quibus olim conſenſiſſe memini librum Vincentii Riccii: idque mea Scholia, ante multos annos edita, teſtantur.

Tu autem, quod mihi bonam copiam eiures, nihil eſt] Hieronymus Ferrarius, contra veteres omnes libros, legendum arbitrabatur, *bonam copiam iures*, hoc ſenſu: non eſt, quod te mihi ſemper praeſto fore, tuique bonam copiam facturum iures. vt reſpexerit ad id, quod M. Varro ſcribit lib. 6. de L. L. *Debitores nonnulli pro pecunia, quam debebant, operas in ſeruitutem dabant, dum ſoluerent.*

C. Popi-

C. Popilio rogante, L. Sulla dictatore, ſublati: et omnes, qui bonam copiam iurarent, ne eſſent nexi, diſſoluti, id eſt, qui ſui facultatem creditoribus ſemper eſſe facturos, iureiurando promitterent. Ego autem puto hic dictum eſſe, *quod mihi bonam copiam eiures*, pro, quod iures mihi, te non habere, vnde ſumptum facias. Tantumque abeſt, vt ex Varrone Ciceronis locum emendem, vt potius ex Cicerone Varronis locum putem eſſe corrigendum: vt legatur, *voluitque, vt ii bonam copiam eiurarent:* id eſt, vt iurarent, ſe non habere, vnde creditoribus ſatisfacerent. Mecum faciunt, vt dixi, veteres libri omnes, praeterea Sex. Pompeius; qui noſtram ſententiam ita confirmat, vt dubitatio prorſus nulla relinquatur. *Eiuratio*, inquit, *ſignificat, id, quod deſideretur, non poſſe praeſtari.* Et Cicero lib. 2. de Orat. c. 70. *Eiero, iniquus eſt.* Et lib. 3. in Verr. c. 60. *Praetor prouinciam ſuam totam ſibi iniquam eiurat.* Et Phil. 12. c. 7. *Me iniquum eiurabant.* Plautus quoque apud Feſtum in Eiuratio: *Eiurauit militiam.* Tacitus lib. 12. Annal. c. 4. *Adactus Silanus, eiurare magiſtratum.* Et lib. 3. Hiſt. c. 37. *Nec defuit, qui vnum conſulatus diem (is enim, in locum Caecinae, ſupererat) magno cum irriſu tribuentis, accipientisque, eblandiretur. pridie Kal. Nouembris Roſius Regulus iniit, eiurauitque.*

Nihil eſt] Nihil opus eſt. damnum ne timeas, cum me hoſpitio recipies.

Cum rem habebas] Integra tibi re domeſtica, ante aeſtimationem a Caeſare decretam.

Quaeſticulis] Lucellis. dandi caſu potius, quam auferendi, opinor dictum: vt ſit, attentiorem vel ad minimos quaeſtus. Sic Terentius in Adelph. Act. 5. Sc. 3. v. 48.

Attentiores ſumus ad rem omnes, quam ſat eſt.

Attentus enim dicitur, qui parcus eſt et diligens in re vel augenda, vel conſeruanda. Pro Quintio c. 3. *Paterfamilias et prudens et attentus.* Horatius lib. 1. epiſt. 7. v. 91.

Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Eſſe mihi ——

Tam aequo animo] Iocatur: quis enim aequo animo bona perdit? epiſt. 18. *Video te bona perdidiſſe.*

Aeſtimationem te aliquam putes accipere] Alluſit ad aeſtimationem poſſeſſionum, quam Caeſar per arbitros debitorum cauſſa fieri voluerat, vt ii creditoribus facilius ſatisfacerent. Qua de re initio lib. 3. de bell. ciu. his verbis: *Cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditae pecuniae ſoluerentur, conſtituit, vt arbitri darentur. Per eos fierent aeſtimationes poſſeſſionum, et rerum, quanti quaeque earum ante bellum fuiſſent, atque eae creditoribus traderentur. Hoc et ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumque, qui fere bella et ciuiles diſſenſiones ſequi conſueuit, et ad debitorum tuendam exiſtimationem, eſſe aptiſſimum exiſtimauit.* Suetonius etiam in Caeſare c. 42. *De pecuniis*, inquit, *mutuis, disiecta nouarum tabularum exſpectatione, quae crebro mouebatur, decreuit tandem, vt debitores creditoribus ſatisfacе-*

tisfacerent, per aeſtimationem poſſeſſionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparaſſent, deducto ſummae aeris alieni, ſi quid vſurae nomine numeratum, aut perſcriptum fuiſſet: qua conditione quarta pars fere crediti deperibat. Cum igitur Papirius ex eo Caeſaris decreto magnam a debitoribus plagam accepiſſet, aeſtimatis eorum poſſeſſionibus, non quanti eſſent eo tempore, ſed quanti ante ciuile bellum fuiſſent; iocans, vt ſolet, Cicero, ne credas, inquit, cum me hoſpitio recipias, aeſtimationem te aliquam accepturum. Et dixit: *aeſtimationem aliquam*, tamquam ſi, magnum aliquod damnum, dixiſſet. Papirius enim aeſtimationes, id eſt praedia per arbitros aeſtimata, a debitoribus accipiens, crediti iacturam non minimam fecerat; cum quarta fere pars crediti, vt dixit Suetonius, deperiret. Deinde ſequitur: *Etiam haec leuior eſt plaga ab amico, quam a debitore:* hoc eſt, et tamen, quod ab amico bona tua comedantur, non id tibi aeque graue eſſe debet, atque illud eſt, quod debitorum cauſſa deperdis: a quibus poſſeſſiones, quanti vendere numquam poteris, accipiendae tibi ſunt. Eaedem aeſtimationes infra nominantur epiſt. 18.

Nec tamen eas cenas quaero] Hoc refertur ad proxima ſuperiora verba, *etiam haec leuior eſt plaga ab amico.*

Magnificum ſit et lautum] *Magnificum*, genere, vt pauones, attagenes, aues Phaſianae, accipenſeres, muſtelae, aſelli: *lautum*, arte coci, et apparatus elegantia.

Phameae] Qui fuit auus Tigellii tibicinis. lib. 7. epiſt. 24.

Temperius] Maturius. refero enim ad tempus, non ad frugalitatem. hoc verbum alibi ſemel dumtaxat, quod equidem legendo obſeruauerim, vſurpatum inuenio. Sic autem locutum eſſe Cornelium Nepotem, Ciceronis aequalem, ex Donati verbis, quae ſunt in Terentii vita, facile poſſum coniicere. *Nepos*, inquit, *auctore certo comperiſſe ſe ait, C. Laelium quondam in Puteolano Kalendis Mart. admonitum ab vxore, temperius vt discumberet, petiiſſe ab ea, ne interpellaretur: ſerius tandem ingreſſum triclinium dixiſſe, non ſaepe in ſcribendo magis ſucceſſiſſe ſibi: deinde rogatum, vt ſcripta illa proferret, pronunciaſſe verſus, qui ſunt in Heautontimorumeno:*

> *Satis, pol, proterue me Syri promiſſa huc induxerunt.*

Ouidius et Columella, *temporius*, dixere: quod recentius videtur, deductum a *tempus temporis: temperius* autem, antiquum, a *tempus temperis:* quemadmodum dixere veteres, *pignus pigneris*, vnde *pignero* verbum: poſteriores autem, *pignus pignoris.* Plautus in Perſ. Act. 2. Sc. 2. v. 47.

> *Temperi hanc vigilare oportet formulam, atque aetatulam.*

Et infra Act. 5. Sc. 1. v. 15.

> —— *Cedo parem quem pepegi.*
> *TO. Temperi.*

Et in Rudent. Act. 4. Sc. 2. v. 16.

> *Vigilare decet hominem, qui volt ſua temperi conficere officia.*

Ad matris tuae cenam] Vt accipias me frugali cena, qualem dare ſolebat mater tua.

Feram

Feram id quoque] Non illud modo, quod mihi bonam copiam cures, verum hoc etiam feram, tenui cena me accipi.

Iſta] Viliſſima edulia.

Polypum] Piſcem, ita vocatum, a multitudine pedum, non magni pretii. Plinius lib. 9. c. 29.

Miniani Iouis ſimilem] Rubentem, non ſua ſponte, (nam polypus ruber non eſt) ſed iure tinctum. Iouis ſimulacri faciem in Capitolio illini minio ſolitam, ait Plinius lib. 33. c. 7. et lib. 35. c. 12. inde Miniano cognomen.

Non audebis] Quia putabis lautius aliquid me velle.

Promulſide] Potione ex mulſo. epiſt. 20.

Totam ſuſtuli] Prorſus reiicere ſoleo.

Debilitari ERN. *Delectari*] Sic in quinque libris antiquis, et duobus praeterea Caroli Sigonii: nonnulli, *debilitari:* vnus, *delibari;* quaſi leuiter paſci: a *delibo.*

Lucanicis] Nouum genus ſuilli farciminis, a Lucanis populis inventum.

Iſto] Neapolim, vbi tu es.

De villa Seliciana] Domum Sullanam in vrbe Neapoli, (epiſt. 15.) villam Selicianam in agro Cicero emere cogitabat.

Curaſti] Vt eam totam noſſes, deinde ad me ſcriberes.

Praetermiſſurum] Non empturum.

Salis enim ſatis eſt, ſannionum parum] Papirii verba, vel certe ſententiam ponit, qui dixerat, villam Selicianam, in litore poſitam, ſalinas habere: deinde ſubiunxerat: ſale quidem abundamus, ſed, quod ſale condiatur, non habemus. vt facetias non deeſſe, ſed ridendi materiam, ſignificaret: quia ridendi cauſſas aduerſa reipublicae tempora eriperent. *Sal* pro facetiis accipi ſolitum, quis ignorat? Afranius in Compitalibus: *Quidquid loquitur, ſal merum eſt.* *Sannio* autem is eſt, qui ridetur. Plerique veteres libri, *ſannonum:* duo, *ſannionum,* quos probaui.

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Manauerat rumor, velle Caeſarem ſuis militibus municipia quaedam agrosque diuidere. ea diuiſio, veritus erat Paetus, ne ad ſuos agros perueniret. id quaerenti Cicero reſpondet. Eodem anno, poſt bellum Africanum.

EXPLANATIO.

Balbus] L. Cornelius Balbus Gaditanus, intimus Caeſaris amicus.

Iſtis] Neapoli, et aliis. nam Neapoli videtur fuiſſe Paetus hoc tempore. epiſt. 15.

Municipiis et agris] Numquid fore putem, vt municipiorum agri diuidantur.

Nobis] Non de agris, ſed de nobis ipſis, de communi ſalute.

De lucro] Quia mori debuimus anno primo ciuilis belli, nec ſuperſtites eſſe reipublicae. Infra: *Quando ego vir fortis, idemque philoſophus, viuere pulcherrimum duxi.*

Prope iam quadriennium] *Prope*, dixit, quia nondum integer praeterierat ciuilis belli quartus annus. nam haec epiſtola ſcripta eſt Caeſare tertium et Lepido coſſ. bellum ante biennium Marcello et Lentulo coſſ. geri coeptum eſt.

Quid futurum ſit] Quod cum ſciam, cur iſta quaeram, quae ne fiant, prohibere non poſſum?

Valebunt autem] Similis illa repetitio lib. 6. epiſt. 5. *Video autem fere quotidie.*

Mori debuit] Vel in acie, vt multi, vel, poſt Caeſaris victoriam, vt Cato, et Pompeii ſocer Scipio.

Quando] Sic libri ſeptem veteres: duo, *quoniam:* vnus, *cum.*

Vir fortis, idemque philoſophus] Sic omnes, quos ego viderim, antiqui libri. et eſt peruenuſta ſententia. Cum, inquit, et viri fortes ex animi quadam praeſtantia, et philoſophi ex doctrina, patriam, honeſtatem, libertatem vitae anteponant; ego tamen, qui vtrumque profiteor, et virum fortem, et philoſophum, viuere pulcherrimum duxi. Itidem locutus eſt epiſt. 2. *Caninius tuus idem, et idem noſter.* Et lib. 2. de Diuin. c. 35. *Marcellus, idem imperator, idem augur optimus.* Cum igitur et veterum librorum teſtimonium, et ſententiam ipſam, et conſuetudinem loquendi ſequar; diſſentire cogor ab iis, qui non, *idemque*, ſed, *idem quod*, legere maluerunt. numquam enim, quoad quidem per me liceat, ſtudioſum lectorem fraudari veritate patiar.

Cuius beneficio id conſecutus ſum] Supra: *De lucro prope iam quadriennium viuimus.*

Qualem] Nullam eſſe, iam oſtendit in eo, *ſuperſtitem reipublicae viuere.*

Ille vult] Lib. 4. epiſt. 4. *De reliquis, nihil melius ipſo eſt.*

Ita ſe cum multis colligauit] Eadem ratione Caeſarem excuſat lib. 4 epiſt. 9. *Multa victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito, facienda ſunt.*

Ad te] Cui haec nota ſunt.

Non modo me] Qui legendum opinabantur, *non modo non me*, ſine cauſſa diſcedebant ab omnibus antiquis libris. vide, quae diximus in locum illum lib. 1. epiſt. 9. *Non modo praemiis, ſed ne periculis quidem compulſus vllis.*

De iſto periculo] De agris diuidundis.

Ferre] Ergo, vt in argumento diximus, timebat ſuis agris Paetus, quamquam apud Caeſarem gratioſus, vt epiſt. 15. et 25.

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Exponit, quibus cauſſis adductus familiares ſuos, quaſi aperto ludo, in eloquentia coeperit exercere. Addit nonnulla per iocum de cenarum lautitia. Eodem anno, reuertente ex Africa Caeſare: quod ipſa

ipſa indicat epiſtola: itaque ſuperioribus praeponi debuit, quae, reverſo iam in vrbem Caeſare, conſcriptae videntur.

EXPLANATIO.

Otioſus] Nam, cum diſcipuli aderant, et dicebat ipſe, et declamantes audiebat. epiſt. 7. et 16. et lib. 7. epiſt. vlt. et Quinctilianus lib. 12. c. 11.

Diſcipulos] Hirtium, et Dolabellam. lib. 7. epiſt. vlt.

Obuiam] Caeſari, ex Africa redeunti.

Dionyſius] Minor, qui poſt patrem Syracuſis regnauit. Iuſtinus lib. 21. c. 1. 2.

Ludum] Pueros docebat in triviis: vt imaginem regni aliquam, pueris imperando, conſeruaret.

Regno forenſi] Cum in cauſſis ob ſingularem eloquentiam regnare videretur.

Quid quaeris] Idem valet, *noli quaerere.* lib. 4. epiſt. 4.

Munio me ad haec tempora] Munio me Caeſaris familiarium amicitia, Hirtii, Dolabellae, et aliorum.

Cuiusmodi ſit] Quam firmum ſit.

In acie non fui] Dyrrhachii fuit, cum in Pharſalia dimicatum eſt. lib. 1. de Diuin. c. 32.

Pompeius] Magnus, iuſſu Ptolemaei Aegyptii regis interfectus. nota hiſtoria.

Lentulus] L. Lentulus, qui conſul fuit anno primo belli ciuilis, eiusdem regis iuſſu in cuſtodia necatus. Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 104.

Scipio] Pompeii ſocer: de quo in libro de bello Africano, quem ab Hirtio vel Oppio ſcriptum nonnulli exiſtimant, c. 96. haec leguntur: *Scipio cum Damaſippo, et Torquato, et Plaetorio Ruſtiano nauibus longis diu multumque iactati, cum Hiſpaniam peterent, ad Hipponem regium deferuntur, vbi claſſis P. Sittii per id tempus erat: a qua pauciora ab amplioribus circumuenta nauigia deprimuntur; ibique Scipio, cum quibus paullo ante nominaui, interiit.* Et Epitome Liuiana lib. 114. *P. Scipio, in naue circumuentus, honeſtae morti vocem quoque adiecit. quaerentibus enim imperatorem hoſtibus, dixit, Imperator bene ſe habet.* Eadem fere Dio lib. 43. Ita videtur Scipio non foede, vt Pompeius, Lentulus, Afranius, ſed praeclare, vt Cato, periiſſe: cum ſe ipſe interfecerit. quod Cicero fortaſſe non credidit, ideoque coniunxit eum cum iis, qui foede interierant.

Afranius] L. Afranius, conſularis, qui a P. Sittio cum Fauſto, L. Sullae filio, captus, diſſenſione mox in exercitu orta, cum eodem Fauſto necatus eſt: vt in eodem libro de bello Africano c. 95. et in eadem Epitome, et apud Suetonium in Iulio c. 75. et Dionem.

Cato] Qui ſibi Vticae, ne in Caeſaris victoris poteſtatem veniret, manus intulit: vnde Vticenſis vocatus. Plutarchus, et omnes hiſtoriae.

Praeclare] Quia ſeruire noluit, honeſtamque turpi vitae mortem antepoſuit, e Stoicorum ſententia.

quod M. Brutus, ſororis eius filius, edito in eum libro, cum reprehendiſſet, poſtea, mutato conſilio, voluntariam ſibi mortem proelio victus in Pharſalia conſciuit. Plutarchus.

Quam illi fuit] Neceſſe id Catoni fuit, quia Caeſarem, vetere odio incenſum, timere potuit. nos damus operam, vt eius nobis animum reconciliemus: itaque cum eius familiariſſimis coniunctiſſime viuimus. Paullo ante: *Id quod maxime nunc opus eſt, munio me ad haec tempora.*

Confeci] Conſumpſi: vt *ignes conficiunt ſiluas*, apud Lucretium lib. :. v. 905. Confecit autem apud Hirtium et Dolabellam, non domi ſuae. vide epiſt. 16. 20.

Iſtic] Neapoli.

Ateriano iure] Videtur Paetus cum Aterio quodam cenitaſſe.

Hirtiano] Epiſt. 16. 20.

Si vir es] Modus hortandi. Simile illud lib. 2. ad Attic. epiſt. 2. Ἡρώδης *ſi homo eſſet, eum potius legeret, quam vnam litteram ſcriberet.*

Diſce iam προλεγομένας, *quas quaeris*] Sic omnes libri veteres, excepto Graeco verbo, quod in vno tantum eſt. Diſce, inquit, e cenis Hirtianis, quales tuae futurae ſint. Προλεγομένας, vocat, quia, ſicut ἐκ τῶν προλεγομένων, quae praeponuntur libris, docemur ea, quae ad ipſos libros attinent, ſic Hirtii cenae Papirium, quas cenas dare deberet, admonere et erudire poſſent.

Sus Mineruam] Vſurpatur hoc adagium in eos, qui, cuius rei ſcientia carent, in ea peritiſſimos conantur erudire.

Quando] Sic tres antiqui libri: alii vel, *quoniam*, vel, *quo modo.*

Aeſtimationes tuas] Ea, quae per aeſtimationem a debitoribus accepiſti. epiſt. 16.

Ollam denariorum] Fortaſſe ſcripſerat Paetus, tunc velle ſe, cum ollam denariorum, aeſtimationibus venditis, impleuiſſet, Romam redire.

Bona perdidiſſe] Epiſt. 16.

Familiares tuos] Apud quos cenare ſolitus es.

Cantherium] Caſtratum equum.

In ludo] Meo. Supra: *Ludum quaſi habere coeperim.* ſed hic de ludo vrbano loquitur: quia dixit proxime, *Romam peruehi.* epiſt. 20.

Hypodidaſcalo] Ei, qui ſubdoceat.

Proxima] Meae. nam ſe quaſi ludum habere coepiſſe, iam dixit.

Eam puluinus ſequetur] Vt in ſella commodius ſedeas, non erit ſella ſine puluino, ſed eam puluinus ſequetur. Plautus in Stich. Act. 1. Sc. 2. v. 36.

> *Non ſedeo iſtic: vos ſedete: ego ſedero in ſubſellio.*
>
> *PI. Mane puluinum.*

Et lib. 1. de Orat. c. 7. *Immo vero commodius etiam; puluinosque popoſciſſe, et omnes in iis ſedibus, quae erant ſub platano, conſediſſe dicebat.*

EPISTO-

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Cum ſcripſiſſet Paetus, Balbum, qui apud Caeſarem gratioſus in primis erat, perquam tenui apparatu fuiſſe contentum; ioci materiam inde arripit Cicero; idque eum arguit malitioſe ſcripſiſſe, vt ipſe apparatu eodem, vel etiam minore contentus eſſet. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Reges] Quaſi rex eſſet Balbus, quia potentiſſimus apud Caeſarem. lib. 12. ad Attic. epiſt. 12. *Balbi regia conditio eſt delegandi.*

Conſulares] Se ipſum ſignificat.

Balbos] Iocatur in ambiguo Balbi nomine. *balbi* enim dicuntur, qui linguae vitio parum expedite loquuntur. lib. 2. epiſt. 10.

Diſertos] Et hic ſe ipſum, iocans more ſuo, deſignat. Noli, inquit, minus laute diſertos accipere, quam balbos.

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Voluptatem ſe tum Paeti cauſſa, tum ſua, legendis eius litteris, cepiſſe dicit: Epicureum factum, abiecta reipublicae, et curiae forique cura: mediocri cibo, vt antea, iam contentum non eſſe. ſuam deinde vitam exponens, ait ſe matutinas horas ſalutationi tribuere: deinde litteris vti: reliquum tempus in reficiendo corpore conſumere. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Vt ſcurram velitem] Tamquam militem parum vtilem. nam *velites*, tirones erant, et minimam in exercitu operam praebebant, neque ſua vexilla, neque ſuos centuriones habebant. Liuius haſtas, gladium, parmam iis tribuit lib. 31. c. 35. et lib. 38. c. 21. cum tamen iacula, non haſtas, quo primum tempore ſunt inſtituti, ſeptena habuiſſent, vt idem Liuius lib. 26. c. 4. oſtendit.

Malis] Quae vel miſerat fortaſſe Paetus ad Ciceronem; vel ſcripſerat, ſi ad eum iret, egregia daturum in ſecunda menſa.

Oneratum] Vt velites in itinere ſarcinis onerabantur.

Contubernalem] Diutius enim, quam ſolent hoſpites, apud te manſiſſem.

At quem virum] Imitatus eſt Terentium, qui eodem modo eſt locutus in Phorm. Act. 2. Sc. 3. v. 20.

At quem virum! quem ego viderim in vita optumum.

Conficere] Satiatum dimittere.

Ad ouum] Quod erat cenarum initium: mala vero finis. Horatius lib. 1. Serm. Sat. 3. v. 6.

 —— *Si*

—— *Si collibuiſſet, ab ouo*
Vsque ad mala citaret. ——

Itaque] Non *itaque*, pro quamobrem, ſed, *itaque*, pro, *atque ita.*

Ad aſſum vitulinum] Ad exitum cenae. aſſo enim veteres claudebant aeſtiuam cenam: quod in libro de anima ſcriptor in primis eruditus Tertullianus docet, in eo loco: *Finita ſit in illa μετενεωμάτωσις, vt aeſtiua cena poſt aſſum.*

Opera perducitur] Strenue comeditur vsque ad finem cenae.

Facilem] Quouis cibo contentum. epiſt. 16. *Facilitate mea iſta ferebantur antea.*

Non grauem] Qui ſumptum exiguum afferat.

Aduerſarii noſtri] Magna enim Epicuro cum Academicis de ſummo bono controuerſia eſt: cum hi felicitatem honeſtis actionibus, ille ſola voluptate metiretur.

Caſtra] Apte: quia dixerat, *adverſarii noſtri. Caſſatra*, in veteribus libris eſſe quidam dicunt. nos in omnibus plane, quos habemus, *caſtra*, videmus eſſe. itaque nodum in ſcirpo quaerere deſinamus.

Nec tamen ad hanc inſolentiam] Plane ab iis diſſentio, qui mendum eſſe in verbo, *inſolentiam*, exiſtimarunt. eſt enim hic *inſolentia* nimius ſumptus, qui fiebat in cenas: a quo ſe alienum eſſe Cicero dicit, lautitiam tantum quaerere. quod etiam epiſt. 16. his verbis oſtendit: *Nec tamen eas cenas quaero, vt magnae reliquiae fiant: quod erit, magnificum ſit et lautum. Inſolentiam* eodem ſenſu poſuit Phil. 9. c. 6. *Mirifice enim*, inquit, *Ser. Sulpicius maiorum continentiam diligebat: huius ſaeculi inſolentiam vituperabat.* Et in oratione pro Sex. Roſcio c. 8. *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, vt ſit, inſolens in aliena.* Tollatur igitur omnis mendi ſuſpicio, et elegans Latini verbi ſignificatio conſeruetur.

Cum in ſumptum habebas] Vetuſtiorum librorum haec eſt lectio: quam alii quoque receperunt, licet eam, vt ipſi dixerunt, mendoſam ſuſpicati. mihi ea vel maxime probatur, vt deſiderari nihil credam. dixit autem: *cum in ſumptum habebas*, pro eo quod dicimus; cum ad ſumptum copiae ſuppetebant; cum pro ſumptu facultates aderant; cum erat tibi, quod eſſet in ſumptum ſatis. ſic enim hoc loco, *in ſumptum*, id eſt, pro ſumptu, dixit, quemadmodum etiam lib. 8. ad Attic. epiſt. 5. *Tironem Curio commendes; vt ei, vt petii, ſi quid opus erit in ſumptum, eroget.* Epiſtola etiam, quae ſequitur, eodem libro, *ſed eum*, inquit, *video in ſumptum ab aliis mutuatum.* Et ad eundem lib. 15. epiſt. 15. *Velim cures, vt permutetur Athenas. quod ſit in annuum ſumptum, ei ſcilicet Eros numerabit.* Imitamur igitur lautitiam tuam, inquit, non hanc recentem, ſatis tenuem, ſed illam veterem, cum habebas in ſumptum: etſi nunc quidem plura praedia tibi ſunt: quae ſcilicet a debitoribus pro pecunia, quam credideras, inuitus accepiſti, aeſtimata ex edicto Caeſaris, quanti quaeque ante ciuile bellum fuiſſent. Haec quaſi per iocum dicta ſunt; vt irrideatur Paetus, qui non habeat in ſumptum, vt antea; cum ei poſſeſſiones multo, quam antea, plures ſint: quas vendere cum vellet, non poterat: vt eſt in epiſt. 18.

'Οψιμα-

Ὀψιμαθεῖς] Sero diſcentes. dicerat autem ab Hirtio et Dolabella, quos *dicendi diſcipulos, cenandi magiſtros* vocauit epiſt. 16.

Inſolentes] Inſolenter enim ſuam ſcientiam patefaciunt.

Sportellae] Sportulae, et ſportellae, vel mittebantur ad amicos, vel dabantur auferendae: vt e Suetonio, Martiale, aliisque conſtat. hic *ſportellae* cibi genus videtur eſſe, quod Paetus cum artolaganis apponere ſoleret.

Artolagani] Panis genus: de quo Plinius lib. 18. c. 11. *Panis ipſius varia genera perſequi, ſuperuacuum videtur: alias ab obſoniis appellati, vt oſtrearii: alias a deliciis, vt artolagani.* Athenaeus, vino, pipere, lacte, oleo, aut adipe confectos, ait lib. 3. Hic omnes mei libri veteres habent, *artolagini* mendoſe, vt ipſa compoſitio docet, ex ἄρτος et λάγανα. praeterea Plinius *artolaganos*, Athenaeus ἀρτολάγανον appellat.

Nos iam artis ERN. *Ex artis*] Mendum ſubeſſe quis non videt? antiqui libri quinque habent, *ex arcis:* vnus, *ex orcis:* reliqui, *ex artis.* nihil horum eſt, in quo animus acquieſcat. quidam legunt, *et artis.* non improbo coniecturam: licet particula, *et*, otioſa videatur eſſe. poteſt hoc referri ad verbum ὀψιμαθεῖς, vt hoc dicat: quamquam ſero didicerim cenas facere, tamen artis tantum iam ſum adeptus, vt Verrium, etc. *Ex areis,* olim placuit: nunc in dubio ſum: tum quia Cicero non abundabat hoc tempore; itaque dixit epiſt. 15. *Domum ſi habebo, in denos dies, ſingulos ſumptuariae legis dies conferam:* et epiſt. vlt. *Epulamur vna non modo non contra legem, ſi vlla nunc lex eſt, ſed etiam intra legem, et quidem aliquanto;* tum etiam quia non hic ſuas copias, verum audaciam extollit: inopiam autem potius indicat, cum ait infra: *In ea cena cocus meus, praeter ius feruens, nihil potuit imitari.* Praeterea, cum inuitentur ad cenam mundi homines et elegantes, quales hic Verrius et Camillus vocantur; non tam ſumptu, quam lautitia et ſcientia opus eſt, vt eleganter potius accipiantur, quam opipare. Haec ſunt, cur id, quod olim nobis placuit, nunc paene displiceat.

Verrium] Opinor hunc eſſe Verrium Flaccum, iuris pontificii peritiſſimum, quem Macrobius lib. 1. Saturn. c. 15. nominat, eiusque libertum fuiſſe Verrium illum, a quo ſumpſit Feſtus: qui et ipſe, accepto patroni cognomine, Flaccus dictus eſt. libertinum enim appellat Suetonius in libello de clar. Grammat. c. 17.

Camillum] Lib. 5. epiſt. 20.

Qua munditia] Elegantis gulae.

Sine pauone] Cum Hirtii cenae ſine pauone eſſe non ſoleant.

Cocus] Sic ſcribendum, non *coquus*, auctore Priſciano lib. 1. *Apud antiquos,* inquit, *frequentiſſime loco* Cu *ſyllabae*, Quu *ponebatur, et e contrario, vt* arquus, coquus, oquulus, *pro* arcus, cocus, oculus, quum *pro* cum, quur *pro* cur.

Ius feruens] Quod apponebatur in cenis Hirtianis.

Nihil potuit imitari] Non dedit ea, quae cocus Hirtii. iocus eſt. non enim coci culpa fuit, ſed Ciceronis, qui pepercit ſumptui.

Obſer-

Obſeruant] Lib. 4. epiſt. 13. lib. 6. epiſt. 6. et 12. lib. 7. epiſt. 24.

Defluxit] Praeteriit, vt aquae curſus. translatio. Salluſtius in Iug. c. 1. *Vbi per ſocordiam vires, tempus, ingenium defluxere, naturae infirmitas accuſatur.*

Litteris me inuoluo] Abdo me in litteras. lib. 7. epiſt. 33.

Audiant] De aliqua re diſputantem. In prooemio libri de Fato c. 2. loquentem haec Cicero Hirtium inducit: *Rhetorica mihi noſtra ſat nota: teque in iis et audiuimus ſaepe, et audiemus.*

Corpori omne tempus] Ambulatione, balneo, vnctione, cena, quiete. his enim rebus veteres corpora curabant.

Mater vnicum filium] Mater potius, quam pater. grauius enim et diutius lugent matres amiſſos filios, quippe natura molliores, et ſpe ſenectutis alendae deſtitutae. nam patri, amiſſo filio, praeſidii tamen aliquid in ſe ipſo relinquitur.

Iacente] Aegrotante.

Comedim] Antique, pro *comedam*. Plautus in Bacch. Act. 4. ſc. 4. v. 91.

Quod dem ſcortis, quodque in luſtris comedim, et congraecem, pater.

Sic *edim*, pro *edam*, veteres dixere. Nonius.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Irriſerat ſe ipſum Paetus, qui fulmina verborum Ciceronis imitaretur, cum ea conſequi minime poſſet. deinde negauerat Papirium quemquam fuiſſe patricium. vtrumque Cicero refutat. Incertus epiſtolae annus: omnes tamen ad Paetum poſt pugnam Pharſalicam ſcriptae videntur, pleraeque poſt Africanam Caeſaris victoriam.

EXPLANATIO.

Ain' tandem] *Ain' tu?* et, *ain' tandem?* dicimus, interrogantes ea de re, quae admirationem nobis attulit. lib. 4. ad Attic. epiſt. 5. *Ain' tu? an me exiſtimas ab vllo malle mea legi probarique, quam a te?* Et lib. 6. epiſt. 1. *Ain' tu? Scipio hic Metellus proauum ſuum neſcio cenſorem non fuiſſe?* et epiſt. 2. ibidem: *Ain' tandem, Attice, laudator integritatis et elegantiae, auſus es hoc ex ore tuo?* Et lib. 12. epiſt. 6. *Ain' tu? verum hoc fuit, ſine me?* Et lib. 3. de Leg. c. 6. *Ain' tandem? etiam a Stoicis iſta tractata ſunt?* Terentius in Andr. Act. 5. ſc. 3. v. 4.

Ain' tandem? ciuis Glycerium eſt?

In Phorm. Act. 2. ſc. 3. v. 26.

—— *Ain' tandem, carcer?* ——

In Hec. Act. 3. ſc. 4. v. 1.

Ain' tu, tibi hoc incommodum eueniſſe iter?

Vt ſcribis] Niſi hoc interpoſuiſſet, arroganter facere viſus eſſet, cum ipſe etiam fulmina ſuorum verborum appellaret.

Nihil

Nihil tibi opus eſt illud a Trabea] Non opus eſt, vt verba Trabeae poetae in te conuenire dicas; in me enim potius conueniunt. Trabeae verſum poſuerat Paetus, quo ſignificabatur, non ſuccedere illi, quod aggreſſus erat: id eſt, non poſſe eum conſequi fulmina verborum Ciceronis. Trabeae locum octauum in comoedia Volcatius Sedigitus aſſignat. nominatur lib. 2. de Fin. c. 4. in Tuſc. 4. c 31. et a Gellio lib. 15. c. 24 *Trabea* poetae cognomen eſt, non nomen. vernam enim opinor fuiſſe, deinde manumiſſum. inde vetus nomen manſit pro cognomine. Dictus a genere veſtis: cuius tria genera Suetonius in libro de veſtimentis, auctore Seruio in Virgilii lib. 7. Aen. v. 187. fuiſſe oſtendit, vnum e ſola purpura, diis conſecratum: alterum e purpura, non ſine albo, quo reges vtebantur: tertium augurale e purpura et cocco. ſecundum genus ab equitibus, cum trabeati idibus Quint. transueherentur, vſurpatum puto: vt regum potius, quam deorum, aut ſacerdotum amictum imitarentur. hoc autem genere vſos eſſe etiam eos, qui triumphabant, Auſonius poeta docet. nam, vbi Gratiano Imperatori pro conſulatu gratias agit, c. 15. *in procinctu*, inquit, *et maxime dimicaturus, palmatae veſtis meae ornamenta diſponis, feliciter et bono omine. Namque iſte habitus, vt in pace conſulis eſt, ſic in victoria, triumphantis. Parum eſt, ſi qualis ad me trabea mittatur, interroges, te coram promi iubes.* Quibus ex verbis primum illud conſtat, triumphalem Romanis trabeam fuiſſe; quod alibi non legimus; triumphabant enim in toga picta: deinde conſularem, quod reipublicae temporibus inuſitatum fuit: praetexta enim tunc et conſules et reliqui magiſtratus vtebantur: poſtremo, trabeam et palmatam veſtem idem eſſe: quod cuiusmodi ſit, conſiderandum. aut enim de palmata tunica loquitur, aut de palmata toga. Si de tunica, diſſentit a Floro, qui lib. 1. c. 5. trabeam et palmatam tunicam in Tarquinio Priſco ſeparatim nominat: et Plinius lib. 9. c. 39. diſtinguit a trabea tunicam lati claui: latum clauum autem palmatam eſſe tunicam oſtendam. Plinius enim, *purpurae*, ait, *vſum Romae ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea. Nam toga praetexta, et latiore clauo Tullum Hoſtilium e regibus primum vſum, Etruſcis deuictis, ſatis conſtat.* Diuerſum a trabea latum clauum aperte demonſtrat. at latus clauus ſi poſt Etruſcam victoriam in vrbem venit, certe tunica palmata fuit; quam cum toga picta Romam ex Etruria allatam eſſe, non modo Florus, verum etiam Dionyſius afferit. et videtur Feſtus idem ſignificare, cum ait: *Tunica palmata a latitudine clavorum dicebatur, quae nunc a genere picturae appellatur.* Non igitur de tunica, ſed de toga palmata, quam nominat Martialis, locutus Auſonius videtur. quod ſi ita eſt; ſequitur, vt toga palmata ſit idem cum toga picta. nam eodem loco ſubiungit Auſonius: *Haec plane, haec eſt picta, vt dicitur, veſtis, non magis auro ſuo, quam tuis verbis.* Sed reipublicae temporibus toga picta numquam conſules vſi ſunt. Aurum quoque trabeae dat, non ſolum in hoc loco, ſed in extrema etiam gratiarum actione

c. 25.

c. 25. ait enim: *vt trabeam non magis auro ſuo, quam munere tuo ſplendidam praeſtares.* At Suetonius, cum tria trabearum genera deſcriberet, nullam auri mentionem fecit. Apparet igitur, Gratiano imperante, et trabeatos in vrbe conſules fuiſſe, qui praetextati antea fuerant; et trabeam fuiſſe togam auro pictam, contra veterem conſuetudinem. fuerat enim aurum quidem in toga picta, non tamen in trabea: et diuerſas oſtendit Plinius lib. 8. c. 48. ſeorſum vtramque nominans: *Trabeis*, ait, *vſos accipio reges: pictas veſtes iam apud Homerum fuiſſe, vnde triumphales natae.* Quae cum dicit, primum a trabeis pictas veſtes discernit: deinde illud oſtendit, pictas veſtes, non trabeas, inter ornamenta triumphalia fuiſſe. quamquam imperatorum aetate, vt praetexta, ſic toga picta conſulum in pace fuerit: quod, praeter Auſonium, Lampridius in Alexandro Seuero c. 39. docet. Militarem habitum poſt reges crediderim trabeam fuiſſe, quo conſules in bello vterentur. id mihi venit in mentem Liuii locum lib. 32. c. 6. conſideranti. *Conſul*, inquit, *per Charopum Epirotem certior factus, quos ſaltus cum exercitu inſediſſet rex, et ipſe cum Corcyrae hibernaſſet, vere primo in continentem trabeatus ad hoſtem ducere pergit.* Propterea equeſtres turmae, bellicam ſpeciem repraeſentantes, idibus Quint. ante cenſores transuehebantur. Valerius Max. lib. 2. c. 1. *Trabeatos equites idib. Iulii Q. Fabius transuehi inſtituit.* Et apud Tacitum lib. 3. Annal. c. 2. in funere Germanici: *Tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: praecedebant incompta ſigna, verſi faſces: atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites.* Et Suetonius in Domitiano c. 14. de Equitibus Romanis trabeatis. Eodem veſtitu Salios quoque ſacerdotes trabea vſos, Dionyſius lib. 3. auctor eſt: ſed quia trabeas illas περιπορφύρους, φοινικοπαρύφους vocat, id eſt, purpura praetextas, puniceo colore alternis intertexto: ſatis conſtat, eum locutum eſſe de tertio illo trabearum genere, quod Suetonius e purpura factum et cocco ſacerdotibus attribuit.

Ἀπότευγμα] Aberratio: quia non aſſequor id, quod cupio.

Plebeio] Humili, non elaborato, ſed quali homines de plebe vtuntur.

Subtilius] Subtilitas eſt, cum accurate minuta quaeque puro quodam et ſimplici dicendi genere perſequimur. vide quae attulimus ad illum locum lib. 4. epiſt. 4. *Facile cedo tuorum ſcriptorum ſubtilitati et elegantiae.*

Capitis aut famae] Quae priuatae cauſſae non ſunt. diximus in libro noſtro de Romanis Legibus.

Scilicet] Affirmantis eſt, vt lib. 1. epiſt. 6. et lib. 15. epiſt. 15. et alibi.

Quid tibi venit in mentem] Sic libri mei veteres omnes. et recte: ſic enim alibi quoque Cicero locutus eſt.

Patricii minorum gentium] Sic appellati centum illi, quos in ſenatum Tarquinius Priſcus allegit. Erant autem regum aetate ſenatores omnes, ſiue maiorum, ſiue minorum gentium, patricii: et qui allegebatur in ſenatum, ſtatim patricius

cius erat. itaque numquam dubitaui, quin apud Suetonium, vbi legitur in Auguſto c. 2. *Ea gens a Tarquinio Priſco rege inter Romanos gentes allecta in ſenatum, mox a Ser. Tullio in patricias traducta;* verba illa, *in ſenatum,* inducenda ſint, vt plane veritati repugnantia. nam ſi allecta eſſet in ſenatum, quo tempore ſenatus conſtabat e patriciis: quid oportuit ſubiungere, *a Ser. Tullio in patricias traducta?* Liuius lib. I. c. 35.

Qui cenſor —— *cum antea conſul* ERN. *Cum antea cenſor cum eodem fuiſſet*] Praepoſtere librarius deſcripſit. prius enim conſul, quam cenſor, Mugillanus fuit. quod Liuius Dionyſiusque declarant.

CCCXII.] Hoc ad cenſuram refero: nam conſulatus biennio anteceſſit, vt ait Liuius lib. 4. c. 7. 8. eosdem, quos Cicero, auctores ſecutus. nam Verrius horum conſulatum anno vrbis CCCIX. cenſuram autem anno CCCXI. collocauit.

Papiſii] Antiquo more, vt *Valeſii, Fuſii.* Quinctilianus lib. I. c. 6.

Sella curuli] Conſules, tribuni militum, cenſores, praetores, aediles curules. nam hi omnes curuli ſella ſedebant. praetor autem hoc toto tempore, quod a L. Papirio Mugillano ad L. Papirium Craſſum dictatorem Cicero ſignificat, vnus omnino, isque patricii generis, Romae fuit, creari coeptus, vt faſti Capitolini teſtantur, anno vrbis 387. eodemque primum anno aediles curules patricii creati ſunt. Dictatorem non nominaui, quia dictator ex Papiria gente ante L. Papirium Craſſum, cuius magiſter equitum fuit Papirius Curſor, nemo fuit.

Papiſius eſt vocari deſitus] *Deſiit,* cum agente verbo, *deſitus,* cum patiente coniungitur: ſicuti *coepit, coeptus eſt.*

CCCCXV.] Iam oſtendi, Ciceronem et Liuium in annorum ſupputatione a Verrio diſſenſiſſe: itaque hic Papirius in faſtis Verrii non anno 415, ſed anno 413 dictator eſt.

K. Duilio] *K,* eſt *Kaeſo,* vnum de praenominibus Romanis, a caeſo matris vtero, vt ait Feſtus, et Valerius, et Plinius. itaque ſcriberetur, *C,* non *K:* ſed, vt differret a *Caius*, ideo ſcripſere veteres *K:* quod in faſtis Verrii videre licet. *Duilius* vnica *l* ſcribo, ex lapidibus, et nummis. Cicero *Duelios,* non *Duilios,* vocatos ait in Oratore c. 45. et poſtea *Belios.* verum, ſi hoc nomen deducitur a *duis,* et a *bis,* quod idem eſt; opinari licet, in Cicerone legendum *Duilios* et *Bilios,* non *Duelios,* et *Belios.*

Curſor] Quem Alexandro Magno multi virtute aequabant; teſte Liuio lib. 9. c. 16.

Maſo] Quartum cognomen Papiriae gentis: iam enim Mugillanum, Craſſum, Curſorem nominavit: qui fuere omnes patricii: Turdi et Carbones plebeii, ſequentur. Ab hisce autem Maſonibus, ſiue Maſſonibus, (duplici enim *ſſ* in veteribus libris ſcriptum hoc cognomen inuenitur) deducta eſt illuſtris familia, quae hodieque et viuit, et viget, Maſſa. De qua permulti mentionem honeſtiſſimam fecere. Nominatur enim NICOLAVS MASSA, medica arte praeſtans, a Io. Boccatio, Italico ſcriptore prae-

praecellenti. ANTONIVS MASSA, Doctor Theologus, ord. min. et pro Nicolao V. Nuncius Apoſtolicus ad Imp. Conſtantinopolitanum, honorifice nominatur in Tripartito libro Parallelorum Graece ſcripto, necdum edito, qui eſt apud Andream Londanum, I V. C. et Equitem Ord. D. Stephani. Fuit et alter NICOLAVS, philoſophiae medicinaeque laude perilluſtris; a multis Principibus, Paullo praecipue III. Franciſcoque I. magnis propoſitis praemiis vocatus. qui, ſua ſorte contentus, Regum praemiis non dicam ſpretis, ſed tamen reiectis, maluit quieto otio vitam ducere, quam aulae ſuperbos faſtus experiri. Quid ANTONIVS MASSA GALLESIVS, iuris ciuilis laude praeſtantiſſimus, qui Romanam ciuitatem conſilio ſaepe iuuit, exemploque ſuo multos ad recte de patria merendum docuit? is multa ſcripſit, quae magna eius cum laude a ſtudioſis leguntur, I. De exercitatione iurisperitorum. II. De re frumentaria. III. De vſuris. IV. De Annatis. V. De Origine et rebus Faliſcorum. VI. De Transfugis. VII. De Exceptionibus. VIII. Contra vſum duelli. Fuit et ANTONIVS, eius nominis tertius, APOLLONII, qui hodieque viuit, et ſuae virtutis medicaeque artis praeclara iam dedit, datque in dies expreſſa ſigna, pater. Hiſce veluti corollarium addatur LAVRENTIVS MASSA; cuius virtus quo excelſiore ſita eſt loco, eo maius familiae ſuae praebet lumen. Is apud Sereniſſ. Remp. Venetam quid non agit, quo non et admirationem, et ſummam conſequatur laudem? Apud eos proceres honorificentiſſimo ſane eſt loco. et, quod de eius virtute, deque eorum gratitudine libet, maxima cum animi mei iucunditate, ominari, erit, erit certe, cum ſuorum laborum dulces fructus feret, et, quam ſuaue ſit, ſuam operam gratiſſimis Principibus praeſtare, ſuopte exemplo perſpicue oſtendet. Paucos hosce de multis nominaui. Nam nolui nimius eſſe in eo, in quo ſi materiem ſequi vellem, charta me prius deficeret. Quid militiae laude claros? Quot fuere? Sed haec ſatis ſint hoc loco. Ad inſtitutum noſtrum reuertamur.

Aedilitius] Aedilis tantum fuit: qui vero aedilitatem honores conſequuntur, eos non eſt adeptus.

Imagines] Romani veteres maiorum imagines, e cedro factas, vt ait Seruius, quod genus ligni tineas neſcit, domi aſſeruabant, eaeque mortuis in funere praeferebantur.

Praeter hunc C. ERN. *Cn. Carbonem, quem Damaſippus occidit*] L. Licinius Damaſippus, praetor vrbanus, qui conſulare munus, abſentibus conſulibus, ſuſtinebat more maiorum, conuocato, velut ex alia cauſſa, in curiam Hoſtiliam ſenatu, conſulares viros Q. Mucium Scaeuolam, pont. max. L. Domitium praetorium, C. Carbonem, Cn. Carbonis, eo anno tertium conſulis, fratrem, vt ait Velleius lib. 2. c. 26. aedilicium P. Antiſtium, et alios optimatum principes, iuſſu C. Marii iunioris conſulis, qui Praeneſte obſidebatur, occidit. Appianus lib. I. de bell. ciu. hoc tribuit Bruto praetori: ſed auctor longe certior Cicero, praeſertim in rebus, quas ipſe vidit, aut certe per aetatem videre potuit. cum eo ſentit Velleius, Valerius Max. et quan-

quantum ex epitome 86. licet intelligere, etiam Liuius. Praenomen huius Carbonis *Caium* arbitror fuiſſe, non *Cneum.* in quo Velleii primum, deinde Ciceronis etiam teſtimonio nitor, qui lib. 3. de Orat. c. 3. et Caium appellat, et Craſſi oratoris inimiciſſimum. *Cui moerori*, inquit, *qua mente ille in patriam fuit, etiam C. Carbonis, inimiciſſimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet.* Quis igitur dubitare poſſit, quin is Carbo, quem Damaſippus occidit, non idem ſit, cuius Cicero nefariam mortem vocat, ipſum autem L. Craſſi inimiciſſimum? quis eundem non credat, C. Carbonis, illius eloquentiſſimi viri, quem Craſſus accuſauit, filium fuiſſe? inde enim Craſſi vocatur inimiciſſimus, quia patris inimicum vlciſci cupiebat. quod ſi quis dubitat, inſpiciat Valerium Max. lib. 3. c. 7. Sic igitur concludo; ſi fuit ille Carbo, quem Damaſippus occidit, C. Carbonis, quem Craſſus accuſauit, filius; quod probatum ſatis, Cicerone et Valerio teſtibus, exiſtimo, neceſſe videri, vt in hac epiſtola, *C. Carbonem*, non *Cneum* legatur. Vt omittatur ea ratio, quod in hac Carbonum enumeratione, diſertus orator C. Carbo, beneque de republica ſentiens, quam ob cauſſam Damaſippus eum iuſſu Marii iunioris interfecit, ſilentio praeteriri non debuit: praeteritur autem, niſi hoc loco nominetur. Adiungam, quae de eo ſcripta ſunt in Bruto c. 62. *In eodem numero eiusdem aetatis C. Carbo fuit, illius eloquentiſſimi viri filius, non ſatis acutus orator; ſed tamen orator numeratus eſt. Erat in verbis grauitas, et facile dicebat, et auctoritatem naturalem quandam habebat oratio.* Idem eſt, de quo ſic in Oratore c. 63. *Me ſtante C. Carbo, C. F. tribunus plebis in concione dixit his verbis: O M. Druſe, patrem appello, tu dicere ſolebas, ſacram eſſe rempublicam; quicumque eam violauiſſent, ab omnibus eſſe ei poenas perſolutas. patris dictum ſapiens, temeritas filii comprobauit.* Quibus duorum locorum teſtimonii tria conſtant, primum de praenomine Caio, tum de patre eloquentiſſimo, id eſt, eo, quem L. Craſſus accuſauit, poſtremo de optimo eius ergi rempublicam ſenſu. Non vereor, ne nimis prolixa narratio videatur, ſi hoc addam, verum eſſe non poſſe, quod Velleius prodidit, hunc C. Carbonem, quem Damaſippus occidit, Cn. Carbonis, qui ter conſul fuit, fratrem fuiſſe: cum Caius Caio patre, vt iam oſtendi, Cneus, vt faſti Capitolini declarant, Cneo patre ſit natus. Patruelem fuiſſe, non germanum, fortaſſe aliquis dixerit. Quo argumento? nam Cnei pater Cneus fuit: at Caii pater Caius fratrem nullum habuit, cui Cneo praenomen fuerit. probatur ipſo teſte Cicerone, vel in hac epiſtola. *Tres*, inquit, *illi fratres fuerunt, P. C. M.* Duos Caio, quem infra dicit a Craſſo accuſatum, fratres addit, Publium, et Marcum: Cnei nulla mentio. Addo illud, quod Cnei ter conſulis pater ſeorſum a Caio, quem Craſſus accuſauit, procul nominatur in eo loco: *Pater eius, accuſatus a M. Antonio, ſutorio atramento abſolutus putatur.* nam, ſi frater eſſet; ſine dubio vel ante eum proxime, vel poſt eum ſtatim, nullo interpoſito Carbone, nominatus eſſet. Sic igitur ſtatuendum videtur; aut illa duo verba, *con-*

ſulis fratrem, gloſſema apud Velleium eſſe, additum ab imperito homine; aut ipſum etiam Velleium, quod tamen haud libenter crediderim, in hiſtoria peccaſſe, deceptum fortaſſe ſimilitudine praenominis, et interitus: quia C. Carbonem alterum, Cnei ter conſulis fratrem, militarem diſciplinam, corruptam ciuilibus bellis, emendare conantem, ab exercitu interemptum annalium litterae prodiderunt: vt ex Valerio Max. lib. 9. c. 7. licet intelligere.

Cognouimus Cn. Carbonem] Hic non eſt Cn. Carbo, ter conſul, qui nominatur infra. poteſt autem eſſe, quem elegantis conuentus auribus minime dignum; turbulentis vero concionibus aptiſſimum fuiſſe, auctor eſt Cicero in Bruto c. 62.

Nihil dico] Parcendum amico putat; ſed, quid ſentiat, apparet ex eo, quod improbitatis, vno excepto, quem Damaſippus occidit, Carbones omnes iam damnauit.

Illi] Cum quadam emphaſi. illi, inſigni omnes improbitate. ſunt autem hi tres fratres Carbonum, qui nominantur in hac epiſtola, vetuſtiſſimi: adeo vt eos Cicero per aetatem cognoſcere non potuerit.

Fur magnus ERN. *Fugit Marcus ex Sicilia*] Cum in ea praetor, aut quaeſtor, aut legatus eſſet. Hoc totum alii attexunt ad ſuperiora, et legunt, *fur magnus ex Sicilia*; non attendentes, ſi ita legatur, de tribus fratribus Marcum praetermitti.

Caius] Carbonum omnium eloquentiſſimus, popularis primum, deinde optimatum defenſor.

Accuſante] Iam conſularem.

L. *Craſſo*] Annos nato XIX. vt auctor eſt Tacitus in dialogo de Orat. c. 34.

Cantharidas] Succus cantharidis, qui vermis viridis eſt, epotus interimit. Tuſc. 5. c. 40. *Theodorus Lyſimacho mortem minitanti: Magnum vero, inquit, effeciſti, ſi cantharidis vim conſecutus es.* Et Ouidius in Ibin v. 308.

Cantharidum ſuccos, dante parente, bibas.

De hoc in Bruto c. 27. his verbis: *Vtinam in Ti. Graccho, Caioque Carbone talis mens ad rempublicam bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloria praeſtitiſſet. Sed eorum alter propter turbulentiſſimum tribunatum ab ipſa republica eſt interfectus: alter, propter perpetuam in populari ratione leuitatem, morte voluntaria ſe a ſeueritate iudicum vindicauit. Sed fuit vterque ſummus orator, atque hoc memoria patrum teſte dicimus.*

Tribunus plebis ſeditioſus] Seditioſe, vt ait Cicero pro Milone c. 3. P. Africanum in concione interrogauit, quid de Ti. Gracchi morte ſentiret. Idem rogationem promulgauit, vt eundem tribunum plebis, quoties quidem vellet, creari liceret. quam rogationem Africanus minor diſſuaſit, C. Gracchus ſuaſit: ſed Africanus tenuit. Epitome Liuiana lib. 59. Seditioſum fuiſſe, oſtendit etiam in Laelio c. 12. cum ait: *Carbonem, quoquo modo potuimus, propter recentem poenam Ti. Gracchi, ſuſtinuimus.*

Vim attuliſſe] Idem ſcripſit lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 3. ſed lib. 2. de Orat. c. 40. non ei vim Carbonem attuliſſe, ſed conſcium ſignificat fuiſſe. eius autem mortis culpa in Semproniam vxorem, Gracchorum ſororem, a pluribus confertur.

ſertur. vnde illud in Somnio Scipionis c. 3. *Si impias propinquorum manus effugeris.* Carbonem et Semproniam in eo ſcelere coniungere Cicero videtur in lib. de Amic. c. 12. *Hunc*, inquit, *etiam poſt mortem ſecuti amici et propinqui, quid in P. Scipionem effecerint, ſine lacrumis non queo dicere.*

Hoc vero] Cn. Carbone, qui ter conſulatum adeptus acerrime contra Sullam pugnauit: poſtremo victus, et Italia pulſus, in Sicilia a Pompeio occiſus eſt. Plutarchus, Appianus, Valerius Max. lib. 9. c. 7.

Pater eius] Cn. Carbo, vt Capitolini lapides teſtantur. et is fortaſſe, qui cum Metello Caprario conſul fuit. nam de illius dignitate argumentum capio ex accuſatione M. Antonii, oratoria laude clari. non enim ignobilem, aut humilem ciuem accuſaſſet: cum praeſertim et L. Craſſus conſularem virum, C. Carbonem, eloquentia peaeſtantem, adoleſcentulus iam accuſaſſet.

Sutorio atramento abſolutus putatur] Sutorium atramentum Graeci Χάλκανθον vocant. Galenus lib. 13. meth. c. 20. nominat inter ea pharmaca, quae non leuiter nocendi vim habent: quam ille δύναμιν φθαρτικὴν appellat: ſubiungitque non tuto medicamentis immiſceri, quae per os aſſumuntur. itaque licet opinari, Carbonem hunc, ſumpto atramento ſutorio, voluntaria morte damnationis a iudicio liberatum. Non ignoro, quibusdam, *abſolui atramento ſutorio*, quaſi prouerbium eſſe viſum: vt dixerit Cicero, abſolutum quidem, ſed (vt opinio fuit) corrupto iudicio: quod, vt obſcurae ſunt litterae atramento ſutorio conſcriptae, ſic obſcurae fuerint iudicum ſententiae. Horum probandane ſit, an condemnanda opinio, alii viderint.

Ad patres cenſeo reuertare] *Patres* dicti centum illi, ex quibus ſenatum Romulus conſtituit: qui omnes ingenui fuere. nam reliquos, qui ab initio vrbis Romae cum Romulo fuere, patrem, et auum liberos ciere non potuiſſe, Liuii verba lib. 10. c. 8. ſignificant. quod Cincius quoque ſenſiſſe videtur in libro de Comitiis, qui non exſtat, ſed eius haec apud Feſtum mentio eſt: *Patricios, Cincius ait in libro de Comitiis, eos appellari ſolitos, qui nunc ingenui vocentur.* Et quia per annos multos patriciis tantum gentibus curia patuit; propterea *patres* appellat hic Cicero, cum de patriciis loquatur: licet eius aetate, atque adeo multis ante ſaeculis, plebeiis etiam familiis ſenatoria dignitas impertiretur, et ideo patres plebeiis quoque familiis orti dicerentur. Reſpexit igitur ad priſca tempora, cum aditus in curiam ſolis patriciis daretur. Suetonius quoque in Iulio c. 20. *P. Clodium*, inquit, *inimicum eius, fruſtra iam pridem a patribus ad plebem tranſire conantem, eodem die, horaque nona traduxit. A patribus* dixit, pro, *a patriciis.*

Reuertare] Quia Paetus plebeium ſe eſſe dixerat, opinatus omnes Papirios fuiſſe plebeios: malo, inquit, patricium te eſſe, ducta origine a patriciis, non a plebeiis. Supra: *Patriciorum imagines habeas, volo.*

Importuni] Non modo qui agit aliquid alieno tempore, ſed etiam qui agit, quod non debet, *importunus* eſt. Lib. 1. de Fin. c. 10. *Filium morte multauit: ſi ſine*

cauſſa, nollem me ab eo ortum, tam importuno, tamque crudeli. In Piſonem c. 9. *Animal ex omnium ſcelerum importunitate concretum.* Pro Cluentio c. 69. *importunitatem matris a filii capite depellite.*

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

Ita familiariter et libere iocatus erat Paetus in epiſtola ſua, vt obſcoenum verbum non vitaret. vnde ſumpſit occaſionem Cicero exponendae Stoicorum ſententiae de licentia loquendi. quo facto, ſcholam Stoicam damnat: a ſe ait ſeruari Platonis in loquendo verecundiam. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Ario verecundiam] Platonis, in loquendo.

Vel potius libertatem loquendi] Aut hoc per iocum dicit: aut legendum, *alii potius libertatem.* alioqui pugnantia loqueretur. nam infra, *ego,* inquit, *ſeruo, et ſeruabo, ſic enim aſſueui, Platonis verecundiam.* Et hanc ſententiam, reprehenſa Stoicorum et Cynicorum libertate, accurate defendit lib. I. de Offic. c. 35. *Nec vero audiendi ſunt,* inquit, *Cynici, aut ſi qui fuerunt Stoici paene Cynici, qui reprehendunt, et irrident, quod ea, quae turpia re non ſint, nominibus ac verbis flagitioſa ducamus: illa autem, quae turpia ſint, nominibus appellemus ſuis. Latrocinari, fraudare, adulterare, re turpe eſt; ſed dicitur non obſcoene: liberis dare operam, re honeſtum eſt, nomine obſcoenum. pluraque in eam ſententiam ab eisdem contra verecundiam diſputantur.* Eſt igitur feſtiua correctio, ad Paeti gratiam inducta, quaſi aſſentandi cauſſa: et eodem ſpectant illa, quae ſequuntur de ſchola Stoica, vt verbi turpitudinem, quod Paetus effutierat, Stoicorum auctoritas quodam modo tegeret.

Zenoni] Zenones tres nominat Laertius, primum Eleatem, qui Parmenidem audiuit, vt ait Suidas, et dialecticam inuenit, vt Ariſtoteles. Mira fuit in cruciatibus patientia, vtpote qui, detecta coniuratione, cuius ipſe auctor fuerat, perpeti omnia maluerit, quam conſcios delendae tyrannidis indicare: quos ne nominare cogeretur, praeciſam dentibus linguam in os Neoclis tyranni conſpuit. Tuſc. 2. c. 22. et Laertius. Alter fuit Zeno Citiaeus, e Cito, Cypri inſulae opido, Polemonis auditor, Stoicae ſectae conditor, et princeps, vt inquit Cicero pro Murena c. 29. et in Orat. c. 32. et lib. 3. de Fin. c. 2. et Strabo lib. 14. et Laertius in vita. is Athenienſibus ita carus fuit, et auctoritatis tantae, vt apud eum claues vrbis deponerent, aureaque ipſum corona ornarent, et imagine aerea. Hic eſt, quem hic Cicero nominat, et in Lucullo c. 42. his verbis: *Zeno inuentor et princeps Stoicorum fuit.* Et lib. I. Acad. c. 10. *Zeno nullo modo is erat, qui,*

vt

vt Theophraſtus, neruos virtutis incideret: ſed contra, qui omnia, quae ad beatam vitam pertinerent, in vna virtute poneret: nec quidquam aliud numeraret in bonis. Idem lib. 4. de Fin. c. 2. Poſtremus a Laertio nominatur Sidonius Zeno Epicureus: quem Cicero audiuit, eiusque mentionem facit in Lucullo, et lib. 1. Acad. in extremo, et lib. 1. de Nat. deor. c. 21. et Tuſc. 3. c. 17.

Homini mehercule acuto] Acumen Stoici Zenonis laudat et lib. 1. Acad. c. 9. *Zeno*, inquit, *cum Arceſilam anteiret aetate, valdeque ſubtiliter diſſereret, et peracute moueretur: corrigere conatus eſt diſciplinam.*

Academiae noſtrae] Academia duplex, vetus, et noua: vetus a Platone inſtituta, mox culta a Speuſippo, Xenocrate, Polemone, Cratete, Crantore: noua, ab Arceſila, Carneade, Lacyde.

Magna rixa] De fine bonorum et malorum: cum Stoici vnam virtutem ſequantur, cetera contemnant omnia; Academici vero virtutem quidem rebus omnibus praeferant, honoribus tamen, diuitiis, valetudini, aliisque tum fortunae, tum naturae muneribus locum relinquant. Hanc rixam Cicero in Lucullo c. 43. oſtendit his verbis: *Aut Stoicus conſtituatur ſapiens, aut veteris Academiae. vtrumque non poteſt. eſt enim inter eos non de terminis, ſed de tota poſſeſſione contentio. nam omnis ratio vitae definitione ſummi boni continetur: de qua qui diſſident, de omni ratione vitae diſſident.* Et lib. 1. Acad. multa in hanc ſententiam. Diuus Auguſtinus lib. 3. contra Academicos recitat haec verba Ciceronis: *Contra Stoicos potiſſimum Academicorum exarſit ingenium.*

Placet Stoicis, ſuo quamque rem nomine appellare] Attigit hoc lib. 1. de Offic. c. 35. vide et Ariſtotelem lib. 3. Rhet.

In re non eſt] Sextus Empiricus, a Zenone Stoico ne praepoſteram quidem Venerem improbatam eſſe, lib 3. Pyrrh. c. 24. oſtendit his verbis: *Illum Achillis erga Patroclum ardentem amorem ad hoc referunt nonnulli. quod cur mirum vlli videatur? cum et Cynici philoſophi, et Zeno Citiaeus, et Cleanthes, et Chryſippus indifferens eſſe dicant.* Et paullo poſt: *Stoicos audiuimus dicentes a ratione non abhorrere, cum meretrice congredi, aut quaeſtu meretricio vitam ſuſtentare.* Et infra: *Zeno Citiaeus non alienum a ratione dicit eſſe, matris naturam ſuae affricare: quemadmodum nec aliam corporis eius partem manu fricare, malum vllus eſſe dixerit. Cum praeterea deteſtabile ſit apud nos* αἰσχρουργεῖν, *Zeno approbat.* Et c. 25. *Stoicorum ſectae princeps Zeno* ἐν ταῖς διατριβαῖς, *id eſt, in libris de inſtitutione puerorum, cum alia ſimilia, tum vero haec dicit: Diuidere nihilo magis, nec minus pueros adamatos, quam non adamatos, nec feminas, quam mares. non enim ſunt alia, quae pueros adamatos, aut non adamatos, nec feminas, aut mares deceant: ſed eadem illos decent.*

Ille in Demiurgo modo] Ille, non eſt poeta, qui Demiurgum tragoediam ſcripſit, ſed hiſtrio, id eſt Roſcius. Demiurgum autem ſcripſit

pſit Turpilius: vt ex Nonio licet cognoſcere.

Modo] Si Ciceronis verbum eſt, actam paullo ante hanc tragoediam, cogimur credere. in quo equidem haereo. nam ex eo ſequetur, vixiſſe Roſcium paullo ante: de quo ſubiungitur: *meminiſti Roſcium.* quod ſi ita eſt; hanc epiſtolam aliquot annis ante ciuile bellum ſcriptam eſſe, neceſſario putabimus. nam Roſcius ante orationem pro Archia poeta habitam e vita deceſſit: quod ipſa indicat oratio, quae habita eſt, quantum aſſequi coniectura licet, Silano et Murena coſſ. id quod ipſa oratione examinanda lector intelligens iudicabit. Aut igitur hanc epiſtolam paullo poſt orationem pro Archia ſcriptam eſſe dicamus; quod mihi parum ſit veriſimile; cum ceterae ad eundem omnes Caeſare dominante ſcriptae ſint: aut aliter diſtinguamus, nempe ſic: *vt ille in Demiurgo: modo (forte noſti canticum, meminiſti Roſcium) ita me deſtituit nudum.* Vt, *modo*, poetae verbum ſit.

Noſti canticum] Canticum agere hiſtrio dicebatur, cum ipſe quidem corporis motus tibicinis modis congruentes dabat, alius autem ante tibicinem canebat. id fiebat, ſi ſolus hiſtrio loqueretur: nam, ſi duo vel plures, (id Liuius initio lib. 7. *diuerbium* vocat) tunc et canebat idem hiſtrio, et ad cantum motus accommodabat.

Roſcium] Summum in actione ſcenica. ex eo natum, vt *Roſcius* appellaretur, quicumque aliqua arte aut facultate excelleret.

Deſtituit nudum] In Demiurgo comoedia querebatur, neſcio quis nudum ſe a muliere deſtitutum.

Re, impudentior] Quia ſuberat hoc: ereptam ſibi habendae rei cum ea muliere poteſtatem.

Sed etiam in tragoediis] In quibus maior, quam in comoediis, grauitas requiritur.

Quae mulier vna] Quaenam eſt, quae cum viro concumbit?

Vſurpata duplex cubile] Hoc proxime ſequitur poſt illud, *quae mulier vna?* nam verba ſunt mulieris de pellice querentis, et fortaſſe loquentem haec poeta induxerat Theben, vxorem Alexandri, Pheraei tyranni: quem arbitror infra nominari. haec enim, vt Cicero lib. 2. de Inuent. c. 49. prodidit, propter pellicatus ſuſpicionem virum interfecit. *Vſurpata*, verbum deponens temporis praeteriti: cum tamen, *vſurpo*, ſit vſitatius, quam *vſurpor*: vt, *iuratus*, a *iuro*. Legimus etiam apud Gellium lib. 3. c. 2. et Macrobium lib. 1. Saturn. c. 3. *Q. Mucium iureconſultum dicere ſolitum: lege non eſſe vſurpatam mulierem, quae, cum Kal. Ian. apud virum matrimonii cauſſa eſſe coepiſſet, ante diem quarto Kalendas ian. ſequentes vſurpatum iſſet.*

Huius Pheraei] Opinor hoc eſſe ex eadem tragoedia, ſed aliquanto poſt illa ſuperiora. nam illa in pellicem, haec in adulterum dicuntur.

Virginem me quondam inuitam per vim violat] Poteſt hoc eſſe eiuſdem Thebes in Alexandrum tyrannum. *Violat*, modeſte dixit. antiqui enim, vt Varro lib. 5. de L. L. ſcripſit, *violauit virginem*, pro *vitiauit*, et, *cum muliere fuit*, pro *concubuit*, modeſte dicebant.

Idem ſignificat] Alterum verbum eſt, idem ſignificans, quod *violo:*

violo: ſed, illud poeta ſi dixiſſet, nemo tuliſſet. ergo non eſt in re flagitium: nam in comoediis et tragoediis, licet verbis tectis, res tamen ipſa narratur.

Alterum] Obſcenum verbum, quo diſſoluti homines pro *violo* libere vtuntur.

Alieno nomine] Proprium nomen, podex: alienum, anus: a vetula: quod vtrique ſimilis deformitas et foeditas. ſignificatio diverſa cognoſcitur in omni caſu, praeterquam in eo qui regit, et eo qui accuſat. nam *anus*, et *anum*, pro podice, et vetula, aeque dicitur: ceteri caſus differunt.

Ne alieno quidem] Appelles.

Penicillus ERN. *Peniculus*] In antiquis libris et *peniculus* eſt, et *penicillus*. Feſtus *peniculum* appellat, quo calceamenta tergentur: et ait a pene deductum, id eſt, cauda. Plautus quoque in Men. act. 1. ſc. 1. ſub perſona Paraſiti ait:

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi,
Ideo quia menſam, quando edo, detergeo.

At vero] Malim, *et vero.* non enim hoc aduerſatur, ſed conſentit proximis ſuperioribus verbis. et alibi ſic Cicero locutus. vnus omnino vetus liber habet, *vt Piſo.*

Ille Frugi] Qui ſine ornatu ſcripſit hiſtoriam: vt lib. 2. de Orat. c. 12. et lib. 1. de Leg. c. 2. et Tuſc. 3. c. 8. *Frugi* autem, a moribus appellatus.

In Annalibus ſuis] Quorum ex lib. 5. Priſcianus verba quaedam recitat lib. 10.

Peni] Libidini, quae pene exercetur.

Suo nomine] Mentulam. Infra, *quam multa ex vno verbo tuo.*

Quia multi] Subaudi, *penem nominarunt.*

Cum nos] Qui hoc pronunciabat, videbatur dicere, *cunnos.* quod obſcenum eſt. hinc opinor ſatis patet, mendoſe veteres pronunciaſſe, *cun*, pro *cum*, ſequente littera *n.* quam ob cauſſam dixere, *nobiſcum:* ne dicerent, *cun nobis*; et ita *cunni* mentio probas aures offenderet. Hoc vitium Cicero notauit in Oratore c. 45. *Quid illud?* inquit, *non olet vnde ſit, quod dicitur, cum illis? cum autem nobis non dicitur, ſed nobiſcum? quia, ſi ita diceretur, obſcoenius concurrerent litterae, vt etiam modo, niſi autem interpoſuiſſem, concurriſſent. Ex eo eſt mecum, et tecum: non, cum me, et cum te, vt eſſet ſimile illis, vobiſcum, atque nobiſcum.* Peruenit hoc vitium ad aetatem Quinctiliani: nam haec ſcripſit lib. 8. c. 3. *Iunctura deformiter ſonat, vt, ſi* cum hominibus notis loqui *nos dicimus, niſi hoc ipſum,* hominibus, *medium ſit, in praefanda videmur incidere.*

Hanc pulpam ERN. *culpam maiorem, an illam dicam*] Dupliciter peccaſſe conſularem illum, quidam putant; cum dixit, *culpam*, et *an illam:* quod in, *culpam*, prior ſyllaba obſcenam corporis partem indicare videatur; *an illam* vero parum verecunde dictum ſit, quia tres primae litterae, *an i, anum* referant; quam corporis partem, quia turpis eſt, ideo natura auertit ab oculis. Ego in, *culpam*, vitium nullum agnoſco. alioqui obſcene loqueretur, quicumque *culpam* nominaret. in, *an illam*, videtur

tur eſſe turpitudo: quam Cicero vitandam cenſet: hodie tamen vitio non datur, ſi quis ita loquitur.

Liberis dare operam] Operam in eo ponere, vt filii generentur.

Quam honeſte dicitur] Id eſt, honeſte plane dicitur: tum quod honeſta res eſt: tum etiam, quod eius operae nomen aperte non dicitur. lib. I. de Offic. c. 35. *Liberis dare operam, re honeſtum eſt, nomine obſcoenum.*

Connus] Quod nomen vna tantum littera diſtat a *cunnus*, nec tamen obſcenum eſt. Plato eum nominat in Epitaphio.

Bini] Apparet, vel, *vini*, pro *bini*, dixiſſe veteres Romanos; quod quidem audientibus nihil differre videtur a Graeco βίνει: vel, cum Graeca verba a β incipientia pronunciarent, pro β nominaſſe Latinam litteram *B*. nam, ſi flagitium eſt in, *bini*, nimirum id eſt, quia non differt a Graeco βίνει. aut igitur, *bini*, per β Graecum, aut βίνει per *B* Latinum pronunciabant.

Idque tu facis] Βίνει, eſt, *concumbe*, a βινέω. cum ergo tibi dico, *bini*, tu concumbis: quaſi ego tibi Graece locutus, imperauerim, vt concumberes: cum tamen ego Latine dixerim, non Graece.

Non licet] Quia, *mentula*, dicerem: quod obſcenum eſt.

Non potes] Quia diceres, *panimentula:* in quo verbo *mentula* nominatur.

Non honeſtum verbum eſt diuiſio] Tunc eſt honeſtum, cum ſimpliciter ſignificat, *ſeparatio:* obſceni enim tunc nihil ineſt, et vſurpatur conſuetudine communi: vt, *diuidere lignum, fundum, hereditatem*, ſimilia. honeſtum autem tunc non eſt, cum dicimus, *diuidere puerum:* vt Graeci quoque loquuntur: dicunt enim διαμερίζειν τὰ παιδικὰ, pro, diuidere et ſtuprare pueros adamatos. et ita locutum eſſe Sextum Empiricum lib. 3. Pyrrh. c. 25. animaduerti. idemque c. 24. cum ageret de maſcula Venere, ſine probro apud quasdam gentes vſitata, vt apud Germanos, et Thebanos, haec ſubiungit: *Merionem Cretenſem* (Merionem illum, Homerico verſu notum, Idomenei, Cretenſium ducis, aurigam, appellat) *ita vocatum aiunt ad expreſſam conſuetudinis Cretenſium ſignificationem.* Haec Sextus, ex opinione eorum, qui Merionis nomen ἀπὸ τȣ̃ μερίζειν τȣ̀ς παῖδας, deductum putabant, qui Μηριόνης, Ionica lingua ε in η conuerſa, ab Homero vocatur. Videtur huc ſpectaſſe Plautus in Aul. Act. 2. ſc. 4. v. 4. ambigua tamen ſignificatione, vt eſt in hoc genere facetus, cum dixit:

> *Me quidem, hercle, dicam palam, non diuides.*

Et ibidem v. 7.

> *Poſt ſi quis vellet te, haud non velles diuidi?*

Cui reſpondet intercapedo] *Reſpondet*, pro ſimile eſt: vt *reſpondet Rhetorica dialecticae:* quod Ariſtoteles initio Rhetoricorum dixerat, ἀντίστροφον. Vt *diuiſio*, inquit, ſic *intercapedo* et honeſtum, et obſcenum poteſt eſſe verbum: honeſtum, vt intercapedo temporis, litterarum, id eſt, interuallum; obſcenum, vt in patiente puero. agens enim diuidit, patiens intercipit, turpiſſima et exſecranda libidine.

Num

Num obſcoena ſunt] Non ſunt. dixit enim, *non honeſtum verbum eſt diuiſio?*

Honorem non praefamur] Cum tamen res nefaria ſit. *Praefatur honorem,* qui turpe aliquid dicturus, excuſandi ſui gratia verbis vtitur veniam petentibus, vt, ignoſce, pace dicam tua, et ſimilibus.

Aurelia, aut Lollia] Scortis nobilibus.

Batuit, inquit, impudenter; depſit, multo impudentius] *Batuere,* et *depſere,* cum non obſcena proprie ſint verba; nam illud eſt, verberare, vel pugnare; hoc, ſubigendo tenerum reddere; ad obſcenam tamen ſignificationem transferuntur. *Batuere* enim ſic accipitur pro βατεύειν, vt, *bini,* pro βίνει. eſt autem βατεύειν, cum mares inſiliunt feminas rei Venereae cauſſa. quo verbo Theocritus vſus eſt. *Depſere* vero, eſt ſubigere, miſcere. id perſpicue docet Nonius. *Condepſere,* ait, *eſt commiſcere, a Graeco tractum* δέψω. *Homerus Odyſſeae* μ, Κηρὸν δεψήσας μελιηδέα. *Pomponius Nuptiis: Partem inſipui, concluſi, condepſui.* *Depſere* igitur et honeſtum, et obſcenum eſſe poteſt. honeſtum eſt, apud Catonem de re ruſt. c. 90. et Varronem; obſcenum, non agnoſcitur exemplis: ſed hic ſufficere videtur Ciceronis locus; cum ait: *Iam etiam non obſcena verba pro obſcenis ſunt, Batuit, inquit, impudenter; depſit, multo impudentius.* Praeterea videtur Catullus carm. 73. dixiſſe,

—— *Patrui perdepſuit ipſam*
Vxorem:

non, *perdeſpuit.* quem locum Ioſephus Scaliger, ſummo adoleſcens ingenio, dignus plane Iulio Caeſare patre filius, emendauit. Eſt autem multo impudentius, *depſere,* quam *batuere:* quia turpius eſt, ſubigere, quam inſilire. *batuit* enim, id eſt inſilit, qui rem Veneream habere vult: *depſit* vero, id eſt, ſubigit, ἀπὸ τοῦ δεψεῖν, qui libidinem ipſam exercet.

Stultorum plena ſunt omnia] Dicitur hoc ex perſona Stoicorum, vt illud ſupra: *Viden' igitur, nihil eſſe, niſi ineptias: turpitudinem nec in verbo eſſe, nec in re: itaque nusquam eſſe.* Infra vero, vt oſtendat Cicero, ſe non ea dixiſſe, quae ipſe probet, ſed ea, quae Stoici ſentiant, *habes,* inquit, *ſcholam Stoicam.* Ineptias igitur et ſtultitiam Stoici putabant, ſi quis verecundiam in loquendo ſeruaret, cum nec in verbis, nec in rebus turpitudo eſſe videretur, ſed eſſet rerum omnium ἀδιαφορία quaedam.

Alio loco] Cum loquimur de teſtibus virilibus.

Non nimis] Etſi, *nimium,* non probatur: tamen, *non nimis,* non pro eo ponitur, quod infra *nimium* ſtatim eſt, quod eſt multum, verum pro eo, quod a nimio longe diſtat; id eſt pro parum. ſic in Diuinatione in Verrem c. 22. *Statuere debetis, Q. Caecilium non nimis hanc cauſſam ſeuere, non nimis accurate, non nimis diligenter acturum.*

Colei Lanuuini] Familia Lanuvina, ſic appellata, vel familiae cognomen.

Cliternini non honeſti] Quia familia Coleorum ibi non eſt: et ideo, *Cliterninos coleos* qui dicit, non familiam, ſed teſtes viriles dicit. Vtrique autem populi, Lanuuini et Cliternini, ſunt in Latio.

Coleorum vocabulo vſus eſt Laberius, apud Nonium.

Suppedit, flagitium eſt] Quia, cum deducatur a *pedo*, ſignificat, crepitum ventris emittere.

Non reprehendes] Quia valetudinis gratia itur ad balneum: et ideo, in balneo pedere, flagitium non eſt.

Habes ſcholam Stoicam] Quae a Stoicis in ſchola diſputantur.

ʻO *σοφὸς εὐθυῤῥημονήσει* ERN. *εὐθυῤῥήμων ἔσῃ*] Sapiens recte loqueris opinor contra ſcholam Stoicam hoc eſſe. vt dixerit Cicero: Stoici ſuperiora illa diſputant: mihi autem hoc videtur, ſapientem ita loqui debere, vt obſcenitatem vitet: quod ego facio, Platonis verecundiam ſeruans.

Ex vno verbo tuo] Quia Papirius in epiſtola ſua *mentulam* nominarat, ex eo verbo occaſionem exponendae Stoicorum ſententiae de libertate loquendi Cicero ſumpſit.

Aduerſus me] Leuius eſt, quam *contra*. nam, *contra*, nocendi voluntatem oſtendit: *aduerſus*, interdum eſt ſine contraria, vel etiam cum bona voluntate. Lib. 12. ad Attic. epiſt. 3. *Vnum te puto minus blandum eſſe, quam me: et, ſi vterque noſtrum eſt aliquando aduerſus aliquem, inter nos certe numquam ſumus.* Terentius in Andr. Act. 1. ſc. 1. v. 15.

> *Et id gratum fuiſſe aduerſum te, habeo gratiam.*

Quod ait Donatus eſſe, *penes te*. Et illud eiusdem in eadem fabula Act. 1. ſc. 5. v. 30.

> *Sed nunc peropus eſt, aut hunc cum ipſa, aut me aliquid de illa aduerſum hunc loqui.*

aduerſum pro *apud* eſſe poſitum, idem Donatus opinatur.

Audere] Et hoc indicat, Ciceroni non placere libertatem loquendi. quod ſequentibus quoque verbis declaratur.

Platonis verecundiam] Quam ſuis in ſcriptis Plato ſeruauit.

Etiam crepitus] Non modo verba.

Honorem] Habere volui.

Kalendis Martiis] Quem praecipue diem matronas, Iunoni dicatum, cum religione coluiſſe, ſcripſit Macrobius lib. 1. Saturn. c. 15. Hinc Plautus in Milite Act. 3. ſc. 1. v. 97.

> — *Da mihi, vir, Kalendis quae mittam, cum Martiae venerint:*

quem verſum ſine cauſſa immutarunt poſtea impreſſores tranſalpini, hoc modo:

> — *Da, mi vir, Kalendis meam quod matrem iuuerit.*

Ouidius lib. 3. Faſt. v. 229. et Seruius in Virgilii lib. 8. Aen. v. 638. cur Kalendas Martias matronae colerent, cauſſam exponunt.

EPISTOLAE XXIII.

ARGVMENTVM.

Praenunciat Paeto aduentum ſuum: quamquam enim audierit eum pedibus laborare, ſe tamen putare ait, cocum illius articulari

lari morbo non impediri, quo minus cenam poſſit apparare. Caeſare tertium et Lepido coſſ.

EXPLANATIO.

Cum certum ſciam] De die. nam ire omnino conſtituerat: vt infra.

Silua Gallinaria] Varro lib. 3. de re ruſt. c. 9. *Silua*, inquit, *Gallinaria, a gallinis ruſticis dicta, eſt in mari Tuſco, ſecundum Italiam, contra montes Liguſticos.* Et Strabo lib. 5.

Ex pedibus laborares] Quae *podagra* dicitur: *chiragra* vero, cum ex manibus laboramus. *Pedum doloribus affici*, lib. 6. epiſt. 19.

Et viderem te, et viſerem] *Viſerem*, dixit, vel quia Paetus aegrotabat, vel quia domum crebro ad eum ire Cicero volebat, vt apud eum cenaret.

Arthriticum] Articulis ita laborantem, vt cenam apparare non poſſit.

EPISTOLAE XXIV.

ARGVMENTVM.

Rufum, a Paeto commendatum, ait ſibi curae etiam atque etiam fore: deinde monet, vt omnino ad cenas et conuictum amicorum redeat: concludit, republica ſibi nihil eſſe carius. Poſt Caeſaris necem, Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Magnae curae ei ſalutem meam fuiſſe] Quia conſilia de opprimendo Cicerone inita Rufus ad Paetum detulit, Paetus ad Ciceronem ſcripſit.

Vt debet, valet plurimum] Sic lib. 2. epiſt. 19.

Aquini] Opidum eſt in Latio.

Fabrateriae] In Campania. Priſcianus lib. 2. *In teria deſinentia ſimiliter faciunt, Fabrateria, Fabraternus.*

Conſilia ſunt inita] Ab Antonio.

De me] Opprimendo.

Inaudiſſe] Inaudimus occulta. Cicero Panſae in Fragm. *Quorum erupit illa vox, de qua ex te primum quiddam inaudieram.* Et Plautus in Aul. Act. 2. ſc. 2. v. 88.

Credo ego illum iam inaudiſſe,
mihi eſſe theſaurum domi.

Moleſtus] Acerbiſſimis enim, quae exſtant, orationibus Antonium inſectatus eſt.

Ea fortuna reipublicae ſit] Occiſo enim Caeſare, nondum tamen ſuum ius respublica recuperauerat. lib. 12. epiſt. 1.

Itare deſiſſe] Propter frigus.

Quod ſolebas] Amicos ad cenam inuitare.

Cum habebas, quos imitarere] Viuo Caeſare, cum Hirtius et Dolabella cenas darent. epiſt. 16.

Non

Non multum proficiebas] Quia illorum cenae copioſae, tuae pertenues erant.

Spurinna] Veſtriciae gentis, vt auctor eſt Tacitus lib. 2. Hiſt. c. 11. et 36. haruſpex fuit, qui futura praediceret. hic Caeſarem monuit, vt caueret idus Martias, quibus poſtea eſt interfectus. Suetonius in Iulio c. 81.

Magnum periculum ſummae reipublicae] Iocus eſt.

Ad ſuperiorem conſuetudinem] Itandi ad cenas.

Cum Fauonius flaret] Qui flare incipit ineunte vere.

Frigus] Quod quia ferre non potes, ideo ad cenas itare deſiiſti.

Ferre] Luſit in verborum ſimilitudine, *ferri*, et *ferre*.

Cum viris bonis, iucundis, amantibus tui] Sic locutus lib. 5. epiſt. 21.

Communitatem] Vt ſimul viuatur, animusque remittatur ſermone familiari. Placet aliis, *comitatem*: ſed libri veteres aduerſantur omnes.

Philoſophando] Ab eo loco, *nihil aptius vitae*.

Ad cenas] Non vt cenas ipſe des, ſed vt apud alios cenes. Subiungit enim: *Cura vt valeas. id foris cenitando facillime conſequere.*

Vt mei ciues ſalui liberique ſint] Scriptam eſſe epiſtolam poſt Caeſaris necem, ex hoc loco intelligitur.

Monendi, agendi, prouidendi] Quae tria poſtulantur ab optimo ciue.

Vita mihi ponenda ſit] Quod accidit. iuſſu enim Antonii triumviri ob rempublicam recte adminiſtratam eſt interfectus.

Praeclare actum mecum putem] *Non peſſime actum*, dixit Sulpitius lib. 4. epiſt. 5. *praeclare* autem *agi cum eo*, veteres dicebant, qui fortuna vteretur optima.

EPISTOLAE XXV.

ARGVMENTVM.

Hanc epiſtolam ſcripſit ante bellum ciuile, cum Ciliciam proconſul adminiſtraret. Iocans in eo cauillatur, quia ſibi Papirius praecepta de re militari litteris tradiderat. Commendat M. Fabium, eum, quem Coelio lib. 2. epiſt. 4. commendauit. L. Paullo C. Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Summum me ducem] Ironia.

Pyrrhi libros et Cineae] Pyrrhus Epirotarum rex fuit, Cineas eius legatus. vtrumque ſcripſiſſe libros de re militari, ex Plutarcho et Aeliano Tactic. c. 1. perſpicuum fit.

Meliorem] Iocus. equites enim contra naues nihil poſſunt.

Παιδείαν Κύρου] Inſtitutionem Cyri, Perſarum regis, quam octo libris Xenophon expoſuit, non ad hiſtoriae fidem, vt ait Cicero lib. 1. ad Q. Fr. epiſt. 1. ſed ad effigiem iuſti imperii: itaque perpetuam in illo felicitatem fingit, mortemque tranquilliſſimam, et omnis expertem doloris ac moleſtiae: cum

cum Herodotus contra, et Iuſtinus, interfectum a Tomyri, Scytharum regina, cum ducentis Perſarum millibus, memoriae prodiderint. Scripſit autem hos libros commotus duobus primis Platonis libris de optimo ſtatu reipublicae. qua de re ſic Gellius lib. 14. c. 3. *Xenophon inclyto illi operi Platonis, quod de optimo ſtatu reipublicae ciuitatisque adminiſtrandae ſcriptum eſt, lectis ex eo duobus fere libris, qui primi in vulgus exierant, oppoſuit contra, conſcripſitque diuerſum regiae adminiſtrationis genus, quod* παιδείας Κύρου *inſcriptum eſt.*

In hoc imperio] In Cilicia adminiſtranda.

Explicaui] Re ipſa ſum exſecutus.

Breui] Non igitur eo anno, quo in prouinciam iuit, id eſt, Sulpicio et Marcello coſſ. hanc epiſtolam ſcripſit, ſed ſequenti, Paullo et Marcello coſſ cum iam de diſceſſu cogitaret.

Ades ad imperandum, vel ad parendum potius: ſic enim antiqui loquebantur] Scripta veterum interiere, in quibus hic loquendi modus crebrior fuit. vnius igitur Salluſtii Iugurth. c. 66. vtemur teſtimonio. *Iugurtha,* inquit, *vbi armis virisque, et pecunia ſpoliatus, cum ipſe ad imperandum Tiſidium vocaretur, rurſus coepit flectere animum ſuum. Ad imperandum,* id eſt, vt ei imperaretur, ad parendum: quod Cicero ſubiunxit. Hunc loquendi modum et Seruius agnouit in illo Virgilii verſu: (Ecl. 8. v. 71.)

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Cantando, inquit, *dum ei incantatur.*

Controuerſiis] Diſputationibus de ſummo bono, in quibus Academici, quorum ſectam Cicero probabat, vehementer ab Epicureis diſſentiebant.

Tuis] Epicureus igitur Paetus.

Combibonibus] Compotoribus.

Optima opera] Valebat enim Fabius ingenio plurimum et doctrina. lib. 2. epiſt. 14.

Percuſſus eſt] Lib. 4. ad Attic. epiſt. 8. *Percuſſit animum.* Terentius in Andr. Act. 1. ſc. 1. v. 98.

Percuſſit illico animum. ——

Proſcriptum] Vt venderetur.

Non ſapientem] Pro *ſtultum,* modeſte dictum. Similiter lib. 12. epiſt. 14. *Ab hominibus non inſulſis.*

Suorum] Matonis et Pollionis, qui nominantur infra.

Matonem et Pollionem] Mato, Pomponiae gentis; Pollio, Aſiniae cognomen. Pollionis epiſtolae tres leguntur lib. 10.

EPISTOLAE XXVI.

ARGVMENTVM.

Deſcriptio et excuſatio cenae hilarioris, praeſertim accumbente Cytheride meretrice. Iisdem conſulibus.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Accubueram hora nona] Qua veteres cenare conſueuere. Vnde Martialis lib. 4. epigr. 8.

> *Imperat exſtructos frangere nona toros.*

Harum] Litterarum: quas deinde, cum domum rediiſſem, ex codicillis in chartam translatas ad te mitterem.

In codicillis] Ceratis tabulis: in quibus primum oſſe ſcribi ſolitum, oſtendit illud Varronis apud Cariſium, *oſſe ſcribebant:* et Titinii: *Velim ego oſſe arare campum cereum;* id eſt, ceratas codicillorum tabellas. Poſtea commodior ſtili aenei eſt vſus inductus. Codicillorum vſus antiquiſſimus fuit, iam ante chartam inuentam: itaque ſcripſit Homerus lib. 6. Iliad. v. 169. Bellerophonti in Lycia codicillos eſſe datos. quo argumento, nondum eo tempore inventam eſſe chartam, Plinius lib. 13. c. 13. probare conatur. *Codicilli* autem dicti a caudicibus, id eſt arborum libris: plures enim ligneae tabellae glutino iungebantur, item vt iunguntur hodie noſtrates libri. Sed ante, quam in arborum libris, palmarum in foliis eſſe ſcriptum, idem Plinius auctor eſt eodem libro c. 11. et haec ſubiungit: *Poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox et priuata linteis confici coepta, aut ceris. Pugillarium enim vſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerum.* Quibus verbis *pugillaria* ſignificat codicillos eſſe, id eſt, tabellas cera illitas, in quibus pungendo, vnde pugillarium nomen, ſtilo impreſſo ſcriberetur. Verum, etſi ante chartam fuere, poſt eandem tamen inventam manſere codicilli, commodi ſcilicet cauſſa: quoniam, vbi charta et atramentum non adeſſet, vt in itinere, in cena, in ſenatu, codicilli ſtilo ſcripti mittebantur. itaque lib. 6. epiſt. 18. *quaeſiui,* inquit, *e Balbo per codicillos, quid eſſet in lege.* Et Sulpicius lib. 4. epiſt. 12. *Puer Acidini obuiam mihi venit cum codicillis.* Interdum ipſi codicilli non mittebantur, ſed ſcribebatur in iis, quod in chartam deinde translatum mitteretur. propterea, *harum exemplum in codicillis exaraui,* ait Cicero.

Exaraui] Raptim ſcripſi. non enim *exarare*, valet, ſimpliciter ſcribere: quod nonnullos opinari, eorum ſcripta declarant. lib. 12. epiſt. 20.

Apud Volumnium] *Cenare cum aliquo*, et *apud aliquem*, hoc differunt, quod, qui cum aliquo cenat, non eius domi neceſſario cenat, ſed interdum alibi; qui vero apud aliquem, non cum eo ſemper, ſed interdum etiam ſine eo, licet eius domi.

Eutrapelum] Ita vocatum a feſtiuitate et lepore. lib. 7. epiſt. 32.

Supra me Atticus, infra Verrius] Atticus a dextra, Verrius a ſiniſtra. Locus honoratior in lecto erat medius. quem Cicero, vir conſularis, merito obtinuit; ſecundus, ſuperior, Attici; tertius, inferior, Verrii. propterea ſuper Germanicum Piſo diſcubuit, vt lib. 3. Annal. c. 13. ſcripſit Tacitus: et Didoni reginae medium locum Virgilius aſſignauit, Aeneae ſuperiorem,

riorem, Achati vel Ilioneo inferiorem lib. 1. Aen. v. 697.

Cum venit, aulaeis iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locauit.

de ſuperiore autem Aeneae loco lib. 2. v. 2.

Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto.

Et Plautus in Moſt. Act. 1. ſc. 1. v. 41.

Non omnes poſſunt olere vnguenta exotica,
Si tu oles: neque ſuperior accumbere.

Et in Stich. Act. 3. ſc. 2. v. 32.

Haud poſtulo equidem ſummo in lecto accumbere.

Et in Perſ. Act. 5. ſc. 1. v. 15. *Accumbe in ſummo.* Quartus locus, *imus* dicebatur: de quo Horatius lib. 2. Serm. Sat. 8. v. 40.

—— *Imi*
Conuiuae lecti nihilum nocuere lagenis.

in eo Volumnium ipſum, conuiuii dominum, cum Cytheride accubuiſſe arbitror, non in lecto ſeparato et proprio. Sciendum, quod Plutarchus ἐν τῷ συμποσιακῶν α. ſcriptum reliquit, conſulem non medio loco, qui ceteris ciuibus, vbi quis dignitate praeſtaret, aſſignabatur, ſed vltimo medii lecti ſolitum accumbere, non modo propter eam cauſſam, ne reges videretur imitari, quorum actiones omnes ac mores libera ciuitas oderat, ſed vt audire, imperare, ſubſcribere, ſcribam, miniſtrum, cuſtodem corporis, nuncium ab exercitu venientem admittere, colloqui, interrogare, neque ſuo, neque cuiusquam conuiuae impedimento, poſſet. ſecundus enim lectus primo a ſuperiore parte cohaerebat, ab inferiore autem, vbi conſul accumbebat, modico interuallo ſeiunctus erat a tertio, vt ad ea, quae dixi, peragenda vacuum locum haberet conſul. Hunc morem, Plutarchi teſtimonio, oſtendendum exiſtimaui, ne quis crederet, aut medium locum medii lecti (tres enim in triclinio lecti erant) ſemper honoratiorem reliquis fuiſſe; quod haec maxime Ciceronis epiſtola declarat; aut vltimum eiusdem lecti locum; quod Plutarchus docet. diſtinctio enim diuerſam Ciceronis et Plutarchi doctrinam conciliat: vt medius quidem locus tertii lecti, ſi priuati ciues accumberent, eſſet reliquis honoratior; ſin conſul adeſſet, vltimus. Verrium eſſe illum opinor, quem Varro iuris pontificii peritiſſimum ſcripſit fuiſſe, patronum eius Verrii, quem Feſtus mutilauit.

Seruitutem noſtram] Sic veteres aliquot libri; non, *ſeueritatem:* idque puto recte. ſeruitus enim per ſe triſtis: re autem nulla magis, quam conuiuio, exhilaratur.

Philoſophum] Dionem, cuius conſuetudine Paetus vtebatur. infra.

Aut ERN. *Haud poſſem viuere*] Sic libri quattuor antiqui: reliqui omnes, *aut.* vtroque modo recte. quamquam *haud* et *aut*, poſſunt idem eſſe: cum veteres quandoque, *aut* pro *haud* ſcripſerint.

Etſi minimum mihi eſt in cena] Etſi minime cenam curo. Fortaſſe iocus eſt ex ambiguo quaeſitus. poteſt enim et hoc dici, *minimi cenam facio:* et hoc, *minimum eſt,* quod

quod cenem. ideo ſequitur, *quod tu vnum ζήτημα Dioni philoſopho poſuiſti:* quia Paetus id fortaſſe quaeſierat a philoſopho, quantum illi eſſet in cena? eodem ambiguo ſupra dicto.

Quid potius faciam] Quam vt cum amicis cenem.

Cytheris] Volumnii liberta, et amica. quam poſtea dilexit Cornelius Gallus poeta, et poſt eum M. Antonius: de quo Virgilius ecl. 10. v. 22.

—— Tua cura Lycoris
Perque niues alium, perque horrida caſtra ſecuta eſt.

Lycoris enim a Virgilio ficto nomine vocatur. et in eo loco, tres fuiſſe nobiles meretrices, easdemque mimas, ait Seruius: Cytheridem, Originem, Arbuſculam. Cytheridem nominat etiam Cicero lib. 10. ad Attic. epiſt. 10. et in Phil. 2. Plinius lib. 8. c. 16. Plutarchus in Antonio. Eadem honeſtiore nomine, Phil. 2. c. 24. Volumnia dicta, quod Volumnii liberta. Originem Horatius appellat lib. 1. Serm. Sat. 2. v. 55.

Vt quondam Marſaeus, amator Originis, ille,
Qui patrium mimae donat fundumque laremque.

De Arbuſcula idem lib. 1. Serm. Sat. 10. v. 76.

—— Satis eſt, equitem mihi plaudere, vt audax,
Contemtis aliis, exploſa Arbuſcula dixit.

Et Cicero lib. 4. ad Attic. epiſt. 15. *Quaeris nunc de Arbuſcula: valde placuit.*

Accubuit] Quia meretrix: nam, vt dixi, honeſtae ſedebant.

Quem adſpectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant ſua] Opinor, Ennii verſum eſſe ex tragoedia Telamone, quam Feſtus, Nonius, et Diomedes nominant. integra ſententia cognoſcitur apud Ciceronem Tuſc. 3. c. 18. nam in Telamone, patria pulſo, exſulante atque egente, hanc admirationem ait eſſe factam:

Hiccine eſt Telamo ille, modo quem gloria ad caelum extulit?
Quem adſpectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant ſua?

Trochaici catalectici ſunt. *Ob os*, pro *ad os*, ait Feſtus. Cicero pro Poſtumo c. 14. *Mors ob oculos ſaepe verſata eſt.* Plautus in Mil. Act. 2. Sc. 4. v. 51.

Nunc demum experior, prius ob oculos mihi caliginem obſtitiſſe.

Sed tamen Ariſtippus quidem ille Socraticus non erubuit ERN. *Nec Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit*] Sic tres veteres libri: octo autem, *Ariſtippus quidem ille Socraticus non erubuit.* vtroque modo recte. nam, quod alii, Germanos ſecuti maluerunt, *ne Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit:* diſcedunt ab antiquis libris; in quibus, *ne*, non reperitur. Quod autem, nullos veteres libros habere, *non erubuit*, iidem dicunt: mirari non ſatis poſſum; cum in octo, vt iam diximus, ita legatur.

Laida] Scortum nobile, paucorum hominum, magno pretio conſuetudinem illius ementium. vide Gellium lib. 1. c. 8. Lactantium lib. 3. c. 15. Laertium in Ariſtippi vita,

vita, Athenaeum lib. 12. et 13. Clementem Alex. Strom. 2.

Graece hoc melius] Ariſtippi Graeca verba ſunt, Ἔχω καὶ ὐκ ἔχομαι: quae recitat Athenaeus. vel, vt ait Clemens, Ἔχω Λαΐδα, καὶ ὐκ ἔχομαι ὑπ' αὐτῆς. quod Ciceroni Graece melius videtur, quam Latine, non quia Graece dicatur breuius: aeque enim breuiter Latine dicitur: ſed quia verbum ἔχω quiddam amplius, quam, *habeo*, ſignificat. eſt enim *tangere*, et *haerere:* quod referri ad concubitum poteſt. ideo ſubiunxit Cicero, *tu, ſi voles, interpretabere:* cum vitaret ipſe obſcenitatem ſententiae, vel etiam Latine eam exprimere cum non poſſet: quod fatetur aperte, cum ait: *Graece hoc melius.*

Ne nunc ſenem] Sic locutus eſt Liuius lib. 3. c. 52. *Nouam*, inquit, *inexpertamque eam poteſtatem eripuere patribus noſtris, ne nunc, dulcedine ſemel capti, ferant deſiderium.* Hunc Ciceronis locum vnico adhuc Liuii exemplo, cum Latinorum ſcripta non omnino negligenter euoluerim, confirmare mihi licuit. Differt autem, *ne nunc*, a *nedum:* quia, *nedum* ad omnia tempora, *ne nunc* ad praeſens tantum accommodatur: et valet, *nedum nunc.*

Ibi loquor, quod in ſolum, vt dicitur] Hoc prouerbium, *quod in ſolum venit*, vel, *quodcumque in ſolum venit*, quidlibet ſignificat, et quidquid occurrit, quidquid caſus fert: non pro ratione, aut pro recta voluntate, ſed temere, caſu, fortuito. ductum fortaſſe a frugibus, quae ſementi non reſpondent, ſed enaſcuntur inutilia quaedam interdum, atque in ſolum veniunt, praeter exſpectationem agricolae. hinc illud lib. 1. de Nat. deor. c. 23. *Abuteris ad omnia atomorum regno et licentia. hinc, quodcumque in ſolum venit, vt dicitur, effingis atque efficis.* Pro, temere, et arbitratu plane tuo effingis, atque efficis omnia. Verum aliquanto magis vim ac ſententiam huius proverbii declarat, et, vt arbitror, comprobat opinionem noſtram Varro apud Nonium, in Satyra, Vae victis, περὶ φιλονεικίας: in qua ſcripſit haec: *Libet, me epigrammata facere: et, quoniam omnia non memini; quod in ſolum mihi venerit, ponam.* Reperiuntur et alia duo apud Nonium exempla, ſed ab ipſo ſic obſcurata, vt ea nemo adhuc potuerit agnoſcere. nam, quod erat, *in ſolitum venit; inſolum*, vnico verbo, fecit, et interpretatus eſt, *in ſolum:* cum verbum *venit*, veteris eum prouerbii admonere debuerit. exempla videamus. Afranius Crimine: *Orbitatem ſenectuti tuae malam metui: Quod in ſolum non venit caeco atque dementi:* id eſt. quod temere non accidat homini caeco ac dementi. Idem Virgine: *ne veniret, quod nunc agitur, in ſolum.* Sic enim interpungo, non, vt Iunius emendator, *agitur in ſolum.* eſt autem ſententia: ne temere ſuccederet id, quod nunc agitur.

Et gemitum in riſus ERN. *Et gemitum et in riſus maximos transfero*] Sic plerique veteres libri, nec male: vt alterum, *et*, valeat *etiam;* et hoc dicatur: a moeſtitia et gemitu vel maximos ad riſus me conuerto. Omnino planius eſſet, quod in duobus legitur antiquis libris, *et gemitum etiam in riſus maximos transfero.*

An tu id melius] Noli me reprehendere, quaſi tu melius agas: cum a riſu et iucunditate ita non abhorreas, vt etiam in philoſophum irriſeris.

In philoſophum] Sic libri aliquot veteres: plerique, *in*, non habent.

Si quis quid quaereret] Ex inſtituto Gorgiae Leontini, qui primus eſt auſus in conuentu poſcere quaeſtionem, id eſt iubere dicere, qua de re quis vellet audire. lib. 2. de Fin. in principio.

A mane] Quae a mane inciperet, id eſt longiſſimam: cum ceterae nona hora incipere ſolerent: vt vel haec ipſa declarat epiſtola primis verbis, *accubueram hora nona.*

Baro] Octo libri ſcripti, *vero:* vnus, *baro:* alius, *non.* placet *baro*, pro, fatuus. lib. 5. ad Attic. epiſt. 11. *Apud Patronem, et reliquos barones te in maxima gratia poſui.* Non diſplicet tamen eruditiſſimi viri, Hadriani Turnebi opinio, qui legendum, *Varro*, exiſtimat: vt ſit nomen contumelioſum, atque ille ſuam ſententiam confirmat Lucilii verſu, quem recitat Feſtus:

Varronum, ac rupicum ſquarroſa incondita roſtra.

Quo in verſu, *Varronum*, probri cauſſa dictum videtur. Ego autem locum addo ex epiſtola D. Bruti lib. 11. 10. quo clarius aliquanto veritas illuceſcat. *Non*, inquit, *ſi Varronis theſauros haberem, ſubſiſtere ſumtui poſſem.* Varronem appellat M. Antonium, qui theſauros Caeſaris, ad Opis depoſitos, poſt eius necem abſtulerat. Patet igitur contumeliae vocabulum eſſe. et vetus liber meus in epiſtola illa ad Atticum, cuius teſtimonio ſum vſus, habet, *Varrones*, *r* geminata. Nec moueor, quod in quibusdam libris hoc nomen a littera *B*, non ab *V*, incipiat. nam, veteres et *B* pro *V*, et viciſſim *V* pro *B* ſcripſiſſe, teſtimonio ſunt antiqua monumenta.

An innumerabilia] Ex Democriti et Epicuri ſententia: vt in Acad. de Fin. de Nat. deor. *Caeli* tamen dicitur numero multitudinis, non *caela;* ſed hic *innumerabilia*, reſpicit illud, *vnum caelum.*

Cena] Quam dixiſti te a mane quaerere.

Numquid ad te] Iocus: quaſi dicat: cena vero illa multo magis ad te pertinet, quam id, quod philoſophus ille te putabat eſſe quaeſiturum, num vnum caelum ſit, an innumerabilia.

Ibi ERN. *Tibi praeſertim*] *Tibi*, non *ibi*, lego cum omnibus antiquis libris, duobus exceptis, quorum in altero eſt, *mihi*, in altero, *ad te:* mendoſe, niſi fallor, in vtroque. *Tibi praeſertim*, hoc ſignificat: Cena ad te valde pertinet, tibi praeſertim, quae daretur: quam te quaerere a mane dixiſti.

Contra legem] Sumptuariam Caeſaris. epiſt. 15. aut veterem legem, a Caeſare correctam. vide quae diximus lib. 7. epiſt. 26.

Intra legem] Intra fines lege praeſcriptos, minore etiam ſumptu, quam qui lege definitus eſt.

Aliquanto] Non parum.

Non multi cibi] *Minime edacem*, dixit epiſt. 23.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII
COMMENTARIVS
IN
M. TVLLII CICERONIS
EPISTOLARVM
QVAE FAMILIARES VOCANTVR
LIBRVM X.

EPISTOLAE I.
ARGVMENTVM.

Inuehitur in Antonii immoderatam potentiam; Plancum, transalpinam Galliam adminiſtrantem, hortatur, vt in rempublicam omni cogitatione ſtudioque incumbat; agit gratias de Furnio honorifice tractato. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

L. *Munatio Planco*] Frater hic fuit, auctore Pediano, T. Planci Burſae, qui cum Cicerone inimicitias geſſit, vt lib. 7. epiſt. 2. conſulatum geſſit cum M. Lepido, anno vrbis DCCXI.

Imp.] Dixi iam, imperatores omnes dici ſolitos, qui exercitibus praeeſſent: verum hoc nomine in litterarum inſcriptione ii tantum ornabantur, quos milites ipſi poſt aliquam victoriam imperatores appellabant. lib. 2. epiſt. 10. *Victoria iuſta imperator appellatus apud Iſſum.*

Cos. des.] Caeſar, ad bellum Parthicum profecturus, magiſtratus deſignauit in triennium, vt ait Dio lib. 43. in iis conſules deſignati ſunt L. Plancus, et D. Brutus; quorum Brutus, lege Pedia damnatus, et mox interfectus, conſulatum non geſſit: Plancus, deſtituta republica, cum ad Antonium tranſiſſet, conſul cum M. Lepido fuit, in locum Bruti ſuffecto.

Et abſui] Incipientium a copula, *et*, epiſtolarum habemus exempla quattuor, praeter hoc, quae mihi quidem nunc occurrant; vnum lib. 13. epiſt. 62. alterum eiusdem libri epiſt. vlt. tertium lib. 1. ad Attic. epiſt. 11. et lib. 10. ad eundem epiſt. 18.

Proficiſcens in Graeciam] Deſperata libertate, Antonio conſule poſt Caeſaris necem, pro ſua libidine cuncta adminiſtrante. vide lib. 12. epiſt. 25. et Phil. I. c. 2.

De meo ERN. *medio curſu*] Cur non ita legam, cum et ita ſcriptum videam in vetere libro, et hiſtoria ſuffragetur? nam epiſt. 15. ad M. Brutum, *in medio,* inquit, *Achaico curſu, cum Eteſiarum diebus auſter me in Italiam retuliſſet.* Et lib. 3. de Offic. c. 33. *Si ipſe veniſſem Athenas* (*quod quidem eſſet factum, niſi me e medio curſu clara voce patria reuocaſſet.*)

Numquam per M. Antonium quietus fui] Epiſt. 28. et lib. 12. epiſt. 4. 22. et in Philippicis: vt Plutarchi, Appiani, Dionis, aliorumque teſtimonia omittantur.

Aetate] Annos iam natus erat LXII. periit enim quo anno Hirtius et Panſa conſules fuere, natus Serrano et Caepione coſſ.

Factis] Maxime quidem oppreſſa coniuratione Catilinae.

Ita longa eſt] Hoc anno conſules erant Antonius et Dolabella, interfecto idibus Martiis Caeſare, cuius locum Dolabella occupauit. his anno ſequenti ſucceſſuri erant Hirtius et Panſa, Hirtio et Panſae Plancus et D. Brutus. propterea dicit, *ita longa eſt*, anno integro interpoſito.

Spiritum ducere] Quod Cicero non potuit. nam, conſpirantibus contra reipublicae partes Antonio, Lepido, Octauio, Cicero occiſus eſt, Planco nondum conſule.

Hominis impotentiſſimi] Antonii, qui regere animum ratione, ſibique imperare non poterat. epiſt. 27. et lib. 4. epiſt. 9.

Nec ſenatus, nec populus vim habet vllam] Phil. 1. c. 2. *Nihil per ſenatum, multa et magna per populum, et abſente populo, et inuito.*

Nec omnino ſimulacrum aliquod ac veſtigium ciuitatis] Imaginem, aut ſignum. minus autem eſt *veſtigium*, quam *ſimulacrum*: nam *ſimulacrum*, totam rem oſtendit; *veſtigium*, minimam rei partem, ex qua rem totam cogitamus magis, quam videmus. lib. 4. epiſt. 14. *Ne veſtigium quidem vllum eſt reliquum nobis dignitatis.*

Acta] Singulorum dierum.

A tua pueritia] Epiſt. 3.

Ad tuum tempus] Ad annum conſulatus tui.

Perducitur] Perducta non eſt, conſpirantibus in eam Antonio, Lepido, Octauio.

Fortunae] Propterea veteres erexere Fortunae templa, quod eam in rebus humanis valere plurimum arbitrabantur.

Aliquanto ante] Annua prouinciae adminiſtratione confecta.

Furnium] Planci legatum. epiſt. 8.

Nec miror, et gaudeo] Auget copiam locorum ſimilium obſeruatio. Simile autem illud epiſt. 20. *Studia mea erga te, tibi tam grata eſſe, quam ego putaui fore, minime miror, vehementerque laetor.* Et lib. 3. epiſt. 10. *Quae de hominum atque ordinum omnium erga te ſtudiis ſcribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt.* Quod attinet ad duas particulas, *nec, et:* exemplum habemus lib. 13. epiſt. 28. *Nec Lacedaemonios dubitare arbitror, quin ſatis commendati ſint fidei et iuſtitiae tuae: et ego, etc.* Item in Hortenſio: *Nec in philoſophia cuiquam ceſſit, et vitae grauitate praeſtitit.* Mutato autem loco, lib. 10. ad Attic. epiſt. 1. *Hoc, quod agimus,*

mus, et turpe, nec tamen tutum. Et Phil. 11. c. 3. *Mihi quidem et ille perueniſſe videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia, neque Antonius vllius ſupplicii adhibendi, ſi poteſtatem habeat, vllam partem eſſe relicturus.*

EPISTOLAE II.

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe, quod in ſenatum, augendi illius honoris gratia, non venerit: officium autem ſuum pollicetur in iis rebus, quae ſuam praeſentiam requirere videbuntur. Iisdem conſulibus.

EXPLANATIO.

Tuto] Lib. 12. epiſt. 2. *Intelligit populus Romanus, tres eſſe conſulares, qui, quia, quae de republica bene ſenſerint, libere locuti ſint, tuto in ſenatum venire non poſſint.*

Gladiorum ERN. *Gladiatorum*] Antonii militum.

Nec noſtrae dignitatis videtur eſſe] Explanat verbum, *honeſte*, ſupra poſitum.

Propius audiant armati] Phil. 2. c. 44. *Cur armatorum corona ſenatus ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladiis audiunt?*

Et ſalutis, et dignitatis meae] Refertur hoc ad illud: *Si aut tuto in ſenatum, aut honeſte venire potuiſſem.*

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

Veritus Cicero, id quod accidit, ne Plancus, relictis reipublicae partibus, cum Antonio ſe coniungeret, crebro illum ad tuendam rempublicam hortatur: et quoniam, vt eſt lib. 15. epiſt. vlt. plurimum valet, ſi laudes eum, quem cohortere, *vtitur hoc artificio, eumque ornat laudibus, et veterem neceſſitudinem commemorat. Hirtio et Panſa coſſ. vt ex Planci, quae ſequitur, epiſtola intelligitur.*

EXPLANATIO.

Liberalitatem] Non largitionem, ſed ſummam quandam humanitatem et conſuetudinem gratificandi, vt lib. 1. epiſt. 7. et lib. 5. epiſt. 9.

Etiam gratum] Ideo diſtinguit *gratum* a *iucundo*, quia *gratum* illud eſt, quo gratias agere debemus, *iucundum* non item. non enim gratias agere Planco ob eius virtutem, iuſtitiam, prudentiam Cicero debebat; at ob liberalitatem in Furnium, cum eum diligeret, omnino debebat. Addidit vero, *etiam*, vt oſtenderet, illud ipſum non modo gratum, ſed iucundum quoque fuiſſe. nam interdum, quae grata, eadem iucunda non ſunt, vt

officium conſolandi, quod iucunditatem in re triſti afferre non poteſt, cum tamen ei, quem conſolamur, gratum ſit. locus occurrit lib. 4. epiſt. 6. *Cuius officia iucundiora ſcilicet ſaepe mihi fuerunt; numquam tamen gratiora.* Et lib. 5. epiſt. 15. *Gratus et optatus amor tuus: dicerem, iucundus, niſi id verbum in omne tempus perdidiſſem.*

Neceſſitudinem] Maximam coniunctionem. lib. 2. epiſt. vlt.

Cum domo veſtra] Cum patre Planci. epiſt. 4. 5. et lib. 13. epiſt. 29.

Iudicio tuo] Quod iudicaret Plancus, in familiaritate Ciceronis ornamenti ſibi eſſe plurimum.

Faueo dignitati tuae] Simile illud lib. 2. epiſt. 15. *Caeſarem honeſtum eſſe cupio.*

Comite fortuna] Hoc explanatur infra, epiſt. 5. *Fortuna ſuffragante videris res maximas conſecutus: quod quamquam ſine virtute non potuiſſes; tamen ex maxima parte, ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur.* Coniungit autem Cicero cum virtute fortunam lib. 14. epiſt. 1. *Mediocri*, inquit, *virtute opus eſt, et mediocri fortuna, vt cetera conſequatur.*

Fregiſti] Superaſti. lib. 10. epiſt. 12.

Nemini concedentem, qui tibi vetuſtate neceſſitudinis potior poſſit eſſe] Sic locutus lib. 4. epiſt. 3. *Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peſte reipublicae moleſtiam traxerit.* Nec diſſimile illud epiſt. 29. *Nec his concedo, vt te ſaluum malint, quam ego.*

Ex optimo reipublicae ſtatu] Aculeus in Planci ſuperiorem vitam; quia Caeſaris partes ſecutus erat: quod ea, quae ſtatim ſequuntur, magis declarant.

Nimis ſeruire temporibus] Cum Caeſarem vehementer diligere videtur. fuerat autem legatus eius in variis bellis. primum Gallico, vt ſcripſit ipſe Caeſar lib. 5. de bell. Gall. c. 24. deinde Hiſpanienſi contra Pompeii legatos, vt idem lib. 1. de bell. ciu. c. 40. poſtremo in Africa, vt Hirtius de bell. Afric. c. 4. memoriae prodidit. ipſe etiam epiſt. 24. inſignem vocat ſuam et Caeſaris amicitiam.

Te ſi ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer] Multa enim, quae feruntur, non probantur. epiſt. 6. Non eſt idem, ferre, ſi quid ferendum eſt; et probare, ſi quid probandum non eſt.

Te arbitrabar videre, quid poſſes] Ita Plancum excuſat, vt eundem excitet ad rempublicam tuendam; cum id poſſit, quod antea, cum vellet non potuerit.

Summa eloquentia] Fuit Plancus in oratorum numero. Propterea Pedianus T. Plancum Planci oratoris fratrem vocat.

Orbitate reipublicae] *Orba ciuitas*, lib. 3. epiſt. 11. *Patriam multis claris viris orbatam*, lib. 4. epiſt. 9.

Tot annos] Septem. nam ciuile bellum Marcello et Lentulo coſſ. geri coeptum eſt.

Vnus eſt republica bene gerenda curſus ad gloriam] Similis ſententia epiſt. 12. *Verum decus in virtute poſitum eſt, quae maxime illuſtratur magnis in rempublicam meritis.*

Haec

Haec amore magis impulſus] Eadem excuſatio lib. 2. epiſt. 4. in extremo.

Ex iisdem te haec haurire fontibus] Ex iisdem libris, quibus ad laudem praecepta traduntur.

Studioſe diligenterque] *Studium* eſt animi et voluntatis: *diligentia* vero actionem ſignificat.

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Ciceroni, quod eum ad veriſſimae gloriae ſtudium ſit adhortatus; et in reipublicae poteſtate ſe fore totum pollicetur. Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Te ſcripſiſſe] Tua manu, non amanuenſis.

Profectum] In Graeciam. epiſt. 1.

Quam ego ex mea conſcientia metior] Quam eſſe meam in te fidelitatem ſcio, eam eſſe tuam in me arbitror. parem fidelitati meae tuam puto.

Quaecumque in me bona ſunt] Reſpondet ad illud Ciceronis: *Omnia ſumma conſecutus es, virtute duce, comite fortuna.* Magiſtratus honoresque ſignificantur, quos a Caeſare dominante Plancus acceperat.

Fortunae beneficio tributa] Modeſtiae cauſſa priore loco fortunam, deinde ſuum laborem nominat: Cicero autem virtutem eius primum, deinde fortunam nominarat.

Meo labore] Et in hoc vitat arrogantiam, quia laborem appellat, quam Cicero virtutem.

Carius ſunt aeſtimata] Dixerat enim Cicero, *omnia ſumma.*

Bonam famam] Hoc ad illud Ciceronis refertur: *ex optimo reipublicae ſtatu,* quaſi dixerit, ex peſſimo reipublicae ſtatu bona fama non acquiritur.

Reipublicae] Vt bonam famam conſequar: quam deſiderant ea, quae antea ſum adeptus.

Senſus tuus] De republica, quam ſuſcipi a me vis.

In Gallia citeriore] Ciſalpina: cui praeerat D. Brutus, et ipſe conſul deſignatus, Mutinae incluſus, obſidente M. Antonio.

Menſe Ianuario] Videtur hoc menſe ſcripta epiſtola.

Geratur] A nouis conſulibus, Hirtio et Panſa.

Aliena vitia] Noſtra ſcilicet, dum inter nos contendimus.

Proinde vt ipſe mereor] Et *proinde*, et *perinde*, veteres dicebant, eadem ſignificatione. epiſt. 11. 31. 34. Tuſc. 2. et apud Terentium. Saepe etiam *proinde*, pro quamobrem accipitur.

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

Hic quoque Plancum ad ſuſcipiendam tuendamque rempublicam gloriae ſtimulis incitat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Binas litteras] Vt *binae, ternae, quaternae*, non *duae, tres, quattuor litterae*, ſic *duae, tres, quattuor*, non *binae, ternae, quaternae epiſtolae*, dicitur.

Suauitatis] Vere; nam iucunditas quaedam eſt in amicitia, quae non eſt eadem in propinquitate: itaque ſuauitas inter amicos maior eſt, quam inter fratres: amoris autem plus inter fratres, quam inter aequales. eodem modo patria ſuauitate cedit amicitiae, amore autem et amicitias omnes, et propinquitates etiam vincit. ex quo illud lib. 1. de Offic. c. 17. *Cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: ſed omnes omnium caritates patria vna complexa eſt.*

Paternae neceſſitudinis] Reſpondet epiſtolae Planci.

Attulerunt] Sic veteres libri omnes; nec mutatio placet; licet hoc verbum ad illud, *commemoratio*, referri videatur. poteſt enim Cicero ad illa omnia, quae proxime dixerat, paternam neceſſitudinem, beneuolentiam Planci, ceteraſque res ad eam ſententiam pertinentes, hoc verbum accommodaſſe.

Tota mente, omnique animi impetu] Epiſt. 1. *Omni cogitatione curaque.*

Adhuc] Licet omnia ſumma ſis conſecutus.

Fortuna ſuffragante videris res maximas conſecutus] Omnia ſumma conſecutus es, virtute duce, comite fortuna.

Fortunae temporibusque] Quia poſſunt homines exiſtimare, ob amicitiam Caeſaris ea te eſſe conſecutum.

Gratiae] Quam ſuſcepto reipublicae patrocinio, inibis apud omnes bonos. epiſt. 19. *In hoc erit ſumma et gratia et gloria.*

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Cum Plancus, litteris ad ſenatum ſcriptis, pacem cum Antonio faciendam ſuaſiſſet; conſilium illud Cicero improbat, pacemque armis, non pactione, quaerendam ait: ipſum autem Plancum, vt ſe a ſocietate malorum ciuium aliquando ſeiungens totum ad rempublicam transferat, propoſito conſulis officio cohortatur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Furnius] Planci legatus. epiſt. 8.

Noſter] Ciceronis amiciſſimum fuiſſe, non modo prima indicat huius libri, et 25. 26. verum etiam quam Coelius ſcripſit lib. 8. epiſt. 11. in qua ſunt haec de ſupplicationibus Ciceronis, amicorum ſtudio et opera impetratis: *Furnius et Lentulus, quaſi eorum res eſſet, circumierunt et laborarunt.*

Collega tuus] D. Brutus, conſul cum Planco deſignatus.

Latronibus] M. Antonio, eiusque militibus.

Obſideretur] Mutinae. epiſt. 11. 14.

Lepidi] Epiſt. 27. 35. Phil. 13. c. 4. Hic eſt M. Aemilius Lepidus, qui, decreta ſibi Hiſpania, in Gallia tamen adhuc, ciuilis belli, ab Antonio ſuſcitati, exitum exſpectans, morabatur. poſteà, prodita republica, triumuir cum Antonio et Octauio fuit, euertendae, non, vt aiebant ipſi, conſtituendae reipublicae.

Fratre tuo] Non T. Planco Burſa, qui nominatur lib. 7. epiſt. 2. (nam cum Antonio erat, vt in Phil. 13. c. 12.) ſed eo, qui appellatur epiſt. 11.

Plurimis] Epiſt. 4.

Ampliſſimos] Epiſt. 3. *Omnia ſumma conſecutus es.*

Non dignitatis inſignia] Nullam enim tibi dignitatem afferent rempublicam non defendenti.

Aliquando] Caeſarianus enim fuerat Plancus. epiſt. 3. 4. 25.

Conſularis] Poſt geſtum conſulatum.

Auctorem, principem, ducem] Augetur ſententia ſingulis verbis. nam *auctor* eſt, non qui alios ſequitur, ſed qui mouet. *Princeps* autem plus eſt, quam *auctor:* et *dux* plus, quam *princeps.*

In ERN. *ea ratione*] Nonnulli veteres libri, *in ea ratione.* vtrumque recte. *Ea ratione,* dixit, pro, eo modo, iis rebus agendis.

EPISTOLAE VII.

ARGVMENTVM.

Exponit, cur breuior ſit haec epiſtola, et cur ſuum in rempublicam ſtudium ſerius patefecerit: in extremo commendat dignitatem ſuam. Eodem anno.

EXPLANATIO.

De meis conſiliis] Cur non ſtatim poſt obitum Caeſaris, ciuile bellum Antonio concitante, arma pro republica ſumpſerim.

Publicis litteris] Quae has proxime ſequuntur.

Alii] Qui ſe libertatis defenſores profitebantur.

Vsque mihi temperaui] Epiſtola ſequenti.

Conſulatu meo] Quem geſturus erat poſt Hirtium et Panſam huius anni conſules.

Quarum rerum ſpe] Honoribus propoſitis.

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Cauſſas affert, quibus adductus non ita mature, vt homines exſpectabant, defenſorem ſe libertatis publicae ſit profeſſus: deque exercitu ſuo, et prouinciae ſtatu ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Si cui forte videor] Non praeſtitit re ipſa Plancus, quod litteris pollicetur. de quo Velleius lib. 2. c. 63. *Plancus*, ait, *dubia, id eſt, ſua fide, diu, quarum eſſet partium, ſecum luctatus, ac ſibi difficile conſentiens, et nunc adiutor D. Bruti, deſignati conſulis, collegae ſui, ſenatuique ſe litteris venditans, mox eiusdem proditor.*

Videri volo] Nunc rempublicam non ideo tuendam aperte ſuſcipio, vt emendem praeteritam culpam: nihil enim a me peccatum, ipſe mihi ſum conſcius: ſed vt enunciem maturo tempore, quod cum antea cogitarem, enunciare tamen alieno tempore, non debui.

Optimae mentis cogitata iampridem] Verbum, *cogitata*, dupliciter conſiderari poteſt, et vt nomen, hoc modo, *optimae mentis cogitata:* et vt participium, *cogitata iampridem.* Participium ſaepe reperitur: de nomine afferamus exempla. In Rullum orat. 1. c. 1. *Vtrum*, inquit, *cogitata ſapientum, an optata furioſorum videntur?* Et pro Quintio c. 29. *Dictis, factis, cogitatisque Sex. Naeuii.*

Cum in eum caſum me fortuna demiſiſſet] Cum de Lepidi voluntate, qui non longe aberat, dubitare poſſem.

Magna mihi ipſe ERN. *Magna in ſpe*] Sperabam enim, ſi aliquandiu meam tegerem voluntatem, poſſe me reipublicae prodeſſe; ſin celeriter pollicerer, fore timebam, ne impedimenta ad proficiendum opponerem. Bernardinus Rutilius, et alii locum ſine cauſſa mutant.

In ea fortuna, quae mea eſt] Cauſſas oſtendit, quibus noua conſilia capere non debet, neque cum Antonio, et aliis rempublicam euertere cupientibus, conſentire. qui enim perdita fortuna ſunt, qui flagitioſe viuunt, qui ſpe vel honoris vel commodi nulla tenentur, ii nouas res quaerere conſueuerunt.

Hominibus] Modus loquendi. vt lib. 11. epiſt. 14. *Bellum iſtic renatum mirantur homines.* De multis autem, non de omnibus accipitur.

Sordidum] Vt ſeruitutem.

Pernicioſum] Quae contra libertatem fiunt, quae legibus et iudiciis aduerſantur, pernicioſa ſunt.

Aliquantum nobis temporis] *Opus fuit aliquantum temporis*, ita Plancus dixit, vt Cicero lib. 2. epiſt. 6. *Dux nobis, et auctor opus eſt.* Et lib. 16. epiſt. 5. *Omnia pollicitus eſt, quae tibi eſſent opus.* Et lib. 5. de rep. *Bono patrifamilias colendi, aedificandi, ratiocinandi quidam vſus opus eſt.* Gellius etiam lib. 17. c. 2. antiquum dixit eſſe, *diuitias opus eſſe*; nouum, *diuitiis*..

Magni

Magni labores ERN. *laboris*] Hoc ad verbum, *aliquantum*, referri non poteſt. quis enim dixerit, *aliquantum magni laboris?* referatur igitur neceſſe eſt ad, *opus fuit:* ſi modo ferre poſſumus, vt *opus fuit*, cum duobus caſibus, nominandi, et generandi, praeſertim in eadem periodo, coniungatur. Quinctilianus tamen, ſi libri vacant mendo, *lectionis opus eſt*, dixit lib. 12. c. 3.

Opus fuerunt ERN. *fuit*] Sic decem veteres libri: nonnulli, *opus fuerunt.* quod ita probarem, ſi legeretur, *labores*, non *laboris:* vt omnia dicantur nominandi caſu.

Sollicitatus] A ducibus malarum partium, vt Aſinii quoque legiones. epiſt. 32.

Superiore anno] Antonio conſule.

Alliciendae ERN. *Eliciendae*] Vt viderem, de republica quid ſentirent.

Funeſtam orbi terrarum] Qualis eſſet, ſi plures a paucioribus vincerentur. nam, ſi pauciores a pluribus, minor calamitas.

Partiremur ERN. *Pareremus*] Hic magna diſſenſio eſt veterum librorum. vnus habet, *pararemus:* alius, *pareremus:* alius, *putaremus:* alius, *patiremur:* reliqui omnes *pateremur.* nam, *partiremur*, quod quibusdam placuit, ex ingenio eſt. Poteſt loqui Plancus vel de ſua, vel de hoſtium victoria: ſi de ſua, *putaremus*, locum habet, aut, *pareremus:* ſi de hoſtium, *pateremur.* ſed malo de hoſtium victoria loqui Plancum: quae funeſta orbi terrarum futura eſſet, afflicta republica. Quid autem, vbi veritatem ab antiquis libris petere licet, confugere ad coniecturam opus eſt? dixi, pleroſque veteres libros habere, *pateremur.* id optime congruit cum ſuperioribus verbis. nam, *pati funeſtam orbi terrarum victoriam*, eſt, vinci magno omnium damno. praeſtat, inquit, cum pluribus libertatem defendere, et victoriae gloriam communicare, quam, dum pauci totam gloriam auide quaerimus, victoriam pati omnibus calamitoſam.

Vt ad effectum horum conſiliorum peruenirem] Vt ad exitum conſilia mea perducerem.

Simulaſſe inuitum, et diſſimulaſſe cum dolore] Simulantur falſa: diſſimulantur vera. ſimulabat igitur Plancus Antonio ſe fauere: diſſimulabat ſuum in rempublicam ſtudium. Diſſimulamus autem vel ſilentio, vel ſermone, vel re ipſa.

Collegae] D. Bruti conſulis deſignati, quem Antonius Mutinae incluſum obſidebat.

Excubare] Nos vigilare animo pro republica tuenda.

Cum deum benignitate ab omni re ſumus paratiores] *Sumus*, veteres libri omnes, et recte. ſic enim alibi Cicero locutus.

Quinque] Quattuor nominat epiſt. 15. et epiſt. 24.

Sub ſignis] Non ſine ordine diſperſas, quae ducum iuſſa non ſeruent. epiſt. 33. et lib. 16. ad Attic. epiſt. 8. Lucretius lib. 5. v. 997.

—— *Multa virum ſub ſignis millia ducta.*

Plautus in Pſeud. Act. 2. ſc. 4. v. 71.

Omnes ordines ſub ſignis ducam legiones meas.

Hae gentes] Galliae tranſalpinae.

Iam

Iam expeditis omnibus rebus] Profligato ad Mutinam Antonio.

Eos vero] Milites.

Spe] Supra: *Confirmandus erat exercitus nobis, magnis ſaepe praemiis ſollicitatus.*

Meam auctoritatem] Auctor enim illis fui, vt et illa, quae ab Antonio promittebantur, vana exiſtimarent, et eiusdem quoque minas contemnerent.

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Suum ſtudium erga rempublicam prae ſe fert: modeſte dignitatem ſuam commendat: quid egerit, acturusue ſit, qualemque ducat exercitum, ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Laetor] Hoc dicit, quia iam, abiecta ſimulatione et diſſimulatione, quam vtramque nominavit in proximis ad ſenatum litteris, defenſorem ſe bonarum partium profeſſus ad Mutinam iter direxerat.

Meritorum meorum] In rempublicam.

Fieri acceſſiones] Eodem modo locutus eſt Cicero lib. 2. epiſt. 1.

Cum immortalitate] Quae praeſtare videtur omnibus rebus.

Concupiſco autem nihil mihi: contra quod ipſe pugno] Difficilis ad intelligendum locus: nec veteres libri conſentiunt: nam plerique, *contra quod:* vnus, *contra quam:* alius, *contra quem.* fortaſſe autem hoc dicitur: et nihil mihi mea cauſſa concupiſco; cum ad reipublicae ſalutem dignitatemque omnia referam; et contendo tamen atque elaboro, vt ea conſequar, quae minime concupiſco. haec ſi placet ſententia; quam ego non contemno: legi poterit, et, *contra quam:* et, *contra quod:* atque etiam, *contraque;* vt olim Rutilio, poſt etiam aliis placuiſſe video: quamquam id quidem, quod ſciam, non eſt in meis veteribus libris.

Et temporis ERN. *Sed et*] Sic in vno tantum antiquo libro: quod probaui. apte enim particula, *ſed,* ſequentem ſententiam cum ſuperiore coniungit.

Temporis, et rei] Volo te iudicare ac ſtatuere, et quando, et quid petam: vel, et quo tempore, et quibus me honoribus afficere debeatis. epiſt. 21. *Tu videris, quantum, et quando tuum munus apud me velis eſſe.*

Aut ſero, aut exigue] Hoc ad illud reſpicit, *et temporis, et rei.*

Vienna] Alii, *Viennam,* vt habent veteres aliquot libri. quod non placet: primum, quia, cum ingreſſus in Galliam Narbonenſem Plancus non longe abſit Vienna, cur dicat, *magnis itineribus Viennam equites praemiſi?* deinde, praemittendi equites erant, non vt Viennam, ſed vt Mutinam, obſeſſam ab Antonio, peterent: nam Viennae praeſidium imponi, hoc tempore non oportuit. Iam illud,

via

via breuiore, perueniendi neceſſitatem indicat. quod omnino ad Mutinam pertinet, in qua Planci collega D. Brutus obſidebatur. Accedit, quod epiſt. 11. ſcribit Plancus transiecto Rhodano ſe fratrem cum equitibus praemiſiſſe, et ipſum ad Mutinam iter dirigere: nulla facta Viennae mentione. Praeterea, cum ſequatur, *ipſe;* oſtenditur, via breuiore mille equites Mutinam praemiſſos; ipſum Plancum via longiore cum reliquis copiis ſecuturum. Nec me tamen aliquis ita putet opinione mea delectari, vt diſcedam ab antiquis libris. nam in quattuor, ſcriptis in membrana, et in duobus communi charta, eſt, *Vienna:* in quattuor item, *Viennam:* in vno, *vicinia:* in alio, *vi etiam.* Eſt autem Vienna Allobrogum, quam Strabo lib. 4. principem vrbem vocat. Plinius lib. 3. c. 4.

Equites mille] Epiſt. 11. tria millia nominantur.

Ab Lepido] De cuius in rempublicam animo nondum conſtabat. epiſt. ſequenti.

Ad tempus] Pro ratione temporis, vt tempus poſtulabit.

Et numero, et genere, et fidelitate] Quae tria in exercitu requiruntur. *Genere* autem dixit, pro fortitudine.

Mutuo te] Libri aliquot, *mutuo me:* non male: pro, viciſſim me.

EPISTOLAE X.
ARGVMENTVM.

Laudat Plancum de optima voluntate ſtudioque adiuuandae reipublicae, praemiaque illum a ſenatu ſperare iubet honorificentiſſima: in quo ſuam operam pollicetur. clauſula eſt, cohortatio ad opem reipublicae ferendam. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Liquidius] Facilius. lib. 11. epiſt. 27. *Alia ſunt, quae liquido negare ſoleam.*

In vno proelio] Mutinenſi.

Decretum] Sic omnes libri ſcripti, et puto recte. non enim, *decretum*, hic accipio, pro deliberatum, ſed pro pugnatum, confectum: vt dixit Liuius lib. 28. c. 14. *decernere pugnam.*

Conſulem] Alterum e conſulibus. nam aberat vterque conſul, Hirtius et Panſa, ad Mutinam obſidione liberandam profecti.

Ne maturum quidem etiam nunc] Adhuc enim conatus tantum audiuntur: exſpectatur ipſa res.

Inuitamentum] Hoc dicit, quia voluntatem quidem Plancus, transiecto Rhodano, oſtenderat, nihil tamen adhuc re ipſa praeſtiterat: vt, ſi quid ei tribueretur, inuitamentum potius, quam praemium, videri poſſet.

Ad tempus] Vt aliquandiu recte fiat. lib. 9. epiſt. 14. *Neque ſolum ad tempus maximam vtilitatem attuliſti, ſed etiam ad exemplum facti.*

Vetuſtate] Noti enim alter alteri iampridem ſumus. lib. 5. epiſt. 15. lib. 11. epiſt. 16.

EPISTO-

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Gratias agit pro Ciceronis erga ſe officiis; omniaque de ſuo in rempublicam ſtudio pollicetur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Immortales] Pro, ſummas. nam et, *immortaliter gaudeo*, dixit Cicero lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 1.

Reſpondere] *Aſſequi merita*, lib. 1. epiſt. 4.

Scripſiſti] Haec Ciceronis epiſtola deſideratur.

Dignitate] Sacerdotio pontificum minorum. nam epiſt. 5. ad M. Brutum, *Ciceronem*, inquit, *noſtrum in veſtrum collegium cooptari volo.* Et epiſt. 15. ad eundem: *Cui vos pontifices in Velabro facere ſoletis.*

Amabilius] Carius: quod ego magis amarem.

Sententiae] Dictae in ſenatu.

Muneribus] Quae mihi decernebas.

Tuum munus] Quas in me tuendo atque ornando partes ſuſcepiſti.

Suſcipe] Lib. 5. epiſt. 9. *Suſcipe me totum.*

Cum tribus millibus equitum] Epiſt. 9. *Equites mille.*

Exercitus] Lepidi. vide epiſt. 35.

Furioſa] Qui a republica deſciſcebant, furere eos, vel inſanire dicebant. paullo poſt: *Si decima legio veterana ad eundem furorem redierit.* Propterea, ſi ſe ad reipublicae partes iidem conuerterent, redire ad ſanitatem dicebantur.

Decima legio veterana] Quae cum Caeſare in Gallia, non mediocri fortitudinis laude, militauerat. haec erat in exercitu Lepidi.

Nullam reſiduam ſollicitudinem eſſe] Nullas iam eſſe, victo ad Mutinam Antonio, belli reliquias.

Omnia ei obſequia polliceor] Quod lib. 5. epiſt. 4. Cicero dixit: *Omnibus in rebus me fore in tua poteſtate, tibi confirmo.*

Laterenſe] M. Iuuentio Laterenſi, Lepidi legato, vt ait Dio lib. 46. vide epiſt. 5. 21. 23.

Inimiciſſimo] Lepido. epiſt. 15. 18. 20.

Si nihil profecero] Si conſequi non potero, vt Lepidus rempublicam reſpiciat.

Maiore fortaſſe cum mea gloria] Quia ſocium et participem eiuſdem gloriae Lepidum non habebo.

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Quam gratae ſenatui fuerint eius litterae de apparatu ſtudioque defendendae reipublicae, quidque ex eius litteris actum ſit, exponit. poſtrema eſt ad recuperandam libertatem accurata cohortatio. Eodem anno.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Extremis paene temporibus] Cum in ſummo periculo verſetur.

Tua dignitas afferat ERN. *affert*] *Afferat*, antea legebatur in omnibus vulgatis libris. nos olim, *affert*, repoſuimus ex vno Ioannis Scalae antiquo libro: cum quo nullum poſtea, quod equidem miror, conſentire animaduerti. ſenſus eſt: Ita mihi detur te victorem complecti republica recuperata, vt mihi, quamquam ipſius reipublicae cauſſa maxime gaudere debeo, tantum ei te praeſidii, tantum opis attuliſſe extremis paene temporibus, tamen dignitas tua magnam laetitiae partem affert. Verbum, *complectar*, qui crediderunt eſſe indicatiui modi; verbum, *affert*, vt ipſi putabant, emendarunt; vt ego exiſtimo, deprauarunt.

Meritorum tuorum] De quibus tuae litterae loquebantur. epiſt. 16. 19.

Promiſſa] Promiſerat Plancus, reipublicae ſe non defuturum. Coelius Rhodiginus, nodum in ſcirpo quaerens, *praemiſſa*, legendum arbitrabatur; quod nec ſententia poſtulat, nec veteres libri confirmant.

Nec, quoad ERN. *quo progredi velles*] Sic omnes mei veteres libri: nec eſt obſcura ſententia. Ignorabat, inquit, ſenatus, quo exercitum ducturus eſſes.

Gaudio ſum elatus] Lib. 2. epiſt. 10. *Quae me laetitia extulerunt.*

Munatius] T. Munatius, de quo in extrema epiſtola. hic Planci cognatus potius, quam frater, fuit. nam ille alter T. Munatius, quem Pedianus ait huius L. Planci fratrem fuiſſe, in caſtris Antonii fuit: vt diximus epiſt. 6

Cornutum] Dubium, Sulpiciae gentis, an Caeciliae. vtrique enim cognomen hoc fuiſſe, Sulpiciae in faſtis Capitolinis, Caeciliae apud Tacitum lib. 4. Annal. c. 28.

Praetorem vrbanum] Qui maior dicebatur, ceteri minores, vt ait Feſtus. *Vrbanus* appellatus, quia ius diceret inter ciues. eius prima dignitas erat abſentibus conſulibus. Phil 14. c. 14. *Ob eas res,* ait, *bene, fortiter, feliciterque geſtas, C. Panſa, A. Hirtius, conſules, imperatores, alter, amboue, aut ſi aberunt, M. Cornutus, praetor vrbanus, ſupplicationes per dies quinquaginta ad omnia puluinaria conſtituat.*

Conuocatus] A Cornuto.

Oblata religio] Admonitus eſt a pullariis, qui e tripudio pullorum auſpicabantur, nihil in ſenatu eo die ſalua religione decerni poſſe.

Auſpiciis] Auſpicato enim ſenatus habebatur.

A noſtro collegio] Augurum.

Seruilio] P. Seruilio, Iſaurici filio, qui cum Caeſare conſulatum geſſerat. In epiſtola 2. ad Brutum: *In Planci cauſſa Seruilius exarſit incredibili dolore, mecumque biduum ita contendit, et a me ita fractus eſt, vt eum in perpetuum modeſtiorem ſperem fore.* Et ibidem: *Acerbiſſime tulit Seruilius, aſſenſum eſſe mihi de Planco.*

Gratia] Cornuto praetore ei fauente. nam conſularis antiquior Cicero.

In alia omnia diſceſſit] Sententiam eius improbauit. lib. 1. epiſt. 2.

epiſt. 2. *Frequentes ierunt in alia omnia.*

P. Titius] Tribunus plebis. vide Dionem lib. 46.

Ioui ipſi iniquus; cuius in templo res agebatur] Figurae ſunt in Latina lingua et verborum, et ſententiarum prope innumerabiles: quas imitari, pulchrum eſſet: verum imitari nemo poſſit, qui cognitas non habeat: quam multi autem cognouerint, ea, quae circumferuntur, ſcripta declarant. itaque operam dabimus, quantum in nobis erit, vt eas oſtendamus in extremo Imitationis noſtrae libro: ſiquidem hoc inter Latinae orationis ornamenta cum praeſtantiſſimum eſt, tum cognitu difficillimum, ideoque a veteribus et Grammaticis, et Rhetoribus omiſſum, a recentioribus quibusdam ſatis imperite tractatum. Sed hoc, ſi plus otii dabitur: nunc ea tantum, quae locus hic poſtulat, attingamus. Iniquitatem Seruilii, qui optimam Planci cauſſam oppugnaret, magis indicare non potuit, quam ſi ex ipſo loco, vbi res agebatur, ſententiam eliceret. Venit, inquit, paratus Seruilius, non tibi tantum, ſed Ioui ipſi iniquus, cuius in templo res agebatur. Simile illud, ex tempore deriuatum, lib. 12. epiſt. 25. *Quinquatribus frequenti ſenatu cauſſam tuam egi, non inuita Minerua. Etenim eo ipſo die ſenatus decreuit, vt Minerua noſtra, cuſtos vrbis, quam turbo deiecerat, reſtitueretur.* Illud egregium, ſumptum ex nomine, Tuſc. 2. c. 7. *Magna mehercule laus, et eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna.* Et alterum, eiusdem generis, lib. 7. epiſt. 23. *Bacchas iſtas cum Muſis Metelli comparas. Quid ſimile? primum, ipſas ego Muſas numquam tanti putaſſem: atque id feciſſem Muſis omnibus approbantibus.* Interdum etiam ab exercitatione et ſtudio, cui dediti ſumus, oritur figura ſententiae: Tuſc. 2. c. 17. *Subduc cibum vnum diem athletae: Iouem Olympium, eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe, clamabit.* A perſona, lib. 1. ad Attic. epiſt. 16. *Lurco tribunus plebis, qui magiſtratum ſimul cum lege Aelia iniit, ſolutus eſt et Aelia, et Fufia, vt legem de ambitu ferret; quam ille bono auſpicio claudus homo promulgauit.* Plura ſuo loco.

In templo] Capitolino. ſenatus in templis habebatur.

Omnium generum ordinumque] Magis exprimit, quod dixerat, *populus vniuerſus.* ſunt enim et genera ciuium, et ordines.

Speciem gloriae, collectam inanibus ERN. *collecta inaniſſimis ſplendoris inſignibus*] Non diſplicet, *collectam ex in. ſ. i.* quod viris doctis placere video. non enim illa colliguntur ex in. ſ. i. ſed ſpecies gloriae colligitur. quis autem ea quaerat, quae ſpeciem quidem et imaginem habent gloriae, ipſam vero gloriam, quae in vna virtute poſita eſt, non habent?

Breuia, fugacia, caduca] Scripſi adoleſcens; cum in verbo, *fugacia*, veteres libri diſſentirent; quorum alii, *fugacia*; alii, *fugatocia*; nonnulli, *fugato*, habent; opinari me, quamquam vulgata lectio ſenſu non careret, *fucata*, rectius eſſe: vt translatio ſit a mulieribus: quarum ſaepe nitor non naturalis, ſed fucatus eſt, ideoque breuis

breuis et caducus. Noſtram coniecturam alii poſtea ſecuti ſunt.

Eam facultatem] Acquirendi verum decus.

Quam quando complexus es] Sic quinque libri veteres: vnus, *quoniam*, pro *quando:* reliqui, *quom.* placet, *quando.*

Tene] Sic libri omnes, vno excepto, in quo eſt, *et tenes.* mihi, *tene*, placet: quia cohortantis eſt, ne oblatam occaſionem Plancus amittat.

Reipublicae] Cui debes omnia.

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

Scribit de ſenatus conſulto in ſuam ſententiam facto, ad augendam Planci dignitatem, hortaturque, vt Antoniani belli reliquias conficiat.

EXPLANATIO.

In praemio virtutis] In honoribus tibi decernendis. infra vocat *inſignia gloriae.* Loquitur hic Cicero more communi: nam, virtutis honorem non eſſe praemium, ſed ſe ipſa contentam eſſe, nihil praeterea ſpectare, viri ſapientes prodiderunt.

Inſignibus gloriae] Honoribus a ſenatu decretis.

Contexes extrema cum primis] Bellum, a conſulibus et Octauio magna iam ex parte profligatum, ipſe penitus, oppreſſo Antonio, conficies.

Non Aiacem, nec Achillem] Vtrumque Vlyſſe fortiorem. Achillem tamen interdum πτολίπορθον appellat Homerus.

Vlyſſem] Quia bello Troiano, aſtutia ſua capto Ilio et incenſo, finem fecit.

Πτολίπορθον] Vaſtatorem vrbis. ſemper eum vocat Homerus πτολίπορθον, vt ait Strabo lib. I.

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Laudat Plancum de ſtudio reipublicae defendendae, et ea celeritate, qua vſus erat, vt collegae ſuo Bruto auxilia ferret. Hortatur, vt belli reliquias exſtinguat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Notiſſimi latronum duces] Primum Antonii fratres duo, Caius et Lucius; deinde alii, Phil. II. c. 5. et 6. nominati.

Eſt autem non minus gratum, extrema delere, quam prima depellere] Non diſſimile illud Phil. 13. c. 19. *Quamquam prima praeſidia vtiliora reipublicae ſunt, tamen extrema ſunt gratiora.*

Lepidum reipublicae temporibus admonitum] Vel quia rempublicam in ſummum diſcrimen adductam videat: vel quia, victo iam ad Mutinam Antonio, eius malo doceatur, quid agendum ſibi ſit.

Tecum reipublicae ERN. *Tecum et reipublicae ſatis eſſe facturum*] Conſentiunt in hoc veteres libri omnes: nec tamen, locum vacare mendo, prorſus exiſtimo. venit in mentem, hoc fortaſſe dici, *tecum eſſe facturum, et reipublicae ſatis:* vt idem verbum duas ad ſententias reſpiciat: *tecum facturum*, pro, tecum ſenſurum: quo loquendi modo veteres vſi ſunt: et *reipublicae ſatisfacturum.*

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Quid egerit, quidque paret, vt opprimatur Antonius, exponit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Reconciliata voluntate noſtra] Epiſt. 11. 18. 21.

Abiectumque] Quia iam ad Mutinam proelio victus erat.

Laterenſem] Lepidi legatum. epiſt. 11. 18. 21. 23.

Prouincia ſua] Hiſpania, vt ait Velleius lib. 2. c. 63.

Ab equitatu firmus] Vide epiſt. 33. et lib. 11. epiſt. 10. *Paratus equitatu*, lib. 15. epiſt. 4.

In curſu bonorum conſiliorum] Dum Lepidus bene animatus eſſet.

Equitatum eius] Antonii.

Eam partem] Vt veteranam decimam legionem, epiſt. 11. et alios, epiſt. 21.

Flumine maximo] Plinius Iſaram Rhodano comparat lib. 3. c. 4.

L. Antonium praemiſſum cum equitibus] Epiſt. 34.

Cohortibus] Tres manipuli, qui et centuriae dicebantur, vnus haſtatorum, alter principum, tertius triariorum, cohortem faciebant. erant autem in ſingulis manipulis milites CXX. exceptis manipulis triariorum, in quibus erant LX. tantum, ita ſit numerus CCC. militum in cohorte. aliter Vegetius, mutata militia. nos Polybium in manipulis, Ciceronem et Varronem in cohortibus: nam eas Polybius numquam nominauit. Et cohors quidem, cum legio peditum ſena millia habuit, id eſt, Ciceronis aetate, ex quadringenis militibus conſtabat: quod ex lib. 1. ad Attic. epiſt. 1. licet intelligere: cum vero quaterna tantum millia, et duceni in cohorte fuere, id eſt, belli ſecundi Punici tempore, et deinde aliquantó poſt, non plures quam tercenos viginti cohors habuit, ex tribus manipulis ſupra dictis.

Forum Iulii] Forum Iulii vnum in Carnis eſt, alterum, quod hic ſignificatur, in Gallia Narbonenſi, vtrumque fortaſſe a C. Caeſare, cum in Gallia tranſalpina bellum gereret, conſtitutum.

Quattuor legionibus] Quinque nominat epiſt. 8. quattuor tamen Brutus lib. 11. epiſt. 13.

Bruti] Qui praeerat Galliae Ciſalpinae.

EPISTO-

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Gratiſſimas ſenatui fuiſſe Planci litteras, et eam a ſe dictam ſententiam, cui plane omnes aſſenſerint, factumque ſenatus conſultum ſignificat: deinde ſuadet, vt in ſubitis rebus conſilium ſenatus ne exſpectet, ipſe a ſeſe conſilium capiat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Poſt hominum memoriam] Quantum homines meminiſſe poſſunt.

Inconſtantes] Quia, modo reipublicae partibus, modo Antonio fauere videbatur. pacem enim ſuadebat. epiſt. 27. 35.

Cum rebus enim ipſis eſſent] Vide eandem ſententiam epiſt. 12. et 19.

Inſtitit] Tale illud in prooemio lib. 3. de Orat. *Pignoribus ablatis Craſſum inſtitit coercere.* Et apud Liuium lib. 27. c. 2. *Veſtigiis inſtitit ſequi.* Et Plautus in Mil. Act. 3. ſc. 1. v. 148.

—— *Vbi dies decem continuos ire ad eundem inſtat.*

Quinque tribuni plebis retulerunt] De relatione tribunorum plebis diximus lib. 1. epiſt. 1.

Seruilius] Epiſt. 12.

Anguſtiis] Spatium non concedentibus mittendi ad ſenatum.

Factum aliquod ERN. *aliquid*] Sic quinque libri veteres: alii. *aliquod.* mihi placet, *aliquid*: quia, cum ſequatur, *futurum*; videtur, *factum* participium potius, quam nomen, eſſe oportere. nomen autem eſſet, ſi legatur *aliquod.*

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Praeſentem belli ſtatum deſcribit, cum excuſatione fratris a ſe dimiſſi, et commendatione ſuae dignitatis. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Ventidius] P. Ventidius Picens, humili loco natus, qui hoc anno, praetor cum eſſet, conſul factus eſt in locum demortui Q. Pedii, ſuffecti in locum Hirtii ad Mutinam interfecti. Hic a Pompeii Magni patre, vt ait Valerius lib. 6. c. 9. in triumphum ductus, poſtea victum ſordide quaeſiuit, mulis et vehiculis magiſtratibus, qui ſortiti prouincias eſſent, comparandis. extulit eum deinde ſic aut fortuna, aut eius induſtria, non modo vt praeturam, et eodem anno conſulatum geſſerit, verum etiam de Parthis primus triumphauerit, et mortuus publico funere, quod pauciſſimis contigit, quaſi gratiam eius virtuti populo referente, ſit elatus. Suetonius, Gellius lib. 15. c. 4. Plutarchus, et alii.

Abeſt ab eo] Coniunxit ſe cum Antonio. epiſt. 33. 34. et lib. 11. epiſt. 10.

Integra] Vt Lepidus cum Antonio ſe coniungat. id enim Plancus veretur.

Concurſationibus] Vt qui turmis equitum praeeſſet. epiſt. 11. 15.

Conſulum] Hirtii, et Panſae. epiſt. 33.

Tali ciue praetore] Praetor erat Planci frater, et ab vrbe tamen aberat, ſenatu ſcilicet concedente: vrbanis enim magiſtratibus, extra pomerium egredi, niſi reipublicae cauſſa, non licebat. lib. 11. epiſt. 3.

Fide] Pro, *fidei*: vt Salluſtius in Iugurth. c. 102. *Vix decima parte die reliqua.* Gellius lib. 9. c. 14. *C. Caeſar in libro de analogia ſecundo*, huius die, *et* huius ſpecie, *dicendum putat.* Vide Aldi filii Scholia in Salluſtium.

De tribus fratribus Sexto Gauiano ERN. *Segauiano probauit*] Quattuor veteres libri, *Se Gauiano.* legendum fortaſſe, *Sex. Gauiano:* (nam Segauianae gentis mentio non exſtat) vt ſit Sex. Atilius Gauianus, qui nominatur in oratione pro Sextio c. 34. Probavit, inquit, mihi, in Apellâ ad me mittendo, ſtudium ſuum Gellius; in trium autem fratrum negotio, (hoc quale fuerit, ignoratur) Sex. Gauiano.

Si mereor] Modeſte: epiſt. 9. *Niſi in multitudine optimorum ciuium impetus animi mei fuerit ſingularis, et opera praecipua: nihil ad meam dignitatem accedere volo ſuffragatione veſtra.*

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Narrat, quibus cauſſis ad Lepidum proficiſcatur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Laeuus] Hunc epiſt. 21. nominat *Laeuum Ciſpium*, qui originem fortaſſe duxerat a Laeuo illo Ciſpio Anagnino, quem Ciſpio monti nomen dediſſe, Feſtus tradit.

Interfuerunt] Lib. 1. epiſt. 6.

Pudenti] Infamiam timenti. epiſt. 23. *Pudor, me hunc caſum coegit ſubire.*

Legatorum] Laeui et Neruae.

Laterenſis] Lepidi legatus.

Exercitus eius] Epiſt. 11. 15.

Etſi cautius illud erat conſilium] Emendationem huius loci doctiſſimo viro Lambino debemus.

Videbam] Hoc verbum ſententia non deſiderat: pendent enim omnia ex illo, *ſciebam:* ſed ob interpoſita multa, quo clarior tota res eſſet, additum videtur: quod interdum fieri ſolet.

Offenſum mihi] Pro, mihi inimicum. epiſt. 11. 15. 21. 23. Sic locutus Cicero pro Cluentio c. 58. *Inuidioſus, aut multis offenſus.*

Sollicitiorem] In maiore ſollicitudine. Tacitus lib. 4. Hiſt. c. 58. *Numquam apud vos verba feci, aut pro vobis ſollicitior, aut pro me ſecurior.* Sic et Seneca lib. 3. de Benef. c. 13. et Quinctilianus lib. 7. c. 1. Suetonius in Claudio c. 18. *ſollicitiſſime.* Eadem forma *expli-*

explicitius, dixit Caeſar lib. I. de bell. ciu. c. 78.

Non ſuis contractis] Aliena culpa ex iis, quae ipſe non contraxerit. nam *contrahere,* interdum eſt committere.

Abſit] A reipublicae praeſidiis.

Magnum habet caſum] Magnum diſcrimen.

Ventidii] Epiſt. 17. 33. 34.

Mulionis] Quia victum comparandis mulis, farreque in caſtra conuehendo, adoleſcens ſibi comparauerat. vide Plinium lib. 7. c. 43.

Si quid intra cutem ſubeſt vlceris ERN. *vulneris*] Non bene ſperat de Lepido. epiſt. 13. 14. et lib. II. epiſt. 9.

Niſi vno loco me tenerem] Niſi conſiſterem vno eodemque in loco, in quo exercitum Lepidus haberet. Vel pro, *niſi,* legendum *ſi:* vt hoc dicat: Si manerem in eodem loco, nec ad Lepidum prope accederem. Hoc eo magis exiſtimo, quia ſcribit idem Plancus epiſt. 23. *Si vno loco eſſem, verebar, ne cui obtrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido offenſus, et mea patientia etiam alere bellum.*

Quae bene de republica ſentit] Pars enim corrupta erat. epiſt. II. 14. 21.

Conſtantiaeque meae] Hoc addidit, ne ſe prorſus omni laude priuaret, ac fortunae totum tribuiſſe videretur.

Bruto] Decimo, eius collegae.

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Officium Planci in gratiarum actione, quamquam a ſe minime exſpectatum, gratiſſimum tamen ſibi fuiſſe non negat: litteris eius mirabiliter ſenatum eſſe delectatum, ſignificat: poſtremo loco, vt ad exſtinguendas belli reliquias incumbat omni ſtudio, cohortatur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Re ipſa, atque animo] Tribus modis erga bene meritos officio fungimur, re, animo, verbis. hoc extremum Plancus, agendis gratiis, praeſtiterat.

Quae oculis cernuntur] Transtulit ad animum. lib. 5. epiſt. 12. *Cerno iam animo,* inquit, *quanto omnia vberiora atque ornatiora futura ſint.*

Grauiſſimae et maximae, fortiſſimi animi, ſummique conſilii] Animi maximae, conſilii grauiſſimae. Hunc locum ante aliquot annos ita legendum et diſtinguendum putauimus; cum eſſet in peruulgatis omnibus libris, *maxime fortiſſimi animi.*

Et gratia et gloria] Epiſt. 5. *Cuius, per deos, gratiae gloriaeque caue tempus amittas.*

Defatigatus] Vix opinor Frontonis eſſe, antiqui et eruditi Grammatici, libellum quendam, in quo *defatigatus* et *feſſus* ita diſtinguuntur,

tur, vt *defatigatus*, de animo dicatur; *feſſus*, de corpore quod ſecus eſſe animaduerto. nam *defatigari*, et de corpore vſurpatur, vt ad Terentiam lib. 14 epiſt. 1. *Te nec animi, nec corporis laboribus defatigari.* Quid illud lib. 1. de Diuin. c. 46. non ad corpus omnino pertinet? *Cum virgo ſtaret, et Caecilia in ſella ſederet, neque diu vlla vox exſtitiſſet, puellam defatigatam petiiſſe a matertera, vt ſibi concederet paullisper, vt in eius ſella requieſceret.* Et illud in lib. de Sen. c. 11. *Corpora quidem defatigatione, et exercitatione ingraueſcunt: animi autem exercitando leuantur.* Et Phil. 5. c. 7. *Cum ſemel gladium ſcelere imbuiſſet, nulla res ei finem caedendi, niſi defatigatio et ſatietas, attuliſſet.* Vnum igitur in Latino ſermone Ciceronem ducem ſequamur: ceterorum praecepta partim non neceſſaria, partim etiam falſa exiſtimemus.

Non multo plus] Plus omnino, (praeſtat enim patria rebus omnibus) verum non multo plus.

Complectere] Epiſt. 12. ſcripſit, eum iam complexum eſſe facultatem adiuuandae reipublicae, gloriaeque ſibi comparandae.

Oppreſſerit] Epiſt. 13.

Teterrimum] A ſceleratis ciuibus excitatum.

Periculoſiſſimum] Hoc ad Planci laudem pertinet: ne videatur, victo iam ad Mutinam Antonio, periculi nihil, aut parum ſupereſſe.

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Incertam eſſe de Lepidi fide ac voluntate opinionem ſignificat: quod autem Plancus affirmauerit, id certum fore. Hortatur, vt Antonium opprimat: quod ſi effecerit, maiora in illum ſtudia et grauiora pollicetur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quae vellemus] Ab eo non recipi Antonium.

Quorum alterius] Quandam enim victoriae partem ſibi fortuna vindicat.

A collega tuo] D. Bruto, obſidione Mutinae iam liberato.

Te ad ſe ſcripſiſſe] Sic vnus omnino vetus liber; alter, *te ad eum ſcripſiſſe.* vtrumque placet. alii libri, *te adſcripſiſſe*: vel, *te ſcripſiſſe*: vel, *te conſcripſiſſe.*

Propter inanem laetitiam litterarum ſuperiorum] Inanis Planci laetitia fuit, quam ſignificauit epiſt. 15. cum dixit: *Sedulitas mea reipublicae tulit fructum.* quod tamen re ipſa comprobatum poſtea non eſt, Lepido neutram in partem inclinante. propterea non audes, ait Cicero, id credere de Lepido, quod quia credidiſti antea, erraſſe te ſentis.

Verum, vt errare, mi Plance, potuiſti ERN. *id Plance voluiſti*] In magna veterum librorum varietate hoc delegimus, quod probabile ſatis videbatur. *Errare*, eſt in duobus

bus antiquis libris: *errarem*, in reliquis omnibus. quod mendoſum eſſe conſtat. error enim ille Planci, non Ciceronis, fuit: et ea, quae ſequuntur, aperte errorem Planci declarant. nam, quia turpius eſt decipi, quam errare; cum erremus, vt humani; decipiamur, vt incauti: propterea Plancum excuſat, et quaſi conſolatur; quod errauerit quidem, quia crediderit ſe eſſe bono Lepido vſurum; deceptus tamen non ſit, quia prudentia valeret. Praeterea verbum *voluiſti*, Plancum liberat ab imprudentiae culpa. ipſe, inquit, errare voluiſti, cum ea ſperaſti de Lepido, quae vera eſſe cupiebas: non te quisquam in errorem induxit: decipi enim non potes. Alii retinent *errarem*, aiuntque libros omnes in eo veteres conſentire: et, quia ſententiam vident elici commodam non poſſe, ex aliquo fortaſſe poeta ſumptum comminiſcuntur. Quod ad libros attinet, dixi iam duos eſſe, in quibus, *errare*, non, *errarem*, ſcriptum eſt: itaque nulla hic vtor coniectura: ſequor et antiquitatis teſtimonium, et ſententiam ipſam, quae *errare*, poſtulat; *errarem*, recuſat: praeſertim cum ſequatur, *ſic decipi:* quod ad illud opponitur, *vt errare.* Alluſiſſe vero Ciceronem ad locum alicuius poetae peruulgatum, ipſa verba, quae poeticum nihil olent, opinor nemini perſuaſerint. Quod ſi cui, *errare id*, pro *errare in eo*, videatur durius: non eſſe diſſimile ſciat, *peccare multa;* pro in multis: et huius generis alia. Quod ſi quis mutatione delectatur; ita poterit legere: *verum, vt errare, mi Plance, voluiſti.* vna enim tantum littera tollitur, ſi ex, *errarem id*, quod eſt in plerisque antiquis libris, fiat, *errare mi.* vt omittam, quod vno etiam in libro eſt, *errarem mi.* *Valuiſti*, pro *voluiſti*, Faernus legebat, homo ingenioſus, verum coniecturae interdum ſuae nimium indulgens. Ego, ſi diſcedendum hic eſſet ab antiquis libris: quod minime neceſſarium videtur; quid enim mihi placeat, iam oſtendi: tamen, *errare valuiſti*, probare non poſſem. *Valere* enim, et *poſſe*, differunt in hoc, quia *poſſe* et ad vires pertinet, et ad caſum: ad vires, ſatis notum: ad caſum, hoc modo: *poteſt errare*, quamuis excellat prudentia: *valere* autem, ad vires interdum, ad caſum numquam refertur. nec vereor, vt refellar exemplis. hic autem, ſi legatur, *vt errare voluiſti*, caſum ſignificari quis non videt?

Etiam iam erroris cauſſa ſublata eſt] Non modo decipi non potes, verum nec errare quidem amplius. nam, quia ſemel erraſti, propterea, iterum vt erres non committes, admonitus vulgari prouerbio, quo reprehendi ſolet is, qui bis ad eundem lapidem offendit. Senarius Graecus de altera ad eundem lapidem offenſione a Zenodoto inter adagia refertur: *Δὶς πρὸς τὸν αὐτὸν αἰσχρὸν εἰσκρούειν λίθον.* Simile illud Publii mimi apud Gellium lib. 17. c. 14. et Macrobium lib. 2. Saturn. c. 7.

Improbe,
Neptunum accuſat, qui iterum naufragium facit.

Et illud Horatii in epiſtola ad Piſones v. 355.

—— *Citharoedus*
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem.

Saepius]

Saepius] Tribus, quae exſtant, epiſt. 13. 14. 19.

Qui reliquias huius belli oppreſſerit] Qui M. Antonium, victum iam et fugatum proelio Mutinenſi, plane profligauerit.

Et opto eſſe, et confido futurum] Blanditur, et laudat: optat enim, amore adductus; laudat, virtute cognita. quod vtrumque valet ad cohortandum.

Minime miror, vehementerque laetor] Epiſt. 1. *Furnium tanti a te fieri, quantum ipſius humanitas et dignitas poſtulat, nec miror, et gaudeo.* Lib. 5. epiſt. 11. *Grata tibi mea eſſe officia, non miror, cognoui enim te gratiſſimum omnium.*

Maiora et grauiora] *Maiora*, ad voluntatem refertur: *grauiora*, ad rem. et contendam vehementius, et maioribus in rebus.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Perfidiam Lepidi, coniunctionemque cum Antonio nunciat: nouarum copiarum ſubſidium poſtulat: dignitatem ſuam commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Inconſtantiae] Qui de Lepido varie ſcripſerim.

Reconciliaremque me Lepido] Erant enim inter eos inimicitiae. epiſt. 11. 15. 18. 23.

Ieiuni] Laudem appetentis.

Delibare] Decerpere. ieiunus enim aegre fert delibari quidquam de ſuo.

In eisque] Sic malo, vt eſt in quattuor antiquis libris, quam, vt in reliquis, *meisque*. ſic enim coniungo: *in eisque aperte denunciat, videam ne fallar.*

Suam fidem ſolutam eſſe] Se iam promiſſis non teneri. obſtrinxerat enim ſuam fidem Laterenſis, promiſeratque omnia de Lepido; mox, vbi recipi Antonium a Lepido vidit, ſcripſit Planco, ſe deſtitutum a Lepido, nec iam ea, quae antea, polliceri. Contrario ſenſu Terentius in Andr. Act. 4. ſc. 1. v. 19. dixit: *Soluiſti fidem:* pro, fregiſti.

Laeuo Ciſpio] Epiſt. 18. et Feſtus quendam Laeuum Ciſpium nominat in verbo *Septimontium.*

Canidios, Rufrenosque] Legatos, vel tribunos militum, aut praefectos, et centuriones.

Viri boni] Ironia ſatis manifeſta.

Cum vllis] Cum Antonii militibus.

Duobus conſulibus] Hirtio et Panſa.

Omnibus] Antonium ſecutis.

Vindicarat] Punierat.

Sanarat] Correxerat.

Huc] Vbi erant Lepidus et Antonius.

Duobus] Lepidi et Antonii.

Galliae] Vlterioris.

Ille exercitus] Lepidi.

Deſcierit]

Deſcierit] Iam enim cum Antonii exercitu coniunctus erat.

Omniaque integra ſeruem] Nihil vt damni patiar.

Parique felicitate] Vt ad Mutinam.

Excuſem litteris] Ita poſtulat ſententia: ſed, ne lectori fraus fiat, moneo non eſſe, *excuſem*, in vllo antiquo libro, ſed in omnibus, *excuſes*.

Quantum et quando] Epiſt. 9. *Temporis, et rei te moderatorem facile patior eſſe.*

In Hirtii locum] Vt conſul in Hirtii locum ſufficeretur, conſulatumque gereret, vsque ad exitum anni. quod etiam petiit Octavius.

Et ad tuum amorem, et ad meam obſeruantiam] Et amoris in me tui cauſſa, et obſeruantiae in te meae.

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

Agris diuidendis praefici Plancus cupiebat. ea de re Cicero reſpondet. Eodem anno.

EXPLANATIO.

In collega] D. Bruto.

Omnis ſpes] Iam enim perierat vterque conſul: Octauii autem qui eſſet in Caeſaris interfectores animus, id eſt, in ipſam rempublicam, ignorabatur.

Concordia veſtra] Epiſt. 26. et epiſt. 14. ad M. Brutum: *Brutum praeclare cum Planco coniunctum habemus.* et lib. 11. epiſt. 15.

De re agraria] De agris militibus reipublicae diuidendis: quam ſibi curam demandari non modo Plancus, ſed Brutus etiam, eius collega, cupiebat. lib. 11. epiſt. 20. et 21.

Quae conſulebantur] De quibus ad ſenatum referebatur.

Vti eo] Vel deeſt, vel certe ſubauditur, *ſenatus conſulto*, vt infra patet.

Tantam eſſe apud omnes bonos tui caritatem] Haec ad minuendum Planci dolorem ob ſenatus conſultum, minus e ſententia compoſitum, addita ſunt.

EPISTOLAE XXIII.

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe, quod Lepido crediderit: ſuam diligentiam declarat in copiis tuto reducendis, audita Lepidi et Antonii coniunctione: quo in periculo ſubſidium poſtulat exercitus Octauii. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Si quid acciderit] Vt fortuna fert: quaedam enim vitari non poſſunt.

Pulchre noram] Non bene animatum, et natura leuem. epiſt. 10. ad

ad M. Brutum: *Datum Lepido tempus eſt, in quo leuitatem eius, ſaepe perſpectam, maioribus in malis experiremur.*

In bello maxime eſt periculoſus] Maxime enim ad res gerendas intereſt, optime de ducum virtute et animo milites opinari. epiſt. 18.

Offenſus] Infenſus, inimicus. epiſt. 18.

Salutariter] Veteres libri, *ſalutari, cum ſalute, ſalutari loco, ſaltem.* non tamen displicet, *ſalutariter;* etſi videtur eſſe coniectura. probo etiam illud, *cum ſalute.*

Sub manu] Propinqui. Graecum loquendi genus. Demoſthenes contra Philip. II. ὁρῶ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ ἐνίους οὐκ εἰς τοὺς αἰτίους, ἀλλ᾽ εἰς τοὺς ὑπὸ χεῖρα μάλιστα τὴν ὀργὴν ἀφιέντας.

Feruentibus] Quaſi incitatis adverſus me. translatio ſatis nota. quattuor libri veteres, *furentibus:* eadem ſententia. *Furere* enim de irato homine ſaepe vſurpat Cicero: et ipſe Plancus paullo poſt, *veniebant,* inquit, *eodem furore in me, quo in patriam, incitati.*

Ad colligendum ſe] Ad animum recipiendum.

Laterenſis] Lepidi legati. epiſt. 18. 21.

Dicitur victurus] Non vixit: vt Velleius lib. 2. c. 63. Dio lib. 46. ſcriptum reliquere.

Magno cum dolore ERN. *Et magno*] Copulam alii ſuſtulerunt: nos eam retinendam duximus, cum ſit in antiquis libris: parui tamen referr, abſit, nec ne.

Iis] Ipſis parricidis.

Colloquia facta] A Lepido cum Antonio, vel cum iis, quos ad eum Antonius miſerat.

Legatos] Ab Antonio miſſos ad me.

Fide Lepidi] Promiſerat Lepidus, Antonii legatos, ab eo ad Plancum miſſos, incolumes eſſe reuerſuros. ii qui fuerint, non conſtat. nam C. Catium, infra ſtatim nominatum, non ad Plancum, ſed ad Lepidum eſſe miſſum ſuſpicor: et hic exceptus eſt, illi in conſpectum venire vetiti.

Miſſos] Noſtri muneris eſt, monere lectorem, hoc eſſe ex ingenio: nam libri omnes antiqui, *dimiſſos,* habent.

Catium] Nota familia. lib. 15. epiſt. 17. et Horatius lib. 2. Serm. Sat. 4.

Vnde, et quo Catius? ——
Quidam libri, *Caninium, Tatium Catinum.*

Tribunum militum] Seni erant in legione tribuni militum, vt ait Polybius.

Ad me ERN. *Ad eum*] Ad Lepidum. ſic duo veteres libri. reliqui, *ad me.* quod minus placet. non enim ſubiunxiſſet, *exceperam,* ſed potius, *retinueram.* nam excipiuntur ad alios miſſi; retinentur autem, qui ad nos.

Neruoſe] Sic, vt in eo neruos omnes intendas.

Subornes] Inſtruas iis rebus, quae ad bellum neceſſariae ſunt. Cicero lib. I. de Leg. c. 22. *Cum ſe ipſe perſpexerit, totumque tentarit; intelliget, quemadmodum a natura ſubornatus in vitam venerit.* Et Phil. 13. c. 16. *Apuleiana pecunia Brutum ſubornaſtis.*

Caeſar] Octauianus, ab auunculo C. Caeſare adoptatus, vnde *Caeſar* poſtea dictus. lib. 14. ad Attic. epiſt. 12. *Nobiscum hic perhonorifice et amice Octauius: quem*

quidem

quidem ſui Caeſarem ſalutabant, Philippus non: itaque ne nos quidem.

Firmiſſimas] Veteranos, et praeterea duas legiones, Martiam, et Quartam. lib. 11. epiſt 7. lib. 16. ad Attic. epiſt. 8. et Phil. 3. 4. 5. 7. 10. 11. 13. 14. Velleius, lib. 2. c. 61. Suetonius in Auguſto c. 10. Dio, lib. 45. Appianus, lib. 3. de bell. ciu. aliique.

Cuius ipſius magnum agitur periculum] Erat enim et Antonius inimicus. lib. 12. epiſt. 23.

Sollicitudines] Curas.

Exacuunt] Excitant, augent.

Pietate meorum officiorum] Meis officiis, quae pie praeſto. Quid ſit *pietas*, et ad quos hoc nomen pertineat, diximus lib. 1. epiſt. 1.

Cinarone] Suſpicor de mendo. nam et hunc locum nemo de veteribus nominat: et veteres libri alii, *Anerone*, habent: alii, *Curone:* pleriqne, *Ciuarone*, aut *Cuiarone:* vnus, *Cinarone:* alius hoc nomen non habet.

EPISTOLAE XXIV.

ARGVMENTVM.

Pollicetur ſe memorem beneficiorum; ſuas copias narrat; ſubſidium aut Octauiani Caeſaris copiarum, aut Africani exercitus poſtulat: Octauianum quaſi parum reipublicae amantem carpit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Facere non poſſum] Delectatur Plancus in principio litterarum quadam grati animi ſignificatione, vt ad ſe ornandum eo magis Ciceronem alliciat. epiſt. 9. 11. 19.

Indulgentia, aſſiduitate vincam] Subauditur copula. nam haec duo ad verbum, *vincam*, referuntur.

Amor enim tuus, ac iudicium de me] Amor voluptatem, iudicium dignitatem affert.

Militum] Planci.

Nouiſſime] Nouiſſime *Tiro in Pandecte non recte ait dici, adiicitque, quod ſua coeperit aetate id aduerbium, vbi Flauius Caper de Latinitate*, miror, *inquit*, id dixiſſe Tironem, cum Valerius Antias libro ſecundo, mater, cum nouiſſime aegrotaſſet, *inquit*, vouiſſe fertur. *Idem XXII.* Quod nouiſſime nobiſcum foedus feciſſent. Haec Cariſius lib. 2.

Sollicitatione] Antonii, et Lepidi. epiſt. 8.

Omnia integra ſuſtinuimus] Non, nihil damni paſſi ſumus, ſed, rempublicam in diſcrimen non adduximus, proelium vitauimus. confirmant hanc ſententiam ea, quae ſequuntur. epiſt. 21. alio ſenſu dixit, *omnia integra ſeruem.*

Offenſum] Peccatum: ſi qua iactura fiat.

Impetu] Pro, impetui: vt Virgilius lib. 4 Georg. v. 198. *concubitu indulgent.* quod ab homine antiquitatis diligentiſſimo Pierio Valeriano notatum animaduerti.

Vna] Quattuor igitur Planci legiones, vt epiſt. 15. et lib. 11. epiſt. 13. quamquam epiſt. 8. quinque nominantur.

Octo]

Octo] Decem igitur Bruti legiones: quod Appianus confirmat.

Firmitate exiguus] Tirones enim multis partibus plures, quam veterani. epiſt. 10. ad M. Brutum: *Sunt exercitus boni, ſed rudes, Bruti et Planci.*

Expertum habemus] Pharſalico maxime proelio, vt lib. 7. epiſt. 3. et Tuſc. 2. c. 16. *Expertum habemus*, pro experti ſumus: vt epiſt. 1. ad M. Brutum: *Clodii animum perſpectum habeo, cognitum, iudicatum*, pro, perſpexi, cognoui, iudicaui.

Africanus exercitus] Quem C. Caeſar, victo Scipione Pompeii ſocero, in Africa reliquerat, praepoſitis Q. Cornificio, vt lib. 12. epiſt. 14. et 26. praeterea T. Sextio, D. Laelio, vt ait Dio lib. 48.

Caeſaris] Caeſarem appellat, quod a C. Caeſare dictatore adoptatus erat.

Propius eſſe] Propiorem dicit eſſe exercitum Caeſaris, quam Africanum.

Ad alia conſilia] Ad cogitationem conſulatus bimeſtris. infra.

Quod ad Caeſaris amorem attinet] Attinet autem hoc, vt cum exercitu ſuo veniat, in tanto reipublicae periculo.

Ipſe] C. Caeſar.

Inſigni amicitia] Epiſt. 3.

Veſtro iudicio] Caeſaris enim adoptionem, teſtamento factam, comprobaſtis.

Quod viuit Antonius hodie] Vide ſimilem loquendi modum lib. 7. epiſt. 29. *Quod ſimus, quod habeamus.* Et lib. 1. ad Attic. epiſt. 14.

Aduerſiſſimam] Sic omnes mei libri veteres, duobus exceptis, in quibus eſt, *auerſiſſimam.* placet, *aduerſiſſimam.*

Illi ERN. *Illis*] Nullo in vetere libro ita ſcriptum animaduerti, ſed, *illi*, in omnibus; *ille*, in vno; *illa*, in altero.

Extruſum] Emendaui locum ex ingenio. nam veteres libri, *et rurſum:* vnus tantum, *et ruſum:* quo etiam coniectura noſtra magis adiuuatur. nam qui, *detruſum*, legunt, longius ab antiqua ſcriptura diſcedunt.

Neceſſaria, ac ſalutari] Quia cum Antonio gerebat inimicitias, propterea epiſt. 23. dixit Plancus: *Cuius ipſius magnum agitur periculum.*

Conſulatus] Vt in Panſae, aut Hirtii locum ſurrogaretur.

Bimeſtris] Aut, *quinquemeſtris*, legendum; cum quinque menſes, non duo, ſupereſſent ad exitum anni, vt dies huic epiſtolae adſcripta declarat: aut, *bimeſtris*, dixit, pro, *exigui temporis.* quod vidit etiam Rutilius.

Terrore] Petebat enim contra leges: quae conſulatum mandari ante XLIII. aetatis annum vetabant. praeterea, quid non timendum ab adoleſcente conſule, qui Caeſar vocaretur, et quem improbi multi, ad deprauandum parati, ſequerentur? lib. 14. ad Attic. epiſt. 12. et lib. 15. ad eundem epiſt. 12.

Exputare] Hoc verbo et Plautus vſus eſt in Trin. Act. 2. ſc. 1. v. 8.

—— *Vtramque rem ſimul exputem: iudex ſim.*

Neceſſarii eius] In primis L. Marcius Philippus, vitricus, et C. Clau-

Claudius Marcellus, eius ſororis vir. Phil. 3. c. 6.

Tanta merita] Merita Ciceronis in Octauium vide Phil. 5. c. 17. et 18. et 14. c. 9. et ſeqq. exſtat etiam praeclara M. Bruti epiſtola ad Ciceronem ipſum, et altera ad Atticum, de nimia eius in Octauium indulgentia.

Exigeret cum eo] Ageret cum eo.

Ipſum inuero] Nam ipſius quoque periculum agitur: epiſt. 23.

Expeditiſſimam] Vtiliſſimam: a verbo, *expedit*, vtile eſt.

Dimicationem] Contra duos Antonii et Lepidi exercitus.

Africanae] Lib. 11. epiſt. 15.

EPISTOLAE XXV.

ARGVMENTVM.

Modeſte reprehendit in Furnio praeproperam adipiſcendae praeturae feſtinationem.

EXPLANATIO.

Intereſt] Erat enim Planci legatus. epiſt. 8.

Nauitatem] Diligentiam.

Celeritati praeturae] Furnius enim Romam ire cupiebat ad petendam praeturam, cum aedilis nondum fuiſſet.

Fama ſcientiaque omnium] *Sententiaque omnium*, placeret: quod in Varietatibus a me ſcriptum anno MDXXXIII.

Comitia] Praetorum. nam conſulum ſequentis anni neceſſaria non erant: cum Plancus et Brutus iam antea deſignati eſſent a Caeſare Parthicum bellum cogitante.

Quam conſecuti ſumus] Quam conſecutus es. coniunxit vtriusque laudem, vt oſtendat amorem ſuum: amicorum enim omnia communia.

Multi clariſſimi viri] Diſſuaſio ab exemplis: ab vtili vero, in primis epiſtolae verbis.

Cum reipublicae darent operam] Foris.

Non obierunt] Non venerunt ad petendum.

Si aedilis fuiſſes] Ergo aedilis Furnius non fuerat.

Poſt biennium] Vt praetura aedilitatem, ſic praeturam conſulatus poſt biennium ſequebatur. qua de re et diximus alibi, et dicemus, Deo fauente, ſuo loco plenius.

Nunc nihil praetermittere] Si manebis in prouincia, et ad comitia praetoria non venies.

Planco conſule] Anno ſequenti.

Rationes expeditas] Nihil impediret, quo minus praeturam aſſequeris.

Cum tuum tantum conſilium iudiciumque ſit] Cum tuo conſilio iudicioque tantum valeas.

Nolebam] Teſtificandi amoris gratia. epiſt. 3. et lib. 2. epiſt. 4.

In perpetuitate laudis] Perpetuam enim laudem, nauata reipublicae opera, conſequeris.

Adhibito] Adiuncto. Lib. 11. epiſt. 7. *Cum adhibuiſſet domi meae Lupus me.*

Caecina] Lib. 6. epiſt. 5.

Caluiſio].

Caluiſio] Fortaſſe illo, de quo Phil. 3. c. 10. etſi ille Antonii amicus, hic reipublicae videtur. epiſt. ſeq.

Dardanus] In Dardania captus: vnde nomen. liberti autem, aſſumpto nomine Romano, retinebant et priſtinum ſeruile.

EPISTOLAE XXVI.

ARGVMENTVM.

Et de periculo vitato, quod ex Narbonenſi pugna impendere ſcripſerat Furnius, et de Planci Brutique concordia gratulatur. Diſſuadet, ne ad petendam praeturam eat: comitia tamen, non tam eius, quam reipublicae cauſſa, protrahi a ſe, quantum in ipſo ſit, in Ianuarium menſem, ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

De Planci et Bruti concordia] Epiſt. 22.

Gallorum] Eam Galliae partem dicit, cui Plancus praeerat, id eſt, transalpinam. de quo diximus epiſt. 1.

Cognouimus] Tua videlicet opera excitatum, id enim Furnius modeſte ſignificauerat.

In Sextilem] Indicta ſint.

Cito te] Venturum Romam.

Ne diutius cum periculo fatuus ſis] Ne diutius pericula pro republica ſubeas nullo tuo fructu: quod dementis eſt.

Qui alienas tam facile diſcas] Patronus cauſſarum ſolebat eſſe Furnius.

Candidatum te putas] Putas hunc eſſe tuum annum, qui non eſt.

Iudicium meum] Qui te aliter, quam ſcribis, arbitrer ſentire.

Si ita adipiſcare] Cauſſa, cur ſit praetura leuiſſimus magiſtratus; cum poſſit idem eſſe grauiſſimus, ſi et ſuo petatur anno, et magnis rebus pro republica geſtis.

Scilicet id agitur] Ironia. id videlicet laboras.

Omni honore] Non praetura tantum.

Quam alte adſcenderis] Quantam ſis laudem aſſecutus.

Tibi ignoſco] Quia ſciens non peccas, ſed inopia iudicii.

Nos in culpa ſumus] Peccamus nos, qui te, tuam cauſſam ignorantem, rationibus conemur in provincia retinere.

Officio] Quod patriae debes.

Sequuntur] Tueor illud meum, vt oſtendam, quid ex ingenio, quid a libris acceptum ſit. hic nullum adhuc vidi veterem librum, (et vidi quamplurimos) in quo eſſet, *ſequuntur*. habent autem, *aſſequuntur*, omnes. iampridem tamen duxi, quod videtur ſententia poſtulare, legendum, *ſequuntur*.

Ex his pendes] Haec ſpectas, haec tibi propoſita ſunt.

Reipublicae conducere] Quo diutius alantur hac ſpe, qui reipublicae operam dant.

Protrudimus] Plus eſt quam *producimus*. lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 13. *Putantur detrudi comitia in menſem Martium.*

EPISTO-

EPISTOLAE XXVII.

ARGVMENTVM.

Lepidum quaſi molli brachio obiurgat, quia, ſummis honoribus a ſenatu ornatus, gratiarum agendarum officium neglexerat: deinde, pacem inter Antonium, bonosque ciues conciliare cupientem hortatur, ne ſe interponat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Ornatus ſummis honoribus] Supplicatione ei decreta, vt Phil. 3. c. 9. legimus, poſt etiam triumpho, vt Phil. 13. c. 4. et ſtatua equeſtri inaurata: de qua ſic Phil. 5. c. 15. *Senatus conſultum his verbis cenſeo perſcribendum. Cum a M. Lepido, imperatore, pontifice maximo, ſaepenumero respublica et bene et feliciter geſta ſit; populusque Romanus intellexerit, ei dominatum regium maxime diſplicere: cumque eius opera, virtute, conſilio, ſingularique clementia et manſuetudine bellum acerbiſſimum ciuile ſit reſtinctum: —— eius in rempublicam meritorum ſenatum populumque Romanum memorem fore, eique ſtatuam equeſtrem inauratam in Roſtris, aut quo alio loco in foro velit, ex huius ordinis ſententia ſtatui placere. qui honos, P. C. mihi maximus videtur, primum, quia iuſtus eſt, non enim ſolum datur propter ſpem temporum reliquorum, ſed pro ampliſſimis meritis redditur, nec vero cuiquam poſſumus commemorare hunc honorem a ſenatu tributum iudicio ſenatus ſoluto et libero.* Et Phil. 13. c. 4. *Haec cauſſa fuit, cur decerneretis Lepido ſtatuam in Roſtris, cum inſcriptione praeclara: cur abſenti triumphum.* Et epiſt. 12. ad M. Brutum: *Nullo modo poterat cauſſa Lepidi diſtingui ab Antonio: omniumque iudicio etiam durior erat, quod, cum honoribus ampliſſimis a ſenatu eſſet Lepidus ornatus, —— repente non ſolum recepit reliquias hoſtium, ſed bellum acerrimum terra marique gerit.* Et epiſt. 15. ad eundem: *In Lepido reprehendimur: cui cum ſtatuam in Roſtris ſtatuiſſemus, iidem illam euertimus.*

Pacis inter ciues conciliandae te cupidum eſſe, laetor] De hac Lepidi voluntate, Phil. 13. c. 4.

Perditum hominem] Antonium.

In poſſeſſionem] Vnde proelio Mutinenſi deiectus erat.

Impotentiſſimi] In quo nihil iure, et ordine, ſed vi et ſcelere geruntur omnia. epiſt. 1. *Impotentiſſimum hominem.*

EPISTOLAE XXVIII.

ARGVMENTVM.

Dolet, ſe participem non fuiſſe coniurationis in Caeſarem, quia ſuperſtes Antonius exitium reipublicae moliatur; deinde ſuum libertatis recuperandae ſtudium declarat. Eodem anno.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Trebonio] Viro conſulari, Aſiam regenti, poſt obitum Caeſaris. lib. 12. epiſt. 16. et Plutarchus in Bruto: vnus fuit ex iis, qui de Caeſare necando coniurauerant. occidit eum poſtea Dolabella. lib. 12. epiſt. 12. Dio lib. 47.

Ad illas pulcherrimas epulas] Ad facinus illud egregium, cum Caeſarem idibus Mart. occidiſtis.

Inuitaſſes] Apto verbo ad inceptam translationem vſus eſt.

Reliquiarum nihil haberemus] Non modo Caeſar, ſed Antonius quoque interfectus eſſet. ſimile principium lib. 12. epiſt. 4. *Vellem idibus Martiis me ad cenam invitaſſes. reliquiarum nihil fuiſſet. Nunc me reliquiae veſtrae exercent.*

Cum his] Cum Antonio.

Tantum negotii eſt] Ita *me reliquiae veſtrae exercent* dixit lib. 12. epiſt. 4.

Veſtrum] Particeps enim, vt dixi, coniurationis in Caeſarem Trebonius fuerat.

Querellam] Queruntur homines Antonium ſeruatum eſſe. *Querella, ll* geminata ſcribo, ex antiquis et libris, et lapidibus.

Seductus eſt] Phil. 13. c. 10. *O Spartace! —— lactandum eſſe, auſus es ſcribere, Trebonium dediſſe poenas? ſceleratum Trebonium? quo ſcelere, niſi quod te idibus Mart. a debita tibi peſte ſeduxit?* Idem ex Dionis lib. 44. cognouimus.

Quod mihi vix fas eſt] Quod mihi per noſtram neceſſitudinem vix licet.

Mihi enim negotii plus reliquiſti vni, quam, praeter me, omnibus] Idem lib. 12. epiſt. 4. *Nunc me reliquiae veſtrae exercent, et quidem praeter ceteros me.* Et illud ſimile eodem libro, epiſt. 22. *Nos hic cum homine gladiatore, omnium nequiſſimo, collega noſtro, Antonio, bellum gerimus: ſed non pari conditione, contra arma verbis.* Et ad Plancum epiſt. 1. *Numquam per M. Antonium quietus fui.*

Foediſſimum diſceſſum] Hoc explanatur Phil. 3. c. 9. et 10. his verbis: *Cum de republica relaturus fuiſſet, allato nuncio de legione quarta, mente concidit: effugere feſtinans, ſenatus conſultum de ſupplicatione per diſceſſionem fecit, cum id factum eſſet antea numquam. Quae vero profectio poſtea? quod iter paludati? quae vitatio oculorum, lucis, vrbis, fori? quam miſera fuga? quam foeda? quam turpis?* Et Phil. 5. c. 9. *Neque ſacrificiis ſolemnibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus eſt, ſed profugit paludatus.* Item Phil. 13. c. 8.

Tribuni plebis] Noui, qui magiſtratum de more inierant quarto idus Dec.

Vocauiſſent] Vocare ſenatum poterant dictator, conſules, praetor, tribuni plebis, interrex, praefectus vrbi. Varro apud Gellium lib. 14. c. 7.

Deque alia re referrent] Referebant de conſulum ineuntis iam anni, ſenatusque praeſidio: conſules autem futuri erant, cum tribuni plebis retulerunt, Hirtius et Panſa. Phil. 3. c. 15.

Totam

Totam rempublicam ſum complexus] Significat ea, quae dixit Phil. 3.

Conſulares] Lib. 12. epiſt. 3.

In Seruio] Sulpicio; qui obierat. Phil. 9. c. 1.

L. Caeſar] Lib. 9. epiſt. 14. et lib. 10. epiſt. 2. 4.

Auunculus] Antonii, Iuliae frater, quae proſcriptum ſeruauit. Plutarchus.

Conſules] Hirtius et Panſa. ſcripta enim epiſtola, poſt initum ab iis conſulatum.

Puer Caeſar] Modo adoleſcentem, modo puerum, quo magis laudet, Caeſarem appellat. annum enim agebat XIX. vt Velleius lib. 2. c. 61. Tacitusque lib. 13. Annal. c. 6. litteris mandarunt. lib. 11. epiſt. 7. *Et adoleſcentem, vel puerum potius, Caeſarem, iudices temere feciſſe.* Et lib. 12. epiſt. 25. *Puer egregius praeſidium ſibi primum, et nobis; deinde ſummae reipublicae comparauit.* Et epiſt. 3. ad M. Brutum: *Caeſaris pueri mirifica indoles virtutis.* Et Phil. 3. c. 2. *C. Caeſar adoleſcens, paene potius puer, incredibili ac diuina quadam mente atque virtute.* Et Phil. 4. c. 1. et alibi.

Veteranos] Qui cum eius adoptiuo patre C. Caeſare militauerant. epiſt. 23.

Conſcripſiſſet] Priuato conſilio, ſuo ſumptu.

Legionesque duae] Martia, et Quarta. lib. 11. epiſt. 7. et in Philippicis.

Antonium] Brundiſio cum legionibus Macedonicis redeuntem. lib. 12. epiſt. 23. 25. et in Philippicis, Plutarcho, Dione, aliis.

EPISTOLAE XXIX.

ARGVMENTVM.

Scribit de ſuo ſtudio erga ſalutem Ampii exſulantis; bonamque ſpem habere illum iubet. Non conſtat de anno: ſed. cum ſit is, ad quem lib. 6. epiſt. 12. ſcribitur, eodem haec anno, quo illa, videtur eſſe conſcripta, id eſt, Caeſare tertium et Lepido coſſ.

EXPLANATIO.

Erga ſalutem et incolumitatem tuam] Exſulaſſe hunc Ampium conſtat, et eſſe illum, ad quem ſcribit Cicero lib. 6. epiſt. 12

Cumulatiſſime ſatisfeciſſe] Omni officio ac ſtudio, erga ſalutem, et incolumitatem tuam. lib. 1. epiſt. 1. *Ego omni officio, ac potius pietate erga te, ceteris ſatisfacio omnibus, mihi ipſi numquam ſatisfacio.* Et lib. 6. epiſt. 11. *In ſalute tua cumulatiſſime mihi ſatisfecit.*

Nec his concedo, vt te ſaluum malint; quam ego] Lib. 4. epiſt. 3. *Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peſte reipublicae moleſtiam traxerit.*

Prodeſſe poſſim] Erat enim Caeſaris familiarium amiciſſimus. quod lib. 6. epiſt. 12. ad eundem ſcripſit his verbis: *Omnes Caeſaris familiares ſatis opportune habeo implicatos conſuetudine et beneuolentia, ſic, vt, cum ab illo diſceſſerint, me habeant*

habeant proximum. Hoc Panſa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Poſtumius plane ita faciunt, vt me vnice diligant. et lib. 7. epiſt. 24. *Olim, cum regnare exiſtimabamur, non tam ab vllis, quam hoc tempore obſeruor a familiariſſimis Caeſaris omnibus, praeter iſtum.* et lib. 6. epiſt. 9. et lib. 9. epiſt. 20.

Fundamenta ieci ſalutis tuae] Lib. 1. epiſt. 9. *Nobis conſulibus ea fundamenta iacta confirmandi ſenatus.*

EPISTOLAE XXX.

ARGVMENTVM.

Galba proelium exponit ad Mutinam factum, victoriámque de Antonio relatam. Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Galba] Periti rerum Romanarum, Sulpiciae gentis cognomen eſſe Galbam, non ignorant. Si quis teſtimonium quaerit, Suetonium in Galba c. 3. legat, qui nepotem hunc fuiſſe ait Ser. Galbae illius, temporum ſuorum eloquentiſſimi, proauum autem Galbae imperatoris: quem vtrumque Sulpicium fuiſſe, tum Suetonius ipſe, tum alii teſtantur. Addit idem: Galbam hunc, ob repulſam conſulatus, infenſum Iulio Caeſari, cuius legatus in Gallia fuerat, conſpiraſſe in eum cum Caſſio et Bruto. quod Appianus lib. 2. et Antonii confirmat epiſtola, ad Hirtium Octauianumque Caeſarem miſſa: cuius haec verba Phil. 13. c. 16. Cicero recitat: *Ser. Galbam eodem pugione ſuccinctum in caſtris videtis.*

Panſa] Conſul: qui, profecto Mutinam Hirtio collega, Romae aliquandiu manſerat, et delectus habendi gratia, et antiquandi etiam leges a conſule Antonio latas. Phil. 13. c. 3. Dio lib. 46.

Millia paſſuum centum] Sic malo, quam, *paſſus*, auctoritate ductus octo veterum librorum, et conſuetudine Latini ſermonis. nam etſi, *mille homines*, et *mille hominum*, recte dicitur: non tamen eodem modo, *millia paſſus centum*, et *mille paſſus centum*. quod ſi me ratio fallit; monentibus libenter aures dabo.

Eduxit] E ſuis caſtris.

Duas] Tres legiones habuit Antonius, Secundam, Quintam, Trigeſimam quintam: quarum Quintam in caſtris reliquit. De duabus hic, et in Phil. 5. c. 2. et 8. de Quinta epiſt. 33. et Phil. 14. c. 10. tres nominantur: *His viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipſe aquilam quartae legionis cum inferret, cum tribus Antonii legionibus equitatuque conflixit.*

Cohortes praetorias] Cohors praetoria erat, electa manus militum, et familiarium ducis, qui circa eum pugnabant. hi non numerabantur in legione, nec in haſtatos, aut principes, aut triarios diuidebantur, nec legatum ſuum, vt legiones, ſed praefectum, vt opinor, habebant. nam lib. 3. epiſt. 6. praefectus euocatorum Antonius appellatur.

latur. euocatos autem, qui milites erant veterani, partem fuiſſe arbitror praetoriae cohortis.

Silani] M. Silani, tribuni militum, qui a Lepido diſceſſerat. epiſt. 34. hac de re vide Dionem lib. 66.

Quattuor] Duas eduxit aduerſus Antonium, duas praeſidio caſtris reliquit: quas poſtea proelio victor Antonius oppugnauit. infra.

Tironum] Ex Panſae delectu.

Legionem Martiam] Quae, relicto Antonio, Octauiano ſe adiunxerat. lib. 11. epiſt. 7. et in Phil. 3. c. 3. Phil. 5. c. 17 et aliis, item apud Velleium lib. 2. c. 61. et alios.

Praeeſſe ſolebam] Viuo Caeſare, non in Gallia, (nusquam enim inter legatos Caeſaris nominatur) ſed ciuili, vt opinor, bello Pompeiano. hoc autem tempore, cum ſe legio Martia ad Octauianum contuliſſet, praeerat ei Carfulenus, Appiano teſte lib. 3.

Duas] Vnam ipſius Hirtii, alteram Caeſaris.

Equitatum] Ante hanc pugnam equites Germanos a Caeſare ad Antonium transfugiſſe, auctor eſt Dio lib. 46. habuit et Mauros equites, qui nominantur in hac epiſtola. nec Romano illum equitatu caruiſſe, credibile videtur: cum et legiones tres, vt iam diximus, habuerit: et legionibus ſingulis trecenorum equitum praeſidium affuiſſe, perſpicuum ex hiſtoria fiat.

Leuem armaturam] Tria genera militum erant in exercitu Romano, equites, pedites legionarii cum ſuis ſignis, pedites leuis armaturae ſine ſignis. hi velites vocabantur: et, vbi confligendum erat, inter vtramque aciem excurrentes, leuibus armis inſtructi, rotundo et leui ſcuto, quae parma dicebatur, gladio, pilo, vt ait Polybius, proelium committebant. mox recedentes, locum certandi legionariis dabant. de velitari pilo ſic Liuius lib. 24. c. 34. *Velites, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt, vix quemquam ſine vulnere conſiſtere in muro patiebantur.* Idem vero lib. 26 c. 4. haſtis, non pilis, velites vſos eſſe demonſtrat. *Iacula*, inquit, *praefixa ferro, quale haſtis velitaribus ineſt.* Loquitur, vt puto, Liuius de conſuetudine ſui temporis: quod ex verbo, *ineſt*, ſuſpicari licet. nam quo tempore Polybius Romanam militiam Graecis litteris explicauit, et aliquanto ante, pilis vtebantur velites, haſtis autem haſtati, qui primi haſtis pugnabant, deinde principes, poſtremo triarii. verum haſtae haſtatorum, et principum, erant miſſiles: itaque ὑσσοὺς Polybius vocat: triariorum vero longiores, et firmiores: ideo δόρατα idem Polybius appellat. Poſt armaturae facta mutatio: velites pro pilis miſſiles haſtas, haſtati, et principes pro miſſilibus haſtis pila ſumpſerunt: triarii nihil mutarunt. adiuuat opinionem noſtram Cicero, cum ait in Bruto c. 78. *Haſtae velitibus amentatae traduntur.* Et Ouidius in Ibin v. 45.

Vtque petit primo plenum flauentis arenae
Nondum calfacti velitis haſta ſolum.

Praeterea diſſimilitudinem non paruam inter pila velitum, et haſtatorum, principumque haſtas, aperte Polybius ipſe oſtendit. Aut igitur pila, aut haſtas amentatas velites in hoſtes, antequam legionarii impetum

tum facerent, iaculabantur. quod genus pugnae ſignificauit Cicero, cum dixit lib. 2. de Diuin. c. 10. *Haec fuerit nobis tamquam leuis armaturae prima orationis excurſio.* In Philippica vero decima c. 6. haec tria diuerſis nominibus militum genera diſtinxit. *Noſtrae ſunt legiones*, ait, *noſtra leuis armatura, noſter equitatus.* Et in Bruto c. 37. *Omnia veniebant Antonio in mentem; eaque ſuo quaeque loco, vbi plurimum proficere et valere poſſent. vt ab imperatore equites, pedites, leuis armatura: ſic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur.* Videntur autem in leui armatura non modo velites fuiſſe, qui primum, vt oſtendi, pilis, deinde haſtis amentatis pugnarunt, ſed etiam ſagittarii, et funditores: verum velites Romani, ſagittarii Numidae fere aut Cretenſes fuere, praeſertim poſt Numidiam et Cretam deuictas; funditores Baleares, Hiſpania ſubacta. non enim ſagittarii et funditores, idem quod velites fuere, ſed diuerſi, quamquam omnes communi leuis armaturae nomine comprehenderentur. propterea Liuius lib. 24. c. 34. ſeparatim nominauit ſagittarios, funditores, velites. Differebant etiam armatura. nam velites, vt Polybius auctor eſt, parmas habuere: quod Cicero quoque in fragmentis de Rep. confirmat, ſcuta leuia velitum appellans: ſagittarios autem et funditores ſcuta non habuiſſe, veriſimile videtur. Liuius autem lib. 8. c. 8. ſatis aperte demonſtrat, militarem rationem non eandem fuiſſe pugnante cum Latinis populo Romano, quae poſtea fuit ſcribente Polybio, id eſt bello Punico tertio. nam, vt omittam alia, et id attingam vnum, quod nunc agitur, leui armaturae Polybius neque ſignum, neque vexillum, Liuius autem vexilla dat. Ac mihi videor affirmare poſſe, plura fuiſſe Romanae militiae genera diverſis temporibus, vnum Latino bello, a Liuio demonſtratum, alterum Punico, quod Polybius exponit: tertium C. Caeſare viuo, aucta legione, vt ex eius Commentariis, Cicerone, Salluſtio, et aliis intelligitur; quartum Valentiniano imperante, ad quem ſuos libros de re militari Vegetius miſit.

Duodecim cohortium] Decem legionis Martiae, et duarum praetoriarum: quarum nouem in dextro cornu, tres in ſiniſtro collocatae; ita conſtat, ſine duabus tironum legionibus, quas Panſa ſequi ſe iuſſerat, dimicatum eſſe. Ex hoc autem loco non obſcure intelligitur, denas in legione cohortes inſtrui ſolitas, ſingulas ex ternis manipulis, vno haſtatorum, altero principum, tertio triariorum. nam velites in manipulos non diuidebantur: quod Polybius docet. Hirtii quoque viginti cohortes infra nominantur: quae fuere legiones duae, Quarta, et Septima: vt ex Phil. 14. c. 10. non dubie cognoſcitur.

Amplius paſſus quingentos] Qui totam emendandi ſpem in vno vel altero, quamquam peruetere libro ponunt, ii quam ſapienter ſtatuant, ipſi viderint. nos quidem conſilii noſtri non poenitet, quod plurimos inſpicere, licet diuerſis admodum temporibus deſcriptos, numquam neglex imus. ac mihi quidem cum antea ſaepe fructum non mediocrem hoc inſtitutum attulit: tum vero

vero in hoc loco quaſi gratulor induſtriae meae, quod numerum paſſuum, qui deſideratur in plerisque veteribus libris, repoſui duorum antiquorum exemplarium conſenſu: quorum nobis vnum olim, vt Scholia noſtra teſtantur, Vincentius Riccius commodauit, alterum nunc habemus.

Proceſſerit] Odio Antonii, qui centuriones eius legionis Brundiſii trucidauerat. Phil. 3. c. 2. 13. c. 8.

Ex caſtris] Panſae.

In ipſa Aemilia] Via, quam ſtrauit in primo conſulatu M. Aemilius M. F. Lepidus, is, qui pontifex max. bis conſul cenſorque fuit, et princeps ſenatus ſexies lectus. perducta eſt Arimino, vbi Flaminiae committebatur, Aquileiam vsque. Liuius et Strabo. Ab Aemilia via nomen ſumpſit Gallia togata, vt Flaminia ab eiusdem nominis via.

Caſtra] Vnde Panſa exierat.

Cohortibus viginti veteranis] Duabus legionibus, quarta, et ſeptima: qui conſularis erat exercitus. Phil. 14. c. 10. *Hirtius, re audita, e caſtris duas legiones eduxit incredibili ſtudio atque virtute, Quartam illam, quae, relicto Antonio, ſe olim cum Martia legione coniunxit, et Septimam, quae conſtituta ex veteranis docuit illo proelio, militibus iis, qui Caeſaris beneficia ſeruaſſent, ſenatus populique Romani carum nomen eſſe. his viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius ipſe aquilam quartae legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem ſpeciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonii legionibus equitatuque conflixit, hoſtesque nefarios proſtrauit, fudit, occidit.* Et ibidem c. 12. *Quarta victrix deſiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipſa victoria conciderunt.*

Cum equitibus] Omnis Antonii equitatus ex proelio integer diſceſſit. epiſt. 15. 33. 34. et lib. 11. epiſt. 10.

Duas legiones] Tironum.

Aquilae duae, ſigna ſexaginta ſunt relata Antonii] Inter ſigna militaria primum locum ſemper habuit aquila, et, vt Tacitus lib. 13 Annal. c. 38. aliique plane docent, legionis ſignum proprium fuit: cum alia ſigna manipulorum eſſent. primo, praeter aquilam, quattuor ſigna fuere in exercitu Romano, lupus, minotaurus, equus, aper: quorum ſolidae effigies ſingulis ordinibus, vt ait Plinius, id eſt (vt ego interpretor) ſingulis manipulis praeferebantur: vt primae legionis manipuli lupis, verbi gratia, ſecundae minotauris, tertiae equis, quartae apris vterentur. erant enim duorum conſulum exercitus legiones quattuor: totidemque ſignorum genera: vt et ſimilia cuiusque legionis eſſent ſigna, et diuerſa ab reliquarum legionum ſignis. Aetate C. Marii, paucis ante ſecundum eius conſulatum annis, ſola in aciem aquila portari coepta eſt, reliqua ſigna in caſtris relinquebantur. C. Marius in ſecundo conſulatu aquilam tantum in exercitu retinuit: reliqua illa ſigna ne in caſtris quidem eſſe voluit. Hic aliquis interroget: ſi lupi, minotauri, equi, apri, vetera manipulorum ſigna, tolluntur; quae ſigna ſingulos manipulos anteeunt? carere enim ſignis manipulos, veriſimile non eſt: et apud Varronem

lib. 4. de L. L. leguntur haec: *Manipulos, exercitus minimas manus, quae vnum ſequuntur ſignum.* Opinor, in eorum locum aquilas ſucceſſiſſe, differentes tamen ab aquila legionis ſigno, vel magnitudine, vel materia, vel vtraque ſimul. nam aquilam legionis ſignum argenteam fuiſſe, indicat Cicero orat. 1. in Catilinam c. 9. et Porcius Latro in eundem, et Plinius lib. 33. c. 3. Quamquam autem aquila legionis eſſet ſignum, tamen proprio nomine aquila, non generali *ſignum* vocabatur. quae diſtinctio et hic agnoſcitur, cum ſcripſerit Galba: *Aquilae duae, ſigna ſexaginta ſunt relata Antonii*, et orat. 2. in Catilinam c. 6. *Cum tubas, cum ſigna militaria, cum aquilam illam argenteam ſcirem eſſe praemiſſam*, et Hirtius de bell. Hiſpan. c. 31. *Adverſariorum aquilae ſunt ablatae tredecim, et ſigna, et faſces.* Quis enim ignorat, aquilam quoque ipſam ſignum fuiſſe, licet ſignum non appelletur? cum dixerit Ouidius lib. 5. Faſt. v. 586.

Romanaeque aquilae ſignifer
hoſtis erat.

vt alia omittantur exempla. Aquilas tamen a ſignis diſtinguit Plinius lib. 3. c. 3. *Aquilae, ac ſigna pulverulenta illa, et cuſtodiis horrida inunguntur feſtis diebus:* et Lucanus lib. 1. v. 6.

—— Infeſtisque obuia ſignis
Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.

et eodem libro v. 244.

Vt notae fulſere aquilae, Romanaque ſigna.

Quemadmodum autem primum in legione ſignum aquila fuit, ſic a primo centurione, id eſt a primipilo, qui principem inter triarios locum obtinebat, in acie ferebatur. Valerius Max. lib. 1. c. 5. *Aquilarum altera vix conuelli a primipilo potuit.* Hic fortaſſe illud addendum aliquis putauerit, non legionem ſolum et manipulos, qui triginta in ſingulis legionibus fuere, ſed cohortes etiam, quae, vt ait Varro, ex manipulis conſtant, ſignis vſas eſſe. nam ſi manipuli ſinguli ſua ſigna habent, quod Varronis teſtimonio probatum eſt; certe et cohortibus, quae fiunt e ternis manipulis ſingulae, ſua ſigna eſſe, credibile videtur. Huic opinioni ita reſpondeo; primum de cohortium ſignis mentionem nullam, quod ego animaduerterim, veterum in libris reperiri: deinde, ne cohortes quidem ipſas a Polybio, vbi legionem in partes tribuit, nominari: non quia cohortem ignoraret, ſed quod ordinariam non eſſe legionis partem intelligeret. tunc enim cohortes a duce fiebant, cum pugnae tempus appropinquaret: vt Plutarchus docet in Paulli vita, et Liuius quoque lib. 30. c. 33. idem ſignificat, Scipione contra Hannibalem copias inſtruente. Fiebant autem e pluribus manipulis cohortes: vt eſſent cohortes haſtatorum, cohortes principum, cohortes triariorum; et ſuo loco omnes pugnarent, cohortibus inſtructi. Varro lib. 5. de L. L. *Cohors vt in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit vnum; ſic haec ex manipulis copulatur cohors.* Porro, quamquam dixi eam eſſe copulatam ex pluribus manipulis: tamen ſciendum eſt, velites in manipulos diſtributos non fuiſſe, verum ad manipulos haſtatorum, princi-

principum, triariorum aequa parte adiungi ſolitos eſſe. Quocirca manipulorum ſigna, et cohortium vexilla ſeparatim fuere, inſcriptis litteris, quibus cohortes internoſcerentur, vt ait Vegetius lib. 2. c. 13. et Tacitus lib. I. Annal. c. 34. his verbis: *Adſiſtentem concionem, quia permixta videbatur, diſcedere in manipulos iubet, ſic melius audituros reſponſum: vexilla praeferri, vt id ſaltem diſcerneret cohortes.* Legiones autem, vel milites dicuntur ſub ſignis eſſe, et ſub vexillis, ante finem legitimi ſtipendii: nam poſt licet in iisdem caſtris, ſub vexillis tamen non eſſe dicebantur, omniumque rerum, niſi propulſandi hoſtis, onere vacabant, ſtipendio non imminuto. quod ſi domum abire vellent, licebat. Et quoniam ſextusdecimus ſtipendii annus legitimae militiae finem afferebat, vt ex Polybio cognoſcitur: propterea Percennius quidam, ſeditionis in Pannonia concitator, vltra ſpatium illud retineri milites ſub vexillis apud Tacitum lib. I. Annal. c. 17. ita queritur: *Denis in diem aſſibus animam et corpus aeſtimari. hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſaeuitiam centurionum, et vacationes munerum redimi. at hercule verbera, et vulnera, duram hiemem, exercitas aeſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem, ſempiterna. nec aliud leuamentum, quam ſi certis ſub legibus militia iniretur: vt ſingulos denarios mererent: ſextus decimus ſtipendii annus finem afferret: ne vltra ſub vexillis tenerentur, ſed iisdem in caſtris praemium pecunia ſolueretur. An praetorias cohortes, quae binos denarios acciperent, quae poſt ſexdecim annos penatibus ſuis reddantur, plus periculorum ſuſcipere? Non obtrectari a ſe vrbanas excubias: ſibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hoſtem adſpici.* Idem infra c. 26. *Reſponſum eſt a concione, mandata Clementi centurioni, quae perferret. Is orditur de miſſione a ſexdecim annis: de praemiis finitae militiae: vt denarius diurnum ſtipendium foret: ne veterani ſub vexillo haberentur.* Infra quoque c. 36. *Volutatis inter ſe rationibus, placitum, vt epiſtolae, nomine principis, ſcriberentur: miſſionem dari vicena ſtipendia meritis, exauctorari, qui ſenadena feciſſent, ac retineri ſub vexillo, ceterorum immunes, niſi populſandi hoſtis.* Idem c. 78. *Centeſimam rerum venalium, poſt bella ciuilia inſtitutam, deprecante populo, edixit Tiberius, militare aerarium eo ſubſidio niti: ſimul imparem oneri rempublicam niſi viceſimo militiae anno veterani dimitterentur. ita proximae ſeditionis male conſulta, quibus ſexdecim ſtipendiorum finem expreſſerant, abolita in poſterum.*

XII. Kal. Maii] Malim, XVI. *Kal.* vt poſtridie, quam geſta res eſt, ſcripſerit Galba: quod veriſimile videtur. nam, ſi XII. Kal. id eſt quatriduo poſt proelium ſcripſiſſet; omnino aliquid de Panſae vulneribus, ipſoque Bononiam delato, cognouiſſet, et Ciceroni ſignificaſſet. nam Hirtius poſtea, cum Antonii caſtra oppugnaret, occiſus eſt.

EPISTOLAE XXXI.

ARGVMENTVM.

Excuſationem affert praeteriti temporis, quod ſtudium erga rempublicam ſuum litteris nondum declarauerit; ſeque libertatis cupidum oſtendit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

C. *Aſinius Pollio*] Caeſar, Parthicum bellum cogitans, et magiſtratus per triennium creauit, et prouinciis rectores dedit, et aliis quidem alios, Hiſpaniis vero duabus duos, Lepidum citeriori, Aſinium vlteriori. Aſinius, viuo adhuc Caeſare, in prouinciam iuit. Lepidus ad vrbem manſit. poſt Caeſaris necem, vbi Antonium, Lepidum, Octauianum coniunctos vidit, ad eorum partes cum duabus legionibus ſe contulit, primum fortunam ſecutus, deinde amicitia quoque permotus Antonii. triumphaſſe eum de Parthinis, quos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo, in Illyrico Stephanus, verbo potius quam re diuerſi, collocant, ex faſtis Capitolinis intelligitur. Valuit eloquentia, orationesque ſcripſit multas: quarum has Quinctilianus nominat, pro Vrbiniae heredibus lib. 4. c. 1. et Tacitus de Orat. c. 38. et Cariſius lib. 1. pro Scauri filio, lib. 6. c. 1. pro Liburnia lib. 9. c. 2. pro Aſprenate, lib. 10. c. 1. Eiusdem inuentionem et diligentiam laudat lib. 10. c. 1. 2. et lib. 12. c. 10. ſuis orationibus inſeruiſſe veterum poetarum verſus, ait idem lib. 1. c. 8. et lib. 9. c. 4. Dictum eſſe omnium horarum hominem, quod feriis iocisque pariter accommodatus eſſet, lib. 6. c. 3. In Liuio deprehendiſſe Patauinitatem quandam, lib. 1. c. 5. et lib. 8. c. 1. Triſtem et ieiunum in dicendo habitum eſſe, lib. 10. c. 2. Inſectatum eſſe pluribus locis, etiam inimice, vitia orationis Tullianae, idemque filium eius feciſſe, lib. 12. c. 1. Suſcepiſſe ante quaeſtoriam aetatem grauiſſima iudicia, in eodem libro c. 6. Eius compoſitionem Seneca lib. 16. epiſt. reprehendit his verbis: *Compoſitio Ciceronis vna eſt, pedem ſeruat, curata, lenta, et ſine infamia mollis: at contra Pollionis Aſinii ſalebroſa et exſiliens, et, vbi minime exſpectes, relictura: denique apud Ciceronem omnia deſinunt, apud Pollionem cadunt.* Idem lib. de Tranquillitate animi c. 15. ait, Pollionem Aſinium, magnum oratorem, duas poſtremas diei horas, vndecimam, et decimam, quieti dare ſolitum, ſic, vt ne epiſtolas quidem legeret, ne quid nouae curae naſceretur. Eundem lib. 1. Suaſoriarum, infeſtiſſimum famae Ciceronis permanſiſſe, auctor eſt. Idem in eodem libro verba recitat ex Aſinii hiſtoria de Cicerone. Tacitus in dialogo de Orat. c. 17. 21. 25. 34. numerat eum inter Ciceronis aequales, eloquentia praeſtantes: et addit, vixiſſe ad extremum paene Auguſti principatum: accuſatum praeterea a Caluo oratore; durum et ſiccum in orationibus fuiſſe: numeroſum, contra quam Seneca ſenſit, cuius teſtimonium

nium iam recitauimus: accuſaſſe C. Catonem XIX. aetatis anno. Scripſit et contra maledicta Antonii, vt lib. I. Cariſius ait. Valerius autem de eo ſic lib. 8. c. 13. *Aſinius Pollio, non minima pars Romani ſtili, in tertio hiſtoriarum ſuarum libro centum illum* (Arganthonium Gaditanum) *et viginti annos expleſſe commemorat: et ipſe neruoſae viuacitatis haud paruum exemplum.* Velleius lib. 2. c. 63. *Aſinius Pollio, firmus propoſito, et Iulianis partibus fidus, Pompeianis aduerſus; vterque* (Plancus et Aſinius) *exercitus tradidere Antonio.* Et c. 86. *Non praetereatur Aſinii Pollionis factum et dictum memorabile. namque, cum ſe poſt Brundiſinam pacem continuiſſet in Italia, neque aut vidiſſet vmquam reginam, aut poſt eneruatum amore eius Antonii animum, partibus eius ſe miſcuiſſet, rogante Caeſare, vt ſecum ad bellum proficiſceretur Actiacum; Mea, inquit, in Antonium maiora merita ſunt, illius in me beneficia notiora; itaque diſcrimine veſtro me ſubtraham, et ero praeda victoris.* Primus bibliothecam de manubiis Romae publicauit, et in ea M. Varronis imaginem viuentis poſuit. Plinius lib. 7. c. 30. et lib. 35. c. 2.

Saltus Caſtulonenſis] Plinius lib. 3. c. 3.

Ne mouear eius ſermonibus] Non dubito, quin hoc de Antonio ciuile bellum ſuſcitante, et iam Mutinam obſidente, dicat. infert enim: *Natura mea, et ſtudia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem.* Et poſt: *ſi id agitur, vt rurſus in poteſtate omnia vnius ſint: quicumque is eſt, ei me profiteor inimicum.* Reſpondet ad Ciceronis epiſtolae partem.

Inuiſus mihi] Nunc inuiſus, quia reipublicae partibus infenſus, antea vero amicus. epiſt. 33.

Nullius partis] Feciſſem libenter, vt ciuilibus armis me non immiſcerem: ſed veritus ſum, ne, vtra pars viciſſet, male mecum ageretur, cum in vtraque magnos inimicos haberem.

Ea caſtra fugi] Pompeiana. Affuiſſe Aſinium Pharſalico proelio, et poſt in Hiſpania cum Caeſare, Suetonius in Iulio c. 30. auctor eſt.

Fugi] Metum indicat: quo ſit maior excuſatio.

Inimici] Tacitus in dialogo de Orat. c. 34. accuſatum ab adoleſcente Aſinio, annos XIX. nato, C. Catonem, teſtatur. hic igitur fortaſſe Catonem dicit. Vel de Labieno intellige, qui Pollionem accuſauerat. Quinctilianus lib. I. c. 5.

Quo minime volebam] Callide oſtendit ſe fauiſſe Pompeio potius, cum quo Cicero fuit, quam Caeſari pro ſua potentia contra rempublicam pugnanti; ſed inimici metu, Pompeii caſtra fugiſſe.

Modo] Paullo ante. Et hoc indicare videtur, Aſinium in praeſidiis Caeſaris fuiſſe non adductum illius amicitia, cui modo cognitus eſſet, verum inimici metu compulſum.

Inuidia] Odium. lib. I. epiſt. I.

Conſules] Antonius, et Dolabella. non enim Hirtius et Panſa ſignificari poſſunt, qui tantum ante duos menſes conſulatum inierant, nec multo poſt ad eum Panſa litteras miſit. loquitur autem Aſinius de

de toto tempore poſt idus Martias, id eſt poſt Caeſaris necem.

A Panſa] Conſule, profecto ad Mutinam obſidione liberandam eius collega Hirtio: quem aliquanto poſt, delectus habendi gratia detentus, Panſa ſecutus eſt.

Inuito illo] Praeerat enim Lepidus Hiſpaniae citeriori, et, vt ſcripſit Dio, Narbonenſi Galliae: quod etiam confirmatur epiſt. 33.

Retinentur] Epiſt. 33.

Cordubae] In Baetica Hiſpania. patria fuit vtriusque Senecae, et Lucani poetae.

Quantas habuerim contentiones] Lector intelligens diiudicet, vtrum, *conciones*, vt eſt in omnibus meis antiquis libris, an, *contentiones*, vt olim ſcriptum vidi in Paulli Boti Regienſis libro, legi oporteat. Si *contentiones* retinemus, hic erit ſenſus: quam vehementer Lepidus et Antonius litteris a me contenderint. quod ſequentis epiſtolae teſtimonio comprobatur, in qua eſt: *Lepidus vrſit me et ſuis, et Antonii litteris, vt legionem trigeſimam mitterem ſibi.* Sin autem, *conciones*, placet; vehementes litteras, quales conciones ad populum, vel ad milites ſunt, interpretemur: quod tamen paullo durius videtur: niſi ſi ferendum in Aſinio: cuius orationem duram fuiſſe Tacitus auctor eſt.

Familiarem meum] De quo ſcripſerat Cicero. poteſt eſſe Cornelius Gallus, quem in epiſt. ſeq. idem Aſinius familiarem ſuum appellat.

Opinione tua] Simile illud lib. 14. epiſt. 23. *Opinione celerius venturus eſſe dicitur.* Et in Bruto c. 1. *Opinione omnium maiorem animo cepi dolorem.*

Quaeres, quanti aeſtimem? Si vmquam licuerit viuere in otio, experieris] Obſeruanda quaedam in Latina lingua, quae leporem et venuſtatem habent, cum tamen et ornatu verborum careant, et ſententia non admodum exquiſita ſit. ex eo genere videtur hoc exemplum Aſinii. in quo ineſt concinnitas quaedam, et ſpecies duobus modis. primum quod quaſi interrogetur, ſententiam inducit: deinde, quod altero membro ſatisfacit. Tale illud Ciceronis lib. 4. ad Attic. epiſt. 15. *Quaeris nunc de Arbuſcula: valde placuit.* Et lib. 15. epiſt. 4. *Quaeres fortaſſe, quid ſit, quod ego hoc neſcio quid gratulationis et honoris a ſenatu, tanti aeſtimem. Agam iam tecum familiariter, etc.* Coelius quoque lib. 8. epiſt. 11. *Ser. Ocella*, inquit, *nemini perſuaſiſſet ſe moechum eſſe, niſi triduo bis deprehenſus eſſet. Quaeres, vbi? vbi hercule ego minime vellem.*

Vt nunc eſt] Vt nunc quidem, pro ſtatu rerum, in animo habeo. caſus autem ſaepe cogit mutare conſilium. lib. 12. ad Attic. epiſt. 29. *Quae ſi manebunt, quaerenda erit excuſatio ad Brutum; et, vt nunc eſt, manſurae videntur.*

EPISTOLAE XXXII.

ARGVMENTVM.

Exponit primum Balbi, quaeſtoris ſui, flagitia: deinde ſubiungit de ſuo in rempublicam ſtudio. Eodem anno.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Balbus] Gaditanus, filius fratris L. Cornelii Balbi, pro quo exſtat Ciceronis oratio. Balbus minor, vt diſtinguatur a patre, dicitur lib. 8. ad Attic. epiſt. 9. et 11. et lib. 9. ad eundem epiſt. 6. De hoc Plinius lib. 5. c. 5. *Omnia*, inquit, *armis Romanis ſuperata, et a Cornelio Balbo triumphata, vnius omnium externo curru, et Quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Romana cum Balbo maiore patruo data eſt.* quibus verbis error eorum refellitur, qui non hunc, ſed eius patruum Gadibus natum putant.

De publicis exactionibus] Quod quaeſtoris erat munus.

Duxit ſe a Gadibus] Sic Terentius in Hec. Act. 4. ſc. 1. v. 7.

Vxor vbi me ad filiam ire ſenſit,
ſe duxit foras.

Et Plautus in Aul. Act. 4. ſc. 8. v. 8.

Vbi ille abiit, ego me deorſum
duco de arbore.

Et in Bacch. Act. 4. ſc. 2. v. 11.

—— *Duc te ab aedibus.*

Ad Calpen] Hiſpaniae mons extimus, Africae auulſus, vt ait Plinius. Cariſius lib. 1. *conſtat*, inquit, *in E litteram neque maſculina, neque feminina venire, niſi peregrina talia, Crotale, Calpe, Eryphile.*

Bogudis] In Mauritaniam. hunc regem nominat in libro de bell. Alex. c. 59. et 62. Hirtius, vel Oppius.

Bene peculiatus] Magno inſtructus peculio. non eſt idem, quod *bene nummatus.* nam auri argentique pondus nummorum nomine non continetur, ſed peculii, quod latius patet.

Quae C. Caeſar] Fecit Balbus Gadibus, in qua vrbe natus erat, eadem, quae C. Caeſar Romae fecerat.

Summo] Vltimo.

Annulo aureo] Quem qui non habebat, eques Romanus non erat, nec in quattuordecim gradibus in theatro ſedebat. viſus eſt igitur Balbus hiſtrionem ita velle equitem creare, vt Caeſar Laberium, cui videbatur, coacto agere mimum ſuum, honorem equeſtris ordinis ademiſſe, rurſus equitem, donatis D millibus nummum, et anulo aureo, creauerat. Suetonius in Iulio c. 39. et Macrobius lib. 2. Saturn. c. 7.

Tot enim fecerat ordines equeſtris loci] Theatri Romani conſuetudinem imitatus. nam in quattuordecim proximis gradibus lege Roſcia equeſtris ordo ſeparatim conſidebat. Aſconius ad orat. pro C. Cornelio: *L. Roſcius Otho legem tulit, vt in theatro equitibus Romanis quattuordecim ordines ſpectandi gratia darentur.* idem epitome Liuiana lib. 99. idem alii. quod ignoraſſe Macrobius videtur, cum, Laberii dictum in Ciceronem referens, in quattuordecim et ſenatores conſediſſe, ſignificat. ſedebant enim in orcheſtra, non in quattuordecim gradibus: vt e Cicerone, Suetonio, Iuuenale colligitur.

Quattuoruiratum] Qui ſummus in municipiis magiſtratus erat, vt Romae conſulatus. erat autem municipium Gades.

Sibi]

Sibi] Eodem igitur tempore et quaeſtor erat populi Romani, et quattuoruir in patria ſua.

Prorogauit] Caeſaris exemplo, qui ſibi dictaturam prorogauerat.

Comitia] Gaditanorum magiſtratuum.

Biennii] Iturus contra Parthos Caeſar, magiſtratus in tres annos creauit. quod ſupra diximus.

Renunciauit] Romae ſequentis anni conſules renunciabantur a conſule. vide initium orationis pro Murena. idem fecit Gadibus Balbus.

Quos ei viſum eſt] Et Caeſar conſules in annos ſequentes duos creauerat, Hirtium et Panſam, Plancum et D. Brutum.

Exſules reduxit] Et Caeſar omnes fere lege Pompeia damnatos. lib. 3. de bell. ciu. c. 1. et Phil. 13. c. 12.

Senatus] Decuriones Gaditani. is enim erat ſenatus in municipiis.

Sex. Varo proconſule] Qui tamen conſul non fuerat. Sed proconſules appellari eos quoque ſolere, qui poſt praeturam in prouincias irent, ſupra diximus. Quis hic Varus fuerit, aſſequi diuinando non licet. Accium quidem Varum, de quo ſcripſit Oppius, aut Sex. Quinctilium Varum, de quo Caeſar, conſtat eſſe non poſſe; nam Accio praenomen Publio fuit: Quinctilium autem in Hiſpania fuiſſe, cum honore praeſertim, ſcripſit nemo. iam illud me mouet, quod Quinctilius ciuili proximo bello interfuerat: hic autem de tempore ſatis longinquo loquitur Aſinius, cum ait: *Non horum temporum, ſed illorum.* Vari cognomen a *cruribus* deriuatum, auctor eſt Plinius lib. 11. c. 45.

Praetextam] Fabulae genus, in qua, Romano argumento, praetextati viri, id eſt, magiſtratus, inducebantur. vnde Horatius in Arte Poetica v. 288.

Vel qui praetextas, vel qui docuere togatas.

Infra vero: *Praetextam, ſi voles legere, Gallum Cornelium poſcito.*

De ſuo itinere ad L. Lentulum ſollicitandum] L. Cornelius Lentulus conſul primo belli ciuilis anno Pompeium ex vrbe fugientem ſecutus eſt, et cum eo poſt in Graeciam transiit. ad eum Balbus minor, ante quam ex Italia diſcederet, cum litteris, cum mandatis, cum promiſſione prouinciae, ſi Romam reuertiſſet, a Caeſare miſſus eſt. lib. 8. ad Attic. epiſt. 9. et 11. et lib. 9. ad eundem epiſt. 6. Velleius autem lib. 2. c. 51. transiſſe in Graeciam Balbum, et cum Lentulo conſule ſaepe collocutum, tradidit.

Poſuit] Agenda dedit.

Gladiatoribus] Obſcurior ſententia mutandi libidinem attulit. quod aliis quoque locis eueniſſe nimium ſaepe animaduerti. oſtendamus igitur et breuiter, et aperte, quid ſignificare voluerit Aſinius. ac primum illud ſciendum, gladiatorum et ludum fuiſſe, vbi rudibus, id eſt virgis, apud laniſtas, eorum magiſtros, exercerentur, et certamen, in quo gladiis pugnabant, ad oblectationem populi. Et, cum in veterum ſcriptis legimus, *gladiatoribus*; quod Ciceronem legentibus occurrit, vt lib. 2. ad Attic. epiſt. 19. et Phil. 1. c. 15. non ludus, ſed certamen ipſum indicatur,

tur. Fadius bis gratis depugnauerat, non gladiatoribus, ſerio, et periculoſo certamine, ſed in ludo, id eſt, nullo vitae diſcrimine. at Balbus pugnare eum auctore ſeſe, non in ludo, ſed gladiatoribus, volebat. quod Fadium recuſaſſe, quis miretur? Sententiam patere iam arbitror: nunc ſingula verba perpendamus.

Militem Pompeianum] Pugnauerat igitur contra Caeſarem. Balbus autem Caeſarianarum erat partium: ex quo illi Pompeianos omnes odio fuiſſe, veriſimile videtur: itaque Fadii vitae non parcebat.

Depreſſus in ludum] Depreſſus ab iis, qui ludicram gladiatorum pugnam animi cauſſa ſpectabant. Qui, *deprehenſus*, legunt, quam apte coniungatur cum eo, quod ſequitur, *in ludum*, non attendunt.

Gratis] Nulla mercede.

Depugnaſſet] Ludicra tamen pugna. nam hoc verbum ad ludicra etiam accommodatur. Lampridius in Commodo c. 5. *In arena rudibus inter cubicularios gladiatores depugnauit.*

Auctore ſeſe] Quaeſtore. emphaſis quaedam ex parte Balbi: nec abeſt Aſinii ſcribentis indignatio: quaſi ita peruerſo prauoque Balbus eſſet ingenio, vt ſibi, etiam iniqua iubenti, parere homines vellet, recuſanteſque vlciſceretur. *Auctorari*, pro, *auctore*, placet quibusdam, alucinantibus in ſententia, nec videntibus, hic ſermonem haberi de ſeria gladiatorum pugna; quod verbo, *gladiatoribus*, declaratur: *auctorari* autem ſeruile verbum eſſe, cum auctione veneunt, qui ſeruitutem ſeruiant. quo reſpexit Plinius, cum dixit lib. 36. c. 15. *Gladiatorum ſpectacula edebat, ipſum magis auctoratum populum Romanum circumferens*, id eſt, ſua ſtultitia ſeruientem magis, quam gladiatores ipſi, libertatis expertes: qui cum auctorati eſſent, id eſt, in ſeruitutem empti, imperio domini, vel cum vitae periculo, parere cogebantur. Gladiatoribus libertos quoque interdum pugnaſſe, qui venalem ſanguinem haberent, auctor Liuius lib. 28. c. 21.

Defodit in ludo] Vt pars obrueretur humo, pars ſupra terram emineret, cuiusmodi exemplum a Carthaginienſibus editum, Cato ſenior prodidit. *Homines*, inquit, *defoderunt in terram dimidiatos, ignemque circumpoſuerunt. Ita interfecerunt.* Gellius lib. 3. c. 14.

Nudis pedibus] Contra morem Romanum. calceis enim in publico, domi ſoleis vtebantur. Fecit igitur Balbus indecore, cum in publico, in magna populi multitudine, quae ad gladiatorium ſpectaculum conuenerat, nudis pedibus, praeſertim qui eſſet quaeſtor, inambularet.

Tunica ſoluta] Quod inuſitatum, ideoque laſciuiae cuiusdam, ſuperbiaeue argumentum. cingi enim tunicam ſolitam eſſe, oſtendit Horatius lib. 1. Serm. Sat. 2. v. 132. cum ait:

Discincta tunica fugiendum eſt,
ac pede nudo.

Quiritanti] Nonius: *Quiritare, eſt clamare, tractum ab iis, qui Quirites inuocant.*

C. R. NATVS SVM ERN. *Ciuis Romanus ſum*] Vſitata vox opem

opem implorantium ciuium Romanorum, quibus, in externis praeſertim locis, iniuria fieret. lib. 5. in Verr. c. 57. *Ceruices in carcere frangebantur indigniſſime ciuium Romanorum, vt iam illa vox et imploratio*, CIVIS ROMANVS SVM, *quae ſaepe multis, in vltimis terris, opem inter barbaros et ſalutem tulit, ea mortem illis acerbiorem et ſupplicium maturius ferret.* Et c. 62. *Caedebatur virgis in medio foro Meſſanae ciuis Romanus, iudices; cum interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri, inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, niſi haec,* CIVIS ROMANVS SVM. In pleriſque et recentioribus, et antiquis libris legitur, *ciuis Romanus natus ſum.* verbum tamen, *natus*, induxi olim, auctore Hieronymo Ferrario, comprobante praeſertim eius coniecturam vetere libro, quo nunc etiam vtor.

Populi fidem implora] Quia Fadius, cum pugnare nollet, ad populum confugerat.

Circulatorem quendam auctionum] In circulis auctionari ſolitum.

Hiſpali] In Hiſpania vlteriore, Baetica dicta, cui praeerat Aſinius, iuridici conuentus quattuor fuere, Gaditanus, Cordubenſis, Aſtigitanus, Hiſpalenſis. Plinius lib. 3. c. 1. hodie Siuilia.

Quod praeſtat] Quod pluris, quam de Balbo agere.

Denarios quingenos] Quot Octauius dedit veteranis. lib. 16. ad Attic. epiſt. 8 *Veteranos perduxit ad ſuam ſententiam. nec mirum: quingenos denarios dat.* Ratione ducta, fiunt ſcutati noſtrates fortaſſe triginta ſex.

Singulae quaedam cohortes] Non tota ſimul legio, ſed cohortes quaedam, ſeiunctae ab aliis cohortibus.

Trigeſimam] Epiſt. 31.

Quod iuſſiſtis] Acceperat igitur litteras a Panſa conſule, ſenatus iuſſu ſcriptas, poſt illas, quibus idem Panſa, vt eſt in ſuperiore proxima epiſtola, tantum hortatus erat, vt ſenatui ſcriberet, ſe, et exercitum in eius poteſtate futurum. Miſſum ad Aſinium ſenatus conſultum non opinor, ob illa ſequentis epiſtolae verba: *Vtinam eodem ſenatus conſulto, quo Plancum et Lepidum in Italiam arceſſiſtis, me quoque iuſſiſſetis venire.* Quod infra quoque ſignificare videtur ipſe, cum ait: *Reſpublica ſi me ſatis nouiſſet, et maior pars ſenatus; maiores ex me fructus tuliſſet*, id eſt: ſi me in Italiam venire ſenatus conſulto iuſſiſſetis.

Gallum Cornelium] Opinor hunc eſſe Cornelium Gallum poetam, quem Virgilius nominat in Bucolicis: et Dio lib. 53. quod in Auguſtum male animatus videretur, cum tamen ab eo, poſt Antonium Cleopatramque deuictos, Aegypto praepoſitus eſſet, damnatum a ſenatu, ipſum ſibi manus attuliſſe tradit, quod Seruius quoque ſignificat. De hoc et Ammianus Marcellinus lib. 17. c. 4. his verbis: *Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas, Aegypti procurator, exhauſit ciuitatem, plurimis interceptis: reuerſusque cum furtorum arceſſeretur, et populatae prouinciae, metu nobilitatis acriter indignatae, cui negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto incubuit*

incubuit ferro. is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus poeta, quem flens quodam modo in poſtrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. Euphorianum, Graecum poetam, in Latinum conuertit. Quinctilianus lib. 10. c. 1. duriorem ait in elegia fuiſſe. Nonius recitat eius hendecaſyllabum:

Durum rus fugite, et laborioſum.

ſi tamen locus mendo vacat. nam Caluo eundem verſum tribuit Gellius lib. 9. c. 12. et Calui hendecaſyllabi ab aliis quoque, Galli vero non hendecaſyllabi, ſed elegiae nominantur. Gallum, cognomen praepoſitum eſſe nomini, non mirabitur, qui legerit ea, quae diximus lib. 2. epiſt. 8.

EPISTOLAE XXXIII.

ARGVMENTVM.

Deplorat acceptam proelio Mutinenſi reipublicae calamitatem: venturum ſe in Italiam, vt communi ſuccurrat incendio, ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Retinuit] Epiſt. 31.

Sed illis, qui prodeſſe nihil poſſunt, neque mederi] Non mihi, qui prodeſſe aliquid poſſum: itaque maturius audire voluiſſem. Hic mihi dubitationis quiddam affert omnium librorum veterum, quos ipſe viderim, conſenſus: habent enim, *nequeo mederi.* mihi tamen omnino magis probatur, *neque mederi:* ſiue ſit ex ingenio, ſiue ex aliquo antiquo libro.

Non accepiſſet reſpublica hoc vulnus] Vel quia, ipſius exercitu ad reipublicae partes addito, facilior et minus calamitoſa victoria fuiſſet: vel quia, bellum vt componeretur, operam dediſſet. quam voluntatem infra oſtendere videntur illa verba: *Ita feſtinauit vterque confligere, tamquam nihil peius timerent, quam ne ſine maximo reipublicae detrimento bellum componeretur.*

Si qui laetantur] Pompeianarum partium, et reipublicae ſtudioſi.

Duces] Duces perierant Hirtius, Panſa, Aquila: qui licet ad Mutinam contra Antonium pro republica pugnaſſent, duces tamen antea fuerant Caeſaris partium: vt iis, excepto tamen Aquila, (nam is coniurationis in Caeſarem particeps fuerat) boni ciues; qui Brutis et Caſſio, id eſt libertati fauebant, non omnino confiderent. et ſane apud Appianum Panſa moriens hortatur Octauianum, ne oblatam dominandi facultatem amittat, neue Pompeianis in poſterum credat.

Veterani Caeſaris partium] Nam duae Hirtii legiones, Quarta, et Septima, et Martia, quae, relicto Antonio, partes reipublicae praetulerat, et euocati a Caeſare adoleſcente milites ex coloniis, et Antonii legiones tres, diu cum C. Caeſare meruerant.

Vaſtitatem Italiae] Solitudinem Italiae, robore et ſobole militum orbatae. vnde in Bruto c. 6. *iudiciorum*

ciorum vaſtitas et fori: pro Sextio c. 24. *vaſtum forum:* et apud Feſtum Attius: *Hanc vrbem ferro vaſtam faciet.* Pro, inane forum, inanem vrbem. Virgilius lib. 8. Aen. v. 8.

> —— *Latos vaſtant cultoribus agros.*

id eſt, abductis cultoribus, deſertos agros relinquunt. Alibi *vaſtum* eſt magnum, ab eo, quod inania latiora videntur, quam plena, oculis obiecta re nulla.

Reſpexerint] Proprie, quaſi de re non animaduerſa: cum ad victoriam tantum gaudio praepediti nimio adſpexerint.

Et robur, et ſoboles militum] Et qui fortes ipſi erant, et quibus gigni fortes poſſent. *Soboles* enim eſt quaſi noua ſtirps, poſt aliam enata: et filii *ſoboles* dicuntur: vt lib. 3. de Leg. c. 3. *Cenſores populi aeuitates, ſoboles, familias, pecuniasque cenſento.* Et lib. 1. de Offic. c. 17. *Sequuntur connubia, et affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. Quae propagatio, et ſoboles, origo eſt rerumpublicarum.* Virgilius lib. 4. Aen. v. 327.

> *Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet*
> *Ante fugam ſoboles.* ——

Omnem cunctationem eius diſcuſſiſſem] Effeciſſem, ne Lepidus in ſuſcipienda reipublicae cura cunctaretur. ſic locutus et Valerius Max. lib. 3. c. 2. *Cunctatione bonorum ciuium diſcuſſa, Gracchum, cum ſcelerata factione, quas merebatur, poenas perſoluere coegit.* Diſcutere aduocationem, caedem, caliginem, captiones, Cicero dixit, alii alia.

Similis ERN. *Simil. s*] *Similis*, habent veteres libri; quod idem eſt: vel, *ſimul:* quod mendoſum videtur. Similes autem concionibus Narbone habitis Lepidi litteras dicit.

Palparer ERN. *Palmarer*] Sic video eſſe in omnibus antiquis libris: et ita ſcriptum arbitror a Pollione. nam, licet hoc verbum alibi fortaſſe nusquam reperiatur; non tamen ideo reiiciendum videtur: cum eiusdem generis alia quoque ſint. quod ſi, quae ſemel tantum dicta nobis occurrunt, ea mutare tamquam corrupta, et vſitata reſtituere conabimur: Latinam linguam, quae paucis omnino libris conſeruata, vix ad aetatem noſtram peruenit, maiorem ad inopiam redigemus, maleque merebimur de ſtudiis litterarum. *Palmari* puto idem eſſe, quod *palpari*, id eſt adulari. palma enim blandimur, item vt palpo.

Proelium] Mutinenſe.

Raperent in contrariam partem] Secus interpretarentur, meque dicerent in Italiam veniſſe, non vt reipublicae, ſed vt oppugnanti rempublicam Antonio opem ferrem. Terentius in prologo Adelph. ita locutus:

> *Poſtquam Poeta ſenſit ſcripturam ſuam*
> *Ab iniquis obſeruari, et aduerſarios*
> *Rapere in peiorem partem, quam acturi ſumus.*

Quae mihi cum Antonio fuit] Velleius lib. 2. c. 86.

Non maior tamen, quam Planco] Mecum, inquit, agatur iniquiſſime, ſi propter amicitiam, quae mihi

mihi cum Antonio fuit, durius quidquam homines de me ſuſpicentur: cum eundem Antonium haud minus, quam ego, dilexerit Plancus: cui tamen vos confidere cognoui, arceſſito ſimul cum Lepido in Italiam, vt Antonium bello perſequerentur. Dolet, melius erga rempublicam animatum inimicum ſuum exiſtimari. Inimicitias, aut certe ſimultatem, vt credam iam tunc fuiſſe inter Aſinium et Plancum, adducor iis, quae ſcripſit Plinius in praefatione librorum ſuorum ad Veſpaſianum.

Vterque] Antonius, et Panſa. vide epiſt. 30.

Ex Gallia Lepidi] Ea Galliae ciſalpinae parte, per quam viam duxit M. Aemilius Lepidus conſul anno DLXVI. quae ab eo nomen accepit.

Ex vulneribus] Epiſt. 3. ad M. Brutum: *Hirtius in ipſa victoria occidit, cum paucis diebus magno proelio ante viciſſet. Nam Panſa fugerat, vulneribus acceptis, quae ferre non potuit.* Creditum eſt, venenum vulneribus infuſum Glyconis medici opera. M. Brutus in epiſt. 6. ad Ciceronem: *Tibi Glycona, medicum Panſae, diligentiſſime commendo. audimus, eum veniſſe in ſuſpicionem Torquato de morte Panſae, cuſtodirique, vt parricidam.* Tacitus lib. 1. Annal. c. 10. *Vbi, decreto patrum, faſces, et ius praetoris inuaſerit, caeſis Hirtio et Panſa, (ſiue hoſtis illos, ſeu Panſam venenum vulneri adfuſum, ſui milites Hirtium, et machinator doli Caeſar abſtulerant) vtriusque copias occupauiſſe.* Suetonius in Auguſto c. 11. *Cum Hirtius in acie, Panſa paullo poſt, ex vulnere, periſſent, rumor increbuit, ambos opera eius occiſos: vt, Antonio fugato, republica conſulibus orbata, ſolus victores exercitus occuparet. Panſae quidem adeo ſuſpecta mors fuit, vt Glyco medicus cuſtoditus ſit, quaſi venenum vulneri indidiſſet.*

Mortuum] Mortuus eſt Bononiae. Appianus lib. 2.

Carfulenum] Quem Hirtius et Octauianus cum legione Martia Panſae obuiam miſerant. Appianus *Carfulenum* nominat. veteres libri varie, *Carfulenum*, *Carfuleum*, *Caſulenum*, *Carfulenium*, *Carfulerium*, *Curſulenum*, habent.

Hirtiano] Cum Panſa primum, deinde, eo victo, cum Hirtio pugnauit Antonius, et victus: poſtremo, Hirtius ipſe, cum oppugnaret Antonii caſtra, interiit.

Quartam] Cum de caeſis Antonii legionibus mentio fiat; Quarta vero non Antonii, ſed Hirtii fuerit, qui, vt in Phil. 14. c. 10. legitur, eduxit e ſuis caſtris contra Antonium et Quartam, et Septimam; et hic ſtatim Hirtii Quarta nominetur, ſuſpicari de mendo facile poſſum: et fortaſſe pro *Quarta* legendum, *Secunda*, non magna mutatione: nam IV. et II. non admodum differunt. Secundam autem cum Antonio fuiſſe, patet e Galbae epiſt. 30. et Phil. 5. c. 19.

Et omnes] Duas reliquas, Quintam, et Trigeſimam quintam.

Hirtium quoque periiſſe] Incertum, ab hoſte, an ab Octauiano interemptus.

Pontium Aquilam] Vnum ex percuſſoribus Caeſaris, legatum hoc tempore D. Bruti: qui T. Mu-

 natium

natium Plancum, Antonii ducem, paullo ante proelio vicerat: vt eſt in Phil. 13. c. 12. et apud Dionem lib. 46. Hic eſt, opinor, quem ſcribit Suetonius in Iulio c. 78. triumphanti Caeſari, et ſubſellia tribunicia praetereunti, vnum e collegio non aſſurrexiſſe: quod adeo Caeſarem indignatum, vt proclamauerit, *repete ergo a me Aquila rempublicam tribunus*; nec deſtiterit, per continuos dies, quidquam cuiquam, niſi ſub hac exceptione polliceri, *ſi tamen per Pontium Aquilam licuerit.* Fuerat in partibus Caeſaris ciuili bello ſuperiore: vt is docet, qui de bello Africano librum ſcripſit, c. 62. Periit in eadem pugna cum Hirtio: et honores mortuo decreti. epiſt. 15. ad M. Brutum: *Effudi, ſi ita vis, honores in mortuos Hirtium, et Panſam, Aquilam etiam.* Et Dio lib. 46. *Aquilam in pugna caeſum ſtatua decorarunt; et quam e ſuis bonis D. Bruti militibus pecuniam dederat, eius heredibus reddiderunt.*

Habere equitum] Numerus equitum deſideratur in omnibus antiquis libris, praeter vnum minime recentem, in quo eſt, *equitum* V. id eſt, quinque millia. nam veteres numerorum notae, ducta ſupra linea, millia ſignificant. eam vero lineam ſaepe a librariis omiſſam eſſe, ignorat nemo. Equitatum ideo ſeruauit incolumem Antonius, quia caruit equitibus Hirtius, et Germanos Caeſaris equites ad Antonium paullo ante proelium transfugiſſe, Dio ſignificat.

Legiones ſub ſignis armatas tres] Falſum. vide epiſt. 34. et lib. 11. epiſt. 10. *Sub ſignis* autem, pro non paſſim, ſed ordinatim. Lucretius lib. 5. v. 997.

—— *Multa virum ſub ſignis millia ducta.*

Tacitus lib. 1. Hiſt. c. 70. et lib. 4. c. 33. *ſubſignanum militem* vocat. Idem lib. 2. c. 14. *Quingenti Pannonii, nondum ſub ſignis.*

P. Bagienni ERN. *P. Vagieni*] Sic probo, ex Maffeorum libro, quo etiam olim ſum vſus. reliqui omnes, *Pupilli*, non *Publii*. idem liber, *Vagienii*.

Inermes bene multos] Epiſt. 34. et lib. 11. epiſt. 10.

Ventidium] Epiſt. 17. 18. 34. et lib. 11. epiſt. 10.

Septima] Fortaſſe aliter legendum: nam ſeptima cum Hirtio fuit. Phil. 14. c. 10.

Deſcenſurum ad extrema] Lib. 11. epiſt. 1. *Ad nouiſſima auxilia deſcendemus.* Et lib. 9. ad Attic. epiſt. 18. *Si ſibi conſiliis noſtris vti non liceret, vſurum, quorum poſſet, ad omniaque eſſe deſcenſurum.*

Seruitia] Ergaſtula ſoluit Antonius. lib. 11. epiſt. 10.

Parmam direptam] A L. Antonio. Phil. 14. c. 4.

L. Antonium] Marci fratrem, qui tribunus plebis fuerat anno ſuperiore.

Aut nomen denique] Ne cum imperio nomen etiam ipſum extinguatur.

Confluant ad eum] Translatio a coniunctis fluminibus. epiſt. ſeq. *Ab confluente Rhodano caſtra moui.* ſic in orat. pro Plancio c. 34. *Fit veſtra diligentia, qui in cauſſis ponderandis omnes fere repudiatis, vt ad nos pleraeque confluant; qui miſeris et laborantibus nihil*

nihil negare poſſumus. Et Tuſc. 2. c. 2. *Si ad haec ſtudia plures confluxerint.*

Neque ſupereſſe reipublicae] Neque viuere poſt interitum reipublicae. Gellius lib. 1. c. 22. Supereſſe, *inuenimus dictum pro* ſuperſtitem eſſe. *Ita enim ſcriptum eſt in libro epiſtolarum M. Ciceronis ad L. Plancum, et in epiſtola C. Aſinii Pollionis ad Ciceronem, verbis his:* Nam neque deeſſe reipublicae volo, neque ſupereſſe. *Per quod ſignificat, ſi respublica emoriatur et pereat, nolle ſe viuere. In Plauti autem Aſinaria manifeſtius id ipſum ſcriptum eſt in iis verſibus, qui ſunt eius comoediae primi:*

Sicut tuum vis vnicum gnatum tuae
Supereſſe vitae, ſoſpitem et ſuperſtitem.

EPISTOLAE XXXIV.

ARGVMENTVM.

Narrat, adueniente Antonio quid egerit: et agit gratias, quod iniquis de ſe rumoribus fidem non habuerit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

M. Lepidus] Aemiliae gentis: qui cum Caeſare conſul fuerat, et, eo interfecto, pontifex max. in eius locum a ſacerdotum collegio, Antonii conſulis opera et ſtudio, ſuffectus eſt. Dio lib. 44.

Imp. iterum] Bis igitur a militibus, ob duas victorias de hoſtibus relatas, imperator appellatus erat: propterea que ſenatus abſenti triumphum decreuit. vide Phil. 13. c. 4. in qua item oratione *imperator iterum* dicitur.

Prouinciam meam] Velleius lib. 2. c. 63. ita ſcriptum reliquit: *Antonius, fuga transgreſſus Alpes, primo per colloquia repulſus a M. Lepido, qui pontifex maximus in C. Caeſaris locum furto creatus, decreta ſibi Hiſpania, adhuc in Gallia morabatur.* Sed ex ipſius Lepidi verbis, et ex Aſinii proxima ſuperiore epiſtola cognoſcitur, Galliae Narbonenſi Lepidum praefuiſſe. dubitationem Dio tollit: nam lib. 43. mandatam Lepido a Caeſare narrat et Galliam Narbonenſem, et ei finitimam Hiſpaniam.

Ab confluente Rhodano] Ab eo loco, vbi confluere incipiunt Arar et Rhodanus. Liuius lib. 1. c. 27. *Ad confluentes collocat caſtra.* Vnus omnino vetus liber, *ab confluente ab Rhodano:* reliqui nullo diſcrimine, *ab confluente Rhodano.*

Ad forum Vocontium] Malim, *ad forum Voconium*, vel *Voconii:* quod a Plinio nominatur lib. 3. c. 4. et hic epiſt. 17. Veteres libri, *Vocontium*, *Vocontii*, *Vocatium*, *Vicontinum*, *Venticonum*, et aliter.

Ad flumen Argenteum] Quod in prouincia Narbonenſi lib. 3. c. 4. Plinius conſtituit.

Legiones tres] Epiſt. 33.

Habebat antea] M. Antonius.

Legionem ſecundam] Epiſt. 30.

Ex reliquis] Duabus veteranis, quinta, et trigeſima quinta.

Inermorum] Pro, *inermium*, antique. lib. II. epiſt. 12. Et epiſt. 14. ad M. Brutum, et Salluſtius in Iug. c. 115. *Ab inermis pedibus auxilium petere.* Et Quadrigarius apud Gellium lib. 17. c. 2.

Equitum] Equitum XXX. id eſt, triginta millia, vt in libris noſtris, linea numero ſuperducta, impreſſum eſt, olim eſſe animaduerti in antiquo Vincentii Riccii libro: nunc easdem notas in vno Maffeorum eſſe, in reliquis numerum equitum video deſiderari. ſed mihi, tantum equitatum habuiſſe Antonium, veriſimile parum videtur.

Silanus] M. Silanus tribunus militum in exercitu Lepidi. Dio lib. 46. et epiſt. 30.

Culleo] Antea praepoſitus Alpibus a Lepido. Appianus lib. 3.

Contra noſtram voluntatem] Immo ex ipſius voluntate: occulte enim fauebat Antonio. vide Dionem lib. 46.

Neceſſitudinis] Quae imperatori ſolet eſſe cum ſuis militibus. nam Silanus et Culleo cum Lepido militauerant, honeſtis ordinibus praepoſiti: vt demonſtratum eſt.

Summa ſtudia officii] Officiis inter nos pari ſtudio certauimus. Duo veteres libri, *officii*, non habent: vnus, *ſumma ſtudia officio mutuo:* alius, *ſumma ſtudia officii mutui.* Cicero ipſe Phil. 13. c. 4. ſic de Lepido: *Magna eius in me merita, mea quaedam officia in illum.*

Proinde diligenter] Aeque diligenter. nam *proinde* interdum valet *perinde*. epiſt. 4.

Memini enim ERN. *autem*] Sic probo, vt eſt in meo vetere libro, et erat in eo, quem olim habui, a Vincentio Riccio commodatum. duo praeterea, *memini etiam:* quod non placet. reliqui, *memini enim.*

Et illa ſuperiora] Cum ei ſtatuam equeſtrem inauratam in Roſtris ponendam cenſuit. vide Phil. 5. c. 15.

Quae Lepido digna ſunt] Emphaſis eſt in nomine, propter antiquam familiae dignitatem. Phil. 13. c. 4.

Eo ampliora] Additum eſt, *eo*, ornatus gratia, non quod neceſſe eſſet.

Proinde] Propterea.

XI. ERN. *XII. Kal.*] Sic in meis antiquis libris, vno excepto, in quo eſt, XI.

EPISTOLAE XXXV.

ARGVMENTVM.

Recepti Antonii cauſſam in ſuos milites confert, diſſenſionem ciuium inique ferentes. Eodem anno.

EXPLANATIO.

In ciuibus conſeruandis] Sic duo veteres libri, et vnus praeterea, quo ſum vſus adoleſcens, Vbaldini Bandinelli. Reliqui omnes, *obſeruan-*

ſeruandis: malo, *conſeruandis;* ne ciuium caedes fieret. quod explanatur ſequentibus verbis: *me tantae multitudinis ciuium Romanorum ſalutis atque incolumitatis cauſſam ſuſcipere coegit.* Et infra: *miſericordiam noſtram, exercitusque noſtri.* Ad hanc ſententiam pertinent illa Planci verba, epiſt. 21. *Acceſſit eo, vt milites eius, cum Lepidus concionaretur, conclamarint viri boni, pacem ſe velle, neque eſſe cum vllis pugnaturos, duobus iam conſulibus ſingularibus occiſis, tot ciuibus pro patria amiſſis.*

Seditione facta] De hac ſeditione Velleius lib. 2. c. 63. Plutarchus in Antonio, Dio lib. 46.

III. Kal. Iun. (*Iun.* abeſt ab E R N.)] Menſis Iunii nomen eſt in duobus antiquis libris; in quibusdam Aprilis nominatur, errore perſpicuo: in aliis, neque Aprilis, neque Iunius: in plerisque libris antiquis eſt, IV. *Kal.* in nonnullis, vt in eo Vincentii Riccii, III. *Kalend.* quod magis probo. nam etſi Lepidus IV. Kal. Iun. ſe cum Antonio coniunxit: veri tamen ſimilius videtur, poſtridie Plancum ad ſenatum ſcripſiſſe, quam eodem die, in tanta rerum mutatione.

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBRVM XI.

EPISTOLAE I.

ARGVMENTVM.

D. Brutus habitum cum Hirtio, conſule deſignato, ſermonem exponit; poſtulatam a ſe liberam legationem ſignificat: ſuum conſilium oſtendit, tutam in vrbe manſionem non eſſe, migrandum ex Italia; vel poſtulandum, vt ipſi, et M. Bruto, et Caſſio liceat eſſe in vrbe publico praeſidio. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

D. *Brutus*] Iuniae gentis, adoptatus fortaſſe a Poſtumio aliquo, vnde *Albini* cognomen acceperit. *Albinus* enim vocatur a Plutarcho, Appiano, Dione. Latini ſcriptores *Brutum* ſemper, non *Albinum*, appellant.

Prouinciam] Galliam citeriorem, a Caeſare ipſo, dum viueret, D. Bruto aſſignatam, mox, Caeſare mortuo; a ſenatu confirmatam. Suetonius in Auguſto c. 10. Appianus, Dio, alii.

Aiebat] Antonius: quippe cum eam ipſe appeteret, ſuis conſiliis aptam, quia, poſt Caeſaris necem, excitare bellum ciuile cupiebat. Macedoniam vero, quam ei ſenatus dederat, Decimo dare cogitabat. quod factum non eſt: ideo Brutum Antonius, Mutinae incluſum, per menſes multos obſedit.

Militum] Veteranorum, quos Caeſar beneficiis affecerat.

Si mediocre auxilium] Quod mox non mediocre habuere, Decimus Galliam Cisalpinam, iam antea a Caeſare attributam, Caſſius Syriam, M. Brutus Macedoniam, vtramque a ſenatu decretam poſt interitum Caeſaris.

Placitum eſt] Lib. 8. epiſt. 4.

Legationem liberam] Legationes liberae priuatarum rerum cauſſa ſenatoribus dabantur: tum quod iis, non permittente ſenatu, abeſſe

abeſſe non licebat: tum etiam, vt eſſent honoratiores apud exteras nationes, addito legationis nomine. lib. 2. ad Attic. epiſt 18. et lib. 15. ad eundem epiſt. 11. et in orationibus in Rullum 2. c. 17. pro Flacco c. 34.

Rhodum] Liberam ciuitatem. lib. 4. epiſt. 7.

Ad nouiſſima auxilia deſcendemus] Lib. 10 epiſt. 33. *Si nihil in Lepido ſpei ſit, deſcenſurum ad extrema: et non modo nationes, ſed etiam ſeruitia concitaturum.*

Sex. Pompeium] Magni filium: qui erat in vlteriore Hiſpania.

Baſſum] Qui erat in Syria. lib. 12. epiſt. 11. et 18. et Strabo lib. 16. Dio lib. 47.

Inuidiam] *Odium*, vt lib. 1. epiſt. 1. indignarentur, inquit, boni ciues, vindices libertatis egere praeſidio.

EPISTOLAE II.

ARGVMENTVM.

Petunt ab Antonio conſule Brutus et Caſſius praetores, an ipſos putet in vrbe, magna veteranorum militum frequentia, tutos fore. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Fide et beneuolentia] Beneuolentia, vt velit: fides, vt promiſſa ſeruet.

Iſtum] Cui confidimus, adducti fide et beneuolentia in nos tua.

Ad Kalendas Iunias] In quem diem ſenatum Antonius edixerat. Phil. 1. c. 2. *Ecce Kalendis Iuniis, quibus, vt adeſſemus, edixerat, mutata omnia: nihil per ſenatum, multa et magna per populum, et abſente populo et inuito. — Veterani qui appellantur, quibus hic ordo diligentiſſime cauerat, non ad conſeruationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem nouarum praedarum incitabantur.*

In tua poteſtate] Percuſſores Caeſaris, data Antonio et Lepido fide, et ab eis viciſſim accepta, de Capitolio, quo poſt Caeſaris necem populi metu confugerant, deſcenderunt, Caſſiusque ſe Antonio, Brutus Lepido credidit.

Noſtros neceſſarios] Qui, vt iis praeſidio eſſent, in vrbem conuenerant; Phil. 10. c. 3. de M. Bruto ſic: *Cum praetor vrbanus eſſet, vrbe caruit, ius non dixit, cum omne ius populi Romani recuperaſſet: cumque concurſu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri ſolebat, praeſidioque Italiae cunctae ſeptus poſſet eſſe, abſens iudicio bonorum defenſus eſſe maluit, quam praeſens manu.*

Tui conſilii] Quid ſentiret de veteranis, noſſe cupiebant.

De reponenda ara] Erecta tamquam Deo Caeſari mortuo a ſimulato C. Marii filio, euerſa a Dolabella conſule. qua de re diximus lib. 9. epiſt. 14.

Velle et ERN. *Velle te*] Alii ex ingenio, *velle et*. Sed ita referri neceſſe eſſet ad amicos Bruti et Caſſii: de quibus non ſcriberent, *vix quiſquam*, ſed, *prorſus nemo*.

Sequamur igitur et antiquos libros, et ſententiam.

Nec quidquam aliud libertate communi quaeſiſſe] Genus loquendi ſumptum a Graecis, pro, nec quidquam aliud, praeter libertatem. Sic et Horatius lib. I. epiſt. 16. v. 20.

Neue putes alium ſapiente bonoque beatum.

Et lib. 2. epiſt. I. v. 239.

Edicto vetuit, ne quis ſe, praeter Apellen,
Pingeret, aut alius Lyſippo duceret aera
Fortis Alexandri vultum ſimulantia. ——

Et lib. 2. Serm. Sat. 3. v. 208.

Qui ſpecies alias veri, ſcelerisque tumultu
Permiſtas capiet, commotus habebitur. ——

Plato autem in Menone: Ἄλλο ἐπιστήμης, pro, diuerſum a ſcientia. et Ariſtoteles ἐν τῷ τῶν ἠθικῶν· φίλος ἕτερος τοῦ κόλακος.

Denunciatum eſſe] Vt in vrbem frequentes conuenirent.

De commodis eorum] Phil. I. c. 2. *Veterani qui appellantur, quibus hic ordo diligentiſſime cauerat, non ad conſeruationem earum rerum, quas habebant, ſed ad ſpem nouarum praedarum incitabantur.*

Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae] Vt fortaſſe tibi videmur, quia conſulimus te de ſalute noſtra.

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

Expoſtulatio ad contumelioſas et minaces Antonii litteras. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Edicti tui] Sententiam huius edicti ſcire nobis non licet: neque enim exſtat: ſed contumelioſum fuiſſe conſtat, minisque plenum, cum ſimillimum vocetur eius litterarum.

Si praetores] Et Brutus quidem praetor vrbanus erat, qui ceteris praetoribus dignitate praeſtat: itaque abſentibus conſulibus conſulare munus more maiorum ſuſtinet. lib. 10. epiſt. 12.

Edicto] Si fuiſſent extra vrbem, litteris poſtulaſſent, cum eſſent in vrbe, poſtulauerunt edicto.

Poſtulaſſemus] Poſtulauerant, vt, ſaluis legibus, abeſſe poſſent vltra dies decem. nam per decem licebat. hoc ita impetrari poterat, ſi conſul Antonius, vt ſoluerentur legibus, ad ſenatum retuliſſet. id primum ab Antonio negatum illis eſſe, ex hac intelligitur epiſtola; poſtea conceſſum, docet Phil. 2. qua ita ſcriptum eſt c. 13. *Cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, ſi ab vrbe plus, quam decem dies abfuiſſet?*

Ne hoc quidem] Ne hoc quidem, quod poſtulemus, tribui a te Bruto et Caſſio, amicis tuis; quibus maiora a te tribui, par eſſet. Si praetoribus, et hominibus ea dignitate praeditis, conſul gratificari

cari non vis: hoc ſaltem nobis, non tamquam conſul praetoribus, ſed tamquam Bruto et Caſſio, id eſt amicis tuis, qui et credidimus tibi, et credituri ſumus, tribuere deberes. quod cum non facias; concede nobis, vt doleamus.

De delectibus habitis] Audierant queſtum eſſe Antonium de delectibus ab ipſis habitis, de pecuniis impetratis, etc.

Nunciis trans mare miſſis] Ad ſollicitandos exercitus, praeſertim ſex legiones Macedonicas, quibus vti Caeſar in Parthico bello cogitauerat.

Te feciſſe] Quod queſtus non ſis, licet audires ea de nobis.

Neque agnoſcimus quidquam eorum] *Agnoſcere*, eſt fateri: *non agnoſcere*, negare. lib. 4. epiſt. 4.

Cum haec reticueris] Cum de delectibus habitis, aliisque rebus, in nos falſo rumore collatis, queſtus non ſis.

Obiiceres] In litteris.

Concordiae ac libertatis cauſſa] Ideo enim abeſſe cupiebant, ne qua in vrbe ſeditio propter Caeſaris mortem concitaretur. timebant autem potiſſimum veteranos. epiſt. 2.

Per edictum] Edicto propoſito ſignificauerant, velle ſe abeſſe concordiae ac libertatis cauſſa. id eſt autem, de ſuo iure decedere. nam cum praetor vltra decem dies abeſt, de ſuo iure decedit. Hoc eſſe edictum opinor paullo ante nominatum, idem ſcilicet, quod in Phil. 1. c. 3. appellatur his verbis: *Nec ita multo poſt edictum Bruti affertur et Caſſii. quod quidem mihi plenum aequitatis videbatur.*

Arma minetur] Vt minatus erat in iis litteris, quae contumelioſae minaceſque dictae ſunt.

Nobis] Qui tyrannum occidimus, vt patriam ſeruitute liberaremus.

Litterae tuae nihil proficerent] Quibus arma minatus erat, quaſi abeſſe ideo vellent, vt bellum ciuile ſuſcitarent: id Hirtius quoque timuit: itaque ſcripſit ad Ciceronem lib. 15. ad Attic. epiſt. 6. his verbis: *Brutus et Caſſius vtinam, quam facile a te de me impetrare poſſunt, ita per te exorentur, ne quod calidius ineant conſilium! cedentes enim haec ais ſcripſiſſe: quo? aut quare? retine, obſecro te, Cicero, illos: et noli ſinere haec omnia perire.* Et Phil. 10. c. 7. *Ab hoc igitur quiſquam bellum timet, qui, ante quam nos id coacti ſuſcepimus, in pace iacere, quam in bello vigere, maluit?* Quamquam oratio illa eſt habita aliquanto poſt, quam hae litterae ſcriptae.

Quoquam] Ad vllam rerum nouitatem.

Iudicium noſtrum] Iudicio enim noſtro, non armorum tuorum timore, nihil noui cogitamus.

Honeſtum] Honoratum. lib. 2. epiſt. 15. *Caeſarem honeſtum eſſe cupio.*

Quam non diu regnarit] Regnauit, abſoluta poteſtate, nullo Pompeianarum partium metu, poſt victos in Hiſpania Pompeii liberos, quinque tantum menſes. rediit enim Octobri menſe. occiſus eſt idibus Mart quod Velleius lib. 2. c. 56. Faſti Capitolini, et aliorum teſtimonia docent.

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

Res a ſe geſtas exponit: pro quibus, Ciceronem rogat, vt ſibi ſua ſententia ſupplicationes decernat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Imp.] Appellatus a militibus ob rem bene geſtam. lib. 2. epiſt. 10.

Inalpinos] Alpium incolas: cum quibus et Metellus Celer bellum geſſerat. lib. 5. epiſt. 1.

Nomen imperatorium captans] Vt ex re bene geſta imperator appellaret.

Animum] Aduerſus hoſtes. modeſte, *animum*, dixit, pro *virtutem*.

Adiuua nos tua ſententia] Vt ſupplicationes impetrem. Videtur impetraſſe. nam ſupplicationes triumphus ſequebatur: et paratum illi triumphum fuiſſe, Phil. 6. c. 3. oſtendit his verbis: *An ille non potuit, ſi Antonium conſulem, ſi Galliam Antonii prouinciam iudicaſſet, legiones Antonio et prouinciam tradere? domum redire? triumphare?*

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe, quod Bruti litteris non reſponderit: hortatur ad libertatem recuperandam: ſua ſtudia officiaque pollicetur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Lupus] Rutiliorum cognomen.

Me tuto eſſe] Timebat Antonium conſulem.

Panſam] Conſulem deſignatum.

Quae maxime optabam] Te ſcilicet Antonio prouinciam nolle tradere, optimeque erga rempublicam animatum eſſe.

Ne illa quidem in re] In Caeſare occidendo.

Iſte] Antonius.

Prouinciam] Galliam ciſalpinam, cui praeerat Decimus.

Semper amicus fui] Lib. 16. epiſt. 23.

Dominatu regio liberes] Antonio tuae prouinciae finibus excludendo: in quo ſita videtur ſalus reipublicae. *Dominatu regio*, dicit, quia, cum rege iam liberati eſſent, dominatus tamen regius manebat. lib. 12. epiſt. 1. *Non regno, ſed rege liberati videmur.*

Vt principiis conſentiant exitus] Vt, quemadmodum rege, ita nos dominatu regio liberes.

Tuis optimis conſiliis] Quae ſpectant ad communem libertatem.

EPISTO-

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Suam dignitatem Brutus commendauerat. reſpondet Cicero, ſibi eam etiam atque etiam curae fore, idque iam in ſenatu declaratum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Tribuni plebis] Qui poteſtatem habebant vocandi ſenatus. Gellius lib. 14. c. 7.

Ad XIII. *Kal. Ian.*] Is dies eſt, quo Phil. 3. habuit Cicero, Antonio conſule, ſed in Galliam profecto. Ad Cornificium lib. 12. epiſt. 22. *Ad* XIII. *Kal. Ian. ſenatus frequens mihi eſt aſſenſus, cum de ceteris rebus magnis et neceſſariis, tum de prouinciis, ab iis, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, niſi qui ex ſenatus conſulto ſucceſſiſſet.* Et ad eundem epiſt. 25. *Ego, quo die primum in ſpem libertatis ingreſſus ſum, et, cunctantibus ceteris, ad XIII. Kal. Ian. fundamenta ieci reipublicae, eo ipſo die prouidi multum.* Phil. 14. c. 7. *Memoria tenent, me ante diem XIII. Kal. Ian. principem reuocandae libertatis fuiſſe.* Quos autem tribunos plebis in hac epiſt. ad Brutum nominat, ii noui erant: nam magiſtratum inibant IV. id. Dec. vt ex Dionyſio didicimus.

De praeſidio conſulum deſignatorum] Hirtii et Panſae. Phil. 3. c. 10. *Praeclare facitis, tribuni plebis, qui de praeſidio conſulum ſenatusque referatis.*

Ante Kal. Ian.] Antequam conſulatum iniuiſſent Hirtius et Panſa.

Edictum tuum] Hac de re ſic Phil. 5. c. 11. *Ante diem* XIII. *Kal. Ian. decretis veſtris eum concidiſtis.* Et paullo poſt: *Eodemque die D. Bruti, praeſtantiſſimi ciuis, edicto allato atque propoſito factum eius collaudaſtis: quodque ille bellum priuato conſilio ſuſceperat, id vos auctoritate publica comprobaſtis.* Idem Phil. 4. c. 3. et 6. c. 3.

In ſenatu] Significat ea, quae ſcripta ſunt in Phil. 3.

In concione] Ad populum. vide Phil. 4.

EPISTOLAE VII.

ARGVMENTVM.

Suadet Bruto, ne in ſalute populi Romani conſeruanda ſenatus auctoritatem exſpectet, ſed voluntatem ſenatus pro eius auctoritate habeat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Adhibuiſſet] Lib. 4. epiſt. 7. et lib. 10. epiſt. 25.

Libonem] Scriboniae gentis.

Ex M. Seio] Qui ad Brutum iuerat.

Nondum liberi] Erant enim in ſenatu,

ſenatu, qui Antonio fauerent, in primisque Q. Fuſius Calenus.

Tuum factum] Cum tyrannum occidiſti.

Vel puerum potius] Annum agentem XIX. Velleius lib. 2. c. 61. Tacitus lib. 12. Annal. c. 6. lib. 10. epiſt. 28. *Puer egregius Caeſar.*

Priuato conſilio] Lib. 12. epiſt. 25. *Puer egregius praeſidium ſibi primum, et nobis; deinde ſummae reipublicae comparauit: qui niſi fuiſſet, Antonii reditus a Brundiſio peſtis patriae fuiſſet.* Et Phil. 3. c. 2. *C. Caeſar adoleſcens, paene potius puer, incredibili ac diuina quadam mente atque virtute, tum, cum maxime furor arderet Antonii, cumque eius a Brundiſio crudelis et peſtifer reditus timeretur, nec poſtulantibus, nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia fieri non poſſe videbatur, firmiſſimum exercitum ex inuicto genere veteranorum militum comparauit, patrimoniumque ſuum effudit.* Idem in aliis Philippicis, et lib. 16 ad Attic. epiſt. 8. Velleius autem lib. 2. c. 61. *C. Caeſar*, ait, XIX. *annum ingreſſus, mira auſus, ac ſumma conſecutus, priuato conſilio, maiorem ſenatu pro republica animum habuit. primumque a Calatia, mox a Caſilino veteranos exciuit paternos. Quorum exemplum ſecuti alii, breui in formam iuſti coiere exercitus.* Idem Dio, Appianus, et alii.

Ruſticos] Agros enim, aſſignatos a Caeſare tamquam diuturnae militiae praemia, milites veterani colebant. lib. 16. ad Attic. epiſt. 8. *Octauianus magna molitur. veteranos, quique Caſilini et Calatiae ſunt, perduxit ad ſuam ſententiam. nec mirum: quingenos denarios dat: cogitat reliquas colonias obire. plane hoc ſpectat, vt ſe duce bellum geratur cum Antonio.* Quamquam hoc, *homines ruſticos*, non ad veteranos tantum, militiae munere iam liberatos, ſed ad duas etiam legiones, Martiam, et Quartam, infra nominatas, pertinet. milites enim legionarii rura colebant, et in XXXI. ruſticis tribubus, quae conſtabant omnes e ciuibus ingenuis, nullo admiſto libertino, ſuffragium ferebant. Cato etiam apud Ciceronem, in lib. de Senectute c. 20. qui militabant in legionibus, ruſticos fuiſſe omnes oſtendit. *Legiones*, inquit, *noſtras (quod ſcripſi in Originibus) in eum ſaepe locum profectas alacri animo, et erecto, vnde ſe numquam redituras arbitrarentur. Quod igitur adoleſcentes, et ii quidem non ſolum indocti, ſed etiam ruſtici contemnunt, id docti ſenes extimeſcent?*

Commilitones tuos] Simul enim Caeſare duce in Gallia meruerant.

Legionem Martiam, legionem Quartam] Vide Phil. 3. c. 3. et alias, Velleium lib. 2. c. 61. Appianum, Dionem.

Vt non ſit integrum] Non licet vtrumuis. arbitrii tui iam non eſt, reipublicae curam vel ſuſcipere, vel omittere. bis enim te libertatis defenſorem profeſſus es.

Idibus Martiis] Cum tyrannum occidiſti.

Exercitu nouo] Vt Antonium cisalpina Gallia excluderet.

EPISTO-

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Scribit de legatis ad Antonium de pace miſſis, quaeque ſit omnium de Bruto exſpectatio, conſenſioque ad libertatem recuperandam. Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Polla] Vxor Bruti, quae Triarii fuerat. vide lib. 8. epiſt. 10. *Paulla* eadem vocatur, vt *olla* pro aulla.

Legatorum] L. Marcii Philippi, L. Calpurnii Piſonis. lib. 12. epiſt. 4. et Phil 6. c. 3.

Regno] Dominatu regio. epiſt. 5.

Dilectus habetur] A Panſa conſule, Hirtio iam cum Octauiano ad Mutinam profecto. lib. 12. epiſt. 5.

Me neque deeſſe vlla in re, neque vmquam defuturum dignitati tuae] Notanda varietas verborum in eadem ſententia. epiſt. 6. *Mihi gratiſſimum facies, ſi exploratum habebis, tuis laudibus nullo loco nec conſilium, nec ſtudium meum defuturum.* Et in eadem infra: *Illud tibi perſuadeas velim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae eſt per ſe ampliſſima, ſummo ſemper ſtudio ſuſcepturum, et defenſurum.*

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Rogat Ciceronem, proſpiciat, ne, vtroque conſule ad Mutinam amiſſo, hoſtes reipublicae conualeſcant, monetque, quid agendum iudicet. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Panſa amiſſo] Hirtium non nominat; quod in Panſa grauitas et prudentia maior.

Inimici noſtri] Videtur Octauianum ſignificare: qui percuſſores parentis ſui diligere non poterat: id quod, inita cum Antonio et Lepido ſocietate, declarauit. vide illud epiſt. 10. *quantamque cupiditatem, etc.*

Elabatur] Elapſus tamen eſt, itinere facto difficillimo. epiſt. 10. et lib. 10. epiſt. 17. 33. 34.

Ventoſiſſimum] Leuiſſimum, atque in primis mobilem. epiſt. 10. ad M. Brutum: *Datum Lepido tempus eſt, in quo leuitatem eius, ſaepe perſpectam, maioribus in malis experiremur.*

Pollione Aſinio] Qui longius aberat, quam Lepidus, praeerat enim Hiſpaniae citeriori. lib. 10. epiſt. 31.

Puto te perſpicere] Propter amicitiam. non dubito, quin ille tibi ſuum ſenſum patefaciat.

Multae]

Multae] Quattuor Lepidi, Aſinii duae, Appiano teſte lib. 3. ſed ipſe Aſinius epiſt. 32. tres habere ſe legiones ait.

Recte facturum numquam] Favebat Lepidus Antonii partibus: tum quod percuſſores Caeſaris oderat, tum etiam, quod eius filio nupſerat Antonii filia, ipſeque Antonii conſulis beneficio pontifex max. in locum Caeſaris creatus erat. Appianus, Dio, Plutarchus.

Plancum] L. Plancum, conſulem deſignatum: cuius epiſtolae ſunt lib. 10.

In Alpibus] Ne redire in Italiam poſſit.

EPISTOLAE X.

ARGVMENTVM.

Queritur de quorundam maleuolentia, et reipublicae periculum exponit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Non mihi rempublicam plus debere arbitror] Quae tamen mihi, ob tyrannum a me caeſum, plurimum debet.

Poſſe] Aliquando poſſe: cum nunc non poſſim.

Iſti peruerſi] In epiſt. 15. ad M. Brutum: *Ego, D. Bruto liberato, cum laetiſſimus ille ciuitati dies illuxiſſet, idemque caſu Bruti natalis eſſet, decreui, vt in faſtis ad eum diem Bruti nomen adſcriberetur. —— atque illo die cognoui, paullo plures in ſenatu maleuolos eſſe, quam gratos.*

Si tamen hoc temporis videatur dici cauſſa ERN. *Si tamen haec temporis videantur dici cauſſa*] Quod ſi haec a me ideo dici videntur, vt gratiam a te ineam, cuius opera ſtudioque indigeam. Hunc locum olim emendauimus ex duobus antiquis libris, Vincentii Riccii, et Paulli Boti: quibus aliqua ex parte ſuffragantur ii, quibus nunc vtor. in vno tamen eſt, *videatur*, non *videantur*. in omnibus autem *hoc*, non *haec*: vt legi etiam recte poſſit, *ſi tamen hoc temporis videatur dici cauſſa.*

Malle tuum iudicium] Hoc refertur ad illud, *exploratum habes.*

A certo ſenſu] Qui non errat, ſed, quale quidque eſt, tale iudicat.

Conſulum] Hirtii et Panſae.

Cupiditatem] Rerum nouarum. Suſpicionem ſuam de Octauiano ſignificat: qui conſulatum petiit, non adeptus cum Antonio ſe coniunxit. Idem epiſt. 9. ſignificauit: idem et M. Brutus in ſua ad Ciceronem epiſtola 4. idem et Plancus lib. 10. epiſt. 24.

Vacuitas] Vacua conſulatu respublica. Alibi Cicero, *vacuitas ab angoribus, vacuitas aegritudinis.*

Quae litteris commendari poſſint] Et hoc ad Octauianum pertinet.

Satis magnum numerum videtur effeciſſe] *Speciem exercitus effecit,* lib. 12. epiſt. 13.

Manus Ventidii] Tres legiones. lib. 10. epiſt. 33. 34.

Ad Vada] Qui locus iacet inter Alpes et Apenninum, impeditiſſimus ad iter faciendum. epiſt. 13.

Quos habet multos] Lib. 10. epiſt. 33. 34.

Rurſus] Non, *rurſus*, vt in Etruriam, (neque enim fuerat Antonius antea cum exercitu in Etruria) ſed, *rurſus*, in Italiam.

Ad me] Ad honorem meum.

Vt ſupra ſcripſi] In eadem epiſtola. *ſupra*, et *antea* differunt. *ſupra*, rem ſignificat: *antea* tempus. quo modo etiam differunt *adhuc*, et *hactenus*. lib. 8. epiſt. 6. *Quod tibi ſuprà ſcripſi, Curionem valde frigere; iam calet.* Et pro Caecina c. 5. *Ille, quem ſupra deformaui.*

HS mibi fuit quadringenties amplius ERN. *H-S mibi fuit pecuniae* CD *amplius*] CD, valet quadringenties, hoc eſt, duodecies centena ſcutatorum millia.

Amicos] Et in iis legatum ſuum, Q. Pontium Aquilam. Dio lib. 46.

Septenum numerum] Sic placet: et ſic omnes habent mei veteres libri.

Varronis] Significat Antonium, qui theſauros C. Caeſaris, ad Opis aedem depoſitos, abſtulerat. Phil. 2. c. 37. et epiſt. ad Attic. et omnis hiſtoria. *Varronis* autem, pro nequam hominis et diſſoluti. vide lib. 9. epiſt. vlt. *Ille baro.*

Subſiſtere ſumtui ERN. *Suſtinere ſumptum*] In aliis, *ſubſiſtere ſumptui*: in duobus antiquis, *ſufficere ſumptui.* Omnia recte.

Tu me amabis ita, ſi hoc idem me in te facere ſenſeris] Blanda ſimul et ingenioſa petitio, conferenda cum illa Planci, lib. 10. epiſt. 9. *Te, vt diligas me, ſi mutuo te facturum ſcis, rogo.*

Dertona] Colonia inter Genuam et Placentiam. Plinius lib. 3. c. 5. Strabo lib. 5.

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Merita Ciceronis erga ſe attingit: Antonii profectionem ad Lepidum, dubiam Planci fidem, ſuum in rempublicam ſtudium ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quantum perſoluere difficile eſt] *Perſoluere*, *quod debetur*; *parem gratiam*, *referre*; *aſſequi merita*, eleganter dicuntur eodem ſenſu.

Antonius] Proelio victus ad Mutinam.

Ad Lepidum] Cuius exercitu ſperant bellum ſe poſſe renouare. quod accidit.

Spem] Ob amicitiam, quae inter eos fuit. lib. 10. epiſt. 33.

Ex libellis] *Libelli* differunt ab epiſtolis, tum quia breuiores, vt arbitror; tum etiam, quia non eodem modo complicabantur. ideo ſaepe legitur in antiquis lapidibus, *libertus a libellis, libertus ab epiſtolis.*

Quos

Quos ad Aſinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum] Hi tres et exercitibus praeerant: et, quia Caeſarianarum partium omnes fuerant, propterea et ſpem in iis Antonius collocabat, et ab iisdem Brutus timendum exiſtimabat: vt epiſt. 9.

Ab Allobrogibus] Qui erant in prouincia Bruti.

Galliae] Cisalpinae. nam transalpina ad Planci pertinebat imperium, excepta Narbonenſi, quam Caeſar, cum ei finitima Hiſpania, Lepido regendam attribuerat.

Confirmatos] Fide et animo.

Quae iſtic opus erunt adminiſtrari] *Haec opus ſunt*, Latine dici ſcio: *haec opus ſunt adminiſtrari*, quam Latine dicatur, videro.

Proſpicies] Vides enim, quam non deſint, qui cauſſam reipublicae tuentibus obſiſtant. proſpiciendum igitur, et magna cura praecauendum, ne parum recte fiant, quae fieri opus erit.

Occurres] Obuiam ibis, reſiſtes. translatio ab iis, qui occurrentes progredi aliquem non ſinunt.

Statiellenſium] *Statielles*, non *Statiellenſes*, nominat, locatque in parte Liguriae cisalpina Plinius lib. 3. c. 5. idem *Statiellas* vrbem lib. 31. c. 2. appellat: vnde *Statiellenſes* populi dici poſſunt.

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Ita queritur, bellum ab Antonio renouatum, vt in eo nonnullam Bruti culpam videatur agnoſcere.

EXPLANATIO.

Omnia illa] Tria potiſſimum, necem Caeſaris, copias reipublicae cauſſa comparatas, Mutinenſem victoriam. epiſt. 7. 14.

Ad nihilum eſſe ventura] Partam ante gloriam amittes. *Ad nihilum recidere*, Phil. 7. c. 9.

Inermibus ERN. *Inermis*] Pro, *inermibus*, lib. 10. epiſt. 34.

Alii facti ſunt] Non iidem ſunt, qui erant: mutati ſunt. Plautus in Trin. Act. 1. ſc. 2. v. 123.

Pro di immortales, verbis paucis quam cito
Alium feciſti me! alius ad te veneram.

Potiſſimum abuti libertate] Monet Brutum, ne committat, vt populus de eo queri iure poſſit.

Per quem eam conſecutus ſit] Per ipſum Decimum libertatem ciuitas recuperauerat, Caeſare interfecto.

Is bellum confecerit, qui Antonium oppreſſerit] Idem lib. 10. epiſt. 13. 19. 20.

Quam vim habeat] Opinor, hoc dicit: plus tibi respublica debebit, quam reliquis liberatoribus ſuis.

Apertius] Ne, ſi ſcribam apertius, laedam alios de republica bene meritos.

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

Tarditatem ſuam excuſat in Antonio perſequendo: quo res in ſtatu ſit, exponit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Cui enim re vix referre poſſum] Accepti beneficii magnitudinem varie demonſtramus. epiſt. 11. *Tantum me tibi debere exiſtimo, quantum perſoluere difficile eſt.* Pertinet ad hanc ſententiam illud lib. 1. epiſt. 4. *Si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum aſſecutus.* Et epiſt. 8. eiusdem libri: *Nullam partem tuorum meritorum, non modo referendae, ſed ne cogitandae quidem gratiae, conſequi poſſum.* Et lib. 10. epiſt. 24. *Cuius ille tanta merita habet, quanta nemo, praeter me.*

Non credebam] Cur crederet eius filio, quem occiderat?

Conueniſſem] Conueniri noluit. Appianus lib. 3.

Bononiam] Quo ex pugna fugerat. Appianus, Dio.

Peſſime acceptae] Diuturna Mutinae obſidione.

Itinera multo maiora fugiens, quam ego ſequens] Ita dixit, *itinera fugere*, et *itinera ſequi*, vt dicebant veteres, *ire viam, redire viam.* eſt autem, *itinera fugere*, et *itinera ſequi*, pro, *in itineribus fugere*, et *ſequi.* quod omnino durius: itaque malim, *itinere multo maiore.*

Ergaſtula ſoluit] Epiſt. 10.

Vada] Epiſt. 10. et Plinius lib. 3. c. 5.

Coniunxiſſet] Epiſt. 10.

Pollentiam] Plinius lib. 3. c. 5.

Trebellius] Is, qui tribunus plebis collegae ſuo Dolabellae, de tabulis nouis legem ferenti, reſtiterat. Phil. 6. c. 4. 10. c. 10. et Dio lib. 42.

Planci quattuor legiones] Lib. 10. epiſt. 24.

Exercitum] Reipublicae.

Quos ipſi adhuc ſatis arroganter Allobroges ſuſtinebant] Cum dicat, *ipſi*, apparet Pollentiam, quae ab Antonio oppugnabatur, opidum Allobrogum fuiſſe. Pollentiam autem cis alpes eſſe, tum haec epiſtola demonſtrat, tum Silius poeta lib. 8 v. 599. cum ait:

Vercellae, fuſcique ferax Pollentia villi.

nam Plinius vnam videtur agnoſcere Pollentiam, quam in maiore Balearium inſula ſtatuit. Strabo nullam nominat. Quod ſi Pollentia, vt oſtendi, opidum Allobrogum fuit: Allobrogum ditionem et cis alpes, et in alpibus, et trans alpes etiam fuiſſe dicemus. trans alpes enim eos ponit Plinius in prouincia Narbonenſi: idque confirmat lib. 18. c. 8. *Trans Alpes, inquit, in Allobrogum tantum Aruernorumque agro pertinax: in ceteris ibi partibus biennio in triticum tranſit.* Aſſentitur Strabo lib. 4. *Arroganter*, dixit, pro animoſe, et turpiter.

Iſaram] Lib. 10. epiſt. 15. 21.

Nos] Me, et Plancum, qui trans alpes erat.

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Reſpondet Bruti litteris de decemuiris creandis, de Octauiano ornando, de legionibus Martia et Quarta, de pecunia. Addit hominum admirationem propter bellum renatum: cuius exitus ne timeatur, ad ipſum Brutum pertinere dicit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

De decemuiris] Aut creatis, aut creandis, qui conſulatus ab Antonio geſti rationem repoſcerent. Appianus lib. 3. et epiſt. 20. 21. et lib. 15. ad Attic. epiſt. 19.

Adoleſcente] Octauiano.

Homini non glorioſo] Qui me iactare non ſoleo: nihil ad veritatem addo.

Frigeo] Languidiores factae ſunt actiones meae.

Ὄργανον] Inſtrumentum quo vtebar: quo diſſoluto, quid agere poſſum? itaque plane iam frigeo.

Mutina] Sic placet; quamquam omnes antiqui libri, praeter vnum, habent, *Mutinae*.

Contentiones] Actiones vehementes, lib. 1. epiſt. 1. et lib. 2. epiſt. 6.

Σκιαμαχίαι] Vmbratiles pugnae.

Qui illas norunt] Male in Decimum animatae erant legiones illae: quia cum C. Caeſare, quem occiderat Decimus, diu militauerant.

Ratio poteſt haberi] Curari tibi pecunia poteſt. epiſt. 10.

Bruto] Marco, qui cum Caſſio mare tranſierat, copiaſque compárauerat.

Arceſſendo] In Italiam.

Ad Italiae praeſidium tenendo] Vt Decimus Antonium perſequeretur, Caeſar Italiae praeſidio eſſet.

Legiones] Veteranae. epiſt. 26. et lib. 10. epiſt. 24.

Die tuo natali] Vide epiſt. 15. ad M. Brutum.

In multa ſaecula] Sic orat. 3. in Rullum c. 2. *Qui otii et concordiae patronum me in hunc annum reipublicae profeſſus ſim.*

Retexunt] Mutant. translatio, qua et Matius vtitur epiſt. 28.

Modo] Paullo ante.

Tuae partes ſunt] Epiſt. 21. *Vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura ſit, ſi ego quidquam timeam.*

Facere non poſſum] Vere. nihil enim omiſit, vt Antonium perderet, infenſum libertati, quod Philippici libri teſtantur.

EPISTO-

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Laudat officium et diligentiam Bruti; magnamque ex illius et Planci coniunctione laetitiam ſenatus et populi Romani ſignificat: hortatur, vt in tuenda republica ſe ipſum vincat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Planco collegae mandaſti] Iam ſe Plancus Bruto coniunxerat. Velleius lib. 2. c. 63. *Plancus dubia, id eſt, ſua fide, diu quarum eſſet partium ſecum luctatus, ac ſibi difficile conſentiens, et nunc adiutor D. Bruti, deſignati conſulis, collegae ſui, ſenatuique ſe litteris venditans, mox eiusdem proditor.* Et Appianus lib. 3.

Senatui populoque Romano gratiſſima accidit] Idem ad Plancum lib. 10. epiſt. 22. *Concordia veſtra quae ſenatui declarata litteris veſtris eſt, mirifice et ſenatus, et cuncta ciuitas delectata eſt.*

Magiſtro breuitatis] Breuitatem in ſcribendo amabat Decimus. epiſt. 24. 25.

Tales] Quae oppreſſum Antonium ſignificent.

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Commendat L. Aelium Lamiam in petitione praeturae. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Non loco] Non alieno tempore, cum reddendae non ſunt, non opportune. lib. 3. de Leg. c. 18. *Senatori iuſſa tria ſunt: vt adſit: nam grauitatem res habet, cum frequens ordo eſt: vt loco dicat, id eſt, rogatus: vt modo, ne ſit infinitus.* Et in Partit. c. 3. *Loco quidem quaeris, ſed planius, quod vis, explicabitur, cum ad orationis ipſius quaeſtionumque rationem venero.* Et Terentius in Heaut. Act. 3. ſc. 2. v. 26.

—— *In loco*
Ego vero laudo. ——

L. Lamia] Gentis Aeliae, cuius auctor antiquiſſimus fuiſſe Lamus videtur: vnde Lamia cognomen gentis. Horatius lib. 3. Carm. od. 17.

Aeli, vetuſto nobilis ab Lamo.

Eiusdem gentis Mamurra ille Formianus fuit, quo Caeſar in Gallia praefecto fabrum vſus eſt.

Vetuſtas] Lib. 5. epiſt. 15. et lib. 10. epiſt 10.

Nihil mihi eius eſt familiaritate iucundius] Lib. 12. epiſt. 29. *Ad haec officia, vel merita potius, iucundiſſima conſuetudo accedit, vt nullo prorſus plus homine delecter.*

Cum equeſtris ordinis princeps eſſet] Hoc tempore non equeſtris, ſed

ſed ſenatorii ordinis Lamia dicebatur. minoris enim ordinis appellationem omittebat, qui maiorem adeptus erat.

Relegatus eſt] Vide lib. 12. epiſt. 29. et orat. pro Sextio c. 12. et pro domo c. 36.

Summa gratia] Apud populum, qui maxime muneribus aediliciis conciliabatur. epiſt. ſequenti.

Vſus (deeſt in ERN.) *magnificentiſſimo munere aedilicio*] *Functus eſt aedilicio maximo munere*, dixit Cicero de P. Craſſo lib. 2. de Offic. c. 16. de L Craſſo autem: *Magnificentiſſima aedilitate functus eſt.* Fuerat autem aedilis Lamia biennio ante: quod erat legitimum ſpatium inter aedilitatem et praeturam. lib. 10. epiſt. 25.

Mitte ad Lupum noſtrum] Pro, *ſignifica Lupo noſtro.* Modus loquendi Tullio familiaris. lib. 13. ad Attic. epiſt. 10. *Hodie Spintherem exſpecto. miſit enim Brutus ad me.* Et ad Tironem lib. 16. epiſt. 9. *Curio miſi, vt medico honos haberetur.*

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Commendat eundem Lamiam. Et videtur hanc epiſtolam aliquanto poſt ſuperiorem ſcripſiſſe. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Non dico officia, ſed merita] Vinci meritis officia, declarat hic locus, et ille lib. 12. epiſt 29 *Ad haec officia, vel merita potius, iucundiſſima conſuetudo accedit.*

Nec dignitatem ei deeſſe, nec gratiam] Epiſt. ſuperiore: *Summo ſplendore, ſumma gratia eſt.*

Ambitus exſtare] Et conſuetudine Latini ſermonis adducor, et praeterea quinque veterum librorum teſtimonio, vt probem, *exſtare*, non probem, *excitare*, quod aliis placet.

Omnibus tuis opibus] Pro eo, quantum valebis. epiſt. 21.

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Reprehendit in Decimo nonnullam timoris ſignificationem. Scripta eſt poſt interfectos Hirtium et Panſam coſſ.

EXPLANATIO.

Galbae] Lib. 10. epiſt. 30.

Victoria] Mutinenſi.

Fortes duces] Quorum auctoritate et conſilio regitur. Se ipſum modeſte ſignificat, quod aliquanto apertius in epiſt. 2. ad M. Brutum: *Neque populum ſemper eundem habebitis, neque ſenatum, neque ſenati ducem.*

In maximo bello] Florente Antonio, ante Mutinenſe proelium. lib. 10. epiſt. 27. et Phil. 13. c. 4.

Plus]

Plus] Quam nos, qui Romae ſumus: cum tu ab Antonio et Lepido non longe abſis.

Gratulatione] Gratulabantur in victoria diis immortalibus. lib. 15. epiſt. 4. 5. et Phil. 14. c. 11.

Tuo nomine] Quod eſſes obſidione liberatus. epiſt. 19. ad M. Brutum.

Sin aliquid virium forte collegerit] Epiſt. 12. *Si aliquid firmitatis nactus ſit.* Et in eadem infra: *Si ita ſe habet, vt confligi cum eo ſine periculo non poſſit.*

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Reipublicae vicem timet: Vicetinos commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Mecum futuras] Poſt mortem conſulum. vide epiſt. 14.

Druſo] Senatori, Liuiae gentis, patri fortaſſe Liuiae Druſillae, quae Auguſti vxor fuit. lib. 4. ad Attic. epiſt. 16. *Druſus reus eſt factus a Lucretio.* Si modo idem eſt.

Paulloque] L. Aemilio Paullo, qui conſul fuerat cum C. Marcello. lib. 15. epiſt. 12. frater fuit M. Lepidi, eoque mox triumuiro proſcriptus eſt.

Vobis aſſentientibus] Reliquo ſenatu.

De reliquis rebus] Quas cum peterem, non impetrabam.

Et meam, et veſtram vicem timeam] Ne quid mihi et vobis accidat aduerſi. lib. 4. epiſt. 5. *An illius vicem (credo) doles?* Et pro domo c. 4. *Mihi vni neceſſe erit, et meam, et aliorum vicem pertimeſcere? Timere vicem alicuius* eſt timere, quod ad illum ſpectat.

Vernarum] Vernis comparat Vicentinorum aduerſarios, vt homines nequam abiectosque ſignificet.

Vercellis] *Firmiſſimum transpadanae regionis municipium* Tacitus appellat lib. 1. Hiſt. c. 70.

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Timere ſe ait Ciceronis cauſſa; eumque monet, vt veteranorum animos ſibi reconciliet. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Homo ſibi ſimillimus] Idem, qui ſolet eſſe. Accipiendum in malam partem.

Caeſarem] Octauianum.

Niſi dictum] *Dictum dicere*, eſt breuem et acutam ſententiam dicere. hic, *dictum*, nomen eſt, pro breui ſententia.

Adoleſcentem] Ipſum Caeſarem.

Tollendum] Ambiguum verbum. nam et ad honorem, et ad necem pertinet. Velleius lib. 2. c. 62.

c. 62. *Hoc eſt illud tempus, quo Cicero, inſito amore Pompeianarum partium, Caeſarem laudandum et tollendum cenſebat; cum aliud diceret, aliud intelligi vellet.* Suetonius in Auguſto c. 12. *Vt cognouit, Antonium, poſt fugam, a M. Lepido receptum, ceterosque duces, et exercitus conſentire pro partibus: cauſſam optimatium ſine cunctatione deſeruit, ad praetextum mutatae voluntatis, dicta factaque quorundam calumniatus: quaſi alii ſe puerum, alii ornandum tollendumque iactaſſent: ne aut ſibi, aut veteranis par gratia referretur.*

Decemuiris] Ideo creatis, vt ab Antonio geſti conſulatus rationem repoſcerent: epiſt. 14. et 21. Appianus lib. 3.

Ad veſtrum arbitrium] Qui eſtis in vrbe, nobis neglectis, qui pro republica pugnamus. Erat autem Cicero in decemuiris. epiſt. ſeq.

In itinere] Perſequebatur M. Antonium.

Prius vt Alpes transgrederer] Mendoſus videtur epiſtolarum ordo. nam ſi nondum Alpes transgreſſus eſt, coniungi Planco nondum potuit. at coniunctus videtur epiſt. 15.

Eos] Veteranos.

Totam iſtam cantilenam] Totum hoc, quod iſti iactant, atque in te conferunt. *cantilena* enim, et id, quod canitur, et id, quod crebris ſermonibus vſurpatur. vt lib. 1. ad Attic. epiſt. 19. *Crebro mihi vafer ille Siculus inſuſurrat Epicharmus cantilenam illam ſuam:* Νᾶφε, καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. inde adagium, *cantilenam eandem canere*, apud Terentium in Phorm. Act. 3. ſc. 2. v. 10. Accipitur interdum pro conuicio. nam, vt ait Feſtus, *Occentaſſint antiqui dicebant, quod nunc, conuicium fecerint, dicimus: quod id clare, et cum quodam canore fit: inde Cantilenam dici, non cantus iucunditatem, puto.*

Occurri] Vt iratos mitiges.

Quod deſiderant de decemuiris] Vt in iis ego et Caeſar ſimus.

Ab vtrisque nobis] A me et Caeſare.

De numis] Quos veterani appetunt.

Lente] Agas.

Conſt tuturum] Dicas.

Quattuor legionibus iis] Opinor ſignificari Martiam, Quartam, Septimam, quae cum Hirtio et Panſa contra Antonium pugnauerant, et vnam praeterea Decimi, quae nominatur lib. 10. epiſt. 24.

Ex agris Sullanis] Sic quinque libri veteres. agros dicit, quos dictator Sulla, municipiis ademptos Marianarum partium ſtudioſis, publicauerat. lib. 13. epiſt. 4.

Agro Campano] Ea ſcilicet parte, quam C. Caeſar primo ſuo conſulatu non diuiſerat. vide lib. 1. epiſt. 9. et lib. 8. epiſt 10.

Legionem] Tironum. nam veterani cum Panſa non fuere. vide lib. 10. epiſt. 30.

Eporedia] Opidum in Gallia ciſalpina, tranſpadana, Sibyllinis libris a populo Romano condi iuſſum, non procul a Vercellis. Plinius lib. 3. c. 17. Tacitus lib. 1. Hiſt. c. 70. *firmiſſimum tranſpadanae regionis municipium* vocat.

EPISTO-

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Reſpondet ſuperiori epiſtolae.

EXPLANATIO.

Dii iſti Segulio male faciant] Lib. 5. epiſt. 11. *Dalmatis dii male faciant.*

Homini nequiſſimo omnium, qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt] Modus amplificandi. Plautus in Perſ. Act. 5. ſc. 2. v. 1.

Qui ſunt, qui erunt, quique fuerunt, quique futuri ſunt poſthac,
Solus ego omnibus antideo facile, miſerrumus hominum vt viuam.

Catullus ad Aurelium carm. 21.

Aureli, pater eſuritionum,
Non harum modo, ſed quot aut fuerunt,
Aut ſunt, aut aliis erunt in annis.

Idem ad puerum carm. 24.

O, qui floſculus es iuuentiorum,
Non horum modo, ſed quot aut fuerunt,
Aut poſthac aliis erunt in annis.

Idem ad M. Tullium Ciceronem carm. 49.

Diſertiſſime Romuli nepotum,
Quot ſunt, quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque poſt aliis erunt in annis.

Cicero in orat. ad Quir. poſt reditum c. 7. *Cn. Pompeius, vir omnium, qui ſunt, fuerunt, erunt, virtute, ſapientia, ac gloria princeps.*

Hanc ipſam] Vel hereditate acceptam, vel a C. Caeſare, cum viueret, donatam. quod veriſimilius videtur. nam et Octauiani amicus erat: et veteranis fauebat, vt ex epiſtola ſuperiore intelligitur: et verbum, *deuorauit*, vſurpatur Phil. 13. c. 2. de veteranis: *Suis*, inquit, *rebus exhauſtis, beneficiis Caeſaris deuoratis, fortunas noſtras concupierunt.* Similiter Phil. 11. c. 14. *Comites Antonii, qui, poſtquam beneficia Caeſaris comederunt, conſulem deſignatum obſident.* Fortaſſe igitur et hic Segulius ex veteranis Caeſaris militibus vnus fuit.

Recentem nouam] Ita differunt *recens* et *nouum*, vt *vetus* et *antiquum*. poteſt enim recens aliquid eſſe, quod nouum non ſit. vt recens hereditas, quae alicui nuper obtigit, non tamen noua, cum aliae poſſint hereditates eidem antea contigiſſe. *nouum* eſt enim, non quod nuper, ſed quod nunc primum habemus: *recens* vero, non quod nunc primum, ſed quod nuper. et *nouum* ad rem, *recens* ad tempus refertur. propterea, vt ſimul vtrumque ſignificetur, coniunguntur: vt in orat. pro Flacco c. 6. *Memineritis, quarum rerum inuidia, lege hac recenti ac noua, certus eſt inquiſitioni comitum numerus conſtitutus:* Et hic de Segulio; *hanc ipſam recentem nouam deuorauit*, ideo dictum, quia nec illam habuiſſet eo tempore, cum illam

 accepit,

accepit, nec vmquam antea. nam, *recentem*, ſpectat illud: *non quo veterem comederit*: nullam enim habuit. ſubauditur enim, *tum*, cum illam accepit. *Nouam* autem, perpetuam vitae ſuperioris egeſtatem deſignat. Sic apud Plautum coniunguntur *vetus* et *antiquum*, duplex vt indicetur ſignificatio. Prol. in Amphitr. v. 118.

Veterem atque antiquam rem nouam ad vos proferam.

In Mil. Act. 3. ſc. 1. v. 156.

Quin tu iſtanc orationem hinc veterem atque antiquam amoues.

In Perſ. Act. 1. ſc. 2.

Veterem atque antiquum quaeſtum meum alimoniae
Serua atque obtineo, et magna cum cura colo.

In Trin. Act. 2. ſc. 2. v. 100.

Hiſtoriam veterem atque antiquam haec mea ſenectus ſuſtinet.

Patet igitur, et quae ſit inter *nouum* et *recens* differentia, et recenti rei opponi veterem, antiquam nouae. *Commemorarem*, inquit lib. 6. epiſt 6. *non ſolum veterum, ſed horum etiam recentium vel ducum, vel comitum tuorum grauiſſimos caſus.*

Sim enim ERN. *etenim impudens*] Notandum *etenim*, ſecundo loco: quod perquam rarum. pro Coelio c. 3. *Sunt etenim iſta maledicta peruulgata in omnes.*

Culpa] Quia perſecutus Antonium non erat. epiſt. 12. *Nonnulli etiam queruntur, quod perſecuti non ſitis.* Et epiſt. 10. ad M. Brutum: *Erat victrix reſpublica, caeſis Antonii copiis, ipſo expulſo a Bruto. Deinde ita multa peccata, vt quodammodo victoria excideret e manibus, perterritos, inermes, ſaucios non ſunt noſtri duces perſecuti.* Hanc tamen a ſe culpam remouet Decimus epiſt. 13.

Conſulatu tuo] Sequentis anni,

Ab vtrisque veſtrum] Non dixit, *ab vtrisque vobis*: vt dixerat Decimus, *ab vtrisque nobis*.

Collegis noſtris] Decemuiris, in quibus erat Cicero.

Agrariam curationem] Vt ipſi agros aſſignarent.

Ligurrirent] Vehementer appeterent. Cicero lib. 3. in Verr. c. 76. Verrem dixit *hominem improbiſſima lucra ligurrientem*.

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

Commendat Ap. Claudium. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Cum Ap. Claudio, C. F.] Patris praenomen addidit, vt ab aliis, qui eodem praenomine et nomine vterentur, eum diſtingueret.

Conſeruatum velis] Ne hoſtis cum Antonio iudicetur, quandoquidem eum ſecutus erat. epiſt. 3. ad M. Brutum; *Hoſtes omnes iudicati, qui M. Antonii ſectam ſecuti ſunt.*

Fortiſ-

Fortiſſimus] In Caeſaris nece, et Mutinenſi eruptione.

Nobiliſſimum] Infra, *ſummo loco natum.* erant enim Claudii maioribus clari, ſiue Pulchri, et Nerones, id eſt, patricii, ſiue Marcelli, id eſt, plebeii.

Propter patris reſtitutionem] Videtur pater eius, cum exſularet, ab Antonio conſule in patriam reſtitutus.

Minus veram] Minus aequam. ſic alibi locutus.

Poteris inducere] Vt eum litteris commendes ad amicos miſſis, vel etiam ad ſenatum.

EPISTOLAE XXIII.

ARGVMENTVM.

Hortatur Ciceronem ad bene de republica ſperandum: et ſe litteras eius exſpectare dicit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Lepidus commode de nobis ſentire videtur] Nihil muto. nam, *de nobis*, pro *de republica* dixit. Et, *commode nobis*, in nullo reperitur antiquo. Sic locutus lib. 10. epiſt. 18. *Magnum periculum ea pars exercitus adiret, quae bene de republica ſentit.*

Eſſent aliena] Vel ſi Lepidus ſe cum Antonio coniungat.

Tribus] Decimi, Octauiani, Planci.

Fortuna adiuuante] Profligato iam Antonio pugna Mutinenſi.

Superioribus litteris] Eodem die ſcriptis, id eſt VIII. Kal. Iun. quarum initium eſt: *Quod pro me non facio*, epiſt. 20.

Homines loquuntur] Maxime Segulius. epiſt. 20.

Si frenum momorderis] Si eos contempſeris. translatio ab equis, qui, cum frenum momorderint, libero impetu feruntur, nec ab equitibus regi poſſunt.

Conantem loqui] Nedum loquentem.

EPISTOLAE XXIV.

ARGVMENTVM.

Si quid antea timoris fuerat, ademptum ait ſuperioribus Bruti litteris. addit, quid agendum ei ſit, et de pecunia decreta. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quam multa, quam paucis] Complexus es.

Vigiliam meam] Translatio ab excubantibus militibus, qui ſuccedunt per vigilias. nox autem in quattuor vigilias diſtributa. Cupio, inquit, cum ſatis iam officio meo fecerim, curam in te meam transferre.

ferre. Phil. I. c. I. *Manendum mihi ſtatuebam, quaſi in vigilia quadam conſulari ac ſenatoria.*

Conſtantiae meae] Eſt enim inconſtantis, deſerere ſuum munus.

Multa enim Romae] Multa dicuntur eiusmodi, vt in Italia diutius morandum tibi non eſſe videatur.

Seruium ERN. *Seruilium*] Iſaurici filium. fauebat Decimo, infenſus Planco. lib. 10. epiſt. 12.

EPISTOLAE XXV.

ARGVMENTVM.

Exſpectari a ſe Bruti litteras ait: ſibi nihil eſſe, quod ſcriberet: reipublicae ſpem in ipſo, et in eius collega Planco omnem eſſe: de M. Bruto nihil certi. Eodem anno.

EXPLANATIO.

T*e magiſtro*] Epiſt. 15.

Collega] L. Planco.

Inteſtinum vrbis malum] Erant enim, qui Octauianum, interfectis Panſa et Hirtio conſulibus, ad petitionem conſulatus impellerent. lib. 10. epiſt. 24. et epiſt. 10. ad M. Brutum: *Caeſarem meis conſiliis adhuc gubernatum, praeclara ipſum indole, admirabilique conſtantia, improbiſſimis litteris quidam, fallacibusque interpretibus ac nunciis impulerunt in ſpem certiſſimam conſulatus.* Et epiſt. 18. ad eundem: *Quid dicam, in tanto ſenatus populique conſenſu, cum tantum reſideat intra muros mali? maximo autem, cum haec ſcribebam, afficiebar dolore: quod, cum me pro adoleſcentulo, ac paene puero respublica accepiſſet vadem, vix videbar, quod promiſeram, praeſtare poſſe.* Et ibidem: *Videtur in eo eſſe indoles, ſed flexibilis aetas, multique ad deprauandum parati, qui, ſplendore falſi honoris obiecto, aciem boni ingenii praeſtringi poſſe confidunt.*

Λακωνισμὸν tuum] Laconicam, qua tu ſoles vti, breuitatem.

Altera iam pagella procedit] Paucos igitur verſus pagina capiebat: breuis enim admodum haec epiſtola: et lib. 13. ad Attic. epiſt. 34. cum perpauca ſcripſiſſet, dixit, *complere paginam volui.* Rurſus pagina, ſi modo vna eſt, ſatis longa oſtenditur lib. 2. epiſt. 13. in eo loco, *extrema pagella pupugit me tuo chirographo.* Sed epiſtolae Coelianae, cui Cicero ibi reſpondet, lib. 8. epiſt. 6. non vna, ſed plures pagellae, tres fortaſſe aut quattuor fuerint, neceſſe eſt: cuius ad extremam Ciceronis illa verba reſpondent. nam, ſi vna tantum, longe differret ab hac ad Brutum: cuius primam pagellam pauci verſus implebant: et altera iam procedebat, id eſt, ſcribi coepta erat. Eademque breuitas pagellae cernitur in illa, cuius teſtimonio ſum vſus, ad Attic. epiſt. itaque plures omnino Coelianarum litterarum pagellas fuiſſe, veriſimile videtur. Erant autem illae, niſi fallor, codicillorum pagellae, non Aegyptiacae chartae, ex papyro confectae; quae plures verſus in pagina capiebat; cum latitudo eſſet optimae digito-

digitorum tredecim, bonitate proximae vndecim, aut decem. quod Plinius lib. 13. c. 12. docet. De codicillis autem vide, quae diximus lib. 4. epiſt. 12.

EPISTOLAE XXVI.

ARGVMENTVM.

Sollicitus ob Antonii cum Lepido coniunctionem, poſtulat, vt legiones quamprimum ſibi, ſtipendiumque mittatur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Iſta, quae acciderunt] Coniunctionem Lepidi cum Antonio.

Deliberent] Ironia cum ſtomacho.

Ex Africa] Epiſt. 14. et lib. 10. epiſt. 24.

Brutum] M. Brutum, qui erat in Macedonia.

Magnum nos omnes adituros] Veriſſimum augurium. nam, Nouembri menſe inita inter Lepidum, Antonium, Octauianum ſocietate, et omnes, et omnia periere. Velleius, Plutarchus, Appianus, Dio.

III. Non. Iun.] Haec dies hanc epiſtolam ante ſuperiorem ſcriptam eſſe oſtendit.

EPISTOLAE XXVII.

ARGVMENTVM.

Queſtus erat Matius, accuſari ſe a Cicerone, tum quod in lege quadam Caeſaris ſuffragium tuliſſet; tum etiam quod ludos, Caeſari mortuo ab Octauiano datos, curaſſet. Cicero ita ſe purgat, vt alterum negari a ſe dicat, alterum defendi. Eſt autem purgatio in primis accurata, et ab exquiſito quodam artificio deprompta. nam voluntatis in Matium ſuae argumenta Cicero ſumit a vetuſtate, a mutua beneuolentia, a veteribus Matii beneficiis, a familiaritate, a recentibus officiis, praeterea ab eiusdem fide, conſilio, grauitate, conſtantia, lepore, humanitate, litteris: deinde ad Matii querelam reſpondet. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

C. Matio] Doctiſſimo viro. lib. 7. epiſt. 15.

Quantum memoria repetere praeterita poſſum] Idem aliis verbis in orat. pro Archia c. 1. *Quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium praeteriti temporis.*

Vetuſtas habet aliquid commune cum multis] Quod ad vetuſtatem attinet, comparare tibi multos poſſum: amore non poſſum.

Diſceſſus] Cum in Galliam iuit, proconſulem C. Caeſarem ſecutus.

Ambitio noſtra] Honorum enim ſtudium conſuetudinem tollit; cum ſuam quisque rem curet.

Vitae

Vitae diſſimilitudo] Non eſt Matius aeque, ac Cicero, in foro et curia verſatus: diu enim cum Caeſare abfuit.

Veniſti ad me in Formianum] Lib. 9. ad Attic. epiſt. 9.

Temporibus illis] Grauiſſimis, cum iam armis de iure publico diſceptaretur.

Conſilii] Ne vllam belli partem attingerem.

Caeſari] Brundiſio redeunti, cum Pompeium Italia expuliſſet. De hoc Ciceronis Caeſarisque congreſſu, et ſermone inter eos habito, lib. 9. ad Attic. epiſt. 18.

In agro, vt arbitror, Trebulano] Trebulae in agro Sabino fuerunt, vbi nunc eſt opidum *Mons Leo* vocatum, cuius ad radices antiqui lapides, inſcripta Trebularum mentione, aliquot exſtant: quibus etiam lapidibus intelligitur id, quod ait Seruius in illo Virgilii verſu, lib. 7. Aen. 711.

Hereti manus omnis, oliuiferaeque Mutuſcae,

prius appellatum eſſe *Mutuſcam*, quam *Trebulam:* quamqnam lapides non *Mutuſcam*, ſed *Mutueſcam* Trebulam; nec *Mutuſcanos*, ſed *Mutueſcanos* Trebulanos nominant: et crediderim priſcos illos ita pronunciaſſe. nam poſteriores *Mutuſcam* dixere, vt Virgilius, et Plinius lib. 3. c. 12. *Trebulani, qui cognominantur Mutuſcaei.*

Ad Pompeium] In Graeciam.

Siue pudor meus coegit, ſiue officium, ſiue fortuna] Pudor, ſi cum iis non coniungerer, qui rempublicam defendere putabantur: officium, vel patriae debitum a me, vel ipſi Pompeio, qui Clodianis temporibus egregiam in me reſtituendo operam nauauerat: fortuna, non conſilium, aut ratio, ſed fortuna ipſa, quae ſaepe nos in eam partem impellit, vnde labores, pericula, damnaque nobis impendent. lib. 6. epiſt. 6. *Valuit apud me plus pudor meus, quam timor. Veritus ſum deeſſe Pompeii ſaluti, cum ille aliquando non defuiſſet meae. Itaque vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, vt in fabulis Amphiaraus, ſic ego, prudens et ſciens, ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus.* Et lib. 7. epiſt. 3. *Pudori malui famaeque cedere, quam ſalutis meae rationem ducere.*

Veni Brundiſium] Poſt pugnam Pharſalicam Cicero, armorum odio, et victoriae deſperatione, in Italiam rediit. lib. 11. ad Attic. epiſt. 5. 6.

Communium miſeriarum metu] Metuebat interitum reipublicae, Pompeio in Theſſalia deuicto. quod et Atticus timuit. nam ad eum ita ſcripſit lib. 11. epiſt. 6. *Sollicitum eſſe te cum de tuis communibusque fortunis, tum maxime de me, ac de dolore meo, ſentio.*

Vt haec φιλοσοφέμενα] Libros de Finibus, Tuſculanas quaeſtiones, et alia, quae ſcripſit afflicta republica.

Poſt Caeſaris reditum] Confectis omnibus ciuilibus bellis.

Suffragium tuliſſe in illa lege] Opinor legem ſignificari, quam Caeſar, vt ſcripſit ipſe lib. 3. de bell. ciu. c. 1. pro debitoribus tulit, vt arbitri darentur, per quos fierent aeſtimationes poſſeſſionum et rerum, quanti quaeque earum ante bellum fuiſſent, atque eae creditori-

ditoribus traderentur. Hoc eo magis exiſtimo, quod ad hanc partem reſpondens Matius, *res*, inquit, *familiaris mea lege Caeſaris diminuta eſt.*

Contra iniquos meos] Qui mihi inique detrahunt. Differunt autem, vt mihi videtur, iniqui ab inimicis. nam et multi poſſunt eſſe iniqui, nec tamen inimici; et inimici multi, nec tamen iniqui.

Liquido] Facile. lib. 10. epiſt. 10.

Hominem doctiſſimum] Lib. 7. epiſt. 15.

De tuo officio] De tua ludorum Caeſaris curatione.

Qua nonnulli vtuntur] Quorum in numero fortaſſe Cicero ipſe fuit. nam lib. 15. ad Attic. epiſt. 2. *ludorum*, ait, *Octauii apparatus, et Matius ac Poſtumius mihi procuratores non placent.*

Non ſuſcipiendi belli ciuilis grauiſſimum auctorem fuiſſe] Lib. 9. ad Attic. epiſt. 11. *Venit ad me Matius Quinquatribus, homo mehercule, vt mihi viſus eſt, temperatus et prudens: exiſtimatus quidem eſt ſemper auctor otii. quam ille haec non probare mihi quidem viſus eſt.*

EPISTOLAE XXVIII.

ARGVMENTVM.

Reſpondet Matius egregia ſane epiſtola litteris Ciceronis, purgatque ſe aduerſus vituperatores ſuos.

EXPLANATIO.

Patriam amicitiae praeponendam eſſe] Cum et ſententia pateat, et ita ſcriptum ſit in duobus antiquis meis libris; mutandum nihil duxi. alii legunt: *patriae amicitiam*: hoc ſenſu: patriae amicitiam priuatae amicitiae praeponendam. quod mihi non probatur. nam, *patriae caritas*, dicitur: *patriae* vero *amicitia*, quis vmquam dixit? *amicitiam* vero *patriae praeponere*, dixit hic noſter in ea pro Rabirio perduellionis reo c. 8.

Proinde ac]. Lib. 10. epiſt. 4. *proinde vt:* epiſt. 11. et 31. ibidem. *Proinde ac:* epiſt. 34. *Proinde*, ſimpliciter dictum pro *perinde.*

Non agam aſtute] Nihil diſſimulare placet: fateor ingenue, me ad iſtum ſapientiae gradum non perueniſſe.

Re offendebar] Offendebar ciuili bello.

Naſcentem exſtingui, ſumme ſtudui] Epiſt. ſuperiore: *Te non ſuſcipiendi belli ciuilis grauiſſimum auctorem fuiſſe.* lib. 9. ad Attic. epiſt. 11. *Matius exiſtimatus eſt ſemper auctor otii.*

Lege Caeſaris] Diximus in epiſt. ſuperiore.

Ciuibus victis vt parceretur, aeque, ac pro mea ſalute, laboraui] Quod Cicero dixit: auctorem fuiſſe moderandae victoriae.

Inuidiae] Odio, quod eos nimis ornaret.

Exitio] Eſt enim ab iis occiſus, in quos maxima beneficia contulerat.

Alios] Percuſſores Caeſaris.

Aliis] Ipſi Matio.

Oppeten-

Oppetendam ERN. *Appetendam*] *Fugiendam*, et *appetendam*, opponuntur: tres veteres libri, *oppetendam:* ſex, *appetendam.* vtro modo legatur, diſcrimen in ſententia non erit.

Pro ciuili parte] Pro ciuis officio.

Vt rem potiorem oratione ducas] Vt meae vitae potius, quam aliorum ſermonibus, credas.

Expedire] Vtile eſſe.

Recte fieri] Nihil contra rempublicam committere.

Cum excuſatione] Aetati enim aliquid conceditur.

Aetate praecipitata] In ſumma ſenectute; translatio a rebus non modo inclinatis, ſed etiam praecipitantibus, vel iam praecipitatis. Pro domo c. 15. *Tuo praecipitante iam, et debilitato tribunatu.* Et Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 25. *Hiems iam praecipitauerat.*

Commutem] Nunc improbos amem ſenex, quos odi adoleſcens.

Me ipſe retexam] Qui retexit, mutat, quod iam fecit, quaſi male factum. epiſt. 14. *Noui timores retexunt ſuperiora.*

Ludos] Eos, vt opinor, de quibus Plinius lib. 2. c. 25. *Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romae, admodum fauſtus Diuo Auguſto iudicatus ab ipſo: qui incipiente eo, apparuit ludis, quos faciebat Veneri Genitrici, non multo poſt obitum patris Caeſaris, in collegio ab eo inſtituto.* Et Suetonius in Iulio c. 88. *Ludis, quos primos conſecrato ei heres Auguſtus edebat, ſtella crinita, per ſeptem dies continuos, fulſit.* Et Dio lib. 45. *Ludos fecit ſuis ſumptibus, ob perfectam Veneris aedem.*

Caeſaris victoriae] Vouerat enim Caeſar aedem Veneri genitrici, ſi Pompeium proelio Pharſalico deuiciſſet. Appianus lib. 2. 3.

Digniſſimo Caeſare] Qui patre Caeſare digniſſimus eſt. Sic olim emendauimus ex libro Ioannis Scalae, cum legeretur in omnibus et vulgatis, et ſcriptis libris, *digniſſimo Caeſari repetenti.*

Si optata contingant] Si conſequor id, quod opto. opto autem procul a turbis in otio vitam ducere.

Rhodi] Quae libera ciuitas erat. lib. 4. epiſt. 7.

Quod eum quem ſemper libenter dilexi, quo magis iure colere atque obſeruare deberem, fecit] Similis illa Trebonii ſententia lib. 12. epiſt. 16. *Tibi, quod vere facere poſſum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis: quod eum, quem neceſſe erat diligere, qualiſcumque eſſet, talem habemus, vt libenter quoque diligamus.*

EPISTOLAE XXIX.

ARGVMENTVM.

Proficiſcens in Graeciam poſt Caeſaris obitum, res ſuas Oppio commendat, commemoratis ante beneficiis ab ipſo acceptis. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Appio ERN. *Oppio*] C. Oppio, Caeſaris amiciſſimo.

Profectionis] In Graeciam. vide lib. 10. epiſt. 1. et lib. 12. epiſt. 25.

Amiciſſimum tuum] C. Caeſarem: quem etiam ſecutus eſt in bello ciuili, fuitque legatus eius in Africa.

In magnis periculis] Ciuili bello.

De mea fide et conſtantia] Fideliter enim atque conſtanter te eſſe a me amatum, iudicaſti; licet diverſarum partium fuiſſemus.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBRVM XII.

EPISTOLAE I.

ARGVMENTVM.

Dolabellae conſulis praeclarum facinus laudat: queritur, tyranno occiſo, tyrannidem tamen ſublatam non eſſe: Caſſium hortatur, vt vna cum M. Bruto rempublicam omni perturbatione liberet. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Quam quidem] Spem. *Praeclariſſime geſta*] Hoc quid ſit, ipſo interprete Cicerone cognoſcitur. nam Phil. 1. c. 2. *cum ſerperet*, inquit, *in vrbe infinitum malum, idque manaret in dies latius; iidemque buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; et quotidie magis magisque perditi homines, cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac templis vrbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellae, cum in audaces ſceleratosque ſeruos, tum in impuros et nefarios liberos; talisque euerſio illius exſecratae columnae, vt mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo vno die diſſenſiſſe.* Et lib. 9. epiſt. 14. et lib. 11. epiſt. 2. et lib. 14. ad Attic. epiſt. 15. 16. Iam vero Suetonius in Iulio c. 85. *plebs*, inquit, *ſolidam columnam, prope viginti pedum, lapidis Numidici, in foro ſtatuit, ſcripſitque:* PARENTI PATRIAE. *Apud eandem, longo tempore, ſacrificare, vota ſuſcipere, controuerſias quasdam, interpoſito per Caeſarem iureiurando, diſtrahere perſeuerauit.*

Compreſſum eſt] Quia dixerat, *manabat*, contrarium contrario reddidit: item vt lib. 3. ad Attic. epiſt. 12. *Orationem ita compreſſeram, vt numquam manaturam putarem.* Primus ego locum emendaui, ex vetere Vincentii Riccii libro: cum in omnibus impreſſis, *compreſſa eſt*, legeretur.

Ab illo dumtaxat] Si non modo ab omni, ſaltem ab illo periculo.

Sordi-

Sordidiſſimo] Quod ab infima plebe, atque a ſeruis etiam impendebat bonis viris.

Primum quidque] Tacite hortatur eos contra perturbantem rempublicam Antonium: quod proxime ſubiecta declarant.

Interfecto enim rege, regios omnes nutus tuemur] Non acta modo Caeſaris, ſed nutus etiam defendimus, id eſt, ea, quae ſe facturum, leuiter et vix oſtendit. Hoc dicit, quia, quidquid reperiretur in Caeſaris commentariis, id Antonius conſul, aeque ac reliqua illius acta, ratum volebat eſſe. Phil. 1. c. 7. *An in commentariolis, et chirographis, et libellis ſe vno auctore prolatis; ac ne prolatis quidem, ſed tantummodo dictis, acta Caeſaris firma erunt: quae ille in aes incidit, in quo populi iuſſa, perpetuasque leges eſſe voluit, pro nihilo habebuntur?* Et Phil. 2. c. 38. *Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar?* Et Phil. 12. c. 5.

Tabulae figuntur] Aereas tabulas in publico figebat Antonius, decretum aliquod Caeſaris, aut beneficium continentes: quaſi ſcriptum id reperiſſet in Caeſaris commentariis. Phil. 5. c. 4. *Decreta falſa vendebat. regna, ciuitates, immunitates in aes, accepta pecunia, iubebat incidi. Haec ſe ex commentariis Caeſaris, quorum ipſe auctor erat, agere dicebat. —— Reſtituebantur exſules, quaſi lege, ſine lege. —— Senatus etiam conſulta, pecunia accepta, falſa referebat.* Et lib. 14. ad Attic. epiſt. 12. *Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei, viuo illo, mentio nulla.* Phil. 12. c. 5.

Deſcribuntur ERN. *Diſcribuntur*] Quae donentur, quibus velit Antonius, quaſi e Caeſaris commentariis. Eſt autem, *diſcribere*, diuerſis diſtribuere. Sic lib. 1. ad Q. Fr. epiſt. 1. *Vectigal, quod iis aequaliter Sulla diſcripſerat.* Lib. 5. In Verr. c. 25. *Pro numero militum pecuniarum ſummas diſcribere.* Et Phil. 5. c. 8. *Quorum bona ſtatim comitibus ſuis compotoribusque diſcripſit.*

Exſules reducuntur] Phil. 1. c. 10. et 5. c. 4. lib. 14. ad Attic. epiſt. 13.

Referuntur] Ad aerarium. Phil. 5. c. 4.

Beneficii veſtri] Quod eam tyranno liberaſtis.

Nihil amplius] Modus loquendi, vt lib. 5. de Fin. c. 21. *Virtutem ipſam inchoauit: nihil amplius.* Et lib. 4. Acad. c. 23. *Excepit vnum tantum, ſcire ſe, nihil ſe ſcire: nihil amplius.* Et lib. 5. in Verr. c. 49. *Seſe ipſum abs te repetit, nihil amplius.* Et lib. 4. in eundem c. 25. *Hactenus reprehendat, ſi quis volet: nihil amplius.* Et pro Caecina c. 27. *In poſſeſſionem in praeſentia non reſtituetur: nihil amplius.* Et pro Flacco c. 10. *Qua diſputatione orationem refellam eius, qui dicit,* DEDIMVS: *nihil amplius?*

Aera] Leges aereis tabulis inciſas.

Ita decreuimus] Decreuit ipſe in primis Cicero. nam Phil. 1. c. 7. *acta*, inquit, *Caeſaris ſeruanda cenſeo: non quo probem: quis enim*

enim id quidem poteſt? ſed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, et otii.

Temporibus cedentes] Pacis et otii cauſſa. Phil. I. c. 7.

Quidam] Conſul Antonius.

EPISTOLAE II.

ARGVMENTVM.

Inuehitur in Antonii immoderatam potentiam: reipublicae ſtatum deſcribit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Orationem meam] Secundam in Antonium, quae exſtat.

Qua ſi ſaepius vti liceret] Si liceret in ſenatu libere loqui. lib. 10. epiſt. 2.

Homo amens] M. Antonius.

Quam ille ipſe] Quam C. Caeſar.

Me auctorem fuiſſe Caeſaris interficiendi] Epiſt. ſeq. *Veſtri pulcherrimi facti ille furioſus me principem dicit fuiſſe.* Et Phil 2. c. 11. *Haec vetera: illud vero recens, Caeſarem meo conſilio interfectum.*

Piſoni] L. Calpurnio Piſoni, C. Caeſaris ſocero.

Qui in eum primus inuectus eſt, nullo aſſentiente] Phil. I. c. 4. *Ex quo primum cognoui, quae Kalendis Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis oratio: qui quamquam parum erat (id enim ipſum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adiutus: tamen et Bruti teſtimonio (quo quid poteſt eſſe grauius?) et omnium praedicatione, quos poſtea vidi, magnam mihi videbatur gloriam conſecutus.* et Phil. 5. c. 7. *Ille homo vehemens et violentus, qui hanc conſuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem, maxima cum laude, L. Piſo XXX. diebus ante) inimicitias mihi denunciauit.*

P. Seruilio] Iſaurici filio, qui conſul fuerat cum C. Caeſare.

Tuto] Vide lib. 10. epiſt. 2.

Gladiator] Gladiatori ſimilis, in caedibus hominum exercitato. Phil. 7. c. 6. *Quem gladiatorem non ita appellaui, vt interdum etiam M. Antonius gladiator appellari ſolet, ſed vt appellant ii, qui plane et latine loquuntur.*

A. d. ERN. *Ad XIII. Kalend. Oct.*] Tota res ita ſe habet. Cum Cicero, poſt interitum Caeſaris, primum, deſperata republica, in Graeciam abire cogitaſſet; deinde, allata ſpe quadam libertatis et otii, mutato conſilio ad vrbem reuertiſſet; M. Antonius conſul Kal. Sept. de ſupplicationibus relaturus, eum de more in ſenatum vocauit. Cicero miſit, qui ſe excuſarent, quod de via langueret. ille iratus, fabros ſe miſſurum, et domum illius diſturbaturum eſſe, audiente ſenatu, dixit. venit Cicero poſtridie in ſenatum, id eſt, IV. non. Sept. et locutus eſt, abſente Antonio, de republica liberius, quam pericula minaeque poſtulabant: eaque nunc exſtat oratio, Philippicarum prima. Tum Antonius, furore percitus,

citus, adeſſe cum iuſſit in ſenatu ad XIII. Kal. Oct. ipſe interea totum illud ſpatium, quod eſt a quarto non. Sept. ad XIII. Kal. Oct. commentatus eſt in Tiburtino Metelli, quae contra Ciceronem diceret. eo die in ſenatum, diſſuadentibus amicis, Cicero non venit; ſed mox accurate ſcripta oratione reſpondit, quae inter Philippicas ſecunda legitur. eſt autem ita ſcripta, quaſi praeſens praeſenti Antonio eodem die reſponderit. quod ex eo conſtat, quia XIII. Kal. Oct. inuectus eſt in Ciceronem Antonius, et eodem die habitam eſſe Philippicam ſecundam, fingit Cicero, cum ait in ea c. 43. *Neſcis, heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiſſe?* Nam qui dies quartum diem ludorum Romanorum proxime ſequitur, eſt XIII. Kal. Oct. vt ex marmoreis antiquorum dierum faſtis, quod Kalendarium vocant, intelligitur. Ac ne quis in dubium vocet, quod ſcriptam eſſe dixi, non habitam: probabo ipſo teſte, non fuiſſe illum eo die in ſenatu, metu armorum Antonii. ſic enim inquit in Phil. 5. c. 7. *Cum is dies, quo me adeſſe iuſſerat, veniſſet, tum vero agmine quadrato in aedem Concordiae venit, atque in me abſentem orationem ore impuriſſimo euomuit. quo die ſi per amicos mihi cupienti in ſenatum venire licuiſſet, caedis initium feciſſet a me. ſic enim ſtatuerat.* Et in hac ipſa epiſtola, cum ait: *Nec P. Seruilio, qui me eſt conſecutus, tuto in ſenatum venire licet. Caedem enim gladiator quaerit, eiusque initium ad* XIII. *Kal. Oct. a me ſe facturum putauit.* nonne ſe non fuiſſe in ſenatu eo die, ſignificat? Scriptam etiam, vt dixi, non habitam ſecundam Philippicam indicat illa lib. 16. ad Attic. epiſt. 11. *Vtinam eum diem videam, cum iſta oratio libere vagetur.* nam ſi ſcriptam edere non audebat: multo minus, ipſo praeſente Antonio, eam habere auſus eſſet. loquitur enim eo loco de ſecunda Philippica: vt in Commentariis docuimus.

Putauit] Cum ſperaret, eo die me in ſenatum eſſe venturum.

At quam paratus venerat] Libri veteres, *ad quem:* quod ſi probamus, ita dictum videbitur, quod eum Antonius in ſenatu affuturum putaret: vt ſit, *venerat ad me paratus:* id eſt, vt in me diceret ea, quae complures dies commentatus erat. Probo tamen, *at quam:* quod alii excogitarunt.

In villa] Tiburtina. Phil. 5. c. 7. quam Antonius occupauerat. Phil. 2. c. 17.

Metelli] Quae fuerat Metelli Scipionis, ſoceri Pompeii Magni. Hic modo, vetere cognomine, *Scipio,* quia Corneliae gentis erat, appellabatur, vt Phil. 2. c. 42. et 5. c. 7. et alibi: modo, *Metellus,* accepto cognomine a Q. Metello Pio, Numidici filio, qui eum adoptauerat, vt ſcripſit Dio: interdum, vtroque cognomine, *Scipio Metellus* vt lib. 6. ad Attic. epiſt. 1. et in ſenatus conſulto in Coelii lib. 8. epiſt. 8.

Complures dies] Dies ſeptemdecim. vide Phil. 5. c. 7.

Commentatus eſſet] Declamando. nam in Phil. 5. c. 7. *ſeptemdecim,* inquit, *dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit, ſitim quaerens. haec enim ei cauſſa eſſe ſolet declamandi.*

Vomere] Epiſt. 25. *Sic ſum in Antonium inuectus, vt ille non ferret, omnemque ſuum vinolentum furorem in me vnum effunderet.*

Suo more] Nam et antea, viuo Caeſare, vomuerat in conſpectu populi Romani. Phil. 2. c. 25.

Tres eſſe conſulares] L. Piſonem, qui primus; Ciceronem, qui ſecundus; P. Seruilium, qui tertius in Antonium eſt inuectus.

Nec eſt praeterea, quod quidquam exſpectes] Praeter hoc, quod profectum eſſe dixi; non eſt quod quidquam exſpectes de cuiusquam officiis erga rempublicam. nam Lepidus, tuus neceſſarius, affinitate noua delectatur; alter affinis nouis commentariis Caeſaris delenitus eſt: L. Cotta minus in ſenatum venit: L. Caeſar valetudine impeditur: Ser. Sulpicius non adeſt: quare ſpes omnis eſt in vobis.

Tuus enim neceſſarius] M. Lepidus; qui ſororem M. Bruti vnam habebat in matrimonio, alteram C. Caſſius.

Affinitate noua] M. Antonii: cuius filiam Lepidi filius vxorem duxerat. Dio lib. 44.

Ludorum] Quia ludis Apollinaribus, quos praetor vrbanus M. Brutus de more dederat, plaudi a populo viderat L. Caſſio tribuno plebis, fratri C. Caſſii, propterea ludos non amplius amabat.

Fratris tui] Qui fratri tuo datus eſt. lib. 14. ad Attic. epiſt. 2. *Plauſus L. Caſſio datus, etiam facetus mihi quidem viſus eſt.*

Dirumpitur] Inuidia.

Alter item affinis] Huius nomen ignoratur.

Nouis commentariis Caeſaris] Nuper a M. Antonio prolatis.

Delinitus eſt] Accepta ab Antonio pecunia, tamquam e Caeſaris commentariis.

Sed haec tolerabilia: illud non ferendum] Venuſtus tranſitus ad aliam ſententiam Sic Phil. 2. c. 11. *Sed haec vetera: illud vero recens, Caeſarem meo conſilio interfectum.* Figura ſimilis lib. 3. epiſt. 10. *Atque haec domeſtica. Quid illa tandem popularia?*

Veſtro anno] Anno vobis deſtinato: poſt biennium: nam hoc anno praeturam gerebant Brutus et Caſſius: et praeturam conſulatus, interpoſito biennio, ſequebatur.

L. Cotta] Aureliae gentis, qui conſul biennio ante Ciceronem fuerat.

L. Caeſar] Auunculus M. Antonii. epiſt. 5. lib. 9. epiſt. 14.

Optimus et fortiſſimus ciuis] Sic eum appellat orat. 4. in Catil. c. 6. *Niſi vero cuipiam L. Caeſar, vir fortiſſimus et amantiſſimus reipublicae, crudelior nudius tertius viſus eſt, cum ſororis ſuae, feminae electiſſimae, virum, praeſentem et audientem, vita priuandum eſſe dixit.*

Deſignatis] Conſulibus, Hirtio et Panſa.

Auctores conſilii publici] Quorum auctoritate et conſilio respublica nititur.

Saluis nobis] Id eſt, ne ante veſtrum aduentum opprimamur. quod ita contigit.

Ius ſuum recuperabit] Sic octo mei veteres libri: recte: vt bene ominetur de Caſſio et Bruto; vel ſi in Italia res male ſuccedat. lib. 15. ad Attic. epiſt. 13. *Videtur reſpublica ius ſuum recuperatura.*

Siue

Siue non] Hoc in vno tantum eſt vetere libro, a reliquis abeſt. in tribus etiam hoc modo legitur: *Qui ſi non ad me referent, mea tibi tamen beneuolentia fidesque praeſtabitur.* quod minime diſplicet. in tribus: *Qui ſe ne ad me referent, mea tibi, etc.*

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

In Antonium eiusque ſectam inuehitur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Tuus amicus] Antonius.

In ſtatua] C. Caeſaris.

Me principem] Epiſt. 2.

Moleſtus nobis non eſſet] Nam illum cum Caeſare, impulſu meo, occidiſſetis. epiſt. ſeq. et lib. 10. epiſt. 28.

Mortem Caeſaris perſequantur] Vlciſcantur interfectores Caeſaris.

Productus in concionem] Antonius.

Canutio] Ti. Canutio, tribuno plebis, quem poſtea necauit Octauianus. Velleius lib. 2. c. 64. Suetonius de clar. Rhet. c. 4. Dio lib. 48.

Turpiſſime] Vexatus a Canutio.

De conſeruatoribus patriae] De vobis. Vide epiſt. 23.

Legato tuo] Erat enim Caſſius Syriae proconſul.

Viaticum] De publico dari ſolitum.

Dominum] Caeſarem.

Conſeruo] Antonio.

Loqui tecum] Conſilium capere a te ipſo. lib. 2. epiſt. 7. *Tecum loquere: te adhibe in conſilium.*

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

Varia complectitur haec epiſtola, de Antonii nequitia, de ſenatu, de populo, de legatis ad Antonium miſſis, de ipſo Caſſio. Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Ad cenam] Ad Caeſarem occidendum. Simul enim Antonium occidiſſemus. lib. 10. epiſt. 28.

Turpiſſimos conſulares] Epiſt. 5.

Philippo et Piſone] L. Marcio Philippo, vitrico Octauiani, et L. Calpurnio Piſone, qui ſocer C. Caeſ ris fuerat.

Certas res] Quarum ſumma, vt Mutinae obſidionem relinqueret: alioqui paratum illi exitium. Phil. 7 c. 5.

Intolerabilia poſtulata] Haec Antonii mandata cognoſcuntur ex Phil. 8. c. 10. *Haec tu*, inquit, *mandata, L. Piſo, et tu, L. Philippe, principes ciuitatis, non dico animo ferre, verum auribus accipere potuiſtis?*

In re ſalutari populares] Multi enim in re pernicioſa populares, vt duo Gracchi, P. Clodius, C. Caeſar.

De Bruto] Marco.

Propius ERN. *Propior*] Quam tu. Brutus enim in Macedonia.

Dolabella —— in Syria fuiſſes] Locus eſt elegans in his verbis. nam ſenatus ademptam Dolabellae Syriam Caſſio dederat. Dolabella vero ita in Syriam iuerat, quaſi Caſſio legitime ſucceſſurus. qua de re non inſulſi, nec infaceti homines, nimium cito Dolabellam Caſſio ſuccedere, cauillabantur: itaque recipiendum omnino non eſſe, quoniam legitimum tempus, quo Caſſius decedere deberet, exſpectare noluiſſet.

Conſtabat] Ideo conſtabat, eum recipi non oportere, quia tam cito ſuccederet. Iocus: non enim ſuccedere Dolabellam Caſſio ſenatus voluerat, ſed potius ereptam Dolabellae Syriam Caſſio tradiderat.

Exiſtimamini] Nondum enim plane certum erat: quod et ſequentia declarant.

Rem cauſſamque] Vniuerſum rerum tuarum ſtatum. In quo differant *res* et *cauſſa*, diximus lib. I. epiſt. I.

Quae ſcribo] Te eſſe in Syria, et exercitum habere.

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

M. Brutum laudat, vt ad eius imitationem Caſſium accendat: addit de Mutinenſi bello, de ſtatu reipublicae. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Res tantas geſſit] Vt omittam Plutarchi, Appiani, Dionis teſtimonia, cognoſcuntur ex Phil. 10. res a M. Bruto geſtae: quarum cauſſa in ſenatus conſulto c. II. laudatus eſt his verbis: *quod eius opera, conſilio, induſtria, virtute, difficillimo reipublicae tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Graecia, legiones, exercitus, equitatus, in conſulum, ſenatus, populique Romani poteſtate eſſent.*

A prima enim ora Graeciae] Quam tenebat Brutus.

Vsque ad Aegyptum] Quam partem Caſſius in poteſtate reipublicae continebat. Phil. 10. c. 5. *Exterae nationes a prima ora Graeciae vsque ad Aegyptum optimorum et fortiſſimorum ciuium imperiis et praeſidiis tenentur.*

Erupiſſet] Erupit, et vicit. lib. II. epiſt. 14.

Claternae] *Citernam* vocant Plinius et Strabo, *Claternam* idem Cicero Phil. 8. c. 2. inde Hirtius Antonii praeſidium deiecit.

Forum Cornelium] Quae poſtea Longobardorum temporibus *Imola* vocata.

Exceptis conſularibus] Epiſt. 4.

L. Caeſar] Epiſt. 2. et lib. 10. epiſt. 28.

Morte] Miſſus a ſenatu ad Antonium, Mutinam obſidentem, in legatione periit: ſenatusque ſtatuam ei pedeſtrem aeneam in Roſtris collocandam, ipſum quam ampliſſime

pliſſime ſupremo die ſuo efferendum, ſepulcrum in campo Eſquilino publice dandum, e Ciceronis ſententia decreuit. Phil. 9. c. 7.

Populi vero Romani] Epiſt. 4.

Ab iſtis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat] Cum quodam lepore dictum: vt quaſi comparetur Soli virtus Caſſii. vnde, inquit, ſol terras illuſtrat, inde fac vt eluceat virtus tua.

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Strabonem ita commendat, vt quaſi aliud agere videatur. in Caſſio et M. Bruto, ſi res ad Mutinam male geratur, ſpem omnem reipublicae ſitam eſſe dicit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Tidio Strabone] Malim, *Titio:* cum *Titii* noti ſint, *Tidios* autem ego quidem ignorem. et lib. 13. epiſt. 14. *Titius Strabo* nominatur.

Si aduerſi quid euenerit] Si quid offenſum ſit.

Vix iam ſuſtinebat] Vix ferebat obſidionem, omnium paene rerum inopia laborans. Hoc eſt, quod ad M. Brutum ſcripſit epiſt. I. a Germ. rep. et ed. *Cum haec ſcribebam, res exiſtimabatur in extremum adducta diſcrimen: triſtes enim de Bruto noſtro litterae nunciique afferebantur.*

Qui ſi conſeruatus erit, vicimus] Eodem modo lib. 14. ad Attic. epiſt. 20. *Cui ſi eſſe in vrbe tuto licebit, vicimus.*

Sin] Ominis cauſſa mentionem vitat aduerſae fortunae. Eadem figura, quae ἀποσιώπησις Graece dicta, lib. 14. epiſt. 3. *Si perficitis quod agitis: me ad vos venire oportet. ſin autem. ſed nihil opus eſt reliqua ſcribere.* Et lib. 16. ad Attic. epiſt. 12. *Si pares aeque inter ſe, quieſcendum: ſin; latius manabit.* Et apud obſceni carminis poetam: *Sin; haec mei te ventris arma laxabant.*

Omnis omnium curſus eſt ad vos] Si offenſum eſſet in proelio Mutinenſi; ciuitas omnis, Antonii metu, in Graeciam ad M. Brutum confugiſſet. id quod ad ipſum Brutum epiſt. 3. Cicero ſcripſit his verbis: *Triduo aut quatriduo ante hanc rem pulcherrimam, timore quodam perculſa ciuitas tota ad te ſe cum coniugibus et liberis effundebat.*

EPISTOLAE VII.

ARGVMENTVM.

Sententiam ab ſe in ſenatu ex Caſſii dignitate dictam, eamque a ſe in concione defenſam, oſtendit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

In ſenatu] Cum habuit Phil. 11.

Ad populum] Quae concio non exſtat.

Quae mea ſententia] Vt Caſſius obtineret Syriam.

Panſa] Conſul.

Obſtitiſſet] Cum illam ſententiam valere mallet, vt conſules, id eſt ipſe et Hirtius, perſequendi Dolabellae cauſſa, Aſiam et Syriam ſortirentur. Phil. 11. c. 9.

Quantum forum eſt] Quanta requiritur in foro, quantum fori magnitudo poſtulat.

Socru tua] Seruilia, Catonis Vticenſis ſorore, matre M. Bruti, et Tertullae, vxoris Caſſii.

Fratrem] L. Caſſium. epiſt. 2.

Fidem meam liberes] Quod ego promiſi, tu re ipſa praeſtes.

Recuperatam] Eam enim Dolabella, occiſo per fraudem proconſule Trebonio, inuaſerat et occupauerat.

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Renouatum eſſe Lepidi ſcelere bellum queritur: Caſſium hortatur ad rempublicam liberandam. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Scelus] Quia ſe cum Antonio coniunxerat.

Affinis tui] Epiſt. 2.

Confecto bello] Victo ad Mutinam Antonio.

Audiebamus, quae vellemus] Oppreſſum a te. epiſt. 9.

Hoc tibi propoſito, fac vt ad ſumma contendas] Laudationem ſequitur cohortatio. lib. 15. epiſt. 21.

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Eiusdem argumenti cum ſuperiore: hoc amplius, quod in Italiam Caſſium vocat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Lepido tuo] Affine.

Firmos exercitus] D. Bruti et Planci.

Multum intereſt] Epiſt. 10.

Venire] In Italiam.

Deſpondetur] Promittitur.

Conſulatus tui] Et M Bruti. eodem enim anno conſules futuri erant. epiſt. 2. *veſtro anno* dixit.

EPISTOLAE X.

ARGVMENTVM.

Et Lepidum hoſtem a ſenatu iudicatum ſcribit, et omnino rem poſcere, vt Caſſius cum exercitu in Italiam veniat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Ad ſanitatem] Ad bonam mentem. *inſanire* enim et *furere* dicebantur, qui a republica defeciſſent. lib. 16. epiſt. 12. *Videtur, ſi inſaniet, poſſe opprimi.*

Quae volumus] Epiſt. 8 9.

Si haec ex ſententia confecta eſſent] Epiſt. 9. *Vt omnia, vt ſpero, proſpere procedant.*

Sin quid forte titubatum] Epiſt. 6. *Si aduerſi quid euenerit.* epiſt. 1. ad M Brutum a Germ. ad rep. et ed. *Si quid offenſum ſit.*

Niteremur] Tranſlatum tranſlato reddidit, quia dixerat, *titubatum.*

Laturus is exercitus ſit] Verbum, *exercitus,* opinor abundare.

Geſta res] Dolabella oppreſſus.

Conſules deſignatos] D. Brutum et Plancum. Caeſarem non nominat, vt epiſtola quoque octaua, credo ne Caſſium, qui patrem eius necauerat, offendat.

Brutum quidem iam iamque] Propius enim aberat, cum eſſet in Macedonia, quam Caſſius, qui in Syria.

Exſurget] Translatum verbum vt infra, *conſiſtet:* et ſupra, *niteremur,* in eadem ſententia.

Quibus erit medendum] Domeſtica vitia notat, et inteſtinum malum,

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Scribit, a quibus copias acceperit: ſeque et rempublicam commendat. Eodem anno, ante Mutinenſem victoriam, vt adſcripta dies docet.

EXPLANATIO.

Procos.] Non quia conſul fuiſſet, verum quia proconſulari imperio Syriae praeeſſet. Multos autem poſt praeturam proconſules appellatos eſſe, oſtendimus lib. 1. epiſt. 1. Syriam Caſſio praetori Caeſar, Parthicum bellum cogitans, deſtinauerat, vt praetura functus in eam iret. Caeſare mortuo, conſul Antonius effecit, vt ea collegae ſuo Dolabellae, ſibi autem Macedonia ſenatus conſulto traderentur; Caſſius in Siciliam, M. Brutus in Aſiam, vterque emendi mittendique ad vrbem frumenti gratia, proficiſcerentur. poſtea, cum Dolabella in Aſia Trebonium proconſulem occidiſſet, Antonius autem in Gallia cisalpina Decimum Brutum oppugnaret; offenſus grauiter ſenatus,

tus, cui iam vtriusque conſulis perniencioſa reipublicae conſilia paterent, Caſſio Syriam, Bruto Macedoniam, vtramque illis a Caeſare promiſſam, ſenatus conſulto reſtituit, quo ſenatus conſulto inſtructi, Caſſius in Syriam, Brutus in Macedoniam iuere: et Caſſius quidem Dolabellam oppreſſit, Brutus C. Antonium, Marci fratrem, conantem occupare Macedoniam, cepit. Opinor autem, cum hanc epiſtolam ſcripſit Caſſius, nondum ei Syriam a ſenatu decretam fuiſſe. decreta eſt enim poſt mortem Trebonii, vt Phil. 11. c. 13. oſtendit. Trebonius autem, cum hanc epiſtolam ſcripſit Caſſius, nondum perierat.

L. Murcum] L. Statium Murcum, qui tres legiones habebat. Phil. 11. c. 12. Appianus lib. 4. Dio lib. 47. hunc poſtea Sex. Pompeius, Magni filius, cum ad eum, deuictis Bruto et Caſſio, ſe contuliſſet, virtutem eius timens occidit. Dio lib. 48.

Q. Criſpum] Q. Marcium Criſpum, ipſum quoque trium legionum ducem. Phil. 11. c. 12. Appianus, et Dio: quamquam Dio mendoſe *M. Criſpum* vocat.

Quae Romae gererentur] Contra Antonium et Dolabellam, et pro ipſo Caſſio, tradita illi Syria ſenatus conſulto. Epitome Liuiana lib. 121.

Legionem] Quam Murcus et Criſpus obtinebant.

Q. Caecilius Baſſus] Qui praeerat ei legioni, a Caeſare traditae, cum de Parthico bello cogitaret. Phil. 11. c. 13. *Eſt Q. Caecilii Baſſi, priuati illius quidem, ſed fortis et praeclari viri, robuſtus et victor exercitus.* Strabo lib. 16. Dio lib. 47. Appianus lib. 4.

A. Allienus] Legatus Dolabellae. Phil. 11. c. 13.

Ex Aegypto] Quo miſſus erat a Dolabella, vt ad ſe quattuor illas legiones adduceret. Appianus lib. 4.

Taricheis] Opido Iudaeae. Plinius lib. 5. c. 15. et Ioſephus lib. 3. de bell. Iud. c. 32.

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Facta mentione beneuolentiae Ciceronis erga ſe, commendat ſuam dignitatem, ſuosque duces ac milites. in extremo, iturum ſe in Ciliciam contra Dolabellam, ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Moliri] Apparare. *moliri* enim abſolute ponitur interdum. Terentius in Heaut. Act. 2. ſc. 2. v. 11.

Dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt. ——

Scripſi ad te] Superiores litteras ſignificat.

Trebonio] Qui Aſiae praeerat.

Occiſo] Smyrnae: quaeſtione primum tormentis habita pecuniae publicae, deinde ceruicibus fractis, abſciſſo capite: quod affixum geſtari in pilo, reliquum corpus trahi, atque laceratum in mare abiici Dolabella

labella iuſſit. Phil. II. c. 2. Appianus lib. 4. Dio lib. 47.

Qui in Syria fuere] Vbi Caeſar eos collocauerat, iturus in Parthos. epiſt. 11.

Dignitatem meam] Cupere ſe oſtendit Syriae adminiſtrationem.

Tyrannis] Dolabellae et Antonio: iis enim vſi eſſent ad exitium reipublicae.

Eripui] Effeci enim, ne ab iis occupari poſſet.

Quos] Sic omnes libri veteres; vno excepto, in quo eſt, *quam*, et in margine *quos*. *Quos* autem *exercitus* accipio, non *tyrannos*: nam tyranni ſunt ipſi Dolabella et Antonius, quibus ereptum a ſe exercitum eſſe gloriatur. At, *exercitum*, dixit, non *exercitus*. Vere: tamen poſtea reſpexit ad quattuor exercitus, quos ipſe comparauerat, Murci, Criſpi, Baſſi, Allieni.

Miſere] Turpiter et infeliciter. miſer, quia noluit id, quod debuit.

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

Gratulatur de Mutinenſi victoria, et res a ſe geſtas exponit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

C. *Caſſius* ERN. *Caſſius*] Non is, qui ſcripſit duas ſuperiores epiſtolas: vt infra.

Q.] Quaeſtor, alterius Caſſii, vt opinor, eius qui cum Bruto in Caeſarem coniurauit.

Victoria] Mutinenſi.

Inſtauratione] Renouantur enim tuae laudes victoria Mutinenſi, a tuis maxime conſiliis profecta.

Maximus conſularis maximum conſulem te ipſe viciſti] Maiora enim ſunt, quae conſularis, quam quae conſul effeciſti: cum tamen maxima conſul geſſeris. epiſt. 7. *Tu fac in augenda gloria te ipſe vincas.* Et lib. 3. de Orat. c. I. *Ceteros a Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum a ſeſe ſuperatum.*

Toga] Togatus enim Cicero reipublicae ſaepe profuit. lib. 15. epiſt. 4.

Reipublicae tenebris] Caeſare dominante, luce libertatis exſtincta.

Comperiſti] Ob mea in te officia, et quia tum tibi ſenſus meos patefeci. infra: *ſimilia illis cogitationibus, quarum tu teſtis es.*

Taciturum] De meo, et in tyrannum odio, et in rempublicam ſtudio.

Omnium iudicio] Non tuo.

Nouiſſima] Cum Caeſarem occidimus, et cum arma pro republica capimus.

Nec inconuenientia] Ita legitur in quinque libris antiquis, quos nunc habeo, et in aliis praeterea, quibus olim ſum vſus: Petri Bembi, Vbaldini Bandinelli, Ioannis Scalae, Paulli Boti, duobus Caroli Sigonii. nec vero aliter poſtulat ſententia. Duo veteres libri, vnus Vincentii Riccii, quem olim in Scholiis meis nominaui, alter, qui nunc apud

apud me eſt, viri doctiſſimi atque optimi, et mihi vetere neceſſitudine coniuncti, Petri Pagani, habent, *diſconuenientia :* nec improbo. nam et Horatius lib. I. epiſt. I. v. 99. dixit:

Aeſtuat, et vitae diſconuenit ordine toto.

Et epiſt. 14. v. 18.

Non eadem miramur; eo diſconuenit inter
Meque et te. ——

Alii legunt, *nec conuenientia,* pro inconuenientia. Sua cuique ſponſa, vt in prouerbio eſt.

Illis cogitationibus] De republica liberanda.

Non minimum] Aduerbii loco, pro *non minime.*

Producendum] Promouendum. infra: *ad omnia producere.*

Studiorum tuorum] Erga rempublicam.

Quorum] Amicorum.

Copiam] Vt abundes.

Non maxima me turba puto exclud.] Non puto multos eſſe, quos mihi in amore anteponas.

Quo minus tibi vacet me excipere] Vt non tibi liceat amplecti me officiis tuis: vt ob maximam amicorum turbam ornare me non poſſis.

Probauimus] In occidendo Caeſare. nam et hic eum percuſſit.

Diutina ſeruitus] In qua viuendum fuit ad vnius arbitrium: ingenium elucere non potuit.

Contumacia] Cum recuſarent.

Cui Lucilius praeerat] Etſi nihil mutauimus, tamen indicamus placere nobis, *Lucius,* potius quam *Lucilius,* tum quod ita eſt in duobus antiquis, et in vno praeterea Vincentii Riccii, quem olim habuimus: tum etiam, quod Appianus hunc nominat *L. Figulum:* et Figulus non Luciliorum, ſed Marciorum et Nigidiorum eſt cognomen.

Neque vmquam non decedendo] Et interdum a portibus ita diſcedendo, vt ad me tranſire velle videretur.

Corycum] Portuoſum Pamphyliae montem.

Anno priore] Superiore proximo.

Bithynia] Cimbro ab ſenatu attributa. Plutarchus in Bruto, Appianus lib. 3. Dio lib. 47.

Tillius Cimber] Vnus e percuſſoribus Caeſaris. lib. 6. epiſt. 12. Suetonius in Caeſare c. 82. Plutarchus, Dio, Appianus, Seneca lib. 3. de Ira c. 30. alii.

Quaeſtor] Cimbri.

Speciem exercitus effecit] Non plane exercitum, ſed imaginem et ſimilitudinem. Cicero orat. 2. in Rullum c. 12. *Sint decemuiri, neque veris comitiis, hoc eſt, populi ſuffragiis, neque illis ad ſpeciem, atque ad vſurpationem vetuſtatis, per* XXX. *lictores, auſpiciorum cauſſa, adumbratis, conſtituti.* Tacitus lib. 2. Hiſt. c. 81. *Tantum ſimul peditum equitumque, et aemulantium inter ſe regum paratus, ſpeciem fortunae principalis effecerant.*

Caſſius noſter] Is, qui Caeſarem occiderat.

Caſtra habet poſita Παλτῳ ERK. Παλτοῖ] Paltum Syriae opidum, a Plinio quoque lib. 5. c. 20. Graeca inflexionis forma nominatum. E vetere libro Paulli Boti ſic olim emendauimus. et ita dictum, Παλτοῖ, figura Graeca, vt Κορυδαλλος Κορυδαλλοῖ, Προβάλινθος Προβαλινθοῖ,

θοῖ, Φάληρον Φαληροῖ, Φρέαῤῥον Φρεαῤῥοῖ.

Ternis tetradrachmis triticum apud Dolabellam eſt] Menſuram non nominat: ſed medimnum ſignificari puto. nam modius Romana menſura fuit. de medimno autem eo magis arbitror, quia tetradrachmum nummus Aſiaticus eſt: et Laodiceae, quae fuit in Syria, triticum veniebat. Medimnus ſex modios capit, et amphoras duas: vt ex Fannii verſibus cognoſcitur. ſed quoniam tritici plura genera, nec eiusdem omnia ponderis; quod Plinius lib. 18. c. 7. docet: ideo medimni menſura certo librarum numero definiri non poteſt. varia enim eſt pro varietate frumenti. Italicum quidem et candore, et pondere ceteris omnibus Plinius anteponit: ſed Romanum in modio leuiter aequato, non pala depreſſo, ad vicenas libras non peruenire, atinus Latinius, vir bonitate inſigni, et peracuto praeditus ingenio, mihi affirmauit, expertus ipſemet in quadrantali, ſua iam induſtria facto ad menſuram quadrati pedis Romani. quod cum amphora ſit, et amphoras duas medimnus capiat, idemque modios ſex: ſatis liquet, modios quadrantali ternos contineri. quadrantal autem frumento aequatum, pala non depreſſo, libras pendit LVII. et vnius dimidium: depreſſo, libras LXIV. et vnius dimidium: depreſſo, et cumulato, libras LXXII. et vnius dimidium. ſed ponamus, Aſiatici tritici, de quo loquitur Caſſius, pondus fuiſſe vicenas in modio libras, medimnum autem ternis tetradrachmis veniiſſe: pretium erit, pro ſingulis medimnis, id eſt libris CXX. denarii XII. qui ſunt ſeſtertii nummi XLVIII. id eſt, aſſes CXCII. aſſes autem Venetis marculis, qui quaterni reſpondent ternis baioccis Romanis, aeſtimantur. quod ſi CXX. tritici librae aſſibus CXCII. veneunt; ſequitur, vt ſingulae librae veneant aſſe, et vnius tribus quintis partibus. ita Romana menſura, quam rubium hodie vocant, ſexcenarum librarum pondere, qui medimni quinque ſunt, ſcutatis erit VII. et aſſibus XXVI. Tetradrachmum Aſiaticus nummus, atque etiam Atticus fuit, vt Liuius docet, quattuor drachmarum pondere; quod vel ex nomine intelligitur. reſpondere tribus fere denariis, ait Liuius lib. 34. c. 52. ſed loquitur de leuiore drachma, a Solone inducta, quae denarium pondere non aequabat, ſed tertia ſui parte, quae denarii quarta pars erat, ſuperabatur. propterea, trium fere denariorum in ſingulis tetradrachmis argenti pondus eſſe, Liuius dixit. habent enim ſcriptores eius rationem temporis, de quo ſcribunt, non quo ſcribunt ipſi. nam et Liuii, et Ciceronis aetate, ac Plinii poſtea, tetradrachmum trium denariorum pondere non erat, ſed quattuor plane denariis aequale. Nec vero, quia Liuius addidit, *fere*, notatur inaequalitas, ſed potius officinarum conſuetudo, quae nonnihil interdum de legitimo denariorum pondere detrahunt. quod fortaſſe iam, viuente Liuio, Auguſto principe, fieri coeptum erat.

Triticum] Tritici modius, librae XXV.

Ego] Quaeſtor C. Caſſii proconſulis.

Turulius] Quaeſtor Cimbri.

Patiſc:s]

Patiſcus] Cilix, proquaeſtor Lentuli: vt epiſt. 15. is eſt, de quo lib. 2. epiſt. 11. et lib. 8. epiſt. 6.

Expediſtis] Deuicto ad Mutinam Antonio.

Expediri poſſe] In opprimendo Dolabella.

A Crommyu-acride ERN. *Crommyacride*] Verba Graeca Latine prolata. nam Κρομμύυ ἄκρα Cypri promontorium eſt, auctoribus Strabone et Ptolemaeo. ἀκρὶς autem deminutiua forma dictum. Caſſius, cum Latine loqui vellet, ex duobus nominibus vnum fecit, omiſſa vna littera *u*.

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Exponit res a ſe geſtas: Rhodios accuſat: procurationem Aſiae petit: merita ſua in rempublicam commemorat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Lentulus] Filius Lentuli Spintheris, ad quem ſunt lib. 1. Ciceronis epiſtolae, augur erat, vt ſcripſit Dio lib. 39. quaeſtor in Aſiam profectus erat cum Trebonio proconſule. quo mortuo, propraetoris nomen aſſumpſerat, quo maiore auctoritate ſociis imperare poſſet: nec tamen quaeſtoris officium intermiſerat: itaque proquaeſtor vocabatur, vt inſcriptio docet epiſtolae ſequentis.

In Lycia] Quam poſtea Veſpaſianus, adempta libertate, in prouinciae formam redegit. Suetonius in Veſpaſ. c. 8.

Ampliusque centum naues onerarias] Obſeſſas a claſſe Dolabellae, vt, exercitu in eas impoſito, Italiam petere poſſet. epiſt. ſeq.

Fruſtrata] Caſſio Syriam tenente. epiſt. 5.

Profligata eſt] Minus eſt, quam ad exitum perducta. de hoc verbo ſupra diximus.

Quam re vera furere eos inueni. quod vero aliquid de his ſcripſi (plane abeſt ab ERN.)] Totum hoc non erat in impreſſis libris: ego addidi ante multos annos, ex antiquo Vincentii Riccii libro: cum quo poſtea vidi conſentire et Sigonii librum, et quattuor praeterea, quos nunc habeo.

Nec me meae ERN. *Nec in me vllae priuatim iniuriae vmquam*] Subaudi, *fuere.* ſic duo veteres libri, et recte.

Fugientem] Ex Pharſalica pugna Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 102.

Patrem meum] P. Lentulum Spintherem.

L. Lentulum] Qui conſul cum C. Marcello fuit anno primo ciuilis belli.

Pompeium] Magnum.

Conſulibus] Panſae et Hirtio: quos Lentulus, cum haec ſcriberet, obiiſſe neſciebat.

Laodiceam, quae eſt in Syria ad mare] Laodiceae duae fuerunt, haec in Syria, quam Plinius lib. 5. c. 20. et Strabo lib. 11. nominat: altera in Aſia, quam idem Plinius infra c. 29. et Strabo lib. 12. Syriacam

riacam numquam video ſeiunctam ab eius imperio, qui Syriae praeerat. Aſiatica vero cum ad Aſiae iurisdictionem attineret, interdum tamen Ciliciae rectoribus honoris gratia tribuebatur. notum eſt Ciceronis exemplum: cuius verba ex lib. 13. epiſt. 67. ad Seruilium Aſiae proconſulem recitabo: *Ex prouincia mea Ciliciensi, cui ſcis τρεῖς διοικήσεις Aſiaticas attributas fuiſſe, nullo ſum familiarius vſus, quam Androne, Artemonis filio, Laodicenſi.* Opinor tamen hanc Laodiceam tum disiungi ſolitam ab Aſiae imperio, et adiungi Ciliciae, cum et Aſiam praetorius aliquis, et Ciliciam conſularis adminiſtraret. alioqui fuiſſet ignominia, ſi vel a conſulari ad conſularem, vel a praetorio ad praetorium, multo etiam maior, ſi a conſulari ad praetorium transferretur.

Spero] Spem comprobauit euentus. Velleius lib. 2. c. 69. et alii.

Tantum exercitum Caſſii] Decem legiones. epiſt. 13.

Quam reliquias meae diligentiae conſequar] Hoc paullo poſt explanatur.

Qui mihi fidem reique publicae non praeſtiterunt] Qui debitam pecuniam non ſoluerunt. lib. 1. epiſt. 7. *Si rex amicis tuis, qui per prouinciam atque imperii tui prouincias ei credidiſſent, fidem ſuam praeſtitiſſet.*

Prouinciae iſtius] Aſiae. et *iſtius*, pro *huius*: vt alibi quoque.

Caſſius] C. Caſſius.

Bruti] Marcus et Decimus.

Illius facti periculique ſocietate] Cum Caeſarem occidimus. Plutarchus in Caeſare, quosdam falſo gloriatos eſſe de nece Caeſaris, ait, quaſi interfuiſſent: nominatque hunc Lentulum, et Octavium quendam.

Leges Antonias] Quas conſul M. Antonius tulerat.

Fregi] Quia primus contra eas facere auſus eſt. abrogauit enim Panſa conſul, non Lentulus, e ſententia Ciceronis. Phil. 5. c. 4. ſeqq.

Prouinciam quoque illorum beneficio habebam] Mihi non videtur vllam prouinciam Lentulus habuiſſe, quippe qui Aſiae adminiſtrationem ſibi a conſulibus demandari poſtulet: dixit enim ſupra: *Rogo te, petas ab iis, vt hanc dignitatem potiſſimum nobis tribuant, et mihi dent negotium, vt Aſiam obtineam, dum ipſorum alteruter venit. Prouinciam* igitur vſurpat pro quaeſtorio munere, ſicuti cum dixit paullo ante: *Mihi fuit iſta prouincia plena laboris, periculi, detrimenti.* et epiſt. 15. *Quae extrema regio eſt prouinciae meae.* Cum vero dicat, *illorum beneficio:* annum ſuperiorem proximum ſignificat, quo M. Antonius conſul fuit, fratres autem eius praetor Caius, tribunus plebis Lucius. nec vero ante idus Martias, quo die necatus eſt Caeſar, iuit in prouinciam Lentulus: nam ſe affuiſſe, cum Caeſar interficeretur, ipſe teſtatus eſt iis verbis: *Illius facti periculique ſocietate.* Iuit igitur poſt Caeſaris necem, Antoniorum beneficio: cum ex eorum voluntate adminiſtrarentur omnia.

Πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν] Patriam meam magis amans. Integrum ſenarium recitat Plutarchus ἐν τῷ πολιτικῶν παραγγελμάτων:

Φιλῶ τέκν', ἀλλὰ πατρίδ' ἐμὴν μᾶλλον φιλῶ.

Quem

Quem dimidiatum, et parua quadam mutatione, Lentulus attulit. Hoc acceptum referatur philoſopho praeſtantiſſimo, et elegantiori doctrina perpolito, veterrimo optimoque amico, Octauiano Ferrario.

Omnibus meis] Antoniis: quibus ſe eſſe ſanguine coniunctiſſimum dixit. reſpexit fortaſſe ad prima duo verba ſupradicti ſenarii: φιλῶ τέκνα. patriam enim ille filiis, Lentulus autem ſuis omnibus anteponendam putauit.

In hiberna] Anno ſuperiore, quo Lentulus ad Brutum venit.

Opinione] Quam ſe habere de bonorum cauſſa oſtendit.

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Et hic res a ſe geſtas commemorat: in Rhodios inuehitur: de Dolabella optabilia ſignificat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

P. F.] P. Lentuli Spintheris filius: quamquam a Torquato eſſet adoptatus, vt ait Dio: a quo tamen nec praenomen, nec cognomen ſumpſit: quippe cum ea tantum cauſſa ſit adoptatus, vt augur eſſe poſſet.

Proquaes. propraet.] Quaeſtor fuit, viuo proconſule Trebonio: eo mortuo, proquaeſtoris, et propraetoris nomen aſſumpſit, praeſidio comparato, vt prouinciam ab iniuria defendere poſſet. infra.

Scelere] Et quod alienam prouinciam hoſtili more inuaſit: et quod Trebonium, cum quo familiariſſime collocutus erat, violata fide occidit.

Oppreſſa Aſia] Smyrna capta.

Vir clariſſimus] Eadem laus in adoleſcentem conuenit. Phil. 10. c. 4.

Adduci] A me.

Ad meum officium] Quod ſequentibus verbis explanatur.

Vectigalia exigerem] Pecuniae cura ad quaeſtorem pertinebat. lib. 2. epiſt. 17.

Proquaeſtor] Ipſius Lentuli, poſt obitum Trebonii.

Iurauerant] Hoc in omnibus foederibus obſeruatum animaduerti.

Portu, ſtatione] Differunt: nam portus tutior, quam ſtatio. Virgilius lib. 2 Aen. v. 23.

Nunc tantum ſinus, et ſtatio
male fida carinis.

Naues onerarias] Epiſt. 14.

Duum millium amphorum] Antiquiſſimus Grammaticus Iulius Romanus admonuit, *amphorum* dici, cum additur numerus; *amphorarum*, per ſe: vt eſt apud Cariſium.

Trebonii] A Dolabella occiſi. epiſt. 12.

Haec] Non eſt, a quo verbo regatur: et ſubaudiri videtur, *faciunt.* nonnulli veteres libri habent: *Hoc ſiue timor eſt, vt dictitant de agris, quos in continenti habent, ſiue furor, ſiue patientia paucorum, etc.* Omnes autem ſcripti libri, *patientia*, non *potentia:* ſed,

ſed, *potentia*, magis placet: licet, vt opinor, ex ingenio ſit.

Viros clariſſimos] Lentulum, et Pompeium. epiſt. 14.

Maximos magiſtratus gerentes] Qui antea pari contumelia viros clariſſimos affecerant, iidem nunc maximos magiſtratus cum gerant, nullo exemplo, etc. Infra, *ipſi magiſtratus*.

Nullo exemplo] Maiorum ſuorum.

Neque veſtro ERN. *veſtra ex parte*] Neque ſtudio veſtrarum partium.

Ille parricida] Dolabella.

Mederi, cum facile poſſent, noluerunt ERN. *voluerunt*] Sic duo veteres libri: reliqui, *noluerunt*. ſed Latini ſermonis conſuetudo poſtulat, *voluerunt*. non enim dicitur: *Neque noſtro praeſentium, neque imminenti Italiae periculo mederi noluerunt*. Nam id eſſet, *mederi voluerunt:* cum ex geminata negatione fiat affirmatio.

Profugerunt] Aduentus noſtri timore. ideo nos demorati erant Rhodii, vt ſpatium fugiendi legatis Dolabellae daretur.

Vsque Sidam] Vltra non licuit. nam prouinciae fines praeterire leges vetabant. Syda vero in Pamphylia fuit: et Pamphylia ad imperium Aſiae pertinuit: quod paullo poſt intelligitur.

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Gratulatur de filii Ciceronis indole ad virtutem: verſus mittit, in ciuem improbum a ſe conſcriptos; petit, vt includatur in ſcripta Ciceronis de Caeſaris interitu. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Trebonius] Proconſul ibat in Aſiam prouinciam. tribunus plebis Pompeio et Craſſo iterum coſſ. legem tulerat de prorogandis Caeſari Galliis in alterum quinquennium: poſtea praetor fuit anno ſecundo ciuilis belli: conſulem ſibi eum Caeſar in quarto conſulatu cum Q. Fabio Maximo ſuffecit vsque ad exitum anni.

Obtinentibus] Conſulari imperio. Phil. 11. c. 2. *Conſularem hominem, conſulari imperio prouinciam Aſiam obtinentem, Samiario exſuli tradidit.*

Cratippus] Qui philoſophiam peripateticam eximia cum laude Athenis docebat. lib. 16. epiſt. 21. et lib. 1. de Offic. c. 1. et lib. 3. c. 2.

Pleno gradu] Qui, auctore Vegetio, parum diſtat a curſu. Salluſtius in Iug. c. 98. *Ipſe paullatim diſperſos milites, neque minus hoſtibus conturbatis, in vnum contrahit: dein cunctos pleno gradu in collem ſubducit.* Liuius autem lib. 34. c. 15. differre *plenum gradum* a curſu ſatis oſtendit. *Vbi omnia*, inquit, *fuga completa vidit Cato; ipſe ad ſecundam legionem, quae in ſubſidio poſita erat, equo reuehitur: et ſigna prae ſe ferri, plenoque gradu ad caſtra hoſtium oppugnanda ſuccedere iubet. ſi quis extra ordinem auidius procurrit,*

et ipſe interequitans ſparo percutit, et tribunos centuriones que caſtigare iubet. Ibidem c. 16. *Quod ſecundam legionem, ceteris omnibus effuſis, ad ſequendos hoſtes pleno gradu ſub ſignis compoſitam, inſtructamque ſubire ad portam caſtrorum iuſſit.* Idem lib. 4. c. 32. *Peditum aciem inſtructam pleno gradu in hoſtem inducit.* Et lib. 9. c. 45. *Vbi nemo obuius ibat, pleno gradu ad caſtra hoſtium tendunt.*

Quaedam turbulenta] Vera: nam conſul Antonius liberatam Caeſaris interitu rempublicam rurſus opprimere conabatur.

Laxamenti] Otii, vacui temporis a negotiis.

Munuſculum] Librum. lib. 15. epiſt. 21.

Dictum] Librum ſcripſerat Trebonius de dictis Ciceronis. Eiusdem dicta in tres libros libertus eius Tiro collegit, vel potius congeſſit. nam Quinctilianus lib. 6. c. 3. de riſu, *vtinam*, inquit, *Quintus, et libertus eius Tiro, aut alius, quisquis fuit, qui tres hac de re libros edidit, parcius dictorum numero indulſiſſent, et plus iudicii in eligendis, quam in congerendis ſtudii adhibuiſſent: minus obiectus calumniantibus foret: qui tamen nunc quoque, vt in omni eius ingenio, facilius, quid reiici, quam quid adiici poſſit, inuenient.*

Cum magno noſtro honore a te dictum] Ergo non omnia Ciceronis dicta, ſed ea tantum, quae Trebonii cum honore dixerat, in eo libro continebantur. *Dicere dicta*, vſitatum apud Ciceronem.

Concluſi] Non ſimpliciter ipſa Ciceronis dicta poſuerat; ſed praefatus nonnulla in extremo dicta ſubiunxerat. quod lib 15. epiſt. 21. Cicero declarat his verbis: *Ante quam ad me veniatur, riſus omnis paene conſumitur.*

Tibi infra ſubſcripſi] Subſcripſi nomen tuum.

Verſiculis] Non poeticis, verum oratione ſoluta. nam vtrique verſus dicuntur.

Εὐθυῤῥημονέστερος] Apertior in loquendo. lib. 9. epiſt. 22. ὁ σοφὸς εὐθυῤῥημονήσει.

Perſonae eius] Fortaſſe M. Antonii.

Vindicabit] Defendet.

Lucilio] Poetae Satyrico, in multos liberius inuecto.

Odio pari ERN. *Par*] Mihi: cum aeque illos, vt ego hunc, oderit.

Ad tuos ſermones] Dialogos: in quos includi volebat.

Non dubito, quin non patiaris] Mihi certum eſt paſſurum te non eſſe.

Me minimam partem et rei, et amoris tui ferre] Non patieris extremo loco me collocari inter eos, qui Caeſarem occiderunt, et qui a te diliguntur. laudabis me neque minimum, neque vulgari cum indicio beneuolentiae tuae.

EPISTO-

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Cornificio, Africam regenti, viuo adhuc Caeſare, varia ſcribit, de rumoribus e Syria allatis, de otio ciuitatis, de Oratore a ſe ſcripto, de ſuo erga illum ſtudio. Q. Fabio Maximo C. Trebonio coſſ.

EXPLANATIO.

Collegae] In auguratu.

Mos eſt ita rogandi] Vide lib. 11. epiſt. 29.

Tumultuoſiora quaedam] Seditionem faciente Q. Caecilio Baſſo, qui poſtea ſe cum legione C. Caſſio tradidit. epiſt. 11 et 18. Dio lib. 47. et lib. 14. ad Attic. epiſt. 9. et Strabo lib. 16.

Tibi ſunt propiora] Cum in Africa ſis. epiſt. 21. 26. 27.

Salubre] Cum ſalute reipublicae.

Video id curae eſſe Caeſari] Video Caeſarem de conſtituenda republica cogitare.

De optimo genere dicendi] Quem librum, *Orator* inſcripſit. lib. 6. epiſt. 18. et lib. 15. epiſt. 20.

Vt doctum hominem] Scripſit et Cornificius de arte Rhetorica, vt auctor eſt Quinctilianus lib. 3. c. 1.

Diſſidere] Non ſolum Cornificio, ſed etiam M. Bruto parum probata eſt de optimo genere dicendi Ciceronis opinio. lib. 14. ad Attic. epiſt. 20. *Cum, ipſius* (Bruti) *precibus paene adductus, ſcripſiſſem ad eum de optimo genere dicendi, non modo mihi, ſed etiam tibi ſcripſit, ſibi illud, quod mihi placeret, non probari.* Differebant autem, niſi fallor, in eo, quod elocutioni Cicero tribuebat plurimum, Brutus autem rebus haud paullo plus, quam verbis.

In iſta ſolitudine] *Solitudine* potius, quam *ſollicitudine*, e tribus antiquis libris, et e ſenſu legendum putaui. dixit enim *ſolitudine*, pro, *ſummo otio:* quod apertius ſequenti epiſtola: *Etſi*, inquit, *periniquo patiebar animo, te a me digredi: tamen eo tempore me conſolabar, quod et in ſummum otium te ire arbitrabar, et ab impendentibus magnis negotiis diſcedere.*

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Purgat ſe de infrequentia litterarum: prudentiam Cornificii grauitatemque laudat: praeſentem reipublicae ſtatum, cum excuſatione Caeſaris, accuſat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Vos magnos oratores] Tale illud, *noui ego vos magnos patronos*, lib. 2. epiſt. 14.

Facere nonnumquam] In agendis cauſſis: cum ad extrema primum reſpondeatis.

 Caeci-

Caecilius Baſſus] Totam hiſtoriam vide apud Dionem lib. 47.

Iſtic] In Syria, Caecilii Baſſi opera.

Iis mos gerendus ſit, quibus adiutoribus ſit parta victoria] Eadem ſententia lib. 4. epiſt. 9. *Multa victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam inuito, facienda ſunt.*

Obdurui] Conſuetudine malorum. *Callere*, lib. 4. epiſt. 5. *Callum obducere*, lib. 9. epiſt. 2.

Ludis] Quos Caeſar dedit victor ex Hiſpania reuerſus. Suetonius c. 39.

T. Plancum] Burſam, Ciceronis inimicum, lege de vi ſtante republica damnatum, a Caeſare reſtitutum. lib. 7. epiſt. 2.

Laberii et Publii poemata] Mimos. de Laberio diximus lib. 7. epiſt. 11. contendiſſe cum Laberio ſene iuuenem Publium, ait Macrobius lib. 2. Saturn. c. 7.

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Gratulatur de Syriae adminiſtratione illi a Caeſare mandata: eamque optat a Parthico bello vacuam: quod ſi bellum ſit, exemplum ei proponit M. Bibuli, qui ſe opido munitiſſimo tenuerat, quamdiu Parthi in prouincia fuerunt. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Verebar, vt redderentur] De verbo *vereor*, vide quae diximus lib. 2. epiſt. 1.

Eandem rem] *Eam rem*, quo diligentius in ſententiam intueor, eo magis placet.

Induſtria] Virtus eſt, quae verſatur in agendo. lib. 13. epiſt. 10.

M. Bibuli] Qui Syriae praefuerat eo anno, quo Cicero Ciliciae. lib. 2. epiſt. 10. 17. et lib. 15. epiſt. 1. 3. 4. Dio lib. 40.

Qui ſe oppido munitiſſimo et copioſiſſimo tamdiu tenuit, quamdiu in prouincia Parthi fuerunt] Eadem ſententia lib. 6. ad Attic. epiſt. 8. *Ego, niſi Bibulus, qui, dum vnus hoſtis in Syria fuit, pedem porta non plus extulit, quam domo ſua, adniteretur de triumpho, aequo animo eſſem.* Et ad eundem lib. 7. epiſt. 2. *Illum, qui pedem porta, quoad hoſtis cis Euphratem fuit, non extulerit.*

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Iocatur, quia Sinueſſanae villae hoſpitio Cornificius vti noluerat; et crebras ab eo litteras petit. Scripta videtur haec epiſtola eo tempore, cum in Africam prouinciam Cornificius iret.

EXPLANATIO.

In Cumano et Pompeiano] In Cumana et Pompeiana Ciceronis villa.

Reddideris πάντα περὶ πάντων] Vbi quid eſt praetermiſſum, plena compenſatio demonſtratur his verbis,

bis, πάντα περὶ πάντων, addito verbo ad ſententiam accommodato, vt lib. 15. epiſt 17. *Exſpecta πάντα περὶ πάντων.*

Vt es] Quae tua conſuetudo eſt.

Nec tua ignauia etiam inertiam afferet] Scientiam auget exercitatio, negligentia minuit. non agendo enim efficitur, vt male agere diſcamus. quapropter ignavia parit inertiam, id eſt agendi inſcientiam. lib. 8. epiſt. 10. *Siue negligentia, ſiue inertia eſt.*

Exaraui] *Exarare*, eſt raptim ſcribere. lib. 9. epiſt. 26.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Anicium ſenatorem, eiusque negotia et dignitatem commendat. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Legatione libera] Senatoribus ad ſua negotia proficiſcentibus concedi ſolita. lib. 11. epiſt. 1. et ad Attic. lib. 2. epiſt. 18. et lib. 15. epiſt. 11.

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

Narrat de ſtatu reipublicae poſt Caeſaris interitum: hortatur, vt prouinciam retineat in poteſtate reipublicae. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Homine gladiatore] Sanguinario, et in hominum caedem, more gladiatorum, exercitato.

Collega noſtro] In auguratu. lib. 8. epiſt. 14. et lib. 10. ad Attic. epiſt. 16. Phil. 2. c. 2. et Plutarchus. Alii, *veſtro*, legunt, hiſtoria refragante. nam veteres libri vtrumque habent.

Contra arma] Stipatus enim armatis hominibus incedebat Antonius conſul. lib. 10. epiſt. 2. Phil. 2. c. 44.

Τυραννοκτόνοι] Qui tyrannum occiderunt.

Longe gentium abſunt] M. Brutus in Graecia, C. Caſſius in Syria.

Panſa] Conſul deſignatus cum Hirtio.

Conualeſcit] Aegrotauit Hirtius grauiter, paullo ante quam iniret conſulatum, ſic, vt pro eius ſalute populus Romanus vota fecerit. Phil. 7. c. 4. et 14. c. 2.

Similem fore] In tuenda libertate.

A. d. XIII. Kal. Ian.] Lib. 11. epiſt. 6. epiſt. 25 huius libri Phil. 14. c. 7.

Senatus frequens mihi eſt aſſenſus] Cenſuit hoc Cicero in Phil. 3. c. 15.

De prouinciis] Epiſt. 25.

 Reti-

Retinendae dignitatis tuae] Ne C. Caluiſius in Africam iret, ei traditam ab Antonio, ſine ſenatus conſulto.

In Sempronio] Epiſt. 25.

Excuſes] Quod ei non reſcripſi.

EPISTOLAE XXIII.

ARGVMENTVM.

Primum reſpondet ad ea, quae de prouincia Cornificii a Stratorio cognouerat: deinde quaſi formam reipublicae mittit: poſtremo philoſophiam, et Stratorium laudat. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Stratorius] Fortaſſe legendum, *Statorius*, ex Feſto in Lacus Lucrinus.

Locis omnibus] Non modo Romae, ſed etiam in Africa.

Quae tibi acciderunt] Dio lib. 48. prodidit, T. Sextium, Numidiae rectorem, impetu in Africam facto Adrumetum cepiſſe, et aliquanto poſt, Cornificiumque proelio victum occidiſſe.

Conatum] Pro republica. vide lib. 10. epiſt. 28. lib. 11. epiſt. 7.

Multitudini fictum ab Antonio crimen videtur] Dicebat Antonius comprehendiſſe ſe domi ſuae quos ad ſe occidendum Octauianus miſiſſet. id ab Antonio fictum vulgo putabatur, vt ex eo caperet occaſionem impetum faciendi in Octauiani pecuniam.

Pecuniam adoleſcentis] Teſtamento ei a Caeſare relictam.

Credunt factum] Fictum non putant, vt multitudo, ſed vere miſſos ab Octauiano credunt, qui Antonium domi ſuae interficerent. quod Suetonius quoque confirmat in Auguſto c. 10. *Hortantibus*, ait, *nonnullis, percuſſores ei ſubornauit. Hac fraude deprehenſa, periculum inuicem metuens, veteranos, ſimul in ſuum, ac reipublicae auxilium, quanta potuit largitione, contraxit.*

Quid quaeris] Simile illud lib. 4. epiſt. 4. *noli quaerere.* Nec illud valde diuerſum, lib. 10. epiſt. 31. *Quaeres, quanti aeſtimem?*

Noſter familiaris] Olim. lib. 2. epiſt. 15. lib. 16. epiſt. 23.

Interfectores ſuos] Ab Octauiano miſſos.

Macedonicis] Ex Macedonia profectis. ibi enim Caeſar eas collocarat, ducturus in Parthos, quibus inferre bellum cogitabat.

Quattuor] Martiam, Quartam, Secundam, Trigeſimam quintam; quarum duae, Martia et Quarta, illum ſequi noluerunt, ſeque Octauiano tradiderunt, vt lib. 11. epiſt. 7. in Phil. 3. c. 3. et in aliis, et in Velleio lib. 2. c 61. et in Dione lib. 45. reliquae vero duae, id eſt, Secunda et Trigeſima quinta, pro eo contra Panſam proelio Mutinenſi pugnarunt: vt eſt lib. 10. epiſt. 30. Appianus lib. 3. ſcripſit, ſex fuiſſe Macedonicas legiones: quarum vnam Antonium Dolabellae, collegae ſuo, in Syriam proficiſcenti

ciſcenti conceſſiſſe: reliquas ipſum accepiſſe. quod ſi ita eſt; legendum hic videtur, *quinque*, non *quattuor:* vt Antonius duabus quidem in proelio ad Mutinam ſit vſus, vnam vero caſtris praeſidio reliquerit: quae fortaſſe fuit Alaudarum legio, quam cum Antonio fuiſſe Cicero oſtendit lib. 16. ad Attic. epiſt. 8. ita quinque legionum numerus reperietur.

In ceruicibus noſtris collocare] Cum libertatem armis vellet opprimere. epiſt. ſeq.

Canutium] Tribunum plebis.

Apud eos] Apud eos, qui partibus reipublicae ſtuderent. epiſt. 3.

Sibi locum quaerere] Quia concionibus Antonium vexaret.

EPISTOLAE XXIV.

ARGVMENTVM.

Cornificium hortatur, vt omni cura in rempublicam incumbat: ſcribit de legatis ad Antonium a ſenatu miſſis: Pinarium commendat. Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Legati] Miſſi ad Antonium a ſenatu, vt Mutinae obſidionem omitteret. lib. 11. epiſt. 8. epiſt. 4. huius libri.

Vt primum occaſio data eſt] XIII. Kal. Ian. epiſt. 22. 25.

Nec minimum tempus amiſi tuendae ſalutis libertatisque communis] Idem aliter lib. 9. epiſt. 24. *Sic tibi, mi Paete, perſuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, niſi vt mei ciues ſalui liberique ſint.*

Pinarium] Pinarii, gens antiquiſſima, ante vrbem conditam. Liuius lib. 1. c. 7.

Dionyſii noſtri] Opinor eſſe, qui nominatur lib. 4. ad Attic. epiſt. 15.

EPISTOLAE XXV.

ARGVMENTVM.

Scribit, ſenatus conſultum eſſe factum ex litteris Cornificii: hortatur, vt reipublicae cauſſam defendat: Lucceio ſe nulla re defuturum pollicetur. Eodem anno, conſulibus interfectis.

EXPLANATIO.

Liberalibus] XVI. Kal. Apr. qui dies Baccho dicatus erat.

Altero viceſimo die] Die viceſimo ſecundo. nam, *alter*, ſecundum obtinet locum. quod ex antiquo lapide intelligitur, in Caſinati reperto, in ruinis villae.

MEMORIAE
SEX. VIGELII. AQVINAT. QVI
ANN. ATTIGIT. CENTENS.
SET. ALTERVM. ET. NONAGENS.
PERPET. INOFFENSA. VALETVD.
EXEGIT. RELIQVOS. SEPTEM. ET. D. XIIX. DECVBVIT. ET. OCCVBVIT
NAT. LVD. SAECVL. VIII.
OBIIT. SEQVENT.

Et Tacitus in Dialogo de Orat. c. 34. tres aetates adoleſcentium oratorum deſignat his verbis: *Nonodecimo aetatis anno L. Craſſus C. Carbonem, vno et viceſimo Caeſar Dolabellam, altero et viceſimo Aſinius Pollio C. Catonem, non multo aetate antecedens Caluus Vatinium, iis orationibus inſecuti ſunt, quas bodieque cum admiratione legimus.*

Non inuita Minerua] Feliciter. iocatur autem in nomine *Mineruae:* quod ea ſibi fauerit, quia ſit in eum locum ſenatus decreto reſtituta, vnde eam turbo deiecerat. lib. 3. epiſt. I.

Minerua noſtra] Mineruae ſimulacrum, a Cicerone in exſulium eunte conſecratum in Capitolio. Dio lib. 38.

Cuſtos vrbis] Mineruae cognomen, πολιάς. Plutarchus in Demoſthene, Lucianus in Lapith. et Cicero ſimulacrum illud, φυλακὶς, inſcripſerat. Dio. Vrbes autem ex Mineruae liberalitate proceſſiſſe, Ariſtides auctor eſt.

Deiecerat] Quod Ciceroni mortem portendit. Dio, Obſequens in libro de prodigiis.

Panſa] Conſul.

Gaudio] Bonorum.

Minotauri] Caluiſium ſignificat contumelioſo verbo.

Id eſt, Caluiſii et Tauri] Delendum hoc arbitror, vt gloſſema.

Illi] Legati duo Caluiſii, qui erant in Africa.

Notarentur] Quod prouinciam adminiſtrare vellent abſentis Calviſii nomine: in quo dignitas Cornificii laedebatur. infra de Caluiſio: *Prouinciam abſens obtinebat.*

A. d. XIII. Kal. Ian.] Epiſt. 22. et lib. 11. epiſt 6. Phil. 14. c. 7.

Obtinendis] Ab iisdem, qui obtinerent. epiſt. 22.

Labefactare] Debilitare, frangere.

Eum] Caluiſium.

Abſens obtinebat] Per legatos: cum ipſe ad vrbem eſſet cum imperio. reuertit autem in vrbem, depoſito imperio. vide epiſt. 30.

Compellationes] Crebras appellationes vehementioribus verbis; cum eum Cicero, crebro compellans, in vrbem reuocaret.

Conuicio] Conuicium fuit compellatio quotidiana. lib. 16. epiſt. 26.

Purgas] Quod meis litteris non obtemperaueris. epiſt. 22.

Quoddam caecum tempus ſeruitutis] In quo non eluceret honeſtum, in quo homines recta non viderent: vt facile tamquam in tenebris errarent, ac laberentur. Hanc ego veram eſſe huius loci ſententiam arbitror: eaque duorum veterum librorum teſtimonio comprobatur. In aliis pro *caecum,* legitur *Graecum:* quod mendoſum puto. Sunt qui ex ingenio, *egregium,* legendum exiſtiment.

ment. ex quo quaenam elici apta ad hunc locum ſententia poſſit, non equidem intelligo. In aliis, *gratum*, mendoſe.

Tuorum conſiliorum auctor] Auctor, vt optime de republica ſentires.

Rapiebar] Poſt Caeſaris necem, vexata ab Antonio conſule republica. lib. 10. epiſt. 1. Phil. 1. c. 2. lib. 3. de Offic. c. 33. *Rapiebar*, ſummam voluntatem diſcedendi ex Italia demonſtrat. Diſceſſit autem ea mente, vt adeſſet Kal. Ian. quo die noui conſules, Hirtius et Panſa ſenatum habituri erant.

Eteſiae] Venti euntibus in Graeciam ſecundi, in Italiam aduerſi. vide lib. 2. epiſt. 15.

Proſequi noluerunt] Cum ſpirare per XL. dies perpetuo, et adiuvare curſum nauigantium ex Italia in Graeciam ſoleant.

Auſterque aduerſus maximo flatu] Lib. 16. ad Attic. epiſt. 7. *Reiectus ſum auſtro vehementi ad eandem Leucopetram.*

Tribules tuos] Rhegienſes, legis Iuliae beneficio ciuitatem Romanam adepti, ſuffragium in tribu Attici ferebant.

Rhegium] Non Rhegium, ſed agri Rhegini promontorium Leucopetram: vt ex Phil. 1. c. 4. cognoſcitur.

Ventis remis] Phil. 1. c. 3. *Tanta ſum cupiditate incenſus ad reditum, vt mihi nulli neque remi, neque venti ſatisfacerent.*

Poſtridieque] IV. non. Sept. nam in patriam Kal. Sept. peruenit. quo die vocatus in ſenatum ab Antonio conſule, non iuit. poſtridie autem, abſente Antonio, venit in ſenatum, et Philippicam primam habuit: de qua loquitur, cum hic ſubiungit: *Sic ſum in Antonium inuectus, vt ille non ferret.* Et Phil. 5. c. 7. *Veni poſtridie: ipſe non venit. locutus ſum de republica, minus equidem libere, quam mea conſuetudo; liberius tamen, quam pericula minaeque poſtulabant.*

In Antonium] Abſentem.

Vt ille non ferret] Inimicitias enim Ciceroni denunciauit. Phil. 5. c. 7.

Vinolentum] Ideo ſubiungitur, *ructantem et nauſeantem.*

Effunderet] Apte, cum dixerit, *effunderet*, orationem Antonii ſignificat: de qua in Phil. 5 c. 7. *In me abſentem orationem ore impuriſſimo euomuit.*

Elicere vellet ad caedis cauſſam] Nam, ad XIII. Kal. Oct. ideo Ciceronem Antonius adeſſe iuſſit in ſenatu, vt ab eo caedis initium faceret. quod Cicero ſuſpicatus, in ſenatum non iuit. hoc dilucide narratur Phil. 5. c. 7. et epiſt. 2. huius libri.

Inſidiis] Si me elicere non poſſet ad caedis cauſſam: id eſt, ſi ego in ſenatum non irem. caedem enim meam ſenatus primum occaſione quaeſiuit; deinde, ſi ego in ſenatum non irem, inſidiis.

Conieci ERN. *Confeci in Caeſaris Octauiani plagas*] Suam laudem cum Octauiano communicat. *Confeci*, inquit, ac perdidi Antonium, in Octauiani plagas, id eſt, vt Octauianus eum et ipſe conficeret. Placeret tamen, vt olim, *conieci*, pro *confeci*, vnius litterae mutatione: nam *F* ab *I*, ſi maiuſculae ſcribantur, vt olim, non admodum differt.

Puer egregius] Lib. 11. epiſt. 7.

 Antonii

Antonii reditus a Brundiſio] Epiſt. 23. et lib. 16. ad Attic. epiſt. 8. et Phil. 3. c. 2. 4. c. 1. 5. c. 8.

In tanta perturbatione] Quanta fuit, vexata ab Antonio conſule republica.

Hic dies aliam vitam defert] Verba Terentii in Andr. Act. 1. ſc. 2. v. 18. Quidam legunt, *haec dies:* opinor, vt tempus potius, quam certus dies oſtendatur. Mihi placet interpretatio, mutatio non placet: primum ne diſſentiam ab antiquis libris, qui conſentiunt omnes in, *hic dies:* quod etiam Donatus probat: deinde, quia *dies* virili genere interdum tempus deſignat, itemque muliebri certum diem. vide lib. 1. epiſt. 2. ne iterentur eadem.

Conſcende] Communem bonorum nauem. tu quoque, inquit, cum bonis omnibus conſpira ad tuendam libertatem.

Vt rectam teneamus] Ne naufragium reipublicae fiat. lib. 1. ad Q. Fr. epiſt. 2. ὀρθὰν τὰν ναῦν, et ἅπαξ θανεῖν. quod ab aliquo poeta ſumptum videtur. Ariſtides: εὖ ἴσθι ποσιδᾶν, ὅτι ὀρθὰν τὰν ναῦν κατέδωσα. quod ita vertit Seneca lib. 12. epiſt. *Neptune, numquam hanc nauem, niſi rectam.* Inde prouerbium.

Quid enim praeſtare aliud virtus poteſt] Non poteſt praeſtare virtus, id quod maxime vellem, vt bonorum nauis proſpero curſu feratur: hoc tamen poteſt, ne gubernatoris vigilantia arteque careat: quod certe non aberit.

Cum republica coniunctam eſſe debere] Non a paucorum potentia petendam.

P. Lucceium] Quis non videt initium eſſe alterius epiſtolae? cum infra de Panſa mortuo, ſupra de viuo fiat mentio. De eodem Lucceio epiſt. 30.

Hirtium et Panſam] Conſules.

Collegas noſtros] In auguratu. Phil. 7. c. 4.

Liberata] Victo ad Mutinam Antonio.

Nondum omnino explicata] Quia fugerant ex proelio Mutinenſi notiſſimi latronum duces, vt lib. 10. epiſt. 14. ſcripſit ad Plancum: integro Antonii equitatu, vt epiſt. 34.

Si licebit] Si aberit vis. interdum enim non licuerat. lib. 10. epiſt. 2.

Cn. Minucio] Vel Cornificii legato, vel finitimam ei regionem adminiſtranti.

EPISTOLAE XXVI.

ARGVMENTVM.

Heredes Turii commendat. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Honeſtus] Ad honeſtatem familiae, non ad hominis mores, refertur.

Gratiarum actione eos magis egere, quam commendatione] Magis eſſe, cur tibi gratias agant, liberaliter

beraliter iam a te tractati, quam quam quod tibi a me commendentur.

Liberalitate] Humanitate potius, quam largitione: vt lib. I. epiſt. 7. *Tua praeſtanti in eum liberalitate*.

Erotem] Nomen ſerui, quod in liberto remanſit.

Splendore] Specie quadam tum ex rei familiaris copia, tum ex quadam liberalis animi ſignificatione. epiſt. ſeq. et lib. I. epiſt. 3.

EPISTOLAE XXVII.

ARGVMENTVM.

Aufidii, equitis Romani, Africana negotia commendat. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Proximos] *Propinqui*, ſunt ſanguine coniuncti: *proximi*, coniunctiores quam propinqui. Phil. 14. c. 13. *Conſolemur eorum proximos.*

Vt ſumma ſeueritas ſumma cum humanitate iungatur] Hae ſunt illae virtutes, quae ſpecie diſpares, prudentia iunguntur: vt ait Cicero in Oratore c. 10. inde ſumitur ad laudandum egregia ſententia. itaque cum Cicero M. Brutum in libro de perfecto oratore laudat, *quid*, inquit, *tam diſtans, quam a ſeueritate comitas? Quis tamen vmquam te aut ſanctior eſt habitus, aut dulcior?* Lib. 3. de Leg. c. I. *Quid eſt elegantia tua dignius? cuius et vita, et oratio conſecuta mihi videtur, difficillimam illam ſocietatem grauitatis cum humanitate.* Eodem pertinet, quod ſcripſit lib. I. ad Q. Fr. epiſt. I. *Quibus ille rebus fortaſſe nimis lenis videretur, niſi haec lenitas illam ſeueritatem tueretur.* Et paullo poſt: *Haec illius ſeueritas acerba videretur, niſi multis condimentis humanitatis mitigaretur.* Et ibidem, infra: *Cyrus ille a Xenophonte non ad hiſtoriae fidem ſcriptus, ſed ad effigiem iuſti imperii: cuius ſumma grauitas ab illo philoſopho cum ſingulari comitate coniungitur.* Et in Catone c. 4. *Erat in illo viro comitate condita grauitas.* Nec diſſimile illud in Bruto c. 81. *Sine arrogantia grauis eſſe videbatur, et ſine ſegnitia verecundus.* Hanc laudem in Pomponio Attico ſcriptor venuſtiſſimus Nepos c. 15. fuiſſe oſtendit. *Eius*, inquit, *comitas non ſine ſeueritate erat, neque grauitas ſine facilitate: vt difficile eſſet intellectu, vtrum eum amici magis vererentur, an amarent.* Cicero etiam filius de quodam Bruttio, rhetore Latino, lib. 16. epiſt. 21. *cuius*, inquit, *cum frugi ſeueraque eſt vita, tum etiam iucundiſſima conuictio.* Eodem illud pertinet lib. I. de Offic. c. 25. *Ita probanda eſt manſuetudo atque clementia, vt adhibeatur, reipublicae cauſſa, ſeueritas, ſine qua adminiſtrari ciuitas non poteſt.* Tribuit hanc laudem Cicero L. Craſſo lib. I. de Orat. c. 7. cum ait: *Quo quidem in ſermone multa diuinitus a tribus illis conſularibus Cotta deplorata et commemora-*

memorata narrabat, vt nihil incidiſſet poſtea ciuitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidiſſent: eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, vt, cum lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis, eaque eſſet in homine iucunditas, et tantus in iocando lepos, vt dies inter eos curiae fuiſſe videretur, conuiuium Tuſculani. Idem de Catilina dixit in orat. pro Coelio c. 6. *Cum triſtibus ſeuere, cum remiſſis iucunde, cum ſenibus grauiter, cum iuuentute comiter.* Nec diſſimile illud pro Murena c. 31. *Si illius comitatem et facilitatem tuae grauitati ſeueritatique adſperſeris.* Quae collegimus more noſtro, vt in pulcherrima ſententia Latini ſermonis copia cognoſcatur.

EPISTOLAE XXVIII.

ARGVMENTVM.

Cornificii conſilium non probat, quia non animaduerterat in quosdam Lylibaeo minantes: ſtudium eius in rempublicam laudat: de omittenda gratiarum actione aſſentitur: addit de pecunia, et de republica. Hirtio et Panſa coſſ.

EXPLANATIO.

Lilybaeo] Tria Siciliae promontoria, Pelorus in Italiam ſpectans, Pachynum in Graeciam, Lilybaeum in Africam.

Tuo nomine] Ob ſtudia in te mea.

Appellaretur] Sic vnus omnino vetus liber, et recte. quamquam et, *appellaret*, ſententiam habet, ſed, vt arbitror, minus aptam. potius enim pro alicuius dignitate ſenatus appellatur, quam appellat.

Abſentibus] Mutinam profectis ad D. Brutum obſidione liberandum.

H-S XX] Si, ſeſtertium viginti millia interpretemur; ſexcenti ſcutati erunt: exigua ſumma: itaque vereor, ne, vicies, melior ſit interpretatio: id eſt, ſcutatorum ſexaginta millia.

H-S DCC] Vnum et viginti millia ſcutatorum.

Tibi ex ſenatus conſulto imperandum] Vt, quam tibi ſenatus imperandi poteſtatem dedit, ea vtaris.

Mutuum ſumendum] Vt milites alere poſſis. epiſt. 30.

Quibusdam] Si haec epiſtola ſcripta eſt ante proelium Mutinenſe, notat eos, qui Antonii cauſſam in ſenatu defendebant, vt Calenum, et alios: ſi poſt, Lepidum, et eos, qui Octauianum, caeſis Hirtio et Panſa, in ſpem conſulatus impulerant.

EPISTO-

EPISTOLAE XXIX.

ARGVMENTVM.

Commendat ſtudioſe L. Lamiae negotia, eum ſuſpectum Cornificio, quaſi cuidam ſenatus conſulto contra dignitatem eius facto affuiſſet, excuſat. Hirtio et Panſa coſſ. vel eodem anno poſt eorum interitum.

EXPLANATIO.

L. Lamia] Aeliae gentis. vide lib. 11. epiſt. 16.

Magno theatro] Palam, vt in theatro.

Relegatus] Quo tempore princeps erat equeſtris ordinis: nunc autem ſenator, aedilitate iam geſta. lib. 11. epiſt. 16. et orat. pro Sextio c. 12.

Salutem meam] A Clodio tribuno plebis oppugnatam.

Officia, vel merita potius] Lib. 11. epiſt. 17.

Familiam] Seruos. lib. 1. epiſt. 3.

Omnia tum falſa ſenatus conſulta deſcrebantur] Antonio, vt opinor, et Dolabella coſſ. vide epiſt. 1.

Semproniano ſenatus conſulto] Sempronii cauſſa facto. epiſt. 25.

Ne Romae quidem tum fui] Diſceſſit, vt in Graeciam iret, deſperata libertate. epiſt. 25.

Ad te ſcripſi] Significat eam partem epiſt. 25. in qua ſcripſit illa: *Ego, tuorum conſiliorum auctor, etc.*

EPISTOLAE XXX.

ARGVMENTVM.

Purgat ſe Cornificio, officium litterarum requirenti: ſcribit de bello Antoniano renouato, de ſuo ſtudio in amicitia colenda, de anguſtiis pecuniae publicae, de Dionyſio, Lucceio, et Caluiſii legatis. Poſt obitum Hirtii et Panſae.

EXPLANATIO.

Multae iſtae quidem] Vel ſi verum ſit, quod ſcribis, neminem ad te, praeter litigatores, meas litteras afferre: multae tamen hae ſunt.

Voluminibus] Paucae enim epiſtolae volumina ſunt. lib. 3. epiſt. 7.

Vacas] Otium habes. lib. 8. epiſt. 3.

Nec mihi moleſtiam exhibere] Etſi, *nec*, a verbo *noli* pendeat: ſententia tamen propter duas negationes ad affirmationem non traducitur, ſed vim retinet negandi: quod vſitatum non modo Ciceroni, ſed aliis etiam animaduerti. lib. 7. ad Attic. epiſt. 15 *Pleriique negant, Caeſarem in conditione manſurum; poſtulataque haec ab eo interpoſita eſſe, quo minus, quod opus eſſet ad bellum, a nobis pararetur.* Quo loco ex verbo, *negant,*

gent, elicitur primum negatio, deinde affirmatio: vt negatio referatur ad, *Caeſarem in conditione manſurum*: affirmatio ad, *poſtulata interpoſita eſſe*. Sic lib. 3 de Orat. c. 14. *Nemo extulit eum verbis, qui ita dixiſſet, vt, qui adeſſent, intelligerent quid diceret, ſed contempſit eum, qui minus id facere potuiſſet*. Pro Roſcio Com. c. 2. *Aduerſaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitauit*. Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 12. *L. Staberius, qui ibi praeerat, aquam comportare in arcem, atque eam munire, obſideſque ab Apolloniatibus exigere coepit. Illi vero daturos ſe negare; neque portas conſuli praecluſuros; neque ſibi iudicium ſumpturos contra, atque omnis Italia, populuſque Romanus iudicauiſſet*. Horatius lib. 1. Serm. Sat. 1.

Qui fit, Maecenas, vt nemo, quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat? laudet diuerſa ſequentes?

Nam verbum, *laudet*, non reſpicit *nemo*, ſed incluſam in *nemo* affirmationem. Et infra, in eadem Sat.

Vt enim grauius aegrotant ii] Lib. 16. epiſt. 10. *Graues ſolent offenſiones eſſe ex grauibus morbis*.

Laboramus] Non diſceſſit a verbo, morbis accommodato.

Profligato bello, ac paene ſublato] *Profligare* quid hic ſit, intelliget, qui legerit ea, quae diximus lib. 8. epiſt. 9.

Renouatum bellum] Lepidi ſcelere, qui Antonium pugna Mutinenſi fractum, inermem, fugientem recepit, et auxilio exercitus ſui confirmauit. epiſt. 8. 10.

Mihi aptum] Accommodatum naturae meae.

Noli vereri] Vereri ſe, ſcripſerat Cornificius.

De ſumptu] De quo epiſt. 28.

In rem militarem facere] *Impenſam facere*, lib. 14. epiſt. 2.

Nihil ſane poſſum tibi opitulari] Idem ſcripſit epiſt. 28.

Conſulibus amiſſis] Hirtio et Panſa. epiſt. 25.

Incredibiles anguſtiae pecuniae publicae] Et ad M. Brutum epiſt. 18. *Maximus (niſi me forte fallit) in republica nodus eſt, inopia rei pecuniariae*.

Optime meritis] Bello Mutinenſi. vide Phil. 14. c. 13.

Tributo] Quod impoſitum populo non erat poſt deuictam ab Aemilio Paullo Macedoniam. lib. 2. de Offic. c. 22. Plutarchus in Paulli vita. in epiſtola vero 18. ad M. Brutum, *obdureſcunt magis quotidie boni viri ad vocem tributi: quod ex centeſima collatum, impudenti cenſu locupletum, in duarum legionum praemiis omne conſumitur*.

De Attio Dionyſio] Si eſt idem, de quo in epiſt. 24. *Attico* legi malim, quam *Attio*: vt ab Attico et cognomen, et nomen acceperit. quod etiam Corrado placuit. lib. 4. ad Attic. epiſt. 15.

De

De P. Lucceio] Epiſt. 25.

Magiſtris] Auctionum.

Die] Auctionum.

Venuleio, Latino, Horatio] Legatis C. Caluiſii, per quos Africam prouinciam abſens obtinebat. epiſt. 25.

Valde laudo] Quod lictores illis ademeris.

Honore digni ERN. *Honore*] Digni.

Ignominia dignis] *Dignus* tam in malam, quam in bonam partem accipitur. lib. I. de Fin. c. 10. *Iuſto odio digniſſimos ducimus.* Terentius in Eun. Act. 5. ſc. 2. v. 26.

—— *Si ego digna hac contumelia*
Sum maxume. ——

PAVLLI

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBRVM XIII.

EPISTOLAE I.

ARGVMENTVM.

Exſulabat C. Memmius de ambitu biennio ante damnatus, accuſante Q. Curtio, quod ex lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 2. cognoſcitur. Eum Cicero, ad Ciliciae adminiſtrationem proficiſcens, cum Athenis non reperiſſet, (nam pridie Mitylenas profectus erat) petiit ab eo per litteras, vt rediret in gratiam cum Patrone Epicureo, eique locum, vbi habitauerat Epicurus, concederet. Ser. Sulpicio Rufo, M. Claudio Marcello coſſ.

Cum haec epiſtola ceteris omnibus commendatitiis, quae in hoc libro continentur, ordine et ſubtilitate antecellat; vtpote quam ipſe Cicero lib. 5. ad Attic. epiſt. 11. ſcriptam accurate, fateatur; gratam ſtudioſis operam nos eſſe nauaturos exiſtimauimus, ſi, diſtributo in partes argumento, quid artificii ſingulae partes habeant, quid in ſingulis animaduerti, cognoſcique expediat, oſtenderemus.

Acturus cum C. Memmio de parietinis Epicuri, philoſopho Epicureo Patroni concedendis, oratorio more, prius quam aggrediatur, eius gratiam et beneuolentiam inſinuatione quadam aucupatur. Quae vero ad conciliandam beneuolentiam et gratiam cauſſae valent, earum duas elicit ex amore ſuo, quas priore loco ponit, duas ex iudicio, quas proxime ſubiungit. Amorem declarat ſignificatio vel moleſtiae, vel voluptatis. Nam et voluptate afficitur, qui amicum videt, et moleſtia, qui eundem videt exſulantem. Iudicium oſtenditur in eo, quia, cum duo nobis optanda magnopere ſint, vnum, vt culpa vacemus, alterum, vt aduerſa modice feramus; vtrumque Memmio tribuit: cum et iniuriam appellat eius caſum; et ſapientiam in ferendo laudat. Nec vero argumentum illud amoris obſcurum eſt, quod ait: vidiſſe te mallem: *nec mediocre illud:* non dubitabo dare operam, vt te videam. *Collecta Memmii gratia, aggreditur ea, quae ad impetran-*

impetrandum pertinent. Nam cum ait: quod per litteras ſet agi tecum, et, vt arbitror, confici poteſt, agam nunc: *aequitatem petitionis indicat: cum infert:* ac te illud primum rogabo, ne quid inuitus mea cauſſa facias, *et quae ſequuntur: inutili modeſtia non vtitur. magis enim apud bonum et ſapientem virum proficit verecundia petentis, quam contentio. Hoc vſus exordio, tranſit ad narrationem. ea quattuor habet partes, omnes, vt opinor, obſeruatione dignas: quando non ita videmur natura praeſtare, vt, imitatione nulla, poſſimus excellere: quamquam nec imitationi et ſtudio, ſi abſit naturae vis, quidquam tribuerim. Primum de ipſo Patrone, qui commendatur, ſermo inducitur: deinde res exponitur: tum, quaſi nec in homine, nec in re multum ponatur, Attici voluntas et ſtudium oſtenditur: extremum petitio locum obtinet. Hanc diuiſionem ſequitur alia, quae naſcitur e ſingulis partibus: ſingulae enim habent, quod conſiderari vtiliter poſſit. In prima commendandi cauſſas Cicero iuſtas proponit, quod eum commendet, quicum ſibi omnia ſint; eum, qui ſe coluerit in primis; eum, quem ipſe cum aliis quidem, praecipua tamen cura defenderit: vt in eo nunc tuendo et commendando non ſolum amicitiae, verum etiam conſtantiae ſuae rationem habere videatur. Nec vero illud otioſum eſt, aut inculcatum temere, quod ipſum quoque Memmium a Patrone ait obſeruatum eſſe. Nam ea commemoratio alienatum eius animum fortaſſe ad lenitatem reuocare poteſt. Denique fidem agi ſuam oſtendit: cum ſibi a Phaedro philoſopho, viro bono, et ſuaui, et officioſo, traditus olim Patro, commendatusque ſit. Hactenus de homine: de re ſubiunguntur, quae placare Memmium, et id, quod petitur, impetrare poſſint. Ad placandum quid valet? ſupplex voluntas eius, qui laeſit; extenuatio culpae; interceſſio communis amici. Voluntas Patronis exſtat in iis verbis:* cum ad me Romam litteras miſiſſet, vti te ſibi placarem. *Extenuatio culpae colligitur ex tribus cauſſis. Prima oſtenditur in eo:* ſi qua offenſiuncula facta eſt animi tui. *quo delictum leuiſſimum demonſtratur. Altera:* peruerſitate aliquorum: *non enim parui refert, vtrum improbitate, an peruerſitate peccetur: cum peruerſitas ad ſtultitiam quandam, improbitas ad vitioſam voluntatem referatur. Tertia:* noui gentem illam. *non enim vnius hominis propria, ſed omnium eſt culpa communis. Accedit interceſſio Ciceronis. quae nec ipſa caret artificio: nam et petitionem et ſuaſionem continet. rurſus petitio non eſt ſimplex, ſed conſtat ex tribus partibus, quarum prima:* vel mi, des te ad lenitatem; *ipſa per ſe non ita multum valet, ſed quaſi vires auget acceſſione proximarum,* vel propter tuam ſummam humanitatem, vel etiam honoris mei cauſſa. *Suaſio petitionem adiuuat: affert enim rationem, cur negari non poſſit. Hoc, inquit, ſi a te nec humanitas tua, nec impetrat honor meus: impetret ratio. Siquidem id, quod vt aſſequatur, Patro contendit, eiusmodi non eſt, vt repugnare debeas. Laborare autem ſine cauſſa, tibi multo minus, quam illi, conceditur. quamquam ille, cur laboret, cauſſam habet, leuem quidem opinione noſtra, illius tamen iudicio ſatis grauem. de parietinis enim*

illis ideo laborat, quia ſibi honorem, officium, teſtamentorum ius, Epicuri auctoritatem, veſtigia ſummorum virorum tuenda eſſe dicit. At in hoc ipſo peccat, quod haec tanti facit. (id enim obiicere Memmius poterat) ſit ita: verumtamen ignoſcere fortaſſe debemus ei, qui etiamſi peccat, magis ineptiis, quam improbitate peccat. Vt omittam, quod ſi errorem ſocietas minuit, quosdam homines, quibus non valde inimici ſumus, eadem illa delectant. Haec neque ad impetrandum leuia ſunt, et grauiora fiunt accedente Attici voluntate. is enim et Ciceroni vehementer Patronis negotium commendauerat, et ei Cicero petenti, quem ſic amaret vt fratrem, negare nihil poterat. Claudit epiſtolam breuis et modeſta petitio. Breuitas excuſatur, quia plura verba res non deſiderat; cum ſatis multa dicta iam ſint. Modeſtia vero, tantum abeſt, vt nocere poſſit, vt etiam ſuffragetur, et eo magis, quod ex iis, quae dicta ſunt, cupiditas apparet.

EXPLANATIO.

C. *Memmio*] Hic eſt ille Memmius, qui Pompeii Magni vxorem, miſſis per Niciam Grammaticum codicillis, de ſtupro appellavit. Suetonius in libro de clar. Gramm. c. 14. Idem L. Lucullum, ex bello Mithridatico redeuntem, tribunus plebis, die ad populum dicta, triumphare aliquandiu prohibuit. Plutarchus in Lucullo. Aliquanto poſt cum vxore M. Luculli, Lucii fratris, adulterium commiſit. lib. 1. ad Attic. epiſt. 18. Biennio poſt praetor de ſuperioris anni actis ad ſenatum retulit, vt C. Caeſar, qui ſuperiore anno conſul fuerat, actorum ſuorum rationem reddere cogeretur. Suetonius in Caeſare c. 23. quaeſtionem cum exercere vellet in Vatinium, lege Licinia et Iulia accuſatum, vi de tribunali deturbatus aufugit. interrogatio in Vatinium c. 14. Poſt triennium, cum Appio et Ahenobarbo coſſ. obtinendi conſulatus gratia, turpi pactione coiuit: idemque poſtea pactionem illam in ſenatu recitauit. lib. 4. ad Attic. epiſt. vlt. Eodem anno de ambitu accuſatus, et damnatus, Athenas in exſulium profectus eſt. erant enim quaedam liberae ciuitates, in quibus tuto Romanis exſulibus liceret eſſe, Athenae, Mitylenae, Rhodus, Smyrna, Dyrrhachium, Maſſilia, et aliae. lib. 3. ad Q. Fr. epiſt 2. et Appianus lib. 3. Memmia gens plebeia fuit: quod vel vno probatur argumento; quia Memmius hic, ad quem Cicero ſcribit, tribunus plebis fuit. non licuiſſe autem homini patricio tribunatum plebis gerere, ſatis conſtat. Hanc gentem a Mneſtheo, Aeneae ſocio, originem duxiſſe, ait Seruius in lib. 4. Aen. v. v. 288.

Etſi non ſatis mihi conſtiterat] Simile principium lib. 11. epiſt. 27. *Nondum ſatis conſtitui, etc.*

Athenis] Pridie quam Cicero in Ciliciam proficiſcens Athenas venit, (lib. 5. ad Attic. epiſt. 10.) Memmius Mitylenas profectus erat: (epiſt. 11. ad eundem) quod animi parum amici ſignum fuit. etſi perbelle quidem id Cicero diſſimulat. ac mihi cauſſam quaerenti, cur Ciceronis

ceronis congreſſum vitauerit Memmius, venit in mentem ſuſpicari, quia reum de ambitu Cicero defendere noluerit. nusquam enim ſignificat, eum a ſe defenſum. quin etiam lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 2. bene ſentire ſe oſtendit de eius accuſatore Curtio, quem vocat bonum et eruditum adoleſcentem; peſſime autem de ipſo Memmio, cum ſubiungit; eius abſolutionem legum interitum fore.

Iniuria] Quod iniuſto iudicio damnatus eſſet. Ad Memmii gratiam hoc dicit. aliter enim eum ſentire, perſpicue cognoſcitur ex iis verbis, quae ſunt lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 2.

Quod eſt moleſtiae] In te exſule videndo.

Cum te non video] Quia fructu careo ſuauiſſimae conſuetudinis tuae.

Quod eſſe potuit voluptatis] Quaſi, non poſſit eſſe ſumma, ob amici calamitatem: ſed, quae potuit eſſe, maior, ſi te vidiſſem, fuiſſet, quam eſt, cum te non video. nam etſi cum ſapientiam tuam, qua fers iniuriam, disiunctus a te cogito; voluptatem aliquam capio; tamen, ſi te vidiſſem, aliquanto maiorem cepiſſem. manſiſſet enim voluptatis eadem cauſſa: et aliquid praeterea, cum te praeſens praeſentem viderem, tuoque ſermone fruerer, acceſſiſſet.

Non dubitabo dare operam] Licet cum aliqua moleſtia te ſim viſurus: non dubitabo tamen operam dare, vt te videam.

Cum id ſatis commode facere potero] His verbis cum ſpes futuri temporis, tum excuſatio praeſentis affertur. nec abeſt in Memmium aculeus, qui, cum audiret Ciceronis aduentum appropinquare, diſceſſerit.

Et, vt arbitror, confici poteſt] Non enim a te petam, quod impetrare non debeam.

Cum Patrone Epicureo] Hic videtur principem locum Athenis tenuiſſe in Epicurea familia. quod infra perſpicuum fit ex iis verbis: *Honorem, officium, etc.*

Mihi omnia ſunt] Vtrum hoc ad amicitiam, an ad mutua pertinet officia? ad amicitiam, opinor. nam officia potuit quidem Cicero in Patronem, et plurima, et maxima conferre: ille in Ciceronem, Graeculus homo, nullis opibus, nulla auctoritate, quae potuit? atque etiam id, quod ſequitur: *niſi quod in philoſophia vehementer ab eo diſſentio:* pertinere magis ad amicitiam videtur. idem intelligitur ſubiectis exemplis. nam lib. 15. epiſt. 10. *Si mihi tecum minus eſſet, quam eſt cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi.* Et lib. 12. ad Attic. epiſt. 17. *Mihi ante aedilitatem meam nihil erat cum Cornificio.* Lib. 14. ad eundem epiſt. 15. *Bruto meo nullo loco deero: idque, etiamſi mihi cum illo nihil fuiſſet, facerem propter eius ſingularem incredibilemque virtutem.* Lib. 5. in Verr. c. 52. *Non, vt quisque maxime eſt, quicum tibi aliquid ſit, ita tui huiuscemodi criminis maxime eum pudet?*

Diſſentio] Lib. 9. epiſt. 25. *Quod in his controuerſiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optima opera eius vti ſoleo.* Summum bonum Epicurus in voluptate, Academici, quorum ſententiam

Cicero probauit, in honeſto et virtute collocarunt: quamquam Epicurus quoque voluptatem ſuam a virtute non disiunxit. vide lib. 15. epiſt. 19. et Laertium.

De ſuis commodis et praemiis] Quaenam haec ſint commoda et praemia, diuinare non licet: niſi ſi, quod inter Epicureos excelleret, commoda ſibi aliqua et praemia poſtulauit: qua de re lite orta, Romam venit, et patrono in primis Cicerone, quae voluit, a ſenatu conſecutus eſt.

A Phaedro] Principes Epicureae ſectae, Ciceronis aetate, videntur fuiſſe, primum Phaedrus, poſt eum Philo, poſt Philonem Patro. *Philoſophus nobilis* in Phil. 5. c. 5. Phaedrus vocatur.

Ante quam Philonem cognouimus] Philo enim eruditior. lib. 9. epiſt. 8. Tuſc. 5. c. 37. ſic autem Tuſc. 2. c. 3. *Noſtra memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum praecepta tradere, alio philoſophorum, ad quam nos conſuetudinem a familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo conſumſimus.*

Cognouimus] Cognouit eum Sulla et Pompeio coſſ. vt in libro de clar. orat. c. 89.

Vt vir bonus] Non amplius, vt philoſophus. in quo notandum, virum bonum vocari, qui cum Epicuro ſentiat: cum tamen dixerit, ſe ab eo vehementer in philoſophia diſſentire. ſed aliud eſt, in vita: aliud, in philoſophia diſſentire.

Traditus, mihique commendatus eſt] In clientelam et fidem.

Vti te ſibi placarem] Iratum Patroni Memmium fuiſſe, ad Atticum ſcripſit lib. 5. epiſt. 11. cur fuerit iratus, neque in illa epiſtola, neque in hac oſtendit. quin etiam ſcire ſe diſſimulat, cum ait: *ſi qua offenſiuncula facta eſt animi tui, peruerſitate aliquorum.*

Neſcio quid, illud Epicuri parietinarum] Minimam rem a ſe peti oſtendit, quo facilius impetret; et ſimul vt pudeat Memmium de parietinis illis laborare. minus autem eſt, *neſcio quid, illud parietinarum*, quam ſi dixiſſet, *parietinas illas, neſcio quas.* lib. 15. epiſt. 4. *Quaeres fortaſſe, quid ſit, quod ego hoc neſcio quid gratulationis et honoris a ſenatu, tanti aeſtimem.*

Aedificationis tuae conſilium] Areopagitae, decreto facto, Memmio conceſſerant, vt aedes Epicuri veteres, quas Cicero vt in contemptionem adduceret, *parietinas* vocauit, commodi ſui gratia exaedificare poſſet.

Idem vt ad te ſcriberem] Mitylenas.

Abieciſſe illam aedificationem] Pro, abieciſſe aedificandi conſilium. infra: *aedificationem depoſuiſſe.* et lib. 5. ad Attic. epiſt. 11. *Memmius aedificandi conſilium abiecerat.* ſic lib. 9. epiſt. 15. *domum Sullanam non abieci:* pro, conſilium emendi domum Sullanam non abieci.

Si iam plane tua nihil intereſt] Siquidem aedificandi conſilium abieciſti.

Si qua offenſiuncula facta eſt animi tui] Si qua re leuiter offenſus eſt animus tuus. nam ſi grauiter eſſet offenſus, petere a te non auderem, vt ad lenitatem te dares.

Peruer-

Peruerſitate] Qui, contra quam debet, agit, peruerſus eſt; peruertit enim ordinem rerum: et actio ipſa peruerſitas. nec tamen ſequitur, vt, qui peruerſe agit, idem improbe agat: nam peruerſitas non ſemper cum peccandi voluntate coniungitur: at qui improbe, idem peruerſe. lib. 1. epiſt. 7. *Eſt incredibilis hominum peruerſitas, (grauiori enim verbo vti non libet) qui nos, quos fauendo in communi cauſſa retinere potuerunt, inuidendo abalienarunt.*

Aliquorum] Remouet culpam a Patrone, vel certe minuit, quia cum aliis eam communicat.

Gentem illam] Non, omnes Graecos, verum Epicureos tantum. dixit autem hoc non ſine contemptione quadam.

Des te ad lenitatem] Iracundiam deponas.

Vel propter tuam ſummam humanitatem, vel etiam honoris mei cauſſa] Hoc tribue vel humanitati tuae, quae te non patitur offenſiore cuiquam eſſe animo; vel honori meo, qui hoc a te peto: vt aliquid apud te, atque adeo multum interceſſio mea valere videatur.

Niſi tamen] Pro, *ſed, tamen*; vt epiſt. 73. *De re nihil poſſum iudicare, niſi illud mihi certe perſuadeo, te, talem virum, nihil temere feciſſe.* Et ad Atticum lib. 5. epiſt. 14. lib. 11. epiſt. 6. 23. Terentius in Andr. Act. 4. ſc. 1. v. 39.

—— *Quamobrem? PAM. neſcio.*
Niſi mihi deos ſatis ſcio fuiſſe iratos, qui ei auſcultauerim.

Laborare ſine cauſſa] Cur enim labores de parietinis illis?

Cauſſam] Qua adducitur, vt tantopere contendat.

Honorem] Quod ibi habitauerit Epicurus.

Officium] Suum, debitum Epicuri aedibus.

Teſtamentorum ius] Tuenda enim teſtamentorum iura ſunt hoc dicit, quia ſuos hortos Epicurus, in quibus habitare ac docere ſolitus erat, amico ſuo Metrodoro moriens teſtamento reliquerit, eo iure, vt poſt eius obitum ad alios Epicureae ſectae principes poſſeſſio perueniret. Laertius.

Epicuri auctoritatem] Quae minuitur, ſi, quibus in locis habitauit, ea deferantur.

Phaedri obteſtationem] Obteſtatus erat Phaedrus, cum viueret, ne hortos Epicuri negligerent, neue occupari a quoquam ſinerent.

Sedem, domicilium] *Sedes* poſſeſſionem antiquam, *domicilium* habitationem ſignificat. poteſt autem et ſedes ſine domicilio eſſe, et domicilium ſine ſede. coniunguntur hic, et infra epiſt. 4.

Veſtigia ſummorum hominum] Solum ipſum, veſtigiis impreſſum maximorum hominum Epicureorum.

Vitam] Ex Epicuri traductam inſtituto.

Rationemque] Sententiam.

Derideamus licet] Cum vero non derideamus: nam nec illi, nec ceteris, quos illa delectant, valde inimici ſumus: hanc eius contentionem reprehendere non debemus.

Non valde inimici ſumus] Si dixiſſet, *minime inimici ſumus*, quod

quod erat verius; Epicuri philoſophiam probare viſus eſſet. in quo diſcreparet a ſe ipſo. dixit enim ſupra; *Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt; niſi quod in philoſophia vehementer ab eo diſſentio.* Quare Memmio gratificans, *non valde*, inquit, *inimici ſumus.* Tantum porro abeſt, vt Cicero Patroni et ceteris, quos Epicuri philoſophia delectabat, valde inimicus eſſet, vt eos etiam valde diligeret. de Patrone ipſo dixit iam: *Me habuit ſuorum defenſorum et amicorum fere principem.* Atticum, Paetum, Caſſium, Panſam Ciceroni cariſſimos et iucundiſſimos fuiſſe, ſcriptae ad eos epiſtolae demonſtrant: qui omnes quin idem, quod Epicurus, de voluptate ſenſerint, negari non poteſt. de Paeto ſatis plane cognoſcitur ex lib. 9. epiſt. 25. de Caſſio ex lib. 15. epiſt 16. 17. 19. et ex Plutarchi Bruto: de Panſa ex lib. 7. epiſt. 12. lib. 15. epiſt. 19. infra pluribus verbis.

Neſcio, an ignoſcendum ſit huic] Fortaſſe ignoſcendum eſt huic. Ne hic quidem audet dicere, *ignoſcendum eſt huic*; ne vitam hominis rationemque probare videatur.

Non quo ſit ex iſtis] Hoc dicit, vt Attico petenti auctoritatem augeat; non quod is reuera Epicureus non eſſet. nam lib. 5. epiſt. 19. ad eum, et lib. 1. de Leg. c. 7. condiſcipulos eius vocat Epicureos.

Omni liberali doctrina] Doctrinas adimit Epicuro lib. 1. de Fin. c. 7. *Vellem equidem*, inquit, *aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior (eſt enim, quod ita tibi videri neceſſe eſt, non ſatis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruiſſet alios a ſtudiis.*

Liberali] Quae decet hominem liberaliter educatum.

Politiſſimus] *Politus, expolitus, perpolitus*, dixit Cicero: *politus e ſchola*, in Piſonem c. 25. *politus artibus*, lib. 1. de Fin. c. 7. *expolitus vita atque victu*, in libro de clar. orat. c. 25. *perpolitus non philoſophia ſolum, ſed etiam litteris*, in Piſonem c. 29. Varro lib. 1. de re ruſt. *Politus omnibus virtutibus.*

Nutu] Lib. 11. epiſt. 22. *Nutus tuus poteſt hominem —— incolumem in ciuitate retinere.*

Tua voluntate] Inuito enim Memmio impetrari non poterat ab Areopagitis, vt decretum illud tollerent, Polycharmo praetore factum. lib. 5. ad Attic. epiſt. 11.

Ὑπομνηματισμὸν] Ad rei memoriam litteris mandatum.

Redeo ad prima] Sic lib. 1. ad Attic. epiſt. 12. *Vt ad prima illa redeam, nihil ego illa impudentius, aſtutius, lentius vidi.*

Sic tamen habeto] Indicat ſuam cupiditatem.

Quod rogo] Plus eſt, quam peto.

EPISTOLAE II.

ARGVMENTVM.

Ante quam Cicero Athenis diſcederet, ſcripſit ad Memmium de Euandro quoque ſtatuario, rogans, vt ei de habitatione accommodaret.

EXPLA-

EXPLANATIO.

C. *Auiano Euandro*] Illud primum conſtat, libertum hunc eſſe M. Aemilii, qui poſt nominatur: deinde, cum liberti retinere ſoleant ſeruile nomen, patere arbitror, Euandro nomen huic fuiſſe, cum ſeruiret; Auiani autem cognomen ab eo, qui manumiſit, accepiſſe. non enim iis aſſentior, qui, *Auianio*, legunt, opinati Auianiam gentem Romae fuiſſe. nam liberti eodem, quo patroni, nomine vtebantur. patrono autem Euandri, Aemilio nomen fuit, cognomen Auiano. itaque epiſt. 21. cum eius libertum C. Auianum Hammonium Cicero commendare vellet, ſic orſus eſt: *M. Aemilius Auianus ab ineunte adoleſcentia me obſeruauit* Et epiſt. 27. *C. Auianus Hammonius incredibiles mihi gratias per litteras egit, et ſuo, et Aemilii Auiani, patroni ſui, nomine.* Quod ſi opinionem ſuam veteris libri auctoritate defenderint: nos contra non vno, aut altero, ſed pluribus vtemur teſtibus antiquis libris: quibus ipſa ratio maxime ſuffragatur. nam ſi patronus M. Aemilius Auianus vocatur; quod in dubium ne immutatores quidem iſti vocant: qui poteſt eius libertus *Auianius* dici potius, quam *Auianus?* Id me magis aliquanto monet, quod primum huius Euandri nomen eſt *Caius*, non, vt eius patroni, *Marcus:* et quod eiusdem Aemilii libertus Hammonius item *Caius*, non *Marcus*, appellatur: vt ex duabus epiſtolis, 21. et 27. cognoſcitur. Expediemus hunc fortaſſe nodum, ſi putabimus, Euandrum et Hammonium duobus fratribus C. et M. Aemiliis Auianis ſeruiiſſe, manumiſſosque praenomen a fratre maiore Caio accepiſſe. Nec vero de duobus fratribus Auianis incerta et inanis coniectura eſt. nam epiſtola vltima huius libri, facta patris eorum C. Auiani Flacci mentione, ſubiunguntur haec: *C. Auianus in Sicilia eſt. Marcus eſt nobiſcum.* Licet etiam opinari, manumiſſos Euandrum et Hammonium non ab horum fratrum altero, ſed ab vtriusque patre C. Auiano Flacco, et ab eo praenomen accepiſſe. nam, quo tempore in Ciliciam Cicero profectus eſt, viuebat Flaccus: periit autem aliquot poſt annis, Allieno Siciliam obtinente, vt ex epiſt. vlt. huius libri colligitur. Nam quod iidem in ceteris quoque, quae infra leguntur, epiſtolis 21. 27. 35. 79. atque etiam lib. 7. epiſt. 23. *Auiani* nomen in *Auianium* mutarunt; eadem ratione refelluntur: vt omittam veterum librorum, quibus quidem ego vtor, teſtimonium: quod illi tamen contemnunt, niſi ſi cum ſuo ſingulari libro conſentiat: nos tamen, contemni non debere, ſaepe ſumus experti: contra, in illo, quem ſe vnum ſequi profitentur, mendoſa eſſe quamplurima non ignoramus.

Sacrario] Parte aedium vrbanarum exſulis C. Memmii. nam *ſacraria* non modo in ſacris aedibus, verum in profanis etiam eſſe poterant, loca quaedam conſecrata, vel vbi ſacrae res cuſtodirentur, vel vbi ſacra gentilicia fierent. Lib. 4. in Verr. c. 2. *Erat apud Heium ſacrarium magna cum dignitate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum.* Suetonius in Au-

guſto c. 5. *Natus eſt Auguſtus, M. Tullio Cicerone et Antonio conſulibus, IX. Kalendas Octobres, paullo ante ſolis exortum, regione Palatii, ad Capita bubula: vbi nunc ſacrarium habet, al quanto poſt, quam exceſſit, conſtitutum. Nam, vt ſenatus Actis continetur, cum C. Laetorius, adoleſcens patricii generis, in deprecanda grauiore adulterii poena, praeter aetatem atque natales, hoc quoque patribus conſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem, ac velut aedituum ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attigiſſet: peteretque donari, quaſi proprio ſuo, ac peculiari Deo: decretum eſt, vt ea pars domus conſecraretur.* In Tiberio c. 51. *Veteres quosdam ad ſe Auguſti codicillos, de acerbitate, et intolerantia morum eius, e ſacrario protulit, atque recitauit.* Eam igitur ſuarum aedium partem locauerat, ante quam ab vrbe diſcederet, Memmius Euandro ſtatuario.

Subitum eſt] Nimis anguſta praefinita dies facit, vt ſubitum ſit, incommodum ob temporis breuitatem. nam neque ante Kal. Quint. poteſt ea, quae inſtituit, opera perficere: neque ſuo commodo, niſi prius ea perficiat, remigrare. Eodem modo Plautus in Aul. Act. 2. ſc. 3. v. 5.

—— *Verum ecaſtor non poteſt: ſubitum eſt nimis.*

Remigrare] E Memmii ſacrario in veterem domum. vel, *remigrare*, dictum eſt, non ob reditum in priſtinam domum, ſed ob diſceſſum, in quamcumque iturus eſſet.

Kal. Quint.] Praefinita Euandro die, qua e ſacrario migraret. Kalendae Quintiles in Vrbe primus erat locationum dies. Lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 3. *Poſt Kal. Quint. in tuam domum commigrabis.* Suetonius in Tiberio c. 35. *Senatori latum clauum ademit, cum cognouiſſet, ſub Kalend. Iulii demigraſſe in hortos, quo vilius, poſt diem, aedes in vrbe conduceret.*

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

Fufium commendat, quem antea quoque praeſens praeſenti commendarat. Non videtur eodem anno ſcripta, ſed ſequenti: cum ad vrbem Cicero reuertiſſet, Memmiumque Athenis in reditu allocutus eſſet.

EXPLANATIO.

Vnum ex meis intimis] Ducta commendatio ab officio eius, qui commendat, et a laude eius, qui commendatur. debet enim Cicero, quantum in ipſo eſt, eum fouere ac iuuare, qui ſit ex intimis amicis, ipſumque vehementer obſeruet et colat. debet autem eo magis, quod ille doctrina, humanitate, aliisque rebus, quibus amor excitatur, excellit.

Tuaque amicitia digniſſimum] Summa laus; et hoc ſufficere videbatur ad Fufii commendationem: ſed

ſed nominatim addere eruditionem et humanitatem, non alienum fuit.

Summo officio] Cum amicos, et de ſe bene meritos, omni genere officii colat.

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

Volaterranos accurate commendat, Q. Fabio Max. C. Trebonio coſſ. reuerſo ex Hiſpania Caeſare, poſt deuictos. Pompeii liberos. quod ex eo loco ſequentis epiſtolae cognoſcitur: hoc tempore eum Caeſar in ſenatum legit. *ſenatum enim reuerſus ex Hiſpania Caeſar ſuppleuit, vt auctor eſt Dio.*

EXPLANATIO.

Legato] Praepoſito a Caeſare agris diuidundis.

Propraetori] Auctoritatem et poteſtatem Valerio Caeſar auxit, addito Propraetoris nomine.

Magno enim meo beneficio affecti] Quod legem, a tribunis plebis promulgatam, de agris eorum diuidendis, perferri conſul non ſum paſſus. infra.

Nec in honoribus meis, nec in (*nec in* deleuit ERN.) *laboribus vmquam defuerunt*] Auge copiam e loco ſimili epiſt. 29. *In omni genere et honorum et laborum meorum, et animus, et opera, et auctoritas, et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praeſto fuit, et patuit et temporibus, et fortunae meae.* Nec alienum illud lib. 15. epiſt. 7. *Vel defenſus triſtibus temporibus, vel ornatus ſecundis.* Huc etiam illud pertinet epiſt. 8. eiusdem libri: *Cuius erga me ſingularem beneuolentiam vel in labore meo, vel in honore perſpexi.*

Nulla cauſſa] Cur eos commendarem.

Monerem te] Miſericordia commotus et aequitate.

Ad ius obtinendum] Ne agri eorum diuidantur.

Sullani temporis] Cum L. Sulla dictator agros eorum, qui Marianis partibus fauiſſent, publicare vellet.

Tribuni plebis] Praeſertim Rullus, in quem orationes exſtant.

Quibus fortuna peperciſſet] Tempore Sullano.

In lege agraria] Quam de agro Campano et Stellate diuidundo tulit. Suetonius c. 20. et alii.

Opidum] Ne municipes vectigal vmquam penderent.

Eius] Caeſaris.

Summa cum tua dignitate] Quia ſummo loco apud Caeſarem fuerat.

Illi integram omnem cauſſam reſeruare] Non attingere agros Volaterranorum, ſed eos voluntati et iudicio Caeſaris relinquere.

Tam graue, tam firmum, tam honeſtum] Graue, moribus; firmum, opibus; honeſtum, ſplendore municipum.

Domicilia, ſedes] Vide quae diximus epiſt. 1.

A diis immortalibus] Sullanis temporibus.

A praeſtantiſſimis in noſtra republica ciuibus] C. Caeſarem, de quo proxime locutus eſt, ſignificat; fortaſſe etiam ſe ipſum, qui Volaterranos in conſulatu ſuo defenderat.

Pro meis priſtinis opibus] Amiſſis bello ciuili, Caeſare victore.

Certamen] Lib. 2. epiſt. 6. *Omni non modo contentione, ſed etiam dimicatione.*

Iſti negotio] Agrorum diuiſioni.

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

Et rogat, et rationibus etiam perſuadere conatur, agrum Curtii non eſſe diuidendum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quod tu optime exiſtimare potes] Siquidem me noſti, quam faveam dignitati tuae.

Non committo] Captat beneuolentiam a modeſtia ſua.

Sullani temporis] Cum omnes ei fortunas ademit Sulla.

Tueri vix poteſt] Nemo enim ſenator eſſe poterat, niſi DCCC millia poſſideret. Suetonius in Auguſto c. 41.

Ne cauſſa potius apud te valuiſſe videar, quam gratia] Notetur locus. nam in commendando, ſi de ipſa re loquimur, poſſumus hanc ſententiam, qua nunc Cicero vtitur, ſubiungere. ſin ordimur a commemoratione amicitiae, quae nobis cum eo, ad quem ſcribimus, intercedit; conuertere ſententiam licet, hoc modo: *ſed mihi minus libet multa de noſtra amicitia ſcribere; ne gratia potius apud te valuiſſe videar, quam cauſſa.*

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Cuſpii amicos omnes generatim commendat, nominatim L. Iulium, et P. Cornelium. Incerto anno.

EXPLANATIO.

Procos.] Supra propraetor eſt dictus: ſed tunc praepoſitus erat a Caeſare agris diuidundis: nunc Africam adminiſtrat, et proconſul vocatur, licet conſulatum non geſſerit. vide quae diximus lib. 1. epiſt. 1.

Cum te proſequerer paludatum] Paludati ibant in prouincias. lib. 15. epiſt. 17.

Societatis] Publicanorum, qui Africae vectigalia exigebant. erant autem ſingularum prouinciarum ſocietates: et Bithynica nominatur epiſt. 9.

Notam] Inter Ciceronem et Valerium in Africam proficiſcentem conuenerat, vt, quibus litteris ei Cicero aliquem vere, atque ex intimo animi ſui ſenſu, non ex alio-

rum

rum voluntate, commendaret, ſignum quoddam apponeret, vt graves commendationes a leuibus diſtinguerentur.

Valerent] Cum animaduertuntur ab aliis.

Vellem expertus eſſes] Ergo Valerius paullo ante in prouinciam venerat.

Sed tamen ſuſpicor ipſum hominem] Primum poſuit liberalitatis fructum: *quae quantum in provincia valerent, vellem expertus eſſes:* alterum ſubiungit: *ipſum tamen hominem ſuſpicor amicitia tua perdignum eſſe.*

Id ſatis eſſe debebat] Eſt enim amico credendum.

Deligendis] Sic opinor melius, quam *diligendis*: nam in delectu iudicium oſtenditur. porro, quam parum differat *deligendis* a *diligendis*, qui libros veteres maiuſculis deſcriptos litteris norunt, facile perſpiciunt.

EPISTOLAE VII.

ARGVMENTVM.

Petit a Cluuio, ne municipii Atellani vectigalis ager diuidatur, ſed integram Caeſari cauſſam reſeruet. Q. Fabio Max. C. Trebonio coſſ.

EXPLANATIO.

Cluuio] Puteolano. epiſt. 56.

In Galliam] Cisalpinam.

De agro vectigali] Vnde fructum capit Atellanum municipium.

Qui eſſet in Gallia] Cum reliqui Atellanorum agri eſſent in Campania.

Meum officium] Atellanis a me debitum.

Negotium] Agrorum diuidendorum.

Et libenter mea cauſſa facturum eſſe arbitror] Epiſt. 1. eadem ſententia.

Maximis oneribus] A Caeſare dominante impoſitis.

Homines, quos nolo] Vel Caeſarem, vel Caeſarianum aliquem ſignificat.

Et dignitatis municipii, et aequitatis, etiam voluntatis erga ſe] Tribus rebus Atellanorum cauſſa nititur, dignitate municipii, aequitate rei, ſtudio erga illum, apud quem agetur.

Aliqua neceſſitudine] Erant fortaſſe in Cluuii clientela.

Neque honorum, neque laborum meorum] Epiſt. 4. eadem ſententia diuerſe enunciata.

Pro noſtra ſumma coniunctione, proque tua in me perpetua et maxima beneuolentia] Initio epiſtolae dixit: *Pro noſtra neceſſitudine, tuaque ſumma in me obſervantia.*

Quum a te data ſit opera] Vt voluntas pro re ſit.

EPISTO-

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Rogat Rutilium, vt in agrorum diuiſione Albini praedia ne attingat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Cum et mihi conſcius eſſem] Munitur ad impetrandum via, mutuae voluntatis et beneuolentiae commemoratione.

Non dubitaui a te petere, quod mihi petendum eſſet] Similis locus lib. 2. epiſt. 6. *Non dubitaui, id a te per litteras petere, quod mihi omnium eſſet maximum, maximeque neceſſarium.*

P. Sextium] Qui tribunus plebis Ciceronem ab exſulio reduxit.

Albinii ERN. *Albini*] Poſtumiae gentis: vt argenteus nummus indicat optimi et clariſſimi viri, Andreae Lauretani.

Cuius ERN. *Cum ex filia natus eſt L. Sextius*] In orat. pro Sextio c. 3. *Duxit honeſtiſſimi et ſpectatiſſimi viri, C. Albini filiam: ex qua hic eſt puer, et nupta iam filia.* In eadem oratione c. 4. praenomen Sextii pueri eſt *Publius*, idem quod patris, non *Lucius*. Antea in omnibus impreſſis, *cuius ex familia, etc.* legebatur. Primi nos locum emendauimus.

In aeſtimationem] Aeſtimata lege Caeſaris, quanti fuerant ante ciuile bellum. vide, quae diximus lib. 9. epiſt. 16.

Accepit] A Laberio debitore.

A Caeſare] In ea auctione, quam de bonis Plotii, Pompeianas partes ſecuti, Caeſar fieri iuſſit.

E republica] Ex ea, quae tum erat Caeſare dominante.

Diuidi] Militibus Caeſaris.

Sullanas] Cum tamen Caeſar Sullanam ſectam oderit.

Quale ſit] Tale enim eſt, vt, ſi diuidantur Albini praedia, quae Caeſar vendidit, in reliquis eius venditionibus auctoritas nulla futura videatur.

Magis ex animo] Dixit iam, *maiore ſtudio:* ſed hoc ſubiunxit, quia poteſt aliquid peti maximo ſtudio, nec tamen ex animo.

Non modo laetitia, ſed etiam quodam modo gloria] Non diſſimile illud lib. 2. epiſt. 6. *Statui in eo me non officii ſolum fructum, ſed etiam pietatis laudem debere quaerere.*

Homini maxime neceſſario] Albino ſocero ſuo.

Te vehementer etiam atque etiam rogo]. Paullo ante: *Ego te plane rogo, atque ita, vt maiore ſtudio, iuſtiore de cauſſa, magis ex animo rogare nihil poſſim.*

Intelliges] Aliquando ex officiis in te meis.

EPISTO-

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Craſſipedi, Bithyniae quaeſtori, Bithynicam publicanorum ſocietatem, in primisque Cn. Pupium commendat. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Vt potui diligentiſſime] Quam diligentiſſime potui.

Socios Bithyniae] Publicani erant ex equeſtri ordine: itaque epiſt. 65. *homines ampliſſimi* vocantur. ii diuidebantur in plures ſocietates, quae a prouinciis, quarum vectigalia exigenda ſuſceperant, appellabantur.

Cupere ei ſocietati commodare] Cupere, quae ad eius ſocietatis commodum pertinerent. *Incommodare*, contrarium: vnde apud Terentium in Andr. Act. I. ſc. I. v. 135.

—— *Magis id adeo, mihi vt incommodet,*
Quam vt obſequatur gnato. ——

Non dubitaui haec ad te ſcribere] Non recuſaui, tergiuerſatus non ſum, facile ſum adductus, vt haec ad te ſcriberem.

Ordine ipſo, hominum genere] Et quod eſt ex equeſtri ordine, et quod ex hominibus ampliſſimis conſtat.

Ex ceteris ſocietatibus] Cum eſſent multae publicanorum ſocietates, ex omnibus Bithynica conſtabat.

Praecipuum officium] Quia magiſter eſt in ea ſocietate.

Men.] Menenia tribu. vide, quae de tribubus diximus lib. 8. epiſt. 8.

Magiſter] Qui ceteris ſociis praeſcribit atque imperat, quod agant.

Qui eſt in operis eius ſocietatis] *Operae* modo ſunt homines mercede conducti, vt lib. I. ad Attic. epiſt. 13. *operae comparantur.* Et epiſt. 14. ad eundem, ibidem: *operae Clodianae pontes occuparant.* Modo ſunt actiones ipſae, vt hic, et epiſt. 65.

Eius operae] Ea, quae facit.

Quaeſtor] Hinc licet intelligere, quaeſtorem Bithyniae Craſſipedem fuiſſe.

Non ſum ignarus] Quaeſtor enim in Sicilia fuerat Cicero.

EPISTOLAE X.

ARGVMENTVM.

Caeſar, in Africam traiecturus contra Scipionem, Catonem, Iubam regem, Galliae cisalpinae M. Brutum, eum, a quo poſtea eſt interfectus, nondum praetorium, et Pompeii partes antea ſecutum, praepoſuit. is cum in prouinciam iuiſſet, proficiſcentem ad eum M. Varronem, eius quaeſtorem, Cicero familiaris vtriusque commendat. Haec autem commendatio quattuor in partes diſtribuitur. Primo loco, quaeſtoris

ſtoris cum praetore ſuo neceſſitudo exponitur. Deinde, origo amicitiae, et Varronis erga ſe officia narrantur. Sequitur de illius modeſtia, prudentia, moderatione, diligentia, induſtria teſtimonium. Claudit epiſtolam petitio generalis: vt Varronem Brutus omni liberalitate complectatur. ſcripta Caeſare III. et Lepido coſſ. quod ex lib. 6. epiſt. 6. et libro, qui Orator inſcribitur, c. 10. praeterea ex Plutarcho, Appianoque intelligitur.

EXPLANATIO.

M. *Varro*] Romanorum doctiſſimus, cuius hodie libri extant de re ruſtica, et de lingua Latina. intercidere plurimi.

Liberorum neceſſitudini] Epiſt. 26. et in Diuinatione c. 19. et in orat. pro Plancio c. 11.

Cum primum in forum venit] Toga virili ſumpta, quae ſumebatur ineunte aetatis anno XVII. in forum ibant, vt oratores audirent, eosque diſcerent imitari.

Vt ſe corroborauit] Vt ad virilem aetatem acceſſit. Sic in orat. pro Coelio c. 5. *Cum is iam ſe corroborauiſſet, ac vir inter viros eſſet.* Et in eadem c. 17. *non modo haec aetas, ſed etiam iam corroborata*, id eſt, non modo adoleſcentes, ſed etiam viri. Et ſupra eiusdem orationis initio c. 3. eos, qui non, vt Coelii accuſator, adoleſcentes eſſent, ſed viri, *robuſtiores* appellauit. Alibi etiam in hanc ſententiam eodem verbo vſus eſt. Inde *robuſta aetas.*

In hoc ſtudio noſtro] Eloquentiae, non philoſophiae.

Etiam nunc] Licet afflicta republica, qua ſtante delectabamur multo magis.

Delectamur] Non agendis in foro cauſſis, ſed priuatis exercitationibus, de quibus lib. 7. epiſt. 33. et lib. 9. epiſt. 18.

Nec ſine induſtria] Nec ita, vt langueret in otio, domeſtico et priuato ſtudio deditus, ſed cauſſas in foro ageret. induſtria enim actione cognoſcitur.

Mature] Cito: quod auxit amorem meum.

Sed tamen] Quamquam maximis damnis affectus ſit: eâ tamen cauſſa fecit amicitiam noſtram firmiorem.

Sed tamen cauſſa communis ordinis] Plerique veteres libri, *ſed tamen communis ordinis:* quod mendoſum eſſe conſtat: itaque legendum putabat Vbaldinus Bandinellus, quod item aliis placere video: *ſed tamen communio ordinis.* Equidem nec improbo, quod placet doctis viris; nec tamen ſtatuo, ſitne hoc melius, quam illud, *cauſſa communis ordinis:* quod mihi quidem ideo magis placet, quia ſumptum eſt ex quibusdam antiquis libris. ſunt, qui opinentur, *communis*, recte legi, et ſubaudiri *ſocietas:* vt publicanorum omnium tota ſocietas intelligatur. id mihi videtur durius, et arceſſitum nimis longe.

In vtrisque ſubſelliis] In publicis, priuatisque cauſſis, id eſt, in maioribus, et minoribus. Sunt enim ſubſelliorum, ſi habetur hominum ratio, tria genera; ſi cauſſarum,

ſarum, duo. nam et iudices, et patroni, et accuſatores in ſubſelliis conſidebant: cauſſae vero vel de publicis rebus erant, vel de priuatis. Quod autem Pedianus in Diuinat. c. 15. maiores cauſſas tribunalibus et ſellis curulibus, minores autem ſubſelliis tribuit: magiſtratus, iudiciis praepoſitos, non iudices, diſtinguit. nam iudices, ſiue cum tribunis plebis, triumuiris, quaeſtoribus, aedilibus plebis, ſiue cum praetoribus, et aedilibus cur. iudicarent, in ſubſelliis conſidebant: magiſtratus autem vel in ſubſelliis, vt ii, qui curules non erant, quos proxime nominaui, vel in ſellis curulibus, vt aedilis cur. et praetor: et aedilis quidem ſine tribunali, praetor autem cum tribunali. Haec videtur eſſe Pediani ſententia, cum ait: *Alii*, Alienum, *non nomen proprium putant eſſe, ſed alienum, et alterius iudicii, et non ex auditorio praetoris, maiorumque cauſſarum, ſed a ſubſelliis, hoc eſt, non a tribunalibus. ſunt enim ſubſellia tribunorum, triumuirorum, quaeſtorum, et huiuscemodi minora iudicia exercentium, qui non in ſellis curulibus, nec tribunalibus, ſed in ſubſelliis conſidebant.* Dixit igitur Cicero, verſatum eſſe Varronem in vtrisque ſubſelliis, id eſt, egiſſe cauſſas et apud eos iudices, qui ſimul cum magiſtratu non curuli, paruis de rebus, et apud eos, qui cum curuli de maioribus cognoſcerent. Hic addam quaſi πάρεργον, tertium quoddam genus iudicum fuiſſe, qui ſtantes iudicarent: de quibus Cicero in Bruto c. 84. *ſi anguſte,* inquit, *et exſiliter dicere, eſt Atticorum, ſint ſane Attici: ſed in comitium veniant, ad ſtantem iudicem dicant. Subſellia grandiorem et pleniorem vocem deſiderant.* Hos opinor leui aliqua de re, a magiſtratu mandata, ſeparatim iudicaſſe. nam ſtantem iudicaſſe vel triumuirum, vel alium minorem magiſtratum, credibile non eſt: et Pedianus triumuirum ſediſſe oſtendit; et idem Cicero confirmat, cum ait in Cluentiana c. 13. *Hominem ante pedes Q. Manilii, qui tum erat triumuir, conſtituunt.*

Petitioni] Petiit, et adeptus eſt triumuiratum, et tribunatum plebis, vt ait Gellius lib. 13. c. 12. ſed vtrum tribunatum ante quaeſturam, id eſt, ante hanc epiſtolam, eo quaeſtore ſcriptam, an poſt, incertum videtur. ſcimus, poſt quaeſturam peti ſolitum eſſe tribunatum: idque declarat, vt alia omittam argumenta, lib. 2. epiſt. vlt. verum, petiiſſe Varronem, bonum virum, bonumque ciuem, tribunatum poſt hoc tempus, id eſt poſt amiſſam libertatem, cum nihil iure, nihil more gereretur, ad vnius voluntatem omnia referrentur, mihi quidem non fit veriſimile. rurſus, quis credat eum, geſto iam tribunatu, quaeſturam potius, quam aedilitatem curulem, aut etiam, aedilitate relicta, praeturam petere voluiſſe? omnino, vt in re difficili aliquid ſtatuam, ſi poſt quaeſturam Varro tribunatum geſſit, vt magiſtratuum ordo poſtulat, geſſiſſe Auguſto principe, libentius crediderim, quam C. Caeſare dominante.

Honeſtiſſimum] Non omnis laborum fructus honeſtus, ſed honor fructus honeſtiſſimus. Pro lege Manilia c. 1. *Meus labor, in priuatorum periculis caſte integreque verſa-*

verſatus, ex veſtro iudicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus.

Laboris ſui] Quem ſuſcepit, cum verſaretur in vtrisque ſubſelliis.

His autem temporibus] Commutata republica.

Brundiſio] Quo ſe poſt pugnam Pharſalicam Cicero contulit. lib. 11. epiſt. 27. et lib. 11. ad Attic. epiſt. 6.

Mandatis] Vt ageret cum Caeſare, vt in Italia, atque etiam in vrbe, ſi vellet, Ciceroni liceret eſſe.

Ad Caeſarem] Bellum in Aegypto gerentem.

Renunciando] Mihi.

Si prius cauſſam, cur eum tantopere diligerem, tibi expoſuiſſem] Idem loquendi genus lib. 4. epiſt. 5. *Si hoc vnum propoſuero, finem faciam ſcribendi.* Vide, quae ibi diximus.

Vſui] Vtilitati. epiſt. 16. *Multis in rebus mihi magno vſui fuit et fides eius, et prudentia.* lib. 1. ad Attic. epiſt. 1. *Fuit et mihi, et Q. fratri magno vſui in noſtris petitionibus.* Terentius in Heaut. Act. 1. ſc. 1. v. 28.

Mihi ſic eſt vſus. ——

In Hec. Act. 4. ſc. 1. v. 33.

Vt eo eſſem animo, ſi ex vſu eſſet noſtro hoc matrimonium.

Interdum valet, *conſuetudo*, vt lib. 9. epiſt. 1. *Eorum vſum dimiſeram.* Interdum peritia, exercitatione parta, vt epiſt. 16. *Valet ingenio: habet vſum.*

Modeſtum, prudentem, a cupiditate omni remotiſſimum, magni laboris, ſummae induſtriae] Haec in quaeſtore requiruntur, praeſertim illud, vt ſit ab omni cupiditate remotiſſimus. multi enim pecunias in prouincia contra leges capiebant.

Fores aperiantur] Pergit in translatione, quia dixerat, *aditus.* Non diſſimilis illa translatio apud Terentium in Heaut. Act. 3. ſc. 1. v. 72.

Quantam feneſtram ad nequitiam pateſeceris?

Et ipſe ſperarit, nec ego dubitarim] Quemadmodum, *nec, et,* dicitur, vt lib. 10. epiſt. 1. *nec miror, et gaudeo:* ſic contra, *et, nec,* vt in hoc loco, et Phil. 11. c. 2. *Patebat via et certa, neque longa.* Et in eadem c. 3. *Mihi quidem et ille perueniſſe videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia, neque Antonius vllius ſupplicii adhibendi, ſi poteſtatem habeat, vllam partem eſſe relicturus.*

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Commendat Bruto et ea vectigalia, quae Arpinates habebant in Gallia, et legatos, qui ad ea exigenda proficiſcebantur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quia ſemper animaduerti] Tollit rogandi neceſſitatem, explicata commendandi cauſſa.

Sacra] Publica.

Sarta tecta aedium ſacrarum, locorumque communium] Quae cum

cum et conſeruanda maxime ſint, nec ſine vectigalibus conſeruari queant, ſummo ſtudio prouidendum eſt, ne qua res aut impediat agrorum vectigalium fructus, aut imminuat.

In prouincia Gallia] Vt Atellani epiſt. 7.

Is enim magiſtratus] Aedilitas.

Nec alius vllus] In aliis enim municipiis vel dictator creari ſolebat, vt Lanuuii; (orat. pro Milone c. 17. vel conſul, vt Tuſculi; vel duumuir, vt Corfinii; (Caeſar lib. I. de bell. ciu. c. 23.) vel quattuoruir, vt Neapoli, et Cumis, lib. 10. ad Attic. epiſt. 13. et in Cluentiana c. 8.) vel quaeſtor, vt Sidicini, et Ferenti: (Gellius lib. 10. c. 3.) Spartianus in Hadriano c. 18 *Per Latina opida dictator, et aedilis, et duumuir fuit.*

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Q. Fufidium, Arpinatum legatum commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quocum mihi omnes neceſſitudines ſunt] Epiſt. I. *Cum Patrone Epicureo mihi omnia ſunt.* epiſt. 14. *Omnia mihi cum eo intercedunt iura ſummae neceſſitudinis.*

Non vt aliquid de illa commendatione comminuam ERN. *deminuam, ſed vt hanc addam*] Simile illud epiſt. 10. *Nihilo infirmius illud, hoc addito.* Alii aliter. nos hic emendauimus ex vetuſto Maſaeorum libro.

In Cilicia] Pro, in Cilicienſi prouincia, cui tres διοικήσεις attributae erant: vt epiſt. 67. non enim ſolam Ciliciam rexit Cicero.

Tribunus militum] Primum in legione locum poſt legatum tribunus militum obtinebat. Sex autem in ſingulis legionibus Polybius conſtituit. Aſconius duo genera facit, vnum eorum, qui *Rufuli* vocabantur, qui creari ſolebant in exercitu: alterum, qui *Comitiati*, Romae comitiis deſignati.

Vt accepiſſe ab eo beneficium viderer, non dediſſe] Sententia ſimilis lib. 6. epiſt. 19. *In qua ille ſe dediſſe beneficium putabit, non accepiſſe.* Recitat Gellius lib. 17. c. 14. pulcherrimum Publii mimi Senarium:

Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Secutus auctoritatem meam] Auctor enim ei fui, vt eam legationem ſuſciperet. Sequitur proxime: *qui eum impulimus.*

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

L. Caſtronium Lucenſem commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Honeſtus, grauis, plenus officii] Nihil redundat: ſingula enim ſingulis aliquid addunt. vt enim poteſt eſſe aliquis honeſtus, nec tamen grauis, aut officii plenus: ita contra. *honeſtus* autem refertur ad genus et familiam, quod honeſto loco natus: *grauis*, ad aetatem et mores: *plenus officii*, ad probitatem et conſuetudinem vel bene merendi, vel remunerandi.

Bonus plane vir] Ad hanc laudem addi nihil poteſt: et augetur ex ea maiorem in modum commendatio, praeſertim apud Brutum, inſigni bonitate virum.

Fortuna] Iis rebus, quae ſunt in fortunae poteſtate.

Si quid hoc ad rem pertinet] Si fortuna locum habet inter ea, quae ad commendandum valent.

Familiariſſimus, ſic prorſus] Ratio non videtur ferre, vt, *ſic*, cum ſuperlatiuo iungatur, ſed ipſa ratio refellitur exemplis: epiſt. 33. *Cn. Otacilio Naſone vtor familiariſſime, ita prorſus, vt illius ordinis nullo familiarius.*

Noſtri ordinis] Senatorii.

Iucundum] Epiſt. 10. *Promitto, in meque recipio, fore eum tibi voluptati.*

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Petit, vt exactionem eius pecuniae, quam L. Straboni P. Cornelius debet, ſuo ſtudio et diligentia curet. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Omnia mihi cum eo intercedunt iura ſummae neceſſitudinis] Epiſt. 12. *Quocum mihi omnes neceſſitudines ſunt.*

Volcatio] Praetore vrbano, qui ceteris praetoribus nobilitate praeſtabat. lib. 10. epiſt. 12. Feſtus.

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Praecilium adoleſcentem, patre natum Caeſaris amiciſſimo, commendat. Caeſare quartum conſule, ſine collega. nam ſcripta videtur haec epiſtola, item vt ea, quae ſequitur, eo tempore, cum Caeſar adverſus Pompeii liberos in Hiſpania pugnaret. quod etiam doctis viris placuiſſe video. Et quia Caeſari Imperatori inſcribitur; licet intelligere, ſcriptam eſſe poſt XI. Kal. Mart. quo die imperatorem appellatum, Ategua in Hiſpania capta, ſcribit Oppius de bell. Hiſpan. c. 19.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Praecilium tibi commendo vnice] Cauſſae ſunt huius commendationis duae: quarum altera ſumitur ab adoleſcente Praecilio, qui modeſtia et humanitate excellat, Ciceronemque ipſum ſingulariter diligat: altera ab eius patre, cuius et in Caeſarem Ciceronemque non vulgaris beneuolentia, et probitas eximia ſit. Praecilia gens et plebeia, nec vllo clara conſulatu, ne praetura quidem, quod ſciam.

En, ERN. *Hem hic ille eſt*] Inſignis ad mouendum locus: tum quia ſenſus Praecilii et ſtudium erga Caeſarem dèclaratur: tum etiam, quia Cicero, qua ſibi re offenſum Caeſarem putat, in ea dat operam, vt illum ſibi, erroris confeſſione, reconciliet. *Hem*, particula non dolentis, ſed indicantis potius: vt Phil. 5. c. 6. *Hem cauſſam, cur lex tam egregia, tamque praeclara, maximo imbri, tempeſtate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina et tonitrua ferretur: vt eos iudices haberemus, quos hoſpites habere nemo velit.* Et Terentius in Andr. Act. 2. ſc. 2. v. 14.

> *Obſecro te, quam primum hoc me libera miſerum metu.*
> *D. hem!*
> *Libero.* ——

In Adelph. Act. 5. ſc. 3. v. 4.

> —— *Hem tibi,*
> *Reſciuit omnem rem.* ——

Et alibi. Similiter Plautus in Aſin. Act. 2. ſc. 4. v. 39.

> —— *Hem! non? ſi velis, da, commoda homini amico.*

Et in Capt. Act. I. ſc. 2. v. 80.

> —— *Hem! vel iam otium eſt.*

Et alibi.

Irridere] Initio ciuilis belli.

Me non tecum coniungerem] Coniunxit ſe cum Pompeio.

Honorificentiſſime] Lib. 9. epiſt. 9.

Ἀλλ' ἐμὸν οὔ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν] Sed meum numquam animum in pectoribus perſuaſerunt. Homeri verſus, Οδ. ή. 258.

Noſtros proceres] Pompeianos. *Proceres* vocat cum ironia: quia defendi a ſe rempublicam gloriarentur.

Ἄλκιμος ἔσσ' ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ] Fortis eſto, vt aliquis te et poſterorum laudet. Homerus Οδ. ά. v. 302. et γ. v. 200.

Ὣς νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα (in ERN. hoc hemiſtichium poſt priorem verſum ſequitur)] Sic nebula occultauit atra. id eſt: ita non vidi, quod vtilius mihi fuit: ita mihi quaſi nebula quaedam videndi facultatem ademit. Οδ. ώ. v. 314.

Iidem ERN. *Idem*] Idem ſenex Praecilius, qui me irridebat antea et obiurgabat.

Conſolantur ERN. *Conſolatur*] Cum dicat me tibi eſſe cariſſimum.

Et iam hominem peruſtum, inani ERN. *Etiam, hominem peruſtum, etiamnum gloria volunt incendere*] *Etiamnum*, non placet: videtur enim abundare, cum iam dictum ſit, *etiam*. Augent mendi ſuſpicionem veteres libri. nam pro, *etiamnum*, tres habent, *et intimum:* vnus, *et iam non:* duo, *et inanem:* vnus, *et inani:* vnus, quo ſum vſus adoleſcens, Vincentii

 Riccii,

Riccii, *immani:* quod in Scholiis noſtris olim teſtati ſumus: vnus omnino, *etiamnum.* Quae varietas dubitationem mihi quidem non paruam affert. placuit olim, *inani gloria:* placet idem nunc, ita ſi docti viri probant. non enim is ſum, qui meas opiniones mordicus retineam.

Μὴ μὰν —— πυθέσθαι] Ne negligenter, et ſine gloria peream, ſed magno aliquo edito facinore, et poſteris audiendo. Il. χ. v. 304.

Vt vides] Quia non ſequor partes eorum, ſed in vrbe ſum.

Ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta Εὐριπίδου] Quid Homerus dicat, non attendo: Euripidem audio libentius. Magnifice loquitur Homerus, quia ſuperioribus verſibus ad gloriam hortatur.

Vera] Qui enim deſipiat in re ſua, ſapere eum in aliena quis exiſtimet?

Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὐτῷ σοφός] Odi ſapientem, qui non ſibi ſapit. Cur eos, inquit, monentes audiam; cum ipſi ſibi, tecum decertantes, non optime conſulant? Senarius hic ex Euripi[illegible] Medea videtur eſſe. vide lib. 7. epiſt. 6.

Laudat] Quaſi vere dictum, et eorum exemplo comprobatum, qui mihi conſilium dant, cum ipſis eorum conſilia non proſint.

Poſſe eundem] Poſſe, qui ſuis rationibus proſpiciat, id quod ego facio, eundem praeclare agere, et aliis praeſtare: cum enim proceres illi, Ciceronem incendere gloria cupientes, ita loquerentur: μὴ μὰν ἀσπουδεῖ γε, etc. potes, aiebat Praecilius, et praeclare agere, quod iſti monent, et ſimul tamen ante et poſt videre, id eſt, conſilia tuta et ſalutaria capere: quod e Caeſaris amicitia conſequeris.

Ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω *videre*] Praeterita ſimul et ſequentia inſpicere: quod qui facit, errare non poteſt. facit autem is, aiebat Praecilius, qui cum Caeſare, opibus, honoribus, gloria florentiſſimo, non contendit. Sumptum ex Homero, qui Achillem ob ereptam ſibi ab Agamemnone Briſeidem ita conquerentem inducit lib. 1. Il. v. 342.

—— ἦ γὰρ ὅγ' ὀλοῇσι φρεσὶ θύει,
Οὐδέ τι οἶδε νοῆσαι ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω,
Ὅππως οἱ παρὰ νηυσὶ σόοι μαχέοιντο ἀχαιοί.

Et in Od. lib. vlt. v. 450.

Τοῖσι δὲ καὶ μετέειπε γέρων ἥρως ἁλιθέρσης
Μαστορίδης, ὁ γὰρ οἶος ὅρα πρόσσω καὶ ὀπίσσω.

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων] Semper egregie ſe gerere, et aliis antecellere. Homerus Il. ζ. v. 208. et λ. v. 783.

Genere nouo] Ob interpoſitos Graecos verſus.

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Apollonium, P. Craſſi libertum, Caeſari, bellum in Hiſpania contra Pompeii liberos gerenti, commendat. Eodem anno.

EXPLA.

EXPLANATIO.

P. *Craſſum*] Liciniae gentis, plebeiae, M. Craſſi, a Parthis interempti, filium. lib. 5. epiſt. 8.

Ex omni nobilitate] Nobiles enim et plebeii generis homines dicebantur, ob honores ab eorum parentibus et maioribus praeclare geſtos. epiſt. 64. *Pluris ex omni nobilitate neminem facio.* Quo loco de homine patricio loquitur.

Cognitis] Robuſtiore eius aetate.

Optima ſtudia] Eloquentiae P. Craſſus operam dedit: ideoque Ciceronis conſuetudine perlibenter vtebatur: eumque cum patre diſſidentem in gratiam reduxit. auctor Plutarchus. Cicero autem in Bruto c. 81. *quae quidem*, inquit, *etiam cum P. Craſſo, M. F. cum initio aetatis ad amicitiam ſe meam contuliſſet, ſaepe egiſſe me arbitror, cum eum vehementer hortarer, vt eam laudis viam rectiſſimam eſſe duceret, quam maiores eius ei tritam reliquiſſent. Erat enim cum inſtitutus optime, tum etiam perfecte planeque eruditus: ineratque et ingenium ſatis acre, et orationis non inelegans copia: praetereaque ſine arrogantia grauis eſſe videbatur, et ſine ſegnitia verecundus.*

Poſt mortem autem Craſſi] Periit Publius cum patre in Parthis.

Ad me] Proconſulem.

In Alexandrino bello] Quod Caeſar, poſt Pharſalicam pugnam, cum Ptolemaeo puero geſſit. exſtat eo de bello vel Hirtii, vel Oppii liber.

Propter memoriam Craſſi, de tuis vnus eſſet] Quia P. Craſſus in Gallia Caeſaris legatus fuerat.

Diodoto Stoico] Lib. 9. epiſt. 4.

Poſſe arbitror] Mos Ciceronis eſt, aliqua re propoſita, breuiter ſuum ſenſum oſtendere, vt lib. 16. epiſt. 5. *Is omnia pollicitus eſt, quae tibi eſſent opus. facturum puto.* Et lib. 10. ad Attic. epiſt. 4. *Iurabat ad ſummam, quod nullo negoti o faceret, amiciſſimum mihi Caeſarem eſſe debet.*

Vſum] Peritiam exercitatione partam.

In eo genere ſtudii] In hiſtoria.

Immortalitati] Quam nulla dies exſtinguet.

Iudicabis] De doctrina hominis, de ingenio, de vſu, et an Graecis litteris res tuas mandare poſſit.

Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum] Simile artificium epiſt. 18. *Quod modo verebar tibi gratias agere, nunc plane ago.*

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Sulpicio, iuriſconſultorum principi, Achaiae praefecto, Manium Curium, Patris negotiantem, commendat. Caeſare quartum conſule, ſine collega, pugnante in Hiſpania contra Pompeii liberos. nam eo anno fuiſſe in Achaia Sulpicium, inde coniicio, quod Ciceronem litteris e prouincia miſſis, quae lib. 4. (5.) leguntur, de obitu Tulliae filiae conſola-

conſolatus eſt. Tullia vero periit Hiſpanienſi bello, vt ex lib. 12. ad Attic. epiſt. 23. cognoſcitur; et ex Hiſpania Caeſar ipſe ad Ciceronem conſolatorias litteras miſit, vt ex lib. 13. ad eundem epiſt. 20.

EXPLANATIO.

M'] Manius praenomen a *mane*, vt a *luce* Lucius. Familiare fuit Curiorum et Aciliorum praenomen.

Curius] Is eſt, ad quem ſunt lib. 7. epiſt. 28. 30. 31. et ipſius etiam vna ad Ciceronem, epiſt. 29. nominatur praeterea epiſt. 50. huius libri, et lib. 16. epiſt. 4. 5. 9. 11. et ad Attic. lib. 7. epiſt. 2. 3. et lib. 8. ad eundem epiſt. 5. 6.

Vt primum in forum venit] Sic epiſt. 10.

Bello] Quod geſtum eſt inter Caeſarem et Pompeium.

Quam maximus poſt mea ERN. *poſtea commendatione cumulus accedat*] Pro, *poſtea*, *poteſt mea*, mihi placere, Scholia mea in has epiſtolas, ante triginta annos edita, et ſaepe deinde impreſſa, teſtantur, itaque non diſputo, quam recte faciant, qui, quod noſtrum eſt, ad alios transferant; cum praeſertim, Scholia noſtra ſe vidiſſe, infitias ire non poſſint. equidem, quod ad me attinet, non laboro: minima enim haec duco; et magis id ſpecto, vt ſtudioſis meo labore conſulam, quam vt inanem gloriam quaeram: ſed iniquam noſtrorum temporum conſuetudinem notandam putaui. De correctione nihil addo. notus enim loquendi modus. vno tamen vtar exemplo. lib 15. epiſt. 4. *Quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi.*

Religioſe et ſine ambitione] Quaſi religioni aduerſetur ambitio. nam religio veritatem exigit: ambitio ſaepe veris falſa praeponit.

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Primum agit gratias de optima in Pomponium Atticum voluntate; deinde non neceſſariam commendationem addit, vt neque in Epiroticis negotiis, neque aliis in rebus Attico deſit. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Elatum laetitia] Lib. 2. epiſt. 10. *Poſt comitia iſta praeclara, quae me laetitia extulerunt.*

Rogatus, aut certe admonitus] Correctio, quia rogari amicus ab amico non vult. lib. 1. epiſt. 9. *Quae mihi commendas, ea tantae mihi curae ſunt, vt me nolim admoneri: rogari vero ſine magno dolore vix poſſum.* Et lib. 15. epiſt. 4. *Admonendum potius te a me, quam rogandum puto.* Et lib. 9. epiſt. 13. *Peto a te, vel, ſi pateris, oro.*

Quin

Quin ita futurum fuerit] Te reſponſurum liberaliter fuiſſe, dubium nobis non erat.

Vltro ad eum ſcripſiſſe] Ita ſcripſiſſe ad eum vltro, quaſi rogatus, aut certe, quoniam rogari amor non patitur, admonitus liberaliter ei reſpondiſſes.

Nec opinanti] Sic malui, quam *inopinanti. inopinatum* autem paſſiue, vt Grammatici loquuntur, ſaepe dixit. Hic, *nec* valet *non*, vt lib. 15. epiſt. 4. *Praeſentibus inſidiis nec opinantem liberaui.* Et in eadem infra: *Plerosque nec opinantes oppreſſimus.* Et lib. 3. de Fin. c. 2. *Quod cum accidiſſet, vt alter alterum nec opinato videremus, ſurrexit ſtatim.* Et lib. 3. de Leg. c. 4. *Senatori, qui nec aderit; aut cauſſa, aut culpa eſto.*

Quod tu et ipſius cauſſa, et tua ſponte feceris] Si enim id mea cauſſa feciſſes, gratias ipſe agere deberem: cum vero ipſius cauſſa feceris, ad eum pertinere gratiarum actio videtur, quamquam ne ille quidem gratias debet agere: non enim ab eo rogatus, aut admonitus, ſed vltro ipſe nec opinanti voluntatem ei tuam tantam per litteras detuliſti. itaque gratiarum actio nulla aequare poteſt officium tuum.

Eſſe gratum neceſſe eſt] Quia, quod iucundum, idem gratum, non contra. vide quae diximus lib. 4. epiſt. 6.

Vtrumque eorum, quae negaui mihi facienda eſſe, faciam] Solet in commendationibus hoc vti Cicero genere artificii, vt, quos primum negauit oportere commendari, eosdem poſtea commendet: vt epiſt. 16. *Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum.* Et ad Catonem, lib. 15. epiſt. 4. cum haec iam dixiſſet: *Etſi talibus de rebus grauiſſimos homines et rogare ſolere, et rogari ſcio; tamen admonendum potius te a me, quam rogandum puto:* ſubiunxit aliquanto infra: *Huic meae voluntati, in qua ineſt aliqua vis deſiderii ad ſanandum vulnus iniuriae, vt faueas, adiutorque ſis, quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo.* Vide et initium epiſt. 47. et epiſt. 63.

Quantum ex noſtro amore acceſſionis fieri poteſt] Lib. 2. epiſt. 1. *Quantaecumque tibi acceſſiones fient et fortunae, et dignitatis.*

Epiroticis] Poſſeſſiones in Epiro Atticus habuit, vt epiſtolae ad eum ſcriptae, et Nepos in vita c. 14. demonſtrat. Epirus autem hoc tempore ad imperium Sulpicii, Achaiam regentis, pertinuit: antea Macedoniae prouinciae pars fuit: vt oſtendit oratio in Piſonem c. 40.

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Rogat, vt Lyſonem, quem antea quoque commendauerat, in fidem neceſſitudinemque recipiat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Lyſone] Is eſt, cui Tironem aegrum commendauit. lib. 16. epiſt. 4. 5. 9.

Neceſſitudinem] Cuius arctiora quaedam vincula ſunt, quam amicitiae. itaque ſequitur, *ſancte colendam*. ſancta enim hoſpitii iura. vnde hoſpitalis Iuppiter, qui hoſpitiis praeeſſet, lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 12. et in orat. pro Deiotaro c. 3. et lib. 3. de Fin. c. 20.

Abſentis] Quia Romae, non Patris, eſſet.

In noſtra cauſſa, noſtriſque praeſidiis] Pompeium ſecutus eſt in ciuili bello.

Timebamus] A Caeſare.

Quas Caeſar ad te dedit] Poteſt eas litteras Caeſar in Hiſpania ſcripſiſſe: ſed veriſimilius eſt, in Vrbe: cum dicat Cicero, *et noſtro reliquorumque hoſpitum ſtudio*. quod ſi ita eſt; iuit Sulpicius in Achaiam, ante quam Caeſar in Hiſpaniam; (lib. 4. epiſt. 4.) manſit vſque ad exitum belli. nam, vt diximus iam, Caeſar et Sulpicius, hic ex Achaia, ille miſſis ex Hiſpania litteris, in obitu filiae conſolati ſunt.

Acciderit] Voluntate Caeſaris.

C. Memmius Gemellus] Poteſt eſſe is Memmius, ad quem ſupra leguntur Ciceronis epiſtolae. nam et praenomen idem eſt, et exſulauit vterque.

Patrenſis ciuis] Amiſſa Romana ciuitate. nam duarum ciuitatum ciuis eſſe nemo poterat.

Me ille negligenter ſcripſiſſe putet, non te oblitum mei] Simile illud epiſt. 1. *Non te in me illiberalem, ſed me in ſe negligentem putabit.*

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Commendat Aſclaponem medicum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Medico] Medicinam Romae ingenui homines, vt artem illiberalem, non colebant.

Meorum] Tironis, quem ex Cilicia decedens aegrum Patris reliquit. lib. 16. epiſt. 4. 5. 9.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Domum et rem familiarem M. Aemilii, maximeque C. Hammonium, libertum eius, commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

In omni genere officii diligendus] Non delector mutatione: facio tamen libenter, vt in locis mendum redolentibus teſtificer ſententiam

tiam meam. *In omni genere officii diligendus*, ferri poteſt, et eo magis, quod omnes libri veteres conſentiunt: verumtamen, quia *diligens*, et *diligendus*, non admodum diuerſa ſunt; ſcripſi olim, nihil tamen affirmans, magis mihi placere *diligens*, quam *diligendus:* vt mentio fiat in officio diligentiae potius quam amoris, ex conſuetudine Ciceronis: quam ſi quis contemnit, eum a me diſſentire nec miror, nec moleſte fero. Ciceronis haec ſunt, pro Plancio c. 26. *Omnibus eram viſus in omni officio diligentiſſimus.* Pro Coelio c. 30. *Caſtiſſimo viro atque omnis officii diligentiſſimo.* Pro Cluentio c. 48. *Neque in omnibus officiis retinendis diligentior eſſe quisquam poteſt.*

C. Auianum] Epiſt. 27. miror a nonnullis, *Auianium*, legi: cum tamen initio epiſtolae, *M. Aemilius Auianus*, legant. cur autem liberti nomen a patroni nomine diſſentiat?

Moleſtiſſimis temporibus] Cum exſularet a Clodio pulſus.

Eum Hammonium] Fortaſſe abundat *Hammonium*.

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

T. Manlium ſuo Varronisque Murenae nomine commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Varro Murena] Varro Terentiae gentis, Murena Liciniae cognomen. hic igitur vel ex Terentia in Liciniam, vel, quod magis arbitror, ex Licinia in Terentiam adoptatus, nouum cognomen accepit, vetere conſeruato: vt Pompeii Magni ſocer Scipio Metellus, adoptatus a Q. Caecilio Metello Pio, cum eſſet antea Corneliae gentis: vt Varro Lucullus, qui anno Vrbis 680. conſul fuit, accepto Terentiae gentis cognomine, Liciniae retento. Hunc ego Varronem Murenam facile crediderim eius Varronis Murenae patrem fuiſſe, qui cum Auguſto anno 730. conſulatum geſſit. *Muraena* vero ſcribendum eſſe, non *Murena;* cum a μύραινα piſce deducatur, vt alia Romanarum gentium cognomina, licet aduerſante lapidum antiquorum auctoritate, libenter exiſtimauerim.

Quibuscumque rebus honeſte ac pro tua dignitate poteris] Eodem modo epiſt. 31. Similiter epiſt. 32. et epiſt. 67.

EPISTOLAE XXIII.

ARGVMENTVM.

L. Coſſinium libertum commendat.

EPISTOLAE XXIV.

ARGVMENTVM.

Primum agit gratias Sulpicio, quod ſe totum Lyſoni remiſiſſet: deinde rogat, vt eundem omnibus officiis, omnique liberalitate complectatur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Vnis litteris] Epiſt. 19.

Tuis officiis, liberalitate complectare] Omiſit copulam, vt epiſt. 28. *Homini gratiſſimo, iucundiſſimo.* et lib. 3. epiſt. 8. 10. 12. lib. 5. epiſt. 17. lib. 7. epiſt. 5. lib. 8. epiſt. 6. lib. 9. epiſt. 1. item alibi ſaepe.

EPISTOLAE XXV.

ARGVMENTVM.

Hageſaretum breuiter, ſed accurate commendat.

EPISTOLAE XXVI.

ARGVMENTVM.

Commendat Meſcinii Achaica negotia. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Quaeſtor fuit] In Cilicia. lib. 5. epiſt. 20. 21. et lib. 16. epiſt. 4.

Grauem duxi] Epiſt. 10.

Libenter te (*te* abeſt ab ERN.) *eſſe facturum*] Ab omnibus antiquis libris, vno excepto, abeſt *te*; nec ſane neceſſarium videtur.

Meas quoque litteras] Etſi neque numerus, neque genus loquendi admodum mihi ſatisfacit: quid enim eſt, *meae litterae magnum ſunt apud te?* conſenſus tamen facit veterum librorum, vt acquieſcam. in vulgatis legebatur, *meas quoque litteras pondus habituras:* apte: ſed antiquitatis, vt arbitror, nullo teſtimonio.

M. Mindio] Lib. 5. epiſt. 20.

Eli] In qua vrbe delubrum Iouis Olympii fuit. Plinius lib. 4. c. 5.

Quod commodo tuo fieri poſſet] *Quod ſine moleſtia tua fiat*, epiſt. 23. et epiſt. ſeq. *Quod commodo tuo fiat.*

Diſceptatore] Rei, quae in controuerſiam vocatur, moderatore. In Partit. c. 3. hoc verbum Cicero ipſe interpretatur: *Aut auſcultator eſt modo qui audit, aut diſceptator, id eſt, rei ſententiaeque moderator.* Eo vſus eſt Aſinius, cuius haec recitat Quinctilianus lib. 9. c. 4. *Si, Caeſar, ex omnibus mortalibus, qui ſunt, ac fuerint, poſſet huic cauſſae diſceptator legi, non quiſquam te potius optandus nobis fuit.*

Alienum tua dignitate] Sic locutus lib. 9. epiſt. 14.

EPISTOLAE XXVII.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Sulpicio, quod Aemilium Auianum liberaliter honorificeque tractaſſet: eundemque rurſus commendat. Laudat in extremo Sarnium filium. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Non parcam operae] Commendare non deſinam.

Vt vos ſoletis in formulis] Sic plane in antiquo Fuluii Vrſini libro, et recte: alii duo, *vt ſoletis in formulis:* reliqui mendoſe, *vt voletis in formulis.* Notae ſunt iuriſconſultorum formulae.

Commendaueram] Epiſt. 21.

Cum tuo Seruio] Lib. 4. epiſt. 3.

Virtute et probitate] Hic et epiſt. ſequenti, et lib. 4. epiſt. 4. et lib. 6. epiſt. 5. *virtus* non pro doctrina, ſed pro quadam praeſtantia ſumitur.

EPISTOLAE XXVIII.

ARGVMENTVM.

Agit gratias de Meſcinio humaniſſime tractato: rogatque, vt ſua in eum beneficia quibus poſſit rebus augeat. Commendat etiam Lacedaemonios; ſi modo vna eſt epiſtola: quod non arbitror. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Libenter] Spe impetrandi.

Virtus, et probitas] Epiſt. 27.

Studia illa noſtra] Philoſophiae, vt patet ſequentibus verbis.

Quibus antea delectabamur, nunc etiam viuimus] Lib. 9. epiſt. 2. *Nobis ſtet illud, vna viuere in ſtudiis noſtris; a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam ſalutem.* vide lib. 4 epiſt. 3. lib. 5. epiſt. 13. lib. 6. epiſt. 12. lib. 9. epiſt. 3. copiam enim auget locorum ſimilitudo.

Quae te erunt dignae] Quas tua fides, amplitudo, iuſtitia poſtulat: infra. *Quibuscumque rebus honeſte ac pro tua dignitate poteris:* epiſt 22. *Quantum tua fides dignitasque patietur:* epiſt. 32. 37. *Quoad fides tua dignitasque patietur:* epiſt. 53.

Duo quidem ERN. *Duo, quae te nominatim rogo*] *Duo quidem te*, in omnibus fere veteribus libris. quod placet.

Amplius eo nomine non peti] Neminem eo nomine in poſterum eſſe petiturum, neque Meſcinium, neque alium quemquam.

Negotium conficiemus] Ad aequas enim conditiones, id eſt ad ea, quae auertit, reſtituenda ſi putabit ſibi Romam eſſe veniendum, facile adducetur.

Illud, quod ſupra ſcripſi, id in me recipio ERN. *tibi confirmo*] *Id*, non abundat, ſed additum confirmatio-

mationis gratia: vt epiſt. 57. *Illud, quod tecum et coram, et per litteras, diligentiſſime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo.* Et lib. 7. epiſt. 26. *Lex ſumtuaria, quae videtur* λιτότητα *attuliſſe, ea mihi fraudi fuit.* Et pro Coelio c. 4. *Ego illud tempus aetatis, quod ipſum ſua ſponte infirmum, aliorum libidine infeſtum eſt, id hoc loco defendo.* Plautus in Pſeud. Act. 1. ſc. 5. v. 114.

Tibicinam illam, tuus quam gnatus deperit,
Eam circumducam lepide. ——

Varro lib. 3. de re ruſt. c. 1. *Thebae, quae ante cataclyſmon Ogygis conditae dicuntur, eae tamen circiter duo millia annorum et centum ſunt.* Duo verba, *tibi confirmo*, ſumpſimus ex antiquis libris: quod ideo teſtificamur, quia, locum ex ingenio ſuppletum, alii crediderunt, hoc argumento ducti, quod in ſuo vetere libro deeſſe aliquid cernerent.

Gratiſſimo, iucundiſſimo] Omiſſa copula, vt epiſt. 24. *tuis officiis, liberalitate complectare.*

Nec] Sequitur, *et*, vt lib. 10. epiſt. 1. *Nec miror, et gaudeo.* Opinor autem hoc eſſe principium alterius epiſtolae.

Qui te optime nouiſſem] Paullo poſt: *Quod vnus optime noſſes, non noſtra ſolum, ſed etiam Graeciae monumenta omnia.*

Et iura, et merita populorum] *Iura*, quae illis tueri, non imminuere, debemus: *merita*, erga populum Romanum, quibus commendati nobis eſſe debent.

Pro horum temporum perturbatione] Quantum licet per haec tempora, quibus plane felix eſſe nemo poteſt. *Pro malis temporum*, lib. 6. epiſt. 2. *Vt in tantis malis*, lib. 12. epiſt. 2.

Monumenta] Veteres hiſtorias.

Tua ſponte] Propter antiquam Lacedaemoniorum nobilitatem: principes enim Graeciae fuerunt.

Te non moleſte ferre] Tibi non ingratum eſſe.

Pertinet ad officium meum] Cum illis omnia debeam.

EPISTOLAE XXIX.

ARGVMENTVM.

Capitonem diligentiſſime commendat pro hereditate Antiſtii. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Planco] Cum Caeſare in Africa contra Scipionem et Iubam regem pugnante. Hic eſt, ad quem ſunt epiſtolae lib. 10.

Qui tibi a patre relicti ſunt] Vide lib. 10. epiſt. 3. et 4.

Varietates meorum temporum] Exſilium ſuum ſignificat.

Et honorum, et laborum meorum] Vide epiſt. 4. et lib. 15. epiſt 8. 9.

Patuit ERN. *Paruit, et temporibus, et fortunae meae*] Similiter pro

pro Deiotaro c. 5. *Teque Alexandrinum bellum gerente, vtilitatibus tuis paruit.*

Sorte] Quaeſtores quoque provincias ſortiebantur. lib. 2. epiſt. vlt. pro Murena c. 8. Suetonius in Claudio.

Oppreſſus] Subito Pompeii adventu quaſi captus.

Cum ſignaretur argentum] Iuſſu Pompeii.

Affuiſſe] In quo Caeſaris animum offendit.

A Caſtris] Pompeii.

Non modo vt non praeeſſet vlli negotio, ſed etiam vt ne intereſſet quidem] Contra, lib. I. epiſt. 6. *Omnibus negotiis non interfuit ſolum, ſed praefuit.*

Poſt proelium] Pharſalicum, quo victus Pompeius Aegyptum petiit.

A. Plautium] Qui Bithyniae praeerat, Caeſaris partium fautor et adiutor.

Ex parte dimidia et tertia] Tota hereditas nomine aſſis vocatur, partes autem hereditatis partibus aſſis. diuiditur in vnciam, ſextantem, quadrantem, trientem, quincuncem, ſemiſſem, ſeptuncem, beſſem, dodrantem, dextantem, deuncem. Pars igitur hereditatis dimidia, et tertia, ſi ab aſſis partibus vocetur, erit, ſemis, et triens, vel, vnico vocabulo, dextans. quamquam neque dextantem, neque deuncem, neque quincuncem, ſeptuncem, beſſem, pro partibus hereditatis vſurpari a veteribus video: ſed tantum haec, vnciam, ſextantem, quadrantem, trientem, ſemiſſem, dodrantem, aſſem.

Publica poteſt eſſe] Antiſtii bona, vt Pompeiani, publica eſſe, victore Caeſare, debebant. partem Capitoni relictam Cicero conſervare conatur, adiutore Planco. reliquum ſextantem, ait, poſſe Caeſarem capere, nulla cuiusquam querela, fortaſſe quod ii, quibus ſexta hereditatis pars legata fuerat, Pompeianarum partium fuiſſent: cum Capito abſtinuiſſet omnino ab armis, Caeſaremque potius quam Pompeium dilexiſſet.

H-S XXX] Non, ſeſtertium triginta millia (nam parua pecunia fuiſſet, ſcutati noſtrates nongenti) ſed, ſeſtertium tricies, id eſt, ſcutatorum nonaginta millia: de qua ſumma iure ſubiungit: *ſed de hoc Caeſar viderit.*

Caeſar viderit] Ad quem ſextans ille, Pompeianis ab Antiſtio relictus, videtur iure belli pertinere.

Potentia] Apud Caeſarem.

Cuius] Neutro genere, haud ſatis vſitate.

Ipſum meminiſſe] De Capitonis erga illum amore et obſeruantia.

In me ipſo experiri] Quanti Caeſarem fecerit Capito, in me ipſo ſum expertus. quod enim fuerim moderatior, ac temperatior in ciuili bello, quam quisquam Pompeianus; id auctore Capitone potiſſimum feci.

Ad te deferam] Conferam ad arbitrium tuum: vt ipſe iudices, id quanti ſit. *Deferre aliquid ad aliquem*, eſt illius arbitrio committere. nam lib. I. epiſt. 9. cum dixiſſet: *Iſtam partem vitae conſuetudinisque noſtrae totam ad te defero:* ſubiunxit: *Quantum litteris, quantum ſtudiis, veteribus noſtris delectationibus, conſequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum,*

tuum, qui haec ſemper amaſti, libentiſſime conferemus.

Quibusque munitus fuerim] Hunc locum vacare mendo, perſuaderi mihi vix poteſt. antiquus liber vnus, *quibus et munitus:* alius, *quibusque monitus:* reliqui omnes, *quibusque munitus fuerim.* mihi placeret, *quibusque inimicus fuerim.* Vt in eo Pompeiani ſignificentur, *per quos homines ordinesque ſteterim;* Caeſariani in hoc, *quibusque inimicus fuerim.*

Quod intellexerim ſcire ipſum Caeſarem] Hoc refer non ad ſuperiora, ſed ad ea, quae ſequuntur.

Aliorum conſilio] Culpam ſuam aliorum culpa tegit.

Auctoritate Capitonis] Auctore Capitone. ſuaſit enim, vt, quam minimum poſſem, Caeſarem offenderem. Sane Cicero, ſumptis armis, nullam belli partem attigit in Italia: Pharſalico autem proelio non interfuit.

Reipublicae fortaſſe nonnihil] Quia manſiſſem in Italia, et quaſi medius inter vtramque partem agere de pace potuiſſem.

Mihi certe plurimum] Non enim ad Pompeium in Graeciam nauigaſſem: quod feci diſſuadente Capitone, reliquis neceſſariis hortantibus.

Adiunxeris] Adiunxit, et ita quidem, vt eius apud Plancum opera in Attici re Cicero ſit vſus: quod eius ad Capitonem epiſtola declarat, lib. 16. ad Attic. epiſt. 16.

EPISTOLAE XXX.

ARGVMENTVM.

L. Manlium familiariſſimum ſuum, in hereditate fraterna, omnibusque rebus commendat: et quo magis commendatio valeat, ornat eum probitatis et doctrinae laudibus. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Acilio] Praeerat Siciliae proconſulari imperio, licet conſulatum non geſſiſſet. vide quae diximus lib. I. epiſt. I.

L. Manlius eſt Soſis] In litteris commendatitiis primum locum obtinet vel narratio, vel prooemium: hoc, vt exponantur cauſſae, quibus ad commendandum adducimur: illa, vt ſtatim res ipſa, nullo exculta artificio, perſpicua veritate ſtudium et patrocinium boni viri conſequatur. Hic narratio incipit a nominibus. vt in Diuinatione c. 17. *Agonis eſt quaedam, Lilybaetana, liberta Veneris Erycinae.* et lib. I. in Verr. c. 48. *C. Sulpicius Olympus fuit.* lib. 3. in eumdem c. 21 *Nympho eſt Centuripinus.* et alibi. *L. Manlius Soſis*, duo ſunt Romana nomina, tertium Siculum. qui enim peregrini Romanam ciuitatem aſſequebantur, eorum aſſumebant et praenomina, et nomina, quorum opera et beneficio ciues Romani facti erant, vetere nomine conſeruato. exemplum exſtat illud epiſt. 36. *Cum Deme-*

Demetrio Mega mihi vetuſtum hoſpitium eſt: familiaritas autem tanta, quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella, rogatu meo, ciuitatem a Caeſare impetrauit: qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelius vocatur. Et lib. 4. in Verr. c. 17. *Tu maximam et pulcherrimam menſam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla ciuis Romanus factus eſt, omnibus ſcientibus, Lilybaei abſtuliſti.*

Is fuit Catinenſis] Eſſe deſiit, poſteaquam in municipium Neapolitanum adſcriptus eſt. ciuis enim duarum ciuitatum eſſe nemo poteſt. Nepos in Attici vita c. 3. Catina in Sicilia: *opidum locuples, honeſtum, copioſum* Cicero appellat lib. 4. in Verr. c. 23.

Erat enim adſcriptus in id municipium ante ciuitatem ſociis et Latinis datam] Rationem affert, quo modo, Catinenſis cum fuerit, ciuis Romanus factus ſit. Quo tempore, inquit, ſociis et Latinis data ciuitas eſt, (datam eſſe lege Iulia, oſtendit Cicero in orat. pro Balbo c. 8.) adſcriptus iam erat Manlius in municipium Neapolitanum: ita cum reliquis Neapolitanis ciuitatem eſt adeptus. Haec verba Ciceronis factum eſſe ciuem Romanum Manlium beneficio legis Iuliae, videntur oſtendere, non eius legis, quae a tribunis plebis Siluano et Carbone poſtea lata eſt, cuius haec ſententia fuit, vt adſcriptis in foederatos populos ciuitas daretur, ita, ſi tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium haberent, et ſi ſexaginta diebus apud praetorem eſſent profeſſi. Nam ſi ad hanc Siluani et Carbonis legem Cicero reſpexiſſet, non hoc argumento vſus eſſet, quod in id municipium eſſet adſcriptus ante ciuitatem ſociis et Latinis datam, ſed hoc potius, quod in Italia domicilium habuiſſet, cum eam legem Siluanus et Carbo tulerunt. Non negauerim, eam legem ad peregrinos attinuiſſe, et peregrinorum in numero Catinenſes fuiſſe: verum ea lege non eſt vſus Manlius, qui aliquanto ante ciuis Romanus legis Iuliae beneficio factus eſſet. Quid igitur ſpectauit, aut quorſum lata eſt Siluani lex et Carbonis: ſi quidem adſcripti foederatas in ciuitates iura ciuium Romanorum lege Iulia adepti iam erant? Primum confirmabat eis legis Iuliae beneficium, ſed ita, ſi tum, cum haec poſterior lex ferebatur, in Italia domicilium haberent, et ſi ſexaginta dies apud praetorem profeſſi eſſent: alioqui datam antea ciuitatem eripiebat: deinde, ne certatim in poſterum peregrini homines foederatis ciuitatibus adſcribi vellent, vt ea mox ratione in ciuitatis Romanae cenſum irreperent, ademit eis hanc ſpem, dato iis tantum ciuitatis iure, qui tum, cum lex ferebatur, in Italia domicilium haberent: nam, ſi poſt latam legem, nihil proderat.

Decurio] Decuriones in municipiis erant, vt ſenatores Romae.

Id municipium] Italici iuris municipium fuiſſe, oſtendit et oratio pro Archia c. 3.

Sociis et Latinis] Cum Latio Italici omnes deſignantur. Italiam appello, non quam alpibus natura terminauit, ſed quae iure ciuili duobus municipiis, Arimino a ſupero mari, Luca ab infero, a Gallia ciſalpina disiungitur. et quam-

quam

quam pars Italiae Latium fuerit, et ius Latii differat a iure Italico: quod argumentum vir excellentis doctrinae Carolus Sigonius tribus libris pleniſſime tractauit: ſaepe tamen et Liuius, et alii, cum Italos omnes vna cum Latio ſignificare vellent, *ſocii Latini nominis*, aut *ſocii Latini*, dixere. cuius generis exempla multa non afferam, vno contentus ero. Liuius enim lib. 9. c. 19. cum dixiſſet: *In omni defectione ſociorum Latini nominis, vrbano prope delectu decem ſcribebantur legiones:* infra, qui eſſent ſocii Latini nominis, oſtendit his verbis: *Latium omne cum Sabinis, et Volſcis, et Aequis, et omni Campania, et parte Vmbriae Etruriaeque, et Picentibus, et Marſis, Pelignisque, ac Veſtinis, atque Apulis, adiunctaque omni ora Graecorum inferi maris a Thuriis Neapolin, et Cumas, et inde Antio atque Oſtiis tenus Samnites.*

Et eſt hodie in bonis] Argumentum, cur nullam ſit habiturus de ea hereditate controuerſiam: quia nemo prohibuit, quo minus eam adiret: cum facilius eſſet excludere, quam de poſſeſſione deiicere. *Eſſe in bonis*, *eſſe in poſſeſſione bonorum*, *bona poſſidere*, et idem ſunt, et aeque Tulliana.

Virum optimum] Dignum igitur amore tuo.

Mihique familiariſſimum] Quo potes intelligere, quantum eius cauſſa cupiam.

His ſtudiis litterarum doctrinaeque praeditum, quibus ego maxime delector] Vtrum philoſophiae ſtudia ſignificat, an eloquentiae? hominem Siculum ab eloquentia laudari vix arbitror: de philoſophia potius adducor, vt credam: cum praeſertim eam Cicero, oppreſſa republica, maxime coluerit.

EPISTOLAE XXXI.

ARGVMENTVM.

Flauium, Piſonis generi ſui, cum viueret, perneceſſarium commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Honeſto et ornato] Cum dicit *ornato*, ipſum laudat, cum *honeſto*, genus.

C. Piſonis] Calpurniae gentis. lib. 1. ad Attic. epiſt. 3. *Tulliolam C. Piſoni L. F. Frugi deſpondimus.* Hic primus fuit Ciceronis gener: alter Craſſipes, qui nominatur lib. 1. epiſt. 7. et lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 5. tertius Dolabella, de quo lib. 2. epiſt. 16. lib. 3. epiſt. 12. lib. 8. epiſt. 6. et 13. et alibi.

EPISTOLAE XXXII.

ARGVMENTVM.

Commendat hoſpites ſuos, Archagathum, et Philonem. Eodem anno.

EXPLANA-

EXPLANATIO.

Lauta] Eleganti, et omnibus rebus ornata, qualis hodie Florentia.

Archagathum, et Philonem] M. Clodium Archagathum, C. Clodium Philonem. horum cognomina Graeca ſunt, praenomina vero et nomina Romana. primum enim Siculi cum eſſent, ciuitatis Romanae ius adepti, ſimul appellationem ſuſceperunt, vetere nomine retento, more libertorum. Sic, *L. Manlius Soſis*, epiſt. 30.

Ambitione quadam] Vt oſtendam iis, quos tibi praecipue commendo, me apud te valere plurimum.

Vetuſtate] Vetuſta notitia. lib. 5. epiſt. 15. lib. 10. epiſt. 10. lib. 11. epiſt. 16.

EPISTOLAE XXXIII.

ARGVMENTVM.

Naſonis libertos et negotia commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Ita prorſus] Vide epiſt. 13.

Illius ordinis] Non hic ſenatorius, aut equeſtris ordo ſignificatur, ſed conditio quaedam. vt enim diverſa hominum genera, ſic diuerſi ordines. lib. 1. epiſt. 2. *Cum eius familiares omnium ordinum video.* Et lib. 3. de Offic. c. 14. *Pythius, qui eſſet, vt argentarius, apud omnes ordines gratioſus.* Et de Amic. c. 19. *Numquam ſe ille Philo, numquam Rupilio, numquam Mummio antepoſuit, numquam inferioris ordinis amicis.*

EPISTOLAE XXXIV.

ARGVMENTVM.

Commendat Lyſonem, hoſpitem ſuum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Domumque eius] Domeſticos eius. epiſt. 38.

EPISTOLAE XXXV.

ARGVMENTVM.

Commendat hoſpitem et familiarem ſuum Philoxenum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Meo beneficio] Me rogante.

In Nouocomenſes retulit] In eos, quos Nouumcomum deductos in primo conſulatu ciuitate donavit. ii fuere quinque millia, et Graeci maxime illuſtres quingenti.

Philoxenus autem Graecus, quia Siculus. Suetonius in Iulio c. 28. et Strabo. poſtea vero dictator idem Caeſar transpadanos omnes, vt ait Dio, ciuitate donauit.

Nomen Auiani] Immo et praenomen. vide epiſt. 79.

Homine nullo plus eſt vſus] *Eſt vſus* dixit, quia perierat Auianus Flaccus.

EPISTOLAE XXXVI.

ARGVMENTVM.

Commendat Demetrium Megam in iure ciuitatis, omnibusque in rebus.

EXPLANATIO.

Dolabella] P. Cornelius Dolabella, qui gener fuerat Ciceronis. nam diuortium fecit poſt pugnam Pharſalicam.

P. Cornelius vocatur] Aſſumpto praenomine et nomine Dolabellae, cuius beneficio ciuitatem impetrauerat.

Tabulam] Aeneam, in publico fixam.

Reuelli] Ne valeret.

EPISTOLAE XXXVII.

ARGVMENTVM.

Commendat Hippiam in liberatione bonorum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Calactinum] A Calacta, Siciliae vrbe. Ptolemaeus.

Publice poſſidentur] Legem apud Calactinos fuiſſe crediderim, quae vetaret, ne quidquam publice, niſi publico nomine poſſideretur. Hippiae autem bona alieno nomine, puta cuiuspiam abſentis, vel pupilli, publice poſſidebantur.

EPISTOLAE XXXVIII.

ARGVMENTVM.

Bruttii negotia, procuratoresque commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Iam inde a quaeſtura mea Sicilienſi] Siculi igitur erant hi Bruttii, pater, et filius. quaeſtor in Sicilia fuerat Cicero praetore Sex. Peducaeo, vt ait Pedianus in argumento Diuinat.

EPISTO-

EPISTOLAE XXXIX.
ARGVMENTVM.

Commendat Titurnium Rufum.

EPISTOLAE XL.
ARGVMENTVM.

L. et C. Aurelios fratres commendat. Pompeio Magno et M. Craſſo ſecundum conſulatum gerentibus, vel Domitio et Appio coſſ. nam opinor epiſtolam hanc ad eum Anchariun ſcriptam eſſe, qui Macedoniae poſt Piſonem praefuit, vt Ciceronis oratio c. 36. declarat. Piſo autem, auctore Pediano, e prouincia rediit Pompeio et Craſſo coſſ.

EXPLANATIO.

Q. *Anchario*] Tribunus plebis fuerat Caeſare et Bibulo coſſ. praetor, Marcellino et Philippo.

Procos.] Non geſto tamen conſulatu. vide quae diximus lib. 1. epiſt. 1.

L. et C. Aurelios] Oreſtas. duos enim Aurelios Oreſtas, ſuperioris tamen aetatis, Cicero nominat in Bruto c. 25.

Quod ſcio multas plurimum valuiſſe] Notandum, *quod*, ita vſurpatum, vt lib. 9. ad Attic. epiſt. vlt. quo loco genus hoc loquendi probauimus exemplis.

EPISTOLAE XLI.
ARGVMENTVM.

Gratias agit et ſuo, et Pompeii nomine de Lucceio benigniſſime tractato: eundemque denuo commendat. Incerto anno.

EXPLANATIO.

L. *Culleolo*] Videtur Culleolus Illyrico praefuiſſe: quia nominantur in epiſtola ſequenti *Bulliones* Illyrici populi. quod ſi ita eſt, praefuit ante primum Caeſaris conſulatum. nam Caeſari primum conſuli, Galliae vtriusque, et Illyrici adminiſtratio mandata eſt. nec vero poſt Caeſarem Culleolus in Illyricum ire potuit. nam viuo Pompeio Magno epiſtolam ſcriptam eſſe conſtat.

Videt autem ſaepe] Non caret elegantia eiusdem verbi repetitio. epiſt. 53. et lib. 3. epiſt. 2. lib. 6. epiſt. 5. lib. 10. epiſt. 6.

Tuae conſtantiae gratia] Lib. 5. epiſt. 5. et 8. eadem conſtantia nominatur.

Oſtendiſti] Te facturum. lib. 9. epiſt. 8. *Quamuis quis oſtenderit.*

EPISTOLAE XLII.

ARGVMENTVM.

Eundem Lucceium commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Lucceius meus] Summam beneuolentiam et familiaritatem pronomen indicat. epiſt. 64. *Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit.* lib. 7. epiſt. 12. *Indicauit mihi Panſa meus, Epicureum te eſſe factum.* lib. 11. epiſt. 8. *Quid ipſe agas, quid noſter Hirtius, quid Caeſar meus.* lib. 16. epiſt. 11. *Curio meus illum incitabat.*

Bulliones] Sic omnes libri veteres, pro *Bylliones.* interdum tamen Graeca littera Υ, ſeruatur, vt in *Pyrrhus, Phryges:* quod Cicero, contra veterem conſuetudinem, probat in libro de perfecto oratore c. 48. Populi ſunt ſupra Epidamnum, a Byllide; ſiue Bullide vrbe, quae eſt in Illyrico. Plinius lib. 4. c. 10. Stephanus.

Satisfacturos] Pecuniam Lucceio debebant.

EPISTOLAE XLIII.

ARGVMENTVM.

Oppium Gallio commendat. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Quintio Gallo ERN. *Q. Gallio*] Fortaſſe hic eſt ille Q. Gallius, quem M. Calidius accuſauit de veneficio, vt eſt in Bruto c. 80. fuerunt autem duo fratres Gallii, M. et Q. et Quintum accuſatum a Calidio defendit Cicero, vt ait Valerius lib. 8. c. 10. eiusque orationis verba quaedam recitat ipſe Cicero in Bruto, alia Quinctilianus lib. 8. c. 3. lib. 11. c. 3. et Nonius, Cariſius, Aquila. Is hoc tempore cum Philippo, Aſiae proconſule, legatus, vt exiſtimo, in prouinciam ibat. vide epiſt. 45. et 73.

Ea cauſſa] Vide quae diximus lib. 1. epiſt. 1.

L. Egnatii Rufi] Epiſt. 44. 45. 73. 74. et ad Attic.

EPISTOLAE XLIV.

ARGVMENTVM.

Eundem Oppium rurſus eidem commendat.

EPISTOLAE XLV.

ARGVMENTVM.

Egnatii et ſeruum Anchialum, et negotia Appuleio commendat. Incertus annus.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Proquaeſtori] Q. Philippi proconſulis. nam vtrique Egnatium Cicero commendat. epiſt. 73. 74.

EPISTOLAE XLVI.

ARGVMENTVM.

Noſtium coheredem ſuum commendat.

EPISTOLAE XLVII.

ARGVMENTVM.

Egnatium, communem amicum, commendat.

EXPLANATIO.

Quid ego tibi commendem eum] Simile artificium epiſt. 16. in eo loco: *Et tamen, quod negaueram, commendo tibi eum.* et epiſt. 18. *Quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago.* et lib. 15. epiſt. 4. *Quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo.*

A me non diligi ſolum, verum etiam amari] Lib. 9. epiſt. 14. *Tantum acceſſit,* (ad amorem) *vt mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe.* Et epiſt. 1. ad M. Brutum: *L. Clodius, tribunus plebis deſignatus, valde me diligit,* vel, vt ἐμφατικώτερον dicam, *valde me amat.*

Illa noſtra ſcilicet ceciderunt] Abierunt illa tempora, cum et dignitate, et honoribus, et hominum ampliſſimorum amicitiis in republica florebamus. conſolemur igitur nos, non exquiſita aliqua ratione, ſed quo modo ſolet vulgus: cuius haec fere in aduerſis rebus eſt ſententia: *quid, ſi melius hoc? Auctoritas principum cecidit*, in orat. de haruſp. reſp. c. 28. *Grauitas optimatium cecidit*, lib. 3. de Leg. c. 7.

EPISTOLAE XLVIII.

ARGVMENTVM.

Omnes Cyprios, maximeque Paphios commendat. in quo eſt admonitio quaedam, tecta verbis amorem ſignificantibus, ne quid inſtituat, quod alii non probent; ſed, lege Lentuli obſeruata, laudi ſuae conſulat. De anno epiſtolae quod affirmem, non habeo.

EXPLANATIO.

Cum primus in eam inſulam quaeſtor veneris] Antea enim Cyprus regnum fuerat, non prouincia. ſed cum in eam lege Clodia M. Cato veniſſet; rexque Ptolemaeus, audito eius aduentu, mortem ſibi conſciuiſſet; regno publicato, prouincia praetoria facta

eſt,

eſt, manſitque ad Strabonis aetatem: vt ipſe lib. 15. ſcriptum reliquit. Nec vero P. Lentuli, qui Cyprum cum Cilicia primus rexit: vt ex lib. 1 epiſt. 7. cognoſcitur, quaeſtor fuit hic Sextilius. nam ſi Lentulus quaeſtorem ſuum ad ius dicendum in Cyprum miſiſſet; feciſſet idem poſtea Cicero, qui eandem prouinciam rexit. at ille non modo neutrum e quaeſtoribus ſuis, (duos enim habuit, Meſcinium, et Coelium) ſed nec vllum e quattuor legatis miſit: Q. Voluſium, vnum e ſuis familiaribus, ei muneri praepoſuit: quod lib. 5. ad Attic. epiſt. 21. ſcripſit. Deinde, ſi quaeſtor Lentuli Sextilius fuiſſet; dixiſſet potius Cicero, *ſi P. Lentuli, proconſulis tui, legem ſequi volueris:* quam, *ſi P. Lentuli, neceſſarii tui.* Iam legis Lentuli obſeruationem cur Sextilii permittat arbitrio? quis crederet quaeſtorem a ſui proconſulis lege in ea iurisdictione, quam idem ſibi proconſul demandaſſet, diſceſſurum fuiſſe? quo animo Lentulus ferret, contra eam legem, quam ipſe conſul tuliſſet, ius dicere quaeſtorem ſuum? Poſtremo illa verba, *ea, quae a me conſtituta ſunt,* ſatis conſtat eſſe dicta de Cicerone Ciliciae proconſule, cuius prouinciae pars Cyprus fuit. Cum igitur poſt Ciceronem proconſulem ſcripta ſit epiſtola, ſuſpicari aliquis poſſit, primo ſcriptam eſſe belli ciuilis anno, id eſt Lentulo et Marcello coſſ. antequam Cicero ad Pompeium in Graeciam nauigaret, viuo P. Lentulo: qui ex Pharſalica pugna fugientem Pompeium ſecutus, vt lib. 3. de bell. ciu. c. 102. Caeſar ſcripſit, obiiſſe paullo poſt videtur. nam neque poſt Pharſalicam pugnam commendatitias litteras Cicero, confectus omni miſeria, miſiſſet: nec poſtea quam in Graeciam nauigaſſet, ardente bello: potius eum ſcripſiſſe, cum adhuc in Italia maneret, integra adhuc auctoritate, et apud Caeſarem gratia, credibile eſt. Vt omittam, quod illa verba, *ſi P. Lentuli, neceſſarii tui, legem ſequi volueris,* mihi quidem de viuo potius Lentulo quam de mortuo, videntur eſſe dicta. Quod ſi de epiſtolae tempore non erramus: quaerendum relinquitur, a populone, an a proconſule aliquo miſſus venerit in Cyprum Sextilius. Vtrumque nego. nam nec imperium quaeſtori populus dare, nec ſine imperio praeeſſe quisquam prouinciae ſolebat. Proconſul vero poſt Ciceronem, impedita propter bellum ciuile prouinciarum ſucceſſione, aliquandiu nemo fuit. Itaque cogimur credere, miſſum eſſe a Caeſare, vrbe Roma potito: cum eius voluntas pro legibus eſſet, Cicerone nondum in Graeciam ad Pompeium profecto.

EPISTOLAE XLIX.

ARGVMENTVM.

Commendat Q. Pompeium.

EPISTO-

EPISTOLAE L.
ARGVMENTVM.

Petit, vt M' Curium ab omni incommodo, detrimento, moleſtia ſincerum integrumque conſeruet. C. Caeſare V. et Antonio coſſ.

EXPLANATIO.

Aucto] Videtur hic eſſe Acilius Auctus, qui Ser. Sulpicio adminiſtraturus Achaiam, ſucceſſit. lib. 7. epiſt. 30.

Brundiſii] Vbi Cicero aliquandiu fuit poſt pugnam Pharſalicam, reditum Caeſaris ex bello Alexandrino exſpectans. epiſt. 10. *His temporibus a me Brundiſio cum litteris et mandatis profectus ad Caeſarem eſt.* Et lib. 11. epiſt. 27. *Veni Brundiſium.* Et lib. 11. ad Attic. epiſt. 6.

Curius] De quo epiſt. 17.

Multa in illum mea: quodque maximum eſt, ſummus inter nos amor] Quanto hoc venuſtius, quam vt eſt in vulgatis libris, *multa in illum mea. quoque maximum eſt, ſummus inter nos amor.* Sic autem ante multos annos ex antiquo libro Vincentii Riccii emendauimus. nunc eo magis confirmor in ſententia, quia video ſic et legi et diſtingui in Petri Pagani libro: in alio autem, *multa in illum mea, quod maximum eſt, etc.*

Sartum et tectum, vt aiunt] Quod rei eſt inanimatae, ad hominem transtulit. nam *ſarta tecta*, vt ait Feſtus, vocabantur, *quae locabant cenſores, vt ea deinde integra exigerent.* epiſt. 11. *ſarta tecta aedium ſacrarum* nominantur. cum vero, addita copula, dicitur, *ſartum et tectum*, pleniorem eſſe locutionem ait Aſconius in Verr. 1. c. 51. quid autem hic Cicero ſignificet, ſequentibus verbis oſtenditur.

EPISTOLAE LI.
ARGVMENTVM.

P. Meſſienum commendat.

EPISTOLAE LII.
ARGVMENTVM.

Hoſpitem ſuum Ariſtotelem commendat. Incertus annus: ſed poſt Africanum bellum ſcriptam eſſe conſtat, cum dicat Cicero: hunc ego a Caeſare liberaui: *et,* diutius in cauſſa eſt, quam nos, commoratus.

EXPLANATIO.

Regi] Cognomen gentis Marciae: vt e Salluſtio, Valerio, Suetonio conſtat, addito etiam teſtimonio Ciceronis lib. 1. ad Attic. epiſt. 16. et Plutarchi in vita Ciceronis. Abſurde nonnulli putant hunc eſſe Deiotarum regem: cum tamen, *Deiotaro regi*, non ſit in titulo

titulo, ſed tantum *regi.* praeterea inepta familiaritas illa eſſet in iis verbis, quae infra: *Fac igitur, mi Rex, etc.*

A Caeſare liberaui] Venia impetrata.

Nobiſcum] In partibus Pompeianis.

In cauſſa] Cauſſa Pompeii, et cauſſa Caeſaris, vocatur id, quod Pompeius et Caeſar defendunt.

Quo melius te de eo exiſtimaturum arbitror] His verbis adducor, vt ſuſpicer, in cauſſa Pompeii Regem fuiſſe.

EPISTOLAE LIII.

ARGVMENTVM.

Curium in omnibus rebus, praecipue vero in Helleſpontiis negotiis commendat. Scripta eſt vel Ser. Sulpicio, M. Marcello coſſ. vel anno ſequenti, Paullo et Marcello, quo enim tempore proconſul Cicero Ciliciae, eodem Aſiae Thermus praeerat: vt apparet ex epiſt. 54. 55. 57. et lib. 2. epiſt. 18.

EXPLANATIO.

Ei te commodes] Malim, *ei commodes.* Sic enim Cicero locutus epiſt. 9. 13. 32. 35. 37. 41. 54. 69. 70. 75. huius libri.

Patietur autem in omnibus] Similis repetitio, in qua ineſt quiddam elegantiae, epiſt. 41. et lib. 3. epiſt. 2. lib. 6. epiſt. 5. lib. 10. epiſt. 6.

In Helleſponto] Helleſpontum ad Aſiae adminiſtrationem attinuiſſe, hic locus oſtendit.

Pariana ciuitas] Parion ciuitas in Helleſponto. Plinius, Strabo, Stephanus.

In illam διοίκησιν reiicias] Helleſpontiam: ne in Epheſina διοικήσει, (Epheſus enim primaria vrbs erat eorum, qui Aſiae prouinciae praeerant. epiſt. 55. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 13. incommodo ſuo, litigare cogatur.

Singulas eius cauſſas] Singula eius negotia.

EPISTOLAE LIV.

ARGVMENTVM.

Primum agit gratias Thermo, quod Marcilium liberaliſſime tractauerit: deinde petit, operam det, ne Marcilii ſocrus rea fiat. Paullo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Interpretis mei] Interpretes praeibant proconſulibus. infra: *in longa apparitione.*

Laodiceam] Quae fuit in imperio Ciceronis, caput vnius Aſiaticae διοικήσεως. ibi Cicero forum egit

egit ex idibus Febr. vsque ad Kal. Mai. inde in Ciliciam profectus eſt. lib. 6. ad Attic. epiſt. 1. 2.

Mihique] Qui tibi eum commendaſſem.

Propter te] Propter tuum in ſe officium.

Marcilium] Patrem.

In longa apparitione] In ſuo munere multorum menſium. nam Laodiceam primum venit prid. Kal. Sext. eodem rediit ineunte menſe Februario, vt coniicere licet ex lib. 5. ad Attic. epiſt. 21. manſit vsque ad idus Maii, vt ex eadem conſtat. ad eum igitur, cum eſſet iterum Laodiceae, Marcilius adoleſcens venit. ex quo de anno epiſtolae coniecturam fecimus. Omnes, qui apparebant, id eſt, praeibant magiſtratibus, *apparitores* dicebantur: et *apparitio* munus ipſum. *apparitores* autem erant ſcribae, interpretes, accenſi, praecones, lictores, viatores, ſtatores, et huius generis alii. quos omnes vt libertos fuiſſe putem, multis adducor exemplis.

EPISTOLAE LV.

ARGVMENTVM.

Commendat Anneium, legatum ſuum, in controuerſia Sardiana. Eodem anno.

EXPLANATIO.

M. Anneii, legati mei] Quattuor legatos habuit Cicero in prouincia, Q. fratrem, C. Pontinium, vtrumque praetorium, Pontinium etiam triumphalem, praeterea L. Tullium, M. Anneium. lib. 15. epiſt. 4. et lib. 2. epiſt. 15. et alibi.

In bello] Quod exponitur ſatis glorioſe lib. 15. epiſt. 4.

Cum Sardianis] *Cum populo Sardiano*, epiſt. 57. Sardis autem vrbs Lydiae. Plinius lib. 5. c. 29. et alii.

Coràm] Cum apud te cauſſa haec agetur.

In praetore] Dixi iam, *praetores* etiam eos appellari, qui poſt praeturam, aut etiam conſulatum prouinciam regerent. lib. 2. epiſt. 17.

EPISTOLAE LVI.

ARGVMENTVM.

Negotia commendat Cluuii Puteolani. Sulpicio et Marcello coſſ. vel anno ſequenti.

EXPLANATIO.

Cluuius] Is fortaſſe, ad quem ſcribit epiſt. 7.

Mylaſeis et Alabandeis ERN. *Mylaſii, et Alabandenſes*] Sic diſerte ſcriptum eſt in meo vetere libro: in aliis, *Mylaſii, et Alabandes*: in quibusdam, *Mylaſis*, et *Alabandes*, Graeco more. Mylaſa, et

et Alabanda nominantur a Plinio lib. 5. c. 29. et aliis.

Ecdici] Quaſi quaeſtores quidam, rationem nummariam curantes.

Ὑποθήκας Cluuio dedit] Pignoris loco quaedam Cluuio creditori ſuo aſſignauit, ea conditione, vt, niſi ei pecuniam, quam debebat, certa quadam die, de qua inter eos conuenerat, ſoluiſſet, hypothecae Cluuii propriae efficerentur. propterea ſubiungit Cicero, *hae commiſſae ſunt:* id eſt, cum abierit dies, qua ſe Philotes Cluuio pecuniam ſoluturum promiſerat, amiſit ius, quod habebat in hypothecis, eae Cluuii factae ſunt. Sic in orat. pro Flacco c. 21. *fiduciam commiſſam tibi dicis*, pro, fundum, fiduciario nomine acceptum, tui iuris factum eſſe dicis. Et lib. 1. in Verr. c. 10. *hereditatem Veneri Erycinae commiſſam*, lib. 2. in Verr. c 14. *hereditatem palaeſtrae commiſſam.*

De hypothecis decedat] Cedat hypothecis, ius hypothecarum relinquat: quandoquidem commiſſae ſunt, id eſt, nihil iam ad eum pertinent, elapſa die ſolutionis.

Aut pecuniam ſoluat] Aequa conditio. nam cum hypothecae commiſſae eſſent; Cluuius tamen, ſi ſibi pecunia ſolueretur, contentus erat, et hypothecis cedere volebat.

Heracleotae, et Bargyletae] Populi Cariae, de quibus Plinius lib. 5. c. 29. Heracleae autem plures.

Fructibus] Quos ex agris colligunt.

Caunii] Et hi Cariae populi. Plinius, Strabo.

Neque ex edicto, neque ex decreto] Edicto praetoris, decreto ſenatus.

Cn. Pompeii] Magni.

EPISTOLAE LVII.

ARGVMENTVM.

Petit a Thermo, vt Anneium, legatum ſuum, remittat; eumque commendat in negotio ſuo. Paullo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Bellum magnum] Parthicum. lib. 6. ad Attic. epiſt. 3. 4. 5.

In Ciliciam] Nunc enim erat Laodiceae, in Aſia: ibique, vt diximus iam, forum egit ex idibus Febr. ad Kal. Maii.

Illud, quod tecum et coram, et per litteras, diligentiſſime egi, id et nunc etiam atque etiam rogo] Cum dixerit, *illud*, ſubiungit, *id.* ſic locutus epiſt. 28. *Illud, quod ſupra ſcripſi, id tibi confirmo.* et lib. 7. epiſt. 26. *Lex ſumtuaria, quae videtur λιτότητα attuliſſe, ea mihi fraudi fuit.*

EPISTOLAE LVIII.

ARGVMENTVM.

Commendat L. Cuſtidium. Eodem anno, aut ſuperiore. ſcripſit enim hanc epiſtolam, cum eſſet in prouincia.

EXPLANATIO.

Cum longiſſime abſim] Erat enim in Cilicia.

EPISTOLAE LIX.

ARGVMENTVM.

Commendat M. Fabium Curtio praetori. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Peducaeano] Ex Peducaea gente in Curtium adoptato. Excipiatur hoc nomen a regula nominum Romanorum, in *ius* deſinentium. omnes enim et lapides, et libri, *Peducaeus* habent.

M. Fabium] Opinor eundem eſſe, quem commendat Coelio lib. 2. epiſt. 14. et Paeto lib. 9. epiſt. 25. et Caſſio lib. 15 epiſt. 14.

Cum procul abſim] Scripſit igitur, cum eſſet in prouincia.

EPISTOLAE LX.

ARGVMENTVM.

Commendat Liuineium libertum. Incertus annus.

EXPLANATIO.

L. Reguli] Liuineii: eius enim gentis cognomen Regulus fuit: quod argentei nummi teſtantur.

Calamitas] Fortaſſe exſulium. nam et epiſt. 19. *calamitatem exſulii* nominauit: et lib. 15. epiſt. 4.

Etiam officioſiorem me facit in illum. nam beneuolentior, quam ſemper fui, eſſe non poſſum] Eodem fere modo ad Appium, lib. 3. epiſt. 12. *Beneuolentior tibi, quam fui, nihilo ſum factus: diligentior ad declarandam beneuolentiam, multo.*

His noſtris temporibus] Cum exſularet. quod hic dicitur, comprobatur teſtimonio lib. 3. ad Attic. epiſt. 17. *Liuineius*, inquit, *L. Reguli libertus, ad me a Regulo miſſus venit. etc.*

Bonam beneuolentiam] *Beneuolentia fidelis*, dixit lib. 9. epiſt. 16.

EPISTO-

EPISTOLAE LXI.
ARGVMENTVM.

Commendat Pinnium in exactione pecuniae, quam ei Nicaeenſes debent. Scripta a proconſule Cicerone: quod ex epiſt. 64. intelligitur.

EXPLANATIO.

Propraet.] Bithyniae: in qua ſunt Nicaeenſes, qui nominantur in epiſtola.

Mire ſtudioſo] *Studioſus*, interdum addito generandi caſu dicitur, interdum ſimpliciter, vt hic, et in epiſtola ad M. Titinium in Fragm. *Quod ſtudioſiſſimus quisque apud eum exerceretur.*

Ad H-S octogies] Ducenta quadraginta millia ſcutatorum.

EPISTOLAE LXII.
ARGVMENTVM.

Primum de Atilio gratias agit, deinde Q. fratrem commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Et in Atilii negotio te amaui] Ab eadem particula orditur epiſt. vlt. et lib. 10. epiſt. 1. et ad Attic. lib. 1. epiſt. 11. lib. 10. epiſt. 8.

Sero veniſſem] In prouinciam.

Te in meo aere eſſe] Meum eſſe. ducta ſimilitudine a nummorum poſſeſſione. lib. 15. epiſt. 14. *Multi anni ſunt, cum ille in aere meo eſt.*

Lamiae] L. Lamiae, de quo vide lib. 11. epiſt. 16. et lib. 12. epiſt. 29.

Impudentia proſequor] Quia tibi alios quoque commendo, vt Q. fratrem.

Sarciam] Remunerabor officia tua.

Magnum beneficium tuum] Quod Atilium adductus commendatione mea conſeruaſti.

EPISTOLAE LXIII.
ARGVMENTVM.

Commendat ſtudioſe in primis M. Laenium. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Non putaui fieri poſſe, vt mihi verba deeſſent, ſed tamen in M. Laenio commendando deſunt] Simile illud lib. 2. epiſt. 11. *Putaresne vmquam accidere poſſe, vt mihi verba deeſſent: neque ſolum iſta veſtra oratoria, ſed haec etiam leuia noſtratia? Deſunt autem propter hanc cauſſam, etc.*

C. ERN. *M. Laenio*] Brundiſino, de cuius officio in Ciceronem vide lib. 14. epiſt. 4. et in orat. pro Plancio c. 41. et pro Sextio c. 63.

Dimiſi] Ex prouincia.

EPISTO-

EPISTOLAE LXIV.

ARGVMENTVM.

Agit gratias de Nerone honorificentiſſime tractato, et eundem Neronem omnibus in rebus, praetereaque familiares eius Niſaeos, et Strabonem Seruilium commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Nero meus] Non vulgarem beneuolentiae ſignificationem habet pronomen *meus.* vide epiſt. 42. Hic eſt T. Claudius Nero, cuius vxorem Liuiam Druſillam Auguſtus poſtea praegnantem abduxit. Matrimonium Tulliae, Ciceronis filiae, hoc ipſo tempore videtur expetiſſe: nec recuſauit Cicero, ſed, quos homines ea de re ad vxorem et filiam miſerat, ii Romam venerunt factis cum Dolabella ſponſalibus. lib. 6. ad Attic. epiſt. 6. Quaeſtor fuit C. Caeſaris Alexandrino bello: pontifex in locum P. Scipionis ſubſtitutus: Colonias Narbonam et Arelate duxit: occiſo Caeſare, de praemiis tyrannicidarum referendum cenſuit: praeturam geſſit: Antonios in diſſenſione ciuili ſecutus eſt: poſtremo pace facta, in vrbem reuerſus, vxorem ſuam Liuiam, ante iam Tiberium, qui poſtea imperator fuit, enixam, petenti Auguſto conceſſit: nec multo poſt e vita ceſſit. Suetonius, Velleius, Dio, alii. *Nero,* Sabinum vocabulum eſt, pro, *fortis ac ſtrenuus:* vt ait Suetonius in Tiberio c. 1.

Ex omni nobilitate] Nerones Claudii, et Pulchri, patricii; Marcelli vero plebeii. Sed nobilitas non a genere patricio, (multi enim patricii nullos geſſere, aut male geſſere, magiſtratus: itaque nobiles non fuere) ſed a parentum aut maiorum virtute ſumitur. vnde plebeii multi nobiles. epiſt. 16. *P. Craſſum ex omni nobilitate adoleſcentem dilexi plurimum.*

Impenſius] Vehementius. vnde *impenſum pretium,* pro magnum, dixit et hic noſter lib. 14. ad Attic. epiſt. 13. et Caeſar lib. 4. de bell. Gall. c. 2.

Magnum theatrum] Vt in theatro ſpectantur ea, quae delectant: ſic iſta prouincia ſpectare et noſſe Neronis virtutes, iisque frui poteſt.

EPISTOLAE LXV.

ARGVMENTVM.

Hiſponem in eo commendat, vt pactiones cum ciuitatibus conficiat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Operas in ſcriptura pro magiſtro dat] Negotia publicanorum curat. Eodem ſenſu dixit epiſt. 9. *Eſt in operis ſocietatis. Scriptura* vero eſt ratio tota publicanorum, qui vel decumas, vel portoria, vel paſcua redimunt. Sed hic Terentius videtur non in decumis aut paſcuis,

paſcuis, verum in portu tantum operas dediſſe. nam lib. 11. ad Attic. epiſt. 10. *P. Terentius, meus neceſſarius, operas in portu et ſcriptura Aſiae pro magiſtro dedit.*

Pactiones] Pro pecunia publicanis debita. nam inter ſociorum ciuitates et publicanos Romanos controuerſia fere ſemper oriebatur in exactione vectigalium.

Nos] Cum in prouinciam venirem.

Nutu, quod velis, conſequare] Lib. 11. epiſt. 22. *Nutus tuus poteſt hominem —— incolumem in ciuitate retinere.*

Hiſponem meum] Epiſt. 42. 64.

EPISTOLAE LXVI.

ARGVMENTVM.

Caecinam in colligendis Aſiaticae negotiationis reliquiis commendat. Caeſare III. Lepido coſſ.

EXPLANATIO.

P. Seruilio Iſaurico (Cognomen abeſt ab ERN.)] Cognomen accepit a patre, qui de Iſauris triumphauerat.

Propr. ERN. *Procos.*] Aſiae.

A. Caecinam] Liciniae gentis. Plinius lib. 20. c. 18. lib. 6. epiſt. 5.

Patris eius] Patrem Caecinae nobiliſſimum, optimumque virum vocat lib. 6. epiſt. 6.

Huius fortuna] Exſulabat, quia Pompeianas partes ſecutus erat, et Caeſari praeterea, ſcripto libro, maledixerat. lib. 6. epiſt. 7.

Si Romae fuiſſes] In Aſia enim fuit, cum Caeſari de ſalute Caecinae, id eſt, de reditu in vrbem, ſupplicatum eſt, nec impetratum.

Collegae tui] Caeſaris, qui ſecundum conſulatum cum Seruilio geſſit.

Prouinciam iſtam] Aſiam.

Veteris negotiationis] Aſiaticae. vide lib. 6. epiſt. 8.

EPISTOLAE LXVII.

ARGVMENTVM.

Commendat Andronem Laodicenſem. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Ex prouincia mea Cilicienſi] *Cilicienſi*, non *Cilicia*, dixit, quia non Cilicia tantum, ſed Aſiae quoque pars ad eius imperium pertineret. ipſe τρεῖς διοικήσεις Aſiaticas vocat. eae fuere, Laodicea, Cibyra, Apamea, quas Appius quoque rexerat, vt ex epiſtolis lib. 3. licet intelligere. quattuor praeterea διοικήσεις cum ea prouincia tum fuere, Cilicia ipſa, vnde tota adminiſtratio nomen accipiebat, Pamphylia, Lycaonia, et Phrygiae maioris pars vltra Maeandrum. qua de re diximus vberius lib. 5. ad Attic. epiſt. 1.

Ad meae vitae rationem et conſuetudinem accommodatum] Lib. 12.

12. epiſt. 30. *O hominem, ſemper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam ſuauem!*

Quam multi] Id eſt, quam pauci. eſt enim dictum cum ironia.

EPISTOLAE LXVIII.

ARGVMENTVM.

Significat, quam ſibi gratum fuerit, curſus illius nauigationis cognoſcere. petit, vt de ſtatu prouinciae, inſtitutisque ſuis perſcribat. poſtremo ſuum officium ad omnia pollicetur. Eodem anno. ſed hanc epiſtolam ceteris, ad eundem Seruilium ſcriptis praeponendam eſſe, ex ipſo facile intelligitur argumento.

EXPLANATIO.

Collegae] In auguratu.

Caeſari, collegae noſtro] Non poteſt eſſe Caeſar, niſi in auguratu, collega Ciceronis. habuit igitur duo ſacerdotia: nam et pontifex maximus erat: quod ex hiſtoria patet. auguratus autem cognoſcitur ex Phil. 2. c. 33. et Dionis lib. 42. Sic Q. Fabius Maximus, ille cunctator, pontifex et augur fuit. Liuius lib. 30. c. 26. *Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius: in eiusdem locum pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Ser. Sulpicius Galba.*

Tuebor] Non, defendam, ſed colam.

Patrem tuum] Qui cognomen Iſaurici, capta Iſauro, adeptus eſt. periit extrema ſenectute, eodem anno, quo Caeſar eſt occiſus.

EPISTOLAE LXIX.

ARGVMENTVM.

Petit, vt C. Curtium in fidem recipiat, habeatque in numero ſuorum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Libertus Poſtumi ERN. *Poſtumii*] Et *Poſtumii*, et *Poſtumi*, eſt in veteribus libris. Si, *Poſtumii*, legas; non videbitur Mithres a patrono ſuo nomen accepiſſe, cum vocetur Curtius: itaque fortaſſe rectius, *Poſtumi*, legetur; quod fuerit C. Curtii cognomen: vnde poſtea libertus C. Curtius Poſtumus Mithres dictus ſit. quamquam ſiletur interdum nouum cognomen, et vetus nomen ponitur, vt hic C. *Curtius Mithres*, et epiſt. 70. *T. Ampius Menander.*

In Aſia] Epheſus autem, vbi habitabat Mithres, in Ionia eſt, Ionia vero in Aſia. Varro lib. 4. de L. L. *Vt Aſia, ſic caelum dicitur duobus modis. nam et Aſia, quae non Europa, in qua eſt Syria; et Aſia dicitur prioris pars Aſiae, in qua eſt Ionia, et prouincia noſtra Cilicia.*

Hae

Haec ad te —— ſcribere] Sic epiſt. 67. cum praepoſuiſſet commendandi cauſſas, intulit: *Haec propterea ſcripſi, vt me non ſine cauſſa laborare intelligeres.*

Grauis] In petendo epiſt. 76. *Numquam me grauem vobis eſſe voluiſſe.*

EPISTOLAE LXX.
ARGVMENTVM.

Commendat libertum Balbi Menandrum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Tribus nonnumquam in vulgus] Alienos etiam interdum commendo.

T. Ampio Balbo] Lib. 6. epiſt. 12.

Frugi] *Frugi* et *nequam*, opponuntur. eſt autem propria laus in ſeruo, et in liberto: ſed transfertur etiam ad ingenuos: et in rege quoque Deiotaro frugalitatem Cicero laudauit. nam in oratione pro illo habita c. 9. *omnes*, inquit, *ſunt in illo rege regiae virtutes: ſed praecipue ſingularis et admiranda frugalitas.*

EPISTOLAE LXXI.
ARGVMENTVM.

T. Aguſium commendat, veterem amicum. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Multos tibi commendem neceſſe eſt] Sententia eadem, non iisdem verbis, initio ſuperioris epiſtolae.

Illo miſerrimo tempore] Exſilii mei.

EPISTOLAE LXXII.
ARGVMENTVM.

Petit a Seruilio, vt omnibus rebus Caerelliae benigne faciat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Caerelliae] Haec mulier, philoſophiae dedita, valde Ciceronem obſeruauit, eiusque ſcripta libenter legit. lib. 13. ad Attic. epiſt. 21. *Mirifice Caerellia ſtudio videlicet philoſophiae flagrans deſcribit a tuis: iſtos ipſos de Finibus habet.* Dio lib. 46. Caleni verba recitat, laſciuam, ac libidinoſam cum Caerellia conſuetudinem Ciceroni exprobrantis.

Nomina] Pecuniam illi debitam.

Quae

Quae tua fides pateretur] Qui iuſtitiam et dignitatem reipublicae tuetur, fidem ſeruat.

Interpretabere] Iudicabis, an eam, quam ego arbitror, facultatem habeas ex eo ſenatus conſulto Caerelliae commodandi.

EPISTOLAE LXXIII.

ARGVMENTVM.

Gratulatur Philippo, quod incolumi fama et republica ſaluus ad vrbem reuertiſſet: de Egnatio et Oppio gratias quodam modo agit; petit, vt Antipatri filios ſibi condonet. Incertus annus: et haec epiſtola videtur poſt ſequentem fuiſſe collocanda. haec enim ſcripta, reuerſo ad vrbem Philippo: illa, prouinciam adminiſtrante.

EXPLANATIO.

Q. *Philippo*] Marciae gentis, opinor eum eſſe, qui belli ciuilis anno primo tribunus plebis fuit. Caeſar lib. I. de bell. ciu.

Procos.] Suſpicor hoc verbum abundare, et additum ab aliquo, qui putauit, cum in ſequentis epiſtolae inſcriptione *Proconſul* Philippus vocetur, multo magis in hac, quae ordine antecedit, vocari debere: cum peruerſus, vt iam diximus, ordo ſit, et illam, quae ſequitur, huic omnino praeponendam eſſe conſtet. Quo modo enim proconſul appellari poteſt, cum in vrbem, depoſito imperio, redierit? in vrbe enim potius Philippum eſſe, quam ad vrbem, facile credo: cum dicat Cicero: *Quod ſi Romae te vidiſſem, coram gratias egiſſem:* et quia, qui ad vrbem morabantur, triumphum expetebant: cuius rei nulla fit mentio in epiſtola: nec vero triumphauit vmquam hic Q. Philippus.

Ex prouincia] Aſia: in qua negotiabatur L. Oppius, qui nominatur in hac, et commendatur in ſequenti epiſtola. ſupra, epiſt. 43. *L. Oppius, M. F. Philomeli negotiatur.* Philomelum autem quis neſcit in Aſia fuiſſe? praeterea L. Egnatii, qui cum Oppio hic nominatur, Aſiatica negotia nominantur epiſt. 45.

Niſi illud] *Niſi*, pro *ſed*, vt epiſt. I. *Niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt, quam illi, laborare ſine cauſſa.*

Facere poſſis] Quid tibi liceat per exiſtimationem tuam: nam de voluntate non dubito.

EPISTOLAE LXXIV.

ARGVMENTVM.

Oppium praeſentem, et Egnatii abſentis negotia commendat.

EPISTOLAE LXXV.

ARGVMENTVM.

Commendat Auianum Flaccum. Cum ſcripta ſit haec epiſtola anno ſequenti poſt frumentariam Pompeii Magni curationem; quod ex ipſa liquet; et Pompeius ei muneri quinquennium praefuerit; quod Cicero lib. 4. ad Attic. epiſt. 1. et Dio lib. 39. teſtantur: apte videtur in eum annum referri poſſe, quo conſules fuere Pompeius III. et Scipio, aut initio conſulatus Sulpicii et Marcelli.

EXPLANATIO.

Legato] Rei frumentariae praepoſito: vt infra cognoſcitur.

Obſequor homini familiariſſimo] Infra, *illius voluntati obtemperans.*

De loco, quo deportet frumentum, et de tempore] Vtrumque cupiebat Auianus, vt frumentum ſuum in oportunum locum deferre, tantumque temporis habere poſſet, quantum ad eam rem ſatis eſſe videretur.

Dum Pompeius iſti negotio praefuit] Non triennium, ſed quinquennium frumentario negotio praefuit Pompeius. notat igitur Cicero tempus, non quo Pompeius eam curam geſſit, ſed quo beneficium Auiano impetrauit.

EPISTOLAE LXXVI.

ARGVMENTVM.

Petit, vt C. Valgius emptam in agro Fregellano poſſeſſionem liberam immunemque habeat. Incertus annus.

EXPLANATIO.

Quattuoruiris, et decurionibus] Fregellanis. Fregellae, colonia fuit deducta, vt oſtendit Velleius lib. 1. c. 14. anno vrbis 424. quattuoruiri igitur non modo municipiis, verum coloniis quoque praeerant, item vt conſules Romae: quamquam et duumuiri in plerisque coloniis, atque adeo in nonnullis municipiis fuere. quod Carolus Sigonius lib. 2. de Antiquo Italiae iure egregie docuit.

Decurionibus] Vide lib. 6. epiſt. 18.

C. Valgium Hippianum] Q. Hippii, ſupra nominati, filium naturalem, adoptatum autem a C. Valgio, a quo praenomen et nomen, vetere producto nomine, accepit.

EPISTOLAE LXXVII.

ARGVMENTVM.

Narrat officium ſuum in ſupplicatione decernenda; ſeque numquam ei defuturum pollicetur: commendat M. Bolanum: petit, vt ſibi

ſibi ſeruum ſuum fugitiuum Dionyſium reſtituendum curet. Caeſare IV. conſule ſine collega, confecto Hiſpanienſi bello: ex quo reuertit in vrbem, vt ait Velleius lib. 2. c. 56. menſe Octobri.

EXPLANATIO.

P. *Sulpicio*] Bernardinus Rutilius, qui opiniones quasdam ſuas in Familiares, vt vocant, Ciceronis epiſtolas, me puero, edidit, legendum arbitrabatur, *P. Vatinio*, adductus in hanc ſententiam ea ratione, quia Cicero de ſeruo ſuo Dionyſio ſcribit in hac epiſtola: de quo item Vatinius ad Ciceronem in duabus, 9. 10. lib. 5. et ad eum Cicero epiſt. 11. ibidem. Senſit idem poſtea Corradus in ſuis ſcholiis. Mihi non ſatis neque Rutilii, neque Corradi ſententia, quam alii poſtea ſecuti ſunt. probatur nam, vt illud omittam, quod haec huius epiſtolae verba: *ſaluo iure noſtrae veteris amicitiae:* et quae ſunt infra: *pro tuo perpetuo in me ſtudio:* non videntur in Vatinium conuenire, cuius erga Ciceronem perpetuum certe ſtudium non fuerat, inimicitiis, oratione aduerſus eum notiſſimis, interruptum: vt hoc, inquam, omittam, quod exigui ponderis non eſt: valde me mouet ea ratio, quod poſt ſupplicationem decretam ſcribit Cicero de ſeruo ſuo ad Sulpicium: at Vatinio decreta ſupplicatio videtur Octobri menſe, vt ex lib. 5. epiſt. 10. non dubiam facere coniecturam licet. Scripſit enim Vatinius Nonis Dec. eam epiſtolam, cum de ſupplicatione decreta iam e Ciceronis litteris cognouiſſet. ante Nouembrem autem alteram eiusdem epiſtolam acceperat Cicero, datam V. idus Quint. in qua de fuga ſerui Dionyſii ſe audiuiſſe ſignificauit. quod cum ita ſit; cui veriſimile videatur, hanc epiſtolam, Sulpicio inſcriptam, in qua de ſupplicatione decreta ſit mentio, ad Vatinium de Dionyſii fuga, multo ante ſupplicationem ei cognita, vt ignota de re miſſam eſſe? Ad hanc rationem accedit altera, ipſa quoque, vt arbitror, non contemnenda. Nam cum Cicero ſupplicationem decretam Sulpicio ſignificat, eodem tempore M. Bolanum commendat. Vatinius autem in epiſtola ſua de ſupplicatione ſibi decreta reſpondens, verbum de Bolano nullum facit. Conſenſum omitto veterum librorum, quibus in omnibus perſpicue ſcriptum video, ne vna quidem littera veritatem obſcurante, *P. Sulpicio.* Reſtat illa dubitatio: cum in Vatinii imperio vrbs Narona fuerit, vt ex ipſius epiſtolis intelligitur, qui poſſit eadem vrbs eſſe in imperio Sulpicii. Placere video doctis viris, id quod ego quoque ſemper exiſtimaui, Vatinii, qui tribunatum e Caeſaris primum conſulis voluntate geſſerat, et Sulpicii, qui eiusdem Caeſaris legatus fuerat in Gallia, communem fuiſſe prouinciam Illyricum: et eo magis, quod iidem in re quoque maritima, contra Octauium Pompeianum in Illyrico praeclare geſta, collegae fuerant: vt apud Oppium de bell. Alex. c. 44. ſeqq. ſcriptum eſt. At Vatinium de Illyrico ſine Sulpicio triumphaſſe, faſti docent: ex quo ſequi videtur, vt ſolus Illyrico praefuerit. Hoc refellere non difficile

eſt.

eſt. potuit enim toto triennio, quo Vatinius Illyricum adminiſtrauit, id eſt a quarto Caeſaris conſulatu ad Lepidum et Plancum conſules, aliquid in prouincia Sulpicius offendere, aut a Caeſare ipſo reuocari, aut poſt obitum Caeſaris ab Octauiano rerum potito: potuit ante Lepidi et Planci conſulatum interire: fortaſſe etiam hunc honorem Octauianus, cum omnia non iure, non more, ſed ex dominantium libidine gererentur, vni Vatinio gratiae cauſſa largiri voluit.

His temporibus] Amiſſa libertate: vt bono ciui, quae de republica ſentit, ſine periculo dicere non liceat.

Aut exiſtimationi, aut dignitati] Plus eſt *dignitas*, quam *exiſtimatio*. nam *dignitas* honoribus comparatur: *exiſtimatio* ad priuatae quoque vitae laudem ſpectat. itaque diſtinguuntur in epiſtola quoque 18. ad M. Brutum: *Reſpondi id, quod ſentiebam et dignitati et exiſtimationi tuae maxime conducere.*

Seruus meus] Anagnoſtes. lib. 5. epiſt. 9.

Multorum nummorum] Magni pretii. ita locutus et lib. 4. in Verr. c. 41. *Quod ſignum a ſociis pecuniae magnae ſuſtulit.*

Naronae viderunt] Hoc Vatinius non audiuit, cum Naronae tamen ſatis diu fuerit, ſed eum cum Vardaeis eſſe. quod mirari licet. quamquam et fieri poteſt, et ſaepe contingit, vt longinqua ſciamus, quae propinqua neſcimus.

EPISTOLAE LXXVIII.

ARGVMENTVM.

Petit, vt Democritum Sicyonium in ſuam fidem recipiat. Caeſare III. et Lepido coſſ.

EXPLANATIO.

Allieno, procoſ.] Proconſul vocatur, nondum tamen geſto conſulatu. Oppius in libro de bello Africo modo praetorem, modo proconſulem vocat, vtrumque more. lib. 2. epiſt. 17. Praeerat autem Siciliae Allienus, vt idem Oppius c. 2. oſtendit, et ex epiſtola ſequenti cognoſcitur. Allienus opinor gentis nomen eſſe, ex iis, quae a deſinentibus in *ius* excipiuntur, vt a Vibio *Vibienus*, a Matio *Matienus*, ſic ab Allio *Allienus*. Alliam autem gentem Lampridius in Commodo c. 7. nominat.

Sicyonius] A Sicyone, Achaiae vrbe.

Et colit, et obſeruat] *Colit*, honore: *obſeruat*, aſſiduitate et officio. Colimus etiam ea, quae oculis non cernimus, vt Deum; obſervamus tantum ea, quae ſub oculos cadunt, vt homines. itaque, et Deum et homines colere, proprie dicitur; *obſeruare Deum*, non dicitur.

Munio] Pro Cluentio c. 11. *Vt ad hoc nefarium facinus accederet, aditum ſibi aliis ſceleribus ante muniuit. Munire viam*, proprie dicitur:

dicitur: ad alia multa transfertur: quod Ciceronis exempla declarant.

Quae tua natura eſt] Simile illud lib. 4. epiſt. 5. *Qui illius in te amor fuit.* Ad quem locum exempla contulimus.

Eum complectare, diligas, in tuis habeas] Nihil otioſum. plus enim eſt, *diligas*, quam *complectare*: plus, *in tuis habeas*, quam *diligas*. non enim, quos complectimur, ſemper diligimus: neque, quos diligimus, ſemper in noſtris habemus.

EPISTOLAE LXXIX.

ARGVMENTVM.

Caium et Marcum Auianos fratres commendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Et te ſcire arbitror] Simile principium epiſt. 62. et ad Attic. lib. 1. epiſt. 11. lib. 10. epiſt. 8.

C. Auianum Flaccum] *Auianus* Aemiliorum cognomen fuit, epiſt. 21. *Flaccus* Valeriorum. fortaſſe igitur hic gemino cognomine vtebatur, quia, cum eſſet Valeriae gentis, adoptione tranſiit in Aemiliam, ita et vetus remanſit, et nouum cognomen acceſſit. Perierat autem, cum haec epiſtola ſcripta eſt. epiſt. 35.

Quanti fecerim] Suum familiariſſimum vocat epiſt. 35.

Quam a te liberaliter eſſet tractatus] Vixit igitur Allieno Siciliam obtinente.

Dignitatem] Vel ipſius propriam, vel familiae.

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBRVM XIV.

Tironem patroni ſui Ciceronis epiſtolas eo, quo paſſim leguntur, ordine collocaſſe, proditum eſt. id ego non libenter credo: libenter enim eum, quem Cicero ipſe et vehementer dilexit, et laudauit ſaepe vt litteratum, ac diligentem, graui negligentiae culpa libero. Feramus illud, atque etiam probemus conſilium, quod eas epiſtolas, quae ad vnum ſcriptae ſunt, puta ad Lentulum, Coelium, Appium, alioſue, ſimul omnes voluerit coniungere, et rationem habere perſonarum potius, quam temporum: cum ſatis conſtet, ſi tempora ſpectentur, interponi debuiſſe multas: ſed peccaſſe eum in iis ipſis, quas eidem inſcriptas aggregabat, nec vidiſſe ordinem, quem vel adſcripta cuique dies, vel argumentum oſtendebat, magnopere miror. quid, quod in iis diſponendis, quas ad ipſum ſcripſerat Cicero, item vt in aliis peccauit? quod vitium quia non licet excuſare; libenter, vt dixi, Tirone abſoluto, quemuis alium condemnauerim. quis eſt autem, qui neſciat, cum ad intelligentiam, tum ad memoriae diuturnitatem pertinere plurimum, ſi, quo geſtae ſcriptaeue ſunt, eodem res ordine cognoſcantur? itaque operae pretium eſſe duxi, has ad Terentiam epiſtolas per annos digerere, ordine ſeruato, quem docti homines ante nos et viderunt, et rationibus probarunt. Prima eſt, quam ſcripſit in exſulio, anno vrbis

DCXCV. Piſone et Gabinio coſſ.

Ego minus ſaepe. pridie Kal. Mai.

Noli putare. In exſulio, III. non. Oct.

Et litteris multorum. In exſulio, VI. Kal. Dec.

Accepi. In exſulio, pridie Kal. Dec.

DCCIII. Paullo et Marcello coſſ.

Si tu, et Tullia, lux noſtra. Cum ex prouincia rediret, XV. Kal. Nou.

DCCIV. Lentulo et Marcello coſſ.

Conſiderandum. Cum ortum eſſet ciuile bellum, et orae Campanae Cicero praeeſſet. IX. Kal. Febr.

Veſtrum

Veſtrum iam conſilium eſt. Poſtridie, Minturnis.

Omnes moleſtias. Cum ad Pompeium in Graeciam nauigaturus eſſet. VII. id. Iun.

DCCV. Caeſare II. Seruilio coſſ.

Valetudinem tuam. In caſtris Pompeii. IV. non. Iun.

Da operam. In caſtris Pompeii.

Nec ſaepe eſt. In caſtris Pompeii. idibus Quint.

Quod nos. Brundiſii, cum in Italiam Cicero poſt Pharſalicam pugnam veniſſet. pridie non. Nou.

In maximis. Brundiſii.

Ad ceteras. Brundiſii.

Si quid haberem. Brundiſii.

DCCVI. Caeſare dictatore iterum, nondum creatis conſulibus.

Et ſi eiusmodi.	Brundiſii,	pridie non.	Ian.
Tullia noſtra.	Brundiſii,	XVII. Kal.	Quint.
Conſtitueramus.	Brundiſii,	XII. Kal.	Quint.
Quid fieri placeret.	Brundiſii,	VII. id.	Quint.
Quod ſcripſi.	Brundiſii,	VI. id.	Quint.
Nos neque.	Brundiſii,	IV. id.	Quint.
Redditae.	Brundiſii,	pridie id.	Sext.
Nos quotidie.	Brundiſii,	Kalendis	Sept.
In Tuſculanum.	Brundiſii,	Kalendis	Oct.

EPISTOLAE I.

ARGVMENTVM.

Pulſus e patria, P. Clodii tribuni plebis rogatione iniquiſſima, deflet ſuam ſuorumque calamitatem, culpam conferens in amicorum conſilia. De reditu in patriam, licet obſtent multa, ſtudio tamen fretus tribunorum plebis, Lentuli conſulis, Pompeii, et Caeſaris, non deſperat Subiungit de familia, de peſtilentia, de Plancii, Macedoniae quaeſtoris, erga ſe officio, de Piſonis, generi ſui, humanitate, virtute, amore in ſe, ſuosque omnes. Purgat ſe de Q. fratre. Gratias a ſe per litteras iis eſſe actas dicit, quibus agendas eſſe Terentia ſcripſerat. Vici venditionem prorſus improbat. Piſone et Gabinio coſſ.

EXPLANATIO.

Terentiae] Haec quater nupſit, Ciceroni, Salluſtio hiſtorico, Meſſaliae Coruino, Vibio Rufo. Dio lib. 57. et D. Hieronymus lib. 1. aduerſus Iouinianum Vixit annos CIII. Plinius lib. 7. c. 48.

Cum primum ſapere coepit] Hoc tempore annum agebat aetatis ſuae Cicero filius octauum, natus enim erat Cotta et Torquato coſſ. vt ex lib. 1. ad Attic. epiſt. 2. licet intelligere:

Ab his me amari putabam, qui inuidebant] Carpit Pompeium, Hortenſium, Arrium, et alios; qui auctores ei fuerunt, vt Clodio tribuno

buno plebis cederet, ne ciuilis contentionis cauſſa eſſet. hos deſignat lib. 3. ad Attic. epiſt. 10. cum ait: *Hic vtrum tandem ſum accuſandus, quod doleo; an, quod commiſi, vt haec aut non retinerem, (quod facile fuiſſet, niſi intra parietes meos de mea pernicie conſilia inirentur,) aut certe viuus nunc amitterem?* Et ibidem epiſt. 13. *Quod ſcribis te audire, me etiam mentis errore ex dolore affici: mihi vero mens integra eſt. atque vtinam tam in periculo fuiſſet! cum ego iis, quibus meam ſalutem cariſſimam eſſe arbitrabar, inimiciſſimis crudeliſſimisque vſus ſum: qui, vt me paullulum inclinari timore viderunt, ſic impulerunt, vt omni ſuo ſcelere et perfidia abuterentur ad exitium meum.* Et epiſt. 15. ibidem: *Quod ſi non modo tu, ſed quisquam fuiſſet, qui me Pompeii minus liberali reſponſo perterritum a turpiſſimo conſilio reuocaret, quod vnus tu maxime facere potuiſti: aut occubuiſſem honeſte, aut victores hodie viueremus.* Et in eadem, infra: *Proditus, inductus, coniectus in fraudem, omnia mea praeſidia neglexi; totam Italiam, in me erectam ad me defendendum, deſtitui et reliqui.* Et epiſt. 19. ibidem: *Si me a meis conſiliariis proditum et proiectum vides.* Et lib. 1. ad Q. Fr. epiſt. 3. *Quantum Hortenſio credendum ſit, neſcio. me ſumma ſimulatione amoris, ſummaque aſſiduitate quotidiana, ſceleratiſſime inſidioſiſſimeque tractauit, adiuncto quoque Arrio: quorum ego conſiliis, promiſſis, praeceptis deſtitutus, in hanc calamitatem incidi.*

Eos non ſequebar, qui petebant] L. Lucullum praecipue ſignificat, qui ſuaſit, vt armis cum Clodio decertaret potius, quam in exſulium iret. Plutarchus. Vel hoc de Caeſare dixit: a quo delatam legationem accipere noluit. epiſt. 3. *Meum fuit officium, legatione vitare periculum.* et lib. 2. ad Attic. epiſt. 18.

Noſtris conſiliis] Vt pugnarem potius, quam e patria diſcederem.

Dabo operam, ne mea valetudo tuo labori deſit] Dabo operam, vt valeam: ne tu pro mea ſalute fruſtra laborem ſuſcipias.

Quanto fuerit facilius, manere domi, quam redire] Epiſt. 3. *Eiicere nos magnum fuit, excludere facile eſt.*

Omnes tribunos plebis] Deſignatos. nondum enim magiſtratum inierant. octo tribuni plebis Ciceroni opem tulerunt, T. Milo, P. Sextius, C. Sextilius, M. Ciſpius, T. Fadius, M' Curtius, C. Meſcinius, Q. Fabricius: qui nominantur in orat. poſt reditum in ſenatu c. 8. duo reliqui, partium Clodianarum, Sex. Atilius Serranus, Numerius Quintius fuere: quos in orat. in Piſonem c. 15. *de lapide emptos* Cicero ait: quia mercede id faciebant, vt Aſconius interpretatur.

Lentulum] P. Lentulum, conſulem deſignatum: qui poſtea de reditu Ciceronis legem centuriatis comitiis tulit.

De familia] De ſeruis: quos poſtea liberauit, veritus ne cum ceteris bonis publicarentur. epiſt. 4.

Plancius] Cn. Plancius, quaeſtor in Macedonia: pro quo exſtat oratio. vide et eam poſt reditum in ſenatu habitam c. 14.

Me

Me cupit eſſe ſecum: et adhuc retinet] Lib. 3. ad Attic. epiſt. 22. *Me adhuc Plancius liberalitate ſua retinet, iam aliquoties conatum ire in Epirum. ſpes homini eſt iniecta, non eadem, quae mihi, poſſe nos vna decedere: quam rem ſibi magno honori ſperat fore. ſed iam, cum aduentare milites dicuntur, faciendum nobis erit, vt ab eo diſcedamus.*

Loco magis deſerto] Vt ignoraretur a militibus.

Hiſpo] Centurionis fortaſſe nomen. Hiſponem quendam nominat Quinctilianus lib. 6. c. 3. Hic nonnulli veteres libri habent, *ipſo:* alii *ipſe:* quinque noſtri, *Hiſpo.* Ex hac varietate legendum fortaſſe, *Piſo*, vel potius, *ipſe:* vt de eodem accipiatur: cuius nomen omitti potuit, cum Terentiae litteris, L. Piſonem, Ciceronis inimicum, eius anni conſulem, ad Macedoniam regendam propediem iturum ſignificantibus, reſponderet. nominare enim, qui conſul adhuc erat, non audebat.

Milites] A L. Piſone in Macedoniam praemiſſi, quorum ipſe opera proconſul vteretur. epiſt. 3. *Cum inimici noſtri venire dicentur, tum in Epirum ibo.*

Piſonis] C. Calpurnii Piſonis L. F. Frugi, Ciceronis generi: qui periit ante, quam ab exſulio Cicero rediret: vt in duabus poſt reditum orationibus.

Ei voluptati ſit] Quam voluptatem capiat me reſtituto. quod non euenit.

Volui eſſe quam coniunctiſſimos] Diſcordiae igitur aliquid inter Q. fratrem et Terentiam extiterat.

Agere gratias] Quod optime ſint erga me animati, operamque ſuam conferant ad ſalutem meam.

Vicum vendituram] Vt mihi pecuniam ſuppeditare poſſis.

Quid puero miſero fiet] Quibus facultatibus, me afflicto, ſuſtentabitur?

Efficere] Id quod effici opus eſt, vt ego in hac miſera fortuna non egeam.

Per fortunas miſeras noſtras] Vide, quae diximus lib. 8. epiſt. 16.

Ne puerum perditum perdamus] *Perditum*, calamitate noſtra: *perdamus*, vico vendito, et rei familiaris iactura.

Et mediocri fortuna] Virtuti fortunam adiungit: vt lib. 10. epiſt. 3. *Omnia ſumma conſecutus es, virtute duce, comite fortuna.*

Iam breuis exſpectatio eſt] Fore arbitror, vt breui litteras veſtras accipiam.

Libera] Sui iuris: vt in ea Romani exſules tuto eſſe poſſent.

In me officioſa] Quia ſemper a me defenſa. epiſt. 3. et lib. 3. ad Attic. epiſt. 22. *Ego, quod mei ſtudioſos habeo Dyrrhachinos, ad eos perrexi, cum illa ſuperiora Theſſalonicae ſcripſiſſem.* In orat. pro Plancio c. 41. *Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere contendi.*

Alio me conferam] In Epirum ſe contulit. epiſt. 3. et lib. 3. ad Attic. epiſt. 22. 23.

EPISTOLAE II.
ARGVMENTVM.

Breuitatem ſuarum litterarum excuſat: Piſonis generi officia erga ſe laudat: Terentiae vicem dolet; rogat, vt ſumptus de ſuo ne faciat, et valetudini ſeruiat. Iisdem coſſ.

EXPLANATIO.

Nec hoc tempore quidquam difficilius facio] Abhorret enim a ſcribendo fractus malis, et deiectus moerore animus.

Praeſtare] Efficere.

Niſi tam timidi fuiſſemus] Timorem ſuum accuſat, quod e patria diſcedere maluerit, quam armis decertare.

Piſonem noſtrum] Generum.

Cohortatus ſum] Ne intermittat officia ſua.

Nouis] Deſignatis.

Craſſum] Quem Publius filius cum Cicerone in gratiam reduxit. Plutarchus.

Fortiſſime] Superiore epiſtola Terentiae virtutem et fortitudinem laudauit, quae nec animi, nec corporis laboribus defatigaretur.

Moereo caſum eiusmodi] Cum accuſandi caſu, vt Tuſc. 1. c. 48. *Cum grauiter filii mortem moereret.*

Vt tantis tuis miſeriis meae miſeriae ſubleuentur] Non diſſimile illud lib. 16. epiſt. 21. *Ex meis anguſtiis illius ſuſtento tenuitatem.*

P. Valerius] De hoc Phil. 1. c. 3. *Cum intempeſta nox eſſet, manſiſſemque in villa P. Valerii, comitis et familiaris mei.*

A Veſtae] A templo Veſtae. Plautus in Poen. Act. 1. ſc. 2. v. 120.

Quo te agis? A. D. egone? in Veneris. ——

Terentius in Adelph. Act. 4. ſc. 2. v. 43.

—— *Vbi ad Dianae veneris,*
Ito ad dextram.

et pro Milone c. 33. *Cum falcibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt.* Graeca figura.

Ad tabulam Valeriam] Locus in foro fuit. quo tribuni plebis conuenire ſoliti ſunt. In Vatinium c. 9. *Cum eum tu conſulem in vincla duceres, et a tabula Valeria collegae tui mitti iuberent.* Fuit etiam *tabula Sextia*, quae nominatur in orat. pro Quintio c. 6. his verbis: *Ipſe ſuos neceſſarios ab atriis Liciniis, et a faucibus macelli corrogat, vt ad tabulam Sextiam ſibi adſint hora ſecunda poſtridie. veniunt frequentes. teſtificatur iſte, P. Quintium non ſtitiſſe, et ſe ſtitiſſe; tabulae maximae ſignis hominum nobilium conſignantur: diſceditur.* Quibus verbis locum fuiſſe cognoſcitur, vbi ius diceretur. quod ſi ita eſt: de tabula Valeria idem exiſtimare poſſumus.

Opem petere] Vt, ea intercedente, patrocinio Ciceronis vterentur.

Et ſordibus] Sordes moerorem conſequuntur, affecto enim grauiter animo, nec de munditie corporis, nec de nitore et elegantia veſtis laboramus.

Qui

Qui ceteros ſeruaui, vt nos periremus] Cum indignatione dictum, nam, ſi perit is, qui ceteros ſeruauit; quid iniquius? ſeruatos autem a ſe ciues ſuos Catilinae coniurationis tempore, et hic, et alibi vere Cicero gloriatur.

De area] Euerſa enim domo, area ſupererat: quae poſtea reuerſo in patriam Ciceroni reſtituta eſt, et ſuperficies aeſtimata.

Haec] Vt reſtituantur nobis ea, quae amiſimus.

Quae impenſa facienda eſt, in eius partem te miſeram et deſpoliatam venire] Veteres libri, quos quidem ego viderim, *te*, non habent, et videtur ſubaudiri poſſe.

Si conficitur negotium] Si reſtituor.

Omnia conſequemur] Reſarcietur omnis iactura.

Reliquias tuas] Quae tibi facultates reliquae ſunt, amiſſis meis.

Valetudinem iſtam infirmam] Vixit tamen vltra centum annos: vt diximus.

Timeo, vt ſuſtineas] Timeo, ne ſuſtinere non poſſis. eodem modo epiſt. 14. *Vereor, vt Dolabella ipſe ſatis vobis prodeſſe poſſit.* pro: vereor, ne non ſatis prodeſſe poſſit. Vide illud lib. 2. epiſt. 1. *Non enim vereor, ne non ſcribendo te expleam.*

III. Non. Oct.] Ergo ſcripta eſt ante ſuperiorem, ſicuti ante hanc ea, quae incipit, *Ego minus:* vt quartus locus ei tribuatur, cuius initium eſt, *Accepi.* quod adſcripta dies indicat.

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

Sua culpa factum eſſe dolet, vt et ipſe, et omnes ſui maximas in miſerias inciderint: deinde ad varia litterarum Terentiae capita reſpondet; ſed ita dolenter, vt ideo a nonnullis, iure fortaſſe, tamquam mollis, reprehendatur. Iisdem coſſ.

EXPLANATIO.

Legatione vitare periculum] Nam ſi legationem, a Caeſare, Galliae proconſule, delatam, accepiſſet; Clodii tribuni plebis furorem vitaſſet. diem enim ei dicere, qui reipublicae cauſſa abeſſet, non licebat. lib. 2. ad Attic. epiſt. 18. *A Caeſare valde liberaliter inuitor in legationem illam, ſibi vt ſim legatus: atque etiam libera legatio voti cauſſa datur. ſed haec et praeſidii apud pudorem Pulchelli non habet ſatis, et a fratris aduentu me ablegat: illa et munitior eſt, et non impedit, quo minus adſim, cum velim.*

Virtutem] In reſiſtendo.

Eiicere nos magnum fuit, excludere facile eſt] Epiſt. 1. *Intelligo, quanto fuerit facilius, manere domi, quam redire.*

Frui liceat] Non licuit. ante reditum Ciceronis obiit.

In primis quidem diebus] Primus dies tribunatus plebis erat, quarto idus Dec. vt Dionyſius docet.

Vt

Vt quam celerrime, quid agatur, audiam] Eſt enim ciuitas Italiae proxima. epiſt. 1.

Si perficitis, quod agitis] Epiſt. 2. *Si conficitur negotium.*

Sin autem: ſed nihil opus eſt reliqua ſcribere] Ἀποσιώπησις: vt Virgilius lib. 1. Aen. v. 135.

Quos ego. Sed motos praeſtat componere fluctus.

Magis iam rem, quam litteras] Dixit ſupra: *Spes reliqua eſt in nouis tribunis plebis et in primis quidem diebus. Nam ſi inueterarit, actum eſt.*

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

Scripta eſt haec epiſtola non ſolum dolenter, ſed etiam molliter. argumentum eſt multiplex, quia reſpondet ad diuerſa capita litterarum Terentiae. Iisdem coſſ.

EXPLANATIO.

Quod vtinam minus vitae cupidi fuiſſemus] *Quod* pro *ſed:* vt lib. 8. epiſt. 14. *Quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio ſit perturbatura.* Et Phil. 10. c. 4. *Quod qui ab illo abducit exercitum, et reſpectum pulcherrimum, et praeſidium firmiſſimum adimit reipublicae.* Et lib. 1. in Verr. c. 46. *Quod vos oblitos eſſe non arbitror, quae multitudo, qui ordo ad Piſonis ſellam iſto praetore ſolitus ſit conuenire.* Se ipſum accuſat, qui Clodianis armis ceſſerit. Infra: *Peccatum eſt nullum, niſi quod non vna animam cum ornamentis amiſimus.* epiſt. 2. *Niſi tam timidi fuiſſemus, praeſtitiſſem.*

Fixa ſunt] Perpetuo eadem futura. infra: *Sin, vt ego metuo, transactum eſt.*

Quibus ego ſeruiui ERN. *Quos ego ſeruaui ſemper*] Sic vnus antiquus liber: omnes reliqui: *quibus ego ſeruiui ſemper.* quod magis placet.

Nobis gratiam retulerunt] Qui nos immerentes opprimi paſſi ſunt.

M. Laenium Flaccum] Vide lib. 13. epiſt. 63. et in orat. pro Plancio c. 41. et pro Sextio c. 63.

Legis improbiſſimae] Clodiae: quae poenam irrogabat iis, qui Ciceronem tecto recepiſſent intra CCCC. millia paſſuum. lib. 3. ad Attic. epiſt. 4. et in orat. pro domo c. 17, ſeqq.

A. d. V. Kalendas Maii ERN. *Ad V. Kal. Maias*] *Ad II. Kal. Maias*, legendum eſſe conſtat ex die extremae epiſtolae adſcripta, et ex lib. 3. ad Attic. epiſt. 7.

Per Macedoniam Cyzicum petebamus] Lib. 3. ad Attic. epiſt. 6. *Nobis iter eſt in Aſiam, maxime Cyzicum.*

Eam confirmes, et rem adiuues] Sic veteres libri, et recte. *Spem confirmare*, dixit Cicero in Diuinatione c. 22.

Transactum eſt] Actum eſt: ſpes nulla ſupereſt. ſupra: *Sin haec mala fixa ſunt.*

Quid

Quid de Tulliola mea fiet] Cum ita ſit in meis omnibus antiquis libris; non video, cur mutem. etſi ſcio, *quid Tulliola mea ſiet*, quod ad Latini ſermonis conſuetudinem attinet, recte legi poſſe: vt lib. 6. ad Attic. epiſt. 1. *Quid illo fiet, quem reliquero?*

Matrimonio] Dixi iam, hoc tempore vxorem C. Piſonis Tulliolam fuiſſe. eius doti, et famae, ſe abſente, Cicero timebat.

Ceterorum ſeruorum ea cauſſa eſt] Veritus Cicero amiſſionem ſeruorum cum tota re, manumiſit eos hac conditione, vt, ſi per legem Clodiam bonis omnibus priuandus eſſet, ii ſuo beneficio liberti eſſent, ſi modo id obtineri poſſet: ſin autem lex ſeruos non adimeret, et, vt ad veterem dominum pertinerent, concederet; ſeruirent, vt antea, praeterquam pauciſſimi, quos ob fidem et diligentiam omnino liberatos vellet. Dixit autem, *ceterorum ſeruorum*, cum de ſuis loqueretur. nam ex Terentiae ſeruis neminem manumiſerat: (neque enim poterat) tantum iis, eam facturam eſſe, vt quisque eſſet meritus, promiſerat. Hic locus in omnibus libris impreſſis mendoſe legebatur. nos cum diſtinctione tantum reſtituimus.

Tempeſtatem] Facultatem nauigandi.

Clodium Philetaerum] Libertum, qui cum ſeruiret, Graeco nomine Philetaerus, quaſi amator amicorum, vocabatur.

Salluſtius] Fortaſſe is, de quo epiſt. 11.

Officio vincit omnes ERN. *Officio vincet omnes ſpes*] Mutationem ſententia non requirit, praeſertim confirmata non vno, aut altero, ſed omnibus veteribus libris. bene ſperauimus, inquit, de Salluſtio: ſed ille officio vincet omnes ſpes. Nouum autem, vel abſurdum videri non debet, *vincere ſpes*, neque quod ad ſententiam, neque quod ad loquendi genus attinet. Eodem modo, *ſummam ſpem ciuium virtute ſuperare*, dixit in libro de Amicitia c. 3. *Spes* autem, numero multitudinis, et apud Ciceronem ipſum, et apud alios viitatum eſt.

Sica] Cuius in fundo Vibonenſi fuerat. vide lib. 3. ad Attic. epiſt. 2. et 4.

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

Reditum ſuum ex Cilicia prouincia ſignificat: Terentiae diligentiam in ſcribendo laudat: litterarum eius breuitatem excuſat: mandat quae fieri velit de bonorum Praetianorum auctione. Scripta eſt aliquot annis poſt ſuperiores, L. Paullo, C. Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Acaſtus] Seruus Ciceronis. lib. 6. ad Attic. epiſt. 9. *In Piraeea cum exiſſem prid. Idus Oct. accepi ab Acaſto, ſeruo meo, ſtatim tuas litteras.*

Vno

Vno et viceſimo die, ſane ſtrenue] Similiter lib. 14 ad Attic. epiſt. 18. *Tuas litteras veſperi acceperam in Pompeiano, ſane celeriter, tertio abs te die.* lib. 16. ad eundem epiſt. 6. *Magis commode, quam ſtrenue nauigaui.*

Sine nos ipſos] Erant enim cum ipſo, filius, frater, fratris filius.

Ad arma rem ſpectare] Propinquum videri bellum, quod poſtea geſtum eſt inter Caeſarem et Pompeium.

Quando ſubeunda fortuna eſt] Cum fortunam impendentem vitare non liceat. *Fortunam* vocat, quia cum offenſionem vel Caeſaris, vel Pompeii non poſſit effugere, aleae ſe committere videtur in dicenda de republica ſententia.

Camillus] Epiſt. 14. et lib. 5. epiſt. 20.

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Excuſationem affert, cur litteras raras mittat. voluntatem ſuam in aere alieno diſſoluendo ſignificat. adiungit de Terentiae meritis in Tulliolam. Pollicem ſeruum ad ſe ſtatim mitti poſtulat. Scripta videtur e caſtris Pompeii, cum eſſet in Graecia, Caeſare II. et Seruilio coſſ.

EXPLANATIO.

Cicero Terentiae et Tulliae S. P. D. ERN. *S. D. Terentiae ſuae*] Sic quattuor veteres libri, quos ſecuti ſumus: vnus, *Terentiae, et Tulliae:* duo, *Suis S. D. M. Cicero:* quos non probamus. cur enim aut eorum nomen, ad quos ſcribit, aut etiam ſuum Cicero occultaret, non video. quaſi vero manus illius a multis agnoſci non poſſet: aut cuius ſeruus eſſet Pollex, qui nominatur in extrema epiſtola, reperire difficile eſſet. praeterea cur inſcribatur, *Suis:* cum ad vnam Terentiam epiſtola mittatur? quod illa indicant, *ex tuis litteris:* et, *noſtra tibi gratias agit:* et, *Pollicem extrudas.* non enim huic ſententiae illud aduerſatur, quod, quaſi plures alloquatur, ait; *videatis, velim, quo modo ſatisfiat ei, cui ſcitis me ſatisfieri velle.* vult enim Terentiam ea de re cum amicis conſilium capere.

Noſtra] Fortaſſe Tulliola.

Pollicem] Lib. 13. ad Attic. epiſt 46. *Pollex quidem, vt dixerat, ad Idus Sext. ita mihi Lanuuii pridie Idus praeſto fuit; ſed plane Pollex, non index.* Placuit hunc locum recitare: ne, *Pollucem,* vt antea, legendum aliquis putaret.

EPISTOLAE VII.

ARGVMENTVM.

Quae ſibi fuerit moleſtiarum et ſollicitudinum cauſſa, quo modo liberatus ſit, exponit: ſcribit de ſua ad Pompeium profectione: hortatur

tatur eam, et monet, vt forti animo ſit, bene de republica ſperet, valetudinem curet, militum iniuriam vitet, Arpinati fundo vtatur. anno primo ciuilis belli, Lentulo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Χολὴν ἄκρατον] Bilem puram, ex qua oriebantur moleſtiae et ſollicitudines.

Ecci] Euomui.

Pie et caſte] Pia mente, caſto corpore.

Id eſt, Apollini et Aeſculapio] Gloſſema hoc eſſe interdum putavi. Apollinem vero et Aeſculapium ideo nominat, quia praeeſſe illos curandis morbis antiquitas credidit.

Cicero] Filius. nam et is ad bellum cum patre profectus eſt: eumque Pompeius alae equitum alteri praefecit. lib. 2. de Offic. c. 13.

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Rogat vxorem, vt valetudinem curet: laudat eius diligentiam: eaque vt deinceps vtatur, mandat. anno ſecundo ciuilis belli, Caeſare II. Seruilio coſſ. ante Pharſalicam pugnam.

EXPLANATIO.

IV. Nonas Iun.] Haec dies oſtendit, epiſtolam ſcriptam eſſe altero belli ciuilis anno, cum eſſet in caſtris Pompeii. nam haec omnino poſt ſuperiorem videtur ſcripta. quod ſi ita eſt: certe anno ſequenti. alioqui dies vtrique adſcripta priorem hanc eſſe indicaret. prior autem non eſt, quia, poſtea quam a Terentia diſceſſit, ſtatim de vomitione ſua ſignificauit VII. id Iun.

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Dolorem ſuum, ex Dolabellae generi, Tulliaeque valetudine ſuſceptum, ſignificat. Eodem anno, poſt Pharſalicam pugnam, cum in Italiam rediiſſet.

EXPLANATIO.

Tulliae] Lib. 11. ad Attic. epiſt. 6. *Tulliae meae morbus, et imbecillitas corporis me exanimat.*

EPISTO-

EPISTOLAE X.

ARGVMENTVM.

Mandat, vt cum Attico loquatur, litteraſque mittat. tertio belli ciuilis anno, Caeſare dictatore II. nondum creatis conſulibus, qui extremo anno, vt ait Dio, facti ſunt, Q. Fuſius Calenus, P. Vatinius.

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Tulliam ad ſe veniſſe dicit; ſibi autem in animo eſſe, Ciceronem filium ad Caeſarem mittere. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Venit ad me] Brundiſium. vide lib. 11. ad Attic. epiſt. 17. Plutarchus ait, praeter alias cauſſas, quibus adductus Cicero diuortium cum Terentia fecit, hanc maxime fuiſſe, quod nec ipſa ad eum Brundiſium uerit, et euntem Tulliolam tenui viatico inſtruxerit.

Negligentia] Curare enim diligenter debui, vt meliore fortuna talis filia vteretur. lib. 11. ad Attic. epiſt. 17. *Incredibili ſum dolore affectus, tale ingenium in tam miſera fortuna verſari, idque accidere nullo ipſius delicto, ſumma culpa mea.*

Pietas] Erga patrem: ad quem longo itinere profecta eſt, vt animi dolore perturbatum adſpectu et ſermone ſuo conſolaretur. *Pietas* quam late pateat, diximus lib. 1. epiſt. 1.

Dignitas] Dignitas eſt in feminis ob claritatem virorum; vt cum vxores, aut filiae, aut ſorores conſulum, aut conſularium ſunt. lib. 7. ad Attic. epiſt. 14. *De mulieribus noſtris, in quibus eſt tua ſoror, quaeſo videas, vt ſatis honeſtum nobis ſit, eas Romae eſſe, cum ceterae vlla dignitate diſceſſerint.*

Ciceronem ad Caeſarem mittere] Qui peteret, vt ei, quod Pompeium in bello ſecutus eſſet, ignoſceret. lib. 11. ad Attic. epiſt. 17. *Ego cum Salluſtio Ciceronem ad Caeſarem mittere cogitabam. Tulliam autem, non videbam eſſe cauſſam, cur diutius mecum tanto in communi moerore retinerem.* epiſt. 18. *De illius Alexandria diſceſſu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde eſſe impeditum. itaque nec mitto, vt conſtitueram, Ciceronem.*

XVII. Kal. Quint.] Scripta igitur eſt ante ſuperiorem.

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Metuere ſe ait, ne in Italiam, victo in Pharſalia Pompeio, temere venerit. monet vxorem, ne ad ipſum eat. anno ſecundo belli ciuilis, Caeſare II. et Seruilio coſſ.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Perturbati dolore animi, magniſque iniuriis] Lib. 11. ad Attic. epiſt. 5. ſuam in Italiam nimis celerem profectionem excuſat his verbis: *Quae me cauſſae mouerint, quam acerbae, quam graues, quam nouae, coegerintque impetu magis quodam animi vti, quam cogitatione, non poſſum ad te ſine maximo dolore ſcribere.* Iniurias, quas hic ſignificet, non intelligo: niſi ſi, quod ei filius Pompeii Magni, quia victi exercitus dux eſſe recuſaret, mortem minitatus eſt, vt ait Plutarchus. Vel iniurias vocat fratris, eiusque filii in ſe maleuolentiam (lib. 11. ad Attic. epiſt. 5.) Vel interpretatur, iniuria ſe affectum ab iis, quorum conſilio in Italiam venerit, detruſus de ſua ſententia: vt epiſt. 16.

Quod non facile explicare poſſimus] Quod exitum non habeat, quod e ſententia non ſuccedat. lib. 14. ad Attic. epiſt. 1. *Nihil perditius: explicari rem non poſſe. etenim ſi ille tali ingenio exitum non reperiebat, quis nunc reperiet?*

Adiuua] Vt mihi Caeſar ignoſcat, quod et aduerſus eum arma ceperim, et eiusdem iniuſſu in Italiam venerim. lib. 11. ad Attic. epiſt. 6. *In opido aliquo mallem reſediſſe, quoad arceſſerer.*

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

Permittit vxori, vt de nuncio remittendo conſilium capiat ex tempore. anno tertio ciuilis belli, Caeſare dictatore iterum, nondum creatis conſulibus.

EXPLANATIO.

De nuncio remittendo] Vt doti Terentiae caueretur, conuenerat inter eos de nuncio remittendo, id eſt, de diuortio faciendo: quod tamen poſtea reuera factum eſt: quia res domeſticas Cicero nihilo meliores, quam publicas, poſt bellum Pharſalicum ad vrbem reuerſus offendit. lib. 4. epiſt. 14. et lib. 11. ad Attic. epiſt. 23. *Placet mihi, et idem tibi, nuncium remitti.*

Iſtius] Caeſaris ex Aegypto redeuntis.

Vis] Impetus. non enim de Caeſaris potentia loquitur, quam ſummam eſſe non ignorabat, victo Pompeio Magno, vrbe et Italia in illius poteſtatem redacta. epiſt. 18. *Si qua vis, et ſi quae rapinae fieri coeperint.* et lib. 7. ad Attic. epiſt. 11. *Te puto iam videre, quae ſit ὁρμὴ Caeſaris, qui populus, qui totius negotii ſtatus.*

Multitudinis] Vrbanae.

Si metuendus iratus eſt, quies tamen ab illo fortaſſe naſcetur] Proponit quod obiici poteſt: et idem confutat. Si quis dixerit, metuendum eſſe Caeſarem iratum: non negabo: verumtamen quies ab illo fortaſſe naſcetur. poſita enim ſunt omnia in illius voluntate. idem et exitium, et otium afferre

poteſt. quare timenda pernicies, nec tamen deſperanda ſalus. Equidem valde miror, obſcuram quibusdam hanc ſententiam, et mendoſum locum videri. nam quod pro, *quies,* eſt in vno vetere libro, *quieſces;* id me quidem parum mouet. habeo enim ſex antiquos libros, in quibus nulla varietate, *quies,* legitur: et ſententia patet: itaque mutationem ſine cauſſa non quaero.

Totum] Hoc totum, quod ego diſputo, iudicabis.

Minime miſerum] Diuortium ſibi non diſplicere ſignificat: ſed id non ſatis aperte: ne Terentiam non amare videatur, et ideo diuortium ſuadere.

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Initio belli ciuilis, cum Caeſar amnem Rubiconem tranſiſſet, eiusque aduentus metueretur, Pompeius et conſules vrbem reliquerunt. cum hic eſſet rerum ſtatus, Cicero de vxore et filia ſollicitus, monet eas, vt cum amicis conſiderent, vtrum Caeſaris aduentum in vrbe exſpectent, aut ante diſcedant. Addit de Labieno ad Pompeii partes adiuncto, de Piſone a Caeſaris generi ſui cauſſa diſſidente. Anno primo ciuilis belli, Lentulo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Veſtrum iam conſilium eſt, non ſolum meum] Epiſt. 18.

Vereor, vt] Pro, *vereor ne non:* vide quae diximus lib. 2. epiſt. 1.

Dolabella ipſe] Gener Ciceronis, qui cum Caeſare erat.

Veſtri ſimiles] *Iſto loco,* dixit epiſt. 18. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 14.

Videndum eſt] Dubitandi vim habet: quaſi dicat, vereor, ne non poſſitis: vt epiſt. Q. Ciceronis, lib. 16. 26. *Vide, vt probare poſſit, te non peccaſſe,* id eſt: vereor, ne non poſſit. Alii vtrumque locum ſine cauſſa mutant.

Quo modo quidem nunc ſe res habet] Vt ſe nunc res habet: pro ſtatu rerum praeſenti. lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 2. *Quo modo res ſe habet, non eſt facillima.* lib. 13. ad Attic. epiſt. 2. *Quo modo nunc eſt, pedem vbi ponat in ſuo, non habet.* lib. 2. de Orat. c. 32. *Quo modo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcenda eſt multitudo cauſſarum.*

Haec loca] Oram Campanam, et maritimam. lib. 16. epiſt. 11. *Italiae regiones deſcriptae ſunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam ſumſimus.* et epiſt. 12. eiusdem libri: *Ego adhuc orae maritimae praeſum a Formiis.* et lib. 7. ad Attic. epiſt. 11.

Tenere liceat] Metuebat, ea ne loca Caeſar occuparet.

Belliſſime vel mecum, vel in noſtris praediis eſſe poteritis] Cupiebat omnino ſecum eas eſſe; etſi videatur earum conſilio permittere. nam lib. 7. ad Attic. epiſt. 14. *velim,*

velim, inquit, *eas cohortere, vt exeant; praeſertim cum ea praeſidia in ora maritima habeamus, cui ego praeſum, vt in his pro re nata non incommode poſſint eſſe.* Iuere poſtea ad Ciceronem Formias. lib. 7. ad Attic. epiſt. 17.

Etiam illud verendum eſt, ne breui tempore fames in vrbe ſit] Impedita re frumentaria, vt in bellis. Quinque cauſſas colligit Cicero, quibus mulieres ſuas, vt exeant, impellat: etſi, quid ipſe velit, plane non aperit. Prima eſt illa: *Sin homo amens diripiendam vrbem daturus eſt, vereor, vt Dolabella ipſe ſatis nobis prodeſſe poſſit.* Altera: *Etiam illud metuo, ne iam intercludamur, vt, cum velitis, exire non liceat.* Tertia: *Reliquum eſt, quod ipſae optime conſiderabitis, veſtri ſimiles feminae ſintne Romae.* Similes autem earum feminas, ac minore etiam dignitate, diſceſſiſſe non ignorabat. itaque epiſt. 18. *illud*, inquit, *me mouet, quod video, omnes bonos abeſſe Roma, et eos mulieres ſuas ſecum habere.* et lib 7. ad Attic. epiſt. 14. *De mulieribus noſtris, quaeſo videas, vt ſatis honeſtum nobis ſit, eas Romae eſſe, cum ceterae vlla dignitate diſceſſerint.* Quarta: *Belliſſime vel mecum, vel in noſtris praediis eſſe poteritis.* Poſtrema: *Verendum eſt, ne breui tempore fames in vrbe ſit.*

Camillo] Poſt Atticum amiciſſimo Ciceronis. vt epiſt. 5. et lib. 5. epiſt. 20.

Labienus] T. Atius Labienus, qui multos annos Caeſaris legatus in Gallia fuerat, egregiamque in re militari virtutem oſtenderat, orto ciuili bello ad Pompeii partes tranſiit. lib. 16. epiſt. 12. *Maximam plagam accepit, quod is, qui ſummam auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus, ſocius ſceleris eſſe noluit: reliquit illum, et nobiscum eſt.* Et lib. 7. ad Attic. epiſt. 13. *Labienum ἥρωα iudico. facinus iamdiu nullum ciuile praeclarius.*

Piſo] L. Calpurnius Piſo, in quem exſtat oratio. lib. 7. ad Attic. epiſt. 13. *Amo etiam Piſonem: cuius iudicium de genero ſuſpicor viſum iri graue.*

Ab vrbe diſcedit] Non contulit ſe ad Pompeium, ſed ab vrbe diſceſſit: in quo non probare Caeſaris, generi ſui, conſilia viſus eſt. nam ſi probaret, eum in vrbe exſpectaret.

Rufus] Fortaſſe M. Coelius Rufus: quem ad Ciceronem in Cumanum veniſſe conſtat ex lib. 2. epiſt. 16. Vel, ſi hoc non probatur, dictum putemus de Meſcinio Rufo, qui Ciceronis quaeſtor in prouincia fuerat, lib. 5. epiſt. 19. 20.

VIII. Kal. Quintil.] Recte Sigonius coniecit, legendum eſſe, *VIII. Kal. Febr.* quod ex epiſt. 18. et ex lib. 16. epiſt. 12. colligitur. Praeterea, cum ad Atticum ſcriberet, lib. 7. epiſt. 13. *L. Caeſarem*, inquit, *vidi Minturnis a. d. VIII. Kal. Febr.*

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Conſilii ſui de mittendo ad Caeſarem Cicerone filio mutationem ſignificat. anno tertio ciuilis belli, Caeſare dictatore iterum, nondum creatis conſulibus.

EXPLANATIO.

Vt ad te antea ſcripſeram] Epiſt. 11.

Caeſari] Ex Aegypto ad vrbem redeunti.

Mutauimus conſilium] Lib. 11. ad Attic. epiſt. 18. *De illius Alexandria diſceſſu, nihil adhuc rumoris, contraque opinio, valde eſſe impeditum. itaque nec mitto, vt conſtitueram, Ciceronem.* Miſit autem Cicero Philotimum ad Caeſarem: vt ex epiſt. 24. intelligitur, et lib. 11. ad Attic. epiſt. 19. 24.

Quid velimus] Volebat diutius Brundiſii non eſſe. epiſt. ad Attic. ſupra dicta, quae eſt eodem, quo haec, die ſcripta: *Te rogo vt me hinc expedias. quoduis enim ſupplicium leuius eſt hac permanſione.*

Sica] Epiſt. 4.

Tulliam adhuc mecum teneo] Tullia Brundiſium ad eum venerat XVII. Kal. Quint. id eſt ante quattuor dies, quam hae litterae ſcriptae ſunt. epiſt. 11.

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

De litteris, de Volumnia, de ſuo dolore. anno tertio ciuilis belli, Caeſare dictatore iterum, ſine conſulibus.

EXPLANATIO.

Eiuſmodi tempora noſtra ſunt] Brundiſii iacebat in moerore. nam et Pompeianos offenderat, et victorem Caeſarem timebat. temere enim, quod ipſe lib. 11. ad Attic. epiſt. 8. fatetur, non arceſſitus a Caeſare in Italiam venerat. nam neque palam cum lictoribus ad vrbem audebat accedere, ne quis impetus Caeſarianorum militum fieret: et lictores, ante bellum ciuile ſibi a populo datos, omnino dimittere nolebat. in hoc ſtatu, nec habebat quod ſcriberet, nec a Terentia cur litteras exſpectaret.

Volumnia] Quae ſe parum officioſe in Terentiam geſſerat.

Potuit diligentius facere et cautius] Nec debuit Volumnia facere, quod fecit: et id ipſum, quod fecit, facere diligentius et cautius: quo minus exiſtimationi tuae noceret. Fortaſſe ob debitam ſibi pecuniam Volumnia Terentiam appellauerat. Eguiſſe autem hoc tempore Terentiam, illud oſtendit lib. 11. ad Attic. epiſt. 7. *Alterum eſt, cur te nolim diſcedere; quod ſcribis Terentiam flagitare.* Et ibidem epiſt. 16. *Tempora monent,*

vt

vt videat, vt ſatisfaciat, quibus debeat. Et ibidem epiſt. 23. *Te oro, vt de hac miſera cogites: et illud, de quo ad te proxime ſcripſi, vt aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam.*

Alia ſunt, quae magis curemus] Suam vicem dolet, quod Brundiſii iaceat.

Vt ii voluerunt] Tacite Dolabellam accuſat, cuius conſilio in Italiam venerit. lib. 11. ad Attic. epiſt. 7. *Ad eum* (Antonium) *miſi L. Lamiam, qui demonſtraret, illum Dolabellae dixiſſe, vt ad me ſcriberet, vt in Italiam quamprimum venirem: eius me litteris veniſſe.* Hoc etiam queritur epiſt. 12. *Perturbati,* inquit, *dolore animi, magnisque iniuriis, metuo, ne id conſilii ceperimus, quod non facile explicare poſſimus.*

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Materiam ſcribendi ſibi deeſſe dicit: ſuum dolorem ex Leptae et Trebatii ſermone poſſe cognoſci. Terentiam curare et ſuam, et Tulliae valetudinem iubet. Scripta videtur ante ſuperiorem, Decembri menſe, cum Cicero Brundiſii eſſet. nam quod hic de Lepta et Trebatio ſcribitur, idem lib. 11. ad Attic. epiſt. 8. Quantis curis afficiar, etſi profecto vides; tamen cognoſces ex Lepta et Trebatio.

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Vxoris et filiae conſilio permittit, quid faciant, Romaene ſint in aduentu Caeſaris, an cum ipſo in aliquo tuto loco. anno primo ciuilis belli, Lentulo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Haec autem regio] Campana et maritima ora, cui praeerat. epiſt. 14. lib. 16. epiſt. 12.

Noſtrorum opidorum] Opida ſua vocat, quibus praepoſitus erat.

Eſſe mecum] In opidis noſtris.

Iſto loco] Iſta dignitate, *veſtri ſimiles,* epiſt. 14. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 14. et pro Cluentio c. 15. *Pro loco, pro antiquitate generis ſui.* Terentius etiam in Eun. Act. 2. ſc. 2. v. 3.

Conueni hodie adueniens quendam mei loci hinc atque ordinis.

Locus enim ad ſtatum et conditionem refertur, ſiue ſit obſcurior, ſiue clarior.

Philotimo] Terentiae liberto. lib. 4. epiſt. 2.

VIII. Kal. Febr. (*Febr.* abeſt ab ERN.)] Pridie quam illas alteras litteras dedit, quarum initium eſt; *Veſtrum iam conſilium.*

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Dolorem ſuum ex filiae valetudine, et difficultatem propius accedendi ſignificat. Secundo belli ciuilis anno, Caeſare II. Seruilio coſſ. poſt Pharſalicam pugnam, Brundiſii.

EXPLANATIO.

In maximis meis doloribus] Quod in Italiam venerim non arceſſitus.

Valetudo Tulliae] Lib. 11. ad Attic. epiſt. 6. quae ſcripta eſt IV. Kal. Dec. de Tullia ſic: *Tulliae meae morbus, et imbecillitas corporis me exanimat.*

Me multa impedierunt] Praecipue lictores: quos non nominat; quia cautius agit cum femina, quam cum prudenti viro Attico. ad quem enim ſcribens lib. 11. epiſt. 6. *propius,* inquit, *accedere, vt ſuades, quo modo ſine lictoribus, quos populus dedit, poſſum, qui mihi incolumi adimi non poſſunt?*

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Cum a Caeſare ſatis liberales litteras accepiſſet, de quibus epiſt. 23. fit mentio, propius accedere non dubitauit. Mandat igitur vxori, vt in Tuſculano curet parata eſſe omnia, quae ſint ad victum et ad valetudinem neceſſaria: cum praeſertim eo cum amicis aliquot iturum ſe putet. Anno tertio ciuilis belli, Caeſare dictatore iterum, nondum creatis conſulibus.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Hanc epiſtolam opinor ſcriptam eſſe anno primo ciuilis belli, Lentulo et Marcello coſſ. ante quam Cicero in Graeciam nauigaret; cum tamen, vt mihi videtur, nauigationem cogitaret. quod ex iis verbis coniicio: quod opus erit, vt res tempuſque poſtulat, prouideas atque adminiſtres. *nam illud:* ad me de omnibus rebus quam ſaepiſſime litteras mittas, *certe indicat eum eſſe in Italia.*

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

Scripta videtur poſt pugnam Pharſalicam, anno tertio ciuilis belli, cum Cicero, acceptis a Caeſare, ex Aegypto in Italiam redeunte, litteris iis, quae nominantur epiſt. 23. incertus conſilii eſſet, vtrum ei obuiam procederet, an eum Brundiſii exſpectaret.

EPISTO-

EPISTOLAE XXIII.

[In editione Manutii eſt vltima.]

ARGVMENTVM.

Scribit de redditis ſibi a Caeſare litteris, de fama eius aduentus, de ancipiti conſilio vel obuiam procedendi, vel eum exſpectandi. anno tertio ciuilis belli, Caeſare dictatore iterum, cum Cicero Brundiſii adhuc eſſet.

EXPLANATIO.

Satis liberales] In orat. pro Ligario c. 3. *Caeſar ad me ex Aegypto litteras miſit, vt eſſem idem, qui fuiſſem.*

EPISTOLAE XXIV.

[In editione Manutii eſt XXIII.]

ARGVMENTVM.

Haec biduo ante eam, quae ſequitur, ſcripta eſt: quod adſcripta vtrique dies indicat: et in hac Caeſaris litteras exſpectat, in illa ſe accepiſſe demonſtrat.

EXPLANATIO.

De Caeſaris aduentu] Ex Aegypto.

De litteris] Caeſaris, Philotimo ad Ciceronem datis. Philotimum Cicero, mutato mittendi filii conſilio, ad Caeſarem miſerat. lib. 11. ad Attic. epiſt. 24.

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLARVM

QVAE FAMILIARES VOCANTVR

LIBRVM XV.

EPISTOLAE I.

ARGVMENTVM.

Cum Parthi, duce Pacoro, Orodis regis filio, maximis copiis Euphratem flumen, Romani imperii terminum, tranſiſſent; ſollicitus Cicero cum de Cilicienſi prouincia, quam conſulari imperio regebat, tum de reliquis etiam ab impetu belli non longe remotis, monet conſules, praetores, tribunos plebis et ſenatum, vt maiores exercitus ad earum prouinciarum praeſidium primo quoque tempore mittantur. Haec epiſtola Sulpicio, Marcello coſſ. quo anno in prouinciam iniit, ſcripta eſt: ſed collocari debuit poſt eam, quae ſequitur, ea vero poſt eam, quae ſcripta eſt ad Catonem, hoc initio, Cum ad me legati: *in qua, nihil adhuc ſe publice de bello Parthico ſcripſiſſe, ſignificat.*

EXPLANATIO.

Euphratem] Meſopotamiae flumen, ex Niphate, vt ait Strabo, Armeniae monte ortum, imperii Romani terminum qui ad Traianum imperatorem permanſit. nam is, Armenia, Meſopotamia, Aſſyriaque ad populi Romani ditionem adiectis, ad flumen Tigrim fines imperii protulit. mox Hadrianus, inuidens Traiani gloriae, veterem imperii terminum Euphratem eſſe voluit, captasque a Traiano prouincias Perſis reſtituit.

Cum omnibus fere ſuis copiis] Lib. 5. ad Attic. epiſt. 18. *Parthi Euphraten tranſierunt duce Pacoro, Orodi, regis Parthorum, filio, cunctis fere copiis.*

Proconſule] Syriae.

Certiora] Quia Parthis propinquior Bibulus, quam Cicero.

De alterius prouincia] De Syria, quam a Parthorum ditione diuidebat Euphrates.

Paene eſt communis] Quia Syriae finitima Cilicia, quae Ciceronis erat

erat prouincia. lib. 2. epiſt. 10. *Cum veniſſem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis eſt, diuiſus aquarum diuortiis.*

Regis Antiochi Commageni] Cuius ſoror vxor fuerat Orodis Parthorum regis. Dio lib. 49. Commageni citra Euphratem Aſiae regio eſt: cuius caput Samoſatam vrbem Plinius nominat lib. 5. c. 24.

Tranſire] In Syriam, epiſt. 4.

In Ciliciam] Erat enim in Aſia: cuius tres dioeceſes adminiſtrabat. lib. 13. epiſt. 67. De hoc itinere lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. his verbis: *In caſtra veni a. d. VII. Kal. Sept. a. d. III. exercitum luſtraui apud Iconium. ex his caſtris, cum graues de Parthis nuncii veniſſent, perrexi in Ciliciam per Cappedociae partem eam, quae Ciliciam attingit.*

A Tarcondimoto] Regulo in Ciliciae parte, qui ciuili bello contra Caeſarem pro Pompeio pugnauit: eique poſtea victor Caeſar ignouit. poſt interitum Caeſaris, copias pro reipublicae partibus comparante C. Caſſio, cum eo ſe coniunxit. Caſſio mortuo, ſecutus Antonium cum Octauiano dimicantem, ab Agrippa nauali proelio caeſus eſt. Dio lib. 41. 47. 50. Strabo lib. 14 Florus lib. 4. c. 2.

Pacorum] Dux eſſe videbatur, quia regis filius: reuera autem copias Oſaces ducebat: quem poſtea C. Caſſius proelio victum occidit. Pacorus autem hoc tempore nondum ex ephebis exceſſerat. Dio lib. 40. Eum poſt aliquot annos cum omnibus copiis caeſum a Ventidio, qui de Parthis primus triumphauit, idem Dio lib. 49. Iuſtinus lib. 42. c. 4. et alii prodiderunt.

Ab Iamblicho] Strabo lib. 16. Tarcondimoti filium appellat. Dio videtur aliter ſenſiſſe lib. 50. et 54. Occiſum autem ait a M. Antonio, de proditione ſuſpectum.

Phylarcho] Regem fuiſſe in quadam Arabiae parte, auctor eſt Dio lib. 50. eius filio paternum principatum ab Auguſto reſtitutum, lib. 54. *Phylarchum* dignitatis apud Arabas nomen fuiſſe, Strabo docet.

Noſtram manſuetudinem ERN. *conſuetudinem integritatemque*] Etſi neque veteres libri mutant; et *conſuetudinis* verbo ſignificari laudem conſtat: probo tamen coniecturam Hieronymi Ferrarii, qui legendum putabat, *manſuetudinem*, adductus in hanc opinionem ſimilitudine locorum. nam epiſt. 3. *Mihi maximae curae eſt, vt, quae copiis et opibus tenere vix poſſimus, manſuetudine et continentia noſtra, ſociorum fidelitate teneamus.* Et epiſt. 5. *Potius manſuetudine et innocentia imperatoris, prouinciam, quam vi militum, aut benignitate deorum, retentam, atque conſeruatam eſſe.* Lib. 5. ad Attic. epiſt. 9. *Faciam, vt ſumma modeſtia, et ſumma abſtinentia munus hoc extraordinarium traducamus.* Et epiſt. 18. ad eundem: *Sociis multo fidelioribus vtimur, quam quisquam vſus eſſet: quibus incredibilis videtur et noſtra manſuetudo, et abſtinentia.*

Ciliciam]. Prouinciae ſuae partem, in quam nondum peruenerat.

Aequitatis noſtrae] Duo veteres libri, *equitatus noſtri*. et epiſt. 2. *cum equitatum in Ciliciam miſiſſem.* Malo tamen, *aequitatis noſtrae.*

ſtrae. plus enim praeſidii, ad continendos in fide ſocios, in aequitate ſua, quam in vniuerſo exercitu, non modo in equitatu, Cicero ſibi eſſe conſtitutum exiſtimabat: vt epiſt. 3. et hic proxime, quid profecerit integritas ſua, iam oſtendit.

Qui ex Cilicum gente in armis eſſent] Amanienſes ſignificat. vide epiſt. 4. et lib. 2. epiſt. 10.

Nos quemadmodum inſtructos] Epiſt. 2. et lib. 8. epiſt. 5.

Quibus vectigalia populi Romani continentur] Aſiae vectigalia maxima erant. Pro lege Manilia c. 6. *Ceterarum*, inquit, *prouinciarum vectigalia tanta ſunt, vt iis ad ipſas prouincias tutandas vix contenti eſſe poſſimus: Aſia vero tam opima eſt, et fertilis, vt et vbertate agrorum, et varietate fructuum, et magnitudine paſtionis, et multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat.*

In Aſia] Nondum in Syriam peruenerat Bibulus, ſed erat adhuc in Aſia.

Deiotari] Galatiae regis.

Quantaecumque ſunt] Fuere cohortes triginta, quadringenorum peditum ſingulae, id eſt, peditum duodecim millia, legiones videlicet duae: equitum vero duo millia. lib. 6. ad Attic. epiſt. 1. et lib. 5. ad eundem epiſt. 15.

Inanis] Vacua praeſidio. in ea regnabat Ariobarzanes, qui nominatur epiſt. 2. 4. et lib. 2. epiſt. 17. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20.

In hac paucitate] Duas tantum legiones habebat. lib. 5. ad Attic. epiſt. 15. et Plutarchus.

Dignitati certe conſulemus] Nihil indecore faciemus; nihil turpiter.

EPISTOLAE II.

ARGVMENTVM.

Exponit, audito Parthorum aduentu, quid egerit pro tuenda prouincia, ſociisque in fide continendis; adiungit de rege Ariobarzane ab inſidiis liberato. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Cum pridie Kal. Sext. in prouinciam veniſſem] Epiſt. 4. et lib. 3. epiſt. 6. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 15.

Nauigationum difficultatem] Lib. 5. ad Attic. epiſt. 12. *Negotium magnum eſt nauigare, atque id menſe Quintili. ſexto die Delum Athenis venimus. pridie Nonas Quintil. a Piraeeo ad Zoſtera, vento moleſto, qui nos ibidem Nonis tenuit.*

Facultate et copia] Epiſt. 3. *copiis et opibus.*

Iſauros] De quibus anno 679. triumphauerat P. Seruilius, et Iſaurici cognomen acceperat.

Quod ea maxime pateret] Epiſt. 4. *Cappadocia patet a Syria.*

Per Cappadociae partem eam] Lib. 3. epiſt. 6.

Quae cum Cilicia continens eſt] Quae Ciliciam attingit. epiſt. 4.

Cybiſtra]

Cybiſtra] Opidum Cappadociae, vbi quinque dies caſtra habuit. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20.

Artuaſdes, rex Armenius, quocumque animo eſſet] Cuius ſoror Pacoro, regis Parthorum filio, nupta erat; filia vero Deiotari regis filio pacta. epiſt. 3. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 21. Appianus in Parthico. *Artauaſdes*, non *Artuaſdes*, vocatur lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. 21. et a Paterculo lib. 2. c. 82. 94. Dicit autem, *quocumque animo eſſet*, quia propter affinitatem cum rege Parthorum contractam dubitari poterat. idque ſignificat apertius lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. *Perrexi*, ait, *in Ciliciam per Cappadociae partem eam, quae Ciliciam attingit, eo conſilio, vt Armenius Artauaſdes, et ipſi Parthi Cappadocia ſe excludi putarent.*

Regem] Cappadociae.

Euſeben et Philoromaeum] Pius, et amicus Romanorum. Sic appellabatur, Graecis nominibus ad Latinam conſuetudinem transductis.

A noſtro ordine] A ſenatu.

In conſilio meo] Praeſentibus qui maioris apud eum dignitatis erant, quaeſtore Meſcinio, legatis quattuor, C. Pontinio, Q. Cicerone, M. Anneio, L. Tullio, praefecto fabrum Lepta, tribunis mil. et aliis fortaſſe.

Caſum illum interitus paterni] Huius Ariobarzanis patrem, quem regno expulſum a Mithridate Pompeius Magnus reſtituerat, per inſidias interfectum, haec verba et alia inferiora declarant.

Amicosque patris eius atque aui iudicio probatos ERN. *Amicosque in patris eius fide atque iudicio probatos*] Sic habent duo veteres libri: vnus, *amicosque patris eius atque iudicio probatos:* reliqui omnes, *amicosque in patris eius atque iudicio probatos.* Fortaſſe legendum: *amicosque patris eius fide atque iudicio probatos*, id eſt, quibus pater eius fidem haberet, de quibus optime iudicare ſolitus erat.

Regnare diſceret] Non multo enim ante rex a ſenatu appellatus erat, Cicerone conſule. lib. 2 epiſt. 17.

In eos vteretur iure regio] Hoc, et quae ſequuntur, ſignificauit, cum dixit: *regnare diſceret.*

Conſilio veſtro] Qui, facto ſenatus conſulto de Ariobarzanis ſalute, et incolumitate regni a me defendenda, prouidiſtis, ne acciderent ea, quae paene acciderunt. infra.

Nullo poſtulante] Cicerone tamen conſule referente. lib. 2. epiſt. 17.

Tantam curam diligentiamque] Cum decreueritis de eo, quod nullo vmquam de rege. ſupra.

EPISTOLAE III.

ARGVMENTVM.

Scribit de rumore Parthici belli: et affert excuſationem, cur publice nihil ſcripſerit. Eodem anno.

EXPLA-

EXPLANATIO.

M. Cicero imp. (*Imp.* abeſt ab ERN.)] Imperator Cicero appellatus eſt III. idus Oct. caeſis Amanienſibus, vt lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. Ea res geſta nondum erat, cum hae litterae ſcriptae ſunt, ac ne tum quidem, cum illae ſuperiores ad ſenatum, quas poſt has miſſas eſſe ſatis liquet: ait enim in his Cicero: *Publice propter duas cauſſas nihil ſcripſi.* Quare mendoſam hanc imperatoris appellationem ſemper duxi: et, opinor, librarius, cum videret in titulo ſequentis epiſtolae, *Cicero imperator*; eodem modo hanc eſſe inſcribendam, ignarus temporum, exiſtimavit. Hoc et Sigonium video ſuſpicatum eſſe.

Ab Antiocho Commageno] Epiſt. 1. 4.

Ad Iconium] In caſtra venit Cicero, quae fuere apud Iconium VII. Kal. Sept. cum Iconii decem dies fuiſſet: vt lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. Ab Iconio caſtra mouit pridie Kal. Sept. lib. 3. epiſt. 6. Itaque legendum videtur, *III. Kal. Sept.* eodemque modo in epiſt. ſeq. vbi nunc legitur: *Kal. Sept. legati a rege Commageno ad me miſſi.*

Regis Parthorum filium] Pacorum. epiſt. 1.

Regis Armeniorum] Artuaſdis. epiſt. 2.

Multarumque praeterea gentium] Arabum. epiſt. 4. *Magnas Parthorum copias et Arabum ad opidum Antiochiam acceſſiſſe.*

Ad te] Cuius in clientela Cappadocia eſt. epiſt. 4. *Duae maximae clientelae tuae, Cyprus inſula, et Cappadociae regnum.*

Certiora] Quia Syria, Bibuli prouincia, Parthis finitima.

Vt in huiusmodi re] Rei difficultatem hic loquendi modus indicat. ſic lib 4. epiſt. 9. *Adhuc et factum tuum probatur, et, vt in tali re, etiam fortuna laudatur.*

EPISTOLAE IV.

ARGVMENTVM.

Res a ſe in prouincia geſtas ordine exponit: et, vt earum cauſſa ſupplicatio ſibi, fauente Catone, decernatur a ſenatu, cupere ſe ingenue confitetur. Paullo, Marcello coſſ. Tres partes huius epiſtolae ſunt, prooemium, narratio, petitio; prooemium, cur narretur, oſtendit; narratio, cur petatur. In prima prooemii parte, Catonis beneuolentia quaeritur, commemorata eius auctoritate, et virtute, vtraque ſumma et ſingulari. in fine, non ſolere Catonem, oſtenditur, ambitionis cauſſa quidquam concedere, ſed, quod ab eo petendum ſit, probari prius oportere. Narratio duo genera complectitur, vnum, res bellicas; alterum, inſtituta pacis, et rationem adminiſtratae prouinciae. Petitio multas habet partes. Petitur ab eo, cuius allatura ſummam laudem ſententia videtur. Rogare non eſt neceſſe; non enim patitur amicitia, mutuis officiis et ſtudiis confirmata et aucta: admonere ſatis eſt. Amouetur inanis gloriae ſuſpicio: quod fieri neceſſe erat, cum ad Stoicum

hominem

hominem Catonem, qui ad vnam virtutem omnia referret, ſcriberetur. Preces adhibentur, cum ea tamen conditione, ſi res geſtae ſupplicatione dignae videantur: quamquam id, quod armis et militari virtute geſtum, ſit illuſtrius ac maius, cum adiungitur aequitas imperatoris et abſtinentia. Poſtremo, quaſi haec ad impetrandum non ſufficiant, allegatur ad Catonem Philoſophia, quae petitionem adiuuet, ſuique alumni laudem alteri alumno commendet. Abſoluta petitione, opinionem et iudicium ſuum de Catonis officio, ſi eum ornare ſua ſententia, et ſupplicationis honorem decernere voluerit, ita Cicero demonſtrat, vt, ſi aſſequatur quod cupit, id acceptum illi referre velit: quaſi reliquorum amicorum ſtudiis aſſequi non potuerit, niſi Catonis auctoritas acceſſiſſet.

EXPLANATIO.

Summa tua auctoritas] Tanta fuit Catonis auctoritas ob ſingularem eius integritatem, vt, quae illi placerent, ea demum et recta, et honeſta omnes ducerent. argumentum illud inſigne, quod, ambitus cum eſſet maximus, tribunicii candidati iurarunt ſe arbitrio Catonis petituros, depoſitis apud eum H-S quingenis; vt, qui a Catone damnatus eſſet, id perderet, et competitoribus tribueretur. ita viſus eſt Cato plus vnus poſſe, quam omnes leges, omnesque iudices. lib. 4. ad Attic. epiſt. 15. et lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 15.

Propter anni tempus] Vt ante hiemem geri aliquid poſſet.

Exercitum] Quo Appius proconſul vſus erat. eae fuere legiones duae. lib. 3. epiſt. 3. 5. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 15.

Biduum Laodiceae —— Philomeli] Aliter lib. 5 ad Attic. epiſt. 16. *Moratus triduum Laodiceae, triduum Apameae, totidem dies Synnade.* Et ibidem, epiſt. 20. ait ſe moratum eſſe biduum Laodiceae, quinque dies Apameae; triduum Synnadis, Philomeli quinque dies, Iconii decem.

Magni conuentus] Ius enim dixit in iis opidis, tributaque ademit ab Appio impoſita. lib. 5. ad Attic. epiſt. 16. *Audiuimus nihil aliud, niſi imperata* ἐπικεφάλια *ſoluere non poſſe:* ὠνὰς *omnium venditas: ciuitatum gemitus, ploratus: monſtra quaedam non hominis, ſed ferae neſcio cuius immanis. —— leuantur tamen miſerae ciuitates, quod nullus fit ſumtus in nos.* Et ad eundem, epiſt 20. *Iniurias reuellimus ſuperiores. —— nihil ea iurisdictione aequabilius, nihil lenius, nihil grauius.* Et epiſt. 17. *Satis habeo negotii in ſanandis vulneribus, quae ſunt impoſita prouinciae. quod, do operam, vt faciam quam minima illius contumelia.* Et ad eundem, lib. 6. epiſt. 1. 2.

Falſo aere alieno] Quod vere non debebatur: erat enim contractum ob ſolutionem tributorum: quibus liberatae ciuitates, aere ſimul alieno liberatae ſunt.

Quinque cohortes] Opinor eſſe eas, de quibus lib. 3. epiſt. 6.

Sine legato, ſine tribuno militum, denique etiam ſine centurione vllo] In ſingulis legionibus erant

ſinguli

ſinguli legati, interdum tamen bini, (nam Cicero proconſul duas tantum legiones, quattuor legatos habuit) tribuni militum ſeni, centuriones triceni. auctor Polybius.

M. Anneio] Lib. 13. epiſt. 57. hoc nomen varie legitur in antiquis libris.

Euocatorum] Praefecto Antonio. lib. 3. epiſt. 6.

Exercitu luſtrato] Cum exercitum duces educere in expeditionem vellent, prius, quam caſtra mouerent, exercitum luſtrabant, id eſt, recognoſcebant.

Kal. Sept.] *III. Kal. Sept.* legendum eſſe, iam oſtendimus.

Syria] Bibuli prouincia.

Mea prouincia] Et Aſiaticis tribus dioeceſibus. lib. 13. epiſt. 67.

Duo aditus] Vterque per Amanum montem.

A Tauro] De hoc monte Plinius lib. 5. c. 27.

Opidum Cybiſtra] Cappadociae. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20.

Praeſentis ERN. *Praeſentia, magnitudine et animi, et conſilii*] Pro, *animi praeſentia, magnitudine conſilii:* praeſenti animo, magno conſilio. In orat pro Milone c. 23. *praeſentiam animi*, dixit Cicero, et Caeſar lib. 5. de bell. Gall. c. 43. Interdum ita commiſcentur conſilium et animus, vt ab animo conſilium pendeat: quia metus conſilium impedit. Cicero lib. I. de Offic. c. 23. *Praeſentis animi vti conſilio.*

Cum omnibus ſuis copiis] Cohortibus triginta quadrigenariis, equitum duobus miliibus. lib. 5. ad Attic. epiſt. 18. et lib. 6. epiſt. I.

Cum auctoritate regnaret] Hoc explanatur infra.

Athenaidis] Malo nomen eſſe mulieris, quam ciuitatis: vt regis vxor materue fuerit. nam, *importunitate*, aptius de muliere dici puto, quam de ciuitate. Suffragatur huic opinioni antiqua inſcriptio, quam Romae vidimus in hortis Carpenſibus.

C. POPILIVS. ALBAEVS
VIX. AN. XXXV
ATHENAIS. AVGVSTAIS.
VNCT
POSIT. FRATRIS

Sacerdos] Comanorum ſacerdos Archelaus, a Pompeio Magno, vt ſcribit Appianus, Mithridate deuicto, praefectus: poſt quem ſacerdos fuit Nicomedes, a Caeſare, poſt ſuperatum Pompeium, praepoſitus. Eius ſacerdotis poteſtas quae fuerit, oſtendit Hirtius de bell. Alex. c. 66. his verbis: *Comana, vetuſtiſſimum et ſanctiſſimum in Cappadocia Bellonae templum, quod tanta religione colitur, vt ſacerdos eius deae, maieſtate, imperio, et potentia ſecundus a rege, conſenſu gentis illius, habeatur: id homini nobiliſſimo Nicomedi Bithynio adiudicauit.* Videndus et Strabo lib. 12.

Adoleſcens et equitatu, et peditatu, et pecunia paratus] Latine quoque dicebant cum praepoſitione, *a*, vel *ab*. Plancus lib. 10. epiſt. 8. *Cum deum benignitate ab omni re ſumus paratiores.* Coelius lib. 8. epiſt. 10. *Qui ſcirem, quam paratus ab exercitu eſſes.* —— *De vita, ſi paratior ab exercitu eſſes, timuiſſem. Sumus flagitioſe imparati cum a militibus, tum a pecunia*, lib. 7. ad Attic. epiſt. 15. Cicero dixit. *Imparatiſſimus omnibus*

bus rebus, ſine praepoſitione, Caeſar lib. I. de bell. ciu. c. 30.

Toto] Ignoratio Latini ſermonis quosdam induxit, vt hoc mendoſum putarent, et inepta quaedam comminiſcerentur. Sed, *toto*, Cicero dixit, pro ea re, quae ſumma eſt, et in qua ſunt omnia. Lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. *Eſt totum, quod Kal. Mart. futurum eſt.* Et epiſt. ad Capitonem lib. 16. ad Attic. epiſt. 16. *Totum hoc da, vt, quod ſemper exiſtimaui, nunc plane intelligam, me a te multum amari.* Et lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. I. *Totum in eo eſt, (quod mihi erit curae) tectorium vt concinnum ſit.*

Antiochiam] Quae erat in Syria, Bibuli prouincia. lib. 2. epiſt. 10.

Equitum meorum] Equitatum a ſe in Ciliciam eſſe miſſum, dixit epiſt. 2.

Cohorte praetoria] Quae firmiſſima in exercitu manus erat. lib. 10. epiſt. 30.

Epiphaneae] Plinius lib. 5. c. 24.

Occidione occiſum] Phil. 14. c. 14. *Cum A. Hirtius, conſul, imperator, proelio audito, re cognita, fortiſſimo praeſtantiſſimoque animo exercitum caſtris eduxerit, impetumque in M. Antonium, exercitumque hoſtium fecerit, eiusque copias occidione occiderit, ſuo exercitu ita incolumi, vt ne vnum quidem militem deſiderauerit.* Sic et Liuius et Tacitus, et alii locuti.

Hoſtem ab Antiochia receſſiſſe] Caſſio inſequente. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. *Rumore aduentus noſtri, et Caſſio, qui Antiochia tenebatur, animus acceſſit, et Parthis timor iniectus eſt. itaque eos, cedentes ab opido, Caſſius inſecutus, rem bene geſſit. qua in fuga, magna auctoritate Oſaces, dux Parthorum, vulnus accepit, eoque interiit paucis poſt diebus.*

Cum magno et firmo equitatu et peditatu] Equitum duobus millibus. lib. 6. ad Attic. epiſt. I.

A regno] Galatia.

Vtrique prouinciae] Syriae, et Ciliciae.

Intereſſe vtriusque prouinciae] Eſt enim terminus inter vtramque, et vtrique communis, aquarum diuortio diuiſus. lib. 2. epiſt. 10.

Perpetuum hoſtem] Lib. 2. epiſt. 10. *Cum meis copiis omnibus vexaui Amanienſes, hoſtes ſempiternos. multi occiſi, capti: reliqui diſſipati.*

L. Tulleius ERN. *Tullius*] Cuius auaritiam carpit lib. 5. ad Attic. epiſt. vlt.

Sepyram, et Commorin] Obſcura vicorum potius, quam opidorum nomina.

Apud Aras Alexandri] Iterare eadem non oportet. vide lib. 2. epiſt. 10.

Eleutherocilicum] Liberorum Cilicum, qui ſuis legibus vtebantur. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20.

Qui ne regibus quidem vmquam paruiſſent] Quod eſt argumentum ſummae peruicaciae. Tacitus de Thracibus lib. 4. Annal. c. 46. *Ne regibus quidem parere, niſi ex libidine, ſoliti.*

Turribus] Vnica turri: lib. 5. ad Attic. epiſt. 20.

Tibarani] Ignota geographis gens: nimium enim negotii fuiſſet, latronum Amani montis nomina perſequi. Latrocinia enim exercebant eius montis incolae. Tibarenos et Plutarchus in Lucullo nominat, et Plinius lib. 6. c. 4. vbi

vbi Themiſcyrenae regionis gentes perſequitur.

Aut captis, aut male pacatis] Lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. *Exercitum in hiberna agri male pacati deducendum Quinto fratri dabam.*

Relatum ſit] Vt mihi ſupplicationes decernantur.

Grauiſſimos homines] Hoc dicit, quia grauitas reſpuere preces, vt indecoras, videtur, et L. Craſſus, ille orator ſummus, cum petere magiſtratum blandius, id eſt rogare vellet, ſocerum ſuum Scaeuolam dimittebat; cum ei ita diceret, ſe velle ineptum eſſe: *id erat petere blandius: quod niſi inepte fieret, bene non poſſet fieri.* Lib. 1. de Orat. c. 24.

Admonendum potius te a me, quam rogandum puto] Rogamus enim eos, quorum voluntati parum confidimus: admonemus tantum, quos erga nos optime animatos eſſe credimus. lib. 1. epiſt. 9. *Quae mihi commendas, ea tantae mihi curae ſunt, vt me nolim admoneri: rogari vero ſine magno dolore vix poſſum.* lib. 13. epiſt. 18. *Ego admirabar magis, te, quaſi rogatus, aut certe admonitus, liberaliter Attico reſpondiſſes, vltro ad eum ſcripſiſſe.*

Cum cuidam clariſſimo atque optimo viro ſupplicationem non decerneres] Caeſarem ſignificari, nonnulli arbitrantur: quod ego non ſentio. virum enim optimum Caeſarem non vocaret, Catonis inimicum, praeſertim cum in hac tota epiſtola gratiam Catonis aucupetur. C. Antonium, collegam Ciceronis in conſulatu, deſignari potius opinor. nam ei decretam ob victum Catilinam ſupplicationem, indicat Dio lib. 37. *Clariſſimo*, ob victoriam de Catilina relatam.

Quas is ERN. *Quas conſul in vrbe geſſiſſet*] Ex quattuor antiquis libris ita lego. alii: *Quas is conſul in vrbe geſſiſſet.* Ego Catonem, cuius in ſe officia hic Cicero commemorat, cum C. Antonio ſupplicationem ſua ſententia non decerneret, dixiſſe puto, decreturum ſe, ſi referretur ob res a conſule, id eſt a Cicerone, in vrbe geſtas: cum ea pluris aeſtimaret, quae togatus Cicero conſul in vrbe geſſiſſet, quam quae foris armatus Antonius. Hanc ſententiam confirmant ea, quae ſequuntur.

Mihi ſupplicationem decreuiſti togato, non, vt multis, republica bene geſta, ſed, vt nemini, republica conſeruata] Idem gloriatur in orat. in Piſonem c. 3. *Mihi togato ſenatus, non, vt multis, bene geſtae, ſed, vt nemini, conſeruatae reipublicae, ſingulari genere ſupplicationis, deorum immortalium templa patefecit.* Et Phil. 2. c. 1. *An in ſenatu facillime de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis ciuibus bene geſtae reipublicae teſtimonium multis, mihi vni conſeruatae dedit?* Phil. 14. c. 8. *Mihi conſuli ſupplicatio, nullis armis ſumtis, non ob caedem hoſtium, ſed ob conſeruationem ciuium, nouo et inaudito genere, decreta eſt.*

Inuidiam] Odium. lib. 1. epiſt. 1.

Meas tempeſtates] Clodianis temporibus.

Subieris] Sponte: quod me vexari innocentem iudicares, quia rempublicam domeſtico malo liberaſſem.

Si per me licuiſſet] Si armis contra Clodium certare voluiſſem.

lib. 1.

lib. 1. epiſt. 9. *Qui meos ciues, et a me conſeruatos, et me ſeruare cupientes, ſpoliatos ducibus, ſeruis armatis obiici noluerim.*

Inimicum meum] P. Clodium.

Milonis] Qui Clodium occiderat.

In ſenatu defendenda] Inter Milonis patronos Catonem Pedianus nominat, eumque ait ſtuduiſſe in petitione conſulatus Miloni, et reo adfuiſſe, nec diſſimulaſſe, bene actum eſſe cum republica morte P. Clodii.

A me autem haec ſunt profecta] Hoc verbum interdum Cicero ad beneficiorum et ſtudiorum commemorationem accommodat, vt lib. 2. epiſt. vlt. *Quaecumque a me ornamenta ad te proficiſcentur.* Et lib. 9. epiſt. 14. *Neque plane aſſentior, ne imminuam tuam laudem, ſi omnis a meis conſiliis profecta videatur.*

Graecis] Graece etiam Cicero ſcripſit, vt commentarium de conſulatu ſuo. lib. 2. ad Attic. epiſt. 1.

Hoc neſcio quid gratulationis et honoris] Honorem ſupplicationum: quem ſe ſua ſponte non magni facere oſtendit, cum ait: *hoc neſcio quid.* vt lib. 13. epiſt. 1. *neſcio quid illud Epicuri parietinarum.* Gratulabantur autem diis immortalibus ob victoriam, decreta a ſenatu ſupplicatione. epiſt. 5. *Si tu diis immortalibus gratulari nos, quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo.* Et lib. 11. epiſt. 18. *Tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus.* Phil. 14. c. 3. *Supplicationem decernitis: hoſtem non appellatis. Gratae vero noſtrae diis immortalibus gratulationes erunt, gratae victimae, cum interfecta ſit ciuium multitudo.*

Et natura, et magis etiam ratione atque doctrina] Magis laudandi, qui ratione et doctrina aliquid agunt, quam qui natura. itaque Nepos in Attici vita c. 17. *neque id fecit,* inquit, *natura ſolum,* (*quamquam omnes ei paremus*) *ſed etiam doctrina.* ſic pro Cluentio c. 14 *Nihil tam remotum ab accuſatione, quam Cluentius, et natura, et voluntate, et inſtituta ratione vitae.* Iacet enim natura, niſi voluntas accedat, et conſuetudo: et haec omnia ratio et doctrina vehementer adiuuat. Lib. 1. in Verr. c. 32. *Ab hominibus, et natura, et conſuetudine, et diſciplina leniſſimis.*

Ego profecto is ſum] Similiter locutus, in re diuerſa, lib. 6. epiſt. 14. *Si quis eſt timidus in magnis periculoſisque rebus, ſemperque magis aduerſos rerum exitus metuens, quam ſperans ſecundos, is ego ſum.*

Per ſe] Gloriam non ſpectaui, cum recte agerem: ſed ea ſtudioſe geſſi, ex quibus gloria naſci poſſet.

Prouinciam] Quam in concione depoſuit. lib. 5. epiſt. 2. et Phil. 11. c. 10. *Inſtructam ornatamque a ſenatu prouinciam depoſui.* Ea vero prouincia, Gallia citerior fuit. nam in orat. in Piſonem c. 2. *ego,* inquit, *prouinciam Galliam, ſenatus auctoritate, exercitu, et pecunia inſtructam et ornatam, quam cum Antonio commutaui, quod ita exiſtimabam tempora reipublicae ferre, in concione depoſui, reclamante populo Romano.* Et lib. 2. ad Attic. epiſt. 1.

Spem non dubiam triumphi] Triumphare poterat e Salaſſis, et

inalpinis gentibus, quae populo Romano non parebant. cum his bellum geſſit et Metellus Celer, vt lib. 5. epiſt. 1. et D. Brutus, vt lib. 11. epiſt 4.

Sacerdotium] Auguratum.

Iniuriam] Exſulium ſuum ſignificat.

Augur poſtea fieri volui] In locum P. Licinii Craſſi, M. F. qui a Parthis occiſus eſt.

Eum honorem] Triumphum.

Nunc mihi expetendum puto] Vt, ſi quam antea, pulſus in exſulium, dignitatis iacturam feciſſet, honore nouo ita ſarciret, vt de priſtino ſtatu detractum nihil, additum potius aliquid ad gloriam videretur. cauſſam hanc attigit lib. 6. ad Attic. epiſt. 6. his verbis: *Amicorum litterae me ad triumphum vocant, rem a nobis, vt ego arbitror, propter hanc παλιγγενεσίαν noſtram, non negligendam.*

Ad ſanandum vulnus iniuriae] Iniuria, id eſt exſulium, iniuſte mihi irrogatum, quaſi vulnus fuit, cuius medicina triumphus erit.

Vt faueas] In ſupplicatione adipiſcenda, quae triumphi praerogatiua erat. epiſt. 5.

Quod paullo ante me negaram rogaturum, vehementer te rogo] Dixi iam de hoc artificii genere, lib. 13. epiſt. 16. 18. 47.

Honores ſummos] Triumphos.

Equidem etiam mihi illud] Cognita Catonis conſuetudine, ne totum ponere videatur in bellicis rebus, quae plerumque a fortuna pendent, aequitatem et continentiam ſuam commemorat; eaque ſibi ait contra metum impendentis Parthici belli, et ad ſociorum animos recuperandos, firmiſſima praeſidia fuiſſe.

Quam attente te audire ſoleam] Cum de habendis, aut non habendis honoribus in ſenatu ſententiam dicis.

In mea cauſſa] In hoc negotio, de quo tecum ago.

Exercitu imbecillo] Duabus legionibus. lib. 5. ad Attic. epiſt 15. et Coelius lib. 8 epiſt. 5. *Si Parthus mouet aliquid, ſcio, non mediocrem fore contentionem. tuus porro exercitus vix vnum ſaltum tueri poteſt.*

Maximi belli] Parthici, quod, poſt Craſſum interfectum, caeſasque eius copias, formidoloſum in primis erat.

Veteris imperii] Imperii Romani, cui parere ſoliti erant.

Praeſertim ad te] Cum enim omnes ſocii ſuas querelas ad te deferant; nimirum nihil eorum ignoras, quae in prouinciis geruntur. itaque narrari haec a me de me ipſo, neceſſe non videtur.

Qui meis inſtitutis ſe recreatos putant] Cum Appii inſtitutis afflicti eſſent. lib. 5. ad Attic. epiſt. 16. et lib. 6. ad eundem epiſt. 1.

Duae maximae clientelae tuae, Cyprus inſula, et Cappadociae regnum] Cyprus ea cauſſa, quia lege P. Clodii, Ciceronis inimici, Piſone et Gabinio coſſ. profectus in eam inſulam Cato, regis Ptolemaei, qui ſibi veneno mortem conſciuit, publicatis bonis, maximam pecuniae vim in aerarium intulerat. mos autem veterum fuit, vt, quorum opera natio aliqua in populi Romani poteſtatem veniſſet, eorum in clientela perpetuo eſſet. itaque Siculi Marcellorum, Poeni Scipionum clientes.

clientes. Citicos quoque, qui erant in Cypro inſula, Catonis clientes, lib. 4. de Fin. c. 20. Cicero vocat. Cappadociae regnum ideo clientela Catonis erat, quia regem Ariobarzanem vehementer diligebat, auctorque ſenatui fuit, vt eum Ciceroni commendaret. de quo ſupra, *regem Ariobarzanem*, inquit, *cuius ſalutem a ſenatu, te auctore, commendatam habebam, praeſentibus inſidiis nec opinantem liberaui.* Maximas autem clientelas appellat, quia priuatae quoque tenuiorum hominum erant.

De me loquentur] Cyprum enim inſtitutis meis recreaui: Cappadociae regem inſidiis liberaui.

Quae ſi etiam maiora ſunt] Quam res geſtae. ſupra enim dixit: *Equidem etiam mihi illud animum aduertiſſe videor, te non tam res geſtas, quam mores, inſtituta, atque vitam imperatorum ſpectare ſolere in habendis, aut non habendis honoribus.*

In omnibus ſaeculis pauciores viri reperti ſunt, qui ſuas cupiditates, quam qui hoſtium copias vincerent] Fortaſſe hanc ſententiam e Xenophontis Ageſilao ſumpſit. Πολὺ πλέονες, inquit c. 5. τῶν πολεμίων, ἢ τῶν τοιούτων, δύνανται κρατεῖν. Et infra c. 8. Καλὸν μὲν δοκεῖ εἶναι, τείχη ἀνάλωτα ἡττᾶσθαι ὑπὸ πολεμίων· πολὺ μέν τοι ἔγωγε κάλλιον κρίνω, τὸ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἀνάλωτον κατασκευάσαι, καὶ ὑπὸ χρημάτων, καὶ ὑπὸ ἡδονῶν, καὶ ὑπὸ φόβου.

Haec genera virtutis] Aequitatem et continentiam.

Iuſtiores] Profecto, qui ſententiam attenderit, legendum, *illuſtriores*, intelliget. bellicis enim rebus non iuſtitiam, ſed ſplendorem addunt aequitas et continentia.

Allegem] Mittam. epiſt. 10. *Allegarem ad te illos.*

In forum, atque in rempublicam] Cum vterque locos graues ex philoſophia, abhorrentes ab vſu forenſi et publico, magna cum laude in iudiciis, in concionibus, in ſenatu tractaret. vide prooemium Paradoxorum.

In ipſam aciem paene deduximus] Otio et deſidiae, forum, rempublicam, aciem opponit. *aciem* autem pro ſumma contentione poſuit, non quaſi tertium quiddam, a duobus proxime dictis, id eſt a foro et a republica diuerſum, ſed quod et foro, et reipublicae iungatur: quaſi dixerit, in maiores et fori, et reipublicae contentiones. qua ſimilitudine lib. 1. de Orat. c. 34. *aciem forenſem* appellauit.

Negari] Negauit tamen. epiſt. ſeq. et lib. 8. epiſt. 11. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 1.2.

A Catone] Ab eo, qui Philoſophiam ipſam vehementer amat. vis eſt in nomine: vt ad Curionem lib. 2 epiſt. 4. *Quid eſt, quod poſſit grauiter a Cicerone ſcribi ad Curionem, niſi de republica?*

Ex meis litteris] Ex his litteris, quibus a te peto, vt mihi tua ſententia faueas, adiutorque ſis.

Auctoritate tua] Quam ſummam eſſe dixit initio litterarum.

Mihi, quod maxime cupierim, contigiſſe] Supplicationem ipſam.

EPISTOLAE V.

ARGVMENTVM.

Mirum in hac epiſtola videre licet artificium. cum enim ſe Cato excuſet, quia ſupplicationem non decreuerit; idem tamen decretam eſſe gaudet. rurſus, cum ſupplicationis honorem Ciceroni ſua ſententia non tribuerit; ſe tamen de illo ſenſiſſe honorificentius, quam eos, qui ſupplicationem decreuerunt, probare conatur. Paullo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Innocentiam] Hoc addidit, quia poteſt eſſe virtus ſine innocentia: nam hic virtus eſt praeſtantia quaedam et animi, et ingenii: qualem in multis fuiſſe diſiunctam ab innocentia, hiſtoriae teſtantur.

Cognitam in maximis rebus, domi togati] Cum rempublicam Catilinae coniurationis exitio togatus liberaſti. lib. 12. epiſt. 13. *Eſt tua toga omnium armis felicior.*

Adminiſtrari] Exerceri.

Pro meo iudicio] Non laudaui te gratiae cauſſa, ſed adductus iudicio meo: cum ii, qui ſupplicationem tibi decreuerunt, gratiae fortaſſe potius id tribuerint, quam iudicio.

Innocentia conſilioque tuo] Vt ſupra cum virtute innocentiam, ita coniungit hoc in loco cum innocentia conſilium. nam vt reipublicae ſine innocentia virtus, ita ſine conſilio innocentia nihil prodeſt.

Defenſam] Contra metum Parthici belli, non quod Cicero cum Parthis pugnauerit. et ipſe in epiſtola ſuperiore, *reperies*, inquit, *me exercitu imbecillo, contra metum maximi belli, firmiſſimum praeſidium habuiſſe aequitatem et continentiam.*

Qua in re nihil fortuito] Fortuito geri eas res oſtendit, quarum cauſſa ſupplicatio decerni, et diis immortalibus gratulatio fieri ſoleret. ita bellicas victorias fortunae tribuit, Ciceronis autem continentiae et aequitati. defenſam prouinciam, ſeruatum Ariobarzanis cum ipſo rege regnum, ſociorum reuocatam ad ſtudium imperii voluntatem. qua ſententia videri volebat, plus decreuiſſe Ciceroni, quam ſi ſupplicationem decreuiſſet. ſed Cicero aliter accepit, dolorem tamen ſuum diſſimulauit, vt intelligitur ex epiſtola ſequenti: ad Atticum autem cum ſcriberet lib. 7. epiſt. 2. *Cato*, inquit, *quid agat: qui quidem in me turpiter fuit maleuolus. dedit integritatis, iuſtitiae, clementiae, fidei mihi teſtimonium, quod non quaerebam; quod poſtulabam, id negauit. itaque Caeſar iis litteris, quibus mihi gratulatur, et omnia pollicetur, quo modo exultat Catonis, in me ingratiſſimi, iniuria? at hic idem Bibulo dierum viginti. ignoſce mihi, non poſſum haec ferre, nec feram.* Et epiſt. 3. ibidem, inuidiſſe ait Catonem ſuae dignitati.

Gaudeo] Si tu mauis, ea, quae pro republica feciſti, non rationi et continentiae tuae, ſed diis immortalibus tribui; ſupplicationem decretam gaudeo.

Triun-

Triumphi praerogatiuam] Quae tribus, quaeque centuria ſuffragium ferebat, *praerogatiua* dicebatur, quod prima rogaretur, quos vellet conſules fieri, vt ait Aſconius in act. I. in Verr. c. 9. Et quoniam praerogatiuae tanta auctoritas erat, vt eam ceterae tribus et centuriae ſequerentur: inde factum, vt praerogatiua pro certo acciperetur ſigno, futuram rem praenunciante.

Caſum potius, quam te, laudari malis] Fortuitum euentum, beneficio deorum immortalium, potius quam aequitatem et continentiam tuam. Lib. 3. de Nat. deor. c. 36. *Hoc quidem omnes mortales ſic habent, externas commoditates, vineta, ſegetes, oliueta, vbertatem frugum et fructuum; omnem denique commoditatem proſperitatemque vitae, a diis ſe habere: virtutem autem nemo vnquam acceptam deo retulit. Nimirum recte. propter virtutem enim iure laudamur, et in virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, ſi id donum a deo, non a nobis haberemus. At vero aut honoribus aucti, aut re familiari, aut ſi aliud quippiam nacti ſumus fortuiti boni, aut depulimus mali, cum diis gratias agimus, tum nihil noſtrae laudi aſſumtum arbitramur.*

Contra conſuetudinem meam] Stoicorum enim breuis oratio. Stoicus autem Cato: vt indicat oratio pro Murena c. 29. 30. 31. Plutarchus, et alii.

Quod maxime volo] Maxime volo exiſtimes, laborare me, etc.

De tua maieſtate] De tua dignitate.

Quod ampliſſimum ſim arbitratus] Duxi ampliſſimum eſſe, rationi et continentiae tuae acceptam referri defenſionem prouinciae, quod mea ſententia cenſui; non benignitati deorum immortalium; quod cenſuerunt ii, qui ſupplicationem decreuerunt.

Quod tu maluiſti] Maluiſti, ſupplicationem decerni: quod factum eſſe gaudeo.

Seueritatem] Ne quid contra leges committatur, qua virtute Cato ipſe in primis excelluit.

EPISTOLAE VI.

ARGVMENTVM.

Exponit, eximia cum Catonis laude, quantam ceperit voluptatem ex eius ſententia, et ex litterarum gratulatione, petitque, vt, ſi fauere noluerit in adipiſcendo triumpho, ſaltem, ſi adipiſcatur, gaudeat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Laetus ſum laudari me] Senarii finis eſt,

—— *Laetus ſum:*

alter ſenarius integer,

Laudari me abs te, pater, laudato viro.

Tuſc. 4. c. 31.

Opinor apud Naeuium] *Opinor* ait, memoriae vitium ſimulans dignitatis cauſſa: ne videatur homo conſularis, et iam ſenior poetas lectitare. quod eo videri turpius putabat, quia non adiuuenem quendam

dam ſcribebat, fabellis poeticis deditum, non ad eum, qui mediocrem prudentiam conſecutus eſſet, verum ad grauiſſimum et ſapientiſſimum virum Catonem, ab omni abhorrentem voluptate, addictum philoſophiae, eamque vita et moribus exprimentem. Cn. Naeuius poeta Campanus, vt ex Gellii lib. 1. c. 24. licet coniicere, ſcripſit carmine bellum Punicum primum, et in eo bello ipſe militauit: fabulas praeterea multas, quarum exemplis vtuntur ſaepe Varro, Feſtus, Nonius, alii.

Laudato viro] Quae enim laus eſt a non laudato? Recte Plautus in Epid. Act. 3. ſc. 4. v. 10.

—— *Strenuiori deterior ſi praedicat*
Suas pugnas, de illius ore fiunt ſordidae.

Ampliſſimum] Vſus eſt Catonis verbo, qui ſcripſerat: *Me voluiſſe de tua maieſtate, quod ampliſſimum ſim arbitratus.*

Libenter amicitiae dediſſe] Et hic, vt opinor, ad Catonis verba reſpexit. dixerat enim initio epiſtolae ſuae: *Quod et respublica me et noſtra amicitia hortatur, libenter facio, vt tuam virtutem, etc.* Laudaſti, inquit, me amicitiae cauſſa. libenter enim amicitiae tribuiſti, quod veritati facile tribueres.

Et, ſi non modo omnes ERN. *vnus, verum etiam multi Catones eſſent*] Vnus es vere Cato, iſto plane dignus cognomine, antiqua maiorum virtute decorato: verum, ſi multi praeterea Catones eſſent; ego tamen ſententiae tuae teſtimonium omnibus triumphis anteponerem: quanto magis, cum ſis vnus: quo tua maior eſt auctoritas, tua virtus illuſtrior. Cum vero dixit, *ſi non modo vnus, verum etiam multi Catones eſſent:* Catonum praeſtantiam, non numerum, cogitauit. nam alii quoque Catones erant, vt C. Cato, qui lib. 1. epiſt. 2. 4. 5. nominatur. Video quosdam legere, *omnes*, non *vnus:* quorum opinionem non improbo. eodem enim fere ſpectat, et adſtipulatores habet veteres libros; quorum teſtimonio noſtra quoque ſententia comprobatur.

Quem ego currum, aut quam lauream] Quem triumphum. nam et currus, et laurea corona ſunt inſtrumenta triumphantium.

Ad meum ſenſum] Vt quidem ego ſentio. alii fortaſſe pluris faciunt ſupplicationem decretam: mihi tamen ſententia tua, quae ſupplicationem non decreuit, nihil videtur laudabilius et praeſtantius eſſe poſſe.

Ad illud ſincerum ac ſubtile iudicium] Quaſi non ſincere, nec ſubtiliter iudicent, qui aliter ſentiunt. Pronomen, *illud*, non commune, ſed ſingulare quiddam hic deſignat: vt lib. 8. epiſt. 6. *Si ad illam ſummam veritatem legitimum ius exegeris.* Et pro Marcello c. 2. *Illa ipſa rerum humanarum domina, Fortuna.* Et alibi.

Cauſſam meae voluntatis] Dixit enim in ſuperioribus litteris, cupere ſe ſupplicationem, non quia delectetur inani laude, ſed vt acceptam ab inimicis iniuriam nouis honoribus compenſet.

Parum iuſta tibi viſa eſt] Quia ſupplicationem non decreuiſti.

Honos] Et ſupplicatio, et triumphus.

Honore,

Honore, vſitato praeſertim] Triumpho: nam ſupplicationem ſenatus iam decreuerat.

Tantum ex te peto] Non peto, vt mihi triumphum decernas: ſed illud tantum peto, ſi triumphum ſenatus detulerit, vt gaudeas.

Quod ampliſſimum eſſe arbitrarer] Ampliſſimum eſſe indicaſti, virtutem, innocentiam, diligentiam meam laudari; idque mihi tribuiſti.

Quod maluero] Malebat triumphum, quam ſine triumpho laudari.

Sic enim feciſſe te video] Video te ſupplicatione mihi decreta gauiſum eſſe: quia, cum ſenatus conſultum ſcriberetur, affuiſti.

Et ſenſiſſe] Senſu intimo, non vultu ſolum, qui ſaepe mentitur, gauiſum eſſe.

Scripſiſſe] Gaudere enim ſe, factum eſſe, quod Cicero maluiſſet, id eſt, ſupplicationem decretam, in ſuis litteris Cato dixerat.

Scribendo affuiſti] Vide illud, *ſcribendo affuerunt*, lib. 8. epiſt. 8.

Quam timeo] Emergebat iam inter Caeſarem et Pompeium diſcordia, quae ciuile bellum, reipublicae pernicioſum, excitauit.

EPISTOLAE VII.

[In editione Manutii eſt VIII.]

ARGVMENTVM.

C. Marcello de conſulatu gratulatur: ſuamque illi dignitatem commendat. Sulpicio et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

C. *Marcello*] Hic locus, non ſemper credendum veteribus libris, facile probat. ſcriptum eſt enim in omnibus, *Marco*, non *Caio*, falſo, vt oſtendam, praenomine. Tres Marcelli, vnus Marci, duo Caii praenomine, per triennium deinceps conſules fuere: primo anno Marcus, M. F. vt ait Dio, Ser. Sulpicio collega: quibus non conſulibus deſignatis, ſed conſulatum gerentibus, Cicero in prouinciam profectus eſt, vt e ſuperiore epiſtola [nona] et ex lib. 3. epiſt. 3. perſpicuum fit: altero anno cum L. Paullo Caius, C. F. Ciceronis in augurata collegae, Marci vero non frater germanus, ſed vt perſpicue narrat Suetonius, patruelis. nam ſi germani eſſent fratres, in patris praenomine congruerent. at Marcus Marco patre, Dione teſte, natus eſt: Caius autem Caio: quod ex epiſtola, quae ſequitur hoc initio, *Marcellum tuum*, (8.) intelligitur. atque his conſulibus Cicero, abſoluto annuo imperio, ex prouincia deceſſit. Tertio anno alter Caius, M. F. vt lapides Capitolini, et Dio ſignificat, Marci, biennio ante conſulis, frater germanus, quod ex parentis praenomine cognoſcitur, cum L. Lentulo, anno ciuilis belli primo, conſul fuit. cuius anni primis diebus, id eſt pridie non. Ian. Cicero proconſul ad vrbem acceſſit:

vt lib. 16. epiſt. 11. Haec ad infirmandum conſenſum veterum librorum, et veritatem hiſtoriae teſtimonio reſtituendam, arbitror ſufficere. Eſt enim hic (vt ἐν ἐπιτομῇ ſupra dicta colligantur) C. non M. Marcellus, vt quidam crediderunt, M. Marcelli, ad quem ſuperior eſt epiſtola, [nona] frater patruelis, Caii, ad quem ſequens, filius.

Fortunare] Etſi *fortunae* vocabulum ſit ambiguum; proptereaque aduerſa, vel ſecunda, diſtinctionis gratia, appellari ſoleat; *fortunare* tamen verbum, et *fortunatus*, in bonam partem ſemper accipiuntur. lib. 2. epiſt. 2. *Tibi patrimonium dii fortunent.*

Volo] Pro *cupio:* vt lib. 12. epiſt. 19. *Eandem rem tibi volo bene et feliciter euenire.* Et lib. 1. epiſt. 1. *Regis cauſſa, ſi qui ſunt, qui velint.* Hanc ſententiam expreſſit aliis verbis epiſt. 11. *Tibi velim hi ſint exitus, quos mereris, et quos fore confido.* Et lib. 2. epiſt. 7. *Vt ſempiternae laudi tibi ſit iſte tribunatus, exopto.*

Parentisque tui] C. Marcelli, ad quem ſcribit Cicero epiſtolam ſequentem.

In omni varietate rerum mearum] Epiſt. ſeq. *Vel in labore meo, vel in honore.* et lib. 13. epiſt. 4. 29.

Veſter] Tuus, et parentis tui.

Matris tuae] Iuniae, epiſt. ſeq.

Erga ſalutem] In laboribus meis. epiſt. 10.

Dignitatem] In honoribus. Proxime vtrumque dixit: *In omni varietate rerum mearum.*

Diligas, atque defendas] Praeſertim in conſulatu. timebat enim Cicero, ne ſibi, propter Galliarum controuerſiam, Pompeio eas Caeſari ante legitimum tempus eripere cupiente, vel ſuccederet nemo, vel etiam prouinciae tempus prorogaretur. epiſt. 9. et lib. 8. epiſt. 5. 8. 9.

EPISTOLAE VIII.

[In editione Manutii eſt IX.]

ARGVMENTVM.

Gratulatur C. Marcello de filio conſule deſignato: petitque, vt ſe abſentem diligat, atque defendat. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Collegae] In auguratu. hoc ipſe docet Cicero lib. 2. de Diuin. c. 35. et Cariſius.

Marcellum tuum] Filium.

Vel in labore meo, vel in honore] Idem aliis verbis in epiſtola ſuperiore: *Patris tui pluribus beneficiis, vel defenſus triſtibus temporibus, vel ornatus ſecundis.* et epiſt. 10.

Vel ſalutis, vel dignitatis meae] Proxime dixit: *vel in labore meo, vel in honore.*

Iuniae] Matri C. Marcelli, conſulis deſignati.

EPISTO-

EPISTOLAE IX.

[In editione Manutii eſt VII.]

ARGVMENTVM.

M. Marcello gratulatur de fratre patruele conſule deſignato: petitque ab eo, vt ſibi quamprimum, annuo prouinciae imperio finito, ſucceſſor mittatur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

C. Marcello conſule facto] Deſignatus erat conſul in annum ſequentem C. Marcellus: qui ſi frater germanus fuiſſet M Marcelli, addidiſſet Cicero, *fratre tuo*. erat autem frater patruelis: poſt quem conſul fuit alter C. Marcellus, Marci frater germanus: de quo lib. 4. epiſt. 9.

A te ipſo miſſi] A te conſule, et Ser. Sulpicio, collega tuo. lib. 3. epiſt. 3. infra: *quod tu mihi et ſenatus conſulto et lege finiſti.*

Vltimas gentes] Inter vltimas imperii Romani. nam vltra Ciliciam Syria eſt. lib. 1. epiſt. 9. *Recordare, quibus laudationem ex vltimis terris miſeris:* cum Hiſpaniam citeriorem, non vlteriorem ſignificet.

Dilexerim] Et, *dilexi*, vſitatum erat. vtrique enim modo ſeruit particula *cum*, ſequente *tum*. vt lib. 9. epiſt. 6. *Cum enim te ſemper magnum hominem duxi: tum, quod his tempeſtatibus es prope ſolus in portu.*

Tuo facto] Quod opera, gratia, ſtudio tuo factum ſit, vt conſul crearetur C. Marcellus patruelis frater tuus.

Populi Romani de te iudicio] Quid enim populus de te iudicet, fratre tuo conſule facto declarauit.

Vel me tui ſimilem eſſe audio, vel te mei] Comparari ſolitum Ciceroni M. Marcellum, et iudicari ſimillimum, hic locus, et alter in Bruto c. 71. declarat. interroganti enim Ciceroni, *quid de illo* (Marcello) *iudicas, quem ſaepe audiſti?* reſpondet Brutus: *Quid cenſes, niſi id, quod habiturus es ſimilem tui?* Et infra: *Itaque cum eum antea tui ſimilem in dicendo viderim, tum vero nunc a doctiſſimo viro, tibique, vt intellexi, amiciſſimo, Cratippo, inſtructum omni copia, multo videbam ſimiliorem.*

Aut mihi ſuccedat quamprimum aliquis] *Quamprimum*, id eſt, poſt abſolutum annuum imperium.

Aut ne quid accedat temporis] Aut ſi nemo ſuccedat, ſaltem diſcedere mihi liceat, eo tempore decurſo, quod tu mihi et ſenatus conſulto et lege finiſti. quod ita contigit. nemine enim ſuccedente, Coelium, quaeſtorem ſuum, decedens Cicero prouinciae praepoſuit.

Tu mihi] Immo vterque conſul. Sed vnum, ad quem ſcribit, affatur, vt ſupra, *a te ipſo miſſi.*

Et ſenatus conſulto et lege] Lex curiata ſignificatur, de qua diximus lib. 1. epiſt. 9. in eo loco: *Si licitum eſſet legem curiatam ferre.*

Non putabam a me etiam nunc ſcribenda eſſe publice] Nondum enim ſatis certa: quae poſtea legatis primum Antiochi regis Commageni, deinde litteris Tarchondimoti, et Iamblici confirmata ſunt. epiſt. 1. huius libri. quamquam primus locus, habita ratione temporum, huic epiſtolae debetur.

EPISTOLAE X.

ARGVMENTVM.

Commendat ſtudioſe ſuam exiſtimationem conſuli Marcello in ſupplicatione decernenda.

EXPLANATIO.

Quando id accidit] Sic mei quinque veteres libri: reliqui, *quomodo*, *cum*, *quom*: placet, *quando*.

Marcellinorum etiam] Eorum etiam, qui ex familia veſtra in alias adoptione tranſierunt. deſignat maxime Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum: de quo vide quae diximus lib. 1. epiſt. 1.

Generis] Claudiae gentis.

Nominis] *Nomen* interdum accipitur pro familia, interdum et pro praenomine, vel cognomine. hic videtur eſſe dictum de familia.

Lausque et honos earum] Vt laudari, et honorari, te conſule poſſent, ſupplicatione decreta.

Si mihi tecum minus eſſet] Diximus hoc de genere loquendi, lib. 13. epiſt. 1.

Allegarem] Mitterem. epiſt. 4. *Philoſophiam ad te allegem.*

Neque enim ſaluti meae, neque honori amicior quiſquam dici poteſt] Idem aliis verbis, epiſt. 7. 8.

Frater tuus] Patruelis, M. Marcellus. epiſt. 9.

Neque vero tu in me diligendo cuiquam conceſſiſti tuorum] Paullo ante dixit: *Si mihi tecum minus eſſet, quam eſt cum tuis omnibus.*

In ſupplicatione decernenda] Vterque conſul, magis tamen Paullus, Ciceroni ſtuduit in ſupplicatione decernenda. vide lib. 8. epiſt. 11.

EPISTOLAE XI.

ARGVMENTVM.

Agit gratias conſuli Marcello de ſupplicatione decreta: eo ſe propediem ad vrbem fore ſignificat.

EXPLANATIO.

Meus honos] Supplicatio.

Cum parentibus tuis] Matrem quoque ſignificat: de qua vide epiſt. 7.

Res ipſa loquebatur] Cum decreta mihi ſupplicatio eſſet.

Magni intereſt, cui debeas] Cauſſam affert, cur dixerit, *tum libenter*.

libenter. non enim omnibus libenter debemus.

Iam ante] Ante quam conſul eſſes.

Vt, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego vnus debeam, non recuſem] Simile illud lib. 6. epiſt. 18. *Non recuſo, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur.*

Tibi velim, hi ſint exitus, quos merueris] Epiſt. 7. *Eum honorem tibi deos fortunare volo.*

In ipſos Eteſias] De his ventis, certo anni tempore flantibus, vnde nomen accepere, diximus lib. 2. epiſt. 15.

EPISTOLAE XII.

ARGVMENTVM.

Et gratulatur Paullo de conſulatu, ſicuti epiſt. 1. [7.] *gratulatus eſt Marcello: et ab eo petit, vt operam det, ne quid ſibi temporis ad annuum prouinciale munus addatur. Marcello et Ser. Sulpicio coſſ.*

EXPLANATIO.

L. *Paullo*] Aemiliae gentis, patriciae. videtur is eſſe, qui Catilinam lege Plautia, vt ait Salluſtius c. 31. interrogarat.

Cos. des.] Cum C. Marcello.

Nec opinatus et improuiſus] Hae duae particulae, *nec, et,* ſic vſurpantur interdum, vt antecedat ea, quae negat, ſequatur, quae affirmat. lib. 10. epiſt. 1. *Nec miror, et gaudeo.*

Prouinciae caſus] Lib. 3. epiſt. 2. *Cum et contra voluntatem meam, et praeter opinionem accidiſſet, vt mihi cum imperio in prouinciam proficiſci neceſſe eſſet.*

EPISTOLAE XIII.

ARGVMENTVM.

Petit, vt ſibi ſupplicationem decernendam curet: ſuamque ceteris in rebus exiſtimationem commendat. Paullo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Fuit explorata] Numquam dubitaui, quin te populus Romanus conſulem cunctis ſuffragiis facturus eſſet.

Ornaſti] Studiis et officiis tuis.

Reditum meum] Ab exſulio.

Rerum gerendarum] In prouincia.

Amplitudo, et dignitas] Quae conſulis eſt.

Omnes gentes] Significat, praedicari a ſe etiam in prouincia, quantum Paullo debeat.

Honore] Supplicationis.

Gratulatione] Vt gratulatio fiat diis immortalibus ob res proſpere geſtas.

Ad collegam] C. Marcellum. eae litterae non exſtant.

Procu-

Procurationem ſuſceptam velim habeas] Quam antea ſuſcepiſti, eam velim habeas.

Cum abſens, tum etiam praeſens] Abſens ſupplicationem, praeſens triumphum.

EPISTOLAE XIV.

ARGVMENTVM.

Facturum ſe ſtudioſe Fabii cauſſa, quae Caſſius rogauerat, pollicetur: dolet, ſe Caſſium non vidiſſe ad vrbem, e prouincia redeuntem: rogat, operam det, ne quid ſibi temporis ad annuam prouinciae adminiſtrationem accedat. Paullo et Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

C. *Caſſio*] Qui poſtea Caeſarem occidit.

Proquaes.] Quaeſtor cum M. Craſſo proconſule in Syriam ierat. eo mox a Parthis interfecto, proquaeſtor vsque ad Bibuli proconſulis aduentum in prouincia remanſit.

M. Fabium] Fortaſſe is eſt, quem Coelio commendat lib. 2. epiſt. 14. Paeto lib. 9. epiſt. 25. Curtio lib. 13. epiſt. 59.

In aere meo eſt] Inter meos. lib. 13. epiſt. 62. *Semper ſic in animo habui, te in meo aere eſſe propter Lamiae noſtri coniunctionem et ſingularem neceſſitudinem.*

Me conuenire potuiſſes] Ante quam ab vrbe diſcederem, in prouinciam proficiſcens.

Tanto interuallo] Poſt triennium. nam Caſſius cum Craſſo proconſule in Syriam ierat Domitio et Appio coſſ. Cicero autem Sulpicio et Marcello.

Gratulari] Ob rem bene geſtam. infra: *Hac tua recenti victoria tanta.* Et lib. 2. epiſt. 10. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 20.

Tum] Cum de duabus rebus agit Cicero, *primum, deinde,* ſolet vſurpare: cum de tribus, *primum, deinde, poſtremo:* cum de quattuor, tertio loco *tum* inſerit.

Bono litterarum] Commodo litterarum.

Vnus ſcilicet fructus] Etſi video eſſe in aliquot antiquis libris, *vnus ſcilicet vni fructus:* mihi tamen magis arridet, *vnus ſcilicet fructus:* vt eſt in tribus item antiquis libris. verbum enim, *vni,* quem hic locum habeat, non ſatis intelligo. quid enim eſt, *vnus vni fructus percipi litteris non poteſt?* quaſi vero non id omnium commune ſit. nemo enim ex amici litteris eum fructum, quem ex praeſentis conſpectu et ſermone, percipit.

Pro opportunitate temporis] Hoc videtur dicere, quia parabatur in eum accuſatio, fortaſſe de repetundis. nam auaritiae nomine male audiit Caſſius. quod et Plutarchus in Bruti vita narrat: et Coelii quoque teſtimonio cognoſcitur. ait enim lib. 8. epiſt. 10. *In eam opinionem Caſſius venerat, quae diripuiſſet ipſe, vt viderentur ab hoſte vaſtata, finxiſſe bellum, et Arabas in prouinciam immiſiſſe, eosque Parthos eſſe, ſenatui renunciaſſe.*

ciaſſe. ſatis igitur Caſſii patet auaritia. accuſationem autem demonſtrant illa verba: *Si qua ſunt onera tuorum, ſi tanta ſunt, vt ea ſuſtinere poſſis.* Recte igitur gratulatur Cicero pro opportunitate temporis, quia ſummam in eum decedentem prouincia beneuolentiam oſtenderat: quod inimicorum ſermones refellebat.

Ea, quae reliqui] Cum ab vrbe diſceſſi, turbulenti nihil erat aduerſus te: ſed allatus poſtea victoriae tuae nuncius clariorem faciet aduentum tuum.

Hac tua recenti victoria] Parthos enim Caſſius fudit, fugauitque poſt aduentum Ciceronis in prouinciam. id oſtendit lib. 2. epiſt. 10. fudit tamen Parthos Caſſius ante Bibuli Syriae proconſulis aduentum. qua de re ſic in Phil. 11. c. 14. *Magnas ille res geſſit ante Bibuli, ſummi viri, aduentum, cum Pacori nobiliſſimos duces maximasque copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberauit.* De hac victoria Dio lib. 40. et alii.

Si qua ſunt onera tuorum] Quae ſunt haec onera? opinor vel propinquus aliquis Caſſii, vel amicus, qui cum eo fuiſſet in prouincia, pecuniae contra leges captae, aut ereptae accuſabatur: qui ſi damnatus eſſet, manifeſtum praeiudicium fuiſſet in Caſſium.

Si tanta ſunt] *Tanta*, minuit hic potius, quam auget magnitudinem: vt lib. 8. epiſt. 10. *Sin non erit iſtic bellum, aut tantum erit, vt vos, aut ſucceſſores, paruis additis copiis, ſuſtinere poſſint.*

Ea ſuſtinere] Efficere, ne damnentur. Translatio, quia dixerat, *onera.*

Propera: nihil tibi erit lautius] Ex omnibus antiquis libris vnus omnino Maffeorum eſt, in quo ita legatur. nam reliqui mei, *prope;* Mediceus, *propere*, habet. ex quo patet, qui veritatem e tenebris velit educere, multos ei conſulendos eſſe veteres libros. Sententia ſatis aperta.

Lautius] Elegantius.

Scis, quid ſuſtinere poſſis] Scis, an tuis opibus efficere poſſis, vt abſoluantur tui. Tecta admonitio: quaſi dicat: ſi damnantur tui; tibi quoque periculum impendet.

Senatus] Senatus conſulto.

Populus] Lege. epiſt. 9.

Paullum] Conſulem. epiſt. 13.

Eſt Curio: eſt Furnius] Vterque tribunus plebis. lib. 8. epiſt. 11. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 18.

Enitare] Supra: *Omnes tuos neruos in eo contendas.*

Quaſi in eo ſint mihi omnia] Supra: *Vt in eo fortunas meas poſitas putem.*

Triſtiſſimis meis temporibus] Clodianis: cum in exſulium Cicero pulſus eſt.

Cum Bruto tuo] M. Bruto: cuius ſoror vxor erat Caſſii. Plutarchus, et alii.

Suauitatis] Habet rationem aetatis: nam erant Cicerone multis annis iuniores.

EPISTO-

EPISTOLAE XV.

ARGVMENTVM.

Conſilium ſuum de non renouando ciuili bello demonſtrat: clementiam Caeſaris laudat: Italiae gemitum, et ciuitatis querelas oſtendit: Caſſii ſententiam non de praeſentibus modo, ſed etiam de futuris rebus exquirit. Caeſare iterum et Seruilio coſſ.

EXPLANATIO.

Vterque noſtrum] Vterque enim, victo in Pharſalia Pompeio, ab armis diſceſſit, verum prior Cicero: propterea ſubiungit: *eius conſilii princeps ego fuiſſe videor.*

Spe pacis] Fore enim ſperabam, vt, illo in Pharſalia quaſi quodam fatali proelio facto, pax conſequeretur. ſed, cum homines eſſemus, ea futura, quae acciderunt, diuinare non potuimus.

Odio ciuilis ſanguinis] Verum: tamen illud verius, *ſpe pacis.* nam bellum in Africa renouatum iri non putauit. quod infra ſignificat: et ad Atticum aperte, lib. II. epiſt. 16.

Plus fortaſſe tibi praeſtare ipſe debeo, quam a te exſpectare] Efficere ipſe debeo, ne te poeniteat conſilii tui, non a te exſpectare, vt ea ſcribas ad me, quibus in ſententia confirmer. Hoc praeponit, quia dicturus erat, quod in extremo poſuit: *Velim pro tua perpetua erga me beneuolentia, ſcribas ad me, quid videas, quid ſentias, quid exſpectandum, quid agendum nobis exiſtimes.* Hanc enim ob cauſſam ſcripſiſſe videtur has litteras.

Si non totam cauſſam] Fieri enim poſſet, vt Pompeiana cauſſa vno proelio victa, tamen afflicta et perdita plane non eſſet.

Noſtrum iudicium definiri conuenire] Vt arma deponeremus. iudicare enim ex vna pugna potuimus, perſequi nos belli ciuilis extrema non debere.

Deleri] Deletur enim reſpublica, cum de communi iure, pace contempta, diſceptatur armis.

Imminutam] Vno proelio.

Scilicet] Eleganter vſurpatum pro *nimirum.* lib. I. epiſt. 6. et lib. 9. epiſt. 21. et lib. 13. ad Attic. epiſt. 10.

Nos non vidiſſe] Non enim fore putauimus, vt in Africa tantum bellum, tantis Pompeianorum copiis, excitaretur. Videtur ſignificare, ab armis fortaſſe diſceſſurum neque ipſum, neque Caſſium fuiſſe, ſi vidiſſent ea futura, quae poſtea praeter vtriusque opinionem acciderunt. iam enim dixit, vtrumque ſpe pacis abeſſe a belli pertinacia voluiſſe. quod apertius ad Atticum ſcripſit, lib. II. epiſt. 16. *Neque, ſi qui ex Aſia veniunt, quidquam auditum eſſe dicunt de pace: cuius ego ſpe in hanc fraudem incidi.*

Homines cum eſſemus] Quibus diuinare non licet.

Et victores communi ſaluti conſuli vellent] Pace facta, victis ignoſcendo.

Et victi ſuae] Depoſitis armis, venia praeteritorum petita.

Africa]

Africa] Pompeiani, qui ſe poſt Pharſalicum proelium in Africam contulerant. Metonymia: nam ab eo, quod continet, ſignificatur id, quod continetur.

Quam cognouit Aſia, quam etiam Achaia] Quam cognouerunt ii, qui poſt Pharſalicam pugnam ſe in Aſiam, et in Achaiam receperunt. Videtur autem hic locus indicare, ſcriptam eſſe hanc epiſtolam poſtea quam Caeſar ex Alexandrino bello per Aſiam, et Achaiam in Italiam reuertit. Ego aliter ſentio. nam, ante reditum ſuum in Italiam, Pompeianis multis, vel in Aſia, vel in Achaia commorantibus, Caeſar ignouit. hoc probatur verbis epiſt. 14. lib 11. ad Attic. cum adhuc Caeſar eſſet Alexandriae; tamen in illa epiſtola ſcribit Cicero ignotum eſſe quibusdam Pompeianis, qui vel in Achaia, vel in Aſia conſederant. Praeterea cum ait in hac ad Caſſium epiſtola: *Quis neſcio quem iſtum Pharnacem Aſiae terrorem illaturum putaret?* num dubie ſignificat, Caeſarem cum Pharnace bellum gerere? Iam illud, *ego, qui feſtinaui, vt Caeſarem in Italia viderem:* ſatis aperte, vt mihi videtur, demonſtrat, Ciceronem Brundiſii adhuc eſſe, necdum Caeſarem vidiſſe.

Ipſo] Caeſare.

Legato ac deprecatore] Non exſpectaſſet, vt Pompeiani legatos ad eum, qui deprecarentur, mitterent. ſed ipſe ad eos, quae eſt eius humanitas et clementia, vltro miſiſſet, atque, vt pace facta reconciliarentur, deprecatus eſſet.

Temporibus] Occaſionibus.

Quae plurimum valent] Nam neque res eaedem ſemper ſunt, neque hominum voluntas.

Interpoſitus annus] Inter pugnam Pharſalicam, et id tempus, quo Caeſar, conſumptis, vt ait Appianus, in Alexandrino bello nouem menſibus, Pharnacem deuicit.

Alios induxit, vt victoriam ſperarent, alios, vt ipſum vinci contemnerent] Pompeianorum, bellum in Africa renouantium, duo genera ponit: quorum alii, anno poſt Pharſaliae cladem interpoſito, in ſpem victoriae venerant: alii, licet victoriam non ſperarent, pugnare tamen ſtatuerant, ita animati, vt, etiam ſi contigiſſet, vt vincerentur, non laborarent.

Culpam fortuna ſuſtinet] *Culpam* vocat, quia bellum in Africa renouetur, ſed fortunae culpam, non hominum.

Tantam moram] Nouem menſium. Appianus.

Neſcio quem iſtum Pharnacem] Quem nemo tanti roboris putauit, vt Aſiae terrorem inferret. Mithridatis filius fuit: quo Caeſar mox vnica pugna ſuperato, ſcripſit ad amicos: *veni, vidi, vici:* vt Pompeium carperet, qui tantum mulierculis in Aſia pugnaſſet. Hic locus, nondum victum eſſe Pharnacem, oſtendit, ex quo licet epiſtolae annum inuenire. Fuiſſe autem, cum Pharnaces Aſiam terreret, Ciceronem Brundiſii, duae ad Atticum epiſtolae, 21. 22. lib. 11. clariſſime demonſtrant.

In conſilio pari] Diſcedendi ab armis, et ſpe pacis, et odio ciuilis ſanguinis.

Caſu diſſimili] Hoc explanatur ſequentibus verbis: quorum ſententia, collecta breuiter, haec eſt: Tu te ad Caeſarem ipſum contuliſti, vt cum eo eſſes: ego me Brundiſium, vt eum exſpectarem.

Conſiliis

Conſiliis intereſſes] Caeſaris. Caſſius enim cum claſſe in Helleſponto Caeſari occurrens, non ſolum ei ſe tradidit, verum etiam apud eum manſit. Dio lib. 42.

Futura animo proſpicere poſſes] Quod iis non licet, qui conſiliis non interſunt. Propterea dixit infra: *Velim ſcribas ad me, quid videas, quid ſentias, quid exſpectandum, quid agendum nobis exiſtimes.*

Feſtinaui] Cuius eum conſilii grauiter poenituit, lib. II. ad Attic. epiſt. 6. et 9.

Sic enim arbitrabamur] Nam neque de Alexandrino bello, neque de Pharnace ſuſpicari poteramus.

Longiſſime] Cicero enim Brundiſii, Caeſar in Ponto, confecto iam, vt arbitror, Alexandrino bello.

In gemitu Italiae, et in vrbis miſerrimis querelis] Abſente Caeſare, M. Antonius multa contra leges, moremque maiorum tyrannico more commiſit. itaque Cicero orat. 2. in illum c. 25. *Italiae,* inquit, *percurſatio, comite mima: in opida militum crudelis et miſera deductio: in vrbe auri, argenti, maximeque vini, foeda direptio.* Et paullo poſt: *Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hereditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egeſtas: quo ſe verteret, non habebat. —— erat ei viuendum latronum ritu, vt tantum haberet, quantum rapere potuiſſet.*

Si auctor affuiſſet] Caeſar: quo auctore publicis vulneribus mederemur.

Quid videas, quid ſentias] Potes enim, cum interſis conſiliis, futura animo proſpicere. ſupra.

Primis illis] Quibus ſuadebas, vt omnino ab armis abſtinerem.

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Iocatur in opiniones Epicureorum, id eſt, in ipſum Caſſium, Epicureae philoſophiae deditum. Caeſare quartum conſule, bellum in Hiſpania contra Pompeii liberos gerente. videtur autem ſcripta poſt ſequentes duas: vt hic ſit ordo: prima, quae incipit, Longior epiſtola: *ſecunda,* Praepoſteros, *quam ipſe alteram eſſe dicit: tertia,* Puto te, *quam tertiam appellat.*

EXPLANATIO.

Puto te ſuppudere, cum haec tertia iam epiſtula ante oppreſſerit ERN. *Cum haec te tertia iam epiſtola ante oppreſſit,*] Sic olim emendauimus ex antiquo libro Vincentii Riccii a Spe: idque teſtati ſumus ante aliquot annos in Scholiis noſtris: nam quod eſt in aliis veteribus libris: *Cum haec tertia iam epiſtola ante operis ſit:* id mihi prorſus non placet. ſenſus enim videtur eſſe durior, nec tamen, niſi fallor, verus. quid enim? adeone longa eſt haec epiſtola, vt opus videri poſſit? cum praeſertim eam, quae ſequitur, Cicero breuem appellet:

appellet: quae tamen breuior, quam haec, non eſt.

Exigam] Quaſi debitas: cum ego tres epiſtolas iam ad te miſerim. Nonius in, *Exigere*, addit: *Quando hercle ego temere exigam.*

Neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας] Quod Graece φαντασία, Latine *viſum* dici poſſe, ait Cicero lib. I. Acad. c. 11. hic igitur interpretamur, *per ſpectrorum viſa.* Putabant igitur Epicurei, ſi quis aliquam rem cogitaret, eius rei ſpectrum et imaginem ad cogitantis animum aduolare. de qua opinione dubitat Cicero, et in eo iocatur.

Tui amici noui] Epicurei, quorum dogmata Caſſius ante biennium probare coeperat.

Διανοητικὰς φαντασίας] Mentis, vel intelligentiae viſa.

Spectris Catianis] Cogitationibus illis, quae ſpectra Catius vocabat, Epicurus et Democritus εἴδωλα.

Excitari] Commoueri. dicebant enim Epicurei, ſi quis aliquid cogitaret, eius animum cogitatae rei ſpectro feriri. id Cicero infra explanat, cum ait: *Doceas tu me oportebit, cum ſaluus veneris, in meane poteſtate ſit ſpectrum tuum, vt, ſimul ac mihi collibitum ſit de te cogitare, illud accurrat.* Et proxime: *Si inſulam Britanniam coepero cogitare, eius* εἴδωλον *mihi aduolet ad pectus.* Hic igitur, aperte Cicero oſtendit, Epicureorum hanc opinionem fuiſſe, vt ſpectra non modo in oculos, ſed in animum quoque, ſi quam rem cogitare coepiſſemus, incurrerent. Libro autem I. de Fin. c. 6. ex Epicuri ſententia non cogitatione ſpectra in animo gigni, ſed ſpectrorum incurſione adduci nos ad cogitandum, non obſcure docet. *Atomi,* inquit, *inane, imagines, quae idola nominant, quorum incurſione non ſolum videamus, ſed etiam cogitemus.* Eodemque ſpectat illud lib. 2. ad Attic. epiſt. 3. *Si* κατ' εἰδώλων ἐμπτώσεις *videremus, valde laborarent* εἴδωλα *in anguſtiis.*

Catius] De quo Quinctilianus lib. 10. c. 1. *In Epicureis leuis quidem, ſed non iniucundus tamen auctor eſt Catius.*

Inſuber] Sic olim placuit: quamquam videremus in antiquis omnibus libris eſſe, *inſuper.*

Gargettius] Epicurus, ex ignobili pago Gargetto: vnde Cicero lib. 2. de Nat. deor. c. 17. *quam volet,* inquit, *Epicurus iocetur, homo non aptiſſimus ad iocandum, minimeque reſpiciens patriam.* Laertius, Suidas.

Democritus] Abderites, Pythagorae imitator, quamquam eum non audiuerit. Laertius.

Hic ſpectra nominat] Tacite, nec ſine ioco, Catium accuſat, qui, quod Graece εἴδωλον, *ſpectrum* Latine conuerterat. Et Caſſius in epiſtola ſua, quaſi iocum ioco reddens, *nec tamen,* inquit, *hoc vſu venit propter ſpectra Catiana.* Et quia ſenſerat, Catium a Cicerone reprehenſum, quaſi Graeci verbi malum interpretem, aegre ferens Epicureos ſuos vt barbare loquentes morderi, tamquam ad vlciſcendam iniuriam ſubiunxit: *Pro quo tibi proxima epiſtola tot ruſticos Stoicos regeram, vt Catium Athenis natum eſſe dicat.*

His autem ſpectris] Et hic iocum quaerit, iterato ſpectrorum vocabulo.

Etiamſi oculi poſſint feriri] Quae fuit Epicuri ſententia.

Quod vel ipſa accurrunt ERN. *Quod velis ipſa currunt*] Vincentii Riccii a Spe liber habet: *Quod in bis incurrat:* reliqui: *Quod velis ipſa currunt.* vnus hoc totum non habet, ſed amplam lacunam, quantam ſcilicet implerent haec ipſa verba: vt fortaſſe Graecum aliquid deſit. nam eodem modo, qui librum illum deſcripſit, vbi Graecum aliquid occurrit, inane ſpatium reliquit. Haec mihi varietas mendi ſuſpicionem affert, et libenter legerem, *quod, cum velis, ipſa incurrunt,* id eſt in animum.

Inſulam Britanniam] Si, quam numquam vidi, coepero cogitare.

Si enim ſtomachabere] Quod irridere videar Epicuri dogmata.

Ex qua haereſi] E Stoica, vt ex epiſt. 19. intelligitur.

Vi, hominibus armatis] Per iocum verba mutuatur ex iuriſconſultorum formulis. nam hoc ſignificat: poſtulabimus, vt, omiſſa voluptate, referas te ad virtutem, a qua diſceſſiſti. Vide lib. 7. epiſt. 13.

In hoc anno] Quod addi ſolebat in omnibus interdictis.

Cum virtuti nuncium remiſiſti] Cum virtutem amare deſiiſti. translatio ab iis, qui diuortium faciunt.

In integro res nobis erit] In integro non eſſet, ſi, vt in ceteris interdictis, item in hoc adderetur, *in hoc anno.* Sed tibi annuum ſpatium definitum non eſt: conceditur, vt vel poſt biennium, aut etiam triennium cum virtute in gratiam redeas.

Quamquam quicum loquor] Quamquam, cum te nouerim, ſperare poſſe videor, te ad virtutem eſſe rediturum. nihil enim vmquam feciſti, niſi pleniſſimum ampliſſimae dignitatis.

In iſta ipſa αἱρέσει] In Epicurea ſecta, quam probare coepiſti.

Neruorum] Cum ego eam mollem et imbecillam putarim.

Quid tibi in mentem venit? inquies] Cur haec ſcribis? inquies.

Neque enim, quod ſentio, libet ſcribere] Lib. 2. epiſt. 4. *In hoc genere haec mea cauſſa eſt, vt neque ea, quae ſentio, velim ſcribere.*

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Queritur de tabellariorum importunitate: P. Sullae mortem, rumores de bello Hiſpanienſi, Panſae profectionem in prouinciam ſignificat: Caſſii conſilium de manſione Brundiſina probat: officium litterarum et poſtulat, et pollicetur. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Exſpecta πάντα περὶ πάντων] Omnia de omnibus: longiſſimas litteras de omnibus rebus.

D. ERN. *P. Sullam patrem*] Corneliae gentis, eum, vt opinor, pro quo exſtat Ciceronis oratio. vide

vide epiſt. 19. et lib. 9. epiſt. 10. et lib. 2. de Offic. c. 8.

Mortuum] Extra vrbem. nam ſubiungit: *Alii a latronibus, alii cruditate dicebant.*

Habebamus] Audiebamus.

Non curabat] De genere mortis. mortuum autem eſſe laetabatur. Eodem modo iocatus eſt Cicero de Sullae morte lib. 9. epiſt. 10.

Combuſtum enim eſſe conſtabat] Itaque de morte dubitari iam non poterat. in hac familia combuſtum eſſe neminem, ante Sullam dictatorem Plinius lib. 7. c. 54. prodidit.

Pro ſapientia tua feres aequo animo] Ironia. ſatis enim ſciebat non dolere Caſſium eius hominis morte, qui bona Pompeianorum emere in auctione ſolitus eſſet. infra.

Haſta] Signum auctionis. lib. 9. epiſt. 10. *Ego ceteroqui animo aequo fero; vnum vereor, ne haſta Caeſaris refrixerit.*

Aduerſarium] In emendis Pompeianorum bonis.

De Hiſpania] In qua Caeſar cum Pompeii liberis pugnabat.

Triſtiores] Aduerſis Caeſaris rebus.

'Αδέσποτοι] Sine auctore.

Panſa] C. Vibius Panſa, qui poſtea cum Hirtio conſul fuit.

Paludatus] Lib. 8. epiſt. 10.

Profectus eſt] In Galliam citeriorem, M. Bruto ſucceſſurus. Lib. 12. ad Attic. epiſt. 27.

Vt quiuis intelligere poſſet] Ex hominum beneuolentia, quae diſcedentem proſecuta eſt.

Nuper] Ante biennium, vel triennium, Epicureus factus. epiſt. 16.

Dubitare coepiſti] Honeſtum enim non propter ſe ipſum, ſed ita, ſi cum voluptate iungeretur, Epicurei expetebant.

Τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν] Honeſtum propter ſe expetendum.

Miſeriis leuauit] Valebat enim apud Caeſarem auctoritate.

Hominem praebuit] Humaniſſime ſe geſſit: afflictis opem tulit. ſic Terentius in Heaut. Act. 1. ſc. 1. v. 25.

Homo ſum: humani nihil a me alienum puto.

Sic locutus lib. 5. epiſt. 18. *Te colligas, virumque praebeas.*

'Ακενόσπουδος] Minime curioſus, inanium rerum ſtudio vacans, rumuſculos cuiusque rei non captans.

Erit gratum] Brundiſii enim Caſſius, remotus ab omni negotio.

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Epiſtolae breuitatem excuſat feſtinatione tabellarii: triſtitiam temporum ſignificat: de bello Hiſpanienſi nihil ait eſſe certi, nihil noui. abſenti Caſſio gratulatur, ſua cauſſa dolet. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Φλύαρον] Garrulum, nugacem. ego autem nugis et garrulitate non delector.

Σπουδάζειν] Serio agere, graues res tractare.

Non mehercule facillime] Ne Caeſarianos offendamus: quaſi de bello Hiſpanienſi bene ſperemus, et ideo rideamus.

Aberrationem a moleſtiis] Lib. 12. ad Attic. epiſt. 38. *Aberrationem a dolore.*

Vbi igitur, inquies, philoſophia] Non ea tibi moleſtias adimit.

Tua quidem in culina, mea moleſta eſt] Mordet Caſſium, vt Epicureum, cuius philoſophia voluptatem rebus omnibus praeponeret. *In culina:* in epulis. Varie legitur hic locus in antiquis libris: *tua quidem in culina tua moleſtat:* vel, *tua quidem in culina mea moleſtaſſet:* vel, *et quidem in culina mea moleſta eſt:* vel, *tua eſt? quidam, in culina mea moleſtaſſet:* in vno pro *moleſta, moleſtia* legitur.

Pudet enim ſeruire] Reprehendit me, quia ſeruiam.

Facio me alias res agere] Fingo me non ſeruire, ſed aliis rebus operam dare.

Ne conuicium Platonis audiam] Seruientes obiurgantis.

De Hiſpania] In qua Caeſar contra Pompeii filios bellum gerebat.

Mea cauſſa] Quia careo conſuetudine tua.

Tua] Quia ſolutus omni cura frueris otio iucundiſſimo, ἀκινδυνόσπουδος, epiſt. 17.

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

Reſpondet ad duas Ciceronis epiſtolas, quae ante proximam ſuperiorem leguntur. maxime autem Epicurum, et Epicureos, quorum ipſe in numero erat, a ſtudio virtutis et iuſtitiae laudat. Cupere videtur, vt Caeſar in Hiſpania vincat, tam cognita iam eius clementia. Eodem anno.

EXPLANATIO.

Spectra Catiana] Vide epiſt. 16.

Ruſticos] Indocte et barbare loquentes.

Stoicos] Quorum ſectam probas, vt Epicurea meliorem.

Regeram] Contra obiiciam. tu Catium notaſti vt ruſticum et indoctum: ego contra, tot ruſticos tibi Stoicos nominabo, vt Catius, cum iis collatus, vrbaniſſimus eſſe videatur. *Regerere*, eſt, ei qui aliquid reprehendat, aliquid contra obiicere. Plinius lib. 13. c. 15. *Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri, et menſarum inſania, quas feminae viris contra margaritas regerunt.*

Athenis] In vrbe totius Graeciae humaniſſima, et eruditiſſima. lib. 6. epiſt. 1. *In vrbe ea es, vbi nata et alta eſt ratio ac moderatio vitae.*

Panſam]

Panſam] Epiſt. 17.

Ad bonos peruenire] Vt ad Panſam, probum et clementem virum, peruenit honor Galliae adminiſtrandae.

Difficile eſt enim perſuadere hominibus] Quod nunc perſuadebitur exemplo Panſae. propterea dixit: *Spero, homines intellecturos, quanto ſit omnibus odio crudelitas, et quanto amori probitas et clementia.*

Τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν *eſſe*] Honeſtum per ſe expetendum. hoc ſignificat: multi, cum honeſtum ſequuntur, honorem et vtilitatem ſpectant: Panſa vero honeſtum amat propter ipſum. ideo iure perueniunt ad eum, quae mali concupiſcunt.

Ἡδονὴν *vero et* ἀταραξίαν] Voluptatem et ſtatum mentis perturbatione carentem. in his enim duobus felicitatem locabat Epicurus: quod Plutarchi, Laertii, et aliorum teſtimoniis probatur.

Virtute, iuſtitia, τῷ καλῷ *parari*] Hoc ſenſiſſe Epicurum, affirmat Caſſius: quamquam Catius, et Amafinius, Epicuri verba perperam interpretati, ſecus opinarentur. quod ſi virtute, iuſtitia, honeſto voluptas tranquillitasque mentis paratur: quis Epicuri, hoc ſentientis, dogma non probet?

Omnes Catii et Amafinii] Omnes ii, qui ſimiles Catii ſunt et Amafinii. de Catio epiſt. 16. de Amafinio Tuſc. 4. c. 3.

Mali verborum interpretes] Vel quia εἴδωλα Catius verteret *ſpectra*: vel quod Epicureorum duo genera, vnum eorum, qui Epicuri mentem ſenſu falſo interpretabantur, opinati voluptatem eam, quam rebus omnibus praeponebat Epicurus, non virtute, iuſtitia, honeſto, ſed obſcenis turpibusque rebus parari: quod Catius, Amafinius, et horum ſimiles alii ſenſerunt, σοφισταὶ a Laertio vocati. Alterum genus eorum erat, qui voluptatem ab honeſto et virtute disiungendam non putabant: quod apertis verbis Epicurus oſtendit, cum ſcriptum reliquiſſet: οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ δικαίως καὶ καλῶς ζῆν: *non licet ſuauiter viuere, niſi iuſte et honeſte viuatur.* ex hoc genere Caſſius et ſe ipſum eſſe, et Panſam, et alios praeterea ſignificat.

Dicit] In ſuis ſententiis, quae Graece κύριαι δόξαι, a Cicerone *ratae ſententiae* vocantur, lib. 1. de Nat. deor. c. 30. lib. 2. de Fin. c. 7.

Οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν] Non poteſt iucunde viui, niſi honeſte et iuſte viuatur. quam ſententiam lib. 2. de Fin. c. 16. ſic attigit Cicero: *Cum diceres, clamare Epicurum, non poſſe iucunde viui, niſi honeſte, et ſapienter, et iuſte viueretur.* Et Tuſc. 3. c. 20. *Negat Epicurus iucunde poſſe viui, niſi cum virtute viuatur.* Et Tuſc. 5. c. 9. *Negat,* (Epicurus) *quemquam iucunde poſſe viuere, niſi idem honeſte, ſapienter, iuſteque viuat.* Extant apud Laertium Epicuri aliquot epiſtolae: quarum in tertia ſunt haec: Διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι, ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως. Et infra, vbi recitat eius ſententias: οὐκ ἔστιν ἡ-

 δέως

ἡδέως ζῆν, ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως· ὅτῳ δὲ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, οὐ ζῇ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως· καὶ ᾧ τοῦτο οὐχ ὑπάρχει, οὐκ ἔστι τοῦτο ἡδέως ζῆν. Quod Cicero lib. I. de Fin. c. 18. Latine ſic expreſſit: *Clamat Epicurus, non poſſe iucunde viui, niſi ſapienter, honeſte, iuſteque viuatur: nec ſapienter, honeſte, iuſte, niſi iucunde.*

A nobis] Epicureos irridentibus, tamquam voluptatis, nulla virtutis cura, ſtudioſos. itaque vocatis eos φιληδόνους tantum, non, vt oporteret, etiam φιλοκάλους, καὶ φιλοδικαίους.

Φιλήδονοι] Amatores voluptatis.

Φιλόκαλοι, καὶ φιλοδίκαιοι] Amatores honeſti, et iuſti.

Sulla] Cuius mortem Cicero ſignificauerat, epiſt. 17.

Cuius iudicium probare debemus] Quaſi praeſtantis viri. Ironia.

Diſſentire] De ſummo bono: quod alii ponerent in ſola voluptate, alii in virtute, quidam in diuitiis, aut in alia re.

Quid bonum eſſet] Quod eſſe varium videbatur ex varia philoſophorum ſententia.

Omnia bona coemit] Ne erraret in delectu, omnia bona ſumpſit. Ludit in ambigua bonorum ſignificatione. nam philoſophi de ſummo bono diſputabant: Sulla vero Pompeianorum bona omnia, cum in auctione venderentur, coemit.

Forti mehercules animo] Et hic iocatur. nullam enim Caſſius moleſtiam cepit ex obitu Sullae.

Deſideramus] Nemo Sullam deſiderabat: ſed, quaſi deſideraretur, ita fore Caſſius dicit, vt alios ei ſimiles reſtituat Caeſar.

Habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat] Arguta in primis et feſtiua ſententia. lege Pompeia damnatos reſtituerat Caeſar: vt legimus apud eum lib. 3. de bell. ciu. c. I. hoc latenter Caſſius notat: cum tamen de iis loquatur, quos Caeſar ad ſectiones faciendas, ne haſta refrigeſceret, Sullae mortuo ſuffecturus eſſet. Iocus eſt in verbo, *reſtituat*, ambigua ſignificatione, ad maiorem Caeſaris contumeliam.

Ipſe] Caeſar, cuius erat pecunia, quae de venditis Pompeianorum bonis colligebatur.

Sectorem] *Sector* is eſt, vt Pedianus in Verr. I. c. 23. ait, qui condemnati bona emit in auctione: et *ſecari* autem, et *caedi* bona dicuntur. vnde illud Craſſi oratoris in prooemio lib. 3. de Orat. *Non tibi illa ſunt caedenda, ſi Craſſum vis coercere.*

Filium] P. Sullae, qui patrem imitabitur: itaque ſectore non carebimus. lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 3.

Niſi ſollicitus ſum] De belli euentu.

Clementem] Caeſarem.

Crudelem] Cn. Pompeium, Magni filium.

Ἀντιμυκτηρίσαι] Viciſſim deridere, ſed ruſtice gladio. nam vrbani homines facetiis et ſalſis dictis, non gladio, derident.

Soluto] Curis vacuo, non impedito.

Quid me facere oporteat] Vtrum ſollicito, an ſoluto me animo eſſe oporteat.

EPISTO-

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

Interfecto Caeſare, Trebonius ad Aſiam regendam profectus eſt. euntem Cicero amantiſſimis litteris proſequitur, miſſo iam ad eum libro ſuo de perfecto oratore: quem librum cum Sabino neſcio cui commendauerit, laudat in Sabina gente fidem et probitatem: petit autem a Trebonio crebras litteras, et rationem itineris. Antonio et Dolabella coſſ.

EXPLANATIO.

Oratorem meum] Sic appellat librum ſuum de perfecto oratore. lib. 6. epiſt. 18. *Oratorem meum tantopere a te probari, vehementer gaudeo.*

Sabino] Nomen proprium, a regione tamen deductum. pro Sextio c. 37. *Maledicto Sabino homini Rheatino.*

Natio hominis] Nota enim Sabinorum probitas et fides. Liuius de Numa lib. 1. c. 18. *Suopte ingenio temperatum animum virtutibus fuiſſe opinor magis: inſtructumque non tam peregrinis artibus, quam diſciplina tetrica, ac triſti veterum Sabinorum. quo genere nullum quondam incorruptius fuit.*

Candidatorum] Qui magiſtratum petentes, populo ſe, quaeſita interdum fictis cognominibus gratia, commendant.

Etſi modeſtus eius vultus] Altera cauſſa, cur ei librum recte committi putaret. Impulit me, inquit, non ſolum hominis natio, quia Sabinus, verum etiam modeſtus eius vultus, ſermoque conſtans, Sabinam integritatem quadam ex parte referens.

A Curibus] Numae regis patria, Sabinorum olim vrbe nobili.

Ad amorem meum aliquantum olim ERN. *aliquantulum diſcedens addidiſti*] Pro, *aliquantulum*, veteres libri omnes, *aliquantum olim*, vno excepto, in quo eſt, *aliquantulum olim*, ex quo placuit, *aliquantulum.* nam, *olim*, locum non habet: cum Trebonius paullo ante diſceſſiſſet: quod illud infra demonſtrat: *Iter tuum cuiusmodi ſit: vbi Brutum noſtrum videris.*

Igniculum deſiderii tui] Eam, qua incendimur, tui videndi cupiditatem.

Iſtic eſt] In vobis reipublicae liberatoribus, te, Caſſio, Marco et Decimo Brutis: quibus prouincias ſenatus decreuerat. nam in vrbe, dominantibus Antonio et Dolabella conſulibus, reſpublica non eſſe videbatur.

Brutum noſtrum] M. Brutum; qui, metu plebis ab Antonio concitatae, militumque veteranorum, vrbe exceſſerat.

De bellicis rebus] Pro liberanda republica, ab Antonio conſule oppreſſa.

Quo ſtatu ſimus] Eſt enim in vobis reſpublica.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Rogat, vt ſui abſentis deſiderium crebris et longis epiſtolis leniat: enumerat Trebonii erga ſe officia: de Caluo oratore, iam mortuo, quid ſentiat, exponit. Caeſare dictatore II. anno DCCVI.

EXPLANATIO.

Epiſtolam tuam] Quae non extat. nam illa, quae eſt decima ſexta lib. 12. de Ciceronis filio, et de Antonio ſignificat; de quibus in hac nulla mentio. et haec de Caluo reſpondet: illa mentionem Calui nullam habet. praeterea, illa poſt interitum Caeſaris, haec ante ſcripta eſt.

Librum] De quo infra.

In ea voluptate hunc accepi dolorem] Similis figura lib. 1. epiſt. 9. *In moleſtia gaudeo.* Quo loco vide, quae diximus.

Diſcedis a nobis] In prouinciam Aſiam proficiſcens. lib. 12. epiſt. 16.

Vt illa omittam, quae ciuitate teſte feciſti, cum mecum inimicitias communicaſti, cum me concionibus tuis defendiſti] Lepida figura, breuem commemorationem diſſimulationis arte inducens earum rerum, quarum producta narratio ſatietatem potius, quam delectationem afferret, ἀντίφρασις Graece vocatur: cum quaedam nos dicere negamus, et tamen dicimus: vt lib. 8. ad Attic. epiſt. 3. *Omitto illa vetera, quod iſtum in rempublicam ille aluit, auxit, armauit.* Et Terentius in Eun. Act. 5. ſc. 4. v. 4.

Nam vt omittam, quod ei amorem difficillimum, et
Cariſſimum ab meretrice auara virginem
Quam amabat, eam confeci ſine moleſtia,
Sine ſumtu, ſine diſpendio. ——

Et Virgilius lib. 2. Georg. v. 161.

An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra?

Feciſti] Temporibus Clodianis.

Concionibus] Quas, vt opinor, priuatus habuit, concedente magiſtratu. nam ſi eas tribunus plebis habuiſſet; non ante quaeſturam, cuius mentio proxime ſequitur, ſed poſt nominatus eſſet. nam tribunatus plebis poſt quaeſturam dabatur. geſſit autem tribunatum Trebonius Pompeio II. Craſſo II. coſſ. id eſt biennio poſt quaeſturam, quam geſſit Piſone et Gabinio coſſ.

In mea, atque in publica cauſſa] Quo tempore Ciceronem conſules Gabinius et Piſo, eodem rempublicam prodiderunt. communis igitur et Ciceronis, et reipublicae cauſſa fuit. ſiquidem ille in coniuratos, indicta quidem cauſſa, ſed iubente ſenatu, animaduerterat. quo facto lege Clodia in exſulium abiit.

Tribuno plebis] P. Clodio, fortaſſe iubenti, vt omnes magiſtratus in legem ſuam iurarent.

Tuus collega] Alter quaeſtor vrbanus. nam duo aerarium curabant.

In armis] Ciuili bello.

In

In reditu] Cum poſt Pharſalicam pugnam in Italiam redii.

Curae et dolores mei] Vehementer enim Ciceronem poenituit, in Italiam veniſſe, non arceſſitum a Caeſare. vide lib. 11. ad Attic. epiſt. 6.

Brundiſium] Vbi Cicero tam diu moratus eſt, donec Caeſar, confecto Alexandrino bello, in Italiam rediit.

In Hiſpaniam] Vt Hiſpaniae praeeſſet, poſt praeturam, quam geſſit anno ſuperiore proximo, Caeſare iterum et Seruilio coſſ.

Liber iſte] Quem ſcripſerat Trebonius de dictis Ciceronis.

Siue faceta ſunt, ſiue ſecus, ſiunt ERN. *Siue ſic ſiunt*] *Sic*, minuendi vim habet, vt lib. 15. ad Attic. epiſt. 13. *Cautum Marcellum; me ſic, ſed non tamen cautiſſimum.* Et apud Terentium in Heaut. Act. 3. ſc. 2. v. 12. *Sic ſatis.*

De vno me] Alii, *de vno, de vno me.* quae geminatio mihi non admodum probatur: non quod ea ſaepe Cicero non vtatur, idque grauiter et ornate: ſed etiam ſententia, niſi opinione fallor, hoc in loco requirere non videtur.

Si te non amarem] Quia de me vno tamdiu cogitaſſes.

Futurum ſatis] Malim, *facturum ſatis:* vt ſubaudiatur, *me.* alioqui, *quo tamen ipſo*, vnde regatur, non erit. nam, *futurum*, nullo modo cum auferendi caſu coniungi poteſt.

Illas Caluo litteras miſi] Videtur ad Ciceronem ſcripſiſſe Trebonius, ſibi non probari, quod Caluum tantopere laudaſſet. id Cicero excuſat, quod ad ipſum Caluum cum ſcriberet, aliter ſcripſerit, quam ſi multos lecturos putaſſet. laudauerat enim illum aliquanto plus, quam veritas concederet. Hic eſt Licinius Caluus, C. Licinii Macri filius; qui de repetundis apud Ciceronem praetorem accuſatus, voluntaria morte poenam praecurrit. auctor Valerius Max. lib. 9. c. 12. et Plutarchus.

Acute mouebatur] Quod eſt ingenii. Sic lib. 1. Acad. c. 9. *Zeno, cum Arceſilam anteiret aetate, valdeque ſubtiliter diſſereret, et peracute moueretur: corrigere conatus eſt diſciplinam.*

Genus quoddam] Dicendi.

Quo valebat, tamen aſſequebatur ERN. *Quo valebat tamen*] Qua tamen parte valebat, id eſt ingenio, conſequebatur id quod optimum putabat. quam puto fuiſſe exſilitatem orationis. nam Caluus Atticum ſe oratorem videri volebat: et nimia quadam religione orationem attenuans, dum verebatur, ne quaſi vitioſum ſanguinem colligeret, verum etiam deperdebat. hoc enim de illo Cicero ſcripſit in Bruto c. 82. laudatur tamen et a Cicerone, et a Quinctiliano lib. 10. c. 1. 2. Tacito in dialogo de orat. c. 25. et aliis.

Vis non erat] Exſiliter enim, ſicce, ieiune dicere, id eſſe Caluus putabat, Attice dicere. quod et in libro, quem Oratorem inſcripſit, c. 9. et alibi Cicero reprehendit.

Plurimum valet, ſi laudes eum, quem cohortere] Id obſeruat lib. 2. epiſt. 1. lib. 2. epiſt. 8. et alibi.

Exiſtimaui bene] Bene iudicaui: id enim valet, *exiſtimare*, hoc in loco, vt lib. 1. epiſt. 7. *Ex euentu homines de tuo conſilio exiſtimaturos.*

Profectionem] In Hiſpaniam.

Indicabis] Si tua in me officia multum tecum recordabere.

PAVLLI MANVTII
COMMENTARIVS
IN
M. TVLLII CICERONIS
EPISTOLARVM
QVAE FAMILIARES VOCANTVR
LIBRVM XVI.

Ordinem epiſtolarum fere omnium ad Tironem oſtendit ratio temporis, ex adſcripta cuique die, et in ipſo argumento ſatis nota. Prima ſine dubio eſt, quae incipit, *Paullo facilius:* ſecunda, *Non quo:* tertia, *Nos apud:* quarta, *Varie:* quinta, *Vide:* ſexta, *Facilius:* ſeptima, *Septimum:* octaua, *Nos a te:* nona, *Etſi opportunitatem:* decima, *Quo in diſcrimine:* vndecima, *Magnae:* duodecima, *Omnia:* tertiadecima, *Menandrus:* quartadecima, *Aegypta:* quintadecima, *Spero:* ſextadecima, *Video:* decimaſeptima, *Sollicitat:* decimaoctaua, *Exſpecto:* decimanona, *Ego vero:* vigeſima, *Quid igitur?* vigeſimaprima, *De Tirone:* vigeſimaſecunda, *Etſi mane:* vigeſimatertia, *Tu vero:* vigeſimaquarta, *Cum vehementer:* vigeſimaquinta, *Etſi iuſta:* vigeſimaſexta, *Verberaui:* vigeſimaſeptima, *Mirificam.*

[Ordo epiſtolarum huius libri cum in omnibus libris eſſet valde perturbatus, Lambinus alium fecit, quem poſtea omnes conſtanter ſeruarunt. Eundem igitur et nos ſecuti ſumus, adſcripto tamen ſingulis epiſtolis numero, ſecundum veterem ordinem, quem Manutius in ſua editione retinuit. Argumentum vero epiſtolae V. quae in editione Manutii primum locum tenet, cum ad plerasque epiſtolas, ad Tironem ſcriptas, pertineat; hanc ob cauſam, ne, quod Graeuius fecit, loco ſuo illud moueremus, explanationem epiſtolae V. praemittendam putauimus.]

EPISTOLAE V.
[Olim I.]
ARGVMENTVM.

Cum e Cilicia proconſul Cicero ad vrbem rediret, ſeruum ſibi cariſſimum Tironem, cuius praecipue opera in litteris vtebatur, aegrum Patris reliquit: ad eum ſaepe ex itinere teſtes amoris ac deſiderii ſui litteras

litteras miſit: quarum in ordine quintum locum, vt iam diximus, hominum eruditorum ſententia hae litterae obtinent. L. Paullo, C. Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Thyrei] Locus inter Alyziam et Leucadem. nam Patris Alyziam, inde Thyreum, Thyreo Leucadem Cicero venit: vnde proficiſcens hanc epiſtolam ſcripſit. Thyreo nullas litteras dedit: quia duas tantum horas ibi manſit.

Facturum puto] Aliqua re propoſita, cum Cicero ſubiungit ſententiam ſuam, vtitur hac figura, quam et grauitas, et breuitas commendat, vt hic: *Is omnia pollicitus eſt, quae tibi eſſent opus. facturum puto.* Et lib. 13. epiſt. 16. *Incenſus ſtudio rerum tuarum, eas litteris Graecis mandare cupiit. poſſe arbitror: valet ingenio.* Lib. 10. ad Attic. epiſt. 4. *Iurabat ad ſummam, quod nullo negotio faceret, amiciſſimum mibi Caeſarem eſſe debet.*

Marionem remittere] Quem antea miſerat. epiſt. 1.

Cum meliuscule tibi eſſet] Epiſt. 4. *Si recte erit.* epiſt. 22. *Spero ex tuis litteris, tibi melius eſſe.* Tuſc. 1. c. 35. *Pompeio noſtro familiari, cum grauiter aegrotaſſet Neapoli, melius eſt factum.*

Acaſtus] Seruus Ciceronis eſt. epiſt. 10. 14. et lib. 6. ad Attic. epiſt. 9.

Patras] Vbi aegrum Tironem reliquerat. lib. 7. ad Attic. epiſt. 2.

EPISTOLAE I.

[Olim III.]

ARGVMENTVM.

Suum Tironis deſiderium ſignificat.

EXPLANATIO.

Ad honorem noſtrum] Ad triumphum, quem ſperabat; ſed, eum ne discordiae ciuiles impedirent, verebatur: id quod euenit, propterea dicit: *quamprimum ad vrbem me venire.*

Peccaſſe mihi videor, qui a te diſceſſerim] Simile illud lib. 4. epiſt. 13. *Vt ipſum, quod maneam in vita, peccare me exiſtimem.*

Cibum cepiſti] Stomacho non, vt antea, reſpuente. ideo ſcripſit epiſt. 4. *Ius dandum tibi non fuit, cum κακοςόμαχος eſſes.*

Tuum conſilium eſt] Tui conſilii ſit, velis nauigare nec ne. hoc tuae permitto voluntati. lib. 8. epiſt. 10.

Marionem] Seruum.

Haec pro tuo ingenio conſidera] Vt tibi faciundum videbitur, ita facies.

Illud igitur potius] Vt valentem videamus.

De

De tuis innumerabilibus in me officiis] Epiſt. 4. *Innumerabilia tua ſunt in me officia domeſtica, forenſia, vrbana, prouincialia: in re priuata, in publica, in ſtudiis, in litteris noſtris. Omnia viceris, ſi, vt ſpero, te validum videro.* et epiſt. 6.

III. Nonas] III. non. diſceſſerat a Tirone, vt in epiſt. ſequenti, et 9.

EPISTOLAE II.

[Olim IV.]

ARGVMENTVM.

Scribit de ſua ſollicitudine, ſuoque ad Alyziam acceſſu: rogat, vt valetudinem diligenter curet.

EXPLANATIO.

Quo animo ſim affectus] Quia te careo.

Tertio die abs te] Diſceſſerat igitur a Tirone III. non. nam haec epiſtola ſcripta eſt nonis, ſuperior III. non.

Alyziam] Qui eſt Acarnaniae locus, a mari diſtans quindecim ſtadiis, vt ait Strabo lib. 10.

Leucadem] Quondam Neritum dictum. Plinius lib. 4. c. 1.

Stadia CXX.] Stadia Columella et Plinius metiuntur paſſibus CXXV. id eſt, pedibus DCXXV. Gellius pedibus DC. Suidas e ſtadiis ſeptem et dimidio milliarium conſtituit. qua ratione milliarium e mille paſſibus, vnde nomen ſumpſit, non conſtabit. Videtur autem Plutarchus idem fere ſenſiſſe. nam in Gracchi vita milliarium ait e ſtadiis eſſe paullo minus quam octo, cum ex octo integris conſtare debeat: ſi modo in ſtadio paſſus fuere CXXV. in milliario mille.

EPISTOLAE III.

[Olim V.]

ARGVMENTVM.

Rogat, vt omni cura valetudini ſeruiat.

EXPLANATIO.

Ante diem VIII. Idus Nou.] Hic locus aperte demonſtrat, *ante diem VIII. id.* idem eſſe, quod VIII. id. quod aliis probauimus exemplis lib 8. epiſt. 8.

Magiſtrum tuum] Quem propterea magis, quam alios, amare debes. epiſt. 10. *docui te*, inquit.

Marionem] Epiſt. 1.

Vtilitatibus tuis poſſum carere] *Vtilitates* hic non pro rebus vtilibus accipiuntur, ſed pro operis, quas Tiro, cum valeret, Ciceroni praebere ſolitus erat: vt ab eo, quo vtimur, non ab eo, quod vtile eſt, deducatur. Sic lib. 7. ad Attic. epiſt. 5.

epiſt. 5. *De Tirone, video tibi curae eſſe; quem quidem ego, etſi mirabiles vtilitates mihi praebet, cum valet, in omni genere vel negotiorum, vel ſtudiorum meorum, tamen propter humanitatem et modeſtiam malo ſaluum, quam propter vſum meum.* Et Lucretius lib. 6. v. 1168. *vtilitatem,* pro, vſum dixit:

Nil adeo poſſet cuiquam leue, tenueque membris

Vertere in vtilitatem. ——

Manſit haec ſignificatio vsque ad venerabilis Bedae tempora: nam in quadam homilia, *an tu,* inquit, *calumniaris ea, quae oculis vides, manu tenes, vtilitate ſentis?*

EPISTOLAE IV.

[Olim VI.]

ARGVMENTVM.

Tota cohortatio eſt ad curandam valetudinem.

EXPLANATIO.

De medico] Aſclapone. epiſt. 9.

Cum κακοςόμαχος eſſes] Stomacho cibum non appetente: quae dicitur ἀνορεξία. non enim, quicumque κακοςόμαχος eſt, iure laeditur. Ius autem pulli gallinacei, quo aequari humores videmus, et alii prodidere, non dubito, quin ſignificet.

Lyſonem] Patrenſem, de quo epiſt. 5. et 9. et lib. 13. epiſt. 19.

Curium] Ad quem ſcribit lib. 7. epiſtolas tres. nominatur et in hoc libro epiſt. 5. et 9. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 2. 3.

Suauiſſimum hominem] *Suauitatem* eius lib. 7. epiſt. 28. *vrbanitatem* epiſt. 31. nominat, et lib. 7. ad Attic. epiſt. 2.

Quod ad valetudinem opus ſit] Quaecumque res ad valetudinem opus ſit, in ea ſumptu ne parcas.

Daret] Tibi. lib. 8. ad Attic. epiſt. 5. *Tironem Curio commendes; vt ei, vt petii, ſi quid opus erit in ſumtum, eroget.* Et epiſt. 6. *Tironem video in ſumtum ab aliis mutuatum. ego autem Curium noſtrum, ſi quid opus eſſet, rogaram. malo Tironis verecundiam in culpa eſſe, quam illiberalitatem Curii.* Et ad Tironem, epiſt. 9. *Curio miſi, vt medico honos haberetur, et tibi daret, quod opus eſſet.*

Innumerabilia] Epiſt. 1. 6.

Si recte erit] Si valebis. epiſt. 5. *Cum meliuscule tibi eſſet.* Epiſt. 22. *Spero ex tuis litteris, tibi melius eſſe.*

Quaeſtore Meſcinio] Qui poſt Ciceronem in Italiam venit. lib. 5. epiſt. 20. de quaeſtoribus Ciceronis diximus lib. 3. epiſt. 3.

Decurſurum] Maritimo curſu ad me venturum.

Conſulito nauigationi] Epiſt. 6. *Cum valetudinis rationem, vt ſpero, habueris, habeto etiam nauigationis.* Et epiſt. 1. *Et comites, et tempeſtates, et nauem idoneam vt habeas, diligenter videbis.*

Nullo loco] Dum mihi nullam ſeruiendi occaſionem praetermittis,

tis, valetudini tuae ſeruire non potuiſti. epiſt. 18.

Lepta] Praefectus fabrum apud Ciceronem proconſulem. lib. 3. epiſt. 7.

EPISTOLAE VI.

[Olim VII.]

ARGVMENTVM.

Rogat, ne quid omittat, quod ad recuperandam valetudinem ſpectet.

EXPLANATIO.

Tertiam] Primam, hoc initio, *Varie:* ſecundam, *Vide.*

Eodem die ERN. *Eadem die*] Pro, *eodem die*, contra Aſconium, qui *diem* feminini generis a *die* maſculini diſtinguit: vt illa ſit tempus, hic XXIV. horarum ſpatium. Lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 1. *Quod antiquior dies in tuis fuiſſet adſcripta litteris, quam in Caeſaris.* Et Virgilius lib. 2. Aen. v. 132.

Iamque dies infanda aderat. —

Cariſius eandem diſtinctionem Varroni tribuit: a quo ipſe diſſentiens adiungit: *Quod nemo ſervauit.*

Igitur illa] Scribamus eadem, quae antea: quae mihi in primis curae ſunt.

Innumerabilia] Idem epiſt. 4.

Cum valetudinis rationem, vt ſpero, habueris, habeto etiam nauigationis] Epiſt. 4. *Cum valetudini tuae diligentiſſime conſulueris, tum, mi Tiro, conſulito nauigationi.*

Actio] Ad hoc Acarnaniae promontorium Antonius ab Augusto maritima pugna victus.

EPISTOLAE VII.

[Olim II.]

ARGVMENTVM.

Aduerſis ventis Corcyrae ſe teneri ſignificat. Tironem hortatur, vt ſe curet, nec niſi confirmatus nauiget.

EXPLANATIO.

Non ſederemus] *Sedere* interdum eſt nihil agere, vt hic, et apud Terentium in Adelph. Act. 4. ſc. 5. v. 38.

—— *An ſedere oportuit*
Domi virginem tam grandem, dum cognatus huc
Illinc veniret, exſpectantem?

Per anni tempus] Abeunte hieme, lib. 10. epiſt. 33. *Anni tempus libertatem maiorem mihi dat.* Plautus in Merc. Act. 5. ſc. 4. v. 24.

Itidem, vt tempus anni, aetatem
aliam aliud factum conuenit.

ſic alibi *tempus diei, tempus aetatis.*

XV. Kal. Nou.] Si attendimus, quod epiſt. 9. ſcriptum eſt: cogemur credere, *Dec.* non *Nou.* legere.

EPISTO-

EPISTOLAE VIII.

ARGVMENTVM.

Q. Cicero, quantae ſibi Tironis valetudo curae ſit, amantiſſimis verbis oſtendit.

EXPLANATIO.

Ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ] Tuta quidem, ſed diuturniora: id eſt, te quidem non aegrotare periculoſe, ſed morbum fore diuturniorem.

In magna conſolatione ingens ineſt ſollicitudo] Eſt quaedam non inuenuſta figura, cum contrarium contrario iungitur, vt alterum altero leuetur. exemplum exſtat lib. I. epiſt. 9. *In moleſtia gaudeo.* Quo loco plura huius generis oſtendimus.

Si diutius a nobis afuturus eſt is, ERN. *abfuturus es, is, cuius vſum*] Eadem figura lib. 3. de Orat. c. 16. *Quorum princeps Socrates fuit, is, qui omnium eruditorum teſtimonio, totiusque iudicio Graeciae, cum prudentia, et acumine, et venuſtate, et ſubtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facile princeps.* Et alibi. *Vſum* pro *conſuetudine* poni, vt aliis quoque locis, quiuis, opinor, intelligit.

Explorate] *Caute*, dixit Cicero epiſt. 9.

Ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον] Frigus autem tenui cuti inimiciſſimum. Senarius Euripidis; ſed amiſſae tragoediae.

EPISTOLAE IX.

ARGVMENTVM.

Nauigationis deſcriptio, et ad curandam valetudinem beneuolentiae plena cohortatio.

EXPLANATIO.

Ad Caſſiopen] De quo loco Plinius lib. 4. c. 12. et Strabo lib. 7.

Ludibundi] Ludentibus ſimiles, nauigatione iucundiſſima.

Cn. Plancii] Pro quo exſtat oratio.

Omnino liberaſſent] Quod eſſet factum, ſi te plane valere ſignificaſſent.

Aſclapo] Quem Sulpicio commendat lib. 13. epiſt. 20.

Symphoniam Lyſonis velim vitaſſes] Συμφωνεῖν, eſt *concinere*: per translationem, *obſequi*, vt hic. nam cum Tiro in aliqua re valetudini contraria, Lyſoni eum inuitanti, obſecutus eſſet, verebatur Cicero, ne in quartam hebdomadem eius morbus perduceretur. nam eorum morborum, qui cito terminantur, magna pars, vel ſecunda, vel tertia hebdomade finem inuenit. quod ſi qui ad quartam peruenerint, metuenda diuturnitas.

Hebdo-

Hebdomada ERN. *Hebdomadem*] Si *hebdomadem*, Graeco more legas: Gellium corrige, vbi legitur quibusdam locis, *hebdomada*, et, *hebdomadam*.

Pudori tuo] Qui te adduxit ad ſymphoniam Lyſonis, id eſt, ad obſequium.

Curio] Quem nominauit epiſt. 4. 5. 11.

Miſi] Pro, *mandaui*. epiſt. 4. *Scripſi ad Curium, quod dixiſſes, daret*. lib. 13. ad Attic. epiſt. 7. *Miſi equidem ei nunciari, te, quoad potuiſſes, exſpectaſſe eius aduentum*.

Vt medico honos haberetur] De pecunia intellige, non de honore: vnde *honorarium*, praemium honoris cauſſa datum.

Ex Kal. Ian.] Nouis conſulibus magiſtratum ineuntibus.

Magni tumultus] Conſulibus in eam curam vna cum Pompeio contendentibus, vt Caeſari Galliae ante decennii tempus, lege iam conceſſum adimerentur; tribunis vero plebis pro Caeſare pugnantibus: quae belli ciuilis origo fuit.

Agemus omnia modice] Sic, vt neque Pompeii, neque Caeſaris animum offendamus.

Caute] *Explorate*, dixit Q. Cicero, epiſt. 8.

Honeſto aliquo homine] *Honeſto*, non ad mores, ſed ad dignitatem refertur.

Incolumem praeſtiteris ERN. *ſtiteris*] Recte alii verbum *ſtiteris*, mutatione minima, cum ſit in antiquis libris *ſieteris*, repoſuerunt. Sic lib. 10. ad Attic. epiſt. 16. *Te vegetum nobis in Graecia ſiſte*.

EPISTOLAE X.

[Olim XII.]

ARGVMENTVM.

Narrat, quam Tironi periculoſum ſit, poſt morbum in viam ſe dare: et eius operam in ſtudiis exigit.

EXPLANATIO.

Ego vero] *Vero*, in principio epiſtolae, reſponſionem ſignificat. epiſt. 23. et lib. 4. epiſt. 6. lib 7. epiſt. 30. lib. 9. epiſt. 5.

Haec tamen epiſtola] In qua, te ſatis belle habere, ſignificas.

Acaſtus] Seruus. epiſt. 5. 14.

Oculos paullum ſuſtulerunt] Contrarium contrario reddidit, quia dixerat, *eblanguerunt*. nam languore oculi demittuntur.

Pompeius] Obierat iam Pompeius Magnus, quem Cicero, cum non a ... t praenomen, ſignificare ſolitus eſt. itaque, *Pomponius* pro Pompeius, reponendum eſſe, iampridem ſuſpicatus ſum. non enim, Pompeio Magno mortuo, quemquam praeterea Pompeium, ita Ciceroni familiarem inuenimus, vt, praenomine omiſſo, tamen indicaretur.

Cupienti audire noſtra] An aliquid ſcriberem.

Muta eſſe] Tacere enim litterae videntur, cum nihil ſcribimus. In Bruto c. 5. *Quod huic debes, ego*

ego a te peto. Quidnam id? inquam. Vt ſcribas, inquit, aliquid. iampridem enim conticuerunt tuae litterae. Et lib. 2. de Offic. c. 1. *Cum respublica, in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni ſolebat, nulla eſſet omnino, illae ſcilicet litterae conticuerunt, forenſes, et ſenatoriae.*

Muſis noſtris] Communem a nobis operam exigentibus.

Operas] Quas praebere conſueſti.

Reddas] Intermiſſas tuo morbo.

Noſtra] Quae ad me pertinent, quae me eſſe facturum tibi promiſi. Manumiſſio ſignificatur. epiſt. 14.

Docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet] Docui te, *fidem* inde dictam, quia fiat id, quod promittitur. lib. 1. de Offic. c. 7. *Fundamentum eſt iuſtitiae fides; id eſt, dictorum conuentorumque conſtantia et veritas. ex quo, quamquam hoc videbitur fortaſſe cuipiam durius, tamen audeamus imitari Stoicos, qui ſtudioſe exquirunt, vnde verba ſint ducta, credamusque, quia fiat, quod dictum eſt, appellatam fidem. Docui*, tamquam magiſter. epiſt. 3. *Tu, ſi nos omnes amas, et praecipue me, magiſtrum tuum, confirma te.* ἔτυμον notationem, quod rem, de qua praedicatur, vt ait Boetius, notam faciat.

EPISTOLAE XI.

[Olim X.]

ARGVMENTVM.

Rogat, vt praeter valetudinem nihil curet: addit de ſuo ad vrbem aduentu, de ſtatu reipublicae ciuilibus diſcordiis perturbato, de triumpho, de praefectura Campana. Lentulo, Marcello coſſ.

EXPLANATIO.

Etiam firmiorem fore] Quam fuiſti ante morbum. hoc ideo dicit, quia pituitam, et melancholicum humorem quartana febris exſiccat. Galenus in primo de arte cur. ad Glauconem.

Ex deſiderio] Mei.

Labores] Epiſt. 14. *Audio te animo angi, et medicum dicere, ex eo te laborare.*

Nauſeae] Quae nauigando praeſertim inſolentibus, et ſtomacho infirmis, excitatur.

Ad vrbem acceſſi] Non enim vrbem, niſi triumphans, ingredi volebat.

Cupiditates certorum hominum] Epiſt. 12. *Mirus inuaſerat furor non ſolum improbis, ſed etiam his, qui boni habentur, vt pugnare cuperent, me clamante, nihil eſſe bello ciuili miſerius.* Et lib. 4. epiſt. 1. *Incideram in hominum pugnandi cupidorum inſanias.* Et lib. 6. epiſt. 6. *Cauſſa orta belli eſt. Quid ego praetermiſi aut monitorum, aut querelarum, cum vel iniquiſſimam pacem iuſtiſſimo bello anteferrem? Victa eſt auctoritas mea, non tam a Pompeio, (nam is mouebatur) quam ab iis, qui duce Pompeio freti, peropportunam et rebus domeſticis, et cupiditati-*

bus ſuis illius belli victoriam fore putabant.

Exercitum et prouinciam] Quae ſenatus populusque conceſſerant.

Inuito ſenatu] Qui, coitione conſulum et Pompeii, decreuerat, vt Caeſar exercitu dimiſſo, prouinciam ſucceſſori ante tempus traderet. Caeſar lib. I. de bell. ciu. c. 2. Suetonius c. 28. Plutarchus, Appianus, Dio, et alii.

Curio meus illum incitabat] Velleius lib. 2. c. 48. diſcuſſas ait, ac ruptas a Curione pacis conditiones, quas et Caeſar iuſtiſſimo animo poſtulabat, et Pompeius aequo recipiebat.

Antonius quidem noſter, et Q. Caſſius] M. Antonius, Q. Caſſius, tribuni plebis.

Nulla vi expulſi] Imo expulſi; iniuſto ſenatus conſulto, vt queritur Caeſar lib. I. de bell. ciu. c. 7. et Suetonius c. 33. pulſos plane ait.

Cum Curione] C. Curione, ſuperioris anni tribuno plebis.

Ne quid respublica detrimenti caperet] Quo vno verſiculo ſumma in ciues poteſtas committebatur. vide orat. pro Deiotaro c. 4. Caeſarem lib. I. de bell. ciu. c. 5. Salluſtium in Catil. c. 29.

Paratiorem ducem] Caeſarem laudat inuitus, vt lib. 8. ad Attic. epiſt. 9. *Hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia eſt.*

Comparatur] Quidquid ad bellum pertinet.

Sero coepit timere] Cum eum ipſe aluiſſet. quod ſaepe queritur Cicero.

Flagitauit] A conſulibus, vt referrent.

Lentulus] Cognomento, *Crus*, vel *Cruſcellus*. lib. 8. epiſt. 4.

Nihil cupide] De republica, vt arbitror, potius, quam de triumpho. quod ex verbo ſequenti, *auctoritas*, intelligitur, et ex eo, quod in epiſt. 9. dictum eſt: *Romae, vereor, ne ex Kal. Ian. magni tumultus ſint. Nos agemus omnia modice.* Aut igitur haec temperantiae ſignificatio ad rempublicam, non ad triumphum, aut ad vtrumque ſimul ſpectat.

Nos Capuam ſumſimus] Epiſt. 12. *Ego adhuc orae maritimae praeſum a Formiis. Nullum maius negotium ſuſcipere volui.* Et lib. 7. ad Attic. epiſt. 11. *Ego negotio praeſum non turbulento. vult enim me Pompeius eſſe, quem tota haec Campana et maritima ora habeat ἐπίσκοπον, ad quem delectus, et ſumma negotii referatur.*

EPISTOLAE XII.

[Olim XI.]

ARGVMENTVM.

Deplorat ſtatum reipublicae, et initia bellorum ciuilium exponit, tum ſuam in Tironem beneuolentiam ſignificat.

EXPLA.

EXPLANATIO.

Domos noſtras, et patriam ipſam vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus] Lib. 4. epiſt. 1. *Vrbem relictam direptioni et incendiis.* Hoc Pompeii conſilium de vrbe relinquenda, ſaepe reprehendit Cicero, vt lib. 2. epiſt. 16. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 11. et alibi. non enim aggregare placet exemplorum copiam.

Mirus furor] Epiſt. 11. *Cupiditates certorum hominum, (nam ex vtraque parte ſunt, qui pugnare cupiant,) impedimento mihi fuerunt omnino.*

Improbis] *Inuado* cum dandi caſu, vt hic, apud Salluſtium, Varronem, Attium; cum accuſandi caſu, addita praepoſitione *in*, ſaepe apud Ciceronem; ſine praepoſitione, apud eundem, ſed raro; nullo caſu, apud Terentium in Hec. Act. 3. ſc. 2. v. 21.

—— *An dolor repente inuaſit?*

Amentia] Qui a republica deſciſcunt, amentes, inſani, furioſi dicuntur. Infra: *Videtur, ſi inſaniet, poſſe opprimi.*

Nominis] Quod antea magnis rebus pro republica geſtis adeptus eſt.

Honorum] Lib. 1. epiſt. 9. *Cum Caeſar, rebus maximis geſtis, ſingularibus ornatus et nouis honoribus ac iudiciis ſenatus, ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur.* Quo loco ſupplicationes, nouo numero auctae ſignificantur. hic autem non tam ſupplicationes, quam magiſtratus et imperia.

Quam ſapienter, aut quam fortiter] Id eſt, nec ſapienter, nec fortiter.

Hiſpaniam] Pompeii prouinciam. quod Cicero, vitandi belli ciuilis cauſſa, cenſuit. lib. 6. epiſt. 6. *Eundem in Hiſpaniam cenſui: quod ſi feciſſet, ciuile bellum nullum omnino fuiſſet.* Hac de re in epiſtolis ad Attic. et in omnibus fere hiſtoriis.

Domitio] L. Domitio Ahenobarbo, Caeſaris inimico, quem Suetonius c. 34. ait ſucceſſorem ei per tumultum eſſe nominatum. Conſul fuerat cum Ap. Claudio.

Conſidio] Q. Conſidium ſenem nominat lib. 2. ad Attic. epiſt. 24.

Noniano] Ex Nonia gente in Conſidiam adoptato. Hic nondum conſul fuerat: itaque Gallia citerior praetoria facta prouincia.

Ad conſulatus] Secundi, quem geſſit cum P. Seruilio, Iſaurici filio.

Abſente ſe, ERN. *Abſentis rationem haberi ſui*] Quod ei lege permiſſum erat, ipſo Pompeïo conſule pugnante. vide lib. 6. epiſt. 6. vt omittam hiſtorias omnes. Hic a vulgatis libris antiqui diſſentiunt. nam pro, *ſui*, omnes habent, *ſuam*: pro *abſentis*, nonnulli, *abſente ſe.*

Trinum nundinum ERN. *Trinundinum*] Lex, ad populum ferenda, promulgabatur prius, vt per trium nundinarum ſpatium populo pateret; quo poſſet, lege ſatis conſiderata, quid ſentiret, ſuffragiis oſtendere. Eadem, opinor, in magiſtratibus creandis ratio fuit, promulgatis per tres nundinas eorum nominibus, qui petebant: vt populus, de quibus ſuffragium laturus eſſet, tanto ante noſſet. Atque hic *trinundinum*, pro trinundini ſpatio dictum puto, vt Phil. 5. c. 3.

Lll 2 *Vbi*

Vbi lex Caecilia et Didia? vbi promulgatio trinundinum? Et pro domo c. 17. *Quarta ſit accuſatio trinum nundinum prodicta die, qua die iudicium ſit futurum.* Ibidem c. 16. *Si, quod in ceteris legibus trinum nundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt, trium eſſe horarum: nihil reprehendo.* Pro C. Cornelio, apud Priſcianum: *Ex promulgatione trinundinum dies, poteſtasque veniſſet.* Et Varro γεροντοδιδασκάλῳ: *Ruſticus Romanus internundinum barbam alebat.* pro, internundini ſpatio. Seruari a ſe velle conſuetudinem veterem in petendo, modo Pompeius iret in Hiſpaniam, Caeſar oſtendebat.

Vt remoueat praeſidia ex his locis, quae occupauit] Occupauerat Ariminum, Piſaurum, Anconam, Arretium. ſupra, et Caeſar lib. 1. de bell. ciu. c. 8. et 11.

Sic eſſe, vt ſumus] Vagi, relicta patria, in ſummo diſcrimine. ſupra: *Domos noſtras, et patriam ipſam vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus.*

Praeter Transpadanos] Quibus Caeſar et aedilis, et conſul ciuitatem dare cogitauerat: quod poſtea dictator effecit. Dio. Transpadanos autem Caeſari ſtuduiſſe, auctor eſt Cicero lib. 7. ad Attic. epiſt. 7. et lib. 5. ad eundem epiſt. 2.

Afranio et Petreio] Legatis Pompeii, quos poſtea Caeſar deuicit.

Modo vt vrbe ſalua] Timebat propinquum malum: ne Caeſar, priusquam opprimeretur, vrbem vel diriperet, vel inflammaret. ideo proxime dixit: *Tantummodo vt eum intercludamus, ne ad vrbem poſſit accedere.*

T. Labienus] Aſiae] gentis, plebeiae: qui cum legatus Caeſaris in Gallia res praeclaras geſſiſſet, poſtea, Pompeium ſecutus, nihil parta gloria dignum adminiſtrauit. lib. 14. epiſt. 14. *Labienus rem meliorem fecit.* Et lib. 7. ad Attic. epiſt. 13. *Labienum ἥρωα iudico. facinus iamdiu nullum ciuile praeclarius: qui vt aliud nihil, hoc tamen profecit; dedit illi dolorem. ſed etiam ad ſummam profectum aliquid puto.* Idem alii.

Orae maritimae] Vide epiſt. 11. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 11.

A Formiis] Praefecturae meae primum opidum Formiae ſunt.

Nullum maius negotium ſuſcipere volui] Lib. 4. epiſt. 7. *Neque tu multum interfuiſti rebus gerendis, et ego id ſemper egi, ne intereſſem.* Lib. 6. epiſt. 6. *Suſceptum bellum eſt, quieſcente me.*

Video me caſtris, et certis legionibus praefuturum] Non praefuit, ac ne interfuit quidem Pharſalico proelio. lib. 9. epiſt. 18. *In acie non fui.* lib. 1. de Diuin. c. 32. Plutarchus.

Dolabella noſter] Sic lib. 7. epiſt. vlt. *Caſſius tuus, et Dolabella noſter. Noſter* autem, quia gener. lib. 2. epiſt. 16. lib. 8. epiſt. 13.

EPISTO-

EPISTOLAE XIII.
[Olim XV.]
ARGVMENTVM.

Cohortatio ad valetudinem curandam.

EXPLANATIO.

Menandri] Serui, quem ad Tironem miſerat, vt antea quoque Marionem.

EPISTOLAE XIV.
ARGVMENTVM.

Tirone aegrotante, litterarum ſuauitate et fructu ſe carere dicit, eumque rogat, vt omnem curam ad conualeſcendum adhibeat.

EXPLANATIO.

Andricus] Non dubito, quin hic ſit idem, qui *Menander* in epiſt. 13. nominatur. itaque cum putarem, vel in ea epiſtola, *Andrici*, non *Menandri*, vel in hac *Menandrus*, pro *Andricus*, reponendum eſſe: conſului veteres libros; quorum in vno corrupte quidem, vnde tamen veritas elici poſſit, *Atandrius*; in altero, *Mandricus*; in tertio clariſſimis litteris, *Menandrus*, legitur. vtroque enim modo, *Menandrus*, et *Menander*, vſitate dicitur. Propertius lib. 3. eleg. 20. v. 28.

Librorumque tuos, docte Menandre, ſales.

Et Ouidius lib. 1. Am. eleg. 15. v. 17.

Dum fallax ſeruus, durus pater, improba lena,
Viuent, dum meretrix blanda, Menandrus erit.

Ex hoc loco, non vnum aut alterum, quod ſaepe iam dixi, ſed multos ad tollenda menda inſpiciendos eſſe veteres libros, plane conſtat. nam in quibusdam, etiam antiquitate celebratis, legitur *Andricus*.

Habui noctem plenam timoris ac miſeriae] Sic lego ex veteribus aliquot libris: placere aliis video: *Habui noctem plenam timoris, ac miſeriae: tuis litteris nihilo ſum factus certior, quo modo te haberes: ſed tamen ſum recreatus.* Quod minime placet. Quo modo enim miſeria maior eſt, quae naſcitur ex litteris Tironis; cum, iis acceptis, recreatum ſe dicat, id eſt, priore miſeria liberatum, aut certe valde leuatum?

Medico] Aſclaponi. epiſt. 9. et lib. 13. epiſt. 20.

Mercedis] Hoc eſt, quod dixit epiſt. 4. *Medico ipſi puto aliquid dandum eſſe, quo ſit ſtudioſior.* Et epiſt. 9. *Curio miſi, vt medico honos haberetur.*

Id ſcripſi ad Vmmium ERN. *Mumium*] Veteres libri varie, *Mumium*, *Munium*, *Numium*, *Nummum*,

mum, Vatinium, Vmmium; omnes, vt ego ſuſpicor, mendoſe. Quis enim iſte eſt vel *Vmmius*, vel *Munius*, vel *Munius*, vel *Numius*, vel *Nummus*, vel *Vatinius*, a quo pecuniam medico promitti Cicero vult? is enim nusquam neque in his ad Tironem, neque in iis, quae ad Atticum ſcriptae ſunt, epiſtolis nominatur, ad Curium quidem ſe ſcripſiſſe, vt Tironi, quidquid opus eſſet, in ſumptum erogaret, vtique ſignificat, vt epiſt. 4. *Scripſi ad Curium, quod dixiſſes, daret. Medico ipſi puto aliquid dandum eſſe, quo ſit ſtudioſior.* Et epiſt. 9. *Curio miſi, vt medico honos haberetur, et tibi daret, quod opus eſſet.* Et lib. 8. ad Attic. epiſt. 5. *Tu faſciculum qui eſt* DES M'. CVRIO *inſcriptus, velim cures ad eum perferendum; Tironemque Curio commendes; vt ei, vt petii, ſi quid opus erit in ſumtum, eroget.* Et ibidem epiſt. 6. *Tironem noſtrum video in ſumtum ab aliis mutuatum. ego autem Curium noſtrum, ſi quid opus eſſet, rogaram.* Quare videtur in hac etiam ad Tironem epiſtola Curius omnino ſignificari. et, vt dicam quod ſentio, legendum opinor ſic: *Id ſcripſi ad Manium:* mutatione fere nulla: cum in vetere libro ſcriptum ſit, *Munium.* Fuiſſe autem *Manius*, Curiorum praenomen, nemo fere paullo eruditior ignorat. Nec mirum videatur, ſolo praenomine quemquam indicari. nam, cum ad Tironem ſaepe Cicero de Curio et hac ipſa de re ſcripſiſſet: praenomen poni, cum de homine notiſſimo loqueretur, ſatis eſſe duxit: vt interdum *Seruium, Appium, Sextum* nominat, neque addit, *Sulpicium, Claudium, Peducaeum.* Praenomen autem *Manius*, quia non admodum erat vſitatum, iccirco librariorum incuria ſaepe tranſiit in *Marcus*, eo facilius, quod *M'*, quo *Manius* oſtenditur, minimum diſtat a *M.* Hinc M. Acilius Glabrio. M. Aquilius, M. Curius, mendoſe vbique pro M'. quod mendum ſuſtulimus ex lib. 13. epiſt. 17. et lib. 7. ad Attic. epiſt. 2. 3. et lib. 8. ad eundem epiſt. 5.

Ex eo te laborare] Epiſt. 11. *Non ignoro, quantum ex deſiderio labores.*

Humanitatemque] Non dubito, quin *humanitatem* hic Cicero, non pro facilitate quadam et beneuolentia erga homines, ſed pro eruditione poſuerit: vt lib. 1. de Orat. c. 60. *Neque repugnabo, quo minus (id quod modo hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio atque humanitate verſentur.* lib. 2. c. 17. *Omnium ceterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium litterarum, et politioris humanitatis experti.* Lib. 4. in Verr. c. 44. *Tu ſine vlla bona arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine litteris intelligis et iudicas?* Gellius autem lib. 13. c. 16. *Qui verba,* inquit, *Latina fecerunt, quique his probe vſi ſunt*, humanitatem *non id eſſe voluerunt, quod vulgus exiſtimat, quodque a Graecis* φιλανθρωπία *dicitur, et ſignificat dexteritatem quandam, beneuolentiamque erga omnes homines promiſcuam: ſed* humanitatem *appellauerunt id propemodum, quod Graeci* παιδείαν *vocant, nos eruditionem, inſtitutionemque in bonas artes dicimus: quas qui ſinceriter cupiunt,* appe-

appetuntque, hi ſunt vel maxime humaniſſimi. huius enim ſcientiae cura et diſciplina ex vniuerſis animantibus vni homini data eſt, ideircoque humanitas appellata eſt. Sic igitur eo verbo veteres eſſe vſos, et cumprimis M. Varronem, Marcumque Tullium, omnes ferme libri declarant. quamobrem ſatis habui vnum interim exemplum promere. Itaque verba poſui Varronis e libro rerum humanarum primo, cuius principium hoc eſt: Praxiteles, qui propter artificium egregium nemini eſt paullum modo humaniori ignotus.

Animo valere] Quo non valet, qui angitur. epiſt. 11. *Non ignoro, quantum ex deſiderio labores.*

Dies promiſſorum adeſt] Manumiſſionem ſignificari puto, vt etiam epiſt. 10. *Noſtra ad diem dictam fient. Docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet.* Et epiſt. 15. *Ego te omni cura liberabo.*

Repraeſentabo] Non exſpectabo diem dictam: manumittam te etiam ante, ſi adueneris.

EPISTOLAE XV.

[Olim XIII.]

ARGVMENTVM.

Suam de Tironis valetudine ſollicitudinem ſignificat.

EXPLANATIO.

Aegypta] Nomen ſerui, lib. 9. ad Attic. epiſt. 15. Miſit ad Tironem Cicero quinque ſeruos ſuos, vt et beneuolentiam in eum oſtenderet, et de eius valetudine certior fieri poſſet: Marionem primum, epiſt. 1. deinde Menandrum, epiſt. 13. poſtremo Hermiam et coquum, epiſt. 15. Acaſtum autem non miſit, ſed cum eo reliquit, epiſt. 5.

Belle habere] Lib. 9. epiſt. 9. *Terentia minus belle habuit.*

Ego te omni cura liberabo] Manumittam te. epiſt. 10. 14.

EPISTOLAE XVI.

ARGVMENTVM.

Q. Cicero Marco fratri de Tirone manumiſſo et gratias agit, et gratulatur. Haec epiſtola aut eodem tempore, quo ea, quae incipit, Quid igitur? *(18.) aut paullo poſt, vel ante videtur eſſe ſcripta; cum vtraque Tironem paullo ante manumiſſum ſignificet.*

EXPLANATIO.

Indignum illa fortuna] Indignum, qui ſeruiret.

Amicum] Manumiſſus enim, incipit eſſe in amicorum numero.

Exſilui gaudio] Alibi, *exſultat gaudio,* vel *exſultat,* ſimpliciter. lib. 7. ad Attic. epiſt. 2. *Quo modo exſultat Catonis, in me ingratiſſimi,*

ſimi, iniuria? lib. 2. epiſt. 9. *Repente inceſſi omnibus laetitiis.*

Et ago gratias, et gratulor] Haec interdum coniunguntur, vt lib. 2. epiſt. 9. *Cum gratulor, tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio.*

Statii] A Q. Cicerone manumiſſi. lib. 2. ad Attic. epiſt. 18. 19. et lib. 1. ad Q. Fr. epiſt. 2.

Fidelitas] Differre arbitror *fidelitatem* a *fide:* vt *fides* in mente ſit, *fidelitas* re declaretur: propterea Plautus Trin. Act. 4. ſc. 4. v. 4.

Probo et fideli, et fido, et cum magna fide.

His ipſis commodis] Fidelitate: de qua dixit iam, *haec eadem bona:* quaſi in vna fidelitate multa commoda, multaque bona ſint.

Propter hanc] Quod Tironem liberaueris.

Vel quod] Hoc etiam nomine. Tale illud lib. 2. epiſt. 13. *Vel quas proxime acceperam, quam prudentis? quam multi et officii et conſilii?* Et lib. 7. epiſt. 24. *Vel quas proxime de Tigellio.*

Sic] Verbis laetitiam ſignificantibus: vt plane te totum in litteris viderim.

Sabini] Cognomen Romanae familiae. lib. 15. epiſt. 20.

Pueris] Seruis.

EPISTOLAE XVII.

ARGVMENTVM.

Reprehendit, modeſte tamen, Tironem, quia ſcripſerat, valetudini fideliter inſeruiendo: *eumque rogat, vt omnino valetudini ſeruiat.*

EXPLANATIO.

Video, quid agas] Opinor hoc ſignificari: Tironis epiſtolas ita diligenter ſcriptas eſſe, vt cupere videretur eas quoque in volumina referri. De voluminibus lib. 3. epiſt. 7.

Tuas quoque] Ita vt meae referuntur. Fuit enim haec ipſius Tironis opera: quod et Nepos in Attici vita c. 16. oſtendit: et Cicero ipſe lib. 16. ad Attic. epiſt. 5. negat quidem eas a ſe in volumina referri, a Tirone tamen ait aliquot ſeruari. *Mearum,* inquit, *epiſtolarum nulla eſt συναγωγή· ſed habet Tiro inſtar ſeptuaginta. et quidem ſunt a te quaedam ſumendae. eas ego, oportet, perſpiciam, corrigam, tum denique edentur.*

Κανών] Regula vtrum hoc ad iudicium Tironis, qui ſcripta Ciceronis examinare, atque interdum etiam corrigere ſolitus eſſet, an ad diligentiam pertinet, qui ſummam in iis cuſtodiendis ordinandisque curam poneret? ad iudicium potius, vt opinor: quod indicant ea, quae ſequuntur. miratur enim Cicero, parum aperte translato verbo Tironem vſum eſſe, quem ipſe iudicem ſuis in ſcriptis habere conſueuiſſet.

Ἄκυρον] Improprium, alieno loco poſitum.

Verecunda translatio] Vt in ſuum locum verba immigraſſe, non in alienum irruiſſe videantur: quod

quod ait Cicero lib. 3. de Orat. c. 41. et in Bruto c. 79. vide Ariſtotelem de Arte Poetica, et lib. 3. Rhet.

Demetrius] Is, de quo epiſt. 19. 22.

Quo quidem comitatu ἀφωμίλησας: ſatis ſcis] Qui vident acutius, iis examinandum hunc locum relinquo. nam mihi quidem tenebrae ſunt. putaui interdum, ἐφομιλήσας, legendum: pro, *vſus:* verbo compoſito ab ἐπὶ et ὁμιλέω.

EPISTOLAE XVIII.

ARGVMENTVM.

Cum epiſtolam ſuam Cicero, poſt manumiſſum Tironem, inſcripſiſſet hoc modo: M. Tullius Cicero M. Tullio Tironi; *veritus inuidiam Tiro, non ſic inſcribendum, ſed vt ante manumiſſionem, reſpondit. Cicero non eſſe mutandam inſcriptionem contendit, quin etiam addendum,* ſuo: *quod maioris etiam eſſet beneuolentiae ſignum. Tironi melius eſſe factum, gratulatur: eumque rogat, vt valetudini prorſus indulgeat, et alia quoque breuiter attingit.*

EXPLANATIO.

Non ſic oportet] Inſcribi epiſtolas meas.

Διαφόρησιν] Animi relaxationem. Alibi eſt, vt medici loquuntur, euaporatio ſic διάχυσις, proprie cum ſit humorum diffuſio, accipi tamen interdum non modo a Graecis, verum etiam a Latinis. vt a Coelio Aureliano, pro exhilaratione, ſolet.

Tuſculanum] Quo ſe Tiro contulerat, animi et valetudinis cauſſa. Si tibi, inquit, Tuſculanum quoque profuerit, item vt profuit διαφόρησις, cum ex vrbe exiiſti: longe mihi erit amabilius, quam antea.

In modum procedit] Satis procedit. nam ego vere exiſtimo me a te amari. *Modus* moderatum quid oſtendit: vnde *modice* propterea interdum dicitur, *mirum in modum, maiorem in modum,* et ſimilia.

Vt eſt] Malim, *vtut eſt*, pro, quoquo modo res ſe habet: ſiue me vere amas, ſiue ſimulas. nam, *vt eſt, quo modo eſt, quo modo ſe res habet*, affirmare videntur, et praeſentem rei ſtatum indicare. Cicero autem hic iocans dubitare ſe fingit.

Indulge] *Indulgere*, eſt nimium obſequi plus concedere quam deceat: vt lib. 10. ad Attic. epiſt. 4. *Alter* (Q. filius) *indulgentia videlicet noſtra deprauatus, eo progreſſus eſt, quo non audeo dicere.* Et epiſt. 6. ibidem: *Pater, nimis indulgens, quidquid ego adſtrinxi, relaxat.* Eſt etiam filii in patrem laudabilis indulgentia, lib. 3. de Offic. c. 31. *Qui perindulgens in patrem, idem acerbe ſeuerus in filium.*

Cui quidem tu adhuc, dum mihi deſeruis, ſeruiſti non ſatis] Epiſt. 4. *Adhuc, dum mihi nullo loco deeſſe vis, numquam te confirmare potuiſti.*

Πέψιν, ἀκοπίαν, περίπατον σύμμετρον, τέρψιν, εὐλυσίαν κοιλίας] Concoctio-

coctionem, vitationem laſſitudinis, ambulationem moderatam, oblectationem, facilitatem alui.

Bellus] Recuperata valetudine. epiſt. 15. *Belle habere.*

Non modo te] Qui, pro amore in me tuo, diligentiam omnem ad conualeſcendum adhibueris.

Tuſculanum] In quo morbum depuleris.

Plus amem] Pro, plus amabo. Paullo ante: *Quanto mihi illud erit amabilius?*

Parhedrum] Proprie, πάρεδρος, *aſſeſſor* eſt: transfertur ad alia, et conſiliarium, aut cuſtodem ſignificat. fortaſſe loquitur Cicero de olitoris vicino.

Hortum] In agro Tuſculano, vbi Tiro erat.

Ipſe conducat] Conducere hortum in Tuſculano, poſſeſſum a quodam olitore, Cicero cupiebat; ille nimium petebat: vt fere fit, empturis, aut conducturis aliquid iis, qui opibus abundant. fallere igitur olitorem Cicero cum vellet; Parhedrum, hominem non diuitem, vicinum olitoris, vel ſuum, qui hortum ipſum minoris conduceret, deinde Ciceroni traderet, ſummittendum cogitabat.

Olitorem] De quo epiſt. 20.

Commouebis] Calfacies. hoc enim verbo infra vtitur in eadem ſententia. *Olitorem commouebis*, opinor, dictum, pro moleſtia illum afficies: nam *calfacere*, id valet hoc in loco: vt lib. 8. epiſt. 6. *Si Parthi nos nihil calfaciunt, nos hic frigore frigeſcimus.* Et lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 2. *Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius.*

Helico] Sic veteres libri omnes, et opinor, mendoſe, obſcure quidem certe. obſcura autem omnia ſi mutare conemur, vltro implicabimur difficili cura, nec ſemper neceſſaria.

Nequiſſimus] Qui rem familiarem temere diſſipat.

H-S CIↃ] Seſtertium mille, noſtratis monetae ſcutatis triginta.

Dabat] Reprehendit Cicero nequitiam illius Heliconis, qui pro eodem horto, quem ipſe conducere volebat, dederat olim ſcutatos annuos triginta. ex quo olitor in ſpem venerat, non minus Ciceronem daturum. Fortaſſe etiam alio de horto, quem Helico ille magna mercede conduxerat, loquitur Cicero: cuius exemplo velle dicit inſanire, neque paſſurum, vt ab olitore tanta impenſa, id eſt tanta mercede horto illo conducto, derideatur. atque in hanc opinionem eo venio libentius, quia veriſimile non videtur, cum hortum Ciceronem conducere voluiſſe, qui nec apricus eſſet, et careret emiſſario, maceria, caſa.

Calface] Commoue. loquitur enim de olitore: de quo dixit iam: *Olitorem ipſum commouebis.*

Vt ego] Calfeci.

Mothonem ERN. *M. Othonem*] *Mothonem*, antiqui libri omnes. placet vel *M. Othonem*, cuius crebra mentio lib. 12. ad Attic. vel *Mathonem*, eum fortaſſe, qui nominatur lib. 9. epiſt. 25. vel *Motonem*, de quo lib. 12. ad Attic. epiſt. 51. vel *Mutonem* in orat. pro Fundanio in Fragm.

Abutor coronis] Mihi ab olitore donatis. *Abutor* autem, quia cale-

calefieri eum a te volo, in quo videor ei malam gratiam referre.

De Crabra] Agri Tuſculani aqua. Orat. 3. in Rullum c. 2. *Ego Tuſculanis pro aqua Crabra vectigal pendam, quia a municipio fundum accepi: ſi a Sulla mihi datus eſſet, Rulli lege non penderem.* Et Frontinus de Aquae duct. art. 9.

Sudum] Serenum tempus, quaſi ſine vdo.

Pangis] Scribis. de verſibus dictum, non de ſoluta oratione, putat Feſtus, et Probus. Cicero tamen lib. 2. ad Attic. epiſt. 6. ad orationem ſolutam, niſi fallor, transtulit. Ἀνέκδοτα, inquit, *quae tibi vni legamus, Theopompino genere, aut etiam aſperiore multo, pangentur.* Proprie, *pangere*, eſt figere. vnde *pangere clauum, plantam, ſtilum in cera.* inde factum, vt *pangere*, ſit ſcribere: quia verſus in cera pangebantur.

Sophocleum] Simile Sophoclis verſibus, qui excellunt inter alios. vnde Virgilius ecl. 8. v. 10.

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Fac opus appareat] Fac vt videam. *Opus* eſt id, quod poſt operam remanet, vt ex aliqua re quaſi fructus enaſcitur. itaque interdum libri, *opera* dicuntur, vt hic: quia fructus otii ſignificatur. et lib. 2. ad Attic. epiſt. 6. *Quod tibi ſuperioribus litteris promiſeram, fore, vt opus exſtaret huius peregrinationis; nihil iam magnopere confirmo.* et lib. 3 de Offic. c. 1. *Nulla eius ingenii monumenta mandata litteris, nullum opus otii, nullum ſolitudinis munus exſtat.* Accipitur igitur pro quacumque re, quae poſt operam exſtat, non ſimpliciter pro eo, quod ſcribitur. itaque male Latine loquuntur, qui, *Platonis opera*, dicunt.

A. Ligurius] Is eſt, de quo lib. 11. ad Attic. epiſt. 9.

Exſpectemus] Romae.

EPISTOLAE XIX.

ARGVMENTVM.

De litteris, de Demetrio, de Aufidiano nomine.

EXPLANATIO.

Demetrium] De quo epiſt. 17. 22.

Redde noſtrum] Sic locutus lib. 7. epiſt. 32. *Dolabellam redde plane meum.*

De Aufidiano nomine] Vt exigas ab Aufidio, quod debet.

EPISTOLAE XX.

ARGVMENTVM.

De valetudine curanda, de libris componendis, de olitore, de reditu Tironis.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Compone] Ordina, et diſpone, ſuo quemque loco ſtatue.

Indicem] Quem componere, maioris laboris eſt.

Cum Metrodoro] Medico.

Cum olitore] Epiſt. 18.

Spectare] In vrbe.

Redire] In agros.

EPISTOLAE XXI.

ARGVMENTVM.

Propenſionem animi ad virtutem, ſtudiumque ſuum Cicero filius ſignificat: de praedio empto gratulatur. ſcripta videtur vel Antonio et Dolabella coſſ. vel etiam ſuperiore anno, Fabio et Trebonio. nam aliquanto ante conſules Antonium et Dolabellam profectum eſſe Athenas Ciceronis filium, ex lib. 12. ad Attic. epiſt. 52. lib. 13. ad eundem epiſt. 24. intelligitur.

EXPLANATIO.

Optatiſſimus ERN. *Adoptatiſſimus*] Pro *exoptatiſſimus*. ſic Vatinius lib. 5. epiſt. 9. *Quem potius adoptem, aut inuocem, quam illum, quo defend.nte, vincere didici?* Alibi, *adoptare*, eſt eum, quem optamus, aſſumere: vt *adoptare filium*.

Buccinatorem] Qui quaſi buccina canens, diuulgas laudes meas. in orat. pro Archia c. 10. *praeconem*, dixit Cicero pater: *O fortunate adoleſcens, qui tuae virtutis Homerum praeconem inueneris.*

Mihi ſucceſſa] Pro *ſucceſſiſſe*. quod Latini ſermonis conſuetudo ferre vix videtur. Omnino mirari ſatis non poſſum, non modo ab elegantia et copia, ſed interdum etiam a proprietate paterni ſermonis longe diſtare orationem filii: quod voluntatis potius, quam naturae vitium eſſe arbitror.

Cratippo] Philoſophorum principi in peripatetica doctrina: de quo diximus lib. 12. epiſt. 16.

Bruttio] Latino ſermone: plerique tamen veteres libri, *Bruto*: mendoſe ſcilicet. opinor enim, qui ſubſequi mentionem Caſſii viderunt, eos hunc eſſe M. Brutum, illum C. Caſſium putaſſe. quaſi vero poſt Caeſaris necem ita vacuo animo eſſent, itaque otio abundarent Brutus et Caſſius, vt apud alterum Graece declamitare, apud alterum Latine exerceri Cicero filius arbitratu ſuo poſſet. Praeterea, quis credat hoc ad M. Brutum pertinere? *Quem nullo tempore a me patior diſcedere.* Et illud? *Huic ego locum in proximo conduxi, et, vt poſſum, ex meis anguſtiis illius ſuſtento tenuitatem.* Non enim, vt arbitror, ita loqueretur adoleſcentulus Cicero de claro viro, et eius anni praetore, M. Bruto. nec ita Brutus ab amicis imparatus erat, vt a Ciceronis filio, cui pater in annuum ſumptum non ſatis large ſuppeditaret, ſuſtentandus in Athenarum vrbe nobiliſſima fuerit. numquam id (vt matrem Seruiliam,

propinquos, familiares reliquos omittam) Atticus tuliſſet; qui etiam, vt in eius vita c. 8. Nepos ait, Bruto Italia cedenti H-S C. muneri miſerit, eidem in Epiro abſenti CCC. iuſſerit dari.

Cuius cum frugi ſeueraque eſt vita, tum etiam iucundiſſima conuictio] Quae ſumma laus eſt; ſeueritatem humanitate temperare. lib. 12. epiſt. 27. *Eſt autem ita temperatis moderatisque moribus, vt ſumma ſeueritas ſumma cum humanitate iungatur.* Quo loco plura diximus.

Philologia] Diſputatione de litteris.

Συζητήσει] Mutua quaeſtione.

Mitylenis] Cratippi patria.

Adduxit] Non multo ante. nam Pompeius eum, ex pugna Pharſalica fugiens, Mitylenis vidit.

Leonides] Qui cum ad Ciceronem de filio ſcriberet, certi nihil auſus eſt polliceri. lib. 14. ad Attic. epiſt. 16. *Cupio, cum Bruto noſtro affatim ſatisfecerim, excurrere in Graeciam. magni intereſt Ciceronis, vel mea potius, vel mehercule vtriusque, me interuenire diſcenti. nam epiſtola Leonidae, quam ad me miſiſti, quid habet, quaeſo, in quo magnopere laetemur? numquam ille mihi ſatis laudari videbitur, cum ita laudabitur;* Quo modo nunc eſt. *non fidentis hoc teſtimonium, ſed potius timentis.* Et lib. 15. epiſt. 16. *Leonidas retinet ſuum illud,* Adhuc. *ſummis vero laudibus Herodes.*

Τὰ μὲν δὴ καθ' ἡμᾶς τάδε] Quae igitur ad nos pertinent, haec ſunt.

De Gorgia] Graeco rhetore.

Διαῤῥήδην] Aperte.

Vt eum dimitterem ſtatim] Cauſſam, cur eum a filio dimitti Cicero voluerit, Plutarchus hanc narrat. quod ad potum et voluptates adoleſcentem alliceret. Hoc fortaſſe magiſtro didicit ſtrenue bibere Cicero filius. nam binos congios ſimul haurire ſolitum ſcribit Plinius lib. 14. c. 22.

Σπουδῇ] Propenſa voluntas ad Gorgiam retinendum, ſtudium de non dimittendo Gorgia. lib. 13. ad Attic. epiſt. 27. *Nec mihi in hac quidem re quidquam magis vt vellem accidere potuit, quam quod σπουδὴ noſtra non eſt probata.*

Graue eſſe, me de iudicio patris iudicare] Non recte facere me, ſi de patris iudicio ita iudicare vellem, quaſi falli poſſet in eo, quod exiſtimaret de Gorgia.

Studium et conſilium] *Studium,* quia cupis: *conſilium,* quia ſuades, ne Gorgia vtar.

Hoc loco] Hac parte epiſtolae.

Noli mirari] Cum gratulatio primum in epiſtola locum poſtulet, exempla ſunt in lib. 2. epiſt. 7. 9. lib. 3. epiſt. 12. lib. 6. epiſt. 12. lib. 8. epiſt. 13.

Habes. deponendae tibi ſunt vrbanitates ERN. *Habes vbi deponendae tibi ſint vrbanitates*] Nihil muto: nec enim neceſſe eſt. Habes, inquit, vbi mores vrbanos deponas, animumque liberiore vitae genere, nulla graui occupatione, remittas, ac relaxes. Vel, *deponendae vrbanitates,* omittendae res vrbanae: vt lib. 7. epiſt. 17. *Mihi interdum leuis in vrbis vrbanitatisque deſiderio videbare.*

Ruſticus Romanus factus es] Ioco dictum: quaſi Tironi, qui paullo ante ſeruierat, gratuletur, quod

quod ruſticus Romanus, empto praedio, ſit factus. nam veteres illi ruſtici Romani admodum laudabantur, vtpote conſulares multi ac triumphales. Varro γεροντοδιδασκάλῳ: *Quoties priſcus homo, ac ruſticus Romanus internundinum barbam radebat.*

Videor enim videre ementem te ruſticas res] Modus transferendi coniecturam ad oculos; quo plus fidei noſtra conſequatur opinio. lib. 9. epiſt. 15. *Te cum video, omnes mihi Granios, omnes Lucilios, (vere vt dicam,) Craſſos quoque, et Laelios videre videor.* In Laelio c. 12. *Videre iam videor populum a ſenatu disiunctum, multitudinisque arbitrio res maximas agi.* Pro Q. Gallio in Fragm. *Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes partim ex vino vacillantes, partim heſterna potatione oſcitantes.* Simile illud lib. 5. epiſt. 12. *Cerno iam animo, quanto omnia vberiora, atque ornatiora futura ſint.*

In lacinia ſeruantem ex menſa ſecunda ſemina] *Laciniam* Feſtus dixit eſſe partem veſtimenti. id Plauti teſtimonio confirmatur. ait enim in Aſin. Act. 3. ſc. 2. v. 41.

Lacrumantem lacinia tenet lacrumans. ——

Macrobius quoque lib. 2. Saturn. c. 3. *Poſt victoriam,* inquit, *Caeſaris interrogatus* (Cicero) *cur in electione partis erraſſet, reſpondit:* Praecinctura me decepit; *iocatus in Caeſarem, qui ita toga praecingebatur, vt trahendo laciniam velut mollis incederet.* Suetonius in Nerone c. 19. *Circuitis templis, cum in aede Veſtae reſediſſet, conſurgenti ei primum lacinia obhaeſit: deinde tanta oborta caligo eſt, vt diſpicere non poſſet.* Item Servius Honoratus, cum illud Virgilii lib. 7. Aen. v. 612. explanaret, *cinctuque Gabino*, haec poſuit: *Gabinus cinctus eſt toga, ſic in tergum reiecta, vt vna eius lacinia, a tergo reuocata, hominem cingat.* Haec de lacinia, veſtimenti parte. Pro linteolo, aut ſudario quadrato, aut oblongo, Plautus accepit in Merc. Act. 1. ſc. 2. v. 16.

At tu edepol ſume laciniam, atque abſterge ſudorem tibi.

Nec alia, niſi fallor, in hac Ciceronis filii epiſtola ſignificatio eſt. quid enim? an e ſecunda menſa Tiro ſemina exciperet in veſte, cum eadem et honeſtius multo, et commodius in linteolo ſeruare poſſet? Tertio modo laciniam vſurpauit Columella pro definita loci parte: dixit enim lib. 7. c. 5. *male affectum gregem in lacinias diſtribuendum: quia particulatim facilius, quam vniuerſus, conualeſcat.* Ad hanc ſimilitudinem ſpectauit Plinius lib. 8. c. 50. de capris cum dixit: *Feminarum generoſitatis inſigne, laciniae corporibus a ceruice binae dependentes.* Et lib. 5 c. 10. *laciniofam Alexandriam:* id eſt, in vrbanas inſulas, tamquam in lacinias quasdam, diviſam ac diſtinctam. Et lib. 25. c. 10. *lacinioſa folia:* pro, partibus conciſa, lacinias imitantibus. *Laciniatim*, pro particulatim, dixit Apuleius lib 8. Met. *Non laciniatim diſperſo, ſed cuneatim ſtipato commeatu.* Eodem modo ſaepe vſurpauit Frontinus, in lib. de Coloniis. Hic *in lacinia*, dixit Cicero filius, pro, in veſtimenti parte.

fingit

fingit enim Tironem, empto praedio, ruſticos prorſus imitari: eamque ſpeciem familiari ioco deſcribit.

Seruantem] Quod ruſtici ſolent.

Semina] Pomorum, quae comeduntur in ſecunda menſa.

Hypomnematis] Commentariis, ex tempore et ſine cura ſcriptis. lib. 15. ad Attic. epiſt. 23. *Silium exſpectabam: cui ὑπόμνημα compoſitum.* Vide illud lib. 8. epiſt. 3. *Aliquod ad nos σύνταγμα conſcribas.* Haec hypomnemata fortaſſe *Cratippi commentarii* fuere: qui nominantur lib. 3. de Offic. in extremo. *Hypomnematis*, ex conſuetudine dictum eſt: nam ratio poſtulabat *hypomnematibus*: cum ſit in nominatiuo *hypomnema*, non *hypomnematum*. Sic, *poematis* dicebant veteres, pro *poematibus*: et *poematorum*, pro *poematum*. ideo librum ſuum Varro inſcripſit *de Poematis*: et Annaeus Florus ad diuum Hadrianum: *Poematis delector.* Et Cicero pro Gallio *poematorum*, dixit: in Oratore *poematis*. Sed et Q. Laelius, ex principibus Grammaticis, librum ſuum ita inſcripſit: *De vitiis, virtutibusque poematorum.* Attius quoque Didaſcaliorum IX. *Quam varia ſunt genera poematorum, Baebi, quamque longe diſtincta ab aliis, noſce.* Et Varro ad Ciceronem vndecimo: *horum poematorum, et his poematis, oportere dici, affirmat.* Haec Cariſius. Eandem conſuetudinem a Nonio obſeruatam video. ait enim, Ciceronem lib. 3. de Offic. c. 3. dixiſſe: *Quod idem in poematis et in picturis vſu venit.* Vt Plautus quoque dixit in Aſin. Act. 1. ſc. 3. v. 22.

> — *Neque vsquam fictum, neque pictum, neque ſcriptum in poematis.*

Poematorum autem, pro *poematum*, dixit Afranius, in Priuigno.

Συμφιλολογεῖν] De litteris inter nos diſputare.

Anterum ERN. *Antherum*] Seruum. ἀνθηρὸς, floridus.

EPISTOLAE XXII.

ARGVMENTVM.

Prima pars epiſtolae Tironem hortatur ad curandam valetudinem, reliquae variis de rebus agunt. Scripta eſt Tirone iterum aegrotante: cum in agris Cicero, in vrbe Tiro eſſet: quantum ex ipſa licet epiſtola coniicere.

EXPLANATIO.

Tibi melius eſſe] Epiſt. 5. *Cum meliuſcule tibi eſſet:* epiſt. 4. *Si recte erit.* lib. 12. ad Attic. epiſt. 34. *Ego hic vel ſine Sica (Tironi enim melius eſt) facillime poſſem eſſe, vt in malis.*

Cupio certe ERN. *Cupio quidem certe*] Praepoſita re non ſatis certa, cum ſequitur affirmatio, haec duo verba, *quidem certe*, vt omnino tollatur dubitatio, ſubiungimus: vt lib. 1. epiſt. 9. cum vereretur Cicero

Cicero, ne conſilium ſuum, quia ſe cum Caeſare et Pompeio coniunxerat, non ſatis probaſſe videretur, haec ſubiecit: *Illud quidem certe noſtrum conſilium iure laudandum eſt, qui meos ciues, et a me conſeruatos, et me ſeruare cupientes, ſpoliatos ducibus, ſeruis armatis obiici noluerim.* Et lib. 4. epiſt. 14. *De mea in te voluntate ſic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus eſſe intelligam: quamquam videam, qui ſim hoc tempore, et quid poſſim; opera tamen et conſilio, ſtudio quidem certe, rei, famae, ſaluti tuae praeſto futurum.* Lib 1. ad Attic. epiſt. 1. *Spero tibi me cauſſam probaſſe; cupio quidem certe.* Pro Quintio c. 1. *Vt ſumma haberem cetera, temporis quidem certe vix ſatis habui.*

Ego hic ceſſo] Cum dicit, *hic*, ſe non eſſe in vrbe ſignificat, vt lib. 12. ad Attic. epiſt. 34. *Ego hic vel ſine Sica facillime poſſem eſſe, vt in malis.*

Librarii] Qui libros deſcribebant.

Facile legere ſoleo] Sic antiqui libri omnes. Interdum abundare verbum, *legere*, ſuſpicatus ſum: vt ſubaudiatur, *intelligere:* cum paullo ante dictum ſit, *non intelligent.*

De quadrimo Catone] De puero Catone, quattuor annos nato. Haec eſt illa interpoſitio, quam ne ipſe quidem legere facile ſolebat. nec dubito, quod aliis quoque viſum eſt, librum ſignificari, quem ſcripſit de laudibus Catonis Vticenſis: cuius libri teſtimonio vtuntur veteres Grammatici. Non tamen deſunt ſcripti libri, in quibus eſt, *de qua prima:* ex quo creditum eſt, legi poſſe: *de qua primo caneto.*

Tertia] Mulier poſt duas ſorores nata, vnde nomen: ſoror M. Bruti, vxor C. Caſſii, *Tertia* vocata, et *Tertulla.*

Aderit] In cena, quae dabitur in illo triclinio.

Rogatus ſit] Vt ad cenam veniat.

Demetrius] De quo ad me ſcribis, fortaſſe is, de quo epiſt. 17. 19.

Numquam omnino Phalereus fuit] Iocatur in Demetrii nomine, numquam, ait, elegans, vrbanus, Phalereo Demetrio ſimilis fuit.

Plane Bilienus ERN. *Billienus eſt*] Non Phalereo, ſed improbo homini Billieno ſimilis, qui nominatur lib. 8. epiſt. 15. quamquam ibi non *Billienus*, ſed *Belienus* vocatur. hic veteres libri diſſentiunt. habent enim, *Billenus*, *Bullenus*, *Bilienus*, *Billienus.*

Te do vicarium] Vt vicariam mihi operam praeſtes: vt ea diligentia in eo obſeruando et cauendo vtaris, qua ego vterer, ſi adeſſem. *Vicarius* eſt, qui facit id, quod alius facere debebat.

Etſi: verumtamen de illis ERN. *Etſi, Veruntamen: De illis*] Breuitas locum obſcurat: opinor tamen Demetrii illius, quem obſeruari a Tirone iubet, conciſum perplexumque ſermonem repraeſentari.

Noſti cetera] Quae ille ſolet dicere.

EPISTO-

EPISTOLAE XXIII.

ARGVMENTVM.

Hortatur, vt profeſſionem conficiat: ſcribitque, ſibi eſſe in animo, amicitiam Antonii conſeruare.

EXPLANATIO.

Tu vero] Epiſt. 10. *Ego vero.* quo loco vide quae diximus.

Profeſſionem] *Profiteri*, eſt hic, publice denunciare, quidquid pecuniae, agri, aliarumue rerum Cicero poſſideat. et videtur, vt haec per Tironem, ſic altera ſuperioris anni profeſſio per Philotimum eſſe facta. nam lib. 13. ad Attic. epiſt. 33. *negligentiam*, ait, *miram! ſemelne putas mihi dixiſſe Balbum et Faberium, profeſſionem relatam? quin etiam meorum iuſſu miſeram, qui profiteretur. ita enim oportere dicebant. profeſſus eſt Philotimus libertus.*

Haec pecunia] Quae nobis debetur.

Vt profeſſione non egeat] Quia, cum nondum ſit apud nos, profiteri eam non debemus.

Veruntamen] Subaudi, *confice*: et hanc ipſam pecuniam profitere.

Balbus] Idem, qui lib. 14. ad Attic. epiſt. 21.

Epiphora] Oculorum morbo.

Vt loqui non poſſit] Iocus: nam epiphora officium oculorum impedit, non linguae. *Non poſſit* autem dixit, id eſt, nolit: quia ſtudioſus Antonii, et homo tectus. lib. 14. ad Attic. epiſt. 2.

Antonius de lege quid egerit] Hoc malo cum ſuperioribus coniungere, quam, vt nonnullis placet, ſeparatim conſtituere. lex Antonii fortaſſe illa ſignificatur, de qua ſic lib. 14. ad Attic. epiſt. 12. *Antonius, accepta grandi pecunia, fixit legem, a dictatore comitiis latam, qua Siculi ciues Romani: cuius rei, viuo illo, mentio nulla.*

Liceat modo ruſticari] Quod vrbanis rebus, quas Antonius conſul e ſua libidine adminiſtrat, antepono.

Bithynicum] Lib. 6. epiſt. 17.

De Seruilio tu videris] Iſauricum ſignificari arbitror. is enim hoc anno periit, vt oſtendit Dio lib. 45. Reſpondet Tironi, qui Seruilii mortem ſignificauerat. Tu cogita, inquit, et cura, ne ex hac vita, niſi vltima ſenectute, diſcedas: quod Seruilio contigit.

Senectutem non contemnis] Iocus non abeſt. ſignificat enim Cicero, Tironem non modo non contemnere ſenectutem, ſed magni etiam facere: qui fortaſſe ſcripſerat, id ſibi curae eſſe, vt aetate Seruilium aequaret. Poteſt autem hoc tacite dicere, ſenectutem ego non tanti facio, quanti tu: vel quia neque mortem, neque caſum vllum extimeſco: (ad quam ſententiam ſpectant ea, quae ſequuntur) vel quia ſatis iam videor vixiſſe. annum enim, cum haec ſcripſit, agebat Cicero LXII. et occiſus eſt anno ſequenti.

Etſi Atticus noſter] Etſi Atticus, quia me quondam, antequam praeſidio philoſophiae ſeptus eſſem,

 repeti-

repentinis terroribus perturbari ſenſit, nunc item timidum eſſe putat: cum philoſophia prorſus me liberet ab omni metu, quae docet, timendum nihil eſſe, praeter culpam, vnde illa vox lib. 14. ad Attic. epiſt. 9. *O Socrates, et Socratici viri! numquam vobis gratiam referam. Dii immortales, quam mihi iſta pro nihilo!*

Πανικοῖς] Repentinis terroribus: quorum cauſam Pani deo tribuit antiquitas: vnde πανικὰ. Hoc ſatis eſt ad intelligentiam loci. Plura ſi quis poſtulat, Politianum legat Miſcell. c. 28.

Θορυβοποιεῖ] Tumultum facit: terrorem in aliis gignit. vult enim timere me ab Antonio.

Ego tamen Antonii] Etſi nihil timeo, Antonii tamen inueteratam ſine vlla offenſione amicitiam retinere volo.

Inueteratam] Iam ante multos annos occidere Antonius P. Clodium Ciceronis cauſſa conatus eſt. Phil. 2. c. 9. et Cicero ſic ad eum ſcribit lib. 14. ad Attic. epiſt. 13. *Cum te ſemper amaui, primum tuo ſtudio, poſt etiam beneficio prouocatus; tum his temporibus respublica te mihi ita commendauit, vt cariorem habeam neminem.*

Nec tamen te auoco a ſyngrapha] Etſi videre te cupio: nolo tamen te ab vrbe diſcedere, priusquam conficias eam rem, cuius rei cauſſa te miſi. Miſerat eum Cicero, vt pecuniam, ſibi per ſyngrapham debitam, exigeret.

Γόνυ κνήμης] Genu tibia propius eſt. nam ſubauditur ἔγγιον. Integrum prouerbium recitat Ariſtoteles Moralium lib. 9. Theocritus autem in Idyllio, quod Charites inſcripſit, eodem ſenſu dixit, ἀπωτέρω ἢ γόνυ κνήμα, id eſt, longius, quam genu, tibia. Terentius autem in Andr. Act. 4. ſc. 1. v. 12.

Heus, proximus ſum egomet mihi. ——

Plautus in Trin. Act. 5. ſc. 2. v. 30. dixit:

—— *Tunica propior pallio eſt.*

Hoc prouerbio ſignificatur, curanda magis eſſe, quae magis ad nos pertinent.

Etenim] Abeſt ab vno vetere libro. placeret, *enim:* ſed, *etenim,* ferri tamen poteſt. quaſi hoc dicat Cicero: *quippe ad cuius rutam.*

Ad cuius rutam pulegio mihi tui ſermonis vtendum eſt] Amarus, vt ruta, Leptae ſermo; ſuauis, vt pulegium, Tironis. Lepida ſimilitudo. amaritudo, inquit, ſermonis Leptae, ſermonis tui ſuauitate, quaſi ruta pulegio, condietur. Notiſſima eſt vtraque herba.

EPISTOLAE XXIV.

ARGVMENTVM.

Domeſticas res primum, deinde publicas complectitur haec epiſtola: quam poſt Caeſaris obitum ſcriptam eſſe, conſtat, conſulatum gerentibus M. Antonio, P. Dolabella.

EXPLA-

EXPLANATIO.

Harpalum] Seruum.

Miſeram] Romam, vbi Tiro erat.

Rei magnitudo] Rationes meae, quas explicari a te cupio.

Prora et puppis] Summa conſilii mei. nam prora et puppis totam nauem continent. vnde natum prouerbium apud Graecos, πρῶρα καὶ πρύμνη.

Ofillio et Aurelio] Creditoribus.

A Flamma] Debitore. hic eſt Flaminius Flamma, nominatus lib. 14. ad Attic. epiſt. 16. et lib. 15. ad eundem epiſt. 1. 2. Hoc et Calpurniae gentis cognomen fuit.

Vt expedita ſit penſio Kal. Ian.] Vt Kal. Ian. ſoluat id, quod debet.

De attributione] De aſſignatione pecuniae, quam Ciceroni Dolabella, diuortio facto cum Tulliola, eius filia, debebat. vide lib. 15. ad Attic. epiſt 13. et lib. 16. ad eundem epiſt. 3. Varro lib. I. de L. L.

De repraeſentatione] De pecunia ante diem ſoluenda. id enim eſt *repraeſentare*. vnde, *repraeſentare diem promiſſorum*, μεταφορικῶς, epiſt. 14.

Omnia mihi certa] Perſcribe. verbum omittit, vt infra, *ſed quod egerint:* et ſaepe in epiſtolis ad Attic. figura eſt, quae Graece ἀποσιώπησις dicitur, in epiſtolis, quae ad familiares mittantur, vſurpata.

Quid Octauius] Agat. Poſt Caeſaris necem, ſororis eius nepos Octauius, ab eo adoptatus, heresque relictus ex dodrante, Apollonia, vbi ſtudiis operam nauauerat, ad vrbem profectus, cum Antonio conſule in contentionem venit, primum pecuniae Caeſaris cauſſa, in quam Antonius impetum facere cogitabat, (lib. 12. epiſt. 23.) deinde propter ipſam rempublicam, quam Antonius opprimere conabatur. lib. 12. epiſt. 25. lib. 16. ad Attic. epiſt. 8.

Sed ſt! ERN. *Sed ſi*] Sic veteres libri omnes. Ego legendum arbitror, *ſed ſt;* id eſt, ſed hoc ſilebis. eſt enim, *ſt*, nota ſilentii. Idem olim ex lib. 2 de Orat. c. 64. mendum ſuſtulimus. In Plauto etiam vbi legendum *ſt*, modo *ſi*, modo *eſt*, modo *et*, mendoſe legitur. Terentius quoque in Phorm. Act. 5. ſc. I. v. 16. hac nota vſus eſt:

Quem ſemper te eſſe dictitaſti?
CH. *ſt.* ——

Et Naeuius in Corollaria apud Cariſium: *St: tale verbum caue faxis.*

Balbum] L. Cornelium Balbum, Gaditanum, pro quo extat oratio.

Hirtium] Conſulem cum Panſa deſignatum in annum ſequentem.

Ad aquas] Baianas. lib. 14. ad Attic. epiſt. 12.

Sed quod egerint] Fac vt ſciam: vel, *ſciemus*, ſubaudiendum; amat enim hic Cicero breuitatem, vt paullo ante: *De publicis omnia mihi certa:* ſubaudi, ſignifica. Mei tamen veteres libri, *ſeu*, non *ſed*, omnes habent. itaque cogor de mendo ſuſpicari.

Dolabellae procuratores fac admoneantur] Qui conſul erat hoc anno. gener antea Ciceronis fuerat: et dimiſſa iam ante Hiſpanienſem Caeſaris victoriam Tulliola,

dotem reddere debebat. Ideo vtitur Cicero hoc verbo, *admoneantur:* quod ad pecuniam pertinet, quam ei Dolabella debebat. lib. 6. epiſt. 18. *Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. ſed cum ea, quemadmodum ſpero, ſatis firma ſit: teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam penſionem.*

Appellabis] Et hoc verbum eorum eſt, qui pecunias a debitoribus petunt. *Appellare* autem, plus eſt, quam *admonere*. vtriusque verbi vis et notio patet ex orat. pro Quintio c. 12. *Cum tibi quotidie poteſtas hominis fuiſſet admonendi, verbum nullum facis: biennio iam confecto fere, appellas.*

Papiam] Mulierem Papiae gentis, plebeiae, quae Ciceroni pecuniam debebat. Hic apparet, valde Ciceronem de rebus domeſticis laborare. nam, cum dixiſſet iam, *de domeſticis hactenus:* et publicas attigiſſet: rurſus in extrema epiſtola redit ad domeſticas.

EPISTOLAE XXV.

ARGVMENTVM.

Litteras a Tirone quam creberrimas M. Cicero filius requirit. In hac epiſtola nihil eſſe video, quod interpretationem deſideret. itaque parcam operae: ne videar, quod aiunt, nodum in ſcirpo.

EPISTOLAE XXVI.

ARGVMENTVM.

Tironem Q. Cicero et accuſat, quia litteras non miſerat, et rogat, vt omnino, etiam ſine argumento, ſcribat.

EXPLANATIO.

Verberaui te] Accuſaui: vt in epiſt. ſequenti: *Mirificam mihi verberationem ceſſationis epiſtola dediſti.* modo a verberibus deducatur *verbero:* quod Nonius animaduertit.

De ERN. *Te patrono*] Si tu cauſſam tuam velis agere. quod ſi Marcum fratrem adhibeas patronum, fortaſſe ne is quidem, accurata licet oratione, probabit, vacare te culpa.

Lagenas etiam inanes obſignabat] Nam ſi quas non obſignatas, vt inanes, reliquiſſet; dici potuiſſet, eas quoque, quae furtim eſſent exſiccatae, inanes fuiſſe. ea vero ideo etiam inanes obſignabat, vt obſignatio lagenarum communis, plenas pariter eſſe omnes oſtenderet: et ita nullus excuſandi locus iis, qui eas furtim exſiccaſſent, relinqueretur. *Lagena*, vas vinarium fuit, quo vinum a cupa ad menſam ferebatur. opinor eſſe, quem communi lingua *fiaſcum* vocamus. id videtur oſtendere Plinius lib. 1. epiſt. 6. *Cum venabere,* inquit, *licebit, auctore me, vt panarium et lagunculam, ſic etiam pugillares feras.* Et lib. 2. epiſt. 6. *Vinum paruu-*

paruulis lagunculis in tria genera deſcripſerat. Eodem ſpectant diui Auguſtini verba, quae legimus Confeſſionum lib. 9. c. 8. *Cum de more*, ait de matre ſua, *tamquam puella ſobria iuberetur a parentibus de cupa vinum depromere, ſubmiſſo poculo, qua deſuper patet, priusquam in lagunculam funderet merum, primoribus labris ſorbebat exiguum: quia non poterat amplius, ſenſu recuſante.* Horatius lib. 2. Serm. Sat. 8. v. 40.

—— —— *Imi*

Conuiuae lecti nihilum nocuere lagenis.

Idem lib. 2. epiſt. 2. v. 133.

—— *Poſſet qui ignoſcere ſeruis,*
Et ſigno laeſo non inſanire lagenae.

Martialis lib. 6. epigr. 89. videtur idem facere *lagenam*, *matellam*, *oenophorum*; et lagenam ab vno Panareto epotam ait. Lagenas e radicum filis tum fici, tum etiam ſilueſtrium, fieri ſolitas, auctor Plinius lib. 16. c 31.

EPISTOLAE XXVII.

ARGVMENTVM.

Inuehitur Q. Cicero in conſules deſignatos A. Hirtium, C. Panſam. Beneuolentiam ſuam in Tironem ſignificat.

EXPLANATIO.

Mirificam mihi verberationem ceſſationis epiſtola dediſti] Quid poteſt eſſe durius, aut magis diuerſum a Marci fratris puriſſimo ſermone? Dicit hoc: valde me, quia ceſſauerim in litteris ad vos mittendis, verberaſti in epiſtola tua: pro, tacite reprehendiſti.

Verecundia] Qua factum eſt, vt parcius quaedam ſcriberet, quae ne fratris animum offenderent, verebatur.

Penitus noui] Cum legatus eſſet Caeſaris in Gallia.

A gubernaculis] A reipublicae adminiſtratione. translatio a naui, quae gubernatoris imperiti culpa naufragium facit.

Oppoſitis Gallorum caſtris] Quo tempore in Gallia cum Caeſare militabant.

Ille latro] M. Antonius, cum quo Hirtius et Panſa, ſequentis anni conſules, bellum geſturi videbantur. *Latronem* et Plancus vocat lib. 10. epiſt. 15. Et Phil. 6. c. 2. *Semper eum duo diſſimilia genera tenuerunt, lenonum et latronum.*

Deleniet] Sibi conciliabit, ad ſuas partes traducet.

Tribuniciis] Vt tribuni plebis totam rempublicam, praeſidio conſulari deſtitutam, ſuſcipiant.

Priuatis] Vt priuatus aliquis ciuis ducem ſe bonarum partium contra M. Antonium profiteatur. quod fecit Octauius. vide lib. 11. epiſt. 7.

Quibus alteri Ceſenam] Hunc locum carere mendo numquam non ſum arbitratus. neque enim adeo tum ignobilis, aut obſcura Ceſena fuit, quae nunc in primis

 lauta

lauta et honeſta ciuitas eſt, vt, tamquam abiecta res, nominari debuerit. nam quod Sidonius Apollinaris furnum ait eſſe potius, quam opidum: iocari videtur, vt amico, qui Lugdunum, patriam ſuam, accuſauerat, familiariter cauillans par pari referret. Auxit hanc ſuſpicionem vetus liber viri optimi nec litterarum expertis, condiſcipuli olim mei, Vincentii Riccii a Spe: quo in libro eſt, *quibus geſa, vel quibus futianarum.* Alter liber, e Cypro aduectus, quo olim ſum vſus, habebat, *quibus alteri Cenſenam.* Atque hoc teſtati ſumus ante multos annos, in Scholiis noſtris. Nunc video ſcriptum eſſe in antiquo exemplari Fuluii Vrſini: *quibus alteri Cunſanarum, alteri Coſſutinarum:* vt ſint nomina tabernarum, quae tunc aedificarentur. quod non diſplicet, licet ignotae mihi tabernae ſint. In aliis, *Conſuutinarum, Conſutianarum, Coſſutianarum.*

Vt dixi] Non in hac epiſtola, ſed in ſermone, cum ſimul eſſent.

Fero oculis] Mirifice diligo. Reliqua exempla *in oculis* habent, vt lib. 3. ad Q. Fr. epiſt. 1. *Balbum in oculis fero.* Phil. 6. c. 4. *Trebellium valde iam diligit: oderat tum, cum ille tabulis nouis aduerſabatur: iam fert in oculis, poſtquam ipſum Trebellium vidit ſine tabulis nouis ſaluum eſſe non poſſe.* et alibi.

In medio foro] In vrbe igitur Tiro, in agris erat Quintus.

Diſſuauiabor] Et hic amor oſtenditur. nam *ſuauiari*, id eſt oſculari, plus eſt, quam complecti: *oculos*, plus quam malas: *in foro*, plus quam domi, vel, in via: *in medio foro*, plus quam in alia fori parte: *diſſuauiari* autem, plus quam ſuauiari: iteratio enim ſuauiorum indicatur. Veteres libri omnes, *diſſaviabor*, detracta littera *V*: vt *ſauium* quoque et *ſuauium* veteres dicebant, a *ſuauitate* tamen deducto vocabulo.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII
SCHOLIA
QVIBVS ET LOCI
FAMILIARIVM EPISTOLARVM
DIFFICILIORES EXPLICANTVR
ET
CASTIGATIONVM
QVAE IN IISDEM EPISTOLIS FACTAE SVNT
RATIO REDDITVR

PAVLLVS MANVTIVS ALDI F.

MAPHAEO LEONI

PATRICIO VENETO

SENATORI GRAVISSIMO ET ORNATISSIMO

S. P. D.

Libros emendare qui cogitant, in iis primum diligentia ſit oportet, vt manuſcriptos cum impreſſis accurate conferant: deinde iudicium, vt ex collatione, quod eſt optimum, recte deligant. Horum in altero non dubito quin ſatisfaciam: in altero non equidem affirmo, neque affirmare ſine arrogantia poſſum: tamen ita promitto, daturum me eſſe operam, vt ne illud quidem requiri prorſus a me poſſit. nam cum in locis emendandis nemo ſit tam Lynceus, qui non aliquando offendat; adhibere in conſilium ſoleo litteratos homines, vt ex illorum ſententia, quid probandum ſit, quid reiiciendum, ſtatuatur. Qua in re ſua laude neminem fraudamus. quae enim ingenioſe, et prudenter ab aliis excogitata deferuntur, ea in Scholiis, quae extremo in libro ſunt, auctoribus redduntur ſuis. id quod in his epiſtolis, quae familiares dicuntur, eſt a me factum. Quas quidem epiſtolas vt cum iis libris, qui libentius ac diligentius leguntur, emendarem, quartum abhinc annum et Romam me contuli, vbi codices vetuſtos, hominesque doctiſſimos eſſe non paucos audieram: et cum inde diſceſſiſſem, eam Italiae partem, quae eſt antiquorum librorum officinis celebrior, magnis meis et laboribus, et ſumptibus peragraui: neque id tamen ſine fructu. quo enim conſilio iueram, vt veterum monimenta corrigerem, id ſpero me eſſe mea diligentia conſecutum. Sed reliqui libri ſuo quique tempore edentur. nunc familiares damus Ciceronis epiſtolas: e quibus non contenti, quae plurima erant, menda ſuſtuliſſe, breuem eorum locorum interpretationem attexuimus, quos alii vel ſecus (quemadmodum quidem mihi viſum eſt) intellexerant, vel, vt obſcuros, praetermiſerant. Hanc tibi noſtram induſtriam, et noſtros, quicumque ſunt, labores, Maphaee clariſſime, dicamus. Volo extet apud homines quaſi monimentum pietatis in te meae, minimum illud quidem, neque cum tuis in me officiis, quae ſunt maxima, conferendum: tamen non dubito, quin haec tibi meae voluntatis ſignificatio vel gratiſſima ſit futura. Cuius rei ſigna habeo equidem permulta, eaque non dubia, ſed illud certiſſimum, quod ſuperiorem illam editionem, quae et ipſa in

in tuo nomine apparuit, ita in ſermonibus tuis extuliſti, vt ad meam laudem nihil oratione tua poſſet eſſe illuſtrius. quo fit, vt mihi non exiſtimem eſſe dubitandum, quin eo pluris nunc apud te ſit officium hoc meum, quo eſt altera haec editio illa ornatior atque perfectior. Vale.

PAVLLVS MANVTIVS ALDI F.

LITTERARVM STVDIOSIS

S. P. D.

Sane quod ego in rem veſtram nauare poſſim, quam exiguum ſit, intelligo: ſed quod poſſum, in eo non committam, vt meum ſtudium, aut diligentiam deſideretis. Loci erant obſcuriores multi in familiaribus, vt appellantur, Ciceronis epiſtolis: eos, quantum in nobis fuit, dedimus operam, vt interpretationibus quam potuit breuiſſimis illuſtraremus. erant item deprauati, quos emendare conati ſumus. Quid praeſtiterim, ignoro: vos legendo iudicabitis. vt vt autem iudicabitis, gratiam tamen ab iis, qui grati ſunt, opinor aliquam inibo: quoniam quidem mihi veſtrae vtilitatis cupidiſſimo non aggrediendi voluntas defuerit, ſed perficiendi facultas. Valete.

PAVLLI

PAVLLI MANVTII

SCHOLIA

IN

FAMILIARES CICERONIS EPISTOLAS.

EX LIBRI I.

EPISTOLA I.

Quod commodo reipublicae facere poſſis] Olim ita caſtigauimus, cum aliter in omnibus impreſſis legeretur. Sunt autem verba, quibus veteres vtebantur, vt id, quod faciendum decernerent, ita demum fieri velle oſtenderent, ſi modo reipublicae commodo fieri poſſet. Caeſar lib. 1. de bell. Gall. c. 35. *Quoniam M. Meſſala, M. Piſone coſſ. ſenatus cenſuiſſet, vti, quicumque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo reipublicae facere poſſet, Aeduos ceterosque amicos populi Romani defenderet, ſeſe Aeduorum iniurias non neglecturum.* et lib. 5. c. 46. *Scribit Labieno, ſi reipublicae commodo facere poſſet, cum legione ad fines Neruiorum veniat.* item lib. 6. c. 33. *Labienum Treboniumque hortatur, ſi reipublicae commodo facere poſſint, ad eam diem reuertantur.* Cicero item ad Brutum, epiſt. 5. *Decreui hoc amplius, vt tu, ſi arbitrarere vtile, eque republica eſſe, perſequerere bello Dolabellam: ſi minus id commodo reipublicae facere poſſes, ſiue non exiſtimares e republica eſſe, vt iisdem locis exercitum contineres.* ad Appium autem lib. 3. epiſt. 5. *quod*, inquit, *tuo commodo fieri poſſit, vtriusque noſtrum magni intereſt, vt te videam ante, quam decedas.* et lib. 13. epiſt. 35. ſimili ſententia dixit, *quod ſine moleſtia tua facere poſſis.* Ad Atticum autem lib. 1. epiſt. 4. *quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus, quod ſcribis.* itemque alibi ſaepius, *quod tuo commodo fiat, quod ſine peccato meo fiat.* Quibus ex locis, veterem hanc, atque vſitatam fuiſſe locutionem, cognoſcere quiuis poteſt. tot autem exemplis, manifeſta praeſertim in re, non eſſem vſus, niſi fuiſſe viderem, qui noſtram lectionem parum veram exiſtimantes, legi mallent, *quod commode rem facere poſſis.*

EPISTOLA II.

Lentuli conſulis] In libris quibusdam manuſcriptis legitur, *Lucii cos.* non omnino abſurde: poteſt enim intelligi de L. Philippo, Lentuli Marcellini in conſulatu collega.

Quatenus de religione dicebat] Senſus hic eſt, cum Bibulus ſententia

tia ſua duas res complexus eſſet, de religione, et de tribus legatis: poſtulatum eſt, vt eius ſententia diuideretur: id eſt, vt ſingulis de rebus ſeparatim referretur. ac de religione quatenus dixit, vt ſcilicet ne contra Sibyllinos libros decerneretur, qui regem Aegyptium cum exercitu reduci vetarent: aſſenſum, inquit, eſt. caput illud, de tribus legatis, qui regem reducerent, improbatum. Dixit autem, *frequentes ierunt in alia omnia*, pro frequentes diſſenſerunt. neque ſolum, *ire in alia omnia*, ſed et *diſcedere*, et *tranſire*, eodem ſenſu veteres dicebant. Ad Plancum lib. 10. epiſt. 12. *frequens*, inquit, *eum ſenatus reliquit, et in alia omnia diſceſſit.* Hirtius autem lib. 8. de bell. Gall. c. 53. *diſceſſionem*, ait, *faciente Marcello, qui ſibi omnem dignitatem ex Caeſaris inuidia quaerebat, ſenatus frequens in alia omnia tranſiit.* Sunt autem verba, quibus, cum diſceſſio facienda eſſet, miniſter publicus praeibat, cum ita diceret: qui haec ſentitis, ite in hanc partem: qui alia omnia, in illam. et *in alia omnia* potius, quam *in contraria*, dicebat ominis cauſſa. Feſtus Pompeius in dictione Ques. inde factum, vt, *ire in alia omnia*, idem ſignificet, quod contra ſentire.

Multis partibus plures] Sunt, qui ita exponant, vidiſſe conſules in Hortenſii ſententiam plures ituros a multis partibus, id eſt hinc, et illinc, parum ſcilicet agnoſcentes puriſſimam, et ornatiſſimam locutionem, qua eloquentiſſimi eius aetatis viri ſuis in ſcriptis eleganter vſi ſunt. M. Coelius lib. 8. epiſt. 9. *Turpe tibi erit, Patiſcum Curioni decem pantheras miſiſſe, te non multis partibus plures.* Item Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 84. *Quoniam numero multis partibus eſſet inferior. multis partibus plures*, et *multis partibus inferior*, dixerunt, pro eo, quod eſt, multo plures, et multo inferior. Cicero item lib. 3. de Fin. c. 11. *non multis partibus malit*, pro, non multo malit. Suetonius quoque, non malus latinitatis auctor, in Iulii vita c. 68. eodem loquendi modo vſus eſt.

EPISTOLA III.

T. Ampius] Antea, *T. Appius*, corrupte legebatur: duo enim praenomina ſimul eſſe non poſſunt, vt ſi dicas, *Marcus Caius*, aut *Cneus Lucius.* Ampiorum autem familiam Romae fuiſſe, notiſſimum eſt.

EPISTOLA IV.

Pridie eius diei] Dicit quod ſupra in epiſt. 2. in qua ita ſcripſit: *De tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia.* ſed cum ibi factum id eſſe dicat die, qui conſecutus eſt Idus Ian. hic autem die, qui XVI. Kal. Febr. praeceſſit: fuere, qui, dum arbitrantur Ianuario menſi, vt nunc, ita tum alterum et XXX. fuiſſe dies, corruptum eſſe locum crederent, videntes hanc diem, vt quidem ipſi numerabant, aliam eſſe ab ea, quae eſt in epiſt. 2. cum tamen eandem eſſe oporteret, quod absque dubio locus hic alter de tribus legatis repetitio prioris eſſet. quod ſi ad rationem eius anni, quo ſcripta eſt epiſtola, ſuppútaſſent: et locum carere mendo, et eandem, quam in epiſt. 2. diem ſignificari, cognouiſſent. fuit enim tunc

tunc Ianuarius menſis tantummodo XXIX. dierum. poſtea Iulius Caeſar annum corrigens, binos addidit, et, vt tricenos ſingulos haberet, qui antea tantummodo XXIX. habuerat, effecit. auctor Macrobius lib. I. Saturn. c. 14.

Ego tibi a vi] Timebat, ne tribunus aliquis per vim legem ferret, qua Ptolemaei regis reſtitutionem Lentulo eriperet. lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 2. eadem de re ſcribens, *quid futurum ſit*, inquit, *latrocinio tribunorum, non diuino: ſed tamen ſuſpicor, per vim rogationem Caninium perlaturum.*

EPISTOLA V.

Hic quae agantur] Aut hoc eſt alterius epiſtolae initium: aut quae ſequuntur, non eodem die ſcripta ſunt, quo ſuperior epiſtolae pars. ſaepe autem accidit, vt litteras non continua, ſed crebro repetita ſcriptione conficiamus, ſingulis diebus noui aliquid appingentes: id quod in epiſtolis ad Atticum ſcriptis ſaepiſſime factum videmus.

EPISTOLA IX.

Non modo praemiis] Ita legendum eſt, et ita in codicibus vetuſtiſſimis habetur. ſed cum locutio primo intuitu durior videatur, hinc factum eſt, vt veterem lectionem hactenus omnes contempſerint, quam eo libentius reſtituimus, quod ea Ciceronem alibi quoque non ſemel vſum eſſe animaduertimus. Lib. enim 10. ad Attic. epiſt. 8. *regnum*, inquit, *non modo Romano homini, ſed ne Perſae quidem cuiquam tolerabile.* et ad eundem lib. 11. epiſt. 24 *Mihi non modo iraſci, grauiſſima iniuria accepta, ſed ne dolere quidem impune licet.* Libro autem I. de Orat. c. 46. *Neque ſolum inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit.* Harum autem epiſtolarum lib. 9. 17. *Hoc tamen ſcito, non modo me, qui conſiliis non interſum, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit.* quamquam hic quoque inculcata erat dictio, *non:* quae in libris manuſcriptis non eſt.

Bonorum omnium conſenſio] Antea, *conſenſus.* nos, *conſenſio*, reſtituimus ex veterum librorum fide. alii, vetuſtos omnes libros, *conſenſus*, habere ſcripſerunt. quod aliter eſſe deprehendimus.

Si iis pro me ſtante pugnare licuiſſet] Septimum abhinc annum, cum hos epiſtolarum libros, quam diligentiſſime tum potuit, caſtigaremus, hunc locum ita, vt legitur, ex codicibus manuſcriptis emendavimus, cum antea corruptus eſſet, vt bonus ſenſus elici nullus poſſet.

Primum illa furta] Praeter hiſtoriae fidem: neque enim illa furta muliebrium religionum Ciceronis exſulium ſunt conſecuta. itaque Vbaldinus Bandinellus, optimus non iudicandi modo, ſed etiam dicendi magiſter, qui in his Ciceronis ſcriptis loca ſane multa feliciſſime reſtituit, iampridem arbitratus eſt legendum, *illa furia.* nos etſi coniecturam doctiſſimi hominis ita probemus, vt nihil acutius, aut etiam verius excogitari poſſe credamus: quoniam tamen in omnibus manuſcriptis libris, *illa furta*, legimus, veterem lectionem immutare non ſumus auſi.

Cum

Cumque eum nec perſuadendo, nec cogendo regi poſſe vidiſſet] Libentius ita legerem, *cumque eum non perſuadendo, ſed cogendo regi poſſe vidiſſet.* infert enim, cum perſuaderi poſſe diffideret, cogi fas eſſe non arbitraretur. quoniam autem manuſcripta exemplaria cum lectione, quae impreſſa eſt, omnia conſentiunt: nihil immutaui: tantum ſententiam meam teſtatam eſſe volui: vt ii, qui vetuſtiores codices nacti fuerint, hunc locum ne contemnant, ſed variam lectionem, ſi qua fuerit, diligenter expendant.

Par pro pari] Antea, cum legeretur, *par pari,* verſus erat mancus, qui nunc integer eſt, addita a nobis ſyllaba *pro*, ex vetuſtiſſimo codice Paulli Boti Regienſis, hominis tum religioſi, tum etiam litterati. itaque etiam in Terentio verſus eſt reſtituendus.

Liberalitatem] Alii, *libertatem.* ego nihil muto. vidi enim codicem perantiquum, quem habet adoleſcens nobilis et litteratus Bernardinus Maffeus, in quo *liberalitatem* ſcriptum erat. quam vocem eo libentius conſeruaui, quod ſubiicit paullo poſt, *cum ſine ſuſpicione tuae cupiditatis non poſſis illius cupiditatem refutare:* quod enim dixerat, *liberalitatem,* antitheton oppoſuit, *ſuſpicione cupiditatis.*

Facilitate autem, quod vellem] Alii aliter legunt. mihi, quae lectio in noſtris libris eſt, magis probatur: nam et ſenſum, vt opinor, habet meliorem: et in vetuſtis aliquot codicibus ita ſcriptum animaduertimus.

EPISTOLA X.

Cur enim tibi hoc non gratificer, neſcio] Senſus horum verborum ex titulo pendet: cum enim ita inſcripſit, VALERIO IVRIS CONSVLTO, ſubiunxit, Nam cur te iurisconſultum non appellem, neſcio, etiam ſi iurisconſultus valde non ſis. iocans videlicet cum eo familiarius, quod etiam in reliqua epiſtola facit. Et lib. 3. epiſt. 1. ad Appium ſcribens, *L. Valerium,* inquit, *iurisconſultum, valde tibi commendo: ſed ita etiam, ſi non eſt iurisconſultus.* Quoniam autem ſunt, qui huius epiſtolae initium deſiderari potius, quam eſſe hoc, quod legitur, exiſtiment: aliud huic ſimile Ciceronis exemplum ex epiſtolis ad Atticum ſcriptis afferemus. ita igitur lib. 3. epiſt. 20. M. T. C. S. D. Q. CAECILIO Q. F. POMPONIANO ATTICO. *Quod quidem ita eſſe, et auunculum tuum functum eſſe officio, vehementiſſime probo.* Quorum verborum ſenſum hic quoque ex titulo regi, nemini eſt obſcurum. dicit enim, ſe probare ita eſſe, id eſt, eum ab auunculo adoptatum, et heredem factum, appellari non, vt antea, T. Pomponium Atticum, ſed (vt in adoptionibus fieri ſolebat, in quibus eius, qui adoptabat, et praenomen, et nomen, et cognomen, et aliquando etiam agnomen ii, qui adoptabantur, ſumebant, nomen, quod ante habuerant, deriuantes, vt in *anum* deſineret: cognomen tamen ſuum, vt antea fuerat, retinebant: ſed poſt eius cognomen ponebant, qui adoptarat, ſi modo id ille habuiſſet) Q. Caecilium Q. F. Pomponianum Atticum: vt nemo iam de epiſtola ad Valerium dubitare poſſit.

Partim te ſuperbum eſſe dicunt, quod nihil reſpondeas: partim contumelioſum, quod male reſpondeas]

deas] locus eſt in his verbis et abſtruſus, et elegans: vult enim innuere, ideo nihil eum reſpondere, non quod ſuperbus ſit, ſed quod aut cum nemo conſulat, cum homines bonum iuriſconſultum non exiſtiment, aut ſi quis conſulat, nullum auferat reſponſum ob eius ignorantiam: ideo autem male reſpondere, non quod contumelioſus, ſed quod imperitus, et indoctus.

EX
LIBRI II.

EPISTOLA I.

Quodque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna reſpondet, breue eſt, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit] Hic locus antea perperam interpunctus diſtrahebat ſenſum, quem nos, diſtinctionibus immutatis, tamquam in ſuam ſedem reduximus. eſt autem hic. Quod me facere meus in te amor cogit, vt tibi praecipiam, id faciam breuiter, quando omnibus tuis in rebus meis optatis fortuna reſpondet.

EPISTOLA VI.

In ſuffragiis ſtudia] Dictionem, *ſtudia*, ſuſtulimus: ſupra enim dixit, *ſtudium:* e qua voce ſequentes genitiui reguntur.

EPISTOLA X.

De te, quia quod ſperabam: de Hillo, (balbus enim ſum) quod non putaram] Lib. 8. epiſt. 4. Coelius de Hirro competitore loquens ita ſcripſerat: *Spero, te celeriter, et de nobis quod ſperaſti, et de illo, quod vix ſperare auſus es, auditurum.* Itaque Cicero reſpondens, iisdem fere verbis eadem repetit: et quia Coelius ſcripſerat, *de nobis quod ſperaſti, et de illo, quod vix ſperare auſus es*, reſcribit, *de te, quia, quod ſperabam: de Hillo, (balbus enim ſum) quod non putaram.* Facete autem, cum repeteret vocem illam Coelii, *illo*, aſpirationem addidit, et ſubiunxit, *balbus enim ſum*, Hirrum ſignificans, cuius nomen propter balbutiem exprimi a ſe non poſſe fingit. in ſequentibus autem cum, *r* litteram expedite proferat, *ſed balbi*, inquit, *non ſumus.*

Diuiſus aquarum diuortiis] Pleroſque latet huius loci ſenſus. et vidi doctos alioqui viros, qui ſic interpretarentur, fuiſſe fluuium, qui montem Amanum interfluens diuideret, et Ciceroni, ac Bibulo communem faceret: cum dixerit Cicero, non, *diuiſus fluuio*, aut, *diuiſus aquis*, ſed, *diuiſus aquarum diuortiis.* quam illi vocem parum diligenter expenderant. Diuortium autem aquarum ita fit. cadunt in montem aquae pluuiae. is mons cum ſit procliuis, vtrinque defluant, et decurrant, neceſſe eſt. ita fit, vt diuidantur, et earum quaſi diuortium fiat. Itaque dixit lib. 3. de Orat. c. 19. *Vt ex Apennino, fluminum, ſic ex communi ſapientium iugo, ſunt doctrinarum facta diuortia.* Ad Atticum autem idem ſcribit, quod ad Coelium: inquit enim lib. 5. epiſt. 20. *Ad Amanum contendi, qui Syriam a Cilicia in aquarum diuortio diuidit,*

diuidit. Liuius etiam lib. 38. c. 45. vbi loquitur de Cn. Manlio, *prope*, inquit, *ipſis iugis ad diuortia aquarum caſtra poſuiſſe:* id eſt, ad eum locum, vnde aquae duas in partes diuiſae incipiunt defluere: a quo igitur loco ex Amano monte Ciliciam verſus aquae delabebantur, ad eum vsque locum Cilicia pertinebat. et ex altera montis parte, eadem Syriae, quam Bibulus regebat, erat ratio. terminum enim habebat eum locum, vnde in eam ex Amano defluere aquae incipiebant.

EPISTOLA XII.

Quinquatrus] Dictum opinor nominandi potius, quam, vt Florentini crediderunt, generandi caſu. nam hanc vocem tantum multitudinis numero memini me legiſſe. Forte etiam legi poſſit, *Quinquatribus:* vt intelligatur dies, quo geſtae ſunt res, non quo allatae: cum inferat, *citeriora nondum audiebamus.* nam in libro manuſcripto, quem habet vir doctiſſimus Hieronymus Ferrarius Corrigienſis, legitur, *Quinquat.* vt etiam pro, *gladiatoribus*, *gladiat* vetuſtis in codicibus quandoque ſcriptum videas.

EPISTOLA XV.

Exemplo] Antea, *exemplum.* nos ex vetuſtis libris, *exemplo,* ſextum abhinc annum correximus et impreſſimus.

Pontinus] Nam is quidem ſuperiore honore vſus erat: fuerat enim praetor Cicerone conſule. itaque dixit lib. 6. ad Attic. epiſt 3. *Solum* (fratrem) *habeo praetorium. Pontinus enim — iam a me discesſerat.*

Qui omnes Caſſios, Antoniosque complexi ſunt] Alii, pro *omnes*, legunt *iuuenes.* quam vocem nullis in libris manuſcriptis reperio. nos veterem lectionem conſeruamus. cuius hic eſt ſenſus, Coelium quaeſtorem praepoſui prouinciae, non tam ipſius quidem cauſſa, quam vt reliquorum eiusdem familiae gratiam inirem, exemplo S. Pompeii, et Caeſaris, qui cum, alter Q. Caſſium Longinum, alter M. Antonium, delegiſſent, vniuerſam Caſſiorum, et Antoniorum gentem ſibi adiunxerunt.

De Matrinio] Locus eſt obſcurus: cuiusmodi in ipſius Ciceronis ſcriptis alii quoque ſunt. quare etſi ſenſum non percipio, tamen veterem lectionem libenter conſeruo. omnino et codices ſunt, in quibus legitur, *de matrimonio:* ſed vetuſtiores habent, *de Matrinio.* quae vox quid ſibi vellet, cum minus conſtaret: fuiſſe opinor, qui *Matrinio* delerint, et *matrimonio* ex ingenio repoſuerint. Forte autem, cum ad Coelium aedilem ſcribat, de Matrinio ſcriba aedilitio, cuius meminit in orat. pro Cluentio c. 45. quidpiam ſignificauit. ſed nihil affirmo.

EPISTOLA XVI.

Non enim te celaui ſermonem. Sed, nonne tum prouidiſti] Sic antea. poſtea alii aliter emendarunt. ego, cum in vetere libro ſcriptum viderem, *non enim te celaui ſed nomen tuum prouidiſti:* caſtigaui, *non enim te celaui, ſed nonne tum prouidiſti.*

Sed ego fortaſſe vaticinor] Non eſt hic *vaticinor* pro diuino, ſed pro ariolor, et quaſi deliro, vt etiam in orat. pro Sextio c. 10. *Eos — vaticinari atque inſanire dicebat.*

EX

EX LIBRI III.

EPISTOLA III.

Pro noſtra conſtantiſſima voluntate erga te] Nihil muto. alii, cur Ciceronis in Appium voluntas appellari *conſtantiſſima* poſſet, dicunt ſe neſcire, cum ea magnis ſimultatibus interrupta ſit. Cicero autem id agit, vt oſtendat, etſi Appii conſuetudine propter inimicitias P. Clodii non ſit vſus, numquam tamen ei ſe fuiſſe inimicum, neque ſuam in illum priſtinam voluntatem vmquam fuiſſe immutatam. Epiſtola etiam huius libri 9. ita ſcribit, *conſcientia meae conſtantis erga te voluntatis.* itaque de noſtra lectione non arbitror eſſe dubitandum.

C. Pontinum, legatum meum] Ciceronis, Ciliciae proconſulis, quaeſtores fuere L. Meſcinius, C. Coelius: legati, Q. Cicero, eius frater, C. Pontinus, M. Anneius, L. Tullius: tribunus militum, Q. Fufidius: praefectus euocatorum, Antonius: praefectus fabrum, Q. Lepta: ſcriba, M. Tullius: accenſus, Pauſanias: apparitor, M. Marcilius. De quaeſtoribus, legitur in his epiſtolis lib. 2. epiſt. 19. et lib. 13. epiſt. 26. de legatis lib. 15. epiſt. 4. de tribuno militum lib. 13. epiſt. 12. de praefecto euocatorum huius libri epiſt. 6. de praefecto fabrum huius libri epiſt. 7. de ſcriba lib. 5. epiſt. 20. et lib. 5. ad Attic. epiſt. 11. de accenſo huius libri epiſt. 7. de apparitore lib. 13. epiſt. 54.

EPISTOLA VIII.

Cum ad Vrbem eſſes] Antea, *iſſes.* nos *eſſes,* caſtigauimus ex libris manuſcriptis, et ex aliis ipſius Ciceronis locis. Inquit enim ad eundem Appium ſcribens epiſt. 11. *ad vrbem te otioſiſſimum eſſe arbitrabar.* et ad Atticum lib. 7. epiſt. 17. *Trebatius quidem ſcribit, ſe ab illo IX. Kal. Febr. rogatum eſſe, vt ſcriberet ad me, vt eſſem ad vrbem.* et alibi. Dicebatur autem de iis, qui cum poteſtate prouinciali reuerſi, aut in prouinciam profecti nondum eſſent. auctor Pedianus.

EPISTOLA X.

Si clam, magis aperte inimicus eſſe] Cum antea legeretur, *ſic iam magis aperte inimicus eſſem:* Petrus Daneſius Pariſienſis, vir doctrinae ſingularis, cuius ego iudicium tanti facio, vt tum demum aliquid probem, cum ipſi probaui, animaduertit corruptum eſſe locum, et ſententiam ſecutus, nihil adiuuantibus vetuſtis libris, ex ingenio feliciſſime correxit.

Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui dicerent] Licet alii credant, quod lubet: ego tres illas dictiones, *nimirum ex Epicteto,* Ciceronis eſſe non exiſtimo, neque hactenus in vetuſtis codicibus inueni: vt mirari non ſatis poſſim, Florentinis qui venerit in mentem affirmare, in omnibus eas eſſe libris manuſcriptis: cum ego in nullis hactenus quidem legerim: quamquam et multos, et vetuſtiſſimos habuerim.

Quae a me perfecta, quaeque inſtituta ſint, cognoſce] Florentini, *quae a me profecta.* nos veterem lectionem conſeruamus: dicit

Nnn enim,

enim, exponere ſe velle non ſolum quae pro Appio iam perfecerit, ſed quae inſtituerit. expoſuit autem, opinor, in commentario, quem litteris adſcriptum mittebat.

EPISTOLA XII.

Ante diem III. Non. Sext.] Perinde eſt, ac ſi dixiſſet, *III. Non. Sext.* id ex lib. 16. epiſt. 1. ad Tironem intelligi facile poteſt. *Ante diem III. Non.* veteres dicebant, id eſt die tertio ante Nonas. nam cum dicitur *III. Non.* conciſa locutio eſt, quae integra eſſet, ſi diceres, *III. die ante Non.* qua non admodum vtebantur antiqui, ſed eius loco, *ante diem III. Non.*

EX LIBRI IV.

EPISTOLA V.

An illius vicem (credo) doles?] Forte melior lectio, *at illius vicem credo doles*, vt per ironiam ſine interrogatione dicta ſint.

EPISTOLA IX.

Coniunctum eſſe periculum ſuo cerneret] Alii hanc lectionem videntur ſuſpectam habuiſſe. nos eam in vetuſto codice Ioannis Scalae, et in aliis manuſcriptis libris inuenimus.

EPISTOLA XII.

Bonis] *Nobis*, emendaſſem, vt Hieronymo Ferrario placet, niſi vetuſti omnes codices repugnarent.

EPISTOLA XIII.

Certa res nulla] Scripſimus, *vlla*, vt in antiquioribus libris legitur. Locutionem eſſe vſitatam intelliget, qui viderit ea, quae diximus in illum lib. 1. epiſt. 9. locum, *non modo praemiis.*

Vt te horter et obſecrem] Nihil muto: ſic enim in octo vetuſtiſſimis exemplaribus ſcriptum eſſe video. Florentinorum tamen lectionem non improbo: etſi eam in libris manuſcriptis ipſe quidem nondum inueni.

EX LIBRI V.

EPISTOLA II.

Mucia] Pompeii Magni vxore, Scaeuolae filia, quam poſtea dimiſſam, quod adulterium cum Caeſare commiſiſſet, M. Scaurus Sullae priuignus in matrimonium duxit. Pedianus, Suetonius in Iulio c. 50.

Te audiſſe credo] Ita legitur in octo vetuſtis codicibus. hoc autem ideo dicimus, ne quis credat ex ingenio ſic eſſe locum emendatum, propterea quod alii in duobus, quos ipſi habuerint, vetuſtis libris aliter legi dixerint.

In aliquo magiſtratu] Vetuſtiores codices habent, *in animo:* ex quo legendum eſſe, *minimo*, exiſtimat Vbaldinus Bandinellus: quam et nos veram huius loci lectionem

eſſe

eſſe credimus. more enim ſuo contrariis contraria reddidit, cum dixit, ego conſul, qui rempublicam conſeruaram, ea ſum affectus iniuria, qua minimo magiſtratu nemo vmquam improbiſſimus ciuis.

EPISTOLA IX.

Cum Vardacis] Antea, *Vardacis*, legebatur. nos in libris manuſcriptis, lectionem, quam impreſſimus, inuenimus. neque de ea dubitandum quicquam cenſuimus, cum a Plinio lib. 3. c. 22. Vardaeos inter Dalmatiae populos, in qua Vatinius bellum gerebat, numeratos videremus.

EPISTOLA XII.

Ignotis nota faciebant] *Ignotis* pro iis, qui non nouerant, actiue poſuit, vt etiam Liuius lib. 3. c. 44. *Notos gratia eorum, turbam indignitas rei virgini conciliat.* et Curtius lib. 5. c. 12. *Ignoti iumenta agebant.* Plautus autem in Pſeud. Act. 4. ſc. 2. v. 39.

—— *Noui, notis praedicas.*

Notis, dixit, id eſt iis, qui nouerant. itemque Cicero in orat. pro M. Coelio c. 2.

EPISTOLA XIII.

Itaque hoc etiam] *Atque hoc etiam*, legendum putat Hieronymus Ferrarius, ſenſu omnino meliore: tamen nihil immutandum duxi, cum libri omnes manuſcripti cum impreſſis conſentiant.

EPISTOLA XIV.

Quam a me diſceſſeras] Vetuſtos codices, quibus ego nunc multis ad harum epiſtolarum emendationem vtor, ita, vt impreſſimus, habere vidi. itaque aliorum lectionem non ſequor.

EPISTOLA XIX.

M. CICERO RVFO S. D.] Aut mendoſus eſt huius, et ſequentis epiſtolae titulus, et pro *Rufo*, legendum, *Meſcinio:* aut *Rufus* Meſcinio cognomen fuit. Meſcinius quidem hic ſit, neceſſe eſt, cuius fratrem fuiſſe M. Mindium, ſcribit lib. 13. epiſt. 26. quem epiſtola ſequenti ad eundem hunc Rufum ſcribens fratrem eius eſſe dicit.

Quare tu] Ita in omnibus impreſſis: ſed in omnibus manuſcriptis, *que tu.* docti locum diligentius conſiderent. ego, hoc adnotare, mei officii eſſe duxi.

EPISTOLA XX.

M. Tullius, ſcriba meus] Hic eſt M. Tullius, cognomento Laurea, Ciceronis libertus, qui Academiam villam verſibus, quos recitat Plinius lib 31. c. 2. celebrauit.

Quam ſcribae meo] Vetuſti codices habent, *quam darem.* vnus tamen eſt, et is quidem omnium fere optimus, in quo ſcriptum ſit, *quam tibi.* Ego ita coniicio, cum olim in vetere libro ſcriptum eſſet, *quam Tullio*, deſcriptores feciſſe, *quam t.* vt vna littera, quemadmodum etiam in titulis epiſtolarum, *Tullii* nomen ſignificarent. quod imperitiores poſtea cum ignorarent, ſcripſiſſe, *quam tibi.* vt fortaſſe ita ſit legendum, *cui potius id negotii, quam Tullio darem.* voces illae certe, *ſcribae meo*, vetuſtis in libris non leguntur.

Legatum meum, praefectumque Q. Leptam] Induxi has duas dictiones, *Q. Leptam:* primum quod in antiquo libro non ſunt: deinde, quod Ciceronem, ſi praefecti nomen

men ponere voluiſſet, legati fuiſſe omiſſurum, veriſimile non eſt. poſtremo cur nomen ponat, cum ad Meſcinium quaeſtorem ſuum ſcribat, qui et praefectum, et alios, qui cum Cicerone in Cilicia fuiſſent, optime nouerat?

Vt tua, quam tu depoſueras, Sextius] Haec eſt antiquiſſimi libri lectio, ex qua nihil immutandum, vt Florentini crediderunt. eſt autem ſenſus. Quam ego pecuniam depoſui, Pompeius abſtulit: quam tu, Sextius. quod vero de tua, qua Sextius eſt vſus, ſolli citus es, propterea quod adſcriptum cuperes, a te iuſſu meo eſſe depoſitam: de hoc, inquit, quod labores, nihil eſt. erit enim ſenatus conſultum, erunt tuae litterae, quae pecuniam iſtam Sextio traditam eſſe teſtabuntur.

In pecunia exacta ita efferre] Ex varietate duorum codicum haec lectio ſumpta eſt. cuius hic eſt ſenſus. Prouinciae rationes Cicero retulerat. id eius quaeſtor Rufus ſe abſente fieri noluerat: pecuniae enim neſcio quid a ſe in prouincia exactum in libro rationum ſcribi cupiebat, exiſtimans, niſi id cum reliquis Ciceronis rationibus referretur, eius rei poteſtatem ſe deinceps non habiturum: quod ei fuiſſet inuidiae, quaſi publicam pecuniam voluiſſet auertere. itaque commotus eſt. Cicero autem non eſſe ait, cur iraſcatur. nam licet ipſe rationes iam retulerit, Rufo tamen facultatem non adimi de pecunia referendi, quam exegiſſet. In pecunia, inquit, a te exacta non aequum fuit, ex eo quod ego meas rationes retulerim, vt ita te efferres, itaque mecum inſolenter, et iracunde ageres. neque enim, cur id facias, cauſſa vlla eſt: niſi quid me fallit: ſunt enim alii peritiores.

Ex prouincia deceſſemus] Vetuſti codices omnes, *deceſſimus*, habent. nos, vna littera *i* in *e* commutata, *deceſſemus* pro *deceſſiſſemus* e ſenſu ſcripſimus. alii codicis antiqui lectionem, quae parua omnino diligentia reſtitui potuit, in ſuum librum coniecerunt.

EPISTOLA XXI.

Commoda omnia] Melius ita opinor, quam *communia omnia*. itaque olim impreſſimus, ſecuti libros aliquot manuſcriptos, quorum vnum ſane perantiquum Hieronymus Ferrarius habet.

Etenim, cum eſſet] Alii, *vt enim*, quam lectionem nos non admodum probamus: particula enim, *vt*, quae reſpondeat, vox non erit. Ex codice igitur Bernardini Maffei, *etenim*, emendauimus.

EX

EX
LIBRI VI.

EPISTOLA V.

Quare ad eam ſpem] Inconſequens, et obſcura locutio. ex quo vereor, ne corrupte totus hic locus legatur. ac fieri tamen poteſt, vt ita ſcripſerit Cicero, et inciderit in vitium, quod Graeci σολοικοφανὲς appellant. cuius generis nonnulla cum in reliquis eius ſcriptis, tum in libris maxime contra Verrem deprehenduntur: quae Pedianus adnotauit.

EPISTOLA VII.

Multa Deos venerati] Nihil eſt immutandum, vt alii crediderunt. nam etiam alibi nomen pro aduerbio poſitum eſt: vt, cum dicitur, *multa peccas*, et *multa egeo.* Cicero lib. I. de Nat. Deor. c. 12. pro Murena c. 29. Topicorum autem initio, *cum tu*, inquit, *mihi meisque multa ſaepe cauiſſes.* Gellius lib. 13. c. 22.

Elatum] Antea, *latum:* nos caſtigauimus *elatum*, meliorem, vt opinor, ſenſum ſecuti, quam qui, *latum*, ſcribunt. noſtram autem lectionem accepimus ex libro manuſcripto Bernardini Maffei, nobiliſſimi adoleſcentis, qui in ſtudiis liberalium diſciplinarum ſumma ſua cum laude verſatur.

EPISTOLA X.

Recuperes] Antea, *receperis:* nos, *recuperes*, aliquot iam annis emendauimus, et impreſſimus. Codex vetuſtus ſcriptum habet, *reciperes:* et in aliis etiam exemplaribus, *i*, litteram pro, *u*, ſaepiſſime reperias.

EPISTOLA XVIII.

Simul accepi] Vetuſtorum librorum haec eſt lectio: cuius etiam Florentini meminerunt. ſed quoniam ſaepe etiam libros manuſcriptos eſſe corruptos intelligebant, neque de dictione, *ſimul*, praeter codicum auctoritatem quicquam habebant, quod ſequerentur: vulgatam lectionem immutare non ſunt auſi. Nos non dubitamus, quin recte, *ſimul*, pro *ſimul ac*, in exemplaribus antiquis ſcriptum ſit. cuius vocis ex iis, qui ſoluta oratione ſcripſerunt, exempla non afferam: (nam ſi quis erit, qui locum vbique deprauatum eſſe contendat, et pro *ſimul*, vel, *ſimul ac*, vel, *ſimul atque*, legendum dicat: quibus argumentis contra pugnabimus?) ſed e poetis, in quibus eam vocem in aliam mutari carminis ratio non patitur. Dixit igitur Virgilius lib. 4. Georg. v. 232.

Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plias. ——

et Lucretius lib. I. v. 88.

Cui ſimul infula virgineos circumdata comptus
Ex vtraque pari malarum parte profuſa eſt.

et Horatius lib. I. epiſt. 10. v. 8.

—— *Viuo et regno, ſimul iſta reliqui*
Quae vos ad caelum effertis rumore ſecundo.

quibus in locis, *ſimul*, dictum eſſe pro, *ſimul ac*, licet animaduertere.

EPISTOLA XIX.

Munerum regionum] Aliquot iam annis ita impreſſimus, cum ex antiquiſſimis exemplaribus haec lectio ſumpta eſſet. quam tamen Florentini non receperunt, credo quod in ſuo codice ſcriptum videbant, *regiorum:* cuius vocis quae poſſit eſſe ſententia, non intelligo. De muneribus autem regionum, id eſt, de ludis regionatim vrbe tota edendis, Suetonius in Caeſare c. 39.

In quo ſit ſpes] Non video, cur quicquam mutari debeat, vt Florentini voluerunt: cum et ita legatur in codicibus vetuſtiſſimis, et ſenſus meo iudicio ſit apprime commodus. nam cum dixiſſet, *quod eo labore aſſequi vis, nullo modo aſſequere:* intulit, *aliquid videbimus, in quo ſit ſpes*, id eſt, quod nos aſſecuturos ſperare poſſimus.

EX
LIBRI VII.

EPISTOLA I.

Pateſeciſti Seianum] Cum loquatur de ludis, non diſplicet vetuſti codicis lectio, in quo pro, *Seianum*, ſcriptum eſt, *ſcenam.* ſenſus erit: non puto te noſtros ludos deſideraſſe, cum ex cubiculo tuo Stabianum proſpiceres, quod tibi ſcenam referre, et tamquam ſcenae conſpectus delectare te poſſet.

P. Maecius] Hic eſt P. Maecius cognomento Tarpa, qui ea, quae in ſcena recitanda erant, prius iudicabat. eius meminit Horatius in epiſtola de arte poetica v. 386. et lib. 1. Serm. Sat. 10. v. 38.

Homini politico] Vetuſtos codices, in quibus ita legatur, habet Ioannes Scala, habet Hieronymus Ferrarius, habet Bernardinus Maffeus, habet Paullus Botus, habent alii, quos non neceſſe eſt commemorare. itaque nihil muto. alii in ſuo libro imprimi voluerunt, *homini polito*, affirmantes in omnibus vetuſtis codicibus ita legi.

Fructum vllum laboris exſpecto] Veteres omnes libri pro, *exſpecto*, habent, *ex his peto.* Florentini legunt, *ex his exſpecto.* mihi noſtra lectio magis probatur, vt quae a veteri ſcriptura minus recedat. nam et *exſpecto*, et *exſcribo*, et *exſupero*, et alia huiusmodi cum, *ſ*, littera veteres ſcribebant, vt ex antiquis monumentis licet cognoſcere. vide Quinctilianum lib. 1. c. 7.

EPISTOLA II.

De Burſa] Hic eſt T. Plancus Burſa, frater L. Planci, ad quem ſunt epiſtolae lib. 10. accuſatus eſt ambitus, et condemnatus a Cicerone, cui antea tribunus plebis in cauſſa Milonis aduerſatus fuerat, et in concionibus magnam inuidiam concitarat. poſtea rerum potitus Caeſar eum, et omnes lege Pompeia damnatos reſtituit. Dion, Pedianus, et alii, in his autem epiſtolis lib. 9. epiſt. 10. lib. 12. epiſt. 18.

EPISTO-

EPISTOLA III.

Optarem, multae cauſſae] Sic antea. nos ex libris manuſcriptis vocem, *cauſſae*, ſuſtulimus, vt purior et elegantior ſit lectio.

Me voluiſſe etiam reliquis omnibus, poſtquam non potuerim, mihi ipſi finem feciſſe belli] Hic locus antea in omnibus impreſſis perperam diſtinctus ſenſum peruertebat.

EPISTOLA V.

M. Furium] Varie legitur in libris manuſcriptis. Florentini, *M. Orſium*, impreſſerunt, arbitrati eum eſſe, de quo in lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 14. quod mihi ſecus videtur. ex hac enim epiſtola, qua Trebatium commendat, eum ante Trebatium iuiſſe ad Caeſarem manifeſtum eſt. Cum autem ad Q. fratrem ſcribit, dicit ſe eas litteras M. Orſio dediſſe, cum iam Trebatius in exercitu Caeſaris eſſet: in iisdem litteris poſtea ſignificat, cum inquit, *Trebatium vt valde ames, vehementer te rogo.*

Leptae legatum] Crederem legendum eſſe, *leg. III. legatum*, id eſt, *legionis tertiae legatum.* forte enim librarius ſcripſerat, *leg. t. ae* pro *legionis tertiae:* quod deinde is, qui legebat, cum non intelligeret, ex duabus dictionibus vnam fecit, et ſcripſit, *Leptae.*

Quod familiam ducit] Quod caput eſt, quod in eo ſummum eſt: vt referatur non ad Trebatium, ſed ad id, quod dicit, *in iure ciuili ſingularis memoria, ſumma ſcientia.* Cum enim Trebatium a multis rebus laudaſſet, memoriam, et ſcientiam in iure ciuili, ceterarum laudum, quibus Trebatius abundaret, quaſi familiam dixit ducere: tralatione ſumpta a rectoribus familiarum, quos domeſtici omnes veluti duces ſequuntur.

Putidiusculi] Paullo, quam ſatis eſt, diligentiores. excuſat enim ſe, quod in Trebatio commendando plura verba conſumpſerit, quam Caeſaris humanitas patiatur. *Putidum* autem appellat Cicero, in quo nimia diligentia reprehendi poſſit, vt lib. 3. de Orat. c. 11. *Nolo exprimi litteras putidius, nolo obſcurari diligentius.* Et lib. 1. de Offic. c. 37. *Litterae neque expreſſae, neque oppreſſae, ne aut obſcurum eſſet, aut putidum.* Legitur autem in nonnullis manuſcriptis libris, *blandiusculi*, ſed in antiquioribus, quos ſecuti ſumus, *putidiusculi.*

EPISTOLA IX.

Propter eius occupationes nihil ſum auſus ſcribere] In duobus vetuſtiſſimis codicibus non eſt vox illa, *occupationes:* ſed eius loco ſpatii aliquantum eſt relictum. ex quo credimus, a recentioribus, quorum imperitia deprauati leguntur veterum ſcriptorum libri, vocem, *occupationes*, eſſe repoſitam. Nos quid ea dictio, quam in exſcribendo librarius omiſit, ſignificare potuerit, aſſequi coniectura non poſſumus. Graecam quidem vocem deeſſe crediderim. id enim veriſimilius eſt, quam Latinam: vt etiam alibi cognoſcitur in ipſius Ciceronis ſcriptis, vbi Graecum deſideratur exſcriptorum inſcitia, qui cum id legere non poſſent, omittebant, relicto ſpatio, vt ab aliis aliquando reponeretur.

EPISTOLA X.

Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero] Senarius integer e

Terentii Heautontimorumeno tranſlatus in hunc locum. ſic enim in ea fabula Act. I. ſc. I. v. 32. cum Menedemo loquens Chremes inducitur:

—— Iſtuc, quicquid eſt, fac me, vt ſciam:
Ne retice, ne verere, crede, inquam, mihi,
Aut conſolando, aut conſilio, aut re iuuero.

Terentius porro, vt opinor, a Plauto paucis immutatis accepit. apud quem in Pſeudolo Act. I. ſc. I. v. 16. ita loquitur Pſeudolus ſeruus:

—— Fac me certum, quid tibi eſt.
Iuuabo aut re, aut opera, aut conſilio bono.

EPISTOLA XI.

Omnibus, vnde petitur] Debitoribus. ita etiam lib. I. de Orat. c. 37. *Homo ex numero diſertorum poſtulabat, vt illi, vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur*, CVIVS PECVNIAE DIES FVISSET? Apud iurisconſultos frequens eſt locutio.

EPISTOLA XII.

Formula fiduciae, inter bonos bene agier? quis] Ita legitur in libro manuſcripto, et ſane crediderim, non aliter hunc locum eſſe ſcribendum, etſi priorem lectionem conſeruarim. voces enim illae, *vt*, et *oportet*, quae ſunt in impreſſis, additae ſunt ab imperito, qui locutionem parum integram crederet, cum alibi a Cicerone iureconſultorum formulas ſine verbo citari non animaduertiſſet, vt lib. 3. de Offic. c. 15. *In fiducia*, inquit, *inter bonos bene agier.* Codices enim vetuſti non habent, *vt*. Et ibidem paullo poſt, *cum dicitur, inter bonos bene agier: quicquam agi doloſe, aut malitioſe poteſt?* In Topicis etiam c. 17. vbi eadem haec vſurpantur verba, manuſcripti codices ab impreſſa lectione diſſentientes, noſtram ſententiam confirmant, quam etiam Romae doctiſſimis hominibus probaui.

EPISTOLA XIII.

Treuiros vites cenſeo: audio capitales eſſe] Vt vnicuique quod ſuum, tribuamus, Petri Bembi, hominis et dignitate, et omnium virtutum cognitione clariſſimi, epiſtolam, qua huius loci ſententiam diligentiſſime et ornatiſſime expoſuit, adſcribemus. non enim eos imitari placet, qui ex aliena induſtria ſibi laudem aucupantes, quae ab aliis didicerunt, edunt pro ſuis.

PETRVS BEMBVS BERNARDINO SANDRO S.

Quod hodie mane quaerenti tibi a me de illis Ciceronis ad Trebatium verbis: Treuiros vites, cenſeo: audio capitales eſſe: mallem, auro, argento, aere eſſent: *reſpondi, iocum eſſe et multiplicem, et feſtiuum: qui quidem iocus in antiquis, et nummis, et ſcriptoribus deprehenderetur: itaque, quoniam eramus in via, vt neque libros, neque nummos haberemus, reieci te in alium diem: id, ne te diutius torqueat, eſt eiusmodi: vti ioci cauſſa, quod quidem Cicero ad illum ſcribens more ſuo fere ſemper facit,* et Treuiri, *et* capitales *in ambigui genere ſint poſita. nam cum videatur monere illum, vt vitet Treuiros Galliae populos, qui capitales, bellicoſique ſint: ludit cum in Treuirorum,*

virorum, tum in capitalium verbo. erat enim Romae magiſtratus, Triumuiri capitales, *qui etiam* Treviri *dicebantur. ſed quoniam hoc ipſum Triumuirum nomen iterum in ambiguo poni poterat, cum eſſent etiam apud Romanos Triumviri pecuniae cudendae: quos ita inſcribebant:* A. A. A. FF. *hoc eſt* Auro, Argento, Aere Flando Feriundo: *iocatur iterum in hoc verbo, luditque Cicero, vt mihi quidem videtur, belliſſime, addens, mallem Treuiros iſtos eſſe pecunioſos, quam bellicoſos, vt Caeſare eos vincente, tu diteſceres. Itaque infert, mallem eſſe Treuiros auro, argento, aere, quam ſcilicet capitales. Triumuiros autem etiam* Treuiros *ſolitos dici, Liuius ſatis locuples eſſe teſtis poteſt: cuius ſunt haec in libro quartae decadis* X. Colonia Grauiſcae eo anno deducta eſt in agrum Etruſcum de Tarquinienſibus quondam captum. quina iugera agri data. Treviri deduxerunt C. Calpurnius Piſo, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Hiſter. *Quod vero Triumuiri pecuniae ſic, vt dixi, inſcriberentur, eſt apud me numus aereus perantiquus ita ſcriptus* C. PLOTIVS III VIR A: A. A. FF. *ſunt et alii numi aliorum nominum, eiusdem tamen tituli, quos inſpicies, cum voles. Haec ad te ſcripſi cum domum rediiſſem, et numos, ac librum ſumpſiſſem, amore tui admonitus. Vale. Prid. Idus Iun. MDXXXII.*

EPISTOLA XVI.

Non nimis φιλοθέωρον] Aliter antea in omnibus impreſſis. nos, vt in noſtro libro legitur, emendauimus, et impreſſimus ſeptimum abhinc annum. iocans enim, vt ſolet, dicit ſe Trebatium non reprehendere, quod non nimis ſpectandi cupidus fuerit, id eſt, quod in Britanniam profectus non ſit, vt eſſedarios ſpectaret. Tacite autem vt ignauum, et puſilli animi ſubaccuſat, qui Caeſarem In Britanniam ſequi ad bellum noluerit.

Reſpondere] Negant, inquit, eſſe qui percunctentur: cum homines te iureconſultum imperitum exiſtiment. iocatur enim in verbo *reſpondere:* quaſi dicat: negant te habere, cui reſpondeas, cum ſcilicet nemo te conſulat.

EPISTOLA XVIII.

Graeculam tibi miſi cautionem chirographi mei] Puto ſenſum eſſe, commendaui te Caeſari litteris graece ſcriptis.

Quam haec ſcribere] Suſpicor mendum ſubeſſe. mihi enim perobſcurus eſt ſenſus. et vt libere dicam, quod ſentio, legendum crederem, *quam exſcribere*, nulla propemodum mutatione facta. Deprauationis enim origo, vt opinor, ea fuit. Deſcribendis libris ſaepe duos praeficimus, qui legat, et qui de legente excipiat, vt ſcilicet celerius, et certius id muneris conficiatur. cum autem is, qui legeret, protuliſſet, *exſcribere*, credidit ſcriptor, *ecſcribere*, dictum eſſe: itaque fecit in libro. alius deinde errorem, quem per imprudentiam commiſſum debuit tollere, temeritate auxit, vna dictione in duas diviſa, priori duabus litteris, quas falſo deſiderari credidit, adſcriptis, *b*, et *a*, vt legeretur, *haec*, ſenſu fortaſſe commodo, ſed, vt dixi, mihi perobſcuro. Quod ſi legatur, *exſcribere*, hoc dicet, video te pa-

rum diteſcere, cui charta deſit, in qua tuas formulas, aut aliud quidpiam exſcribas. ea enim ſi ſuppeditaret, numquam profecto ad nos in palimpſeſto. Infert enim, *an hoc ſignificas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi ſuppeditare?* Dixit autem, *quod delere malueris, quam exſcribere*, per iocum ſignificans, non habuiſſe Trebatium, in quo exſcriberet id, quod delerat. itaque ſe mirari, quid fuerit in illa chartula, quaſi moleſte ferat, id periiſſe: chartae enim inopiam oſtendi, cum ſcribat in palimpſeſto. Idem error in epiſtolam 3. lib. 8. ad Attic. irrepſerat: vbi enim antea legebatur *faſces laureatos haec ferre ex Italia*, nemo non videt legendum eſſe, *ecferre*, vt ex vetuſtis codicibus Florentini repoſuerunt.

M. Aemilii Philemonis] Cum in libris manuſcriptis varie legeretur: (quidam enim *Meuilii*, quidam *Metilli* habent) auſus ſum emendare *M. Aemilii*. procul enim dubio libertus fuit, adoptatus in Romanam familiam, vt alii multi. Cum autem Metriliorum mentionem nondum inuenerim, et codicum vetuſtorum varietate, in quibus verae lectionis quaſi quaedam veſtigia cernuntur, et Pediani verbis, qui eiusdem, vt opinor, liberti meminit, adductus ſum, vt, *M. Aemilii*, corrigerem. Libet autem ipſius Pediani locum recitare, vt ſtudioſis quaerendi labor abſit. Is igitur in argumento orationis pro Milone: *Munatius Plancus tribunus plebis produxerat in concionem M. Aemilium Philemonem, notum hominem, libertum M. Lepidi.* Ita tamen hoc ſentimus, vt afferentibus aliis meliora, perlibenter de noſtra ſententia diſceſſuri ſimus.

EPISTOLA XIX.

Doctorem tamen, lumenque deſiderant] Omnino in omnibus libris manuſcriptis, pro *lumenque*, legitur, *vnumque*. ego tamen libentius legerim, *vſumque*, id eſt, exercitationemque, vt dicat idem, quod ſupra, *nullam artem litteris ſine interprete, et ſine aliqua exercitatione percipi poſſe.*

EPISTOLA XX.

Rufio mediusfidius tuus] *Tuus*, inquit, quod eiusdem eſſet gentis: *Rufio* enim Trebatiorum cognomen fuit. id ex lapide, qui Romae eſt in porta Latina: ſic enim in eo ſcriptum legitur. C. VIBIVS C. F. MACER, C. TREBATIVS RVFIO FACIVND. CVRAVERVNT.

Habet lucum] Sunt, qui, *lucum*, ideo male legi credant, quod neque luci capax eſſet priuata domus; et luci, qui ſacri eſſent, non ſine ſcelere incidi poſſent. nos exiſtimamus, *lucum*, non intra parietes, ſed ante aedes Trebatii fuiſſe: neque Ciceronem impie conſuluiſſe, qui eum a Trebatio caedi vellet. quomodo enim recte, et ſine piaculo id fieri poſſit, docet M. Cato in primo de re ruſtica.

EPISTOLA XXIII.

Maneat Damaſippus in ſententia] Vt emat, quemadmodum dixit, quae mihi non placuerint. eſt autem is, de quo Horatius lib. 2. Serm. Sat. 3. v. 64.

Inſanit veteres ſtatuas Damaſippus emendo.

EPISTOLA XXIV.

Capius (opinor) olim, non omnibus dormio] Alias ita emendauimus,

mus, cum libri omnes non modo impreſſi, ſed etiam manuſcripti hoc in loco mendoſi legerentur, quidam enim *Citius*, quidam *Caepio*, alii aliter habebant. nos ex *Feſto* Pompeio locum reſtituimus, qui adagium, *non omnibus dormio*, natum eſſe a Capio quodam ſcribit, qui Pararencho diceretur, quod ſimularet dormientem, vt impunius vxor eius moecharetur.

Reſpondi, nullo modo me facere poſſe, cum vellem] Elegantior lectio, quam quae antea in impreſſis libris erat. Hanc lectionem etiam Florentini in ſuo libro ſcripſerunt: ſed, quomodo eam interpunctis diſtinxere, non eo ſenſu, quo nos, videntur accepiſſe.

EPISTOLA XXV.

Vereor, ne in Catonem, Cato in nos] Hanc lectionem cum alii vetuſti codices habent, tum is, qui eſt apud Bernardinum Maffeum. Senſus eſt, vereor, ne nos ſcribamus in Catonem, et cum noſtris ſcriptis laudemus: Cato autem laudatus exitio nobis ſit, Caeſare nos, quod ipſius inimicum laudemus, male mulctante. quaſi dicat, vereor, ne Catonem extollamus, ipſi autem deprimamur. Et dixit, *in Catonem*, (ſubaudi *ſcribere*) id eſt in Catonis laudem, vt lib. 2. de Orat. c. 86. et lib. 1. de Nat Deor. c. 28.

EPISTOLA XXVII.

GALLO S. D.] Florentini, et alii credunt hunc eſſe M. Fabium Gallum, qui de coniuratione Catilinae, quae ab Allobrogibus acceperat, ad Ciceronem detulit. ſed eſt amiciſſimus meus, vir ſane his litteris, quae humaniores appellantur, inſtructus, ſed maximarum doctrinarum cognitione praeſtantior, qui hunc potius exiſtimet eſſe P. Sextium, pro quo extat oratio, cui cognomen fuerit Gallo. fuiſſe enim hoc Sextiae gentis cognomen, intelligitur ex orat. pro Milone c. 31. vbi ita ſcribit: *Ante ipſum ſacrarium Bonae deae, quod eſt in fundo T. Sextii Galli.* Tribunatum autem plebis et petiiſſe Sextium Ciceronis reſtituendi cauſſa, et pro eius ſalute geſſiſſe, ex ipſius Ciceronis ſcriptis notiſſimum eſt. quod item de M. Fabio dici non poteſt: neque enim is, quo tempore Cicero exſulauit, tribunus fuit: ne aliis quidem temporibus, quod ſciri poſſit. Nam quod infra dixit, *ſi falſa fuerunt, quae tu ad me detuliſti:* ſignificat ea, quae Sextius C. Antonii conſulis quaeſtor ad Ciceronem conſulem de ipſo Antonio conſule ſuo detulit. ſic enim in orat. pro eodem Sextio habita c. 3. *Quaeſtor hic C. Antonii collegae mei fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorum, meus. Impedior nonnullius officii, vt ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa ad me detulerit.* Hae rationes faciunt, vt amiciſſimi hominis ſententiae libenter acquieſcam.

EPISTOLA XXVIII.

Non ſolum ſuis erga me] Has voces vetuſtis in libris alii dixerunt ſe non inueniſſe. nos inuenimus in codice Bernardini Maffei, Hieronymi Ferrarii, Ioannis Scalae.

EPISTOLA XXX.

Rebus ſaluis] Potius, republica nondum afflicta, quam, vt quidam volunt, ſine bonorum imminutione. ſic enim dixit etiam ad Sulpicium

cium lib. 4. epiſt. 1. *Vtinam, Servi, ſaluis rebus colloqui potuiſſemus inter nos.*

EPISTOLA XXXIII.

Pennigero, non armigero in corpore] Non dubium eſt intelligi de auibus, quas Philoctetes

Conſigebat tardus celeres, ſtans volantes.

Florentini tamen in ſuo libro, *pinnigero*, legi maluerunt, contra Quinctiliani lib. 1. c. 4. ſententiam, qui *pinnas* de auibus dici non vult.

Illis interioribus litteris meis, quibus ſaepe verecundiorem me in loquendo facis] Iam diu ſuſpicatus ſum hunc locum eſſe deprauatum: neque enim ſi ita legatur, ſenſus elici bonus poſſit. Hieronymus autem Ferrarius Corrigienſis, qui quidem Ciceronis ſcripta, quantum intelligi poſſunt, et intelligit, et ſcriptis ipſe ſuis mirifice exprimit, arbitratur eſſe legendum, *illis interioribus litteris, eis, quibus ſaepe verecundiorem me in loquendo facis.* cuius ſententiae nos facile acquieſcimus: ita enim et aptus colligetur ſenſus, et erit locutio ſane quam elegans, qua in ſuis ſcriptis ita frequenter Cicero eſt vſus, vt eius exempla huc afferre putidum prope ſit.

EX

LIBRI VIII.

EPISTOLA IV.

Lentuli Cruris] Hic eſt, opinor, L. Lentulus Cruſcellus, qui anno ſequenti conſul fuit cum M. Marcello. puto autem illum et *Cruris*, et *Cruſcelli* cognomine indifferenter appellari ſolitum.

Noſtri equites] Cum in libro manuſcripto legeretur, *equ.* facile in eam opinionem deſcendi, vt, *equites*, legendum eſſe exiſtimarem. *Noſtri*, autem, inquit, quod erat ipſe ex ordine equeſtri, vt ex oratione, qua eum Cicero defendit, c. 2. cognoſcitur.

Ratione, et inſidiis vſus videretur in euitandis eorum conſiliis]. Forte melius, *ratione, et conſilio vſus videretur in euitandis eorum inſidiis.*

Laelios] Forte *Lollios*, qui Caeſaris amici fuerunt, quemadmodum Antonii: nam Laelii Pompeiani. qua in opinione magis ſum confirmatus, poſtquam in lib. 5. epiſt. 3. vbi, *Laelium*, impreſſum erat, vetuſtiſſimos codices, *Lollium*, habere vidi.

Mea porro comitia quem euentum ſint habitura] Sic antea in omnibus impreſſis. nos vocem, *comitia*, ſuſtulimus: quae ſubintelligitur, vt etiam cum dixit, *praetoriis morae quaedam inciderunt.*

EPISTOLA V.

Quodam ſilice iam omnia] Codex vetuſtus Ioannis Scalae ſic habet, *quodam omnia in Sicilia:* Bernardini Maffei, *quodam victilicra omnia:* qui eſt in Medicea bibliotheca, *quodam incilicia omnia.* vulgata lectio non eſt in libris manuſcriptis. videndum an ita legi poſſit, *quodam incili iam omnia.*

EPISTO-

EPISTOLA VI.

Confecta, omnia foeda, et inhoneſta ſunt] Hoc in loco vetuſti codices inter ſe diſcrepant, nos eum, quem habet Ioannes Scala, vt minus deprauatum, ſecuti ſumus: ſic enim in eo legitur: *confecta omnia foeda, et inhoneſta ſunt.* ex quo adducti ſumus, vt, vna littera immutata, legeremus: *confecta, omnia foeda, et inhoneſta ſunt.*

Tabernariis] Aquarum ius penes aediles, et cenſores erat. itaque cum tabernarii publicas aquas in ſuum vſum deducerent, Coelius, qui tunc temporis aedilitatem gerebat, ea de re cum tabernariis, et aquariis pugnauit: concionem etiam *de aquis* ſcripſit, cuius meminit Frontinus lib. 2. de aquae ductibus.

EPISTOLA VII.

Paulla Valeria] Alii, an haec Bruto nupſerit, dubitare videntur, propterea quod lib. 11. epiſt. 8. Pollam Bruti vxorem fuiſſe perſpiciant. ego nupſiſſe exiſtimo. et eam ipſam eſſe, quae libro 11. appellatur *Polla:* vt, quemadmodum ab *aula olla*, ſic a *Paulla Polla* dicta ſit.

Nondum retulerat] Si ita legatur, ſubintelligi poterit, *dotem.* ſed mihi non diſplicet amiciſſimi mei coniectura, qui ita legendum putat, *mundum retulerat.* Mundus autem muliebris qui ſit, exponit Liuius lib. 34. c. 7. *Munditiae,* inquit, *et ornatus, et cultus, haec feminarum inſignia ſunt: his gaudent et gloriantur, hunc mundum muliebrem appellarunt maiores noſtri.*

EPISTOLA VIII.

M. Tuccium, accuſatorem ſuum] Huius loci ſenſum, etſi obſcuriſſimus eſt, tamen declarare conabimur. Reorum cauſſae ordine agebantur: nam quae tempore prior fuerat, eius prior item locus erat. excipiebantur tamen eae cauſſae, quae cum cauſſis iam iudicatis coniunctionem aliquam habebant, vt earum quaſi appendices quaedam viderentur. eiusmodi enim cauſſis, etiam ſi poſt multas alias delatae eſſent, tamen primus locus erat conſtitutus. itaque in orat. pro Cluentio c. 20 *C. Fabricium,* inquit, *rerum ſtatim fecit: vtque ei locus primus conſtitueretur, propter cauſſae coniunctionem impetrauit. Propter cauſſae coniunctionem,* inquit, quod Fabricii cauſſa eadem erat, quae Scamandri, qui antea condemnatus erat. Et infra in eadem oratione c. 22. *Apud eosdem indices reus eſt factus,* (Oppianicus) *cum is duobus praeiudiciis iam damnatus eſſet: ab iisdem autem iudicibus locus ei primus eſt conſtitutus.* Hoc ideo factum eſt, quod Oppianici cauſſa coniunctionem habebat cum Fabricii, et Scamandri cauſſa, quos iudices iam damnauerat. Excipiebantur etiam cauſſae de vi, quae primo loco agebantur, omiſſis aliis cauſſis, quae tempore priores fuerant. Sic Milonis cauſſa, quod erat de vi, extra ordinem eſt acta. ſic M. Coelius, cum Atratini patrem de ambitu reum feciſſet, de vi poſtea accuſatus, cauſſam ipſe prior dicere coactus eſt. Sic etiam C. Sempronius cum a M. Tuccio eſſet accuſatus, et cauſſam ſuam eo anno nollet agi (forte quod ex iis, qui tunc iudices

iudices erant, aliquos ſe habere inimicos intelligeret): accuſauit accuſatorem ſuum lege Plotia de vi, eo conſilio, vt, interpoſita extraordinaria cauſſa, tempus tereretur, et ſuae cauſſae iudicium, cum eius agendae ſpatium non eſſet, in annum ſequentem neceſſario reiiceretur. *Extraordinarius* autem *reus* is dicebatur, cuius cauſſa non ordine, vt aliae cauſſae, ſed primò loco ſemper ageretur: et inde *extraordinaria cauſſa*, quae ſtatim ante omnes cauſſas ageretur, vt cum erat de vi, vel coniunctionem habebat cum aliqua cauſſa antea iudicata.

Laterenſis, leges ignorans, pronunciauit, quod ſinguli ordines iudicaſſent] Cum ex tribus ordinibus, qui res iudicabant, duo Seruilium abſoluiſſent, vnus condemnaſſet, vniuerſorum autem iudicum aequo numero ſententiae fuiſſent, Laterenſis, qui ordines, non ſententias reſpiceret, abſolutum credidit, ſeque eum in tabulas dixit abſolutum relaturum. poſtea cum in lege reperiſſet, non ex ordinum numero, ſed e iudicum maiori parte, vel abſoluendos, vel condemnandos eſſe reos: non retulit, vt dixerat, in tabulas abſolutum, ordinum iudicia perſcripſit. Fuſius autem explicabimus, propterea quod obſcurior eſt ſenſus, ita vt eum pauci viderint, nemo certe oſtenderit: non enim, in quo Laterenſis praetor deceptus ſit, animaduerterunt. quod nos pluribus verbis, vt etiam tardiores intelligant, oſtendemus. Iudicia penes tres ordines erant: qui quidem tres ordines ex ſenatoribus, equitibus, tribunis aerariis conſtabant. fieri autem poterat, vt, quem duo ordines abſoluiſſent, vnus condemnaſſet, is tamen non abſolutus, ſed condemnatus iudicaretur, hoc modo. Eunt in conſilium ſenatores XXVI. equites XXV. tribuni aerarii XXIV. ex ſenatoribus abſoluunt reum XIV. condemnant XII. ex equitibus abſoluunt XIII. condemnant XII. ex tribunis aerariis abſoluunt IV. condemnant XX. ſi ex ordinum numero iudicaretur reus, abſolutum appareret, quippe cum ex tribus ordinibus abſoluerint duo, ſenatorius, et equeſter. cum autem lex, quod iudicum maior pars iudicarit, id ius ratum eſſe velit: condemnatum reum, nemo eſt, quin videat, cum ſententias graues habuerit XLIV. abſolutorias XXXI. Praetor autem Laterenſis cum ex more pronunciare deberet, quot ſententiis abſolutus, quot eſſet condemnatus reus: leges ignorans, de numero iudicum nihil, de ordinibus, quid ſinguli iudicaſſent, pronunciauit, ac ſe in tabulas abſolutum dixit relaturum. Poſtea cum, lege perſpecta, erratum intelligeret, dubius animi, quid ageret, quod neque contra legem, neque contra id, quod pronunciarat, vellet facere: neque abſolutum, neque damnatum retulit: tantum ordinum iudicia perſcripſit. Ex quo paullo poſt infert Coelius: *ſic nunc neque abſolutus, neque damnatus Seruilius, de repetundis ſaucius Pilio tradetur.*

A quodam ſuo emiſſario] Florentini in vetuſto codice legi dixerunt, *a quodam ſuo ruſtetio.* veram lectionem eſſe puto, *a quodam ſuorum S. Tetio*, quam excogitauit amiciſſimus meus, homo ita omni laude cumulatus, vt ego ei quam pauciſſimos comparem, neminem certe

certe anteponam. Tetios autem et libertos, et amicos Claudiorum fuiſſe, e qua gente erat Appius, oſtendit Aſconius, vbi in oratione pro Milone c. 14. locum illum exponit: *haec inſidiata Pompeio eſt.* quamquam ibi tantum de Damione Clodii liberto loquitur. ſed Damionem Tetiae gentis fuiſſe, oſtenditur lib. 4. ad Attic. epiſt. 3. Itaque hic Coelius de Appio loquens, accuſatus inquit, eſt a quodam ſuorum Sexto Tetio: nam cum, *Sextus*, antiqui ſignificare volunt, vel *Sex.* ſcribebant, vel *S.*

L. IVLIVS L. F. POM. *Annalis*] Ex XXXV. tribubus, aliquam, vt inquit Pedianus, neceſſe erat, cuiuscumque eſſet ordinis, ciuis Romanus obtineret. Is autem oſtendebatur a praenomine ſuo, a nomine (nomine autem familia ſignificatur) a patris praenomine, a tribu, a cognomine, vt Phil. 9. c. 7. *Ser. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus.* *Lemonia* enim tribus eſt ablatiui caſus, vt ſit, *ex Lemonia*, vt inquit Aſconius. In lapidibus autem antiquis fere ſemper, in libris aliquando prioribus tantummodo litteris ſignificari tribus animaduertas, vt in hoc ſenatus conſulto. vbi enim legitur, *Pom.* ſciendum eſt, *Pontinam* intelligi (nam et *Pontina*, et *Pomptina* in lapidibus antiquis, et vetuſtis libris ſcritum eſt) vbi *Pop Popiliam:* vbi *Pup. Pupiniam:* vbi *An. Anienſem:* quod cum antea non eſſet exploratum, alii pro *An. Capito*, duabus vocibus coniunctis legebant *Ancapito*. Bernardinus autem Rutilius, qui nuper Venetiis obiit, in ſuis adnotationibus credidit, antiquas notas fuiſſe, quae ſignificarent, *Atteii nepos.* in quo quam deceptus ſit, non attinet dicere. ſi enim ab auo oſtendendus aliquis erat, non ab eius nomine, ſed a praenomine oſtendebatur. Florentini autem in calce operis, vbi corrigunt impreſſorum errata, locum, qui recte habebat, deprauarunt: cum enim legeretur, *An. Capito*, legendum potius crediderunt, *A. N. Capito.* quos alii poſtea imitati, in eundem errorem inciderunt, Anienſem tribum non agnoſcentes, quae duabus modo litteris, vt iam dixi, ſcripta fuerat. quae me ratio mouit, vt vbi, *Puphirrus*, vna tantum voce antea legebatur, duabus in noſtro libro ſciberem, *Pup. Hirrus*, id eſt, *Pupinia Hirrus:* tribus enim ante cognomen ponebatur, vt etiam alibi licet videre. Quoniam autem hanc tribuum cognitionem non ita facilem eſſe perſpicimus (nam et Volaterranus, et Alexander qui dies Geniales ſcripſit, et alii, quos non neceſſe eſt commemorare, parum videntur in ſuis libris earum numerum, et nomina tenuiſſe) ſtudioſis non fore prorſus inutile, aut iniucundum arbitramur, ſi quae in hanc rationem diſperſa in veterum monumentis leguntur, coacta huc afferamus. Fuerunt igitur Romanae tribus XXXV. quarum nomina infra ſcripſimus, et ſcriptores aliquot, qui de iis meminerunt, appoſuimus, vt inde facilior earum, ac certior vnicuique cognitio ſit.

Aemilia, de qua Cicero lib. 2. ad Attic. epiſt. 14. Liuius lib. 38. c. 36. Antiq. 75.

Anienſis, Cicero pro Plancio c. 22. Liuius lib. 10. c. 9. hac epiſtola, Antiq. 175. et 190.

Corne-

Cornelia, Liuius lib. 38. c. 36. Antiq. 151.

Claudia, Liuius lib. 2. c. 16. Virgilius lib. 7. Aen. v. 708. Dionyſius Halic. lib. 5. Antiq. 75. et 114.

Collina, Varro lib. 4. de lingua Lat. Plinius lib. 18. c. 3. Sex. Pompeius, Antiq. 27.

Cruſtumina, ſiue Cluſtumina, nam in antiquis et lapididibus, et libris ſaepiſſime per *l* ſcripta legitur. Cicero pro Plancio c. 16. et pro Balbo c. 25. Antiq. 133.

Eſquilina, Varro lib. 4. de lingua Lat. Plinius lib. 18. c. 3. Sex. Pompeius in littera V.

Falerina, Liuius lib. 9. c. 20. Antiq. 120.

Fabia, Horatius lib. 1. epiſt. 6. v. 52. Suetonius in Auguſto c. 40. Antiq. 61. et 343.

Galeria, Liuius lib. 27. c. 6. Plinius lib. 7. c. 49. Antiq. 89. et 142.

Lemonia, Cicero pro Plancio c. 16. et Phil. 9. c. 7. Sex. Pompeius, Antiq. 91. et 151.

Maecia, Cicero lib. 4. ad Attic. epiſt. 15. Liuius lib. 29. c. 37. Valerius Max. lib. 2. c. 4. Pompeius.

Narnienſis, Cicero orat. 2. in Rullum c. 29. Liuius lib. 6. c. 5. vbi corrupte legitur *Ai-nienſis*, et lib. 29. c. 37.

Ocriculana, Cicero in Rullum, vbi mendoſe legitur *Otriculana.*

Oufentina, Liuius lib. 9. c. 20. Sex. Pompeius in littera V. Antiq. 29. bis, et 62.

Palatina, Cicero lib. 2. in Verr. c. 43. Aſconius, Varro lib. 4. de lingua Lat. Plinius lib. 18. c. 3. Liuius lib. 20. Sex. Pompeius in littera V. Antiq. 29. bis et 62.

Papiria, Sex. Pompeius, Antiq. 62. et 135.

Pollia, Liuius lib. 29. c. 37. Valerius Max. lib. 2. c. 4. Antiq. 110. 113. 147.

Popilia, Valerius Max. lib. 9. c. 10. hac epiſtola, Sex. Pompeius, Antiq. 252.

Pontina, ſiue Pomptina, vtroque enim modo ſcribitur: Cicero lib. 4. ad Attic. epiſt. 15. Liuius lib. 7. c. 15. Sex. Pompeius, Antiq. 176.

Publicia, Liuius lib. 7. c. 15. Antiq. 66. 81. interdum etiam ſcribitur *Poblicia.*

Pupinia, Cicero lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 3. hac epiſtola, Liuius lib. 26. c. 9 Sex. Pompeius.

Quirina, Aſconius, Cicero pro Quintio c. 6. vbi antea mendoſe legebatur *Quirinas.* hac epiſtola, Sex. Pompeius, Antiq. 15. 44.

Romulia, Sex. Pompeius, Cicero Act. 1. in Verr. c. 8. item orat. 2. in Rullum c. 29. Aſconius, Varro lib. 4. de lingua Lat. Antiq 165. et in lapide, quem Ferrariae vidimus.

Sergia, Aſconius, Antiq. 61. 63.

Suburrana, Plinius lib. 18. c. 3. Varro lib. 4. de lingua Lat. Sex. Pompeius in littera S, et littera V.

Sapinia, Liuius lib. 31. c. 2. et lib. 33. c. 37.

Scaptia,

Scaptia, Suetonius in Auguſto c. 40. Sex. Pompeius, Liuius lib. 8. c. 17. Antiq. 476.

Stellatina, Liuius lib. 6. c. 5. Antiq. 110. 150.

Sabatina, Liuius lib. 6. c. 5. Sex. Pompeius.

Terentina, Cicero pro Plancio c. 16. 17. Liuius lib. 10. c. 9. hac epiſtola, Antiq. 140. 336.

Tromentina, Sex. Pompeius, Liuius lib. 6. c. 5. vbi corrupte legitur *Promentina:* Antiq. 107. et in lapide, qui Caietae eſt, in quo ita ſcriptum legitur, L. ATILLIO L. F. TROMEN.

Velina, Cicero lib. 4. ad Attic. epiſt. 15. et in Bruto c. 48. Horatius lib. 1. epiſt. 6. v. 52. Perſius Sat. 5. v. 73. Antiq. 19.

Voltina, Cicero pro Plancio c. 16. 17. Antiq. 75. 155. et in lapide, qui Venetiis eſt in turri ſancti Vitalis, in quo ita ſcriptum eſt, CN. NVMERIVS CN. F. VOL. FRONTO.

Veientina, Cicero pro Plancio c. 16.

Veturia, cuius mentionem in auctoribus fide dignis nondum inueni.

Hae ſunt XXXV. tribus, in quas Vrbs diſpertita erat. Ex hoc autem numero quattuor tantum vrbanae fuerunt, Palatina, Eſquilina, Collina, Suburrana, in quas, vt inquit Plinius, transferri ignominiae eſſet, dictae a partibus Vrbis, in queis habitabant. reliquae omnes ruſticae, laudatiſſimae, eorum, qui rura haberent: quae propriae ingenuorum erant, cum vrbanae libertinorum eſſent, vt auctor eſt Aſconius, et L. Florus in epitome libri 20. Aſconium autem, vbi in lib. 1. in Verr. c. 5. illud exponit, V. *et* XXX. *tribus*, cur de nominibus Sabinarum plures tribus eſſe factas dixerit, mirari non ſatis poſſum, cum a Sabinis non tribus, ſed curiae nomina acceperint, vt inquit Liuius lib. 1. c. 13. et Sex. Pompeius de verborum ſignificatione lib. 3. Tribus autem vnde dictae ſint, vel ex eodem Pompeio, vel ex aliis facile eſt cognoſcere. Vrbem autem in XXX. curias a Romulo, a Seruio autem Tullio, qui multis annis poſt Romulum regnauit, IV. tantum tribus diuiſam eſſe conſtat, quae XXXV. numerum expleuere. Dionyſius autem Halic. lib. 2. in tres partes multitudinem omnem, ac trium rurſus earum partium in denas partes vnamquamque a Romulo diuiſam eſſe ſcribit: vocatas autem partes maiores, *tribus*, minores, *curias*. M. item Varro lib. 4. de lingua Lat. agrum Romanum in [illegible] partes, vnde tribus appellata ſit, diuiſum fuiſſe ſcribit. Ex quibus exemplis manifeſtum eſt, et tribus a curiis diuerſas fuiſſe, et a Sabinis mulieribus non tribus, quae Romuli aetate tres modo fuerunt, ſed curias eſſe nominatas. Illud multo magis animaduertendum, diligenterque conſiderandum cenſeo, cur L. Florus in epitome libri 19. duas tribus multis poſt exactos reges annis adiectas eſſe dicat, Velinam, et Eſquilinam: cum Eſquilina ex quattuor tribubus vna fuiſſet, in quas Seruius Tullius vrbem diuiſerat. Libro etiam

etiam 6. c. 5. Liuius ita ſcribit: *Tribus quattuor ex nouis ciuibus additae, Stellatina, Tromentina, Sabatina, Narnienſis: eaeque triginta quinque tribuum numerum expleuere.* poſt autem lib. 7. c. 15. duas tribus ait additas eſſe, Pontinam, et Publiciam, et duas item lib. 9. c. 20. Ouſentinam, et Falerinam: vt videatur a ſe ipſo diſſentire, niſi ſi, *additas*, et *adiectas*, pro *auctas*, vt quidem ego accipio, dictum velis. Quae de tribubus diceremus haec habuimus. Vbi autem ſcripſimus *Antiq.* librum, qui Romae olim eſt impreſſus, cui titulus eſt, *Antiquae Vrbis epigrammata*, ſignificauimus. chartarum autem eiusdem libri numerum ſubiecimus, vt facilius, quae volumus, reperiri poſſint.

Ad ex Kal. Mart.] Forte, *ex ad Kal. Mart.* id eſt, ex Kal. Mart. quod paullo poſt oſtendit. Vſus eſt hoc loquendi modo et M. Varro lib. 1. de re ruſt. etſi libri omnes impreſſi eo loco deprauati leguntur. vbi enim eſt, *extant ad VII. Idus Febr. extant ad VII. Idus Maii, extant ad III. Idus Sept. extant ad III. Id. Nou.* manuſcriptum exemplar habet, *ex ad VII. Id. Febr. ex ad VII. Id. Maii, ex ad III. Id. Sept. ex ad III. Id. Nou.* Itaque legendum eſt. ſignificat enim, ex eo die, qui dicitur, ad VII. Idus et ex eo die, qui, ad III. ſimilique locutione vſus eſt lib. 3. ad Attic. epiſt. 17. *De Quinto fratre nuncii nobis triſtes, nec varii venerant ex ante diem Non, Iun.* quod idem eſt, ac ſi dixiſſet *ex Nonis Iuniis*, vt ſupra oſtendimus. Illud eſt animaduertendum, quod vbi in impreſſis libris legitur, *ad IV. Kal. ad VI. Id. ad III Non.* et ſimilia, plerumque in vetuſtioribus libris pro *ad* legitur, *a. d.* quae notae ſignificant *ante diem.* quod imperiti deſcriptores cum ignorarent, pro *a. d.* ſcripſerunt, *ad.*

EPISTOLA IX.

Curionem prorſus non mediocriter obiurgatus. hac repulſa ſe mutauit] *Obiurgatus*, videtur hic eſſe verbum deponens. quod alibi non memini me legiſſe. itaque libentius ita legerim, *Curionem prorſus non mediocriter obiurgas. s. hac repulſa ſe mutauit*, vt vna littera *s. ſcilicet* ſignificetur.

Soles libenter, vt ego, maiorem partem nihil curare] Locus ita interpungendus. et eſt antiqua locutio, qua etiam vſus eſt ad Paetum lib. 9. epiſt. 15. *Intellexi tamen*, inquit, *idem, quod his intelligo litteris, non exiſtimaſſe te, mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, ſed magnam partem relinquere.* et alibi ſaepius. Caeſar autem initio lib. 4. de bell. Gall. *Maximam partem lacte, atque pecore viuunt.* Et Lucretius lib. 3. v. 63.

—— *Haec vulnera vitae*
Non minimam partem mortis formidine aluntur.

Agros, quos fructuarios habent ciuitates] Ita legitur in duobus libris manuſcriptis Ioannis Scalae, alii,

alii, vetuſtis in codicibus non, *habent*, ſed, *habet*, ſe legiſſe dixerunt.

EPISTOLA XI.

Numeraretur] Aſſentior amiciſſimo meo, qui legendum putat *muneraretur*. ſubintelligitur autem, *hoſtium in proelio caeſorum*. *Hoſtibus* enim paullo ante lego ex codice Bernardini Maffei, non, vt quidam volunt, *hoſtiis*.

Decreverant qui inique tranſigi volebant] Manuſcripti libri quidam, *decrant*, alii *deſerant*, alii aliter habent. Ex tam varia lectione adducti ſumus, vt, *decreverant*, legendum crederemus. Loci autem ſenſus hic eſt: Domitius, et Scipio, cum de Ciceronis ſupplicationibus tranſigi, moleſte, et inique ferrent, easque Curionis tribuni plebis interceſſione impediri cuperent: ſimulatione beneuolentiae ſupplicationes Ciceroni decreuerunt, vt ea re Curionem, qui omnibus eorum actionibus acriter adverſari ſolitus erat, ad intercedendum elicerent. quibus interpellantibus venuſtiſſime Curio reſpondit, ſe eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui decernerent, (ſignificabat autem Domitium, et Scipionem) eo animo eſſe intelligeret, vt confici minime vellent.

EPISTOLA XII.

Vix hoc erat Pola elocutus] In vetuſto codice, qui eſt Florentiae in Medicea bibliotheca, ita legitur, vt impreſſimus. Huius lectionis alii quoque meminerunt, ſed eam minus integram exiſtimarunt, offenſi, vt opinor, in voce, *Pola*, quod eam ſe alibi vidiſſe non meminerant. Eſt autem ea Seruii accuſatoris cognomen, de quo lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 13. his verbis: *Vereor, ne homo taeter, et ferus, Pola Seruius ad accuſationem veniat*. Vix igitur, inquit Coelius, hoc elocutus erat Pola, Appium ſcilicet, et Domitium ſummis Circenſibus ludis meis lege Scantinia me poſtulandum curare: cum ego eadem lege Appium cenſorem poſtulaui. ac (vt, quod ſentio, libere dicam) ſupra quoque vbi legitur, *palam Seruium*, legendum potius, *Polam Seruium*, crediderim. ſed hoc eſt coniecturae. manuſcripti enim libri, quos et Venetiis, et Romae vidi multos, *palam*, vt eſt in impreſſis, habent omnes: a quibus diſſentire non temere debemus.

Coepi ſacellum, in domo quod eſt, ab eo petere] Cenſorum erat curare, vt ſacella non in domo cuiusquam eſſent, ſed populo paterent. Itaque Liuius lib. 40. c. 51. vbi loquitur de Lepido et Fuluio cenſoribus, *complura*, inquit *ſacella publica, quae occupata a priuatis; publicaque ſacra vt eſſent paterentque populo, curarunt*. Coelius autem, vt oſtenderet Appium cenſorem officio ſuo deeſſe, petere coepit ab eo, vt ſacellum in domo priuata ne relinqueretur: cuius rei cura Appii, qui cenſor erat, eſſe debuerat. Sed libentius intellexerim de ſacello, quod ipſe Appius occupaſſet: ex quo grauior ei concitata eſſet inuidia, occupa-

tis rebus a cenſore, quas cenſor ab aliis occupatas populo reſtituere deberet.

EPISTOLA XIII.

Stomacho eſt ſcilicet Pompeius Magnus] Libentius legerem, *ſtomacho eſt Magnus*, vt duae illae dictiones, *ſcilicet Pompeius*, inducantur, tamquam inanes, et ſupervacaneae, non a Coelio, ſed ab imperito ſcriptae: qui cum inter legendum in eam vocem, *Magnus*, incidiſſet, exiſtimans eam obſcuriorem fore, niſi aliis ipſe verbis illuſtraſſet, ſupra ſcripſit, *ſcilicet Pompeius*. poſtea qui librum exſcripſerunt, imperiti, vt id genus hominum eſſe ſolet, neque quod adulterinum fuit, agnoſcentes, in contextum gloſſema receperunt.

EPISTOLA XIV.

De agri modo, de aere alieno] Libentius ita lego, quam, vt alii volunt, *de agris modo*. Forte autem id fieri volebat Appius, quod maiorum memoria voluerant C. Licinius, et L. Sextius tribuni plebis, qui leges promulgarunt, vnam de aere alieno, vt deducto de capite, quod vſuris pernumeratum eſſet, id, quod ſupereſſet, triennio aequis portionibus perſolueretur: alteram de modo agrorum, ne quis plus D. iugera agri poſſideret.

EPISTOLA XV.

Quantum ipſe catenatus] Legit amiciſſimus meus, *quarum Pſecade natus*: vt ſignificetur Bellienus verna. *Pſecas* enim ancilla eſt: *vernas* autem eos eſſe, qui ancillis naſcantur, nemo neſcit. Itaque dixit, ſi Bellienus ancilla natus Domitium comprehendere, et ſtrangulari non dubitauit: quid Caeſari, qui eſt Venere prognatus, in veſtro Domitio faciundum fuit? Haec amiciſſimi hominis lectio, non dubito, quin a doctis probetur: cum et ſenſum habeat optimum, et a vetuſto codice parum, ac paene nihil diſcrepet. De Pſecade meminerunt Iuuenalis Sat. 6. v. 491. et Ouidius lib. 3. Met. v. 172. Cum haec iam ſcripſiſſem, codex eſt allatus ad me perantiquus, in quo ita ſcriptum erat, *quantum ipſecadenatus*.

EX
LIBRI IX.

EPISTOLA II.

Caninius idem tuus, et idem noſter] Ita in quibusdam exemplaribus antiquis: in aliis autem, *Caninius idem, et idem noſter.* priorem lectionem non immutauimus, quod etiam alibi eodem loquendi modo Ciceronem eſſe vſum animaduertimus, vt lib. 2. de Divin. c. 36. *M. Marcellus idem imperator, idem augur optimus.*

EPISTOLA V.

Conſilii noſtri, ne ſi eos quidem, qui id ſecuti non ſunt, non poeniteret, nobis poenitendum putarem] Vetuſti codices ſic habent omnes: tantum in eo differunt, quod, vbi nos, *ne ſi*, ſcripſimus, habent, *niſi.* quam vocem non temere immutavimus. qui enim aliter fuiſſet abſurdiſſimus, is nunc, vt mihi quidem videtur, aptiſſimus eſt ſenſus. quem pluribus verbis oſtendemus: vt ſi quis eum probabit, (probabit autem, niſi fallor, quicumque recte iudicat) acceptam referat huius loci emendationem diligentiae, atque iudicio Hieronymi Ferrarii, praeſtantiſſimi iuuenis, qui reſtituendae antiquitatis ſtudio quodam adductus incredibili, quotidie fere praeclarum aliquid in litteris a ſe aut animaduerſum, aut excogitatum, vltro ad me defert, vt id aliquando meis typis in communem ſtudioſorum vtilitatem diuulgetur. Sed ad rem. Conſilii, inquit, noſtri, quod et Pompeium in bellum ſecuti ſimus, et, eo in Pharſalia ſuperato, victori nos crediderimus, ne tum quidem nobis poenitendum putarem, ſi eos, qui minus id ſecuti ſunt, non poeniteret. ſignificat enim, qui ſecus fecerint, eos iam poenituiſſe. quos ſi non poeniteret, ego tamen, inquit, nobis poenitendum non putarem.

EPISTOLA XII.

Munuſculum mittere volui] Verbum, *volui*, vetuſtis in libris alii negant eſſe. nos inuenimus in antiquiſſimo codice Vincentii Riccii, et in eo, quem habet Paullus Botus, et in aliis, quos Romae cum impreſſis contulimus.

EPISTOLA XV.

Intellexi, pergratam tibi eſſe curam meam valetudinis tuae] Hunc locum ex libris manu ſcriptis reſtituimus.

EPISTOLA XVI.

Facete dictorum offenſionem] Florentini vocem, *offenſionem*, in codicibus vetuſtis eſſe negant, quam nos in ſeptem legimus. itaque nihil immutamus. illi ex ingenio repoſuerant, *famam.* Dixit autem, *effugere dictorum offenſionem*, pro effugere dicta, in quae imprudentes incurrimus, et offendimus.

Illos apud me declamitare, me apud eos cenitare] Ita legitur in antiquiſſimo codice Vincentii Riccii; vt iam exiſtimandum non ſit, locum ex ingenio ſuppletum fuiſſe, vt nonnulli ſe credere dixerunt.

Tu autem, quod mihi bonam copiam eiures, nihil eſt] Hieronymus Ferrarius, iuuenis ſubtiliſſimi iudicii, legendum arbitratur, *bonam copiam iures*, hoc ſenſu: non eſt, quod te mihi ſemper praeſto fore, tuique bonam copiam facturum eſſe iures. vt reſpexerit ad id, quod M. Varro ſcribit lib. 6. de lingua Lat. *Debitores nonnulli, pro pecunia quam debebant, operas in ſeruitutem dabant, dum ſoluerent. Id Sulla dictator ſuſtulit: voluitque, vt ii bonam copiam iurarent, id eſt, vt ſui facultatem creditoribus ſemper eſſe facturos iureiurando promitterent.*

Aeſtimationem te aliquam putes accipere] Alluſit ad aeſtimationem poſſeſſionum, quam Caeſar per arbitros debitorum cauſſa fieri voluerat, vt ii creditoribus facilius ſatisfacerent. qua de re initio lib. 3. de bell. ciu. his verbis: *Cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditae pecuniae ſoluerentur, conſtituit, vt arbitri darentur. Per eos fierent aeſtimationes poſſeſſionum, et rerum, quanti quaeque earum ante bellum fuiſſent, atque eae creditoribus traderentur. Hoc et ad timorem nouarum tabularum tollendum, minuendumque, qui fere bella, et ciuiles diſſenſiones ſequi conſueuit, et ad debitorum tuendam exiſtimationem eſſe aptiſſimum exiſtimauit.* Suetonius etiam in Caeſare c. 42. *de pecuniis*, inquit, *mutuis, disiecta nouarum tabularum exſpectatione, quae crebro mouebatur, decreuit tandem, vt debitores creditoribus ſatisfacerent per aeſtimationem poſſeſſionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparaſſent, deducto ſummae aeris alieni, ſi quid vſurae nomine numeratum, aut perſcriptum fuiſſet. qua conditione quarta pars fere crediti deperibat.* Cum igitur Papirius ex eo Caeſaris decreto magnam a debitoribus plagam accepiſſet, aeſtimatis eorum poſſeſſionibus, non quanti venire tunc poſſent, ſed quanti ante ciuile bellum fuiſſent: iocans, vt ſolet, Cicero, ne credas, inquit, cum me hoſpitio recipias, aeſtimationem te aliquam accepturum. et dixit, *aeſtimationem aliquam*, tamquam ſi, magnum aliquod damnum, dixiſſet. Papirius enim aeſtimationes, id eſt, praedia per arbitros inique aeſtimata a debitoribus accipiens, crediti iacturam non minimam fecerat. deinde ſequitur, *etiam haec leuior eſt plaga ab amico, quam a debitore*, hoc eſt, et tamen, quod ab amico bona tua comedantur, non id tibi aeque graue eſſe debet, atque illud eſt, quod debitorum cauſſa deperdis: a quibus poſſeſſiones, quanti vendere numquam poteris, accipiendae tibi ſunt.

EPISTOLA XVII.

Non modo me] Codices omnes vetuſti hanc lectionem habent, quam, vt incorruptam, ſecuti ſumus. qui autem ea ſunt offenſi, ex ingenio particulam, *non*, interiecerunt.

runt. Vide quae diximus in illum locum lib. 1. epiſt. 9. *Non modo praemiis, ſed ne periculis quidem.*

EPISTOLA XVIII.

Aeſtimationes tuas vendere non potes] Hunc locum qui recte interpretaretur, neminem video fuiſſe. ſignificat autem poſſeſſiones per aeſtimationem a debitoribus acceptas. et, quemadmodum ſupra, poſuit *aeſtimationes* pro rebus aeſtimatis.

EPISTOLA XX.

Nec tamen ad hanc inſolentiam] Cur alii mendum eſſe in voce, *inſolentiam*, exiſtimarint, non video: *inſolentiam* enim pro nimiis ſumptibus, qui ſcilicet fiebant in cenas, accepit: a quibus ſe alienum eſſe dicit: lautitiam tantum quaerere. Quod etiam ſupra, epiſtola huius libri 16. his verbis oſtendit: *Nec tamen eas cenas quaero, vt magnae reliquiae fiant: quod erit, magnificum ſit, et lautum. Inſolentiam* eodem ſenſu poſuit Phil. 9. c. 6. *Magnifice enim*, inquit, *Ser. Sulpicius maiorum continentiam diligebat: huius ſaeculi inſolentiam vituperabat.* Et in orat. pro Sex. Roſcio c. 8. *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, vt ſit, inſolens in aliena.*

Cum in ſumptus habebas] Vetuſtiorum codicum haec eſt lectio: quam Florentini etiam receperunt, licet eam, vt ipſi dixerunt, mendoſam ſuſpicati. mihi ea vel maxime probatur, vt deſiderari nihil credam. Dixit autem, *cum in ſumptus habebas*, pro eo quod dicimus, cum ad ſumptus copiae ſuppetebant, cum pro ſumptibus facultates erant, cum erat tibi, quod eſſet in ſumptus ſatis. ſic enim hoc loco *in ſumptus*, id eſt, pro ſumptibus, dixit, quemadmodum etiam lib. 8. ad Attic. epiſt. 5. *Tironem Curio commendes; vt ei, ſi quid opus erit, in ſumptum eroget.* Epiſtola etiam, quae ſequitur, eodem libro: *ſed eum*, inquit, *video in ſumptum ab aliis mutuatum.* Et ad eundem lib. 15. epiſt. 15. *Velim cures, vt permutetur Athenas, quod ſit in annuum ſumptum.* Imitamur igitur lautitiam tuam, inquit, illam veterem, cum habebas in ſumptum: etſi nunc quidem plura praedia tibi ſunt. quae ſcilicet a debitoribus pro pecunia, quam credideras, inuitus accepiſti, aeſtimata ex edicto Caeſaris quanti quaeque ante ciuile bellum fuiſſent. Haec enim quaſi per iocum dicta ſunt, vt irrideatur Paetus, qui non habeat in ſumptus, vt antea: cum ei poſſeſſiones multo, quam antea, plures ſint.

Ex areis] Sunt, qui legant, *et artis*, quorum ſententia non admodum mihi probatur: particula enim, *et*, inanis, atque otioſa videtur eſſe.

EPISTOLA XXII.

Per vim violat] Antiqui, *violauit virginem*, pro, vitiauit: et *cum muliere fuit*, pro, concubuit, modeſte dicebant, auctor M. Varro lib. 5. de lingua Lat.

Peniculus] In omnibus fere manuſcriptis libris ita legitur. cuncti

tamen impreſſi, *penicillus*, habent: quam lectionem ab iis repoſitam exiſtimo, qui, quid *peniculus* ſignificaret, non intellexerunt. quae quidem vox a Sex. Pompeio lib. 14. bis exponitur. Peniculi, inquit, *ſpongiae longae propter ſimilitudinem caudarum appellatae: penes enim vocabantur caudae.* Et inferius, penem *caudam vocabant. hinc* peniculos *dicimus, quibus calceamenta terguntur.* Ex quo vel maxime vetuſti codicis lectio comprobatur, eundem nempe ſenſum Sex. Pompeius iisdem verbis, quibus Cicero, complexus eſt. Plautus quoque in Men. Act. I. ſc. I. ſub perſona paraſiti dicit;

Iuuentus nomen fecit Peniculo mihi,
Ideo quia menſam, quando edo, detergeo.

vt eius vocis ſignificatio obſcura iam eſſe non poſſit. Hunc autem locum ingenioſiſſimo, atque eruditiſſimo iuueni Hieronymo Ferrario debemus.

EPISTOLA XXV.

Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: ſic enim antiqui loquebantur] Difficilis locus: qui me diu valde torſit. interpretes enim omnes, alii eum, vt ſcopulum, euitarunt: alii, dum videri volunt intelligere, quod minime omnium intelligunt, ineptiarum neſcio quid attulerunt, quod rideri magis, quam refelli debeat. Comperi igitur, locutionem eſſe veterem, et antiquis vſitatam: licet eius non multa habeamus exempla. quibus enim in ſcriptis veteres illi dicendi modi frequentius potuiſſent deprehendi, ea ferme omnia perierunt. itaque ex vnius Salluſtii verbis locus hic ad Paetum exponitur. facile enim colligitur, antiquos, *ad imperandum*, paſſiue dicere ſolitos, vt etiam Cicero ipſe exponit. Sed ponamus Salluſtii verba, quae ſunt in Iugurthino c. 66. *Iugurtha*, inquit, *vbi armis, virisque, et pecunia ſpoliatus, cum ipſe ad imperandum Tiſidium vocaretur, rurſus coepit flectere animum ſuum, et ex mala conſcientia digna timere. Ad imperandum*, dixit, id eſt, ad parendum, et ad imperata facienda; quemadmodum Cicero, *ades ad imperandum*, pro, ades, vt ego tibi imperem.

EPISTOLA XXVI.

Et gemitum etiam in riſus maximos transfero] Hunc locum alii ita, vt nos, iam ante emendarunt. ſed interpunctis aliter illi diſtinxerant, vt ſenſum plane alium efficerent. Nos Ciceronem credimus hoc dicere: in conuiuio cum patriam ſatis luxi, a moeſtitia et gemitu vel maximam ad hilaritatem, maximosque riſus me conuerto.

Ille Baro] *Baro* mulier fuit philoſophiae dedita, vt ſcribit Suidas. ex eo philoſophos, qui ſtolidiores eſſent, non philoſophos, quod eo nomine viderentur indigni, ſed *Barones* vocabant, vt quaſi mulierculae per contemptum appellarentur.

EX LIBRI X.

EPISTOLA I.

De medio curſu] Ex veteri codice ita emendauimus. ſic autem locutus eſt lib. 3. de Offic. c. 33. eadem de re loquens. *Si ipſe*, inquit, *veniſſem Athenas* (*quod quidem eſſet factum, niſi me de medio curſu clara voce patria reuocaſſet.*) Item ad M. Brutum epiſt. 15. *Itaque in medio Achaico curſu, cum Eteſiarum diebus auſter me in Italiam retuliſſet.*

EPISTOLA VIII.

Victoriam pararemus] Haec lectio cum et in libro manuſcripto Vincentii Riccii ſit, (vt omittam alios) et ſenſu non careat: non video, cur quicquam immutetur. Alii vocem, *pararemus*, improbant, et *partiremus*, ex ingenio legunt: ſed, vt quiuis intelligere poteſt, rationibus nituntur parum firmis.

EPISTOLA XII.

Tua dignitas affert] Antea legebatur, *afferat:* nos, *affert*, ex vetuſto codice, quem habet amicus meus Ioannes Scala, vir et humanitatis, et eruditionis prope ſingularis. Eſt autem ſenſus: Ita mihi detur te victorem complecti republica recuperata, vt mihi magnam laetitiae partem tua dignitas affert. Verbum *complectar*, qui crediderunt eſſe indicatiui modi, vocem, *affert*, vt ipſi putabant, emendarunt: vt ego exiſtimo, deprauarunt.

Breuia, fugacia, caduca exiſtima] In voce *fugacia*, vetuſti codices variant. alii, *fugacia*, alii *fugato*, habent. ego, etſi vulgata lectio ſenſu non caret, tamen libentius legerem, *fucata:* vt tranſlatio ſit a mulieribus, quarum ſaepe nitor non naturalis, ſed fucatus eſt. Haec, inquit, fucata exiſtima, quoniam verum ſplendorem non habent, ſed collecta ſunt inaniſſimis ſplendoris inſignibus.

EPISTOLA XVII.

Obſide fide] Sic in omnibus vetuſtis exemplaribus. et dixit, *fide*, pro *fidei*, generandi caſu: quemadmodum etiam Salluſtius in Iugurtha c. 102. *decima parte die reliqua*, pro *diei.* id quod Gellius lib. 9. c. 14. adnotauit: qui etiam C. Caeſarem, *huius die*, et *huius ſpecie*, dicendum putaſſe tradit.

De tribus fratribus Segauiano probauit] Ita legitur in omnibus libris manuſcriptis. forte melius, *S. Gauiano*, vt ſignificetur *Sextus Atilius Gauianus*, de quo in oratione pro Sextio c. 34. Senſus erit: In ea re (vt ſcilicet Lepidus Apellam ad me mitteret) ſtudium mihi ſuum Gellius probauit: de tribus autem fratribus, (quidpiam ſignificat nobis minus notum, cuiusmodi in epiſtolis ad Atticum ſcriptis multa ſunt) Sexto Gauiano.

EPISTOLA XIX.

Grauiſſimae, et maxime fortiſſimi animi, ſummique conſilii] Sic habent omnes impreſſi libri. nos in noſtro ita legi, et interpungi voluimus: *grauiſſimae, et maximae, fortiſſimi animi, ſummi-*

que conſilii: vt animi maximae res ſint, conſilii grauiſſimae.

EPISTOLA XXIII.

Elapſus ſum bis] Dictio, *bis*, cum oleret mendum, ſcripſi ad amiciſſimum meum, vt is mihi de ea quid ſentiret, exponeret. reſcripſit, corruptam ſe iam pridem iudicaſſe: nuper autem rariſſimae virtutis, et ſummae nobilitatis hominem, Benedictum Accoltum, Ravennae Cardinalem, quem ego honoris amplitudinisque cauſſa nomino, cum has Ciceronis epiſtolas ſucceſſiuis temporibus legendo percurreret, eam emendaſſe, nempe ſic, *elapſus ſum bis:* vt ſe dicat Plancus periculum bis effugiſſe: ſemel, cum ad Lepidum non acceſſit, neque ſe vmquam cum eo voluit coniungere: quod ſi feciſſet, ipſe cum vniuerſo exercitu in Antonii poteſtatem Lepido prodente deueniſſet: iterum, cum audito Lepidi Antoniique aduentu, celeriter ſe recepit.

EPISTOLA XXX.

Amplius paſſus quingentos] Paſſuum numerum, quem alii manuſcriptis in libris ſe non vidiſſe dixerunt, comperimus in codice perantiquo Vincentii Riccii, iuuenis optimis et litteris, et moribus ornatiſſimi.

EPISTOLA XXXI.

Quantas habuerim contentiones] Antea, *conciones.* nos, *contentiones*, emendauimus ex vetuſto codice Paulli Boti, et ex epiſtola ſequenti, in qua idem Pollio ita ſcribit: *Nec vero minus Lepidus vrſit me et ſuis, et Antonii litteris, vt legionem trigeſimam mitterem ſibi.*

Quae res quanti aeſtimem, ſi vmquam licuerit viuere in otio, experieris] Ita legunt Florentini, omnino cum vetuſtis codicibus: ſed locutio eſt inconſequens, et parum Latina: quam reſtituere non difficile eſt. nam ſi duae illae ſyllabae, *quae res*, iungantur, et locus aliter interpungatur: nihil erit, quod reprehendas. ſic igitur in noſtro libro imprimi voluimus: *Quaeres, quanti aeſtimem? ſi vmquam licuerit viuere in otio, experieris.*

EPISTOLA XXXII.

Duxit ſe a Gadibus] Locutio quibusdam videtur durior: qua tamen et Terentius in Hec. Act. 4. ſc. 1. v. 7. vſus eſt:

Vxor vbi me ad filiam ire ſenſit, ſe duxit foras.

Et Plautus in Aul. Act. 4. ſc. 8. v. 8. cum dixit:

Vbi ille abiit, ego me deorſum duco de arbore.

Sex. Varro procos.] Hiſtoria mihi quidem ignota: et, vt dicam, quod ſentio, mendum ſubeſſe crediderim. nam etiam codicem habeo vetuſtiſſimum, in quo haec verba non leguntur.

Ciuis Romanus ſum] Cum mihi Hieronymus Ferrarius Corrigienſis hunc locum ſe habere ſuſpectum dixiſſet, et, vt veteres codices inſpiceremus, rogaſſet: collatis cum impreſſa lectione manuſcriptis libris, dictionem, *natus*, ita vt ipſe exiſtimauerat, abundare comperimus. quo factum eſt, vt eam de noſtro expungere ne dubitarem. Hanc autem coniecturam ea ratione Ferrarius faciebat, quod Ciceronem lib. 5. in Verr. c. 57. ita locutum

locutum eſſe meminiſſet. *Ceruices*, inquit, *in carcere frangebantur indigniſſime ciuium Romanorum, vt iam illa vox, et imploratio,* CIVIS ROMANVS SVM, *quae ſaepe multis, in vltimis terris opem inter barbaros, et ſalutem tulit, ea mortem illis acerbiorem, et ſupplicium maturius ferret* Et infra eodem libro c. 62. *Nulla vox audiebatur, niſi haec,* CIVIS ROMANVS SVM. Et item paullo poſt ſaepiſſime: vt ſibi quisque legendo facile reperiet.

Denarios quingenos] Nimia videtur ſumma: itaque ex vetuſto codice Vincentii Riccii, *denarios quinquagenos*, emendaui.

EPISTOLA XXXIII.

Non maior tamen, quam Planco fuit] Hoc dicit, ſane mecum iniquiſſime agatur, ſi propter amicitiam, quae mihi cum Antonio fuit, durius quicquam homines de me ſuſpicentur, cum eundem Antonium non minus, quam ego, dilexerit Plancus: cui tamen exercitum credidiſtis, vt cum Antonio, reliquisque bonarum partium inimicis bellum gerat. Scripſit autem hoc cum indignatione quadam, grauiter ferens, inimicum ſuum melius erga rempublicam animatum exiſtimari. Inimicitias autem inter Aſinium, et Plancum fuiſſe, cum alii, tum Plinius in praefatione librorum ſuorum ad Veſpaſianum oſtendit.

Habere equitum] Sic omnes libri manuſcripti. forte legendum ſit, *habere equitatum*, vt ſubaudiatur, *quem ante habuerat*. equitem enim in pugna nullum amiſerat Antonius. nam etiam epiſt. 34. *equitatum*, ſcribit Lepidus, *habet magnum. Nam omnis ex proelio integer deceſſit.* Saepe autem a librariis in ſcribendo ſyllabam fuiſſe omiſſam, animaduertimus.

P. Vagieni] Hanc lectionem in calce operis olim adnotaueram, e coniectura tantum, vetuſtis libris nihil adiuuantibus: poſtea in antiquo exemplari, quod Bernardinus Maffeus habet, eam inueni.

EPISTOLA XXXIV.

[Manutio eſt XXXV.]

XXX.] Lineam, quam ſuper numerum duximus, olim ab aliquo fuiſſe omiſſam credimus, qui, ea quanti eſſet, ignoraret. nam in codice Vincentii Riccii ſcriptum eſt, XXX. quomodo autem nos ſcripſimus, *triginta millia*, ſignificatur.

Memini autem] Sic opinor, melius, quam, vt antea, *memini enim.* quo enim ſpectabat vox illa, *enim?* mihi certe cum ſuperioribus cohaerere poſſe non videtur. itaque, ea deleta, repoſui, *autem*, motus auctoritate vetuſtiſſimi codicis, quem habet Vincentinus Riccius, in quo, *autem*, pro *enim*, ſcriptum eſt. quamquam praecedens dictio mendum habet. non enim, *memini*, ſed *maxime*, in eo libro legitur. Sed nullus eſt tam antiquus codex, qui non multis locis corruptus tamen ſit. itaque vno, aut etiam altero manuſcripto libro qui ſe putant veteres ſcriptores poſſe reſtituere, meo iudicio falluntur. vetuſtis exemplaribus ad eam rem plurimis opus eſt. quae licet inquinata ſint: tamen ex ſingulis boni aliquid excerpentes, vſu ſaepe venire videmus, vt ex multis libris, qui mali ſint, bonus tamen liber efficiatur vnus.

EPISTO-

EPISTOLA XXXV.

[Manutio eſt XXXIV.]

Imperator iterum] In codice Vincentii Riccii, et in aliis legitur, *Imperator ter.* id eſt, *tertium:* quomodo etiam dicebatur, *conſul tertium.* Sed ſiue, *iterum*, ſiue, *tertium*, legas: mihi tamen de loci integritate certum non eſt. nam quod alii dicunt, in titulis, et monumentis ſolitos fuiſſe veteres notare, quoties a militibus ob rem bene geſtam imperatores eſſent appellati: ſane id aſſentior: ſed factum eſſe antequam Auguſtus rempublicam opprimeret, nondum comperi.

In ciuibus conſeruandis] Potius ita lego, quam, *obſeruandis.* noſtram lectionem habet liber manuſcriptus Bernardini Maffei.

IV. Kal. Iunii, a ponte Argenteo] Vitioſi ſunt hoc loco manuſcripti libri: ſed boni tamen aliquid habent ſinguli. in tribus vetuſtiſſimis legitur, *IV. Kal a ponte Argenteo:* in eo, de quo mihi Vincentius Riccius commodauit, qui et ipſe perantiquus eſt, *III. Kal. Iunii.* Itaque in noſtro libro, *IV. Kal. Iunii*, ſcribere non dubitaui: vt ſit dies, quo ſe cum Antonio coniunxit. Epiſtola enim 23. ita ſcribit Plancus: *Lepidus, deſperato aduentu meo, ſe cum Antonio coniunxit ad IV. Kal. Iun.* Hanc autem epiſtolam, poſt eam, quae ſequitur, ſcriptam eſſe, nemo non videt.

EX LIBRI XI.

EPISTOLA X.

Malle me tuum iudicium] Referuntur haec ad id, quod dixit, *exploratum habes.* Totum autem hunc locum ex codice Paulli Boti, et Vincentii Riccii emendauimus.

EPISTOLA XXVII.

Quid defuit noſtrae familiaritati in maximis rebus? quonam modo me gererem aduerſus Caeſarem, vſus tuo conſilio ſum] Diſtinguo ſic, *quid defuit noſtrae familiaritati? in maximis rebus quonam modo me gererem aduerſus Caeſarem, vſus tuo conſilio ſum.*

EPISTOLA XXVIII.

Patriam amicitiae praeponendam] Nihil muto: etſi alii ex antiquis codicibus legant, *patriae amicitiam praeponendam.* ſunt enim aliquot manuſcripti libri, et ii peruetuſti, qui cum impreſſa lectione conſentiant.

Digniſſimo Caeſare] Ita lego ex libro Ioannis Scalae manuſcripto. ſenſus hic eſt: munus illud et eius hominis, qui mihi amiciſſimus fuit, memoriae praeſtare debui: et ei adoleſcenti, qui optimae ſpei eſt, ac Caeſare digniſſimus, negare non potui. In quibusdam antiquis exemplaribus legitur, *Caeſari repetenti*, quod noſtram lectionem magis videtur confirmare.

EX LIBRI XII.

EPISTOLA I.

Ita compreſſum eſt] Antea, *compreſſa eſt*, in libris omnibus impreſſis. quam lectionem alii ſequi maluerunt, quam noſtram. nos, *compreſſum*, vt eſt in codice Vincentii Riccii, rectius, quam *compreſſa*, legi putauimus: vt referatur ad verbum, *manabat:* antitheta enim ſunt *comprimere* et *manare.* quibus etiam vſus eſt lib. 3. ad Attic. epiſt. 12. *Orationem ita compreſſeram, vt numquam manaturam putarem.*

EPISTOLA II.

Ad quem paratus] Codex antiquus Vincentii Riccii, *ad quam apparatus.* forte, *ad quam paratus:* vt ſubintelligatur, *caedem.*

EPISTOLA XIII.

Non ſubita, nec inconuenientia] Ita legitur in libro manuſcripto Bernardini Maffei, Ioannis Scalae, Paulli Boti. quod ideo dicimus, ne quis credat in omnibus vetuſtis codicibus legi, *conuenientia*, vt Florentini in libro ſuarum explicationum tradiderunt. Vincentii Riccii codex, *disconuenientia.* qua voce Horatius quoque vſus eſt lib. 1. epiſt. 1. v. 99.

Aeſtuat, et vitae disconuenit ordine toto.

Itaque ſi quis, *inconuenientia*, non probat: *disconuenientia*, poterit legere.

Cui Lucilius praeerat] Appianus hunc appellat *Lucium Figulum.* quod cum ita ſit, et cum Figulos non e Lucilia gente, ſed potius e Nigidia fuiſſe compererim: libentius legerim, *Lucius*, quam *Lucilius.* nam etiam in vetuſto codice Bernardini Maffei, non, *Lucilius*, ſed, *Lucius*, legitur.

Caſtra habet poſita Παλτοῖ] E veteri libro Paulli Boti ſic emendauimus, figura graeca in aduerbiis in loco, vt κορύδαλλος κορυδαλλοῖ, προβάλινθος προβαλινθοῖ, φάληρον φαληροῖ, φρεάῤῥον φρεαῤῥοῖ.

Acromani Iacride] Vetuſti codices alii aliter habent. ſunt qui legendum credant, *a Crommyu Acride.* alii, *Acamantide.* quae mihi lectio magis probatur, ſi modo, vt iidem dixerunt, in antiquo libro ſcriptum eſt, *Acomantide.* de quo promontorio Plinius, et Strabo.

EPISTOLA XIV.

Quam re vera furere eos inueni. quod vero aliquid de his ſcripſi] Totum hoc non erat in impreſſis, praeterquam in vno, quem Robertus Stephanus, typographus Pariſienſis diligentiſſimus, ediderat. quem ego ſecutus, omnes illas voces addidi ſeptimum abhinc annum. eas nunc in vetuſto codice Vincentii Riccii eſſe video.

EPISTOLA XVII.

In iſta ſolitudine] *Solitudine* potius, quam *ſollicitudine*, e tribus antiquis libris, et e ſenſu legendum putaui. dixit enim, *ſolitudine*, pro *ſummo otio:* quod apertius ſequenti epiſtola. *Etſi*, inquit, *periniquo patiebar animo, te a me digredi: tamen eo tempore me conſo-*

conſolabar, quod et in ſummum otium te ire arbitrabar, et ab impendentibus magnis negotiis diſcedere.

EPISTOLA XXII.

Collega noſtro] Vetuſti codices nonnulli habent, *veſtro:* quos alii ſecuti ſunt: qui quidem non video qua ratione ducti id fecerint: feciſſe tamen arbitror non temere. ſed cum in libris item manuſcriptis, *collega noſtro,* legatur: (habet autem vnum ex antiquis exemplaribus, in quibus ita ſcriptum ſit, Bernardinus Maffeus) Antonium autem Ciceronis in auguratu collegam fuiſſe, notiſſimum ſit: priorem lectionem conſeruaui: quam eo minus arbitror immutandam, quod et ad Atticum ſcribens, lib. 10. epiſt. 16. collegam ſuum appellat Antonium: inquit enim, *miſit puerum, ſe ad me venire. hoc quidem melius, quam collega noſter Antonius: cuius inter lictores lectica mima portatur.* Et Phil. 2. c. 43. *Sume diem: vide, qui te inauguret. Collegae ſumus.*

EPISTOLA XXV.

Quam turbo deiecerat] Vide Dionem lib. 38. item lib. 45. et Iulium Obſequentem in libro de prodigiis.

Quoddam Graecum tempus ſeruitutis] Suſpicor in voce, *Graecum,* eſſe mendum. neque tamen excogitare quicquam ipſe potui, quod pro ea reponendum videretur. Vbaldini autem Bandinelli, hominis acutiſſimi, et ſcientiarum laude praeſtantiſſimi, coniecturam etiam atque etiam probo: cum enim percommodum videtur habere ſenſum, tum a veteri ſcriptura non admodum recedit. nam cum in libris quibusdam antiquis, pro *Graecum,* ſcriptum ſit, *cecum,* ipſe, nihil fere praeter vnam litteram immutans, legendum putat, *necũm,* id eſt, *neceſſarium. Cecum* autem in antiquo libro Vincentii Riccii ſcriptum eſt.

EX LIBRI XIII.

EPISTOLA II.

Subitum eſt ei remigrare Kal. Quint.] Kalendae, inquit, Quintiles, quo die domo tua, in quam venerat, exeundum eſt: nimis ſubitae ſunt, et propius abſunt, quam vt ipſe poſſit operibus, quae inſtituit, perfectis ſuo commodo diſcedere. Sciendum autem eſt, annuas domorum locationes Kalendis Quint. apud veteres fieri ſolitas. itaque lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 3. *domus,* inquit, *tibi ad lucum Piſonis Liciniana conducta eſt. ſed, vt ſpero, paucis menſibus poſt Kal. Quint. in tuam commigrabis. Poſt Kal. Quint.* dixit, id eſt finito locationis tempore, demigrantibus iis, quibus eam locaueras. Suetonius autem in Tiberio c. 35. *ſenatori,* inquit, *latum clauum ademit, cum cognouiſſet ſub Kal. Iulii demigraſſe in hortos, quo vilius poſt diem aedes in vrbe conduceret.* Quod igitur Euandro, quem ſtatuarium fuiſſe coniicimus ſubitum erat, id eſt propter breuitatem temporis incommodum remigrare Kal. Quint. ad quam diem opera,

opera, quae multa multis inſtituiſſet, abſolui non poſſe intelligebat: quae moueri loco, et alio transferri, cum perfecta non eſſent, commode non poterant: petit a Memmio Tullius, vt ei de habitatione accommodet, ne cogatur Kal. Quint. vt moris erat, remigrare: quod ſine damno facere non poſſe videbatur.

EPISTOLA VIII.

Cuius ex filia] Antea, *cuius ex familia*, in omnibus impreſſis legebatur. nos ſeptimum abhinc annum, *filia*, correximus ex oratione pro P. Sextio, in qua c. 3. C. Albini filiam P. Sextio nupſiſſe traditur. Hunc autem locum, aliaque item multa a nobis reſtituta, et iam impreſſa qui ſibi poſtea vendicarint, video fuiſſe. quam ego laudem illis vel vltro conceſſerim, modo ne iidem noſtrum librum tertio quoque verbo reprehenderent, et quod ex illo ſumpſerunt, id ſe vidiſſe diſſimularent, quodque magis doleo, Germanis acceptum referre mallent. Sed quoniam ab hoc concertationis genere natura ſemper, nunc etiam ratione abhorreo: de Germanis nihil dicam: qui, vt veterum libros ediderint multos, et optime de ſtudioſis meriti ſint, certe patri meo numquam in hoc genere videbuntur comparandi: hunc autem, qui nos occaſione vndecumque arrepta perſtringere conatur: vt etiam varias lectiones, quas olim in calcem operis reieceram, tamquam a me probatas reprehendat: etſi de nobis male exiſtimet, amabimus tamen vt hominem diligentem, et doctum: atque etiam, ſiquid opis antiquorum ſcriptis, quae deprauata leguntur, attulerit, ex inſtituto noſtro gratias agemus.

EPISTOLA IX.

Rupilius P. F. Men.] Diximus ſupra, ciues Romanos a tribu oſtendi ſolitos: quae quidem tribus plerumque in antiquis et lapidibus, et libris prima tantum ſyllaba ſcripta legitur: itaque corruptos opinor hic eſſe codices, et pro *Men.* legendum *Met.* vt intelligatur *Metia tribus*. Sed eſt quod magis placeat: potius enim ita legi vellem, *P. Rupilius P. F. An.* vt *Anienſis tribus* ſignificetur: nam Vincentii Riccii codex habet, *P. Rupilius P. Fannius*. cuius vitii fuit haec origo, quod cum ſcriptum eſſet, *P. F. An.* imperiti veteres notas non intelligentes ſcripſerunt, *P. Fannius*. De tribubus autem multa diximus in lib. 8. epiſt. 8.

EPISTOLA X.

Deinde vt ſe corroborauit] Interpretes verbi ſignificatum non intelligentes, alii aliter expoſuerunt. dixit autem, *corroborauit*, pro, egreſſus eſt annos pubertatis, et vir eſſe coepit: quemadmodum in orat. pro M. Coelio c. 5. *Cum is iam ſe corroborauiſſet, ac vir inter viros eſſet.* Et in eadem c. 17. *non modo haec aetas, ſed etiam iam corroborata*, id eſt, non modo adoleſcentes, ſed etiam viri. Et ſupra, eiusdem orationis initio c. 3. eos, qui non, vt Coelii accuſator, adoleſcentes eſſent, ſed viri, *robuſtiores* appellauit. Alibi etiam in hanc ſententiam eodem verbo vſus eſt.

EPISTOLA XII.

Sed vt hanc addam] Alii aliter. nos ſic emendauimus ex vetuſto codice Bernardini Maffei.

EPISTO-

EPISTOLA XV.

Peruſtum, etiamnum] Cum antea legeretur, *peruſtum et inanem*, nos ex vetuſtis codicibus, et e ſenſu olim emendauimus, *peruſtum etiamnum.* ſed quoniam Vincentii Riccii codex habet, *peruſtum immani*, alii autem, *peruſtum inanem:* non abſurde etiam legi poſſet, *peruſtum, inani gloria volunt incendere.* quod autem dixit, *et iam*, vide num legi poſſit, *at hi me.*

EPISTOLA XVII.

Quam maximus poſtea commendatione cumulus accedat] Etſi codices omnes ita ſcriptum habeant, ego tamen legendum crediderim, *quam maximus poteſt, mea commendatione cumulus accedat*, vel, *quam maximus poſt mea commendatione cumulus accedat.*

EPISTOLA XXI.

In omni genere officii diligendus] Quid, ſi legatur, *in omni genere officii diligentiſſ.* id eſt, *diligentiſſimus?* qua ratione etiam dixit in oratione pro M. Coelio c. 30. *viro omnis officii diligentiſſimo.* Et pro Cluentio c. 48. *Neque in omnibus officiis retinendis diligentior eſſe quisquam poteſt.* Sed haec eruditorum iudicio permittimus: incerta enim in re affirmare quicquam, et immutare, tum temerarium eſt, tum periculoſum.

EPISTOLA XXIV.

Isque ſe litteris meis] Sic antea in omnibus impreſſis. emendaui ex codice Vincentii Riccii, *vnisque ſe litteris meis:* nam eum iam ante commendarat.

EPISTOLA XXXVII.

Publice poſſidentur] Legem apud Calatinos fuiſſe crediderim, quae caueret, ne quicquam publice, niſi publico nomine, poſſideretur. Hippiae autem bona alieno nomine, vt puta cuiuspiam abſentis, vel pupilli, publice poſſidebantur.

EPISTOLA XLII.

Bylliones] Impreſſi libri, *Belliones*, habebant: manuſcripti, *Bulliones.* itaque nihil dubitandum putauimus, quin eſſet vera lectio, *Bylliones: u* enim litteram pro *y* ſcribebant antiqui: et ita in vetuſtis codicibus perſaepe legitur: vt *Sulla* pro *Sylla*, *murrha* pro *myrrha*, et alia huiusmodi. *Bylliones* populi ſunt ſupra Epidamnum, quorum meminit Strabo lib. 7. dicti a *Byllide*, quae eſt ciuitas in Illyrico, de qua Stephanus de vrbibus.

EPISTOLA L.

Multa in illum mea, quodque maximum eſt] Hanc lectionem puriorem, et elegantiorem exiſtimamus, quam quae antea in omnibus impreſſis habebatur. eam accepimus ex libro manuſcripto Vincentii Riccii.

EPISTOLA LII.

CICERO REGI S.] Opinor hunc Regem aliquem fuiſſe gentis Martiae, cuius cognomen fuit Rex. itaque etiam Clodii ſororis vir Q. Martius Rex appellatus eſt, auctore Plutarcho in Caeſaris vita. ad Atticum etiam lib. I. epiſt. 16. cum dicit, *ille autem Regis hereditatem ſpe deuorarat*, eum, quem diximus, Q. Martium Regem intelligit.

EX

EX LIBRI XIV.

EPISTOLA IV.

Praeterea magnopere nemo ceterorum ſeruorum. ea cauſa eſt] Sic antea in libris impreſſis. ego diſtinctione tantum locum reſtituo, vt ita legatur: *Praeterea magnopere nemo. Ceterorum ſeruorum ea cauſa eſt, vt ſi res* etc. Quoniam autem non ita apertus videtur ſenſus, pluribus verbis exponemus. Cicero veritus amiſſionem ſeruorum cum tota re, manumiſit eos hac conditione, vt, ſi per legem Clodiam bonis omnibus priuandus eſſet, ii ſuo beneficio liberti eſſent, ſi modo id per Clodium licuiſſet: ſin autem lex ſeruos non adimeret, et, vt ad veterem dominum pertinerent, concederet: ſeruirent, vt antea, praeterquam pauci, quos bene meritos omnino liberatos vellet. Dicit autem, *ceterorum ſeruorum*, intelligens ſuos. nam ex Terentiae ſeruis neminem manumiſerat: tantum iis, eam facturam eſſe, vt quisque eſſet meritus, promiſerat.

EPISTOLA VI.

Pollicem] Antea, *Pollucem:* nos ſeptimum abhinc annum emendauimus, *Pollicem*, ex vetuſtis codicibus, et lib. 13. ad Attic. epiſt 46. in qua ita ſcribit. *Pollex quidem, vt dixerat, ad Idus Sex. ita mihi Lanuuii pridie Idus praeſto fuit, ſed plane Pollex, non index.*

EPISTOLA VII.

Id eſt Apollini, et Aeſculapio] Hoc totum ſuſpicor in margine ab aliquo fuiſſe ſcriptum, qui vellet nomen eius Dei ponere, quem Cicero ſignificat. Deinde qui librum exſcripſerunt, Ciceronis verba falſo exiſtimantes, receperunt in contextum, quod gloſſematis vice fuit. nihil tamen immutaui, quando manuſcripti libri, vt impreſſum eſt, omnes habent.

EX LIBRI XV.

EPISTOLA I.

A Tarcondimoto] Sic habent vetuſti codices: a quibus non video cur hoc in loco diſſentiendum ſit: praeſertim cum et Dion in fine lib. 41. et L. Florus lib. 4. c. 2. Tarcondimotum eum appellent. mendoſe enim in Floro, *Tarcon dimotus*, duabus vocibus impreſſum eſt, cum in libro manuſcripto vna ſit.

Conſuetudinem] Putat legendum eſſe Hieronymus Ferrarius, *manſuetudinem:* quod etiam epiſt. 3. *quae copiis* dixit, *et opibus tenere vix poſſumus, ea manſuetudine, et continentia teneamus.* Et lib. 5. ad Attic. epiſt. 18. *Sociis incredibilis videtur et noſtra manſuetudo, et abſtinentia.*

EPISTOLA IV.

Praeſentia, magnitudine, et animi, et conſilii] Eſt haec, vt opinor, huius loci vera lectio: quam ex antiquis exemplaribus accepimus: quibus in omnibus, *praeſentia* legitur,

gitur, non, vt quidam voluerunt, *praeſtanti*, aut *praeſenti*. quamobrem autem, *praeſtantem*, aut *praeſentem, magnitudinem*, Latine dici poſſe crediderint, non video. ſed hoc argumento, etſi firmiſſimum eſt, niti tamen nolumus. vna tantum ratione refellantur, quod a libris manuſcriptis diſſentiunt. quorum nos auctoritatem indies magis, magisque facimus. permulta enim, quae in iis primo intuitu videantur abſurda, poſt, vbi diligentius animaduerteris, commodiſſime dicta reperientur. vt hoc in loco, qui ſtatim, verbum illud, *praeſentia*, quid ſibi vellet, aut quo ſpectaret, non perceperunt, vitioſum credentes immutarunt. eſt enim ita dictum, *praeſentia, magnitudine, et animi, et conſilii*, tamquam ſi dixiſſet, praeſenti animo, magno conſilio, vt *praeſentiam* animi, *magnitudinem* conſilii eſſe voluerit: quemadmodum etiam alibi, *praeſentem animum* ſaepiſſime dixit: etſi vbique fere eandem vocem imperiti deprauarunt, *praeſtantem*, non *praeſentem*, legentes. *Praeſentiam* quoque *animi* dixit in orat. pro Milone c. 23. et Caeſar lib. 5. de bell. Gall. c. 43.

Sacerdos] Quid *ſacerdos* hic ſignificet, Hirtii verbis oſtendemus. ſic enim ſcribit de bell. Alex. c. 66. *Comana, vetuſtiſſimum et ſanctiſſimum in Cappadocia Bellonae templum, quod tanta religione colitur, vt ſacerdos eius Deae, maieſtate, imperio, potentia ſecundus a rege conſenſu gentis illius habeatur. Id homini nobiliſſimo, Lycomedi Bithynio adiudicauit.* Appianus autem in fine Mithridatici, *Commagenis*, inquit, *Archelaum ſacerdotem praefecit, quae dignitas habetur regia.* Strabo etiam initio lib. 12. idem tradit.

Adoleſcens et equitatu, et peditatu, et pecunia paratus, et toto, iis qui nouari aliquid volebant] Sunt, quos offendat haec lectio: ac fuit, cum ego quoque corruptum locum exiſtimarem. nunc de mendo nihil ſuſpicor. dixit enim, *et toto*, id eſt, et ea re, quae ſumma eſt: deinde expoſuit, totum illud quid ſit: *iis, qui nouari aliquid volebant:* a quibus maxime timendum erat, quem adoleſcentem vel leuibus rationibus ad bellum poſſent impellere. Adoleſcens, igitur dixit, et equitatu, et peditatu, et pecunia paratus, et quod ſummum eſt, iis, qui nouari aliquid volebant. Sic etiam lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. *Eſt totum, quid Kal. Mart. futurum* ſit, pro, eſt ſummum, eſt maximum, in eo ſunt omnia, quid Kal. Mart. futurum ſit.

Tibarani] Forte *Tibareni*, de quibus Plutarchus in Lucullo, et Plinius lib. 6. c. 4. vbi Temiſcyrae regionis gentes perſequitur: nam *Tibaranorum* mentionem nondum inueni.

Res, quas conſul in vrbe geſſiſſet] In quo ita legatur, vetuſtum habet codicem magnae ſpei adoleſcens, Ioſephus Tramezinus. *Conſul* autem, id eſt, Cicero: commemorantur enim, quae pro Ciceronis dignitate, et dixerat, et fecerat Cato. Quis ſit autem is, quem *clariſſimum, atque optimum virum* appellat, intelligere nondum potui. Caeſarem quidem, vt alii exiſtimant, non arbitror: quem Cicero numquam optimum virum vocaſſet, ad Catonem ſcribens, Caeſaris inimicum, praeſertim cum tota fere epi-

ſtola

ſtola eius beneuolentiam quaſi aucupari videatur, quo facilius ſupplicationem obtineret, Catone comprobante.

EPISTOLA XVI.

Cum haec te tertia iam epiſtola ante oppreſſit] Alii, *ante operis ſit*, durius omnino, et ſenſu, vt ego exiſtimo, non admodum probabili. quid enim? adeo longa eſt haec epiſtola, vt opus videri poſſit? nam quod illas dictiones, *ſchedam aut litteram*, epiſtolarum numero reſpondere negant: id ego illis concedo: ſed referri dico ad illam vocem, *epiſtola*: vt quaſi Caſſium reprehendat, qui ſchedam, aut litteram nondum dederit, cum epiſtolas iam tres acceperit. Legitur autem, vt nos impreſſimus, cum in aliis libris manuſcriptis, tum in eo, quem habet Vincentius Riccius: qui quidem liber vetuſtiſſimus eſt, vt graecas dictiones, quae ſunt in vetuſtis codicibus perquam raro, maiuſculis litteris ſcriptas habeat.

Quod velis ipſa currunt] Corruptus locus: quem ſanare non potuimus, veterum exemplarium ope deſerti: prorſus enim omnia, quaecumque vidi, cum vulgata lectione conſentiunt. Vincentii Riccii codex hoc in loco etſi deprauatas, ab aliis tamen diuerſus eſt: habet enim, *quod in his incurrat*. Florentini autem in ſuo libro emendarunt, *quod vel iis ipſa occurrunt*. quam lectionem etſi laudamus, vt ingenioſe excogitatam, non tamen ſequimur, neque ſatis ei confidendum credimus, cum a vetuſtis codicibus, etiam quos ipſi habuerunt, diſcrepet. nam quod Germanos in ſuo pro, *currunt*, *occurrunt*, impreſſiſſe dicunt: id ego eos feciſſe tantummodo coniectura ductos facile crediderim: non enim hic ſolum, ſed in reliquis etiam Ciceronis ſcriptis multa eos arbitratu ſuo video mutaſſe.

EPISTOLA XVIII.

Tua quidem in culina, mea moleſta eſt] Notiſſimum eſt, ex Epicureorum familia Caſſium fuiſſe. itaque per iocum Cicero dicit eius philoſophiam in culina verſari. Quod ſequitur, *mea moleſta* eſt, legit amiciſſimus meus, *mea in palaeſtra eſt*: vt ſit ſenſus: tua tibi philoſophia voluptatem ſuppeditat, mea mihi curas, et labores. *Culina* enim voluptatis eſt, et otii: *palaeſtra* moleſtiae, et contentionis. In codice Vincentii Riccii pro *moleſta eſt*, legitur, *moleſtia eſt*.

EPISTOLA XIX.

Ἡδονὴν vero, et ἀναλγησίαν] Robertus Stephanus Pariſienſis, quo ego, ſecundum partem meum, in emendandis atque edendis veterum ſcriptis neminem fuiſſe, aut eſſe arbitror diligentiorem: hanc vocem, ἀναλγησίαν, vbi legebatur, διαξίαν, in ſuo libro impreſſerat. quae vox ſenſum cum haberet meliorem, quam vulgata illa prior: ipſe item in meo libro ſeptimum abhinc annum eam impreſſi, exiſtimans, Robertum, ſi quid immutaſſet, id feciſſe codicum antiquorum auctoritate teſtimonioque adductum. Alii poſtea non inepte emendarunt, ἀταραξίαν: etſi vetuſti codices repugnent. vnus tamen Vincentii Riccii liber habet, ἀταξίαν.

Habet damnatos, quos pro illo nobis reſtituat] Lege Pompeia damnatos Caeſar reſtituerat. eos nunc latenter ſignificat, cum tamen de iis loqui videatur, qui ad ſectio-

nes faciendas Sullae mortuo eſſent ſurrogandi.

EPISTOLA XX.

Ad amorem meum aliquantulum diſcedens addidiſti] Antea legebatur, *aliquantum olim.* nos cum in libris manuſcriptis et, *aliquantulum olim*, et, *aliquantum olim*, legeremus: *aliquantulum*, emendare non dubitauimus. Neque enim, vt opinor, habere locum hic poteſt vox illa, *olim*, cum ex ipſa epiſtola, Trebonium non multo ante Roma profectum eſſe, colligatur. Atque etiam ſenſus erit commodior, ſi *aliquantulum*, quam ſi, *aliquantum olim*, legas, vt oſtendatur, Ciceronis amorem erga Trebonium ſummum, et maximum iam fuiſſe, cui quam minimum addi potuerit.

EX LIBRI XVI.

EPISTOLA IX.

Caſſiopen] Antea, *Caſſoden.* nos ex Plinio, et Strabone *Caſſiopen* reſtituimus: etſi hunc quoque locum alii ſibi vendicarunt tribus annis, poſtquam nos impreſſimus.

EPISTOLA XI.

Fuerunt omnino. et ipſe] Diſtinctionem mutauimus, vt legatur, *fuerunt. Omnino et ipſe.*

EPISTOLA XXIV.

Accurram. ſed s.] In vetuſtioribus libris ſcriptum eſt, *ſed ſi.* ego arbitror legendum, *ſed ſt.* quam ſilentii notam qui non agnovere, ſcripſerunt, *ſi.* deinde alius cum videret, *ſi*, locum hic habere non poſſe, fecit, *s.* id eſt, *ſcilicet.* Sic etiam lib. 2. de Orat. c. 64. pro *ſt*, ſcriptum erat, *ſi.* quod mendum ſeptimum abhinc annum ſuſtulimus. In Plauto etiam, vbi legendum eſt, *ſt*, modo *ſi*, modo *aſt*, modo *at*, vulgo legitur. Terentius quoque in Phormione hac nota vſus eſt: quem locum citat Velius Longus Grammaticus.

Semas quid egerint] Alii, *ſed quod egerint, Dolabellae procuratores fac vt admoneantur.* ego illa verba, *Dolabellae procuratores fac vt admoneantur*, a ſe ipſa regi puto, nec aliunde pendere: verbum enim, *admoneantur*, ad pecuniam refertur, quam Dolabella Ciceroni debebat. itaque intulit, *appellabis etiam Papiam:* quod item creditorum verbum eſt. Forte igitur legendum, *ſciemus, quid egerint:* vt omnino a ſequentibus diſcludantur.

EPISTOLA XXVII.

Quibus alteri Ceſenam] Locus procul dubio corruptus: neque enim adeo tum ignobilis, aut obſcura fuit Ceſena, vt tamquam abiecta res nominari debuerit. Vetus codex Vincentii Riccii ſic habet, *quibus geſa, vel quibus ſutianarum tabernarum fundamenta credas.* Deliberent eruditi, quomodo ſit legendum. Liuius quidem lib. 9. c. 44. de Cenſennia meminit oppido non admodum celebri: vt fortaſſe non inepte pro, *Ceſenam*, *Ceſenniam*, hic legi poſſit.

HIERONY-

HIERONYMI RAGAZONII

COMMENTARIVS

IN

M. TVLLII CICERONIS

EPISTOLAS FAMILIARES

IN QVO BREVISSIME
QVO QVAEQVE EARVM ORDINE SCRIPTA SIT
EX IPSA POTISSIMVM HISTORIA
DEMONSTRATVR

AMPLISSIMO VIRO

VINCENTIO RICCIO

ILLVSTRIS DECEMVIRALIS CONSILII
VENETAE REIPVBLICAE
SECRETARIO DIGNISSIMO

HIERONYMVS RAGAZONIVS

S. D.

Si, quantum ingenii M. Cicero, VINCENTI *clariſſime, ad epiſtolas eas, quae familiares vocantur, ſcribendas adhibuit, tantum, qui ab initio ſexdecim earum volumina collegerunt, ad eas illuſtrandas induſtriae attuliſſent: profecto iidem multo melius nobis, quam fecerunt, in hac tota literarum ratione conſuluiſſent. Cum autem res ita, neſcio quo fato, ceciderit, vt quo magis Cicero in his epiſtolis excelluerit, eo minorem illi noſtrae in iis componendis intelligentiae rationem habuerint: propterea factum eſt, vt qui poſtea in iis aut emendandis, aut explanandis, aut quoquo modo illuminandis elaborarint, (quod multi hac aetate iique eruditi viri fecerunt) ii merito magnam laudem incredibili omnium hominum conſenſione adepti ſint. Etenim ſummam illam, quae pleroſque ab huiusmodi ſtudio deterrebat, obſcuritatem, ſi non penitus, at certe magna ex parte ſuſtulerunt. Ego autem illud in hac re praecipue dolere ſoleo, quod maximas ſemper his epiſtolis tenebras offudit, id neminem hucusque, qui aliqua ratione diſcuſſerit, extitiſſe. id eſt, vt, quoniam nullo ſeruato temporum ordine compoſitae quondam fuerunt, ipſae per tempora ſua digererentur, atque deſcriberentur. Quo ex labore cum alia multa commoda conſequuntur, tum illa in primis, vt propter negotiorum temporumque coniunctionem, et facilius alteram ex altera intelligamus, et ipſius Ciceronis eorumque annorum contextam hiſtoriam habeamus. Quorum non, perinde atque in epiſtolis ad Atticum colligendis factum eſt, rationem habitam eſſe demiror. Hoc autem ita eſſe, cum ipſe antea ſemper, vbi me ad haec ſtudia contuli, intellexi, tum meam hanc opinionem proximis hiſce annis, multo etiam vehementius Caroli Sigonii auctoritas confirmauit: quem a me ſaepe hac de re interrogatum, ita diſſerentem audiui, vt non multis ſolum laudibus conſilium, fructumque laboris huius efferret, ſed etiam qua id potiſſimum ratione perduci ad exitum poſſet, ſigillatim oſtenderet. Quamobrem cum in quotidianae vitae conſuetudine multa ab eo in hanc rem ſubtiliter et erudite dicta attente collegiſſem, iamque iuſtum quaſi eorum commentarium ad meum vſum confeciſſem, tum me rem facturum eſſe omnibus harum epiſtolarum ſtudioſis non ingratam putaui, ſi quae ipſe vel per me vel ab eo plurima in hoc genere didiciſſem,*

ſem. ea ſummo ſtudio atque multorum dierum lucubratione conſcripta, ad eorum, qui illum non audiuerunt, vtilitatem, literis memoriaeque mandarem.

Id autem totum in tuo potiſſimum nomine apparere, VINCENTI *ampliſſime, volui, vt ipſe intelligeres, quam tuis fideliſſimis rectiſſimisque conſiliis diligentiſſime paruiſſem: quo praeſertim auctore, Sigonio ipſi, poſtquam ille Venetiis publice profiteri coepit, aſſiduum me in hac literarum ratione auditorem addixi. Accedit, quod quamquam tu grauioribus in ſtudiis perpetuo ita verſatus es, vt nullum honeſtioris diſciplinae genus ſit, quod non plane perceperis, nulla inſignia ad laudem ornamenta, quae non abunde retuleris: tamen cum te publicis negotiis, quibus maxime diſtineris, aliquantulum relaxaris, his noſtris etiam ſtudiis ſummopere delectaris: praeſertim vero cum has ipſas epiſtolas ita ames, vt eas quotidie in manibus habeas: ita, ſi res ferat, in iſto tuo ampliſſimo apud Decemuirale Conſilium munere gerendo imiteris, vt plane exprimas: literatos autem homines ita omni ſtudio atque officio complectaris, vt cuncti propterea magnum ſuorum ſtudiorum praeſidium in tua potiſſimum opera collocarint. Neque mehercule iniuria. nam cum tu virtute, integritate, ac quotidiana officii aſſiduitate, praeterea prudentia ac fide, (quibus rebus excellis,) effeceris, vt apud principes in hac republica viros auctoritate plurimum poſſis: idem etiam humanitate atque officio aſſequutus es, vt te non minus poſſe quam velle ſibi prodeſſe homines intelligerent. Epiſtolas igitur familiares, in ſuum quamque annum, vt a me fieri potuit, relatas, ac breui, cur ita faciendum ſit, commentario illuſtratas, in tuo, vt dixi, nomine edo: vt eas, ſi probaueris, aduerſus obtrectatores tua auctoritate defendas: ſin minus, eas tamen perpetuum meae erga te ſingularis obſeruantiae teſtimonium habeas. Vale. Venetiis, prid. Idus Quinctil.*

HIERONY-

HIERONYMI RAGAZONII
IN
EPISTOLAS CICERONIS FAMILIARES
COMMENTARIVS

M. TVLLIO CICERONE
C. ANTONIO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXC.

Nullae neque hoc anno, neque ante hunc annum, a Cicerone ſcriptae extant epiſtolae, de quibus affirmari pro certo poſſit.

D. IVNIO SILANO
M. LICINIO MVRENA COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCI.

LIB. V. EPIST. VII.

M. TVLLIVS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F. MAGNO IMP.

Si tu exercitusque valetis, bene eſt: ego valeo. Ex literis tuis] Haec epiſtola ſcripta eſt Silano et Murena coſſ. anno poſtquam Cicero conſul fuit. erat autem in Aſia Pompeius, Mithridatico bello confecto. Itaque voluptatem ſe accepiſſe ait Cicero ex illa victoria: grauiter autem tuliſſe, quod Pompeius de rebus a ſe in conſulatu, pulſo ex vrbe Catilina, geſtis, ſibi non fuerit gratulatus. Res hae a Cicerone conſule extremo conſulatus ſui menſe geſtae erant. Pompeius autem, Piſone et Meſſalla coſſ. id eſt ſequenti anno, ex Aſia Romam rediit, et triumphauit, Plinio, ceterisque, auctoribus. Cicero quidem etiam lib. 1. ad Attic. epiſt. 12. quam Kal. Ian. ſcripſit, Piſone et Meſſalla coſſ. prodromos Pompeianos de aduentu Pompeii nunciare ſcribit. qua de re nihil in hac epiſtola ait: vt omnino ante Kal. Ian. quibus conſulatum Piſo et Meſſalla inierunt, ſcripta eſſe videatur.

LIB. V. EPIST. I.

Q. METELLVS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. T. CICERONI.

Si vales, bene eſt. Exiſtimaram] Hic Metellus praetor priore anno, conſule Cicerone, fuit: hoc autem anno Galliam proconſule adminiſtrauit, quam Cicero conſul in concione depoſuerat. Auctores, Salluſtius, Dio, et alii. Queritur Q. Metellum Nepotem fratrem a Cicerone in ſenatu, ſe abſente, fuiſſe oppugnatum. Hanc epiſtolam hoc anno ſcriptam eſſe, ſequens Ciceronis reſponſio demonſtrabit. Eandem autem ex prouincia miſſam

eſſe, haec verba indicant, *qui provinciae, qui exercitui praeſunt.*

LIB. V. EPIST. II.

M. T. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI PROCOS. S. D.

Si tu, exercitusque valetis, bene eſt. Scribis ad me] Reſpondet Cicero ſuperiori Q. Metelli Celeris proconſulis epiſtolae. Hanc hoc anno ſcriptam eſſe, hinc intelligi poteſt, quod in hac agitur de rebus recens actis a Q. Metello Celeris fratre, tribuno plebis, qui fuit (Plutarcho, Appiano, Dione, et ipſo etiam Cicerone auctoribus,) Silano et Murena coſſ. id eſt, de iis rebus, quas ille tribunus contra ſe egit, prid. Kal. Ian. Kal. Ian. III. Non. Ian. quo tempore Celer ipſe Roma abfuiſſe videtur. Quibus de rebus agit etiam Dio in conſulatu Silani et Murenae.

LIB. V. EPIST. V.

M. T. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMP.

Etſi ſtatueram] Hic eſt C. Antonius, qui priore anno collega Ciceronis conſulis fuit, et hoc anno prouinciam Macedoniam, quam in conſulatu obtinuerat, proconſule regebat: Dione, et aliis auctoribus. Hanc epiſtolam hoc anno ſcriptam eſſe, apparet ex eo, quod in hac commendat ei T. Pomponium Atticum, in Graeciam proficiſcentem, qui ante Kal. Ian. Piſone et Meſſalla coſſ. profectus Roma fuiſſe videtur: cum ad eundem lib. I. ad Attic. ſcribat epiſtolam (12.) Kal. Ian. his conſulibus. Itaque in vtraque epiſtola eadem fere continentur. nam quod in hac ait, *comperiſſe me, non audeo dicere, ne forte id ipſum verbum ponam, quod abs te aiunt falſo in me ſolere conferri,* ad Attic. eſt, *Antonium in cogendis pecuniis dictitare, partem mihi quaeri, et a me cuſtodem communis quaeſtus libertum eſſe miſſum.* Item quod in hac ait, *ſed reliqua multo maius meum ſtudium, maioremque grauitatem et laborem deſiderant,* id eſt, quod ad Attic. ſcribit, *Pompeiani prodromi nunciant, aperte Pompeium acturum, Antonio ſuccedi oportere.* idem confirmant verba epiſt. 13. ad Attic. datae VI. Kal. Febr. Meſſalla et Piſone coſſ. quae ſunt haec, *neque id ipſum certum habeo, quando ad Antonium proficiſcare.*

M. VALERIO MESSALLA
M. PVPIO PISONE COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCII.

LIB. V. EPIST. VI.

M. CICERO S. D. P. SEXTIO L. F. PROCOS.

Quum ad me Decius] Hic P. Sextius quaeſtor C. Antonio conſuli ac deinde proconſuli in Macedonia fuit: hoc autem tempore cum eodem in prouincia erat. Itaque cum C. Antonio proconſuli ſuccedendum eſſet, P. etiam Sextio quaeſtori eius ſuccedendum erat. De ſucceſſore autem ipſi Antonio mittendo egit in epiſtola ſuperiore, agit etiam in hac, cum ait *Antonium in ſenatu grauiſſime ac diligen-*

ligentiſſime defendi. intelligit enim, ne ei ſuccederetur. poſt autem Caeſare et Bibulo coſſ. in iudicio eum defendit de repetundis, iam ex Macedonia reuerſum, Dione auctore lib. 38. et Cicerone in oratione pro Coelio c. 31. quo iudicio damnatus eſt, quod ſuſpicio erat, ne cum Catilina olim coniuraſſet. Haec autem epiſtola ſcripta eſt Meſſalla et Piſone coſſ. quia Q. Fuſius, de quo hic mentio fit, tribunus plebis his conſulibus fuit, Dione auctore lib. 38. Item quod de domo a ſe empta ſcribit, de qua ſcribit etiam ad Attic. in epiſtola VI. Kal. Febr. data, Meſſalla et Piſone coſſ. (lib. I. epiſt. 13.) Quae cum ita ſint, puto in titulo epiſtolae P. Sextium P. F. quaeſtorem, aut proquaeſtorem eſſe ſcribendum. quod oratio ipſa Ciceronis pro P. Sextio oſtendit, in qua c. 3. eum Romae et in Macedonia C. Antonio conſuli et proconſuli quaeſtorem ait fuiſſe. de proconſulatu autem nihil.

L. AFRANIO
Q. METELLO CELERE COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCIII.

His conſulibus nullae extant ſcriptae epiſtolae.

C. IVLIO CAESARE
M. CALPVRNIO BIBVLO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCIV.

His conſulibus ne vllae quidem ſcriptae extant epiſtolae.

L. CALPVRNIO PISONE
A. GABINIO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCV.

LIB. XIV. EPIST. IV.

M. CICERO TERENTIAE, ET TVLLIOLAE, ET CICERONI, SVIS S. P. D.

Ego minus ſaepe] Hoc anno Cicero pulſus eſt a P. Clodio tribuno plebis menſe Martio (vt puto) extremo. nam ipſe, quemadmodum ſcriptum eſt lib. 3. ad Attic. cum hoc tempore in Macedoniam tenderet, Naryce Locridis ſcripſit Id. Aprilis: poſt Vibonem venit: inde III. Id. Aprilis ſcripſit Thurii, et XIV. Kal. Maii, Tarenti. inde Brundiſium venit XIII. Kal. Maii. Brundiſii vero fuit XIII. dies, vt in hac epiſtola ſcriptum eſt. Pridie autem Kal. Maii hanc epiſtolam Terentiae ſcripſit Brundiſii, quemadmodum in extrema epiſtola adſcriptum eſt. Quae cum ita ſint, ſane apparet, cum ait in hac eadem epiſtola, *Brundiſio profecti ſumus a. d. V. Kal. Maias*, legendum eſſe, *a. d. II. Kal. Maias*, alioquin nec XIII. dies Brundiſii fuerit, et dies epiſtolae datae repugnabit. Eſt autem intelligendum, hanc ab eo epiſtolam ſcriptam eſſe tum, cum a Brundiſio proficiſcebatur. quod ſignificat, cum ſubiungit, *per Macedoniam Cyzicum petebamus.*

LIB. XIV. EPIST. II.

M. CICERO TERENTIAE, ET TVLLIOLAE, ET CICERONI, SVIS S. P. D.

Noli putare] Hanc epiſtolam ſcripſit iisdem conſulibus, cum adhuc exularet, III. Non. Oct. Theſſalonicae. Theſſalonicam autem venerat a. d. X. Kal. Iun. vt ſcribit ad Attic. lib. 3. epiſt. 8.

LIB. XIV. EPIST. I.

M. CICERO TERENTIAE, ET TVLLIOLAE, ET CICERONI, SVIS S. P. D.

Et literis multorum] Scripta eſt iisdem conſulibus a. d. VI. Kal. Decembres, Dyrrhachii. Dyrrhachium autem ſe a Theſſalonica paullo ante recepiſſe videtur, tum ex hac epiſtola, tum ex lib. 3. ad Attic. epiſt. 22. hoc eodem die Dyrrhachii data.

LIB. XIV. EPIST. III.

M. CICERO TERENTIAE, ET TVLLIOLAE, ET CICERONI, SVIS S. P. D.

Accepi ab Ariſtocrito] Iisdem conſulibus, pridie Kal. Decembr. Dyrrhachii data: eodemque die ſcripſit epiſtolam 23. lib. 3. ad Attic.

P. LENTVLO SPINTHERE
Q. METELLO NEPOTE COSS.
Anno ad Vrbe condita DCXCVI.

LIB. V. EPIST. IV.

M. TVLLIVS CICERO S. D. Q. METELLO NEPOTI COS.

Literae Q. fratris] Hic eſt Q. Metellus Nepos, de quo tribuno plebis ante diximus, qui hoc anno conſul cum P. Lentulo Spinthere fuit. petit ab eo Cicero, vt ſe in patriam reſtituat: quod impetravit. nam lib. 4. ad Attic. epiſt. 1. ſe prid. Non. Sept. hoc anno in vrbem rediiſſe ſcribit. Itaque ante illud tempus haec epiſtola ſcripta eſt.

CN. LENTVLO MARCELLINO
L. MARCIO PHILIPPO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCVII.

LIB. I. EPIST. I.

M. CICERO P. LENTVLO PROCOS.

Ego omni officio] P. Lentulus, qui priore anno conſul Ciceronem de exilio reſtituerat, hoc anno, id eſt, Marcellino et Philippo conſulibus, proconſul in Cilicia erat, cupiebatque Ptolemaeum regem, a ſuis pulſum, in regnum reducere. hac de re quid actum ſit, Cicero ſcribit Id. Ian.

Ian. quemadmodum ex epiſtola elicitur. ex quo intelligi poteſt, Lentulum extremo ſuo conſulatu eſſe Roma profectum. quod ex Feneſtella etiam colligitur, auctore Nonio, qui ſic ſcribit: *Vt magiſtratum tribuni inierunt, C. Cato, turbulentus adoleſcens, nec imparatus ad dicendum, concionibus aſſiduis inuidiam et Ptolemaeo ſimul, qui iam profectus ex vrbe erat, et P. Lentulo conſuli, paranti iam iter, concitare, ſecundo quidem populi rumore, coepit.* C. autem Catonem hoc anno tribunatum plebis geſſiſſe, apparebit ex ſequentibus etiam ad Lentulum epiſtolis. Tribunos vero plebis IV. Id. Decembr. inire ſolitos eſſe, ſatis ex Liuio Dionyſioque perſpicuum eſt.

LIB. I. EPIST. II.

M. CICERO P. LENTVLO S. D.

Id. Ian. in ſenatu] Eidem Lentulo proconſuli narrat, quid de Ptolemaeo reducendo ſit actum ab Id. Ian. vsque ad XVI. Kal. Febr. quo die haec epiſtola data eſt, in qua meminit Lentuli Marcellini conſulis, et Lucilii tribuni plebis, qui fuerunt hoc anno.

LIB. I. EPIST. III.

M. CICERO P. LENTVLO S. D.

A. Trebonio] Eidem Lentulo proconſuli commendat negotia Trebonii, quae multa in prouincia Cilicia habebat. Hanc epiſtolam ſubſequi ſuperiorem ex eo intelligi poteſt, quod in quibusdam libris manuſcriptis coniunctae reperiuntur.

LIB. I. EPIST. IV.

M. CICERO P. LENTVLO S. D.

A. d. XVI. Kal. Febr.] Eidem Lentulo narrat, quae acta ſint poſt diem XVI. Kal. Febr. de re Ptolemaei. ſcripta tamen eſt ante Kal. Febr. quod inde intelligi poteſt, cum ait: *ſenatus haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam non poteſt.* Et quoniam iisdem de rebus ſcripſit ad Q. fratrem lib. 2. epiſt. 2. XIV. Kal. Febr. ſuſpicari quis poſſet, eodem die hanc etiam ſcriptam eſſe, aut non ita multo poſt.

LIB. I. EPIST. V.

M. CICERO P. LENTVLO S. D.

Tametſi nihil] Eundem Lentulum de eadem re quid actum ſit certiorem facit. Haud ita multo poſt VIII. Id. Febr. ſcripta eſt, cuius diei in hac epiſtola meminit, et rerum, quae illo die actae ſunt. cum, ſi poſt eum diem multis diebus ſcripta fuiſſet, pluribus aliis de rebus actis eum certiorem facere potuerit, de quibus agit lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 3. XV. Kal. ſcripta.

LIB. I. EPIST. VI.

M. CICERO P. LENTVLO S. D.

Quae gerantur] Cum eodem agit de eadem re Alexandrina. procul dubio hoc anno ſcripta eſt, praeſertim cum eadem impedimenta, de quibus paullo ante ſcripſit, commemoret.

LIB. V.

LIB. V. EPIST. III.

Q. METELLVS NEPOS S. D. M. CICERONI.

Hominis importuniſſimi] Q. Metellus, qui priore anno conſul Ciceronem reſtituit, hoc anno proconſul cum imperio in Hiſpania erat, Plutarcho in Caeſare, et Dione, auctoribus. Itaque idem in hac epiſtola ait, *ad Lollium perſcripſi, de rationibus prouinciae quid vellem fieri, vt is vos doceret, et commonefaceret.* Agit cum Cicerone de rebus a Clodio fratre hoc anno contra ſemet ipſum et Ciceronem actis. Has res fuiſſe puto, de quibus agitur in oratione de Aruſpicum reſponſis, quae hoc anno dicta eſt, teſte ipſo Cicerone, qui in oratione ipſa c. 6. Philippi et Lentuli conſulum meminit.

LIB. V. EPIST. XII.

M. CICERO S. D. L. LVCCEIO Q. F.

Coram me tecum] Lucceius Romanam hiſtoriam ſcribebat. petit igitur ab eo Cicero, vt de conſulatu, deque reſtitutione ſua in patriam ſeparatim ſcribat. Hanc epiſtolam Marcellino et Philippo conſulibus eſſe ſcriptam, epiſt 6. lib. 4. ad Attic., indicat, his conſulibus data: in qua haec verba ſunt: *Epiſtolam, Lucceio nunc quam miſi, qua, res meas vt ſcribat, rogo, fac vt ab eo ſumas: valde bella eſt: eumque, vt approperet, adhorteris: et, quod mihi ſe ita facturum reſcripſit, agas gratias.*

CN. POMPEIO MAGNO II.
M. LICINIO CRASSO II. COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCVIII.

LIB. I. EPIST. VII.

M. CICERO P. LENTVLO PROCOS. S. D.

Legi tuas literas] Initio ſecundi conſulatus Pompeii et Craſſi, qui hoc anno ex interregno conſules facti ſunt, Appiano et Dione auctoribus, ſcripta eſt haec epiſtola. quod inde intelligi poteſt, cum inquit, ſtipendium Caeſari datum, et ne ſuccederetur. hoc enim initio conſulatus ſui ſecundi Pompeium egiſſe ſcribit Appianus et Dio. Scripta autem videtur ante menſem Aprilis, quia lib. 4. ad Attic. epiſt. 10. ſcribit, Aprili menſe rumorem fuiſſe Puteolis, Ptolemaeum eſſe in regno. in hac autem epiſtola reductionem eius Lentulum habere poſſe ait. Reductum autem eſſe Pompeio et Craſſo coſſ. tradit Dio lib. 39. Praeterea quod ait in hac epiſtola. *quod mihi de filia et de Craſſipede gratularis*, ad Q. fratrem lib. 2. epiſt. 5. ſcribit. prid. Non. Aprilis, Marcellino et Philippo coſſ. Tulliam Craſſipedi deſponſatam.

LIB. I. EPIST. VIII.

M. CICERO P. LENTVLO PROCOS. S. D.

De omnibus rebus] Haec etiam ſcripta eſt Craſſo, et Pompeio coſſ. hos enim notat, cum ait, res omnes *ſunt in amicorum noſtrorum poteſtate.* item, *otium nobis exoptandum eſt: quod ii, qui potiuntur rerum,*

rum, praeſtaturi videntur. item, *Pompeium tibi valde amicum eſſe cognoui, et eo tu conſule, quantum ego perſpicio, quae voles, obtinebis,* adhuc non reductum regem ſignificat: quem tamen hoc eodem anno reductum eſſe a Gabinio proconſule Syriae ſcribit, vt dixi, Dio.

LIB. VII. EPIST. I.

M. CICERO M. MARIO S. D.

Si te dolor] Marius in agris erat, Cicero Romae. minuit ei voluptatem ludorum, quos Pompeius conſul II. id eſt hoc anno, edidit, quibus Marius non affuit. de quibus ludis latius ſcribit Dio lib. 38. in ſecundo conſulatu Pompeii.

LIB. XIII. EPIST. XLVIII.

M. CICERO C. SEXTILIO RVFO PROQVAESTORI S. D.

Omnes tibi commendo Cyprios] Hic C. Sextilius primus Cyprum proquaeſtore rexit, vt hac epiſtola ſcribit Cicero. Cum autem M. Cato, Dione auctore, ſuperiore anno, Philippo et Marcellino coſſ. ex Cypro redierit, in quam Gabinio et Piſone coſſ. profectus erat, eamque interim in prouinciae formam redegerat: profecto apparet, hunc Sextilium hoc anno in Cypro fuiſſe: praeſertim vero, cum mentionem faciat legis P. Lentuli, qui biennio ante conſul fuit. huic ergo commendat Cicero omnes Cyprios, ſed maxime Paphios. Neque vero pro certo rem affirmamus.

L. DOMITIO AHENOBARBO
AP. CLAVDIO PVLCHRO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCXCIX.

LIB. V. EPIST. VIII.

M. TVLLIVS CICERO M. LICINIO P. F. CRASSO S. D.

Quantum meum ſtudium] M. Craſſus priore anno conſul Syriam prouinciam adeptus, in eam eodem anno, inuitis et obnunciantibus tribunis plebis, profectus erat, auctore Dione, et Plutarcho. Cicero autem huius anni initio pro eo egit in ſenatu, cum conſulibus Ap. Claudio et L. Domitio. quid autem egerit, ad Craſſum hac epiſtola in prouinciam ſcribit. De eadem etiam contentione et defenſione Craſſi loquitur in epiſtola longa ad Lentulum, (lib. I. 9.) quae extremo hoc anno, vt oſtendam, ſcripta eſt) ita, *Craſſi cauſam, magna illius commendatione ſuſceptam, defendi in ſenatu.*

LIB. VII. EPIST. V.

M. TVLLIVS CICERO C. CAESARI IMP. S. D.

Vide, quam mihi perſuaſerim] C. Caeſar iam quintum annum proconſule bellum gerebat in Gallia, cum ad eum cum his literis C. Trebatium miſit Cicero. Miſſum autem eſſe Domitio et Claudio coſſ. hinc intelligi poteſt, quod, cum hanc epiſtolam ſcripſit, Balbus erat Romae. quod ſignificat, cum ait, *ſuſtuli-*

ſuſtulimus manus et ego, et Balbus. Idem autem Balbus erat Romae his conſulibus, Id. Ianuariis: quemadmodum ex lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 12. intelligi poteſt. At Trebatius iisdem conſulibus eſt in Gallia, menſe Maio: vt elicitur ex lib. 2. ad Q. Fr. epiſt. 15. vbi haec verba ſunt, *Trebatium quod ad ſe miſerim, perſalſe, et humaniter etiam gratias mihi agit.* profectus eſt autem iisdem conſulibus Q. frater ad Caeſarem poſt Trebatium, ante menſem Iunium. quod indicat epiſtola ad eum proficiſcentem ſcripta, lib. 2. 14. In qua extrema haec verba ſunt, *Trebatium vt valde ames, vehementer te rogo.*

LIB. VII. EPIST. VI.

M. CICERO TREBATIO S. D.

In omnibus meis epiſtolis] Cum haec epiſtola ſcripta eſt, Trebatius erat in Gallia cum Caeſare, itemque Balbus, quia ait, *in omnibus meis epiſtolis, quas ad Caeſarem, aut ad Balbum mitto.* Hortatur eum, vt deſiderium vrbis deponat, monetque, ne in Britannia ſe decipi patiatur. Bis autem in Britanniam traiecit Caeſar: primum priore anno Pompeio et Craſſo coſſ. Dione auctore lib. 39. iterum hoc anno, Domitio et Claudio coſſ. Dione auctore lib. 40. Itaque cum ſuſpicaretur, Trebatium cum Caeſare in Britanniam traiecturum, haec ſcribit. ſiquidem in epiſt. 15. lib. 4. ad Attic. his coſſ. data, ait, *ex Q. fratris literis ſuſpicor, iam eum* (Caeſarem) *eſſe in Britannia.*

LIB. VII. EPIST. VII.

M. CICERO TREBATIO S. D.

Ego te commendare non deſiſto] Trebatium item de Britannia monet, vt ſi vtile ſit in eam traiicere, traiiciat: ſin minus, in Gallia maneat. Meminit item literarum, quas a Q. fratre multas accipit: de quibus ante diximus.

LIB. VII. EPIST. VIII.

CICERO TREBATIO S. D.

Scripſit ad me Caeſar] Scribit, ſe accepiſſe literas a Caeſare, quibus eum ſibi familiarem futurum affirmat. has autem epiſtolas ſe accepiſſe ait a. d. III. Non. Ian. ad Q. fratrem ſcribens, his verbis, lib. 2. epiſt. 15. *Trebatium quod ad ſe miſerim, perſalſe, et humaniter etiam gratias mihi agit.* Videtur ſuſpicari, eum aut profectum iam, aut profecturum in Britanniam: quia ait, *ego veſtras Britannicas literas exſpecto.*

LIB. VII. EPIST. XVII.

CICERO TREBATIO S. D.

Ex tuis literis] Haec epiſtola ſuperiorem ſequitur: quia in illa ſuſpicari videbatur, eum profecturum eſſe in Britanniam: in hac vero, profectum eum non eſſe, videtur ſcire, cum ait, *in Britanniam te profectum non eſſe gaudeo. vbi ſis hibernaturus, perſcribas ad me velim.* Caeſarem porro a. d. VI. Kal. Oct. exercitum Britannia reportaſſe ſcribit Cicero ad Attic. lib. 4. epiſt. 17.

LIB. VII. EPIST. IX.

CICERO TREBATIO S. D.

Iamdiu ignoro, quid agas] Quaerit item ab eo, vbi ſit hiematurus.

LIB. VII. EPIST. X.

CICERO TREBATIO S. D.

Legi tuas literas] Extremo hoc eodem anno videtur ſcripta haec epiſtola: quia ait, *valde metuo, ne frigeas in hibernis. quamobrem camino luculento vtendum cenſeo.* In Britanniam item eum non eſſe profectum, ſe ſcire ſignificat, cum ait, *quod ſi in Britanniam quoque profectus eſſes: profecto nemo in illa tanta inſula peritior te fuiſſet.*

LIB. VII. EPIST. XVI.

CICERO TREBATIO S. D.

In equo Troiano] Haec item prope anni finem ſcripta videtur: quia ait, *nunc vero in hibernis iniectus mihi videris.* item, *ecquid in Italiam venturi ſitis hac hieme, fac plane ſciam.* Item non tranſiſſe eum in Britanniam, ſe ſcire ſignificat, cum inquit, *in Britannia non nimis φιλοθέωρον te praebuiſti.*

LIB. I. EPIST. IX.

M. T. CICERO P. LENTVLO PROCOS. S. P. D.

Perincundae] P. Lentulus proconſule adhuc Ciliciam regebat. Ap. Claudio conſule ſcripta eſt: ex his verbis, *Appius dixit in ſenatu palam: ſeſe, ſi licitum eſſet legem curiatam ferre, ſortiturum eſſe cum collega prouinciam: ſi curiata lex non eſſet, comparaturum cum collega, tibique ſucceſſurum: legem curiatam conſuli ferre opus eſſe, neceſſe non eſſe.* Hac eadem de re ſcribit etiam ad Q. fratrem V. Id. Oct. his coſſ. (lib. 3. epiſt. 2.) vt omnino extremo hoc anno haec epiſtola ſcripta eſſe videatur. Exponit quaerenti Lentulo, cur Vatinium, Craſſumque, inimicos ante ſuos, defenderit.

LIB. I. EPIST. X.

M. T. CICERO S. D. L. VALERIO IVRISCONSVLTO.

Cur enim tibi hoc non gratificer, neſcio] Commendat Lentulo proconſuli Ciliciae Valerium, qui in Cilicia erat. Credo autem commendaſſe eum in extremo conſulatu eius: nam eundem commendat etiam Ap. Claudio proconſuli, ſucceſſori Lentuli, in prima ad eum epiſtola.

INTERREGNVM SEX MENSIVM ANTE CN. DOMITIVM CALVINVM M. VALERIVM MESSALLAM COSS.
Anno ab Vrbe condita DCC.

LIB. VII. EPIST. XI.

CICERO TREBATIO S. D.

Niſi ante Roma] Trebatius item in Gallia erat. hoc autem anno per ſex menſes interregnum fuit ſine conſulibus, vt ait Dio lib. 40. Inde in reliquum anni creati ſunt conſules, Cn. Domitius Caluinus, et M. Valerius Meſſalla. Hanc autem

autem epiſtolam per interregnum illud ſcriptam eſſe, ex his verbis intelligi poteſt, *quis enim, tot interregnis, iuriſconſultum deſiderat?*

LIB. II. EPIST. I.

M. T. CICERO C. CVRIONI S. P. D.

Quamquam me nomine] C. Curio in Aſia erat, vt ex epiſt. 6. apparet, cum ait, *et te iam ex Aſia Romam verſus profectum eſſe conſtaret.* Fuiſſe autem in Aſia cum poteſtate, declarant verba epiſt. 5. quae ſunt, *vel quod excelſo et illuſtri loco ſita eſt laus tua, in plurimorum et ſociorum et ciuium conſpectu.* Veriſimile autem eſt, quaeſtorem fuiſſe, quia paucis poſt annis fuit tribunus plebis: ante tribunatum autem capiebatur quaeſtura. Quantopere autem et ſocios, et ciues Romanos publicanos, qui in Aſia negotiabantur, iuuare et vexare poſſent quaeſtores, apparet ex P. Rutilio, quaeſtore Q. Mucii Scaeuolae: quem iccirco equites Romani damnarunt, quod Aſianos a publicanorum iniuriis defenderat. Priores hae epiſtolae, quo anno ſcriptae ſint, ex earum verbis non liquet: illud tantum conſtat, epiſt. 6. ſcriptam eſſe hoc anno, Caluino et Meſſalla coſſ. quia in ea commendat Curioni ex Aſia Romam decedenti Milonem, conſulatus candidatum hoc anno: Dione, Appiano, et Paediano, auctoribus. Cum autem in omnibus epiſtolis ante illam agat de reditu eius, eodem forte anno omnes ſcriptae eſſe videri poterunt, antequam Curio ex Aſia decederet. ſiquidem in hac ait, *ego te abfuiſſe tamdiu a nobis et dolui, et laetor.* Haec certe praecedit reliquas, quod in ea Curionem a ſe requiſiuiſſe literas ſcribit.

LIB. II. EPIST. II.

M. T. CICERO C. CVRIONI S. P. D.

Graui teſte] Agit cum Curione abſente de obitu patris eius.

LIB. II. EPIST. III.

M. T. CICERO C. CVRIONI S. P. D.

Rupae ſtudium] Huius epiſtolae cum ſuperioris coniunctum fere argumentum eſt. agit enim de ludis funebribus, in honorem patris Curionis edendis, eosque in aduentum eius differendos ſuadet. Ludorum ſpectandorum ſatietate omnes defeſſos ait, propter magnificentiſſimos (vt puto) ludos, quos Pompeius in ſecundo ſuo conſulatu paullo ante dedit.

LIB. VII. EPIST. XII.

M. CICERO TREBATIO S. D.

Mirabar, quid eſſet] Epicureum factum eſſe Trebatium, ſe audiſſe ait a Panſa. Rogat item, vt ad ſe ſcribat, quid agat: vt in ſuperiore ad eundem Trebatium.

LIB. VII. EPIST. XIII.

M. CICERO TREBATIO S. D.

Adeone me iniuſtum] Haec epiſtola his certe conſulibus ſcripta eſt. nam monet Trebatium, vt vitet Treuiros, quibuscum bellauit Caeſar hoc anno, Dione auctore.

Scripta

Scripta eſt autem a. d. III. Non. Mart. ergo per interregnum.

LIB. VII. EPIST. XV.

CICERO TREBATIO S. D.

Quam ſint moroſi] Ante, ſe moleſte tuliſſe ait, quod Trebatius in Gallia inuitus eſſet: nunc, dolere, quod illic ſit libenter. Inuitum autem fuiſſe ibi Trebatium, intelligitur fere ex omnibus ſuperioribus epiſtolis.

LIB. VII. EPIST. XVIII.

CICERO TREBATIO S. D.

Accepi a te aliquot epiſtolas] In hac item ſignificat, ſe cognouiſſe, quam forti animo militiam ferat, contra quam ille antea fecerat. Data eſt VI. Id. April. de Pontino.

LIB. II. EPIST. IV.

M. T. CICERO C. CVRIONI S. P. D.

Epiſtolarum genera] Hortatur Curionem ad laudem, et maximam eſſe eius exſpectationem ait. Rempublicam afflictam eſſe innuit: forte, quod ſine conſulibus eſſet, nec comitia conſularia haberi ciuili contentione poſſent. Scripta eſt certe poſt ſuperiores: quia inquit, *vtar ea clauſula, qua ſoleo, teque ad ſtudium ſummae laudis cohortabor.* hac autem clauſula vſus eſt prima et tertia ante epiſtola.

LIB. II. EPIST. V.

M. T. CICERO C. CVRIONI S. P. D.

Haec negotia] Admirabilem exſpectationem eius reditus eſſe ait. de republica afflicta eadem repetit.

LIB. V. EPIST. XVII.

M. CICERO S. P. D. P. SEXTIO P. F.

Non obliuione] Haec epiſtola ſine dubio ſcripta eſt poſt reditum Ciceronis ab exilio: quia ait, *et proxime, recenti aduentu meo, cum rem aliter inſtitutam offendiſſem, ac mihi placuiſſet, ſi affuiſſem; tamen nulla re ſaluti tuae defui: cumque eo tempore inuidia annonae inimici non ſolum tui, verum etiam amicorum tuorum, plus valuiſſent, etc.* Nam inuidiam annonae, quae grauior facta erat poſt reditum Ciceronis, fecit Claudius et Ciceroni et amicis eius. Eſt autem intelligendum, tria iudicia commemorari in hac epiſtola a Cicerone: vnum, quo, cum eſſet Sextius quaeſtor C. Antonii proconſulis Macedoniae, accuſabatur vna cum proconſule ſuo de repetundis: vt ſupra dictum eſt: alterum, de ambitu: tertium, de vi: vt ſcribit ad Q. fratrem, Marcellino et Philippo coſſ. (lib. 2. epiſt. 3.) In primo iudicio ait ſe defendiſſe eum: cum inquit, *ego te et primis temporibus illis, quibus in inuidiam abſens, et in crimen vocabare, defendi.* Iudicio de vi eſt abſolutus, defendente Cicerone: quia ſcribit ad Q. fratrem, lib. 2. epiſt. 4. ſcripta Lentulo et Philippo coſſ. ita, *Sextius noſter abſolutus eſt III. Id. Martias.* Tertio iudicio de ambitu eſt condemnatus, de quo eum conſolatur in hac epiſtola: cum ait, *iniquitas totius iudicii, multaque alia reipublicae vitia, plus quam cauſa ipſa veritasque valuiſſent.* Cum ergo damnatus illo iudicio exularet Sextius, ad eum ſcripſit hanc epiſtolam Cicero conſo-

conſolandi cauſa. Quia vero ait, *non obliuione amicitiae noſtrae, neque intermiſſione conſuetudinis meae, ſuperioribus temporibus ad te nullas literas miſi*, et paullo poſt, *cum vero et interuallum iam ſatis longum fuiſſet*, ſignificat aliquot tempora interceſſiſſe poſt eius exilium, quibus non ſcripſerat. Item quia ait, *illud vtinam ne vere ſcriberem, ea te republica carere, in qua neminem prudentem hominem res vlla delectet*: propterea in eam opinionem adducor, vt credam, ſcriptam eſſe hanc epiſtolam biennio poſt, quam Sextius damnatus fuerat: cum propter ſeditiones ciuiles conſules creari non poſſent, ſed interregna alia ex aliis inirentur. quod hoc tempore factum eſt. Quamobrem hic ponendam eſſe hanc epiſtolam, nihil tamen affirmantes, duximus.

CN. DOMITIO CALVINO
M. VALERIO MESSALLA COSS.
in reliquum anni.

LIB. VII. EPIST. XIV.

CICERO TREBATIO S. D.

Chryſippus Vettius] Aduentante aeſtate ſcripta eſt, Caluino et Meſſalla coſſ. quia ait, *ſin aeſtiuorum timor te debilitat; aliquid excogita, vt feciſti de Britannia*, in quam ſcilicet traiicere cum Caeſare anno ſuperiore noluit.

LIB. II. EPIST. VI.

M. T. CICERO C. CVRIONI S. P. D.

Nondum erat auditum] Superioribus proximis ad Curionem literis magnam eſſe reditus eius exſpectationem ſignificauit: in hac autem eum ipſum Romam aduentare ait. Itaque huic aduentanti Milonem commendat, qui in annum ſequentem conſulatum petebat, Dione, Appiano, Paediano, auctoribus.

CN. POMPEIO MAGNO III. COS.
SINE COLLEGA.
Anno ab Vrbe condita DCCI.

LIB. VII. EPIST. II.

M. CICERO M. MARIO S. D.

Mandatum tuum] Hoc anno cum ciuili contentione conſularia comitia haberi non potuiſſent, quibus Milo, Hypſaeus et Scipio petebant, interregnum fuit vsque ad V. Kal. Martias: quo die Cn. Pompeius Magnus conſul creatus ſtatim iniit, auctore Paediano in Milonianam. Haec igitur epiſtola Pompeio III. cos. ſcripta eſt, quia de nece Clodii agit, hoc anno per interregnum commiſſa, et de nouis legibus,

legibus, quas tulit Pompeius, III. conſul: vt ait Paedianus his verbis, *Pompeius ſtatim conſulatum iniit, deinde ante diem tertium de legibus nouis ferendis retulit.* Eadem et de legibus, et de iudiciis Appianus lib. 2. et Dio lib. 40. quae nunc Cicero. Praeterea de T. Munatio Planco Burſa damnato agit: de quo etiam Dio in tertio conſulatu Pompeii. Damnatus eſt autem, quod curiam incenderat in funere Claudii, teſte Dione.

LIB. V. EPIST. XVIII.

M. CICERO S. D. T. FABIO.

Etſi egomet] Quamquam non admodum certa eſt huius epiſtolae ſedes, tamen ante bellum ciuile Caeſaris ſcripta eſſe videtur. quod ex his verbis intelligi poteſt, *ea denique videtur conditio impendere legum, iudiciorum, temporum, vt optime actum cum eo videatur eſſe, qui quam leuiſſima poena ab hac republica diſceſſerit.* Conſolatur autem Fabium de repulſa lata: quam repulſam ipſe videtur tuliſſe Pompeio III. conſule, rempublicam extraordinaria cum poteſtate adminiſtrante. quod videtur his verbis ſignificari, *et cum vnum ſit iudicium, ex tam multis, quod reprehendatur, vt quod vna ſententia, eaque dubia, potentiae alicuius condonatum exiſtimetur: omnibus his de cauſis debes iſtam moleſtiam quam leniſſime ferre.*

LIB. XIII. EPIST. LXXV.

M. T. CICERO T. TITIO, T. F. LEGATO S.

Etſi non dubito, quin] T. Titius legatus erat rei frumentariae curandae. commendat ei C. Auianum, vt commodet ei de loco, quo deportet frumentum: vt puto in Sicilia. nam et, *C. Auianus in Sicilia eſt*, epiſt. 79. et Sicilia horreum populi Romani ſolet eſſe. Sedes haec videtur eſſe huius epiſtolae, quod ait ſe hoc idem obtinuiſſe per triennium, dum Pompeius ei negotio praefuit. Pompeius autem, Lentulo et Metello coſſ. rem frumentariam in quinquennium eſt adeptus, Dione auctore: quo expleto, facile hoc anno alius ſucceſſit cum hoc Titio legato. coniectura tamen eſt.

SER. SVLPICIO RVFO
M. CLAVDIO MARCELLO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCII.

LIB. III. EPIST. I.

M. T. CICERO AP. PVLCHRO IMP. S. P. D.

Si ipſa respublica] Ap. Claudius proconſul erat in Cilicia, ſucceſſeratque ante biennium Lentulo: Cicero Romae erat. Huius autem epiſtolae quamquam incerta ſedes eſt, tamen illud affirmari poſſe videtur, non initio proconſulatus Appii miſſam eſſe, cum Imperator, non proconſul, in titulo epiſtolae nominetur. Scripta eſt certe antequam Ciceroni obtigiſſet, vt Appio in prouincia ſuccederet. Succeſſit enim his iisdem conſulibus, vt infra apparebit. De reconciliata gratia agit, quae P. Clodii fratris eius cauſa fuerat interrupta.

Redierat autem in gratiam cum eo tum, cum conſul eſſet. vt eodem anno in epiſt. 9. ſcripſit ad Lentulum.

LIB. III. EPIST. II.

M. T. CICERO PROCOS. AP. PVLCHRO IMP. S. P. D.

Quum et contra] Nunciat Ap. Claudio proconſuli Ciliciae, ſibi obtigiſſe, vt ei in prouincia ſuccederet. Rogat eum, vt ſibi prouinciam quam expeditiſſimam tradere velit. Romae adhuc erat Cicero, vt in ſequenti ait. Non videtur autem proconſul eſſe nominandus, niſi poſteaquam aut in prouinciam peruenit, aut certe imperium ad vrbem accepit.

LIB. III. EPIST. III.

M. T. CICERO PROCOS. AP. CLAVDIO PVLCHRO IMP. S. D. P.

A. d. XI. Kal. Iun.] Scripta eſt tum, cum in Ciliciam proficiſcebatur ſucceſſurus Appio, menſe Maio: quemadmodum ex epiſtolarum ad Attic. lib. 5. intelligi poteſt. Fuit autem in Tuſculano cum Attico Non. Maii. Inde Arpino, Arcano, Aquino, Cumano, Pompeiano, Trebulano peragratis, Beneventum venit a. d. V. Id. Maii, Tarentum autem, a. d. XV. Kal. Iun. At vero Brundiſium, a. d. XI. Kal. Iun. quemadmodum in hac epiſtola ſcribit. ergo poſt XI. Kal. Iun. Scripta eſt tamen ante Kal. Iun. ſiquidem ait, ſe C. Pontinium legatum exſpectare Brundiſii, eumque ante Kal. Iun. venturum arbitrari: de quo ſic ſcribit etiam ad Attic. lib. 5. epiſt. 4. *De Pontinio, recte ſcribis. eſt enim ita, vt ſi ante Kal. Iun. Brundiſii futurus ſit, minus vrgendi fuerint M. Annius et Tullius.*

LIB. VIII. EPIST. I.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Quod tibi decedenti] Coelius Ciceronem proconſulem in prouinciam proficiſcentem certiorem facit de rebus vrbanis, quemadmodum ei decedenti pollicitus erat ſe facturum. Scripta eſt poſt IX. Kal. Iun. ſed tamen ante Kal. Iun. quia ait, *te a. d. IX. Kal. Iun. ſubroſtrani diſſiparant periiſſe.* item, *Marcellus, quod adhuc nihil retulit de ſucceſſione prouinciarum; et in Kal. Iun. eam diſtulit relationem.*

LIB. III. EPIST. IV.

M. T. CICERO PROCOS. AP. PVLCHRO IMP. S. P. D.

Prid. Non. Iun.] Scripta eſt poſt diem prid. Non. Iun. quo die ſe fuiſſe etiam Brundiſii ſignificat in epiſtola ipſa.

LIB. XIII. EPIST. I.

M. CICERO C. MEMMIO S. D.

Etſi non ſatis] C. Memmius Pompeio III. cos. de ambitu condemnatus, Athenis nunc exulabat. Quo Cicero venerat a. d. VI. Kal. Quint. vt eſt lib. 5. ad Attic. epiſt. 10. Ibi cum videre Memmium exulantem non potuiſſet, (quod ſe pridie, quam Athenas venerat Cicero,

cero, Mitylenas contuliſſet) ſcribit ad eum, doletque ſe non potuiſſe eum Athenis videre: petit autem ab eo, vt Patroni cuidam commodet. qua de re ſic ad Attic. lib. 5. epiſt. 11. *Commodius viſum eſt et Xenoni, et poſt ipſi Patroni, me ad Memmium ſcribere, qui pridie, quam ego Athenas veni, Mitylenas profectus erat, vt is ad ſuos ſcriberet, poſſe id ſua voluntate fieri.*

LIB. XIII. EPIST. II.

M. CICERO C. MEMMIO.

C. Auiano Euandro] Ad eundem Memmium ſcribit, atque ei commendat Auianum ſtatuarium, vt ei de habitatione accommodet. Scripta eſt ante Kal. Quint. quia inquit Auiano ſubitum eſſe remigrare Kal. Quint.

LIB. II. EPIST. VIII.

M. T. CICERO PROCOS. M. COELIO S. P. D.

Quid? tu me hoc tibi] Cicero Athenis profectus eſt prid. Non. Quint. cum ibi decem dies ipſos fuiſſet. lib. 5. ad Attic. epiſt. 11. eo die Athenis proficiſcens hanc epiſtolam ſcripſit, vt ex ipſa epiſtola apparet. Reſpondet epiſt. 1. Coelii.

LIB. VIII. EPIST. II.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Certe, inquam] Certiorem facit Ciceronem abſentem de rebus vrbanis, id eſt, Meſſallam abſolutum, Marcelli impetus reſediſſe, Hirrum ſecum aedilitatem petere. Mandat, vt, ſi aedilis creatus fuerit, ſibi curet pantheras: et ſyngrapham Sittianam ei commendat.

LIB. VIII. EPIST. III.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Eſtne? vici] Nunciat item, ſe in aedilitate competitorem habere Hirrum.

LIB. III. EPIST. V.

M. T. CICERO PROCOS. AP. PVLCHRO IMP. S. P. D.

Tralles veni] Cicero proficiſcens in Ciliciam, Epheſum venit, XI. Kal. Sext. lib. 5. ad Attic. epiſt. 13. Tralles, VI. Kal. Sext. ex hac epiſtola. Laodiceam in prouinciam prid. Kal. Sext. lib. 5. ad Attic. epiſt. 15. 20. 21. lib. 15. Fam. epiſt. 2. 4. Hanc ſcripſit poſt VI. Kal. Sext. ante prid. Kal. Sext. quia ait ſe putare illo die futurum Laodiceae. De conueniendo in prouincia Appio agit.

LIB. VIII. EPIST. IV.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Inuideo tibi] Scripta eſt Kal. Sext. vt adſcriptum eſt in extrema epiſtola. Nunciat de rebus vrbanis: vt, C. Marcellum conſulem deſignatum eſſe, Curionem petere tribunatum plebis: comitia aedilitia, quibus ipſe petebat, nondum eſſe habita. Pantheras et ſyngrapham Sittianam ei commendat.

LIB. VIII. EPIST. V.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Qua tu cura ſis] Timere ſe ait de copiis Ciceronis, ſi Parthi moueant. Optat ei tantum belli, quo triumphum conſequi poſſit. Curionem deſignatum tribunum plebis nunciat. Nihil de ſuis comitiis aedilitiis ait: nondum autem habita fuiſſe videntur.

LIB. VIII. EPIST. IX.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Si tu, inquis] Nunciat ſe viciſſe competitorem Hirrum, et aedilem ſe factum. Rogat item eum de pantheris: ſeque a. d. IV. Non. Sept. hanc dediſſe ait.

LIB. XV. EPIST. IX.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS.

Te et pietatis] Cum accepiſſet a Coelio, comitiis conſularibus C. Marcellum conſulem factum, gratulatur M. Marcello conſuli de C. Marcello, fratre eius patruele, in inſequentem annum conſule deſignato. Quia vero de Parthis nunciari aliquid ait, neque ſe publice adhuc ea de re ſcribere velle, propterea haec epiſtola videtur praecedere eam, quam publice miſit, in qua de Parthis nunciat.

LIB. XV. EPIST. VII.

M. CICERO PROCOS. C. MARCELLO COS. DES. S. D.

Maxima ſum laetitia] Gratulatur ei, quod conſul deſignatus ſit.

LIB. XV. EPIST. VIII.

M. CICERO PROCOS. C. MARCELLO COLLEGAE S. D.

Marcellum tuum] Gratulatur C. Marcello, collegae in auguratu, de C. Marcello filio conſule deſignato.

LIB. XV. EPIST. XII.

M. CICERO IMP. L. PAVLLO COS. DES. S. D.

Etſi mihi numquam] Gratulatur L. Paullo cos. deſ. de conſulatu. Hae quatuor epiſtolae gratulationis eodem, vt puto, die ſcriptae ſunt. non videtur autem in titulo epiſtolae Imperator appellandus, quod nondum in Amano rem geſſerit.

LIB. XV. EPIST. II.

M. T. M. F. CICERO PROCOS. S. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. S. P. Q. R.

Si vos bene valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Cum prid. Kal. Sext.] Quod negarat paullo ante, cum ſcriberet ad M. Marcellum conſulem, ſe adhuc de Parthico metu publice ſcribere velle, id nunc facit. nunciat enim ſenatui, vt venerit in prouinciam prid. Kal. Sext. vt, accepto nuncio de bello a Parthis in Syriam illato, iter in Ciliciam per Cappadociam facere coeperit. Cum autem haec ſcripſit, in Ciliciam per Cappadociam tendebat.

LIB. III.

LIB. III. EPIST. VI.

M. T. CICERO PROCOS. AP. PVLCHRO IMP. S. P. D.

Cum meum factum] Eodem tempore ſcripta eſt, atque ſuperior: quia ait, ſe prid. Kal. Sext. in prouinciam veniſſe, prid. Kal. Sept. ab Iconio caſtra mouiſſe, iter in Ciliciam per Cappadociam facere. Agit cum Appio de ratione conueniendi eum in prouincia.

LIB. XV. EPIST. III.

CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

Quum ad me legati] Nunciat, quemadmodum legati ab Antiocho Commageno ad ſe venerint in caſtra ad Iconium a. d. III. Kal Sept. et nunciarint regis Parthorum filium cum magnis Parthorum copiis ad Euphratem veniſſe: ſe tamen de hac re nihil publice ſcribere. Non videtur autem Imperator eſſe appellandus in titulo epiſtolae, ſed Proconſul, ob cauſam, quam ante diximus. Praeterea vero mendoſe eſt in epiſtola, ſe in caſtris ad Iconium conuentum eſſe a legatis, a. d. III. Non. Sept. Siquidem ad Attic. lib. 5. epiſt. 20. ſcribit ſe luſtraſſe exercitum apud Iconium III. Kal. Sept. et ad Appium lib. 3. epiſt. 6. caſtra mouiſſe ab Iconio prid. Kal. Sept.

LIB. XV. EPIST. I.

M. T. M. F. CICERO PROCOS. S. P. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. S. P. Q. R.

Si vos bene valetis, bene eſt: ego quidem valeo. Etſi non dubie] Ter ante Romam ſcripſit de metu Parthico: primo ad M. Marcellum conſulem (epiſt. 9.) obſcuriſſime: qua in epiſtola negauit ſe ad eum de ea re ſcribere velle, ne publice, cum ad conſulem ſcriberet, ſcribere videretur: deinde eadem illa ad ſenatum, (epiſt. 2.) id eſt, quemadmodum de bello a Parthis in Syriam illato quotidie et nuncii et literae afferrentur. Qua in epiſtola ait, ſe cum exercitu, per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens eſt, iter feciſſe, caſtraque ad Cybiſtra, quod oppidum eſt ad montem Taurum, locaſſe. Tertio in epiſtola ad Catonem, (4) qua ait, ſe in caſtris ad Iconium a. d. III. Kal. Sept. accepiſſe a legatis Antiochi Commageni, regis Parthorum filium Euphratem tranſire coepiſſe: ea tamen de re nihil publice ſcripſiſſe. Quarto nunc ad ſenatum ſcribit, aitque ſe non ſolum a legatis Commageni regis, Parthos Euphratem tranſire coepiſſe, audiſſe, ſed etiam a. d. XIII. Kal. Oct. cum exercitum in Ciliciam duceret, a Tarcondimoto accepiſſe, Parthos item Euphratem tranſiſſe. Ergo quae negarat Catoni ſe publice ſcripſiſſe, nunc, quia certiora habet, ſcribit. Se ad Taurum inſtituiſſe ducere ait. Hanc epiſtolam de Parthico tumultu recitatam in ſenatu Non. Oct. ſcribit ad Attic. lib. 5. epiſt. 21.

LIB. VIII. EPIST. VIII.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Etſi de republica] Narrat ſenatus conſulta facta prid. Kal. Oct. vt C. Marcellus, L. Paullus coſſ. deſ. ad Kal. Martias (quae futurae

eſſent in ſuo conſulatu) de prouinciis Galliis referrent ad ſenatum.

LIB. II. EPIST. IX.

M. T. CICERO PROCOS. M. COELIO RVFO AEDILI CVR. DES. S. P. D.

Plurimum tibi] Reſpondet epiſtolae Coelii nonae. Gratulatur ei, quod aedilis factus ſit: et ſerius ſe hoc facere ait, quia ſero audierit. in iis enim et locis eſſe, quo, et propter longinquitatem, et propter latrocinia, tardiſſime omnia perferantur. Erat autem fortaſſe ad montem Taurum, de quo ſuperiore epiſtola.

LIB. III. EPIST. VIII.

M. T. CICERO PROCOS. S. D. AP. PVLCHRO.

Etſi, quantum] Cicero Tarſum venit, Ciliciae vrbem, III. Non. Oct. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. Tarſo Amanum verſus profectus eſt Non. Oct. ex hac epiſtola. Poſtridie eius diei hanc epiſtolam ſcripſit, vt in hac ait. Querelis quibusdam Appii reſpondet. De Parthis quod falſo nunciatum erat Romae, ita quaerenti Appio reſpondet, *de Parthis quod quaeris, fuiſſe nullos puto. Arabes qui fuerunt, admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes reuertiſſe. Hoſtem eſſe in Syria negant vllum.*

LIB. II. EPIST. X.

M. T. CICERO IMP. M. COELIO RVFO AEDILI CVR. DES. S. P. D.

Tu vide] Cicero a. d. III. Id. Oct. in Amanum montem venit: in eo rem bene geſſit, apud Iſſum Imperator appellatus eſt. lib. 15. epiſt. 4. lib. 5. ad Attic. epiſt. 20. Cum hanc epiſtolam ſcripſit, in eo quintum et vigeſimum iam diem Pindeniſſum oppidum oppugnabat, id eſt XVI. Kal. Decembr. nam Pindeniſſum captum eſt Saturnalibus, vt ſcribit ad Attic. lib. 5. epiſt 20. id eſt XIV. Kal. Ian. cum per ſeptem et quinquaginta dies illud oppugnaſſet, vt ait in epiſtola ad Catonem. (lib. 15. 4.) Nullas ſe a Coelio accepiſſe literas ait, poſtea quam aedilis factus eſt. Neque enim dum accepiſſe videtur eas, quarum initium eſt, *Etſi de republica.* (8.)

LIB. VIII. EPIST. X.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Sane quam] Haec epiſtola ſcripta eſt a. d. XIV. Kal. Decembr. vt ex ipſa apparet, in qua agit de falſo metu Parthico a Caſſio nunciato, qui Arabas ornatu Parthico in prouinciam immiſiſſe credebatur. Qua de re ſcripſit ſuperiore etiam epiſtola ad Appium, (3.) poſtr. Non. Oct.

LIB. II. EPIST. VII.

M. T. CICERO PROCOS. C. CVRIONI TRIB. PL. S. P. D.

Sera gratulatio] Gratulatur Curioni de tribunatu plebis, ſerius, vt ait, quia longius abeſt. Scripta eſt haec epiſtola poſt captum Pindeniſſum, id eſt, poſt XIV. Kal. Ian. Quod intelligi poteſt ex his verbis, *paucis diebus eram miſſurus domeſticos tabellarios: vt, quoniam*

niam ſane feliciter, et ex meo ſententia rempublicam geſſimus, vnis literis totius aeſtatis res geſtas ad ſenatum perſcriberem.

LIB. VII. EPIST. XXXII.

M. CICERO VOLVMNIO S. D.

Quod ſine praenomine] Haec epiſtola ſcripta eſſe videtur Decembri menſe: quia meminit Curionis tribuni plebis, cum ait, *cupio noſtrum illum amicum in tribunatu quamplurimum habere grauitatis.* Dolet, poſt diſceſſum ſuum omnia omnium dicta in ſe conferri.

LIB. XIII. EPIST. LIII.

M. CICERO Q. THERMO PROPRAET. S.

L. Genucilio Curuo] Q. Thermus propraetor erat Aſiae tum, cum Cicero proconſul erat Ciliciae, quemadmodum ex ſequentibus epiſtolis aperte apparebit. Commendat ei hac epiſtola L. Genucilium. Quo autem menſe eam ſcripſerit, ex verbis eius non liquet.

LIB. XIII. EPIST. LVI.

CICERO THERMO PROPRAET. S.

Clunius Puteolanus] Incertum eſt, an haec epiſtola ſcripta ſit ante rem geſtam a Cicerone in Amano, an vero poſteaquam geſſit. Illud non dubium eſt, ſcriptam eſſe poſtquam Epheſo profectus eſt, ſiquidem ait, *dixerat mihi Euthydemus, cum Epheſi eſſem.* Epheſum autem venit XI. Kal. Sext. lib. 5. ad Attic. epiſt. 13.

LIB. XIII. EPIST. LV.

CICERO THERMO PROPRAET. S.

Etſi mihi videor] M. Anneius, legatus Ciceronis, rei ſuae cauſa profectus erat ad Thermum propraetorem Aſiae, quemadmodum apparet ex epiſt. 57. ad Thermum. Profectus autem videtur eſſe poſt rem a Cicerone in Amano monte geſtam: quia ait, *tum vero, poſteaquam meum in bello ac in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem, tantamque erga me beneuolentiam cognovi, vt hominem neminem pluris faciam.* Hunc ergo commendat Thermo.

LIB. XIII. EPIST. LXI.

M. CICERO P. SILIO PROPRAET. S. D.

T. Pinnio] Illud ſatis conſtare videtur, hunc Silium in prouincia eodem tempore fuiſſe, atque Ciceronem: quia ait ipſe Cicero ad Silium epiſt. 64. *magnum theatrum habet iſta prouincia, non vt haec noſtra.* Item videtur eodem tempore fuiſſe in prouincia, quo Cicero et Thermus in Cilicia et Aſia, et Bibulus in Syria, erant: quia ſcribit ad Attic. lib. 6. epiſt. 1. *Thermum, Silium vere audis laudari. valde ſe honeſte gerunt. adde M. Nonium, Bibulum; me, ſi voles.* Quamquam eo in loco mendoſe legitur *Siluium*, meo quidem iudicio. Prouincia vero, in qua erat Silius, videtur fuiſſe Bithynia, in qua ſunt Nicaeenſes, quorum in hac epiſtola meminit. Itaque hae omnes epiſtolae ſcriptae ad Silium propraetorem, ſcriptae ſunt a Ci-

a Cicerone ex prouincia: quibus vero menſibus, non liquet.

LIB. XIII. EPIST. LXII.

M. CICERO P. SILIO PROPRAET. S. D.

Et in Atilii negotio] Gratias agit Silio de Atilio, et commendat Q. fratrem. Oſtendit autem ſe in prouincia eſſe, cum ait, *cum enim ſero veniſſem.*

LIB. XIII. EPIST. LXIII.

M. CICERO P. SILIO PROPRAET. S. D.

Non putaui] Commendat ei C. Laenium. Oſtendit ſe eſſe in prouincia, cum ait, *eum ego a me inuitiſſimus dimiſi, cum propter familiaritatem et conſuetudinis ſuauitatem, tum quod conſilio eius fideli ac bono libenter vtebar.* Rogat eum, vt ad ſe, confectis eius negotiis, quam primum remittat.

LIB. XIII. EPIST. LXIV.

M. CICERO P. SILIO PROPRAET. S. D.

Nero meus] Commendat Silio Neronem, et quosdam eius familiares.

LIB. XIII. EPIST. IX.

M. CICERO CRASSIPEDI S. P. D.

Quamquam tibi praeſens] Difficile eſt, de vera huius epiſtolae ſede aliquid affirmare: ſed tamen duplici coniectura ducor, vt credam hoc tempore ſcriptam eſſe: altera, quod is Craſſipes quaeſtor Bithyniae fuiſſe videtur, cum ait, *cuius rei quantam poteſtatem quaeſtor habeat, non ſum ignarus*; vt quaeſtor eſſe C. Silii propraetoris Bithyniae videatur: altera eſt, quod vtrique commendat ſocios Bithynicos, familiares ſuos: in primis autem Craſſipedi P. Rupilium, magiſtrum in ea ſocietate: P. vero Silio P. Terentium Hiſponem, qui operas in ſcriptura pro magiſtro daret, vt in ſequenti epiſtola. (65.) Ex quibus intelligi poteſt id, quod initio diximus, cum hoc tempore, quo Silius propraetor erat in Bithynia, ſcriptam eſſe hanc epiſtolam, tum vero Craſſipedem Silii in Bithynia fuiſſe quaeſtorem.

LIB. XIII. EPIST. LXV.

M. CICERO P. SILIO PROPRAET. S. D.

Cum P. Terentio Hiſpone] Commendat P. Terentium Hiſponem, qui in Bithynica ſocietate operas in ſcriptura pro magiſtro daret. De cuius negotio ſe egiſſe ait cum Epheſiis tum, cum fuit Epheſi in Ciliciam veniens.

LIB. XIII. EPIST. XLVII.

CICERO SILIO S. P. D.

Quid ego tibi commendem eum]. Commendat ei Egnatium. Quamquam non eſt adſcriptum *Propraetori*, tamen idem Silius videtur eſſe. Videturque haec epiſtola ſubſequi ſuperiores, quia ait, *ſed haec coram.*

L. AEMI-

L. AEMILIO PAVLLO
C. CLAVDIO MARCELLO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCIII.

LIB. XV. EPIST. IV.

M. CICERO IMP. M. CATONI S. D.

Summa tua auctoritas] Iam Cicero, aeſtiuis confectis, Q. fratrem legatum hibernis et Ciliciae praefecerat. Inde in Aſiam Tarſo Non. Ian. reuerſus erat, lib. 5. ad Attic. epiſt. 21. Tum igitur hanc epiſtolam ſcripſit, in qua omnes res a ſe geſtas in Amano monte exponit. Se Pindeniſſum cepiſſe nunciat, exercitum in hiberna dimiſiſſe, Q. fratrem prouinciae praefeciſſe. Supplicationem propterea vt ſibi Cato decernat petit.

LIB. XV. EPIST. X.

M. CICERO IMP. C. MARCELLO C. F. COS. S. P. D.

Quando id accidit] Petit item a conſule, vt de ſupplicatione ſibi de rebus a ſe in prouincia geſtis decernenda referat.

LIB. XV. EPIST. XIII.

M. CICERO IMP. L. PAVLLO COS. S. D.

Maxime mihi fuit] Petit idem a Paullo conſule, quod petiit ſupra a collega Marcello. Miſit etiam hoc eodem tempore de eadem re literas ad ſenatum, quae interciderunt: de quibus loquitur in ſuperiore epiſtola ad Marcellum, cum ait, *peto a te, vt quam honorificentiſſimum ſenatus conſultum, literis meis recitatis, faciendum cures.* Non ſcripſiſſe autem ſe ſtatim poſt res geſtas, indicat in epiſtola ad Appium, (lib. 3. 9.) cum ait, *idque a me recte factum puto, quod non ſtatim, vt appellatus imperator ſim, ſed aliis rebus additis, aeſtiuisque confectis, literas miſerim.* Atque hae tres epiſtolae eodem fere die ſcriptae eſſe videntur.

LIB. VIII. EPIST. VI.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Non dubito] Haec epiſtola ſcripta videtur principio huius anni, quia ait, *conſules adhuc ſenatus conſultum, niſi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt.* Nam eiusmodi ſenatus conſulta primis anni menſibus fiebant. Item, *Curioni noſtro tribunatus conglaciat.* Et poſt, *pro Caeſare loqui coepit.* Inierat autem IV. Id. Decembr. qui dies ſollemnis erat.

LIB. VIII. EPIST. VII.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Quam cito] Haec epiſtola ſcripta videtur poſtridie quam ſuperior. nam ait, *tuo liberto pluribus verbis ſcriptas pridie dederam.* Item audiſſe videtur rem a Cicerone bene geſtam: quia ait, *quo adhuc felicius rem geſſiſti.*

LIB. III. EPIST. VII.

M. CICERO PROCOS. S. D. AP. PVLCHRO.

Pluribus verbis] Haec epiſtola ſcripta eſt, dum Cicero eſſet Laodiceae:

ceae: vbi moratus eſt a III. Id. Febr. vſque ad Non. Maii, lib. 6. ad Attic. epiſt. 2. et lib. 2. Fam. epiſt. 13. inquit enim in hac epiſtola, *haec ſcripſi ſubito, cum Bruti pueri Laodiceae me conueniſſent, et ſe Romam properare dixiſſent.* Item ſcripta eſt poſt brumam: quia ait, *tametſi id quidem fecerunt ridicule: quas enim literas afferebant, vt opus aeſtate facere poſſent, eas mihi poſt brumam reddiderunt.* Ex quo intelligi poteſt, imperatorem, non proconſulem, in titulo epiſtolae eſſe appellandum: cum priore anno imperator ſit appellatus. Querelis item quibusdam Appii reſpondet.

LIB. XV. EPIST. XIV.

M. CICERO C. CASSIO PROQVAEST. S. D.

M. Fabium] C. Caſſius proquaeſtor erat Syriae: eum hortatur, vt Romam properans, curet ne quid ſibi temporis in prouincia prorogetur. Se de M. Fabio ſtudioſe facturum, quae rogauit, ait.

LIB. II. EPIST. XIV.

M. T. C. IMP. M. COELIO AEDILI CVR. S. P. D.

M. Fabio] Commendat Coelio rem M. Fabii. Scripta videtur per hiemem, quia ait, *iamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil noui ad nos afferebatur.* Hoc feciſſe C. Caſſii rogatu videtur, ex ſuperiore ad eum epiſtola.

LIB. XIII. EPIST. LIX.

M. CICERO C. CVRTIO PEDVCAEANO PRAET. S. P. D.

M. Fabium] Commendat item huic rem M. Fabii. Oſtendit etiam ſe in prouincia eſſe, cum ait, *etiam cum procul abſim.*

LIB. XIII. EPIST. LVIII.

M. CICERO C. TITIO L. F. RVFO PRAET. VRB. S.

L. Cuſtidius] Commendat huic L. Cuſtidium. Oſtendit etiam ſe in prouincia eſſe, cum ait, *etiam cum longiſſime abſim.*

LIB. III. EPIST. IX.

M. T. C. IMP. AP. PVLCHRO S. D.

Vix tandem] Literas ab Appio iam placato, poſtquam ad vrbem acceſſerit, ſe accepiſſe ait: rogat eum, vt ſe adiuuet in ſupplicatione decernenda. Haec aliquanto poſt ſuperiores de ſupplicatione videtur ſcripta: quia ait, *omnino ſerius miſi literas, quam vellem: in quo cum difficultas nauigandi fuit odioſa, tum in ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo literas meas.*

LIB. II. EPIST. XI.

M. T. C. IMP. COELIO AED. CVR. S. P. D.

Putaresne vmquam] Reſpondet de pantheris. Se ſollicitum eſſe, quid de prouinciis decernatur, et Romam redire cupere ait. Scripta eſt Megalenſibus, id eſt, Non. April. ex epiſtola.

LIB. XIII. EPIST. LIV.

CICERO THERMO PROPRAET. S.

Cum multa mihi] Commendat Thermo M. Marcilium. Scripta eſt hoc tempore, quia ait Marcilium

lium ad ſe veniſſe Laodiceam, vbi hoc tempore erat Cicero, vt oſtendimus.

LIB. XIII. EPIST. LVII.

CICERO THERMO PROPRAET. S.

Quo magis] Ante Kal. Maias ſcripta eſt. quia ait, *ego in Ciliciam proficiſci cogito circiter Kal. Maias. Ante eam diem Anneius ad me redeat oportet.* Erat autem Anneius ad Thermum profectus rei ſuae cauſa, vt diximus. quae cum ita ſint, et ſuperiori et huic epiſtolae in titulo addendum eſt IMP.

LIB. II. EPIST. XIII.

M. T. C. IMP. M. COELIO AEDILI CVR. S. P. D.

Raras tuas quidem] Scripta eſt ante Non. Maii, quia ait, *mihi erat in animo, proficiſci in Ciliciam Non. Maii: et, cum prima aeſtiua attigiſſem, militaremque rem collocaſſem, decedere.* Reſpondet epiſtolae Coelii ſextae.

LIB. II. EPIST. XVIII.

M. T. CICERO IMP. Q. THERMO PROPRAET. S. P. D.

Officium meum] Scripta eſt tum, cum in Ciliciam reuertebat ex Aſia: quia ait, *quod in Ciliciam proficiſcebar.* Monet, vt prouinciae quaeſtorem nobilem potius quam legatos praeficiat.

LIB. III. EPIST. X.

M. T. CICERO IMP. AP. PVLCHRO S. P. D.

Cum eſt ad nos allatum] Appius, accuſatus a Dolabella, opem Ciceronis per literas implorarat. Pollicetur ei opem Cicero, cum ait, *promitto atque confirmo, me pro tua dignitate in hac prouincia, cui tu praefuiſti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (vt ſpero) apud ciuitates, grauitate imperatoris ſuſcepturum officia atque partes.* Intelligit autem, vt legatos ex Cilicia mittendos ſuadeat periculi Appii deprecatores. Scripta videtur, vel cum Laodiceae erat, vel poſtquam in Ciliciam reuerſus eſt: quia ait, *Pontinus, conſcendens iam nauem, Epheſo Laodiceam reuertit.* Sperat eum propediem cenſorem auditurum. Petit, ne quid ſibi temporis addatur in prouincia.

LIB. IX. EPIST. XXV.

M. T. CICERO IMP. PAPIRIO PAETO S. D.

Summum me ducem] Haec epiſtola ſcripta videtur, poſtquam Laodicea diſceſſit: quia ait, *is cum ad me Laodiceam veniſſet.* Commendat Papirio item rem M. Fabii: quam ſupra commendauit etiam Coelio.

LIB. II. EPIST. XIX.

M. T. CICERO IMP. C. COELIO L. F. QVAEST. DES. S. P. D.

Cum optatiſſimum] Scripta eſt poſt Kal. Quint. quia ait, *accepi a te miſſas literas in Cilicia, cum eſſem in caſtris, a. d. X. Kal. Quint.* Item, quod ait, *gratiſſimum mihi feceris, ſi ad me in Ciliciam quamprimum veneris.*

LIB. II.

LIB. II. EPIST. XII.

M. T. CICERO IMP. M. COELIO RVFO AEDILI CVR. DES. S. P. D.

Sollicitus equidem] De deceſſione cogitat: quod ait, *quare etſi, cum tu haec leges, ego iam annuum munus confecero: tamen obviae mihi velim ſint literae tuae, quae me erudiant de omni republica, ne hoſpes plane veniam.* Eum videre aedilem ſe cupere ait.

LIB. III. EPIST. XI.

M. T. CICERO IMP. AP. PVLCHRO, VT SPERO, CENSORI S. P. D.

Cum eſſem in caſtris] Adhuc in Cilicia eſt Cicero: quod inde intelligitur, cum ait, *cum eſſem in caſtris ad fluuium Pyramum, redditae mihi ſunt vno tempore a te epiſtolae duae.* Fuit autem in caſtris a. d. X. Kal. Quint. vt ſupra diximus. Item cum ait, *fiet a me, cum per Aſiam decedam.* Gratulatur eum abſolutum eſſe de maieſtate, cenſorem iam illum eſſe ſperat.

LIB. XV. EPIST. V.

M. CATO M. CICERONI IMP. S.

Quod et respublica] Reſpondet Cato epiſt. 4. Ciceronis, in qua ſupplicationem petierat.

LIB. VIII. EPIST. XI.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Non diu] De ſupplicatione eius quid egerit Curio, tribunus plebis, Paullus, et Marcellus, coſſ. Cato, Fauonius, Furnius, Lentulus, Balbus, nunciat. Item, vt Pompeius cum ſenatu incubuerit, vt Caeſar ante Id. Nouembr. decedat e prouincia.

LIB. II. EPIST. XVII.

M. T. CICERO IMP. CANINIO SALLVSTIO PROQVAEST. S. P. D.

Literas a te mihi ſtator] Salluſtius erat proquaeſtor Bibuli proconſulis Syriae. Scripta eſt poſt XVI. Kal. Sext. quia ait, *literas a te mihi ſtator tuus reddidit Tarſi, a. d. XVI. Kal. Sext.* Se prid. Kal. Sext. deceſſurum putat: quia ait, *quin ad diem decedam, nulla cauſa eſt, praeſertim ſublato metu Parthico.*

LIB. VIII. EPIST. XIII.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Gratulor tibi affinitate] Gratulatur Ciceroni filiam Dolabellae nupſiſſe. Nunciat ei mortem Q. Hortenſii, cum ait, *Q. Hortenſius, cum has literas ſcripſi, animam agebat.* Videtur ſcripta haec epiſtola, quo tempore Cicero e Cilicia deceſſit: quia ſcribit, in Bruto c. 1. *Cum e Cilicia decedens, Rhodum veniſſem, et eo mihi de Q. Hortenſii morte eſſet allatum.*

LIB. III. EPIST. XII.

M. T. CICERO IMP. AP. PVLCHRO S. P. D.

Gratulabor tibi prius] Gratulatur Appio, quod abſolutus ſit de ambitu: excuſat ſe, quod Tulliam

Dolab

Dolabellae accuſatori eius collocaverit. Scripta eſt paullo poſt quam diſceſſit: quia ait, *decedenti mihi, et iam imperio annuo terminato, a. d. III. Non. Sext. cum ad Sidam navi accederem, literae a meis ſunt redditae.*

LIB. XV. EPIST. VI.

M. T. CICERO M. CATONI S. D.

Laetus ſum] Agit gratias Catoni de ſupplicatione. Iam autem propius acceſſiſſe videtur: quia ait, *ego, vt ſpero, te propediem videbo.*

LIB XV. EPIST. XI.

M. CICERO IMP. C. MARCELLO C. F. COS. S. P. D.

Quantae curae tibi] Agit gratias de ſupplicatione. Eodem tempore, quo ſuperior, ſcripta videtur: quia ait, *ego, ſi me nauigatio non morabitur, quae incurrebat in ipſos Eteſias, propediem te, vt ſpero, videbo.*

LIB. III. EPIST. XIII.

M. T. CICERO IMP. AP. PVLCHRO S. D.

Quaſi diuinarem] Agit gratias de ſupplicatione: eum iam ſperat cenſorem.

LIB. II. EPIST. XV.

M. T. CICERO IMP. M. COELIO AEDILI CVR. S. P. D.

Non potuit accuratius agi] Agit gratias de ſupplicatione, et quod ſibi gratulatus ſit de matrimonio Tulliae. Reſpondet epiſtolis ſuperioribus Coelii, 7. et 13.

LIB. VIII. EPIST. XII.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Pudet me] Queritur de iniuriis Appii, iam cenſoris: et ſe Ciceronem exſpectare ait, atque eum quamprimum videre cupere

LIB. VIII. EPIST. XIV.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Tanti non fuit] In hac etiam de Appio cenſore agit, rogatque Ciceronem, vt quamprimum veniat. Ad arma rem ſpectare ait, propter contentionem Caeſaris et Pompeii de exercitibus dimittendis. Item ait, *ſcis Appium cenſorem hic oſtenta facere? de ſignis et tabulis, etc.* At ad Attic. lib 6 epiſt. 9. ſcribit Id. Oct. ita, *tu mihi perſcribas de cenſoribus, maximeque de ſignis, tabulis, quid fiat, referaturne.* Ergo haec ante Id. Oct. ſcripta.

LIB. XIV. EPIST. V.

M. CICERO TERENTIAE, ET TVLL. SVIS, S. D.

Si tu et Tullia, lux noſtra] Cicero Epheſo diſceſſit Kal. Oct. lib. 6. ad Attic. epiſt. 8. Athenas venit prid. Id. Oct. ex hac epiſtola, quae ſcripta eſt XV. Kal. Nouembr. Se ad arma rem ſpectare audiſſe ait.

LIB. XVI. EPIST. I.

TVLLIVS, ET CICERO MEVS, ET FRATER, ET FR. F. TIRONI SVO S. D.

Paullo facilius] Cicero diſcedens Patris aegrotum ibi Tironem

reliquerat. ad eum igitur de valetudine ſcribit, III. Non. Nouembr.

LIB. XVI. EPIST. II.

TVLLIVS TIRONI SVO S.

Non queo ad te] Scripta eſt Non. Nouembr. Alyzia. De valetudine item Tironis agit.

LIB. XVI. EPIST. III.

TVLLIVS, ET CICERO TIRONI SVO S. D. ET Q. FRATER ET FILIVS.

Nos apud Alyziam] Scripta eſt VIII. Id. Nouembr. quia ait, *nos apud Alyziam vnum diem commorati ſumus. Is dies fuit Non Nouembr. Inde ante lucem proficiſcentes a. d. VIII. Id. Nouembr. has litteras dedimus.* De valetudine Tironis item agit.

LIB. XVI. EPIST. IV.

TVLLIVS TIRONI SVO S. P. D. ET CICERO, ET Q. FRATER, ET Q. F.

Varie ſum affectus] Data eſt VII. Id. Nouembr. Leucade. De valetudine Tironis item agit.

LIB. XVI. EPIST. V.

TVLLIVS, ET CICERO F. ET Q. Q. TIRONI HVMANISS. ET OPTIMO S. P. D.

Vide, quanta ſit in te] Scripſit hanc epiſtolam Leucade proficiſcens, VII. Id. Nouembr. De valetudine Tironis agit.

LIB. XVI. EPIST. VI.

TVLLIVS, ET CICERO, ET Q. Q. TIRONI S. P. D.

Tertiam ad te] Scripta Actio veſperi, VII. Id. Nouembr.

LIB. XVI. EPIST. VII.

TVLLIVS, ET CICERO, S. D. TIRONI SVO.

Septimum iam diem] Data XV. Kal. Decembr. Corcyrae. Mendoſe autem legitur *XV. Kal. Nouembr.* quia ait in epiſtola ſequenti, (9.) *Corcyrae fuimus vsque ad XVI. Kal. Decembr. tempeſtatibus retenti. A. d. XV. Kal. a portu Corcyraeorum ad Caſſiopen ſtadia CXX. proceſſimus.* De aegritudine agit.

LIB. XVI. EPIST. IX.

TVLLIVS ET CICERO TIRONI SVO S. P. D.

Nos a te] Corcyra ad Caſſiopen ſe proceſſiſſe ait a. d. XV. Kal. Decembr. ibi fuiſſe vsque ad IX. Kal. Poſtridie in Italiam ad Hydruntem perueniſſe. VII. autem Kal. Decembr. Brundiſium veniſſe, et ſecum in oppidum Terentiam introiſſe, a. d. V. Kal. Decembr. Brundiſii Tironis literas accepiſſe, quibus cognouit Tironem conualuiſſe. Rogat igitur eum, ne temere nauiget: videturque Brundiſio diſceſſiſſe: quia ait, *equum et mulum Brundiſii tibi reliqui.*

C. CLAV-

C. CLAVDIO MARCELLO
L. CORNELIO LENTVLO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCIV.

LIB. XVI. EPIST. XI.

TVLLIVS ET CICERO, TERENTIA, TVLLIA, Q. Q. TIRONI S. P. D.

Etſi opportunitatem] Cicero a. d. VIII. Id. Decembr. in Trebulanum venit: lib. 7. ad Attic. epiſt. 3. De Formiano vero Taracinam venit prid. Kal. Ian. Inde in Albanum Pompeii. Ita a. d. III. Non. Ian. ad vrbem cogitabat, lib. 7. ad Attic. epiſt. 4. Hanc autem epiſtolam Tironi ſcripſit prid Id. Ian qua certiorem Tironem facit, (qui adhuc aegrotus erat Patris) quemadmodum ad vrbem acceſſerit prid Non. Ian. Item quemadmodum Caeſar ad ſenatum minaciter ſcripſerit, et vt ſenatus conſulibus, praetoribus, tribunis plebis, et ſibi proconſuli rempublicam commendarit. Italiae regiones, quas quisque tueretur, deſcriptas eſſe: ſe Capuam ſumpſiſſe. Hoc autem ſenatus conſultum factum eſſe VII. Id. Ian. ſcribit Caeſar lib. 1. de bell. ciu. c. 5.

LIB. V. EPIST. XX.

CICERO RVFO S.

Quoquo modo potuiſſem] Videtur haec epiſtola ſcripta tum, cum Cicero ad vrbem erat: primum quia ait, ſe tribunos militum, contubernales et praefectos, detuliſſe: (quae delatio non niſi ad vrbem fiebat) deinde quia addit, *cum Tullius rure redierit, mittam cum ad te.* Agit cum quaeſtore ſuo Rufo de relatis prouinciae rationibus.

LIB. XIV. EPIST. XIV.

TVLLIVS TERENTIAE, ET PATER TVLLIOLAE, DVABVS ANIMIS SVIS: ET CICERO MATRI OPTIMAE, SVAVISSIMAE SORORI S. P. D.

Si vos valetis, nos valemus] Data eſt VIII. Kal. Febr. Minturnis: nam mendoſe legitur *VIII. Kal. Quint.* fuit enim Minturnis hoc die, vt ſcribit ad Attic. lib 7. epiſt. 13. Accedit quod agit cum vxore, et filia, an debeant Roma cedere aduentu Caeſaris: an ibi tuto eſſe per Dolabellam poſſint. qua de re agit etiam in ſequenti epiſtola, VII. Kal. Febr. data Formiis.

LIB. XIV. EPIST. XVIII.

TVLLIVS TERENTIAE, ET PATER SVAVISSIMAE FILIAE: CICERO MATRI ET SORORI S. P. D.

Conſiderandum] Data eſt VII. Kal. Febr. Formiis. Agit de eadem re, atque in ſuperiore egit.

LIB. XVI. EPIST. XII.

M. TVLLIVS S. D. TIRONI SVO.

Quo in diſcrimine] Cicero VI. Kal Febr. venit Capuam, lib. 7. ad Attic. epiſt. 15. Hanc ſcripſit IV. Kal. Febr. Capua. Tiro adhuc erat Patris: ſe adhuc praeeſſe orae maritimae a Formiis ait. Caeſa-

rem Ariminum, Piſaurum, Anconam, Aretium occupaſſe ait, vrbem a ſe relictam eſſe. Hortatur Tironem, ne aut aeger, aut hieme nauiget.

LIB. XVI. EPIST. VIII.

Q. CICERO TIRONI S. D.

Magnae nobis] Q. Cicero rogat Tironem, ne ſe tam longae navigationi committat, et viae per hiemem, niſi bene firmus ſit. quod ab eo petiit etiam ſuperiore epiſtola M. Cicero.

LIB. VIII. EPIST. XV.

M. COELIVS CICERONI S. D.

Ecquando] Cicero Capua profectus eſt Formias III. Kal. Febr. Inde a conſulibus iuſſus rediit prid. Non. lib. 7. ad Attic epiſt. 16. Capua vero diſceſſit VII. Id. lib. 7. ad Attic. epiſt 21. Pompeius X. Kal. Mart. Canuſii erat, epiſtola ad Pompeium lib. 8. ad Attic. epiſt. 11. Canuſio profectus eſt VIII. Kal. lib. 9. ad Attic. epiſt. 1. V. Kal. Mart. Brundiſium veniſſe poterat. expeditus enim anteceſſerat legiones Luceria. lib. 8. ad Attic. epiſt. 9. Caeſar Kal. Arpis fuit. VII. Id. Brundiſium venit, perſequens Pompeium. lib. 9. ad Attic. epiſt. 3. et epiſtola Caeſaris lib. 9. ad Attic. epiſt. 13. Pompeius Brundiſio conſcendit Id. Mart. lib. 9. ad Attic. epiſt. 14. vel a. d. XVI. Kal April. epiſtola Matii et Trebatii lib. 9. ad Attic. epiſt. 15. Hoc autem tempore haec epiſtola ſcripta videtur, quia ait, *Caeſar me, cum expuliſſet ex Italia Pompeium, conſtituit ad vrbem vocare: id quod iam exiſtimo confectum, niſi ſi maluit Pompeius Brundiſii circumſederi.*

LIB. XVI. EPIST. XIII.

TVLLIVS TIRONI S.

Omnia a te data] Data eſt IV. Id. April. Monet vt conualeſcat.

LIB. XVI. EPIST. XIV.

TVLLIVS TIRONI S. D.

Andricus] Data III. Id. April. De aegritudine agit.

LIB. XVI. EPIST. XV.

TVLLIVS TIRONI S.

Aegypta] Data eſt poſt prid. Id. April. quia ait, *Aegypta ad me venit prid. Id. April.* Se accepiſſe ab eo epiſtolam vacillantibus literulis ait: ex quo apparet iam Tironem conualeſcere: praeſertim cum addat ſibi nunciatum, eum febri carere, et belle habere.

LIB. IV. EPIST. I.

M. T. CICERO SER. SVLPICIO S. D.

C. Trebatius] Caeſar, pulſo ex Italia Pompeio, poſt Id. Mart. Romam redierat, ad ſenatum de republica retulerat, aerarium diripuerat. Itaque hac epiſtola rationem affert Cicero, cur, rogante Caeſare, non venerit in ſenatum. Poſt fugam Pompeii ſcriptam eſſe, haec verba indicant, *vides orbem terrarum, imperiis diſtributis, ardere bello: vrbem ſine legibus, ſine iudiciis, ſine iure, ſine lege, ſine fide, relictam direptioni et incendiis.* Scripta tamen eſt ante

diem illum, qui dicitur III. Kal. Maias, ex ſequenti ad eundem epiſtola. Agit cum eo de conueniendo illo, ſeque cogitare ait ab vrbe longius diſcedere.

LIB. VIII. EPIST. XVI.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Exanimatus] Rogat Ciceronem Coelius, ne ſe ad Pompeium Italia pulſum conferat, ne Caeſarem offendat. Itaque ait, *iratus ſenatui exiit*. Intelligit autem extra vrbem, vt in Hiſpaniam contra Afranium et Petreium, legatos Pompeii, eat. Et poſt addit, *quod ſi totum tibi perſuadere non poſſum: ſaltem, dum, quid de Hiſpaniis agamus, ſcitur, exſpecta; quas tibi nuncio aduentu Caeſaris fore noſtras. Quam iſti ſpem habeant, amiſſis Hiſpaniis, neſcio.* Non videtur autem adhuc diſceſſiſſe Italia Caeſar: quod ait, *me ſecum in Hiſpaniam ducit. Nam niſi ita faceret, ego priusquam ad vrbem accederem, vbicumque eſſes, ad te percurriſſem.* Meminit harum literarum Coelii lib. 10. ad Attic. epiſt. 9. in qua ait ſe in Cumano Sulpicium exſpectare.

LIB. IV. EPIST. II.

M. T. CICERO SER. SVLPICIO S. D.

A. d. III. Kal. Maias] Agit cum eodem de conueniendo, et de conſilio profectionis ad Pompeium, qui in Epiro erat cum conſulibus. Scripta eſt poſt III. Kal. Maias, vt ex epiſtolae primis verbis apparet. Ad Attic. etiam lib. 10. epiſt. 9. ait ſe Seruium exſpectare ad Non. quod in Cumano ſe facturum eſſe, in hac epiſtola ſcribit.

LIB. II. EPIST. XVI.

M. T. CICERO IMP. M. COELIO AEDILI CVR. S. P. D.

Magno dolore] Reſpondet epiſtolae Coelii, qua ſe deterruerat, ne Pompeium Italia pulſum ſequeretur.

LIB. V. EPIST. XIX.

M. CICERO RVFO S.

Etſi mihi] Scripta eſt paullo ante, quam iret ad Pompeium: quia ait, *mihi conſilium captum iamdiu eſt*. Item, *quare tu, ſi ſimul placebit, ſtatim ad me venies.* Intelligit autem profectionem ad Pompeium, vt aperte apparet ex epiſtola.

LIB. XIV. EPIST. VII.

M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Omnes moleſtias] Caeſare in Hiſpaniam profecto, Cicero ſe ad Pompeium in Graeciam contulit, auctore Plutarcho in Cicerone. Ex itinere autem hanc epiſtolam ſcripſit. quod intelligitur, cum ait, *nauem ſpero nos valde bonam habere: in eam ſimul atque conſcendi, haec ſcripſi. Deinde conſcribam ad noſtros familiares multas epiſtolas, quibus te et Tulliolam noſtram diligentiſſime commendabo. Tibi ſi videbitur, villis iis vtere, quae longiſſime aberunt a militibus.* Data eſt VII. Id. Iun.

Caeſar hoc eodem anno, Hiſpaniis victis, Placentina militum ſeditione compreſſa, Romam iterum reuerſus eſt: et dictator creatus comitia habuit, quibus ſe et Iſauricum conſules in inſequentem annum creauit, atque intra vndecim dies dictatura abdicauit. Auctor Appianus, et Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 1.

C. IVLIO CAESARE II.
P. SERVILIO ISAVRICO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCV.

Caeſar hoc anno prid. Kal. Ian. traiecit in Epirum, aduerſus Pompeium, eumque per quatuor fere menſes obſedit. Auctores, Suetonius in Caeſare c. 35. et Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 6, ſeqq.

LIB. VIII. EPIST. XVII.

M. COELIVS M. CICERONI S. D.

Ergo me potius] Quo tempore Pompeius ad Dyrrhachium in Epiro, et Caeſar ad flumen Tapſum caſtra habebant, Coelius Romae praetor hanc epiſtolam ſcripſit. Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 20. Hoc indicare etiam Coelius in epiſtola videtur, cum ait, *quid iſtic facitis? proelium exſpectatis, quod firmiſſimum eſt?*

LIB. IX. EPIST. IX.

DOLABELLA CICERONI S. D.

Si vales, gaudeo] Scripta eſt, cum Pompeius ad Dyrrhachium obſeſſus eſt a Caeſare: quia ait, *pulſo Italia, amiſſis Hiſpaniis, capto exercitu veterano, circumuallato nunc denique.* Hortatur eum, vt Pompeium tamquam victum relinquat. Terentiam minus belle habuiſſe nunciat, ſed eam iam conualuiſſe.

LIB. XIV. EPIST. VIII.

M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Si vales, bene eſt: ego valeo. Valetudinem tuam] Cicero cum Pompeio erat. in caſtris ſibi nunciatum ait, Terentiam in febrim ſubito incidiſſe. Data IV. Non. Iun.

LIB. XIV. EPIST. XXI.

TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Da operam] Monet eam, vt det operam, vt conualeſcat.

LIB. XIV. EPIST. VI.

M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Nec ſaepe eſt] De praedio vendendo agit. Data Id. Quint.

Pompeius hoc anno in Pharſalia, media aetate (vt ait Plutarchus in Bruto) ſummo proelio cum Caeſare decertauit. ex quo victus in Aegyptum ſe recepit, atque ibi interfe-

terfectus eſt, eodem die, quo de Mithridate triumphauerat, Dione auctore: id eſt, prid. Kal. Oct. Plinio et Capitolinis lapidibus teſtibus. Itaque Cicero IV. Kal. Decembr. ſcribit ad Attic. (lib. 11. epiſt. 6.) de exitu Pompeii.

LIB. XIV. EPIST. XII.

M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Quod nos in Italiam] Data eſt prid. Non. Nouembr. Brundiſio. Nunciat ſe rediiſſe in Italiam, et a bello receſſiſſe ſignificat, cum ait, *perturbati dolore animi, magnisque iniuriis, metuo ne id conſilii ceperimus, quod non facile explicare poſſimus.* Qua de re etiam ad Attic. lib. 11. epiſt. 6. Hoc eſt autem tempus illud, quo Cicero Brundiſii per multos menſes moratus eſt. Caeſarem autem poſt proelium Pharſalicum in Aegyptum ſe contuliſſe, atque ibi per nouem menſes fuiſſe, tradit Appianus. De quo tempore ſic Cicero in oratione pro Q. Ligario c. 3. *Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc ſciret, tamen me, antequam vidit, reipublicae reddidit: qui ad me ex Aegypto literas miſit, vt eſſem idem, qui fuiſſem: qui, cum ipſe imperator in toto imperio populi Romani vnus eſſet, eſſe me alterum paſſus eſt: a quo, hoc ipſo C. Panſa mihi nuncium perferente, conceſſos faſces laureatos tenui, quoad tenendos putaui: qui mihi tum denique ſe ſalutem putauit dare, ſi eam nullis ſpoliatam ornamentis dediſſet.*

LIB. XIV. EPIST. XIX.

TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

In maximis] Agit de valetudine Tulliae, de qua agit etiam in epiſt. ad Attic. quae data eſt IV. Kal. Decembr. (lib. 11. 6.) De conuenienda illa loquitur his verbis, *quod me propius vultis accedere, video ita eſſe faciendum. etiam ante feciſſem: ſed me multa impedierunt, quae ne nunc quidem expedita ſunt.* Qua de re agit etiam in epiſtola ad Atticum, de qua dixi.

LIB. XIV. EPIST. IX.

M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Ad ceteras] Agit de valetudine Dolabellae, et item Tulliae, vt ante.

LIB. XIV. EPIST. XVII.

TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Si quid haberem] Agit item de valetudine Tulliae.

C. IVLIO CAESARE DICTATORE II.
Anno ab Vrbe condita DCCVI.

Hoc anno Caeſar in Aegypto alteram dictaturam iniit, ſine conſulibus, magiſtro equitum M. Antonio. Auctore Dione.

LIB. XIV. EPIST. XVI.
TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Etſi eiuſmodi tempora] Data eſt pridie Non. Ian. Videtur ſcripta, poſteaquam reliquit Pompeium: ex his verbis, *quamquam alia ſunt, quae magis curemus, magiſque doleamus: quae me ita conficiunt, vt ii voluerunt, qui me de mea ſententia detruſerunt.* Quod videtur de iis dictum, qui illum inuitum coegerunt partes Pompeianas relinquere.

LIB. XIV. EPIST. XI.
M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Tullia noſtra] Data eſt XVII. Kal. Quint. Cogitabat Ciceronem filium obuiam Caeſari mittere: quem deceſſiſſe Aegypto fama erat, vt ait ad Attic. lib. 11. epiſt. 25 Tulliam ad ſe veniſſe pridie Id. Iun. ait. itemque ad Attic. lib. 11. epiſt. 17.

LIB. XIV. EPIST. XV.
TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt. Conſtitueramus] Data eſt XII. Kal. Quint. Ait ſe mutaſſe conſilium de mittendo Cicerone Caeſari obuiam: ſecum adhuc habere Tulliam.

LIB. XIV. EPIST. X.
TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. P. D.

Quid fieri placeret] Data VII. Id. Quint.

LIB. XIV. EPIST. XIII.
M. CICERO TERENTIAE SVAE S. P. D.

Quod ſcripſi ad te] Data VI. Id. Quint.

LIB. XIV. EPIST. XXIV.
TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Nos neque] Data IV. Id. Sext. Se nihil habere certi de Caeſaris aduentu ait.

LIB. XIV. EPIST. XXIII.
TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Redditae mihi] Data pridie Id. Sext. Redditas ſibi iam tandem a Caeſare literas ſatis liberales ait. Intelligit autem illas, de quibus ait in oratione pro Q. Ligario c. 3. hoc modo, *qui ad me ex Aegypto literas miſit, vt eſſem idem, qui fuiſſem.* Incertum ſe eſſe ait, an Caeſari venienti obuiam procedat, an ibi, vbi eſt, eum exſpectet; id eſt, Brundiſii.

LIB. XIV.

LIB. XIV. EPIST. XXII.

TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

Si vales, bene eſt: valeo. Nos quotidie] Data Kal. Sept. Se ex literis Terentiae capturum conſilium ait, quid ſit agendum, id eſt, an Caeſari obuiam eundum, an eum Brundiſii exſpectandum: an propius Romam accedendum.

LIB. XIV. EPIST. XX.

TVLLIVS TERENTIAE SVAE S. D.

In Tuſculanum] Iam Cicero, acceptis a Caeſare literis, de quibus ſupra dictum eſt, Romam propius acceſſerat. ſiquidem ſcripſit hanc epiſtolam V. Kal. Oct. de Venuſino: in qua, ſe venturum in Tuſculanum ait Non. aut poſtridie.

LIB. XV. EPIST. XXI.

M. CICERO TREBONIO S. P. D.

Et epiſtolam tuam] C. Trebonius in Hiſpaniam miſſus fuerat a Caeſare poſt proelium Pharſalicum, vt Longino ſuccederet, auctore Dione, et Cicerone in hac epiſtola. Quae ſcripta ad eum videtur in Hiſpaniam hoc tempore, id eſt, ante bellum Africanum, quod initio ſequentis anni geri coeptum eſt: quia legiones Trebonii, cum ab eo ad Scipionem, qui in Africa erat, defeciſſent, eumque mortuum bello Africano audiſſent, Scapula et Aponio ducibus lectis, Trebonium ex Hiſpania exegerunt: Dione auctore. ex quo apparet, hanc epiſtolam ſcriptam eſſe ante defectionem legionum, paullo poſt factam. Hic autem C. Trebonius priore anno praetor vrbanus fuerat, Seruilio conſule. Caeſar lib. 3. de bell. ciu. c. 20. 21.

Q. FVFIO CALENO
P. VATINIO COSS.

Caeſar, qui ſine conſulibus alteram dictaturam hoc anno geſſit, Romam tertium, ſcilicet ex Aegypto et Ponto reuerſus, ſibi in ternos nouiſſimos menſes Q. Fufium Calenum, P. Vatinium, conſules ſubrogauit. Dio, Suetonius.

C. IVLIO CAESARE III.
M. AEMILIO LEPIDO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCVII.

Caeſar cum extremo ſuperiore anno XIV. Kal. Ian. Lilybaeum ab vrbe perueniſſet, atque a Lilybaeo in Africam VI. Kal. Ian. conſcendiſſet, huius demum anni initio bellum Africanum aggreſſus eſt cum Scipione, Catone, et Iuba rege.

LIB. IV. EPIST. XIV.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

Binas a te accepi] Iam Cicero in vrbem reuerterat, in gratiam cum Caeſare redierat: quamquam illum in Italiam venientem non viderat, vt ipſe ſcribit ad Caſſium, (lib. 15. epiſt. 15.) Terentiam vxorem repudiarat, Publiliam alte-

ram duxerat. Reſpondet hac epiſtola Plancio Corcyrae exulanti, qui gratulatus erat Ciceroni, et quod Caeſar ei veniam dediſſet, et quod alteram vxorem duxiſſet. Scripta videtur, dum Africanum bellum gerebatur: quia ait, *vt ea, quae partim iam adſunt, partim impendent, moderate feramus: quod eſt difficile in eiusmodi bello, cuius exitus ex altera parte caedem oſtentat, ex altera ſeruitutem.*

LIB. IX. EPIST. I.

M. CICERO M. TERENTIO VARRONI S. D.

Ex his literis] Varro videtur Roma abfuiſſe aliquandiu: cum autem aduentus eius appropinquare diceretur, Cicero ſcripſit ad eum hanc epiſtolam, poſtquam venit in vrbem. quia ait, *ſcito me, poſteaquam in vrbem venerim.* Item per bellum Africanum: quod intelligitur, cum ait, *videor ſperare debere, ſi te viderim, et ea, quae premant, et ea, quae impendeant, me facile tranſiturum.* Cupit cum eo congredi, ſiue in Tuſculano, ſiue in Cumano, ſiue Romae.

LIB. XV. EPIST. XV.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

Etſi vterque noſtrum] C. Caſſius Brundiſii morabatur, vt ſcribit paullo poſt. Se reliquiſſe arma ait, et in gemitu Italiae, et in vrbis miſerrimis querelis verſari. Properaſſe, vt Caeſarem in Italia videret, nec potuiſſe. Scripta eſt per bellum Africanum: quia ait, *vtrumque autem poſitum eſſe arbitrabar in celeritate victoris. Quae ſi fuiſſet, eandem clementiam experta eſſet Africa, quam cognouit Aſia, quam etiam Achaia*, id eſt, priore anno, Caeſare e Ponto per Aſiam et Graeciam decedente, et veniam omnibus dante.

LIB. VI. EPIST. XXII.

CICERO DOMITIO S. D.

Non ea res me deterruit] Conſolatur Domitium Cicero de euerſa republica, pollicetur que ei operam ſuam, quacumque in re ei prodeſſe poſſit. De bello, quod gerebatur, neſcio quid intelligere videtur, cum ait, *haec quamquam nihilo meliora ſunt, nunc etiam atque etiam multo deſperatiora.* Videtur item Romae eſſe, ex epiſtola.

LIB. IV. EPIST. XV.

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

Accepi perbreues] Conſolatur iterum Plancium de exilio. Scripta eſt multo poſt alteram ad eundem Plancium, quia ait, *ſed tamen etſi antea ſcripſi, quae exiſtimaui ſcribi oportere.*

LIB. XIII. EPIST. XXIX.

M. CICERO L. PLANCO S. P. D.

Non dubito] Satis conſtat, hanc epiſtolam ſcriptam eſſe poſt bellum Alexandrinum, a Caeſare ſuperiore anno confectum. Videtur autem Plancus eſſe cum Caeſare in bello, Africanone, an Hiſpanienſi? Africano certe, in quo, auctore Oppio de bell. Afric. c. 4. fuit, cum Romae per bellum Hiſpanienſe fuerit,

fuerit, ex Phil. 2. c. 31. vbi ait M. Antonium ex itinere Romam reuertiſſe, ne L. Plancus praedes ſuos venderet. Commendat ei hereditatem Capitonis apud Caeſarem.

LIB. VI. EPIST. I.

M. CICERO S. D. A. TORQVATO.

Etſi ea perturbatio] A. Manlius Torquatus, cum pro Pompeio contra Caeſarem ſtetiſſet, hoc tempore exulabat Athenis. eum igitur Cicero conſolatur. Scripta eſt haec epiſtola, quo tempore bellum Africanum gerebatur: quia ait, *cumque omnium bellorum exitus incerti ſint; ab altera victoria tibi periculum nullum eſſe perſpicio, quod quidem ſeiunctum ſit ab omnium interitu; ab altera te ipſum numquam timuiſſe certo ſcio.* item, *hoc vero tempus, quo exanimati omnes et ſuſpenſi ſumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in vrbe ea es, vbi nata et alta eſt ratio ac moderatio vitae.* item, *et habes Ser. Sulpicium, quem ſemper vnice dilexiſti:* qui Sulpicius tunc Achaiae praeerat, cum bellum in Africa gerebatur. De Caeſare ita ait, *nec enim is, qui in te adhuc iniuſtior, quam tua dignitas poſtulabat, fuit, non magna ſigna dedit animi erga te mitigati.*

LIB. XIII. EPIST. LXXVIII.

CICERO ALLIENO PROCOS. S. D.

Democritus] Allienus praetor erat in Sicilia, vt apparet ex epiſtola ſequenti, atque dum bellum Africanum gerebatur, vt ſcribit Oppius de bell. Afric. c. 2. his verbis, *deinde Allieno praetori, qui Siciliam obtinebat, de omnibus rebus praecipit, et de reliquo exercitu celeriter imponendo.*

LIB. XIII. EPIST. LXXIX.

CICERO ALLIENO PROCOS. S. D.

Et te ſcire arbitror] Eodem tempore ſcripta videtur, quo ſuperior: quia ait, *C. Auianus in Sicilia eſt.*

LIB. VI. EPIST. III.

M. CICERO S. D. A. TORQVATO.

Superioribus literis] Et haec etiam Africani belli tempore ſcripta: quia ait, *quotidie aliquid audimus earum rerum.* item, *quem exitum acies habitura ſit, diuinare nemo poteſt.* item, *nihilo te nunc maiore in diſcrimine eſſe, quam quemuis aut eorum, qui diſceſſerint, aut eorum, qui remanſerint. alteri dimicant: alteri victorem timent.* Superiores literas intelligit eas, quarum initium eſt, *Etſi ea perturbatio.* (1.) quibus ſe eum conſolatum eſſe ait. Cicero adhuc Romae eſt, Torquatus Athenis.

LIB. V. EPIST. XXI.

M. CICERO S. D. L. MESSINIO.

Gratae mihi] Romae ſcripta eſt belli Africani tempore: quia ait, *neque me tamen vlla res alia Romae tenet, niſi exſpectatio rerum Africanarum. videtur enim mihi res in propinquum adducta diſcrimen.*

LIB. VI.

LIB. VI. EPIST. XXI.

CICERO THORANIO S. D.

Etſi, cum haec ad te] Extremo hoc bello ſcripta videtur: quia ait, *appropinquare exitus huius calamitoſiſſimi belli, aut iam aliquid actum et confectum videbatur.* quamquam de Hiſpanienſi bello poteſt etiam intelligi. Conſolatur eum de exilio.

LIB. VI. EPIST. XX.

CICERO THORANIO S. D.

Dederam] Scripta eſt triduo poſt ſuperiorem, in qua illum ſe tum conſolatum eſſe ait. aduentum Caeſaris innuit, cum ait, *nihil eſt, cur aduenientibus te offerre geſtias*, item, *quod ſi recipiet ille ſe: ad tempus uderis.*

LIB. VI. EPIST. IV.

M. CICERO S. D. A. TORQVATO.

Noui, quod ad te] Hoc eodem tempore ſcripta eſt, quia ait, *cum haec ſcribebam, aliquid iam actum putabam: non quo ego certo ſcirem, ſed quod haud difficilis erat coniectura.* item, *equidem, nos quod Romae ſumus, miſerrimum eſſe duco.* De Caeſare autem ſcribit hoc modo, *eius enim, qui tardior in te leuando fuit, quam fore putaremus, non eſt mihi dubia de tua ſalute ſententia.* Torquatus autem adhuc erat Athenis: quia ait, *reliquum eſt, vt te angat, quod abſis a tuis tamdiu.* item, *Seruium diſceſſiſſe Athenis, moleſte tuli.*

LIB. IX. EPIST. II.

CICERO VARRONI S. D.

Caninius, idem tuus] Agit cum Varrone, quemadmodum conuenire poſſint. Rationem affert, cur Romae ſit, non autem abſit, vt ille. Extremo Africano bello ſcripta eſt: quia ait, *cenſeo, latendum tantiſper ibidem, dum deferueſcat haec gratulatio, et ſimul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum ſit; confectum enim eſſe exiſtimo.* Caeſar a. d. XI. Kal. April in acie contra Scipionem conſtitit. Oppius de bell. Afric. c. 75.

LIB. IX. EPIST. III.

CICERO VARRONI S. D.

Etſi, quod ſcriberem] Agit de conueniendo illo. videtur autem eſſe adhuc in vrbe, quia ait, *quid potiſſimum ſcribam? quod velle te puto, cito me ad te eſſe venturum. Etſi vide, quaeſo, ſatisne rectum ſit, nos, hoc tanto incendio ciuitatis, in iſtis locis eſſe.*

LIB. IX. EPIST. IV.

CICERO VARRONI S. D.

Περὶ δυνατῶν] De conueniendo illo item agit: quia ait, *tu ſi minus ad nos; accurremus ad te.*

LIB. IX. EPIST. V.

CICERO VARRONI S. D.

Mihi vero ad Non.] De conueniendo illo etiam agit: quia ait, *mihi ſi ſpatium fuerit in Tuſculanum ante Non. veniendi, iſtic te videbo: ſin minus, perſequar in Cumanum.*

LIB. IX.

LIB. IX. EPIST. VI.

CICERO VARRONI.

Caninius noſter] Scripta eſt, quo tempore Caeſar, confecto bello Africano, Romam redibat; quia ait, nec qua venturus ſit ſciri. Hirtium familiarem Caeſaris ſecum Romae eſſe ſignificat.

LIB. IX. EPIST. VII.

CICERO VARRONI S. D.

Cenabam apud Seium] Agit item de aduentu Caeſaris: quia ait, *quando, quae, quo, nihil adhuc ſcimus*. item, *aduentat Dolabella: eum puto magiſtrum fore*. Fuit autem in Africa Dolabella cum Caeſare, auctore Plutarcho, Cicerone in Phil. 2. c. 30. Praeceſſit autem Caeſarem. Itaque ad Attic. lib. 12. epiſt. 5. ait, *ego miſi Tironem Dolabellae obuiam*. Quod autem ait, *nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat*, idem eſt apud Hirtium de bell. Afric. c. 98. qui ait Caeſarem Romam per Sardiniam veniſſe. Item, *non deſino apud iſtos, qui nunc dominantur, cenitare*. Agit de conueniendo eo.

LIB. IX. EPIST. XVI.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Delectarunt] Nondum Caeſar rediiſſe Romam videtur. quod intelligitur ex his verbis, *haec ad illum cum reliquis actis perferuntur. ita enim ipſe mandauit*. Item in vrbe ipſum eſſe apparet, quod ait, *Hirtium et Dolabellam dicendi diſcipulos habeo, cenandi magiſtros. Puto enim, te audiſſe, illos apud me declamitare, me apud eos cenitare.*

LIB. VII. EPIST. XXXIII.

M. CICERO VOLVMNIO S. D.

Quod declamationibus] Eodem tempore ſcripta eſt, cum adhuc eſſet in vrbe. meminit enim declamationum, meminit item Hirtii, Dolabellae, Caſſii, diſcipulorum. Inquit praeterea, *quamquam venis, vt ipſe intelligis, in maximarum quaſi concurſum occupationum: quas ſi, vt volumus, exceperimus, ego vero multam ſalutem et foro dicam, et curiae.*

LIB. IX. EPIST. XVIII.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Cum eſſem otioſus] Cicero iam Roma exierat. quod ſe facturum indicauerat ſuperioribus epiſtolis. erat autem in Tuſculano apud Hirtium, quia ait, *cum eſſem in Tuſculano*. item, *ego me hic Hirtiano iure delecto*, cenas ſignificans Hirtianas. Scripta eſt, quo tempore Caeſar redibat ex Africa: quia ait ſe miſiſſe diſcipulos obuiam Caeſari venienti. Diu autem in exſpectatione fuit aduentus Caeſaris: nam qui Id. Iun. Vticae conſcendit, nonniſi VII. Kal. Sext. Romam peruenit. Hirtius de bell. Afric. c. 98.

LIB. VI. EPIST. II.

M. CICERO S. D. A. TORQVATO.

Peto a te] Eodem tempore ſcripta eſt, quo ſuperior, quod et ab vrbe

vrbe abſit, et de recreata valetudine, vt in ſuperiore, agat. ſic enim ſupra, *ipſe melior ſio: primum valetudine, quam, intermiſſis exercitationibus, amiſeram.* hic autem, *peto a te, ne me putes obliuione tui rarius ad te ſcribere, quam ſolebam: ſed aut grauitate valetudinis, qua tamen iam paullum videor leuari, aut quod abſim ab vrbe, vt, qui ad te proficiſcantur, ſcire non poſſim.* Videtur propius acceſſiſſe Torquatus: quia ait, *tu velim ſcribas ad me, quid agas, et vbi futurus ſis: vt, aut quo ſcribam, aut quo veniam, ſcire poſſim.* Et videtur ei Caeſar ignouiſſe: quia ait, *nec eos, a quibus reciperis, vereri debes; nec eos, quos adiuuiſti.*

LIB. IX. EPIST. XIX.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Tamen a malitia] Iam Caeſar quartum Romam reuerterat, id eſt ex Africa. Narrat, quemadmodum Balbus, qui cum Caeſare inde venerat, recta a porta domum ſuam venerit. videturque Cicero in vrbem rediſſe, credo propter Caeſaris aduentum, cum ex verbis his, tum ex iis, quae ſequuntur, *ſed, ſi me expediero, vt in iſta loca venire poſſim, non committam, vt te ſero a me certiorem factum putes.*

LIB. VII. EPIST. III.

M. CICERO M. MARIO S. D.

Perſaepe] Reddit rationem, cur ante ad Pompeium venerit, poſtea eum reliquerit. Scripta videtur confecto bello Africano: quia ait, *diſceſſi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit, aut in aliquas inſidias incidendum, aut deueniendum in victoris manus, aut ad Iubam confugiendum, aut capiendus tamquam exilio locus, aut conſciſcenda mors voluntaria.* Innuit autem Catonem, qui hoc bello ſibi mortem conſciuerat. Videtur eodem tempore in vrbe ſcripta, quo ſuperior, quia ait, *ego, ſi, quae volo, expediero, breui tempore te, vt ſpero, videbo.*

LIB. IX. EPIST. XVII.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Non tu homo] Reſpondet, quid de agris futurum ſperet, quos diuiſurum militibus ſuis Caeſarem fama erat. Itaque ait, *Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur. hoc non longe abeſt a Tuſculano. Nihil tamen timeo.* In vrbe autem eſſe videtur cum Caeſare: quia ait, *hoc tamen ſcito, non modo me, qui conſiliis non interſum, ſed ne ipſum quidem principem ſcire, quid futurum ſit.* Apparet praeterea hoc anno ſcriptam eſſe: quia ait, *de lucro prope iam quadriennium viuimus.* ſiquidem hic erat quartus belli ciuilis annus.

LIB. IX. EPIST. XX.

M. CICERO S. D. PAPIRIO PAETO.

Dupliciter] Romae ſe eſſe ſignificat, cum ait, *mane ſalutamus domi et bonos viros multos, ſed triſtes, et hos laetos victores.* Hirtio cenam dediſſe ſine pauone ait. item ſe non potuiſſe venire ad Papirium,

rium, vt conſtituerat: venturum tamen, et cum eo cenaturum.

LIB. IX. EPIST. XXIII.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Heri veni in Cumanum] Agit de conueniendo Papirio, et cenando cum eo, vt ſupra. Se vero veniſſe in Cumanum nunciat.

LIB. VII. EPIST. IV.

M. CICERO M. MARIO S. D.

A. d. IX. Kal.] In Cumanum ſe veniſſe ait, quod etiam ſcripſit in ſuperiore epiſtola ad Papirium. Monet Marium, vt ſe biduo, aut triduo exſpectet, quia in epiſt. 3. ad eundem dixerat, *ego, ſi, quae volo, expediero, breui tempore te, vt ſpero, videbo.* Hoc eodem tempore fingit ſe cum Varrone in Cumano ſermonem illum habuiſſe, quem ſcripſit lib. 4. Academicorum ad Varronem.

LIB. IV. EPIST. III.

M. T. C. SER. SVLPICIO S. D.

Vehementer] Ser. Sulpicius Achaiam proconſule regebat, praefectus a Caeſare, antequam in Africam iret: quemadmodum ſcribit ad Caecinam lib. 6 epiſt. 6. *Brutum Galliae praefecit: Sulpicium Graeciae.* et ad Torquatum exulantem Athenis, lib. 6. epiſt. 1. *et habes Ser. Sulpicium, quem ſemper vnice dilexiſti:* Item epiſt. 4. *Seruium diſceſſiſſe Athenis, moleſte tuli.* Conſolatur eum de communibus miſeriis. Scripta videtur hoc tempore, cum Cicero Romae cum Caeſare eſſet: quia ait, *et Caeſar ipſe ita de te iudicat, et omnes ciues ſic exiſtimant: quaſi lumen aliquod, exſtinctis ceteris, elucere ſanctitatem, prudentiam, et dignitatem tuam.* Illa autem indicant Seruium abeſſe, quae ſequuntur, *quod autem a tuis abes; id eo leuius ferendum eſt, quod eodem tempore a multis et magnis moleſtiis abes.*

LIB. XIII. EPIST. LXVIII.

M. CICERO P. SERVILIO ISAVRICO, PROCOS. COLLEGAE, S. D.

Gratae mihi vehementer] P. Seruilius Iſauricus, qui biennio ante conſul fuit, Aſiam proconſule regebat. Hoc tempore haec epiſtola ſcripta videtur: quia Ciceronem cum Caeſare Romae fuiſſe apparet, qui numquam cum eodem per bellum ciuile antea fuerat: ex his verbis, *ego ad te, de reipublicae ſumma quid ſentiam, non ſaepe ſcribam, propter periculum eiusmodi literarum. Quid agatur autem, ſcribam ſaepius. Sperare tamen videor, Caeſari, collegae noſtro, fore curae, et eſſe, vt habeamus aliquam rempublicam; cuius conſiliis magni referebat te intereſſe. Sed, ſi tibi vtilius eſt, id eſt, glorioſius, Aſiae praeeſſe, et iſtam partem reipublicae male affectam tueri, etc.*

LIB. IV. EPIST. XIII.

M. CICERO P. NIGIDIO FIGVLO S. D.

Quaerenti] Idem dico de hoc epiſtola, ac de ſuperioribus proximis

mis: quod ex his verbis intelligitur, *nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non vltro mihi Caeſar detulerit.* Item, *obtinemus ipſius Caeſaris ſummam erga nos humanitatem.* Item, *ego, quod intelligere, et ſentire, quia ſum Romae, et quia curo attendoque, poſſum, id tibi affirmo: te in iſtis moleſtiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum.* Item ſcripta videtur, antequam Marcellus reſtitueretur: quia ait, *in ipſius conſuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clauſit, inſinuabo.* Neque enim, niſi poſt Marcelli reſtitutionem, Cicero in republica loqui coepit, ex oratione pro Marcello c. 1. Conſolatur Nigidium de exilio.

LIB. VI. EPIST. X.

M. CICERO TREBATIO (TREBIANO) S. D.

Antea miſiſſem] Exulabat pariter Trebatius, atque Torquatus, et Nigidius. Hunc igitur conſolatur, eique operam ſuam pollicetur, vt illis. Quoniam autem easdem ſententias ponit in his duabus epiſtolis ad Trebatium, quas vſurpauit in iis fere, quae ſcriptae ſunt ad Torquatum et Nigidium, propterea eo adducti ſumus, vt putaverimus, eas eodem tempore ſcriptas eſſe. Sententiae autem potiſſimum ſunt hae, *et ipſe, qui plurimum poteſt, quotidie mihi delabi ad aequitatem et ad rerum naturam videtur, etc.* Item, *neque ipſe Caeſar, vt multis rebus intelligere potui, eſt alienus a nobis: et omnes fere familiariſſimi eius, caſu deuincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter obſeruant et colunt. Itaque ſi qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id eſt, de tua incolumitate, agam per me ipſe et moliar.* itemque alia eiusmodi. Praecedit autem haec inferiorem: quia in hac ſignificat, ſe numquam antea ad illum ſcripſiſſe: cum ait, *antea miſiſſem ad te literas.* Hic autem non eſt Trebatius ille, ad quem Cicero ſcripſit lib. 7. quoniam ille Caeſari amicus fuit, hic inimicus.

LIB. IV. EPIST. VII.

M. T. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etſi eo te adhuc conſilio] M. Marcellus, quia in conſulatu ſuo Caeſari inimiciſſimus fuerat, et partes Pompeianas ſecutus erat, nec Caeſari victori ſupplex ire voluerat, Mitylenis morabatur. hortatur eum Cicero, vt Romam veniat, et ſe Caeſari ſummittat. neque enim adhuc ei Caeſar ignouerat: ex his verbis, *ſic enim intellexi, nihil aliud eſſe, quod dubitationem afferret ei, penes quem eſt poteſtas, niſi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares.*

LIB. VI. EPIST. XIII.

M. CICERO Q. LIGARIO S. D.

Etſi tali tuo tempore] Docet Ligarium, quid de ſalute eius a Caeſare petenda ſperet. nam et ipſe, quod contra Caeſarem ſtetiſſet in Africa, exulabat. ſe cum Caeſare Romae eſſe, ſatis aperte in ipſa epiſtola oſtendit.

LIB. VI.

LIB. VI. EPIST. X.

M. CICERO TREBATIO (TREBIANO) S. D.

Ego quanti te faciam] De hac epiſtola ſupra dictum eſt.

LIB. IV. EPIST. VIII.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Neque monere] Iterum hortatur Marcellum, vt ſe Caeſari ſummittat, ſui ipſius exemplo: cum ait, *vt, quod ego facio, tu quoque animum inducas.* item, *etiam is, qui omnia tenet, Fauet ingeniis: nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipſius cauſa concedit, amplectitur.* quae verba oſtendunt, nondum Caeſarem ignouiſſe Marcello.

LIB. VII. EPIST. XXVII.

M. CICERO GALLO S. D.

Miror] Scripta videtur dominante Caeſare: quia ait, *et ais, fore, vt te Caeſar reſtituat.* quia vero ſubiungit, *negas, me audere, quod ſentiam, dicere*, hoc anno ſcripta videtur, antequam loqui in republica coepiſſet. Cuius rei initium fecit, cum pro Marcello in ſenatu dixit: ex oratione ipſa c. 1.

LIB. IV. EPIST. IV.

M. T. CICERO SER. SVLPICIO S. D.

Accipio excuſationem] Adhuc Ser. Sulpicius Achaiae praeerat. nunciat ei Cicero, vt Caeſar in ſenatu dixerit, ſe M. Marcello redeundi poteſtatem facere: atque vt ipſe Caeſari propterea pluribus verbis gratias egerit, cum ſilere in perpetuum ſtatuiſſet.

LIB. IV. EPIST. IX.

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etſi perpaucis] Hortatur Marcellum, vt domum redeat. Scripta eſt, poſtquam Caeſar Marcello ignouit: quia ait, *denique, ſi fuit magni animi, non iſſe ſupplicem victori; vide ne ſuperbi ſit, aſpernari eiusdem liberalitatem.* Oſtendit praeterea, ſe paucis ante diebus ad eum literas dediſſe, quibus doceret, quid ei faciendum eſſet. Fuerunt autem illae, quibus nunciauit, Caeſarem in ſenatu peperciſſe: quae non extant.

LIB. VI. EPIST. XII.

M. CICERO AMPIO BALBO S. D.

Gratulor tibi, mi Balbe] Gratulatur Balbo, quod a Caeſare reſtitutus ſit. Erat in vrbe Cicero cum Caeſare: quia ait, *omnia promiſſa, confirmata, certa et rata ſunt, quae ad reditum et ad ſalutem tuam pertinent. Vidi, cognoui, interfui.*

LIB. VI. EPIST. XI.

M. CICERO TREBATIO (TREBIANO) S. D.

Dolabellum] Gratulatur Trebatio, quod a Caeſare per Dolabellam reſtitutus ſit.

LIB. VI. EPIST. VI.

M. CICERO A. CAECINAE S. D.

Vercor] Caecina ſcripſerat librum contra Caeſarem, et ea de re exulabat. nunciat, ſe breui gratulaturum eſſe, quod ei Caeſar ignouerit, pollicetur que ea in re operam ſuam. Scripta eſt, poſteaquam Caeſar Marcello pepercit: quia ait, *Marcellum, cui maxime ſuccenſebat, cum ſumma illius dignitate reſtituit.* Oſtendit praeterea, ſe Romae cum Caeſare eſſe, cum ait, *me amiciſſime quotidie magis Caeſar amplectitur.*

LIB. IV. EPIST. XI.

M. MARCELLVS M. CICERONI S.

Plurimum] Reſpondet Marcellus literis Ciceronis, quae interciderunt: quibus Cicero gratulatus erat, quod ei Caeſar ignouiſſet, et ſuaſerat ei, vt Romam rediret. quod ex his verbis colligitur, *res quemadmodum ſit acta, veſtrae literae mihi declarant.* Item, *gratulatio tua, etc.*

LIB. VII. EPIST. XXVIII.

M. CICERO CVRIO S. D.

Memini] Curius hoc tempore morabatur Patris, vrbe Achaiae, quemadmodum ex epiſt. 17. lib. 13. intelligi poteſt: in qua M' Curium Ser. Sulpicio Achaiae hoc tempore proconſuli commendat. Laudat eum, quod abſit ab vrbe, euerſa republica. De Caeſare autem, et de ſe, qui Romae vna eſſe videntur, ita ait, *nec vero nunc quidem culpa in eo eſt, in cuius poteſtate omnia ſunt.* Item, *cum ſalutationi nos dedimus amicorum; quae fit hoc etiam frequentius, quam ſolebat, quod, quaſi auem albam, videntur bene ſentientem ciuem videre: abdo me in bibliothecam.*

LIB. IX. EPIST. XV.

CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Duabus] Scripta eſt, antequam Caeſar in Hiſpaniam proficiſceretur (profectus eſt autem extremo hoc anno) item, cum idem praefectus eſſet moribus (praefectus eſt autem, poſtquam ex Africa rediit, auctore Dione.) Haec autem ex his verbis intelliguntur, *quamdiu hic erit noſter hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae. cum vero aberit, ad fungos me tuos conferam.*

LIB. IX. EPIST. XXVI.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Accubueram] Eodem tempore ſcripta videtur, quo ſuperior: quia ait, ſe ad eum venturum, et cum eo cenaturum, vt in ſuperiore: cum inquit, *nihil eſt, quod aduentum noſtrum extimeſcas. Non multi cibi hoſpitem accipies; multi ioci.* Item in vtraque legis ſumptuariae meminit. ſupra enim, *domum ſi habebo, in denos dies, ſingulos ſumptuariae legis dies conferam.* hic vero, *epulamur vna non modo non contra legem, ſi vlla nunc lex eſt, ſed etiam intra legem, et quidem aliquanto.*

LIB. VI.

LIB. VI. EPIST. XIV.

M. CICERO Q. LIGARIO S. D.

Me ſcito] Nunciat, ſe pro eo ſupplicaſſe domi Caeſari. Extremo autem anno ſcripta eſt, quia ait, *ego idem tamen cum ad II. Kal. intercalares priores, rogatu fratrum tuorum, veniſſem mane ad Caeſarem.* Intelligit autem II. Kal. intercalares priores, vltimum diem prioris menſis, ex duobus illis, quos interpoſuit Caeſar, ſe et Lepido coſſ. inter Nouembrem et Decembrem menſes, vt annum confuſum ordinaret: auctore Macrobio lib. I. Saturn. c. 14.

LIB. VI. EPIST. VIII.

M. CICERO A. CAECINAE S. D.

Cum eſſet] Quia Kal. Ian. praefinitae erant a Caeſare Caecinae, quibus ille eſſe in Sicilia poſſet, idque ex Largo, Caecinae amico, Cicero audierat, propterea, profecto in Hiſpaniam Caeſare, a Balbo et Oppio, qui Romae remanſerant, impetrarat, vt vltra Kal. Ian. eſſe poſſet. qua de re Caecinam hac epiſtola certiorem facit. Monet praeterea, ne ad reliquias Aſiaticae negotiationis proficiſcatur: datque ei literas commendatitias, quas Furfano proconſuli, in Siciliam profecturo, reddat: quae ſequuntur.

LIB. VI. EPIST. IX.

M. CICERO T. FVRFANO S. D.

Cum A. Caecina] Hae literae cum ſuperioribus coniunguntur.

LIB. VI. EPIST. VII.

A. CAECINA M. CICERONI S. D.

Quod tibi non tam celeriter] Excuſat filium, quod librum non tam cito Ciceroni reddiderit De Aſiatica negotiatione ita reſpondet, *de Aſiatico itinere, quamquam ſumma neceſſitas premebat, vt imperaſti, feci.* Oratoris Ciceronis meminit, quem ſcripſit ad M. Brutum hoc anno in Galliam, abſoluto Catone: ex Oratore c. 10.

LIB. VI. EPIST. V.

M. CICERO A. CAECINAE S. D.

Quotieſcumque] Reſpondet ſe legiſſe librum, eumque, vt ille ſuperiore epiſtola praeceperat, diligentiſſime cuſtodire. Conſolatur de exilio.

Huic loco ſubiungere placuit epiſtolas quasdam commendatitias ad Ser. Sulpicium, M. Brutum, P. Seruilium, L. Acilium, qui in prouinciis erant hoc anno. Quod fecimus hoc conſilio, ne, cum difficilis earum diſpoſitio eſſet (quia nihil praeter commendationem continerent) reliquarum ſuperiorum hiſtoriam impedirent.

Quae ad Ser. Sulpicium in Achaiam ſcriptae ſunt.

LIB. XIII. EPIST. XVII.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. D.

M' Curius] Ser. Sulpicium hoc anno Achaiae praefuiſſe, ſatis ante demonſtrauimus: huic commendat M' Curium, qui Patris negotiabatur.

LIB. XIII. EPIST. XVIII.

M. CICERO SER. SVLPICIO S.

Non concedam] Commendat res Attici Epiroticas.

LIB. XIII. EPIST. XIX.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

Cum Lyſone Patrenſi] Commendat Lyſonem Patrenſem.

LIB. XIII. EPIST. XX.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

Aſclapone Patrenſi] Commendat Aſclaponem Patrenſem.

LIB. XIII. EPIST. XXI.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

M. Aemilius] Commendat domum Auiani, et rem familiarem, quae eſt Sicyone.

LIB. XIII. EPIST. XXII.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

T. Manlium] Commendat Manlium, qui negotiatur Theſpiis.

LIB. XIII. EPIST. XXIII.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

L. Coſſinio] Commendat libertum L. Coſſinii.

LIB. XIII. EPIST. XXIV.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

Cum antea] Rurſus commendat Lyſonem Patrenſem.

LIB. XIII. EPIST. XXV.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

Hegeſaretum] Commendat Hegeſaretum Lariſſaeum.

LIB. XIII. EPIST. XXVI.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

L. Meſcinius] Commendat negotia L. Meſcinii, quae erant in Achaia. Scriptam autem eſſe hoc anno hanc epiſtolam, quo conſul fuit

fuit M. Lepidus, apparet ex eo, quod ait, *quod quo minore dubitatione facere poſſes, literas ad te a M. Lepido conſule, etc.*

LIB. XIII. EPIST. XXVII.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

Licet eodem exemplo] Commendat rurſus rem Auiani, et meminit Ser. Sulpicii filii.

LIB. XIII. EPIST. XXVIII.

M. CICERO SER. SVLPICIO S. P. D.

Etſi libenter] Commendat rurſus rem Meſcinii.

Quae ad M. Brutum in Galliam ſcriptae ſunt.

LIB. XIII. EPIST. X.

M. CICERO BRVTO S. P. D.

Cum ad te tuus quaeſtor] M. Brutus praefectus fuerat a Caeſare Galliae citeriori, eo tempore quo in Africam profectus eſt, teſte Appiano et Plutarcho in Bruto. Itaque ſcribit Cicero ad Caecinam lib. 6. epiſt 6. *Brutum Galliae praefecit: Sulpicium Graeciae.* Apparet etiam ex Oratore Ciceronis, M. Brutum praefuiſſe Galliae, poſt bellum Africanum: quia in eo c. 10. ait, ſe, Catone abſoluto, aggreſſum eſſe ſcribere Oratorem ad M. Brutum, qui tum erat in Gallia. Addit praeterea, *ergo ex omnibus terris vna Gallia communi non ardet incendio: in qua frueris ipſe te, cum in Italiae luce cognoſceris.* Succeſſit autem Bruto hoc anno III. Kal. Ian. Panſa. lib. 15. epiſt. 17. Huic Cicero commendat Varronem quaeſtorem, tum cum Galliae praeerat.

LIB. XIII. EPIST. XI.

M. CICERO BRVTO S. P. D.

Quia ſemper] Commendat Arpinates.

LIB. XIII. EPIST. XII.

M. CICERO BRVTO S. D.

Alia epiſtola] Commendat Q. Fufidium Arpinatum legatum.

LIB. XIII. EPIST. XIII.

M. CICERO BRVTO S. D.

L. Caſtronius] Commendat L. Caſtronium.

LIB. XIII. EPIST. XIV.

M. CICERO BRVTO S. D.

L. Titio] Commendat Strabonem.

Quae ad P. Seruilium Iſauricum ſcriptae ſunt.

LIB. XIII. EPIST. LXVI.

M. CICERO P. SERVILIO S. D.

A. Caecinam] P. Seruilium Iſauricum in Aſia proconſule fuiſſe, ante demonſtratum eſt. ei commendat A. Caecinam.

LIB. XIII. EPIST. LXVII.

M. CICERO P. SERVILIO S. D.

Ex prouincia] Commendat Andronem Laodicenſem.

LIB. XIII. EPIST. LXIX.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S.

C. Curtius] Commendat rem C. Curtii, quam habet cum quodam Colophonio.

LIB. XIII. EPIST. LXX.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S.

Quia non eſt obſcura] Commendat T. Ampium Menandrum.

LIB. XIII. EPIST. LXXI.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. D.

Multos tibi commendem] Commendat T. Aguſium.

LIB. XIII. EPIST. LXXII.

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. D.

Caerelliae] Commendat poſſeſſiones Aſiaticas Caerelliae.

Quae ad Acilium proconſulem Siciliae ſcriptae ſunt.

LIB. XIII. EPIST. XXX.

M. CICERO ACILIO PROCOS. S.

L. Manlius] Acilius hic proconſul erat in Sicilia, quemadmodum ex epiſtolis ſequentibus omnibus apparet: erat autem, quo tempore Caeſar dominabatur: quia in epiſt. 36. ait, *ei Dolabella rogatu meo ciuitatem a Caeſare impetrauit: qua in re ego interfui.* Ex his verbis intelligi poteſt, et Caeſarem obtinere hoc tempore rempublicam, et Ciceronem cum illo fuiſſe in gratia. quod fieri non potuit, niſi poſtquam bellum Africanum confectum eſt, et Caeſar Romam rediit. nam, niſi poſt bellum Africanum, Caeſarem Cicero non vidit. Huic Acilio forte ſucceſſit Furfanus, de quo in epiſtola ad Caecinam. (lib. 6. §.) Acilius autem forte is eſt, qui ſequenti anno Ser. Sulpicio in Graeciam ſucceſſit. Commendat ei L. Manlium.

LIB. XIII. EPIST. XXXI.

CICERO ACILIO PROCOS. S. D.

C. Flauio] Commendat Flauium.

LIB. XIII. EPIST. XXXII.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

In Aleſina] Commendat M. et C. Clodios ex Aleſina ciuitate, quae eſt in Sicilia.

LIB. XIII. EPIST. XXXIII.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cn. Otacilio] Commendat negotia Naſonis, quae habet in Sicilia.

LIB. XIII. EPIST. XXXIV.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Auitum] Commendat Lyſonem Lilybaetanum. Lilybaeum autem in Sicilia eſt.

LIB. XIII.

LIB. XIII. EPIST. XXXV.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

C. Auianus] Commendat negotia Auiani.

LIB. XIII. EPIST. XXXVI.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cum Demetrio Mega] Commendat Demetrii Siculi negotia.

LIB. XIII. EPIST. XXXVII.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Hippiam] Commendat Hippiam Calatinum. Calate autem in Sicilia eſt.

LIB. XIII. EPIST. XXXVIII.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

L. Bruttius] Commendat L. Bruttium, amicum ſuum iam inde a quaeſtura ſua Sicilienſi.

LIB. XIII. EPIST. XXXIX.

CICERO ACILIO PROCOS. S.

Cum familia Titurnia] Commendat M. Titurnium.

CAESARE DICTATORE III. DES. IV. ET COS. IV. SINE COLLEGA. Anno ab Vrbe condita DCCVIII.

LIB. VI. EPIST. XVIII.

M. CICERO LEPTAE S. D.

Simul accepi] Caeſar hoc anno cum Pompeii liberis pugnauit in Hiſpania, cum eo extremo ſuperiore anno Roma XXVII. diebus perveniſſet (Appiano auctore) et in caſtris tertiam dictaturam iniiſſet, auctore Dione. Hoc igitur tempore ſcripſiſſe videtur hanc epiſtolam Cicero: quia ait, *de Hiſpaniis noui nihil. magnum tamen exercitum Pompeium habere conſtat. Nam Caeſar ipſe ad nos miſit exemplum Paciaeci literarum, in quo erat, illi XI. eſſe legiones.* Praeterea meminit Oratoris ſui, ita, *Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo.* Se Romae eſſe ſignificat, cum ait, *me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed cum ea, quemadmodum ſpero, ſatis firma ſit: teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam penſionem.*

LIB. XV. EPIST. XVIII.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Longior epiſtola] Scripta eſt initio belli Hiſpanienſis: quia ait, *de Hiſpania nihil adhuc certi, nihil omnino noui.*

LIB. XV. EPIST. XVII.

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

Praepoſteros] Scripta eſt eodem tempore, quo ſuperior: quia ait, *de Hiſpania noui nihil: ſed exſpectatio valde magna, rumores triſtio-*

triſtiores, ſed ἀδέσποτοι. Panſa noſter paludatus a. d. III. Kal. Ian. profectus eſt, id eſt, in Galliam Ciſalpinam, vt M. Bruto ſuccederet: ex epiſt. 27. lib. 12. ad Attic. Nunciat P. Sullam mortuum. Hanc ſecundam eſſe ad Caſſium epiſtolam indicat, cum ait, *alteras habebis has breues.*

LIB. IX. EPIST. X.

CICERO P. DOLABELLAE S. D.

Non ſum auſus] Dolabella erat in Hiſpania cum Caeſare, ex Phil. 2. c. 30. Scripta haec eſt eodem tempore, quo ſuperior: quia ait, *te hoc ſcire volo, vehementer populum ſollicitum fuiſſe de P. Sullae morte.* cuius meminit in ſuperiore.

LIB. XV. EPIST. XVI.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Puto te iam ſuppudere] Hanc tertiam epiſtolam vocat: ſeque eam ſcripſiſſe ait, antequam ab illo ne ſchedulam quidem acceperit. ex quo intelligi poteſt, non multo poſt ſecundam eſſe ſcriptam. De ſpectris Catianis agit.

LIB. XV. EPIST. XIX.

C. CASSIVS S. D. M. CICERONI.

Non mehercule] Reſpondet ſuperioribus epiſtolis, quibus Cicero nunciarat de Panſa, et de ſpectris Catianis egerat. Eodem tempore ſcripta eſt: quia ait, *quid in Hiſpaniis geratur, reſcribe. Si Caeſar vincit, celeriter me exſpecta.*

LIB. IX. EPIST. XIII.

CICERO DOLABELLAE S. D.

C. Suberinus] Commendat Dolabellae, qui in Hiſpania erat cum Caeſare, C. Suberinum, quem repentino bello oppreſſum eſſe ait in Hiſpania: in qua, poſt Afranium ſuperatum, nemo bellum fore putarat.

LIB. XIII. EPIST. XV.

CICERO C. CAESARI IMP. S.

Praecilium] Caeſar in bello erat, vt puto, Hiſpanienſi, cum Praecilium hac epiſtola ei Cicero commendauit. Quoniam autem in titulo eſt *Imp.* videtur ſcripta poſt XI. Kal. Mart. nam eo die Caeſar Imp. appellatus eſt, Ategua in Hiſpania capta, auctore Oppio de bell. Hiſpan. c. 19.

LIB. XIII. EPIST. XVI.

M. CICERO C. CAESARI IMP. S.

P. Craſſum] Commendat Caeſari P. Craſſum. eundem eſſe in Hiſpania, hinc intelligitur, quod ait, *in Hiſpaniam ad te, maxime ille quidem ſuo conſilio, ſed etiam me auctore, eſt profectus.*

LIB. IX. EPIST. XI.

CICERO DOLABELLAE SVO S. D.

Vel meo] Cicero hoc anno, menſe, vt puto, Ianuario, filiam amiſit, quae ex partu periit, vt ait Paedianus in Piſonianam. Itaque Caeſar ſcripſit literas conſolatorias ex Hiſpania

ſpania ad Ciceronem, prid. Kal. Maii datas, vt ait lib. 13. ad Attic. epiſt. 20. Cum autem eius rei ignarus Dolabella deſideraret literas Ciceronis, ipſe ei hac epiſtola ita reſpondet, *vel meo ipſius interitu mallem literas meas deſiderares, quam eo caſu, quo ſum grauiſſime afflictus: quem ferrem certe moderatius, ſi te haberem.* Non ſcribit autem aperte de obitu Tulliae, quia fama iam accepiſſe eum putat, quemadmodum Caeſar acceperat. Quod autem addit, *ſed quoniam breui tempore, vt opinio noſtra eſt, te ſum viſurus:* item, *celeriter vna futuros nos arbitror,* id ait, quia finem belli Hiſpanienſis adeſſe intelligebat. Sic enim ſcribit ad Attic. lib. 12. epiſt. 37. *Hirtius ad me ſcripſit, Sex. Pompeium Corduba exiſſe, et fugiſſe in Hiſpaniam citeriorem, Cnaeum fugiſſe, neſcio quo: nihil praeterea noui. literas Narbone dedit XIV. Kal. Mai.* Oppius autem de bell. Hiſpan. c. 39. tradit, Cn. Pompeium interfectum eſſe a Caeſare prid. Id. April. at Dio ſcribit victoriam Caeſaris Hiſpanienſem Romae nunciatam eſſe pridie Parilia, id eſt X. Kal. Maii.

LIB. IV. EPIST. V.

SER. SVLPICIVS M. CICERONI S.

Poſteaquam] Ser. Sulpicius ex Graecia conſolatur Ciceronem de obitu filiae. Certiorem ſe eſſe facturum eum de prouincia ait, vbi tranquilliore eum eſſe animo cognouerit.

LIB. V. EPIST. XIII.

M. CICERO S. D. L. LVCCEIO Q. F.

Quamquam] Lucceius, vt ceteri, conſolatus erat literis Ciceronem de obitu filiae. quae literae interciderunt. his reſpondet Cicero, cum ait, *ergo et domeſtica feremus, vt cenſes: et publica paullo etiam fortius fortaſſe, quam tu ipſe, qui praecipis.* item, *vt mones, quantum potero, me ab omnibus moleſtiis et angoribus abducam.* Sic ad Attic. lib. 13. epiſt. 20. de morte filiae, *vellem tam domeſtica ferre poſſem, quam iſta contemnere.*

LIB. XVI. EPIST. XXII.

TVLLIVS TIRONI S.

Spero ex tuis literis] Tiro hoc tempore iterum aegrotauerat, quantum autem intelligi poteſt ex lib. 12. ad Attic. epiſt. 34. menſe Maio conualuerat. inquit enim, *ego hic vel ſine Sica, (Tironi enim melius eſt) facillime poſſem eſſe, vt in malis.* In hac autem inquit, *ſpero ex tuis literis, tibi melius eſſe.* item, *ego hic ceſſo, quia ipſe nihil ſcribo.* In agris Cicero erat, Tiro Romae.

LIB. XVI. EPIST. XVII.

TVLLIVS TIRONI S.

Video] Nondum firmus erat Tiro: quia ait, *valetudo tua me valde ſollicitat: ſed inſerui, et fac omnia. tum te mecum eſſe, tum mihi cumulatiſſime ſatisfacere putato.* Idem autem ſcripſit in ſuperiore, cum inquit, *mecum es, ſi te curas.* Docet eum, non recte dici, *fideliter inſeruire valetudini.*

LIB. XVI. EPIST. XX.

TVLLIVS TIRONI S.

Sollicitat] Sperat Tironem cito firmum fore, ſi diligentiam adhibuerit. Item ait, *tu potes Kalendis ſpectare gladiatores, poſtridie redire: et ita cenſeo.*

LIB. XVI. EPIST. XIX.

TVLLIVS TIRONI S.

Exſpecto] Se ait exſpectare literas Tironis, Tironem magis. In hac, vt in ſuperiore, meminit Demetrii.

LIB. XVI. EPIST. X.

TVLLIVS TIRONI S.

Ego vero cupio] Iam firmior eſſe videtur Tiro: quia ait, *ego vero cupio te ad me venire: ſed viam timeo. grauiſſime aegrotaſti.* Item, *iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III. Kal. eſſe volo. Ibi te vt firmum offendam, mi Tiro, effice.* Scripta eſt poſt epiſtolam 17. quia ait, *docui te, fides ἔτυμον quod haberet.* Quod autem ait, *Pompeius erat apud me, cum haec ſcribebam,* videtur legendum *Pomponius.* Data eſt XIV. Kal. vt puto, Iunias.

LIB. XVI. EPIST. XVIII.

TVLLIVS TIRONI S.

Quid igitur] Iam Tiro videtur in Tuſculanum veniſſe: quia ait, *tibi διαφόρησιν gaudeo profuiſſe. ſi vero etiam Tuſculanum, dii boni! quanto mihi illud erit amabilius?* Item, *fac bellus reuertare, non modo te, ſed etiam Tuſculanum noſtrum plus amem.* Item, *te quando exſpectemus, fac vt ſciam.*

LIB. IV. EPIST. VI.

M. T. CICERO S. D. SER. SVLPICIO.

Ego vero] Reſpondet epiſtolae, qua Sulpicius ſe conſolatus eſt de morte filiae. Iam Sulpicius decedere cogitabat e Graecia: quia ait, *ſperabam, tuum aduentum (ſic enim audiebam) appropinquare.* Quod idem ſignificat etiam Sulpicius in epiſt. 12. prid. Kal. Iun. Athenis data. In agris eſſe ſe oſtendit, cum ait, *itaque et domo abſum, et foro.*

LIB. IV. EPIST. X.

M. CICERO M. MARCELLO S.

Etſi nihil erat noui] Iam Cicero exſpectabat Marcellum, qui ſe illius conſilio vſurum eſſe reſcripſerat. quod intelligitur ex his verbis, *magisque literas tuas iam exſpectare incipiebam, vel te potius ipſum.* Veretur autem ne, quamquam Marcellus redire decreuerat, tamen tardius decedat: ſiquidem ait, *venit mihi in mentem, ſubuereri interdum, ne te delectet tarda deceſſio.* Scripta eſt autem multo poſt ſuperiorem illam, 9. quia ambas has literas ait ſe dediſſe Theophilo liberto eius, ad eum proficiſcenti. Oportet enim Theophilum poſt ſuperiores illas literas, in Graeciam allatas, Romam rediiſſe, nunc autem ad Marcellum iterum in Graeciam proficiſci.

LIB. IV.

LIB. IV. EPIST. XII.

SER. SVLPICIVS CICERONI S.

Etſi ſcio] Has literas dedit Sulpicius prid. Kal. Iun. Athenis, quibus certiorem facit Ciceronem, M. Marcellum, Italiam verſus nauigaturum, antequam conſcenderet, a P. Chilone eſſe interfectum.

LIB. V. EPIST. XIV.

L. LVCCEIVS Q. F. S. D. M. T. CICERONI M. F.

Si vales, bene eſt: valeo, ſicut ſoleo] Cicero in ſolitudine erat, menſe Iunio, vt eſt ad Attic. lib. 12. epiſt. 13. 14. 15. Vt autem Brutus conſolatus eſt Ciceronem de morte filiae, tum cum in ſolitudine erat, (vt eſt ad Attic.) ſic Lucceius eodem tempore eundem iterum conſolatus eſt, vt apparet ex epiſtola.

LIB. V. EPIST. XV.

M. CICERO L. LVCCEIO Q. F. S. D.

Omnis amor tuus] Reſpondet ſuperiori epiſtolae, qua ſe conſolatus eſt Lucceius.

LIB. V. EPIST. IX.

P. VATINIVS IMP. M. CICERONI SVO S. D.

Si vales, bene eſt, ego valeo. Si tuam conſuetudinem] P. Vatinius hoc anno cum imperio a Caeſare miſſus eſt in Illyricum, hac occaſione, (auctore Appiano in Illyrico) cum Q. Cornificius quaeſtor Caeſaris pro praetore in Illyrico a M. Octauio, Pompeii duce, qui ſe ex fuga Pharſalici proelii magna claſſe in illum ſinum contulerat, premeretur, Gabiniusque mandato Caeſaris in Illyricum cum legionibus nouis profectus, ibi mortuus animum Octauio addidiſſet, tum Vatinius Brundiſio cum aliquot nauibus aduerſum Octauium miſſus eſt: qui victo demum fugatoque Octauio, et prouincia recepta, ac Cornificio reddita, victor cum toto exercitu et claſſe Brundiſium ſe recepit, vt tradit Hirtius de bell. Alex. c. 42, ſeqq. Has deinde Illyriorum, qui cum Octauio ſteterant, iniurias cum Caeſarem vlturum eſſe, confectis omnibus bellis, Illyrii timerent, ad Caeſarem legatos miſerunt, qui ſe vt in amicitiam fidemque reciperet peterent. Quibus Caeſar reſpondit, ſe, ſi tributa penderent, obſideſque darent, veniam illis eſſe daturum. Vtrumque autem pollicentibus ipſis, Vatinium cum legionibus et magno equitatu ad eum miſit. Hoc autem factum eſt, quantum ex Appiano et ex his epiſtolis intelligi poteſt, hoc anno, victis quidem Hiſpaniis, verum nondum Caeſare Romam reuerſo. Qua in prouincia, oblata belli gerendi occaſione, cum Vatinius bene rem geſſiſſet, atque imperator appellatus fuiſſet, de rebus geſtis ad ſenatum miſit literas, petiitque per has etiam literas a Cicerone, vt ſupplicationem ea de cauſa ſibi decerneret. Epiſtola data eſt III. Id. Quint. Naronae. Ergo ante reditum Caeſaris. Nunciat praeterea ſe audiſſe, ſeruum eius fugitiuum eſſe cum Vardaeis, de quo nihil Cicero ſibi mandarit: ſe illum inuenturum, niſi in Dalmatiam aufugerit. ex quo apparet, eum nunc in Illyrico eſſe.

LIB. IX.

LIB. IX. EPIST. VIII.

CICERO VARRONI S. D.

Etſi munus] Mittit ad Varronem quatuor libros Academicos. Apparet hanc epiſtolam ſcriptam eſſe hoc anno circa Id. Quint. ex lib. 13. ad Attic. epiſt. 25.

LIB. XIII. EPIST. LXXVII.

M. CICERO SVLPICIO IMP. S.

Cum his temporibus] Plerique exiſtimant, in titulo huius epiſtolae ſcribendum eſſe, VATINIO, pro SVLPICIO, atque his literis Ciceronem Vatinii ſuperiori epiſtolae reſpondere, quod ſe ei lubenter ſupplicationem decreuiſſe dicat. Quibus et ipſe aſſentirem, niſi haec verba ſubſequerentur, *praeterea a te peto in maiorem modum, pro noſtra amicitia, et pro tuo perpetuo in me ſtudio, vt in hac re etiam elabores. Dionyſius, ſeruus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractauit, cum multos libros ſurripuiſſet, nec ſe impune laturum putaret, aufugit. Is eſt in prouincia tua. Eum et M. Bolanus, familiaris meus, et multi alii Naronae viderunt. Ego ſi hominem per te recuperauero, ſummo me a te beneficio affectum arbitrabor.* Neque enim intelligi poteſt, cur Cicero ad Vatinium ita ſcripſiſſet, cum ille in ſuis literis ita nunciaſſet, *dicitur mihi ſeruus tuus anagnoſtes fugitiuis cum Vardaeis eſſe, etc.* Accedit, quod ſi ad Vatinium ſcripſiſſet, non videtur veriſimile ita locuturum fuiſſe, *non exiſtimaui, me, ſaluo iure noſtrae veteris amicitiae, multorumque inter nos officiorum, facere poſſe, vt honori tuo deeſſem,* cum quo inimicitiae fuerunt. Itaque vereor, ne hic P. Sulpicius alter, proconſul Illyrici ſit, pari cum Vatinio imperio a Caeſare miſſus. quandoquidem Vatinius in re geſta contra Octauium collegam habuit etiam Sulpicium. Quod intelligitur ex his verbis Hirtii de bell. Afric. c. 10. *Caeſar cum cohortibus ſeptem, quae ex veteranis legionibus in claſſe cum Sulpicio et Vatinio rem geſſerant, ex oppido Ruſpina egreſſus, proficiſcitur ad portum.* Quod ſi ita eſt, ergo vt Vatinius, ſic Sulpicius ob rem bene geſtam de ſupplicatione a Cicerone petierat. Vt autem Vatinii literae extant, ſic Sulpicii exciderunt: vt ad Vatinium reſponſio deſideratur, ſic ad Sulpicium habetur: vt Vatinius ſe ſine literis Ciceronis de ſeruo eius curaturum ſcripſerat, ſic Sulpicius de eodem ſeruo inueſtigando rogatur.

LIB. VI. EPIST. XIX.

CICERO LEPTAE S.

Maculam] Scripta eſt, dum exſpectabatur Caeſar ex Hiſpania: quia ait, *ego me Aſturae diutius arbitror commoraturum, quoad ille quandoque veniat.* meminit etiam Oppii et Balbi, qui Romae remanſerant, Caeſare in Hiſpaniam profecto. Balbum autem aegrum fuiſſe, et in hac epiſtola ait, et ad Attic. lib. 13. epiſt. 47. hoc tempore ſcripta.

LIB. VII. EPIST. XXIV.

M. CICERO M. FABIO GALLO S. D.

Amoris quidem tui] Iudicium P. Sextii, de quo fit in hac epiſtola mentio,

mentio, oſtendit eam hoc tempore ſcriptam eſſe, quia eadem de re ſcribit ad Attic. lib. 13. epiſt. 49. menſe Sextili, antequam Caeſar Romam venerit.

LIB. VII. EPIST. XXV.

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

Quod epiſtolam] Apparet, ſcriptam eſſe aduentante Caeſare ex Hiſpania: quia ait, *magiſter adeſt citius, quam putaramus.* Magiſtrum autem dictatorem Caeſarem intelligit. Sic in epiſtola ad Attic. ſcripta menſe Sextili lib. 13. 47. ait, *Caeſar adeſt.*

Q. FABIO MAXIMO
C. TREBONIO COSS.

Hoc anno Caeſar, poſtquam ex Hiſpania rediit, conſules ſibi ſuffecit in reliquum anni Q. Fabium Maximum, et C. Trebonium. auctore Dione.

LIB. XII. EPIST. XVII.

M. CICERO Q. CORNIFICIO COLLEGAE S.

Grata mihi vehementer] Iam Caeſar quintum et vltimum a bello Romam reuerterat, id eſt, ex Hiſpaniis. reuertit autem Octobri menſe, auctore Velleio lib. 2. c. 56. Q. Cornificium in prouincia Syriae finitima eſſe apparet: quod ait, *ex Syria nobis tumultuoſiora quaedam nunciata ſunt: quae, quia tibi ſunt propiora, quam nobis, tua me cauſa magis mouent, quam mea.* Scripta videtur epiſtola, cum, reuerſo ex Hiſpania Caeſare, populus Romanus variis ſpectaculis operam dabat: quia ait, *Romae ſummum otium eſt; ſed ita, vt malis ſalubre aliquod et honeſtum negotium: quod ſpero fore. Video id curae eſſe Caeſari.* Significat autem bellum Parthicum, quod parabat Caeſar, antequam interficeretur. Meminit etiam Oratoris ſui, cum ait, *me ſcito, dum tu abſis, quaſi occaſionem quandam et licentiam nactum, ſcribere audacius: et cetera quidem fortaſſe, quae etiam tu concederes: ſed proxime ſcripſi de optimo genere dicendi.* Hanc autem epiſtolam primam eſſe ex iis, quas ad Cornificium ſcripſit in prouinciam, ex his verbis colligitur, *grata mihi vehementer eſt memoria noſtri tua, quam ſignificaſti literis.*

LIB. XIII. EPIST. IV.

M. CIC. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPRAET. S. D.

Cum municipibus] Q. Valerius praepoſitus erat a Caeſare agris diuidendis, credo, poſtquam ex Hiſpania rediit, quia Cicero in epiſt. 5. qua commendat ei C. Curtium, ait ita, *hoc autem tempore eum Caeſar in ſenatum legit.* Senatum autem ſuppleuiſſe Caeſarem, poſtquam rediit ex Hiſpania, ſcribit Dio. Hac epiſtola commendat municipes Volaterranos, quo-

quorum agris diuidendis Valerius praefectus erat.

LIB. XIII. EPIST. V.

M. CICERO Q. VALERIO Q.F. ORCAE LEGATO PROPRAET. S. P. D.

Non moleſte fero] Commendat Valerio C. Curtium, qui poſſeſſionem habebat in agro Volaterrano.

LIB. XIII. EPIST. VII.

M. CICERO C. CLVVIO S. P. D.

Cum in Galliam] Cluuius item videtur, vt Valerius, praepoſitus fuiſſe a Caeſare diuidendis agris: quia ait, *etſi non ſum neſcius, et quae temporum ratio, et quae tua poteſtas ſit, tibique negotium datum eſſe a C. Caeſare, non iudicium, praeclare intelligo.* Commendat ei agrum vectigalem municipii Atellani.

LIB. XIII. EPIST. VIII.

M. CICERO M. RVTILIO S. P. D.

Cum et mihi] Item M. Rutilius praepoſitus erat agris diuidendis a Caeſare, vt ex ipſa epiſtola apertiſſime apparet. Commendat ei praedia Laberii.

LIB. XII. EPIST. XVIII.

CICERO CORNIFICIO COLLEGAE S. D.

Quod extremum] Loquitur de tumultu in Syria excitato, (vt in ſuperiore ad eundem) cum ait, *quod mihi videor ex tuis literis intelligere, te nihil commiſſurum eſſe temere, nec ante, quam ſciſſes, quo iſte, neſcio qui, Caecilius Baſſus erumperet, quidquam certi conſtituturum.* Hic enim Baſſus tumultuatus eſt in Syria, Dione auctore. Loquitur etiam de ludis Caeſaris, cum ait, *equidem ſic iam obdurui, vt ludis Caeſaris noſtri aequiſſimo animo viderem T. Plancum, audirem Laberii et Publii poemata*; de quibus ludis ſupra diximus.

LIB. V. EPIST. XI.

M. CICERO P. VATINIO IMP. S. D.

Grata tibi] Cicero vt Sulpicio ſupplicationem decreuerat, ſic etiam Vatinio. Vt autem deſiderantur literae, quibus Cicero decretam ei a ſe ſupplicationem eſſe nunciauerat, ſic etiam Vatinianae, quibus Ciceroni gratias agebat. Haec enim epiſtola reſcripta eſt ad literas Vatinii, quibus ille gratias egerat, et Pompeiam vxorem ei commendauerat. Quod autem ait, *Dalmatis dii male faciant, qui tibi moleſti ſunt. Sed, vt ſcribis, breui capientur, et illuſtrabunt res tuas geſtas*, oſtendit, Vatinium ex Illyrico iam tum, cum eas literas ſcripſit, in Dalmatiam profectum eſſe, quod a Dalmatis laceſſeretur: ſperatque res Dalmaticas acceſſionem futuras Illyricae victoriae, ob quam ei ſupplicatio decreta fuerat. Monet de Dionyſio.

LIB. VII. EPIST. XXIX.

M' CVRIVS M. CICERONI SVO S. D.

Si vales, bene eſt: ſum enim] Data eſt a. d. IV. Kal. Nouembr. a M' Curio, qui Patris erat. Rogat Cicero-

Ciceronem, vt Sulpicii ſucceſſori ſe commendet, qui menſe Iunio ex Achaia deceſſit. Huic epiſtolae reſpondet Cicero initio ſequentis anni.

LIB. V. EPIST. X.
P. VATINIVS IMP. M. CICERONI SVO S. D.

Si vales, bene eſt: ego quidem valeo. De Dionyſio] Data eſt Non. Dec. Naronae. P. Vatinius, cum in Dalmatiam profectus bellum gerere coepiſſet, inde recedere propter frigora coactus fuerat. Petierat tamen a Caeſare, ob res Dalmaticas geſtas, ſupplicationem. de ea vero adhuc non retuliſſe Caeſarem moleſte fert. Petit a Cicerone, vt apud Caeſarem cauſam ſuam agat. ſic enim ait, *Caeſar adhuc mihi iniuriam facit: de meis ſupplicationibus, et rebus geſtis Dalmaticis adhuc non refert: quaſi vero non iuſtiſſimi triumphi in Dalmatia res geſſerim. etc.* Quod autem addit, *ego poſt ſupplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus ſum*, intelligitur poſt ſupplicationes de rebus Illyricis. De Dionyſio ſe nihil adhuc extricare reſpondet. In Illyricum vero receſſiſſe oſtendit, cum ait, *quod me frigus Dalmaticum, quod illinc eiecit, etiam hic refrigerauit.* Item, *indigneque oppidum captum, et bellum iam confectum relinquere ſum coactus.*

LIB. IX. EPIST. XII.
CICERO DOLABELLAE S. D.

Gratulor Baiis noſtris] Dolabella ad Baias erat, ac orationem pro Deiotaro a Cicerone requiſierat, quam dixit Cicero domi apud Caeſarem ex Hiſpania reuerſum. quod ex his verbis orationis c. 14. intelligitur, *non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Bleſamio dediſti, ſe magis etiam erexerit.* Eſt enim Tarraco vrbs Hiſpaniae. Ad eum orationem hanc ſe mittere ait. Et ipſe Cicero ruſticari videtur, cum ait, *oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram.* Caeſarem porro cum Dolabella ad Baias fuiſſe hoc anno, poſt tertia Saturnalia, id eſt, XII. Kal. Ian. intelligitur ex epiſt. vlt. lib. 13. ad Attic.

C. IVLIO CAESARE V.
M. ANTONIO COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCIX.

LIB. VII. EPIST. XXX.
CICERO CVRIO S. D.

Ego vero iam te nec hortor] Scripta eſt haec epiſtola initio anni huius, ex his verbis, *in campo certe non fuiſti, cum hora ſecunda comitiis quaeſtoriis inſtitutis, ſella Q. Maximi, quem illi conſulem eſſe dicebant, poſita eſſet: quo mortuo nunciato, ſella ſublata eſt. Ille autem, qui comitiis tributis eſſet auſpicatus, centuriata habuit, conſulem hora VII. renunciauit, qui vsque ad Kal. Ian. eſſet, quae erant futurae mane poſtridie.* Hic autem fuit C. Caninius Rebilus, qui in locum Q. Maximi ſuffectus eſt. Dio,

Dio, Macrobius. Reſpondet epiſtolae Curii ſuperiori.

LIB. XIII. EPIST. L.

M. CICERO ARISTO (AVCTO) PROCOS S. D.

Sumpſi hoc mihi] Petierat Curius a Cicerone, vt ſe commendaret ſucceſſori Sulpicii: qui videtur fuiſſe Acilius. Itaque in ſuperiore ad Curium epiſtola ita reſpondet, *Acilius, qui in Graeciam cum legionibus miſſus eſt, maximo meo beneficio eſt.* —— *Ad eum de te diligentiſſime ſcripſi, eamque epiſtolam cum hac coniunxi.* Haec autem epiſtola videtur eſſe, quae ad Ariſtum ſcripta eſt, cui commendat M' Curium. fortaſſe enim appellatus eſt Acilius Ariſtus.

LIB. XII. EPIST. XIX.

M. CICERO CORNIFICIO S.

Libentiſſime] Ex ſuperioribus ad Cornificium epiſtolis apparet, eum fuiſſe cum imperio non longe a Syria prouincia, et bellum Parthicum ſuſpectum fuiſſe. Ex hac autem conſtat, eum Syriam et bellum Parthicum a Caeſare obtinuiſſe, quod Caeſar parabat hoc anno, antequam interficeretur. Hanc rem ei hac epiſtola gratulatur.

LIB. VII. EPIST. XXXI.

CICERO CVRIO S. D.

Facile perſpexi] Haec epiſtola multo poſt ſuperiorem ad Curium ſcripta eſt: quia ait, *Acilio non fuiſſe neceſſe meas dari literas, facile patior.* Hunc Acilium ſucceſſorem fuiſſe Sulpicii intelligi poteſt, cum addit, *Sulpicii tibi opera, intelligo ex tuis literis, non multum opus fuiſſe.*

M. ANTONIO
P. DOLABELLA COSS.

Caeſar conſul V. Id. Mart. interfectus eſt, cum quinque menſes Romae poſt reditum ex Hiſpania fuiſſet, (auctore Velleio lib. 2. c. 56.) in cuius locum ſuffectus eſt P. Dolabella.

LIB. XI. EPIST. I.

D. BRVTVS M. BRVTO, ET C. CASSIO S. D.

Quo in ſtatu ſimus, cognoſcite] M. Brutus et C. Caſſius, praetores vrbani, poſt necem Caeſaris armis Antonii conſulis diffidentes Roma aberant. D. Brutus ſocius eiusdem coniurationis Romae erat. quod ex his verbis intelligitur, *heri veſperi apud me Hirtius fuit: qua mente eſſet Antonius, demonſtrauit; peſſima ſcilicet et infideliſſima. Nam ſe neque mihi prouinciam dare poſſe aiebat, neque arbitrari, tuto in vrbe eſſe quemquam noſtrum.* Quae verba indicant, non multo poſt necem Caeſaris hanc epiſtolam eſſe ſcriptam. Ad Attic. certe ſcribit, lib. 14.

lib. 14. epiſt. 7. M. Brutum viſum eſſe ſub Lanuuio, poſt prid. Id. April.

LIB. XVI. EPIST. XXIV.

TVLLIVS TIRONI S. D.

Etſi mane] Cicero ruſticabatur eo tempore, quo Octauius ex Apollonia ad cernendam hereditatem Caeſaris Romam venit. Mandat Tironi, (quem a ſe, vt ait, Romam dimiſerat) vt ſibi pecuniam curet: et vt omnia certa ſibi reſcribat, quid Antonius, quid Octavius, quae hominum opinio, quid futurum putet. Addit praeterea, vix teneri, quin accurrat. Item Aquini fuiſſe Hirtium, qui tum Romae erat, cum ſuperior epiſtola ſcripta eſt. Scripta autem haec videtur poſt XIV Kal. Maias: quia Octauius ex Apollonia Romam venit illo die, lib. 14. ad Attic. epiſt. 10.

LIB. VI. EPIST. XVII.

M. CICERO BITHYNICO S.

Cum ceterarum] Non eſt dubium, quin haec epiſtola extremis iis bellis ciuilibus, quibus Cicero interfuit, ſcripta ſit: cum ita ſcribat, *cum ceterarum rerum cauſa cupio eſſe aliquando rempublicam conſtitutam.* Item quod ait, *eos, qui temporibus valuerunt, aut valeant, etc.* nam *qui valuerunt,* referre videtur ad Caeſarianos: *qui valeant*, ad Antonianos et Octavianos. Praeterea ſcribit ad Tironem in ſequenti epiſtola, *ad Bithynicum ſcripſi.* quod tamen an de hac epiſtola, et de hoc Bithynico dictum ſit, affirmare non auſim.

LIB. XVI. EPIST. XXIII.

TVLLIVS TIRONI S.

Tu vero conſice] Mandat item, vt pecuniam curet. Scripta eſt hoc tempore: quia ait, *Balbus ad me ſcripſit, tanta ſe epiphora oppreſſum, vt loqui non poſſit, Antonius de lege quid egerit.* legem autem intelligit, quam fixerat Antonius poſt mortem Caeſaris, qua Siculi ciues Romani facti ſunt lib. 14. ad Attic. epiſt. 12. Adhuc etiam ruſticabatur, cum ait, *liceat modo ruſticari.* Neque dum amicitiam cum Antonio diremerat: quia ait, *ego Antonii inueteratam ſine vlla offenſione amicitiam retinere ſane volo: ſcribamque ad eum.*

LIB. IX. EPIST. XIV.

CICERO DOLABELLAE COS. S. D.

Etſi contentus eram] Gratulatur Cicero Dolabellae conſuli de rebus ab eo praeclare geſtis. Intelligit autem columnam in foro Caeſari mortuo erectam, quam ipſe proſtrauerat. Scripta videtur VIII. Id. Maias ex epiſt. lib. 14. ad Attic. epiſt. 17. vbi ait, *ad Brutum noſtrum, ad Caſſium, ad Dolabellam epiſtolas ſcripſi, earum exempla tibi miſi.* epiſt. 18. *Ego ad eum* (Dolabellam) *VIII. Idus literas dederam bene mane.*

LIB. XII. EPIST. XVI.

C. TREBONIVS M. CICERONI S.

Si vales, bene eſt. Athenas] C. Trebonius in Aſiam proficiſcebatur prouinciam, cum has literas dedit VIII. Kal. Iun. Athenis. Nar-

rat Ciceroni, vt viderit Athenis filium eius literis operam dantem. ſe item audiſſe turbulenta quaedam de republica, quae cupit eſſe falſa.

LIB. XV. EPIST. XX.

M. CICERO C. TREBONIO S. D.

Oratorem meum] Eodem tempore, quo Trebonius ad Ciceronem ſcripſit epiſtolam ſuperiorem, Cicero hanc ad illum. Mittit ad eum Oratorem ſuum, petit, vt ad ſe crebro ſcribat, in primisque vt doceat, cuiusmodi iter ſuum fuerit: vbi Brutum viderit, quamdiu ſimul fuerit. M. autem Brutum intelligit, qui per haec tempora in agro Antiati erat.

LIB. XI. EPIST. XXVII.

M. CICERO C. MATIO S. D.

Nondum ſatis conſtitui] Agit cum Matio de ludis Octauii, ab eo curatis in honorem Caeſaris mortui. Scripta vero hoc tempore videtur: quia lib. 15. ad Attic. epiſt. 2. data poſt XV. Kal. Iun. ita ait, *ludorum eius* (Octauii) *apparatus, et Matius ac Poſtumius mihi procuratores non placent.* item, quia in hac epiſtola ait, *cum in Tuſculanum veſperi veniſſem.* nam ad Attic. ſcribit lib. 15. epiſt. 3. in Tuſculanum ſe venturum VI. Kal. Iun.

LIB. XI. EPIST. II.

M. BRVTVS, ET C. CASSIVS PRAETT. M. ANTONIO COS. S. P. D.

De tua fide] Brutus, et Caſſius praetores, vt dixi, vrbani cum Roma abeſſent, petunt ab Antonio, an Romae Kal. Iun. tuto eſſe poſſint in magna veteranorum frequentia, quae conuentura erat. Ex quo apparet, hanc epiſtolam ante Kal. Iun. ſcriptam eſſe.

LIB. XII. EPIST. I.

M. T. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Finem nullum facio] Hoc tempore ſcripta eſt: quia ait, *republica a Dolabella meo praeclariſſime geſta. Manabat enim illud malum vrbanum, et ita corroborabatur quotidie, vt ego quidem et vrbi et otio diffiderem vrbano.* Intelligit autem columnam euerſam a Dolabella, de qua ſupra. Addit praeterea, *tabulae figuntur: immunitates dantur: pecuniae maximae deſcribuntur: exules reducuntur: ſenatus conſulta falſa referuntur.* item, *cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus.* quae verba indicant, hanc epiſtolam ſcriptam eſſe poſt Kal. Iun. quia ſcribit in Phil. 1. c. 2. poſt illum diem haec acta eſſe ab Antonio. Caſſius adhuc non longe ab vrbe aberat: quia ait, *verum haec propediem, et multa alia coram.*

LIB. XI. EPIST. XXVIII.

C. MATIVS M. CICERONI S. P. D.

Magnam voluptatem] Reſpondet Matius epiſtolae ſuperiori, cuius initium eſt, *Nondum ſatis conſtitui.* (27.) Rationem affert, cur Caeſaris ludos curarit, cum ait, *at ludos, quos Caeſaris victoriae Caeſar adoleſcens fecit, curau. At id*

ad priuatum officium, non ad ſtatum reipublicae pertinet. Addit praeterea, ſaepe ſe veniſſe domum Antonii conſulis.

LIB. XI. EPIST. XXIX.

M. CICERO M. OPPIO (APPIO) S.

Dubitanti mihi] Scripta eſt, cum Cicero proficiſceretur in Graeciam: quia ait, *dubitanti mihi de hoc toto conſilio profectionis, quod in vtramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus acceſſit ad tollendam dubitationem, iudicium et conſilium tuum.* Item quia ait, *grauiſſimum indicium de mea fide et conſtantia feciſti, cum poſt mortem Caeſaris totum te ad amicitiam meam contuliſti.* Profectus eſt autem in Graeciam menſe Quintili, vt infra apparebit.

LIB. VII. EPIST. XX.

CICERO TREBATIO S. D.

Amabilior mihi Velia] Data XIII. Kal. Sext. Velia, cum in Graeciam proficiſceretur. quod et ex hac epiſtola, et ex prooemio Topicorum apparet.

LIB. VII. EPIST. XIX.

CICERO TREBATIO S. D.

Vide, quanti] Data eſt V. Kal. Sext. Rhegio. Ait ſe, vt primum Velia nauigare coeperit, inſtituiſſe Topica Ariſtotelica conſcribere, eumque librum Rhegio ad eum mittere.

LIB. XI. EPIST. III.

BRVTVS ET CASSIVS PRAETT. ANTONIO COS. S. D.

Literas tuas legimus] Data eſt prid. Non. Sext. a M. Bruto, et C. Caſſio, praetoribus vrbanis, qui Roma aberant, ſed tamen in Italia. Conqueruntur de minis Antonii, et de edicto quodam, quo Antonius minabatur idem ſupplicium optimis ciuibus, quod Cicero ſumpſerat de ſceleritatiſſimis. Phil. 3.

LIB. X. EPIST. I.

M. T. CICERO L. PLANCO IMP. COS. DES. S. D.

Et abfui] Scripta eſt, poſtquam rediit e Graecia: quia ait, *et abfui proficiſcens in Graeciam: et poſteaquam de medio curſu reipublicae ſum voce reuocatus, numquam per M. Antonium quietus fui.* Reuerſus eſt autem in vrbem prid. Kal. Sept. quod ex Phil. 1. intelligitur.

LIB. V. EPIST. XVI.

M. T. CICERO S. D. TITIO.

Etſi vnus] Conſolatur Titium de morte filii. Difficile eſt autem intellectu, an impendente ciuili bello Caeſariano an Antoniano hanc epiſtolam ſcripſerit, cum ſcribat ita, *neque hae, neque ceterae conſolationes, quae ſunt a ſapientiſſimis viris vſurpatae, memoriaeque literis proditae, tantum videntur proficere debere, quantum ſtatus ipſe noſtrae ciuitatis, et haec prolatio temporum perditorum:*

cum beatiſſimi ſint, qui liberos non ſuſceperunt; minus autem miſeri, qui his temporibus amiſerunt, quam ſi eosdem bona, aut denique aliqua republica perdidiſſent. Item, *hoc tamen non dubitans confirmare poſſum, ea miſceri, parari, impendere reipublicae, quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus eſſe videatur.* Item, *non, mehercule, quemquam audiui hoc grauiſſimo, peſtilentiſſimo anno adoleſcentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miſeriis, atque ex iniquiſſima conditione vitae, videretur.*

LIB. XI. EPIST. IV.

D. BRVTVS IMP. M. CICERONI S.

Si de tua in me voluntate] D. Brutus Galliae citeriori a Caeſare (auctore Appiano) praefectus, in eam prouinciam aliquanto poſt necem Caeſaris profectus erat: atque in ea nunc bellum gerebat. Cum autem rem praeclare geſſiſſet, literas ad ſenatum ſcripſerat, fortaſſe de ſupplicatione. Petit a Cicerone, vt ſuam cauſam in ſenatu defendat. inquit autem, *progreſſus ſum ad Inalpinos cum exercitu, non tam nomen imperatorium captans, quam cupiens militibus ſatisfacere, firmosque eos ad tuendas noſtras res efficere.* Item, *cum omnium bellicoſiſſimis bellum geſſi: multa caſtella cepi: multa vaſtaui. Non ſine cauſa ad ſenatum literas miſi. Adiuua nos tua ſententia.* Itaque Phil. *6.* c. 3. ait, *an ille* (D. Brutus) *non potuit, ſi Antonium conſulem, ſi Galliam Antonii prouinciam iudicaſſet, legiones Antonio et prouinciam tradere? domum redire? triumphare?*

LIB. XI. EPIST. XVI.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S. D.

Permagni intereſt] Iam Brutus Imperator appellatus erat, ex ſuperiore epiſtola. Commendat duabus epiſtolis Bruto L. Lamiam, praeturam petentem: credo, veritus ne altera earum intercepta periret. Hoc autem anno petiit praeturam Lamia, quia aedilis fuit ſub victoriam Caeſaris Africanam. Inter aedilitatem autem et praeturam biennium intercedebat. Petit autem Cicero a Bruto, vt ad Lupum Romam mittat, vt equitum ſibi centurias, in quibus ille regnat, conficiat.

LIB. XI. EPIST. XVII.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S. D.

Lamia] Eodem tempore ſcripta eſt, quo ſuperior, vt ibi dictum eſt. Commendat iterum ei praeturam Lamiae.

LIB. XII. EPIST. II.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Vehementer laetor] Scripta eſt poſt XIII. Kal. Oct. poſtquam Philippicam ſecundam in Antonium dixerat. Se tuto in ſenatum venire non poſſe ait. caedem enim eum quaerere, eiusque initium a. d. XIII. Kal. Oct. a ſe facturum putaſſe. Caſſius adhuc cum M. Bruto abeſſe ab vrbe in Italia videtur: quia ait, *quare ſpes eſt omnis in vobis:*

vobis: qui ſi idcirco abeſtis, vt ſitis in tuto; ne in vobis quidem. ſin aliquid dignum veſtra gloria cogitatis, velim ſaluis nobis. ſin id minus, res tamen publica per vos breui tempore ius ſuum recuperabit.

LIB. X. EPIST. II.

M. CICERO L. PLANCO IMP. COS. DES. S. D.

Meum ſtudium] L. Plancus petierat a Cicerone, vt cauſam ſuam ageret in ſenatu. reſpondet Cicero, ſe id facturum fuiſſe, ſi aut tuto in ſenatum, aut honeſte venire potuiſſet. Ex quo intelligi poteſt, hanc epiſtolam eodem tempore ſcriptam eſſe, quo ſuperior eſt.

LIB. XII. EPIST. III.

M. T. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Auget tuus amicus] Nondum videtur Caſſius in Syriam prouinciam profectus, quod ſe, quid conſilii ei det, non habere Cicero dicat. Scripta eſt poſt VI. Non. Oct. quia ait, *itaque a. d. VI. Non. Oct. productus in concionem a Canutio, turpiſſime ille quidem diſceſſit: ſed tamen ea dixit de conſeruatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus.*

LIB. XII. EPIST. XXIII.

M. T. CICERO CORNIFICIO S. D.

Omnem conditionem] Cornificius Africae hoc tempore praetor erat, quod ſequentes epiſtolae indicant. Scripta haec eſt poſt VII. Id. Oct. quia ait, *a. d. VII. Id. Oct.* (Antonius) *Brundiſium erat profectus obuiam legionibus Macedonicis quatuor, quas ſibi conciliare pecunia cogitabat, easque ad vrbem adducere, et in ceruicibus noſtris collocare.*

LIB. XII. EPIST. XXI.

M. CICERO CORNIFICIO S.

C. Anicius]. Extant epiſtolae quaedam ad Cornificium ſcriptae tum, cùm in Africa erat: quarum quia ſedes incerta eſt, earum aliquot huic epiſtolae ſubiiciemus. Hac ei commendat C. Anicium, legatum in Africa legatione libera.

LIB. XII. EPIST. XXVI.

M. T. CICERO CORNIFICIO S.

Q. Turius, qui in Africa negotiatus eſt] Commendat Q. Turium, qui in Africa negotiatus erat.

LIB. XII. EPIST. XXVII.

M. CICERO CORNIFICIO.

Sex. Aufidius] Commendat Aufidii negotia, quae erant in Africa.

LIB. XI. EPIST. V.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S.

Lupus, familiaris noſter]. Scripta eſt poſt V. Id. Decembr. quia ait, *Romam veni a. d. V. Id. Decembr.* Nondum videtur Antonius prouinciam Galliam a populo obtinuiſſe: quia ait, *ſi iſte prouinciam nactus erit, ſpem reliquam*

nullam video ſalutis. Hortatur praeterea, vt Antonio reſiſtat, et libertatem recuperet.

LIB. XI. EPIST. VII.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S.

Cum adhibuiſſet] M. Antonius edixerat, vt adeſſet ſenatus frequens a. d. VIII. Kal. Decembr. eo die ipſe non affuit, in a. d. IV. Kal. Decembr. diſtulit: adeſſe in Capitolio iuſſit: quod in templum ipſe, neſcio qua, per Gallorum cuniculum aſcendit. Cum de republica relaturus fuiſſet, allato nuncio de legione quarta, mente concidit: effugere feſtinans, ſenatus conſultum de ſupplicatione per diſceſſionem fecit: inde paludatus vrbe foede ac miſere fugit, cum veſperi illo ipſo die ſenatus conſultum de prouinciis feciſſet. Cum igitur Antonius in Galliam, quam a populo obtinuerat, D. Bruti prouinciam, irrupturus cum exercitu videretur, hortatur Brutum Cicero, ne in ſalute et libertate populi Romani conſeruanda auctoritatem ſenatus exſpectet, nondum liberi. Meminit Caeſaris adoleſcentis, qui exercitum priuato conſilio contra Antonium parauerat, item legionis Martiae et quartae, quae Antonium conſulem reliquerant.

LIB. XI. EPIST. VI.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S.

Lupus noſter] Scripta eſt poſt XIII. Kal. Ian. quia ait, *cum tribuni plebis edixiſſent, ſenatus adeſſet a. d. XIII. Kal. Ian. haberentque in animo de praeſidio conſulum deſignatorum referre; quamquam ſtatueram in ſenatum ante Kal. Ian. non venire: tamen, cum eo die ipſo edictum tuum propoſitum eſſet, nefas eſſe duxi, aut ita haberi ſenatum, vt de tuis diuinis in rempublicam meritis ſileretur, (quod factum eſſet, niſi ego veniſſem) aut, etiamſi quid de te honorifice diceretur, me non adeſſe. Itaque in ſenatum veni mane. etc.* Eo autem die in ſenatu dixit tertiam Philippicam, et ad populum quartam: in quibus D. Brutum laudavit, quod edictum fecit, quo ſe Galliam in S. P. Q. R. poteſtate retenturum pollicebatur.

LIB. XII. EPIST. XXII.

M. CICERO S. P. D. CORNIFICIO.

Nos hic cum homine] Scripta et haec eſt poſt XIII. Kal. Ian. quia ait, *a. d. XIII. Kal. Ian. ſenatus frequens mihi eſt aſſenſus de provinciis, ab iis, qui obtinerent, retinendis, neque cuiquam tradendis, niſi qui ex ſenatus conſulto ſucceſſiſſet.* Quod idem Cornificii cauſa ſuaſiſſe ait, ne ſcilicet C. Caluiſio, cui Antonius Africam tradiderat, prouincia cederet. Suaſit autem hoc Cicero in Phil. 3. c 15. his verbis, *cenſeo, ſenatum ad ſummam rempublicam pertinere arbitrari, a D. Bruto, et ab L. Planco, imperatoribus, conſulibus deſignatis, itemque a ceteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex ſenatus conſulto cuique eorum ſucceſſum ſit.*

LIB. XVI. EPIST. XXVII.

Q. CICERO TIRONI SVO S. D.

Mirificam mihi verberationem] Scripta videtur hoc anno: quia reprehendit conſules deſignatos Hirtium et Panſam.

LIB. XVI. EPIST. XXI.

CICERO F. TIRONI SVO DVLCISS. S. D.

Cum vehementer] Cicero filius erat Athenis cum M. Bruto et Caſſio, ſequenti autem anno cum Bruto proficiſcitur in Macedoniam. Erat autem hoc tempore Athenis, vt in epiſt. Trebonii. Hoc vero tempore epiſtolam hanc ſcriptam eſſe apparet, quia numquam amplius fuerit Brutus Athenis, quam nunc. eo enim in Macedoniam proficiſcens profectus eſt.

LIB. XVI. EPIST. XXV.

CICERO F. TIRONI SVO S.

Etſi iuſta] Scripta videtur, cum eſſet Cicero filius Athenis, vt ſuperior.

LIB. VI. EPIST. XVI.

BITHYNICVS CICERONI S. D.

Si mihi tecum] Bithynicus (vt ait Appianus) poſt mortem Caeſaris in Sicilia praetor erat. petit igitur a Cicerone, tunc in ſenatu potente, vt ſe abſentem defendat.

A. HIRTIO
C. VIBIO PANSA COSS.
Anno ab Vrbe condita DCCX.

LIB. XII. EPIST. XXIV.

M. CICERO CORNIFICIO.

Ego nullum] M. Antonius a. d. IV. Kal. Decembr. cum de legione quarta nuncium in ſenatu accepiſſet, ex vrbe fugit paludatus: in prouinciam Galliam cum exercitu irrupit, D. Brutum reſiſtentem Mutinae obſedit: Cicero Phil. 3. et 5. Ad Antonium deinde legatos de pace ſenatus miſit prid. Non. Ian. Cicero Phil. 6. Antequam legati reuerterentur, haec epiſtola ſcripta eſt: quia ait, *cum haec ſcribebam, in exſpectatione erant omnia. nondum legati redierant, quos ſenatus non ad pacem deprecandam, ſed ad bellum denunciandum miſerat, niſi legatorum nuncio paruiſſet.*

LIB. XI. EPIST. VIII.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S.

Eo tempore Polla] Eodem tempore ſcripta eſt, quo ſuperior: quia ait, *omnia erant ſuſpenſa propter exſpectationem legatorum: qui quid egiſſent, nihil dum nunciabatur.* Iam Hirtius et Caeſar exercitum contra Antonium duxerant: itaque ait, *de reliquis rebus a te iam exſpectare literas debemus, quid ipſe agas, quid noſter Hirtius, quid Caeſar meus: quos*

ſpero breui tempore ſocietate victoriae tecum copulatos fore.

LIB. X. EPIST. III.

M. CICERO L. PLANCO IMP. COS. DES. S. D.

Cum ipſum Furnium] Hortatur L. Plancum ad rempublicam et libertatem populi Romani defendendam. Scriptam autem menſe Ianuario eſſe declarat reſponſio Planci, quae ſequetur.

LIB. XII. EPIST. IV.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Vellem Id. Mart.] Iam C. Caſſius in Syriam procos. venerat. Scripta eſt, poſtquam legati ab Antonio redierant: quia ait, *nihil foedius Philippo et Piſone, legatis, nihil flagitioſius; qui cum eſſent miſſi, vt Antonio ex ſenatus ſententia certas res nunciarent; cum ille earum rerum nulli paruiſſet, vltro ab illo ad nos intolerabilia poſtulata retulerunt.* Dolabellam vituperari ait, quod Caſſio, qui vix triginta dies in Syria fuiſſet, ſuccederet.

LIB. X. EPIST. XXVIII.

M. T. CICERO C. TREBONIO S. D.

Quam vellem] Trebonius in Aſia procos. erat. Scripta eſt poſt mortem Ser. Sulpicii, qui in legatione ad Antonium obierat, ex Phil. 9. quod ex his verbis colligitur, *magnum damnum factum eſt in Seruio. L. Caeſar optime ſentit. —— Conſules egregii: praeclarus D. Brutus: puer egregius Caeſar.*

LIB. XII. EPIST. V.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Hiemem credo adhuc prohibuiſſe] Scripta eſt poſt mortem Ser. Sulpicii, dum adhuc Brutus obſideretur: ex his huius epiſtolae verbis, *res ſe ſic habebat, vt totius belli omne diſcrimen in D. Bruto poſitum videretur: qui ſi, vt ſperabamus, erupiſſet Mutina, nihil belli reliquum fore videbatur. Paruis omnino iam copiis obſidebatur, quod magno praeſidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternae noſter Hirtius: ad forum Cornelium Caeſar: vterque cum firmo exercitu: magnasque Romae Panſa copias ex delectu Italiae comparabat. Hiems adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil niſi conſiderate, vt mihi crebris literis ſignificat, acturus videbatur. Praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam, totam Galliam tenebamus, ſtudioſiſſimam reipublicae. —— Erat firmiſſimus ſenatus, exceptis conſularibus: ex quibus vnus L. Caeſar firmus eſt et rectus. Ser. Sulpicii morte magnum praeſidium amiſimus.*

LIB. X. EPIST. IV.

PLANCVS CICERONI S. D.

Gratiſſimae mihi tuae literae fuerunt] Reſpondet epiſt. 3. Ciceronis. Scripta videtur Februario menſe: quia ait, *ſum in exſpectatione omnium rerum, quid in Gallia*

lia citeriore, quid in vrbe menſe Ianuario geratur, vt ſciam. Optimo ſe in rempublicam animo eſſe ait.

LIB. IX. EPIST. XXIV.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Rufum iſtum] Haec epiſtola extrema hieme ſcripta eſt: quia ait, *te ad cenas itare deſiſſe moleſte fero.* —— *Spurina magnum periculum ſummae reipublicae demonſtrabat, niſi ad ſuperiorem conſuetudinem tum, cum Fauonius flaret, reuertiſſes. hoc tempore ferri poſſe, ſi forte tu frigus ferre non poſſes.* Addit praeterea, quod hanc epiſtolam Antonianis temporibus ſcriptam eſſe probare poteſt, *caue, exiſtimes, me, quod iocoſius ſcribam, abieciſſe curam reipublicae. Sic tibi, mi Paete, perſuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, niſi vt mei ciues ſalui liberique ſint. Nullum locum praetermitto monendi, etc.*

LIB. XII. EPIST. VII.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Quanto ſtudio] Nunciat ſe dignitatem eius defendiſſe in ſenatu. hoc autem, vt arbitror, fecit in Phil. 11. c. 11, ſeqq. cum bellum contra Dolabellam Caſſio mandandum cenſuit: idem ſe ad populum etiam egiſſe ait. quae tamen oratio non extat.

LIB. XII. EPIST. XI.

C. CASSIVS PROCOS. M. CICERONI S.

Si vales, bene eſt: ego quidem valeo. In Syriam] Data eſt Non. Mart. ex caſtris Taricheis. Nunciat ſe accepiſſe exercitum a L. Murco et Q. Criſpo Imperatoribus, et legionem, quam Q. Caecilius Baſſus habuit, quatuorque legiones, quas A. Allienus ex Aegypto duxit, poſteaquam illi audiuerunt, quae Romae gererentur. Intelligit autem ſenatus conſultum factum in ſententiam Ciceronis Phil. 11. c. 12.

LIB. X. EPIST. XXXI.

C. ASINIVS POLLIO M. T. CICERONI S. P. D.

Minime mirum] C. Aſinius Hiſpaniae praeerat cum exercitu; quid ſibi agendum ſit, Ciceronem conſulit. Data eſt XVII. Kal. April. Cordubae.

LIB. X. EPIST. V.

CICERO PLANCO IMP. COS. DES. S. P. D.

Binas a te accepi literas] Reſpondet epiſt. 4. Planci, et gratulatur, eum optimo eſſe in rempublicam animo: hortaturque, vt perſiſtat.

Liberalibus, i. e. XVI. Kal. April. nec poſtero die fuit ſenatus. Quinquatribus, i. e. XIV. Kal. April. frequens fuit, decreuitque, vt Minerua Ciceronis, cuſtos vrbis, quam turbo deiecerat, reſtitueretur. Panſa literas Cornificii recitauit. ſumma approbatio conſecuta eſt, cum offenſione Caluiſii, qui Africam petebat, vt ait Cicero in Phil. 3. Factum de Cornificio ſenatus conſultum honorificum, ex epiſt. 25. lib. 12.

LIB. X. EPIST. VI.

CICERO PLANCO IMP. COS. DES. S. D.

Quae locutus eſt Furnius] Data eſt XIII. Kal. April. Hortatur Plancum, vt D. Brutum, collegam ſuum, ab Antonio Mutinae obſeſſum exercitu iuuet, neque pacis auctor ſit, quae poſitis armis ab Antonio petenda ſit.

LIB. X. EPIST. XXVII.

T. CICERO M. LEPIDO S. P. D.

Quod mihi pro ſumma] Monet Lepidum, qui decreta ſibi Hiſpania adhuc in Gallia vlteriori morabatur cum exercitu, auctore Velleio, ne ſe interponat in pacificationem Antonii et ſenatus, de qua hoc tempore agebatur, auctore Dione. quod idem etiam ſuaſit in ſuperiori epiſtola Planco.

LIB. X. EPIST. VIII.

L. PLANCVS IMP. COS. DES. S. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. S. P. PL. Q. R.

Si cui forte] Rationem affert, cur non adhuc arma contra Antonium pro republica ceperit: ſe paratum eſſe vel prouinciam tueri, vel ire, quo respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, prouinciamque, C. Furnium, legatum, cum mandatis ad ſenatum ante miſiſſe ait. cuius rei meminit Cicero in epiſt. 6. Cum autem hanc epiſtolam ſcripſit, Brutus adhuc obſidebatur. quod inde intelligi poteſt, cum ait, *quod praematura denunciatio boni ciuis imparati quam periculoſa eſſet, ex caſu collegae videbam.*

LIB. X. EPIST. VII.

PLANCVS IMP. COS. DES. CICERONI S. D.

Plura tibi] Haec epiſtola cum ſuperiore coniuncta eſt: quia ait ſe breuiorem eſſe, quod publicis literis omnia perſecutus ſit.

LIB. X. EPIST. X.

CICERO PLANCO IMP. COS. DES. S. D.

Etſi ſatis ex Furnio] Reſpondet ſuperiori epiſtolae Planci 7. Gratas literas eius ſenatui fuiſſe ait: hortatur, vt in ſuſcepta ſententia perſiſtat. Data eſt IV. Kal. April. antequam proelium ad Mutinam fieret. quod ex his verbis cognoſcitur, *quamobrem, quamquam in vno proelio omnis fortuna reipublicae diſceptat; quod quidem, cum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore, etc.*

LIB. X. EPIST. XII.

M. CICERO PLANCO IMP. COS. DES. S.

Etſi reipublicae cauſa] Data eſt III. Id. April. Reſpondet literis quibusdam Planci, quae interierunt: alias item literas Planci ad ſenatum, quae non extant, recitatas fuiſſe ait. Se pro Planco VII. VI. V. Id. Aprilis in ſenatu cum Seruilio et Titio tribunis plebis, qui ſenatus conſulto interceſſerant, contendiſſe ait.

LIB. XII.

LIB. XII. EPIST. XXVIII.

M. CICERO CORNIFICIO.

Aſſentior tibi] Scripta eſt hoc tempore, cum ambo conſules ad Mutinam erant: quia ait, *ſenatus ſaepius pro dignitate tua appellaretur, ſi, abſentibus conſulibus, vnquam, niſi ad rem novam, cogeretur.* Hoc autem idem ſcripſit etiam in ſuperiore ad Plancum epiſtola, cum ſenatum, abſentibus conſulibus, a praetore vrbano Cornuto habitum eſſe dixit.

LIB. XII. EPIST. XXIX.

M. CICERO CORNIFICIO.

Non modo te] Commendat res L. Lamiae. Scripta hoc anno videtur: quia ait: *quamquam erat nobis dictum, te exiſtimare, alicui ſenatus conſulto, quod contra dignitatem tuam fieret, ſcribendo Lamiam affuiſſe; qui omnino conſulibus illis numquam fuit ad ſcribendum: deinde omnia tum falſa ſenatus conſulta deferebantur.* Intelligit autem conſules Antonium et Dolabellam.

LIB. XII. EPIST. VI.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Qui ſtatus rerum fuerit] Scripta eſt paullo ante, quam ad Mutinam pugnaretur: quia ait, *res, cum haec ſcribebam, erat in extremum adducta diſcrimen. Brutus enim Mutinae vix iam ſuſtinebat.*

LIB. X. EPIST. XXX.

SER. GALBA M. CICERONI S.

XVII. Kal. Maii] Data eſt a. d. XII. Kal. Maii, ex caſtris. Nunciat rem bene geſtam cum Antonio.

LIB. X. EPIST. IX.

PLANCVS IMP. COS. DES. CICERONI S. P. D.

Nihil me tibi temere] Poſt VI. Kal. Maias ſcripta eſt tum, cum Plancus properaret in Galliam citeriorem, vt ſubueniret Decimo Mutinae obſeſſo; ait enim, *exercitum a. d. VI. Kal. Maias Rhodanum traieci, magnis itineribus. —— Ipſe, ſi ab Lepido non impediar, celeritate ſatisfaciam: ſi autem itineri meo ſe oppoſuerit, ad tempus conſilium capiam. Copias adduco et numero, et genere, et fidelitate firmiſſimas.* In hanc ſententiam in epiſtola etiam II. ſcripſit, *cum Rhodanum copias traieciſſem, fratremque cum tribus millibus equitum praemiſiſſem, ipſe iter Mutinam dirigerem: in itinere, de proelio facto, Brutoque et Mutina obſidione liberatis, audiui.*

LIB. XI. EPIST. IX.

D. BRVTVS M. CICERONI S. D.

Panſa amiſſo] Data eſt IV. Kal. Maii ex caſtris Regii. D. Brutus obſidione liberatus mortuos conſules

ſules nunciat: pollicetur ſe daturum operam, ne Antonius in Italia commoretur: rogat, vt Lepidum, Aſinium, Plancum confirmet, de quorum voluntate erga rempublicam dubitabat.

LIB. XII. EPIST. XXV.

M. CICERO CORNIFICIO.

Liberalibus] Scripta eſt poſt conſules ad Mutinam interfectos: quia ait, *Hirtium quidem et Panſam, collegas noſtros, homines in conſulatu reipublicae ſalutares, alieno ſane tempore amiſimus, republica Antoniano quidem latrocinio liberata, ſed nondum omnino explicata.*

LIB. XI. EPIST. X.

D. BRVTVS M. CICERONI S. D.

Non mihi rempublicam] Data eſt III. Non. Maii, ex caſtris, Dertona. Nunciat, vt Antonius omne genus hominum arripiendo, ſatis magnum numerum effecerit, vt cum eo Ventidius ad Vada ſe coniunxerit. Antonium aut ad Lepidum ſe collaturum, aut Appennino Alpibusque retenturum, aut rurſus ſe in Etruriam recepturum.

LIB. XI. EPIST. XI.

D. BRVTVS IMP. COS. DES. M. CICERONI S. D.

Eodem exemplo] Data eſt prid. Non. Maii ex caſtris, finibus Statiellenſium. *In itinere eſt*, inquit, *Antonius: ad Lepidum proficiſcitur: ne de Planco quidem ſpem adhuc abiecit, vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt: in quibus, quos ad Aſinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, ſcribebat.*

LIB. XII. EPIST. XII.

C. CASSIVS PROCOS. M. CICERONI S. D.

Si vales, bene eſt: ego quidem valeo. Legi tuas literas] Rogat, vt ſe et Murcum et Criſpum imperatores, qui ſibi exercitum tradiderunt, militesque ipſos ſua auctoritate defendat atque ornet. Se audiſſe ait, Dolabellam, qui nefarie Trebonio occiſo Aſiam occupauit, in Ciliciam veniſſe cum ſuis copiis. Itaque ſe item in Ciliciam profecturum. Data eſt Non. Maii, ex caſtris.

LIB. X. EPIST. XI.

PLANCVS CICERONI S. P. D.

Immortales ago tibi gratias] Reſpondere videtur epiſt. 12 Ciceronis, qua Cicero ſcripſerat, quantam contentionem pro eius dignitate ſuſcepiſſet. Nunciat ſe, audito Mutinenſi proelio, in Allobrogibus conſtitiſſe: audiuiſſe autem VI. Kal. Maias, ſupra diximus. Se paratum eſſe ait, vt, quoquo modo poſſit, reſiſtat Antonio, ſi in Galliam ſe contulerit.

LIB. X. EPIST. XIV.

CICERO PLANCO IMP. COS. DES. S. D.

O gratam famam] Data eſt III. Id. Maii. Reſpondet epiſtolae ſuperiori 9. Planci, hortatur eum, vt fuſum Antonium perſequatur.

LIB. XI. EPIST. XXII.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S. D.

Cum Ap. Claudio] Commendat Bruto Ap. Claudium, qui ſe cum Antonio coniunxerat, rogatque, vt eum ſua auctoritate ſeruet incolumem.

LIB. X. EPIST. XV.

PLANCVS IMP. CICERONI S. D.

His literis ſcriptis] Nunciat ſe, in Iſara flumine, quod eſt in finibus Allobrogum, ponte vno die facto exercitum a. d. IV. Id. Maii traduxiſſe, fratrem cum equitum quatuor millibus prid. Id. Maii L. Antonio praemiſſo cum equitibus ad forum Iulium obuiam miſiſſe: ipſum maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis, et reliquo equitatu, ſubſecuturum.

LIB. X. EPIST. XVII.

PLANCVS IMP. CICERONI S. D.

Antonius Id. Maii] Nunciat Id. Maii Antonium ad forum Iulium veniſſe, Ventidium bidui ſpatio ab eo abeſſe, Lepidum ad forum Voconii caſtra habere: ibi ſe exſpectare conſtituiſſe.

LIB. X. EPIST. XVI.

CICERO PLANCO S. D.

Nihil poſt hominum memoriam] Literas quasdam Planci in ſenatu recitatas eſſe, easque gratiſſimas ſenatui fuiſſe, deque his ſenatus conſultum factum eſſe in ſententiam ſuam ait. Suadet praeterea, vt in rebus agendis conſilium ſenatus non petat, ſed ipſe ſibi ſit ſenatus. Nondum videtur Antonius ſe coniunxiſſe cum Lepido.

LIB. XII. EPIST. XXX.

M. T. CICERO S. P. D. CORNIFICIO.

Itane] Scripta eſt hoc tempore: quia ait, *orbus ſenatus, conſulibus amiſſis.* item, *cum Panſae mortem ignorares, ſcripſiſti, quae per nos ab eo conſequi te poſſe arbitrarer.* item, *ſic vehementius nos laboramus, qui, profligato bello, ac paene ſublato, renouatum bellum gerere conamur.*

LIB. XI. EPIST. XVIII.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S. D.

Etſi ex mandatis] Data eſt XIII. Kal. Iun. De bello renouato Antonii agit, his verbis, *etenim cum, te incluſo, ſpem maximam omnes habuiſſent in tua virtute, florente Anto-*

Antonio: quis erat, qui quidquam timeret, profligato illo, te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim eſſet, qui illum tam furioſum arbitraretur, vt, qui in maximo bello pacem velle ſe dixiſſet, is in optatiſſima pace bellum reipublicae indiceret? Item paullo poſt, *quare velim equidem, id quod ſpero, vt plane abiectus et fractus ſit Antonius: ſin aliquid virium forte collegerit; ſentiet, nec ſenatui conſilium, nec populo Romano virtutem deeſſe, nec reipublicae, te viuo, imperatorem.*

LIB. XI. EPIST. XIX.

D. BRVTVS M. CICERONI S. D.

Ad ſenatum] Data eſt XII. Kal. Iun. Vercellis. Dolet, ſe cum tironibus egentiſſimis eſſe: rogat, vt quas ad ſenatum miſit literas, perlegat, et ſi qua videbuntur, commutet.

LIB. X. EPIST. XXXIV.

M. LEPIDVS IMP. II. PONT. MAX. M. T. CICERONI S. P. D.

Si vales, bene eſt: ego valeo. Cum audiſſem] Data eſt XII. Kal. Iun. ex caſtris, ex Ponte Argenteo. Nunciat ſe veniſſe ad forum Voconium contra L. Antonium: Silanum et Culleonem ab eo disceſſiſſe: ſe neque ſenatui, neque reipublicae in hoc bello defuturum.

LIB. X. EPIST. XXV.

M. T. CICERO C. FVRNIO S. P. D.

Si intereſt] Deterret Furnium, legatum Planci, a petenda praetura: hortatur autem, vt reliquias belli conficiat, id eſt, vt Antonium perſequatur, poſt fugam Mutinenſem bellum renouantem.

LIB. X. EPIST. XVIII.

PLANCVS CICERONI S.

Quid in animo habuerim] Se arceſſitum eſſe nunciat a Lepido. itaque a. d. XII. Kal. Iun. ab Iſara caſtra mouiſſe: pontem tamen reliquiſſe, et praeſidia firma ibi poſuiſſe, vt aduenienti Bruto exercituique eius ſine mora tranſitus eſſet paratus: ipſum ſe diebus octo cum Lepidi exercitu coniuncturum.

LIB. X. EPIST. XXI.

PLANCVS CICERONI S.

Puderet me] Scripta eſt biduo poſt ſuperiorem: quia ait, *ſcripſi tibi biduo ante, confidere, me bono Lepido eſſe vſurum, communique conſilio bellum adminiſtraturum. Credidi chirographis eius: affirmationi praeſentis Laterenſis; qui tum apud me erat, reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat.* De hac autem re ſic in epiſtola ſuperiori, *itaque poſt diſceſſum legatorum, cum binis continuis literis et Lepidus me, vt venirem, rogaret, et Laterenſis multo etiam magis, prope implorans, obteſtaretur, etc.* Se,

Se, cum ad Lepidum iret, iuſſu eius conſtitiſſe, ac propterea ſuſpectam eius fidem habere ait.

LIB. X. EPIST. XXII.]

CICERO PLANCO S. D.

In te, et in collega] Scripta eſt, antequam Lepidus Antonium reciperet: quia ait, *concordia veſtra, quae ſenatui declarata literis veſtris eſt.* Intelligit autem conſenſum Planci et Bruti ad perſequendum Antonium. Scribit autem Appianus, cum hoc tempore, antequam Antonius reciperetur a Lepido, D. Bruti exercitus laboraret morbo, Plancum cum exercitu propius acceſſiſſe.

LIB. XI. EPIST. XV.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S. D.

Etſi mihi tuae literae] Eadem ſententia, qua vtitur, oſtendit eodem tempore hanc epiſtolam ſcriptam eſſe, quo ſuperior eſt: quae eſt haec, *coniunctio tua cum collega, concordiaque veſtra, quae literis communibus declarata eſt, S. P. Q. R. gratiſſima accidit.*

LIB. X. EPIST. XIII.

CICERO PLANCO IMP. COS. DES. S. P. D.

Vt primum] Nunciat ſenatus conſultum factum eſſe in ſuam ſententiam, in laudem Planci. hortatur, vt Antonium opprimat: cum ait, *qui M. Antonium oppreſſerit, is bellum confecerit.*

LIB. X. EPIST. XIX.

CICERO PLANCO IMP. S. D.

Quamquam gratiarum actionem] Idem agit, atque in ſuperiore, cum ait, *incumbe, vt belli extrema perficias.* —— *Qui Antonium oppreſſerit, is hoc bellum teterrimum periculoſiſſimumque confecerit.*

LIB. XI. EPIST. XII.

M. CICERO D. BRVTO IMP. COS. DES. S. D.

Tres vno die] Reſpondet literis Bruti, quarum initium eſt, *Non mihi rempublicam* (10.) et eodem exemplo hortatur ad perſequendum Antonium, cum ait, *is bellum confecerit, qui Antonium oppreſſerit.* addit praeterea, *itaque homines alii facti ſunt: nonnulli etiam queruntur, quod perſecuti non ſitis. opprimi potuiſſe, ſi celeritas adhibita eſſet, exiſtimant.*

LIB. X. EPIST. XXXIII.

C. ASINIVS POLLIO M. T. CICERONI S. P. D.

Quo tardius] Hoc tempore ſcripta videtur: quia ait Antonium habere equitatum, ac legiones ſub ſignis armatas tres: Ventidium cum eo ſe coniunxiſſe. ſi nihil in Lepido ſpei ſit, deſcenſurum ad extrema. Parmam direptam, L. Antonium Alpes occupaſſe;

paſſe; anni tempus maiorem ſibi libertatem dare, propterea quod frumenta aut in agris, aut in villis ſint: ſe deeſſe reipublicae nolle.

LIB. X. EPIST. XXVI.

M. T. CICERO C. FVRNIO S. P. D.

Lectis tuis literis] Suadet hac etiam epiſtola Furnio, vt praeturae petitionem in alterum annum differat: nunc autem in bellum incumbat. quod de Planci et Bruti concordia ſcribat, in eo ſe vel maximam ſpem ponere victoriae.

LIB. XI. EPIST. XIV.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S. D.

Mirabiliter, mi Brute, laetor] Reſpondet literis quibusdam, quas Brutus Id. Maii dederat, his verbis, *ſcripſiſti autem ad me iis, quas Idibus Maii dediſti, modo te accepiſſe a Planco literas, non recipi a Lepido Antonium. Id ſi ita eſt, omnia faciliora: ſin aliter, magnum negotium: cuius exitum non extimeſco; tuae partes ſunt.*

LIB. XI. EPIST. XX.

D. BRVTVS IMP. M. CICERONI S. D.

Quod pro me non facio] Labeonem ait ſibi nunciaſſe, Caeſarem de Cicerone queſtum, quod diceret, eum dixiſſe, Caeſarem ornandum et tollendum eſſe: non commiſſurum, vt tolli poſſit. Se, niſi valde neceſſe fuerit, ex Italia non exceſſurum ait. legiones armare, parare, ſperare ſe, non peſſimum exercitum habiturum ad omnes caſus, et impetus hominum. Data VIII. Kal. Iun. Eporedia. Mendoſe enim vulgo legitur *VII. Kal. Iun.* ex manuſcripto libro.

LIB. XI. EPIST. XXIII.

D. BRVTVS M. CICERONI S. D.

Nos hic valemus recte] Scripta videtur eodem die, quo ſuperior. Itaque ait, *quae tibi ſuperioribus literis mea manu ſcripſi, terrendi tui cauſa homines loquuntur.* Lepidum commode de ſe videri ſentire ait, ſeque, dum a Cicerone literas accipiat, in Italia moraturum.

LIB. X. EPIST. XX.

CICERO PLANCO S. D.

Ita erant omnia] Data eſt IV. Kal. Iun. Se accepiſſe a Bruto literas ait, datas Id. Maii, in quibus erat, Plancum ad ſe ſcripſiſſe, a Lepido non recipi Antonium. Praeterea ait, *qui reliquias huius belli oppreſſerit, eum totius belli confectorem fore.*

LIB. XII. EPIST. XIV.

LENTVLVS CICERONI SVO S. D.

Cum Brutum] Quaeſtor erat Aſiae Lentulus. De Caſſio et de Dola-

Dolabella nunciat. Data IV. Kal. Iun. Pergae.

LIB. XII. EPIST. XV.

P. LENTVLVS P. F. PRO-QVAEST. PROPRAET. S. D. COSS. PRAETT. TRIBB. PL. SEN. P. Q. R.

Si valetis, liberique veſtri valent, bene eſt] Nunciat eadem de Dolabella, et de Caſſio, quae in ſuperiori epiſtola nunciauerat Ciceroni. Data eſt IV. Non. Iun. Pergae. niſi malimus legere *IV. Kal. Iun.* vt ſit eadem die ſcripta, qua ſuperior.

LIB. XI. EPIST. XIII.

D. BRVTVS IMP. COS. DES. M. CICERONI S. D.

Iam non ago tibi gratias] Reſpondet epiſtolae ſuperiori 12. Ciceronis. Rationem affert, cur non ſtatim perſecutus ſit Antonium. Pollicetur, ſi quo caſu Iſaram traiecerit, reipublicae non defuturum. Addit praeterea, *vos magnum animum, optimamque ſpem de ſumma republica habere volumus, cum et nos, et exercitus noſtros, ſingulari concordia coniunctos, ad omnia pro vobis videatis paratos.*

LIB. X. EPIST. XXXV.

M. LEPIDVS IMP. II. PONT. MAX. S. P. PL. Q. R.

Si vos liberique veſtri] Data eſt III. Kal. Iun. Excuſat ſe, quod Antonium receperit. recepit autem a. d. IV. Kal. Iun.

LIB. XI. EPIST. XXVI.

D. BRVTVS IMP. M. CICERONI S. D.

In maximo meo dolore] Data eſt III. Non. Iun. ex caſtris. Lepidus Antonium recepit a. d. IV. Kal. Iun. ex epiſtola Planci lib. 10. 23. hoc autem ſignificare videtur Brutus in hac epiſtola, cum ait, *hoc ſolatio vtor, quod intelligunt homines, non ſine cauſa me timuiſſe iſta, quae acciderunt.* et paullo poſt, *ad ſenatum literas miſi.*

LIB. XI. EPIST. XXI.

M. CICERO D. BRVTO IMP. S.

Dii iſti Segulio] Reſpondet epiſtolae Bruti 20. Data eſt prid. Non. Iun.

LIB. XI. EPIST. XXIV.

M. CICERO D. BRVTO S. D.

Narro tibi] Data eſt VIII Id. Iun. Reſpondet epiſtolae Bruti 23. Suadet, vt in Galliam contra Antonium traiiciat. neque enim

Vvv adhuc

adhuc audierat, Antonium eſſe receptum a Lepido.

LIB. X. EPIST. XXIII.

PLANCVS CICERONI S.

Numquam mehercules] Data eſt VIII. Id. Iun. Ciuarone, ex finibus Allobrogum. Nunciat a. d. IV. Kal. Iun. Antonium ſe coniunxiſſe cum Lepido, vix ſe e manibus eorum eſſe elapſum.

LIB. X. EPIST. XXXII.

C. ASINIVS POLLIO M. CICERONI S.

Balbus quaeſtor] Data eſt VI. Id. Iun. Cordubae. Narrat, quae Balbus quaeſtor geſſerit: petitque, vt, quid ſibi agendum ſit, ad ſe ſcribat.

LIB. XII. EPIST. VIII.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Scelus affinis tui, Lepidi] Scripta eſt poſt coniunctionem Lepidi et Antonii. quod ex his verbis intelligitur, *ſcelus affinis tui, Lepidi, ſummamque leuitatem et inconſtantiam, ex actis, quae ad te mitti certo ſcio, cognoſſe te arbitror.* Addit praeterea, nunciata quaedam fuiſſe de oppreſſo Dolabella.

LIB. XII. EPIST. IX.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Breuitas tuarum literarum] Scripta eſt eodem tempore, quo ſuperior: quia ait, *tamquam clauſa ſit Aſia, ſic nihil perfertur ad nos, praeter rumores de oppreſſo Dolabella.* et paullo poſt, *nos, confectum bellum cum putaremus, repente a Lepido tuo in ſummam ſollicitudinem adducti ſumus.*

LIB. XII. EPIST. XIII.

C. CASSIVS S. D. M. CICERONI.

Si vales, bene eſt: valeo. Cum reipublicae] Data eſt Id. Iun. Cypro, Acromani Iacride. Nunciat ſe perſecutum eſſe Dolabellam.

LIB. XI. EPIST. XXV.

M. CICERO D. BRVTO S. D.

Exſpectanti mihi] Data eſt XIV. Kal. Quint. Se vocare quotidie M. Brutum in Italiam ait.

LIB. XII. EPIST. X.

M. CICERO C. CASSIO S. P. D.

Lepidus tuus affinis] Scripta eſt poſt prid. Kal. Quint. quia ait, *Lepidus, tuus affinis, meus familiaris, prid. Kal. Quint. ſententiis omnibus hoſtis a ſenatu iudicatus eſt, ceterique, qui vna cum illo*

illo a republica deſecerunt: quibus tamen ad ſanitatem redeundi ante Kal. Sept. poteſtas facta eſt. et paullo poſt, *nos de Dolabella quotidie, quae volumus, audimus: ſed adhuc ſine capite, ſine auctore, rumore nuncio.* Nondum autem ſuperiores Caſſii de Dolabella literas acceperat.

LIB. X. EPIST. XXIX.

M. CICERO AMPIO S. D.

De meo ſtudio] Data eſt prid. Non. Quint. Videtur ſcripta hoc tempore, quo plurimum poterat in republica Cicero: quia ait: *illi mihi neceſſe eſt concedant, vt tibi plus, quam ipſi, hoc tempore prodeſſe poſſim.* item, *fundamenta ieci ſalutis tuae.*

LIB. X. EPIST. XXIV.

PLANCVS IMP. COS. DES. CICERONI S. D.

Facere non poſſum] Data eſt V. Kal. Sext. ex caſtris. Hoc tempore petebat Octauius conſulatum, in locum conſulum occiſorum. quod in hac etiam epiſtola ſignificat Plancus, cum ait, *quod viuit Antonius hodie, quod Lepidus vna eſt, quod exercitus habet non contemnendos, quod ſperant, quod audent; omne Caeſari acceptum referre poſſunt. —— Quae mens eum, aut quorum conſilia a tanta gloria, ſibi vero etiam neceſſaria ac ſalutari, auocarint, et ad cogitationem conſulatus bimeſtris, ſummo cum terrore hominum, et inſulſa cum efflagitatione tranſtulerint, exputare non poſſum.*

Hoc anno C. Caeſar Octauianus prid. quam XX. annos impleret X. Kal. Oct. cum Q. Pedio conſulatum iniit in locum A. Hirtii, et C. Panſae, qui in proelio Mutinenſi ceciderant. atque haud ita multo poſt Cicero, inito inter Caeſarem, Antonium, et Lepidum, triumuiratu, iuſſu Antonii, interfectus eſt.

EPISTOLAE ALIQVOT, QVIBVS HAVD ITA CERTA SEDES INVENITVR.

LIB. VII. EPIST. XXIII.

M. CICERO M. FABIO GALLO S. D.

Tantum quod ex Arpinati veneram] Haec epiſtola eodem tempore ſcripta videtur, quo epiſtolae quaedam lib. I. ad Attic. quia cum vtroque de ſignis ſibi curandis agit. nam in epiſt. 5. ita ait, *quae tibi mandaui, et quae tu intelliges conuenire noſtro Tuſculano, velim, vt ſcribis, cures, quod ſine moleſtia tua facere poteris. nam nos ex omnibus moleſtiis et laboribus vno illo in loco conquieſcimus, quo fratrem quotidie exſpectamus.* et in epiſt. 6.

 ſcribit,

ſcribit, *Q. frater, vt mihi videtur, quo volumus animo eſt in Pomponiam, et cum ea nunc in Arpinatibus praediis erat.* —— *Tu, velim, ſi ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quae loci ſint eius, quem tu non ignoras, ne praetermittas. Nos Tuſculano ita delectamur, vt nobismet ipſis tum denique, cum illo venimus, placeamus.* Et in epiſt. 8. ſcribit, *Hermae tui Pentelici cum capitibus aeneis, de quibus ad me ſcripſiſti, iam nunc me admodum delectant. quare velim, et eos, et ſigna, et cetera, quae tibi eius loci, et noſtri ſtudii, et tuae elegantiae eſſe videbuntur, quamplurima, quamprimumque mittas, et maxime, quae tibi gymnaſii xyſtique videbuntur eſſe.* et in epiſt. 10. legimus, *ſigna noſtra, et Hermeraclas, vt ſcribis, cum commodiſſime poteris, velim imponas, etſi, quod aliud οἰκεῖον eius loci, quem non ignoras, reperies, et maxime, quae tibi palaeſtrae, gymnaſiique videbuntur eſſe.* et in epiſt. 4. ſcribit, *quod ad me de Hermathena ſcribis, per mihi gratum eſt, et ornamentum Academiae proprium meae, quod et Hermes commune omnium, et Minerva ſingulare eſt inſigne eius gymnaſii.* In his ergo locis meminit Cicero Tuſculani, quod exornare cupiebat, et quo fratrem exſpectabat: Arpinatis, vbi frater erat. Signa praeterea ſibi curari cupit ea, quae gymnaſio, palaeſtrae, et xyſto, et cuidam alii loco, quem ille ſcit, congruant, vt Mercurium, et Mineruam. Eadem autem fere in hac epiſtola ſcribit ad Fabium. meminit enim Arpinatis, vnde forte in Tuſculanum redierat, cum ibi Q. fratrem reliquiſſet: meminit Tuſculani, vbi tunc erat. ſigna praeterea ſe cupere ait, quae gymnaſium et palaeſtram exornent: cum inquit, *ea ſigna ego emere ſoleo, quae ad ſimilitudinem gymnaſiorum exornent mihi in palaeſtra locum.* meminit etiam xyſti, et alterius illius loci: cum ait, *exedria quaedam mihi noua ſunt inſtituta in porticula Tuſculani: ea volebam tabellis ornare.* xyſtum enim porticulam, locum illum exedria intelligit. Baccharum praeterea et Martis ſigna loco illi conuenire negat, Mercurium probat. cum ergo tanta ſit argumenti ſimilitudo, iure eodem tempore haec ſcripta eſſe videri poterit, atque illae ad Atticum, quae ante conſulatum Ciceronis, auctore Paullo Manutio, viro eruditiſſimo, ſcriptae ſunt. Hoc tamen opinantes dicimus.

LIB VII.

LIB. VII. EPIST. XXVI.

CICERO GALLO S. D.

Cum decimum] Meminit cenae auguralis apud Lentulum. P. autem Lentulus Spinther filium in conſulatu ſuo, Dione auctore, in adoptionem Manlio Torquato dedit, vt augur fieri poſſet, ſalua lege, quae duos ex eadem gente fieri augures prohibebat. Erat autem augur Cornelius Fauſtus, Sullae filius. ex quo apparet, hanc epiſtolam ſcriptam eſſe poſt conſulatum Lentuli.

LIB. XIII. EPIST. LX.

M. CICERO C. MVNATIO C. F. S. D.

L. Liuineius] Scripta videtur poſt exilium Ciceronis: quia ait, *ſumma enim eius erga me officia extiterunt his noſtris temporibus, quibus facillime bonam beneuolentiam hominum et fidem perſpicere potui.*

LIB. XIII. EPIST. XLI.

M. CICERO L. CVLLEOLO S. D.

Quae feciſti]. Videtur Culleolus proconſul in Illyrico eſſe: quia meminit in ſequenti Bylliorum populorum Illyrici. Scripta eſt viuente Pompeio: quia ait, *tum Pompeius, quotieſcumque me videt, (videt autem ſaepe) gratias tibi agit ſingulares.* Id ſi ita eſt, profecto ante primum conſulatum Caeſaris ſcripta eſt. nam Caeſar primum conſul Illyricum ac Gallias a populo obtinuit in quinquennium: ac deinde prorogandum ſibi imperium curauit in ſecundo conſulatu Pompeii.

LIB. XIII. EPIST. XLII.

M. CICERO L. CVLLEOLO PROCOS. S.

L. Lucceius] Meminit in hac etiam Pompeii: cum ait, *ſeſe Lucceio Pompeii arbitratu ſatisfacturos.*

LIB. XIII. EPIST. LXXIV.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

Etſi non dubito, pro] Q. Philippus proconſule Aſiam regebat. in hac enim epiſtola fit mentio L. Oppii, et L. Egnatii, qui negotia habuerunt Philomeli, vrbe Aſiae, vt apparet ex epiſtolis ſequentibus ad Gallium. Commendat ergo ei abſenti L. Oppium, et L. Egnatium, quos etiam praeſentes oſtendit ſe commendaſſe tum, cum Philippus diſcederet in prouinciam.

LIB. XIII. EPIST. XLIII.

M. CICERO Q. GALLIO (QVINTIO GALLO) S. D.

Etſi plurimis rebus] Puto Gallium fuiſſe legatum Q. Philippi proconſulis in Aſia. Commendat ei L. Oppium, et L. Egnatium, qui negotia habebant Philomeli. Non videtur autem adhuc Gallius in prouinciam perueniſſe: quia ait, *velim, memoriae tuae cauſa, des literarum aliquid, quae tibi in prouincia reddantur.*

LIB. XIII. EPIST. XLIV.

M. CICERO Q. GALLIO (GALLO) S. D.

Etſi ex tuis] Commendat iterum Gallio L. Oppium.

LIB. XIII. EPIST. XLV.

M. CICERO APPVLEIO PROQVAEST. S. P. D

L. Egnatio] Appuleius videtur quaeſtor fuiſſe Q. Philippi proconſulis in Aſia. Commendat ei negotia eiusdem Egnatii, de quo ante.

LIB. XIII. EPIST. XLVI.

M. CICERO APPVLEIO PROQVAEST. S. P. D.

L. Noſtius] Eidem Appuleio proquaeſtori commendat L. Noſtium.

LIB XIII. EPIST. LXXIII.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

Gratulor tibi] Q. Philippus proconſul ex prouincia Aſia Romam redierat. gratulatur ei Cicero, quod ſaluum ſe Romam receperit.

LIB. XIII. EPIST. III.

M. CICERO C. MEMMIO.

A. Fuſium] Commendat A. Fuſium. Hanc epiſtolam inter eas, quae ad Memmium ſcriptae ſunt, non collocauimus: quia ait, *vt mihi coram receptiſti.* quae vero ad Memmium ſcriptae ſunt, oſtendunt Ciceronem nusquam cum Memmio locutum eſſe, cum Athenis exulabat.

LIB. XII.

LIB. XII. EPIST. XX.

M. CICERO CORNIFICIO COLLEGAE S.

Gratae mihi tuae literae] Haec epiſtola ſeparata eſt a reliquis, quas Cicero ad Cornificium ſcripſit. nam cum reliquas ſcripſit, in prouincia eſſe videtur Cornificius: cum hanc autem dedit, ruſticari videtur. quod quando fecerit, non liquet.

LIB. IX. EPIST. XXI.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Ain' tandem] Haec epiſtola nihil ex ſe ſuppeditat, ex quo in ſuſpicionem venire poſſimus, quo praecipue anno ſcripta ſit. multas etiam alias ad Paetum ſcripſit epiſtolas, ſed non omnes vno anno, vt oſtendimus.

LIB. IX. EPIST. XXII.

M. CICERO PAPIRIO PAETO S. D.

Amo verecundiam] Quod dixi de priore epiſtola, idem de hac iudicandum eſt.

LIB. VII. EPIST. XXII.

CICERO TREBATIO S. D.

Illuſeras heri inter ſcyphos] Incerta omnino ſedes eſt huius epiſtolae.

LIB. VII. EPIST. XXI.

CICERO TREBATIO S. D.

Silii cauſam] Item huius.

LIB. XIII. EPIST. VI.

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE S.

Si vales, bene eſt: valeo. Credo] Reliquae epiſtolae ad Valerium Orcam ſcriptae ſunt, cum eſſet praefectus a Caeſare diuidendis agris: haec autem ſcripta eſt, cum eſſet in prouincia: in qua quo tempore fuerit, obſcurum eſt.

LIB. VI. EPIST. XV.

CICERO BASILIO S. D.

Tibi gratulor: mihi gaudeo] Incertiſſimum tempus eſt huius epiſtolae.

LIB. XVI. EPIST. XVI.

QVINTVS M. FRATRI S. D.

De Tirone] Laudat fratrem Quintus, quod Tironem in libertatem vindicauerit.

LIB. XVI. EPIST. XXVI.

Q. CICERO TIRONI SVO S. D.

Verberaui] Incertum epiſtolae tempus, vt etiam ſequentium.

LIB. XIII. EPIST. XL.

M. CICERO Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS. S. D.

L. et C. Aurelios]

LIB. XIII. EPIST. LXXVI.

M. CICERO QVATTVOR-VIRIS ET DECVRIONIBVS S. D.

Tantae mihi]

LIB. XIII. EPIST. LII.

CICERO REGIS.

A. Licinius Ariſtoteles]

LIB. XIII. EPIST. LI.

M. CICERO P. CAESIO S. D.

P. Meſſienum]

LIB. XIII. EPIST. XLIX.

CICERO CVRIO PROCOS. S. D.

Q. Pompeius]

PAVLLI

PAVLLI MANVTII
INDEX
RERVM ET VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS

QVAE IN

CICERONIS EPISTOLIS FAMILIARIBVS

CONTINENTVR

Numerus primus librum, ſecundus epiſtolam, tertius paginam editionis Erneſtinae ſignat.

A teneris vnguiculis 1, 6, 8. a vi praeſtare tibi nihil poſſum 1, 4, 6

Ab ineunte aetate 13, 16, 394. ab initio aetatis ſumme omnium doctrinarum ſtudioſus fuiſti 4, 3, 84

Abalienauerunt nos inuidendo 1, 7, 11

Abdo me in bibliothecam 7, 28, 199. abdidit ſe in intimam Macedoniam quam potuit longiſſime a caſtris 13, 29. 406. abdere ſe totum in litteras 7, 33, 204

Abducit me a ſollicitudine philoſophia 12, 23, 371. abducunt animum a ſollicitudine litterae 4, 3, 84. abducam me, quantum potero ab omnibus moleſtiis et angoribus 5, 13, 124. abducere a republica virum bonum non debet iniuria 5, 1, 104. abducere aliquem a moleſtiis 5, 13, 124. abducere te non debet a tantis laudibus feſtinatio magiſtratus adipiſcendi 10, 26, 303. abduci a ſtudio negotiis 4, 4, 86

Abeo. Abire magiſtratu 5, 2, 107

Aberrationem a moleſtiis nullam aliam habemus 15, 18, 475

Abhorreo. Quam valde Bibuli voluntas a me abhorret 2, 17, 49. a ſtudiis noſtris non abhorret 13, 22, 400. abhorret non ſolum animus a factis, ſed aures quoque a commemoratione 16, 21, 496. abhorrent a communibus praeceptis libri tres de Oratore 1, 9, 27

Abiicio. Abiecisti cum ſpe vincendi ſimul etiam certandi cupiditatem 4, 7, 92. abiecit triumphi poſtulationem 8, 6, 214. abiicere omnem timorem 11, 21, 335. abiicere ſe ad pedes alicuius 4, 4, 86. abieciſſe te illam aedificationem conſtabat inter omnes amicos tuos 13, 1, 380. abieciſſe curam de republica 9, 20, 262. abiectus pari fortuna 14, 13, 99. abiiciendus eſt omnis dolor 5, 13, 123

Abſoluere reliquam iuriſdictionem 4, 12, 98
Abſtergere animi tui metum volo 9, 16, 258. abſtergere metum alteri 11, 24, 337
Abſum. Abeſt bidui ſpatio 10, 17, 290. abeſſem ab Amano iter vnius diei 15, 4, 458. abeſſe a reprehenſione temeritatis 10, 23. 297
Abundantia quaedam amoris 1, 9, 15
Abundare ingenio. Non ita abundo ingenio, vt te conſoler 4, 8, 94. abundas conſilio 10, 16, 290. abundabis omnibus ampliſſimis honoribus 10, 10, 283
Abutuntur quidam ingrate facilitate noſtra 11, 1, 345. abuti libertate potiſſimum in eo, per quem eam conſecutus ſit, eſt populi Romani 11, 12, 327. abuti obſequio alicuius ad omnes res 10, 15, 288. abuti ſtudiis bonarum artium 9, 6, 242
Academiae adoleſcentioris os 9, 8. 244
Accedo. Ne quid mihi ad hoc negotii, aut oneris accedat, aut temporis 3, 8, 68. accedat maximus ad eam voluntatem, quam in illum contuliſti, mea commendatione cumulus 13, 17, 396. accedere ad deſperatos, 8, 16, 234. accedere ad fugatos quos reſiſtentes ſequi nolueris, ſummae ſtultitiae eſt *ibid.* accedere ad ſocietatem integerrimorum periculorum 10, 8, 281. magni videbatur intereſſe ad eam neceſſitudinem, quam fors attuliſſet, conſuetudinem quoque accedere 2, 19, 51
Accenſus meus 3, 7, 62
Acceſſio. Eam videmur famam conſecuti, vt non tam acceſſio quaerenda, quam fortuna metuenda ſit 2, 11, 41. acceſſiones meritorum meorum in dies fieri, peruidere te ſpero 10, 9, 282
Accidebant mihi acerba 1, 9, 17. accidit ea res eius ſpei perquam opportuna 8, 6, 215. minime mihi miranda, et maxime iucunda acciderunt 3, 10, 71. nolim accidiſſet tempus, in quo perſpicere poſſes, quanti te facerem *ibid. accidiſſe gratiſſima.* Intelligo omnia, quae a me profecta ſunt in te, tibi accidiſſe gratiſſima 3, 1, 53
Accipio tuam excuſationem qua vſus es, cur ſaepius, *etc.* ſed accipio ex ea parte 4, 4, 85. accipimus quod dat 1, 1, 2. accepi nuncium optatiſſimum 2, 19, 51. accepit a M. Laberio praedia in aeſtimationem 13, 8, 387. accepit duo vulnera, vnum in ſtomacho, alterum in capite ſecundum aurem 4, 12, 98. accepimus conditiones 16, 12, 489. acceperunt falſam opinionem de Q. Metello L. filio 1, 9, 21. accipe ad omnia et cognoſce aequitatem expoſtulationis tuae 3, 7, 61. accipere alterius ſatisfactionem 7, 13, 184. de aliqua re nuncium 8, 3, 209. detrimentum 10, 24, 301. in optimam partem 11, 2, 317. *accipere in partem hanc, vel illam.* Vt quam in partem accipiam, minus laborem 3, 7, 63. accipere iniuriam 4, 7, 93. praedes 2, 17, 49. prouinciam ab altero 3, 2, 54. accipitur ſatis male a Curione Pompeius 8, 11, 226. male acceptus 12, 14, 359. acceptus peſſime inopia omnium rerum 11, 13, 328. accepta inſigni iniuria 5, 2, 107. acceptae litterae

rae in hanc vel illam partem 10, 6, 277

Accommodabo meum conſilium potiſſimum ad tuum 9, 7, 244. accommodes ei velim de habitatione 13, 2, 381. accommodaſſem meas litteras ad id 4, 15, 103. accommodandum eſt hoc totum tempus ad vnius voluntatem et prudentis et liberalis 4, 6, 92. accommodatus ad vitae meae rationem et conſuetudinem 13, 67, 426

Accubueram hora nona, cum, *etc.* 9, 26, 270

Accurate agere cum aliquo de aliqua re 2, 15, 44

Ἀκενόσπουδος 15, 17, 474

Acerbitas Marcelli 4, 4, 86. acerbitas ſummi luctus 5, 16, 127

Acerbum habuimus eo die Curionem 1, 4, 5. acerbam mihi eſſe vitam putem 1, 1, 2

Acerrimum ſe fore tui defenſorem oſtendit *ibid.*

Achilles fortunatus, qui Homerum praeconem laudum ſuarum nactus ſit 5, 12, 122

Acies ingenii 2, 16, 46

Acies inſtructa a Panſa duodecim cohortium 10, 30, 306. acies quem exitum habitura ſit diuinare nemo poteſt 6, 3, 143

Acquieui aliquantum tuis litteris lectis 4, 6, 90. acquieſcere in re aliqua 9, 3, 242. acquieſcere in ſapientum praeceptis ad bene beateque viuendum 4, 3, 84

Acquirere. Nihil mihi acquirendum putabam, neque ad honorem, neque ad gloriam 3, 7, 63

Acta mitti ad te ſciebam 11, 25, 337. acta rerum vrbanarum tibi mitti certo ſcio 12, 23, 370

Acumen. Tu ſolus aperta non videbis, qui propter acumen occultiſſima perſpicis? 5, 14, 125

Acute videre 8, 4, 210

Ad alieni ſenſus coniecturam, non ad ſuum iudicium ſcribere 6, 7, 153. ad Apollinis 8, 4, 211. ad arbitrium tuum 7, 1, 171. ad diem decedere de prouincia 2, 17, 48. ad meum ſenſum, et ad illud iudicium ſincerum ac ſubtile nihil poteſt eſſe laudabilius, quam tua oratio, *etc.* 15, 6, 463. *ad numerum eſſe.* Non eſſe ad numerum 8, 8, 220. ad ſummam, animo forti ſitis 14, 14, 446. ad tempus aderis 6, 20, 167

Addere cumulum 13, 15, 394

Addubitare 6, 6, 150

Adduxit eius fidem in ſuſpicionem 8, 11, 226. adduxerunt rem in eam opinionem, vt Pompeius cupere videatur 1, 1, 3. adducam te in meam ſententiam 2, 3, 32. adducere aliquem ad ſuum arbitrium 5, 20, 133. adducere in honorem 7, 26, 197. adducere ſalutem alicuius in diſcrimen 6, 13, 162. adducere te videtur nonnullam in dubitationem itinerum meorum ratio, viſuruſne me ſis in prouincia 3, 5, 58. adductus ambitione 13, 31, 408. beneuolentia 6, 3, 142. mea commendatione, *etc.* 13, 54, 418. adductus non ſolum iuſtitia, ſed etiam miſericordia 3, 8, 66. adductus pacis ſpe, non cupiditate belli 4, 14, 102. adductus ſum voluntate, vt facerem ea, quae tua cauſſa feci, poſteaque conſtantia 5, 5, 110. adducta res erat in extremum diſcrimen 12, 6, 350. adducta res

res in eum locum, *etc.* 5, 21, 137. adducti in ſummam ſollicitudinem a Lepido 12 9, 352. adductae res in ſummam inuidiam 1, 1, 3

'Αδέσποτοι rumores 15, 17, 474

Adhaeſerunt omnia tamquam in ſilice quodam 8, 5, 213

Adhibui magnam curam 2, 7, 73. adhibuiſti in me conſolando non mediocrem animi dolorem 4, 6, 90. adhibe illum animum, quo me tum eſſe oportere cenſebas 6, 1, 141. adhibe in te tantum diligentiae, quantum me diligis 16, 6, 484. adhibe omnem diligentiam ad conualeſcendum 16, 9, 486. adhibere omnem diligentiam ad ſe conſeruandum 15, 2, 454. adhibere aliquam conſolationem 5, 16, 127. adhibere in conſilium cogitationum ſuarum deſperationem aut timorem 6, 1, 139. *adhibere officium.* Eius officium, quod adhibet erga illos, mea facultate et gratia adiuuare ſoleo 13, 6, 384. adhibere ſe in conſilium, loqui ſecum 2, 7, 36. adhibenda mihi eſt non mediocris cura, vt reipublicae me ciuem dignum tuis laudibus praeſtem 10, 11, 284. adhibita eſt nobis ſumma moderatio 9, 16, 256

Adipiſcor. Adeptus eſſes maximam laudem ab omnibus, *etc.* 12, 22, 370. adeptus gradus dignitatis ampliſſimos 10, 6, 278

Aditus. Si quis erit mihi aditus de tuis fortunis, id eſt, de tua incolumitate, in qua ſunt omnia, agendi, *etc.* 6, 10, 156

Adiumentum. Scripſit ad me maximo adiumento ſibi meam commendationem fuiſſe 13, 24, 401. *adiumento et ornamento eſſe.* Cura vt is intelligat, meam commendationem maximo ſibi apud te, et adiumento, et ornamento fuiſſe 13 31, 409. adiumento eſſe magno alicui homini 2, 6, 35

Adiungo me ad eius rationes, quem tu in meis rationibus tibi eſſe adiungendum putaſti 1, 8, 13. adiunxeris gratiſſimum virum tuo ſummo beneficio ad tuam neceſſitudinem 13, 29, 407. adiunxeris tibi optimos adoleſcentes, ſi eos liberaliter tractaueris 13, 40, 412. ſi te mea ſumma erga te ſtudia parum mihi adiunxerunt, reſpublica nos inter nos conciliatura et coniunctura eſt 5, 7, 112. adiungere, aliquem ad ſuam neceſſitudinem 13, 11, 391. aliquid ad dolorem 4, 5, 87. nouas neceſſitudines 13, 4, 382. ſe ad aliquorum cauſſam 1, 9, 19. adiunctus Pompeius ad cauſſam Ciceronis 1, 9, 20

Adminiſtrare negotium et conficere 13, 11, 391

Adminiſtratio belli 15, 1, 450

Admiſſum dedecus 3, 10, 71

Admonendum potius te a me quam rogandum puto 15, 4, 459. admonitus et memoria veteris noſtrae amicitiae, et virtute atque obſeruantia filii tui 5, 17, 130. admonitus temporibus 10, 14, 288

Admonitores non nimis verecundi 9, 8, 244

Adoleſcens errare cum excuſatione poteſt 11, 28, 342

Adoptare patronum 5, 9, 115

Adſcriptus in municipium 13, 30, 408
Adſum, *vide* affuiſſe.
Aduentare ad Italiam 2, 6, 34
Aduerſaria grauis tibi conſtituta eſt incredibilis exſpectatio 2, 4, 33
Aduerſus. Aduerſa fortuna. Non ſolum aduerſa, ſed etiam funditus euerſa fortuna 5, 21, 138. aduerſis ventis vſi ſumus 14, 5, 441
Aduertere animum 9, 9, 245
Aduocationes. Cautior in re militari quam in aduocationibus Trebatius 7, 10, 182. vt a ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent 7, 11, 182
Aduolare ad pectus. Aduolabitne nobis ſpectrum alicuius rei ad pectus ſimul ac nobis collibitum ſit de ea cogitare 15, 16 473
Aegina 4, 5, 88
Aegrotant grauius, qui, cum leuati morbo videntur, in eum de integro inciderunt 12, 30, 377
Aemilia 10, 30, 307
Aemuli ſtudiorum tuorum 12, 13, 356
Aequitas expoſtulationis 3, 7, 61
Aequus. Aequiſſimis meis vtuntur auribus 7, 33, 204
Aes alienum ampliſſimorum virorum 7, 3, 175. aes alienum falſum 15, 4, 456
Aeſopus 7, 1, 171
Aeſtimare lites 8, 8, 218
Aeſtimatio. Accipere praedia ab aliquo in aeſtimationem 13, 8, 387. aeſtimationem accipere 5, 20, 136. aeſtimationes tuas vendere non potes 9, 18, 261
Aeſtiua. Cum primum aeſtiua attigiſſem 2, 13, 43. aeſtiuorum timor te debilitat 7, 14, 185. aeſtiuis confectis 3, 9, 70
Aeſtuare non imbecillitate animi ſed deſiderio alicuius 7, 18, 189
Aetas ingraueſcens 2, 1, 31. aetas praecipitata 11, 28, 342
Affero excuſationem praeteriti temporis 10, 4, 275. affert mihi nouam curam cauendi ne quid, *etc.* 3, 12, 78. afferebat mihi ſpem non dubiam mei conueniendi 3, 6, 60. afferebat mihi magnam ſpem ſummae probitatis 6, 9, 155. attulit mihi curam 16, 15, 492. attulit mihi non mediocrem conſolationem vrbium proſtratarum ac dirutarum aſpectus 4, 5, 88. *affero confidentiam.* Maxime confidentiam attulerunt hominibus 8, 8, 220. afferant aliquem cumulum meae litterae 13, 66, 426. afferre conſolationem alteri 6, 22, 169. *afferre dubitationem.* Nihil aliud eſſe, quod afferret dubitationem ei, penes quem eſt poteſtas 4, 7, 93. afferre magnam ſollicitudinem 10, 18, 292. afferre moram 8, 8, 219. *afferre vinculum.* Collegii coniunctio non mediocre vinculum mihi attuliſſe videtur ad voluntates noſtras copulandas 3, 4, 57. afferre alicui moleſtiam 11, 18, 332. *afferre alicui ſollicitudinem, ſpem.* Nec tibi ſollicitudinem ex dubitatione mea, nec ſpem ex affirmatione afferre volui 9, 17, 259. afferre aliquid ſollicitudinis alteri 9, 16, 255. allatum eſt ad te, *etc.* 5, 2, 105
Afficeret eos poena, quos neceſſe eſſet 15, 2, 454. affecerunt pari contumelia viros clariſſimos 12, 15, 362.

362. affeceris me magna non modo laetitia ſed etiam gloria, ſi, *etc.* 13, 8, 388. afficere aliquem deſiderio 15, 21, 477. afficere plurimis maximiſque muneribus et amicos, et ciues ſuos vniuerſos 2, 3, 32. afficior ſummo dolore, eiusmodi tempora poſt tuam profectionem eſſe conſecuta, *etc.* 1, 5, 6. affici laetitia 3, 9, 69. pari moleſtia 4, 5, 87. affectus acerbiſſima morte ab homine teterrimo Marcellus 4, 12, 98. affectus ignominia 2, 18, 51. affectus ſumma cupiditate videndi mei 5, 21, 136. affectum ſummis difficultatibus municipium 13, 7, 386. affecta ita ſunt omnia, vt ea deleta exſtinctaque fateare 5, 13, 123

Affixum me ſibi in iis rebus habebit 1, 8, 14

Afflictus. Nemo tam afflictus, qui, ſi nihil aliud ſtudeat, niſi id quod agit, non poſſit nauare aliquid 6, 1, 141. afflictiore conditione quam ceteri *ibid.*

Affligere. Non vitium noſtrum, ſed virtus noſtra nos afflixit 14, 4, 440

Affuiſſe ſcribendo 12, 29, 376

Afranius ſuperatus 9, 13, 249. foede periit 9, 18, 260

Africa terribili tremit horrida terra tumultu 9, 7, 243

Agamemnoni regum regi fuit honeſtum habere in conſiliis capiundis Neſtorem 9, 14, 251

Ager Campanus 1, 9, 17

Ageſilaus Spartiates neque pictam neque fictam imaginem paſſus eſt eſſe 5, 12, 121

Aggregare ſuam voluntatem ad ſummi viri, de ſeque optime meriti dignitatem 1, 9, 19

Agitare animo. Eſt tuum ſic agitare animo 6, 1, 139

Agnoſco me non eſſe verborum admodum inopem 4, 4, 85

Ago Agis ciuem mirificum 8, 17, 235. agit cauſſas liberales, ſed raro poſt meridiem 8, 9, 221. egi omnes illos adoleſcentulos, quos ille iactitat 2, 9, 39. ages victor ex inimicorum dolore triumphum iuſtiſſimum 3, 10, 70. agere cauſſam alicuius magna eloquentia, grauitate, ſtudio, contentione 1, 1, 2. agere aliquid cum aliquo fruſtra 3, 10, 73. cogita quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit 4, 5, 87. agere Medeam 7, 6, 179. agere cum populo 1, 2, 4. agere te forum Tarſi, ſtatuere multa, decernere, iudicare dicebant 3, 6, 60. acturi ſunt Romae conſulatum Panſa et Hirtius 12, 14, 359. agitur ipſius magnum periculum 10, 23, 299. agitur praeclare, ſi nosmetipſos regere poſſumus 4, 14, 102. agitur res Pompeii 13, 56, 420. agitur ſumma eius exiſtimatio 13, 65, 425. ageretur maxima res municipii honeſtiſſimi 13, 7, 386 *agi, confici.* Quid agi tecum, et, vt arbitror, confici poteſt 13, 1, 379. acta iam vita 6, 4, 145. *actum peſſime cum.* Non peſſime cum iis actum eſt, quibus ſine dolore licitum eſt mortem cum vita commutare 4, 5, 88

Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων 13, 15, 394

Ἀκίνδυνα μὲν, χρονιώτερα δὲ 16, 8, 485

Ἀκοπία

Ἀκοπία 16, 18, 494
Ἀκύθηρον 7, 32, 202
Ἄκυρον, valetudini fideliter inſervire 16, 17, 493
Alacres animo ſumus 5, 12, 122
Alarii Transpadani 2, 17, 50
Alexander cum in Sigaeum veniſſet, fortunatum dixit Achillem, qui talem praeconem laudum ſuarum Homerum nactus eſſet 5, 12, 122. Alexander Magnus ab Apelle potiſſimum pingi et a Lyſippo fingi volebat 5, 12, 121
Alexandrina cauſſa a Pompeio depoſita 1, 5, 8
Alienare conabantur a te voluntatem meam 3, 6, 60
Alienum inſtitutis meis non putavi haec ad te ſcribere 5, 17, 129. alienum mihi tempus tecum expoſtulandi, purgandi neceſſarium 3, 10, 72
Aliptae, medici. Medici ſalutis habent rationem: Aliptae etiam virium et coloris 1, 9, 21
Alitis volatus (Ern. inuolatus) 6, 6, 149
Aliud. Nec quidquam aliud a libertate communi quaeſiſſe, *etc.* 11, 2, 318
Ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ 13, 15, 393
Ἀλλ' ἐμὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν *ibid.*
Allegabo ad te Philoſophiam quaſi meae rogationi diffidens 15, 4, 461. allegarem ad te illos, a quibus intelligis me praecipue diligi 15, 10, 465
Allicere — alienare 2, 15, 45. allici in ſenſum aliquem beneficiis hominum et compelli iniuriis 1, 9, 26
A. Allienus legiones, quas eduxit ex Aegypto, Caſſio tradidit 12, 11, 353
Alo. Alere bellum ſua patientia 10, 23, 297
Alſienſe praedium 9, 6, 241
Alter ego. Vide quam mihi perſuaſerim, te me eſſe alterum 7, 5, 177
Altitudo animi 4, 13, 100
Alyzia eſt citra Leucadem ei, qui in Italiam e Graecia nauigat 16, 2, 481
Ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω videre 13, 15, 394
Amantius. Nihil fieri potuit amantius 3, 6, 60
Amanus mons 2, 10, 39. Amanus cum Bibulo Ciceroni communis, diuiſus aquarum diuortiis *ibid.* mons Ciliciae 15, 4, 458
Ambitioſae rogationes 6, 12, 159
Ambitioſe pro aliquo ſcribere 13, 69, 428
Ambulatiuncula. Cum vna mehercule ambulatiuncula atque vno ſermone noſtro omnes fructus prouinciae non confero 2, 12, 42
Amicitia non inſtituta ſed iam inveterata 3, 9, 69. amicitia ſummis officiis ab vtroque culta 15, 14, 469. amicitiae fructus eſt ipſa amicitia 3, 13, 79. amicitiae noſtrae vetuſtas 4, 7, 92
Amicus. Amici eſt hoc querelae genus, quo te diligenter purges, amicum leuiter accuſes 3, 11, 77
Amiſſio rerum omnium et deſperatio recuperandi 4, 3, 84
Amittere. Amiſi vires et corpus 7, 26, 197. Nec poſteaquam ſuſcepi cauſſam libertatis, minimum tempus amiſi tuendae ſalutis

lutis communis 12, 24, 372. caue eius gratiae gloriaeque tempus amittas 10, 5, 277. amittere animam vna cum ornamentis 14, 4, 440. amiſſis temporibus 15, 15, 471

Amo. Ama me amore illo tuo ſingulari 15, 20, 477. *amare, diligere.* Nunc mihi amare videor, antea dilexiſſe 9, 14, 251. amantes moroſi 7, 15, 186

Amor. Nihil eſt quod ſtudio, beneuolentia, vel amore potius effici non poſſit 3, 9, 69. amor verus et fictus non facile diiudicatur, niſi, *etc.* 9, 16, 255. amor, voluntatiſque coniunctio, plus habet ſuauitatis, quam patriae caritas 10, 5, 276. amorem meum erga te a tua pueritia ſuſceptum, non ſeruaui ſolum, ſed etiam auxi 10, 1, 272

Amphiaraus prudens et ſciens ad peſtem ante oculos poſitam profectus eſt 6, 6, 149

Ἀμφιβολία 7, 32, 202

Amplecti alterius animum. Libenter amplector talem animum 5, 19, 132. amplectitur me amiciſſime quotidie Caeſar 6, 6, 151. amplecti alicuius amplitudinem ſuis officiis 5, 8, 114

Amplexari aliquem familiariter atque hilare 1, 9, 24. amplexari, habere in manibus, fouere *ibid.*

Amplificare ſuam dignitatem 12, 24, 371

Amplitudini tibi futura eſt iſta ſollicitudo 3, 10, 71

Anagnoſtes ſeruus 5, 9, 115

Ancipites variique caſus viri excellentis habent admirationem 5, 12, 121

Andabata 7, 10, 182

Angi deſiderio multarum rerum 6, 1, 139. angi animo 16, 14, 491. dolore 4, 3, 83

Anguſtiae pecuniae publicae incredibiles 12, 30, 378. anguſtiae temporis 16, 21, 497

Anguſtior liberalitas 3, 8, 67

Animatus melius quam paratus Pompeius bellum ciuile ſuſcepit 6, 6, 150 quod ſi aliter eſſem animatus 11, 28, 342. animati infirme 15, 1, 451

Animula. In vnius mulierculae animula iactura facta 4, 5, 89

Animus apertus et ſimplex 1, 9, 26. animus poſſitne feriri imaginibus 15, 16, 473. animus promptus et alacer ad defendendam rempublicam 3, 11, 76. animi cauſſa 7, 2, 174. animi ingenui eſt, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere 2, 6, 34. animum tibi fortaſſe noſtrum probauimus, ingenium certe diutina ſeruitus, qualecumque eſt, minus tamen, quam erat, paſſa eſt videri 12, 13, 356. eo animo veneram, vt vtrique prouinciae ſubuenirem 15, 4, 458

Annalium ordo mediocriter nos retinet 5, 12, 121

Annona carior 14, 7, 443

Annua dies 7, 23, 193

Annus. Anni tempus 3, 6, 61

Antelucanum tempus 15, 4, 458

Ἀντιμυκτηρίσαι aliquos gladio 15, 19, 476

Antiochus Commagenus 15, 3, 455

Antiquius. Nec habui quidquam antiquius, *etc.* 11, 5, 320. nihil antiquius communi ſalute, ac libertate iudicaui 10, 35, 315. antiquius tibi officium meum, quam

quam illius voluntas fuit 11, 29, 343

Antonius a Trebonio ſeductus 10, 28, 304. elicere Ciceronem voluit ad caedis cauſſam 12, 25, 373. Antonius ex turbulenta republica, Lepidus ex pace et victoria bellum excitauit 12, 10, 353. firmus ab equitatu 10, 15, 288. gladiator omnium nequiſſimus 12, 22, 369. mente peſſima, et infideliſſima 11, 1, 316. plurimum valet equitatu 10, 30, 307. tanto ſe odio eſſe intelligit, vt, cum interfectores ſuos domi comprehenderit, rem proferre non audeat 12, 23, 370. Antonii aquilae duae, ſigna ſexaginta relata 10, 30, 307. Antonii litterae ad Brutum, contumelioſae et minaces 11, 3, 318. Antonio duae ſpes propoſitae, vna Lepidi ipſius, altera exercitus 10, 11, 284. legati ad Antonium miſſi, Philippus et Piſo, vt ei ex ſenatus ſententia certas res nunciarent, cum ille earum rerum nulli paruiſſet, vltro ab illo ad nos intolerabilia poſtulata retulerunt 12, 4, 348. qui Antonium oppreſſerit, is hoc teterrimum bellum periculoſiſſimumque confecerit 10, 19, 293. is bellum confecerit, qui Antonium oppreſſerit 11, 12, 327

Anus pars obſcena alieno nomine appellatur 9, 22, 265

Apelles Veneris caput et ſumma pectoris politiſſima arte perfecit, reliquam partem corporis inchoatam reliquit 1, 9, 21

Aperire reditum. Quando tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit 6, 11, 158. aperire ſibi venas et viſcera 8, 14, 231

Apertus et ſimplex animus 1, 9, 26

'Αφωμίλησα eo comitatu 16, 17, 493

'Αποφθεγμάτων volumen a Caeſare confectum 9, 16, 256

'Αποπροηγμένον 9, 7, 243

'Απότευγμα 9, 21, 263

Apparatiſſimi ludi 7, 1, 171

Apparitio. In longa apparitione ſingularem Marcilii fidem cognoui 13, 54, 419

Appellare reges 9, 15, 254

Appetam huius rei principatum 11, 6 322. *appetere aliquem.* Tu puer me appetiſti 15, 14, 470

Appias, Pallas 3, 1, 54

Appietas, Lentulitas 3, 7, 62

Appius a Dolabella reus factus 8, 6, 214. abſolutus maieſtatis 3, 11, 75. floret aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis 2, 13, 43. iudicio ambitus abſolutus 3, 11, 75

Applicare ſe ad alicuius ductum 3, 11, 76

Apponam notam reliquis commendationibus eam, quae mihi tecum conuenit 13, 6, 384. apponere licitatorem 7, 2, 173. apponere Polypum Miniani Iovis ſimilem 9, 16, 258

Approbaui tuum conſilium 16, 1, 480. Id quod egeris velim dii approbent 2, 18, 51

Appropinquare tuus aduentus putabatur 2, 6, 34

Aquilius Gallus filium amiſit 4, 6, 91

Arae Alexandri 15, 4, 458

Arbitratu ſuo viuere 7, 1, 172

Ardeo cupiditate incredibili, nomen vt noſtrum ſcriptis illuſtretur tuis 5, 12, 118. ardet bello orbis terrarum 4, 1, 81

Ardor. Tantus ardor animos hominum occupauit 11, 8, 323

Argumentum, vnde quis ſe ex animo, vereque arbitretur diligi 9, 16, 255

Arguta ſedulitas 8, 1, 205

Ariobarzanes rex ad Ciceronem venit in caſtra, perturbatusque et flens dicit ei ad ſe indicia manifeſtarum inſidiarum eſſe delata 15, 2, 453. Ariobarzanes rex a ſenatu per Ciceronem appellatus 2, 17, 50

Ariobarzanes rex Euſebes, et Philoromaeus 15, 2, 453

Ariobarzanem regem praeſentibus inſidiis nec opinantem Cicero liberauit 15, 4, 457

Ariſtarchus 9, 10, 247

Ariſtarchus Homeri verſum negat, quem non probat 3, 11, 77

Ariſtippus Socraticus non erubuit, cum eſſet ei obiectum habere eum Laida 9, 26, 270

Ariſtotelico more tres libros de Oratore ſcripſit Cicero 1, 9, 27

Arma. Armorum et victoriae facta, non Caeſaris 6, 6, 150

Armatura optima contra equitem Parthum 9, 25, 269

Armatus. Armati in curia ab Antonio collocati 10, 2, 273

Armo. Armat me philoſophia contra omnes fortunae impetus 12, 23, 371

Arpinates Ciceronis municipes 13, 11, 391

Arripere ſtatim cauſſam illam totam et tempus 5, 12, 119

Ars. Artes liberales vberiores fructus ferunt in rebus aduerſis 9, 3, 240

Arſaces 8, 14, 230

Arthriticus cocus 9, 23, 267

Artifex lactatur ſuis operibus 1, 7, 11

Aſclapo medicus 16, 9, 486

Aſinius Pollio in caſtris Pompeii et Caeſaris magnos inimicos habebat 10, 31, 308. Caeſarem dilexit ſumma cum pietate et fide *ibid.* nullum eſſe periculum ſeribit, quod pro libertate aut defugiat, aut deprecetur *ibid.* pacis cupidiſſimus 10, 31, 309

Aſpectus vrbis tibi tuam priſtinam vrbanitatem reddidit 3, 9, 68

Aſpergo. Haec aſperſi, vt ſcires me tamen in ſtomacho ſolere ridere 2, 16, 48. aſperſus leuiter ex aliquo fonte 6, 6, 149

Aſpernari beneuolentiam florentiſſimi hominis 3, 10, 73. aſpernari liberalitatem victoris, ſuperbi eſt 4, 9, 96

Aſpirare ad eum propter eius occupationes ceteri non poſſunt 7, 10, 181

Aſſenſor. Tu vnus ex toto exercitu mihi fuiſti aſſenſor, et ego tibi 6, 21, 168

Aſſentiendum nulla cum grauitate paucis, aut fruſtra diſſentiendum 1, 8, 14

Aſſequi. Nullam partem videar tuorum meritorum aſſecutus, ſi vitam pro te profundam 1, 4, 6

Aſſignare agros 11, 20, 334. aſſignatum iri omne detrimentum captum alicuius pertinaciae aut timori 10, 18, 292

Aſſignationes Sullanae 13, 8, 387

Aſſuefecit me his rebus natura, et voluntas, et conſuetudo 4, 13, 100

Aſſum vitulinum. Ad aſſum vitulinum opera perducitur 9, 20, 262

Aſſumo. Neque vero ego mihi poſtea quidquam aſſumpſi, neque hodie aſſumo 1, 9, 22. aſſumere hoc libertatis 12, 16. 365

Aſtringor his vinculis libentiſſime 3 10, 73

Aſtute aliquid cogitare 2, 16, 47

Aſtutus et occultus homo 3, 10, 73

Atellanus 9, 16, 257. Atellanum municipium 13, 7, 386

Athenae. In ea es vrbe, in qua haec, vel plura et ornatiora, parietes ipſi loqui poſſe videantur 6, 3, 143. Athenis nata et alta eſt ratio ac moderatio vitae 6, 1, 141

Athenienſem populum ſenectute deſipientem offendit Plato 1, 9, 23. ab Athenienſibus, locum ſepulturae intra vrbem vt darent M. Marcello, impetrare non potuit Ser Sulpicius, quod religione ſe impediri dicebant 4, 12, 99

Athenodorus Sandonis filius 3, 7, 63

Attiani verſus 9, 16, 256

Attinet. De quo quid ſentiam, nihil attinet dicere 4, 7, 93. nihil attinet me plura ſcribere 6, 9, 155

Attingunt te aliqua neceſſitudine 13, 7, 386. attigit tantum negotii, quantum recuſare non potuit 13, 29. 406. Non attingere rempublicam 1, 9, 23

Attius pigmentarius 15, 17, 474

Attribuere aliis, quae nobis in mentem veniunt 3, 8, 66

Attributio 16, 24, 500

Auctor ſum tibi vt *etc.* 1, 9, 29. auctores conſilii publici 12, 2, 347

Auctoritas ſenatus 1, 2, 4. 1, 7, 10. auctoritates perſcriptae. 8, 8, 218

Auctoritas. Si ea praedia diuidentur, quae ipſe Caeſar vendidit, quae tandem in eius venditionibus eſſe poterit auctoritas? 13, 8, 388. auctoritate omni aulae communita 15, 4, 457

Aucupari alicuius gratiam aſſentatiuncula 5, 12, 121

Audacia pro ſapientia, his temporibus licet vti 1, 10, 29

Audire malim quam videre 4, 4, 87. *audire ſe ipſum* Numquam labere, ſi te audies 2, 7, 36. audire tolerabilius eſt quam videre 7, 30. 200

Auditionem accipere de re aliqua. Ne tenuiſſimam quidem auditionem de ea re accepi 8, 1, 206

Auertere a miſeriis cogitationem non ſinunt oculi 6, 1, 139. auerſus ab hac cogitatione 10, 24, 300

Auferre. Ne te auferant aliorum conſilia 2, 7, 36

Augere potes animum 11, 23, 336. augere dolorem, leuare *opp.* 6, 4, 144. augere et cumulare 13, 41, 412. auxeris beneficium tuum magno cumulo 13, 62. 423

Auguralis liber 3, 4, 56 augurales libri 3, 11, 76

Augurari ex alitis volatu, aut e cantu ſiniſtro oſcinis, aut e tripudiis ſolliſtimis, aut ſomniis 6, 6. 149

Augures et aſtrologi ex ſuis ſuperioribus praedictis conſtituere ſolent apud alios auctoritatem augu-

augurii, et diuinationis ſuae ibid.
Augurium Ciceronis ibid. 150
Auide exſpecto tuas litteras 12, 4, 348
Auis alba 7, 28, 198
A. Caecina, cliens Seruiliorum 13, 66, 426
Auocare animum et cogitationem tuam debes ab hisce rebus 4, 5, 89
Aurelia, ſcortum 9, 22, 266
Aures ad te afferam non minus elegantes 9, 19, 261
Aurum igne perſpicitur, ſic et beneuolentia fidelis periculo aliquo cernitur 9, 16, 255
Auſtro leniſſimo, caelo ſereno, nocte illa, et die poſtero ad Hydruntem ludibundi peruenimus 16, 9, 486
Auxiliarii equites 2, 17, 50

B.

Bacchae 7, 23, 193
Baiae. Ad Baias venire ploratum potius, quam natatum 9, 2, 239. Baiae repente ſalubres factae 9, 12, 248
Balbus. De Hillo, balbus enim ſum 2, 10, 39
Balbus et Oppius 6, 8, 154
Balbus quaeſtor quae flagitia et ſcelera admiſerit, narrat Pollio 10, 32, 310. quatuoruiratum ſibi prorogauit *ibid.* Fadium quendam viuum combuſſit *ibid.*
Batuit, impudenter 9, 22, 266
Beatus. Non ſolum ſapiens, ſed etiam beatus 7, 28, 198
Belle habere 16, 15, 491
Bellum non modo reſtinctum, ſed etiam inflammatum 11, 12, 327. bellorum incerti exitus et euentus 6, 6, 150. bellorum omnium exitus incerti ſunt 6, 1, 139
Bellum Alexandrinum 13, 16, 395
Bellum ciuile. Nihil eſſe bello ciuili miſerius 16, 12, 489. ſapiens et bonus ciuis initia belli ciuilis inuitus ſuſcipit, extrema non libenter perſequitur 4, 7, 92. bellum ciuile ſuſceptum eſt quieſcente Cicerone 6, 6, 149. belli ciuilis victoria allatura erat interitum Pompeianis, ſi victi eſſent, ſi viciſſent, ſeruitutem 6, 21, 168. *bella ciuilia.* Omnia ſunt miſera in bellis ciuilibus, *etc.* ſed miſerius nihil eſt, quam ipſa victoria 4, 9, 95. bellorum ciuilium ii ſemper exitus ſunt, vt non ea ſolum fiant, quae velit victor, ſed etiam, vt iis mos gerendus ſit, quibus adiutoribus parta ſit victoria 12, 18, 367
Bellus homo 7, 16, 186. bellum eſt aliquo exire, *etc.* 9, 2, 238
Bene ſentire recteque facere, ſatis eſt ad bene beateque viuendum 6, 1, 140. bene ſentire de republica 10, 18, 292
Beneficia alicuius in alterum ampliſſima 15, 10, 466
Beneuolentiam certo iudicio ſuſceptam conſeruabo 3, 7, 63
Benigna. Nec benigna, nec copioſa 2, 12, 42
Benigne alicui polliceri 4, 13, 100. benigne facere plurimis 13, 67, 426
Beta et malua 7, 26, 197
Bibulus in Amano neſcio quid cohorticularum amiſit 8, 6, 215. Procos. in Syria 15, 1, 450. ſolitus dicere, quiduis ſe perpeſſurum, quam videri eguiſſe auxilio Ciceronis 2, 17, 49. Bibuli

buli maleuolentia et animi puſillitas 2, 17, 50
Bibulum iidem exire domo prohibuerunt et Ciceronem coegerunt 1, 9, 17
Bima ſententia, per quam Hortenſius cenſebat, vt Cicero biennium prouinciam obtineret 3, 8, 68
Bini Graece obſcenum 9, 22, 265
Bis ad eundem, culpa vulgari reprehenſa prouerbio 10, 20, 294
Bogudis regnum 10, 32, 310
Bonus ciuis, bonus vir 1, 9, 18. bonus non eſt, qui nihil facit, niſi ſua cauſſa 7, 12, 184. bona mens iracundia et amore ablata 8, 17, 235. bona aut fortunae beneficio tributa, aut labore meo parta 10, 4 275. bonum nomen exiſtimor 5, 6, 112 *adde* melior.
Bracchatae, et transalpinae nationes 9, 15. 253
Britannia. In Britannia nihil eſſe audio neque auri, neque argenti 7, 7, 180
Brutus cogitat Rhodum migrare 11, 1, 316. Brutus et Mutina obſidione liberati 10, 11, 284. Brutus numquam extimeſcebat, numquam perturbabatur 11, 21, 335. Brutus princeps iuuentutis 3, 11, 76 Brutus ſuos omnes amicos aere alieno obſtrinxit 11, 10, 325. Bruti et Planci concordia 11, 15, 330. Bruto magiſtro breuitatis vti cogitat Cicero *ibid.*
Buccinatorem te meae exiſtimationis fore polliceris 16, 21, 496
Burſa damnatus Cicerone accuſante 7, 2, 173

C.

Cadauera oppidorum proiecta iacent 4, 5, 89
Cado: caderet melius. Quod melius caderet, nihil vidi 8, 12, 228. Verebar ne id ita caderet, *etc.* 2, 19, 51. ita cecidit, vt illa eo tempore agerentur 3 12, 77. cecidit venuſte 8, 4, 210. illa noſtra ſcilicet ceciderunt 13, 47, 415. cum aliter res cecidiſſet, ac putaſſes 5. 19 131. ſi cecidiſſet vt volumus et optamus, *etc.* 1, 7, 10. cadere ita animis non debemus 16, 1, 140. aliter rem cecidiſſe exiſtimas, atque opinatus ſis 4. 4, 85. quid caſurum ſit, incertum eſt 15, 1, 452
Caecae ſuſpicionis tormentum 6, 7, 153
Caecilius Baſſus 11, 1, 317. 12, 18, 367
Caecina cum eſſet in Aſia, confirmabat Ciceronem celeriter et glorioſe in patriam rediturum 6, 6, 148
Caeſar ad alterutram conditionem deſcendere volebat, vt aut maneret, neque eo anno ſui ratio haberetur, aut ſi deſignari poſſet, decederet 8, 8, 220. Africanae cauſſae iratior 6, 13, 161. agrum Volaterranum omni periculo in perpetuum liberauit 13, 4, 382. ambas Gallias habet inimiciſſimas praeter Transpadanos 16, 12, 490. Caeſar amentia quadam rapiebatur *ibid.* Caeſar Caſſium ſibi legauit, Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae 6, 6, 150. Caeſar fauet ingeniis *ibid.* 149. et 4, 8, 94. habet peracre iudicium 9, 16, 256. homo valde acutus et multum

multum prouidens 6, 6, 149. Caeſar imperator liberaliſſimus 7, 7, 180. impudens qui exercitum et prouinciam inuito ſenatu teneret 16, 11, 488. in rebus gerendis acerrimus, idem in victoria temperatiſſimus 8, 15, 232 ipſe neſcit quid futurum ſit. nos enim illi ſeruimus, ipſe temporibus 9, 17, 259. M. Marcello maxime ſuccenſebat 6, 6, 150. Caeſar minaces ad ſenatum miſit litteras 16 11, 488. Caeſar multa queſtus eſt de ſententia Ciceronis 1, 9, 17. numquam niſi honorificentiſſime Pompeium appellabat 6 6, 150. Caeſar occupauit Ariminum, Piſaurum, Anconam, Aretium 16, 12, 489. rex fuit 11, 27, 340. ſolebat infimorum hominum amicitias ſibi qualibet impenſa adiungere 8, 4, 210. Venere prognatus 8, 15. 233 vltro detulit Ciceroni omnia, quae ei tali tempore veniſſent in mentem optare 4, 13, 100. volumina confecit ἀποφθεγμάτων 9, 16, 256. Caeſar vtitur conſilio ne ſuorum quidem, ſed ſuo 4, 9, 95. Caeſaris familiares Panſa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Poſtumius 6, 12, 159. Caeſaris in M. Ciceronem et Q. fratrem liberalitas 1, 9, 23. Caeſaris memoria 13, 29, 407. natura qualis 6, 6, 149. Caeſari ſtipendium decretum eſt, et decem legati: et ne lege Sempronia ſuccederetur, facile perfectum eſt 1, 7, 12. Caeſari concordia erat vtilis 4, 2, 82. Caeſari perſuaſum eſt, ſe ſaluum eſſe non poſſe, ſi ab exercitu receſſerit 8, 14, 230. mortuo paret reſpublica, quem viuum ferre non poterat 12 1, 345. numquam improbi ciues paratiorem habuerunt ducem 16, 11 488. rumores de Caeſare non belli 8, 1, 206. conditiones a Caeſare latae 16, 12, 489

Caeſar iunior. Brutum non audiuit, *id eſt, eius conſilium non eſt ſecutus* 11, 10, 325. Caeſar Octauianus puer egregius praeſidium ſummae rei comparauit 12, 25, 373. Caeſaris Octauiani conatus de Antonio interficiendo 12, 23, 370. quod viuit Antonius, quod Lepidus vna eſt, quod exercitus habent non contemnendos, quod ſperant, quod audent, id omne Caeſari acceptum ferre poſſunt 10, 24, 300. dictum Ciceronis in eum, laudandum adoleſcentem, ornandum, tollendum 11, 20, 333

C. Carbo accuſante L. Craſſo cantharidas ſumpſiſſe dicitur. idem P. Africano vim attuliſſe exiſtimatus eſt 9, 21, 264

Caius Catius Veſtinus tribunus mil. 10, 23, 298

C. Curtius 13, 5, 384

C. Marcellus ſe ad Caeſaris pedes abiecit 4, 4, 86

C. Marcellus conſul factus 8, 4, 210

C. Marcellus, M. Marcelli frater, pro M. Marcello deprecatur 4, 7, 93

C. Memmius Gemellus 13, 19, 398

C. Pontinius (Ern. Pomtinus) legatus Ciceronis 15, 4, 458

C. Sempronius Rufus 8, 8, 216

Calamitatem reipublicae quam tardiſſime audire optandum eſt: ſed illis, qui prodeſſe nihil poſſunt, neque mederi 10, 33, 312. calamitates ſingulares huic municipio acciderunt 13, 7, 386

Calenum municipium 9, 13, 250
Caleo. Caluerunt rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus 8, 1, 206
Calidius (Ern. Canidius) 8, 9, 223
Callere iam debet animus in illis rebus exercitatus 4, 5, 88
Calliſthenes ſcripſit bellum Troicum ſeparatim 5, 12, 119
Callum obducere. Conſuetudo diuturna callum iam obduxit ſtomacho meo 9, 2, 238
Calpe 10, 32, 310
Calumnia timoris 6, 7, 153. calumniam tuliſſe 8, 8, 216
Caluus. In Caluo vis non erat 15, 21, 479. iudicium Ciceronis de Caluo, *ibid.* Caluus Licinius 7, 24, 195
Camino luculento vtendum cenſeo 7, 10, 181
Candidatorum licentia 15, 20, 477
Candide. Parum candide inimicitias poſuiſſe 8, 6, 214
Caninius conſul ſuo toto conſulatu ſomnium non vidit 7, 30, 201. Caninio conſule neminem prandiſſe, iocus *ibid.* 200
Cantharidas ſumpſiſſe dicitur C. Carbo 9, 21, 264
Canthorium comediſti 9, 18, 261
Canticum 9, 22, 264
Cantus oſcinis ſiniſter 6, 6, 149
Capeſſere rempublicam 1, 9, 23
Capio mei conſilii maiorem in dies ſingulos fructum et voluptatem 5, 2, 105. capis magnum fructum ſtudiorum tuorum 6, 8, 157. capies maximum fructum ſummamque voluptatem ex tuo in me officio 13, 50, 417. cepi ex litteris tuis incredibilem voluptatem 5, 7, 112. capere aliquid detrimenti 10, 18, 292. *Capere bello.* Eum bello cepi 5, 10, 116. capere conſilium facilius ipſe poſſum, quam alteri dare 4, 2, 82. capere, et gerere imperia 3, 7, 63. capere ex alicuius officio voluptatem 13, 24, 401. capere fructum ex re aliqua 13, 22, 400. *Capere fructum.* Magnum cepi fructum et iudicii, et officii tui 5, 19, 131. capere gratiam in accipiendo beneficio poteſt animus meus vel in remunerando, cumulandoque illuſtrare 2, 6, 35. capere tempus 11, 16, 330. capturum te ex eius amicitia magnam voluptatem promitto 13, 77, 432. captus honoris et pecuniae dulcedine 11, 28, 341. *Captum conſilium.* Mihi conſilium captum iamdiu eſt 5, 19, 131
Capius, vide Cipius.
Cappadocia patet a Syria 15, 4, 457
Captare alicuius aduentum 10, 23, 298
Caput. Primum Appio Claudio, deinde imperatori, deinde more maiorum, deinde, quod caput eſt, amico 3, 7, 62. caput meae commendationis 12, 26, 374. quod illorum capiti ſit 8, 1, 206. prima duo capita epiſtolae tuae tacita mihi quodammodo relinquenda ſunt 3, 8, 64. capitum et oſtiorum exactio 3, 8, 66
Carbones tres P. C. M. fratres 9, 21, 264
Carui fructu iucundiſſimae conſuetudinis tuae 2, 1, 30. carere febri 16, 15, 491
Caſtella munita improuiſo aduentu capta 2, 10, 40. caſtellis duobus ad capita Iſarae poſitis 10, 18, 239

Caſtra in Lycaonia apud Iconium faceret 15, 4, 456. caſtra moui 3, 6, 61. caſtra moui ex eo loco 15, 2, 454

Caſus et natura in bonis dominantur 4, 12, 98. caſus mirificus quidam interuenit 7, 5, 178. caſum communem et incertum nec vitare quiſquam noſtrum, neque praeſtare vllo pacto poteſt 5, 17, 129

Catius Inſuber Epicureus ſpectra appellat, quae Democritus εἴδωλα 15, 16, 472. Catii et Amafinii mali verborum interpretes 15, 19, 476

Cato Ciceroni ſupplicationem decreuit non vt multis, republica bene geſta, ſed vt nemini, republica conſeruata 15, 4, 459. Cato Ciceroni ſupplicationem non decreuit 15, 5, 462. Cato de Cicerone honorifice locutus, ei ſupplicationes non decrerat 8, 11, 225. Cato praeclare periit 9, 18, 260

Catonis nefaria promulgatio 1, 5, 7. irritaui in me Catonem 8, 17, 236

Cauda, penis 9 22, 265

Cauere aliquibus 7, 6, 179. Melius ei cauere volo, quam ipſe aliis ſolet 3, 1, 54

Cauſſa tenuis et inops, nec ſcriptione magnopere digna 9, 12, 249. cauſſam praecipuam habent ad ius ſuum obtinendum 13, 4, 382. Debere alicuius cauſſa 3, 7, 63 ſi quid noſtra cauſſa vis 5, 14, 125. velle alicuius cauſſa 1, 1, 2. cauſae iuſtiſſimae, tuaque et auctoritate et prudentia digniſſimae 4, 4, 85. cauſſas capitis aut famae agimus ornatius 9, 21, 263. cauſſas priuatas et eas tenues agimus ſubtilius *ibid.*

Cautio. Quae cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro 11, 21, 335

Cautus, um. Vt et mihi et populo cautum ſit ſine vecturae periculo 2, 17, 49 cautior in re militari, quam in aduocationibus 7, 10, 182

Cedere pudori et famae 7, 3, 175. cedere tempori 4, 8, 94. Tempori cedere, id eſt, neceſſitati parere, ſemper ſapientis eſt habitum 4, 9, 95. cedere temporibus 12, 1, 345

Celare. Baſſus noſter me de hoc libro celauit 7, 20, 192. celatus es a fratre de maximis rebus 5, 2, 107

Celebritas loci 14, 1, 436

Cena auguralis 7, 26, 197. cenam quaerere a mane 9, 26, 271. te ad cenas itare deſiſſe moleſte fero: magna enim te delectatione et voluptate priuaſti 9, 24, 268. cenas facere *ibid.*

Cenitare foris 7, 16, 186

Centurias equitum tenes 11, 16, 331

Cerno iam animo, quanto omnia vberiora et ornatiora futura ſint 5, 12, 119. cernere hereditatem 9, 14, 251. cernuntur oculis 10, 19, 293

Certamen. Nullum certamen praetermitterem, in quo illis prodeſſe poſſem 13, 4, 383

Certare ad officia ſumma contentione 10, 8, 281. certare officiis 7, 31, 201. certandum non eſt viribus cum valentioribus 9, 16, 256

Certus. Gratis homo et certus 6, 12, 160. *certorum hominum poteſtas.* Quoties mihi certorum hominum poteſtas erit, quibus recte dem, non praetermittam 1, 7, 9. certior candidatus, quam tu 8, 3, 209

Ceſſator in litteris 9, 17, 259

Chirographum 2, 13, 43. mittit mihi litteras ſuo chirographo 10, 21, 295

Χολὴν ἄκρατον noctu eieci 14, 7, 443

Χρυσιππεία κρίσις 9, 4, 240

Cicero abiens magiſtratu, cum ei nihil, niſi vt iuraret, Clodius tribunus plebis permitteret, iuravit rempublicam per ſe eſſe ſalvam 5, 2, 107. Amanienſes omnibus ſuis copiis vexauit, occidit, cepit, diſſipauit 2, 10, 40. appellatus imperator *ibid.* et 3, 9. 70. ad Pompeium profectus 8, 17, 235. apud Hirtium et Dolabellam cenitabat 9, 16, 257. Cic. auidior, quam ſatis eſt, gloriae 9, 14, 251 augur fieri voluit poſt reditum ab exſulio, quod antea neglexerat 15, 4, 460. Cic. Bibuli fortunam, quam alii afflictam putabant, omnium triumphis victoriisque anteferebat 1, 9, 17. Caeſaris officiis devinctus *ibid* 23. et 26. Catonem omnibus, non modo iis, quos vidiſſet, ſed iis, de quibus audiſſet, anteferebat 15, 4, 460. Cic. in concione prouinciam depoſuit 5, 2, 105. conformat ſe ad Pompeii voluntatem 1, 8, 13. cum Caeſare, et cum Appio eſt in gratia 1, 9, 16. cum fratre per vim nefariam domo expulſus *ibid.* Cicero, cum pacem ſuaderet inter Pompeium et Caeſarem, rudis eſſe videbatur in cauſſa: inciderat enim in hominum pugnandi cupidorum inſanias 4, 1, 80. cum praediceret belli ciuilis euentum in caſtris Pompeii, timidus exiſtimabatur magis, quam prudens 4, 14, 102. Cic. cur Vatinium laudarit, et defenderit 1, 9, 23. deprecatione eguit apud Caeſarem 4, 7, 93. dies et noctes nihil aliud agit, niſi vt ſui ciues ſalui, liberique ſint 9, 24, 268. disiungit ſe ab orationibus, et refert ſe ad manſuetiores muſas 1, 9, 27. dolet ſe a Trebonio ad illas pulcherrimas epulas Idibus Martiis, id eſt, ad caedem Caeſaris, non eſſe inuitatum 10, 28, 304. dolebat pilis et gladiis, non conſiliis et auctoritatibus de iure publico diſceptari 6, 1, 140. Cic. eſt in maritimis 2, 16, 46. Cicero et Appius collegae in auguratu 2, 13, 43. 3, 4, 57. Cic. et Cato philoſophiam veram et antiquam, in forum atque in rempublicam, atque in ipſam aciem paene deduxerunt 15, 4, 461. Cicero exſpectabat rerum ſuarum geſtarum aliquam in litteris Pompeii gratulationem 5, 7, 112. expulſus ex republica ab iis, qui illam cadere poſſe ipſo ſtante non putarant 6, 6, 148. feneratores ex obſidione exemit 5, 6, 112. gratia et opibus Caeſaris ſic fruitur, vt ſuis 1, 9, 26 honorificentiſſime a Caeſare inuitabatur 13, 15, 393. Cicero ille, quem adſpectabant, cuius ob os Graii ora obuertebant ſua 9, 26, 270. Cic. in acie non fuit 9, 18, 260. in Antonium ſic inuectus eſt, vt ille non ferret 12, 25, 373. initio

tio monuit Pompeium, ne ſe cum Caeſare coniungeret, et poſtea ne ſeiungeret 6, 6, 148. in reditu nihilo meliores res domeſticas, quam rempublicam offendit 4, 14, 102. tres libros de Oratore ſcripſit Ariſtotelico more 1, 9, 27. iubet Terentiam operam dare, vt domus propugnacula et praeſidia habeat 14, 18, 448. iudex inter Niciam et Vidium 9, 10, 247. Cicero maluit pudori famaeque cedere ad bellum proficiſcendo, quam ſalutis ſuae rationem ducere in Italia manendo 7, 3, 175. Cic. maximus conſularis maximum conſulem ſe ipſe vicit 12, 13, 355. nihil maluit, quam pacem: ea deſperata, nihil tam fugit, quam arma ciuilia 2, 16, 46. Cic. non defenſus, atque adeo relictus 1, 9, 20. Cic. non reputans quid Pompeius vellet, in omnibus de republica ſententiis priſtinis, poſteaquam reſtitutus fuit, permanebat 1, 9, 17. numquam plus quemquam valere voluit, quam vniuerſam rempublicam 7, 3, 176. omnia ſumma ſtudia Lentulo debebat 1, 9, 16. Cicero orae maritimae praeeſſe iuſſus 16, 12, 490. in Oratore ſuo cauet ſibi per Brutum 6, 7, 153. patriam, liberos, ſalutem, dignitatem, ſe ipſum per Pompeium reſtitutum putat 3, 10, 74. petit ab Appio, det operam, vt ſupplicatio ſibi quam honorificentiſſime decernatur 3, 9, 69. pluribus verbis Caeſari gratias egit, ob Marcellum reſtitutum 4, 4, 86. plurimum Pompeio debebat 1, 9, 17. plurimi fecit Pompeium 3, 10, 74. Pompeio victo diſceſſit a bello 7, 3, 175. Cicero poſteaquam illi arti, cui ſtuduerat, nihil eſſe loci neque in curia, neque in foro vidit, omnem ſuam curam atque operam ad philoſophiam contulit 4, 3, 84. praecipue adiutus a Milone in ſalute 2, 6, 36. Cic. prouinciam ornatam, et ſpem non dubiam triumphi neglexit 15, 4, 460. Cic. quae acciderunt, omnia dixit futura 7, 3, 176. Cic. quam honorifice, quamque glorioſe reuocatus, ac reſtitutus 1, 9, 22. Cic. quamuis paruis Italiae latebris contentus 2, 16, 46. quiduis ſe potius perpeſſurum affirmat, quam ex Italia ad bellum ciuile exiturum *ibid.* remotus et natura et magis ratione atque doctrina ab inani laude et ſermonibus vulgi 15, 4, 460. reſtrictior natura ad largiendum ex alieno 3, 8, 67. cum ſacerdotium haud difficile conſequi poſſet, non appetiuit 15, 4, 460. ſcripſit de optimo genere dicendi 12, 17, 366. ſcripſit tres libros de temporibus ſuis 1, 9, 27. Cic. etiam ſecundas res Pompeianorum, non modo aduerſas, pertimeſcebat 4, 14, 102. 7, 3, 175. ſemper Bibulo amiciſſimus fuit 2, 17, 50. ſuaſit Pompeio, vt bellum duceret 7, 3, 175. timidus in magnis periculoſisque rebus, ſemperque magis aduerſos rerum exitus metuens, quam ſperans ſecundos 6, 14, 163. Cicero totus eſt Pompeii 2, 13, 42. Cic. Vatinium defendit, et laudauit 1, 9, 16. et 24. Vatinii tribunatum reprehendit *ibid.* 17. Cic. vel iniquiſſimam pacem iuſtiſſimo bello anteferebat, inter

ter Pompeium et Caeſarem 6, 6, 149. vel officio, vel fama bonorum, vel pudore victus, Pompeium ſecutus eſt *ibid.* verecundior fuit, quam qui ſe domo non commouerunt, ſanior quam qui amiſſis opibus domum non reuerterunt 9, 5, 241. videtur ſibi cum ſe in res turbulentiſſimas infideliſſimis ſociis demiſiſſet, praeceptis librorum non ſatis paruiſſe 9, 1, 237. vir bonus, dignus iis ſtudiis eaque doctrina, cui ſe a pueritia dedidit, *etc.* 3, 10, 72. Cicero, vt Dionyſius tyrannus, qui cum Syracuſis expulſus eſſet, Corinthi dicitur ludum aperuiſſe, ſic amiſſo quaſi regno forenſi et ſublatis iudiciis, ludum quaſi habere coepit 9, 18, 260. Ciceronis amor erga Pompeium 1, 8, 14. amor in Tironem 16, 5, 483. 484. Ciceronis conſilium iure laudandum eſt, qui ſuos ciues, et ab ipſo conſeruatos, et ipſum ſeruare cupientes, ſeruis obiici noluerit 1, 9, 20. Ciceronis et Pompeii amicitia coniunctiſſima 3, 10, 74. Ciceronis iniuriam, Cato reipublicae calamitatem, appellabat 15, 4, 460. Ciceronis inſtituta et rationes diſſimilitudinem nonnullam habuerunt cum Appii adminiſtratione prouinciae 2, 13, 43. res geſtae in Cilicia 15, 4, 456. Ciceronis omnia muta ſine Tirone 16, 10, 487. Ciceronis toga omnium armis felicior 12, 13, 355. Cic. Orator 6, 18, 165. Ciceroni cupienti mederi diſcordiae ciuili certorum hominum cupiditates impedimento fuerunt 16, 11, 488. Ciceroni decreta ſupplicatio a Catone, non vt multis, republica bene geſta, ſed vt nemini, republica conſeruata 15, 4, 459. e prouincia ad vrbem accedenti, ſic obuiam eſt proditum, vt nihil fieri potuerit honoratius 16, 11, 488. Ciceroni inter turbas flagitauit triumphum ſenatus *ibid.* Ciceroni negotium prouinciale non videtur dignum ipſius viribus 2, 11, 41. nulla cauſſa viſa eſt, cur ſibi mortem conſciſceret, cur optaret, multae 7, 3, 176. quaenam propoſita fuerint 1, 8, 14. Ciceronem ad Pompeium proficiſci coegit ſiue pudor ipſius, ſiue officium, ſiue fortuna 11, 27, 339. Ciceronem in cena augurali maxime διάρροια arripuit 7, 26, 197. mirum deſiderium tenet vrbis, ſatietas prouinciae 2, 11, 41. ne iuuenem quidem amores muliebres vmquam mouerunt, ne nunc ſenem 9, 26, 270 Ciceronem quidam putabant abiectiore animo poſt reditum futurum 1, 9, 22. relinquentem rempublicam Eteſiae quaſi boni ciues proſequi noluerunt 12, 25, 373. timidum dicebant Domitii et Lentuli 6, 21, 168. Cicerone non potuit carere respublica 1, 9, 22. Cicerone conſule fundamenta iacta ex Kal. Ianuariis confirmandi ſenatus 1, 9, 19

Ciceronis mater lagenas etiam inanes obſignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuiſſe, quae furtim eſſent exſiccatae 16, 26, 501

Ciceronis filius deditus optimis ſtudiis, ſumma modeſtiae fama 12, 16, 364. Ciceronem filium erratorum aetatis poenitet 16, 21, 496

Cilicia contra Syriam munitiſſima 15, 4, 457. duo ſunt aditus in Ciliciam ex Syria *ibid.* Ciliciae prouinciae tres διοικήσεις Aſiaticae ſuntq́ attributae 13, 67, 426
Cineae libri 9, 25, 269
Cipius Pararenchon, dicere ſolitus eſt: Non omnibus dormio 7, 24, 195
Circenſes ludi 8, 12, 228
Circulator quidam actionum 10, 32, 311
Circumdare oppidum hoſtium vallo et foſſa 15, 4, 459
Circumierunt et laborarunt vna nobiscum 8, 11, 226
Circumſpice omnia membra reipublicae 5, 13, 123. circumſpectis rebus omnibus 1, 9, 18
Circumuallatus vndique Pompeius 9, 9, 245
Citeriora 2, 12, 41
Ciuilium commutationum ſcientia 5, 12, 120
Ciuis. Quem bonum ciuem ſemper habuiſſet, bonum virum eſſe pateretur 1, 9, 18
Ciuis Romanus natus ſum 10, 32, 311
Clarius apparet 8, 14, 230
Claſſe decedere 3, 5, 58
Clauſit adhuc mihi eius conſuetudinem pudor 4, 13, 101
Clauſula. Vtar ea clauſula, qua ſoleo 2, 4, 33
Clitarchus hiſtoricus 2, 10, 40
Clodius, furia muliebrium religionum 1, 9, 21
Clodius impunitatem ſceleris aſſecutus ſententiis iudicum *ibid.* non pluris fecit bonam deam, quam tres ſorores *ibid.* perennis inimicus amicorum ſuorum *ibid.* 16. Clodium inimicum Ciceronis amplexabantur quidam ipſo Cicerone praeſente *ibid.* 18
Clytaemneſtra. Sexcenti muli in Clytaemneſtra 7, 1, 171
Cn. Pompeius Appii filiae ſocer, 3, 4, 57. princeps in republica 1, 9, 19
Cn. Pompeius fatuus crudelitatem virtutem putat 15, 19, 476
Codicilli 9, 26, 270
Coelius quaeſtor Ciceronis 2, 15, 45
Coelum vnum ſit, an innumerabilia 9, 26, 271
Coemtionales ſenes 7, 29, 199
Cogere ſenatum 12, 28, 375. pecuniam 12, 15, 365. cogendam non eſſe patriam 1, 9, 23
Cogitat omnia ſaeua. Nihil niſi atrox et ſaeuum cogitat, atque etiam loquitur 8, 16, 234. cogitare male de aliquo 8, 12, 227. *Cogitare omnia triſtia.* Nihil niſi triſte cogitare 8, 16, 233. cogitare toto animo de te ac de tuis ornamentis, perſpectus eſt a me 1, 7, 10. cogitanti mihi de rationibus tuis, placet illud meum conſilium 2, 18, 51
Cogitatio de dicenda in ſenatu ſententia 9, 20, 262
Cognoſcere rem, et cauſſam 3, 7, 61
Cohibere ſe ipſum 4, 5, 89
Cohorticularum neſcio quid 8, 6, 215
Colei Lanuuini, Cliternini non honeſti 9, 22, 266
Collata omnia ad veſtrum arbitrium 11, 20, 333
Colligauit ſe cum multis Caeſar 9, 17, 259
Colligere. Collegi ipſe me 1, 9, 18. colligere aliquid virium 11, 18, 332. illa, quae eleganter, copioſeque collegiſti, valent ad conſolandum 5, 13, 123. te rogo atque oro te colligas 5, 18, 130.

130. colligere reliquias ſui laboris 12, 14, 357. colligere reliquias veteris negotiationis 13, 65, 426. colligere ſe 3, 10, 70. collectam gratiam effundere 2, 16, 46. collectae a te rationes 5, 13, 125
Collocare bene ea, quae facimus alicuius cauſſa 13, 28, 405. collocare in ceruicibus noſtris legiones cogitat 12, 23, 371. collocare rem militarem 2, 13, 43
Collocutiones. In noſtris ſermonibus collocutionibusque vidiſti 1, 9, 16
Colloquar tecum quam ſaepiſſime per litteras 1, 7, 9
Colo. Vrbem, mi Rufe, cole, et in iſta luce viue 2, 12, 42. colit me ſumma obſeruantia 4, 4, 86. colere alicuius abſentiam memoria, reditum ſpe exſpectare, deſiderium litteris mittendis accipiendisque lenire 15, 21, 479. colere amicitiam ſanctiſſime 10, 1, 272. colere artes et ſtudia 3, 13, 79
Columnarii 8, 9, 222
Combibones 9, 25, 269
Comedere rem ſuam 11, 21, 335
Comites idonei 16, 1, 481
Comitia centuriata 7, 30, 200. comitia quaeſtoria inſtituta *ibid.* comitia tributa *ibid.*
Commeatum habere per alicuius prouinciam 10, 33, 312
Commemoratio officiorum confirmata amicitia et perfecta fide ſuperuacanea eſt 3, 5, 57
Commendatiſſimus. Mea omnia tibi commendatiſſima eſſe cupio 2, 8, 38
Commendo me totum tibi atque trado 2, 6, 35. commendo eum tibi maiorem in modum 13, 37, 411. commendo tibi Meſſienum ea commendatione, quae poteſt eſſe diligentiſſima 13, 51, 417. commendo tibi eum penitus atque trado 13, 53, 418. commenda nomen tuum immortalitati 10, 12, 286. commendare aliquem alicui et tradere 7, 17, 188. *Commendare monumentis res geſtas.* Cuperem quam celerrime res noſtras monumentis commendari tuis 5, 12, 119. commendari ſempiternae gloriae per aliquem ſcriptorem *ibid.* 121
Commentatio. Quae autem in luſtris, et in vino, commentatio poteſt eſſe 12, 2, 346. commentatio cauſſarum 9, 20, 262
Committere alicuius viri fidei ſuos liberos, id eſt, ſuam filiam 4, 5, 88. *Committere litteras.* Eius generis meae litterae ſunt, vt eas non audeam temere committere 1, 7, 9. committere proelium 10, 33, 312. committere ſe nauigationi aut viae 16, 4, 482. committere te noli tam longae nauigationi, et viae per hiemem, niſi bene firmum 16, 8, 485. commiſſum facinus 3, 10, 71. commiſſa omnia ſunt mea culpa 14, 1, 434
Commode ſentire de aliquo 11, 23, 336
Commodes ei tantum abs te peto, quantum tua fides dignitasque patietur 13, 37, 411. *Commodare alicui.* Quibuscumque rebus ei commodaueris, tibi profecto erit iucundum, mihi certe erit gratum 13, 13, 392. nihil eſt, quod cuiquam poſſim commodare 2, 17, 49. quae commodare poteſt ſucceſſori amiciſſimo

ſimo is, qui prouinciam tradit tradit alteri, *etc.* 3, 3, 55. commodare ſe alicui 13, 53, 418. commodare te ei ſocietati cupere tua ſponte, intellexi 13, 9, 388
Commodi ſermones. Minus commodos maleuolorum ſermones de ea re dolebam fuiſſe 2, 17, 48
Commodo tuo. Quod commodo tuo fieri poſſit 3, 5, 58. da operam, quod commodo tuo fiat, vt, te obtinente Achaiam, negotia ſua conficiant 13, 27, 404. quod commodo tuo fiat, quamprimum velim venias 4, 2, 83. *Commodo reipublicae.* Quod commodo reipublicae facere poſſis 1, 1, 2. *Commodo valetudinis.* Si commodo valetudinis tuae fieri poſſit 16, 1, 480
Commonefacere 13, 72, 429
Commoratus eſt diutius in cauſſa quam nos 13, 52, 418
Commotus aliqua ambitione leui hoc a te contendit 13, 7, 386
Commune nihil poteſt eſſe inter eos, qui omnia voluptate ſua metiuntur 7, 12, 184. commune officium ciuium 1, 9, 16. communi diuidundo 7, 12, 184
Communicare mecum de te ſolet 1, 7, 10. communicare te velle de officio vtriusque noſtrum 4, 1, 80
Communitas vitae, atque victus 9, 24, 268
Commutare mortem cum vita 4, 5, 88. commutata perſona te mihi fratris loco eſſe duco 5, 3, 108
Comparare copias 11, 13, 329
Compellare aliquem aliqua lege 8, 12, 228
Compellationes. Crebras compellationes meas non tulit 12, 25, 373
Compilatio Chreſti 2, 8, 37
Complecti animo. Non minus noſtra ſunt, quae animo complectimur, quam quae oculis intuemur 5, 17, 130. complectuntur omnem antiquorum et Ariſtotelicam, et Iſocraticam rationem 1, 9, 27. complectar Caeſaris familiariſſimos 4, 13, 101. complectere eum tuis officiis et liberalitate 13, 24, 401. complectere gloriae facultatem, quam tibi dii immortales dederunt 10, 19, 293. complecti aliquem omni comitate 7, 5, 178. aliquem quam liberaliſſime 13, 12, 392. aliquid cura et diligentia ſua 3, 3, 55. complecti debet tales tutores tam orba ciuitas 3, 11, 76. complecti et tenere facultatem 10, 12, 287. complecti litteris gratulationem, quam confirmationem animi tui malo 6, 6, 147. complexa eſt orbem terrarum Caeſaris poteſtas 4, 7, 93. complexus ſum cogitatione te abſentem 3, 11, 75. complexus ſum fratres tuos ſumma beneuolentia 6, 14, 162. complexus ſum totam rempubllicam 10, 28, 305
Componere bellum 10, 33, 313. edictum 3, 8, 65. *Componi quippiam.* Quod ne noſtro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento 10, 22, 397
Compoſitae ad arbitrium amicorum meorum ſententiae tuae 10, 11, 283
Compoſitiones gladiatorum 2, 8, 37
Compotationes 9, 24, 268

Comprehendere memoria et ſcientia 6, 22, 169

Comprobantur orbis terrae iudicio et teſtimonio, quae geſſimus 5, 7, 112

Conatus adhuc audiuntur tantum, optimi illi quidem, ſed geſta res exſpectatur 12, 10, 353

Concedo. Nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peſte reipublicae moleſtiam traxerit 4, 3, 83. nemini concedo, qui tibi vetuſtate neceſſitudinis potior poſſit eſſe 10, 3, 274. neque vero tu in me diligendo cuiquam conceſſiſti tuorum 15, 10, 466. *Concedo tibi vni, praeterea nemini.* A me ſic diligitur filius tuus, vt tibi vni concedam, praeterea nemini 4, 3, 84. ſi tibi, cui iuſtius videtur iraſci poſſe, conceſſerit, non putat ſe poſſe ſuſtinere cauſſas multorum 6, 6, 149

Conciliarat nobis hominum beneuolentiam per me quondam te ſocio defenſa respublica 4, 13, 100 conciliare cum aliquo coniunctionem nouam 3, 10, 72. conciliare et colligere beneuolentiam aliquorum 9, 16, 255. conciliare pecunia legiones cogitat 12, 23, 371. conciliatum bonorum ſtudium ex tribunatu 2, 6, 35

Concinnaui tibi munuſculum 12, 16, 365

Concitaſti tui exſpectationem 2, 1, 31. concitare ſeruitia 10, 33, 313. *Concitare bellum.* Cum magnum bellum in Cappadocia concitaretur, *etc.* 15, 4, 457

Concluduntur notabili exitu. Si notabili exitu concluduntur ancipites variique caſus, expletur animus iucundiſſimae lectionis voluptate 5, 12, 121

Concoenationes 9, 24, 268

Concoquere. Κρίσις, quam noſter Diodotus non concoquebat 9, 4, 240

Concurſus occupationum. Venies in maximarum quaſi concurſum occupationum 7, 33, 203

Condicere. Cum mihi condixiſſet, cenauit apud me 1, 9, 25

Conditio ea videtur impendere legum, iudiciorum, temporum, *etc.* 5, 18, 130. conditio viuendi 6, 22, 169. viuendi optima 7, 3, 176. nulla conditione litterae perferri potuerunt 10, 31, 309. *Conditio commodiſſima.* Operam da, vt quam commodiſſima conditione negotium conficiat 13, 14, 393. conditione afflictiore, quam ceteri 6, 1, 141. *Conditione meliore eſſe.* quia non vides res moleſtas, mihi videris eſſe meliore conditione, quam nos, qui videmus 4, 3, 84. conditiones feruntur a Caeſare, vt Pompeius eat in Hiſpaniam *etc.* 16, 12, 489

Condonatum. Iudicium potentiae alicuius condonatum 5, 18, 131

Conduco. Conducit rationibus meis 1, 9, 26. conducere tuae laudi arbitror 13, 48, 415. ea ſcriberem ad te, quae ſaluti tuae conducere arbitrarer 4, 7, 92. quaecumque ſaluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, ſummo ſtudio ſum facturus 6, 22, 170

Confector totius belli 10, 20, 294

Conferimus omne noſtrum conſilium, ſtudium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam 10, 1, 272. conferimus id omne ad arbitrium tuum 1, 9, 27. contuliſti te totum ad amicitiam meam 11, 29,

11, 29, 344. contuliſti tribunatum tuum in ipſum diſcrimen rerum 2, 7, 36. contulit in te vim illam ſuam fractam ac debilitatam 1, 9, 16. contulit in me magna officia 13, 21, 399. contulit iter ſuum in poſterum diem 11, 13, 328. contulit reliquias ſuas tamquam e naufragio in eam poſſeſſionem 13, 5, 384. contulit ſe ad alia conſilia 10, 24, 300. *Conferre diligentiam in valetudinem ſuam.* Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo 16, 4, 483. quidquid in eum iudicii officiique contuleris, *etc.* 10, 1, 273. conferre ſe ad alicuius amicitiam 13, 10, 390. conferre aliquid in alterum 3, 10, 72. conferre cum aliquo omnia intima 8, 15, 233. conferre officium, beneficium, honorem in hominem aliquem, et in rem 13, 53, 418. conferre omnem ſuam curam atque operam ad philoſophiam 4, 3, 84 plurimum ſtudii, officii, liberalitatis in aliquem 7, 8, 180. conferre ſe in amicitiam et fidem alicuius 7, 17, 187. conferre ſuas curas ad dignitatem alicuius 10, 12, 287. *Conferre ſe dormitum.* Quid potius faciam, prius, quam me dormitum conferam, non reperio 9, 26, 270. *vide et* collata.

Conficio. Confeci plures pauones, quam tu pullos columbinos 9, 18, 260. confice his omnibus reditum 9, 13, 250. Mitte ad Lupum, vt is nobis eas centurias conficiat 11, 16, 331. *Conficere ſua negotia.* Operam da, vt commodiſſime Anicius ſua negotia conficiat 12, 21, 369. conficere annuum munus 2, 12, 41. copias 10, 8, 281. conficere pactiones cum ciuitatibus 13, 65, 425 conficere rationes 5, 20, 133. conficior eis curis, vt, *etc.* 4, 13, 100. conficior dolore et pudore 14, 3, 438. lacrumis ſic, vt ferre non poſſim 14, 4, 439. confici 6, 1, 139. confectus corpore et animo 14, 4, 439 languore et fame 7, 26, 197, confectum negotium 9, 2, 239. confectae rationes 5, 20, 133

Confido. Confiſus auctoritate veſtra 12, 15, 361

Confirmo. Non ſolum confirmauit, verum etiam recepit 6, 12. 160. confirmaueris meam de tua erga me beneuolentia ſpem, ſi hoc effeceris 13, 29, 407. confirmare alterum 6, 3, 143. hoc non dubitans confirmare poſſum 5, 16, 127. confirmatur in dies ſingulos illa hominum opinio 6, 4, 144

Confirmatione noſtra non egebat virtus tua 6, 3, 142

Conflictari iudiciis turpibus 9, 25, 270. conflictatus diuturnioribus moleſtiis 6, 13, 161

Confluens Rhodanus. Cum exercitu ab confluente Rhodano caſtra moui 10, 34, 314

Conformo me ad eius voluntatem, a quo honeſte diſſentire non poſſum 1, 8, 13

Congelaſſe otio laetabar amicum noſtrum 2, 13, 43

Congiarium. Magno congiario donatus a Caeſare Plancus 8, 1, 207

Conglaciare. Curioni noſtro tribunatus conglaciat 8, 6, 215

Conglu-

Conglutinantur voluntates hominum conſuetudine 11, 27, 339
Congreſſio vel ſeuera, vel iocoſa 7, 10, 182
Congruentes fuerunt litteris tuis aliae poſtea multorum 9, 24, 268
Coniectura conſequi 6, 5, 146. 12, 19, 368. coniectura propius accedere poſſimus ad cognitionem rerum futurarum, cum res eſt eiusmodi, cuius exitus prouideri poſſit 6, 4, 144
Coniicio Coniecit rempublicam in perturbationes 12, 1, 345. coniici in ſortem 8, 8, 220. coniecta eſt omnis contentio in vnam cauſſam 8, 11, 226
Coniunctus eſt mihi magno vſu familiaritatis 13, 52, 417. coniunctus mihi multis et veteribus cauſſis neceſſitudinis 13, 49, 416. coniuncta cum aliquo adoleſcente primario aetatem ageret 4, 5, 88. coniuncti mihi vetuſtate, officiis, beneuolentia 13, 32, 409. coniunctiſſimus mihi cum familiaritate, tum etiam ſenſibus in republica 12, 15, 361. coniunctiſſimos habeo et hoſpitio et familiaritate 13, 32, 409
Connus fidicen docuit Socratem fidibus 9, 22, 265
Conquaſſatae omnes prouinciae 4, 5, 89
Conquieſco. Vt aetas noſtra iam ingraueſcens in amore, atque in adoleſcentia tua conquieſcat 2, 1, 31
Conſanuiſſe. Vulnera, quae conſanuiſſe videbantur, hoc vulnere recrudeſcunt 4, 6, 91
Conſcendere in naues 12, 15, 362
Conſcientia factorum et conſiliorum tuorum te vehementer conſolatur 6, 10, 157. conſcientia rectae voluntatis maxima conſolatio eſt rerum incommodarum 6, 4, 144. conſcientia recte facti debet eſſe magno ſolatio 6, 6 150. conſcientia factorum et conſiliorum tuorum fortiſſimo et maximo animo, ſi omnia aduerſa eſſent, ferre deberes 6, 13, 162. conſcientia meae conſtantis erga te voluntatis 3, 9, 68. *Conſcientia meorum officiorum.* Nulla re tam laetari ſoleo, quam meorum officiorum conſcientia 5, 7, 112
Conſcindere epiſtolam 7 18, 190
Conſciſcere mortem voluntariam 7, 3, 173
Conſcius mihi eram, quanti te facerem 13, 8, 387
Conſcribere milites 12, 15 363
Conſenſio mira populi Romani totiusque Italiae 12, 5, 350
Conſenſus bonorum a Cicerone effectus 5, 21, 137
Conſentaneum erat cum iis litteris, quas ego Romae acceperam 3, 6, 59. conſentaneum temporibus genus litterarum 4, 3, 99
Conſentire. Vt principiis conſentiant exitus 11, 5, 321
Conſequi aſſiduitate et virtute id conſilium, quo quis profectus ſit 7, 6, 179. conſequi cognitionem iuris cupio 3, 9, 69. conſequi et reficere volo, quod morte Trebonii amiſimus 12, 14, 359
Conſequi partem meritorum. Nullam partem meritorum tuorum non modo referenda, ſed ne cogitanda quidem gratia conſequi poſſum 1, 8, 14. conſequi volo reliquias meae diligentiae 12, 14, 359. conſecutus egregiam laudem

laudem 12, 5, 349. conſecutus eſt nomen Auiani 13, 35, 410

Conſeruaram reliqua ſuperioris luſtri 2, 13, 43. conſeruabo beneuolentiam erga te meam certo iudicio ſuſceptam 3, 7, 63. conſeruabo tuorum triſtiſſimo meo tempore meritorum erga me memoriam 4, 13, 101. conſervares illi cauſſam integram 13, 7, 386. conſeruare ſua vetera beneficia 13, 4, 382. ſuam erga alterum priſtinam voluntatem 5, 3, 109

Conſignare litteris. Hanc commendationem, quam conſignare his litteris volui, ſcito eſſe omnium grauiſſimam 13, 6, 385

Conſiliarius non imperitiſſimus, fidelis quidem, et beneuolus certe 1, 9, 15

Conſilium fidele ac bonum 13, 63, 423. conſilium periculoſum, tutum 10, 18, 291. conſilium capiam ad tempus 10, 9, 282. conſilio pugnare non eſt ſatis: artificium quoddam excogitandum eſt 9, 16, 255

Conſolabilis. Dolor vix conſolabilis 4, 3, 83

Conſolatio leuis eſt ex miſeriis aliorum 6, 3, 143. conſolatio magna eſt, cum recordere, etiam ſi ſecus acciderit, te tamen recte vereque ſenſiſſe 6, 21, 168. conſolatio peruulgata, quam ſemper in ore, et in animo habere debemus, homines nos vt eſſe meminerimus 5, 16, 127. conſolationis genus miſerum atque acerbum, ſuum dolorem moerentibus declarare, et pari moleſtia affici 4, 5, 87

Conſolidatae rationes 5, 20, 133

Conſolor. Conſolatur te aliqua ſpes, vt ſcribis 5, 13, 124. conſolabor deſiderium tui ſpe commodorum tuorum 7, 11, 183. conſolari ſe et ſuperiorum conſiliorum conſcientia, et praeſentis temporis moderatione 9, 16, 257

Conſpectus. Tuo prope in conſpectu Aegyptus eſt 1, 7, 11

Conſpiratio. Omnium gentium conſenſum, et incredibilem conſpirationem adiuua 10, 10, 283. conſpiratio omnium ordinum ad defendendam libertatem 12, 15, 362

Conſpirauit populus Romanus vniverſus, et omnium generum ordinumque conſenſus ad liberandam rempublicam 10, 12, 286

Conſponſor 6, 18, 165

Conſtans et paratus animus ad omnes caſus ferendos 6, 12, 150. conſtans fama de aliquo 10, 20, 294

Conſtantiae cauſſa, non ſolum amicitiae, permanebo in defenſione dignitatis tuae, quam te abſente ſuſcepi 5, 8, 114

Conſtitueram omnia ſic mihi agenda 2, 13, 42. perſuade tibi, te vnum eſſe, in quo ego colendo patriam mihi conſtituerim ſanctitatem 10, 4, 275. conſtituere aliquem maxima apud regem auctoritate et gratia 15, 4, 457. conſtituere de aliquo grauiter 12, 15, 363. conſtitutam rempublicam eſſe cupio 6, 17, 167. conſtitutae legationes 3, 8, 66. conſtitutum aliquid habere cum podagra 7, 4, 177. in te non minus auxilii, quam in tuo collega, mihi conſtitutum putaui 5, 4, 109. conſtitutum mihi puto pluri-

plurimum ſuauitatis et dignitatis in veſtro ingenio et induſtria 15, 14, 470
Conſto. Conſtat inter omnes 13, 55, 419. conſtant ſumma eorum in me merita 1, 9, 19. conſtitit tibi fructus otii tui 7, 1, 170. conſtabunt mea in te omnia officia non ſecus, ac ſi te vidiſſem 3, 5, 59. mea in te omnia ſumma neceſſitudinis officia conſtabunt 3, 4, 56. non ſatis mihi conſtiterat, cum aliquane animi mei moleſtia, an potius libenter, te Athenis viſurus eſſem 13, 1, 379. conſtare certa aliqua in ſententia 7, 17, 187
Conſuetudo longis interuallis temporum interrupta 15, 14, 469. conſuetudo quotidiana 3, 10, 71. conſuetudine quotidiana et officiis plurimum coniunctus 13, 43, 413
Conſulere aliquid de. Obſecro te, ne quid grauius de ſalute et incolumitate tua conſulas 8, 16, 233. conſulere temporibus, incolumitati, vitae, fortunis 4, 9, 96. conſuli te a Caeſare ſcribis, ſed ego tibi ab illo conſuli mallem 7, 11, 183
Conſules, quorum nemo conſularis habitus 10, 6, 278
Conſulto. Viſum eſſe quibusdam edictum meum quaſi conſulto ad iſtas legationes impediendas eſſe accommodatum 3, 8 65
Conſumo omne tempus in litteris 5, 15, 126. omnem meum laborem, ſtudium in tua ſalute 6, 14, 162. conſumis ſtudium tuum in virorum fortium factis memoriae prodendis 6, 12, 160. *Conſumere diem.* Diem conſumi volebant 1, 2, 4. conſumptus dies altercatione conſulis et tribuni plebis *ibid.* 3. conſumptus inedia, et purgationibus, et vi ipſius morbi 16, 10, 487
Contemnere res humanas 5, 13, 123
Contemplans te abſentem 2, 9, 39
Contendere neruos omnes ſuos in aliqua re 15, 14, 469
Contentio diſpar, diſſenſio ſumma 1, 7, 12. Res fuit ne contentionis quidem minimae 8, 9, 221. contentionem fieri cum, *etc.* 1, 9, 19
Contero. Contriueram eius omnes grauiſſimas iniurias voluntaria quadam obliuione communis concordiae cauſſa *ibid.* 24
Conteſtans omnes deos 3, 10, 70
Contexes coniuncte cum ceteris rebus noſtras 5, 12, 119 contexere extrema cum primis 10, 13, 278
Continens. Pars Cappadociae cum Cilicia continens 15, 2, 452
Continere iracundiam 11, 3, 319. continentur his prouinciis vectigalia populi Romani 15, 1, 451
Contra rempublicam facere. Si quis huic ſenatus conſulto interceſſerit, eum, ſenatum exiſtimaturum, contra rempublicam feciſſe 8, 8, 219. contra voluntatem meam, et praeter opinionem accidit 3. 2. 54
Contrahere ſibi moleſtias 2, 16, 47
Contremiſco toto corpore 6, 7, 152
Contriſtauit haec ſententia Balbum 8, 9, 223
Contubernalis. Habuiſſes non hoſpitem, ſed contubernalem 9, 20. 262

Contumelia affecerunt viros clariſſimos 12, 15, 362
Conturbare eorum fortunas velle non debes 8, 16, 234 conturbare officium alicuius ambitione ſua 13, 5, 383
Conuentus meus erat Apameae 3, 8, 67. *Conuentus ſenatorum.* Senatus ſiue potius conuentus ſenatorum 4, 1, 81
Conuerterunt eas copias ad patriae periculum, quas diu ſimulatione reipublicae compararant 11, 13, 329. conuerterem me totum ad eius viri ita de me meriti nutum ac voluntatem 3, 10, 74. conuertere in ſe omnem impetum belli 10, 8, 281. conuerſa eſt vis morbi in quartanam 16, 11, 487
Conuicium ei cum fieret cuncto a ſenatu 10, 16, 290
Conuictio Bruttii iucundiſſima 16, 21, 497
Conuiuia dicta, quod tum maxime ſimul viuitur 9, 24, 268
Copiolae. Recurri ad meas copiolas 11, 13, 328
Coram, et per litteras tecum egi 13, 57, 421
Corduba 10, 31, 309
Corinthus 4, 5, 88
Cornificius. Ciceronis epiſtolae ad Cornificium 12, 17 — 33, 366
Cornutus praetor vrb. 10, 12, 286. 10, 16, 289
Corpus quoddam modicum confici poteſt a principio coniurationis vsque ad reditum 5, 12, 120
Corripit exſpectationem 8, 9, 221. corripuerunt iudices clamoribus maximis 8, 2, 207
Corroborare ſe. Vt ſe corroborauit, *etc.* 13, 10, 390
Crabra 16, 18, 494
Craſſipes gener Ciceronis 1, 7, 13
Craſſus. Cur cum Craſſo redierit in gratiam Cicero 1, 9, 24.
Cratippus Ciceronem filium docebat 12, 16, 364. Cratippus philoſophus 16, 21, 496
Credulitas, error eſt magis, quam culpa 10, 23, 297
Crepitus aeque liberos, ac ructus, eſſe oportere aiunt Stoici 9, 22, 267
Criticus antiquus 9, 10, 247
Cruciabor, dum iſtic eris, de belli Parthici periculo 8, 7, 216
Cruditate mortuus 15, 17, 474. cruditate hic ſatius eſt, quam iſtic fame 9, 18, 261
Cuiusmodi res eſſet 4, 7, 93
Culpa. Nihil, a quo culpa abſit, in malis numerandum 12, 23, 371. ſi iſta, quae alios loqui dicis, ipſe ſentis, tua ſumma culpa eſt, ſin alii tecum haec loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla eſt 3, 8, 67. *Culpa et peccatum.* Praeter culpam et peccatum, homini nihil poteſt accidere, quod ſit horribile aut pertimeſcendum 5, 21, 138. nihil in vita praeſtandum putemus, praeter culpam 6, 1, 140. nullum eſt magnum malum, praeter culpam 6, 4, 144. omnia, quae non noſtra culpa nobis accidunt, fortiter ferre debemus 6, 20, 176. culpa vacare, grauis conſolatio eſt 6, 3, 143. culpa vacare, magnum eſt ſolatium 7, 3, 176
Cum nos te volumus conuenire 9, 22, 265

Cumanum. Cum eſſem in Cumano, *etc.* 4, 2, 82
Cumulari maximo gaudio 9, 14, 250. *Cumulatum.* Mirabar locum fuiſſe augendi in eo, quod mihi iampridem cumulatum eſſe videbatur *ibid.* 251
Cumulate facere 13, 19, 398. cumulatiſſime aliquibus ſatisfacere 10, 29, 305. cumulatiſſime alicui ſatisfacere 16, 17, 493. cumulatiſſime mihi gratiam retulerunt 13, 4, 382
Cumulus accedat. Petam à te, vt ad eam voluntatem, quam tua ſponte erga Caecinam habiturus eſſes, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti, *etc.* 6, 9, 155. cumulum mihi gaudii attulerunt tuae litterae 16, 21, 496
Cunctator Seruius 8, 10, 224
Cupiditates ſuas vincere. In omnibus ſaeculis pauciores viri reperti ſunt, qui ſuas cupiditates, quam qui hoſtium copias vincerent 15, 4, 461
Cupio valde, et debeo eius cauſſa 13, 6, 385. cupio omnia eius cauſſa, et debeo 13, 75, 431. cupio omnia reipublicae cauſſa 10, 19, 293. cupimus te honeſtum eſſe 11, 3, 319
Cura anceps propter incertos exitus procliorum 12, 10, 353
Curio Caeſarem defendit 2, 13, 43. Caeſarem incitabat 16, 11, 488. contra Caeſarem ſe totum parabat 8, 8, 221. quia de intercalando non obtinuerat, confugit ad populum, et pro Caeſare loqui coepit 8, 6, 215
Curioſus 8, 1, 205. ad inueſtigandum 4, 13, 101. ita eſt non modo prudens, verum etiam quod vidi, curioſus 3, 1, 53
Curo. Curabo tuum mandatum diligenter 7, 2, 173. cura te et confirma 16, 7, 485. curare ſe non poſſunt mali medici 4, 5, 89. curata nobis erat pecunia Valerii mancipis nomine 5, 20, 143
Curſus ad gloriam vnus eſt 10, 3, 274. curſus honorum 3, 11, 76. meae vitae 1, 9, 22. curſus vitae bene confectus 6, 4, 145. curſus nauigationum 13, 68, 427. curſus noſtrae totius vitae ſimillimus 13, 29, 407. qui curſus rerum, qui exitus futurus ſit, vides 4, 2, 82. curſus temporum 6, 5, 146
P. Curtius iuſſu Pompeii inſpectante exercitu interfectus, quod conſenſiſſet cum Hiſpanis quibusdam eum comprehendere, ad Caeſaremque deducere 6, 18, 165
Cybiſtra oppidum ad montem Taurum 15, 2, 453
Cyprus, et Cappadociae regnum, duae maximae Catonis clientelae 15, 4, 461
Cytheris 9, 26, 270

D.

Dalmatiae oppida antiqua viginti 5, 10, 117
Damaſippus 7, 23, 193
Damaſippus Cn. Carbonem occidit 9, 21, 264
Damna rei familiaris Ciceronis ex auctoritate ſenatus ſarta 1, 9, 16
Dare. Das mihi iucundas recordationes conſcientiae noſtrae 5, 13, 124. dedi cenam Hirtio ſine pauone 9, 20, 262. dediſti ſtudium

ſtudium tuum bonis artibus a primis temporibus aetatis 4, 3, 84. dedit mihi cauſſam harum litterarum 11, 27, 340. da te homini: complectetur, mihi crede 2, 8, 38. *Dare mandata.* Omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim 3, 1, 51. dare ſermonem hominibus 9, 3, 239. *Dare alicui maiorem animum.* Cum reſpublica maiorem etiam mihi animum, quam vnquam habuiſſem, daret 1, 9, 22. dare alicui negotium, vt, *etc.* 12, 14, 359. *Dare auribus.* Noli putare, me hoc auribus tuis dare 12, 16, 364. dare mihi maius beneficium nullum potes 13, 8, 388. dare negotium hominibus certis 11, 26, 383. operam liberis 9, 22, 265. operam memoriae alicuius 8, 1, 405. poenas ſtili 6, 7, 151. dare ſe in viam 14, 12, 445. dare ſe ſalutationi amicorum 7, 28, 198. dare teſtimonium debitum virtuti 5, 17, 129. vitio alicui quippiam 11, 28, 341. data opera 8, 1, 205. dandus eſt locus fortunae 11, 1, 316

Darius ab Alexandro apud Iſſum ſuperatus 2 10, 40

De lucro prope iam quadriennium viuimus 9, 17, 259. de medio curſu reuocatus 10, 1, 272. de meliore nota 7, 29, 200

Debeo omnia tua cauſſa, quae poſſum 4, 8, 84. debere alicuius cauſſa 3, 7, 63. debere alicui vitam 8, 12, 227

Debilitare. Dies debilitat cogitationes inimicorum et proditorum 1, 6, 8. aeſtiuorum timor te debilitat 7, 14, 185. debilitor lacrumis 14, 3, 439

Decedat de hypothecis 13, 56, 420. decedat Hortenſius ab hac ſententia bima 3, 8, 68. decedere de prouincia 2, 15, 45. 2, 19, 51. decedere de ſuo iure 11, 3, 319

Decernere alicui ſupplicationem 15, 4, 459. decernere ſumptus legatis nimis magnos 3, 10, 72. dum haec decernuntur 8, 16, 235 cum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore 10, 10, 283

Decertaui cum multis tanta contentione, quanta numquam antea vlla in cauſſa 5, 8, 113

D. Brutus. Si D. Brutus Mutina erupiſſet, nihil belli reliquum fore videbatur 12, 5, 349 D. Bruti epiſtolae ad Ciceronem et alios 11, 1, 316

Declarraueram litteris ſuperioribus, quo te animo cenſerem eſſe oportere 4, 9, 93. declarabo meum erga te ſtudium et officium in iis maxime, quibus plurimum ſignificare potuero, tuam mihi exiſtimationem cariſſimam eſſe 3, 4, 56. *Declarare munera.* Rupae non defuit ſtudium declarandorum munerum 2, 3, 31. declarare voluntatem et ſententiam ſuam alteri 6, 13, 161. declarari tibi domeſticorum litteris puto, quae acta ſint 5, 8, 114

Decurrere. Ego puto te belliſſime, ſi recte erit, cum quaeſtore Meſcinio decurſurum 16, 4, 483. decurſa ſunt aetate cetera, quibus parum ſibi vtilis fuit 8, 13, 229

Decurſus

Decurſus mei temporis mihi erit facilior 3, 2, 55
Deditus optimis ſtudiis 13, 16, 395. deditus omnibus litteris a pueritia 1, 7, 13 deditiſſimus tibi animus 9, 9, 245
Deducere philoſophiam in aciem 15, 4, 461. rem ad extremum certamen 8, 11, 226. ſummam reipublicae in diſcrimen 10, 24, 300. deduci non poteſt ab eo, quod inſtituit 1, 1, 2. deductus in fraudem 10, 23, 298. deducta eſt res in eum locum, vt, niſi quis deus, vel caſus aliquis ſubvenerit, ſalui eſſe nequeamus 16, 12, 489. deducta res in eum locum eſt 4, 2, 82
Defatigor. Non defatigor permanere in ſtudio libertatis 12, 14, 360. nec animi nec corporis laboribus defatigari 14, 1 434
Defendere patriam et ab armatis hoſtibus, et ab occulta coniuratione 5, 2, 105
Defero ad te totam hanc partem vitae conſuetudinisque noſtrae 1, 9, 27. vniuerſum meum ſtudium et beneuolentiam ad te defero 6, 10, 156. detuli ei vltro legationem, quam multis denegaram 13, 55, 419. detuli meam voluntatem ad matrem tuam 6, 22, 170
Deferre alicui munuſculum 8, 12, 227. deferre alicui vltro omnia 13, 29, 407. deferre alicui voluntatem per litteras nec opinanti 13, 18, 397. exiſtimaui me iudicium veſtrum ad regem deferre debere 15, 2, 453. deferre hoc munuſculum nemini maluit quam *etc.* 8, 8, 217. deferebantur falſa ſenatus conſulta 12, 29, 377. deferri rem ad Pompeium omnes volunt 1, 1, 2. poſtea certior ſum factus, triginta diebus deferri neceſſe eſſe 5, 20, 135. delata res eſt ad me 13, 37, 411. delati ad te ſermones 3, 8, 64. ſcito a me tribunos militum et praefectos, et contubernales dumtaxat meos delatos eſſe 5, 20, 135. delata ad vnum ſunt omnia 4, 9, 95
Deferueſcere. Dum deferueſcat haec gratulatio 9, 2, 239
Defeſſus ſatietate 2, 3, 32
Deficis a nobis 7, 12, 184
Deficiunt me ea ſolatia, quae ceteris non defuerunt 4, 6, 91. quamdiu vos eritis in ſpe, non deficiam 14, 3, 438. deficere a ſeipſo 2, 16, 46
Definiri. Vno proelio putaremus ſi non totam cauſſam, at certe noſtrum iudicium definiri convenire 15, 15, 470. definitum lege non erat genus hoc beneficiorum 5, 20, 135
Deflexit de ſuarum actionum curſu tua cauſſa 8, 11, 226
Defluere. Vbi ſalutatio defluxit, litteris me inuoluo, et aut ſcribo, aut lego 9, 20, 262
Defraudare. Ne andabatam quidem te defraudare poteramus 7, 10, 182
Defugere periculum, aut deprecari 10, 31, 308
Defungi. Et hoc mendacio, ſi qua pericula tibi impenderent, vt defungeremur, optaui 8, 1, 206. defungi munere orationis, quod vile eſt, pro maximis alicuius beneficiis 10, 24, 299
Deiicere aliquem. Mentio illa fatua M. Coelium Vicinianum ſubito deiecit, et deiectum magno clamore inſecuta eſt 8, 4 211

211. deiectus de aliqua haereſi vi hominibus armatis 15, 16, 473

Deiotarus rex, cui non ſine cauſſa plurimum ſemper et meo, et tuo, et ſenatus iudicio tributum eſt, vir beneuolentia et fide erga populum Romanum ſingulari 15, 4, 457. Deiotarus rex fideliſſimus, atque amiciſſimus reipublicae *al.* populi Romani 15, 2, 452. Deiotari copiae 15, 1, 4 2

Delabi mihi quotidie ad aequitatem, et ad rerum naturam videtur 6, 10, 157

Delector meo facto. Hoc ego meo facto valde delector 3, 6, 59

Delectum remigum habuimus 12, 13, 256

Delegaui alteri hunc laborem 8, 1, 205

Delenitus illecebris voluptatis 15, 16, 473. delenitus commentariis Caeſaris 12, 2, 346

Delere. Tuorum erga me meritorum memoriam nulla vmquam delebit obliuio 2, 1, 31. delere epiſtolas lacrumis 14, 3, 437

Delibare aliquid de laude alicuius 10, 21, 295

Deliberatio. Magnae deliberationis eſt, quae ratio ſit ineunda nobis non agendi aliquid, ſed illius conceſſu quieſcendi 4, 6, 92

Deliberatum. Neque illi quidquam deliberatius fuit, quam, *etc.* 5, 2, 107

Deminutio magna de imperio facta 4, 5, 89

Deminutum erit permultum ex moerore tuo 5, 16, 128

Demiſit me in eum caſum fortuna, vt, *etc.* 10, 8, 279. demittere ſe ſcientem et prudentem eo, vnde exitum videat nullum 8, 16, 234

Demo. Demptum de fortuna. Plus additum ad memoriam nominis noſtri, quam demptum de fortuna videretur 1, 7, 12

Democritus εἴδωλα appellat, quae Catius ſpectra 15, 16, 472

Demolitus eſt partem muri 12, 13, 357

Denegare. Poteſt mihi denegare occupatio tua 5, 12, 119. nullum neque periculum, neque laborem patriae denegaſſe 12, 12, 355

Denunciare. Velim tuos facias certiores, vt, ſi quid tibi opus ſit, ne dubitent mihi ſuo iure denunciare 13, 77, 432

Depello. Depulit omnes moleſtias ipſa ratio 2, 16, 45. depellere morbum 7, 26, 197. depelleretur multa tam grauis Valerianis praedibus 5, 20, 134. depulſi de vetere ſententia 1, 7, 11

Dependendum tibi eſt, quod mihi pro illo ſpopondiſti 1, 9, 18

Depoſui et eieci omnes moleſtias et ſollicitudines, *etc.* 14, 7, 442. depoſuimus ſimultatem 2, 13, 42. depone ineptias iſtas 7, 6, 179. deponere omnem offenſionem ſuſpicionis, quam de Lyſone habueras 13, 24, 401. deponere omnes curas et dolores in alicuius ſermone et ſuauitate 4, 6, 91. deponere perſonam 7, 33, 204. prouinciam 5, 2, 105. 106. deponere ſenſum rectum in republica difficile 1, 8, 13. depoſuiſſe aedificationem 13, 1, 381. depoſito omni timore 11, 23, 336. depoſita a Pompeio cauſſa Alexandrina 1, 5, 7. deponen-

deponendae tibi ſunt vrbanitates 16, 21, 498
Deprecari ab aliquo iniuriam 8, 12, 227
Deprecatorem me pro illius periculo praebeo 2, 13, 43
Depſit, impudenter 9, 22, 266
Deſcendere ad extrema 10, 33, 313. deſcendimus ad pactionem 8, 11, 225. deſcendere ad nouiſſima auxilia 11, 1, 317. deſcendere alterutram ad conditionem 8, 8, 220
Deſciſcere a priſtina cauſſa 1, 9, 22. ab excitata fortuna ad inclinatam et paene iacentem 2, 16, 46
Deſertus ab officiis tuis 5, 2, 108
Deſiderare animum alicuius ex eius libris 7, 28, 199
Deſiderium rerum cariſſimarum 2, 12, 42. deſiderium tuae praeſentiae meo labore minuetur 5, 8, 115
Deſinere artem 7, 1, 172
Deſipere nimio gaudio 2, 9, 39
Deſiſtere ab illa mente 5, 2, 107
Deſperarunt nos et rempublicam Rhodii 12, 14, 358. deſperatis rebus 5, 21, 137
Deſpondetur ſpes reipublicae anno conſulatus tui 12, 9, 252
Deſtinaras tibi trapezophorum 7, 23, 194. non eſt hic annus tibi deſtinatus 10, 25, 302
Deſtituit me nudum 9, 22, 264. querens ſe deſtitutum 10, 21, 295
Deſum. Non defueram eius periculis 6, 11, 158. deeſſe mihi nolui, quin te admonerem, vt, *etc.* 5, 12, 119
Deterreo te a dimicatione 1, 7, 11. deterrere aliquem ab iniuria 5, 2, 106. deterrere me de ſtatu meo nullis contumeliis poſſunt 11, 11, 326. *Deterritus verecundia.* Hoc ego negotium, non ſtultitia obcaecatus, ſed verecundia deterritus, non recuſaui 15, 1, 451
Detrahere de alicuius fama 3, 8, 66. ſi quid de iis rebus, quas tibi fortuna largita eſt, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi, quam tibi futurum eſt 1, 5, 7. detrahatur tantundem de mei iudicii fama 6, 18, 165. detractus eſt mihi labor vnius menſis 3, 6, 60. detractum aliquid de amore 3, 12, 78
Detrimentum accipere. Quantum detrimenti reſpublica acceperit, non te praeterit 11, 9, 323
Detruſerunt me de mea ſententia 14, 16, 447. detruſum eſſet bellum in aduerſiſſimam Antonio et Lepido Hiſpaniam, ſi Caeſar iunior ſe cum Planco coniunxiſſet 10, 24, 301
Deturbatus eſt non ſpe ſolum, ſed certa re 12, 25, 373. deturbati ex magna ſpe iacent 5, 7, 112
Deuenimus in eam fortunam 4, 5, 89
Deuinxeris tibi homines honeſtiſſimos in perpetuum ſummo beneficio 13, 7, 387. deuinctus magnis meis beneficiis 13, 27, 403. deuinctus officiis alicuius 1, 9, 23. deuinctus ſtudiis 3, 13, 79 deuinctus tua praeſtanti in eum liberalitate 1, 7, 10
Deus. Dii approbent, quod actum eſt 2, 15, 44. *Diis approbantibus.* In te et in collega omnis ſpes eſt, diis approbantibus 10, 22, 296. diis hominibusque approban-

probantibus aliquid facere 1, 9, 24
Dexterius cornu 10, 30, 306
Dialogorum mos. Noſti morem dialogorum 9, 8, 244
Διανοητικὰς φαντασίας ſpectris Catianis excitari 15, 16 472
Διαῤῥήδην ſcripſerat 16, 21, 497
Διάῤῥοια Ciceronem arripuit 7, 26, 197
Διαφόρησις 16, 18, 493
Dibaphum 2, 16, 48
Dictitabat in ſermonibus 1, 9, 28
Dicare ſuum ſtudium alicuius laudi 2, 6, 35
Dicier. Cauſſam pro ſe dicier vult 5, 9, 115. dicto audiens futurus non eſſet ſenatui 8, 8, 220
Dicta Sextiana 7, 32, 202
Διδασκαλία 8, 3, 209
Dies debilitat cogitationes inimicorum 1, 6, 8. dies honeſtiſſimus nobis fuerat 1, 2, 4. dies ſtultis quoque mederi ſolet 7, 28, 199. *Dies annua.* Eſtne aut tui pudoris, aut noſtri, primum rogare de die, deinde plus annua poſtulare? 7, 23, 193. *Dies conſtituta.* Si ad diem conſtitutam decedemus 2, 11, 41. dies acerbi, non honeſti 2, 16, 47
Differo in aliud tempus illud epiſtolae argumentum 6, 6, 147. differre aliquem in tempus aliud 5, 12, 122. rem aliquam in alium diem 7, 4, 177
Difficile ad iudicandum. Cepi ex tuis litteris fructum duplicem, mihique in comparatione difficilem ad iudicandum, *etc.* 10, 5, 276
Difficultas itinerum et nauigationum 15, 2, 452
Digne, ac mereor. Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari, quam ipſe tuo iudicio digne, ac mereor, commendatus eſſe 12, 13, 356
Dignitas conſularis amiſſa eſt culpa eorum, qui a ſenatu et ordinem coniunctiſſimum, et hominem clariſſimum abalienauerunt 1, 8, 14. *Dignitas: deformitas.* Tunc in iſtis ampliſſimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, ſed erit ſumma deformitas 10, 6, 278. *Dignitas et ſalus.* Neque ſalutis rationem habendam eſſe ſine dignitate, neque dignitatis ſine ſalute 1, 7, 13. dignitas in ſententiis dicendis, et libertas in republica capeſſenda 1, 8, 14
Diiudicare. Non facile diiudicatur amor verus et fictus, niſi incidat eiusmodi tempus, vt, quaſi aurum igne, ſic beneuolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſſit, *etc.* 9, 16, 255
Dilapſa. Res communis dilapſa 7, 28, 199
Dilationes comitiorum occupatiorem me habebant 8, 4, 211
Diligere, amare. Ad eum amorem, quem erga te habebam, tantum acceſſit, vt mihi nunc denique amare videar, antea dilexiſſe 9, 14, 251. *Eadem modo dixit,* nihil eſt, quod ſtudio, et beneuolentia, vel amore potius effici non poſſit 3, 9, 69. vt ſcires eum a me non diligi ſolum, verum etiam amari 13, 47, 415
Diligens commendatio. Valet id quidem apud te multum, ſicut debet hominum amiciſſimorum diligens commendatio 2, 19, 52. diligentior multo factus ſum ad

declarandam beneuolentiam 3, 12, 78
Dimicationem non putamus expeditiſſimam 10, 24, 301
Dimittunt vim ſuam caelum et terra 9, 12, 248. dimiſi exercitum in hiberna 15, 4, 459. dimiſi praeſidia omnia, quae parraueram 2, 17, 49. *Dimittere pudorem ſuum in rogando.* Non dimittam pudorem in rogando meum 5 19, 132. *Dimittere aduerſarios.* Si exiſtimas, eandem rationem fore Caeſari in dimittendis aduerſariis, et conditionibus ferendis, erras 8, 16, 234. *Dimittere ſenatum.* Senatus eſt dimiſſus 1, 2, 4 dimiſſi milites 3. 3, 55
Diodotus 9, 4, 240. Diodotus Stoicus 13, 16, 395
Dioeceſis. Omnium illarum dioeceſium magiſtratus 3, 8, 66. reiice in illam διοίκησιν 13, 53, 418
Dion philoſophus 9, 26, 270
Dionyſius tyrannus cum Syracuſis expulſus eſſet, Corinthi dicitur ludum aperuiſſe 9, 18, 260
Diploma 6, 12, 159
Dirigerem iter ad Mutinam 10, 11, 284
Dirimere coniunctionem veterem cum aliquo 3, 10, 72
Dirupi paene me, *etc.* 7, 1, 172. dirumpitur infinito fratris tui plauſu 12, 2, 346
Diſcedere a malitia. A malitia non diſcedis 9, 19, 261. diſcedebam hac opinione e Cappadocia, vt conſilio veſtro, caſu incredibili ac paene diuino, regem Ariobarzanem meus aduentus praeſentibus inſidiis liberaſſet 15, 2, 454. diſceſſi in hanc opinionem, vt mihi tua ſalus dubia non eſſet 6, 14, 163. diſceſſit in alia omnia 10, 12, 286. diſceſſit turpiſſime 12, 3, 347. cum ab illo diſceſſerunt, me proximum habent 6, 12, 159
Diſceptat omnis fortuna reipublicae in vno proelio 10, 10, 282. diſceptare armis de iure publico 4, 4, 86. diſceptabatur armis magno periculo de iure publico 4, 14, 102. diſceptabatur de iure publico inter Caeſarem et Pompeium pilis et gladiis, non conſiliis, neque auctoritatibus 6, 1, 140
Diſceſſio fieret 1, 4, 6. diſceſſionem facere 1, 2, 4. *Diſceſſus a nobis longus.* Quam longum iſtum diſceſſum tuum a nobis futurum putes 7, 10, 182
Diſcipuli dicendi 9, 16, 253
Diſco. Didici vincere, te defendente 5. 9, 115. didici ſummo ſtudio curaque omnia, quae a ſapientiſſimis ad bene beateque viuendum tradita ſunt 4, 3, 84
Diſcrepare. Numquam a conſiliis tuis diſcreparem, ſi mihi facultas tui praeſentis eſſet 10, 4, 275. diſcrepare ab aliquo opinionum diſſenſione, non animorum contentione 2, 13, 43
Diſcribuntur, *alias*, deſcribuntur pecuniae maximae 12, 1, 345
Diſcrimen omne belli in D. Bruto poſitum 12, 5, 349
Discupio 8, 15, 233
Discutere alicuius cunctationem 10, 33, 312
Disiungo me ab orationibus 1, 9, 27. disiuncti interuallo locorum ac temporum 1, 7, 9
Dispar contentio *ibid.*
Dispertitum officium 5, 2, 105

Diſputa-

Diſputabant: ego contra diſſerebam, *etc.* 3, 8, 66. diſputare de alicuius officio in vtramque partem 11, 27, 340

Diſſenſio domeſtica. Homines in diſſenſione domeſtica debent, quamdiu ciuiliter ſine armis certetur, honeſtiorem ſequi partem; vbi ad bellum et ad caſtra ventum ſit, firmiorem 8, 14, 231

Diſſimilitudo inſtitutorum 3, 8, 67

Diſſimulanter. Non diſſimulanter irati 1, 5, 8

Diſſipari nolumus tuam rem familiarem 4, 7, 93. diſſipatus exercitus 15, 4, 456

Diſſolutio animi in acerbiſſima iniuria 5, 2, 108

Diſtinemur multitudine et crebritate iudiciorum, et nouis legibus 7, 2, 174. diſtinebar antea maximis occupationibus 12, 30, 377

Diſtraxit familiares meos fuga 4, 13, 100

Diſtributis imperiis 4, 1, 81

Diſtrictus mihi videris, quod et bonus ciuis, et bonus amicus es, *etc.* 2, 15, 45

Diſturbaui rem 11, 21, 335

Diues Romano more bene nummatus 7, 16, 187. Diuites ex Stoicorum ſententia, omnes qui caelo et terra frui poſſunt *ibid.*

Diuidere ſententiam. Poſtulatum eſt, vt Bibuli ſententia diuideretur 1, 2, 4

Diuinatio Ciceronis. Notantur mihi ad diuinandum ſigna duplici quadam via 6, 6, 149

Diuiſio, verbum honeſtum 9, 22, 266

Diuitias orationis habere 4, 4, 85

Do, *vide* dare.

Doctrina ac litterae vnum perfugium in malis 6, 12, 161

Doctus re intellexi et didici, patrem illius mihi fuiſſe amiciſſimum 13, 15, 393. docti caſu acerbiſſimo patris, *etc.* 15, 2, 454

Dolabella apud Caeſarem erat belli ciuilis initio 16, 12, 490. Ciceronem hortatur, vel ſe cum Caeſare coniungat, vel in otium referat, praeſertim pulſo Italia Pompeio, et amiſſis Hiſpaniis 9, 9, 245. duobus capitis iudiciis a Cicerone defenſus 3, 10, 71. gener Ciceronis 2, 15, 44. nefarie Trebonio occiſo, Aſiam occupauit 12, 12, 354. Dolabellae concio 9, 14, 252. Dolabellae ſcelere oppreſſa Aſia 12, 15, 360. Dolabellam Antiochiae non receptum, Laodiceam verſus profugiſſe 12, 15, 363. Dolabellam omnes laudibus ad caelum efferunt 9, 14, 250. de Dolabella audiebamus, quae vellemus, ſed certos auctores non habebamus 12, 8, 351. nihil ad nos perfertur praeter rumores de oppreſſo Dolabella 12, 9, 352

Dolere alterius iniurias, et vlciſci 8, 12, 228

Dolor nullus eſt, quem non longinquitas temporis minuat, atque molliat 4, 5, 89

Domeſticus et intimus familiaris 3 1, 54. domeſtica ſede nulla eſt iucundior 4, 8, 94. domeſtici tabellarii 2, 7, 37

Dominatus. Nullus locus hoc dominatu vacat 4, 8, 94

Domitius quidam nobilis Caeſaris hoſpes, a Bellieno Demetrii verna

verna comprehenſus, et ſtrangulatus 8, 15, 233

Domus. Domi naſcuntur 9, 3, 240

Donare ſuas inimicitias reipublicae 5, 4, 109

Dubia fortuna 13, 19, 398. dubiis rebus 5, 21, 137. 8, 16, 234

Ducere rationem. Hanc autem nemo ducit rationem 8, 5, 213. duxit ſe a Gadibus Balbus 10, 32, 310. duces eum captiuum in triumpho 5, 11, 118. ducere bellum 7, 3, 175. rationem ſalutis ſuae *ibid.*

Ducere ſui commodi rationem 7, 17, 187. ducere ſpiritum reipublicae ad aliquod certum tempus 10, 1, 272. hac controuerſia vsque ad noctem ducta 1, 2, 4

Ducti praemiis victoriae 6, 1, 140

Dulcedo honoris, pecuniae 11, 28, 341

Duo, duae. Duae res, quibus Cicero ſe ſuſtentabat, optimarum artium ſcientia, et maximarum rerum gloria 7, 3, 176

Duplicantur ſollicitudines 5, 14, 125. *Duplicetur opinio.* Enitar, vt in dies magis magisque haec naſcens de me duplicetur opinio 16, 21, 496. *Duplicari gaudium.* Vt duplicetur tuum ex me gaudium praeſtabo *ibid.*

Durus. Omnia mihi dura imperas 5, 10, 116. non erit in te Caeſar durior 6, 13, 161. duriore conditione bellum ſuſtinemus 10, 24, 301. durius efficere aliis negotium 12, 14, 358. duriores de Minucio rumores 12, 25, 374. duriſſimis et frigidiſſimis locis bellum ambulando confecerunt 8, 15, 232

Δυσεντερικὰ καὶ δυσουρικὰ πάθη 7, 26, 197

E.

E veſtigio eo ſum profectus 4, 12, 89

Edax. Hoſpes minime edax 9, 23, 267

Educere legiones e caſtris 10, 30, 306

Effeminatiſſimi animi languor 16, 27, 502

Effero. Extuliſti me in caelum ſummis laudibus 15, 4, 459. extulerunt me laetitia comitia iſta praeclara 2, 10, 39. efferre aliquem ſummis laudibus ad caelum 9, 14, 250. efferre ingenium alicuius melioribus laudibus quam, *etc.* 15, 21, 479. elatus incredibili gaudio 10, 12, 385. elatus laetitia 13, 18, 397

Efficax. Parum efficax Marcellus 8, 10, 224

Efficere frequentiam. Ne frequentiam quidem efficere potuerunt 8, 9, 22?. effecit ſpeciem exercitus ex iis ciuitatibus 12, 13, 357

Effluo. Ex intimis potius aliquis effluit, quam nouo ſit aditus 6, 19, 166 *Effluere ex animo alicuius.* Iſtuc veniam, antequam plane ex animo tuo effluam 7, 14, 185

Effugere huius culpae poenam non potes 16, 26, 501. effugere acute aut facete dictorum offenſionem 9, 16, 256. effugere alicuius offenſionem 4, 4, 86

Effundere collectam florentiſſimi hominis gratiam 2, 16, 46. effundere omne odium 1, 9, 25

Ele-

Εἰρωνεύεσθαι 4, 4, 85. *εἰρωνευόμενος* *ibid.*
Eiurare bonam copiam 9, 16, 257
Elaborare in aliqua re omni non modo contentione, ſed etiam dimicatione 2, 6, 35
Elegantius. Quid a me fieri potuit elegantius, aut iuſtius, *etc.* 3, 8, 64
Elegantiſſimus homo 7, 27, 193
Elephanti in ſcena 7, 1, 172. elephantis quandam eſſe cum genere humano ſocietatem *ibid.*
Eleuare ſollicitudines 5, 14, 125
Eleutherocilices 15, 4, 458
Elucet quaſi lumen aliquod, exſtinctis ceteris, ſanctitas tua 4, 3, 84. Opto, vt ab iſtis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat 12, 5, 250
Eluxi patriam et grauius et diutius, quam vlla mater vnicum filium 9, 20, 263
Emanare. Ne qua inuidioſum ſit tibi, ſi emanarit 8, 6, 215
Embaeneticam facere 8, 1, 206
Emiſſarius 7, 2, 174. de vi reus a quodam emiſſario ſuo factus eſt 8, 8, 218
Eniti, efficere, contendere, vt, *etc.* 13, 29, 407. quantum viribus eniti, conſilio prouidere, auctoritate monere potero 10, 4, 275
Ἔντεχνα et arguta 7, 32, 202
Enunciare optimae mentis cogitata 10, 8, 279
Eo, *vide* ire.
Ἕωλος epiſtola 9, 2, 238
Epaminondas moriens apud Mantineam, *etc.* 5, 12, 120
Epicrates princeps Athenienſium 16, 21, 497
Ἐπικούρειον eſt, ſua cauſſa quidque facere 3, 9, 69
Epicurus dicit οὐκ ἔστιν ἡδέως, ἄνευ τοῦ καλῶς καὶ δικαίως, ζῆν 15, 19, 476. Epicurus Gargettius 15, 16, 472
Epiphanea 15, 4, 458
Epiphora oppreſſus Balbus 16, 23, 499
Epiſtola nihil ſimile habet, aut iudicio aut concioni 9, 21, 263. epiſtola non erubeſcit 5, 12, 118. epiſtola verboſior 7, 3, 177. epiſtolam conſcidi innocentem 7, 18, 190. epiſtolae cuius rei cauſſa inuentae ſunt 2, 4, 32. epiſtolarum multa ſunt genera *ibid.* epiſtolarum genus vnum familiare et iocoſum, alterum ſeuerum et graue *ibid* 33. epiſtolas quotidianis verbis texere ſolemus 9, 21, 263
Epulae pulcherrimae Id. Mart. 10, 28, 304
Eques Parthus 9, 25, 269
Equus Troianus 7, 16, 186. in equo Troiano ſcis eſſe in extremo, Sero ſapiunt *ibid.*
Equis viris 9, 7, 243
Erectum Themiſtoclis fuga retinetur ſtudium lectoris 5, 12, 120
Ergaſtula ſoluit Antonius quacumque iuit 11, 13, 328
Eripuit facultatem caſus. Quam facultatem ſi quis caſus eripuerit 2, 5, 58. 59. eripere ſe ab illa miſeria nullo modo poſſet 9, 13, 249. multum mihi eripitur operae in deſcribendis hypomnematis 16, 21, 498. ereptus ex miſeriis, et ex iniquiſſima conditione vitae 5, 16, 128
Errare poſſumus, quis enim id effugerit 10, 20, 294
Error. Mediocris riſus eſt conſecutus non in te, ſed in errorem meum 5, 2, 105

Erudi

Erudi filium tuum imitatione tui 1, 7, 13. eruditus animus ſemper aliquid ex ſe promit, quod alios delectet, ipſum laudibus illuſtret 5, 14, 125

Eruere. Et inde tamen eum aliquando eruam 5, 10, 116

Eſſe in exſpectatione omnium rerum. Sum in exſpectatione omnium rerum, quid geratur in vrbe, vt ſciam 10, 4, 276. eſt in exſpectatione aduentus Caeſaris 9, 6, 241. eſt mihi in animo 2, 13, 43. eſt mihi in optatis *ibid.* *Eſſe in ſinu et complexu.* Ille vero (Cicero filius) ſit in ſinu ſemper et complexu meo 14, 4, 440. eſſe alicui teſtimonio 10, 17, 291. in aere alicuius 15, 14, 468. in aliquem ſingulari beneuolentia 10, 29, 205. eſſe in deſiderio rerum cariſſimarum 2, 12, 42. in eadem naui 2, 5, 33. eſſe in ſumma exſpectatione 2, 3, 32. in magna ſpe 13, 19, 398

Eſſedarii 7, 6, 179. 7, 10, 182

Eſſedum aliquod ſuadeo rapias 7, 7, 180

Eteſiae. Ego, niſi quid me Eteſiae morabuntur, celeriter, vt ſpero, vos videbo 2, 15, 45. Eteſiae, quaſi boni ciues, Ciceronem relinquentem rempublicam proſequi noluerunt 12, 25, 373

Ἔτυμοι fidei 16, 10, 487

Euenire in. Ex quo vereor, ne idem eueniat in meas litteras 2, 10, 39 Scripſeras velle te bene euenire, quod de Craſſo domum emiſſem 5, 6, 111. Eam rem tibi volo bene et feliciter euenire 12, 19, 368. euenire proſpere mihi velim, quae me inſciente a meis facta ſunt, et Tulliae 3, 12, 77. euenire tibi volo feliciter emptionem 9, 8, 245. euenire tibi rem iſtam feliciter cupio 16 21, 498

Euentum conſilii magis, quam conſilium, reprehendunt homines 6, 4, 144. homines de tuo conſilio ex euentu iudicabunt 1, 7, 10. facti tui iudicium non tam ex conſilio tuo, quam ex euentu homines facturi ſunt *ibid.* 11. euenta communia *ibid.* 12

Euertere aliquem non iudicio, neque diſceptatione, ſed vi atque impreſſione 5, 2, 107. euertere funditus ſe, ſuosque omnes 8, 16, 234

Εὐγένεια quid 3, 7, 63

Εὐλυσία κοιλίας 16, 18, 494

Euocati 10, 30, 306. euocatorum firma manus 15, 4, 456. euocatorum praefectus 3, 6, 61

Euolare me altius noluerunt 1, 7, 12

Euripidis verſus ſingula teſtimonia putat Quintus 16, 8, 485. Εὐριπίδου vera praecepta: Μισῶ σοφιστὴν, *etc.* 13, 15, 394

Εὐθυῤῥημονέστερος 12, 16, 365

Εὐτραπελία litterarum 7, 32, 202

Euulſa ſint ex omni memoria vitaque noſtra 5, 8, 114

Ex altera parte caedem oſtentat, ex altera ſeruitutem huius belli exitus 4, 14, 102. ex ea parte accipio tuam excuſationem, quatenus, *etc.* 4, 4, 85. ex omnibus partibus ſe oſtendit amor tuus in his litteris, quas proxime accepi 5, 15, 126. ex opinione hominum ſcribo atque fama 12, 4, 348. ex ſententia mea confecta res eſt 2, 15, 44. ex mea ſententia rempublicam geſſi 2, 7, 37. ex ſententia negotium

gotium conficere 10, 17, 290. ex ſententia rem gerere 1, 7, 11. *Ex voluntate.* Si quid fecerim hoc ipſo in bello minus ex Caeſaris voluntate 13, 29, 407

Exactio capitum atque oſtiorum 3, 8, 66

Exacuere. Sollicitudines meas quotidie magis tua merita exacuunt 10, 23, 299

Exaequare ambitione quadam commendationes 13, 32, 409

Exagitare res palam 1, 1, 3

Exanimatus ſum tuis litteris 8, 16, 233. exanimati omnes et ſuſpenſi 6, 1, 141

Exardeo. Exarſi non ſolum praeſenti iracundia, *etc.* 1, 9, 24

Exareo. Exaruit iam vetus vrbanitas 7, 31, 201. exaruiſſet ipſa illa, ſi qua fuit in me facultas orationis, niſi, *etc.* 9, 18, 260

Exaro. Exaraui harum exemplum in codicillis 9, 26, 270

Excedo. Exceſſiſſe vita 4, 5, 89

Excelſo et illuſtri loco ſita laus tua 2, 5, 33

Exceptio, quantum valeam, quantumque poſſim 6, 5, 146. polliceor filio tuo ſtudium meum et operam ſine vlla exceptione, aut laboris, aut occupationis, aut temporis *ibid.*

Excidit cogitatio. Quae cogitatio cum mihi non omnino excidiſſet, *etc.* 5, 13, 123

Excipio. Tum me a republica moeſtum domus excipiebat 4, 6, 91. excipere res aliquas alterius exhortatione 10, 7, 278. excipere alterius factum aut dictum illuſtri gratia 1, 9, 26. excipere labores 14, 2, 437

Excitare aliquem poſſumus, maxime ſi eum laudemus 15, 21, 479. excitare afflictum 1, 9, 20. excitare riſum 3, 11, 76.

Excitare ſermones. De Parthorum tranſitu nuncii varios ſermones excitarunt 8, 10, 223

Excitata fortuna. Improuidi eſt, ab excitata fortuna ad inclinatam fortunam, et prope iacentem deſciſcere 2, 16, 46

Excludere a portu et perfugio 5, 15, 126. *Excludi maxima turba.* Non maxima me turba excludi puto, quo minus tibi vacet, me excipere, et ad omnia, quae velis, et probes, producere 12, 13, 356

Excubat apud nos cura reipublicae ſummae defendendae 10, 8, 281

Excurrere. Mandaui vtrique eorum, vt ante ad me excurrerent, *etc.* 3, 7, 62

Excuſationem anguſtiarum tui temporis accipio 16, 21, 497

Excutiuntur litterae ſexcentis locis 10, 31, 309. excuſſa ſeueritas vetus 9, 10, 247

Exemplum earum litterarum infra ſcriptum eſt 6, 8, 155. exemplum litterarum 3, 3, 55. exemplum praeclariſſimum in poſterum vindicandae ſeditionis de republica tollere 1, 9, 21. quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, et aliquid, atque adeo multa, addunt et afferunt de ſuo 4, 3, 83

Exeo. Quemadmodum exeat ex hac cauſſa 8, 6, 215. non plus quam has litteras, quas nunc legis, exiſtimans exituras 15, 21, 479

Exercere ſe. Ad haec te exerceas 1, 7, 12. exercere ſtudia 9, 8, 244

Exerci-

Exercitus ſatis probe ornatus auxiliis et quadam auctoritate apud alios nominis imperatoris 2, 10, 39

Exhaurire aliquam partem ex alterius laudibus 9, 14, 251. *Exhaurire dolorem.* Non facile exhauriri tibi ipſum dolorem poſſe vniuerſum puto 5, 16, 127

Exhedria 7, 23, 194

Exhibere alicui moleſtiam 12, 30, 377. exhibere alicui moleſtiam cum impenſa 8, 1, 205

Exigere legitimum ius ad ſummam ſeueritatem 8, 6, 214. exigere magis, quam rogare 2, 6, 34. exigere tributa 3, 7, 62. exigere vectigalia 12, 15 61

Eximere ex obſidione 5, 6, 112

Exiſtimabunt homines de tuo conſilio ex euentu 1, 7, 10. exiſtimare bene de aliquo 13, 69, 428. exiſtimare optime de aliquo 13, 16, 394. exiſtimari bene de medico ſcribis 16, 4, 482

Exiſtimatio de comitiis conſularibus incertiſſima 8, 2, 20. exiſtimatio et dignitas tua mihi cariſſima eſt 3, 4, 56

Exitus exſtitit tui iudicii glorioſus 3, 11, 75. quem exitum acies habitura ſit, diuinare nemo poteſt 6, 3, 143. exitus omnium bellorum incerti ſunt 6, 1, 139. meliores habebunt exitus 2, 16, 48

Exortum iſtic bellum eſt 12, 8, 367

Expedit. Quid rectum ſit, apparet; quid expediat, obſcurum 5, 19, 132. expedire exitum inſtitutae orationis 3, 12, 78. expedienda vobis ſunt haec omnia 12, 1, 345

Expedito exercitu 15, 4, 458. expedita ſit penſio Kal. Ian. 16, 24, 500. expeditae legiones 10, 15, 289 expeditae rationes 10, 25, 302. expedita negotia 1, 3, 5. expeditis rebus omnibus, tranquilloque ſtatu ciuitatis 10, 8, 281. expeditius iter communis ſalutis, quam meae laudis eſſe volui *ibid.* 279. expeditiſſima pecunia 11, 24, 337. expeditiſſimam prouinciam tradere ſucceſſori 3, -, 55

Expenſum ferre 5, 20, 136. expenſum Niciae proferre 9, 10, 247. expenſam tulit legionem C. Caeſari Pompeius 8, 4, 211

Experientia. Quae conſtantia me ad hanc experientiam excitauit 10, 18, 293

Expertem te video fore omnium periculorum 4, 14, 103

Expiſcatus ſum ab illo omnia 9, 19, 261

Explebo te ſcribendo 2, 1, 30. explere officium ſcribendi non excuſatione, ſed aſſiduitate litterarum 16, 25, 501. expletur animus iucundiſſima lectionis voluptate 5, 12, 121

Explicare. Primum quidque explicemus 12, 1, 345. me ita conturbatum vidiſti, vt non explicarem, quid eſſet optimum factu 7, 3, 175. *Explicare conſilium captum.* Metuo ne id conſilii ceperimus, quod non facile explicare poſſimus 14, 12, 445. explicare et expedire negotia alicuius, tum iure et poteſtate, tum auctoritate et conſilio 13, 26, 402. explicare rationes 16, 24, 500. explicatam aut exploratam

ploratam rationem habere ſalutis 6, 1, 139
Explorata eius incolumitate 13, 19, 398. explorata victoria 6, 1, 140. explorata victoria arma ſumere 6, 6, 150
Explorate. Ne nauiges, niſi explorate 16, 8, 485. exploratius hoc poſſem promittere 6, 1, 140
Exponam tibi conſilium meum 3, 5, 58. *Exponere de.* De qua ratione videtur iam tota mihi exponendi tempus dari 1, 9, 16. exponebatur a me, quae mea exſpectatio fuiſſet orationis tuae 5, 2, 105
Expreſſiora, et illuſtriora 1, 7, 12
Exprimere (Ern. expromere) omne genus liberalitatis in aliquem non modo re, ſed verbis, fronte, vultu 13, 6, 385. expreſſit mihi tuos vultus omnes 12, 30, 378
Exputare non poſſum, quae mens eum a tanta gloria auocauerit 10, 24, 301
Exquiris meum conſilium 4, 2, 82
Exquiſita quaedam ratio et doctrina 4, 13, 100
Exſequi verbis. Quae vix exſequi verbis poſſum 11, 27, 340
Exſiccare lagenas 16, 26, 502
Exſoluere ſe occupationibus 7, 1, 172
Exſpectare alicuius aduentum ſumma cura 16, 13, 490 exſpectare reditum alicuius, abſentem memoria colere 15, 21, 479
Exſpectatio vel animi, vel ingenii tui magna eſt 2, 1, 31. exſpectatio incredibilis grauis aduerſaria tibi conſtituta et parata 2, 4, 33. exſpectationem ſui concitatam ſuſtinere ac tueri 2, 1, 31. *Exſpectatio reliqui temporis.* Magnum hominem ſcito te eſſe, et praeſenti iudicio, et reliqui temporis exſpectatione 12, 8, 351
Exſpectatiſſimas litteras mihi a te reddidit 16, 9, 486
Exſtinguere gratiam. Gratiam noſtram exſtinguit hominum ſuſpicio, quod Pompeio ſe gratificari putant 1, 1, 3. exſtinguere incendium 4, 13, 100. *Exſtinctus ardor.* Cum hic ardor exſtinctus eſſet 6, 12, 160
Exſto. Noſtrum ſtudium exſtabit in conueniendis magiſtratibus 1, 8, 15
Exſilium tolerabile, praeſertim innocenti, vbi nulla eſt adiuncta turpitudo 7, 3, 176
Exſurget auctoritate veſtra reſpublica 12, 10, 453
Extenuatiſſimae copiae et inopia omnium rerum peſſime acceptae 11, 13, 328
Extollere. Repente frangi, atque ita cadere, vt nulla res te ad aequitatem animi poſtea poſſit extollere 6. 12, 158, 159
Extorſit mihi proprium conſilium fortuna 10, 35, 315. extorqueas a Flamma partem aliquam velim, ſi non potes omnem 16, 24, 500
Extra ordinem 6, 5, 147
Extracta res eſt variis calumniis 1, 4, 5
Extraordinarius reus 8, 8, 217
Extremis paene temporibus 10, 12, 285
Extrico. De Dionyſio tuo adhuc nihil extrico 5, 10, 116
Extrudere. Pollicem fac extrudas 14, 6, 442. extrudere aliquem 7, 6, 179

Exulce-

Exulceratae res 1, 1, 3

F.

Fabula. Quaſi fabula rerum euentorumque noſtrorum 5, 12 1?1

Faceſſere alicui negotium 3, 10, 70

Facetum videtur Trebonio, quidquid dixit Cicero 15, 21, 478

Facilitas. Qua facilitate, qua humanitate Pompeius tulit contentionem Ciceronis pro Milone 3, 10, 74

Facinus facere 2, 9, 39

Facit riſus 8, 9, 221. feci ſermonem inter nos habitum 9, 8, 244. fecit mihi haec res timorem 10, 18, 292. fac nos certiores tuae voluntatis in nos 11, 2, 317. faceret animos hominum firmiores aduentus meus 15, 2, 453. qui facerent praeconium, vetabantur eſſe in decurionibus 6, 18, 164. facere aliquid in hominem calamitoſum 13, 66, 426. facere aliquem reum 8, 14, 230. facere caſtra 15, 4, 457. facere contra aliquem 8, 16, 234. facere damnum 7, 33, 203. facere embaeneticam 8, 1, 206. facere modum lugendi 5, 16, 128. *Facere iudicium.* Vt primum per aetatem iudicium facere potuiſti, quanti tibi quisque faciendus eſſet, ego a te in primis coeptus ſum obſeruari 13, 29, 406. facere oſtenta 8, 14, 231. *Facere medicinam.* Statim ita ſum leuatus, vt mihi deus aliquis medicinam feciſſe videatur 14, 7, 443. facturum te ſcribis omnia, vt conficias negotium fratris 1, 9, 27

Factio contraria. A contraria factione nummis acceptis 8, 15, 233. factionem teſtamenti non habere 7, 21, 192

Factitatum 12, 21, 369

Facultas alterius conſolandi 4, 13, 100. facultas orationis exaruiſſet, niſi, *etc.* 9, 18, 260. facultatem magnam habes illi commodandi ex eo ſenatusconſulto, quod factum eſt, *etc.* 13, 72, 430

Faex tanta eſt in vrbe 7 32, 202

Fallo. Niſi quid me fallit 5, 20, 135. ſi quid nunc me fallit in ſcribendo (procul enim aberam ab re ipſa et a locis) *etc.* 3. 5, 58 nihil omnino te fefellit 9, 2, 238. nihil nos in his tam obſcuris rebus vmquam omnino fefellit noſtra diuinatio 6, 6, 148. *Fallere opinionem alicuius* Non fallam opinionem tuam 1, 6, 9. *Fallit ſpes.* Ea ſpes numquam te fallet 3, 2, 54. nec nos quidem noſtra diuinatio fallet, quam tum ſapientiſſimorum virorum monumentis atque praeceptis, plurimoque doctrinae ſtudio, tum magno etiam vſu tractandae reipublicae magnaque meorum temporum varietate, conſecutus ſum 6, 6, 148 quae ne ſpes eum fallat, vehementer te rogo 1, 3, 5

Fama bonorum 6. 6, 149. fama nunciabat te eſſe in Syria 12, 4, 348. *Fama inconſtantiae.* Non putaui famam inconſtantiae mihi pertimeſcendam, ſi quibusdam in ſententiis paullum me immutaſſem 1, 9, 19. famam ingenii abiicere non recuſat Cicero, ſi poſſit 9, 16, 256

Famem integram ad ouum affero 9, 20, 262
Familiam ducit 7, 5, 178
Faſti. Faſtorum enumeratio 5, 12, 121
Faſtidium non modo ſtomachi, ſed etiam oculorum in hominum inſolentium indignitate 2, 16, 46
Fatale neſcio quid virtuti Ciceronis datum 12, 13, 355. fatale proelium 15, 15, 471
Fatum. In hac re ſingulari ſum fato 6, 7, 151. fato, neſcio quo, ita id contigiſſe arbitror, vt, *etc.* 15, 13, 467
Fatuum eſſe cum periculo 10, 26, 303
Faueo mihi. Etſi non magis mihi faueo in noſtra amicitia tuenda quam tibi, *etc.* 3, 6, 59
Fauonius. Cum Fauonius flaret 9, 24, 268
Fautor ſum tuae laudis 13, 48, 415. cuius ego dignitatis ab adoleſcentia fautor 1, 9, 19. *Fautor dignitatis.* Non modo fautorem dignitatis, ſed etiam amplificatorem me cognoſces 10, 12, 287
Feriatus a ſtudiis 12, 16, 364
Fero te oculis 16, 27, 502. quantum tua fert voluntas 5, 4, 109. vt opinio mea fert 1, 9, 26. *Ferre fructum.* Sedulitas mea mihi et reipublicae tulit fructum 10, 15, 288. meae rationes ita tulerunt 5, 2, 105. quid res, quid cauſſa, quid tempus ferat, tu facillime perſpicies 1, 7, 11. ſi ita tempus ferret 15, 4, 458. *Fert occaſio.* Si occaſio tulerit 10, 21, 296. velim ita fortuna tuliſſet 3, 13, 79. *Ferre fructum.* Cum ea contentio mihi magnum foris fructum tuliſſet 1, 9, 25. ferre aliquid remiſſius et placatius 6, 13, 162. ferre aliquem in caelum laudibus 10, 26, 303. ferre animo moderatiore 6, 1, 141. ferre conditionem 8, 14, 230. ferre fructus vberes 9, 3, 240. *Ferre partem.* Non patieris me minimam partem et rei et amoris tui ferre 12, 16, 365. ferre ſuffragium 11, 27, 240 *Ferre fructum.* Haec adhuc non magnopere mihi fructum tuliſſe animaduerto 12, 14, 360. ferre ſi quid ferendum eſt, et probare, ſi quid probandum non eſt, non ſunt idem 9, 6, 241
Ferreus eſſem, ſi te non amarem 15, 21, 478
Feruenter de damnatione loqui coeptum eſt 8, 8, 217. feruentiſſime concerpitur 8, 6, 215
Feſtiuitas antiqua et vernacula 9, 15, 253
Fidelia. Duos parietes de eadem fidelia dealbare 7 29, 200
Fidelis doctrina, domus, ars, ager 16, 17, 439. ſi quem tuorum fidelium ad me mittere voles 4, 1 81
Fideliter valetudini inſeruire ἄκυρον 16, 17, 439
Fides ἔτυμον quod habeat 16, 10, 487. *Fides minus certa.* Homines fide minus certa 8, 11, 227
Fiduciae formula, inter bonos bene agier 7, 12, 184
Figere et locare omnia ſua ſtudia, omnem operam in alicuius magiſtratu 2, 6, 35. figuntur tabulae 12 1, 345. fixa animo meo perpetuo manebunt tua in me benefi-

beneficia 10, 34, 314. fixa mala 14. 4, 439

Filius imago animi et corporis paterni 6, 6, 151

Fingere. Sin autem me aſtutum et occultum lubet fingere, *etc.* 3, 10, 73

Finis. Finem nullum facio de te et de Bruto noſtro cogitandi 12, 1, 344

Firmare vrbem aliquam pace et praeſidiis 1, 7, 10

Firmitas et conſtantia 9, 11, 248

Firmitudo grauitasque animi 5, 13 123

Firmus ab equitatu Antonius 10, 15, 288. firmo animo ferre militiam 7, 18 188. cum eſſet nondum ſatis firmo corpore 11, 27, 338

Flagitat tabellarius 15, 18, 475. flagitabam tua promiſſa per litteras 3, 11, 76. flagitare ſenatus inſtituit Cornutum, vt referret ſtatim de tuis litteris 10, 16, 290

Flexibiles hominum voluntates 2, 7, 36

Florere artibus. Artes quibus a pueritia floruiſti 4, 13, 100. florere gratia, auctoritate, et gloria *ibid.* florere laudibus 9, 14, 251. floruiſſemus in omni actione atque adminiſtratione reipublicae 1, 9, 15. florentiſſima quondam fuerunt haec opida 4, 5, 88

Fluxit longius oratio quam volui 9, 6, 242

Foederis vim habituras eſſe has litteras exiſtimes velim 5, 8, 114

Foediſſimi latrones 10, 6, 277

Fores amicitiae 13, 10, 390

Forma reipublicae. Vt ex tuis litteris cum formam reipublicae viderim, quale aedificium futurum ſit, ſcire poſſim 2, 8, 38. formam communium temporum, et totius reipublicae ad me miſiſti expreſſam 3, 11, 76

Formula fiduciae, inter bonos bene agier 7, 12, 184. *Formulae.* Vt vos in veſtris formulis, ſic ego in epiſtolis, de eadem re alio modo 13, 27, 403

Fortuna afflicta 1, 9, 17. fortuna horum malorum omnium culpam ſuſtinet 15, 15, 471. fortuna huius rei partem habet quandam 10 20, 294. fortunae impetus 12, 23, 371 dandus eſt locus fortunae 11, 1, 316. fortunae non eſt ſuccumbendum 9, 11, 248. fortunam exiſtimare debemus leuem et imbecillam ab animo firmo et graui, tamquam fluctum a ſaxo, frangi oportere 9, 16, 257

Fortunare. Tibi patrimonium dii fortunent 2 2, 31. fortunare tibi hunc honorem deos volo 15, 7, 464

Forum agere 3, 6, 60

Forum Iulii 10 15, 289. 10, 17, 290. Forum Voconii 10, 17, 290. Forum Vocontium 10, 34, 314

Frangunt te mala reipublicae 4, 8, 94. *Frangere ſe.* Cum frangerem ipſe me, cogeremque illa ferre toleranter 4, 6, 91. fregeramus ſententiam Bibuli de tribus legatis 1, 4, 5. frangere de te conſilia hominum perditorum 1, 9, 26. frangere inuidos ingenio et induſtria 10, 3, 274. frangerentur eorum animi, qui alieni eſſent ab imperio noſtro 15, 4,

15, 4, 459. fracto impetu leviſſimi hominis 1, 5, 8. fracta ac debilitata vis 1, 9, 16
Frater alter ego 2, 15, 45
Fraternus amor. Meus amor, quanta vis fraterni ſit amoris, admonet 5, 2, 108
Fraudi eſſe 7, 26, 197. id maiori illis fraudi, quam tibi futurum 1, 5, 7
Frequens ſenatus 12, 22, 370. frequentior in iſto officio eſſe debes, quam nos 15, 20, 477
Frequentare. Qui frequentant domum meam 5, 21, 137
Frigeo. Plane iam, Brute, frigeo 11, 14, 329
Friget Curio; iam calet 8, 6, 215. ſin iſta frigebunt, recipias te ad nos 7, 11, 183
Frigidae litterae Lepidi 10, 16, 289
Frigore frigeſcimus 8, 6, 215
Fronte atque vultu ſimulatio facillime ſuſtinetur 1, 9, 22
Fruor dum licet, opto vt ſemper liceat 9, 17, 259. frui liberalitate 1, 9, 28. frui otio 5, 21, 138
Fruſtrata eſt eum ſpes Syriae 12, 14, 357
Fugere. Non me fugit, quanta ſit in praetore auctoritas 13, 55, 4 9
Fulcio. Fulta magnis ſubſidiis reſpublica 12, 5, 349
Fulmina verborum 9, 21, 263
Fundamenta ieci reipublicae 12, 25, 372
Fungi officio ſuo ſumptu 3, 8 65. functus officio 6, 19, 166
Fungi 7, 26, 197. ad fungos me tuos conferam 9, 15, 254
Funus alicui amplum faciendum curare 4, 12, 99
Furnius 10, 3, 273
Furta (furia) muliebrium religionum 1, 9, 21
Futura res. De futuris rebus etſi ſemper difficile ſit dicere, tamen poſſis coniectura propius accedere 6, 4, 144

G.

Gades 10, 32 310
Gallia citerior 10, 4, 276
Gallinae ingentes, *al.* culinae ingentes, Ern. ſquillae ingentes 9, 10, 247
Gargettius Epicurus 15, 16, 472
Gaudeo in moleſtia, te cognoſſe eandem fidem hominum, *etc.* 1, 9, 16. gaudere alterius dolorem 8, 14, 230. gaudere gaudium alterius 8, 2, 07
Γέλως Σαρδόνιος 7, 25, 196
Genus litterarum vſitatum 4, 13, 99. genus litterarum temporibus conſentaneum *ibid.* genere nouo litterarum ſum vſus, vt intelligeres, non vulgarem commendationem eſſe 13, 15, 394
Gerere negotium ſuſceptum 13, 5, 383. gerere ſe aduerſus aliquem hoc vel illo modo 11, 27, 339. *Gerere amicitiam.* Libri de amicitia gerenda 3, 8, 66
Γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας 6, 3, 143
Gloria per ſe non eſt expetenda 15, 4, 460. gloriam ſequuntur omnes 10, 26, 303
Γόνυ κνήμης 16, 23 500
Gradus dignitatis. Conſecutus gradus dignitatis: adeptus ampliſſimos 10 6, 277. 278. *Gradus ſapientiae.* Fateor me ad iſtum gradum ſapientiae non perueniſſe 11, 28 341

Graeci. Quia omnes Graeci, ('Αποσιώπησις) 16, 4, 482. Democritus Sicyonius non ſolum hoſpes meus eſt, ſed etiam, quod non multis contingit, Graecis praeſertim, valde familiaris 13, 78, 433
Grandem pecuniam ei debent 13, 61, 422
Gratia et neceſſitudo mihi eſt cum his hominibus 8, 14, 231. gratia ficte reconciliata 3, 12, 78. gratiam nos inire a Caeſare defendenda pace arbitramur 4, 2, 82
Gratioſi in ſuffragiis 2, 6, 35. gratioſiſſimus in prouincia fuit 1, 3, 5
Gratulor tibi affinitatem viri optimi 8, 13, 229. gratulare vxori tuae meis verbis 15, 8, 464. gratulari magis virtuti tuae debeo, quam conſolari dolorem 4, 8, 94
Gratulatio ad omnia deorum templa facta Bruti nomine 11, 18, 332. ſera gratulatio reprehendi non ſolet, praeſertim ſi nulla negligentia praetermiſſa eſt 2, 7, 36. gratulationem quam confirmationem animi tui complecti litteris malui 6, 6, 147
Gratus, iucundus. Gratus et optatus, dicerem iucundus, niſi id verbum in omne tempus perdidiſſem 5, 15, 126
Grauis tibi nulla in re erit 13, 69, 428. graue eſt homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo ſe bene meritum putet 2, 6, 34. grauiſſimum eſt, cum quis ſuperior factus ſit ordine, inferiorem eſſe fortuna 13, 5, 384. grauiſſimus et peſtilentiſſimus annus 5, 16, 127
Grauitas valetudinis 6, 2, 141
Guſtare. Nullam partem per aetatem ſanae et ſaluae reipublicae guſtare potuiſti 12, 23, 371

H.

Habeo Laida, non habeor 9, 26, 270. habet cauſſam, quam ad te deferet 13, 58, 421. habet ea res magnum caſum 10, 18, 292. habet vſum, valet ingenio 13, 16, 395. habent animum meum ſollicitum tempora 2, 16, 46. habent ſpeciem magnae coniunctionis 13, 29, 405. habebant exiguam ſignificationem tuae erga me voluntatis litterae tuae 5, 7, 112. *Habere ambiguum.* Ego tamen non habui ambiguum 11, 11, 326. habui paululum morae, dum promiſſa militibus perſoluo 12, 12, 354. habui praecipuum metum 8, 10, 223. *Habere gratiam, referre.* Nec enim tu mihi gratiam modo habuiſti, verum etiam cumulatiſſime retuliſti 5, 11, 117. habuiſti rationem in omnibus rebus, vt mihi conſuleres 3, 5, 57. habebis me ſocium et comitem omnium tuarum actionum, ſententiarum, voluntatum 1, 9, 26. habe eum in tuorum numero 8, 9, 222. habeas eum in numero tuorum, abs te peto 13, 21, 400. 13, 35, 410. 13, 69 428. haberem in animo, proficiſci ab Athenis 4, 12, 98. haberes eos in numero neceſſariorum meorum 13, 6, 384. habere videtur maiorem auctoritatem officii, quam ſententiae noſtrae, propugnatio dignitatis tuae 1, 7, 9. 10. *Habere aliquem dignum.* Non ha-

bere dignum, cui ſatisfacias 8, 12, 228. habere aliquid in animo 10, 18, 291. habere aliquid in rebus perditis ac deſperatis 13, 56, 420. habere aliquid ſtatuti in tanta perturbatione 12, 25, 373. habere de aliquo hanc aut illam opinionem 11, 28, 341. habere eandem ſpem de mea erga te voluntate 3, 2, 54. habere faciles aditus ad aliquem 13, 58, 421. habere fidem debet noſtra praedictio 6, 6, 149. habere impiam cupiditatem contra ſalutem bene de nobis meritorum 8, 16, 234. habere in manibus, fouere, oſculari 1, 9, 18. habere in ſumptum 9, 20, 262. habere magnum animum debes 11, 23, 336. habere rationem vt poſſis, quo loco me ſalua lege Cornelia conuenias 3, 6, 61. habere ſe grauiter 10, 17, 290. *Habere ſollicitum.* Caeſar diutius velle videtur eos habere ſollicitos, a quibus ſe putat diuturnioribus moleſtiis eſſe conflictatum 6, 13, 161. habere ſpem aliquam in manibus 10 8, 279. habuiſſe lautum alicuius rei exitum 8, 13, 229. habiturum te video ſtudia innumerabilia 3, 10, 71

Haeres mihi in medullis 15, 16, 473. haerere non poteſt in tam bona cauſſa et tam bonis ciuibus tam acerba iniuria 6, 5, 146

Haeſitatio. Noli ignoſcere haeſitationi meae 3, 12, 77

Hales vide Heles.

Hammonius, regis Alexandrini legatus 1, 1, 2

Haruſpicinam facere. Qui haruſpicinam facerent, in ſenatum Romae legebantur 6, 18, 165

Haſta Caeſaris refrixit 9, 10, 247

Haue. Simul atque haue mihi dixit, *etc.* 8, 16, 234

Hauris haec ex iiſdem fontibus, ex quibus ipſe hauſeram 10, 3, 274. haurire laudes ſuas eodem fonte, e quo ſit quis leuiter adſperſus 6, 6, 149

Hebes ad id, quod melius ſit, intelligendum 8, 13, 229

Hector apud Naeuium 15, 6, 463. Hector Naeuianus 5, 12, 122

Ἡδονὴν et ἀταραξίαν virtute, iuſtitia, τῷ καλῷ parari, et verum, et probabile eſt 15, 19, 476

Heles nobilis amnis 7, 20, 191

Heluellae 7, 26, 197

Herculanenſis fundus 9, 25, 269

Hercules Xenophontius 5, 12, 120

Heres ex parte dimidia et tertia 13, 29, 407. heres poſſitne quod furtum antea factum ſit, recte furti agere? 7, 22, 192

Herodotus Themiſtoclem laudat 5, 12, 121

Hieme ſumma nauigauit pro ſalute mea 13, 60, 422

Hipponacteum praeconium 7, 24, 195

Hirtianum ius 9, 18, 260

Hirtius 11, 1, 316. tardius conualeſcit 12, 22, 369 cum cohortibus veteranis viginti redeunti Antonio in ſua caſtra occurrit, copiasque omnes eius deleuit 10, 30, 307 periit in proelio ad Mutinam 11, 13, 327. Hirtium et Panſam alieno tempore amiſimus 12, 25, 374

Hiſpaniis amiſſis, quam ſpem habeant Pompeiani, neſcio 8, 16, 234

Hiſpanienſis caſus 2, 16, 47

Hiſpo

Hiſpo 14, 1, 435

Hiſtoriae leges negligere 5, 12, 119

Homeri magniloquentia 13, 15, 394. Homeri verſus, παρ' ἐμοί γε, *etc.* 3, 7, 63

Homo nata fuerat Tullia 4, 5, 89. homines nos eſſe meminiſſe debemus, ea lege natos, vt omnibus telis fortunae propoſita ſit vita noſtra 5, 16, 127. hominum vita breuior eſſe debet, quam vrbium 4, 5, 89

Homunculi *ibid.*

Honeſtiſſime cupio Caeſari (Ern. Caeſarem honeſtum eſſe cupio) 2, 15, 44, 45

Honeſtum otium 5, 21, 137

Honos haberetur medico. Curio miſi, vt honos haberetur medico 16 9, 486. is denique honos mihi videri ſolet, qui non propter ſpem futuri beneficii, ſed propter magna merita, praeclaris viris defertur 10, 10, 283. honos non nimis concupiſcendus, ſed, ſi deferatur a ſenatu, non aſpernandus 15, 6, 463. qui vere appellari poteſt honos, non inuitamentum eſt ad tempus, ſed perpetuae virtutis praemium 10, 10, 283. honores ampliſſimi *ibid.*

Honorificum et contumelioſum, *opp.* 5, 2, 106

Hortenſius intactus a ſibilo ad ſenectutem peruenerat 8, 2, 207

Hortus in bibliotheca 9, 4, 240

Hoſpes cum minime edax, tum inimicus cenis ſumptuoſis 9, 23, 267. hoſpes non multi cibi, ſed multi ioci 9, 26, 271. obviae mihi ſint velim tuae litterae, quae me erudiant de omni republica, ne hoſpes plane veniam 2, 12, 41. hoſpitum neceſſitudo ſancte colenda eſt 13, 19, 397

Hoſpitium eſt mihi vetus cum eo *ibid.*

Humanae conditionis, et communis quaſi legis recordatio leuat dolorem 6, 6, 151

Humaniter viuere 7, 1, 173

Humile et ieiunum quiddam in amicitia 3, 10, 73

I.

Iacere ad pedes alicuius 6, 14, 163. in lacrumis et ſordibus 14, 2, 437

Iacio. Iecit quidam caſus caput Ciceronis quaſi certaminis cauſſa in mediam contentionem, diſſenſionemque ciuilem 1, 9, 20

Iactatio verborum 11, 20, 333. iactationem nonnullorum hominum ferre poſſum 8, 16, 234

Iactitare. Egi omnes illos adoleſcentulos, quos ille iactitat 2, 9, 39

Iamblichus phylarchus Arabum 15, 1, 451

Iconium 3, 5, 58

Idonei comites, idoneae tempeſtates, idonea nauis 16, 1, 480. 481

Idus Martiae. Vellem Idibus Martiis me ad cenam inuitaſſes, reliquiarum nihil fuiſſet 10, 28, 304

Ieiunus homo 10, 21, 295. ſi non ieiunum hoc neſcio quid, quod ego geſſi, et contemnendum videbitur 15, 4, 460

Igniculus deſiderii 15, 20, 477

Illuſeras inter ſcyphos 7, 22, 192

Illuſtrare gratiam in remunerando cumulandoque beneficio 2, 6, 35

Imago temporum Ciceronis in rebus Lentuli 1, 6, 8
Imbecillo animo. Non ſum tam imbecillo animo 12, 30, 377
Imminutum de noſtra coniunctione 5, 5, 110
Immiſit Gallos equites in populum Balbus 10, 32, 310. immiſiſſe Arabas in prouinciam 8, 10, 224
Immoderatius ferre caſum incommodorum ſuorum 5, 16, 128
Immunis poſſeſſio 13, 76, 432
Impedio. Non amicorum negotiis, non reipublicae procuratione impediebantur cogitationes meae 4, 6, 91. impediri maleuolentia et liuore, ne *etc.* 11, 10, 324. impediri religione 4, 12, 99
Impeditus dolore minus ea perſpicis, quae minuere luctum poſſint 4, 5, 87. impeditus maximis occupationibus 10, 28, 305. impeditiſſimus locus ad iter faciendum 11, 13, 328
Impellere aliquem in hanc mentem 1, 9, 19. impulſus beneuolentia 10, 6, 278
Impenſius. Nunc eo facio id impenſius 13, 64, 424
Imperandum. Ades ad imperandum 9, 25 269
Impetrare a me non potui, vt ab eo deprecarer iniuriam, quem vitam mihi debere putarem 8, 12, 228
Impetus ad laudem 10, 26, 303. impetum facturus in Cappadociam 15, 3, 455. impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolim 4, 7, 93
Impiger in ſcribendo 2, 1, 30
Impingere fuſtem alicui. Quid ſi filius meus fuſtem mihi impingere velit? 8, 8, 220
Implacabilis in aliquem 3, 10, 73
Implicatus tenebar 1, 9, 23. implicatos habeo ſatis opportune omnes Caeſaris familiares conſuetudine et beneuolentia 6, 12, 159
Impono. Impoſui duos tabellarios in naues 10, 33, 312. impoſuit mihi negotium 8, 8, 221. imponere alicui coronam 5, 12, 122. imponere onus 3, 5, 58. 5, 12, 119. imponuntur leges a Caeſare 16, 12, 489
Importare alicui aliquam ſuſpicionem 16, 21, 497
Impotentiſſimus homo 10, 1, 272
Impreſſa tot veſtigiis, vt in his errari non poſſit 5, 20. 135
Impugnare aliquem 3, 12, 77
Impune ferre. Nec ſe impune laturum putaret 13, 77, 433
Impunitas gladiorum 10, 2, 273. impunitatem ſcelerum aſſecutus Clodius 1, 9, 21
In aere alicuius eſſe 13, 62, 423. in aere meo eſt 15, 14, 468. in alia omnia iit 8, 13, 229. *In amoribus eſſe alicui.* Eſt mihi in amoribus 7, 32, 202. in aqua habere naues inſtructas 12, 15, 361. in armis eſſe 15, 1, 451. in cauſſa haec ſunt 1, 1, 2. *In cura grauiore eſſe.* Arbitrabantur, cum a te abeſſent ipſae, multo in grauiore te cura futurum 6, 12, 160. in curſu bonorum conſiliorum Lepidum adiuuandum putaui 10, 15, 289. in exſpectatione erant omnia 12, 24, 371. in exſpectatione eſt hoc iudicium, etiam in bona ſpe 8, 14, 230. in hanc partem errare malo 8, 11, 227. *In integro.* Res eſt in integro 5, 20, 135. in integro res nobis erit 15, 16,

15, 16, 473. in luce viuere 2, 12, 42. in luctu et ſqualore ſum 5, 1, 104. *In manibus eſſe.* Attendere te volo, quae in manibus ſunt 11, 13, 327. *In officio eſſe.* Si in officio erunt amici, *etc.* 14, 1, 435. in ore habere 6, 18, 166. in ore et amore habere 10, 28, 305. in ſermonibus dictitabat 1, 9, 28. in tua manu eſt, quam velis eum obligare 8, 6, 214. in voluntate ſunt initia rerum, reliqua neceſſaria 9, 6, 242

Inanes eſſe meas litteras, quam nullas malui 6, 22, 169

Inaudiſſe 9, 24, 264

Inaurari. Puto te malle a Caeſare conſuli, quam inaurari 7, 13, 184

Incedo. Inceſſi omnibus laetitiis 2, 9, 39

Incenderas cupiditatem meam conſuetudinis augendae noſtrae 15, 21, 477. incenſus ſtudio rerum tuarum 13, 16, 395

Incerti exitus euentusque bellorum 6, 6, 150

Incidi in competitorem nobilem 8, 2, 208. incidi in ipſam flammam ciuilis diſcordiae 16, 11, 488. non repentina aliqua voluntate, aut fortuito ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidi 5, 8, 114. incidit ex labore in febriculam aſſiduam et ſatis moleſtam 10, 21, 296. incidit in ea ipſa mala, quae ſummo ſtudio vitauerat 9, 13, 249. incidit in eum temporum ſtatum tuus reditus, vt conſequi poſſis omnia, quae ſunt in republica ampliſſima 2, 3, 32. incidit in morbum, ex quo non conualuit 13, 29, 406. incidit meum tempus rerum gerendarum in ipſum conſulatum tuum 15, 13, 467. incidit noſtra aetas in ea tempora caſu neſcio quo, *etc.* 5, 15, 126. incidimus in eadem reipublicae tempora 5, 8, 114. inciderat Cicero in hominum pugnandi cupidorum inſanias 4, 1, 80. incideramus in difficilem nodum 8, 11, 225. *Incidere in tempus.* In id reipublicae tempus non incideris, ſed veneris 2, 7, 36. incidere in hiemem 3, 7, 61. incidere in cogitationem 4, 5, 88. incidere in opinionem 9, 9, 245. incidere in ſermonem 9, 3, 239. incidere in vituperatores alicuius 7, 3, 177. incidiſſe credo meas litteras in ipſum diſceſſum ſenatus 3, 9, 70. incidiſſe in ipſa diſcrimina ſalutis fortunarumque communium 6, 12, 160. incidiſſe ſubito in febrim 14, 8, 443

Inciſa in tabula nomina ciuitate donatorum 13, 36, 410

Incitare currentem 15, 15, 471. incitatus amore 1, 7, 12

Inclinata fortuna et prope iacens 2, 16, 46. inclinata victoria 9, 9, 245

Inclinationes paruae temporum 6, 10, 157

Incolumi fama te ad tuos recepiſti 13, 73, 430

Incolumitas regni 15, 2, 453

Inconſtantia litterarum 10, 21, 294. inconſtantiae famam non putaui mihi pertimeſcendam, ſi quibusdam in ſententiis paullum me immutaſſem 1, 9, 19

Inconuenientia facta 12, 13, 356

Incumbe in rempublicam omni cura 12, 24, 371. incumbe toto pectore

ctore ad laudem 10, 10, 283. incumbe, vt belli extrema perficias 10, 19, 293. incumbere omni cogitatione curaque in rempublicam 10, 1, 272. incumbere tota mente, omnique animi impetu in rempublicam 10, 5, 276. incumbere in cauſſam 8, 11, 226

Incurrit in difficultatem. Nihil conſtitui poteſt, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem 4, 2, 82. incurrebat nauigatio in ipſos Eteſias 15, 11, 466. incurrere in aliquos magna libertate verborum 12, 16, 365

Incutere metum 8, 4, 210

Indixi bellum omnibus meis 12, 14, 360

Indixit mihi bellum occultum 8, 12, 227

Inducis in amicitiam genus ſermonis minime liberale 3, 8, 66. induxit datum legatis tuis, quantum quaeque ciuitas voluit 3, 10, 72. inducere cauſſam aliquam probabilem 11, 22, 336. inducere perſonam 7, 11, 183. inductum nomen fictae religionis ab inuidis et obtrectatoribus tuis 1, 4, 6. inducti odio me excludunt, et aperte vindicem coniurationis oderunt 5, 6, 111. 112

Inductio animi 1, 8, 13

Indulge valetudini tuae 16, 18, 494

Induſtria. Omni cura atque induſtria 1, 7, 12

Ineo. Inire cubile alterius 9, 22, 265. inire cum aliquo conſilia 8, 12, 228. gratiam ab aliquo 4, 2, 82. inire rationem 10, 33, 312. rationem quemadmodum, *etc.* 13, 28, 404. inire ſocietatem cum aliquo 12, 15, 363. ſocietatem defendendae libertatis cum pluribus 10, 8, 280. inita a me ratio eſt, vt, *etc.* 5, 20, 134. ineunda nobis eſt ratio 4, 6, 92

Ineptiae, Appietas, Lentulitas 3, 7, 62. ineptiis magis, quam improbitate peccat 13, 1, 380

Infector. Curtius noſter dibaphum cogitat, ſed eum infector moratur 2, 16, 48

Inferis ſi quis eſt ſenſus, *etc.* 4, 5. 89

Infeſtus latrociniis locus 10, 31, 308

Infimus honos 12, 4, 348

Infirme animati ſocii 15, 1, 451

Inflammatus ad gloriam 1, 7, 12

Inflectere. Vt ne vnquam magnitudinem animi tui, quam ego ſemper ſum admiratus, ſemperque amaui, ne vnquam inflectas cuiusquam iniuria 1, 7, 12

Infringatur hominum improbitas conſiliis tuorum amicorum, et ipſa die 1, 6, 8

Infuſa peregrinitas in vrbem 9, 15, 253

Ingraueſco. Hoc ſtudium quotidie ingraueſcit ad *etc.* 4 4, 86

Ingredior ad explicandam rationem ſententiae meae 2, 3, 32. ingredientibus nobis in cauſſam hoc fuit propoſitum accidere poſſe, *etc.* 6, 1, 140. ingreſſus in bellum 6, 12, 160. ingreſſus pleno gradu 12, 16, 365. ingreſſus ſum in ſpem libertatis 12, 25, 372

Iniicit hominibus magnam cupiditatem vacuitas 11, 10, 325. iniicere in ſermone 12, 16, 364

Inimici laudis. Non tam memores eſſent virtutis tuae, quam laudis inimici 1, 7, 9
Inimicitiae apertae. Aut obſcuro odio oſtendere apertas inimicitias, aut,in quo nihil noceas, ſummam oſtendere voluntatem nocendi, ſtultitiae eſt 3, 10, 72. *Inimicitiae vitandae.* Vitabis inimicitias, et poſteritatis otio conſules 2, 18, 51
Iniquus ipſi Ioui Seruilius 10, 12, 286. iniqui obſcurius 1, 5, 8
Initium libertatis a Bruto et ceteris profectum 9, 14, 252. initio orationis ſuae vobis maximas, vt debuit gratias egit 15, 2, 453
Iniungere detrimentum reipublicae 11, 13, 328
Iniuria temporis 16, 8, 485. iniuriam mihi fieri putabam, cum rogabar 3, 10, 71
Iniuſſu meo proficiſcerentur 3, 8, 65
Inops verborum 4, 4, 85
Inſequi aliquem magno clamore 8, 4, 211
Inſeruiebam honori tuo 3, 13, 79. inſeruire valetudini 16, 17, 493. inſeruitum eſt nihil a me temporis cauſſa 6, 12, 159
Inſideo. Inſederat penitus ea cogitatio 5, 13, 123
Inſigne indicium beneuolentiae 7, 6, 179. *Inſignes ad laudem viri.* Nihil de inſignibus ad laudem viris obſcure nunciari ſolet 3, 11, 75
Inſignia gloriae 10, 13, 287. inſignia virtutis multi ſine virtute aſſecuti ſunt 3, 13, 79
Inſinuabo me in Caeſaris conſuetudinem 4, 13, 101
Inſolentia, lautitia. Nec tamen ad hanc inſolentiam, ſed ad illam tuam lautitiam 9, 20, 262
Inſtar vitae. Hos tuos Tuſculanenſes dies inſtar eſſe vitae puto 9, 6, 242
Inſtauratione tuarum laudum gaudemus 12, 13, 355
Inſtituere. Quod inſtituit referre de religione, ab eo deduci non poteſt 1, 1, 2. inſtituto itinere 15, 5, 462
Inſtituti mei tenendi cauſſa magis, quam quod haberem, quid ſcriberem, tertiam hanc epiſtolam ſcripſi 16, 6, 484
Inſto. Inſtarent a Dolabella non minora pericula, quam ab Antonio 12, 14, 360
Inſulſa, illitterata 9, 16, 256
Intactus a ſibilo Hortenſius 8, 2, 207
Integellus 9, 10, 247
Integer et incolumis. Gratiſſimum mihi feceris, ſi Volaterranos omnibus rebus integros, incolumesque eſſe volueris 13, 4, 383. integer militum numerus 3, 3, 56. integram cauſſam alicui conſeruare 13, 7, 386. integram famem ad ouum affero 9, 20, 262. integrum tibi reſerues, ſuadeo 8, 6, 215. non placuit cuiquam tuorum quidquam te abſente fieri, quod tibi, cum veniſſes, non eſſet integrum 2, 3, 31. 32. reſpondit ſibi non eſſe integrum 5, 2, 107. integerrima et maxima pericula 10, 8, 281
Intercalare 7, 2, 174
Intercapedo 9, 22, 266
Intercedit inter nos vſus vetus 13, 23, 400. intercedit mihi cum eo quotidiana conſuetudo 13, 45, 414. intercedit mihi cum illo

illo non ſolum hoſpitium, verum etiam ſumma familiaritas 13, 73, 433. intercedit mihi neceſſitudo vetus cum familia Titurnia 13, 39, 411. intercedunt mihi omnia cum eo iura neceſſitudinis 13, 14, 392

Interceſſor 7, 27, 189

Intercipio. Intercepit litteras meas Dolabella 12, 12, 354

Intercludi. Etiam illud metuo, ne iam intercludamur 14 14, 446. intercludi paruis praeſidiis vterque aditus, qui eſt in Ciliciam, poteſt propter anguſtias 15, 4, 457. intercludi fuga 15, 4, 458

Interdicetur nobis aqua et igni 11, 1, 316

Interdictum Vnde vi, hominibus armatis 15, 16, 473. interdictis defendere poſſeſſionem 7, 32, 202

Intereſſe, praeeſſe. Non ſolum interfuit his rebus, ſed etiam praefuit 1, 6, 8

Interpellare. Caeſar numquam interpellauit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipſe non diligebat, tamen iis vterer 11, 28, 342 interpellent me homines, quo minus honoratus ſim, dum ne interpellent, quo minus a me reſpublica commode adminiſtrari poſſit 11 10, 324. interpellatus in eo caſu 10, 23, 298. quae res, ſi non eſſem a Rhodiis interpellatus, fortaſſe tota ſublata eſſet 12, 14, 358

Interponere ſe in pacificationem. Sapientius facies, ſi te in iſtam pacificationem non interpones 10, 27, 304

Interruptum. Officium multa varietate temporum interruptum 5, 8, 113

Interſum, *vid.* intereſſe.

Interuallum longius litterarum 7, 18, 189. interuallo locorum ac temporum disiuncti 1, 7, 9

Inteſtinus dolor 4, 5, 87. inteſtinum ſcelus 5, 2, 105. inteſtinum vrbis malum 11, 25, 337

Intima omnia cum aliquo conferre 8, 15, 233

Intra cutem aliquid ſubeſt vulneris 10, 18, 292

Introibit Curio, et eadem actio de prouinciis 8, 5, 214

Inuaſerat mirus furor non ſolum improbis, ſed etiam iis, qui dicuntur boni, vt pugnare cuperent 16, 12, 489. inuadere in arcem illius cauſſae 1, 9, 17

Inuenit facile obtrectatores mea fortuna 5, 9, 115

Inuidia annonae 5, 17, 129

Inuidioſus a ſuperiore vita 8, 14, 230

Inuito. Inuitare aliquem ad cenam 7, 9, 181. *Inuitare ad viuendum.* Quid fuit, quod illam hoc tempore ad viuendum magnopere inuitare poſſet? 4, 5, 88. inuitare aliquem ad epulas 10, 28, 304. inuitatu tuo 7, 5, 178

Inuitus. Inuita Minerua 3, 1, 54. 2, 25, 327

Inuocatus ad ſubſellia rei accurro 8, 8, 217

Inuoluere ſe litteris 9, 20, 262

Iocoſius ſcribere 9, 24, 268

Iocus non eſt ſeiunctus a philologia, et quotidiana συζητήσει 16, 21, 497

Ioui ipſi iniquus Seruilius 10, 12, 286. Iouem lapidem iurare 7, 12, 184

Ipſe. Decem ipſos dies Athenis fuit 2, 8, 38

Irati.

Irati. Tres fratres ſummo loco natos nolo te habere iratos 2, 18, 51
Ire ad arma 8, 15, 233. ire in alia omnia 1, 2, 4. 8, 13, 229. ire in alterius ſententiam 1, 2, 4
Is. Id aetatis ſumus 6, 20, 167
Iſara flumen maximum in finibus Allobrogum 10, 15, 289
Iſauri 15, 2, 452
Iſtinc. Iſtinc te ne temere commoueas 6, 20, 168
Ita ab imminentibus malis respublica me adiuuante liberetur 10, 9, 282. ita viuam 2, 13, 43
Iter. Itinerum ratio 3, 5, 58
Iterum et ſaepius te rogo 13, 42, 413
Ito. Itare ad cenas 9, 24, 268
Iudicium capitis 7, 30, 201. iudicium limatulum et politum 7, 33, 204. iudicium ſincerum ac ſubtile 15, 6, 463. iudicio, non caſu 2, 7, 36. *Iudicia iniuſta.* Multis fortiſſimis atque optimis viris, iniuſtis iudiciis aduerſi caſus acciderunt 5, 17, 129
Iudico. Video magnas impendere diſcordias, quas ferrum et vis iudicabit 8, 14, 231
Iuraui veriſſimum iusiurandum 5, 2, 107. iurare calumniam 8, 8, 218. iurare Iouem lapidem 7, 12, 184
Ius. Omnia ſunt incerta, cum a iure diſceſſum eſt 9, 16, 255
Ius dandum non fuit, cum *κακοςόμαχος* eſſes 16, 4, 482. ius Atherianum, Hirtianum 9, 18, 260
Iuſta et idonea excuſatione vſus es intermiſſionis litterarum 16, 25, 501. iuſtiorem habuimus Bibulum 1, 4, 5. iuſtiſſimae cauſſae 4, 4, 85

K.

Κακοςόμαχος 16, 4, 482
Κανὼν ſcriptorum Ciceronis Tiro 16, 17, 493
Κατὰ Διόδωρον *κρίνειν περὶ δυνατῶν* 9, 4, 240. *κατ' εἰδώλων φαντασίας* 15, 16, 472. *κατὰ* Χρύσιππον *δυνατὸν* 9, 4, 240
Κρίσις *ibid.*
Κτήσει ſum Attici noſtri 7, 29, 199
Κύρυ *παιδείαν* contriueram legendo 9, 25, 269
Κωμικὸς *μάρτυς* 2, 13, 42

L.

Labefactata cogitatio vi tempeſtatum, et concurſu calamitatum 5, 13, 123
Labeo Segulius 11, 20, 333
Laberius 7, 11, 183
Labienus rem meliorem fecit 14, 14, 446
Labor. Numquam labere, ſi te audies 2, 7, 36 lapſus imprudentia 10, 23, 297. lapſus iudicio 15, 21, 479
Laborat valde pro Appio 8, 6, 215. laborare alienis malis 4, 3, 83. laborare ex deſiderio 16, 11, 488. laborare ex inteſtinis 7, 26, 196. laborare ex pedibus 9, 23, 267. laborare valde de re aliqua 13, 50, 416. laborare de re alicuius 13, 26, 403. laborare de amicorum pecunia, honeſtius eſt, quam de ſua 13, 14, 393. laboratur vehementer 1, 1, 3. laborandum eſt in iis artibus, quibus eae laudes comparantur, quarum gloriam adamamus 2, 4, 33

Labrum,

Labrum, ſi in balneo non eſt, fac vt ſit 14, 20, 449

Laceſſerem te non epiſtolis, ſed voluminibus 12, 30, 377. laceſſere aliquem iniuria 11, 3, 318. laceſſere aliquem ſcripto 12, 20, 368

Lacinia. In lacinia ſeruare ex ſecunda menſa ſemina 16, 21, 498

Lactor maxime officiorum meorum conſcientia 5, 7, 112

Λακωνισμὸς 11, 25, 337

Languenti ſtomacho eſſe 8, 13, 229

Laodicea 2, 17, 49

Laſſitudo. Nulla laſſitudo impedire officium et fidem debet 12, 25, 374

Late patet maleuolentia, et eſt in multis 3, 6, 60

Latebra tabellae 3, 12, 77

Laterenſis affirmat Lepidum bonum futurum 10, 21, 294. cum ſe in fraudem deductum Lepidi perfidia videret, ſibi manus afferre conatus eſt 10, 23, 298. Laterenſis et Furnius, adiutores et interpretes Planci 10, 11, 284. Laterenſis vir ſanctiſſimus 10, 21, 295. Laterenſem nimia indulgentia in Lepidum fecit minus ſagacem ad perſpiciunda pericula 10, 23, 298

Lauatio parata 9, 5, 241

Laudare aliquem plurimum valet ad excitandum et acuendum 15, 21, 479. laudare alterum, ſolum liberum eſt: de quo quidquid detrahas, neceſſe eſt aut infirmitati, aut inuidiae aſſignetur 6, 7, 152. laudari a laudato viro 5, 12, 122

Laureola. Velles, ais, tantummodo vt haberem negotii, quod eſſet ad laureolam ſatis 2, 10, 39

Laus ea iucunda eſt, quae ab iis proficiſcitur, qui ipſi in laude vixerunt 15, 6, 463. laus naſcens 1, 7, 12. laudis inimici *ibid.* 9. *Laudum gloria.* Quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eae laudes comparantur, in iis eſt laborandum 2, 4, 33

Lautus rei exitus 8, 13, 229. valde iam lautus es, qui grauere litteras ad me dare 7, 14, 185. nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius 15, 14, 469

Laxa te iſtis moleſtiis, et ad conuictum noſtrum redi 5, 14, 125

Legatio libera 12, 21, 369

Legati Appiani 3, 7, 61

Legio bima 10 24, 300. legio luculentiſſima *ibid.* legiones decretae in Syriam 2, 17, 49. legiones habet Plancus quinque ſub ſignis 10, 8, 281

Legit eum Caeſar in ſenatum 13, 5, 384

Λεληθότως 9, 2, 238

Lenire aut leuare alterius dolorem oratione 6, 13, 161. leniatur vtriusque noſtrum abſentis deſiderium crebris et longis epiſtolis 15, 21, 477

Lentulitas 3, 7, 62

Lentulus Appii gener 3 8, 66

Lentulus commemorat ſua in rempublicam merita 12, 14 357. 358

Lentulus Crus repulſus 8, 4, 210

Lentulus foede periit, at Cato praeclare 9, 18, 260

Lentulo agente de reliqua Ciceronis dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obſcura ſtudia cernebantur 1, 9, 16

Lentulo et Marcello coſſ. 7, 3, 175

Lepidus 10, 21, 294. bonum ciuem agit in epiſt. ad Ciceronem 10, 34, 314. Caſſii affinis 12, 8, 351

8, 351. maiori odio eſt ciuitati, quam Antonius 12, 10, 352. Planci aduentum captabat 10, 23, 298. ſe cum Antonio coniungit *ibid.* ſpoliatum, inermem, fugientem recepit Antonium 12, 10, 353. prid. Kal. Quinct. ſententiis omnibus hoſtis iudicatus a ſenatu eſt *ibid.* 352. Lepidi et Aſinii multae, et bonae, et firmae legiones 11, 9, 324. Lepidi litterae frigidae et inconſtantes 10, 16, 289. Lepidi perfidia et leuitas 10, 21, 294. 295. ſcelus, leuitas, et inconſtantia 12, 8, 351. Lepidum non erat veriſimile in optatiſſima pace bellum reipublicae indicturum, qui in maximo bello pacem ſe velle dixiſſet 11, 18, 332. Lepidum recte facturum numquam, Bruto perſuaſiſſimum erat 11, 9, 324. Lepido concionante milites conclamarunt, pacem ſe velle, neque eſſe cum vllis pugnaturos 10, 21 295

Leuatio. Maior mihi leuatio afferri nulla poteſt, quam coniunctio conſuetudinis, ſermonumque noſtrorum 4, 6, 91

Leuidenſe munuſculum 9, 12, 249

Leuiſſime (Ern. leniſſime) ferre iniuriam 5, 18, 131

Leuitas. Tanta eſt in plerisque leuitas, vt eos non tam conſtantia in republica noſtra delectet, quam ſplendor offendat 1, 7, 11. 12

Leuo. Leuat dolorem communis quaſi legis et humanae conditionis recordatio 6, 6, 151. leuarunt me moleſtia litterae tuae, vtinam omnino liberaſſent 16, 9, 486. leua me hoc onere 3, 12, 78. leuare animum moleſtiis nulla res alia poteſt 4 4, 86. leuare alterum aegritudine cogitatione rerum ipſius praeclare geſtarum 5, 13, 124. leuare curam 15, 15, 471. leuare dolorem ſi minus ſanare 5, 16, 127. leuare fortunam alicuius 5, 17, 130. leuare luctum poſſunt, quae ſcripſiſti 4, 6, 90. leuare moleſtias 4 3, 84. leuari grauitate valetudinis 6, 2, 141. leuari me putabam moleſtia 3, 6, 60 leuari poſſent moleſtiae tuae 4, 3, 84. leuati maxima calamitate 5, 20, 134

Lex alimentaria 8, 6, 215. *Lex Cornelia.* Cenſui ſumptus quam maxime ad legem Corneliam decernendos 3, 10 72. lex Iulia 2, 17, 48. Licinia 8 2, 207. Plotia de vi 8, 8, 217. Pupia 1, 4, 6. *Lex Scantinia.* Poſtulandum me lege Scantinia curauit 8, 12, 228. lex Sempronia 1, 7, 13. lex ſumptuaria 9, 5, 254. viaria 8, 6, 215. lege Cornelia habere imperium 1, 9, 28. lege Cornelia triginta dies conſtituti ſunt ad decedendum 3, 6, 60. lege Iulia relinquere rationes in prouincia neceſſe erat, easdemque totidem verbis referre ad aerarium 5, 20, 33. leges hiſtoriae negligere 5, 12, 119

Libens. Libentiſſimis Graecis nutu quod vis conſequeris 13, 65, 425

Libentius. At ille adiurans, nusquam ſe vmquam libentius 9, 19, 261

Liber. In vlciſcendo nimis liber 12, 28, 375. libera et immunis poſſeſſio 13, 76. 432

Liberalibus litteras accepi tuas 12, 25, 372
Liberaliter alicui reſpondere 13, 18, 397. liberaliſſime atque humaniſſime id mihi recepiſti 13, 6, 384
Liberi. Liberos amittere malum 4, 5, 88
Libero eum omni ſuſpicione cupiditatis 1, 2, 4. liberaui ciuitates acerbiſſimis tributis, et grauiſſimis vſuris, et falſo aere alieno 15, 4, 456. liberaui hunc a Caeſare 13, 52. 417. liberarem te iſta cura, aut certe leuarem 9, 16, 255. liberare alicuius fidem 12, 7, 351. liberata respublica Antoniano latrocinio, ſed nondum explicata 12, 25, 374
Libertas iucunda 10, 31, 308
Licitatorem apponere 7, 2, 173
Ligurrirent curationem agrariam 11, 21, 335
Limatulum et politum iudicium 7, 33, 204
Limauit aliquid poſterior annus de tua prolixa beneficaque natura 3, 8, 67
Liquido quaedam negare ſoleo 11, 27, 340. liquidius de toto ſenſu iudicauit 10, 10, 282
Λιτότης 7, 26, 197
Littera. Bibulus ad me litteram numquam miſit 2, 17, 50. litterae a Caeſare Ciceroni redditae ſatis liberales 14, 23, 449. litterae commendaticiae 5, 5, 110. —minaces et acerbae 16, 11, 488. plenae amoris et officii 3, 1, 54. litteras mea manu ſcriptas ad te miſi 3, 6, 60
Litterae. Doctrina ac litterae vnum perfugium 6, 12, 161. litterae in rebus aduerſis magnae delectationi eſſe debent 6, 6, 150. litterae interiores 7, 33, 204. litterae perfugium homini ſpoliato et domeſticis et forenſibus ornamentis 5, 15, 126. litterarum eſt etiam non ſatietas, ſed quidam modus 9, 26, 270. litteris me inuoluo, et aut ſcribo, aut lego 9, 20, 262. litteris vti 5, 15, 126 haud poſſem viuere, niſi in litteris viuerem 9, 26, 270
Litterulae vacillantes 16, 15, 492
Locare caſtra 15, 2, 452
Locus. Et ex ſuperiore, et ex aequo loco 3, 8, 64 locus videtur eſſe tecum expoſtulandi 2, 7, 49. loci nonnihil dediſſe videris iniquis ſecus exiſtimandi de tuo in me animo 3, 6, 61
Lomentum aut nitrum 8, 14, 231
Longinquitas. In his ſum locis, quo et propter longinquitatem, et propter latrocinia tardiſſime omnia perferuntur 2, 9, 38. longinquitas temporis omnem dolorem minuit ac mollit 4, 5, 89. longinquitas temporis me mitigauit 6, 4, 145
Longinquus. Longinqui et a te ipſo miſſi in vltimas gentes 15, 9, 465
Longus. Longi ſubſellii iudicatio et mora 3, 9, 69. longius fiebat 7, 3, 175. longiorem orationem tua humanitas non exſpectat 3, 2, 55
Loqui ſecum, adhibere ſe in conſilium, ibi obtemperare 2, 7, 36
Lubente te 13, 58, 421
Lucanicae 9, 16, 258
Lucilius 12, 16, 365
L. Caeſar optime ſentit, ſed quod auunculus eſt, non acerrimas dicit ſententias 10, 28, 305. valetudine impeditur 12, 2, 346

L. Cotta

L. Cotta fatali quadam deſperatione minus in ſenatum venit *ibid.*
L. Lamia ab A. Gabinio conſule relegatus, quod libere et fortiter ſalutem Ciceronis defendiſſet 12, 29, 376. L. Lamia praeturam petit 11, 16, 330
L. Lucilius 3, 5, 57.
L. Murcus, et Q. Criſpus Imp. 12, 11, 353
L. Papirius Curſor magiſter equitum 9, 21, 263 L. Papirius Mugillanus conſul cum L. Sempronio Atratino *ibid.*
L. Paullus duos filios ſeptem diebus amiſit 4, 6, 91
L. Sempronius Atratinus 9, 21, 263
L. Tulleius legatus Ciceronis 15, 4, 458
L. Valerius iureconſultus 3, 1, 54
Luculentiſſima legio 10, 24, 300
Ludibrio laedere aliquem. Neque me abſentem ludibrio laeſum iri exiſtimaram 5, 1, 104
Luſibundi ad Hydruntem peruenimus 16, 9, 486
Ludo. Luſimus illa ſuperiora 9, 16, 258
Ludus. Ludi Circenſes 8, 12, 228. Romani 8, 8, 216. ſcenici 7, 1, 170. 172
Lugere reipublicae tempora, et aliorum victoriam 4, 5, 90. nulla vmquam fuit liberis amiſſis tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit 5, 16. 128
Lupercal 7, 20, 191
Luſtrato exercitu 15, 4, 456
Luſtrum. Reliqua ſuperioris luſtri 2, 13, 43
Lux. In iſta luce viue 2, 12, 42
Lynceus. Quis eſt tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? 9, 2, 238
Lyſippus 5, 12, 121

M.

Magiſtri cenandi Hirtius et Dolabella 9, 16, 257
Magnificum ſit et lautum, quod erit 9, 16, 258
Magnitudo et vis amoris 2, 7, 36
Magnitudo hiemis. Propter hiemis magnitudinem tamdiu nihil noui ad nos afferebatur 2, 14, 44
Magnopere vellemus 2, 6, 34
Magnus amicus 7, 29, 200. magna tibi haec eſſe debent ad levandas moleſtias tuas 4, 3, 84. maiorem in modum a te peto 13, 24, 401. maiorem partem nihil curare ſoles 8, 9, 222. maximis itineribus 15, 4, 458
Maieſtatis crimen 3, 11, 75
Male pacati vici 15, 4, 459
Maledicere alteri. Solutum exiſtimatur eſſe alteri maledicere, tamen cauendum eſt, ne in petulantiam incidas 6, 7, 152
Malefacere. Dalmatis dii malefaciant 5, 11, 118
Maleuolentia in tabellae latebra abſcondita 3, 12, 77
Malum: Mala orbiculata. Malis orbiculatis paſti 8, 15, 232
Malus animus eorum in noſtram ſalutem 12, 14, 358. mala temporum 6, 2, 142
Manabat illud malum vrbanum, et ita corroborabatur quotidie, vt ego vrbi et otio diffiderem vrbano 12, 1, 344. 345
Manceps 5, 20, 134
Mancipium 7, 29, 199. mancipio et nexu proprium alicuius 7, 30, 201

Mandare alicui negotium 13, 26, 402. alicui res certas 7, 23, 194. mandare Graecis litteris res tuas cupit 13, 16, 395

Mandatum tuum curabo diligenter 7, 2, 173. mandato meo 2, 11, 41. mandata dedimus Furnio plura verbo, quam ſcriptura 10, 8, 280

Manere in vita. Conficior ſeis curis, vt hoc ipſum, quod maneam in vita, peccare me exiſtimem 4, 13, 100. ſi rationum referendarum ius vetus et mos antiquus maneret 5, 20, 133. manere in ea vita, in qua nihil inſit, niſi propagatio miſerrimi temporis 5, 15, 126

Man. Curius 13, 50, 416

Manſio, deceſſio, *opponuntur.* Is mecum ſaepe de tua manſione aut deceſſione communicat 4, 4, 86

Manubiae 1, 9, 21

Manum de tabula. Magiſter adeſt citius quam putaramus 7, 25, 196. cum manus ad os appoſuit 8, 1, 226. manibus ad tergum reiectis 10, 32, 311. manibus gypſatiſſimis 7, 6, 179

Marcellinus Lentulo iratus 1, 1, 2

Marcellino et Philippo coſſ. 1, 9, 17

Marcellus diem ſuum obiit ex vulneribus a P. Cilone acceptis 4, 12, 98. Marcelli ſalute impetrata, Caeſari omnes ſenatores gratias egerunt, praeter Volcatium 4, 4, 86. Marcello ſalus a Caeſare data *ibid.*

M. Anneius legatus Ciceronis 15, 4, 458

M. Antonius vir prudentiſſimus infelicem exitum timebat, iam tum cum magna mala inſtare ſuſpicabatur 6, 2, 142

M. Antonii non dicam inſolentia, ſed immanitas 10, 1, 272

M. Bibuli conſilio vti non te fugiet, qui ſe oppido munitiſſimo et copioſiſſimo tenuit, quamdiu in prouincia Parthi fuerunt 12, 19, 368

M. Brutus Appii gener 3, 4, 57

M. Brutus iurisconſultus 7, 22, 193

M. Bruti ſummum ingenium, ſuauiſſimi mores, ſingularis probitas 9, 14, 251

M. Cato filium amiſit 4, 6, 91

M. Laenius Flaccus. Apud eum fuit Brundiſii Cicero dies XIII. 14, 4, 439

M'. Manilius 7, 22, 193

M. Marcellus poſt caenae tempus a P. Magio Cilone familiari ſuo pugione percuſſus eſt, et duo vulnera accepit 4, 12, 98. in Academiae gymnaſio ſepultus *ibid.* 99. M. Marcello, Ser. Sulpicio coſſ. 12, 15, 361

M. Variſidius 10, 12, 285

Mars omnis belli communis 6, 4, 144. Martis ſignum quo mihi pacis auctori 7, 23, 194

Maſſones cognomen Papiriorum quorundam 9, 21, 263

Mattius. Epiſtola Ciceronis ad Mattium 11, 27, 338. ſeqq. Mattius reſpondet criminibus, quae in eum poſt mortem Caeſaris conferebantur 11, 28, 241

Maturare. Succeſſor tuus non poreſt ita maturare vllo modo, vt tu me in Aſia poſſis conuenire 2, 17, 48

Maturitas aetatis 6, 18, 165. maturitas aetatis ad prudentiam 4, 4, 86.

Matu-

Maturum. Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore 9, 5, 240
Μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην, Ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι 13, 15, 394
Medicina temporis 5, 16, 128
Medico vt honos haberetur, Curio miſi 16, 9, 486. noli imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur ſe tenere medicinae ſcientiam, ipſi ſe curare non poſſunt 4, 5, 89
Megalenſia 2, 11, 41
Megara 4, 5, 88
Mel ac deliciae tuae C. Sempronius Rufus 8, 8, 216
Melior fio valetudine, quam intermiſſis exercitationibus amiſeram 9, 18, 260
Meliuſcule. Marionem, cum meliuſcule tibi erit, ad me mittes 16, 5, 483
Memoria teneo, meam obſeruantiam tibi non defuiſſe 5, 8, 114. memoriae tuae cauſſa velim des aliquid litterarum, quae tibi in prouincia reddantur, *etc.* 13, 43, 414
Mendum ſcripturae litura tollitur 6, 7, 151
Mens. Hac me fuiſſe mente ſenatus te conſule audiuit 1, 9, 16
Mentam puſillam appellare vt rutulam non licet 9, 22, 266
Mercatores prouinciarum, non conſules 1, 9, 20
Mercenarii teſtes 3, 11, 76
Merces vna laborum et vigiliarum Ciceroni: ſtudia omnium erga fortes viros 3, 10, 71. tamen in moleſtia gaudeo, te eandem fidem cognoſcere hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram 1, 9, 16
Merita alicuius magna habere 10, 24, 301
Meſcinius Ciceronis quaeſtor 13, 26, 402
Meſſalla abſolutus 8, 4, 210
Metellus tribunus plebis dixit in concione, ei qui in alios animaduertiſſet indicta cauſſa, dicendi ipſi poteſtatem fieri non oportere 5, 2, 107
Metior tuam fidelitatem ex mea conſcientia 10, 4, 275. metiri omnia dignitate magis quam ambitione 10, 25, 302
Metuere. Plus in metuendo mali eſt, quam in eo ipſo, quod timetur 6, 4, 145
Migrationes in alienum domicilium 16, 17, 493
Miles legionarius, auxiliarius 10, 32, 311
Mimum introduxiſti 9, 16, 257
Mindius Marcellus 15, 17, 474
Minerua cuſtos vrbis, quam turbo deiecerat 12, 25, 372
Minor. Minantis nulla auctoritas eſt apud liberos 11, 3, 319
Minorum gentium patricii 9, 21, 263
Minotaurus, id eſt Caluiſius et Taurus. 12, 25, 372
Minuere dolorem eadem res poſſit 4, 5, 88. minuere ſumptus egentiſſimarum ciuitatum 3, 8, 64
Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός 13, 15, 394
Miſſio ludorum. Ante ludorum miſſionem 5, 12, 122
Mitigauit me longinquitas temporis 6, 4, 145. *Mitigatus animus.* Signa magna dedit animi erga te mitigati 6, 1, 139

Mittit in conſilium eosdem illos, qui lites aeſtimarant iudices 8, 8, 218
Mobilis animus, et ſtabilis *opponuntur* 5, 2, 108
Moderatio vitae. Ratio et moderatio vitae nata et alta Athenis 6, 1, 141
Moderator eris conſiliorum meorum 1, 9, 26
Moderatus. Moderatiore animo ferre 6, 1, 141. moderatiſſimi atque humaniſſimi fuit ſenſus Caeſar iunior 10, 24, 300
Modeſtus vultus 15, 20, 477
Modice aut etiam intra modum 4, 4, 86
Moereo caſum eiusmodi 14, 2, 436. moerere ſuarum rerum cogitatione 5, 16, 127
Moeſtitia et deſperatio 7, 28, 199
Moliri aliquid 11, 1, 317
Mollio. Mollit dolorem tempus 4, 5, 89
Mollis et liberalis oratio alicuius 6, 14, 163
Moneo vt filium 10, 5, 277
Monitis et praeceptis meis non eges 10, 3 271
Monumentum ſenatus 1, 9, 21
Mopſuheſtia 3, 8, 68
Morae quaedam inciderunt praetoriis comitiis 8, 4, 211
Morbus edacitatis δυσεντερία 7, 26, 197
Morbi ſeneſcentis remiſſio *ibid.*
Mordere. Neque non me tamen mordet aliquid 3, 12, 78. mordere fraenum 11, 23, 337
Mori nemo ſapiens miſerum duxit, ne beato quidem 6, 3 143
Moroſi qui amant 7, 15, 186
Mors. Si non ero, ſenſu omnino carebo 6, 3, 143. mors nullum ſenſum eſt habitura 5, 21, 138. omnium rerum extremum 6, 21, 168. mors honeſta non eſt fugienda, ſaepe etiam appetenda 11, 28, 342. *Mortem oppetere.* Si oppetenda mors eſſet, domi atque in patria mallem, quam in externis atque alienis locis 4, 7, 93. mortem contemnere etiam beati debemus 5, 21, 138. nihil eſt mali in morte: in qua ſi reſideat ſenſus, inmortalitas illa potius ducenda eſt: ſin ſit amiſſus, nulla videri miſeria debet, quae non ſentiatur 5, 16, 127
Mos. Morem eis geſſi 6, 8, 155. more Romano 7, 5, 178. more Romano aliquem commendare 7, 18, 189
Motus animorum. Magnus animorum motus eſt factus 1, 9, 17
Mouere aliquid. Si Parthus mouet aliquid 8, 5, 213. mouere caſtra 10, 18, 293. *Moueri ſermone.* Horum ego ſermone non mouebar 3, 6, 60
Multiplicatis auxiliis 10, 8, 280
Multus. Multi ſuam rem et publicam bene geſſerunt patria procul 7, 6, 179
Munditia. Qua munditia homines, qua elegantia 9, 20, 262
Munio me ad haec tempora 9, 18, 260. munire ſe nouarum neceſſitudinum affinitate contra veterem perfidiam 4, 14, 102
Munus aedilicium magnificentiſſimum 11, 17, 331. munerum facultatem nemo admiratur: eſt enim copiarum, non virtutis: neque eſt quisquam, quin ſatietate iam defeſſus ſit 2, 3, 32
Munuſculum leuidenſe, craſſo filo 9, 12, 249

Muſae

Muſae Metelli 7, 23, 194. Muſis omnibus approbantibus *ibid.*
Mutare conſilium 3, 6, 60. non muto conſilium 16, 1, 480. mutata ratio 7, 17, 178. mutati voluntate 5, 21, 137
Mutuum in amicitia quid ſit 5, 2, 105

N.

Nae tu videris, *etc.* 7, 30, 200
Naeuius 15, 6, 463
Nanciſcor. Nactus occaſionem 10, 31, 308. nactus eram, cui darem litteras 16, 6, 484. nactus occaſionem et licentiam 12, 17, 366. cum plus otii nactus ero 3, 7, 61. nactus puſillum laxamenti in nauigatione noſtra 12, 16, 365. nactus ſpem impetrandi maiorem 13, 7, 386. nacti probabilem materiam ſermonis 3, 6, 60. nacta ſunt opinionem incredibilem mea comitia 8, 4, 211
Naſcuntur domi 9, 3, 240. natus ad agendum ſemper aliquid dignum viro Cicero 4, 13, 100
Naufragia et bonorum direptiones *ibid.* naufragia rei familiaris 1, 9, 16
Nauicularius. Nauigato cum honeſto aliquo homine, cuius auctoritate nauicularius moueatur 16, 9, 486. nauigare tarde et incommode 14, 5, 441
Nauigatio incurrebat in ipſos Eteſias 15, 11 466. nauigatio longa, et hiemalis, et minime portuoſa 6, 20, 167
Nauis bonorum omnium vna eſt 12, 25, 373. nauis idonea 16, 1, 481. in eadem eſſe naui 2, 5, 33. nauim rectam vt teneamus, operam damus, vtinam proſpero curſu 12, 25, 373. naui longa profugerunt onerariis relictis 12, 15, 363 naues inſtructae et paratae *ibid.* 361. onerariae *ibid.*
Nauiter eſſe impudentem 5, 12, 119
Nauo: Nauare aliquid. Nemo eſt tam afflictus, qui ſi nihil aliud ſtudeat, niſi id quod agit, non poſſit nauare aliquid 6, 1, 141. nauare operam 10, 25, 301. nauare poſſimus in te noſtram beneuolentiam 3, 10, 71
Nautae ſolent feſtinare quaeſtus ſui cauſſa 16, 9, 486
Ne viuam, ſi, *etc.* 7, 23, 195
Nec caput, nec pedes. Res tuae ita contractae, vt nec caput, nec pedes 7, 31, 201. nec opinatus et improuiſus prouinciae caſus hanc mihi facultatem eripuit 15, 12, 476
Neceſſitudo nobis cum aliquo multis eius officiis et noſtris mutuis conſtituta 11, 22, 336. neceſſitudinem conſtitutam habui cum domo veſtra ante aliquanto, quam natus es 10, 3, 274
Nedum Quam tota Peloponneſus, nedum Patrae 7, 28, 198. vix in ipſis tectis et opidis frigus infirma valetudine vitatur; nedum in mari et via ſit facile abeſſe ab iniuria temporis 16, 8, 458
Negligens in ſcribendo 3, 9, 69
Negotium horum temporum, horum hominum, atque morum 3, 12, 77
Neruoſe nos ſuborna 10, 23, 298. 299
Neſcius. Non ſum neſcius, *etc.* 13 7, 386

Neſtor Agamemnoni conſiliarius 9, 14, 251
Nicias et Vidius 9, 10, 247
Nigidius Figulus 4, 13, 99. Nigidius doctiſſimus et ſanctiſſimus *ibid.* 100
Nihil eſt praecipue dolendum in eo, quod accidat vniuerſis 6, 2, 142
Νίκανος liber περὶ πολυφαγίας 7, 20, 191
Nituntur meis conſiliis, monitis, et ſtudiis 5, 8, 113. nitebamur maximo conſilio, ſtudio, labore, gratia, de cauſſa regia 1, 5, 6. 7
Nodus difficilis 8, 11, 225
Nomen Aufidianum 16, 19, 495. nominis delatio 8, 6, 214. nomine amicitiae noſtrae haec a te peto 12, 12, 355. nomine negligentiae me tibi ſuſpectum eſſe doleo 2, 1, 30. nomina facere 7, 23, 193. nomina nobilium non admirabatur Cicero 3, 7, 63
Nominatim. Duo te nominatim rogo 13, 28, 404
Non dubitabat de tua erga me voluntate 13, 45, 415. non ex iure manu conſertum, ſed magis, *etc.* 7, 13, 184. non omnibus dormio 7, 24, 195
Noſtratia verba 2, 11, 41
Nota. De meliore nota Sulpicii ſucceſſori nos commenda 7, 29, 200
Notati ignominia ciues 6, 6, 150
Nouiſſime Corycum ſe contulit 12, 13, 356
Nouitas 1, 7, 12
Nouus. Noui tribuni plebis. Spes erat Ciceronis in nouis tribunis plebis 14, 3, 483. *Nouae coniunctiones.* In omnibus nouis coniunctionibus intereſt, qualis primus aditus ſit, et qua commendatione amicitiae quaſi fores aperiantur 13, 10, 390. nouiſſimus ſe recepit ad caſtra Galba 10, 30, 307. poſt nouiſſimum Hirtii ſermonem placitum eſt, *etc.* 11, 1, 317. nouiſſima auxilia *ibid.* nouiſſima noſtra facta 12, 13, 356
Nox. Noctes te aliquid iam adiuvabunt 4, 4, 86
Nudum cum bona voluntate ad auxilium patriae accedere, *et* cum facultatibus, *opponuntur* 10, 8, 280. nudis pedibus, tunica ſoluta 10, 32, 311
Nulla ars litteris ſine interprete, et ſine exercitatione percipi poteſt 7, 19, 190
Numerare in mercedis potius, quam in beneficii loco 2, 6, 34. ſapientem ciuem me et eſſe, et numerari volo 1, 9, 23
Numerus. Et ibi malis eſſe, vbi aliquo numero ſis, quam iſtic, vbi ſolus ſapere videaris 1, 10, 29
Nunciauit mihi ſalutem tuis verbis 7, 14, 185
Nutus tuus poteſt hominem ſummo loco natum incolumem in ciuitate retinere 11, 22, 336. nutu conſequeris, quod vis 13, 65, 425. nutu et ſignificatione quoſdam homines appello 1, 9, 25. nutus regios tuemur interfecto rege 12, 1, 345

O.

O, ἡ, τὸ, *vide* Τῆς, Τό.
Obcaecatus ſtultitia 15, 1, 451
Obduruit animus ad dolorem nouum diuturna deſperatione rerum 2, 16, 45

Ὀβελίζει

'Οβελίζει 9, 10, 247
Obeo. Non obire annum petitionis ſuae 10, 25, 302
Obiecti ſumus ad omnes caſus ſubitorum periculorum 6, 4, 145
Oblanguerunt litterulae meae tui deſiderio: hac tamen epiſtola, quam Acaſtus attulit, oculos paullulum ſuſtulerunt 16, 10, 487
Oblata religio Cornuto eſt pullariorum admonitu 10, 12, 236. oblato metu diffugiunt 15, 1, 451
Obligatus ſum magno eius beneficio, magnoque merito 11, 16, 331. obligatae largitionibus, conceſſionibusque praemiorum ciuitates 10, 8, 280
Obſcenum. Nihil eſſe obſcenum, nihil turpe dictu, ſententia Stoicorum 9, 22, 264
Obſecro te iisdem precibus, quibus ſenatus populusque Romanus vt, *etc.* 11, 5, 320. obſecraret me precibus 4, 11, 97
Obſequi pudori tuo maluiſti, quam valetudini 16, 9, 486. obſequi voluntati tuae non potui 3, 5, 59
Obſeruabo ſanctiſſime, faciamque diligentiſſime, quae tibi promitto ac recipio 5, 8, 114. obſeruare aliquem vehementer 7, 30, 201. obſeruare diligenter alicuius commendationem 13, 27, 403
Obſes fidei 10, 17, 291
Obſtrepere tibi litteris non auſus ſum 5, 4, 109
Obtinebat ſorte Macedoniam prouinciam 13, 29, 406. obtinuit ſemper id iuris ſine vlla controuerſia 13, 53, 418. *Obtinere locum ſuum.* Tua dignitas ſuum locum obtinebit 3, 9, 69. obtinere ius ſuum in al'qua re 13, 53, 418. obtinere potes ſummum atque altiſſimum gradum ciuitatis 1, 7, 12. obtinere prouinciam 1, 9, 15. prouinciam cum imperio *ibid.* 20. obtinere regnum cum dignitate 15, 4, 457. ſuam dignitatem alicuius commendatione 7, 11, 183. obtinere omnes ſuas fortunas 4, 7, 93
Obtingere mihi quaeſtor optatior nemo potuit 2, 19, 52. obtigit mihi quaeſtor *ibid.* 51
Obtrectatio. Conſilium tutum quod habere poteſt obtrectationem 10, 18, 291. conſilia mea aequis iudicibus ab obtrectatione inuidorum defendenda commendo 10, 8, 281. obtrectationes et inuidias puſillorum ac maleuolorum proſternat atque obterat 5, 9, 115 obtrectationes maleuolentiſſimae 1, 7, 11
Obtrectatores. Inuidi, et obtrectatores 1, 4, 6
Obtundere. Cupio non obtundere te 5, 14, 125
Obuertebant ob eius Graii ora ſua 9, 26, 270
Obuiae mihi ſint velim litterae tuae 2, 12, 41
Obuiam ire hoſtibus 10, 18, 292
Occaſio data. Vt primum occaſio data eſt, meo priſtino more rempublicam defendi 12, 24, 371. ſi occaſio tulerit 10, 21, 296. Ne hae gentes noſtra mala ſuam putent occaſionem 10, 4, 276
Occidere hominem. Noui ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui veſtra opera vti velit 2, 14, 44
Occidenti reipublicae opem ferre 4, 1, 80

Occidione occiſus equitatus 15, 4, 458
Occulta coniuratio 5, 2, 105
Occupatus. Occupatiorem me habebant comitiorum dilationes 8, 4, 211
Occupo. Occupabit haec cauſſa primos menſes 8, 10, 224. occupare poſſeſſionem laudis 10, 7, 279
Occurrit. In hoc autem illud mihi occurrit 3, 12 78. occurrebat haec vna conſolatio in multis ac variis moleſtiis 3, 2 58. occurrere maleuolentiae hominum in aliquem 11, 11, 326
Ocella 2, 15, 45
Oculi augent dolorem 6, 1, 139. oculi feriuntur ſpectris, quia cum velis, ipſa accurrunt 15, 16, 472. 473
Odium incluſum alicuius iniuriarum 1, 9 24. 25
Oenomaus 9, 16, 256. Oenomaus Attii *ibid.* 257
Offendam te imparatum 2, 3, 32. non offendes eundem bonorum ſenſum, quem reliquiſti 1, 9, 22. offendere alicuius animum 5, 7, 112. alterius animum 4, 1, 81. offendere animos aliquorum 6, 8, 154. non offendere animum cuiusquam 9, 16, 257. offendere alicuius voluntatem 1, 9, 29. nihil offendere, nusquam incurrere 9, 2, 238 ille ſi omnibus eſt maleuolus, minus offendor in me 2, 17, 50. ſi quid offenſum 1, 7, 11
Offenſiones ex grauibus morbis graues eſſe ſolent, ſi qua culpa commiſſa eſt 16, 10, 487
Offenſiuncula. Si qua offenſiuncula facta eſt animi tui peruerſitate aliquorum 13, 1, 380
Offenſus mihi 10, 18, 292
Offerre ſe communi periculo *ibid.*
Officio ac potius pietate erga te 1, 1, 1.
Ofilius 7, 21, 192
Ollam denariorum implere 9, 18, 261
Omen. Ne ominis quidem cauſſa ſe non negaturum dixit. (Ern. ne hominis quidem, *etc.*) 4, 4, 86. quod dii omen auertant 12, 6, 350
Onerarunt te mendaciis homines leuiſſimi 3, 10, 72. oneratus malis 9, 20, 262
Operam et oleum perdidiſſe 7, 1, 172
Opinio. Vt opinio noſtra eſt 13, 28, 405. opinione celerius venturus eſſe dicitur Caeſar 14, 23, 449
Opponere ſibi ipſi magna ad proficiendum impedimenta 10, 8, 279
Opportunitas temporis 3, 12, 78. opportunitatem operae tuae omnibus locis deſidero 16, 11, 487
Opportuno tempore 2, 19, 52
Opprimere armis rempublicam 4, 3, 83. opprimere reliquias belli 10, 20, 294. opprimor interdum, et vix reſiſto dolori 4, 6, 91. oppreſſus bello repentino 9, 13, 249. oppreſſus epiphora Balbus 16, 23, 499. oppreſſus tantum attigit negotii, quantum recuſare non potuit 13, 29, 406. oppreſſus totius corporis doloribus L. Caeſar 9, 14, 251. oppreſſa ſunt omnia armis 10, 1, 272
Oppugnat Cicero oppidum munitiſſimum Pindeniſſum aggeribus, vineis,

vineis, turribus 2, 10, 40. oppugnare aliquem capite ac fortunis 5, 1, 104. oppugnare aliquos aperte pecunia 1, 1, 2. oppugnare exiſtimationem alicuius 3, 10, 73. oppugnare vrbem aggere, vineis, turribus 15, 4, 459

'Οψιμαθεῖς homines ſunt inſolentes 9, 20, 262

Optimates 1, 9, 22

Optimus reipublicae ſtatus 10, 3, 274

Opto. Optare optima, cogitare difficillima 9, 17, 260. optatum magis quam ſperatum 5, 8, 113. mihi quidem ſi optata contingant, *etc.* 11, 28, 343. meis optatis fortuna reſpondit 2, 1, 30. mihi eſt in optatis 2, 13, 43

Opus eſt. Dux nobis et auctor opus eſt 2, 6, 35. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis litteris non multum opus fuiſſe 7, 31, 201

Opus facere. Vt opus aeſtate facere poſſent 3, 7, 62

Oratiuncula pro Deiotaro 9, 12, 249

Orator Ciceronis 15, 20, 277. quidquid habuit iudicii Cicero in dicendo, in illum librum contulit 6, 18, 165

Oratores. Magni oratores ſaepe ad extremum primum reſpondent 12, 18, 367

Orbatus omni ſpe ſalutis 6, 6, 148

Orbiculata mala 8, 15, 232

Orbis terrarum ardet bello 4, 1, 81

Orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me, et voluntas, et conſuetudo aſſuefecerat, *etc.* 4, 13, 100. orbus ſenatus conſulibus amiſſis 12, 30, 378. tam orba ciuitas tales tutores complecti debet 3, 11, 76

Ordiri reliquas res 5, 12, 119

Ὄργανον Ciceronis ſenatus 11, 14, 329

Ornauit res noſtras diuinis laudibus 2, 15, 44. ornare aliquem certis gloriolae inſignibus 7, 5, 178. ornatus ſummis honoribus 10, 27, 304. ornatus tuis maximis beneficiis 1, 9, 16. ornatus virtutibus et fortuna 13, 13, 392. ornati omnibus optimis artibus 13, 40, 412

Os adoleſcentioris Academiae 9, 8, 244. ſi mehercule Appii os haberem, hoc ſuſtinere non poſſem 5, 10, 116

Oſci ludi 7, 1, 172

Oſculatus ſum epiſtolam tuam 3, 11, 75

Oſtendere. Si feceris id, quod oſtendis, magnam habebo gratiam 5, 19, 132. oſtendiſti magnam ſpem otii 5, 7, 112 oſtenderas hoc mihi quibusdam litteris 5, 19, 131. vt nihil de tua voluntate oſtendas 8, 6, 215. cum mihi ſaepe oſtenderis te noſtrorum temporum conſilia litteris mandaturum 5, 12, 122. quam oſtenderit voluntatem, *etc.* 8, 1, 206. oſtendere in ea re animum inimicum, in qua nihil obſis, *etc.* 3, 10, 73. oſtendere in obſcuro odio apertas inimicitias, in quo nihil noceas, ſummam voluntatem nocendi *ibid.* 72. oſtendere quid ſentiam, meum eſſe puto 1, 9, 28. oſtendere ſpem ſalutis exploratam 6, 12, 160. oſtendere tibi volui potius amorem meum, quam prudentiam 10, 3, 274

Oſtento-

Oſtento. Oſtentat caedem huius belli exitus 4, 14, 102
Oſtentum. Oſtenta facere 8, 14, 231
Oſtiorum exactio 3, 8, 66
Oſtrea et murenae 7, 26, 197
Otiolum. Cum otioſus ſum, plane, vbi delectem otiolum meum, non habeo 8. 3, 203
Otioſum Fabium reddideris 9, 25, 270
Otium cum dignitate 1, 9, 26

P.

Pacorus Orodi regis Parthorum filius 15, 1, 450
Palimpſeſtus 7, 18, 189
Παλτοῖ 12, 13, 357
Paludatus 13, 6, 384. paludatus profectus eſt Panſa 15, 17, 474. paludati exeunt 8, 10, 224
Pangis aliquid Sophocleum 16, 18, 495
Πανικοῖς me commoueri intellexit 16, 23, 500
Panſa 10, 30, 306. qui ἡδονὴν ſequitur, virtutem retinet 15, 19, 476. et ſentit bene, et loquitur fortiter 12, 22, 369. proelium commiſit cum Antonio 10, 33, 312. ex vulneribus mortuus *ibid.* 313. Panſa amiſſo, reſpublica magnum detrimentum accepit 11, 9, 323
Pantherae 2, 11, 41. in Pamphylia capiuntur 8, 9, 222
Papiriana domus 7, 20, 191
Papirii alii Craſſi, alii Mugillani, alii Curſores, alii Maſones, alii Carbones, alii Turdi 9, 21, 263. Papiriine fuerint omnes plebeii, an aliqui patricii *ibid.* Papirii quondam dicti Papiſii *ibid.*
Παρὰ προσδοκίαν 7, 32, 202
Παράγραμμα 7, 32, 202
Parce et molliter laedere quempiam 1, 9, 27
Parcere operae 13, 27, 403. parcere valetudini 11, 27, 338
Παρεμβάλλω. παρεμβεβλημένοι verſus 9, 10, 247
Parenti, aut patriae vim non eſſe afferendam 1, 9, 23
Parietinae 13, 1, 380. reipublicae 4, 3, 83
Pario. Pareremus (Ern. partiremur) victoriam cum paucioribus 10, 8, 280 parienda pax victoria, non pactione 10, 6, 277
Paro. Parabat ac meditabatur omnem ſui tribunatus conatum in meam perniciem 5, 2, 106. para muſis noſtris, vt operas reddas 16, 10, 487. parare *ſeu* comparare cum collega 1, 9, 28. bene paratus ad ſecundam fortunam fuit, aduerſam ferre nullo modo poteſt 6, 6, 150. paratus ab exercitu 8, 10, 223. ad omnia, quae prouidenda ſunt in republica, et animo et conſilio paratus 2, 8, 38. paratus animo quiduis facere 10, 8, 281. paratus et armatus optime contra fortunam 5, 13, 123. paratus et equitatu, et peditatu, et pecunia 15, 4, 457. parati ab omni re 10, 8, 281
Pars ciuilis 11, 28, 342. partem hanc vitae conſuetudinisque noſtrae totam ad te defero 1, 9, 27
Paruus, *vide* minor.
Πᾶς, πᾶν. πάντα περὶ πάντων 12, 20, 368. 15, 17, 474
Paſſim, ordinatim, *opponuntur* 11, 13, 328

Patefa-

Patefacio huic aditum ad tuam cognitionem et munio 13, 78, 433. liberto tuo totum me patefeci 6, 10, 156. patefactae inſidiae 15, 2, 454
Pateo. Si cuius aures ad hanc diſputationem patent 3, 8, 65. liberalitas tua latius in prouincia patuit *ibid.* 67. patuit meis temporibus res familiaris Capitonis 13, 29, 406. patuit mihi tota eius domus 13, 17, 396. Pompeius valde vult agrum Campanum viritim diuidi, ne vacuus pateat aduenienti Caeſari 8, 10, 224. per quorum loca mihi fideliter pateret iter 10, 23, 298. vt intelligant omnia Ciceronis patere Trebiano 6, 10, 157
Patiſcus Curioni decem pantheras miſit 8, 9, 222
Patiſcus proquaeſtor 12, 15, 361
Patrae 7, 28, 198
Patria amicitiae praeponenda 11, 28, 341. patriae caritas maxima 10, 5, 276. patriam non eo minus diligere quis debet, quod deformior eſt, ſed miſereri potius 4, 9, 96. patria carere ſapientis, non deſiderare duri *ibid.* nihil aut ſero aut exigue a patria, ciui tributum poteſt videri 10, 9, 282
Patrimonium fratris erit per te conſtitutum 1, 9, 28. patrimonium ſatis amplum relinquit Cicero filio, memoriam nominis ſui 2, 16, 47
Πατρίς. πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν 12, 14, 360
Patro Epicureus 13, 1, 379
Paulla Valeria diuortium ſine cauſſa fecit 8, 7, 216
Paullo et Marcello coſſ. 13, 29, 406. 407
Pauones. Plures iam pauones confeci, quam tu pullos columbinos 9, 18, 260
Paupertas orationis. Illam partem excuſationis, qua te ſcribis, orationis paupertate iisdem verbis epiſtolas ſaepius mittere, non agnoſco 4, 4, 85
Pax non eſt in armis poſitis, ſed in abiecto armorum et ſeruitutis metu 10, 6, 278. Cicero vel iniquiſſimam pacem iuſtiſſimo bello anteferebat 6, 6, 149. pace tua dixerim 7, 17, 187
Peculiatus. Plane bene peculiatus 10, 32, 310
Pecunia expeditiſſima quae erat, tibi decreta eſt 11, 24, 337
Pedetentim et gradatim acceſſus a te ad cauſſam facti 9, 14, 252
Pelopidarum nomen et facta 7, 28, 198. 7, 30, 200
Pendeo animi 8, 5, 213. *Pendere aliunde.* laudem ſapientiae ſtatuo maximam non aliunde pendere, nec extrinſecus aut bene, aut male viuendi ſuſpenſas habere rationes 5, 13, 123
Pendere aliquem ex eius virtute. Nos te non ex fortuna, ſed ex virtute tua pendimus, ſemperque pendemus 5, 17, 136
Penes quem eſt poteſtas. Caeſar 4, 7, 93
Penis hodie eſt in obſcenis 9, 22, 265
Penitus perſpexi tuam in me obſeruantiam 13, 50, 416
Penuria fortium virorum, copia *opponuntur* 3, 11, 76
Πέψις 16, 18, 494
Per anni tempus. Cum commode et per valetudinem, et per anni tempus

tempus nauigare poteris, ad nos amantiſſimos tui veni 16, 7, 485. per iocum dicis, me diuitias orationis habere 4, 4, 85 per ſpeciem ſimultatis aliquem conſectari 8, 12, 228
Peracute querebare 3, 7, 61
Perbelle ſimulas 16, 18, 493
Percellere. Nulla me ipſum priuatim perculit inſignis iniuria 4, 13, 100. perculſi ſunt vehementer tuis litteris 5, 7, 112. perculſae copiae 10, 18, 292. perculſa et proſtrata foediſſimo bello iacent omnia 4, 4, 85
Percipere aliquid auribus 4, 9, 95. percipere tantos luctus ex aliquo, ex quo tantas voluptates capiebamus 14, 1, 434
Percitus rei alicuius timore 12, 15, 362
Percrebuit fama de tua voluntate 10, 10, 283
Percuſſus repente atrociſſimis litteris 9, 25 269
Perditus abiectusque latro 10, 15, 288
Perducere ad exitum 6, 7, 153. perducere rempublicam ad certum tempus 10, 1, 272. perducitur opera ad aſſum vitulinum 9, 20, 262
Peregrinantibus omnibus valde gratum eſt, minimarum quoque rerum, quae domi gerantur, fieri certiores 8, 1 205
Peregrinatio. Omnis peregrinatio, quod ego ab adoleſcentia iudicaui, obſcura et ſordida eſt iis, quorum induſtria Romae poteſt illuſtris eſſe 2, 12, 42
Peregrinator. Non tam ſum peregrinator, quam ſolebam 6, 18, 165
Perfectum de te 6, 12, 160. perfecta ſunt omnia de ſalute ac reditu tuo *ibid.* 161
Perfer noſtri deſiderium 7, 11, 183. perferre omnem adeundi et conueniendi alicuius indignitatem ac moleſtiam 6, 14, 163. pertulimus ſollicitudines 6 21, 168
Perfidioſum. Nihil in me perfidioſum, et inſidioſum, et fallax in amicitia, ſed ne humile quidem et ieiunum debes agnoſcere 3, 10, 73
Perforaſti tibi Stabianum 7, 1, 171
Perfruamur viui gloriola noſtra 5, 12, 122
Perfugium omnium bonorum in Caſſio et Bruto poſitum 12, 6, 350
Perfunctum eſſe omnibus bonis 4, 5, 89. perfuncti honoribus ampliſſimis et laboribus maximis 1, 8, 14 nulla perfuncti propria moleſtia 5, 12, 120
Pergo. Perrexi ad eius tabernaculum 4, 12, 99
Περὶ δυνατῶν 9, 4 240
Periclitari 10, 18, 292
Periculum maximum ab vniuerſo naufragio 16, 27, 502. periculis mouentur etiam fortiſſimi viri 1, 9, 19
Περίτρατος σύμμετρος 16, 18, 494
Peritiſſimus exemplorum et omnis vetuſtatis 6, 10, 157
Permanſi in mea erga te voluntate 5, 2, 108. permanebit reſpublica in poſſeſſione victoriae 10, 21, 296. vtinam in ſententia permanſiſſem 2, 12, 42. permanere in incepto 5, 14, 125. permanendum non eſſe in vna ſententia, conuerſis rebus, ac bono-

bonorum voluntatibus mutatis 1, 9, 25
Permanſio in vna ſententia praeſtantibus in republica gubernanda viris numquam laudata eſt *ibid.*
Permotus neſcio qua animi diuinatione 3, 13, 79
Permutare pecuniam. Se ait curaſſe, vt cum quaeſtu populi pecunia permutaretur 2, 17, 50
Permutatio. Dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur 3, 5, 58
Perſequar omnes vias, quibus putabo ad id, quod volumus, peruenire poſſe 4, 13 101. ea quae perſecutus es ſcriptura 15, 21, 487. perſequi aliquem bello 10, 15, 288. et extrema ſapienter perſequi nolueris 4, 9, 96. perſequi opus, quod reſtat 10, 25, 302. perſequi poenas iudicio a ſeditioſo ciue 1, 9, 21
Perſeuerantia in contemptione optimi cuiusque 12 14 358
Perſonam induere. Mira perſona induci poteſt Britannici iurisconſulti 7, 11, 183
Perſonare aures eius talibus ſcriptis non eſt inutile 6, 18, 165
Perſpicere ſententiam meam facile potuiſti 2, 16, 46
Perſuaſiſſimum mihi eſt 11, 9, 324
Perterriti metu 4 12, 99
Pertinacia belli 15, 15, 470
Pertinet ad officium meum, eos exiſtimare curae mihi ſuas res eſſe 13 28, 405. ad me intelligebat eius belli periculum pertinere 2, 17, 50
Pertumultuoſe 15, 4, 456
Perturbatio animi 7, 13, 184. perturbatio et confuſio rerum 4, 4, 85. perturbatio orbis terrarum 2, 16, 47. perturbatio (Ern. prolatio) temporum perditorum 5, 16, 127
Perturbatus priore pagina, paullum altera recreatus 16 4, 482
Peruenirent in meam poteſtatem 15, 4, 459. *Peruenire ad exitum.* Cum ea, quae conſulebantur, ad exitum non peruenirent 10, 22, 297. peruenire ad effectum conſiliorum ſuorum 10, 8, 280. peruenire ad nummos 13, 14, 393. peruenire ad ſuum faciliime et ſine controuerſia 13, 26, 403. peruenire in alicuius ſcripta 5, 12, 121. vellem meae quoque auctoritatis praeceptum aliquod ad te peruenire 10, 6, 277
Peruerſitas hominum 1, 7, 11
Peruſtum inani gloria volunt incendere 13, 15, 394
Pes. Pedum doloribus affici 6, 19, 166
Peſtilentia abiit 14, 1, 435
Peſtis. Peſtes hominum laude aliena dolentium 5, 8, 113
Petaſati tabellarii veniunt 15, 17, 474
Petiuimus Cyprum 12, 13, 357. petere a litteris non medicinam perpetuam, ſed exiguam doloris obliuionem 5, 15, 126. petere honores ordinatim 4, 5, 88
Phameae cena 9, 16, 258
Pharnaces Aſiae terrorem intulit 15, 15, 471
Φιλαίτιος 3, 7, 63
Philo 13, 1. 379
Philoctetes apud Attium 7, 33, 203
Φιλοδίκαιοι 15, 19, 476
Φιλοθέωρος 7, 16, 186
Φιλόκαλοι 15, 19, 476
Philomelum 3, 8, 67

Philoſo-

Philoſophia Epicurea deridenda 13, 1, 380

Philoſophiae magnam gratiam habeo, quae me non ſolum a ſollicitudine abducit, ſed etiam contra omnes fortunae impetus armat 12, 23, 371. nec mihi carior vlla vmquam res in vita fuit, nec hominum generi maius a diis munus vllum eſt datum 15, 4, 461

Philoſophis, qui Ciceroni ſoli videntur vim virtutis tenere, placet nihil eſſe ſapientis praeſtare, niſi culpam 9, 16, 256

Φιλοσοφούμενα 11, 27, 339

Φλύαρος 15, 18, 475

Pietatis et grauiſſimum et ſanctiſſimum nomen 1, 9, 15

Pigerrimus ad litteras ſcribendas 8, 1, 205

Pigmentarius 15, 17, 474

Piiius Attici neceſſarius 8, 8 217

Pindeniſſum oppidum Eleutherocilicum 15, 4, 458

Pinnigero, non armigero in corpore, tela exercere 7, 33, 208

Piraeeus 4, 5, 88

Piſo Frugi queritur adoleſcentes peni eſſe deditos 9, 22, 265

Piſo gener mirifico fuit ſtudio et officio in Ciceronem abſentem, et in Terentiam 14, 3, 438

Piſo ſceleris condemnat generum ſuum 14, 14, 446

Plaga leuior ab amico, quam a debitore 9, 16 258

Plancius officioſus in Ciceronem in eius exſulio 14, 1, 435

Plancus Burſa 9, 10, 247

Plancus Imperator cos. deſig. 10, 1, 272. conſul deſignatus optima aetate, ſumma eloquentia, maxima orbitate reipublicae virorum talium 10, 3, 274. magna promittit et recipit Ciceroni 10, 11, 284. omnia obſequia Lepido pollicetur, ſi modo rempublicam reſpicere volet *ibid.* Planci epiſtola de Lepidi leuitate 10, 21, 294. Planci et Bruti concordia 10, 26, 303

Plato iubet tantum contendere in republica, quantum probare tuis ciuibus poſſis 1, 9, 23. *Plato.* Quales in republica principes ſunt, tales reliqui ſolent eſſe ciues *ibid.* 19. Plato quamobrem non attigerit rempublicam *ibid.* 23. Platonis verecundia 9, 22, 267. Platonem auctorem vehementer ſequitur Cicero 1, 9, 23

Plebeius ſermo 9, 21, 263

Plenior epiſtola. Breuis vna epiſtola, altera plenior 11, 12, 27

Poenitet. Me meae fortunae ne nimis poeniteret, tua virtute perfectum eſt 1, 7, 12. ea perturbatio eſt omnium rerum, vt ſuae quemque fortunae maxime poeniteat 6, 1, 139

Πολιτεῖαι. Scribere et legere πολιτείας 9, 2, 239

Πολιτεύεσθαι non oportere dicunt Epicurei 7, 12, 184

Πολιτικώτερον te neminem cognoui 2. 8, 37

Politiſſimus omni doctrina 13, 1, 380

Pollicem, ſi adhuc non eſt profectus, quam primum fac extrudas 14, 6 442

Polliceri aliquid alicui de inſequenti officio 10 8, 279. polliceri et deferre alicui ſtudium, officium, operam, laborem 6, 6, 151

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων 9, 7, 243

Polybius

Polybius ſcripſit bellum Numantinum ſeparatim 5, 12, 119

Polypus Miniani Iouis ſimilis 9, 16, 258

Pompa lictorum 2, 16, 46

Pompeianum 7, 4, 177

Pompeius ſolet aliud ſentire et loqui: neque tamen tantum valere ingenio, vt non appareat, quid cupiat 8, 1, 206. in Sardiniam et Africam profectus eſt, eoque itinere Lucam ad Caeſarem venit 1, 9, 17. vt laudaret P. Sextium introiit in vrbem *ibid.* ſumma facilitate et humanitate tulit contentionem Ciceronis pro Milone 3, 10, 74. Pompeius cum pro Milone diceret, clamore conuicioque iactatus eſt 1, 5, 7. Ciceronem conſilio, auctoritate, armis denique texit ſuis 3, 10, 74. cum apud Ciceronem eſſet, hilare et libenter cupiit audire eius ſcripta 16, 10, 487. ciuis egregius, et ad omnia, quae prouidenda ſunt in republica, et animo et conſilio paratus 2, 8, 38. omnium ſaeculorum et gentium princeps 3, 11, 76. abhorrebat a pace 7, 3, 157. animatus melius, quam paratus, bellum ciuile ſuſcepit 6, 6, 150. aperte non vult Caeſarem prouinciam tenere cum exercitu, et conſulem eſſe 8, 9, 223. ſero Caeſarem coepit timere 16, 11, 488. conſtituit non pati C. Caeſarem conſulem aliter fieri, niſi exercitum et prouincias tradiderit 8, 14, 230. honeſte effugere non poteſt, pulſus Italia, amiſſis Hiſpaniis, circumuallatus 9, 9, 245. ineptus et nugax 8, 15, 232. quadam ex victoria coepit ſuis militibus confidere 7, 3, 157. re dubia, et ante victoriam Caeſaris certorum hominum minime prudentium conſilio vtebatur 4, 9, 95. ſigna tirone et collectitio exercitu cum legionibus robuſtiſſimis contulit 7, 3, 157. nullus imperator *ibid.* nec rerum geſtarum gloria, nec regum, aut nationum clientelis tutus eſt 9, 9, 245. victus turpiſſime amiſſis etiam caſtris ſolus fugit 7, 3, 157. Pompeius, Lentulus, Scipio, Afranius foede perierunt, at Cato praeclare 9, 18, 260. Pompeii ſecundus conſulatus exagitatur 8, 11, 226. Pompeii tarditas et taciturnitas 1, 5, 8. omnes vires ciuitatis ſe ad Pompeii ductum applicauerunt 3, 11, 76. Pompeii et Caeſaris amores et inuidioſa coniunctio non ad occultam recedit obtrectationem, ſed ad bellum erumpit 8, 14, 230. Cn. Pompeii copias, et genus exercitus non probabat M Marcellus, ſemperque ſumme diffidebat 4, 7. 92. Pompeio ſatisfieri nullo modo poteſt a Cicerone 2, 16, 46. Pompeium vnum ex omnibus facio, vt debeo, plurimi 3, 10, 74. Pompeium, Senatum, quique res iudicant, ſecum habiturum: ad Caeſarem omnes, qui cum timore, aut mala ſpe viuant, acceſſuros 8, 14, 231. Pompeio victore crudelis fuiſſet victoria 4, 9, 95

Pompeiana et Caeſariana cauſſa. Inter cauſſas armorum multum intererat, inter victorias non multum erat interfuturum 6, 4, 144. Pompeiani cupiebant bellum, Caeſar non tam cupiebat, quam non timebat 9, 6, 242.

crudeliter otioſis minabantur *ibid.* ſi rerum potiti eſſent, valde intemperantes fuiſſent *ibid.* praeſtabant iis rebus, quae non prodeunt in aciem: vſu autem armorum et militum robore, inferiores erant 6, 1, 140. non pugnabant iis rebus, quibus poterant valere, conſilio, auctoritate, cauſſa, quae erant in eis ſuperiora: ſed lacertis, et viribus, quibus pares non erant 4, 7, 92. erant Ciceroni et Varroni perirati 9, 6, 242. in bello rapaces, in oratione crudeles 7, 3, 175. poſt pugnam Pharſalicam, aut inciderunt in inſidias, aut deuenerunt in victoris manus, aut ad Iubam confugerunt, aut coeperunt tamquam exſulio locum, aut conſciuerunt ſibi mortem voluntariam *ibid.* qui extrema belli ciuilis perſecuti ſunt, alii in Africam ſe contulerunt, alii victori ſeſe crediderunt 4, 7, 92. Pompeianorum caſtrorum vitia 7, 3, 175. Pompeianorum maximum aes alienum *ibid.* Pompeianos nemo eſt qui dicere audeat malos ciues, aut homines improbos 6, 6, 150

Pomponius Atticus omni liberali doctrina politiſſimus 13, 1, 380. Pomponium Atticum diligebat Cicero, vt alterum fratrem *ibid.*

Pomtinus Ciceronis legatus 3, 3, 56. Pomtinus Ciceronis legatus ab Appio tractatur praeſtanti ac ſingulari fide 3, 10, 71

Ponderari officia. Mea in te officia magis a te ipſo praedicari, quam a me ponderari ſolent 2, 6, 34

Pondus. Si quid apud vos auctoritas mea ponderis habet 15, 1, 451. ſcio quantum ponderis mea commendatio ſit habitura 12, 26. 374. tuae litterae maximi ſunt apud me ponderis 2, 19, 52. da operam, vt intelligat, meas litteras maximum apud te pondus habituras 3, 1, 54

Pono in lucris 7, 24, 195. ponis beneficium apud gratos homines 13, 54, 419. poſuiſti loco verſus Attianos 9, 16, 256. poſuiſti ζήτημα Dioni philoſopho 9, 26, 270. ponito me in gratiam 8, 6, 215. ponere alicui accuſatorem 8, 12, 228. ponere beneficium apud aliquem bene 13. 26, 403 ponere maiorem fructum in perpetuitate laudis, quam in celeritate praeturae 10, 25, 302. ponere multum induſtriae in ſcribendo 3 9, 69. ponere non in beneficii loco, ſed in veri teſtimonii atque iudicii 15, 4, 460. ponere praeclare apud aliquem beneficium 13, 41, 413. ponere ſceleris loco miſericordiam 10, 35, 315. ponere ſpem in re aliqua vel maximam 10, 26, 303. ponere tempus aliquod in officio neceſſario 15, 2, 453. ponere vitam in aliqua cura 9, 24, 269. poſuiſſe inimicitias parum ſimpliciter et candide 8, 6, 214. poſita ſunt in coniectura 1, 5, 7. poſitis armis pacem petere debent 10, 6, 277. poſiturus es bene ſtudium tuum apud illum, gratiſſimum hominem atque optimum virum 13, 55, 419

Popilius 9, 16, 257

Populi eſt Romani, in eo potiſſimum abuti libertate, per quem eam

eam conſecutus ſit 11, 12, 327
Portendebantur pericula 10, 32, 311
Portuoſa. Minime portuoſa nauigatio 6, 20, 167
Portus. Eſſe in portu 9, 6, 242
Poſſidentur eius bona publice alieno nomine 13, 37, 411
Poſt hominum memoriam 10, 16, 289
Poſtulare. Vincere dicendo non poſtulo 11, 28, 342. poſtulauit eum de repetundis 8, 8, 218. nihil abs te vnquam, quod ſit alienum tuis, aut etiam ſuis moribus poſtulabit 13, 53, 418. poſtulare aliquem lege aliqua 8, 12, 228. poſtulare propriam et praecipuam fortunam non debes 4, 15, 103. poſtulante Pauſania, nobis patronis 8, 8, 217. poſtulatus de pecuniis repetundis a Seruiliis *ibid.* 218
Poſtulatio et nominis delatio 8, 6, 214
Poſtumia Seruii Sulpicii vxor 4, 2, 82
Poteſtas data eſt augendae dignitatis tuae 10, 13, 287. poteſtas eius, quem veremur, ita late patet, vt orbem terrarum complexa ſit 4, 7, 93. quocumque tempore mihi poteſtas praeſentis tui fuerit, tu eris omnium moderator conſiliorum meorum 1, 9, 26. in vnius poteſtate erant omnia 13, 19, 398
Potiri regni 1, 7, 11. rerum 8, 14, 230
Prae me fero, me eſſe omnibus inimicis reipublicae acerrimum hoſtem 12, 28, 376. prae nobis beatus 4, 4, 85. prae te ferebas amorem tuum 2, 1, 30
Praebuit ſe in his malis hominem 15, 17, 476. praebe te ducem, principem, auctorem bonis omnibus 10, 6, 278 praebe te virum 5, 18, 130. praebuiſſem me tibi mirificum comitem 1, 9, 16. praebere ſe deprecatorem pro alterius periculo 2, 13 43. praebere ſe dignum maioribus ſuis 2, 18, 51. praebere ſpem tranſitionis 12, 13 256. praebere te mihi aequum debebis 2, 1, 30
Praecepta doctiſſimorum virorum te non fugiunt 4, 1, 81
Praeceptor fortitudinis 5, 13, 123
Praecipere aliis et dare conſilium 4, 5, 89. vt tute mihi praecepiſti 1, 8, 13
Praecipue dolere non debes 6, 4, 144. praecipue dolendum non eſt in eo, quod accidat vniuerſis 6, 2, 142. vnum illud te praecipue rogo 3, 8, 68. vt ne quid tibi praecipue timendum putes 4, 14, 103
Praecipuum metum habui 8, 10, 223. praecipuam fortunam poſtulare 6, 1, 139. praecipuo dolore angi in communibus miſeriis 4, 3, 83
Praeclare mecum actum putem, ſi in hac cura mihi vita ponenda ſit 9, 24, 269. praeclare intelligo 13, 7, 386. praeclare memini 4, 7 92
Praecones ludorum gymnicorum 5, 12, 122
Praedicatorem te meorum meritorum parani, et in culpa defenſorem 10, 7, 278
Praedictio noſtra debet habere ſidem 6, 6, 149
Praeditus ſtudiis litterarum 13, 30, 408

Praeſari honorem 9 22, 266
Praeferre ſenſus aperte 10, 8, 280
Praeuertere aliquem negotio 10, 34, 314. praefectus moribus 9 15, 253
Praematura denunciatio boni ciuis imparati, periculoſa 10, 8, 280
Praeparaui me ad dolendum 8, 2, 207
Praepono. Praepoſuit prouinciae Coelium Cicero quaeſtorem ſuum 2, 15, 45. praepoſitus negotio 13, 4, 383. negotio publico 8, 5, 213
Praepoſteri tabellarii 15, 17, 473
Praepropera feſtinatio adipiſcendi magiſtratus 10, 26, 303
Praeripere conſilio prudenti debemus, quod diuturnitas allatura eſt 5, 16, 128
Praerogatiua triumphi ſupplicatio 15, 5, 462
Praes. Praedes pecuniae publicae 2, 17, 49. praedes Valerianos teneri 5, 20. 134
Praeſagiebat haec mihi exiguitas copiarum receſſum, non dimicationem tuam 8, 10, 223
Praeſcriptio. Illud ſenatus conſultum, quod eo die factum eſt, ea praeſcriptione eſt 5, 2, 106
Praeſens tecum egi 2, 7, 37
Praeſidium firmiſſimum contra metum maximi belli in prouincia aequitas et continentia 15, 4, 461. praeſidium ſummum ſibi eſſe intelligat in Neronis patrocinio 13, 64, 424. praeſidio ſummo eſſe ſuis omnibus 3, 10, 73
Praeſtat tibi memoriam beneuolentiamque, quam debet *ibid.* 71. praeſtabant Pompeiani iis rebus, quae non prodeunt in aciem: vſu armorum et militum robore inferiores erant 6, 1, 140. non praeſtiterunt] eam voluntatem, quam exſpectabam 1, 9, 16. praeſtabo illud, ne quid amplius prorogetur 8, 10 224. praeſtabo integellum συμβιώτην noſtrum 9, 10, 247. praeſtabo tibi vltima iucunda et honeſta 7, 17, 188. *Praeſtare fidem, dare.* Quamcumque ei fidem dederis, praeſtabo 5, 11, 118. praeſta mihi tuam conſuetudinem et liberalitatem in me abſente defendendo 5, 9, 115. praeſta te eum, qui mihi a teneris, vt Graeci dicunt, vnguiculis es cognitus 1, 6, 8. praeſtare fidem fratris mei 1, 9, 18. praeſtare aliis officium ſuum 4, 5, 87. nihil eſt ſapientis praeſtare, niſi culpam 9, 16, 256. praeſtare culpam debemus, nihil praeterea 6, 1, 140. communem incertumque caſum, neque vitare quiſquam noſtrum, neque praeſtare vllo pacto poteſt 5, 17 129. praeſtare fidem 1, 7, 11. praeſtare munus memoriae atque honoribus hominis amiciſſimi 11, 28, 342. praeſtare nemo poteſt qua ſecum fide viuant ii qui ipſum aſſidue colunt et obſeruant 9, 16, 257 praeſtare officium 8, 14, 230. praeſtare reipublicae exitu, quae pollicitus 10, 8, 280. praeſtare ſuum ſtudium et diligentiam 12, 15, 363. praeſtare tibi nihil poſſum a vi 1, 4, 6. praeſtare tibi plus debeo, quam abs te exſpectare 15, 15, 470. nec praeſtari quicquam poteſt, quale futurum ſit, quod poſitum eſt in alterius voluntate, ne dicam libidine 9, 16, 255
Praeſto futurus ſum rei, famae, ſaluti tuae opera et conſilio, ſtudio

dio quidem certe 4, 14, 103. legatus tuus mihi praeſto fuit 3, 3, 55. praeſto mihi fuit Trallibus Lucilius cum litteris mandatisque tuis 3, 5, 57. praeſto ſemper futurus ſum tibi, ſaluti tuae, liberisque tuis 6, 21, 169

Praeter opinionem accidit 8, 2, 207. praeter opinionem meam accidit 3 10, 70. praeter opinionem mihi acciderat 2, 9 39. praeter opinionem meam accidit vt 3, 2 54

Praetereo. Non te praeterit 11, 9, 323. te non praeterit, quam ſit difficile ſenſum in republica, praeſertim rectum et confirmatum, deponere 1, 8, 13. non me praeterit, nos eam rem expertos eſſe, *tc.* 13, 65, 425. *Praeterire officium.* Nullum in te officium, ne minimum quidem, ſine maxima culpa videor poſſe praeterire 10 4, 275. praeterire ſilentio 5, 8, 113. praeteriti doloris ſecura recordatio habet delectationem 5, 12, 120

Praetergreſſus caſtra 3, 7, 62

Praetermitto. Euntem Patras neminem praetermitto 16, 6, 484. praetermiſi neminem, quem quidem ad te peruenturum putarem, cui litteras non dederim 2, 1, 30. *Praetermittere tempus.* A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi 1, 5, 7

Praetor vrbanus conſulare munus ſuſtinebat more maiorum 10, 12, 286

Praeuaricator cauſſae publicae 8, 11, 225

Praeuidere alicuius rei exitum 6, 4, 144

Premebat me ſumma neceſſitas 6, 7, 153. ſi nos premet eadem fortuna 14, 1, 435. videor ſperare debere et ea, quae premant, et ea, quae impendeant, me facile tranſiturum 9, 1, 237. premebaris magnis oneribus ſuſceptarum rerum 5, 12, 1, 9. preſſum maximis oneribus municipium 13, 7, 386

Prendere aliquem 8, 11, 225

Primo quoque tempore 13, 57, 421

Princeps eius conſilii 15, 15, 470. quales in republica principes ſunt, tales reliqui ſolent eſſe ciues 1, 9, 19

Principatus ſummorum ciuium *ibid.* 25

Principiis conſentiant exitus 11, 5, 321

Priuas me fructu liberalitatis et diligentiae 5, 20, 134

Pro amore noſtro. Te pro amore noſtro rogo atque oro, te colligas 5, 18, 130. a te maximopere pro noſtra ſumma coniunctione peto et quaeſo 3, 2, 54. pro certo habetur 8, 4, 212. pro ciuili parte debeo velle rempublicam eſſe ſaluam 11, 28, 342. pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei ſatis amplum faciendum curaui 4, 12, 99 pro eo id habeamus 13, 7, 387 pro eo, quanti te facio, quicquid feceris, approbabo 3, 3, 56. pro illis rebus nullam mihi abs te relatam eſſe gratiam, tu es optimus teſtis 5, 5, 110. pro malis temporum non eſt quod moleſte feras 6, 2, 142. pro mea parte adiuui, vt ita fieret 5, 2, 108. pro mea parte, pro tua, pro ſua quisque parte 15, 15, 471. quaſi pro meo iure ad te ſcribe-

ſcriberem 13, 50, 416. pro mutuo inter nos animo 5, 1, 104. 5, 2, 105 pro noſtra conſtantiſſima voluntate erga te 3, 3, 55. pro tribunali 3, 8, 64. pro tuo ingenio haec conſidera 16, 1, 481. pro viribus copiarum tuarum 8, 5, 213

Probabimus fortaſſe tibi animum noſtrum 12, 13, 356. probare ſe alicui bene merito memorem ſua in eum obſeruantia, diligentia, aſſiduitate 10, 24, 299. animus tuus mihi vehementer probatur 5, 2, 106

Procax in laceſſendo 7, 13, 185

Procedit. Altera iam pagella procedit 11, 25, 338. proceſſimus ſtadia centum 16, 9, 486. procedat in dies longius diſcendo 12, 16, 365. quibus cum parum procederet vt vlla lege mihi ponerent accuſatorem, *etc.* 8, 12, 228. vt omnia, vt ſpero, proſpere procedant, multum intereſt te venire 12, 9, 352. procedere alicui obuiam 3, 7, 62

Procurare negotia 13, 33, 409

Procurationem Aſiae nobis vt dent, ſi petieris, ſpero te poſſe impetrare 12, 14 359. procurationem rerum mearum, maximeque exiſtimationis meae ſuſceptam velim habeas 15, 13, 468

Prodeo. Prodire alicui obuiam 3, 7, 62

Proditum memoriae et litteris 5, 16, 127

Producere copias in aciem 10, 30, 306. produci longius ſpatium volo, non cupiditate prouinciae, ſed vt 12, 14, 359. productus in concionem 12, 3, 347. in concionem a tribuno plebis 12, 7, 350. vt me ad optimam ſpem patriae non minimum tibi ipſi producendum putes 12, 13, 356

Proelia alicuius cauſſa ſuſtinere 9, 11, 248. procliorum incerti exitus 12, 10, 353

Proferre in medium 15, 2, 454

Profeſſio bonae voluntatis in tanta ſollicitudine hominum, et tam perturbato ſtatu ciuitatis, fructuoſiſſima eſt 10, 8, 279. tu vero confice profeſſionem 16, 23, 499

Proficere. Perpetua ſalutis tuae cura tantum proficit, vt nihil ſit, quod non ipſum Caeſarem tributurum exiſtimem 6, 13, 161. cum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas 9, 24, 268. profeci per Laterenſem internuncium 10, 15, 288. haec adhuc parum profecerunt 6, 6, 149. quid proficiam, ex te ſcire cupio 7, 7, 179. id feci. quid profecerim, facias me velim certiorem 7, 10, 182. his ego litteris ſi quid profeciſſem, exiſtimabam optandum quiddam me eſſe aſſecutum 5, 16, 128. proficere *ibid.* 127. Furnium noſtrum ad eum cum mandatis litterisque miſi, ſi quid forte proficere poſſet 10, 24, 300. confidis auctoritate et eloquentia noſtra aliquid profici poſſe 12, 2, 346. profici conſilio nihil poteſt 6, 21, 168

Proficiſci. Omnia a me in te profecta ſunt, quae ad tuum commodum pertinerent 5, 5, 110. profectus ab his initiis amor 13, 29, 406. intelligo omnia quae a me profecta ſunt in te, tibi accidiſſe gratiſſima 3, 1, 53

Profi-

Profligata res eſt magna ex parte 12, 14, 358. profligatum bellum, ac paene ſublatum 12, 30, 377. cum ad eum diem ne profligatum quidem quidquam eſſet 8, 9, 222
Profundere vitam pro altero 1, 4, 6. ſi non profundere ac perdere videbor, quae tua cauſſa feci, omnibus meis viribus ſuſtinebo 5, 5, 111
Prognatus Venere Caeſar 8, 15, 233
Progredior longius 9, 17, 259
Prohibiti ſunt noſtri milites a Rhodiis vrbe, portu, ſtatione, commeatu, aqua, *etc.* 12, 15, 361
Proiicitur hoc vento Appius 8, 8, 217
Προλεγομένας diſce 9, 18, 260. 261
Prolixe alicui promittere de aliena voluntate, *vel* de ſua 7, 5, 178
Promittere exploratius 6, 1, 140 ſi mihi alterutrum de euentu atque exitu rerum promittendum eſſet *ibid.*
Promo. Animus tuus eruditus, qui ſemper aliquid ex ſe promat, quod alios delectet, te ipſum laudibus illuſtret 5, 14, 125
Promptus animus et alacer ad defendendam rempublicam 3, 11, 76. nihil tibi tam promptum aut paratum eſt, quam in omnibus rebus, quae ad te pertinebunt, opera, cura, diligentia, auctoritas mea 5, 8, 113. cetera, quae tibi a multis prompta eſſe certo ſcio, a me ſunt paratiſſima 4, 13, 101
Promulgatio Catonis nefaria 1, 5, 7
Promulſis 9, 16, 258. quem tu ſolitus es promulſide conficere 9, 20, 262
Pronunciatum eſt omnibus ordinibus, ſed et ſingulis in vnoquoque ordine ſententiis 8, 2, 207
Propagatio miſerrimi temporis 5, 15, 126
Propenſus eſt animus Caeſaris ad ſalutem tuam 4, 13, 101. propenſa et perpetua in aliquem beneuolentia 11, 28, 341
Properaui Rhegio ventis remisque in patriam omni feſtinatione 12, 25, 373
Propono mihi ante oculos tuum iucundiſſimum conſpectum 16, 21, 498. propono mihi eorum exempla 4, 6, 91. proponere ſibi ante oculos 4, 5, 89. proponuntur ad timorem 6, 3, 143. proponuntur mihi abs te ad timorem 2, 16, 57
Proprium alicuius mancipio et nexu 7, 30, 201. id cuiusque eſt proprium, quo quisque fruitur atque vtitur *ibid.*
Propugnacula. Domus vt propugnacula et praeſidium habeat, Philotimo dicetis 14, 18, 448
Propugnatio et defenſio noſtra dignitatis tuae 1, 7, 9. propugnatio tua ſalutis meae 1, 9, 16
Prora et puppis 16, 24, 500
Prorogauit ſibi quattuoruiratum 10, 32, 310. ne quid mihi temporis prorogetur 2, 10, 40. enitere, ne quid nobis temporis prorogetur 3, 10, 71. ne tempus nobis prouinciae prorogetur 2, 8, 38. velim tibi curae ſit, ne mihi tempus prorogetur 15, 13, 470. rogo atque oro, ne patiare mihi quidquam ad hanc prouincialem moleſtiam temporis prorogari 2, 7, 37
Proſcriptus fundus 9, 25, 269

Proſequar te paludatum 13, 6, 384. te de prouincia decedentem ſumma laus et ſumma gratia proſecuta eſt 15, 14, 469. proſecuta eſt me domus tua ſummis officiis 15, 10, 466. proſequi aliquem impudentia 13, 62, 423. proſequi optimis ominibus rem aliquam 3, 12, 78. proſequi paternam amicitiam multis officiis 6, 16, 163

Πρόσωπον πόλεως amiſimus 15, 17, 474

Proſpexi tamquam ex aliqua ſpecula tempeſtatem futuram 4, 3, 83. proſpexiſti diuina tua mente 12, 14, 359. proſpice et conſule rationibus meis 3, 2, 55. proſpicere futura animo 15, 15, 471

Πρόσσω καὶ ὀπίσσω 13, 15, 394

Proſternere atque obterere obtrectationes et inuidias puſillorum ac maleuolorum 5, 9 115. proſtrata et diruta opida 4 5, 88

Protrudere comitia in aliud tempus 10, 26, 303

Prouidentius eſt ad reliquas res 3, 1, 53

Prouidere. Quantum conſilio prouidere potuero 10, 4, 275. prouiſum a te fuerit rationibus meis 3, 2, 55

Prouincia. Proficiſci in prouinciam cum imperio *ibid.*

Prouocatus a me, ſua ſponte, *opponuntur* 1, 7, 10

Proxime hos cari debent eſſe 12, 13, 356

Prudens et ſciens 6, 6, 149

Prudentia in capiendo conſilio 11, 29, 343. prudentia litterarum tuarum valde eſt mihi grata 3, 11, 76

Pſecade natus 8, 15, 233

Pſeudodamaſippus 7, 23, 194

Ψύχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον 16, 8, 485

Ptolemaeus 1, 7, 10

Ptolemais *ibid.*

Πτολίπορθος Vlyſſes 10, 13, 287

P. Curtius iuſſu Pompeii, inſpectante exercitu, interfectus, quod conſenſiſſet cum Hiſpanis quibusdam eum comprehendere, ad Caeſaremque deducere 6, 18, 165

P. Dolabella quindecimuir factus 8, 4 210

P. Titius tribunus plebis ſententiae Ciceronis interceſſit 10, 12, 286

P. Ventidius 10. 34, 314

P. Sullae mors 9, 10, 247

Pudor adhuc mihi clauſit eius conſuetudinem 4, 13, 101. pudor in bello maxime eſt periculoſus 10, 23, 297

Pugna inter Antonium et Panſam 10, 30, 306. *et ſqq.* illud pugna et emitere 3, 10, 71

Pugnax in vitiis 8, 13, 229

Pugno: pugnare conſilio. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, conſilio, auctoritate, cauſſa, quae erant in nobis ſuperiora: ſed lacertis, *etc.* 4, 7, 92. pugnandum non eſſe contra magnas opes 1, 9, 25

Pulcher dies mihi viſus eſt 4, 4, 86

Pulegium ſermonis 16, 23, 500

Pullariorum admonitu oblata Cornuto religio eſt 10, 12, 286

Punctum temporis 6, 5, 147

Pungit me, quod ſcribis, te eſſe iſtic libenter 7, 15, 186. pupugit me extrema pagella 2, 13, 43

Puppis. Conſcende nobiſcum, et quidem ad puppim 12, 25, 373

Puſillus

Puſillus animus et ipſa maleuolentia ieiunus atque inanis 2, 17, 50. puſillum laxamenti 12, 16, 365
Putidiuſculi ſumus, quam per te vix licet 7, 5, 178
Pyramus fluuius 3, 11, 75
Pyrrhi et Cineae libri 9, 25, 269

Q.

Quaerit caedis initium 12, 2, 346. quaerere cauſſam inimicitiarum 8, 12, 228. Pompeius ait Curionem quaerere diſcordias 8, 11, 226. quaerere non ſolum officii fructum in aliqua re, ſed etiam pietatis laudem 2, 6, 37. quaerere res nouas 11, 21, 335. quaerere ſocium ad excuſationem 6, 7, 153. quaeſiuiſſe furtum ceſſationis videaris 16, 26, 502
Quaeſtor cum praetore magna neceſſitudine coniunctus 13, 26, 402. quaeſtoris coniunctio cum praetore, more maiorum, liberorum neceſſitudini eſt proxima 13, 10, 389. quaeſtorem ſine cuiusquam reprehenſione legatis poteſt quis anteferre 2, 18, 51. quaeſtorum officium 2, 17, 49
Quaeſtura Sicilienſis Ciceronis 13, 38, 411
Quaeſtus: quaeſtum facere. Quod mihi M. Fabium amicum tua commendatione das, nullum in eo facio quaeſtum 15, 14 468
Querela temporum 2, 16, 46
Queror. Multa nos queſti ſumus 3, 3, 55
Qui maxime. Tam ſum amicus reipublicae, quam qui maxime 5, 2, 106. quem ad finem? 9, 26, 270. quae tua natura eſt 13, 78, 433. quae mea negligentia eſt 8, 3, 208. qua prudentia es, nihil te fugiet, ſi meas litteras diligenter legeris 1, 13, 37. qua eſt humanitate Caeſar 9, 9, 246. quid enim? 9, 22, 265. quid enim? ad amicosne confugiam? 5, 15, 126. quid enim? tu ſolus aperta non videbis, *etc.* 5, 14, 125. quid ergo eſt? 8, 12, 228. 9, 15, 254. quid multa? 6, 20, 167. quid multa? beneuolentior tibi, quam fui, nihilo ſum factus, *etc.* 3, 12, 78. quid multa? queſtus eſt grauiter 1, 9, 18. quid quaeris? 2, 9, 39. 7, 3, 175. 12, 23, 370. quid quaeris? biduo factus eſt mihi familiaris 3, 1, 54. quid quaeris? me quoque delectat conſilium 9, 18, 260. quod ad te attinebat, praecipuum metum habui 8, 10, 223. quod reliquum eſt, a te peto, vt, *etc.* 13, 54, 418. 419. *Quod res eſt.* Velim exiſtimes, quod res eſt, municipii fortunas omnes in iſto vectigali conſiſtere 13, 7, 386. quod ſine moleſtia tua facere poſſis 13, 35, 410
Quietis temporibus 9, 8, 244
Quinctus Caecilius Baſſus 12, 11, 353
Quinctus Fabius Appii legatus 3, 3, 55
Quinctus frater legatus Caeſaris 1, 9, 26. Quincto fratri vetus amicitia fuit cum Caeſare *ibid.* 19
Q. Hortenſius gloriari ſolitus, quod numquam bello ciuili interfuiſſet 2, 16, 47. Quinctus Hortenſius animam agebat 8, 13, 229
Q. Lepta praefectus fabrum Ciceronis 3, 7, 62

 Q. Maxi-

Q. Maximus filium conſularem amiſit 4, 6, 91
Q. Maximus conſul mortuus nunciatus 7, 30, 200
Q. Metellus L. filius et ſumma voluntate ceſſit, et egregia animi alacritate abfuit 1, 9, 21. 22
Q. Seruilius 3, 10, 71
Quinquatrus moleſtae 2, 12, 41. Quinquatribus cauſſam tuam egi non inuita Minerua 12, 25 327
Quiritari 10, 32, 311
Quo ea pecunia perueniſſet 8, 8, 217
Quoad eius fieri poſſit 5, 8, 115. quoad fides tua patietur 13, 53, 418
Quoquo me verti, amoris veſtigia 7, 24, 195

R.

Rabioſulae litterae 7, 16, 186
Rapaces in bello 7, 3, 175
Rapit me ad ſpem quandam immortalitatis, commemoratio poſteritatis 5, 12, 119. rapere in contrariam partem pium alterius conſilium 10, 33, 312. rapiebatur amentia Caeſar 16, 12, 489
Ratio vt haberetur abſentis Caeſaris, Cicero pugnauit 6, 6, 148. vt tibi nota ſit omnis ratio dierum atque itinerum meorum 3, 5, 58. ratio mea facilior et ſolutior eſſe poſſet *ibid.* ratio tota ſenatus, iudiciorum, reipublicae commutata 1, 8, 14. rationes confectae, et conſolidatae 5, 20, 133. rationes nondum confectae 2, 17, 49
Ratus. Sullanas venditiones vult eſſe ratas Caeſar, quo firmiores exiſtimentur ſuae 13, 8, 387
Raucus rumor 9, 2, 239
Reapſe 9, 15, 253
Receptus 10, 11, 284
Receſſum, non dimicationem mihi tuam praeſagiebat haec exiguitas copiarum 8, 10, 223
Recipio in me 13, 10, 390. recipio vobis, celeriter me negotium ex ſententia confecturum 10, 17, 290. recipe te ad nos 7, 11, 183 quid ſibi is de me recepiſſet, in memoriam redegit 1, 9, 18. pro Caſſio et te ſi quid velitis me recipere, recipiam 11 1, 317. recipere aliquem hoſpitio 9, 16, 258. recipere alicui fruſtra de altero, aut temere de ſe 10, 9, 282. recipere aliquem in fidem et amicitiam ſuam 13, 16, 395. recipere, excludere *opponuntur* 5, 6, 111. 112. recipere quaedam ſua affirmatione 10, 7, 278. ſi modo tecti ſatis eſt ad comitatum noſtrum recipiendum 6, 19, 166
Recognoui mirificum tuum erga me amorem 12, 12, 354
Reconciliare aliquem offenſum, aut mitigare 1, 9 29. non intelligo, cur reconciliatam gratiam dicas, quae numquam immutata eſt 5, 2, 106. reconciliata nobis videbatur voluntas ſenatus 1, 2, 3. reconciliata voluntate noſtra 10, 15, 288
Reconditum 11, 20, 334. reconditae litterae in Caluo 15, 21, 479
Recreati fuerunt boni viri Lentuli conſulatu 1 9, 22. recreati ſunt meis inſtitutis 15, 4. 461
Recrudeſcit vulnus 4, 6. 91
Recte committere. Si quem, cui recte committam, inuenero, curabo libros

libros ad te perferendos 1, 9, 27. recte dari litteras 1, 7, 9. ſi recte iſtic erit 10, 20, 294. recte fieri 11, 28, 343. rectiſſime ſunt apud te omnia 9,16,256

Rectum et honeſtum. Sin hi ſumus, qui profecto eſſe debemus, vt nihil arbitremur expedire, niſi quod rectum, honeſtumque ſit: non poteſt eſſe dubium, quid faciendum nobis ſit 4, 2, 82. rectam nauim tenere 12, 25, 373. recta ſtudia, bonae artes 5, 16, 127

Recuperare ius ſuum 12, 2, 347

Recuſaui negotium. Non recuſaui 15, 1, 451. recuſare communem fortunam 6, 1, 139

Reddidi officium veteri noſtrae neceſſitudini iamdiu debitum 5, 8, 113. reddemus vos ab hac parte ſecuros 10, 24, 301

Redeatne quisquam in gratiam bona fide, an omnino nemo redeat 3, 8, 67. redire ad ſanitatem 12, 10, 352. rediiſſe cum libris in gratiam 9, 1, 237

Redigere in memoriam 1, 9, 18. redigerentur in veſtram poteſtatem vectigalia 12, 15, 361

Redimo. Redemiſſem libentiſſime acerbitatem illam a republica meis priuatis incommodis 2, 16, 47. redimere praeteritam culpam 10, 8, 279

Reductio regis Alexandrini 1, 7, 10

Redundas omnibus ornamentis, vel praeſidiis 3, 10, 72

Referre ſua locupletiora. Nam mea, ſi ſio aedilis, non locupletiora referam 8, 3, 209. retuli ad generum tuum Lentulum, quem in locum me venire velles 3, 8, 66. retulit cum Caeſar in Nouocomenſes 13, 35, 410. mandaram meis vt, cum iam longe abfuturus eſſem, ad me ne referrent 3, 12, 78. referre gratiam pro aliquibus rebus 5, 5, 110. referre me gratiam, vt putes tum, cum memoria tenebo 10, 11, 283. referre omnia ad dignitatem 12, 22, 370. omnia ad ſuam vtilitatem, aſtuti eſt 3, 10, 73. referre pedem 10, 30, 307. referre ſe ad ſtudia litterarum 1, 8, 14. ſe ad bonas artes 4, 3, 84. referebantur ad me certorum hominum ſermones 1, 9, 18

Refigere aera 12, 1, 345

Refricare litteris deſiderium ac dolorem alterius 5, 17, 129

Refrigerato iam leuiſſimo ſermone hominum prouincialium 3, 8, 64

Refrixiſſet haſta. Caeſarem putabat moleſte laturum, verentem ne haſta refrixiſſet 15, 17, 474

Refugere. Non habet, quo refugiat 12, 14, 359

Refutare alterius cupiditatem non potes ſine ſuſpicione tuae cupiditatis 1, 9, 28

Regeram tibi pro Catio tot ruſticos Stoicos, vt Catium Athenis natum dicas 15, 19, 476

Regnas in centuriis equitum 11, 16, 331

Regna quemadmodum tulerint ſapientiſſimi viri, vel Athenis, vel Syracuſis 9, 16, 257

Reiicere aliquos Romam 13, 26, 403. reiicere controuerſiam in aliam διοίκησιν 13, 53, 418. reiecta cauſſa eſt in Kal. 8, 9 222. reiecta res in Galliam eſt 13, 14, 393. omnino res tota in menſem

menſem Ianuarium reiecta erat 5, 6, 111

Relaxare ſe occupationibus 7, 1, 172

Relaxatio animi 7, 26, 197

Religioſe, et ſine ambitione aliquem commendare 13, 17, 396

Relinquere locum. Sed plane nec precibus noſtris, nec admonitionibus reliquit locum 1, 1, 2. *Relinquere ſibi aliquam, nullam partem dignitatis.* Nullam ſibi in poſterum non modo dignitatis, ſed ne libertatis quidem, partem reliquit 1, 9, 16. nullam reliquiſti dubitationem, quantum me amares 15, 21, 478. relinquere hominem innocentem ad alicuius quaeſtum 13, 64, 424

Reliquiae nos exercent 12, 4, 348. reliquiae priſtinae dignitatis 6, 10, 156

Reliquum facere. Nullum officii onus (Ern. munus) reliquum feciſſe 3, 13, 79. reliqua ſuperioris luſtri 2, 13, 43

Remiſſio animi ac diſſolutio in acerbiſſima iniuria 5, 2, 108. remiſſio animorum 9, 24, 268

Remitto tibi et condono eam animaduerſionem, qua in eum vſurus eram 5, 10, 116. remittere aliquid populo 2, 17, 50. remittere nihil debetis de diligentia 11, 13, 325. remittere nuncium 14, 13 445. ſine praemiis veſtris, nihil ſum de meo ſtudio, perſeuerantiaque remiſſurus 10, 9, 232

Remotus longe ab omni ſuſpicione futuri ciuilis tumultus 10, 33, 312. remoto ioco 7, 11, 183. remotiſſimus ab omni cupiditate 13, 10, 390

Remunerari alterum aliquo genere 3, 9, 69. vt poſſem te remunerari quam ſimillimo munere 9, 8, 244. nihil mihi ad te remunerandum ſuppetit, praeter voluntatem 15, 13, 467

Renouatum bellum gerimus 12, 8, 351. renouatum bellum gerere conamur 12, 30, 377

Repello. Repulſi eſſe videamur 1, 5, 7

Repetere altius rationem conſiliorum ſuorum 1, 9, 16. repetere initia amicitiae a parentibus ſuis 6, 16, 163. repetere memoria praeterita 11, 27, 339

Repono. Ne tibi ego idem reponam 1, 9, 24

Repraeſentare diem 16, 14, 491. repraeſentare ratione temporis medicinam 5, 16, 128

Repraeſentatio 16, 24, 500

Repreſſit (Ern. expreſſit) eos ſermones, qui de eo fuerant 8. 1, 206

Repungere leuiter animos aliorum 1, 9, 24

Reputare. Non reputans, quid Pompeius vellet, in omnibus meis ſententiis de republica priſtinis permanebam *ibid.* 17

Requiem quaerit animus tuus ex magnis occupationibus 5, 14, 125

Res haec eſt 13, 8, 387. rebus omnibus relictis 12 14, 357. rebus tam ſubitis, tamque anguſtis 10, 16, 290

Reſcribam tibi ad omnia, quae quaeris 1, 9, 15

Reſeruare alicui integram cauſſam 13, 4, 382

Reſidet in te aliquid amoris. Si quid reſidet in te amoris erga me 5, 5, 111. reſidet ſpes in virtute

virtute tua 12, 3, 348. reſederant Marcelli impetus 8, 2, 208. apud me plus officii reſidere facillime patior 5, 7, 112

Reſpicere. Quod rogas, vt reſpiciam generum meum, *etc.* 2, 16, 47

Reſpirabit ciuitas, armis aut conditione poſitis, aut defatigatione abiectis, aut victoria detractis 6, 2, 142

Reſpondeo. Vni epiſtolae reſpondi, venio ad alteram 2, 17, 49. reſpondit fortuna meis optatis 2, 1, 30. reſpondebo ordine tuis litteris 2, 17, 48 reſpondebo tuo in me amori, vtinam ceteris rebus, amore certe 15, 21, 478. 479. reſponderem breui tuis litteris 3, 8, 64. reſpondere mihi tantis officiis poſſe non videor 10, 11, 283. reſpondere mutuo alterius ſtudiis 5, 2, 106. reſpondere mutuo alterius officiis 5, 7, 112

Reſpublica. Reipublicae ſumma 13, 68, 427

Reſtrictior ad largiendum ex alieno 3, 8, 67

Retexunt ſuperiora noui timores 11, 14, 329. retexere ſe ipſum 11, 28, 342

Retinere. Virum excellentem, non nihil ſuſpicantem propter aliquorum opinionem ſuae cupiditatis, te ab ſe abalienatum, illa epiſtola retinuiſti 1, 7, 10. nos, quos fauendo in communi cauſſa retinere potuerunt, inuidendo abalienauerunt *ibid.* 11. retinere ſuam amplitudinem 1, 4, 6. retinetur erectum ſtudium lectoris Themiſtoclis fuga et reditu 5, 12, 120

Retudit eo facto ſermones 8, 6, 214. retundi eorum improbitatem, et non pati impunitate augeri, reipublicae vtile eſt 12, 14, 358

Reuelli iuſſit tabulam, in qua nomina ciuitate donatorum inciſa eſſent, Caeſar 13, 36, 410

Reuiuiſcet ſimul cum republica et recreabitur tua cauſſa 6, 10, 157

Reuocare aliquem iam languentem et defeſſum ad priſtinam conſuetudinem 10, 28, 305. aliquem in conſuetudinem priſtinam 9, 1, 237

Rex Antiochus Commagenus 15, 1, 450

Rhegium Lepidi 12, 5, 349

Rhodii. De Rhodiis queritur apud Ciceronem Lentulus 12, 14, 358

Ridere cum aliquo familiariter et docte 12, 18, 367. ridere γέλωτα Σαρδόνιον 7, 25, 196

Riſus facit 8, 9, 221

Robur atque nerui. Quantum in cuiusque animo roboris eſt, atque neruorum 6, 1, 140

Rogo atque oro 2, 7, 37

Romano more locutus 7, 16, 187

Rudentum ſibilus 8, 2, 207

Rumor raucus factus 9, 2, 239. rumores conſtantes illi quidem, ſed adhuc ſine auctore 12, 9, 352. rumores non belli de Caeſare, ſed ſuſurrationes dumtaxat 8, 1, 206. rumores triſtiores, ſed ἀδέσποτοι 15, 17, 474

Ruta. Ad Leptae rutam pulegio mihi tui ſermonis vtendum eſt 16, 23, 500

S.

Sabinorum natio 15, 20, 477

Sacerdotii ampliſſimi collegium, in quo non modo amicitiam

tiam violari, apud maiores noſtros fas non erat, ſed ne cooptari quidem ſacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio eſſet inimicus 3, 10, 73. 74
Sacramento contendere 7, 32, 202
Sagax. Minus ſagax ad perſpiciunda pericula 10, 23, 298
Sal. Salis ſatis eſt: ſannionum parum 9, 16, 258. ſales Attici, Romani 9, 15, 253
Salaco nequiſſimus, *al.* helico 16, 18, 494
Saltus Caſtulonenſis 10, 31, 308
Salubre et honeſtum aliquod negotium 12, 17, 366
Salus. Salutem multam dicere alicui rei 7, 33, 203
Salutationi amicorum ſe dare 7, 28, 198
Saluto. Saluta Tironem noſtris verbis 7, 29, 200
Saluus. Saluis auſpiciis 1, 2, 4. ſaluis legibus *ibid.* 5, 20, 136. ſaluis rebus 4, 1, 80
Samarobriuae 7, 11, 183
Sanare vulnus iniuriae 15, 4, 460
Sanctior neceſſitudo 13, 17. 395
Sannionum parum 9, 16, 258
Sapere vsquequaque oportet. id erit telum acerrimum 7, 16, 186
Sapiens, qui ipſe ſibi prodeſſe nequit, nequicquam ſapit 7, 6, 179. ſapientes turpitudine, non caſu, et delicto ſuo, non aliorum iniuria, commouentur 5, 17, 130
Sapienter ferre, quae accidunt, debemus 4, 13, 101
Sarciam longi temporis vſuram, qua caruimus, crebritate, et magnitudine officiorum meorum 3, 1, 53. 54. ſartum et tectum, vt aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, moleſtia ſincerum, integrumque conſerva Man. Curium 13, 50, 417. ſarta tecta aedium ſacrarum 13, 11, 391
Sardi venales 7, 24, 196
Satisdare fide ſua. Cura vt ſatisdetur fide mea 13, 28, 404
Satisdatio, amplius eo nomine non peti *ibid.*
Satisfacio omnibus officio, ac potius pietate, erga te 1, 1, 1. ſatisfeci vitae vel aetate, vel factis, vel gloria 10, 1, 272. ſatisfacere immortalitati laudum tuarum, mirabiliter cupit 13, 16, 395. ſatisfit mihi cumulate abs te 13, 32, 403. ſatisfactum officio, familiaritati, partibus 9, 9, 246
Satisfactionem alterius accipere 7, 13, 184
Scalarum gradus 6, 7, 152
Scenici ludi 7, 1, 172
Schola Stoica 9, 22, 266
Σκιαμαχίαι 11, 14, 329
Scientia medicinae 4, 5, 89. ſcientia ciuilium commutationum 5, 12, 120
Scintilla belli. Nequa ſcintilla teterrimi belli relinquatur 10, 14, 288
Scipio foede periit 9, 18, 260
Scribere de ſe ipſo 5, 12, 122. ſcribendo affuiſti 15, 6, 463. ſcribendo affuerunt 8, 8, 219
Scriptura. Operas in ſcriptura dat pro magiſtro 13, 65 425. ſcripturae genus, non modo liberum, ſed incitatum, atque elatum 6, 7, 152. ſcripturae ſocii 13, 65, 425
Scrutari tabellarios et retinere 10, 31, 308
Scurra veles 9, 20, 262
Secundum heredem me inſtituit 13, 61, 422. ſecundam fortunam

nam pulcherrime ferre 4, 5, 90. ſecunda fere vigilia 3, 7, 62. ſecunda voluntate hominum 15, 19, 476

Secus. Secus exiſtimare de aliquo 3, 6, 61. de tuo in me animo iniquus ſecus exiſtimandi videris non nihil loci dediſſe *ibid.*

Sedebamus in puppi, clauumque tenebamus 9, 15, 254

Seditionem facere 10, 32, 311

Seducere aliquem ſeuere 1, 9, 24

Sedulitas 10, 15, 288. nimium arguta 8, 1, 205. ſedulitate mihimet ipſe ſatisfacere poſſum, re non poſſum, *etc.* 1, 8, 14

Seiunge te ab impiorum ciuium tui diſſimillimorum ſocietate 10, 6, 278

Seleucia 8, 14. 230

Sella tibi erit in ludo, tamquam hypodidaſcalo, proxima 9, 18, 261

Semiſomni 7, 1, 171

Semiſſes vſurae 5, 6, 112

Sempronianum ſenatus conſultum 12, 29, 377

Senatores omnes Caeſari gratias egerunt ob ſalutem Marcelli impetratam, praeter Volcatium 4, 4, 86

Senatus conſulibus, praetoribus, negotium dedit, vt curarent ne quid reſpublica detrimenti caperet 16, 11, 488. ſenatus eſt continuo conuocatus, frequensque conuenit 10, 12, 286. ſenatus frequens 12, 22, 370. ſenatus eum frequens reliquit, et in alia omnia diſceſſit 10, 12, 286. ſenatus non poteſt haberi ante Kal. Febr. per legem Pupiam, *etc.* 1, 4, 6

Senatus conſultum in ſententiam Cic. factum 1, 9, 17

Senatus conſultorum formulae 8, 8, 219. *ſqq.*

Seneſcens morbus 7, 26. 197

Senex. Senum deſperationes 2, 16, 48

Senſus bonorum 1, 9, 19. non eſt ignotus mihi ſenſus tuus 10. 4, 275. ſenſus oculorum 4, 10, 96. difficile eſt ſenſum in republica praeſertim rectum et confirmatum deponere 1, 8, 13. ſenſu omni caret, qui non eſt 6, 3, 143. ſenſu vno oculorum ſolum moveri 4, 9, 95

Sententia prima Bibuli pronunciata 1, 2, 4

Sentire bene de republica 10, 18, 292. conſulares male ſentientes 10, 28, 305. ſentire quae rectiſſima ſunt 9, 16, 256

Sepſi Pindeniſſum ſex caſtellis, caſtriſque maximis 15, 4, 459. ſeptus philoſophiae praeſidiis 16, 23, 500

Sequi. Quod conſilium in diſceſſu, quae loca ſequamur 4, 2, 82. ſequi neceſſitudinem 8, 14, 230. ſequi officium iuſtum, pium, debitum reipublicae 6, 1, 140. ſequi officium, non ſpem 9, 5, 241. ſequi ſpem praedae et rapinarum 12, 12, 355

Sermo litterarum tuarum mihi iucundus eſt 7, 32, 203. ſermo familiaris in conuiuiis dulciſſimus eſt 9, 24, 268. ſermo verbis tectus, re impudentior 9, 22, 264. ſermones minus commodi 2, 17, 48

Sero ſapiunt 7, 16, 186

Seruilius gratia effecit, vt ſententia ſua prima pronunciaretur 10, 12, 286

Seruire temporibus 10, 3, 274

Seruius Ciceronem conſolatur de Tulliae obitu 4, 5, 87. *ſqq.* Seruius, collectis omnibus bellis ciuilibus, accuratiſſime monuit ſenatum, vt et illa timerent, quae meminiſſent, et ſcirent, quicumque poſtea rempublicam oppreſſiſſet armis, multo intolerabiliorem futurum 4, 3, 83. Seruius Sulpicius, et in conſulatu ſuo, et poſt conſulatum, defenſor pacis fuerat 4 1, 80. Seruii Sulpicii morte magnum praeſidium amiſſum 12, 5, 349. Seruii ſententia in bello ciuili cauendo et praedicendo 4, 3, 83

Seruo. Cum populus ſuum ſeruaret 5, 20, 134. ſeruare omnia integra 10, 21, 296. omnibus officiis amicitiae ſancte diligenterque ſeruatis 5, 17, 129

Sextans. Ex ſextante ſunt ii, quorum pars ſine iuſta querela publica poteſt eſſe 13, 29, 407

Sextiana dicta 7, 32, 202

Sextus Aelius 7, 22, 193

Sextus Pompeius 11, 1, 317

Sibyllae placere, regem Alexandrinum ſine multitudine reduci 1, 7, 10

Sic habeto 3, 12, 78

Sida, maritima pars prouinciae Ciliciae 3, 6, 59

Signare argentum 13, 29. 406

Significaſſe vultu et taciturnitate 3, 8, 64

Signum magnum amoris dediſti 11, 21, 335. ſigna meliora, quam quae in Tuſculano 7, 11, 182

Silua Gallinaria 9, 23, 267

Simile ab Apelle, qui Venerem inchoauit 1, 9, 21. ſimile ductum ab auro, quod igne perſpicitur 9, 16, 255. a fluctu qui ſaxo frangitur *ibid.* 257. a gradibus ſcalarum 6, 7, 152. ab iis, qui intempeſtiue ad nos adeunt 11, 16, 330 a malis medicis 4, 5, 89 a morbo corporis 5, 13, 123. a nauigatione et tempeſtate 1, 9, 25

Simiolus 7, 2, 174

Simius, non ſemiſſis homo 5, 10, 116

Simulacra corporis etiamſi nulla ſint, nihilo ſunt tamen obſcuriores clari viri 5, 12, 121

Simultates Ciceroni cum Appio fuerunt 8, 6, 214. ſimultates cum eo ſi tibi non fuiſſent *ibid.*

Sincerum ac ſubtile iudicium 15, 6, 463. ſincerum integrumque ab omni incommodo aliquem conſeruare 13, 50 417

Sine vlla dubitatione 1, 5, 8

Siniſterius cornu 10, 30, 307

Siſtere ſe incolumem. Si te nobis incolumem ſtiteris, (Ern. praeſtiteris) omnia a te habebo 16, 9, 486

Sita eſt laus tua excelſo et illuſtri loco 2, 5, 33

Societas paene aegritudinis 4, 6, 91

Socium me habebis tuarum actionum, ſententiarum, voluntatum 1, 9, 26. ſocii ſcripturae 13, 65, 425

Socratem nobiliſſimus fidicen docuit Connus 9, 22, 265

Solatium animi 4, 5, 88. in maximo meo dolore hoc ſolatio vtor 11, 26, 338

Sollicitat me tua valetudo 16, 20, 495

Sollicitudines, quas pertulimus, *etc.* 6, 21, 168

Sollicitus eram de rebus vrbanis 2, 12, 41. ſolliciti eramus de tua

tua valetudine mirum in modum 16, 7, 484. 485. ſollicitior 10, 18, 292
Solum. Loquor aliquid, quod in ſolum vt dicitur, 9, 26, 271
Soluo. Soluere beneficia 8, 12, 227. ergaſtula 11, 10, 325. ſoluendo ciuitates non erant 3, 8, 65
Soluta fides. Suam fidem ſolutam eſſe 10, 21, 295. *Solutiſſima.* Si eſſent omnia mihi ſolutiſſima 1, 9 26
Σοφὸς εὐθυμήμων ἔση 9 22, 266
Sordidi homines, qui Caeſaris beneficia vendebant 13, 36, 410
Sors. Eo iucundiorem mihi ſortem ſperabam fore, quo diutius in prouincia mecum fuiſſes 2, 19, 51
Sortiri prouinciam 1, 9, 28
Species gloriae, collecta ex inaniſſimis ſplendoris inſignibus 10, 12, 286. ſpecies quaſi reuiuiſcentis reipublicae 4, 4. 86
Spectare. Haec eo ſpectant, vt te horter, et tibi ſuadeam 13, 4, 383. omnia vtriusque conſilia ad concordiam ſpectauerunt 4, 2, 82. quo ſpectent tam longe repetita principia 13, 29, 406. ſpectare ad arma rem intellexi 14, 5, 441. ſpectare gladiatores 16, 20, 495
Spectra Catiana 15, 16, 472
Specula. Hac tamen in communibus miſeriis oblectabar ſpecula, Dolabellam, *etc.* 2, 16, 47
Speculā. Multo antea tamquam ex aliqua ſpecula proſpexi tempeſtatem futuram 4, 3, 83
Sperare, optare. Nihil mihi in mentem venire poteſt non modo quod ſperem, ſed vix iam quod audeam optare 4, 1, 81
Spes firmiſſima 6, 5, 147. minime dubia, et plane explorata triumphi 3, 9, 69. ſpes reliqua noſtra Cicero 14, 4, 441. ſpes ſalutis pertenuis oſtenditur 14, 3, 438
Spiſſius. Sin id erit, vt ſcribis, ſpiſſius, *etc.* 2, 10, 46
Splendorem et ſpeciem huius vitae intuentur, ſollicitudinem autem et laborem perſpicere non poſſunt 1, 9, 22
Spoliatus et domeſticis, et forenſibus ornamentis atque ſolatiis 5, 15. 126
Sponſio, ſi bonorum Turpiliae poſſeſſionem Q. Caepio praetor, ex edicto ſuo mihi dedit 7, 21, 192
Sponſor humanitatis tuae 7, 5, 178
Sponte. Homo ſua ſponte laudatus non aliorum teſtimonio 3, 8, 65
Sportellae, et artolagani tui 9, 20, 262
Σπουδάζειν ſine periculo vix poſſumus 15, 18, 475
Spurinna 9, 24, 268
Stator 2, 17, 48. ſtatores, et lictores 2, 19, 52
Statuo: ſtatutum habere. Si habes iam ſtatutum, quid agendum putes 4, 2, 83
Status reipublicae 2, 11, 41. ſtatus hic reipublicae me non delectat 1, 7, 13. ſtatus rerum communium 1, 8, 13
Stilus dicendi opifex 7, 25, 196
Stimulabat me vetus noſtra ſimultas, vt cauerem, ne cui ſuſpicionem ficte reconciliatae gratiae darem 3, 12 78
Stipendium Caeſari decretum 1, 7, 12

Sto. Cum in ſenatu pulcherrime ſtaremus 1, 4, 5. ſtare ſuis conditionibus 16, 12, 489
Stoici agunt verbis apertiſſimis 9, 22, 267. Stoici ruſtici 15, 19, 476. Stoicorum ſententia, diuites ſunt omnes, qui caelo et terra frui poſſunt 7, 16, 187. Stoicis placet ſuo quamque nomine rem appellare 9, 22, 265
Stomachari 10, 26, 303
Stomachoſus. Stomachoſiores litterae 3, 11, 77
Stomachus. Stomachi faſtidium 2, 16, 46. ſtomachum alicui facere 1, 9, 18. ſtomacho languenti eſſe 8, 13, 229
Strangulauit patrem 9, 22, 266. ſtrangulare 8, 15, 233
Struere ruinae periculum, non aſcenſum parare 6, 7, 152
Studioſus. Mire ſtudioſus, et eruditus, et modeſtus 13, 61, 422. ſtudioſus ſtudiorum meorum 2, 13, 62
Studium bonorum conciliatum ex tribunatu 2, 6, 35. ſtudia bonarum artium vacationem habent etiam publici muneris 9, 6, 242. ſtudia et artes, quae per ſe ipſae eos, qui eadem voluntate ſunt, etiam familiaritate deuinciunt 13, 29, 406. ſtudia mihi eorum placent, conſilium totum mihi videtur minime neceſſarium 3, 8, 65. ſtudia, quibus antea delectabamur, nunc vero etiam viuimus 13, 28, 404. ſtudiorum et partium coniunctio 6, 6, 147. ſtudiorum vinculum 13, 29, 406
Stultorum plena ſunt omnia 9, 22, 266
Sub. Sub eas litteras ſtatim recitatae ſunt tuae litterae 10, 16, 289. ſub manu 10, 23, 298.
Sub ſignis. Legiones quinque ſub ſignis habet Plancus 10, 8, 281
Subdere aliquem in alterius locum. Tantum te rogo, vt in Hirtii locum me ſubdas, et ad tuum amorem et ad meam obſeruantiam 10, 21, 296
Subdubitare 2, 13, 43
Subductis rationibus 1, 9, 18
Subeo. Subire alicuius pericula et tempeſtates 15, 4, 459. ſubire caſum 10, 23, 297. ſubire potentiam togati potius, quam victoriam armati 6, 1, 141. ſubire vultum alicuius 8, 12, 228. *Subire offenſionem.* Denique illud cogita, te, quod offenſae fuerit, in iſta cunctatione ſubiiſſe 8, 10, 234
Subimpudens 7, 17, 187
Subinuideo tibi 7, 10, 181
Subiraſcebar breuitati tuarum litterarum 11, 24, 337. reſcripſi tibi ſubiratus 3, 9, 68
Subitum eſt ei remigrare Kalendis Quinctilis, propter opera inſtituta multa multorum 13, 2, 381
Submittere animum periculo 11, 3, 319
Subornare aliquem. Vt vigilanter neruoſeque nos ſubornes 10, 23, 298. 299
Subſellia. Verſatus in vtriſque ſubſelliis optima et fide et fama, etc. 13, 10, 390
Subſequi. Subſecutus eſt mirifice ſuo ſermone humanitatem tuarum litterarum 3, 1, 54
Subſidium ſibi parare ad omnes vitae ſtatus 9, 6, 242
Subterfugerunt Sullani temporis acerbitatem, deorum benignitate 13, 4, 382. ſubterfugere periculum 15, 1, 451

Succe-

Succedere, prouinciam tradere, *opponuntur* 3, 3, 55
Succlamatum eſt 11, 13, 328
Succurrebat mihi illud 16, 21, 497. ſuccurret fortaſſe alicui verum, cur, *etc.* 11, 1, 317. ſuccurrere incendio 10, 33, 313
Sudare. Vides ſudare me 3, 12, 78
Sudum. Horologium et libros mittam, ſi erit ſudum 16, 18, 494
Suffectus ſum in eius locum 5, 10, 116
Suffragari. Suffragere noſtrae laudi velim 12, 14. 359. ſuffragere velim huic libro, maxime quidem ex animo; ſin minus, gratiae cauſſa 12, 17, 366. ſuffragari alicuius dignitati 10, 7, 279. ſuffragante fortuna videris res maximas conſecutus 10, 5, 277
Suffragatio gratioſa 2, 6, 35
Suffragium ferre 11, 27, 340
Suffuſus. Animus nulla in ceteros maleuolentia ſuffuſus 1, 9, 16
Sulla pater mortuus 15, 17, 474. Sulla non quaeſiuit, quod bonum eſſet, ſed omnia bona coemit 15, 19, 476
Sum, *vide* eſſe, eſt, *it.* futura.
Summa eadem eſt, et idem exitus 6, 3, 143. ſumma eſt haec ſententiae meae, vt te omnia metiri dignitate malim 10, 25, 302. ſummam feci cogitationum mearum omnium 1, 9, 18
Summa reſpublica 9, 24, 268. 11, 13, 328. ſummam rempublicam deducere in diſcrimen 10, 24, 300. ſummo genere natus 7, 9, 181 ſummo loco nati, prompti, non indiſerti 2, 18, 51. ſumma pectoris 1, 9, 21
Summittere exercitus 10, 21, 296
Sumo. Non mihi ſumo, vt plus ipſe proſpiciam, quam te videre mihi ipſe perſuaſerim 6 5, 146. ſumpſi mihi partes Philonis 9, 8, 244. ſumito tibi tantum pro Capitone apud Caeſarem, quantum ipſum meminiſſe ſenties 13, 29 407. ſumere arma explorata victoria 6 6, 150
Sumptui ne parcas vlla in re, qua ad valetudinem opus ſit, rogo 16, 4, 482
Superbus iuriſconſultus qui non conſulitur, *per iocum* 7, 16, 187. partim te ſuperbum eſſe dicunt, quod nihil reſpondeas, partim contumelioſum, quod male reſpondeas 1, 10, 29
Superior honoris gradu 2, 18, 51. ex ſuperiore loco, et ex aequo loco, *opponuntur* 3, 8, 64
Supero. Superaſſet te filio omnium fortunam ſi ei contigiſſet, vt te videret, antequam e vita decederet 2, 2, 31
Superſede hoc labore itineris 4 2, 83. ſuperſedere potuit 8, 8, 221
Superſtitem reipublicae viuere 9, 17, 259
Superſum. Supereſſe, deeſſe *opponuntur* 13, 63 423. *Supereſſe reipublicae.* Neque deeſſe, neque ſupereſſe reipublicae volo 10, 33, 313
Suppedit, flagitium eſt 9, 22, 266
Suppeto. Nihil mihi ad remunerandum ſuppetit, praeter voluntatem 15, 13, 467
Supplementum meis et Bibuli legionibus ſcriberetur 3, 3, 55
Supplicatio. Praerogatiua triumphi 15, 5, 462. ſupplicatio ſibi vt decernatur, petit Cicero 3, 9, 69. ſupplicationis honos Ciceroni decretus a ſenatu 15, 6, 463.

ſupplicationem non ſemper ſequitur triumphus 15, 5, 462. ſupplicationem tibi lubenter decreui 13, 77, 432

Supportare. Niſi quid nauibus Laodicenorum ſupportarit, fame pereat neceſſe eſt 12, 13, 357

Surrexit illico magna fama 8, 8, 217

Sus Mineruam 9, 18, 261

Suſcepi mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis 5, 8, 113. ſuſcepi totum negotium 11, 16, 331. ſuſcepiſti grauem curam, vehementerque de nobis ſollicitus es 12, 12, 354. ſuſcipe paulliſper meas partes 3, 12, 77. ſuſcipe totum negotium 9, 25, 270. feſtinare te nolo, ne nauſeae moleſtiam ſuſcipias 16, 11, 488. ſuſcipere alicuius inimicitias 3, 10, 71. ſuſcipere graues inimicitias 2, 18, 51. ſuſcipere officia atque partes deprecatoris, rogando; propinqui, laborando, *etc.* 3, 10, 70

Suſcitare bellum ciuile 11, 3, 319

Suſpenſam tenuiſſe diutius hominum exſpectationem et ſpem reipublicae de ſua voluntate 10, 8, 279. ſuſpenſo animo te exſpecto 16, 3, 481. ſuſpenſi novarum rerum exſpectatione 15, 1, 451. ſuſpenſi animi nouarum rerum exſpectatione 15, 4, 461. ſuſpenſa erant omnia propter exſpectationem legatorum 11, 8, 323

Suſpicioſiſſimum tempus Caninianum 1, 7, 10

Suſpicor. Valde ſuſpicor fore 1, 6, 8

Suſtento illius tenuitatem ex meis anguſtiis 16, 21, 497. ſuſtenta iſtam imbecillitatem valetudinis 7, 1, 173. ſuſtenta te, mea Terentia 14, 4, 440. perditis rebus omnibus ipſa virtus ſe ſuſtentare poteſt 6, 1, 140. ſuſtentare ſe conſcientia optimorum conſiliorum *ibid.* ſuſtentare ſe firmitudine animi, et ſpe optima 6, 6, 151. ſuſtentare ſe optimarum artium ſcientia, et maximarum rerum gloria 7, 3, 176. ſuſtentare ſe ſua virtute 6, 4, 146

Suſtineo maximam curam et ſollicitudinem 10, 4, 276. nos interea duriore conditione bellum ſuſtinemus 10, 24, 301. ſuſtinebant ſe ſatis arroganter Allobroges 11, 13, 328. ſuſtinui me 6, 7, 152. ſuſtinebis abſens facilius hominum ſermones 15, 14, 469. velim quaeras, quos ille dies ſuſtinuerit, in vrbe dum fuit, quam acerbos ſibi, *etc.* 2, 16, 47. ſuſtinere in ſe innumerabilia alterius officia 2, 6, 34. ſuſtinere beneficia ſua in alterum omnibus viribus 5, 5, 111. ſuſtinere culpam 15, 15, 471. ſuſtinere eos non poterat 11, 13, 328. ſuſtinere et tueri exſpectationem ſui concitatam 2, 1, 31. ſuſtinere maiora onera poſſimus 2, 11, 41. ſuſtinere omnia integra 10, 24, 300. ſcis quid ſuſtinere poſſis 15, 14, 469. ſuſtinere ſe 9, 8, 244. ſuſtinere ſe non putat poſſe cauſſas multorum, ſi tibi conceſſerit 6, 6, 149. ſuſtinere ſumptum (Ern. ſubſiſtere ſumtui) 11, 10, 325. ſuſtinere te proelia mea cauſſa ſcribis 9, 11, 248. ſuſtinere totum negotium 6, 7, 153. ſuſtinendam

nendam mihi puto totam petitionem Lamiae 11, 17, 331
Suſurratores rumores, *alii*, ſuſurrationes 8, 1, 206
Sutorio atramento abſolutus 9, 21, 264
Suus. Scripſerunt ad eum ſui 9, 6, 241
Syda (Ern. Sida) extrema regio prouinciae Pamphyliae 12, 15, 363
Συμβιώτης 9, 10, 247
Συμφιλολογεῖν 16, 21, 498
Symphoniam Lyſonis velim vitaſſes 16, 9, 486
Συμπόσια 9, 24, 268
Σύνδειπνα 9, 24, 268
Syngrapha Sittiana 8, 4, 212. tamquam ſyngrapham ad imperatorem, non epiſtolam attuliſſet, ſic pecunia ablata domum redire properabas 7, 17, 187. ſyngrapham Sittianam tibi commendo 8, 8, 221
Synnadis 3, 8, 65
Σύνταγμα 8, 3, 209
Σύν τε δύ' ἐρχομένω 9, 7, 243

T.

Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς, τάδε 16, 21, 497
Tabellae latebra 3, 12, 77. tabella docuerunt 1, 9, 23
Tabernaculum 4, 12, 99
Tabernarii et aquarii 8, 6, 215
Tabulae teſtamenti 7, 21, 192
Tacitus. Prima duo capita epiſtolae tuae tacita mihi quodammodo relinquenda ſunt 3, 8, 64
Taeterrima hieme 8, 15, 232
Tantum quod 7, 23, 193
Tantus. Sed tanti 8, 3, 209
Tarcondimotus populi Romani ſocius, trans Taurum 15, 1, 450
Tarda deceſſio 4, 10, 46
Tarde et incommode nauigauimus 14, 5, 441
Tarſus 2, 17, 48
Telum acerrimum 7, 16, 186
Temperatis, moderatiſque moribus homo 12, 27, 375
Temperius fiat 9, 16, 258
Tempeſtati obſequi. Vt in nauigando tempeſtati obſequi artis eſt, etiam ſi portum tenere non queas: cum vero id poſſis, *etc.* ſic cum omnibus nobis in adminiſtranda republica propoſitum eſſe debeat cum dignitate otium, non idem ſemper dicere, ſed idem ſemper ſpectare debemus 1, 9, 25. 26. tempeſtates idoneae 16, 1, 480. 481
Tempus anni 16, 7, 485. tempus anni idoneum 3, 6, 61. tempus idoneum nactus 1, 2, 4. tempus ſuſpicioſiſſimum 1, 7, 10. tempus vſitatum et quaſi legitimum ad petendum 10, 25, 302. temporis longinquitas omnem dolorem minuit ac mollit 4, 5, 89. non debemus exſpectare temporis medicinam, quam repraeſentare ratione poſſimus 5, 16, 128. tempori ſeruiendum eſt 9, 7, 243. tempore meo triſtiſſimo 4, 13, 101. tempora in republica plurimum valent 12, 1, 345. tempora reipublicae turbulenta 2, 18, 51 vides, quanta vis in republica temporum ſit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates 2, 7, 36. temporum meorum recordatio 1, 6, 8. Caeſar ſeruit temporibus 9, 17, 259. temporibus eſſe aſſentiendum 1, 9, 25. temporibus miſeris et luctuoſis, tran-

quillis et optatis, *opponuntur* 5, 14, 125. temporibus his difficillimis 10, 5, 277. quae ſunt in fortuna, temporibus regentur, et conſiliis noſtris prouidebuntur 6, 10, 157

Tenebrae et quaſi parietinae reipublicae 4, 3, 83. tenebrae reipublicae 12, 13, 356

Teneo. Tenet me deſiderium vrbis, ſatietas prouinciae 2, 11, 41. etiam is, qui omnia tenet, fauet ingeniis 4, 8, 94. illa, quae requiris, ſuum ſtatum tenent 6, 1, 139. *Tenere locum apud aliquem.* Videtur mihi noſſe locum, quem apud te is teneret 3, 6, 59. tenere curſum, quem ceperis 1, 9, 26. tenere et ſtatum et famam dignitatis ſuae honeſto otio 4, 9, 96. tenere medicinae ſcientiam 4, 5, 89. tenere memoria 1, 9, 19. tenere prouinciam in otio, exercitum in ſua poteſtate 10, 32, 311. tenere ſuum inſtitutum 16, 6, 484. teneri iisdem ſtudiis 7, 33, 204. teneri non potui 9, 8, 244. teneri te vlla ſpe mirum eſt 5, 13, 123

Teneriore mihi animo videbare 5, 21, 183

Tentare aliquem inſidiis 12, 25, 373

Tenuiculo apparatu contentus Balbus 9, 19, 261

Tenus. Cumarum tenus rumores illi caluerunt 8, 1, 206

Terentia a Veſtae ad tabulam Valeriam ducta 14, 2, 436

Terentius ait, Nunc hic dies aliam vitam affert, alios mores poſtulat 12, 25, 373. Terentii verſus ex Eunucho 1, 9, 24

Terminatum imperium annuum 3, 12, 78

Τέρψις 16, 18, 494

Terrae filius 7, 9, 181. terra nata lege erant excepta 7, 26, 197

Teruncius 2, 17, 49

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα 6, 18, 166

Teſtata gratia. Vt quaſi teſtata populi Romani eſſet gratia noſtra 1, 9, 25 teſtatum apud animum tuum relinquam 2, 3, 32. teſtata et illuſtria 11, 27, 340. teſtata grauiſſimis certiſſimisque monumentis 5, 20, 135

Teſtes. Verbum honeſtiſſimum in iudicio 9, 22, 266

Teſtificor deos hominesque, me, *etc.* 8, 16, 233. 234

Teter, *vide* taeter.

Tetradrachmae 12, 13, 357

Theatrum Curionis 8, 2, 207

Themiſtocles ab Herodoto laudatus 5, 12, 121. Themiſtoclis fuga *ibid.* 120

Θορυβοποιεῖ 16, 23, 500

Tigellius 7, 24, 195

Timaeus ſcripſit bellum Pyrrhi ſeparatim 5, 12, 119. Timaeus Timoleontem laudauit *ibid.* 121

Timere alienam vicem 11, 19, 333. timere, gaudere, dolere ſuo potius quam alterius arbitrio, vnicuique liberum eſt 11, 28, 342

Tiro κανῶν ſcriptorum Ciceronis 16, 17, 493. Tiro angitur animo 16, 14, 491. Tiro ſuas epiſtolas in volumina referri volebat 16, 17, 493. Tironis ſuauitas 16, 5, 483

Titium interceſſorem abiecit Cicero 10, 12, 285

Titubare. Sin quid forte titubatum eſſet, vt fit in bello, exercitu tuo niteremur 12, 10, 353

T. Annio

T. Annio Miloni conſulatum petenti ſtudet Cicero 2, 6, 35
T. Labienus Caeſarem reliquit 16, 12, 490
Τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν eſſe 15, 17, 474. τῶν ἀδυνάτων eſt te venire 9, 4, 240
Togam praetextam texi Oppio audiſſe te arbitror 2, 16, 48
Tolerabilius ferre igniculum deſiderii 15, 20, 477
Toleranter ferre 4 6 91
Tolerare forti animo militiam 7, 18, 189
Tollo. Suſtulimus manus 7, 5, 178. ſuſtulerunt oculos paullulum tuae litterae 16, 10, 437. tollere aliquem ad caelum veriſſimis ac iuſtiſſimis laudibus 15, 9, 465
Tormentum caecae ſuſpicionis 6, 7, 153
Torſerunt nos acriter tuae ſupplicationes 8, 11, 225
Totum me eſſe Pompeii ſcis 2, 13, 42. tota cogitatione te videre cupio 16, 8, 485
Trabea 9, 21, 263
Tractes eum velim quam liberaliſſime 13, 31, 408. numquam video me tractaſſe cauſſam difficiliorem 3, 12, 78
Trado tibi totum hominem de manu, vt aiunt, in manum 7, 5, 178. tradere alteri vigiliam ſuam 11, 24, 337. tradere medicinam 6, 12, 161. tradere prouinciam ſucceſſori maxime aptam atque explicatam 3, 2, 54. tradere prouinciam ſucceſſori quam expeditiſſimam *ibid.* tradere ſe lacrimis et triſtitiae 5, 14, 125
Traducere ſocios infideles ad veteris imperii beneuolentiam 15, 4, 461. traducere animos a minore cura ad ſummum timorem 1, 5, 7. traducere animum eius ab omni alia cogitatione ad dignitatem tuam tuendam viderer 1, 2, 4. traducere exercitum 10, 15, 289. qua ratione nobis traducendum ſit tempus 4, 6, 91
Trahere moleſtiam ex, *etc.* 4, 3, 83. quid eſt, quod me in aliam partem trahere poſſit? 10, 4, 275. trahantur per me pedibus omnes rei 7, 32, 202
Traiiciunt legiones ex Africa 11, 26, 338. traieci copias Rhodanum 10, 11, 284. traiecit omnes ſuas copias Iſaram Plancus 10, 23, 298
Tralatio verecunda debet eſſe 16, 17, 493. tralatitium eſt 3, 8, 65. tralatitia 8, 5, 213
Tralles 3, 5, 57
Tranquilliore animo 4, 5, 90
Tranſeo. Tranſirent Taurum 3, 8, 66. tranſire verecundiae fines 5, 12, 119
Transferetur cauſſa integra in proximum annum 8, 9, 222. transferri nomen ad Voluſium a Valerio non potuiſſe 5, 20, 133
Transfugit ad populum Curio 8, 6, 215
Transgredi Alpes 11, 20, 333. transgreſſus ſum Taurum 3, 8, 66
Transigeretur aliquid 8, 4, 212
Transuerſum vnguem. Nec transverſum vnguem a ſtilo 7, 25, 196
Transuolare. Num etiam Alpes poteram transuolare, quae praeſidio illius tenentur 10, 31, 309
Trapezophoros 7, 23, 194

 Trebo-

Trebonius Athenas venit ad XI. Kal. Iun. 12, 16, 364. Trebonii indigniſſima caedes 12, 15, 362
Treuiri 7, 13, 185
Tribulis, et municeps, et familiaris meus 13, 58, 421
Tribuo nonnumquam in vulgus 13, 70, 428. tuo dolori non ſolum ignoſco, ſed etiam ſummam laudem tribuo 5, 2, 108. tribuere alicui aliquam dignitatem 12, 14, 359. tribuere partem aliquam alteri voluntatis mutuae 5, 2, 105. tribuere officium homini amiciſſimo 4, 11, 97. tributam mihi ſummam laudem putabo, ſi de his rebus ad ſenatum relatum ſit 15, 4, 459. tributum eſt hoc optimo cuique natura, laudem a ſua ciuitate conſequi velle 13, 12, 392
Tributa acerbiſſima 15, 4, 456
Tricae. Plus biennium in his tricis morabitur 8, 5, 213
Triginta dies conſtituti ſunt ad decedendum lege Cornelia 3, 6, 60
Tripudia ſoliſtima 6, 6, 149
Triſtis. Triſtius aliquid dicere aliqua de re 3, 12, 78. triſtia tempora 15, 7, 464
Triſtitia temporum 3, 8, 67
Tritas aures habere notandis generibus poetarum, et conſuetudine legendi 9, 16, 256
Triumuiri, ſeu Treuiri capitales 7, 13, 185
Tuba belli ciuilis 6, 12, 159
Tuere tuum munus 10, 11, 284. tueri officia omnia 3, 9, 69. tueri ſuam rem, et gratiam, et auctoritatem alicuius commendationibus 13, 49, 416. tueri ſuum ſtatum 9, 16, 257
Tulliae Ciceronis obitus 4, 5, 87
Tumultuoſae conciones 2, 12, 41. tumultuoſiora quaedam nunciata ex Syria 12, 17, 366
Tumultus in Syria excitatus 15, 1, 450
Turbidiſſima ſapienter tuliſti: tranquilliora laete vt feras, facito 6, 14, 163
Turbulenter. Nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus 2, 16, 48
Turpitudo nec in verbo eſt, nec in re, *etc.* 9, 22, 266. turpitudo non eſt in re, non eſt in verbis: nusquam igitur eſt *ibid.* 264. 265
Τυραννοκτόνοι noſtri longe gentium abſunt 12, 22, 369
Tyrotarichus. Ad tyrotarichum antiquum redi 9, 16, 258. tyrotarichi patina *ibid.* 257

V.

Vacillantes litterulae 16, 15, 492
Vacuitas magnam cupiditatem hominibus iniicere ſolet 11, 10, 325
Vacuus moleſtiis 4, 4, 85. vacuus ab omni moleſtia 11, 16, 330. vacuum a bello opidum 8, 16, 235
Vadimonia dilata 2, 8, 37
Valerius 7, 11, 183
Valet hoc in omnes partes 4, 10, 97. valuit cauſſa potius apud te, quam gratia 13, 5, 384. valent ad conſolandum, quae eleganter collegiſti 5, 13, 123. valere animo 7, 1, 170. valere plus opibus, armis, potentia, auctoritate 1, 7, 12
Valetudo quas res poſtulet 16, 18, 494. valetudinem amittere intermiſſis

termiſſis exercitationibus 9, 18, 260
Varietas caſuum vehementer animos hominum in legendo ſcripto retinere ſolet 5, 12, 120. varietas temporum, fortunae viciſſitudines, aptiſſimae ad delectationem lectoris *ibid.* varietates temporum meorum 13, 29, 406
Variſidius 10, 12, 285
Varro contulit ſeſe in ſocietates publicanorum 13, 10, 390
Varro fructus doctrinae percipit eos, qui maximi ſunt, *etc.* 9, 6, 242
Varro Murena 13, 22, 400
Varro quaeſtor Bruti 13, 10, 389
Varronis theſauri 11, 10, 326
Vaticinari 2, 16, 48
Vatinius in Appii locum ſuffectus 5, 10, 116
Vatinius iuſtiſſimi triumphi res geſſiſſe ſcribit *ibid.* 117
Vatinius ſex opida Dalmatiae vi oppugnando cepit *ibid.*
Vatinius teſtis in Sextium 1, 9, 17. Vatinii tribunatus a Cicerone reprehenſus *ibid.* Vatinium defendit et laudauit Cic. *ibid.* 16. reditus in gratiam Ciceroni cum Vatinio per Pompeium primum interceſſit, deinde per Caeſarem *ibid.* 23. 24
Vbi non ſis, qui fueris, non eſt, cur viuere velis 7, 3, 176
Vecturae periculum 2, 17, 49
Velia 7, 19, 190
Velificari alicui. Ne alicui velificatus dicaris 8, 10, 224
Velificatio mutata 1, 9, 26
Venerari deos multa. Ignouit omnibus Caeſar, qui multa deos venerati ſunt contra eius ſalutem 6, 7, 152
Venio in ſpem, appropinquare tuum aduentum 9, 1, 236. veniebant in ſuſpicionem nonnullis, detinuiſſe nos, *etc.* 12, 15, 362. veniebant mihi in mentem multa in vtramque partem 11, 29, 343. venerat in eam opinionem Caſſius, quae diripuiſſet ipſe, vt viderentur ab hoſte vaſtata, finxiſſe bellum 8, 10, 224. omnia illa tua praeclara in rempublicam merita ad nihilum venient 11, 12, 327. venire alicui in ſuſpicionem 9, 9, 245. venire in cogitationem aliquam 4, 5, 88. in complexum alicuius 14, 1, 435. venire in diſcrimen 9, 13, 249. venire me in ſocietatem tuarum laudum patiare 9, 14, 251. veniſſe tempus vides, quo neceſſe ſit de nobis conſtitui 6, 7, 153
Ventidius 11, 10, 325
Ventitare domum alicuius 11, 27, 339
Venus Apellis 1, 9, 21. Venere prognatus, id eſt, Caeſar 8, 15, 233
Verberatio ceſſationis 16, 27, 502
Verberaui te tacito cogitationis dumtaxat conuicio 16, 26, 502
Verboſior epiſtola 7, 3, 177
Verboſius ad te ſcripſi *ibid.* 176. verboſius tibi redderem omnium rerum rationem 10, 7, 278
Verbum. Verba non ſolum oratoria, ſed etiam leuia deeſſe Ciceroni 2, 11, 40
Vere dicam 3, 6, 60
Verſor in ciuium naufragiis 4, 13, 100. verſaris mihi ante oculos dies noctesque 14, 2, 487. verſatur in omnibus ingenuis artibus ita vt excellat 4, 3, 64. verſamur tot annos in miſeriis 7, 3, 175.

3, 175. verſatus ſum cum Pompeio complures dies, nullis in aliis niſi de republica ſermonibus 2, 8, 38. verſatus ſum in magno errore 5, 2, 105. verſata eſt tua cauſſa in maiore varietate, quam homines aut volebant, aut opinabantur 6, 2, 141. ſi in vno argumento vnaque in perſona, mens tua tota verſabitur, *etc.* 5, 12, 119. verſari in aliqua maiuſcula cura 9, 10, 247. verſari in anguſtiis 11, 1, 316. verſari inter manus 8, 3, 209

Vertentur inter hos fines, quaecumque acciderint 8, 10, 224

Verus. Minus veram cauſſam 11, 22, 336. Rationes quaeſtoris mei nec verum fuit me tibi mittere, nec tunc erant confectae 2, 17, 49

Veſtigium. Ne veſtigium quidem vllum eſt reliquum noſtrae dignitatis 4, 14, 102. nullum veſtigium abs te diſceſſurus ſum 10, 31, 309. e veſtigio eo ſum profectus 4, 12, 98

Veternus ciuitatis 2, 13, 43. veternus ciuitatem occupaſſet, niſi, *etc.* 8, 6, 215

Vetuſtas habet aliquid commune cum multis, amor non habet 11, 27, 339. vetuſtas amoris 6, 5, 147

Vicem alterius dolere 4, 5, 88. vicem tuam doleo 12, 23, 371. noſtram vicem vltus eſt ipſe ſeſe 1, 9, 16

Victor armatus iratus metuendus 6, 4, 144

Victoria belli ciuilis etiam ſi ad meliores venit, tamen eos ipſos ferociores impotentioresque reddit 4, 9, 95. victoria belli ciuilis: malorum omnium extremum 9, 6, 242. victoria ciuilibus bellis ſemper eſt inſolens 4, 4, 85. victoria crudelis erat futura Pompeianorum, iratorum hominum, et cupidorum, et inſolentium 4, 14, 102

Videre animo. Exitum tam video animo, quam ea quae oculis cernimus 6, 3, 143. vidiſti multum 7, 2, 173. aliquid videbimus, in quo ſit ſpes (Ern. ſpecies) 6, 19, 166. 167. aut non multum mali in vita vidiſſemus 14, 4, 439. videre, audire 4, 9, 95. videre, in omnibus malis acerbius eſt, quam audire 6, 4, 145. videre moleſtias, graue eſt. 4, 3, 84

Vincam meis officiis cogitationes tuas 3, 10, 71. vincam omnium ſtudia 6, 8, 155. vincet omnes officio 14, 4, 440. vici exſpectationem tuam diligentia mea 3, 10, 73. vicit opinionem meam genus ſcriptorum tuorum 5, 12, 118. 119. vincere dicendo 11, 28, 342. vincere exſpectationem 2, 4, 33. vincere ſe ipſum 12, 13, 355

Vinculum. Quod vinculum deeſt noſtrae coniunctioni? 5, 15, 126. vinculum mihi cum eo maximum eſt, quaſi ſanctioris neceſſitudinis 13, 17, 396. vinculum ſtudiorum 13, 29, 406. *Vincula magna.* Studiorum ſimilitudo, ſuauitas conſuetudinis, delectatio vitae atque victus, ſermonis ſocietas, litterae interiores 3, 10, 73

Vindicare rempublicam 10, 21, 296. vindicare rempublicam in libertatem 10, 31, 309

Violat me virginem inuitam, per vim 9, 22, 265. violare alicuius exiſtimationem 13, 73, 430
Vir optimus et homo doctiſſimus 2, 14, 44
Virtus, perditis rebus omnibus, ſe ſuſtentare poteſt 6, 1, 140. nihil eſt virtute formoſius, *etc.* 9, 14, 251. verum decus in virtute poſitum eſt: quae maxime illuſtratur magnis in rempublicam meritis 10, 12, 287. omnia ſumma conſecutus es virtute duce, comite fortuna 10, 3, 274
Vis. Quid eſt, quod contra vim ſine vi fieri poſſit 12, 3, 347. vires et corpus amiſi 7, 26, 197
Vita ſub dominatione, miſera 10, 31, 308. vitae ſatisfeci vel aetate, vel factis, vel (ſi quid etiam hoc ad rem pertinet) gloria 10, 1, 272. vitam mihi eſſe acerbam puto 1, 1, 2. quid vanitatis in vita ſit, non dubito quin cogites 2, 7, 36
Vitium in parietibus, in tecto 9, 15, 254
Vito. Vitemus oculos hominum, ſi linguas minus facile poſſimus 9, 2, 238
Viuimus in magna turba, magnaque in confuſione rerum omnium 6, 6, 151. ita viuere, vt non ſit viuendum, miſerrimum eſt 6, 3, 143. viuere cum viris bonis, et iucundis, et amantibus ſui, pertinet ad beate viuendum 9, 24, 268. viuere pulcherrimum duxit Cicero 9, 17, 259
Vlciſcenda ſunt, quae tibi acciderunt, etiam ſi non ſint dolenda 12, 23, 370
Vltro polliceri. Omnia ei et petenti recepi, et vltro pollicitus ſum 10, 21, 294
Vlubrae 7, 18, 189
Vlubranus populus 7, 12, 184
Vlyſſes. Illo ſi veneris, tamquam Vlyſſes, cognoſces tuorum neminem 1, 10, 29
Vnde petitur. Omnibus, vnde petitur, hoc conſilii dederim, vt a ſingulis interregibus binas aduocationes poſtulent 7, 11, 182
Vocamus te ad nullas inimicitias 11, 3, 319. vocabare abſens in inuidiam et in crimen 5, 17, 129. in omnibus rebus, quae in aliquam controuerſiam vocarentur, te arbitro et diſceptatore vterentur 13, 26, 402. vocari ad exitum vitae 6, 4, 145. vocari in eandem conditionem 8, 9, 222
Vocontii 10, 23, 298
Volaterrani municipes defenſi a Cicerone, cum tribuni plebis legem iniquiſſimam de eorum agris promulgaſſent 13, 4, 382. 383
Volo ipſorum cauſſa 9, 13, 249. vult magnopere eius cauſſa omnia 13, 22, 400. nec vero quantum mea cauſſa velis dubito 11, 17, 331. velle alicuius cauſſa 1, 1, 2. 7, 17, 188. velle omnia alicuius cauſſa 13, 55, 419. velle omnium, quos commendo, cauſſa debeo 13, 71, 429
Volumen plenum querelae iniquiſſimae 3, 7, 61
Volumnius Eutrapelus 9, 26, 270
Voluntas ſenatus pro auctoritate haberi debet, cum auctoritas impeditur metu 11, 7, 322. voluntate ac iudicio meo 9, 24, 267. voluntates iuſtae, et officio incenſae, non inanes, aut ambitioſae 6, 6, 149
Voluptatem animi nimiam ſummum errorem etiam puto 2, 9, 39,

39. commune nihil poteſt eſſe inter eos, qui omnia voluptate ſua metiuntur 7, 12, 184
Volutari in omni genere et ſcelerum et flagitiorum 9, 3, 239. 240
Vomere, non dicere 12, 2, 346
Vota facere victoriae ſuae 6, 7, 151. vota quotidie facimus, ne intercaletur 7, 2. 174
Vrbanitas, virtus eſt ſententia Stoicorum 3, 7, 62. vrbanitatis poſſeſſionem quibusuis interdictis defendamus 7, 32, 202
Vrbanus. Homo non ſolum ſapiens, verum etiam vt nunc, loquimur, vrbanus 3, 8, 65. vrbani ſales, Romani 9, 15, 253
Vrgere occaſionem aut facultatem 7, 8, 180. vrgetur reſpublica armis ſempiternis, aut, his poſitis, recreabitur aliquando, aut funditus interibit 6, 12, 142
Vsque mihi temperaui dum perducerem eo rem, *etc.* 10, 7, 279
Vſura falſi gaudii te frui nolim 6, 12, 158. vſura longi temporis 3. 1, 53
Vſurpata duplex cubile 9, 22, 265
Vſus. Quocum mihi eſt magnus vſus 7, 32, 202. ſummus mihi eſt vſus cum M. Fabio 9, 25, 269. vſus magnus tractandae reipublicae 6, 6, 148. vſus vetus inter nos intercedit 13, 23, 401
Vt leuiſſime dicam 3, 6, 60. 3, 10, 72. vt nunc eſt, nulla magnopere exſpectatio eſt 8, 1, 205, 206. vt opinio mea fert 13, 66, 426. vt opinio noſtra eſt 13, 28, 405
Vtile. Nihil vtile, niſi quod rectum honeſtumque ſit 5, 19, 131
Vtilitatibus tuis poſſum carere 16, 3, 482
Vtor familiariſſime M. Fabio 2, 14, 44. vtuntur meis aequiſſimis auribus 7, 33, 204. vtemur bono litterarum 15, 4, 469 vterer mea conſuetudine, *etc.* 13, 76, 432. vteretur in eos iure regio 15, 2, 454. vti aetatis vitio 2, 16, 48. vti aliquo fautore 13 64 425. vti in ſuis rebus omnibus aliquo arbitro et diſceptatore 13, 26, 402. vſus es eo conſilio, vt id reprehendere non audeam 4, 7, 92. *Vſus es liberalitate.* Vt ad eam liberalitatem, qua ſine meis litteris vſus eſt, quam maximus meis litteris cumulus accedat 12, 26, 374. in conſilio pari, caſu diſſimili vſi ſumus 15, 15, 471. noſtris conſiliis vſi eſſemus, *etc.* 14, 1, 434. 435. vſos ſe eſſe tua liberalitate praedicabant 12, 26, 374
Vtrubi. Vt ſcires hoſpitium tibi vbi parares, vel potius vtrubi (Ern. vbi vtrique) 9, 6, 241

X.

Xenophon Ageſilaum regem laudauit 5, 12, 121

Y.

Ὑπερβολὴ 7, 32, 202
Ὑποθήκας Cluuio dedit 13, 56, 420
Ὑπομνηματισμὸς 13, 1, 381

Z.

Zenoni placuit, homini acuto, libertas loquendi 9, 22, 264

INDEX

INDEX
RERVM ET VERBORVM
QVAE IN
PAVLLI MANVTII
COMMENTARIO
IN
EPISTOLAS CICERONIS FAMILIARES
CONTINENTVR

Numerus paginam, litterae a, b *columnas indicant.*

A teneris vnguiculis 56. a
A Veſtae pro, a templo Veſtae 842. a
Abiicere aedificationem 788. b
Abſoluebatur reus aequo ſententiarum numero 554. b. abſolutus ſutorio atramento 659. a
Academia vnde dicta 295. b. Academia duplex, vetus et noua 661. a. Academiae quot fuerint 625. a
Accenſi vnde dicti 221. a. accenſi munus libertis deferri ſolitum fuit *ibid.*
Accumbebant meretrices in lecto, honeſtae ſedebant 672. a
Accuſare officium alicuius 141. a. accuſantibus erant qui ſubſcriberent 550. a. in aliquo accuſando prima, poſtulatio; ſecunda, nominis delatio; poſtrema, accuſatio fuit 544. a
Accuſatiuus pro nominatiuo, vt, *rem vides, quomodo ſe habeat* 251. b. accuſatiuo in *im* tria ſola nomina exire volebat Plinius, *febrim*, *tuſſim*, *ſitim* 493. a
Accuſator iudices in conſilium mittebat 553. b
Achaia duplex 292. a
Acta et publica et priuata 640. a. in actis vrbanae res ſingulorum dierum ſcribebantur 187. a
Actionem Cicero contemplationi praefert 621. b
Ad Alpes verſus, *etc.* 599 b. *ad Apollinis*, etc. pro, ad aedem Apollinis, 'Αττικισμὸς 536 a. *ad imperandum*, paſſiue 669. a. ad tempus, ad Nonas 288. b. *ad vrbem eſſe* qui dicebantur 224. a. 245. b. 249. b. *ad*, loci proprio nomini praepoſitum 216. b
Adeſſe ſcribendo 557. b
Adhuc et *hactenus* quomodo differant 142. a
Adiuuare, et *auxiliari* 63 b

Admi-

Admirandus, admirabilis, mirus, mirandus, mirabilis, mirificus, ſynonyma 439. b

Admirantis eſt, *manum tollere* 440. b

Aduiti minus eſt, quam *pugnare* 392. a

Adoleſcentes, declamando vel in ſcholis rhetorum, publice profitentium, vel domeſtica diſciplina exercebantur 131. a. gratia valere poſſunt, auctoritate non poſſunt 409. a. adoleſcentes nobiles cum conſulibus, et proconſulibus, et praetoribus etiam, vt rerum vſu mature inſtruerentur, in prouincias exibant 362. b. adoleſcentes Romani gloriae comparandae cauſſa, viros nobiles, honoribusque functos accuſare ſolebant 542. a. adoleſcentes vel ad eos, qui ius ciuile profitebantur, vel in forum, vt oratores audirent, ire ſoliti erant 320. a *adoleſcentes* vocabantur etiam poſt annum XXX. 146. a

Adoptare pro *exoptare* 908. a

Adoptiones. Cognominum ratio in adoptionibus 534. b

Adſpectu, vel cogitatione rei praeſentis in memoriam ſaepe, aut voluntatem, opinionemue deducimur abſentis 175. b

Adſpirare, ad quae pertinet 454 b

Adſtringere et *relaxare* opponuntur 429. a

Aduerſarius. Artis eſt ex aduerſarii perſona nobis obiicere, quod eius tueri cauſſam videatur, nec tamen ad tuendum ſatis valeat 270. b

Aduerſus, leuius eſt quam *contra* 666. a

Aduocatus, et *aduocatio* 456. b

Aedes ſacra, *templum*, *curia* diuerſa eſſe poſſunt 278. b

Aediles. Ad aediles curules pertinebat aquarum publicarum cura 545. b. aediles binos ludos dabant, Megaleſia, et Romanos 527. b. aediles plebis quando crearentur, et qua cauſſa inſtituti 534. a

Aedui fratres populi Romani appellati 457. b

Aegrotatio et *aegritudo* vt differant 277. a

Aegypti reges magnum praeſidium in fide ac tutela populi Romani inueniebant 3. Aegyptus Romanis dicebatur relicta teſtamento Alexandri regis 4

Aemilia tribus 560. a. Aemilia via 709. a

Aerarium. Populi erat, quod in aerarium referebatur 359. a

Aes. Eſſe in aere alicuius 828. a

Aeſtimationem accipere 365 b

Aeſtiua quae vocarentur 163. a

Aeſtus quid 474. a

Aetas ingraueſcens 145. b. aetas praecipitata 750. a

Affixus 77. b

Agitare animo, agitare in mente, idem 373. b

Agnoſco, pro *fateor* 237. a. 256. b. 359. b. agnoſcimus, quae antea nouimus 260. a

Ago. *Agere* et *facere* vt differant 462. b. agere animam 591. b. agere cum populo 40. b. agere cum populo non licebat, cum de caelo ſeruabatur 581. a. agere per aliquem 409. a. agi praeclare cum aliquo 668. b

Ἀγῶνες 423

Ahenobarbus, non Aenobarbus 558. b

Ain'

Ain' tu? ain' tandem? vbi vſurpentur 652. a
Ala equitum 204. a
Alarii equites *ibid.*
Aldi ſenioris eximia conſeruandae antiquitatis cura fuit 273. a
Ales. Alites aues quae 394. a
Alexandri regis teſtamento Aegyptus Romanis relicta dicebatur 4
Alienus 112. b. *alienus, a, um*, et dandi, et auferendi, et generandi etiam caſibus iungitur 633. b
Aliptae 108. b
Aliter ac vellem, recte dicitur 219. b
Alius. Nec quicquam aliud libertate communi quaeſiſſe 728. a
Alo. Ab *alo* deducebant veteres *altum* et *alitum* 377. b
Alter viceſimus, pro *viceſimus ſecundus* 775. a
Amicitia a beneuolentia differt 345. b. apud maiores non modo amicitiam violari fas non erat, ſed ne cooptari quidem ſacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio eſſet inimicus 216. a. neceſſitudinis arctiora vincula, quam amicitiae 808. a. cum omnes amicitiae tuendae ſumma religione et fide, tum eae maxime, quae ſunt ex inimicitiis reuocatae in gratiam 238. b
Amicus. Suauitas quaedam inter amicos maior eſt, quam inter fratres 680 a
Amo. Amamus amicorum filios, qualescumque ſunt, parentum cauſſa 73. b. Rogari ſe, qui amant, non patiuntur 131. a. *amare* plus eſt, quam *diligere* 231. a. amantes, boni, iucundi 367. b
Amor et ſtudium 84. a. non amor ob vtilitatem, ſed vtilitas ob amorem aeſtimanda 247. a. maior eſt in amore vis, quam in beneuolentia 231. a
Amphiaraus vates 393. b.
Ἀμφίπολις 510. b.
Amphorum, pro *amphorarum*, quando dici debeat 768. b
Amplitudo 49. b. amplitudo, et dignitas 51. b
Andabata. Ne andabatam quidem defraudare 457. a
Angelius, Petrus, Bargaeus 170 a
Anienſis tribus 560. a
Animam agere 591. b
Animus ieiunus 205. a. animi voluntas 364. a. animum loqui 400. a. duobus modis animi, ſine ratione et ſcientia, motu ipſi ſuo ſoluto et libero incitantur, vno furente, altero ſomniante 395. a
Annales Villii vnde dicti 559. a
Annua dies 415. b
Annulum aureum qui non habebat, eques Romanus non erat 715. b
Ante diem III. Non. veteres dicebant, id eſt, die tertio ante Nonas 245. a
Antea et ſupra differunt 735 a
Ἀντεισαγωγή 271. a
Anticato Caeſaris 490. b
Ἀντίφρασις figura 888. a
Antiquus, et *vetus*, vt differant 743. b. antiqui. in antiquis omnia ferenda, non omnia tamen imitanda 240. a
Antithetis maxime ornatur oratio 641. a
Anus finita, deriuantur a nominibus in *us*, antecedente vocali 626. b

Apage

Apage te. Hac voce reiicimus a nobis eos, qui moleſti ſunt 322. a
Apamea a quo condita, et ita appellata 195. a
Apelles pictor 109. a
Apotheca differt a taberna 546. a
Apparitores qui eſſent 825. b
Appellare 916. a
Appiani error 6
Ap. Claudius inter oratores nominatus 242. b. Appius a Dolabella accuſatus 542. a. Appii liber de iure augurali 231. b. 242. a
Apud aliquem cenare 39. a. 123. a
Aqua. Aquarum publicarum cura ad aediles curules pertinebat 545. b
Aquarii 546. a
Aquarioli *ibid.*
Aquila a primipilo ferebatur 710. b. aquila inter ſigna militaria primum locum ſemper habuit 709. b. aquila legionis argentea fuit 710. a
Arbuſcula nobilis meretrix 672. a
Arceſſere et *accerſere*, vnde dicta 486. a
Ardere bello 252. a
Argutus 519. a
Ariſtarchus Grammaticus 243. a
Ariſtotelis libri de ratione dicendi plures fuere, quam nunc exſtant 129. a
Ars. Artium diſtinctio 463. b
Arſaces generale nomen fuit regum omnium apud Parthos 592. a
Artolagani 651. a
As. Aſſis nomine tota hereditas vocatur 813. a. aſſis partes *ibid.*
Aſconii Pedani indiligentia 269. b
Aſia tota Graece loquebatur 548. b. Aſiae vectigalia maxima erant 858. a
Aſinius Pollio 712. a
Aſſequi plus eſt quam imitari 386. b. aſſequi merita 49. a
Aſtrologi. Contra Aſtrologos 485. a
Aſtute agere 749. a
Atellanae fabulae 641. b
Aternius vnde dictus 387. a
Athenodori d. o 223. a
Atque, quomodo capiatur aliquando 237. b. eleganter interdum a particula *atque* ſententiam ordimur 376. b
Attentus qui dicatur 643. b
Attica ſubtilitas quae 261. a. Attici ſales omnibus praeſtabant 509. a
Atticus Epicureus fuit 790. a. Attico Cicero nihil occultabat 418. a
Auctor 29 b. minus quam *princeps* 681. b
Auctorari, ſeruile verbum 717 a
Auctoritas quid 409. a. *valere apud ſenatum auctoritate, apud populum gratia* proprie dicitur 125. b. *auctoritas ſenatus*, a *ſenatus conſulto* quomodo differat 41. b. auctoritates perſcriptae 557. a
Audio. Audiui cum diceret 221. a. audientem eſſe dicto alicui 538. b
Auditionem de aliqua re accipere 521 a
Aufidius vnde dictus 387. a
Auguralis cena 496. a
Auguratus inter ampliſſima ſacerdotia 238. b
Augures fieri duos eiusdem gentis lex vetabat 496. a
D. Auguſtini liber de Grammatica 297. b
Auguſtinus, Antonius, Epiſcopus Ilerdenſis 352. b
Auis alba 501. b

Aures.

Aures. Oculorum ſenſum oratorie Cicero modo auget, aurium imminuit, modo contra 373. a
Aurum. Vt aurum igne, ſic beneuolentia fidelis periculo aliquo perſpici poſſit 639. a
Auſpicari poſt mediam noctem licebat 506. a
Auſpicium fieri veteres opinabantur, alitum volatu, et oſcinum cantu, aut tripudiis 394. a
Aut quandoque veteres pro *haud* ſcripſerunt 671. b
Auxiliari, et *adiuuare* 63. b
Auxiliarii equites 204. a

B.

B pro V, et V pro B veteres ſcribere ſolebant 674. b
Baiae. Baiarum aquae ſalubres 631. a
Baianae aquae. Ad aquas Baianas ibant, oblectationis et valetudinis cauſſa 614. a
Balbi quattuor 407. a
Batuo, verbum obſcenum eſſe poteſt 665. a
Beate viuere 375. a
Bellax et *bellicoſus* vt differant 326. a
Bellum Italicum, *Marſicum*, *Sociale*, idem tot nominibus dictum 327. a. bello ardere 252. a
Bellus 470. b
Bembi, Petri, epiſtola 467. a
Bene ſentire de aliquo 745. a
Beneficii accepti declarandi formulae 737. a. non qui beneficium accepit, ſed qui dedit gaudere ſolet 117. b
Bene meriti. Erga bene meritos officio fungimur tribus modis 693. a
Beneuolentia ab amicitia differt 345. b. beneuolentia ſimulare aut diſſimulare non patitur 224. a. minor eſt in *beneuolentia* vis, quam in *amore* 231. a
Bima dies 415. b
Βινέω 664. a
Bini, verbum obſcenum aliquando *ibid.*
Bona Dea 101. b. bonum virum a bono ciue diſtinguit Cicero 92. a. bonam copiam eiurare 643. a. boni, iucundi, amantes 367. b. *adde* melius.
Breui et *breuiter*, eodem ſenſu Cicero dixit 99. a. *breui*, modo rei, modo temporis breuitatem notat 268. a
Bruti laus 241 b. Bruto parum probata eſt de optimo genere dicendi Ciceronis opinio 771. b
Brutus in ſcribendo breuitatem amabat 739. b. 746. a

C.

Cadimus animo, et *cadit animus* 376. a. ſi cecidiſſet, vt volumus, *etc.* 62. a
Caecina, cognomen Liciniae gentis 387. a. Caecinae liber criminoſiſſimus in Caeſarem 395. b
Caeſar optimatibus erat inuiſus 573. a. nihil melius, quam regnare, exiſtimabat 254 a. Caeſaris ἀποφθεγμάτων liber 639. b. Caeſaris ſumma vigilantia ac celeritas 598. b. Caeſaris factio bello ciuili quae fuerit 533. a. Caeſaris victoriae 116. b. Caeſaris poteſtatem ſummam varie oſtendit Cicero 388. b. 405. a. Caeſari columna erecta a plebe Romana 752. b
Calceis Romani in publico vtebantur 717. b
Calefacere aliquem 906. a. b

Calere et *refrigeſcere* opponuntur 630. b
Callere metaphorice 268. b. 613. b
Calliſthenes philoſophus 327. a
Calpurnii patricii, et admodum antiqui 273. b
Calumnia 22. a. calumnia timoris 400. b. calumniam iurare 556. a
Caminum pro quo vſurpabant veteres; et quis eius locus, et forma 454. b
Candidati, antequam ſua comitia fierent, aliorum quoque magiſtratuum comitiis prenſabant 534. a
Cantharidis ſuccus epotus interimit 658. b
Canticum agere quid 662. a
Cantilena quid 742. a. cantilenam eandem canere *ibid.* b
Capeſſere rempublicam 76 b
Capi, metaphoricōs 401. b
Caput, pro toto corpore 98. b. capitis iudicium quod eſſet 507. b
Cariſius Grammaticus 302. b
Carus filio pater dicimus, iucundus non item 148. a
Caſſius auaritiae nomine male audiit 876. b. Parthos fudit 877. a. Epicureus fuit 790. a
Caſtellum a *caſtro* 172. b
Caſtra. Dignitatum gradus in caſtris 4?1. a
Caſus et *natura* quomodo diſtinguuntur 289. a. minuitur culpa, cum a voluntate in caſum transfertur 403 a. laus a conſilio pendet, non a caſu 309. b
Catius et Amafinius Epicuri mali verborum interpretes 885. b
Cato Vticenſis 436. b. qui pro ipſo et contra ipſum ſcripſerint 490. b. Cato Stoicus fuit 869. b.
Catonis auctoritas maxima fuit 861. a
Cauere aliis dicuntur iurisconſulti 446. a. 456. b. 466. b. *cauere populo* quid 359. a
Caupona et taberna idem 417. a
Cauſſa et *res* quid differant 20. a. 63. b. 123. a. 159. b. cauſſae de vi ante alias extra ordinem agebantur 550. a cauſſae et ante et poſt meridiem agebantur 573. b. cauſſarum genera quattuor 321. b
Celeres Metelli vnde dicti 303 a
Cena auguralis 496 a. cenam aeſtiuam veteres claudebant aſſo 650. a. cenarum initium oua, finis mala 649. b. cenarum vſus apud veteres 39. b
Cenabant veteres hora nona 670. a. cenare apud aliquem 39. a. cenare cum aliquo, et apud aliquem 670. b
Cenſores 30. b. non habebant ius ferendi leges 597. a. neque ius dicebant, nec imperium habebant 239. b. omnium ciuium notandorum poteſtatem habebant *ibid.* Magiſtri morum vocati 248. b. cenſorum erat curare, vt ſacella non in domo cuiusquam eſſent, ſed populo paterent 589. b
Cenſus equeſtris 633. b. cenſus ſenatorum 794. a
Centeſima vſura omnium grauiſſima 315. b
Cernere hereditatem 634. a
Certamen in theatro vel ſcenicum erat, vel gymnicum 422
Certiorem reddere aliquem, Latinum non eſt 151. a
Chartae Aegyptiacae 746 b
Χολὴ ἄκρατος 847. a

Chry-

Chryſippi ſententia *περὶ δυνατῶν* 616. a

Cicero quo anno natus 266. b. Cicero libros maxime peruolutabat Iſocratis 113. a. 150. b. Platonis verecundiam amabat in loquendo 660 a. Cicero Demoſthenem vicit in conſcribendis epiſtolis 17. b. cum de duabus rebus agit, *primum*, *deinde* ſolet vſurpare; cum de tribus, *primum, deinde, poſtremo*; cum de quattuor, tertio loco *tum* inſerit 876. a. ſaepe quaerit copiam, non vt augeat, immutetue ſententiam, ſed vt explanet magis 126 a. diuerſo modo in re diuerſa argumentatur 384. b. in commendationibus hoc vti ſolet artificii genere, vt quos primum negauit oportere commendari, eosdem poſtea commendet 807. b. hac prudentiae laude excellit, vt in ſcribendo, quaſi ſcopulum, vitet arrogantiam 205. b. de laudibus Catonis ſcripſit 490. b. multo plus, quam ſatis eſt, auidior gloriae fuit 336 a. Attico nihil occultabat 418. a. decreuit Caeſari in ſenatu ſupplicationes quindecim dierum 82 b. 86. b. Clodio tribuno plebis ceſſit auctoribus Pompeio, Hortenſio, et Arrio 839. b. augur fuit 528. b. cur Terentiam dimiſerit 301 b. Ciceronis *ἀνιστοργησία* 243 b. mos in Graecis conuertendis 115. a. Ciceroniana eſt conſuetudo, non eius quod prope adeſt, ſed quod longius diſtat, nominis habere rationem; vt, *lucus ille, et haec Arpinatium quercus agnoſcitur ſaepe a me lectus in Mario* 73. a. Ciceronis conſuetudo in ſignificanda re proxime nominata 143. a. Ciceronis mos, aliqua re propoſita, ſuum ſenſum oſtendere 805. b. Ciceronis de Oratore libri tres, Ariſtotelico more conſcripti 127. b. liber de Auguriis 231. b. libri de philoſophia quando ſcripti 495. b libri de Republica 524. a. Ciceronis ſecunda Philippica in Antonium ſcripta fuit, non habita 755. a. de iocis Ciceronis Tiro librum compoſuit 510. a. librum ſcripſit Trebonius de dictis Ciceronis 770. a. Ciceronis prudentia, qui, cum euerſam rempublicam queratur, Caeſarem culpa liberat 298. b Ciceronis ſtomachus 93. a. Ciceronis in prouincia quaeſtores, legati, praefecti euocatorum et fabrum; ſcriba, accenſus, interpres 214. b Ciceronis conſulis iusiurandum 308 b. eius oratio de prouinciis conſularibus 83 a. et in Vatinium *ibid.* Ciceroni vſitatum, vt omiſſa ſubtiliore annorum computatione, ſummatim tempus comprehendat 567. a. Ciceroni togato ſupplicatio decreta 864. b. Cicerone florentior nemo eſt, verborum copia, et ornamentis Latinae linguae 153. b.

Ciceronis filia ter nupſit 72. b. Ciceronis filius binos congios ſimul haurire ſolitus, ita ſtrenue bibebat 909. b

Cicerones vnde dicti 9. a

Cilones vnde dicti 294. a

Cincius de comitiis 659. b

Ciuis Romanus oſtendebatur a praenomine ſuo, a nomine, a patris praenomine, a tribu, a cognomine 559 a. ciuem bonum a bono viro diſtinguit Cicero

cero 92. a. ab optimo ciue tria poſtulantur 668. b. maior in priuato ciue virtutis fieri ſignificatio non poteſt, quam ſi fortunam illius cum reipublicae fortuna coniunctam eſſe dicamus 389. b. ciues diſtinguuntur vel familiis, vel ordine, vel iure 153 b
Ciuitates quaedam liberae erant, in quibus tuto Romanis exſulibus liceret eſſe 786. b
Claudia tribus 560. a
Claudiae familiae ſuperbia inſita 221. b
Clauſula 151. b
Clementer et *iracunde* opponuntur 571. a
Clementia popularis 635. a
Clientela. Mos veterum fuit, vt quorum opera natio aliqua in populi Romani poteſtatem veniſſet, eorum in clientela perpetuo eſſet 866. b
Clitarchus hiſtoricus 173. a
Clodia lex de Ciceronis exſulio 844. b
Clodius tres ſorores ſtuprauit 102. a
Cluſtumina tribus 560. a
Clypeus vnde dictus, et cuius generis 329 b
Clytemneſtra tragoedia Attii poetae 426. a
Cocus, non coquus 651. b
Codicillorum vſus 294. b. 670. a
Coelius antiquitatem plus quam decuit imitatus eſt 526. b. 547. a. vt in ſententiis breuitatem, ſic in verbis contractionem amat 606. b. M. Coelii Rufi vita, hoc eſt, honores, quos geſſit, eloquentia, mores, obitus 515. Coelii iracundia 604. a. Coelii vrbanitas 528. a. Coelii durum et aſperum dicendi genus 529. a. Coelii in nonnullis locutionibus, ſoloeciſmi ſpecies *ibid.*
Coemptionem facere 502. b
Cogitatione vel adſpectu rei praeſentis in memoriam ſaepe, aut voluntatem, opinionemue deducimur abſentis 175. b
Cognomen aliquando ante nomen gentis ponebatur 166. b. 402. b. cognominibus raro mulieres vtebantur 549. a. cognominum ratio in adoptionibus 534. b
Cohors. De cohorte 218. b. cohors praetoria quae 706. b cohortes denae in legione inſtrui ſolitae 708. b. cohortem tres manipuli faciebant 690. a. cohortium vexilla et manipulorum ſigna ſeparatim fuere 711. a
Cohortari et *deterrere* opponuntur 308. a. quem cohortamur, cum laudare debemus 144. b
Colei Lanuuini 665. b
Colligere ſe 91. b
Collina tribus 560. a
Collocutio et *ſermo* vt differant 84. b
Colo. *Colere* proprie *Deum* et *homines* dicimur, obſeruare Deum non dicimur 836. b
Coloniarum ius 523. b
Columna Caeſari erecta a plebe Romana 752. b
Columnarii qui 577. a
Comanorum ſacerdotis poteſtas 862. b
Comedim, pro comedam 652. b
Comes, et *ſocius*, vt differant 126. b
Comiſſatio 39. b
Comitia tributa minorum, centuriata maiorum magiſtratuum erant 506. a. comitia praetoria quando fierent 534. a. comitia quaeſto-

quaeſtoria poſtrema omnium comitiorum fuere 506. a. comitiorum tria genera 112. a. comitia protrudere, *etc.* 702. b
Comitialibus diebus haberi ſenatus non poterat 566. b
Commendare aliquem de meliore nota 503. b. commendare more Romano 441. b
Commendaticiae epiſtolae. In iis primum locum obtinet vel narratio, vel prooemium 814. a. commendaticiarum litterarum partes 575. b
Commentarii qui ſint 334. a
Committi aliquid 826. a
Commodare et *incommodare* opponuntur 797. a
Commodo. Quod commodo reipublicae facere poſſis 28. a
Commouere aliquem 906 a
Communes res, pro, publicae 367. a
Comparandi aduerbia interdum efficacitatis minus habent, quam quae ſimpliciter enunciantur 23. b
Comparationes poetis potius, quam ſoluta oratione ſcribentibus conueniunt 399. b
Compellari 588. b
Compoſitiones gladiatorum 164. a
Compreſſum eſſe et *manare* opponuntur 752. b
Conari vt vſurpetur 326. b. conari aliquid 268. a
Concedere nemini 257. a
Concio, an *contio,* ſcribendum 176. b
Concoquere, metaphoricωs 617. a
Condicere 123. a
Confeſſio culpae ingenua fidem facilius inuenit in aliis rebus 411. a
Confluere metaphorice 722. b
Congiarium 523. b
Coniectura et diuinatio quomodo differant 52. b
Coniuncta mea cauſſa cum tua eſt 254. a
Connexio diuerſarum rerum vulgare non requirit ingenium 378. a
Conſiliarius. Fides et amor a conſiliario poſtulatur 80. a
Conſilium publicum orbis terrae 226. b. conſilia inire cum aliquo 588. b
Conſolatio quid 267
Conſolatio a ſtatu temporum 342. b. conſolatio illa gratior eſt, quae cum laude coniungitur 51. b. conſolationem affert anteactae vitae conſcientia 257. b
Conſolor. Conſolantur tria 277. a. ad conſolandum quid valeat 257. a. 268. a
Conſtantia a grauitate vt differat 159. a
Conſtitutum, nominis in vim transiens 438. b
Conſul vltimo loco lecti diſcumbebat 671. a. conſulis maius imperium, quam praetoris 21. a. conſules alternis menſibus faſces habebant 26. b. conſules vel ſortiebantur prouincias, vel comparabant inter ſe 133. a. conſulum iusiurandum 308. a
Conſulares prouinciae quae 569. a
Conſulatus petendi tempus legitimum 700. b. inter duos conſulatus decem anni interponebantur 572. a
Conſulere alicui *et* aliquem 459. b. conſuli dicuntur iuriſconſulti *ibid.*
Contemplationi Cicero actionem praefert 621. b
Contendere 155. a
Contentio plus eſt, quam ſtudium 25. a

Contra. Aduerſus leuius eſt quam *contra* 666. a
Conturbare, et turbare, decocto-rum eſt 551. a
Conuellere plus eſt aliquanto, quam labefactare 335. a
Copiam ſaepe quaerit Cicero, non vt augeat, immutetue ſententiam, ſed vt explanet magis 126. a
Corinthi euerſionis cauſſa 271. a
Cornelia lex de rectoribus prouinciarum 218. a. Cornelia lege datum imperium tam diu manet, donec proconſul in vrbem introeat 134. a
Cornelia tribus 560. a
Cornelii patricii, et admodum antiqui 274. a. Cornelii, et patricii, et plebeii 9. a. horum familiae multae *ibid.*
Cornelius Gallus poeta 718. b
Cornificius de arte rhetorica ſcripſit 771. a
Corpora quibus rebus veteres curarent 652. a
Corroborare ſe 798. a
Crabra, aqua agri Tuſculani 907. a
Craſſus. M. Licinius Craſſus 30. a
Crater, *et* Cratera 426. a
Creditorem debitor non amat 586. a
Culpae ingenua confeſſio fidem facilius inuenit in aliis rebus 411. a. culpam non ſemper ſequitur pudor 411. a
Cultus quid 615. a
Cum meis, et *in meis* vt differant 436 b. *cum muliere eſſe*, pro, cum muliere concumbere, veteres modeſte dicebant 662. b
Cum particula, ſequente tum, et indicatiuo, et ſubiunctiuo modo ſeruit 873. a
Cun pro cum, veteres mendoſe pronunciabant 663. b
Cunctationem diſcutere 720. a
Cupere. Sero nimis videtur fieri quod vehementer cupimus 230. a
Curia *et* forum 340 b. *curia, templum, aedes ſacra*, diuerſa eſſe poſſunt 278. b
Curiata lex quibus de rebus, et a quo magiſtratu ferebatur 131. b. Curiata comitia *ibid.*
Curioſus quis 519. b
Currus, et *laurea*, pro triumpho 870. b
Curuli ſella qui ſederent 655 a
Cyprus quo pacto prouincia praetoria facta fuerit 821. a
Cyri paedia 668. b
Cytheris meretrix nobilis 672. a

D.

Daneſius, Petrus 235. b
Dare. Quod dat accipio 26. a. dare ſe alicui 166. a. dare teſtimonium 349. b
Datiuus. A dandi caſu Cicero narrationem ordiri interdum ſolet 434. a
De, pro *a:* vt, *de Craſſo domum emiſſem* 314. b. D. E. R. I. C. 564. b. de meliore nota aliquem commendare 503. b. *de*, valet propter 404. a
Deberi. Quod ab amicis petitur, id, donec tribuamus, *deberi* a nobis dicimus: cum vero id omnino a nobis tribuendum ſignificare volumus, *deberi non poſſe* dicimus 477. a
Debilitari. Frangi et debilitari 81. a. debilitatus. Fractus ac debilitatus 335. b
Debitor creditorem non amat 586. a
Decedere, de magiſtratibus e prouincia decedentibus 519. a

Decipi turpius eſt, quam errare 695. a

Decuriones 200. a. decuriones in municipiis erant, vt ſenatores Romae 815. b. decuriones vocabantur ſenatores coloniarum, vel municipiorum 415. a

Dedecus. *Facinus* grauius eſt, quam *dedecus* 234. a

Defatigatus, *et* feſſus 693. b

Deferre ad aliquem 813. b

Deferuere, *et* feruere 613. b

Defluere, metaphorice 652. a

Delectare. Pluribus verbis ea, quae nos delectant, perſequimur 72. b

Delegare 520. a

Deliciae 425 a

Deminut's nominibus iactura leuior oſtenditur 272. b

Demiurgus, tragoedia Turpilii 661. b

Deprecamur vel cum expetimus aliquid, vel cum recuſamus 282. b. 5 9. b

Depſo verbum obſcenum eſſe poteſt 665. a

Depugnare, plus quam pugnare 606. a. ad ludicra etiam accommodatur 717. a

Deſiderio alicuius rei affici 182. b

Deſitus cum patiente verbo coniungitur 655. b

Deterrere et *cohortari* opponuntur 308. a

Διάχυσις pro exhilaratione 905 a

Dialogi. In dialogis quae ſcribantur 627. a

Διαφόρησις, pro animi relaxatione 905. a

Dibaphus 192. b

Dicacitas 221. b

Dicto audientem eſſe alicui 538 b. dictum dicere 741. a

Dies, quando maſculine; quando feminine vſurpetur 39. a. diem dicere ei, qui reipublicae cauſſa abeſſet, non licebat 843. a. dierum plura genera 505. a

Dignitas quid 268. b. dignitas et amplitudo 49. b. *dignitas* pro honore 209. b. dignitas plus eſt, quam exiſtimatio 836. a. dignitas in feminis quae dicatur 848. a. *dignitatem* pro honore vſurpari falſo negant aliqui 167. b. dignitatum gradus in caſtris 451. a

Dignus tam in bonam, quam in malam partem capitur 783. b

Dii immortales. Hac phraſi, verbis fides additur 162. a. Diis hominibusque approbantibus 120. a

Diligentia minus eſt quam ſtudium 143. b. diligentia re ipſa praeſtatur, ſtudium animi eſt 386. b

Diligere. Plus eſt *amare*, quam *diligere* 231. a

Dionis error 32. b

Dionyſius Corinthi ludum aperuit 647. a

Diploma 409. b.

Diſcalcius, Ottonellus 190. a

Diſcedere a vita 148. a. *cum a te diſceſſero*, pro, te excepto 117. a. 408. a. diſcedere in alia omnia 38. a

Diſceptare quid 263. b. diſceptare de iure publico 377 a

Diſceptator 810. b

Diſcribere quid 753. b

Diſcupere 599. b

Diſcutere cunctationem 720. a

Diſſolutus 310. a

Diſſuauiari 918. b

Diuerbium quid 662. a

Diuerſorium, *hoſpitium*, *taberna* differunt 416. a

Dddd 4 *Diuidere*

Diuidere quando ſit verbum obſcenum 664. a
Diuinandi ratio ab Etruſcis in vrbem inducta 390. b
Diuinatio *et* coniectura 52. b
Diuortiis aquarum diuiſus locus 172. a
Do, *vide* dare.
Dolorem doloris alicuius ferre 433. b. dolorem leuat fortunae ſocietas 297. a. *quanto fuerim dolore*, recte dici 385. a
Domicilium *et* ſedes 789. b
Domitia gens duobus tantum praenominibus vſa, Lucio, et Caio 593 b. Domitiae gentis duae claruerunt familiae, Ahenobarborum et Caluinorum 558. b
Domus pro patria 444. b
Drachmarum genera, pondera, *etc.* 196 a
Ducere familiam 441. b. ducere ſe ab aliquo loco 715. a
Duos parietes de eadem fidelia inalbare 504. b
Duumuiri in plerisque coloniis, atque adeo in nonnullis municipiis fuere 834. a
Dux plus eſt quam princeps 681. b
Δυνατά. Chryſippi ſententia περὶ δυνατῶν 616. b
Δυσερικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη ſibi moleſta eſſe dicebat Epicurus 493. b

E.

Ecdici 826. a
Ἔχω quiddam amplius, quam *habeo*, ſignificat 673. a
Effigies ab imagine et ſimulacro vt differat 331. a
Ego vero, etc. quando hoc principio vtamur 276. a. *ego*. Saepe narrationem orditur Cicero ab hoc pronomine 347. a
Eiurare bonam copiam 643. a
Elegantia differt ab ornatu 262. b
Eleutherocilices 863. b
Embaeneticam facere 522. b
Emoneo 67. a
Ennius tres linguas habebat, Oſcam, Latinam, et Graecam 426. b
Eo, *vide* ire.
Epaminondae mors 329. b
Epheſus primaria vrbs erat eorum, qui Aſiae prouinciae praeerant 824 b
Epicurus ſummum bonum in voluptate collocabat 787. b. negabat, iucunde poſſe viui, niſi cum virtute viueretur 885. b. Epicurus dicebat ſibi moleſta eſſe δυσερικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη 493. b. Epicuro Cicero doctrinas adimit 790. b
Epicurei honeſtum non propter ſe ipſum, ſed ita, ſi cum voluptate iungeretur, expetebant 883. b. 885. b. putabant, ſi quis aliquam rem cogitaſſet, eius rei ſpectrum et imaginem ad cogitantis animum aduolare 881. a. Epicureorum de deis opinio 462. a
Epiſtola, non epiſtula 60. a. epiſtola. Morale quiddam eſt, et decet in primis epiſtolas claudere ſignificatione beneuolentiae 56. b. *epiſtolam ſcindere, conſcindere*, et *concerpere*, eodem ſenſu 366. b. epiſtolae negotiales moralibus fere clauduntur ſententiis 34. b. *epiſtolae duae, tres, quattuor*, non binae, ternae, quaternae, dicendum 680. a. epiſtolae, a libellis differunt 735 b. epiſtolae plicabantur, libri inuoluebantur 220. a. quis epiſto-

epiſtolarum ſermo, et quae ſententiae 16. b. epiſtolarum genera 13. a. in epiſtolarum clauſula ſolet excuſationem Cicero aliquam afferre, vel quia longior fuerit, vel quia liberior in ſcribendo 429. b. epiſtolas Ciceronis patroni ſui Tiro facile alio, quam quo paſſim leguntur ordine collocauit 838

Eques Romanus non erat, qui annulum aureum non haberet 715. b. equites Romani qui dicerentur 576. a. equites a ſenatu alienati 77. a. equitum duo genera in exercitu 204. a. equites auxiliarii, alarii, legionarii *ibid.*

Equeſtris cenſus 633. b. equeſtris ordinis dignitas 576. a. equeſtris ordo in theatro, lege Roſcia, ſeparatim in XIV. proximis gradibus ſedebat 715. a

Equus Troianus tragoedia Liuii Andronici 426. a

Equis viris, *et* equis velis 623. a

Errare. Turpius eſt decipi, quam errare 695. a

Erumpere actiue 595. a

Eſſe alicui omnia cum aliquo 787. b. eſſe in bonis 816. b

Eſſedorum vſus 446. b

Et, ſequente nec: vt, *et ipſe ſperarit, nec ego dubitarim* 800. b

Eteſiae venti 187. b

Etiam atque etiam 164. b

Etſi, quater in primis epiſtolae ad Torquatum comprehenſionibus repetitum 372. b

Euentu poſterior eſt exitus 377. a

Euocati milites 219. a. euocati milites pars erant cohortis praetoriae 707. a

Euphrates imperii Romani ad Orientem terminus fuit 195. a

Euripidis maioris altera Medea tragoedia, minoris altera item Medea exiſtimanda eſt 448. b

Ex ante diem Non. Iun. 565. a

Exagitare 34. b

Exardeo. *Exarſi iracundia*, vel *dolore: exarſit iracundia*, vel *dolor: exarſi*, abſolute 121. b

Exarere, metaphoricῶs 508. a

Exaro. Exarare, eſt raptim ſcribere 773. b

Excitare 100. b

Exhaurire et *transfundere* metaphoricῶs, oppoſita 634. a

Exhedria 485. b

Exiſtimatio. Dignitas plus eſt, quam exiſtimatio 836. a

Exitus euentu poſterior eſt 377. a

Explicare aliquid 849. b

Expreſſum, *et* illuſtre 67. b

Exputare 700. b

Exquilina tribus 560. b

Exſilire gaudio 903. b

Exſpectare plus eſt, quam ſperare 439. a

Exſulibus Romanis in foederatis ciuitatibus per leges licebat eſſe 522. b

Exſulium quid 436. b

Extiſpicina et haruſpicina artes re vera non ſunt 415. a

Exulceratae res 34. a

F.

Faber. Fabri in exercitu 221. a

Fabia tribus 560. b

Fabii vnde dicti 215. a

Facile patior 125. a. hoc loquendi genere neque laetitia, neque moleſtia ſignificatur 317. b. *facillime*, pro libenter 189. b

Facinus grauius, quam dedecus 234. a

Facio. *Facere* et *agere* vt differant 462. b
Factio teſtamenti 480. b
Facultas plus eſt, quam occaſio 452. a. facultatum nomen late patet 364. a
Faernus coniecturae ſuae interdum nimium indulgebat 695 b
Falerina tribus 560. b
Fallo. Non me fallit 254. b
Fama omnium 396 a
Familiam ducere 441. b
Fatum. De fato Peripateticorum opinio 321. b
Fauonii ſcomma in Pompeium 577. a
Febris quartana pituitam et melancholicum humorem exſiccat 897. a
Felicitas iuxta Stoicos 375. a
Feliciter transigere 485. a
Feneſtella 20. b
Fenus vnciarium 315. a
Feriae Latinae 545. a
Ferrarius, Hieronymus 330. a. Octauianus 768. a
Ferre ad populum 26. b. ferre oculis 918. b
Ferrus, Albertus 170. a
Feruenter 547. a. 552. a
Feruere, *et* deferuere 613. b
Feſſus, *et* defatigatus 693. b
Feſtiuitas laudari ſolet in pueris 384. a
Fides quid, et eius etymon 35. b. 897. b. *fides* et *fidelitas* differunt 904. a. *fide*, pro fidei 692. a. fidem ſoluere 696. a. fidem praeſtare 63. a
Figura ex miſtione contrariorum orationi venuſtatem concilians: vt, *in moleſtia gaudeo* 81. b. figurarum aliquot ſententiarum exempla 688. a
Filii. Cum omnes filii parentibus cari, tum ii maxime, qui corpore eos et animo referunt 398. a
Flagitium a ſcelere vt differat 615. a
Flaminia via 709. a
Foederatae ciuitates. In his Romanis exſulibus per leges licebat eſſe 522. b
Forenſia ornamenta 340. a
Fores amicitiae aperiantur 800. b
Foris 122. b
Forma et pulchritudo vt differant 634. a. *forma* multifariam capitur 165. b
Formulae iurisconſultorum 468. a. 811. a
Fortaſſe potius, quam fortaſſis 178. a
Fortuna *et* virtus 678. a. fortuna a ratione diſtinguitur 423. b. fortuna optatur, non laudatur 286. b. fortunae bona quae 150. a. *fortunae* pro re familiari vſurpantur 156. b
Fortunare, ſemper in bonam partem accipitur 872. a
Forum *et* curia 340. b. forum agere 218. b
Frangi *et* debilitari 81. a. fractus ac debilitatus 335. b
Frater, quaſi fere alter 186. b. fratres duo aliquando eodem praenomine vti ſolebant 552. b. ſuauitas quaedam inter amicos maior eſt, quam inter fratres 680. a
Fraudi eſſe 52. a. 495. b
Frenum mordere 745. b
Frigere, pro nihil agere 454. b
Frons libri 220. b
Frontonis Grammatici liber 693. b
Fructus 122. a
Frugi et *nequam* opponuntur 832. a. *frugi* nomine proprie ſerui laudantur, et liberti *ibid.*

Fungi apud veteres quoque inter exquiſitas epulas habebantur 638. b
Furii patricii, et admodum antiqui 274. a
Furti actionem an heres habeat adverſus eum, qui furatus eſſet, antequam ipſe heres eſſet 482. a

G.

Galba, Sulpiciae gentis cognomen 706. a
Galeria Copiola Emboliaria mima 425. a
Galeria tribus 560 b
Gallia Braccata, et Comata 636. b
Gallinaria ſilua 667. a
Gaudeo, et *gratulor* quomodo differant 412. a
Genitiuus. Non eſt inuſitatum Ciceroni duobus vti generandi caſibus: vt, *iis artibus, quarum iudicium eſt oculorum* 348. b
Gladiatorum compoſitiones 164. a. gladiatorum et ludus erat, et certamen 716. b. gladiatoribus liberti interdum pugnabant 717. b
Gloriae nomen interdum quomodo accipiatur 464. a
Γόνυ κνήμης 914. b
Gorgias Leontinus primus auſus in conuentu poſcere quaeſtionem 674. a
Graeci ludi 426. b
Grammatici. Contra Grammaticos 209 b. 236. b. 306. a
Gratia. Qui in gratiam inuiti redeunt, rurſus amicitiam facile diſcindunt 237. b. gratia adoleſcentes valere poſſunt auctoritate non poſſunt 409 a. *valere apud ſenatum auctoritate*, apud *populum gratia*, proprie dicitur 125. b
Gratioſum, de inanimatis rebus non dicitur 361. a
Gratulatio primum in epiſtola locum poſtulat 909. b. poſt gratulationem veteres agebant gratias, et contra 168. b. gratulationem facere 289. b
Gratulor et *gaudeo* quomodo differant 412. a. quibus gratulamur, iisdem bene precari ſolemus 160. a. gratulabantur diis immortalibus ob victoriam, decreta a ſenatu ſupplicatione 865. a. gratulari vere 406. b
Grauitas a conſtantia vt differat 159. a. grauitas preces reſpuit 864. a
Gymnaſium a palaeſtra quid differat 484. a. Gymnaſia tria Athenis 295. b
Gymnaſtae aliptae interdum ſunt appellati 108. b
Gypſatae manus 414. b

H.

Habere expertum, perſpectum, cognitum, etc. pro experiri, perſpicere, cognoſcere 700. a. *habere ſollicitum*, vel *infeſtum*, pro, infeſtare, et ſollicitare 188. a. *habere*, pro habitare 444. a
Hactenus, et *adhuc*, quomodo differant 142. a
Hammonii nomen vnde 20. b
Haruſpicina et extiſpicina artes re vera non ſunt 415. a
Haſta ſignum auctionis 883. a
Haud paullo melior, Ciceronis loquendi modus in exprimendis rebus perſpicue maioribus 426. b. *haud ſcio, an*, pro fortaſſe, vſurpat Cicero 628. a. 636. a
Haue matutina ſalutatio fuit 602. b

Hem, particula indicantis 803 a
Hercules Xenophontius 328. a
Hereditas tota nomine aſſis vocabatur 813. a. hereditatem cernere 634. a
Heres an habeat furti actionem contra eum, qui furatus eſſet, ante quam ipſe heres eſſet 482. a
Hic, haec, hoc, pro, iſte, iſta, iſtud 236. b.
Hic, rationem temporis aliquando notat 93. b
Hiſpaniae duae 119. a
Hiſtoriae leges tres 327. b
Hiſtorici veteres varie prooemiis vſi ſunt 328. a
Homo, incerti ſexus 272. b. Valde hominem diligo 40. a. *homo adoleſcens*, pro abſoluto, adoleſcens, 186. b. homo, et vir 283. a. homo probus, vir bonus 441. b. hominem praebere 883. b homines *et* ordines 234. b. hominum vt diuerſa genera, ſic diuerſi ordines 817. a. hominum tria genera, ſummi, medii, infimi 182. a
Honeſtatis definitio 268. b
Honor, virtutis praemium non eſt 689. a. honorem praefari 665. a. honorum ordo 270. a
Honorarium praemium 896. a
Hora nona cenabant veteres 670. a. horarum diei et noctis ratio apud veteres 294. a
Horatia tribus 560. b
Hortari et monere 23. b. hortari et orare *ibid.* a
Hoſpitalis Iuppiter vnde 417. a
Hoſpitium, diuerſorium, et taberna differunt 416. a
Humane potius, quam humaniter 429. b
Humanitas, et liberalitas 96. a. humanitas quid apud veteres 902 b
Humaniter viuere quid 429. a
Hypomnema 911. a. *hypomnematis* pro hypomnematibus *ibid.*

I.

Iactari in vulgus quae dicantur 522. a
Iactura leuior oſtenditur deminutis nominibus 272. b
Id, confirmationis gratia additum; vt, *illud, quod ſupra ſcripſi, id tibi confirmo* 811. b
Idem, in plurali quoque veteres vſurpabant 122. a
Ieiunus animus 205. a
Ientaculum 39. b
Ignauia inertiam parit 773. b
Ignorantia recte dicitur pro ignoratione 168. b
Ignotus, actiue 331. b
Ille: de celeberrimis viris, et apud omnes fama cognitis, hoc pronomen vſurpamus 330. b
Imago et ſimulacrum ab effigie vt differant 331. a. imagines maiorum veteres Romani é cedro factas domi aſſeruabant 656. b
Imitari minus eſt, quam aſſequi 386. b
Imitationis libri Paulli Manutii 688. a
Immolare quid 399. a
Immortalis, pro ſummus 686. a
Impenſus, pro magnus 829. b
Imperator. Re bene geſta qui ab exercitu imperator erat appellatus, litteras ſuas imperatoris nomine inſcribebat 79. a. 675. a. Imperatoris nomen vt conſequerentur, certum hoſtium numerum caedere oportuit 172. b
Imperium duplex, vrbanum, et prouinciale 30. b. imperium in vrbem ingredientibus depo-

nere

nere neceſſe erat, niſi eſſent triumphaturi 134. a. 189. a. Imperii Romani terminus ad Orientem Euphrates flumen fuit 195. a. iis, qui cum imperio erant, ingredi in vrbem, niſi depoſito imperio, non licebat 25. a. ii, qui cum imperio ad vrbem erant, petebant interdum a ſenatu, et obtinebant, vt ſaluis legibus ingredi vrbem poſſent 537. b

Impero. Imperare ſibi quis dicatur 575. a. 586. b

Impetrare. Munitur ad impetrandum via, mutuae voluntatis, et beneuolentiae commemoratione 796. a Opportunitates temporum vel paruae ad impetrandum ſaepe adiuuant 406. a

Impetu, pro impetui 699. b

Importunus qui 659. b

Impreſſionem facere 309. b

In. Ad temporis et nomen ipſum, et ſignificationem vtimur particula *in* 339. a. *in aliquem ſcribere*, in bonam quoque partem accipitur 491. b. in conſilium ire 488. b. in eo ſunt mihi omnia 167. b. *in meis*, et *cum meis*, vt differant 436 b. *in mentem venire* modo cum dandi, modo cum generandi caſu 434. b. in omnes partes 288. b. *in praeſenti*, pro hoc tempore 173. b. in ſumptum habere 650. b

Inaudire 667. a

Incedere laetitia 169. b

Incilia quid 545. a

Incolumitas 287. b

Incommodare et commodare opponuntur 797. a

Increbeſco potius, quam increbreſco, dicendum 479. a

Inducere, pro expenſa perſcribere 236. a

Indulgere quid 905. b

Induſtria excellunt ii, qui et prompte res aggrediuntur, et diligenter perficiunt 243. a

Inertia vt a negligentia differat 579. b. inertiam quomodo pariat ignauia 773. b

Infeſtum habere, pro, infeſtare 188. b

Inflammare 152 b

Ingenium animo ſpecies quaedam eſt, et pulchritudo 211. a

Ingraueſcens aetas 145. a

Inimici ab iniquis differunt 749 a

Inimicitias ſuſcipere, et *deponere* 205. b

Innocentia, et veritas ſuis freta viribus, animos addit 224. a

Inquit. Nec Cicero, nec Terentius, nec omnino quiſquam reipublicae temporibus, *inquit* vſurparunt, niſi praepoſito aliquo verbo 90 b

Inſeruire 246. a

Inſinuare, abſolute, pro, inſinuare ſe 299. b

Inſolentia 650. a

Integrum ſe de aliqua re ſeruare 91. b

Intercedere 43. b. *intercedere* proprium erat tribunorum plebis *ibid.* intercedere ſenatus conſulto quibus licebat 568. a

Interdictum quid ſit 465. b

Interitus opidorum, eſt euerſio 272. a

Interkalandi poteſtas penes pontifices fuit 547. a. interkalabant pontifices arbitratu ſuo 433. b

Intermori quid ſit 413. b

Interpretes praeibant conſulibus 824. a

Interregni tempus 458. a

Interrex cur crearetur, et ex quibus creabatur 458. a
Intra modum quid 266. a
Intueri minus eſt quam perſpicere 112. b
Inuado, quibus caſibus conſtruatur 899. a
Inuehens et *inuectus* ſignificatione idem 432. b
Inuidia, et inuidentia 22. b
Inuitatus, et inuitatio, *etc.* 441. a
Inuitus ſeruari quis dicatur 311. b
Inuolare et *volare* differunt 394. a
Inus finita, deriuantur a nominibus in *us*, antecedente conſonante 626. b
Iocundus, perperam ſcribitur 171. a
Iocus Ciceronis de pantheris 175. a
Ipſud cur non dicamus 298. a
Iracundiae confeſſio, ſatisfactio quaedam eſt 230. a
Ire in alia omnia 38. a. ire in conſilium 488. b
Ironia late patet 260. b
Italia aliter iure naturae, aliter iurisdictione terminatur 470. b
Iter. Itinera fugere et ſequi 737 a
Iteratio verbi habet ornamentum 212. b
Iubae regis filius ſcriptor doctiſſimus 436. a
Iubet populus, decernit ſenatus 392. a
Iucundum et *gratum* vt differant 276. b. iucundi, boni, amantes 367. b
Iudex. Iudices in conſilium mittebat accuſator 553. b. iudices ſtantes qui 799. a
Iudicare. *Qui res iudicant*, pro iudices 596. a. iudicare Romae quando tres ordines coeperint 525. a
Iudicium capitis quod eſſet 507. b
Iulia lex de rationibus prouinciarum referendis 194. b
Iulius Romanus antiquiſſimus Grammaticus 768. b
Iuppiter hoſpitalis vnde 808. a.
Iuppiter Minianus 645. a
Iuriſconſulto memoria neceſſaria eſt 442. a. iuriſconſulti reſpondere dicuntur 471. b. iuriſconſulti ſcribebant formulas ſponſionum, actionum, *etc.* 468. a. iuriſconſultorum eſt proprium, de iure conſulentibus reſpondere 138. a. iuriſconſultorum opinio ſolebat, praeſertim in re dubia, aliorum teſtimonio confirmari 456. b. 473. b
Iuro. Iurare calumniam 556. a. iuraturi per Iouem, quae dicerent verba 425. a
Ius. De iure publico diſceptare 377. a

K.

Kaeſo cur cum K ſcribendum 655. b
Kalendae Quinctiles in vrbe primus erat locationum dies 792. b. Kalendas Martias matronae colebant 666. b

L.

Labefactare minus eſt aliquanto, quam conuellere 335. a
Laberii mimi 460. a
Labi 160. a
Laborare, pro, cum labore facere 247. a
Lacinia quot ſignificet 910. a
Laetitia incedere 169. b
Lagena quid 916. b
Lais nobile ſcortum 672. b
Laodiceae duae 766. a
Lares a *penatibus* quomodo differant 123. a
Latina lingua multa habet, quae quis imitari malit, quam docere 470. b. *Latini nominis ſocii*, pro,

pro, Itali 816. a. Latini ludi 426. b. Latinae feriae 545. a
Lauatio veteribus admodum familiaris fuit 618. b
Laudamus nihil, quod non probemus; at multa probamus ſine laude 358. b. laudabant reos viri nobiles, patroni defendebant 83. a. 118. b. laudandi mos egregius, *tecum certes* 634. b. laudabantur etiam rei per litteras ab iis, qui aberant 119. b. laudari in pueris et adoleſcentibus ſolet ſpes, facta non poſſunt 73. a
Laureola 171. b
Laus vera quae 453. a. laus vera a laudato viro proficiſcitur 869. a. 870. a. laudis cupiditatem profiteri, arrogantiae non eſt 320. a
Lecticarii qui 295. a
Lectus. In lecto locus honoratior, priuatis diſcumbentibus, erat medius; diſcumbente conſule, vltimus 671. a
Legationes liberae ſenatoribus cur dabantur 726. b
Legatorum numerus a ſenatu decernebatur, deligebantur autem ii, et nominabantur ab illis, quibus prouinciae imperium demandabatur 69. b. legatorum munus et dignitas 70. a
Legio. Primus in legione ordinarium ſex millium et ducentorum militum numerum C. Marius fecit 201. b. legiones ſingulae ſingulos habebant legatos, tribunos militum ſenos, centuriones tricenos 861. b. legiones hiemabant diuerſis in locis, vt commodius vtiliusue putabat imperator 452. a
Legionarii equites 204. a
Lemonia tribus 560. b
Lentuli filius 73. a. P. Cornelius Lentulus 9. a. vnde cognomen habuit Spintheris 9 b
Leonicus, Thomas 315. a
Lepido ſummi honores a ſenatu decreti 703. a
Lepor, metaphoricôs 429. a
Leuidenſis veſtis 631 b
Lex Clodia de Ciceronis exſulio 844. b. lex Cornelia de rectoribus prouinciarum 218. a. lex Cornelia ſumptum videtur definiiſſe, cum ad eorum laudem, qui prouinciis praefuiſſent, legationes Romam mitterentur 236. a. lege Cornelia datum imperium tamdiu manet, donec in vrbem proconſul introeat 134. a. lex Curiata, comitiis Curiatis ferebatur 131. b. lex Curiata ni ferretur, rem militarem attingere non licebat 132. b. lex Gabinia 48. b. lex Iulia de rationibus prouinciarum referendis 194. b. lex Pupia 48. b. lex Roſcia 715. b. lex Scantinia 589. a. lex Sempronia 70. b. lex Sumptuaria 494. a. leges promulgari ſolebant per trinas nundinas, antequam ferrentur 50. a. leges iudiciarias duas tulit Pompeius 433. a
Libelli ab epiſtolis differunt 735. b
Liber nullus tam antiquus eſt, qui omni prorſus vacet mendo 308. b. libri inuoluebantur, epiſtolae plicabantur 220. a. libri Ciceronis de republica 524. a. libris veteribus non ſemper credendum 871. a
Liberalis quis 322. a
Liberalitas et humanitas 96. a. liberalitatis vera laus in eo ſita eſt, cum ita beneficium damus, vt ab eo qui accipit, non modo fructum aut mercedem vllam non exiga-

exigamus, ſed ne exſpectemus quidem 79. a
Liberis operam dare 664. a
Liberti patronorum praenomine et nomine vtebantur 163. b. liberti retinebant ea nomina, quae ſerui habuerant, aſſumpto praeterea patroni praenomine et nomine 148. a. libertorum ius et genera 45. b
Librarii vnde dicti 214. a
Licinia lex de ſumptibus 494 b
Lictores habebant, quicumque erant cum imperio 189. a
Ligurrire 744. a
Limitare de alicuius prolixa natura 229. a
Lites aeſtimabantur in cauſſis repetundarum 553. b
Litigantium ſponſio quae fuerit 480. a
Littera. Ne litteram quidem ſcribere 203. b. *litterae binae, ternae, quaternae*, non duae, tres, quattuor 680. a. litterae nominatae a loco, vnde dantur 452. b. litterarum commendaticiarum partes 575. b. litterarum viciſſitudo 151. a
Litterae perfugium ſunt duobus modis 368. b. quaſi aberramus a moleſtiis, dum litteras tractamus 259. b
Locationum primus dies erat in vrbe Kalendae Quinctiles 792. b
Loco. *Locare* plus quam ponere 156. b
Locus, pro conditione vel dignitate 853. a. locus honoratior in lecto, priuatis diſcumbentibus erat medius, diſcumbente conſule, vltimus 671. a. locum non relinquere precibus 24. b. ſi ego iſto loco eſſem 265. b. loco poſuiſti 640. a. *loci* in Topicis quid 477. b
Logeum, fanum in quo pecuniae deponebantur 359. b
Londanus, Andreas 656. a
Longinquitas de loco et tempore 168. b
Longum ſubſellium 231. a
Loqui paſſiue 552. a. *locutus*, non loquutus 40 a
Luctus. De ſedando luctu qui ſcripſerint 374. a
Lucubratio quid 613. a
Lucus quomodo recte, et ſine piaculo caedi poſſit 478. b
Ludi feſtis diebus fiebant 428. a. ludi vbi dari ſoliti 422. ludi gymnici qui 333. b. ludi Latini, Oſci, Graeci 426. b. ludi Megalenſes et Romani vbi et quo tempore darentur 588. b. ludi a Pompeio dati 422. 426. b. ludi Auguſti Veneri genitrici 750. a
Lugere in funere, et in reliquis calamitatibus, quo quisque nobilior et praeſtantior eſt vir, eo minus licet 274. b
Lynceo perſpicacior 613. b
Lyſiae ſubtilitas in dicendo 261. a

M.

Maculae nitro tolli ſolebant 597. a
Maecia tribus 561. a
Maecius poemata a mimis in ſcena recitanda prius iudicabat 424. b
Magiſter. Magiſtri morum vocati cenſores 248. b
Magiſtratus. Vocare in iudicium non licuit eos, qui magiſtratum gerebant 103. a. magiſtratus deſignabantur menſe Sextili 48. b. magiſtratus minores 30. b. maiores et minores 273 b. magiſtratuum minorum tributa, maiorum centuriata comitia 506. a. in magiſtratibus creandis facile eadem ratio fuit, quae in ferendis legibus, vt promulgarentur per

per tres nundinas eorum nomina, qui petebant 359. b
Maledicere alicui quid 228. a
Malum. Mala cenarum finis 649. b
Malum ſe dare 600. b
Manceps qui dicatur 356. b
Mancipi res 507. a
Manlia gens patricia 372. a
Mano. *Manare*, et *compreſſum eſſe*, opponuntur 752. b
Manſuetiores muſae 127. a
Manubiae 201. b
Manutii, Paulli, liber de Imitatione 688. a
Manus pro fide 442. b. *manum conſerere*, et *manu conſertum vocare*, non eſſe idem 465. a. manum de tabula 491. a. manum tollere, admirantis eſt 440. b
Marcelli eloquentia a Cicerone laudata 289. a. Marcelli, Claudiae gentis 210. b
Marius Graecos ludos oderat 427. a
Martis et Saturni ſigna infauſta 485. a
Maſſa, Antonius, Laurentius, Nicolaus 655. b
Mater. *Matris familias* nomen quot modis capiatur 322. a. matres amiſſos filios grauius et diutius lugent, quam patres 652. b
C. Matius vir doctiſſimus 469. a
Medea Corinthum exſul venit 444. a Medeam tragoediam varii poetae ſcripſerunt 449. b
Medicinam Romae ingenui homines non colebant 808. a
Medimni menſura 765. a
Megalenſes ludi 175. b. 232. a. Megalenſes, et Romani ludi vbi et quando darentur 588. b
Mehercule, potius, quam mehercules 175 a
Melancholicum humorem quartana febris exſiccat 897. a
Melius eſſe alicui 891. b
Memoria iucunda eſt praeteritorum malorum 328. b. memoria iurisconſulto neceſſaria eſt 442. a
Menandrus et *Menander* vtroque modo vſitate dicitur 901. a
Mentina tribus 561. a
Merenda 39. b
Meretrices tres nobiles, Cytheris, Origo, Arbuſcula 672. a
Merita plus quam officia 19. a. 740. a
Meſſalla cognomen vnde 531. a
Metellus. Q. Metellus Celer 303. a. Metellus Celer, et Nepos a quo originem ducebant 304. a
Milites omnes, qui militabant in legionibus, ruſtici erant 732. b. milites euocati 219. a. *milites emeriti ſtipendia* qui dicerentur 568. b. militum tria erant genera in exercitu Romano 707. a
Militiae legitimae finem afferebat ſextusdecimus ſtipendii annus 711. a. militiae Romanae genera plura fuere diuerſis temporibus 708. a
Milliarium quot ſtadiis conſtet 892. b
Mimus ab Atellana vt differret 641. b
Mineruae cognomen πολιὰς 776. a. Minerua inuita 211. b
Mirificus, *mirus*, *mirandus*, *admirandus*, *mirabilis*, *admirabilis*, ſynonyma 439. b
Miſericordia proprie de hominibus 427. b
Mittere ad aliquem interdum quid ſignificet 354. a. *mittere ad aliquem*, pro *ſignificare* 740. b
Moderatio et temperantia, idem 126. a
Modo vt, *etc.* 424. a
Moliri interdum abſolute 762. a
Monere, et hortari 23. b. monendi partes qui ſuſcipit, vitare debet arrogantiam 280. a

Monumenta tria, treſque eorum inſcriptiones 104. a
Mordere frenum 745. b
Mori ſine dolore qui dicantur 269. b
Moror. *Moretur*, paſſiue 541. a
Moroſi qui 469. a
Mors. In morte ſenſum reſidere alii, alii amitti putarunt ex veteribus 344. a. ſenſum amitti in morte aliquando, affirmat Cicero 382. b. mortis genera 289. b. mortem cum vita commutare 269. b
Mos. Mores et tempora 154. a
Mulieres raro cognominibus vtebantur 549. a mulieres interdum ab ordine naſcendi appellabantur, vt Prima, Secunda, Tertia 629. a
Multitudinis numerus pro ſingulari ab oratore interdum vſurpatur, vt rem augeat 19. a
Multum. Multa, aduerbii loco poſitum, vt, *multa deos venerati* 399 a. multa queri, peccare, *etc.* 213. b. multa probamus ſine laude, laudamus nihil, quod non probemus 358. b
Municipiorum ius 520. b
Munus oſtendere 149. a. munus oſtendere, et declarare idem 624 a. munera populo dabant, cum vel gladiatorum certamina praeberent, vel nummos diuiderent, vel epulum darent, aut aliquid eiusmodi 149 a
Muraena ſcribendum, non Murena 809. a
Muraena duplex, marina, et fluuiatilis 496. a
Muſae manſuetiores 127. a
Mutare rationem 473. a

N.

Nam, quam aliquando vim habeat 242. a. *nam* particula, ſaepe lectorem commode traducit ad diuerſam ſententiam 359. a
Narrare, pro, ſcribere 173. a
Narratio a nominibus aliquando a Cicerone inchoatur 814. a
Natura et caſus quomodo diſtinguantur 289. a
Naufragium metaphoricws 298. b
Nauis. In eadem eſſe naui 153. a
Ne illud quidem non etc. modus loquendi ſingularis apud Ciceronem 419 a. *ne nunc* a *nedum* differt 673. a. *ne quid reſpublica detrimenti capiat:* hoc verſiculo ſumma poteſtas in ciues committebatur 898 a. *ne ſi* particulae vſus 617. b
Nec, ſequente et 676. b. nec opinans 807. a
Neceſſarii diſtinguuntur ab amicis, et propinquis 289 b
Neceſſitas, et *neceſſitudo* idem 208. b. neceſſitudinis arctiora vincula, quam amicitiae 808. a
Negatio. Quaedam ex negatione, et affirmatione compoſita, vt *nemo*, ex non, et homo, *nolo*, ex non, et volo, in prima ſententiae parte vim habent negandi, in ſecunda affirmant 274. b. 781. b. verbo geminato, et negatione poſteriori praepoſita, ſuauitate quadam afficiuntur aures 18. b
Negligentia vt ab inertia differat 579 b
Negotium faceſſere 232. a
Nequam et *frugi* opponuntur 832. a
Neque particulae vis quaedam 375. b. *neque*, pro, ne quidem 541. a
Nerones, Claudiae gentis fuere 210. b
Neſcio quid, in diuerſis locis quam vim habeat 788. a
Nihil amplius. *Virtutem ipſam inchoauit, nihil amplius* 753. b
Niſi, pro, ſed 789. a
Nitro maculae tolli ſolebant 597. a

Nobilis

Nobilis non opponitur plebeio, ſed nouo 65. a. nobiles non tantum patricii, ſed plebeii etiam homines appellabantur 186. a
Nobilitas iuxta Athenodorum, a maioribus non accipitur, ſed virtute comparatur: ab Ariſtotele in maiorum claritate, et opibus ponitur 223. a
Nobiſcum quare, et non cum nobis 663. b
Nolo tibi 21. a
Nomen interdum accipitur pro familia, interdum et pro praenomine, vel cognomine 874. a. pondus eſt in nominis proprii repetitione 163. b. nomini interdum cognomen anteponitur 402. b. *nomina*, pro debitoribus 315. b. nomina aliquot propria in *enus* 403. b. nomina facere 483. a nominum Romanorum doctrina 8. a
Non modo, pro, *non modo, non*, vel pro, *nedum* 94 a
Nouiſſime 699. a
Nouitates rerum in republica periculoſae 161. b
Nouum et *recens* vt differant 743. b
Nox in quattuor vigilias diſtributa erat 745. b
Numerare. Veteres vltra centum millia non numerabant 198. b
Numerorum notae antiquae 198. a
Nunc, pro, ſed 109. a

O.

Obiicere nobis ex aduerſarii perſona, quod eius tueri cauſſam videatur, nec tamen ad tuendum ſatis valeat, artis eſt 270. b
Obiurgatus, pro obiurgauit 573. b
Obliuio memoriam delet, et oblivione memoriam delemus 145. a
Obſecrare, maiorem habet vim, quam rogare, et orare 144. b
Obſeruare minus, quam colere 498. b. obſeruare Deum non dicimur 836. b
Obtinere, optinere 67. b
Occaſio minus eſt, quam facultas 452. a
Occidione occidere 863 a
Ocellae vnde dicti 186 b
Octauius Caeſar, *puer* a Cicerone vocatus 705. a
Oculi dolent 593 a. oculi ſunt indices animi 412. b. oculorum ſenſum oratorie Cicero modo auget, aurium imminuit, modo contra 373. a oculis ferre 918. b
Odiſſe. Male odiſſe aliquem 432. a
Offendere, quinque modis accipitur 338. a. *offendere*, pro peccare 206. a
Offenſus alicui 692 b
Officina differt a taberna 546. a
Officium 14. a. officium, et ſtudium 56. b. officio res, ſtudio voluntas declaratur 215 a. officio fungimur erga benemeritos tribus modis 693. a. *officia* minora, quam merita 740 a. praeclara eſt in eos conſuetudo, qui mutuis officiis amicitias ita colunt, non vt paria paribus, ſed vt maiora, quam acceperint, reddere conentur 246. b
Ὁμοιοτέλευτα 175. a
Operam dare alicui 426. b. *operam alicui dare* dicitur, iudex 488. b
Opes 173. b
Opidum, pro, vrbs 271. b
Opportunitas temporum, vel parua, ad impetrandum ſaepe adiuuat 406. a
Optimas qui 444. b optimates 1 4. a
Opto. Optare potius, quam ſperare 319. a
Opus pro quacumque re, quae poſt operam exſtat 907 b *opera* non recte dici alicuius ſcripta 501. b

Opus eſſe, cum nominatiuo 683. a. 736. a
Orator quare dicatur 351. a eſt hoc in oratoris artificio, vt easdem res temporis cauſſa modo oppugnet, modo defendat 285. a. Oratores magni in agendis cauſſis nonnumquam ad extrema primum reſpondent 771. b
Ordo honorum 270. a. ordines, et homines 234 b. ordines tres in ciuitate Romana erant, patricius, equeſtris, plebeius 36. b. ordines tres Romae quando iudicare coeperint 525. a. augere ſententiam Cicero videtur, cum facta *hominum* mentione *ordines* ſubiungit, vt, *quae de hominum atque ordinum omnium erga te ſtudiis ſcribis ad me* 112. a
Origo, nobilis meretrix 672. a
Ornamenta forenſia 340 a
Ornatus differt ab elegantia 262 b
Oro. *Orare* et *rogare* quomodo differant 351. a. hortari et orare 23. a
Os, pro impudentia 324. a. 624. b
Os. Oſſe ſcribi primum ſolebat 670. a
Oſci ludi 426. b
Oſcines aues quae 394. a
Oſtendere 26. a. oſtendere munus 149. a
Oſtenta facere 596. a
Otium pro pace 202. a
Oua cenarum initium 649 b
Oufentina tribus 561. a

P.

Paciaeci vetus cognomen Hiſpanorum 415. a
Paetus vnde 636. a. Paetus Epicureus fuit 790 a
Pagellarum magnitudo 746. b
Palaeſtra a gymnaſio quid differat 484. a
Palatina tribus 561. a
Palimpſeſtus 475. a
Palmari quid 720 b
Paludamentum 579 b
Pangere, pro ſcribere 907. a
Παννικὰ 914. a
Panſa Epicureus fuit 790. a
Pantagathus, Octauius 600. b
Papiria tribus 561. b
Papiriae gentis et patriciae, et plebeiae cognomina 655 a
Par gladiatorum 164. a. 557. a
Παρὰ προσδοκίαν 511. a
Παράγραμμα 510 b
Paratus ab aliqua re 862. b
Parhedrus 906. a
Parietinae 253. a
Pars. *Maiorem partem*, etc. pro ex maiore parte 575. b
Parthorum origo, et nominis cauſſa 171. b Parthorum reges 592. a
Πᾶς, πᾶν. Πάντα περὶ πάντα. 772. b
Pater. Patris praenomine appellabantur filii primo loco nati 252 b
Patriae caritas recte dicitur, patriae amicitia non item 749. a
Patricii maiorum, et minorum gentium 654 b
Pauidenſis veſtis 632. a
Peculiatus 715 a
Pecuniam permutari 204. a. pecuniarum effuſiones ad multitudinem deleniendam nec iis, quorum cauſſa fiunt, nec iis, a quibus fiunt, honorificae ſunt 149. b
Peducaeus nomen excipitur a regula nominum Romanorum in *ius* deſinentium 327. a
Pelopidae 501. a
Penates a Laribus quomodo differant 123. a
Peniculus 663. a
Pennigerum corpus 513 a
Per aliquando cauſſam efficientem ſignificat 441. a. per aliquem agere 409. a. *per fortunas tuas*, quomo-

quomodo hic loquendi modus vſurpetur 601. a
Perditi, et *improbi* quomodo diffe-rant 94. a
Peregrini, qui ciuitatem Romanam aſſequebantur, eorum aſſumebant et praenomina, et nomina, quorum opera et beneficio ciues Romani facti erant, vetere nomine conſeruato 814. b
Perfungi cum accuſatiuo 92. a. perfunctus 76. a
Perhiberi aliquid 332. a
Perinde, et *proinde* apud veteres eadem ſignificatione 679. b
Peripatetici. Contra Peripateticos, naturam et fatum idem eſſe dicentes 290. a
Permutari pecuniam 204. a
Perſona. In hoc verbo honorificum quiddam ineſt 273. b
Perſpicere plus eſt, quam intueri 112. b
Peruerſitas 64. a
Peruerſus quis dicatur 789. a
Peſſinus opidum 177. a
Peſtes hominum, pro, peſtiferi homines 319. a
Petere. Qui petit, ſpem impetrandi ſi oſtendit, eo ipſo impetrat facilius 403. b
Φαντασία 881. a
Philippus Tertius 170. a
Philoſophandi tres rationes, δογματική, ἀκαδημαϊκή, σκεπτική 625. a
Phylarchus, dignitatis nomen apud Arabes 857. b
Pietas 14. a. 75. a
Pinellus, Ioannes Vincentius 355. b
Pituitam quartana febris exſiccat 897. a
Placitum eſt, antique 537 b
Plane 24. a
Plenus gradus quis ſit 769. b
Πλεονασμός 67. b. 79. b
Plinii ἀντιστροφή 304. b
Plutarchus Attice non locutus 423
Poblilia tribus 561. b
Podex, quare anus dicatur 663. a
Poematorum, pro poematum 911. a.
Poematis, pro poematibus *ibid.*
Poenas perſequi ab aliquo 103 b
Poetae Melici praecones erant in ludis gymnicis 333 a. poetarum verſus a pueris ediſci debere 416. a
Ποιεῖν et πράττειν diſtinguunt Graeci 463. b
Πολιάς Mineruae cognomen 776. a
Politianus, Angelus 443. b
Politus homo 109. a
Pollia tribus 561. b
Pollio duarum gentium cognomen 54. a
Polybii locus mendoſus 425. b
Pompeius duas iudiciarias leges tulit 433. a. Pompeius initio belli ciuilis multa peccauit 598. a. Pompeii natura 53. b. 89. b. Pompeii laus 241. b. Pompeii factio, bello ciuili quae fuerit 533 a. Pompeii magnae copiae, ciuili bello, aduerſus Caeſarem 435 a. Pompeii conſilium de vrbe relinquenda ſaepe reprehendit Cicero 899. a. Pompeio Magni cognomen dedit Sullae ſalutatio 316. a
Pompeiani inſolentes et crudeles 301. a
Pomptina tribus 561 b
Ponere cum accuſandi caſu 431 b
Pontifex. Pontifices poteſtatem habebant interkalandi 547. a. Pontifices interkalabant arbitratu ſuo 433. b
Pontificatus ampliſſimum ſacerdotium 238. b
Populus de reis iudicabat, accuſante tribuno plebis aut aedili 52. b. populi erat, quod in aerarium inferebatur 359. a

Populus, Octauianus, Mediolanenſis 466. b
Portus differt a ſtatione 768. b
Poſſe et *valere* vt differant 695 b. *poſſe*, pro oportere 572 b
Poſſibile. Verbum hoc vitauit Cicero, pro eo, Graeco vſus 616 a
Poſt hominum memoriam 691. a
Poſteritas, pro poſteris, et poſtero tempore 207. a
Poſtridie, vt conſtruatur 526 a
Praebere ſe, et praeſtare 283. a. praebere ſe ſuperbum, credulum, *etc.* 206 a
Praecipitata aetas 750 a
Praedia quid diceretur 199. b
Praedium vrbanum, et ruſticum 575. a
Praeeſſe. Omnibus negotiis non interfuit ſolum, ſed praefuit 54. a 74. a
Praefari honorem 665 a
Praefecti turmae, alae equitum, euocatorum, fabrum, in Ciceronis prouincia 199 b
Praefecturarum ius 462. a
Praemium honorarium 896 a
Praenomen ſolum aliquando vſurpatum 36 a. Praenomine appellabantur filii primo loco nati 253. b. praenomine eodem aliquando duo fratres vti ſolebant 552. a
Praerogatiua pro ſigno futuram rem praenunciante 869. a. praerogatiua tribus et centuriae, quae *ibid.*
Praes, vas, et ſponſor differunt 356 b. 441. a
Praeſtare 49 b. 84. a. praeſtare culpam 376. a. praeſtare fidem 767. a. praeſtare ſe, et praebere 283. a
Praeteriti quid 576. b
Praeteritorum malorum iucunda memoria 328. b
Praetexta fabula 716. b. praetexta toga quot hominum genera vterentur 192. b
Praetor. Qui poſt conſulatum in prouinciam ibat, praetor vocabatur 12. a. Praetor, latis ſententiis, pronunciabat ex lege, quod iudicum maior pars pronunciaſſet 525. a. Praetor vrbanus cur ita dictus 687. b. Praetor vrbanus ceteris praetoribus nobilitate praeſtabat 802. b. Praetoris et quaeſtoris coniunctio 203 a. 209. b Praetores interdum vocabantur, qui prouinciis praeeſſent ſiue conſulatu ſiue praetura functi 203. a. 205. a. Praetores publicis iudiciis praefuerunt 542. b
Praetoria comitia quando fierent 534. a
Praetoriae prouinciae quae 569. a
Praeuaricationis cauſſa tamquam appendix eſt rei iudicatae 554. a. ad quod crimen pertineret *ibid.*
Prandium 39. b
Πράττειν et ποιεῖν diſtingunt Graeci 463. b
Precibus locum non relinquere 24. b. preces reſpuit grauitas 864. a
Prendere, pro, rogare 582. a
Primum, ſine apodoſi 167. a
Princeps plus, quam auctor, et dux plus, quam princeps 681. b
Pro tribunali, pro roſtris, pro aede 225. a
Probus interpres Virgilii 447. b
Procliue pro facili 406. a
Proconſul magis ſcribendum, quam pro conſule 10. a. *Proconſules* dici interdum ſoliti, qui ex praetura in prouinciam profecti eſſent 11. a. 203 a. *Proconſules* interdum appellabantur quaeſtores, a decedentibus proconſulibus prouinciae praefecti, interdum etiam *proprae-*

propraetores 12. a. Proconſules, propraetores, et quaeſtores, cum ad vrbem a prouinciis reuertiſſent, eorum nomina poſt relatas rationes ad aerarium deferebant, quorum ſtrenua fideliqve opera vſi eſſent 362. a
Proficiſci. Hoc verbum interdum Cicero ad beneficiorum et ſtudiorum commemorationem accommodat 865. a
Profiteri 913 a
Profligatum plus eſt, quam *coeptum*; minus, quam *confectum* 574 a
Proinde et *perinde*, apud veteres eadem ſignificatione 679. b
Προλεγομέναι 648. a
Promittendi officii locus, quo maxime ſolamur afflictos, extremae fere datur epiſtolae 349. b
Promontoria Siciliae tria 780. a
Prooemiis varie vſi ſunt hiſtorici veteres 328. a
Propinqui, et affines 179 b
Propinquitatis nomen vt capiatur 296. a
Propraetores, Proconſules, Quaeſtores, cum ad vrbem a prouinciis reuertiſſent, eorum nomina poſt relatas rationes ad aerarium deferebant, quorum ſtrenua, fideliqve opera vſi eſſent 362 a
Propterea quia, et propterea quod 268. a
Πρῶρα καὶ πρύμνη 915. a
Protrudere comitia, *etc.* 702. b
Prouerbiis vbi locus ſit 492. b
Prouerbium, Auis alba 501. b. cantilenam eandem canere 742. b. de eadem fidelia duos parietes dealbare 504. b. equis viris et equis velis 623. a. et operam, et oleum perdere 427. a. γόνυ κνήμης 914. b. Lynceo perſpicacior 613 b. manum de tabula 491. a. ne Andabatam quidem defraudare 457. a. nec caput, nec pedes habere 508. a. nec transverſum vnguem diſcedere, *etc.* 492. a. non omnibus dormio 487. b. πρῶρα καὶ πρύμνη 915. a. quod in ſolum venit 673. a. ridere γέλωτα Σαρδόνιον 491. a. Sardi venales 489. b. ſero ſapiunt Phryges 469. a. ſus Minervam 648. b. te ipſum laudas, tamquam Aſtydamas 333. a. tunica pallio propior 914. b
Prouincia. Mos fuit, vt ii qui decedebant, ſucceſſorem exſpectarent in prima prouincia 218. a. prouinciae rationes et a proconſule, et a quaeſtore ſeparatim referri ſolitae 360. b. prouinciae ſine imperio nemo praeeſſe ſolebat 822. b. prouinciae erant annuae 12 b. prouinciarum rectores materiam triumphandi ex finitimarum gentium bellis quaerebant 80. b
Proximi coniunctiores, quam propinqui 779. a
Ptolemaeus, non Ptolomaeus, dicendum 61 a. Ptolemaeus rex Aegypti cur Auletes dictus 3. Ptolemaeus amicitiam populi Romani expetitam impetrauit aliquando *ibid.* cur eam amicitiam expetiuerit *ibid.* de eo reducendo factum ſenatus conſultum P. Lentulo Spinthere, et Metello Nepote coſſ. 4. Ptolemaei regis annua vectigalia 6
Publicani Ciceronis amantiſſimi, eique cariſſimi 365. a
P. rudes antiquitatis librarii, acceperunt, praenomen P. pro nomine Pompeii 360. b
Pudor nimius agreſte quiddam ſignificat 326. b
Pueri. Feſtiuitas laudari ſolet in pueris 384 a. pueri quoque nominaban-

minabantur annum ingreſſi XVII. 145. a
Pugillaria 670. a
Pugio 291. a
Pugnare plus eſt, quam adniti 392. a
Pulchri, Claudiae gentis 210. b
Pulchritudo, et *forma* vt differant 634. a
Pungere, pro, commouere 181. b
Pupinia tribus 561. b
Putidus quis 443. a
Pyrrhus libros ſcripſit de re militari 668. a

Q.

Quaecumque, pro, omnia 209. b
Quaerere. Quando vtamur his dicendi modis, *noli quaerere*, et, *quid quaeris?* 265. a. quaeres quanti aeſtimem. experieris, *etc.* 714. b
Quaeſtor honoris gradu legatos ſuperabat 206. a. Quaeſtoris et praetoris coniunctio 203. a. 209. b. Quaeſtores. In pleraſque prouincias cum proconſule aut propraetore ſinguli quaeſtores ibant, in nonnullas bini 207. a. Quaeſtores ſtatoribus vſi ſunt, lictoribus et viatoribus caruerunt 194. a. Quaeſtores vrbani curabant pecuniam populi Romani 195. b. Quaeſtores non comparabant inter ſe prouincias, ſed ſortiebantur; interdum a proconſulibus eligebantur 208. a
Quaeſtoria comitia poſtrema omnium comitiorum fuere 506. a
Quamquam et indicandi, et ſubiunctiuo modo iungitur 140. b
Quaſi. Lenitur interdum translatio praepoſito verbo, quaſi 212. b
Quattuoruiri non modo municipiis, verum coloniis quoque praefuerunt 834. a
Querella *ll* geminata ſcribendum 704. a
Qui, quis. Qui meus in te amor eſt, *etc.* 431. a. *qui* repetitum 21. a. *qui res indicant*, pro iudices 596. a. *qui ſunt, qui fuerunt, quique futuri ſunt*, amplificandi modus 743 a. *quid multa?* Cum rem conferre volumus in pauca, vtimur hoc loquendi genere; *quid multa? quid plura? quid quaeris?* etc. 90. b. *quid quaeris?* Quando vtamur hac interrogatione 169. b. quid refert? tamen, *etc.* 615. b. quid ſimile? 483. b
Quidam. Cum ſingulare quiddam notamus, hoc vtimur pronomine 256. a. hoc verbo rei magnitudo tanta declaratur, quantam verbis exprimere non licet: vt, *incredibilis quaedam exſpectatio* 83. b.
Quidem certe, vel, quidem profecto 50. b. 74. a. *quidem certe*, quando vtamur 99. b. 911. b
Quindecimuiri cuſtodiebant libros Sibyllinos 531. b
Quinquatrus 176. b
Quinquertium 427. a
Quirina tribus 561. b
Quiritare 717. b
Quisquam, quot modis accipiatur 551. a
Quisquis, pro, *quisque* interdum veteres vſurparunt 372. b
Quo pro quamobrem 330. a
Quod, pro ſed 595. b. 844. a. recte dici, *memini quod videbare*, etc. 499. a
Quoniam 179. a
Quotiens 57. a
Quum, pro cum 21. a

R.

Rapere in contrariam partem 720. b

Ratio, vnico verbo explicari non poteſt 217. a. *ratio* verbum multis rebus eleganter communicat Latina lingua 116. a. *ratio* a *fortuna* diſtinguitur 423. b. rationem mutare 473. a
Raucus rumor 614. a
Reapſe 636. a
Recens, et *nouum*, vt differant 743. b
Recipere plus eſt, quam promittere 409. b
Reconciliatio. Poſt reconciliationem nonnumquam reſident veteris odii relìquiae 216 a
Redimere 190. b
Referre ad ſenatum 26. b. *referre in rationes*, et, *in rationibus*, differunt 357. a
Refrigere, et *calere* oppoſita, metaphorice 225. a. *refrigeſcere*, et *calere* opponuntur 630. b
Regerere quid 884. a
Reges Aegypti magnum praeſidium in fide ac tutela populi Romani inueniebant 3. regum omnium apud Parthos Arſaces generale nomen erat 592. a
Regio et natura 63. b. regiones vrbis Romae quando diſtinctae 417. b
Relaxare et *adſtringere* opponuntur 429. a
Repetundae. In cauſſis repetundarum lites aeſtimabantur 553. b
Reprimere ſermones 228. b
Res, et *cauſſa* quid differant 20. a. 63. b. 123. a. 159. b
Reſpondere dicuntur iuriſconſulti 471. b. *reſpondere*, pro, conuenire 184. b
Retexere, pro mutare 750. a
Retineri, metaphoricōs 330. a
Reus aequo ſententiarum numero abſoluebatur 554. b. reum facere 594. a reos patroni defendebant, laudabant viri nobiles 83 a
Rex, *vide* reges.
Riccius, Vincentius, a Spe 918. a
Ridere γέλωτα Σαρδόνιον 491. a
Rogamus eos, quorum voluntati parum confidimus 864. a. *rogare*, et *orare* quomodo differant 551. a. rogari ſe, qui amant, non patiuntur 131. a
Romano more commendare 441. b. Romani ludi 175. b. 232. a. Romani veteres illi ruſtici admodum laudabantur 910. a. Romanae res 183. a.
Romilia tribus 562. a
Roſcia lex 715. a
Roſcius Comoedus 662. a
Rubium, Romana menſura 765. b
Rudere quando homines dicantur 526. b
Rumor 165. a. rumor raucus 614. a

S.

Sabatina tribus 562. a
Sabinorum probitas, et fides nota 887. a
Sacerdotis Comanorum poteſtas 862. b
Sacramentum quid 511. b
Sacraria non modo in ſacris aedibus, verum in profanis etiam eſſe poterant 791. b
Sagittarii a velitibus differebant 708. a
Sagum, veſtitus militaris 456. b
Sal pro facetiis 645. b. ſales Attici omnibus praeſtabant 509. a
Salaco 490. b
Salluſtii locus 133. b
Salue, veſpertina ſalutatio fuit 602. b
Salutem multam dicere foro et curiae 513. b
Saluus. Saluis rebus 250. a
Sanctitas 258. b
Sanniones 645 b

Sapientis eſt inania contemnere 225. b. ſapientem Zeno non ſolum beatum, ſed etiam diuitem dicere auſus eſt 471. a
Sapientia alia naturalis, alia quae ab arte proficiſcitur 136 a. ſapientia in puerum non cadit: ſed elucere tamen in illa aetate ſigna quaedam futurae ſapientiae poſſunt 344. b
Sardi venales 489 b
Sardiniae peſtilens caelum 488. b
Satisfacere 587. b
Satisfactionem accipere 464. a
Saturni ſignum infauſtum 485. a
Sauium, et ſuauium 918 b
Scala, Pax 190. a
Scaliger, Ioſephus 665. a
Scantinia lex 589. a
Scaptia tribus 562. a
Scaturire aliquid 532. b
M. Scaurus 110. a
Scelus a *flagitio* vt differat 615. a
Scientia viuis eripi morbo tantum, perturbata memoria, poteſt 437. a. *ſcientiae* multitudinis numero 259. b
Scilicet 55. a. *ſcilicet*, pro nimirum 878. b
Scribae nulli ſerui erant ſed liberti 355. a
Scribendo adeſſe 557. b
Scriptura publicanorum 829. b
Scyphi 481. a
Sector 886. b
Secundo loco, pro, deinde 55. b
Secus, pro, male 219. b
Sed. Vnica particula *ſed*, pro, *ſed etiam*, nonnumquam Cicero contentus eſt 55. a
Sedebant honeſtae mulieres in lecto 672. a. *ſedere*, pro, nihil agere 894. a
Sedes, et domicilium 789. b
Σεμνὸς vt ab Ennio vertatur 445. a
Senator eſſe non poterat, niſi DCCC millia poſſideret 794. a ſenatores omnes regum tempore patricii erant 654 b. ſenatores vel coloniarum, vel municipiorum, *decuriones* vocabantur 415. a. ſenatorum qui iudicabant, numerus 567. a. ſenatoribus cur dabantur legationes liberae 726. b
Senatoria dignitas prius non niſi patriciis patuit 659. b
Senatus appellari non debet, in quo nec ſenatores multi, nec eorum libera, metuque ſoluta voluntas eſt 251. a. ſenatus in quibus locis haberetur 557. b. in templis habebatur 688. b. haberi comitialibus diebus non poterat 566. b. diſcedebat Aprili menſe 231. b. ſtipendium, et legatorum numerum, et ſupplicationes decernebat ſine populi ſuffragio 69. a. ſenatui poteſtas erat, quos vellet, in prouincias mittendi, ſiue conſulares, ſiue praetorios 569. a. ſenatum vocare qui poterant 704. b. plures quadringentis in ſenatu raro aderant 47. b
Senatus conſultum ab auctoritate ſenatus quomodo differat 41. b. Senatus conſultum fieri non poterat, niſi certus ſenatorum numerus adeſſet 88. b. Senatus conſulti impedimenta 566. b. Senatus conſulto adeſſe ſcribendo ſoliti, qui ſenatus conſultum fieri vellent 563. b. Senatus conſulto impedito, ſenatus tamen voluntas perſcribebatur 5. in ſenatus conſulto duplex erat praeſcriptio, neceſſitatis vna, honoris altera 307. a. Senatus conſulta duobus modis fieri ſolita 265. a

Senectus. In ſenectute friget ſanguis, et animus 192. a
Senſcere metaphorice 279. b
Senſum amitti in morte, aliquando affirmat Cicero 382 b
Sententia. In hanc ſententiam ſcriberem plura 152. a. cum aliquis in dicenda ſententia duas, pluresue res complecteretur, eae ſi non omnes probabantur, poſtulabatur vt diuideretur 37. b. ſententiae etiam a priuatis rogabantur in ſenatu 37 a. ſententiarum, non ordinum numeri, cum tres ordines iudicarent, ratio habebatur 554 b. ſententias in ſenatu rogabat magiſtratus is, qui ad ſenatum retulerat 37 a meliore conditione cur eſſent ii, qui in ſenatu primi ſententias rogabantur *ibid.*
Sepeliri, vel vri mortuos intra vrbem, Solonis lege vetitum erat 295. b
Sergia tribus 562 a
Sermo, et *collocutio* vt differant 84 b ſermones retundere 521. b
Sero nimis videtur fieri, quod vehementer cupimus 230. a. Sero ſapiunt Phryges 469. a
Seruius Sulpicius Rufus 213 b. Ser. Sulpicius Dialecticam egregie cognouit 261. a
Seruo. Seruare de caelo 40 b. ſeruare de caelo qui ſolebant 581. a. cum de caelo ſeruabatur, nihil agi cum populo poterat 88. a. 581. a. ſeruari inuitus quis dicatur 311. b
Seruus. Serui ſaepe a patria appellabantur 211. b. ſeruis capitale erat, qui dominum non defendiſſent 295. a. ſeruis quod nomen fuerat, idem liberti retinebant 211. b
Seueritas, pro veritate, et iuſtitia 629. b. ſeueritas et humanitas ſpecie diſpares, prudentia iungi ſolent 779. a
Si. Cum ita nos aliquid dicturos eſſe oſtendimus, vt aliquid tamen praeponere velimus, vtimur, *ſi*, hoc modo: *aggrediamur iam quod ſuſcepimus, ſi prius expoſuerimus, quae cauſa in illud eum deducta ſit* 275. b. S. Q. D. E. R. A. P. P V. I. O. E. 567. b *ſiquisquam eſt*, etc. concinna figura 411. a. *ſi vir es*, hortandi modus 648. a
Sibyllina carmina 21. b. Sibyllinos libros quindecimuiri cuſtodiebant 531. b
Sic, iunctum ſuperlatiuo 802. b. *ſic*, minuendi vim habet 889. a
Signa. Inter ſigna militaria primum locum ſemper habuit Aquila 709. b. ſigna quattuor fuere in exercitu Romano, praeter Aquilam, Lupus, Minotaurus, Equus, Aper *ibid.* manipuli ſua habebant ſigna *ibid.*
Sigonius, Carolus 8. a. 524. b
Silua Gallinaria 667. a
Similia. Nihil iucundius, atque etiam nihil vtilius, quam in legendo ſimilia conferre 124. a
Similitudine locorum indaganda, copia alitur, et ingenium excitatur 429. b
Simius et *ſimia* appellari ſolebant per contemptum 324. a. 432. b
Simul, ſimul atque, ſimul ac, ſimul vt 414. a
Simulacrum, et *imago* ab *effigie* vt differant 331. a. *veſtigium* minus, quam *ſimulacrum* 676. b
Simultas quid 245. b. 543. a
Sin, absque redditione, per ἀποσιώπησιν 759. b. *ſin*, ſaepius antecedente *ſi*, interdum ſimpliciter vſurpatur 252. b

Singu-

Singularis, interdum valet minus, quam *incredibilis*, interdum plus 256 b. *ſingulare*, et *ſummum* vt differant 83. b
Siniſter cantus pro laeto ac proſpero 394. b
Sirlettus, Gulielmus 450. b
Siſennae ratio de nominibus *materfamilias*, et *paterfamilias* 323. b
Soboles 720. a
Socius, et *comes* vt differant 126. b. ſociorum plura genera, Latini, Italici, prouinciales 153. a
Socratis εἰ'ωνεύεσθαι 260. b
Soleis Romani domi vtebantur 717. b
Sollicitum habere, pro, ſollicitare 188. a. ſollicitior, ſollicitiſſime 692. b
Solonis lege ſepeliri vel vri mortuos intra vrbem vetitum erat 295 b
Soluere fidem 696. a. ſoluendo non eſſe 225. b
Sordes moerorem conſequuntur 842. b
Species, pro imagine, vel ſimilitudine 764 b
Specula 191. a
Sperare minus eſt quam exſpectare 439. a. ſperare. Hoc verbo aliquando vtimur in rebus, quas minime volumus 305. b
Spes. Spem vincere 845. b. ex ſpe deturbari 317. a
Spiſſius, pro, ſerius 174. a
Splendorem ſaepe Cicero tribuit equitibus Romanis 44. b
Sponſio litigantium quae fuerit 480 a. ſponſor, vas, et praes differunt 356. b. 441. a
Sportellae cibi genus 651 a
St, ſilentii nota 915. b
Stadia, quot paſſibus conſtent 892. a
Statio differt a portu 768. b
Stellatina tribus 562. a
Stilus dicendi opifex 492. b
Sto. *Stans*, pro incolumis 100. a
Stoici de vitanda culpa tantum laborabant 640 b. Stoicorum ἀδιαφορία 665 b. Stoicorum breuis oratio 869 b
Stomachum facere, *etc.* 193. a
Studioſus, abſolute 828. a
Studium, quid 401. a. ſtudium, et amor 84. a. ſtudium, et officium 56. b *ſtudium* plus eſt, quam diligentia 143 b ſtudium eſt animi, diligentia re ipſa praeſtatur 386. b ſtudio voluntas, officio res declaratur 215. a
Stulte. Qui ſtulte aliquid fecit, famae illi poena eſt, et ſtultus eſſe dicitur 399. a
Suauium, et ſauium 918. b
Sub manu 698. a. ſub ſignis 683. b. 722 a
Subitum eſſe 792. a
Subornare 698 b
Subroſtrani 522. b
Subſelliorum tria genera 798. a
Subtilitas in ſententiis, elegantia in verbis 260. a. pro puritate et venuſtate ſermonis 261. a
Subtiliter cauſſas agere quid 262. a
Suburana tribus 562. a
Sum, *vide* eſſe.
Summum, et *ſingulare* vt differant 83. b *ſummum*, et *ad ſummum*, dicitur Ciceronis exemplo 368 a. ſummum bonum Epicurus in voluptate, Academici in honeſto et virtute collocabant 787. b
Suppedere 666. a
Suppeditare, abſolute 475. b
Supplicatio conſularibus decerni ſolita, quinque dierum longior non fuit 183. a. ſupplicatio decreta Ciceroni togato 864 b. ſupplicationes quibus dari ſolitae 583. b
Supra, et *antea* differunt 735. a

Sus Mineruam 648. b
Suſtentare caſus, et cadentem 297. b
Sutorio atramento abſolutus 659. a
Syngrapha quid 472. a
Σύνταγμα quid 530. a

T.

Tabellarii vnde dicti 214. a
Taberna differt ab officina, et apotheca 546. a. *taberna*, et *caupona* idem 417. a
Tabula Valeria 842. b
Tamen, quater in primis epiſtolae ad Torquatum comprehenſionibus repetitum 372. b. quid refert? tamen, *etc.* 615. b. *tamenetſi*, pro tametſi 302. a
Tantum quod 483 a. *tantundem*, non tantumdem, dici debere 415. b
Tantus, a, um: Aliquando minuit potius, quam auget 60. b. *tantus, et tam praeclarus*, recte dici, contra Grammaticos 305. a
Tarentini molles 461. a
Tarracinarum vetus nomen Anxur fuit 485. b
Taurellus, Iacobus 177. b
Telamo Ennii tragoedia 672. b
Temperantia, et moderatio, idem 126. a
Temperius, et temporius 644. b
Tempeſtas metaphorice 334. b
Templum, aedes ſacra, curia, diverſa eſſe poſſunt 278. b
Tempus, pro calamitate 276. b. temporis longinquitas dolorem minuit 384. b. tempore, et tempori 474. a. tempora et mores 154. a. temporum vis quantum valeat 161. a. temporum varietas 390. b. *temporum* nomine aduerſos caſus aliquando appellat Cicero 122. b
Tenere, pro, obtinere 27. b
Tenues qui dicantur 453. a
Terentina tribus 562. b
Terrae filii qui dicerentur 453. a. terra nata 494. a. 496. a
Teruncius, argenteus nummus 195. b
Teſtamenti factio 480. b
Teſtimonium dare 349. b
Tetradrachmum 765. a
Theatrum Curionis in funere patris 526. a ingredientes in theatrum, ſibilo excipiebantur ii, de quibus bene populus non exiſtimaret 526. b. 585. b
Tiberius vnde dictus 38. a
Tibi, ornatus cauſſa poſitum 613. a
Tigellius Hermogenes 487. a. 489 b
Timaei duo 327. a
Tiro Ciceronis epiſtolas collegit 904. a. Tiro facile epiſtolas Ciceronis patroni ſui alio, quam quo paſſim leguntur ordine, collocauit 838
Toga picta 653. b ſumpta virili toga pueri a magiſtris diſcedentes, in forum cum parentibus prodibant: a parentibus autem ad claros viros deducebantur 145. a
Tollere, ambiguum verbum 741. b
Torquati vnde dicti 372. a
Totum, pro ea re, quae ſumma eſt 863. a
Trabea poeta 653. a
Trabeae veſtis tria genera *ibid.*
Tradere 159. b
Tragoedia, Clytemneſtra, Attii poetae 426 a. tragoedia Ennii Telamo 672. b. tragoedia, equus Troianus, Liuii Andronici 426. a. tragoedia Turpilii Demiurgus 661. b
Transactum eſt 844. b
Tranſeo. Tranſire aliquid 612. b. tranſire in alia omnia 38. a
Transfero. Translata verba plus habent iucunditatis, quam propria 34. a. quiddam habent magnificen-

gnificentius, quam propria, et orationem, quaſi ſtellae quaedam, illuſtrant 79. b. translata verba ne aſperitatem habeant alieno loco, molliuntur, praepoſitis aduerbiis, *quaſi*, *tamquam*, *veluti*, etc. 241. b. 258. a
Transfundere, et *exhaurire*, metaphoricas oppoſitae 634. a
Transigere feliciter 485. a
Translaticium, hoc eſt, vſitatum 226. a
Transuerſum vnguem non diſcedere 492 a
Trebulae 748. a
Treuiri Galliae populi 467 a
Treuiri monetales *ibid.*
Tribunatus militum poſt conſulem, et legatos honor erat in caſtris maximus 442. a. 451. a
Tribunicia comitia ante praetoria, et aedilicia fiebant 532. a
Tribunus. Tribuni militum ſeni erant in legione 698. b. tribunorum militum duo genera, Rufuli, et Comitiati 440. a. 801 b
Tribunus plebis habebat ius referendi in ſenatu 31. b. an fuerit magiſtratus 58. a. ad plebem, non ad populum, ferre dicebatur 567. a. tribuno plebis intrare curiam non licebat 36. a. tribuni plebis poteſtatem habebant vocandi ſenatum 731 a. tribunis plebis primus magiſtratus dies fuit IV. Id. Decembr. 309. a.
Tribus vrbanae quattuor 563. a. tribuum Romanarum numerus et nomina 560. a
Tributorum collatio alia ex capite, alia ex cenſu, *etc.* 227. a
Trima dies 415. b
Trinundinum, pro trinundini ſpatio 899 b
Tripudium ſolliſtimum 395. a
Triumphandi materiam prouinciarum rectores ex finitimarum gentium bellis quaerebant 80. b
Triumphus quo pacto impetrabatur 231. b triumpho quis hoſtium caeſorum numerus ſatis 532. a
Tromentina tribus 562. b
Tu, *vide* tibi *et* vobiscum.
Tueri 145. a. *tueri* eſt colere 230. b
Tullii patricii primum, deinde plebeii generis fuere 8. b. vnde dicti 9. a
Tunica cingi ſolita erat 717. b Tunica pallio propior 914. b tunica palmata 653. b
Turbare, et *conturbare* decoctorum eſt 551. a
Turnebus, Hadrianus 674. a
Turritianus, Ioannes 462. a

V.

V pro B et B pro V veteres ſcribere ſolebant 674. b
Vadimonium differre 165. a
Valere, et *poſſe*, vt differant 695. b
Valerianus, Pierius 699. b
Valerii nomen boni ominis apud Romanos habebatur 135. a
Vanitas pro inconſtantia 161. b
Varietas temporum 390 b
Varro contumelioſum nomen 674 a
Varro veterem, non nouam Academiam probabat 624 b. Varronis ſcripta 611. libri de lingua Latina ad Ciceronem 626. a
Vas, praes, et ſponſor differunt 356 b. 441. a
Vaſorum vinariorum menſurae et nomina 481. a
Vaſtitas, pro ſolitudine 719 b
Vaticinari, pro alucinari 192. a
Vatinii oratio in Ciceronem 87. a. Vatinii vnde dicti 321. a
Vectigalia quinto quoque anno perſoluebantur 182. a
Veientina tribus 562. b
Vel, praecipuum quiddam notans 178. b. *vel*, pro etiam 627. b

Veles.

Veles. *Velites* qui 649. a. velites quibus armis vterentur 707. a
Veliſicari, pro aſſentari 579 b
Velina tribus 562. b
Venire in mentem, modo cum nominandi, modo cum generandi caſu 206. b. 434 b
Venus Apellis 109. a
Verbi iteratio habet ornamentum 212 b. verbo geminato, et negatione poſteriori praepoſita, ſuauitate quadam afficiuntur aures 18. b verba: Tribus verbis copula nulla interpoſita, vis ſumma perficitur 408. a
V. F 564. a
Vere gratulari 406 b
Verecundiam Platonis amabat Cicero in loquendo 660. a
Vereor, et, vereor ne 374. b. vereor. Hoc verbo cum negatione quot modis vterentur veteres 142. a. 155. b. vereri quos dicuntur 618 b
Vero εἰρωνικῶς 110. a. *vero*, ſecundo loco poſitum, vel negationem demonſtrat vel aſſenſum 504. a
Verſus. In Italiam verſus 293. b
Veſperna 39. b
Veſtigium minus, quam ſimulacrum 676. b
Veturia tribus 562. b
Vetus, et *antiquus*, vt differant 743. b
Via Aemilia 709. a. via Flaminia *ib.*
Vicem. Doleo tuam vicem 81. a. 269. a. vicem alicuius timere 741. b
Victoria inſolentes facit victores 263. a. victoria ſemper incerta eſt 383. a. victorias bellicas fortunae tribuit Cato 868. b
Victus et vita 486. b
Video. Poſtea videro 471. a. *videre*, pro curare 479. a. *videre*, metaphoricῶs 430. a. *videre videor*, etc modus transferendi coniecturam ad oculos, quo plus fidei noſtra conſequatur opinio 910. a.
videndum eſt, dubitandi aliquando vim habet 850. a. *eſſe videatur*: numerus, quem in Cicerone eius obtrectatores notabant 74. b
Vigilia, metaphoricῶs 745. a. vigiliae. Nox in tres vigilias diuidebatur 221. a
Villae aliquot, nomen ſumentes a propinquis opidis 416. a
Vinariorum vaſorum menſurae, et nomina 481. a
Vindico dicendum, non vendico 154 b
Vinea inſtrumentum bellicum 173. b
Violare virginem, pro vitiare, veteres modeſte dicebant 662. b
Vir, et homo 283. a. vir bonus, homo probus 441. b
Virtus dupliciter capitur 388. a. virtus et fortuna 678. a. *virtus*, aliquando pro praeſtantia quadam in omnibus rebus 266. b. virtutis praemium non eſt honor 689. a. virtutis ſpectatae durior eſt conditio, quam incognitae 359. b. virtuti nuncium remittere 882. b
Vis, pro natura 241. a
Vita, et victus 486. b
Viuere beate 375. a
Vltro, iungitur verbis et actiuis et paſſiuis 454. a
Vlubrani ciues, Ranunculi a Cicerone per iocum vocati 476. b
Vmbilicus. Vnde dictum, *ad vmbilicum peruenire* 220. a
Vnciarium fenus 315. a
Vnde petitur, et *debitor*, non omnino idem 458. b
Vobiscum quare potius, quam cum vobis dicamus 663. b
Vocalium concurſus in oratione non ſemper reprehendendus 16. a
Vocare ſenatum qui poterant 704. b
Volo, pro cupio 872. a. volo tua cauſſa 21. a. vellem cum infinitiuo:

nitiuo: vt, *vellem potuiſſe obſequi* 217. b
Volcinia tribus 562. b
Volumen epiſtolarum 220. a
Voluntas animi 364. a. voluntatis optimae ſignificatio parem elicit voluntatem 212. a
Voluptas non minus, quam moleſtia, mentem adimit 169. b
Vota facere 433. b. vota imperatores pro victoria faciebant 399. a
Vrbanitas 221. b. 443. a. vrbanitas quattuor nominibus appellata 508. b
Vrbanus homo quis 225. b
Vrbs. *Ad vrbem eſſe* qui dicebantur 224. a. 245 b. 249. b
Vrſinus, Fuluius 190. a. 352. b
Vſura centeſima omnium grauiſſima 315. a
Vſurpari quid dicatur 343. a. *vſurpatus, a, um*, in praeterito, actiue 662. b
Vſus plura ſignificata 800. a
Vt in tali re, corrigit ſententiam hic loquendi modus 286. b. vt inter bonos bene agier oportet 461. b. vt nunc eſt 520. b. vt nunc quidem eſt 285. b
Vtilitas. Non amor ob vtilitatem, ſed vtilitas ob amorem aeſtimanda 247. a. *vtilitas* pro vſus 892. b
Vtrubi 619. a

X.

Xenophontis libellus de Ageſilai laudibus 332. a

Y.

Y Graeca littera interdum ſeruatur 820. b
Ὑπὲρ Μιλέας 293. b
Ὑπερβολή 510. b

Z.

Zenones tres 660. b

FINIS.

Errata

Pag. 8. b. lin. 13. *M. Tullio* leg. *M' Tullio.* P. 9. b. lin. 21. c. 15. leg. c. 14. P. 11. b. lin. 14. *erat* leg. *erant.* P. 16. a. lin. 37. c. 10. leg. c. 20. P. 30. a. lin. 29. Plinius adde lib. 33. c. 10. P. 33. b. lin. 15. *Heluetius* leg. *Heluetiis.* P. 71. b. lin. 17. datum leg. dati. P. 73. b. lin. 13 ad M. Brutum adde a Germ. rep. et ed. ibid. lin. 25. c. 17. leg. c. 7. P. 76. b. lin. 29. valeat leg. valeant. P. 97. b. lin. 17. dele *et* P. 138. b. lin. 15. ἐν τῶν leg. ἐν τῷ ν. P. 162. b. lin. 21. pertinet leg. pertinent. P. 173. a. lin. 12. *numeraretur* leg *numerarentur*. P. 283. a. lin. penult. in ERN. leg. ab ERN. P. 301. a. lin. 2. c. 3. leg c. 33. P. 324. a. lin. 14. epiſt. 13. leg. epiſt. 12. P. 331. b. lin. 3. c 15. leg. c. 14. P. 399. b. lin. 3, 4. lib. 3 de Nat. deor. c. 3. leg. lib. 1. de Nat deor. c. 12. P. 485. b. lin. 39. lib. 10. Annal. leg. lib. 3. Hiſt. c. 76. P. 583. a lin. 19 *et* abeſt leg. *et* deeſt. P. 585. b. lin. 35. excludebat leg. explodebat. P. 588. b. lin. 4. epiſt. 2. leg. epiſt. 13. P. 600. b. lin vlt. lib. 5. leg. lib. 3. P. 622. a. lin. 9. et 26. in ERN. leg. ab ERN. P. 624. b. lin. 21. lib. 3. leg. lib. 13. ibid. lin. 22. 43. leg. 44. P. 761. a. lin. 12 a Germ. ad rep. leg. a Germ. rep. P. 835. b. lin 36. Alex. c. 44, ſeqq. leg. Afric. c. 10.

LL
C5684epf
.Ym

Cicero, Marcus Tullius. 21376
Epistolae ad familiares

Manutius, Paulus.
Commentarius in M. Tullii Ciceronis epistolas ad diversos. Vol.2.

DATE

University of Toronto Library

DO NOT REMOVE THE CARD FROM THIS POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED